Episcopus ostendit illis eremum Carthusiæ.

Constructo Monasterio contemplationi vacant.

S. BRVNO CARTHV

S. Bruno et socii cadunt ad pedes Episcopi.

OPERA OMNIA

S. BRVNONIS

CARTHVSIANORVM

Patriarchæ præstantissimi, ac Theologi Parisiensis eruditissimi:

Studio P. THEODORI PETREI, Campensis, Carthusiæ Coloniensis alumni: nunc tandem recensita, ac tribus Tomis distincta.

S. Bruno recusat Archiepiscopatum Rhegiensem.

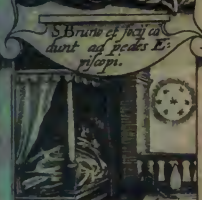

Episcopus vt somnio vidit septem stellas, duces eas.

In Calabriæ eremo earum indicio proditur.

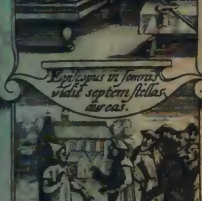

S. Bruno cum sex sociis confugit Eremitam.

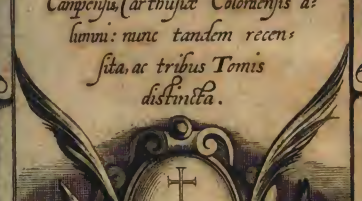

Dux videns in somnis S.B. ab hostibus liberatur.

COLONIAE

apud

Bernardum Gualtheri

Anno CIↃ. IↃC. XI.

Cum privilegio.

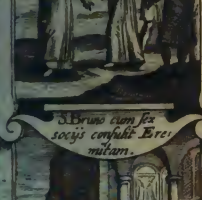

Mortuus iuste fit condemnatum clamavit. 1082.

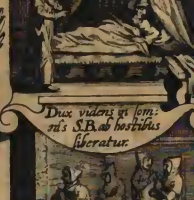

S.B. moriens et ex eius sepulchro fons erumpit.

Com. prob. Nicap. Soc. Jes. pro Bibl.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,

D. BRVNONI D'AFFRINGVES,

Maioris Carthusiæ PRIORI, *adeoq; & totius sacræ Carthusianorum familiæ* GENERALI *digniss. &c.*

EX quo Carthusiensis familiæ solitudines in vtriusque Germaniæ Prouincijs frequentare cepi, Reuerendiss. in CHRISTO Pater, vnum potissimè admirationi fuit, quod omnia ibi comperirer inexpugnabilium ciuitatum, & castrorum simillima; tergeminas ante sacra adyta vnicuique excubias; loricas & cassides, quæ ferrum flammamq; impune sufferãt; annonam, ne terrâ marive intercipiatur, de cœlo submissam; stationes ab aperto hostium incursu conditione loci tutissimas; prœlia omni exceptione ardentiora, quæ vt fuso non restinguũtur sanguine, ita ignitis odio & amore armis animisque perpetuantur. Sed quia infatigabilis atque immortalis sathanas est, aduersus quem dispositi per omnem orbem Carthusianorum fratrum cœtus, quasi totidem, sub aquilis D. BRVNONIS, æratæ acies depræliantur, spectatorem me tam difficili certamini adstare enim verò nec decuit, nec tulit cõgregationis vestræ eximiâ notâ vir, P. Theodorus Petræius: continuò quippe, vbi de meo in Carthusianam familiam affectu quàm optimè cõieciſſet, in partẽ sollicitudinis ac laboris sui me præ reliquis vnum accitum voluit, vt sibi in reparandis monumẽtis memorati D. BRVNONIS primi & sacratissimi Carthusianorum Patriarchæ, obsequerer. Et profectò Theseum se inclamasse testaturus est: quando enim nõ neminem deterruisset vel librorum prolixitas, vel curarum & expẽsarum necessitas; quorundam verò præla alij id genus codices iam præripuissent; Ego tamen promptissimis accelerare animis, prouin-

ciam è vestigio aggredi, nec quicquam præterire, quod ad dignitatem ac splendorem eorundem pertinuisset.

Tribus autem præcipuè causis huc impulsus fui; primò ne potentissimum horum librorum subsidium (postquàm maximè præfati P. Petræi acri iudicio ab ærugine mendarum expoliti, ac doctissimis distinctionibus illustrati sunt) in domicilijs vestris deinceps desiderarentur. Secundò, vt imago glorioſi Patriarchæ in illis depicta, at lectitantium manibus, & propemodum oculis detrita, typorum meorũ coloribus reuiuiscaret. Tertiò quo posteritas Carthusiana recordetur, Beatissimi Coryphæi sui monumẽta Reuerendiss. Paternit. Vestr. ætate & auspicijs restituta fuisse, quæ nomine simul & officio primi BRVNONIS aucta, Maiorem Carthusiam in communi principum ac populorum commotione constantissimè moderatur.

Quamobrem agnoscis Reuerendiss. in Christo Pater, & approbas, vt sperare iubeor, intentionem voluntatis meæ. Quodsi pacificè laborem & solertiam acceptas, publico bono in hos Tomos collatã, & in primum potissimè, quem Tibi, nimirum vniuersę familiæ Patri ac primati singulariter inscriptum consecratumq; offero, preme pollicem, serena frontem, tantò vt certior, lætiorque sim, me tacitis animæ Tuæ desiderijs respondisse: Vale. Coloniæ Vbior. ANNO 1611. ipso D. BRVNONIS.

Reuerendiss. Paternit. Vestr.

Deuotissimus seruus

BERNARDVS GVALTERI
Ciuis ac Bibliopola Colonienſis.

LECTORI BENEVOLO
ſalutem.

VM viri aliquot ſeculi huius eruditi dolentes quererentur, haud poſſe plura operum Diui BRVNONIS reperiri exemplaria, vtpote ab annis centum nõ recuſa: accederetque inſuper Superioris noſtri conſilium ac voluntas, nonnihil vt temporis ac laboris in recenti adornanda editione ponerem, non potui non vtrorumque deſiderio ſatisfacere. Ad quod quidem in me ſuſcipiendum onus, eò fui propenſior, quod typographum eſſem nactus eiuſcemodi, qui non ſolùm chartam ſponderet nitidam, ſed & characterem comprimis elegantem ac ſpectabilem. In quo etiam ſuo eum probè officio functum cõſtat. Porrò quia antiqui characteres varijs ſcatebant abbreuiationibus, quas hodie calcographiæ operæ nequaquam capiunt, ea in re ſolliciti fuimus, ſingulæ quæque vt dictiones integris omninò characteribus exprimerentur. Dantes inſuper operam, vt ſcripturarum citationes, margines hinc inde obſidentes, ſuis etiam cum verſiculis vbiuis locorum collocarentur, ſacræque Scripturæ verba, ab auctoris contextu alio characteris genere diſcriminarẽtur. Quæ quanto nobis tempore ac labore, inter tot quotidiana Ordinis exercitia conſtiterint, haud facilè dixerim. Cæterùm quia ea quæ in Tomo tertio continentur, à nonnullis Brunoni Epiſcopo Signienſi adſcribuntur, hinc ſcire inprimis conuenit, perantiqua aliquot manuſcripta exemplaria, quę in alma matre Carthuſia ſunt reperta, vbiuis B. BRVNONIS Carthuſiani nomen præ ſe ferre. Sed Benedictum, inquiunt, patrem vocat, eumque identidem commendat. Vocat & Abraham patrem, quia eum imitandum hortatur, ſeſeque ad D. Benedicti, vtpote qui prius heremiticam, poſtmodum verò cœnobiticam vitam duxit, conſectanda veſtigia libens equidem compono. At ſcripſit in Exodum ac Apocalypſin Ioannis? Nihil prohibet B. P. noſtrum BRVNONEM in eoſdem libros commentaria ſcripſiſſe, quæ temporum forſitan iniuria, hominumque incuria deperierint. Quod ſi quis aliter ſentiat, per nos licet vnicuique ſuo abundare ſenſu. Cætera quæ à nobis hoc in opere præſtita ſunt, tute ipſe Lector integerrime facilè deprehendes. Interim vale, ac his fruere.

DIVO BRVNONI CARTHVSIANORVM FVNDATORI

Pro

P. THEODORO PETRAEO CAMPENSI EIVSDEM ORDINIS APVD VBIOS PROFESSO.

HActenus infanti ſuppar, magnoq; repulſus
Tui pauore, Diue BRVNO, *numinis,*
Qui reſidens aſtris, radiorum ardente corona
Fulges, & orbem recreas ſplendoribus:
Abſtinui meritò me laudis ab æquore tantæ,
Vix carmine hiſcens tnſcio mortalia.
Et iam neglectæ muſæ renouarat amorem
Tui ſequax, tui Petræus æmulus,

Vrgebat prompta se promptum mente poema,
Vbi ille spiritus adhuc plenus tui
Cessa, ait, hosce mihi frustra meditaris honores
Qui nunc mihi palam esse desij meus.
Si quod inest animo studium, vel si qua voluntas,
Quo iura deuenère transcripti mea,
Illo deueniat. Quodcumq; parauerit, vnus
(Qui viuit imo corde, meq; proprium
Alternumq; sibi deuinxit) BRVNO capessat.
Aut hunc cane, aut abstiste cæpto carmine.
Dixit & erubui. Quid enim? mens anxia sensus
Tantum supra humanos nequit se tollere.
Nam quot sylua feris, quot vastum piscibus æquor,
Stellis q; cælum, inane quot volucribus
Funditur: Alme, tuæ, BRVNO, tot munera mentis
Honora cœlo sunt, honora sunt solo.
Ecce autem tua cum Petræus scripta reuisit,
Obit q; sacra sedulus volumina,
Multa situ corrupit edax veniente vetustas,
Librariorum incauta multa dextera,
Quod superest operum prælo nimis vsq; negatum
A pluribus desideratum quæritur.
Nil te, nil ergò toto magis ordine dignum,
Nil pulpitis foret sacrutioribus;
Quam si pura tuo sub nomine rursus aperta
Morum & fluenta prouant scientiæ.
Hoc cupit, hoc mandat dux præsidium q; tuorum
Haud nomine, haud BRVNO tibi impar munere,
Ille tuus BRVNO, quo non modò clarior alter,
Admurmurante quem ordo voce suspicit,
Seu ius fas q; placent: vnius pectore sacra
Astræa defixisse sedes creditur.
Seu potius pietatis honos & collubet alma
Morum venustas: ipsius hic concernitur
Religionis apex. Sic vni cuncta dedisti,
Quæ singula exornare cæteros solent.
Hæc vastos egressa sinus, ignara teneri,
Seu flamma ventis aucta, latè promicant.
Et veluti Cynosura rates, Helice q; pauentes
Regit tumultuante nautas æquore:
Sic recreat sic ille præit, si fortè clientum
Anhelet, aut quis lassus erret tramite.
Is iubet. At curæ quis par? num debitus vni
Ligone quouis ille sudor durior?
Ergò, velut volucrum princeps Iouis armiger ales,
Se mente ad alta librat astra prapete,
Accliuus q; tibi gemitum dat, & in sua vota
Partem q; Petræus laborum te vocat:
O pater, ô nunquam voto frustrante vocatus
Auriga nostri idem q; currus ordinis,
Magna cupido rapit mentem q; animum q; tuere,
Cæptis faue, clemens q; cæpta permoue.
Tecum nascantur mihi, quæ te patre sub auras

Concepta primum prodierunt ingenij
Tecum eadem surgant decumanos pignora in auctus.
Hæc fatus imo corde versat cætera.
Cum tu, Diue, pio iam pridem pectus amore
Curis q; saucius roganti vltra annuis,
Amplexu voti spem vultu q; indice prodens
Mentis latebras, frontis & notas obis.
Inde velut pluuijs tepidâ cum nocte rigatur,
Attollit horti latior se floscul us:
Non aliter tua cui diuinum gratia rorem
Affudit, Horarumne multa millia
Abnuat is? fatuum hoc timeat? pigrum. Expetat? vno
Te promptus adiutore & audet auspice.
Aggreditur; multa iam singula pensitat arte
Limat q; multâ paginas industria.
Iam felices, si quæ fortè irrepsêre, sequestrat,
Tuiq; ruris perbeatas ordine
Distribuit scitè messes. Genialis ab ore
Seges tua refloret eloquentiæ.
Verum, vt verè nouo reduces nascentia vitas,
Vdoq; passim quæ refrondent cespite,
Imbribus & Phœbo debent: propria vt q; clientum
Suis patronis dona sunt communia:
Sic quoq; partitus sua tecum præmia palmæ,
Quicquid laborum quicquid & laudum tulit,
Prodigus ille tuis vouet arissquas q; futuris
Maioris incrementi in annis spes feret
Muneris esse tui cupit, ac anathema repostum
Tholis dicat q; consecrat q; fulgidis.
Ergò tuo iunctus Theodore, Diue per artus
Splendente dispensans faces è pectore,
Si germana patrem proles, si ritè patronum
Cliens honorat, haud amantem differas.
Si, veluti vitreis cùm surgit Phosphorus vndis,
Maiore luce iam coruscas redditus,
Vlterius cœptis astes, geniq; benignus,
Nil ipse deperdens tuo de munere,
Esse tui facias consortem, mente diserta
Gnomas, tuis si non pares, at proximas
Germinet, & feros pia sensa propaget in annos
Te patre dives, & potens te præside.

APPROBATIO CENSORIS.

OPERA hæc S. Patris BRVNONIS, tribus distincta tomis, ac diligenti studio P. THEODORI PETRAEI Carthusiæ Colonien sis alumni reuisa recensitaque, digna planè iudico, quæ typis recusa, in lucem eant; pristinam nimirum pietatem eruditionemque spirantia. In conuentu nostro Colonien si. Anno M. DC. XI. 10. Augusti.

F. GISBERTVS SPECHTIVS
Conuentus Prædicatorum Prior, at q. hæreticæ prauitatis Inquisitor.

VOLVNTAS R. P. GENERALIS ORDINIS CARTHVSIENSIS PRO REVIDENDIS RECVDENDISQVE B. BRVNONIS operibus.

DIGNA *erit ingenij tui cogitatio, in eam curam incumbere, vt opera* D. BRVNONIS *correctius limatiusque prodeant ad lucem famamque hominum, in quo puto paucorum fore mensium opus labore: & potissimum tibi, valde iam in veteribus istis interpolandis detrito. Vrgete igitur alacriter hanc de bono publico benè merendi occasionem. Non enim possum satis laudare vestrum hoc sanctum otium, in multo occupatum, & ad communem totius Ecclesiæ vtilitatem, magna cum Ordinis laude consecratum. Ex literis datis in alma matre Carthusia. Anno 1608. die decimo Iunij.*

F. BRVNO DAFFRINGVES
Prior Carthusiæ, ac generalis ordinis MINISTER.

ELENCHVS OPERVM OMNIVM D. BRVNONIS.

TOMO PRIMO CONTINETVR.

Vita S. Brunonis.

Expositio in omnes psalmos Dauidicos fol. 1.

TOMO SECVNDO.

In omnes epistolas B. Pauli Apost. fol. 1.

TOMO TERTIO.

Liber de laudibus Ecclesiæ fol. 1.
De Paradiso fol. 2.
De Arca Noe fol. 3.
De tabernaculo fœderis fol. 5.
De templo Salomonis fol. 7.
De muliere Ecclesiam figurante fol. 9.
De ciuitate S. Hierusalem fol. 11.
De Basilicis &c. fol. 14.
De Euangelicis lectionibus fol. 17.
LIBER de ornamentis Ecclesiæ, continens capita XII. fol. 21.
De fide, spe, ac charitate fol. 22. & seq.
De IV. virtutibus Cardinalibus fol. 28. & seq.
De humilitate, misericordia, pace, patientia, castitate, obedientia, abstinentia &c. fol. 31.
In quibus consistat Ecclesiæ ornatus fol. 48.
LIBER de nouis, continens capita X. fol. 50.
De nouo mundo fol. ibid.
De cœlis nouis fol. 51.
De nubibus nouis fol. 55.
De montibus nouis fol. 57.
De arboribus nouis fol. 60.
De animalibus nouis fol. ibid.
De potestatibus nouis fol. 63.
De nouo mari ac piscatoribus fol. 66.
De auibus nouis fol. 68.
De fluminibus nouis fol. 70.
LIBER de præcipuis aliquot festis Christi Saluatoris.
De SS. Trinitate sermones tres fol. 72.
De Natiuitate Domini sermo fol. 80.
De Circumcisione fol. 82.
De Epiphania, eiusq; octaua fol. 84.
In Ramis palmarum fol. 89.
In Cœna Domini fol. 92.
In Parasceue fol. 96.
In Paschate fol. 99.
In Ascensione fol. 100.
In Pentecoste fol. 107.
In sollemnitatibus aliquot B. Virginis Mariæ.
De laudibus B. Virginis fol. 106.
De Natiuitate eiusdem fol. 108.
In Purificatione fol. 110.
In Annunciatione fol. 112.
In Assumptione fol. 114.
LIBER sermonum de martyribus. fol. 115.
LIBER sermonum de Confessoribus fol. 125.
Sermo de S. Michaele fol. 130.
Sermo de cõtemptu diuitiarum. fol. 135.

VITA SANCTI BRVNONIS CARTHVSIANORUM eximij Patriarchæ, vti est eleganti stilo à Reuerendo Patre LAVRENTIO SVRIO recensita, ac paraphrasticos reddita.

EATISSIMVS Bruno, Carthusiani instituti primus author & architectus, natione Germanus, in insigni Colonia Agrippina parentes habuit & genere & virtute claros, quibus tamen ille, atque adeò toti familiæ suæ, maiorem vitæ suæ sanctimonia attulit splendorem. Ab ipsis autem incunabulis, gratia Dei illum dirigente, semper ad meliora proficere studuit: & cum adhuc puer esset, nihil præ se puerile tulit, sed ætatem morum grauitate vincens, & quasi futuræ religionis specimen quoddam exhibens, multorum monachorum pater & institutor diuinitus parabatur. Sortitus verò à Domino est animam bonam, vt scripturæ verbis vtamur, præclaram indolem, illustre ingenium, memoriam tenacem, voluntatem ad optima quæque consectanda studiosè propensam. Itaque missus est Lutetiam Parisiorum, vt illic literis & disciplinis liberalibus eruditetur. Vbi tantùm ille profecit præ cæteris coætaneis suis, vt inter primos philosophos numeraretur, & scholarum magister effectus sit. Ad sacræ quoque Theologiæ studia se conferens, in Theologis doctissimus & celebertimus habitus est: possuntque ei rei testimonium haud vulgare perhibere scripta eius, quæ extant. Fuit verò etiam Rhemensis Ecclesiæ canonicus.

Per id tempus, cùm in huiusmodi optimis studijs versaretur Bruno, Gregorio VII. Romano Pontifice sanctissimo, & Henrico tertio Imperatore, circa annum salutis millesimum octogesimum secundum, Parisijs literarum studia florebant, & erat illic tum magna turba studiosorum, tum non pauci Doctores insignes. Accidit autem sanè horrendum & seculis omnibus memorandum in ea tum vrbe spectaculum, quod Carthusianæ vitæ instituendæ occasionem præbuit, diuina id agente prouidentia, quæ multorum voluit consulere saluti. Quidam enim valdè celebris Doctor, præ cæteris multa doctrina & eximia morum honestate instructus, quantum quidem ex vitæ consuetudine homines, qui externa sola intuentur, pectoris arcana videre non possunt, conijcere & existimare possent: tum etiam ante alios illius ipsius doctrinæ & probitatis causa honoratus, in grauem morbum incidit, & lecto decumbens, morbo ingrauescente, diem clausit extremum, ante tamen more Christiano, vt vir Catholicus, Ecclesiasticis munitus Sacramentis. Cumque ei ex recepta apud Christianos consuetudine celebres pararentur exequiæ, funeris eius honestandi gratia; magistrorum, studiosorum, & ciuium ingens aduenit multitudo: quibus funus ipsum prosequentibus, defuncti exanimæ corpus in templum, vbi sepulturæ mandandum erat, illatum est. Viris autem Ecclesiasticis, qui ad id inuitati fuerant, solitum officium peragentibus, & preces illas, quas Vigilias defunctorum vocant, recitantibus, vbi ventum est ad eam lectionem, cuius initium est. Respondè mihi: is, qui erat vita functus, in ipso feretro erexit se, & paulum eleuato capite, cunctis videntibus & audientibus, & ad tantam rei nouitatem non immeritò stupentibus, alta & horrenda voce dixit: Iusto Dei iudicio accusatus sum: & his dictis, rursus in feretro deposuit caput. Qui verò ea eius verba audie-

Octobris. AP. I. atria & enus S. rnonis.

Historia sanè horrenda cuiusdã insignis Doctoris.

Multi eius funus prosequuntur.

Clamat defunctus se accusatum.

Sap. 8.

Lutetia dat operam literis.

CAP. II

audierunt, & gestus viderunt, non mediocriter perterrefacti, consultè quidem & prouidè decreuerunt sepulturam eius in diem crastinum differendam, tam inusitatæ rei exitum præstolaturi. Altera luce, cùm iam facti huius fama toto vrbe esset diffusa, & omniù aures impleuisset, ad eam Ecclesiam innumera propè hominum vtriusque sexûs turba cõfluxit. Tum verò denuò repetitis exequijs, postquam lectionis supradictæ initium recitari cœpit, idem defunctus erecto capite, ingenti rursus voce clamat, Iusto Dei iudicio iudicatus sum: moxque in feretrum se reponit. Corripiuntur adstantes omnes summa & incredibili admiratione, horrendumque spectaculum stupore afficit vniuersos. Sed quia tamen necdum ea, quæ hactenus dixerat, se iusto Dei iudicio & accusatum, & iudicatum, apertam habebant damnationis eius significationem, cùm possent etiam in bonam accipi partem, quod primò quidem in iquè ad Christi tribunal accusatus esset ab eo, qui perdere cuncta festinat, & qui à studio calumniandi diabolus, id est, calumniator rectè dictus est, postea verò ab eius calumnijs æquissimi iudicis sententia vindicatus esset: cunctis visum est, etiam in tertium diem eius protrahere sepulturam. Eo autem illucescente, tota ferè ciuitas accurrit, tam inusitatum & terribile Dei iudicium nosse cupiens. Cumque eodem modò iterarentur exequiarũ ritus, & ad lectionem, quam diximus, peruentum esset:

Clamat se iudicatum.

Tum rursum exanim⁹ feretrõ caput extulit alto,
Actq; infelicem se contemplando, locutus,
Sic ait immenso luctu, grandique boatu:
Parcite funeribus, mihi nil prodesse valetis.
Ite in infelicem cur me genuere parentes?
Ah miser æternos vado damnatus ad ignes.
Indeq; conticuit semper, iacuitq; supinus.

Clamat defunctus se damnatum.

C A P. III Psal. 35.

Ad eam vocem quis tam possit esse ferreo pectore, vt non totus à se discedat? Rectè dixit Propheta, Iudicia Dei abyssus multa. Notus erat vir ille omni plebi, & cùm nemo de illo quicquam minùs suspicaretur, iusto Dei iudicio damnatum se dixit. Penetrauit illa terribilis vox, iusto Dei iudicio damnatus sum: ipsas ossium medullas: videbanturque adstantes omnes penè exanimes. Non enim vulgare illis proponebatur exemplum, nec erat illa res ludicra aut parui momẽti. Damnatum illẽ se iusto Dei iudicio clamabat, qui sic inter homines vixisse visus esset, vt ab omnibus sanctus putaretur. Dicebant alij ad alios: Si sic accidit huic tanto viro, tam insigni, quid nos miseri expectare debemus? Tandem ea tamen omnium fuit sententia, quandoquidem illepalam confessus esset, se iusto Dei iudicio cõdemnatum & reprobatum, vt omni Ecclesiæ suffragio & ipsa quoque ecclesiastica sepultura indignus censeretur, & in loco prophano in sterquilinio sepeliretur: quod etiam factum est.

In sterquilinio sepelitur vir celeberrim⁹.

C A P. IV. Ea voce audita permouetur S. Bruno ad pœnitentiam. Hab. 10.

Sunt, qui affirment, ob perpetuam huius expauescendi iudicij memoriã, ab eo tempore in ea, quam toties iam commemorauimus, lectione, omissa esse duo hæc verba, RESPONDE MIHI. Fuit sanè multis efficax inclamentum ad vitam animumq; corrigendum tam inauditum miraculum. Nam & ipse venerabilis Bruno, cùm præsens adesset, & suis oculis atque auribus omnia dicta factaq; hausisset, nimium formidando obstupefactus exemplo, totus in lachrymas resolutus, acerbè plorabat, cogitans secum diuini iudicij seueritatem, incertum huius vitæ exitum, & quàm horrendum sit incidere in manus Dei viuentis. Territus ergò & salubriter compunctus, accersiuit ad se nonnullos ex magis familiaribus socijs & discipulis suis, magistrum Lauduinũ, qui post eum primus fuit Carthusiæ Præfectus, siue Prior, duos Stephanos, Burgensem & Diensem, ambos Canonicos sancti Rufi, Hugonem quem dicebant Capellanum, quod solus inter eos sacerdotio initiatus esset, duos laicos, Andream & Guarinum, qui & ipsi huic spectaculo interfuerant, aitque lachrymabundus ad eos.

Ecce fratres & amici mei, mihi in Christo vnicè chari, vidimus per hos dies

C A P. V. Oratio S. Brunonis

ad facies suas.

dies & audiuimus admiranda planè atque ſtupenda, quæ tamen nobis poſſint magnã adferre vtilitatem, ſi ita, vt par eſt, defuncti huius, modis omnibus infeliciſſimi, non periculũ aut caſus dubius, ſed certiſſima damnatio cautos nos faciat, & ſolicitos ad placandum Dominum, cuius manum effugere nemo poteſt. Et quis, obſecro tam ſaxeo ſit pectore, quem tale exemplum ad agendam pœnitentiam non inuitet modò, ſed etiã impellat? aut quis tam lethali preſſus ſit ſomno vitiorum, vt deplorati hominis huius infauſtis clamoribus, immò & tonitruis non excitetur & expergefiat ad curandam ſalutem ſuam? Nouimus hunc virum multa ſapientia præditum, moribus ornatum, caſtum, pudicum, prudentem, ab omnibus honoratum, & magno in precio habitum. At nunc ex eius ore audiuimus, iuſto eum Dei iudicio condemnatum. Qua voce quid poſſit aut dici, aut fingi terribilius? Quis ad eius auditum non totus contremiſcat? Quid eſt enim damnatum eſſe, niſi in ea incidiſſe mala, quæ nulla mens capere, nulla lingua explicare poteſt? quæ tamen ſi quandoque finem haberent, poſſent ſaltem vt cunque videri tolerabilia: iam verò cùm ſint longè acerbiſſima, nec vllũ vnquam etiam poſt infinitas annorũ myriades finem accipiant, non poſſunt non eſſe omnium miſerrimi & infeliciſſimi, qui ad ea deuoluuntur.

Pœnæ inferorum.

Videamus nunc, fratres mei, quid apud inferos profit ei tam multo labore parta ſcientia, cùm illic ſempiterna laboret cæcitate & ignorantia? quid opes & copiæ, cùm nec vna ei ſuppetat aquæ gutta, qua poſſit æſtuãtis gehennæ ardoribus exuſtam refrigerare linguam? quid honores & deliciæ, cùm tot nunc in omnem æternitatem cogatur ferre tormenta, quot in mundo habuit oblectamenta? Vidimus corpus eius cum ſummã ignominia ſepeliri in ſterquilinio: cogitemus animam eius ſulphureis ſemper arſuram flammis, ſepultam in inferno, vbi vermis eorum non

A morietur, nec ignis extinguetur: vbi ignis ſæuit intolerabilis, fœtor cruciat abominabilis, dolor vaſtat ineffabilis. Cogitemus hæc, fratres mei, nec perfunctoriè, ſed ſeriò cogitemus, & ſalutari animarum noſtrarũ amplectendo remedio nobis proſpiciamus, ne etiam nos cum illo pereamus. Vnicum autem ſupereſt remedium, vera pœnitentia, cùm ipſe Saluator dicat, Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Plena eſt ſcriptura vocibus, ad pœnitentiã hortantibus. Hanc itaque nos amplectamur, fratres chariſſimi, ſi volumꝰ

B iuſtum Dei effugere iudicium. Sint nobis lachrymæ noſtræ panes die ac nocte, & ijs diluamus ſordes peccatorum noſtrorum. Voces illæ, quas audiuimus, non propter illum editæ ſunt, qui defunctus eſt, ſed propter nos, vt nobis proficiant, quos adhuc diuina patientia longanimiter expectat. Non differamus, quæſo, vitæ correctionem de die in diem, cùm neſciamus qua hora Dominus noſter venturus ſit. Qui enim, vt ait beatiſſimus Pontifex Gregorius, pœnitenti

C veniam ſpopondit, peccanti diem craſtinum non promiſit.

His verbis compuncti ſunt corde omnes illi, & ardenti deſiderio cupiebant dare ſe pœnitentiæ, ſed modum & locum necdum videbant. Itaque percontati de his Lauduino, viro docto & pio, ſanctus Bruno reſpondit: Spectaculum, quod vidimus, quod nos ſalubri mœrore affecit, quod cõturbauit & exterruit nos, & pœnæ ſempiternæ formidine adduxit ad pœnitentiam, id efficiat in nobis, vt

D mundum hunc toto pectore contẽnamus, & quoad eius fieri poteſt, extra illum aufugiamus. Succurrat nobis, quid de ſe olim dixerit S. Dauid, contriſtatus in exercitatione ſua, & conturbatus à voce inimici, & à tribulatione peccatoris: quando cor eius intra ipſum conturbatum fuit, & formido mortis cecidit ſuper eum, timor quoque & tremor venerunt ſuper eum, & contexerunt eum tenebræ, quæ omnia, vt noſtis, nos quoq;

Eſa 66.

Luc. 13.

Pſal. 41.

Mat. 24. & 25.

CAP. VI.

Pſal. 54.

exper-

experti sumus. Quis dabit mihi, inquit, pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Fugere nos admonet hominum frequentiam & peccandi occasiones, & degere in solitudine, quæ locus est opportunus agendæ pœnitentiæ, virtutum doctrix, gloriæ reuelatrix. Eam ergò nos par est studiosissimè inquirere, in ea diligentissimè commorari, & vsque ad supremum vitæ diem extra eam pedem non efferre. Habemus exempla in ipso Saluatore, quem constat sæpè deserta expetijsse loca, vt nos ad similia prouocaret. Iohannes Baptista, quo inter natos mulierum nemo surrexit maior, in desertis fuit vsque ad diem ostensionis suæ. Longum sit, cæteros commemorare homines sanctissimos, qui se in intimas solitudines abdiderunt, nihil cum hoc mundo fallacissimo commercij habere volentes.

Fugienda peccandi occasiones, & captan da solitudo.

Matth. 11. Luc. 1.

CAP. VII.

Inter hæc inflammantur eorum animi, & ardent solitariæ vitæ desiderio: sed cùm incertum haberent, quem potissimum locum expeterent, sanctus Bruno aliquem virum bonum & fidelem inquirendum dicit, qui eis locum opportunum indicet. Tum Stephani duo, Burgensis & Diensis, non longè, aiunt, à Valentia, cui nostrum sancti Rufi adhæret monasterium, vrbs est Gratianopolis, & in ea beatus Hugo Episcopus, quem nos sæpè vidimus & benè cognitum habemus. Est ille vir sanctissimus, iustus ac rectus, ac timens Deum, atque in omni virtutum genere probè exercitatus. In eius diœcesi sunt montes altissimi, & in ijs deserta loca permulta, ab omni hominum consuetudine & habitatione separata, atque ea causa pœnitentiæ agendæ maximè opportuna. Et cùm sanctus Episcopus verbis & exemplis omnes inuitet ad pœnitentiam, vbi ad eum venerimus, aduentus noster ei erit gratissimus, facietque nos voti compotes. Est enim perhumanus, benignus & clemens. Habebitis autem nos huius itineris duces, quod nos crebrò emensi sumus.

Excessus S. Hugonis Gratianopolitani Episcopi.

A

B

C

D

Mox etiam Hugo sacerdos, Audiui, inquit, & ego multa de viro hoc, quippe cuius fama iam vbique redolet: habeoque exploratissimum, eum virum esse sanctum, & animarum saluti summoperè studentem: nec dubium, quin libentissimè nos accepturus sit, & modis omnibus nobis opem allaturus. Et licet ego iam affecta ætate & infirma sim valetudine, viaque hæc ardua & difficilis, quandò tamen arcta via est, quæ ducit ad vitam, nec vlla ætas sera est ad pœnitentiam, si statueritis eò proficisci, ego me vobis comitem præbebo: nec quicquam nos separabit, nisi sola mors, Christi charitate perenniter copulatos atque coniunctos. Eandem animi alacritatem & promptitudinem exhibuêre etiam Andreas & Guarinus, homines laici & idiotæ, petieruntque breuiter doceri, quo pacto dignos pœnitentiæ fructus Deo offerrent. Quod cùm à beato Brunone factum esset, & quædam etiam de vitæ huius fragilitate & inconstantia, de mundi vanitate & fallacia, de incerto ab hac vita exitu, de Doctoris recenti damnatione ille commemorasset, ab omnium oculis dulces lachrymarum riuuli damnarunt: moxque in nouam Christi æterni Regis militiam simul omnes coniurant, rogant omnipotentem Deum, vt ipsos in sancto proposito confirmet, & Angelum suum bonum ad ipsos mittat, qui sit itineris dux, & ad locum suæ maiestati gratum ipsos perducat. Deinde cùm de rebus & facultatibus suis constituissent, & omnia sua rectè expediuissent, valedicunt amicis & notis, & sancto eos ducente Spiritu, atque Angelo Domini antecedente, dirigente ac protegente, longo & molesto ac duro itinere ad beatissimum Hugo-

CAP. VIII.

Hugo sacerdos, licet senex, promptum offert animum.

Item Andreas & Guarinus.

S. Bruno cæteris relinquunt omnia.

Consultunt Eremitam quendam.

nem Episcopum Gratianopolitanum se conferunt. In ipso autem itinere ad quendam magnæ religionis eremitam diuertunt, vt ab eo tanquam experto, discant de vita solitaria. Eius autem sermonibus & pijs adhortationibus alacriores effecti, maioriq́ue amore in eam vitam inflammati, pergunt ire Gratianopolim.

CAP. IX. Visio S. Hugonis Episcopi.

Per idem autem tempus vidit sanctus Hugo Episcopus in somnis, Deum in ea eremo, quæ Carthusia dicebatur, suæ maiestati domum exædificantem, septem quoque stellas colore rutilo, in orbem dispositas, & à terra paululùm subleuatas, ab illis cælestibus situ, motu, colore & splendore discrepantes, itineris ducatum sibi præstantes. Et cùm de ea visione cogitaret, septem viri, beatus Bruno cùm sex socijs, ad fores palatij adstiterunt. Eius rei meminit vir venerabilis Guigo in Vita, quàm scripsit, eiusdem beati viri. *Adest*, inquit, *magister Bruno, vir religione scientiaq́ue famosus, honestatis & grauitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios supra memoratos: quærebant verò locum eremiticæ vitæ congruum, necdumq́ue repererant.* Hæc Guigo.

Vide vitã eius Tom. 1. Aprilis.

Humanissimè excipitur S. Bruno cum suis ab Episcopo.

Cùm ergò nunciatum esset Episcopo, viros septem stare præ foribus, qui cupiant cum ipso colloqui, confestim eos iubet introduci. Ingressis illis, & ad pedes eius humiliter prostratis, optatam impertit benedictionem. Cumq́ue ab eo eleuati, pariter consedissent, causam aduentus eorum diligenter inquirit. Sanctus Bruno, quid Parisijs vidissent & audijssent, & quemadmodum ipsi inter se de vita solitaria complectenda sanctè conspirassent, exponit, & locum pœnitentiæ aptum petit ab Episcopo. At ille præ rei nouitate primùm obstupescit: sed tamen accuratè contemplans eorum conuersionem, animi constantiam, ardui propositi, pluribus quandoque profuturi, & visioni suæ accommodati magnam vtilitatem cum ingenti gaudio eos amplexatur, & non modò libenter, sed etiam reuerenter excipit illos, & tractat peramanter ac benignè. Diuino quoque spiritu eum docente, intelligit iam visionem, cisq́ue totam commemorat, locumq́ue quem expeterent, sibi iam diuinitus demonstratum dicit. Septem enim viros, terrena respuentes, deserta loca inquirentes, & pro cælestium desiderio, studio ac amore, instar stellarum micantes, nihil ambigebat illis, quas viderat, stellis esse designatos.

CAP. X. Episcopus exhortatur eos ad perseuerantiam. Heb. 11.

Itaque volens eos hortari ad perseuerantiam, quæ sola obtinet æternæ salutis amplissimas coronas, ex Apostolo Paulo locum illum protulit, vbi sic ait: Sancti, quibus dignus non erat mundus, egentes, angustiati, afflicti, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terræ. Horum exempla, inquit, sequi, & in eorum vestigijs insistere, laudabile, & valdè salutare est, sed difficile certè, in his præsertim regionibus frigidis, quæ non sunt vti Aegyptus & Palæstina. Vobis autem locus diuinitus assignatus, est eremus quædam in altissimis montibus, quam Carthusiam vocant, ampla illa quidem, sed prorsus inculta, atque à nemine habitata, solis feris peruia, hominibus verò & cæteris domesticis animantibus propter loci asperitatem, penè incognita & inaccessa. Altas & tanquam excisas hinc inde rupes & scopulos, arboresq́ue syluestres & infrugiferas habet: estq́ue supra modum frigida, & magna anni parte niuibus operta. Tum quoque adeò prærupta, sterilis & infructuosa est, vt nihil in ea neque seri, neque meti possit. Ad eam verò etiam accessus & aditus difficilis & periculosus est, propter duas præcelsas rupes, quæ cùm directè in sublime sese subrigant, in ipso ver-

Descriptio Carthusiæ.

rant. Est præterea illic ad lapidis iactū, ecclesia beatissimæ Mariæ, à Comite Rogerio constructa pro seruo Dei magistro Brunone, & magistro Lauduino, Normanno, eius socio. Ad hæc loca populorum cateruæ, senes & pueri, viri ac fœminæ, nobiles & plebeij, principes & magnates, ob sanctissimi Brunonis venerationem & piam erga illum animi deuotionem, atque etiam ob impetranda eius beneficia, perinde acsi degat in humanis, eum animis contemplantes, certatim confluunt, reuerenter accedunt, venerantur & orant. Præcipuè verò specum illam, in qua ferè solus semper Deo seruiebat, tanta reuerentia, fide & affectu frequentant, vt complures non nisi nudis pedibus à iam dicto monasterio eò accedere conspiciantur. Alij genibus reptando, sacram illam specum, terram & saxa ex animi pictate lingunt, & lachrymabundi circumeunt: atque de ipsa ipecu quippiam abradunt, pro magnis reliquijs habituri, sicque alacres ad sua abscedunt. Nec quisquam sanè verbis explicare queat, quanta animi deuotione & studio virum sanctissimum prosequatur Calabriæ Episcopi, Abbates, Prælati, religiosi, itemq; Principes, comites, barones, & plebs vniuersa.

A

Denique non longè à supradicto monasterio nemo amplissimum est, quod Folo vocant, à viro Dei non nisi instaurando monasterio deputatum. Quòd si quis temerarius contra hanc eius voluntatem venire ausus sit, quemadmodum fama apud omnes Calabros longo vsu firmata testatur, diuinam vltionem non euadit, faciente & hoc & permulta alia, ad declarandam fidelissimi serui sui sanctitatem, præpotente Deo, cui est honor & gloria in secula seculorum,

Amen.

S. Bruno apud Calabros in magna habetur veneratione.

VETVSTISSIMVM D. BRVNONIS EPITAPHIVM.

PRimus in hac Christi director ouilis eremo,
Fundator q. fui, qui tegor hoc lapide.
Bruno mihi nomẽ, genitrix Germania, meq.
Transtulit ad Calabros grata quies memoris.
Doctor eram, Præco Christi, vir notus in orbe:
Desuper illud erat gratia, non meritum.
Carnis vincla dies Octobris sexta resoluit:
Ossa manent tumulo, spiritus astra petit.

CANONIZATIO D. BRVNONIS.

Leo decim⁹.

PApa Leo gestis, & maiestate verendus,
Cardineis patribus celebri circundatus actu,
Certior est factus quam sanctè vixerat olim
Bruno: quod obsequium, dum vixit, præstitit vrbi.
Quod q. per hunc cultu diuino ecclesia creuit:
Huius & audierat certò miracula quædam:
Propterea votis patrum concordibus illum
Retulit in diuos: festum concessit eidem
Octobris sexta celebrari luce quotannis:
Illo nempe die moriens ascendit Olympum,
Erigere huic statuas, ac ædificare sacella
Permittens: super his confecta diplomata confert.
Ordinis hæc nostri mater Cartusia seruat,
Inter Romani multa instrumenta senatus.

HVMILIS CARTHVSIANORVM AD S. BRVNONEM PRECATIO.

ASpice nos oculis BRVNO patriarcha benignis,
Nocte die q. tibi feruentia vota ferentes.
In Paradysiacas tua per vestigia sedes
Tendimus: in virtutis iter nos dirige, socli
Quos ex innumeris reuocasti Bruno periclis.
Propositi ardorem fac nos seruare prioris,
Et circunfusæ semper memor esto coronæ,
Donec ad æthereos tecum peruenerit axes.

FINIS.

DIVI

BRVNONIS

PRIMI CARTHVSIANORVM INSTITVTORIS SANCTISSIMI, ET THEOLOGI DOCTISSIMI,

IN PSALMORVM DAVIDICORVM expositionem luculentissimam.

PROLOGVS.

Psalterium quale sit musicum instrumentum.

PSALTERIVM est quoddã musicum instrumentũ, quòd ex superiori cauitate resonat. Et quia instrumento tali, psalmorum melos canebatur, ab instrumẽto suo nomen rectè totum opus istud accepit. Sicut enim Psalterium à superiori resonat, ita & opus hoc totum de superiori, id est, de Dei laude resonat. Intentio autem operis huius multiplex esse, per titulorum singulorum diuersitatem, ôstenditur. Tum enim de incarnatione, natiuitate, passione, resurrectione, & cæteris actibus Christi, tũ de salutióne bonorum, damnatione q̃ malorum prophetare intendit: in quibus omnibus, Dei laudes attẽduntur. In passione enim & cæteris eius actibus, & in iustorum saluatione; humilitatis ipsius & misericordiæ; in impiorum verò dãnatione, iustitiæ laudes esse perpenduntur. Idcoque meritò liber iste apud Hebræos liber hymnorum dicitur, id est Dei laudũ. Hymni verò laudes Dei metricè factæ propriè dicuntur. Psalmi autem lyrico metro compositi fuerunt: vt Arator ait: Psalterium lyrici composuêre pedes. q̃ Tria verò in diuinis sicut in secularibus libris cõsiderantur. Quia sicut seculares partim ad Physicam, partim ad Ethicam, partim verò ad Logicam tendunt; sic & diuini quidam ad Physicam, ita tamen quod in ipsa Physica denotetur figura: vt in Genesi de mundi origine: & in Ecclesiaste de multis rerum naturis mysticè tractatur. Quidam autem loco Logicæ ad Ethicam tendunt, vt liber Iob, & Beati immaculati, & alij quidam psalmi. Quidam verò loco Logicæ & Ethicæ ad Theoricam, id est ad contemplatiõẽ tendunt: illi scilicet qui sublimia in se Dei mysteria & à communi cognitione remota, continent: sicut Cantica canticorum. In quibus Deus ecclesiæ, velut sponsus sponsæ mirabili mysterio loqui introducitur. Liber etiam iste etsi in quibusdam ad Ethicam, principaliter tamen ad Theoricam tendere videtur, cum præcipuè de incarnationis, natiuitatis, cæterorumq̃ Christi actuum mysteriis intendat. q̃ Plurima quidem prophetiæ genera esse sciendum est. Prophetia namq̃ alia per factã, sicut de trãsitu filiorum Israel, cæterisque eorum factis: quæ omnia (sicut dicit Apostolus) in figurã contingebant illis. Alia per dicta: sicut Deus Moysi, cæterisque prophetis pluribus per angelos futura loquutus fuisse legitur. Alia per reuelationem: sicut Ezechieli & Danieli inportentis somniorum multa reuelata fuisse dicuntur. Alia verò per occultam sancti Spiritus inspirationem: sicut Dauid Prophetæ mystica dominicæ passionis, cæterorumq̃ actuum, non factis aut dictis qualibet ve reuelatione intimata fuerũt, sed per occultam sancti Spiritus inspira-

Physicus i. naturalis.

Ethicus i. moralis.

Intentio.

Prophetiæ genera plura.

1. Cor. 10. 1.

Hymni.

Psalmi.

Triplex scriptorum sensus.

inſpirationem. ¶ *Notandum verò eſt, quod nimia ſãcti Spiritus agilitate, prophetæ de futuris quaſi de præſentibus & præteritis loquuntur. Omne namq; futurum Spiritui ſancto præſens eſt: & quaſi præteritum notum.* ¶ *Notandum etiam quod cum in Pſalmis aliquando orans & humiliter agens introducitur Chriſtus ſecundum humanitatem: Cum verò ſublimiter, ſecundum diuinitatem accipiendum eſt: Notandum quoq; quare pſalmus primus titulo careat: cum ceteri titulos habere videãtur: Ideo ſcilicet, quia titulus omnium aliorum Pſalmorum eſſe conſideratur. Nam cùm de Chriſti laude in hoc pſalmo ſit intentio: in cæteris omnibus ſe de eo multipliciter tractaturum innuit. Intentio enim huius pſalmi eſt, à Chriſto tres mortes illas quibus ad mortẽ primi hominis deuecit remouere. Et è contrario de trina obedientia qua primus homo caruit, eum laudare. Et eſt vox Prophetæ damnationem generis humani per inobedientiam Adæ conſiderantis, futuramq; eius per Chriſtum reparationem prouidentis. Et hoc acſi diceret.*

A conſenſu peccandi, per quam Adam & Eua in mortem deuenerunt. Et benè dicit conſilio. Nam prius quam ſcilicet peccatum agerent, peccandi conſilium acceperunt. Et in illo conſilio delectationem habuerunt. Impios verò dicit non ſecundum vocis huius proprietatem vt Deum ignorarent, ſed quoniam apoſtatantes extitêre, cùm Dei notitiam retinerent. Impij namq; Deum ignorantes propriè dicuntur. Et non ſtetit in via peccatorum. i. non ſtabit in mala operatione. In qua Adam & Eua ſteterunt, qui peccatores. i. malè operantes fuerunt, dum pomum cõtra Dei præceptum comederunt. Et non ſedit. i. non ſedebit. i. non morabitur in cathetra peſtilentiæ. i. in cõſuetudine peccandi, in qua Adam & Eua cùm ſe de peccato pomi excuſarent, ſederunt: ſicut aliquis docens in cathedra ſedet. Et inde nobis peccandi documentum attribuentes in peſtilentiam. i. in communem mortem adduxerunt. Peſtilentia namque dici ſolet mors, quæ communiter populo ab aeris corruptione qualibet infertur. Notandum ſanè quod dicit in delectatione *abire*, in operatione *ſtare*, in conſuetudine *ſedere*. Nam cùm aliquis alio tendit: primum vt illuc perueniat, de loco in quo eſt abit, & illuc perueniens ſtat. Poſtea verò immorari volens ibi aſſidet. Ita primi parentes ad malam operationem tendentes primum operationis malæ delectationem à Deo abierunt i. receſſerunt. Et poſtea tandẽ in mala operatione ſteterunt: & ad vltimum, peccandi conſuetudinem non abijcientes, in cathedra peſtilentiæ ſederunt. i. ibi aſſidentes. i. plenariè immorantes, exemplo eorum alios ad mortem peccando adduxerunt. Et benè ſedíſſe in cathedra per ſimilitudinem dicuntur. Docentes enim in cathedra ſedere conſueuerunt. Et benè operatio dicitur, via propalata enim eſt vt via trita. Et publica eſt, delectatio verò latet. Notandum quoque non eſſe ſuperfluum poſtquam negauit abire, negauiſſe

Peſtilentia.

Abire. Stare. Sedere.

PSAL. I.

BEATVS vir, &c. Virum autem dicit, non quantum ad ſexus diſcretionem, ſed ad ſẽſuum maturitatem. Et hoc ſic exponitur. Adam per delectationem & conſenſum, & operationẽ & conſuetudinem peccandi moriens, ſecum genus humanum omne traxit, & ſic meritò infœlix fuit. Sed quidam futurus eſt, qui vir erit acturus omnia non debiliter vt Adam: ſed vliriter & maturè. Et quia vir erit, beatus erit. i. à Deo virtutum & operũ, immortalitatiſque poſtmodũ beatitudine adeõ ditandus, quantum nulli eſt aperire facultas. Et inde beatus eſſe comprobabitur, quia ſcilicet erit talis: qui non abijt. i. non abibit. i. à Domino non recedet: ita vt ſit poſitus in conſilio impiorum. i. in delectatione &

Vir.

uisse etiam stare & sedere: cùm in prima negatione duæ sequentes intelligantur ex necessitate. Omnis enim abiens non stat, non sedet. Hoc autem ad hoc facit vt hoc ordine à Christo negando in Adam omnia ordine fuisse innuat. Denegatis his tribus, tria alia his contraria quibus Adam caruit in eo fuisse sic insinuat. Non abibit, non stabit, non sedebit. Sed in lege Domini complenda erit voluntas eius. i. legem Dei voluntariè complebit non inuitè. Hic denotatur: & quod delectabitur in completione sicut Adam delectatus est in præuaricatione; & legem Dei complebit bene operando, sicut Adam præuaricatus est malè operando: dico quod voluntate Dei legem complebit: & hoc non horariè. Sed in lege eius complenda meditabitur die ac nocte i. omni tempore. Et benè dicit *meditabitur*. i. non negligenter, sed cũ meditatione complebit. Denotatur etiã per hoc quod dicit *meditabitur*, quod sicut Adam malè operari consueuit: ita & ipse benè consuescet operari. Et quia non abibit non stabit, non sedebit: & in lege Dei meditabitur. Erit tanquam lignum. i. reuera lignum vitæ aliis quod præfiguratum est in illo ligno vitæ quod legitur in paradiso fuisse. Et ostendit per quid erit aliis lignum vitæ cùm subiungit. Quod plantatum est. i. qui conceptus in virgine, secus decursus aquarum. i. per infusiones donorum sancti Spiritus, quæ reficiunt & purgant sicut aquæ: vt impleatur illud Gabrielitici; *Spiritus sanctus superueniet in te* &c. Quasi dicat. Verè erit lignum vitæ, cùm sit tale lignum *quod plantatum est*. i. erit conceptum in vtero virginis per operationem sancti Spiritus. Nõ erit lignum mortis vt Adam. Vel ita. Erit lignum vitæ: vt quamuis lignum vitæ futurum sit, tamen erit tale lignum *quod plantatum est*. i. conceptũ erit *secus decursus aquarum*. i. iuxta decursus populorum: quasi dicat. Quãuis sit lignum vitæ, tamen erit sic cõceptus, vt naturam habeat in morem decurrendi: vt populi (qui aquæ ideo dicuntur, quia labiles & defluentes sunt in mortem, vt aquæ defluunt). Et per hoc commendat eius obedientiam vsque ad mortem: & confirmat fidem nostram, ne propter diuinitatis sublimitatem, ignoremus mortalitatis humilitatem. Et quia dixerat eum lignum, ne putaret quilibet ex quo nascerẽtur, fructũ pro quo veniret ilico sẽ daturum: determinãt sic, quid lignum dabit non statim ex quo erit: sed in tempore suo. i. in tempore mortalitatis suæ: *fructum suum*, reparationem scilicet generis humani, quæ erit fructus mortis eius. Et cũ sit lignum vitæ, folium eius. i. verbũ eius non defluet. i. non adnihilabitur: sicut ipse testatur. *Cælum & terra trãsibunt, verba autem mea non trãsibũt.* Vel ita continuatur secundum aliam sententiam. Et quamuis ipsum *plantatum sit secus decursus aquarum*. i. populorũ. i. quamuis decurrat in mortem vt populi: tamen *folium*. i. verbũ eius non *defluet*. Et bene verbum folium dicitur. Sicut enim folia arborem ornant, & inter ea fructus latitat, sic & ipsa verba ornamentum Ecclesiæ sunt: & in eis est fructus adhuc latens, vitã scilicet æterna. Vel potest hic esse similitudo sic. Et quia *in lege meditabitur, erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius nõ defluet*. i. erit cõparabilis ligno plantato iuxta abundantiam aquarum, danti fructum in tempore suo, cuius folium non defluet. Quia sicut ei non deest humor ad fructum in tempore suo dandum, ita nec illi deerit sancti Spiritus vigor & doctrina, ad spirituales filios in tẽpore plenitudinis Deo fructificandũ. Et sicut illius ligni folia non defluũt, ita nec eius defluet verbum. Et cùm talis tantusque fructus sit, omnia opera & miracula quæcunque facient prosperabuntur credentibus in eum. i. quicquid in hoc mundo faciet, ad vtilitatem & ædificationem suorum cedet. Sequitur. Non sic impii &c. Cũ dicit, non sic impij erunt vt Christus, dat intelligere per apoliopesim, quia

Ioan. 3 9.

Luc. 1 35.

Mat. 24. 35.

Verbum folium eius dicitur.

pij ſicut Chriſtus erunt: ſicut idem dicit: *Eſtote ſancti ſicut quia ego ſanctus ſum*. Non quod tantum ſanctitatis quantum ipſe habuit; ſanctus aliquis habuiſſet: ſed quod vnuſquiſq; alius quidē multum, alius verò minus mūdus, Dei ſanctitatem retinet: vt ait Apoſtolus. *Qualis terrenus* Adam. ſ. *tales & terreni*, ei ſcilicet conformes. Qualis ſpiritualis .i. Chriſtus: tales & ſpirituales .i. eius obeditores. Verſus autem iſte ſic continuatur & exponitur. Vir beatus non abibit, non ſtabit non ſedebit: ſed in lege Domini meditabitur. Et ideo erit tanquam lignū, & ipſi ſimiles pij ſcil. ſimiliter erunt. Impij verò non ſic erunt: non ſic. Repetitio hæc ad hoc fit, vt confirmet pios, & exterreat impios: quæ repetitio non eſt apud Hebræos. Sed ipſi erunt tanquam puluis .i. ſimiles puluери. i. aridi à doctrina, ſicut puluis ab humore: quem proijcit ventus .i. ſeparat diabolus à facie terræ .i. à præſentia Chriſti: cui fideles innitūtur ſicut nos huic terræ innitimur. Et ideo quia puluis erunt impij non reſurgunt .i. non reſurgent in iudicio .i. ad hoc vt iudicentur: teſtante Apoſtolo. *Qui ſine lege peccauerunt ſine lege peribunt*. Sciendum verò eſt, quod in iudicij die alij reſurgent in iudicium, alij non in iudicium, vt gentiles. In iudicium autem alij vt iudicent, ſicut perfecti: alij vt iudicentur. Qui iudicabuntur, alij ſaluabuntur, vt boni; alij damnabuntur, vt falſi Chriſtiani, hæretici & ludæi. Dubium quidem eſt, cùm inde non habeatur authoritas, an in iudicio vox futura ſit elementaris, an non. Si verò ſecundùm quoſdam dicatur non futura, ſic exponetur: in iudicio: *Impij non reſurgent in iudicio* .i. vt tunc tandem certum ſit eos eſſe damnandos. Iam. n. certum eſt, de falſis verò fidelibus, tūc tandem fiet iudicium .i. certitudo. Manifeſtum enim tandem tunc omnibus erit illos dānatione dignos eſſe. Nam ſi iam certum eſſet, non vtique pro eis orationes & ſacrificium Deo viuorum ſedulitas offerret. Perfecti autem cùm iudicabunt .i. ſanctitatis comparatione ſibi ſimiles oſtendent eſſe ſaluādos: diſſimiles verò dānandos. Et quià dixerat impios non reſurrecturos in iudicio: & in hoc multum eos depreſſerat, ne falſi fideles in iudicio reſurrecturi pro ſola fide ſine operibus ſe ſaluādos eſſe putarent: remouet hoc ſic. Impij non reſurgent in iudicio, neque peccatores .i. à Deo apoſtatantes in concilio iuſtorū. i. ad hoc vt ſint in congregatione iuſtorum, quamuis in iudicio reſurgant. In Hebraico vero habetur *in ſynagoga*. Ideoq; rectius eſt in Latino *in cōcilio*. Poteſt tamen legi *in conſilio*. Cōcilium enim dicimus congregationem ad aliquid vtilitatis ſtatuendū eo adunatam. Synagoga verò interpretatur congregatio. Vel ita legi poteſt verſus iſte. Si impij ſuperius accipiantur generaliter & pro infidelibus, & pro fidelibus peccatoribus. Impij non ſic erunt. Et oſtendit per partes quare ſic dicēs. Et hoc ideò, quia *impij*. i. infideles nō reſurgūt in hoc mundo ab infidelitate ſua *in iudicio*. i. per iudiciū. i. ita vt per confeſſionem iudicent. i. damnēt infidelitatem ſuam. Nam *ſi ſemetipſos* (vt ait Apoſtolus) *iudicarent, non vtique à Domino iudicarētur*. Neque peccatores. i. falſi fideles reſurgunt ad hoc vt ſint in cōſilio iuſtorum. i. vt ſicut iuſti voluntates ſuas Dei voluntatibus poſtponant. Poteſt & hoc vtrūq; dici de infidelib⁹: vt impij ſint .i. Deū ignorātes, & in iudicio non reſurgētes: & peccatores. i. ſuas voluntates Dei voluntatibus præponentes. Ideoque in concilio vel conſilio iuſtorum non exiſtentes. Sequitur. Quoniam nouit &c. Idem ſic continuatur. Pij erunt *tanquam lignum*. i. ſicut Chriſtus: & hoc ideo: quoniam nouit Dominus. i. probauit, amauit viā iuſtorū. i. bonam vitā in hoc mundo quæ via eſt ad vitā ęternam. Et impij nō ſic erunt: & hoc ideo quia dominus non nouit iter eorū. i. vitā. Et cū debuit dicere, nō nouit: ponit æquipollenter effectum per cauſam, perire ſcilicet pro non noſcere. Iter impiorum peribit. i. praua vita eorum, quæ eſt iter eis ad infernum, *peribit*

.i. eos

Sine operibus fides nō ſaluat.

Concilium.

Synagoga.

1. Cor. 11. 19

Act. 13.33. Psalmus secundus est primus habens titulum. Titulus psalmorum. Tit. psal. 2 Dauid. Hier. 49. 20 Num. 12. 3. Psalmus est quid sit.

.i. eos perire faciet: cùm à Deo ignoretur .i. non ametur: sicut idem in Euangelio testatur. *Amen dico vobis, nescio vos*.i.non amo. Vel aliter hoc cõtinuatur vt expositio non mutetur. Peccatores non resurgent in concilio vel consilio iustorum, & impij in iudicio. Et hoc ideo erit: quoniã *Dominus nouit viam iustorum, & iter impiorum peribit*.i. ideo non vult eos esse cum iustis: quia vita iustorum ipsi placet: vita verò impiorum displicet.

IN PSAL. II.

PSALMVS *autem qui hunc sequitur, à quibusdam eum superiori dicitur vnus. Et à quibusdam alius. Dicitur enim in actibus Apostolorum secundus iste psalmus primus, quod facile soluitur. Titulatorum enim psalmorũ primus est, cùm primus titulo careat. Quãtum verò ad ordinem psalmorum secundus, aliquãdo enim centũ quinquaginta non essent. Si verò sit secundus siue cũ primo idem semper cum superiori continuatur.* ¶ *Sciendum est autem titulos psalmorum, intentiones, vel per rei gestionem, vel per vocis interpretationẽ, vel etiam per vtrumque designare. Per rei gestionem, cum aliquid gestum quod ad figuram pertinet denotatur: vt quãdo dicitur.* Dauid psalmus cũ fugeret à facie Absalon, *quod ad Christi figurã factum est. Per vocis interpretationem: quando sola vocis interpretatione, sine rei gestione psalmi designatur intentio: vt in hoc secundo psalmo, cuius titulus talis est*, Psalmus Dauid. *Quod sic exponitur.* Psalmus *i. tractatus iste attribuẽdus est Christo, qui iure dicitur* Dauid. *Dauid enim interpretatur desiderabilis. Christus verò desiderabilis est iuxta illud Iacob.* Ipse erit expectatio gentium. *Interpretatur quoque Dauid manu fortis. Christus etiã manu fortis est, quia diabolũ debellauit. Iuxta illud:* Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. *Psalmus autem aliquãdo pro ipso tractatu, aliquando pro bono opere ponitur. Psalmus enim symphonia est, quæ cũ opere manuum musico instrumento fit, ideoq; pro opere alioquãdo ponitur. Psalmus autem iste vox capitis est: de passione sua Iudæos & gentes tribulantes se*

A *increpatus. Quod ideo facit, vt consequenter ostendat nullam fructũ eos inde habuisse, sed ecõtrario damnationem in futuro recepturos: se verò resurrectionis gloriam & ascensionis, totumq; mundũ recepisse: secundum quod homo erat & eius imperium. Nam secundum diuinitatem ante secula cum patre dominus omnium existebat. Et hoc sic dicit,*

QVARE fremuerunt .i. frementgentes.i. Romani milites: qui me crucifigent? *Quare* .i. qua vtilitate frement.i. irrationabiliter agent in me? Nullã. Fremere verò leonum est, qui irrationabiles sunt. Idcoque gentes .i. gentiles dicit in se in sui crucifixione *fremuisse* .i. irrationabiliter sine causæ oppositione eum crucifixisse. Iudæi enim & si non habent causam, se tamen causam dicebant habere. Iuxta illud. *Hic homo non est à Deo, qui sabbatum non custodit.* Et alibi. *Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Idcoq; benè subiungit. Et populi. i. Iudæi qui mihi in populum esse debent: sicut scriptum est. *Ego ero tibi in Deum, & tu eris mihi in populũ.* Quare .i. qua vtilitate assequẽda, meditati sunt inania .i. meditabũtur me detinere in morte, ne mundus post me abeat, quod inane erit. Cùm dicit *meditari*, notat eos multum in causa mortis eius inuenienda laboraturos. Et non solum laborauerũt minores, sed etiam reges. Et non suũpsius reges, sed & reges terræ .i. terreni: vterq; scilicet, Herodes vnus in natiuitate, alter in passione, & Pilatus. Quare astiterunt .i. astabunt. Et est positũ pro institerunt, cùm in Hebraico sic habeatur. Et principes sacerdotũ .i. Caiphas & Annas, & cæteri conuenerũt .i. conuenient in vnum, malitiosè agentes aduersus Dominum patrem, & aduersus me Christum .i. regẽ eius .i. ab eo constitutum. Cùm autem dicit non patrem, sed dominum, grauius eos notat; quasi diceret. Cũ ipsi serui, ille dominus esset, indignum fuit eos illius aduersari decreto: cùm me regem ab eo constitutum respue-

Fremere. Ioan. 9.16. Ioan. 19.7. Leui. 26.12

runt,& in morte detinere voluerunt.
Cùm autem dicit; Dirumpamus &c.
apoſtropham facit ad ſuos, adhortãs
ne ab illis metu aut blanditijs incor-
porentur, ne ob id in futuro ſicut &
ipſi damnentur. Illi frẽment & medi-
tabuntur,& conuenièt aduerſus Do-
minum. Ego autem & vos membra
meà *dirumpamus* .i. deſtruamus vin
cula eorum .i. blanditias, quibus ad
imitandum ſe volunt vos vincere. Et
proijciamus à nobis .i. deſpicite vos
iugum ipſorum, comminationem .ſ.
tribulationum mortis, quà volunt
vos cogere quaſi iugo. Quaſi dicat.
Neque blanditiis ſeducamini, neque
metu terreamini. Quod verò dicit
dirumpamus & proijciamus, non ideo
dicit quod ipſe iam nõ ruperit & proi-
ecerit, ſed vt magis ad hoc impellat,
vtitur hoc modo locutionis. Vel vt
innuat eos, nõ per ſe, nec ſine ſuo au
xilio poſſe dirumpere & proijcere.
Cũ verò dicit: Qui habitat &c. oſten
det quid in illa aduerſatione aſſe-
quentur, damnationem .ſ. Et ſic con
tinuat dixi: *Quare fremuerũt* &c. Ad
hunc .ſ. effectum deuenturi, quod ille
qui habitat non in impijs: ſed in cęlis
.i. in ſanctis qui ſunt in virtutibus ex
celſi, ſicut cęli irridebit eos .i. in futu-
ro dignos irriſione fuiſſe oſtendet:
cum ſuos glorioſos, illos verò faciet
apparere deiectos. Iuxta illud Salo-
monis. *Stabunt iuſti in magna con-*
ſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauе-
runt. Et non qualicunque modo irri-
debit: ſed dominus .i. ille qui domi
nus eſt in rebus potens malos dam-
nare, iuſtos ſaluare: ſubſannabit eos
.i. ſubſannatione dignos oſtendet .i.
irriſione propter indignationẽ. Sub-
ſannare enim eſt nares propter indi-
gnationem contrahere. Et tu cùm ir-
ridebit, loquetur ad eos .ſ. ad Iudæos:
in ira ſuà .i. in comminatione mor-
tis. quæ ſolet eſſe malus effectus iræ:
ſic dicens: *Diſcedite à me* &c. Et po-
ſtea conturbabit .i. damnabit eos in
furore ſuo .i. in morte, quę dicitur fu-
ror eius .i. vindicta. Vindicta enim
effectus iræ eſſe ſolet. Vel ſi dicatur:
Vox ibi elementaris non futura, erit

A una expoſitio alterius ſic. Loquetur
ad eos in ira ſua. Et hoc non verbali-
ter, ſed conturbabit eos in furore .i.
vindicta: & non in iniuſto, ſed ſuo .i.
iuſto. Ipſe enim eſt iudex iuſtꝰ. Quod
eſt dicere. Ipſa damnatio erit eis iu-
dicij locutio. Sequitur. Ego autem
&c. Quod ſic cõtinuatur. Ipſi qui pu-
tauerunt ſibi vtilem mortem meam,
conturbabuntur. Ego autem quem
annihilare putauerunt, propter obe-
dientiam mortis conſtitutus ſum .i.
ero: rex ab eo ſuper Sion .i. ſuper Iu-
B dæos: illos ſcilicet qui ſunt Siõ .i. ſpe-
culantes æterna. Sion dico exiſtẽrem
montẽ .i. qui per hoc quod ſunt mõs
ſcilicet Sion Et exponit in quo ſunt
mons. Non in nequitia, ſed in ſanctĩ-
tate: & hoc per eum, non per ſe. Et
hoc eſt quod dicit, mõtem ſanctum
eius. Et per hoc erunt mons, quod
ego ero eis prædicãns præceptũ eius.
Et non ſolum ſuper Sion conſtituar,
ſed etiam ſuper gentes. Et oſtendit
per authoritatem ſic. Nam dominus
.i. pater, qui dominus eſt in rebus: &
potens eſt mihi cuncta ſubiugare, di-
C xit .i. conſtituit in prouidentia, ad me
.i. tale, quicquid ad me pertinet. Et
exponit quid dixerit. Poſtula à me .i.
eſto mihi obediens vſq; ad mortem.
Et per illam obedientiam, quaſi ver-
bis poſtula à me gentes. Et ego qui vt
Dominus potẽs ſum, dabo tibi gẽtes
hæreditatem tuam .i. vt ſint hereditas
tua: vt excolas eas ſicut aliquis hære-
ditatem excolit. Et non paucas gen-
tes dabo, ſed terminos terræ dabo
poſſeſſionẽ tuam. Per terminos rer-
ræ, omnes gẽtes deſignat. Non quod
D omnes, ſed quia de omnibus erat da-
turus, teſtante Apoſtolo. *In nomine*
Ieſu omne genu flectatur .i. omniſmodi
genu. Vel determinatio ſic eſſe po-
teſt. Dabo gentes, & non omnes, ſed
terminos terræ .i. terminãtes in ſe ter-
renitatem .i. finientes. Et benè prius
hæreditatem, poſt verò dicit eos poſ-
ſeſſionem. In primis enim excolet
eos vt hæreditatem: poſtea verò poſ-
ſidebit .i. dominabitur eis: dabo gen-
tes, & Sion, & merito. Nam reges eos
in virga ferrea .i. in inflexibili regi-
mine:

ap. 3. Ii

ubſanna-
e quid ſit.

Matth. 25.

p bilip. 2. 10.

mine: vt neque morte neque vita separentur à charitate. Et vt bene regantur: confringes eos tanquam vas figuli. i. in ea parte in qua sunt fragiles, vt vas figuli, secundum vitia scilicet. Et quia posset quæri, quare propter mortis obedientiam gentes ei sit datus: cùm nulli prophetarum propter eum morientium istud dederit: quare hoc exponendo premit tit sic. Dabo tibi soli gentes: nam tu es filius meus: & non carnaliter genitus neque temporaliter: sed ego genui te hodie. i. perpetualiter. Et bene dicit *hodie*: nam in diuinitate non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Sed ibi *hodie*. i. immutabile præsēs. Et bene dicit genui, quod perfectum tempus est: ne quia dixerat *hodie*, videretur nunc incipere. Perfectè enim genitus est. Quasi dicat. Tu es filius meus confubstantialis. Demonstrato se regem ésse ex paterna authoritatè facit apostrophā ad illos quorū rex est: adhortans illos & instruens sic. Et quandoquidem rex vester sum, vos prius serui peccati, nunc autē reges effecti: mihi nim seruire regnare est, Intelligite. Et vos qui intelligere nō potestis. Intelligere namq; perfectorū est: Erudimini à Doctoribus. Et exponit quos vocet reges, sic. Vos reges dico qui iudicatis. i. damnatis in vobis per cōfessionem: terram. i. terrenitatem: dico intelligite: Erudimini: & sic seruite Domino, & non negligenter. *Maledictus enim qui facit opus Domini fraudulenter*, sed in timore. *Initium. n. sapientiæ timor Domini*. Et non in seruili timore: Sed exultate ei. i. exultādo & timendo seruite ei. Quasi dicāt Casto timore seruite ei: & sic exultāte, ne insolescatis, sed semper sitis in tremore: vt *qui sat videat ne cadat*. Et si in seruiendo Domino occurrerit vobis disciplina. i. tribulatio, quæ est disciplina. i. correctio eius. Apprehēdite ipsā disciplinā. i. non inuiti sed libentes eā suscipite. Apprehendere enim, libenter capere est. Et vos intelligentes hoc facite duplici causa: ne si non seruieritis, & non apprehē-

Psalm. 2. 7.

Act. 13. 33.

Psal. 32. 10. Prou. 1. 7. Eccle. 10. —

1. Cor. 10. 12.

A deritis, quando. i. aliquando irascatur Dominus: quasi dicat: Nō timore pœnæ sicut serui dominis, sed ideo ne offendatur Deus. Sicut filius non timore pœnæ seruit patri, sed ne ipsi displiceat. Et ideo seruite & apprehēdite, ne pereatis de via iusta: quod est dicere: ne pereat in vobis iustitiā quæ est via per quam venitur ad vitam. Quasi dicat. Ne perdatis iustitiam: Et vos erudimini qui non estis adeò perfecti vt his de causis seruiatis & apprehendatis: seruite & apprehendite hac causa: nam beati erunt qui benè seruientes confidunt in eo. Nam in non seruientibus non est confidentia, sed præsumptio. Et per hoc quod dicit: *Beati qui confidūt in eo*: datur intelligi econtrario per aposiopesim: quod miseri omnes qui non confidunt. Et beatitudo illā & felicitas illa apperebunt: cum irā i. vindictā eius exarserit. Et hoc futurum est in breui tempore. Benè dicit *exarserit*. Nunc enim ardet secundum animæ excæcationem; tūc verò extra ardebit. i. plus ardebit incorporis scilicet & animæ damnationem.

B

C

D

IN PSAL. III.

Titulus tertij psalmi, Psalmus is Dauid, cū fugeret à facie Absalon filij sui. *Hic titulus huius psalmi tertij, & secundum historiæ denotationem & secundum vocis interpretationem, intētionem psal. exprimit: Quod enim Dauid à filio dicitur persequutus fuisse, significabat Christū à discipulo suo, qui filius eius erat specialis; per sequendum fore. Absalon autem Dauid filius, pacis interpretatur. Non quod erga patrē pacem haberet, sed quia cùm eum persequebatur, pater erga eum pacem semper habebat. Ita & Christus cùm à Iuda filio suo traderetur, pacem erga eum habens, osculum etiam ei non denegauit. Sicut autem ille pro nequitia periit suspendio: sic & Iudas periit pro venditionis flagitio. Et bene titulum hunc ante titulum* Miserere mei Deus *posuit, qui talis est. Psalmus Dauid cum intrauit ad Bersabee: in hoc quippè innuitur, non ad historiam psalmum istum intelligendum esse: Si*

Absalon.

Psal 50.

enim ad historiam esset accipiendum, v-
tig. post Miserere mei Deus. *secundum historiæ seriem esset ponendus. Titulus verò sic exponitur.* Psalmus Dauid cũ fugeret à facie Absalon filii sui: *quod est dicere:* Psalmus. *i. tractatus iste attribuendus est* Dauid. *i. Christo: continens illud negocium quod contigit ipsi Christo* cùm fugeret *i. cùm recederet:* à facie *i. à præsentia* Absalon *i. Iudæ filij sui. i. discipuli sui: tunc cùm misisset*
Ioan. 13. 2. *diabolus in cor vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis. Et est vox capitis de multiplicatione persequentium se sine causa, admirative agentis. Non vt admiretur, cùm Det dispositione sciat esse futurum: sed quia posset inde quilibet admirari: quod vt ostendat: quia ex illa persequutione sit assequuturus, ne credentibus in se admiratio aliqua relinquatur. Et hoc sic dicit,*

DOMINE quid multiplicati sunt qui tribulant me: Quid est dicere. Cũ tu pater, sis Dominus omnium, in regno tuo nil debeat esse temerarium: ad quid futurum permisisti quod multiplicati sunt inimici mei: tribulantes me operatione, consilio, voluntate, multiplicati erunt adeo quod discipulus meus eis adiungatur? Sicut alibi dicit: *Tauri pinques obsederunt me.*
Psal. 21. 13. Sequitur. Et ex ipsis tribulantibus. Multi insurgunt. i. insurgent aduersum me accusatione: sicut in Euangelio legitur. *Et accusabant eum in*
Marc. 15. 3. *multis.* Et ex ipsis tribulantibus etiã multi animæ meæ, quantum in se nociui dicunt. i. dicent: *Venite occidamus eum, quia non est salus ipsi in Deo eius.* Quod est dicere. Creatorem facit Deum & patrem suum: sed ipse dereliquit eum: sicut alibi dicitur. *Fi-*
Sap. 2. 10. *lium Dei se nominat, venite opprimamus eum. quia non est qui liberet eum.* Præmissa admiratione quam aliquis posset habere, ad ostendendum passionis suæ fructum accedit, cùm dicit. Ipsi tribulant me morte: & multimoda anxietate: Tu autem Domine qui potens es ad succurrendum

A cùm sis Dominus omnium: es. i. eris: susceptor meus. i. medicus & patronus: resuscitabis me. Suscipere enim *Suscipere.* medicorum est, vt ægros sanent, & patronorum, vt patrocinentur oppressis. Et ipsi dicunt: nõ est salus ipsi. Tu verò non solum eris salus resurrectionis: sed gloria mea. i. faciẽs me gloriosum ascensione, & totius mũdi imperio. Et ipsi insurgunt accusantes & detrahentes & deprimẽtes, dicentes me seductorem. Tu verò B exaltans caput meum. i. mentem meã virtutibus, & immunitate peccati. Caput dicitur mens, quia dignior pars est hominis sicut caput corporis. Cùm verò dicit: voce mea, &c. apostropham facit ad auditores, instruens eos vt in tribulatione positi exemplo suo clament ad Dominũ & exaudiantur. & hoc sic dicit. O auditores vt me suscipiat, & sit gloria mea, & exaltet caput meum, ego clamaui. i. clamore intenso agam: *Voce mea,* non vana voce, sed voce mea. i. procedenti ex bona intentione mea: vel *mea.* i. mihi vtili: *ad Dominum.* i. ad C Deum, qui potens est succurrere. Nã Dominus omniũ est. Et bono meo *clamaui.* i. clamabo. Nam exaudiuit. i. exaudiet me. i. ita audiet me quod impetrabo. Exaudiuit inquam (vt sciant vnde illa exauditio procedet) de monte sancto suo. i. de eminentia sanctæ iustitiæ suæ, quæ dicitur mõs eò quod alta & summa sit: sicut alibi dicit, *Iustitia tua sicut montes.* Vel ex- *Psal. 35. 7.* audiet me de monte. i. pro me: qui sũ mons sanctus eius. i. in virtutibus excelsus. Vel de monte exaudiet. i. propter hoc quod ego futurus sum mõs D sanctus eius: sicut scriptum est. *Erit* *Mich. 4. 1.* *præparatus mons domus Domini super verticem montium:* id est munimentum totius Ecclesiæ: sicut mons munimentum est confugientibus ad se *Esa 2. 3.* iuxta illud propheticum: Venite ascendamus ad montem Domini. Et necesse est vt exaudiat: Nam ego dormiui, id est dormiam. Et soporatus sum. i. soporabor: & post qui à me exaudiatur. Exurrexi, id est exurgã. Et benè dicit non surgam sed exur-

gam:

gam: id est extra aliorum surrectio nem surgam. Glorioſior enim ero cũctis alijs reſurgentibus. Per hoc quod dicit *dormiam:* innuit quia nõ longa erit mors illa: ſed ad horam: vnde poſſit citò excitari ſicut aliquis de dormitione. Per hoc quod dicit *ſoporatus:* innuit quod cũ quiete erit: & cum ſecuritate reſurgendi. Soporatus namq; dicitur qui ſecurè dormit. Vel quia dixerat: dormiam, id est breuem mortem patiar. Ne putarem' quod mox reſurgeret, addit ſoporatus ero, id est aliquãtulum dormiam. Oſtenſa vtilitate ſua de morte ſua, oſtẽdit & iam vtilitatẽ membrorum. ſic dico, quia dominus ſuſceptor me' erit, id est ſuſcipiet me. i. reſuſcitabit, nõ timebo millia populi circundantis me. i. meos. Per hoc quod dicit *millia populi circundantis:* deſignat multã fore perſequutorũ turbam. Quaſi dicat. Quia ego vici, & mei vincent: non timebo ne mei vincantur. Sicut alibi dicit: *Confidite quia ego vici mundum:* dico: nõ timebo. Et vt ipſi vincant: tu Deus qui potẽs es, & videris perſequentibus impotens, exurge. i. potens appare. Et ſaluum fac me, id eſt meos, ne cedãt hoſtibus. Et dignũ eſt. Nam ex Deus meus. i. meorum, & nõ alius. Et hoc video per cõtrariam ſententiã, quia ſaluabis meos: nam deſtrues aduerſarios. Oſtenſio per cõtrariũ. Et hoc ſic dicit. Saluabis meos. Et hoc inde ſcio quia percuſſiſti, id percutics ſcilicet deſtrues & in corpore & in anima omnes aduerſantes mihi in paſſione ſine cauſa. Vel *mihi.* i. meis. Et non ſolum minores, ſed etiam dentes peccatorum, id eſt illos qui ſunt dentes inter peccatores. i. incorporantes minores in malum ſicut dentes atterunt cibum vt incorporent. Contriuiſti, id eſt conteres: id eſt, deſtrues ex toto. Vel dentes, id eſt corroſores detrahentes mihi vel meis. Et quia pro ſuis orauerat, diceret aliquis: Ad quid pro eis oras? nã poſſent ſi benè viuant, per ſe ſaluari. Et ideo adiungit. Neceſſariò oro Deũ vt exurgat: nam domini eſt ſalus, id eſt nullus poterit ſaluari ab incorporatione inimicorum, niſi per eũ qui dominus eſt, potens iuſtos ſaluare & malos damnare. Modo facit ad eum apoſtropham ex nimia affectione, ſic. Per te eſt ſalus ab inimicis in hoc mundo. Et non ſolum hoc: ſed benedictio: id eſt æterna remuneratio vẽtura ſuper populum tuũ: id eſt ventura de ſuperioribus in illis qui prius filij perditionis, ſunt futuri populus tuus. Erit tua, id eſt per te data: ſicut ſcriptum eſt. *Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit illum.* Ioan. 6. 44.

IN PSAL. IV.

SEQVITVR *titulus quarti pſalmi: qui talis eſt:* In fine pſalmus cantici Dauid. *Qui ſic exponitur.* Pſalmus, *canticum iſtud, id eſt tractatus eſt dictus pſalmus cantici, eo quod principaliter tractat de pſalmo, id eſt de bono opere: & ſecundario* de cantico, *id eſt de remuneratione boni operis. Attribuẽdus eſt* Dauid, *id eſt perfecta eccleſia: quæ eſt manu fortis cõtra diabolum: Dauid dico tendenti in finem id eſt in Chriſtum finem prophetiæ & legis. Pſalmus dicitur ſymphonia illa quæ manuum exercitio fit in aliquo inſtrumento muſico, quæ vulgò* Luydas *dicitur. Et quia delectabile eſt & opere fit manũ, pro bono opere ponitur: quod cum exercitio manuum factum Deum delectat. Canticum autem ſymphonia dicitur: qua viuã voce expreſſa, magis quam pſalmo animus delectatur: ideo q; pro remuneratione futura quæ dulcior erit opere bono ponitur. Et eſt vox perfecta eccleſiæ: inprimis minores exemplo ſui informans, vt in tribulatione orare ſicut & ipſa, non ceſſent: & exaudientur ſicut & ipſa. Poſtea verò infideles ab infidelitate ad fidem reuocantis & ad pœnitentiam: & malorũ ceſſationem bonam q; operationem vocantis: & ſic ad ſpem remunerationis exemplo ſuo eos inducentis. & hoc ſic dicit.* Pſalmus. Canticum.

Cum

Ecclesiæ vox.

VM inuocarē exaudiuit me Deus iustitię meę. Quod sic exponitur. O vos minores inuocate Deum in tribulatione vestra, & exaudiemini. Nam *cū inuocarē exaudiuit me*. i. audiuit vt impetrarē *Deus* opifex *iustitiæ meæ*. i. qui fecit me iustam: vt digna essem ad audiendum. Modò facit apostrophā ad Deum ex nimia affectione, quasi gratias agens: & exponens in quo eā exaudiuit: dico exaudisti. Et verū est. Nā in tribulatione positæ dilatasti mihi. .i. dilatationē dedisti mihi. Quasi dicat. Cū tribulantes me, angustā vellēt & paruam facere iustitiam meam: fecisti econtrariò magnā & dilatatā: & tu qui iam exaudisti: exaudi iterum orationem meā. i. mihi vtilem, & ex mea intentione recta procedentē, & exponit vnde exaudiet: sic dico exaudi. i. miserere mei ne cedā tribulantibus, vel mei. i. meorum ne cedāt. Per hoc quod cū reiteratiōe orat, instruit minores incessanter orare: iuxta illud Apost. *sine intermissione orate*, & illud Euangelij: *Orate ne intretis in tētationem*. Instructis minoribus paucis verbis, conuersionem ad infideles facit, instruens eos pluribus verbis cùm maiori egeant instructione, quā qui aliquantulum sunt instructi. & prius ostendit vana esse quę colunt, quantū ad gentiles: & mendacem excusationem, quantum ad Iudæos: & sic dicit: filij hominum, &c. Quod sic exponitur. Ego iam exaudita sum, & vos si similiter clamaretis: similiter exaudiremini. Et vos filij hominū vsquequo eritis graui corde? Hoc dictum est cōmuniter, & Iudæis & gentibus. Et benè dicit *filij hominum*: quasi dicat, vos qui non ex irrationalibus animalibus, sed ex rationalibus processistis, ex hominibus scilcet: nō creaturā sed creatorē colentibus. Nullus enim, etiam gētilis est qui ex illis qui Dei notitiā habuerunt, longa licet sanguinis serie non processerit: vt ex Abraham multi & Noe cæterisque fidelibus. Et omnes ab Adam & Eua qui Dei notitiam habuerunt. Et benè dicit *vsquequo graui corde*: quasi diceret,

Thess. 5. 17. Luc. 22. 20.

A vos qui vsque ad aduentum Christi graue cor & in terrenis depressum habuistis: *vsquequo* habebitis. i. quare tādem post eius duentum non conuertimini? Et exponit in quibus graue cor habeant, cùm addit: vos gentes, vt quid. i. propter quam vtilitatē, diligitis vanitatem. i. adorare idola quę vana sunt & vacua à Deitate, quā in eis esse creditis? Et vos Iudæi vt quid quæritis mendacium? Id est excusationem de inerudelitate vestra, dicētes non aduenisse Messiam quod
B mendacium est? Scitote illa esse vanitatem ô gentes, & excusationem vestram esse mendacem ô Iudæi. Et cùm hoc scitote quoniam Dominus .i. pater qui cùm sit Dominus: potēs est ad eum mirificandum. Mirificauit .i. mirum fecit miraculis, sanctum suum. Idest filium suū, qui antonomasticè dicitur sanctus eius. Et hoc effectu tali potest ostendi quod verè eum mirificauit. Nam Dominus Pater exaudiet me cùm clamauero .i. recta postulatione orauero ad eū: sicut scriptum est: *Quodcunq; petieri-* *Ioan. 14. 13.*
C *tis patrem in nomine meo, fiet vobis*. vel ita dico, quia *mirificauit*: id est Dominum omnium fecit: & ipse factꝰ Dominus secundum quod homo, exaudiuit me &c. Post orationem conuersionis instruit eos ad pœnitentiam, & ad cessationem à malis, & bonam operationem: sic dico inprimis *scitote* &c. Et sic Irascimini vobis. i. pœnitentiā habete de perpetratis scelcribus, & post nolite peccare: & quia indefinitè dixerat, nolite peccare, & hoc impossibile est: Nullus est. n. qui saltē in
D cogitationibus non peccet vt Ioannes ait: *Si dixerimus quia peccatū non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est*: determinat sic dico *nolite peccare*, & quia à cogitatione peccandi nequitis cessare, saltē compungimini ne perueniatis ad cōsensum de his illicitis quæ dicitis. i. cogitatis in cordibus vestris: scilicet & in illis cordibus quæ tunc sunt cubilia ferarum. i. diabolorum. Cubilia enim propriè sunt ferarum. Post hoc instruit eos ad bonam operatio-

1. Ioan. 1. 8.

Cubilia.

nem:

nem: sic dico irascimini & nolite peccare, & sic sacrificate sacrificium: antea enim non possetis. Et nō sacrificium taurorum: sed sacrificium iustitiæ, id est tale sacrificium quod faciat vos iustos, bonam scilicet deuotionem & operationem. Et ideo sperate in domino. i. spē remunerationis habete in domino. Et postea ne spem amittatis, ne sitis de illis multis, qui multi dicunt; quis ostendit nobis bona? Quod est dicere, vos Christiani dicitis esse æterna bona, sed quis habens: demonstrās in se visibiliter illa bona, potest ostendere per hoc nobis reuera esse illa bona? Nullus, ostenso hoc quod quidam infideles dicunt: & non esse scilicet æterna bona, dicit se non credere illa non esse, vt ad hæc speranda alios attrahat: sic ipsi dicunt. Nullus potest ostendere eis. Nobis autem per rationem nostram ostensum est. Nam ô Domine super nos. i. in superiori. i. digniori parte nostri, in anima scilicet: est signatum. i. impressum lumen. i. claritas vultus tui. i. filij tui: quasi dicat, quia rationales sumus ad imaginem tuam. i. ad modum filij tui: qui est vultus tuus & imago tua. i. similis & æqualis in diuinitate, ita quod in nullo sit dissimilis, & benè dicit *signatum* per similitudinem. Nam sicut sigillum cum sit imago, cæræ impressum figuram sibi similē sibi ponit, quæ tamen in aliquo dissimilis est, ita rationalitas mentibus nostris est impressa ad similitudinem rationalitatis filij Dei, qui vultus est Patris. Et quia rationalis sum, dedisti lætitiam mihi non terrenorum, sed rerum existētium in corde meo. i. quæ ego spero in corde meo, æternorum scilicet bonorum, illi autem qui dicunt quis ostendit nobis bona? econtrariò lætantur in terrenis. Nam multiplicati sunt. i. multiplicem habent lætitiam proueniētem à fructu frumenti & vini & olei sui: & benè dicit sui: nam illud non pro Deo erogantes sibi totum retinent. Et per has tres partes dat intelligēdum, esse omnia terrena: & quia dixerat, dedisti lætitiā in corde meo, exponit cuius rei sit illa lætitia sic Ipsi *multiplicati sunt à fructu* &c. Mihi verò dedisti lætitiam inde quod ego in futuro dormiam, & pro. i. requiescam à præsentibus tribulationibus, positus in pace, & non in pace commutabili, sed tendente in ipsum. i. in æternum: sicut scriptum est. *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sãctorum, & iam non erit amplius neque luctus, neq; clamor, sed nec vllus dolor, quoniam prior a transierunt.* Sequitur. Quoniam tu Domine &c. Quod sic continuat, dico quod quiescam, & hoc ideo: quia hoc solum spero, & hoc sic dicit æquipollenter, *quoniam tu Domine.* i. tu qui potens es & Dominus omnium. Constituisti. i. firmum fecisti me in spe singulariter. i. in hac spe singulari: vt nihil sperem, nihil optem præter te.

Apoc. 21. 4.

IN PSAL. V.

Sequitur titulus quinti Psal. qui talis est. In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur, psalm. Dauid. *hic mittit nos ad historiam duarū mulierum Abraha: quarum vna expulsa est ab hæreditate, Agar scilicet: altera vero hæreditatem consecuta est, Sara videlicet. Per Agar quippè ancillam synagoga qua timore seruili legi carnaliter obediens fuit, exprimitur. Per filiū quippe Agar falsi Christiani & hæretici: qui sicut synagoga sapiunt ea quæ carnis sunt, qui tamen Dei vxor fuerunt, ei scilicet in cognitione coniuncti. Et hi ab hæreditate gloriæ perennis depelluntur sicut scriptum est,* Eijce ancillam, & filium eius. *Per Saram verò & filiū eius ecclesia cum filijs suis exprimitur, quæ in futuro æterna gloria hæreditabitur. Titulus vero sic exponitur.* Psalmus iste attribuendus est Dauid. *i. perfectiæ ecclesiæ* tendenti in finem. *i. in Christū, qui finis. i. terminus est iustorum: citra quē & vltra quē nemo iustorum consistit. sed in eo iuxta Apostolum,* multi vnum corpus sumus in Christo, *Dauid dico, oranti pro ea quæ hæreditatem æternæ patriæ cōsequitur: nunc spe, quando ſ, consecutura re. i. per se. Sed per hoc quod ponit pro ea quæ*

Agar.

Gen 21.10 Gal 4.30. Sara.

1.Cor.12 20

hæredi-

hæreditatem consequitur, quod innuit per contrarium aliam esse quæ non cõsequetur. i. synagogam & falsos Christianos & hæreticos: intendit verò in hoc Psalmo ecclesia orare Deum, vt tãdem illam hæreditatem consequi possit: Postea verò enuntiat se hæreditandam, illos autem expellẽdos esse, & ideo sic orat: vt se non sola operatione & cogitatione, sed etiam voce exercendo maiorẽ erga Deum affectionem habeat. Ideoq; se hæreditandam: illos autem exhæredandos esse denunciat, vt sic eos ab iniustitia sua retrahat, & hoc sic dicit.

VERBA mea. i. quæ vana & phantasmatica non sunt, sed talia qualia ego proferre debeo, ex rectâ intentione procedẽtia, auribus percipe. i. audi domine. Quod dicit auribus percipe, ad humanum modum dicit, quasi dicat audi vt impetrem. Benè dicit, *Domine*, cùm posset dicere sponse, vt humilior sit, quasi dicat. Qui dominus meus es: cuius voluntates meis voluntatibus præpono. Et quia verbis nequeo semper orare, si aliquando bona deuotione orauero, intellige clamorem meum. i. gratam habe illam deuotionem quæ tẽ orat sicut intensus clamor, & vt verba mea magis magisque digna sint tua exauditione, intẽde. i. intentionem da. i. perseuerantiam voci orationis meę. i. voci meæ oranti, & meritò. Nam rex meus. i. me regis: habeo me non secundum regnum meum, sed secũdum regnum tuum; & Deus meus. Non sum de illis *quorum Deus venter est*, non aufero locum deitati tuæ in me: quasi dicat: debes mihi acquiescere, quia habeo me secundũ velle tuum, non secundum meum. Oratione facta se exaudiendam enuntiat, sic: dico *percipe*, intellige, & reuera manè exaudies vocem meam. i. in die iudicij quòd clarum erit vt manè, perficies petitionem meam, ô Deus qui potens es, cui me seruam feci: quoniam ego & òro & orabo perseueranter ad te promerendum, non ad aliquid terrenum: quasi dicat, quia postulo quod postulare debeo tẽ scilicet. Cùm dicit *mane exaudies*, innuit quia in ipso principio diei iudicij petitionem eius perficiet. Manè namque principium est diei, & exponit de quo exaudiet: sic dico *exaudies*, & sic mane. i. in die iudicij astabo. i. præsens ero tibi corporali præsentia, secundum illud, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit*. & illud: *Cohæredes autem Christi*, & non solum astabo, sed videbo tẽ facie ad faciem iuxta Apostolum: *Videmus nunc per speculum, tunc autem facie ad faciem*, & inde scio quod astabo, quoniam cùm sis Deus & tuę naturæ scilicet iniquitas repugnet, non es volens iniquitatem: iniquũ enim esset si me te solum, sicut petere debeo, petentem non admitteres, & per contrarium iterum certa sum, quia astabo & videbo: nam neque malignus. i. Iudaicus populus qui malignus est. i. sterilis à bono, habitabit iuxta te. i. non erit hæres hæreditatis æternæ tecum sicut testatus es: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti faciẽti fructus eius*. nèque iniusti. i. falsi Christiani qui ab iniustitia sua non desistunt, permanebunt ante oculos tuos. i. ante præsentiam tuam: venient quidem ante te ad iudicium, sed non permanebunt. i. diu manebunt ante præsentiam tuam: sicut scriptum est. *Tollatur impius ne videat gloriam Dei*. Verè non permanebunt, nam tu odisti & semper oderis omnes qui operantur iniquitatẽ, non qui operati sunt & cessauerunt, sed qui operantur quamdiu viuunt perseueranter, & tu perdes & in corpore & in anima omnes qui loquuntur mendacium. i. hæresim, quibus non sufficit cogitare nisi proferant ore, non qui locuti sunt & resipuerunt, sed qui cũ perseuerantia loquuntur: & quia indeterminatè dixerat mendacium, cum multa mendacia venialia sint, determinat de quibus mendacibus intendat, faciens apostropham ad

Ioan. 12. 26

Rom. 8. 17

1. Cor. 13. 12

Mat. 21. 43

Esa. 26

Philip. 3. 19

audi-

auditores vt illos à mendacio illo A
abhorreant: sic dico, quia perdet & vetum est, nam dominus.i.ille qui dominus est & potens & iustus, abominabit, i. tam vehementer execrabit, quod nec hominem esse reputabit, virum effusorem sanguinum .i. illum mendacem qui est vir sanguinum effusor .i. qui est interfector hominum, & exponit qualiter interfector sit, cùm addit: Et dolosum .i. illum virum sanguinum, dico qui interficit proximos suos dolo verborum siorum .i. fraxeli sua. Et non dicit sanguinum eo quod sanguinem effundat, sed quia interficit sicut ille qui sanguinem effundit, & bene ponit non hominem sed *virum*: cum ad hoc omnibus viribus nitatur vt mentiatur: & merito singulariter *virum* ponit, cùm pluraliter omnes posuisset, vt ostendat in hoc quod mendaces sint, vnam massam esse: cum autem de his dicat, perdes & abominabitur, & de alijs dixerat non habitabit, non permanebunt, timuit eos grauius esse puniendos, cum vero subiungit. Ego autem introibo &c. eadem est quod superius posuit verbis aliis: mane astabo, & videbo. Sed quia dixerat se astiturum & vigilaturum propter merita sua, quia scilicet & rectè & quid orandum erat, orabat. repetit vt ostendat se non propter merita tantum, sed per Dei misericordiam etiam intraturum: & hoc sic dicit. dolosum abominabitur Dominus, ego autem introibo in domum tuam .i. in Hierusalem cœlestem, confidès in multitudine misericordiæ tuæ .i. in multiplici misericordia tua, non in meis D
meritis tamen, & vt introire possim hic prius existens in timore, & non seruili, sed tuo .i. in casto timore: qui tuus est .i. tibi valde gratus: adorabo te, faciès te Deum: & me creaturam: veniens ad templum sanctum tuum recipiēdum .i. ad corpus tuum quod est sanctum templum deitatis: vel ita veniès ad hoc quod sim sanctum templum tuum iuxta apostolum: *templum quippe Dei estis*: Et vt hîc

1. Cor. 6. 19

rectè adorem & sic introcam: ô Domine: me positum hic: in iustitia tua deduc .i. duc de virtute in virtutem, & vt deduci possim dirige .i. directā fac in cōspectu meo .i. in considerationē mea viam tuam .i. diuinā scripturam tuam quæ per te data nobis est via fidei: Quasi dicat, non permittas me in illa deuiare: sed rectum intellectum in ea da mihi: & hoc oro propter inimicos meos, qui mihi insidiātur: vt deuiare faciāt & propter inimicos ideo oro: quoniam in ore eorum non est veritas .i. falsa loquūtur, & hoc ideo, quia cor eorum vanum .i. vanis cogitationibus plenū: propter arrogantiam enim vt subtiles videantur, falsa de Deo loquuntur, & cum non sit in eis veritas: non solum se interficiunt, sed guttur eorum est patens sepulchrum .i. per vocem quæ procedit de gutture eorum sunt comparabiles sepulchro patenti: sicut enim sepulchrum patet vt corpus receptum putre & fœtidum faciat; ita & eorum mala doctrina patet vt insontes in exemplum sui recipiant, & fœdos reddant: & vt sepulchrum patens essent prius agebant dolosè linguis suis .i. verbis suis immiscentes prius veritatem falsitati, vt facilius deciperēt. Et quia tales sunt ô Deus qui iustus iudex es: iudica .i. damna illos. & hoc non est imprecatio: sed diuinæ iustitiæ concessio: quia ad hoc facit vt eos exterreat. & exponit per partes quomodo iudicet. hîc scilicet decidāt de malo in malum secundum quod alibi dicitur: *Qui in sordibus est, sordescat adhuc*: & iste casus nō erit à duritia tua, sed à cogitationibus eorū pessimis, & in futuro expelle eos à regno tuo: quod sibi præsūptione sua attribuūt, & hoc non secundū tuam inclementiam: sed secundum multitudinem impietatū eorū .i. ideò quia multas impietates habuerūt, & veré multas habuerunt: quia irritauerunt te .i. cū dulcis esses naturaliter amaricauerunt te Deum: cùm tu Dominus, ipsi verò serui essent. Facta concessione, orat per fidelibus suis hæreditandis

Apoc. 22. 11

sic.

sic. ipsi expellãtur, & è contrario lætentur in futuro omnes qui sperant: non in se sed in te. Facta oratione enuntiat futurum esse quod orat, vt fideles suos magis ad expectandum hortetur: & infideles intuitu huius lætitiæ ad conuersionem attrahat: dico *lætentur*: quod verè erit, verè exultabunt & non horariè: sed in æternum: & merito: Quia tu inhabitabis in eis. i. deitatis tuæ claritatem effundes in eos, sicut alibi dicitur. Quãdo erit Deus omnia in omnibus & non parũ exultabunt: sed gloriabuntur i. pro maxima gloria gaudebũt. & hoc in te non in se attribuentes eam gloriam non sibi sed tibi. Omnes qui diligunt nomen tuum. i qui non timẽt pro mala conscientia sua hoc quod Dominus est: Sed diligunt nomen tuum. i hoc quod Dominus es, & dignè gloriabuntur. Quoniam tu qui iustus es. potens & misericors: benedices iusto i æternam benedictionẽ eis impendes: & benè dicit *iusto*, non iustis: vt ostẽdat virum quid in se futurum licut Apostolus dicit: *occurremus in virum perfectum*: dico quia benedices. & vt digni simus ibi benedictionem recipere. Deus qui potenses coronasti nos. i. circũcinxisti nos hic vt scuto bonæ voluntatis tuæ. i. bona voluntate tua, misericordia scilicet vt *scuto*. i. vt sit nobis munimentum: sicut scutato scutum munimentum est. Quod dicit, *coronasti nos*: per similitudinẽ dicit patronorum, qui oppressum vt eripiant scutatis militibus coronãt. i. circundãt. ita & Christus vt ab hostibus visibilibus & inuisibilibus eruat, misericordiæ suæ nos virtutibus circundat & munit.

.Cor. 15. 28.

Ephes. 4. 13

IN PSAL. VI

Sequitur titulus sextus sic. In finem in carminibus pro octaua Psalmus Dauid: *Quod sic exponitur, Psalmus iste attribuit Dauid. i. pœnitenti, qui prius à diabolo per peccatũ superatus, tãdem iterum effectus est Dauid. i. manu fortis, pugnare rursus inten-*

A *dens contra diabolum: & tam desiderabilis Deo per pœnitentiam: Dauid dico* tendenti in finem. *i. in Christum in carminibus. i. per laudes, per hoc scilicet quod laudat eum pœnitentia & bona operatione sua i. laudabilem eum ostendit. Carminibus dico actis* pro octaua *i. contuitu æternæ quietis, quæ futura est in octaua die. i. in die iudicy: & videtur illud idem negociũ in hoc psalmo esse quod in superiori. Pro æterna namque quiete tractat psalmus vterque: in*

B *hoc tamen differunt: quod in superiori fideles iam certi pro illa orant: in hoc verò pœnitens de peccatis dolens perpetratis suspirans ad ipsam quietem, quam se malis meritis videt amisisse. orat humiliter pro suorum delictorum remissione sic.*

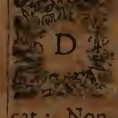

DOMINE, cui me seruũ per pœnitentiam facio, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: quasi di

C cat: Non reformido quidem hic tribulationibus argui, & corripi: nam secundum Salomonem. *Quem diligit Dominus corripit.* Siquidem *flagellat Deus omnem filium quem recipit*: & alibi: *qui parcit virgæ odit filium*: sed hoc oro vt *non arguas*, id est, conuincas & ostendas me mala feciſſe per furorem tuum mihi illatum. i. per æternam vindictam, & quia multi non in furore sed *in ira*. i. in diuturna pœna purgatoria vsque in diem iudicij puniẽtur, tunc tandem euasuri: Addit. *Neque in ira tua*, id est, in illa diuturna pœna

D *corripias me*: idem est hic corripias & hic arguas: sed miserere mei Deus, id est, cum misericordia in hoc mundo me flagellis transitorijs argue & corripe. Et necesse est vt hoc orem: quoniam infirmus sum. i. debilis non potens per me sanari: vel *infirmus*. i. æger in peccatis, & quia cõturbata sunt ossa mea. i. quia adeo sum infirmus quod etiam ossa mea. i. virtutes quæ sunt fortitudo animæ, sicut ossa corporis fortitudo

Prou. 3. 12. Heb. 12. 6.

Prou. 13. 24.

Purgatorij assertio.

sunt

sunt conturbata .i. penitus perdita & annullata propter peccata: sana me domine: quia bonus medicus es & potens. vel sic continuatur: *infirmus sum* .i. per me non potens sanari. Et ideo *sana me Domine* qui potens es: & & necesse est vt hoc orem: Quoniã conturbata sunt ossa mea.i. virtutes. debes mihi misereri: quia dominus meus es: & ego infirmus sum. Et ideo adhuc: Quia anima mea turbata est valde .i. cõpuncta peccatis suis, & tu Domine cui me seruum feci, vsquequo differes consolari remittendo peccata? Quasi dicat. Noli diu differre sed (ex nimio desiderio suspensus dicit) noli differre sed conuertere per gratiam ad me, conuersum ad te per pœnitentiam, & eripe .i. vi extrahe animam meam à peccatis, & post saluum me fac, restituens me in iustitiam in qua eram antequam tã grauiter peccarem, & hoc non propter merita mea, sed propter misericordiã tuam, quia naturaliter misericors es, & ego non sum adhuc in morte, bene potest mihi medicina impendi .i. non sum in desperatione misericordiæ tuæ, & hoc probat à toto sic. Quoniam non est in morte. i. in desperatione dicendus, qui immor ũt. i. est, tui .i. qui memor est misericordiæ tuæ: & ego memor sum: ideoque non sum in morte, & quod nullus memor est in morte, ostendit per oppositam sententiã sic: nam quis positus in inferno i. in desperatione qua peruenit ad infernũ, cõfitebitur tibi .i. laudabit te de misericordia tua? Nullus. Sequitur. Laboraui & cæt. Sed sic continuatur: dico quod debes misereri, ideo quia anima mea est conturbata .i. compuncta. & nõ solum hoc habeo: sed ego in gemitu positus laboraui in lectulis, vigilijs, & alijs satisfactionibus, & in hoc ostendit se iam magis dignũ exauditione: magis enim est valde laborasse, quam solummodo gemuisse, & adhuc lauabo. i. purgabo lectum meum .i. conscientiã meam, stando, incedens per singulas noctes .i. per omnes noctes: non per partes noctium i. recordans singularũ noctium .i. peccatorum: quę ad noctem ducũt ad mortem. s. æternam, & pro vnoquoq; peccato deflebo & satisfaciam, & sic purgabo conscientiam meam, quæ hucusq; fęda fuit, & post rigabo .i. irriguam faciam & fertilẽ bonarum cogitationum Deo: stratũ meum .i. conscientiam meam quæ hucusq; arida fuit & sterilis: dũ malè cogitarem. Stratus verò & lectus idẽ sunt hîc. Conscientia verò per similitudinẽ dicitur lectus & stratus. Sicut enim lecto sanus requiescit, æger verò minimè quiescere potest, ita & conscientia bonis est requies: malis verò tormentum & anxietas, & ideo laboraui: quia oculus meus. i. cõsideratio mentis meæ, turbatus est .i. cõpunctus, & hoc superius dixit aliter, sic. *Et anima mea turbata est valde*, sed ob hoc repetit, vt addat quare turbatus est, dico turbatus est, quæ turbatio processit à furore tuo .i. à cogitatione furoris .i. vindictæ perpetuæ, quia timebam furorem illũ, & hoc ideo quia inueteraui .i. de nouitate Christi in qua prius eram, in vetustatem Adæ cecidi, existens inter omnes inimicos meos, non inter quosdam, sed inter omnes visibiles scilicet & inuisibiles: inter vitia quæ me peccare fecerunt, & peccatores qui me minis vel blanditijs vel malo exemplo suo à via iustitiæ reuocauerunt. Perfecta satisfactione & de remissione securus, ex nimia latitia apostropham ad hostes visibiles facit, dicens ne laborẽt eum amplius reuocare, quia non poterunt, & hoc sic dicit: Ego prius inueteraui inter vos, & ideo satisfaciens oraui Deum vt me sanaret, & sanauit: & ideo vos omnes qui operamini iniquitatem, non qui operati estis & quicuistis, sed qui adhuc operamini, & exemplo vestro me reuocare vultis, discedite à me. i. cessate me reuocare omnimodo, quia nequibitis, nam dominus cui me seruum feci, exaudiuit .i. audiuit vt impetrarem, vocem fletus mei, id est, orationem quam feci cum fletu meo .s. procedenti

Stratum.

Lectus.

denti ex culpa mea: exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Et hoc ter repetit, quia præ nimia lætitia non sufficit ei semel dicere. Vel possunt hæc tria diuersa esse sic, Exaudiuit Dominus vocem fletus mei, dans peccatorum remissionem, exaudiuit Dominus deprecationem meam, vt iterum non caderem; Dominus orationem meam suscepit, iustitiam meam mihi restituens, quia pro se orauit & exauditus est: orat Deum vt eos conuerti ad exemplum sui faciat, quia per se conuerti nequeunt, & hoc sic dicit: quia me exaudisti erubescentem & conuertentem, vt similiter eos exaudias ô Deus, per te erubescant .i. verecundentur de peccato suo, omnes inimici mei, & conturbentur vehementer .i. compungantur, & post conuertantur ad te pœnitentia & satisfactione. dico erubescant, & sic dico erubescant valdè, non parum; & velociter, non tardè. Qui enim promisit indulgentiam pœnitenti, non spopondit diem crastinum dissimulanti, & notandum quod ideo introducit propheta hîc pœnitentem orantem, vt nos instruat pœnitere, & pro peccatis vt impetremus, orare.

reger. hi. 12. in uar. g.

IN PSAL. VII.

TITVLVS *septimi.* In finem psalmus Dauid, quem cantauit Domino pro verbis Chusi filij Iemini. *& vbi habemus hic* in finem, *Hebræi habent* victori. *Titulus iste ab auctoribus diuersè accipitur, secundum enim Augustinum figuraliter introducitur historia de Chusi, qui quondam cum Absalon in persecutione Dauid manens, ipsi Dauid omnia consilia Absalon ei nocitura mandabat. dicitur autem idem Chusi consilium Achitophel quod Absaloni dederat dissipasse, persequendi scilicet patrem suum per deserta, & secundum Augustinum, Chusi silentium interpretatur. sed quod subiungitur,* filij Iemini, *non benè videtur ad historiam accedere, scribit enim beatus Hieronymus illum Chusi Architem fuisse, non filium Iemini: Augustinum dicens non benè in historia prospexisse, scribit etiam idem Hieronymus in hoc nomine quod in hoc titulo est, vnam literam apud Hebræos esse, quæ in nomine illius qui in historia legitur non scribitur, secundum quod Chusi ethiops interpretatur, & est hic Chusi appellatiuũ non proprium. Sicut in historia etsi sic Chusi accipiatur, nulla historia fortassis introducetur, cum nullus Chusi filius Iemini in historia legatur, nisi fortè per hoc appellatiuum nomen in Chusi Saul accipiatur, qui iniustè persecutus est Dauid: Qui Saul, verè fuit Chusi, id est, ethiops, niger scilicet in peccatis: sicut Aethiops in corpore niger est. Qui etiam legitur esse filius Iemini .i. Beniamin de tribu eius natus: Beniamin autem prius dictus est Benoni .i. filius doloris: eò quod in partu eius præ dolore mater eius Rachel mortua est: mutauit autem pater eius nomen, vocans eum Beniamin propter affinitatem vocis .i. filium dexteræ, eò quod eum præ cæteris diligebat, & ad eius dexteram semper eum sedere faciebat. Legitur verò in historia quod aliquando filij Beniamin dicuntur Iemini, aliquando & filij Iemini. Per Saul quippe qui Dauid iniquè persequebatur, Iudaicus populus qui Christi persecutor iniustè fuit designatur: ¶ Secundum Hieronymum quidem titulus sic exponitur.* Psalmus iste .*i.* verba quæ in hoc tractatu intelliguntur, attribuuntur Christo: qui reuera est Dauid, perseueranti in finem .*i.* in victoriam ne cedat persecutoribus timore mortis: victoria enim finis est belli. Quem Psalmum .*i.* quæ verba huius psalmi cantauit Dominus patri in passione .*i.* cum maxima delectatione protulit, sicut cantans cum delectatione profert voces: *dico* cantauit, *& hoc pro verbis Chusi .i.* pro contuitu verborum Chusi filij Iemini. Pro passione scilicet: quæ ei contigit per verba Iudaici populi qui dictus est Chusi, id est, ethiops, niger videlicet in peccatis, dictus tamen filius Iemini, id est, dextræ, secundum quosdam conuersos: qui saluandi

Gen. 35. 18

Beniamin.

huſi.

Reg. 17. 7.

in die iudicij filij Dei, & ad dexteram eius erunt. Et est vox in hoc Psalmo domini et hominis, pro membris orantis & pro persecutoribus; non imprecatiue, sed concessiue agentis. Non vt de se vel de membris ambigat: sed vt nos in tribulatione orare instruat, & hoc sic dicit.

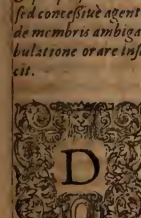

Omine verbum mihi personaliter vnitum, qui cũ sis alijs Deus: tamẽ Deus meus es, id est, mihi magis Deus, in te non in alio speraui semper. Prætensio meriti, & quia in te speraui, saluum me fac, restituens immortalitatem, & impassibilitatem, Me dico: exemptum ex omnibus persequẽtibus me, & prius libera me, & hoc præposteratum est, vt addat vnde liberet eum: sic libera me, ne vt leo à Iudaicus populus frẽdens in me vt leo quærens quem deuoret, quando .i. aliquando rapiat animam meam de bono proposito suo vt sibi incorporet: vult enim ad hoc me cogere, vt me denegem tibi personaliter vnitum: sicut in Euangelio; *Iean 19.7.* *Secundum legem debet mori quia filium Dei se fecit.* Dico, *saluum me fac & libera*, sed merito meo: ideo scilicet quia in te speraui, & dum hoc est quod ego adhuc spero quod non est alius qui me redimat, id est, liberat, neque qui saluum faciat: & tali conditione oro te Domine Deus meus: si feci istud .i. causam istius persecutionis, & quia ipse verè fecerat tale quid quod quidem erat huius persecutionis causa licet non idonea, dicens se Dei filium, & quod Iudæos de templo expulerat dicens: *Matt. 21.13* *domus mea domus orationis vocabitur*, sicut alibi dicitur *Psal. 68.10* *Zelus domus tuæ comedit me.* addit, dico *si feci istud* .i. si iniquitas est in manibus, id est, in operibus meis, manibus enim operamur: quasi dicat, si aliquam iniquitatem feci pro qua sim dignus persequi, & vt etiam illud remoueam, quod liberius inter homines videtur, hoc scilicet: si reddidi mala retribuentibus mihi, id est, Iudæis quibus ego multa bona opera feci: qui mihi mala retribuerunt, tunc ego inanis .i. inanem habens spem, si hoc est merito meo, non culpa tua decidam ab inimicis meis. i. à spe inimicorum meorum. Spero enim post mortem meam quosdam de Iudæis & gentibus mihi per prædicationem Apostolorum incorporandos esse, & de illa spe decidam, & non solum hoc malum sit mihi: sed etiam illud quod multò peius est contingat: scilicet, persequatur inimicus .i. Iudaicus populus animam meam, & ita quod vt comprehẽdat .i. incorporet eam sibi, quod hucusque facere non potuit, & vitam meam .i. animam meam: quæ cœlum est: dignitate vitutis conculcet .i. sibi subijciat, & se inferiorem faciat: Conculcet dico in terram deductam .i. in terrena, vt solũmodo terrena sapiat & cupiat, sicut mẽs eorum, & gloriam meam .i. gloriam resurrectionis meę quam expecto deducat in pulueremi, id est, me qui gloriosus esse expecto in resurrectione, detineat in morte, & sic faciat reduci in pulueremi, & hoc totum est ac si diceret; debes me liberare & saluum facere, quia in te speraui semper & non in alio, & adhuc spero, neque feci iniquitatem pro qua dignus essem persecutione. Neque reddidi retribuentibus mihi mala, & ideo non sum dignus vt me persequatur, sic vt comprehendat & conculcet, & gloriam meam in pulueremi deducat, dico libera, saluum fac ex persequentibus & quia me persequuntur, ô Deus qui impotens videris eis Iudæis exurge, id est, potens appare in ira tua, id est, in vindicta tua in eos exercẽda, in excæcatione cordis scilicet, & non solum in ira tua, sed etiam exaltare, id est, potens appare in finibus inimicorum meorum auferendis. Quod est dicere excæca eos in mente: & face eis auferri fines patriæ eorum: & sic potens in vindicta appare, & hoc non

tiam meam: ne putaretur arroganter esse dictum: ostendit iustitiam suam benè promeruisse, vt eum adiuuet, & hoc dicit: bene dico ô auditores: *iudica me secundum iustitiam meam:* Nam *adiutorium meum est iustum à domino*, id est iustum est vt me adiuuet: qui Dominus saluos facit rectos corde. Ostensio à minori: quasi dicat. Quãdoquidem omnes rectos corde saluos facit, qui indigniores me sunt: multò magis iustum est vt me adiuuet: saluum faciendo. Sequitur Deus iudex &c. et. Et non conuersi &c. Et est secundus versus prius legendus, qui sic continuatur. Quia dixerat, cõsũmetur nequitia; facit apostrophã ad ipsos peccatores: hortans vt pœnitentiam agant de nequitia illa, ne Deus vibret in eos gladium. Hanc verò exhortationem facit pro quibusdam salnandis:. & vt nos instruat orare pro inimicis, sicut idem in Euangelio dicit. *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est.* Et sic continuat: dixi *consummetur nequitia:* & verè consummabitur. Et ne propter nequitiam illam pereatis: conuertimini pœnitendo. Nam nisi conuerti fueritis, gladium suum, id est vindictam suam vibrabit. i. parabit super vos: & meritò. Nam ipse iudex iustus non poterit vobis nõ retribuere quod dignum erit: Et fortis est ad hoc faciendum sicut per Moysen dicit: *Non est qui de manu mea possit eruere.* Et vetè fortis est & iustus, nam Deus est. Et quamuis iustus & fortis: tamen patiens est. i. patienter vos expectans ne pereatis, sicut idem dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.* Et verè patiens. Nunquid enim irascitur. i. punit nos: in ira. i. in vindicta, per dies singulos cum hoc promereamur: Quasi dicat. Nisi patiens esset, nobis per singulos dies irasceretur. Et vt non habeatis occasionem gladium euadendi, nisi cõuertamini, tetendit hic, id est aptauit arcum suum, id est scripturam nouæ legis & veteris, quæ commi-

A naretur mortem æternam non pœnirentibus, sicut arcus intensus mortem minatur persequentibus. Et non terẽdit in occulto, sed parauit illum, id est posuit in aperto sicut alibi dicitur. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Et benè ponit *tetendit*: per similitudinem. Sicut enim cornua arcus prius longinqua à se, intendente chorda appropinquare videntur: ita duæ leges quæ longè distantes à se videbantur, per Christum sibi appropinquantes & concordes factæ B sunt. dico arcum tetendit & parauit: & vt benè arcus illę manifestaretur: parauit in eo. i. instruxit & docuit vasa mortis, id est illos qui sunt vasa mortis: scilicet prædicatores: qui sunt vasa prædicationis: quæ mors est non recipientibus: testante Apostolo. *Aliis fumus odor vitæ in vitam: Aliis odor mortis in mortem.* Et ipsa vasa effecit sagittas, id est fecit efficaces sagittas. Et non ad malum, sed suas, id est ad vtilitatem sui efficaces inardentibus fide & charitate. C Quod est dicere: faciet eos sagittantes, id est percutiẽtes in bono doctrina sua: futuros ardentes in fide & charitate. Quia superius orauerat liberari & saluari; posset quæri vnde se orasset liberari, & hoc exponit. Oro liberari: & ecce in præsens est vnde me oporteat liberari. Nam Iudaicus populus, parturit iniustitiam, id est laborat perficere mortem meam quod iniustum est: ad similitudinem mulieris parturientis, id est vt pariat laborantis. Et hanc iniustitiam non D vel à merito meo, vel ab alieno consilio: sed ipse per se concepit in corde suo. i. cogitauit, dolorem. i. mortẽ meam, vnde continget eis dolor. Et quia iam concepit & non parturit, peperit, id est pariet, iniquitatem. i. mortem meã iniquè perficiet. Et per hoc quia concepit, & parturit, & pariet: lacum aperuit & effodit. i. effodiẽdo, aperuit, id est apertum & amplum fecit: & incidit. i. postea incidet in foueam. i. in lacum: quam fecit. i. quem parauit mihi. Quod est dicere. Quia me detinere vult in morte, si-

Psal. 18. 5.

Noua lex cum veteri coniuncta.

2. Cor. 2. 16

Matt. 5. 44

Deut.

Ezech. 33. 11.

milis erit effodienti lacum & apertū faciēti, in quem aliquem præcipitare intendit, & ipsemet in eūdem lacum cadit. Nā illa mors quā mihi parat, erit ei causa ruinæ: & exponit apertioribus similitudinibus hunc casum eius sic. Verè incidet in foueam. Nam dolor eius, id est mortis supplicium quod mihi parat, conuertet in caput eius. i. in mentem eius: quæ ideo excæcabitur: & non solum in caput. i. in mentem: sed iniquitas eius. i. pœna iniquitatis eius. i. mortis mea descendet in verticem eius. Et benè dicit *in verticem*: in verticē namque iugū poni solet. Et pro iniquitate eorū eis Romanorum iugum imponetur, quasi dicat. Non solum ob hoc excæcabitur, sed etiam seruituti subijcietur. Sequitur. Confitebor &cæt. Loquitur ad auditores, vt eos confiteri & psallere domino instruat: & sic continuat *Dixi, Libera, Saluum fac, Exurge, Iudica*, Et conuertetur dolor in caput eius. Et vt hæc omnia fiant, ô auditores confitebor Domino verbo, id est laudes ei dicam, secundùm iustitiam eius mihi datam, id est secundum mensuram iustitiæ: confitebor ei: sicut me cæteris iustiorem fecit omnibus, ita laudes agam ei præ omnibus. Et non solum confitebor, sed etiam psallam. i. benè operabor, nomini Domini. i. ad honorē nominis Domini: exhibens me seruum & ipsum Deum & merito ad honorem nominis Domini altissimi. Nam altissimus est, scilicet Dominus dominorum. Psallere propriè dicitur manuum operatione in psalterio modulari, ideoq; pro operari ponitur.

Psallere.

IN PSALM. VIII.

SEquitur titulus octaui. In finē pro torcularibus Psalm. Dauid. *Quod sic exponitur. Psalmus iste attribuendus est Dauid. i. ipsi prophetæ tendenti in finem, id est in Christum: vel in finem, id est in perfectionem bonorum, Dauid dico agenti pro torcularibus, id est pro ecclesia. Torcularibus verò dicit pluraliter: pro duabus Ecclesiis de Iudæis & gentibus: vel pro multis singularibus Ecclesiis, quæ dicuntur torcularia per similitudinem. Quia sicut in torculari vinum & acinum: sic in Ecclesia boni maliq; continentur: qui tandem in iudicij die separabūtur sicut vinum ab acino. iuxta illud Dominicum.* Exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum. *Et est in hoc psalmo vox propriè pro contuitu Ecclesiæ futuræ in Dei laude: vt alios eum laudare instruat, sic cum admiratione prorumpentis.*

Torcularia sunt Ecclesia.

Matth. 23. 49.

DOmine dominus noster existens. i. quem nos soli Iudæi cognoscimus esse Dominū nostrum. Gentes enim nondum te cognoscunt. Quam admirabile est futurum, id est cum quanta admiratione glorioſum, nomen tuum: hoc scilicet quod tu Dominus omnium es, in vniuersa terra, id est in gentibus vniuersæ terræ? Ac si dicat. Qui modo solummodo in Iudæa notus es: ab omnismodi gētibus cognosceris: iuxta illud. *Omnes gentes ad te current.* Et alibi. *Omnes gentes quascunque feciſti venient & adorabunt coram te Domine:* & exponit quomodo fiet admirabile sic. Dico quod admirabile, & hoc ideo: quoniā magnificentia tua, id est filius tuus qui emphraticè dicitur magnificentia: faciens suos magnificos, eleuata est, id est exaltabitur super cœlos materiales: vel super cælos, id est diuinas scripturas, quæ sunt altæ respectu secularium: sicut cœli alti sunt, id est altior erit in sanctitate quam diuinæ scripturæ testatæ sint. Vel super cœlos. i. super rationales creaturas, id est dignior erit angelis & hominib⁹, qui digni sunt præ alijs animalibus: sicut cœli terra digniores sunt: ideoq; cœli dicuntur: & vt appareat magnificentiam tuam eleuandam esse: perfecisti laudem, id est perfectam facies laudem, ex ore infantium, & non magnorum, sed vt mirabile fit & lactentium, id est paruorum

Esa 45.

Psal. 85. 9.

Matt. 21. 16.

non qui hoc noti habuerunt à se, sed à sancti Spiritus operatione. Quod est dicere. Vt conuincantur Iudæi Christum magnificētiam tuam esse, & super cœlos eleuandum: puerorū infantia sancti Spiritus operāte gratia tibi testimonium perhibebit, dicens: *Osana filio Dauid* &cætr. Et hoc quod tu *perficies laudem*: facies propter inimicos tuos Iudæos: qui te Dei filium esse denegabunt: vt eorum infantiū mirabili testimonio, destructas inimicum & vltorem vel defensorem, id est conuincas: mēdacem esse probans Iudaicum populum qui inimicus tuus erit, & dicet se vltorem & defensorem legis suæ: iuxta illud. *Hic homo non est à Deo: qui sabbatum non custodit*: Et alibi dicitur. *Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Et ideo eleuabitur magnificētia, quoniam per ipsam magnificentiam videbo ego cœlos tuos, id est prædicatores tuos qui erunt in virtutibus excelsi: hoc est ego modo video spe, quandoquē videbo re: visu animæ non corporis per magnificentiam tuam eleuatam super cœlos tuos, id est prædicatores. Cœlos dico: qui erunt opera digitorum tuorum, id est constituentur per digitos tuos, id est per dona sancti Spiritus qui dicitur digitus eo, quod per eum pater operatur, sicut aliquis per digitos: secundum quod in Euangelio dicitur: *Si in digito Dei cycio dæmonia*: & per cœlos videbo constituti lunam, id est vniuersalem Ecclesiā: quæ dicitur luna eo, quod sicut luna aliquādo videtur decrescere in tempore scilicet persecutionis: aliquādo verò crescere in tēpore pacis Et stellas, id est particulares Ecclesias: quæ paruę sunt ad comparationē vniuersalis: sicut stellæ ad comparationem lunæ. Quæ, id est *lunam & stellas* tu Deus fundasti, id est fundabis, id est quæ non poterunt constitui per ipsos cœlos nisi te fundamentum ponente, vt ait Apostolus. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est: quod est Christus.* Et iterum. *Neque qui plantat est aliquid: neque qui rigat,*

Psal. 9. 10.

Ioan. 9. 7.

Digitus.

Luc. 11. 20.

Luna significat Ecclesiā vniuersalem.

Stellæ, particulares Ecclesiæ.

1. Cor. 3. 11.

Ibid.

sed qui incrementum dat Deus. Videns verò propheta cœlos esse constituēdos, & Dei magnificentiam eleuandam: & hoc totum propter hominem futurum: quod vile & abiectum secundum corporis debilitatem videretur; vt eum erga Deum beniuolum reddat, sic in eius laudem prorūpit. Quandoquidem magnificentia eleuabitur & cœli constituentur: & hoc totum erit propter hominem. Quid est homo, id est quam magnū quid homo: & inde hoc potest videri quod tu memor es, id est cris, eius, id est qui visus es eum obliuioni tradidisse, per culpam Adæ: memor eris eius per obedientiam Christi, cum immortalem faciens. Post laudes hominis, filium hominis magis laudat, vt ei omnia subiecta esse ostendat sic dicens. Dico quid est homo. Aut ita dignius possum dicere. Quid, id est quam magnum, quid est filius hominis, id est Christus: & inde probari hoc potest magnū quid esse: quoniā visitas, id est visitabis eū in hoc quod minuisti eum, id est minorem fecisti eum: paulominùs ab angelis. Ac si dicat. Quia propter hominē redimendum eum angelis minorem facies: mortalem scilicet & passibilem. Visitabis eum educens de ipsa mortalitate & passibilitate. Et expenit quomodo visitabit eum sic. Verè visitabis. Nam coronasti, id est coronabis eum gloria resurrectionis: & honore ascensionis. Vel *gloria*, id est illustratione infernorum: ex hoc scilicet quod cum maiestatis gloria descendet ad inferos. *Et honore*. i. victoria mortis, & postea cōstituisti, id est cōstitues enim super opera manuum tuarum, id est super rationales creaturas, quæ dicuntur Dei manu operatæ, id est præ cæteris dignæ, cùm Dei manu dicantur factæ. Et non pauca opera: sed omnia opera subiecisti, id est subijcies: sub pedibus eius, id est sub humanitate eius: quod est dicere. Non solùm secundum deitatem Dominum omnium eum constituisti, sed etiam secundùm humanitatem. Et benè humanitas dici-

tur

turpes : cum inferior fuerit deitate, sicut pes alijs membris inferior est. Et hoc probat à partibus sic. Scilicet o-

Oues.

ues ei subijcies , id est illos qui sunt summæ simplicitatis & innocentiæ,

Boues.

velut oues: & boues vniuersas, id est prædicatores qui benè dicuntur boues, id est excolentes minores, & pascentes eos doctrina sua: sicut boues agros excolunt , & vitulos suos lacte pascunt: insuper, id est etiam pecora campi subijcies ei, id est voluptuosos qui ita sunt intenti voluptati, vt desideria sua expleant : sicut pecora in

Voluptas.

B

camporum pascuis demorantur vt ventri seruiant. Et meritò voluptas campo comparatur , cum ampla sit ad carnis desideria complenda: sicut campus amplus est. Et volucres cæli subijcies , id est illos qui per vanitates irrationabiliter vagantur: sicut volucres per cælum. Et pisces maris, id est curiosos huius mundi: qui mundus mare dicitur : eo quod crebris tribulationibus admodum maris in

Pisces maris.

Mundus cur mare dicatur.

quietetur. Curiosi verò, id est huius mundi scilicet auari: dicūtur pisces: cò, quod sicut pisces in fluctibus : ita

Curiosi piscibus comparantur.

C

in secularibus sunt depressi sollicitudinibūs. Qui pisces perambulant, id est circum natant , semitas, id est vias maris, id est negocia huius seculi : quæ viæ sunt per quas venitur ad lucrum seculare. Vel pisces dicuntur philosophi huius seculi , eo quod sicut pisces in mari, ita in seculari scientia inuoluuntur. Et benè dicuntur perābulare semitas maris, id est subtiles sententias illius scientiæ secularis. Ostensis omnibus ecclesiæ mēbris Christo subijciendis: sicut à laude incepit: ita in laudem finire intendit sic inferens. Ergo quia oues &c. quæ dixi dominico homini per te subijciētur: Domine dominus noster &cæt. Et hoc vt superius exponitur.

Item huius seculi philosophi.

IN PSALM. IX.

SEquitur titulus psal. noni: In finem pro occultis filij, psalmus Dauid, *quod sic exponitur. Psalmus iste attribuendus est Dauid , id est perfectæ ecclesiæ tendenti in finem , id est in Christum vt et sit conformis. Dauid dico: agenti laudes* pro occultis filij , *id est p iudicijs Christi:* qui antonomasticè filius dicitur sicut idē testatur. Si filius liberauerit , verè liberi eritis. *Quæ iudicia multis occulta sunt. Et benè ponit* occultis. *Non enim de vno solo sed de pluribus agit. Quoniam scilicet Deus occultè quosdam impiorum iudicat vt conuertantur , quosdam verò vt magis excæcati iustè puniantur : qualiter q. suos in hoc mundo iudicet puniri : sicque postea beatificari. Ad vltimum verò agit de persecutione futura in tempore Antichristi , quæ Dei occulto iudicio continget. Et est in hoc psalmo vox perfectæ ecclesiæ , vt minores instruat ad Dei laudem : se Deum pro occultis iudicijs suis ex quibus multi scandalizantur laudare promittentis sic.*

Ioann. 8. 36

A

COnfitebor tibi domine. Ac si dicat: Multi de occultis iudicijs tuisque eis iniusta videntur scandalizātur Ego autem confitebor tibi, id est laudabo te : in toto corde meo , id est in tota affectione cordis mei: nulla phantasmatica cogitatione intercurrente. Dominus enim es ideoque laude dignus. Narrabo alijs ore omnia mirabilia , id est omnia occulta iudicia : quæ pro dignitate & iustitia admiratione digna sunt esse tua , id est non temeraria vt quidā putant & iniusta : sed talia qualia te decent: iusta scilicet. Vel *tua*, id est à Deo patre tibi data Iuxta illud. *Omne iudicium pater dedit filio.* Sequitur. Lætabor, quod sic continuat. Dico quod confitebor: & hoc nō inuitus, sed in hoc lætabor: & non modicum sed exultabo, id est vehementer lętabor. Exultare namque dicitur tātam lætitiam habere: quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur. Dico *lætabor & exultabo:* & hoc *in te*, non in terrenis. Et non solum confitebor intentione: & narrabo alijs ore: sed *psallam* , id est benè operabor,

C

D

Ioan. 5. 22.

Exultare quid sit.

nemi-

nominis tui, id est ad honorem nominis tui, vt in de laueris: non vt ego superbiam. *ô altissime*, id est dignum est vt omnium tuo psallam cùm sis altissimus. Vel *altissime* ponitur aduerbialiter, id est altissima & recta intentione, quod est ac si diceret. Laudabo te affectione, ore, & opere, per occultis iudicijs tuis. Et exponit ipsa iudicia sic. *Confitebor, Narrabo, Psallam.* In conuertendo inimicum meum retrorsum, id est in consideratione cõuersionis, id est in hoc quod considero inimicum meũ conuertendum retrorsum, id est deficiendum: per constantiam meam, quia meo no poterit à bono propositomeo reuocare: & dicit per similitudinem conuerti inimicum retrorsum. Victorum enim & fugientium esse solet retrorsum cõuerti. Et ostendit quomodo conuertẽtur: infirmabuntur scilicet, id est infirmi & imporentes efficientur ad me vincendum. Et in futuro peribunt à facie tua, id est à presentia tua recedendo, sicut in Euangelio legitur. *Ibunt hi in supplicium æternum.* Vel infirmabuntur, id est qui fortes & firmi videbantur. In futuro infirmi apparebunt quando dicetur. *Discedite à me &c.* Vel sic. *Confitebor, Narrabo, Psallam, In conuertendo inimicum meum retrorsum*, id est in hoc quod considero me conuertisse prædictionem & exemplo inimicum meum, id est quosdam de inimicis meis retrorsum, id est faciam conuerti de malo ad bonum. Et exponit qualiter, scilicet *infirmabuntur*, id est qui fortes & firmi in infidelitate sua fuerunt, infirmi pauliatim in ea fient. Et sic peribunt, id est ex toto secundũ quod infideles funt destruentur: & hoc ostendet *facie tua*, id est à cognitione tua. *Inimicum* verò dicit singulariter, & *peribunt* pluraliter: quia & vna malitia & multi sunt inimicum veri dicit & hæreticos, & ceteros malos. Et ideo adhuc confitebor tibi & psallam, quoniam fecisti iudicium meum, id est mihi vtile. Et causam esse meam, id est mihi

A vtilem. Vel ira. Quoniam iudicium meum & causam meam fecisti, id est hoc quod iudicatus & in causam ductus sum, fecisti, id est disposuisti: non fuit ex temeritate vt quidam putant. Iudicium dicit quod Dei occulto iudicio tribulationibus affecta est. Causam verò, quod cum hæreticis vel infidelibus de Deo disputauit & eos deuicit: quæ omnia ad ipsius vtilitatem cessere sicut Apostolus ait: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Et B hoc iudicium & causam ideo fecisti, quia sedisti super thronum qui iudicas iustitiam, id est hoc quod iustum est. Non modo incipis sedere, sed semper sedisti & sedebis, id est quia tu index es omnium, & non iniustus, sed iudicans iuste. Et cùm debuit dicere iudicem esse, ponit descriptionem pro descripto, scilicet sedere super thronum. Iudicum enim est super thronum sedere. Thronus verò iudiciaria sedes dicitur. Quia verò superius dixerat. *Confitebor in conuertendo inimicum meum:* C posset quæri quare pro inimici conuersione confiteretur. Vnde causam subdit sic. Digne confitebor pro conuersione inimicorum: nam per me non potero eos cõuertere: sed tu increpasti interiore increpatione, i. increpabis metu iudicij gentes, id est inimicos gentiliter viuentes: & perijt, id est peribit impius de impietate sua, id est cessabit esse impius. Et quia peribit nomen eorum delesti, id est delebis eorum nomẽ quod D est impium quod nunquã eos impio reputabis, neque amplius eos inde punies, teitante scriptura. *Si auerterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Dico quod delebis. Et hoc in æternum, i. quod nunquam quandiu hoc seculum durabit, reputabis eos impios esse. Et non solum in æternum sed vsq; in seculum seculi huius subsecutiuum, & in hoc seculo & in futuro delebis. In æternum ponit, non pro omni tempore, sicut sæpè ponitur, sed pro omni spatio huius seculi

Rom. 8. 28.

Thronus.

Ezech. 18. 22.

In æternum.

sicut

Exod.15.18. sicut alibi. *Dominus regnabit in æternum & vltra.* Dico quod peribit impius & sic defecerunt, id est, cessabũt. In finem cessationis quantum cessari potest, id est ex toto frameę inimici, id est tribulationes & torměta quę solebant inferre mihi. Per frameas tribulationes martyrij denotantur: quia frameis multi contribulantur. Et destruxisti, id est destrues ciuitates, id est conspirationes eorum: vt vltra non conspirent aduersus me. Ciuitatem verò dicere solemus collectionem aliquam virorum, vt vno iure se habeant conspirantium: ideo quod eorum multitudines aduersus Ecclesiam in vnum conspirantes, ciuitates dicuntur. Cùm verò dicit, perijt memoria &c. facit apostropham ad auditores: quia posset quęri, an esset periturus impius, sicut dixerat. Et sic continuatur. Dixi *quod increpabis gentes & peribit impius:* & verum dicò. Nam verè *perijt memoria eorum* inimicorum *cum sonitu*, id est peribit memoria nominis eorum, id est, nũquam amplius impij dicẽtur. Et cum sonitu peribit, id est cum magno rumore: quia multum diuulgabitur: non erit clam. Et post dominus in æternum, id est semper manet; id est permanebit in eis sicut idem dicit. Ioan.14.23. *Ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus.* Et ipse qui in eis permanebit iudicabit, id est remunerabit in futuro, in æquitate orbem terræ, id est illos qui futuri sunt ex terra: qui prius scilicet terra erant orbis eius, id est corona eius in circuitu ei⁹. Orbis. Orbem verò ponit pro corona: quia rotundus est. Et populos, id est infideles iudicabit, id est remunerabit in iustitia, id est iustè damnabit: & si impius videatur nõ iustum. Dico quod iudicabit orbem terræ: & populos: & meritò. Nam *ipse parauit thronum suum*, id est iudicium suum: in iudicio mortis pro patris obedientia cõstitutus, id est iudicio mortis quod sponte subijt: totius mundi iudicium sibi acquisiuit, Apostolo testante: Philip.2.1.9. *Christus factus est obediens patri vsque ad mortem: propter quod & Deus exaltauit illum.* Populos dicit malos quia multi erunt ad comparationem bonorum. iuxta illud. *Multi vocati, pauci verò electi.* Matth.20. & 22. Dico quod in futuro iudicabit. Et hic interim factus est, id est fiet dominus refugium, id est securitas, pauperi, id est illi qui tanta subiectionis humilitate se erga eum habebit, quanta pauper vt aliquid acquirat erga diuitem. Vel pauperi, id est illi qui in hoc mundo propter eum esse pauper elegerit. Et non solum refugium, id est constantes & intrepidos faciens. (Multi namque hæretici in tribulationibus inutiliter inueniuntur intrepidi) sed etiam adiutor in tribulatione, id est agens occulto iudicio quod ipsa tribulatio adiuuet eos ad augmentum meriti sicut scriptum est. Hæretici aliquando in aduersis sũt intrepidi. *Fiant clariores per exercitia laborum.* In tribulatione dico disposita à Deo in opportunitatibus. i. secundum quod opportunum est, vt pati possint ne deficiant si vltra modum fuerit: secundum quod alibi dicitur. *Potum dabit nobis in lachrymis in mensura.* Psal.79.6 Cum verò dicit & sperent &c. apostropham facit ad Deum orans pro minorib⁹ sic. Dico Deus quia iudicabis orbem & populos: & factus es refugium, & vt in futuro iudicentur, ad misericordiã sperent in te non in terrenis: & ita quod non deficiant omnes qui nouerunt nomen tuum: te scilicet esse dominũ omnium: & potentem iustos saluare & impios perdere. Vel nomẽ tuum, id est te æternum esse: vt per te fiant æterni: & repetit causam aliis verbis pro qua oret eos sperare. Ideoq; scilicet *sperent:* quia non dereliquisti neque derelinques: quærentes te non mundana: in adiutos Deus. Quasi diceret. Nam dominus omnium es: nihilque iniustum facere potes: & hoc illud idem est quod superius dixit: factus es refugium pauperi adiutor in tribulatione. Post orationem, apostropham facit ad minores, hortans vt sicut ipsa laudat, ita & ipsi faciant. Quandoquidem iudicabit, & refugium & adiutor est: vos minores psallite domino, id est benè operamini

nium ad laudem eius: & prædicandi quæ vultuare sic. Qui habitat in Sion: quod est ac si dicat. Qui in omnibus qui Sion sunt habitat: & in vobis habitabit si Sion fuerit: id est speculamini patriæ cœlestis: & non solùm psallatis sed inter gentes, id est gentiliter viuentes incedentes: annunciate exhibitiones eius, id est affectiones charitatis eius: quanta scilicet affectione nos redemit: quantoque in futuro bonis remunerabit, & benè potuit dicere. Non enim redemit neque remunerabit temerariè, sed magno studio atq; potentissima ratione: & bonus extra psalletis & annunciabitis: quoniam recordatus est, id est recordabitur in futuro vt remuneret: clamoris pauperum & si modo videretur obliuis esse, id est recordaturæ intensæ orationis pauperum: propter eum dictæ, quæ procedit ex recta affectione & operatione. Et quia dixerat recordatus est: videremus aliquis nō benè notanti cum obliuisse: ideo sequitur correctio sic. Dico recordatus est, non tamen est obliuis quam clamorem pauperū: (ideo dixi quia videtur quibusdam. Et quod recordabitur, remunerando monstrat ab oppositō cùm inferponit: *requirens sanguinem*, id est mortem eorum de manu impiorum vt puniat: sicut alibi dicitur. *Mihi vindicta, & ego retribuam*, quod est ac si diceret. Cùm impios propter afflictorum per executionem sit damnaturus: pauperes vtique pro se patientes est remuneraturus. Et apponit ipsum clamorem pauperum sic dicens. *Non est obliuis clamorem: pauperum*, qui talis est. Miserere mei Domine, id est misericorditer mihi retribuere: cum his Dominus in rebus, & omnia possis. Et ne desit causa retributionis. Vide ad hoc vt tibi placeat humilitatem, id est deiectionem meam de inimicis meis illatam: tribulationem scilicet quam pro te patior. Dico miserere tu, qui tam exaltatur dignitate vitæ: Me dico exemptum de portis mortis, id est de vitijs, quæ sunt portæ, per quas ducuntur ad mortem. Et ad hoc exaltas vt annunciem aliis omnes laudationes tuas, id est occulta iudicia tua vnde laudari debes. Ego dico existens in portis filiæ Sion. Intransitiuè dictum est, *Filiæ Sion*. Quod est dicere. Ego existens in virtutibus. vel in sententijs Apostolorum, quæ sunt portæ, per quas Ecclesia quæ Dei filia est & Apostolorum, ingreditur ad vitam. Et ne intelligeretur filia Babylonis: determinat cùm addit. *Sion*, quod est dicere: quæ est speculans futura. Et hoc totum ac si diceret. Scio quod mei misereberis: cùm iam me facias exaltatum. Dico miserere mei: & sic exultabo in salutari tuo, id est in salutatione tua mihi data, id est in hoc quod reduces me in immortalitatem. Ostenso clamore pauperum, reuertitur ad negociū quod inceperat: sic dicens. Infixæ sunt &c. quod sic continuatur. Dixi superius ô minores: Psallite Domino qui habitat in Sion: ideo quoniam recordatus est: nō est oblitus clamorem pauperum: & non hoc solo contuitu psallatis, sed etiam laudate intentione, & verbis, & operatione: hoc contuitu: quia gentes, id est gentiliter viuentes: sunt infixæ in interitu, quem fecerunt, id est intus in anima sunt fixæ, id est firmiter sitæ in interitu, id est in excæcatione mentis: quem fecerunt sibi: non Deus, i. qui interitus eis contigit pro meritis suis malis: non culpa Dei. Ac si diceret: Non solūmodò pro remuneratione iustorum, sed etiam eū laudate pro excæcatione malorum: quod etsi sit occulto iudicio factum, non tamen dubium est esse iustum. Et exponit quomodo in interitu infixæ sint sic. Merito in interitu. Nam pes eorum comprætensus est in laqueo isto quem absconderūt i. occulte alijs parauerunt. Qui vero dicit *comprehensus est pes eorum*: à similitudine dicit hominis in absondito: vt aliquem capiat laqueum ponentis. In quo ipsemet illaqueatur. Quasi diceret. Meritò interierunt, quia laqueum deceptionis alijs iniustè parauerunt: & iste laqueus

causa fuit quare in interitum perue
nirent, id est in cordis excęcationem.
Et hoc quod ita eos iudicat Deus: nō
cognoscunt ipsi modo sed tādem in
futuro: cùm iustè perdet eos: cogno
scetur Dominus iudicia faciens, id
est cognoscetur: quia Dominus in
hoc mundo facit de impijs occultum
iudicium. Et exponit quod iudicium
sic. In hoc scilicet est faciens iudi
cium: quod peccator est comprehen
sus, id est deceptus, & excæcatus in o
peribus manuum suarum, id est per
prauas actiones suas, quia hic omni
bus modis agit vt iustos à via Dei re
trahat. *Actiones* autem dicit opera
manuum: quia manibus operamur.
Illud vero quod sequitur. Conuer
tantur &c. non est imprecatio, sed
diuini iudicij concessio. de hoc quod
Spiritus agilitate videt esse futurum:
vt inueniat illud iustum esse: & sic
continuatur. Dico quod gentes in
interitu hic infixæ sunt: in futuro ve
rò conuertentur peccatores in infer
num, id est ab hoc iudicio excæcatio
nis veniēt in iudicium infernæ damn
nationis: & quandoquidem futurum
est conuertantur peccatores in infer
num: & exponit quos vocet peccato
res sic. Omnes gentes scilicet quæ
obliuiscuntur Deum, id est quæ
cum audiūt prædicationem eius, tra
dunt obliuioni: nec est eis cura o
bedierdi: & quod conuertēntur pro
bat ab oppositō: cùm dicit. Inde scio
quod conuertentur: quoniā non erit
obliuio pauperis tendētis in finem. i.
in perseuerationē bonorū operum. i.
non peribit patientia pauperum. i. re
muneratio patientiæ pauperum ten
dentium in finem. Quod est dicere,
inde scio quod damnabit peccatores:
quoniam remunerabit pauperes. i.
iustos. Vel non erit obliuio pauperis
in fine mūdi, & si modo videatur esse
eorum obliuio. Vel sic Si non in
uenitur pauperis obliuionis à prin
cipio vsque in finem: non inuenie
tur aliqua obliuio pauperis. Cùm au
tē dicit. Exurge Domine nō cōtonetur: Præuidit Spiritus prophetico tri
bulationē, quam aliquā fuit in tē
pore Antichristi, futurā. orat pro per
seueraturis in tribulatione illa ne de
ficiant: & hoc nō superiori libræ: sed
sententiæ sic continuatur. Dixi supe
rius quod impij persequuntur hic iu
stos, & laqueis blāditiarum & humi
liatione tribulationum. Et non so
lùm in hoc tempore erit istud: sed et
iam quidam surget in diebus nouissi
mis, Antichristus scilicet qui se Deū
faciet, & homo simpliciter erit dia
bolo plenus: qui tuis multas infe
ret tribulationes. ET ô Domine exur
ge in auxilium tuis ne cōfortetur ho
mo ille: super nos. i. ne Antichristus
qui simpliciter erit homo & nō Deus
fortis inueniatur ad hoc vt conuin
cat nos: & quamuis dicam non con
fortetur super nos: tamen concedo
quod gentes, id est gentiliter viuētes,
iudicentur in conspectu tuo, id est
excæcentur seductione ipsius. & cum
hoc non appareat illis: hoc erit cer
tum in conspectu tuo. Vel *iudicentur*,
id est excæcentur *in conspectu tuo*, id
est in anima quam tu solus conspicis.
Quasi dicat. Quamuis oremus ne con
fortetur super iustos, concedo tamē:
quod excæcandi ab eo per iustum iu
dicium tuum excæcentur: & expo
nit qualiter concedit vt iudicentur.
Concedo quod iudicentur, id est cō
stitue Domine qui potens es, legis
latorem super eos, id est quia legi
veritatis tuæ noluerunt obedire: pro
malis meritis eorum constitue super
eos, id est permitte dominari super
eos Antichristum qui sit eis lator le
gis mendacij & excæcet eos. ET tan
dem in die iudicij, gentes, id est obe
ditores eius gentiliter viuentes, sci
ant quoniam homines sunt, id est
cognoscant cum iustè damnabun
tur: quoniam simpliciter homines
sunt nō deificati per Antichristum
sicut ipsi putabant. Cùm autem ad
dit: Vt quid Domine &c. facit quæ
stionē quam aliquis facere posset, &
vt ipse soluat: & sic cōtinuatur. Oraui
ne cōfortetur, cū sciam quod multū
eos persequetur. ET cum permiseris
eos qui ô Domine vt quid receessisti?
id est videberis recedere longe à tuis?

Antichristus.

Et

et exponit quomodo. Id est vt quid despicis: id est videberis despicere tuos inauditos: in tribulatione inferenda ab Antichristo. In opportunitatibus, id est in qua tribulatione opportunum erit vt eis auxilieris? Facta quæstione sequitur solutio sic. Ideo scilicet videberis despicere, vt permittas in eos Antichristum superbire: quia dum superbit, id est superbiet impius, id est Antichristus: antonomasticè impi⁹: incēditur pauper, id est purgabitur à residuis sordibus per incendia tribulationum: sicut aurum incendendo purgatur: pauper propter Deum, id est fidelis. Quod est dicere. Ideo permittes superbire, vt tui per eius tribulationem probentur: & adhuc alia de causa. hac scilicet. *dum superbit:* complices eius qui cum eo superbiunt: comprehenduntur, id est, comprehendentur, id est decipientur: sicut aues quæ in laqueo comprænduntur: in consilijs quibus cogitant, tuos comprahēdere. quasi dicat. Non solum ille damnabitur, sed & eius fautores, quia alios interficere & in anima & in corpore meditabuntur, pro talibus consilijs *interficientur*, id est magis excæcabuntur. Et addit causam qua ipse superbiet: sic. Dico quod impius superbiet: & hoc ideo quia ipse peccator antonomasticè laudatur, id est laudabitur à complicibus suis in desiderijs animæ suæ completis. id est ideo superbiet: quia laudabunt eum de completione desideriorum eius in tribulatione fidelium: sicut alibi dicitur. *Linguæ adulantium, alligant animas impeccatis.* Et non solum laudabitur: sed ipse iniquus antonomasticè benedicitur, id est benedicetur, id est adorabitur ab eis. Et quia superbiet peccator (antonomasticè) exacerbauit, id est exacerbabit Dominum peccator, id est quia dicendo se Deum blasphemabit Deum, sic ex dulci reddet sibi acerbum. Et ideo *Dominus non quæret eum*, id est non faciet conuerti secundum multitudinem iræ suæ, id est vindictæ suæ. Quasi dicat. Quia multum iram eius promeruit: non quæret eum Deus. Quod dicit *quæret:* à similitudine dicit pastoris, qui errantem ouem donec ad ouile reducat, quærit. Et ideo adhuc non quæret, quia non est Deus in conspectu eius; id est in consideratione mentis eius, id est non considerat eum misericordem vt pœniteat. Et ideo adhuc quia viæ illius, id est operationes eius ad mortem inquinatæ sunt, id est à vitijs sordidatæ erunt; & hoc in omni tempore vitæ eius: Et ideo adhuc non quæres eum Domine, quia auferuntur, id est auferentur Iudicia tua à facie eius, id est à cognitione eius. Adeo scilicet excæcabit eum vanitas sua: quod non cognoscet te in futuro iusto iudicio malos remuneraturum. Et ideo quia auferuntur iudicia tua à facie eius, & non putabit se damnandum, omnium inimicorum suorum, id est illorum qui noluerunt ei obedire, dominabitur: non in anima, sed in corpore tormentando. Et verè dominabitur. Dixit enim in corde suo, id est cogitabit hoc in corde suo: oportet me dominari. Nam sine malo, id est sine tribulatione iustorum: nō mouebor à generatione hac, quæ me iam colit: *in generationem* illam quæ me adhuc non colit. Quod est dicere. Nisi mihi resistentes tribulauero; non extenditur dominium meum à cognoscentibus in non cognoscentes. Vel aliter. dixit in corde suo. Securè possum dominari. Nam *non mouebor vnquam à dominio meo*, id est non inquietabor ab aliquo, sed ero sine malo, à generatione hac vsque in generationem futuram tēdendo, id est semper: hoc dicet in corde suo ille, os cuius plenum est, id est erit, amaritudine, id est blasphemia in Deū, cùm se solum dicat Deum. Et dolo in sanctos, id est blanditijs quibus eos deuocare cupiet. Et sub lingua eius, id est in corde est labor & dolor, id est erit cogitatio quomodo faciat eos laborare & dolere. Sub lingua dicitur cogitatio cordis, per similitudinem; sicut ea quæ in arca sunt, di-

cuntur esse sub claui. Lingua enim clauis est secretorum cordis. Et hoc totum est ac si diceret. Multum temerè dicet in corde suo, non mouebor: cùm os eius sit futurum plenum amaritudine & dolo: & ideò dignus sit futurus pœna. Dico quia os eius plenum erit dolo: & hoc non horariè. Neque solum erit plenus dolo, sed ipse sedet, id est sedebit, non stabit, id est multum morabitur in insidijs blanditiarum, cum diuitibus in occultis, id est cum fautoribus suis, qui sicut ipse, erunt diuites: multum abundantes in vitijs quæ sunt omnibus occulta. Et ad hoc sedet, id est sedebit, vt interficiat. Ita scilicet, oculi eius respiciunt, id est respicient. In pauperem, id est finget se misereri ipsi pollicendo multa, vt eum seducat. Quod verò dicit, *oculi eius in pauperem respiciunt*, per similitudinem dicit. Cui enim aliquis miseretur, eum oculis benignè respicit: Dico quia oculi eius respicient: Et sic insidiatur, id est insidiabitur, in abscondito, id est abscondendo perfidiam suam, & fingendo se misericordem. Quasi leo in spelunca sua latens insidiabitur dico: ad hoc vt rapiat pauperem ad conformitatem sui. Et quia rapere non solet dici, nisi quando aliquid vi capitur & insidijs, addit: Rapere pauperem, dico, dum attrahit eum blanditijs. Quod est dicere. Merito dico rapere, cùm ad hoc idem intendat blanditias ad quod intenderet per vim ad eum sanctum sibi incorporandum. Et si blanditijs trahere nequiuerit, humiliabit, id est deijciet & affliget eum in laqueo suo, id est in tribulatione quæ ipsi erit laqueus, id est illaqueatio excæcationis. Ideo enim magis à Domino excæcati permittetur. Dico, humiliabit. Et cùm dominatus fuerit pauperum affligendo, inclinabit se, id est deijciet in mortem æternam. Et quia obscurè dixerat *Inclinabit*: exponit sic. Inclinabit se. Et post, idem cadet per hoc in mortem. Et subdit duas causas quare dominabitur sic. *Verè dominatus fuerit.* Dixit enim, id est

Rapit.

A cogitabit in corde suo: Securè valeò dominari. Nam Deus oblitus est eorum: nunquam eis auxiliabitur. Et ideo adhuc, quia auertit, id est auertet faciem. i. cogitationem suam in finem auersionis, id est quàtum potest auertere, ne videat persequutionem quam eis infero, vt vlciscatur. Quasi dicat. Securè dominari possum: quia Deus nō adiuuabit eos, neque me ideo puniet. Cùm verò dicit: Exurge Domine Deus, &c. Reddit singula singulis: sic. Antichristus dicet, oblitus est Deus, & auertit faciem: sed tu Domine qui potens es, Et tu Deus qui iustus es exurge, id est potens appare, qui impotens videris. Et exponit ad quod exurgat: contra hoc scilicet quod ipse dicet: auertit faciem: exurge adhuc vt exaltetur manus tua super eum, id est magna appareat vindicta tua, damnatio eius scilicet. Quod dicit, exaltetur, à similitudine illius dictum est, qui manus exaltat vt vehementer aliquem feriat. Ac si dicat. Valdè eum damna. Et hoc non est imprecatio sed concessio. Et contra hoc quod ipse dicet: *oblitus est Deus*. Exurge in auxilium ne obliuiscaris pauperum, id est fidelium tuorum. Et si visus fueris oblitus fuisse dum tormentabuntur, ne obliuiscaris tamen in perpetuum: Quasi diceret. Eripe eos quandoque. Dum dicit: Propter quid &c. Increpat Antichristum, quia promittet Deum se non remuneraturum: cum in hoc iniustus esset si nō remuneraret eum. Et hoc sic dicit. Ipse dicet: *Deus auertit faciem suam*, id est non vlciscetur. Propter quid rationis, irritauit, id est irritabit impius, antonomasticè, Deum, id est blasphemando irritabit; dicens eum iniustum & non remuneraturum. Et verè irritabit. Dixit enim, id est dicet in corde suo: Deus non requiret à me vltionem: securè possum dominari. Et hoc est ac si diceret. Propter quam rationem irritabit blasphemijs suis impius? Ille Deum dicens in corde suo non requiret. Nullam rationem habebit. Inde scilicet facit apostropham ad

B

C

D

Deum annuncians Antichristi sectarumq; eius damnationem, vt deterreat auditores à conformitate eius, sic dicens. O Deus ipse & qui eius erũt dicent: Deus non requiret: sed tu iam vides, in dispositione tua, vt tradas eos in futuro, in manus. i. vindictas tuas; in mortem scilicet æternam. Et verè scio, quia vides: Quoniam tu qui omnia conspicis; considerasque laborem & dolorem quem faciẽt fidelibus tuis. Quod est dicere: Cùm iust⁹ iudex sis: & videas laborem & dolorem quem iniustè tuis inferunt, non poteris non vlcisci: Et ipse dicet: oblitus est Deus: & econtrario; tu eris adiutor, id est remunerator; orphano; id est fideli pro te assiduè patienti, cuius pater diabolus quantum ad cum mortuus erit: & infidelitas quæ fuerit mater eius. Et meritò eris ei adiutor. Nam tibi derelictus est, id est commissus erit à Deo patre pauper ille. Orphanus & pauper hic pro eodem accipiuntur. Vel derelictus est tibi pauper, id est ipsemet pauper derelinquet se tibi, id est committet se auxilio tuo nil in se confidens. Hoc verò quod dicit, contere &cæt. concessio est ex prophetica prouidẽtia sic facta. Dixi: quia vides vt tradas in manus tuas in futuro. Et non solum in futuro dãnes: sed hîc ad præsens *contere*. i. ex toto destrue brachium peccatoris & maligni. i. potentiam eius quæ extenditur & fortis est vt brachium. Eius dico: qui peccator erit quantum ad illos quos malè tractabit. *Et malignus*; id est sterilis: quantum ad se qui nullam virtutem habebit. Et necesse erit vt citò conteras: Nam quæretur à multis peccatum illius, & non inuenietur. i. ideo valde decipiet quia bonus videbitur: & multi quærẽt an forte possint in eo inuenire peccatum: Et cùm non poterunt inuenire, adquiescent ei. Ideoque necesse est vt citò conteras ne omnes decipiat. Cùm verò dicit: Dominꝰ regnabit &c. Apostropha est ad fideles ne timeãt: Nam pòst mortem corporum, regnabit in eis Dominus in æternum. Et hoc sic continuatur.

A Ego dixi contere: & verè conteretur. Dominus autem regnabit in vobis ô fideles. i. regnum suum faciet vos, & hoc in æternum. Et quia in æternum solet poni pro spatio quod est vsquè in finem mundi: determinat sic. Dico in æternum. Et (pro scilicet) in seculum seculi. huius subsecutiuum. i. semper. Postea facit apostropham ad impios, vt terrendo deuocet eos ab impietate sua: sic. In bonis regnabit Dominus, vos verò gentes, id est impij gentiliter viuentes: peribitis de terra illius. i. de consortio terræ illius separati. i. de consortio sanctorum, quos ipse excolit sicut aliquis terram suam. Iuxta Euangelium: *Separabit oues ab hœdis*: Dico, quia vos gentes peribitis: Et hoc patet ex oppositio. Nam desiderium pauperum suorum exaudiuit Dominus. i. exaudiet. i. ostendet se exaudiuisse cùm remunerabit. Et exponit quod desideriũ: faciens apostropham ex nimia affectione, scilicet præparationem cordis eorum. i. desiderium quod non habebũt à se, sed tu præparabis in cordibus eorum: Audiuit. i. audiet auris tua. i. potentia misericordiæ tuæ, quæ meritò auris dicitur: Sicut enim aliquis per aurem, ita Deus audit per misericordiæ potentiam. Et hoc est ac si diceret. Inde potestis videre quod peribitis ô gentes, quia iusti saluabuntur. Vel aliter continuatur. Dixi: quia Dominus regnabit in suis. & verum est, quia exaudiuit. i. exaudiet Dominus desiderium pauperum, qui cùm magno desiderio regnum eius petunt, quod desiderium non habebunt à se: sed *præparationem cordis eorum audiuit*. i. audiet *auris tua*. i. illud desideriũ audies quod in eis præparasti: Et in hoc commendat eius misericordiam: quia non solum bene desiderantes audit: sed etiam bene desiderare facit. Et exponit illud desiderium sic. Dico desiderium pauperum exaudiet, scilicet quod desiderant iudicare pupillo & humili. Et benè ponit, Non pupillum & humilem, sed pupillo & humili. i. desiderant vt tale iudicium facias quod sit vtile pupillo

Matth. 25. 32.

Auriũ.

& humili.i.fideli: qui pupillꝰ eſt mortuo patre ſuo diabolo: & humilis eſt erga te. Et exponit iudicium quod deſiderant: ſcilicet quod homo perditionis qui non erit Deus, id eſt Antichriſtus, nō apponat vltra magnificare ſe, tormentando ſuper terram Dei. i. ſuper corpora ſanctorum quæ ſunt terra Dei. Benè ponit *apponat*. i. ille qui hîc ſuper terram. i. ſuper corpora ſanctorum, non ſuper animas magnificus in tormentis fuerit: huic magnificentiæ *non apponat*. i. non adiungat aliam magnificentiam, vt iterum dominetur eis.

IN PSALM. X.

SEquitur titulus decimi. In finem Pſalmus Dauid. *Titulus iſte intentionem Pſalmi ſpecialiter non deſignat. Omnibus enim pſalmis conuenire poteſt. Qui ſic exponitur: Pſalmus iſte attribuendus eſt Dauid. i. perfectæ Eccleſiæ: tendenti in finem. i. in perſeuerationem bonorum oporum: Vel in finem. i. in Chriſtum. Et eſt vox perfectæ Eccleſiæ increpatiuè loquentis ad hæreticos, qui eam decipere volunt. Oſtendentis qualiter ad decipiēdum bonos ſcripturam ſacram peruertunt, vt minores ab eis cauere doceat. Oſtendit etiam ad exhortationem bonorum: ipſos à Deo inadiutos non relinqui: eorum verò inſidiatores iuſto & occulto Dei iudicio excæcari: Et hoc ſic dicit.*

IN Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montem ſicut paſſer: Quod ſic exponitur. Vos hęretici *animæ meæ*. i. ſaluti animæ meæ nocere volentes, *quomodo*. i. qua ratiõe *dicitis mihi trāſmigra*. i. de humilitate ſententiæ tuæ migra in montem. i. altam ſubtilitatem ſententiæ noſtræ: Tu dico qui nunc es ſicut paſſer. i. inconſtās & trepidans ad argumentationes noſtras, ſicut paſſer ad ſonitum trepidus eſt. Vel, *ſicut paſſer*. i. tranſmigra vt ſis ſicut paſſer qui in altis habitat. Quomodo ergo dicitis vt tranſmigrem in montem: cùm ego confidam in domino, qui mons firmus eſt, & me decipi à vobis non permittet. Quod eſt dicere: Fruſtra & ſine ratione hoc dicitis. Et quia poſſet quæri cur hoc dicat. exponit ſic. Ecce diſſeram cur hoc dixerim. Quoniam peccatores (antonomaſticè) hæretici ſcilicet intenderunt. i. intenſum & bene ſubtiliter expoſitum fecerunt arcum. i. diuinam ſcripturam. Non vbique ſed alicubi: quæ Dei arcus eſt, ſicut in ſeptimo pſalmo dictum eſt. Et ſicut parauerunt ſagittas ſuas, id eſt ſententias prauas quę interficiunt vt ſagittæ, quę ſunt eorum, id eſt ab eis inuentæ, non à Spiritu ſancto datæ: dico *parauerunt*. Et hoc in pharetra. i. in mala conceptione ſua, quæ ſicut pharetra ſagittas: ita ipſa continet ſententias. Quaſi dicat, Ideo intenderunt, id eſt bene alicubi expoſuerunt, vt ſic ſententias ſuas latenter admiſcerent. Vel: *Intenderunt arcum*. i. pro modo ſuo diſtorſerunt & expoſuerunt: & ſic *parauerunt*, id eſt protulerunt *ſagittas ſuas* aptatas *in pharetra*, id eſt in mala conceptione ſua. Et ad hoc parauerũt, vt in occulto, id eſt in occulta calliditate mentiendo ſcilicet eas bonas eſſe: ſagittent, id eſt in fide interficiant, rectos corde. Et quod ipſi intendendo arcum ſagittas parant, non eſt culpa ipſius arcus, ſed illorum. Quoniam quę perfeciſti ſcripturas, ſcilicet diuinas, quas tu perfectas feciſti: deſtruxerunt quantũ ad ſe, non quantum ad ipſas. i. malè exponendo peruerterunt. Iuſtus autem quid fecit Dominus? i. cum iuſtum ſit vt ſuis auxilietur. & ipſe iuſtus ſit quid fecit de ſuis? Permiſit eos inadiutos? Hanc quæſtionem ex benevolentia facit, vt poſtmodum ſoluat. Quæro quid fecit: quod ſic ſoluitur. Ipſe fuit & eſt in templo ſancto ſuo, id eſt in fidelibus qui ſunt templum eius, vt ait Apoſtolus. Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos Et ſicut Dominus. i. ita eſt in eis vt dominetur, vt regat ne decipiantur. dico: eſt in templo. Et hoc non horariè: ſed ſedes eius, id eſt

Hæreticorũ ſententia ſunt ſagittæ, quibus paruuli interficiuntur.

Peruertunt quoque ſcripturas ſacras.

1. Cor. 3.

diu-

diuturna,& æterna habitatio eius est in cœlo .i. in ipsis fidelibus,qui non solum templum sed etiam cœlum dicendi sunt .i. in virtutibus excelsi, & compluentes minores doctrina sua, sicut cœlum terram compluit. Et adhuc dicit illud idem alijs verbis,vt interponat causam,dico:est in cœlo: & oculi eius .i. misericordia per quã eum videt: respiciunt in pauperem. Quod est dicere : Ideo quia cœlum est pauper propter eum , & tali defectione se habens erga eum , quali pauper se habet erga diuitem. Respicit in eum oculis misericordiæ. i. misericorditer adluuat eum. Quia verò supra posuerat. *destruxerunt quæ tu perfecisti* , posset quæri cur Deus voluerit scripturas adeo esse obscuras , vt sic valeant peruerti: huicque satisfacit ita petitioni dico: destruxerunt. & ideo taliter obscuras esse voluit vt possint peruerti: quia palpebræ eius .i. scripturæ dictæ palpebræ , eo quòd ad modum palpebrarum modò clauduntur vt malos excæcent; modò aperiuntur, vt bonos illuminent. Interrogant .i. probant filios hominum.Interrogare ponit pro probare, ex quadam affinitate: quia probatio,interrogationem sequi solet. Et quia dixerat, *interrogant filios hominum*:ostendit per partes: sic. Verè per palpebras interrogat Dominus filios hominum. Nam Dominus interrogat .i. probat iustum & impium per palpebras .i. manifestos facit alijs: hunc excæcando sic vt alios ad errorem trahere cupiat: illum illuminãdo sic, vt alios illuminare satagat. dico : quia probat iustum & impium. Ille autẽ qui diligit iniquitatem i. impius, odit animam suam .i. salutem animæ suæ scilicet sanas sententias. Et benè dicit , *diligit* .i. qui quamuis non semper queat operari: semper tamẽ malè operari diligit. Et hoc ideo ponit, vt descriptione ostendat quem dicat Impium:illum scilicet qui diligit iniquitatem. Et ideò adhuc vt consequenter sic addat. Ergo quia odiuit animam suam: sanas scilicet sententias, merito pluit Deus super peccatores (antonomasticæ) .i. super hæreticos : laqueos .i. merito dat eis tales pluuias .i. scripturas quæ sint eis laquei.i.decipientes & excæcãtes. Scripturę verò dicuntur pluuię per similitudinem : quia sicut pluuiæ cùm in bonam terram cádunt , fructum optimum generant ; cùm verò in malam, tribulos & spinas procreant: sic & scripturæ in bonis , virtutum lumen : In malis verò cæcitatem operantur. Et non solummodo pluet laqueos,sed ignis & sulphur & spiritus procellarũ est pars calicis eorũ .i. inebriationis eorum.i.inebriabit & replebit eos *igne* .i. nimio ardore peruertẽdi scripturas. Et *sulphure*.i.fętore deprauationis ipsarũ scripturarũ. Et *spiritu procellarũ* .i nimia garrulitate quæ generat procellas.i. perturbationes in ecclesia : sicut *spiritus* .i. ventus in mari procellas procreat. Vel ignis potest poni pro ardore auaritiæ.Sulphur verò pro fętore prauæ actionis qua corrũpitur proximꝰ. Et spiritus procellarũ , pro illa æterna damnatione,quę fiet per administrationem malorum spirituum:qui ministri sunt procellarum.i. tribulationum. Quasi dicat. Non solùm pluit laqueos pro malis meritis eorum: sed etiam hìc replet eos igne & sulphure: In futuro verò spiritu procellarum inebriabit. Sequitur. Quoniam iustus &c. quod sic continuatur. Dixi: quod Dominus in templo: & in cœlo sedes eius : & oculi eius in pauperem respiciũt. Et merito. Quoniam iustus Dominus : Et ideo iustitias dilexit .i. cùm sit iustus iudex: non potest non diligere iustitias .i. auxilia suorum. Et bene ponit dilexit. Cum summa enim dilectione suis auxiliatus est & semper auxiliabitur. Ergo, vt dixi, pluit super peccatores laqueos. Et merito , quoniam iustus est. Et ideo vultus eius .i. vultuositas vindictæ eius vidit æquitatem .i. impiorum æquam excæcationem. Ac si dicat. Non potest non pluere laqueos quod æquum est, cùm ipse iustus sit.

Pluuia vocantur scripturæ.

Quæstio vtilis de sanctarum ob scuritate literarum.

Palpebræ sunt scripturæ.

Interrogare significat: interdum probare.

IN PSAL. XI

Titulus vndecimi. In finem pro octaua Psalmus Dauid: *quo ad sic exponitur. Psalmus ipse attribuendus est Dauid .i. collectioni fidelium quae fuit ante aduentum Christi: Dauid dico tendenti in finem .i. in conformitatem finis, Christi scilicet qui finis fuit prophetiæ & legis. Vel in finem .i. perseuerantiam. Dauid dico agenti pro octaua .i. pro desiderio quietis æternæ: In octaua die futuræ. Introducit hic propheta fidelium collectionem, qui ante Christi aduentum fuerunt: orantem Deum vt mittat quem missurus est: per quem homines qui per Adæ peccatum & defectum æternam requiem amiserunt, saluabuntur. Orat etiam ne conformetur exemplo malorum, vanitates consectantium. Ostendit quoque qua fiducia oret. hac scilicet, quia Deus pater per Spiritum sanctum filium suum iam eis promisit? Et horum verba ideò introducit propheta: vt nos instruat vehementem erga eum habere amorem, cùm tantam nobis proferat illorum affectionem. Et hoc sic dicit.*

SALVVM me fac Dô nine .i. Domine qui potens es me non repugnantem præcepto tuo sicut Adam: sed obedientem in saluum fac .i. mittendo quem missurus es salua me: reducendo ad octauam diem quam amisi: Et necesse est vt hoc orem, quoniam sanctus .i. Adam quem tu sanctum fecisti: ad imaginem scilicet & similitudinem tuam: defecit in præcepto tuo: Ideoque se, omnesq; nos pessundedit. Et ideò adhuc tantoperè oro: quoniam à filijs hominum .i. à Iudæis qui filij prophetarum fuerunt aliorumque fidelium, qui homines .i. rationales fuerunt: diminutæ sunt veritates .i. minorati sunt appetitus æternorum bonorum quæ vera sunt & certa. Quod est dicere: ipsi qui exemplo patrum suorum æterna bona expetere deberēt, de die in diem minus & minus expetūt, & exemplo suo me reuocare volunt. A deoque necesse est vt sic orem. *Diminutæ sunt veritates à filijs hominū.* Et non eis sufficit minuere veritates in se & vanos esse: sed etiam vana locuti sunt vnusquisq; ad proximum suum .i. locuti sunt ad proximos suos illa quæ vana sunt, vt sibi conformes facerent, scilicet dixerunt hæc terrena summa bona esse: quæ vana sunt. Quia verò generaliter dixerat *vnusquisque*: ostendit hoc per partes sic. dico vnusquisq; locuti sunt vanitatem. Et verum est. Nam quidā existentes labia dolosa locuti sunt in B corde & corde .i. in duplici corde. Nō quod duplex cor habeant: sed quia aliud habent in corde, dum verè intelligūt hæc præsentia, summa bona non esse. Et aliud ore mentiuntur se habere in corde: hæc scilicet summa bona. Et ob hoc dicuntur duplex cor habere & dolosi: cùm aliud cogitēt, & aliud fingant. Quod autem ponit labia dolosa, emphaticè dicit, A liam verò partem illorum qui vanis inhærent huius mūdi bonis, vtpore qui hæc vera bona falsis rationibus probant, & sicut probant credunt. Inquit, vbi subsequenter ponit. Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus: sed interponit orationē sic. Dico quia labia dolosa locuti sunt vana. Et ne amplius loquantur vana: disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguā magniloquā etiā C Non orat vt habētes labia dolosa & linguam magniloquā disperdat: sed dolositatem & magniloquētiam eorum ne sibi & alijs noceant. Et exponit quos dicat habere linguam magniloquam, sic. Linguam magnilo D quam dico illorum qui dixerunt .i. inter se statuerunt: magnificabimus .i. magnā & gloriosam faciemus linguam nostram .i. facundiam nostrā. Et hoc benè facere possumus. Nā labia nostra à nobis sunt .i. facūdia nostra ex nostra parte est .i. nobis vtilis valdè est. Non est parua nec vilis: sed ampla est & insignis. Ideoq; multum possumus eam magnificare & extollere. Et cùm labia nostra à nobis sint: quis noster Dominus est .i. Quis dō-

cor duplex.

minabitur

minabitur & præualebit facũdiæ nostræ? Nullus. Sed magniloquos dicit illos, qui cum hæc sola præsentia credant: non etiam futura: ad hoc omnimodò laborant vt beati & facundi hic appareant. Et quia superius orauerat. Saluum me fac: posset quęri, qua fiducia oret illud quod dignè per Adam amisit. Et ad hoc respondet sic. Orauit: Saluũm me fac. ET hoc bona fiducia dixi. Nã Dominus pater dixit mihi per Spiritum sanctum interius in mente. Nunc. i. ad præsens post paruum tempus, exurgã in auxilium. ET hoc faciam propter miseriam inopum & gemitum pauperũ .i. propter miseriam passibilitatis & corruptibilitatis in quam mei fideles deuenerunt per Adam. Qui sunt inopes. i. sine ope. i. nullius sunt ope, nisi mea liberandi. ET pauperes sunt .i. humiles erga me: sicut pauper erga diuitem. ET ideo exurgam: quia non excusant se de miseria sua vt Adam: sed humiliter pro ea gemũt. ET exponit quomodo exurget. Dico exurgã. & illud exurgere .i. illud auxilium ponam in salutari .i. in Christo filio meo, qui erit salutaris .i. salus pauperum, sicut ESaias ait: *Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Dico ponam in salutari: & cũ posuero, fiducialiter agam in eo .i. per eum securè voluntatem meam operabor. Non enim deficiet sicut Adam defecit. ET non in eo solo: sed & in prędicatoribus eius fiducialiter agam. Nam eloquia Domini .i. prædicantes eloquia filij mei, quem ego Dominum in rebus cõstituam: sunt eloquia casta. i. nulla falsitate corrupta: à similitudine virginis quæ dicitur casta, cum nondum sit virili labe corrupta. ET sunt argentum. i. nitentes in prædicatione sicut argentum nitidum est. Vel *argentum*. i. bene resonantes in doctrina sua, sicut argẽtum præ cæteris metallis omnibus clarè resonat. *Argentum* dico examinatum igne .i. probatum sancto Spiritu, qui iure dicitur ignis, eo quod pectora fidelium inflammando, fide & charitate ardentia facit:

Matt. 1. 21.

iuxtà illud Dominicum: *Ignem veni mittere in terram, & quod volo aliud nisi vt ardeat?* ET exponit vnde sit examinatum, sic. Dico *examinatum igne*, scilicet probatum terræ .i. probatum & purgatum à terra .i. ab omni terrena sorde. ET exponit, quomodo per ignem sit probatum, scilicet purgatum septuplum .i. per septem dona illius ignis: Interpositò hoc quod ipsi à Domino specialiter dicitur: & ex nimia lætitia facit sic apostrophã ad eum. Quandoquidem hoc promisisti, verè securа sum: quia tu DOmine seruabis nos &cæt. quod in sequentibus exponetur. Vbi verò dicitur, *eloquia Domini* &cęt. possunt esse verba fidelium collectionis quæ superius locuta est. si sic dicatur Dominus dicit: *ponam in salutari* &c. ET ista *eloquia Domini sũt eloquia casta*. i. nulla falsitate corrupta. ET vt magis cõmendet, alia similitudine sic laudat. ET sunt *argentum igne* &c. i. similia argento igne examinato, terræ .i. ab omni terrena sorde probato & purgato in fornace, *septuplum* .i. sæpius. Quod est dicere, Sicut argentum huiusmodi nitidum est, & omni sorde vacuum: sic & eius eloquia nitida sunt & omni falsitatis labe carentia. Et quia sic nitida sunt & vera, & per ea nobis hæc promittis: *tu Domine* qui per omnia verus es *seruabis nos*. i. saluabis nos in futuro: Reducens in impassibilitatem per obedientiam illius salutaris. Et vt ad hanc saluationem peruenire possimus, hic interim custodies nos à generatione hac dolosorum & magniloquorum ne ab eis incorporemur: Dico custodies, ducturus postea in æternum. dico, quia nos custodies ne simus dolosi. i. promittentes beatitudinem in temporalibus. Impij autem .i. dolosi & magniloqui de quibus egi superius, ambulant in circuitu, id est, similes sunt ambulanti in circuitu. Nam sicut ille nunquam peruenit ad finem: sic & illi dum in temporalibus beatitudinem quærunt: nunquam ad finem perueniunt. ET hoc ideo ponit, vt ostendat eos

Luc. 12. 49.

occulto

occulto Dei iudicio, vt in hoc iuste pereant sic ditari. Et hoc sic addit. Dico: *ambulant in circuitu*.i.in voluptate præsentium bonorum: & sic excæcantur. Et hoc non fit iniusto iudicio: sed tu Deus secundum altitudinem tuam .i. secundum altum & inscrutabile iudicium tuum: multiplicasti præsentibus bonis filios hominū.i.prophetarum, aliorumq; fideliū, qui rationabiliter agere debuissent, & rationabiliter egerunt.

IN PSAL. XII.

Titulus XII. In finem Psalmus Dauid: *quod sic exponitur. Psalmus iste attribuendus est Dauid.i. fidelium collectioni tendenti in finem .i. in Christum, vel in perseuerantiam. Et introducitur eadem collectio quæ in superiori psalmo locuta est: suspirans præ nimio desiderio aduentus Christi, & orans Deum vt cito illum mittendo per eum genus humanum respiciat. Non ideo tamen orat sic, quod certa non sit se nunquam eum visuram: sed quia hoc iam à Spiritu sancto concepit: quia mittetur sicut in superiori psalmo ostensum est: cum cupienti animo in hoc satis sestinetur: orat vt in tempore suo veniat, vt eum corporeis oculis videre possit: sicut & Moysen legimus orasse Deum affectione nimia: quod contingere non poterat, cum dixit:* Ostende mihi faciem tuam & sufficit mihi. *Orat etiam in hoc psalmo eadem collectio: vt à morte peccatorum criminalium ipsam liberet, vt in aduentu eius exultare valeat. Et hic ad hoc introducit prophetā, vt nos ad ipsius dilectionem, exemplo horum instruat. Et hoc sic dicit.*

Exod.33.18

VSQVEQVO Domine, cui me seruum feci, obliuiscēris me .i. videberisobliuisci,nō restaurādo quod per Adam commisi? Postea ipsamet respondet, vt minus perfectos doceat, quamdiu obliuio ista sit duratura: hoc facies tu vsque in finem .i.in Christum, qui venturus est finis prophetiæ & legis. Vel vsque in finem tēporum miseriæ nostræ: quando scilicet tempus plenitudinis veniet. Vel sic potest legi, quod non sit responsio, sed suspiratio. Obliuiscēris me in finem obliuionis .i. quantum potest obliuio fieri.i.omni tempore. Vsquequo auertes faciem tuā à me.i.ab oculis meis: quem mittere tardabis: & sic auferetur ne videam. Et hoc non ponit interrogando, sed gemendo. Facies dicitur filius, eo quod per eius visibilitatem patris inuisibilitas cognita est: quemadmodum per faciem totus homo cognoscitur: sicut idem in euangelio dicit: *Philippe qui videt me, videt & patrem.* Quamdiu ponam consilia in anima mea .i. quādiu ego existens in hac dilatione: ero similis homini posito in angustia: qui diuersa consilia in anima ponit qualiter euadere possit: Et quemadmodum ponam per diē vnumquemq;.i. quotidie dolorem in corde meo, quem habeo de hac dilatione? Per hoc quod dicit: ponam per diem: Innuit quod non semel ponebat, sed quotidie magis & magis. Vsquequo exaltabitur inimicus meus .i. diabolus super me: .i. vsquequo gaudebit de hoc quod per Adam eo decipiente amisi: Et sic exaltabitur super me .i. reputabit se victorem: & me per Adam prostratum. Noli auertere diu faciem tuam: sed respice me per ipsam faciem tuam, mittendo eam. Et bene dicit Respice.i.reuisita: qui vidisti nos benignè in Adam quando impassibiles fecisti: postea verò visus es per ipsius peccatum oblitus fuisse. Et milla facie illa: exaudi me per eam reducendo ad vitam, quam vt reddas sæpius oro. Domine qui potens es. Deus meus cui non aufero locum diuinitatis in me, sed tibi prout possum obedio. Videns hoc se nimio desiderio orasse, quod impossibile est; orat etiam quod contingere potest, sic. Quandoquidem certa sum quia nō respicies sic: vt faciem tuam oculis corporeis videam, saltem, Illumina luce spirituali oculos meos

Facies filius.

tom.14.

.i.ocu-

Inoculos cordis mei ne unquam obdormiam in peccando, id est quod dicitur in mortem .i. in peccatum mortis hic, pro quod sequitur ad mortē. Nequando .i. in aduersitate dicat inimicus meus diabolus : preualui aduersus eum .i. deiuci eum. Non quod hic loquatur cum incorporeus ipse sit sed quia tribulationē quam malus infert, eos se uasilicquasi uerbis insilendet. Et ideo adhuc illumina, ne inimici .i. spiritus maligni exultent, me crimina iter peccante, cum mihi decreat eos de me obtrudito exultare Qui enim tribulant me prius suggestione exultabunt si mente fuero à deuotione tua in peccatum deuiciens. Ego autem .i. sed ego ne mobilis sum. In misericordia tua speraui, & spero & sperabo. confido hic. Et spiritu hic. In misericordia tua speraui. & spero. exultabit cor meum .i. anima mea in salutari tuo .i. in aduentu saluatoris filii tui qui me liberabit. Et vt tunc exultare valeam, hic interim cantabo Domino .i. laudabo cum bona affectione quæ ipsi sit meum erit .i. delectabile magnū. Qui Dominus tribuit mihi bona illa : vt in sua misericordia sperem. Et non solum cantabo, sed etiam psallam .i. bene operabor. Et hoc non ad superbiam : sed etiam nomini Domini altissimi .i. ad honorem nominis eius vt inde laudetur : Et merito. Altissimus enim est .i. Dominus dominorum : Ideoque dignus est vt eius nomini psallam.

IN PSAL. XIII.

TITVLVS XIII. In finem Psalmus Dauid : *quod sic exponitur. Psalmus iste est attribuendus Dauid .i. Christo, respicientis in finem .i. in saluationem iustorum, & in perditionem malorum, quod in fine mundi erit. Introducitur hic ipsum caput exprobrans in Iudæos: qui eum cum viderent, non ex Deum gloriose susceperunt: cum ostensum sit in superiori psalmo quanta affectione sancti Patres eorum eum videre desiderauerint. Ostenditur etiam damnationem inde eis maximam peruenturam, sua tarditate in perfectionem proficere nolentibus, & ultra obedientiam intentum uitantibus. Et breuiter dicit.*

DIXIT insipiens .i. Iudaicus populus, animo mollitie, insipiens, cum prophetarum dicta de me non credat. in corde suo hic .i. mente insipiens : non scripturis hoc loquitur. Non est Deus ille homo. Inaratium euangelicum. *Vide homo non est a Deo iste qui sabbatum non custodit.* Et alibi. *Tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Et ideo ait eorum : Non est Deus, qui corpus sum incarnatus tua exercitia. Et ideo corrupti, qui abominabiles .i. execrabiles facti sunt. Eum in studiis suis peruersitatis ? in cogitationibus & operibus malis quibus vitæ studuerunt. Qui dicat. Quia in malis studuerunt, Deo eos execrantes, ei se execrabili. Quia vero interim, nemo Deo : sed meritò execrabiles sunt : quod non est alicuius qui faciat bonum. Excepit, vt plus exprimeret. Non est aliquis qui faciat bonum .i. vsque ad vnum, peruenias .i. ad solem mei qui vnus sum id est, singularis incomparabilis. Nullus enim alius Deus est & homo. Et bene ponit non est qui faciat bonum, non est qui vsque ad vnum peruenias : eodem in euangelio testante. *Sine me nihil potestis facere ?* Ipsi dicunt, non est Deus : cum tamen Dominus .i. Deus mihi vnitus de cœlo .i. de me cœlo cœlorum, antonomasicè, prospexit super filios hominū .i. Iudæos. Et bene dicit *prospexit super.* Nam qui aliquē de superiori domo per fenestram prospicit, superior est non ex toto se abscondēs, nec ex toto manifestans. Ita & diuinitatis clemētia per dominicum hominem se ex parte manifestauit inferioribus, cū tamen nulli cognita esset penitus. Et ad hoc prospexit vt videat .i. videre faciat sibi. Si est in Iudaico populo aliquis intelligens Deum fide : aut requirens bona operatione. Vel sic

ram, sua tarditate in perfectionem proficere nolentibus, & ultra obedientiam intentum uitantibus. Et breuiter dicit.

Ioan. 15. a

vt vi-

vt videat i. qui prius prouidentia videbat, videat ipsi rei experientia: si est intelligens &cet i. ad hoc venit vt inexcusabiles sint, sicut in Euangelio idem dicit: *Si non venissem & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem inexcusabiles sunt de peccato suo.* Dico, quia Dominus prospexit: Ipsi autem omnes declinauerunt ab intellectu bene, simul i. vna cum hoc quod declinauerunt inutiles facti sunt i. infructuosi & pernitiosi sibi & aliis. Et vere inutiles sibi. Nam non est qui faciat bonum, non est qui vsque ad vnum perueniat i. ad Christum ad me scilicet. Et vere inutilis aliis. Nam guttur eorum i. vox procedens de gutture eorum est patens sepulchrum i. comparabilis sepulchro patenti. Sicut enim sepulchrum ad hoc patet vt corpus suscipiat & putrefaciat: Ita & ipsa vox ad hoc patet, vt in fontes incorpuandado, putridos in cogitatione & operatione redeat. Et non solum modo patent, ad alios putrefaciendos, sed penus in me linguis suis i. mendacibus & adulatricibus quibus digni erant dolose agebant, dicentes: *Magister, scimus quia recte dicis &c.* Et cū dolose agerent, venenum aspidum i. insanabile odium quod habebant, in me erat sub labijs eorum i. in corde eorum: sicut dicitur per prophetam. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et bene odium eorum dicit, venenum aspidum: Sicut enim qui venenum aspidum bibit, nunquam euadit, sic & ipsi odio quo pleni sunt non euacuabuntur donec moriantur. Dico: declinauerunt omnes: quorum omnium os maledictione & amaritudine .i. amara maledictione plenum est: sicut scriptum est: *Dæmonium habes.* Veloces sunt pedes. i. affectiones eorum ad effundendum sanguinem meum: sicut scriptum est. Et *quærebant quomodo eum interficerent.* Affectiones dicūtur pedes, quod affectionibus graditur animus sicut pedibus corpus. Et bene dicuntur veloces: cū eum improuide interfecissent: nec etiam dicta festina extorto prætexere expectantes. Et hoc totum est ac si diceret. In hoc potest videri quia declinauerunt: quod os eorū plenū est maledictione: & veloces pedes eorū ad effundendum sanguinem meū, vt act. Apost. dicit: *Ignorantes fecistis sicut & principes vestri.* Et quia ignorauerunt *Dominum gloriæ crucifixissent.* Et quia declinauerunt, & tales & tales sunt contritio & infelicitas i. infelix contritio in vijs eorum erit. i. pro prauis operibus & cogitationibus eorum, quæ sunt eis via ad damnationem: venit eis infelix contritio à Romanis scilicet, Domino eodem in euangelio testante: *Circundabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te & non relinquent in te lapidem super lapidem.* Et quāuis propter declinationem veniat eis contritio: tamen cùm tandem cognoscere deberent non cognouerunt. i. non cognoscent viam pacis i. me qui sum via qui venitur ad pacem æternam: qui etiam sum pax æterna: sicut idem in euangelio dicit: *Ego sum via veritas & vita.* Et Apostolus. *Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum.* Et idem non cognoscent, quia non est timor Dei ante oculos mentis eorum. i. quia non timent Deum. *Initium enim sapientiæ timor Domini.* Prædicta eorum contritione, ostendit etiam eorum dānationem cum increpatione suorumque remuneratione, sic: Cum ipsi sint sepulcrū, & dolosi & veloces ad effundendum sanguinem. In me cognoscent omnes qui operātur iniquitatem, id est, mortem meam quæ iniquè infertur ab eis: Et qui deuorant. i. incorporando deuorare & interficere volūt plebem meam .i. fideles meos sicut escam panis i. cottidie, sicut esca panis quotidie deuoratur. Et ideò operantur iniquitatem, quoniam Dominum non inuocauerunt .i. ideò permisit eos Deus incidere in iniquitatem: quia non inuocauerunt eum .i. non posuerunt eum Dominum & se seruos. Et ideo adhuc operantur iniquitatem: quia illic trepidauerūt timore vbi non erat i. non debet esse

timor.

Ioan. 15. 22.

Matth. 22. 16.

Esa 29 13. Marc. 7. 6.

Ioan. 7. & 8.

Pedes sunt affectus.

1. Cor. 2. 8.

Luc. 19. 44.

Ioan 14. 6 Ephes. 2. 14.

Eccl. 1. 16.

timor : scilicet in auditione terræ, A
dicitur in euangelio legitur. *Quid fecimus, quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent locum nostrum & gentem.* Nonne cognoscent, cùm modò cognoscere nolint omnes illi qui tales & tales sunt, quoniam *Dominus est in generatione iusta*, i. gratia eius semper: In generatione ista vt remuneret eos quandoque. Quasi dicat, Verè cognoscent ipsi quandoque: quod Dominus sit nunc in iustis, vt quandoque eos remuneret, qui nunc eis apparent viles. Et ex opposito datur intellige: quod cognoscent cùm damnabuntur, quod Dominus in semine fuit. Modo facit apostropham ad eos, increpando sic: Verè deuorare vultis plebem meam. Nam confudistis. i. confusibile iudicastis, & addixistis iudicatis consilium inopis. i. consilium plebis meæ quæ est inops. id est, egens propter me. Hoc consilium scilicet quod habent: quoniam ipse eius inopis. i. ille in quo ipse spem habet est Dominus omnium. In me quem Dominum rerũ C
esse credit. Et quia posset quæri, quis ille Dominus, quærit ipsemet vt soluat. Dico, *Dominus spes eius est.* Quare? quis est ille Dominus? Postea declarabit cum sic: Ille Dominus natus ex Sion. i. ex Iudaico populo secundum carnem dabit salutare. i. salutem Israel. i. vnicuiq; videti Deum vide & contemplatione. i. hic saluabit Israel ab originali crimine: & in futuro cùm auertent Dominus captiuitatem plebis suæ. i. corruptibilitatem & mortalitatem corporis, ex- D
sultabit Iacob. i. minus perfectus: Et lætabitur Israel. i. perfectissimus. Et bene per Iacob minus perfectus, per Israel verò perfectissimus designatur. Iacob enim supplantator: Israel autem videns Deum interpretatur. Minus perfecti verò solùmodo supplantatores vitiorum sunt: nondum Deum in contemplatione videntes: Perfecti verò & vitia supplantant, & Deum iã in contemplatione vident.

Quasi dicat. Ego sum ille Dominus qui hic Israel saluabo, & in futuro, auertendo captiuitatem, Iacob & Israel, lætari faciam.

IN PSAL. XIV.

TItulus. XIV. *Psalmus Dauid .i. Christo attribuendus. Et introducitur Dominicus homo loquens: quia dixerat: dabit salutare Israel*, & exultabit Iacob & lætabitur *Israel, ne præsumeret quilibet qui solummodo Christiano nomine vocaretur se saluandum & lætaturum: intendit ostendere quis sit ille qui hæc habiturus sit. Et quoniam nullus sic lætaturus est, qui prius non sit hic in militia Christi: ex beneuolentia quærit, quis hic sit in militia eius esse dicendus, & in futuro eterna requie lætaturus, vt postea soluat. Et ponit tabernaculum pro militia: quoniam tabernacula militantes facere solent. Et hoc sic dicit.*

DOMINE quis habitabit .i. hic assiduè manebit in tabernaculo tuo. i. in militia tua? Aut ita possum quærere. Quis requiescet in futuro in monte tuo .i. sublimi Hierusalem. Monte dico sancto .i. in quo nullus erit nisi sanctus? Sequitur solutio sic. Ille habitabit & requiescet qui ingreditur. i. graditur in vita ista sine macula .i. criminali peccato. i qui est innocens: & qui operatur iustitiã .i. qui est iustus in opere. Non enim sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. Et ostendit quid sit esse sine macula .i. innocentem esse: & quid sit operari iustitiam: ponendo mixtim aliquot partes innocentiæ & iustitiæ. Dico quod ille habitabit & requiescet qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Et illum intellige esse sine macula .i. innocentem, & operari iustitiam, qui loquitur veritatem in corde suo .i. qui habet in conscientia cordis sui locutionem veritatis .i. cogitationem veræ fidei. Fides enim est fundamentum omnium virtutum .i. qui nec etiam er-

rat cogitatione in fide: sed veram fidem in corde loquitur. i. cogitat. Locutio enim cordis cogitatio est: & hoc pertinet ad iustitiam. Iuxta illud. *Iustus ex fide viuit.* Et ille qui non egit dolum in lingua sua. *Dolosi* & fraudantes, vt ait Apostolus, *regnum Dei non possidebunt.* Non qui dolosi sunt vt laudant, sed vt aliquem lædant. Non agere verò dolum, pertinet ad innocentiam. Nec fecit proximo suo malum voluntate vel ab actu quod est innocentia. ET etiam non accepit opprobrium aduersus proximos suos. i. non consensit, neque delectatus est de opprobrio illato proximis suis: quod etiam pertinet ad innocentiam. ET non solummodo non accepit opprobrium, sed etiam malignis. i. malignè agens in proximum in conspectu eius. i. in consideratione mentis eius deductus est ad nihilum. Non ad hoc vt nihil fiat, sed hoc considerat in mente sua quod ille qui à Christo vero esse malignè agendo secernitur: *ad nihilum* .i. ad non esse cum Christo deducitur. Iuxta illud Apostoli. *Si charitatem* .i. dilectionem *Dei & proximi non habeo, nihil sum.* ET hoc ad iustitiam pertinet. Dico quod malignos deduci considerat ad nihilum. Timentes autem Dominum .i. cum casto timore seruientes Domino glorificat. i. gloriosos reputat. ET hoc quidem iustorum est. Qui iurat proximo suo & non decipit. Non est autem intelligendum quod quilibet iurare debeat, Domino in Euangelio dicente: *Non iurabis per cœlum neque per terram, neque per caput tuum:* sed idem est ac si diceret. Qui similis est iuranti proximo & non decipienti .i. sic veridicus est erga proximum, vt ille qui iurat & non mentitur: quod etiam iustum est. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, quod ad innocentiam pertinet. ET non de sola terrena pecunia accipiendum est, sed etiam qui orationes, & si quod est aliud beneficium, pro Deo gratis proximis suis impendit. Iuxta illud Dominicum. *Gratis accepistis, gratis date.* ET qui non accipit munera ideò vt sit super innocentem .i. vt opprimat eum. ET hoc quoque innocentum est, ne accipiant. Qui facit hæc quæ superius ostendi, & his similia non mouebitur in hoc mundo à tabernaculo Dei: in æternum in futuro deducendus. Vel per supradicta possunt intelligi quatuor principales virtutes. Per hoc quod dicit *qui ingreditur sine macula, & non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos, & pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit*, denotatur temperantia cum hæc omnia partes eius sint. Per hoc verò quod dicit *operatur iustitiam*, intelligitur iustitia: cuius partes intermiscet cum subiungit. *Timentes autem Dominum glorificat, & qui iurat proximo suo & non decipit.* Per hoc autem quod dicit. *Qui loquitur veritatem in corde suo*, prudentia intelligitur. ET per hoc quod ponit, *ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*, fortitudo designatur.

Psal. 14. 2. Cor. 6. 9. 1. Cor. 13. 2. Matth. 5. 36. Matt. 10. 8. Virtutes quatuor principales. Temperantia. Iustitia. Prudentia. Fortitudo. Ezech. 34. 11.

IN PSAL. XV.

PSALMI. XV. *Titulus. Inscriptio ipsi Dauid: quod sic exponitur. Inscriptio tituli .i. victoria quæ in hoc psalmo continetur, attribuenda est Dauid. Et non significant Dauid .i. prophetæ: sed ipsi Dauid. i. reuera significatio Dauid scilicet Christo.* Ipsi ponitur ad determinationem, *sicut in Ezechiele.* Ecce ego ipse requiram oues meas. *Et bene in hoc loco titulus pro victoria ponitur, cum aliquando victoria titulo soleat designari: vt hoc titulo Christi victoria de Iudæis designata est:* Iesus Nazarenus rex Iudæorum. *Cum enim dicit* rex Iudæorum, *notat Iudæorum quosdam ab ipso conuincendos, de malo scilicet in bonum reducendos, quorum rex futurus erat: de qua victoria in hoc psalmo agit. Orat enim hic Dominicus homo Deum patrem, vel trinitatem, vt conseruet eum in passione ne cedat: vt inde victoria sequatur.*

Et

Et ab hoc orat, vt in tribulatione orare non desinat. Agit etiam in sequentibus de conuersione Iudæorum, qui hæreditas futuri sint, determinando quæ hæreditatem suam esse dicat. Promittit quoque se Deum de passione & hæreditate sua benedictarum: vt & eos Deo tam in prosperis quam in aduersis benedicere doceat. Agit insuper in fine de resurrectione & ascensione: vt in sperantibus spem resurrectionis & immortalitatis exemplo sui tribuat. Et hoc sic dicit.

CONSERVA me in passione ne cedam Domine, cui me seruum feci. Et dignus sum conseruatione: quoniam in te speraui non in me. Et ideò quoniam dixi Domino .i. statui in corde meo ad honorem tui qui Dominus es: Deus meus es tu, non alius. Quasi dicat. Ideo dignus sum conseruari, quia spem semper in te habui, & te Deum meum constitui. Non ideo tamen oro conseruari. vt dicam te bonis illis egere, quæ humano generi per me exhibenda sunt: peccatorum videlicet remissione & immortalitate: & impassibilitate: quoniam tu non eges illorum bonorum meorum: sicut alibi dicitur. Ideo est vetus dominus qui non indiget seruo: & quo indiget seruus. Et in hoc nos exemplum præbet humilitatis, ne aliquo modo deum, salute & seruitio nostro egere putemus: sicut idem in euangelio dicit. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite. Serui inutiles sumus.* i. nihil vtilitatis deo afferentes. Vel sic. Verè es tu deus: & inde hoc videri potest: quoniam non eges bonorum meorum. Et ex primis ipsa bona: faciens apostrophan ad auditores: vt instruat eos, sic. Verè non eget ipse bonorum meorum ô auditores, his scilicet quod ego mitificaui .i. mirificabo .i. iustas videri faciam omnes voluntates meas sanctis qui sunt in terra eius: i. spe in Hierusalem cœlesti quæ est terra viuentium, de qua alibi dicitur. *Placebo Domino in regione viuorum.* Voluntates meas dico in eis complendas. i. non solummodo voluntates meas eis miras videri faciam, sed etiam complere instruam. Et antea quam mirificem voluntates meas sanctis qui sũt in terra eius; multiplicatæ sunt. i. multiplicari faciam infirmitates eorum .i. hoc cognoscere faciam, & confiteri quod multiplicatæ sunt infirmitates eorum: vrait Apostolus. In quo lex infirmabatur, *misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt destrueret peccatum de peccato.* Et alibi. *Lex subintrauit vt abundaret delictum:* quasi dicat. In primis eis compunctionem dabo, vt cognoscant & confiteantur multas esse infirmitates suas: sicut Iacobus ait: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Et posteaquam cognoscent esse multiplicatas infirmitates suas: accelerauerunt .i. accelerabunt ad Deum fide & operatione. Et sic accelerabunt quod amplius non congregabo .i. congregari non faciam conuenticula i. congregationes eorum de sanguinibus .i. pro sanguinibus fundendis. *De* causa tium est. i. ita ad fidem accelerabunt, quod amplius non faciam congregari ad eos carnales obseruantias complendas. Et postquam accelerabunt: non memor ero nominum eorum. i. vt improperem eis nomina quæ pro suis scelestibus habuerunt, scilicet non eos infideles & impios & cæteris alijs nominibus vocabo. Dico nec memor ero per labia mea. i quãdo videbor agere labijs, dicens: *Discedite a me* &cæt. Vel si dicamus eum non actu. rum labijs, sic exponemus. Nec memor ero nominum eorum. Et hoc manifestum per labia mea i per prophetas dictos labia mea, eò quod meas voluntates aperuerunt: sicut labia cordis voluntatem aperiunt .i. hoc iam manifestaui per prophetas meos. Iuxta illud. *Si auerterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Dico quod postea accelerabunt. Et adeo accele-

Psal. 114.9.

Rom. 3. 21.

Rom. 5. 20.

Iacob. 5. 16.

Dc.

Matt. 25. 41.

Ezec. 18. 22.

rabunt, quod Dominus erit pars hæ- A
reditatis meæ, & calicis mei .i. illi
sancti, de quibus dixi. Mirificaui eos
qui sunt hæreditas mea quos excolo.
Et calix meus .i. inebriantes me bo-
na vita sua .i. lætitia replentes: sicut
optimus calix vini quem inebriat,
lætitia replet. Nullam partem elege-
runt nisi Dominum .i. nolunt esse in
parte diaboli, sed in parte Domini:
sicut de Maria in Euangelio dictum
est: *Maria optimam partem elegit, quæ*
non auferetur ab ea. Cùm autem ad-
dit. Tu es &cet. apostropham facit ad B
Deum ex affectione nimia: sic quasi
gratias agens. Dico Dominus pars
hæreditatis meæ: quam per me se-
cundum quod homo sum non ob-
tinebo: sed tu es .i. reuera manes im
mutabiliter. Iuxta illud. *Esse Deo re-*
rum est & proprium. Dico tu es qui
restitues: in beatitudine, de qua de-
cidit per Adam, hereditatem meam.
Et hoc mihi .i. ad honorem mei. Vel
sic. Tu qui potens es & Dominus: es
ille qui restitues mihi hæreditatem
meam, quam habebam secundum
quod Deus: & amisi per Adam: sicut C
idem in Euangelio dicit. *Tui erant:*
& tu eos mihi dedisti. Et ne qualis-
cunque pro sola fide sine operibus
in hæreditate illa se futurum esse
præsumeret, determinat hæredita-
tem suam. Dico tu restitues hæredi-
tatem meam. Et non qualescunque
erunt hæreditas mea: sed funes, id
est, electiones dispones. Sortes ceci-
derunt .i. cadent mihi .i. contingent
mihi in præclaris .i. non eligam nisi
illos qui erunt in virtutibus præcla-
ri. Funes vocat dispositiones suas
per similitudinem: quia sicut funi-
bus agri mensurantur & eliguntur;
ita & Deus dispositionibus suis sal-
uandos à perdendis eligit. Et bene D
dicit *ceciderunt:* dispositiones enim
Dei incognitæ sunt, sicut illa quæ ca-
su contingunt. Et quia dixerat in
præclaris, cum quidam pannosi fue
rint, posset quis dicere eos non esse
præclaros: ideoque sic addit. Benè
dixi præclaris. Etenim hæreditas
mea præclara est mihi consideranti
non secundum exteriorem, sed se-
cundum hominem interiorem. Et
quia præclaram hæreditatem mihi
restituit, benedicam Dominum, id
est, magnificabo, qui mihi tribuit
intellectū .i. consilium redimendi il-
lam hæreditatem. Et insuper bene-
dicam de hoc quod renes mei, id est,
fudæi parentes mei, de quorum re
nibus mater mea processit, increpuerunt me dicentes: *Vah qui de-* Matt. 13. 32
struis templum Dei: cæterasque blas-
phemias, id est, increpando perse-
quentur me vsque ad noctem, id est,
vsque ad mortis obscuritatem me
deducentes. Dico quod me increpuerunt: ego autem prouidebam
Dominum semper in conspectu
meo .i. in consideratione mentis
meæ prouidebo. Et benè & secure
possum prouidere: quoniam hic ad
præsens in tribulatione à dextris est
mihi, id est, in auxilium, ne commo-
uear à bono proposito meo. Et bene
dicit *à dextris.* Per dextram namque Dextra & sinistra est prosperitas & aduersitas.
prosperitas: per sinistram autem ad
uersitas designatur. Quasi dicat
Quia est mihi à dextris, id est, pro-
sper: securè prouidere possum quod
in futuro resuscitabit: dico à dextris
est. Et propter hoc lætatum est cor
meum .i. anima mea. Et exultauit
lingua mea .i. exultando proferet
lingua mea: *In manus tuas commendo* Luc. 23. 46
spiritum meum. Insuper & caro mea
requiesset in sepulchro in spe resur-
rectionis, id est, ita quod anima
spem habebit carnem esse resuscita-
tandam. Vel caro mea, id est, eccle
sia, quæ est corpus vnum cuius caput
ego sum: requiescet in spe resurgen
di: vt sicut ego surrexi, ita & ipsa re
surgat. Et in hac spe requiescet, id
est, multum delectabitur. Iuxta illud
Apostoli. *Si credimus quod Iesus mor-* 1 Thes. 4. 4.
tuus est & resurrexerit, ita Deus eos
qui dormierunt per Iesum adducet cum
eo. Et bene dicit ecclesiam carnem
suam: sicut ait Apostolus. *Erunt duo* 1. Cor. 6. 16.
in carne vna: sacramentum hoc ma- Ephes. 5. 32.
gnum est: dico autem in Christo & in
ecclesia. Dico quod lætatum est cor
meum: & exultabit lingua mea

Et

Luc. 10. 42

Ioan. 17. 6.

Funes.

Et meritò, quoniam non derelinques animam meam in inferno, vt ibi detineatur sicut animæ peccatorum: sed eo expoliato, cum sanctorum pompa reuertetur: Nec dabis sanctum tuum .i. sanctum corpus meum filij tui: videre corruptionem .i. non permittes sacrosanctum corpus meum putrescere. Et ideò non derelinques animam meam in inferno: quia notas mihi fecisti vias vitæ .i. præcepta tua, quæ obedientibus sunt viæ ad vitam. Quasi dicat. Quia præceptis tuis à te mihi notificatis obedirè satagi, non derelinques animam meam in inferno. Et non solùm non derelinques, sed etiam adimplebis me lætitia cum vultu tuo .i. cum præsentia tua. Quod est dicere. Cum in cœlo præsentiâ tuâ vsus fuero, vehementer lætabor. Et postea delectationes erunt mihi in dextera tua .i. in potioribus tuis: quod est dicere. Multum delectabor in fidelibus constituendis ad dexteram tuam quos mihi dabis. Et non paruæ delectationes erunt mihi, sed delectationes tendentes vsque in finem .i. vsque in perfectionem, id est, perfectæ & magnæ.

IN PSAL. XVI.

Titulus. XVI. Oratio ipsius Dauid .*i. Christi: reuera Dauid. Et ideo sic iste psalmus intitulatur, cum etiam in multis alijs oratio inueniatur: quia principaliter & ferè per omnia ad orationem spectat. Orat enim hic caput pro membris: & prius pro se, vt nos orare instruat. Agit etiam concessiuè de inimicis, prætendens meritum: quia ipse, suique digni sint remuneratione. Et quia etiam inimici digni sint perditione. Et hoc sic dicit.*

EXAVDI Domine iustitiam meam .i. exaudi me secundum quod promeretur iustitia mea. Et ostendit vnde exaudiat inde scilicet. Intende .i. rectam & intensam fac deprecationem meam .i. fac me intensè te deprecari. Et sic postea auribus percipe .i. audi. Ad humanum modum dicit. Vel per aures designatur eius potentia: cùm potentiam audiendi habeant aures. Orationem dico meam non in labijs dolosis factã. Orare verò labijs dicimus, cum orãtibus labijs, cordis cogitatio vagatur. Vel diuersa esse possunt deprecatio & oratio. Deprecatio scilicet est pro membris .i. precatio de remotione vitiorum cùm dicit: Mirifica misericordias &c. Oratio verò pro se & membris: pro perfectione & perseuerãtia. Et si hoc modo diuersè accipiamus, erit positum *intende* pro intellige. Dico percipe orationem meam: hanc scilicet de vultu tuo iudicium meum prodeat .i. iudicium quo nunc à ludæis iudicor: quod ab eorum consilijs solummodò prodire videtur: de voluntate tua prodeat .i. prodijsse videatur: sicut ab eodem Pilato dictum est. *Non haberes potestatem in me vllam, nisi tibi esset datum desuper.* Voluntas autem idcirco vultus dicitur, quia in vultu voluntas hominis sæpè considerari. Dico iudicium meum prodeat de vultu tuo, per hoc scilicet quod oculi tui videant æquitates. Ad humanum modum dicit .i. tu videas æquitates .i. vide vt compleas ea quæ æqua sunt: me resurgere faciendo, & mihi mundum subiugando, meosque saluando & perfectos faciendo: inimicos quoque meos iustè remunerando. Et sic appareat te iudicium meæ mortis voluisse, vt tales effectus sequerentur. Oculi verò poni possunt pro potentia prouidentiæ, & prætendit meritum: quia hoc Deus pro eo facere debeat sic. Verè debes orationem percipere, & æquitates videre: ideo scilicet quia probasti cor meum. Non quod probatione egeat quem res nulla latet: sed idem est ac si diceret. Voluntatem cordis mei sanctam, quæ omnibus ferè erat incognita, probatam ostendisti. Et exponit quomodo probauit sic. Dico probasti: & hoc taliter. Visi-

Deprecatio.

Oratio.

Ioan. 19. 11.

Voluntas vultus dicatur.

Oculi ponuntur pro potentia prouidẽtiæ.

tasti me nocte .i. occulta temptatione, quæ illata fuit à diabolo: sicut legitur in Euang. *Et accedens temptator &c.* Et benè ponit *visitasti*. Temptatio enim visitationis magna fuit, & exaltatio: cùm nullatenus ei cesserit: igne .i. apertâ & grauissimâ tribulatione passionis me examinasti. i. examinatum & probatum ostendisti. Et sic non est inuenta in me iniquitas. i. & hac duplici temptatione patere facias, quod nulla in me inueniri possit iniquitas: quod totum est ac si dicat. Dignus sum vt oratio mea percipiatur cùm nulla in me sit iniquitas: quod per hoc patuit, quia à diabolo temptatus non cessi: & per hoc magis apparebit quod in igne tribulationis non deficiam. Et hoc quod non est in me iniquitas sic manifestum erit: vt non loquatur os meum .i. vt non necesse sit hoc dicere os meum. Apertissimum enim erit. Et verè non est inuenta in me iniquitas. Nam ego custodiui: non reieci, vias duras. i. opera hominum, scilicet illa quę solent exerceri in homines .i. in illos qui non faciunt ea quæ Dei sunt sed hominum: mala scilicet .i. libenter sufferam tribulationes, & crucis tormenta, quæ exerceri solent in malè operantes: quæ sunt viæ tuæ .i. à te datæ vt me deducant ad gloriam. Et benè ponit *custodiui* à similitudine itinerantium, qui cùm rectam viam teneant licet multũ aspera sit, benè tamen custodiunt ne ab ea deflectant. Et has custodiui propter verba labiorum tuorum cõplenda quæ hæc prædixerunt. Labia dicuntur Prophetæ: quia Dei voluntates aperuerunt, sicut labia cordis voluntatem aperiunt. Vel sic potest distingui: dico non est in me iniquitas: & hoc sic dico: *vt non loquatur os meum opera hominum* .i. vt non hæc loquar iactanter & superbè quæ locutiones sunt opera hominũ. Quod est dicere. Ita hæc loquor quod inde non superbiam, sicut homines de meritis suis superbire solent, vel sic. Dico non est in me iniquitas: & vsque adeo non est in me iniquitas, vt

A etiam quod maximum est non *loquatur os meum opera hominum* .i. vanitates. Vanæ enim locutiones, opera hominum sunt .i. vt nec in lingua peccem. Dico igne me examinasti. Ego autẽ filius tuus & innocens propter verba labiorum tuorum custodiui vias duras tribulationum. Et quia custodiui vias duras vt per has mei gressus perficerentur. Perfice .i. perfectos fac gressus meos. i. discipulos per quos veniam in notitiam hominum. Et ideò dicũtur gressus mei: in semitis tuis, quæ sunt semitæ ad vitam. Arduæ. f. carni & strictæ: sicut semitæ strictæ sunt. Iuxta illud. *Angusta est via quæ ducit ad vitam.* Et sic perfice vt non moueãtur ab eis vestigia mea .i. exempla bonorum operum meorum, eorum cordibus impressa .i. perfectos & perseuerantes effice. Hucusq; pro perfectis. Postea verò pro infidelibus omnibus conuertendis, sic orare intendit. Ego clamaui à te dicendo perfice &cæt. Et scio quia iam exaudisti me. Non quod rẽ, sed quia iam dispositione C compleuisti. Et quoniam me sic orãtem exaudisti: iterum oro. Inclina aurem tuam. i. condescẽdere fac misericordiæ tuæ potentiam mihi .i. in illis qui mei sunt futuri, adhuc tamẽ infideles: & exaudi verba mea pro eis fusa. Et bene dicit *inclina*, à similitudine medici inclinantis se ægris: qui præ nimia ægritudine illi nequeunt assurgere. Ita quippe & Dei clementia inclinant se. i. condescendit ægris in peccatis: qui per merita sua nequeunt illi assurgere. Dico exaudi verba mea: hæc scilicet Mirifica .i. miras in virtutibus & operibus fac misericordias tuas, id est, illos, qui cum infideles sint, sola misericordia non meritis suis saluabuntur: Emphaticè dicti misericordiæ, eo quod largissima sit in eis misericordia tua. Dico, mirifica qui saluos facis in anima à vitijs, sperantes in te, non in se, id est, discipulos meos: de quibus legitur. *Nos sperabamus quod hic redempturus esset Israel.* Et vt hi mirificentur & alijs præfician-

Matt. 7. 14.

Luc. vlt. 21.

tur:

tur:à resistētibus dexteræ tuæ,id est à Iudæis qui me persequēdo resistunt verbo tuo mihi personaliter vnito: quod me regē constituit. Et quod est dextera tua:per quod à te iuxta Ioannē *omnia facta sunt: & sine ipso factum est nihil.* Custodi me,ne cedam. *Me* dico,vt pupillam oculi,existentē.i.similem pupillę oculi.Sicut.n.à pupilla,cum minima pars sit corporis, totum corpus illuminatur: ita à Christo qui minimus visus est & exiguus, totum corpus eius.i. Ecclesia illuminatur: sicut idem dicit. Ego sum lux mundi. Dico custodi:ita. ſ. protege me,ne lædar in anima: & si lædor in corpore: Me dico positum sub vmbra alarum tuarum.i.sub defensione charitatis & dilectionis: à similitudine volucris pullos alis protegentis, ne ab æstu lædantur. Dico protege à facie. i. ab instantia Iudæorum impiorum: qui me afflixerunt. i. affligent. Faciem pro instantia ponit, eò quod hostes dū instant, faciem ostēdunt. Et ostēdit quomodo affligent, vt ex malis meritis eorū cōcedat eis pœnā futuram: quod æquū erit cùm superius dixisset: *oculi tui videant æquitates.* Verè me affligent, quia inimici mei Iudęi circundederunt me.i. circūuallabant cōsilijs suis animam meā, vt in morte detineant dicentes: *Venite opprimamus pauperē iustum.* Et hoc ideo faciēt.i. ideo tā stulti erunt: quia adipem suum.i.pinguē.i. carnalē sensum suum:concluserūt.i.firmiter in se retinuerunt: non proiecerūt quod facere debuissent, putantes me hominem tātum esse, nō hominem & Deum. Et ideò os eorū locutū est .i.loquetur superbiam.ſ. crucifige:& *Non habemus regem nisi Cæsarem.* Et non solū contra me loquētur superbiam: sed ipsi proijcientes me de ciuitate:nunc.i. in hora eis à Deo concessa:sicut in Euangelio legitur. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum:* quandoque quidem de eadem ciuitate expellendi.Circumdederūt, id est circundabunt me fixum cruci consputentes & deridentes. Et hoc ideo facient: quia statuerunt declinare.i. stabiliter declinauerunt oculos suos. i. considerationes mentis suæ in terram.i.in desideria terrę suę retinendæ.i. ideò hoc facient, quia per hoc putabunt se retinere locum & gentem, per quod potius amittēt. Vel sic. Dico circundederunt me. Et propter hoc statuerunt oculos suos declinare in terram. Similes scilicet erunt propter tantam crudelitatem suam crudeli cuilibet, qui aliquem punire faciens vt eum non videat, oculos in terram declinare studet: ne illius miseriā cōmotus, indulgeat. Dico proijcientes me circundederunt, & multis modis afflixerunt. Et hoc tamen potentia sua facere nequiuerunt: sed susceperunt me traditum à Deo patre: sicut alibi dicitur. *Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Dico susceperunt: existentes sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis. Leo & catulus dico habitans in abditis. i. similes leoni quantum ad maiores & principes. Et catulo leonis, quātum ad plebē, quæ generata erat à maioribus in hac nequitia, sicut catulus à leone generatur. Benè verò ponit, *paratus ad prædam, & habitans in abditis.* Ipsi enim quamuis hoc non qualicunque hora vellent, facere possent: ad hoc tamen semper parati erant, occultè inde cogitantes. Ostensis malis meritis eorum, concessiuè de eorum vltione sic ait. Quādoquidem hoc & hoc facient, tu Domine qui impotēs in afflictione mea videris exurge. i. potēs appare. Et ostendit in quo. ſ. Præueni eum & supplanta eum. i. vince eū: sicut ille vincit qui præuenit, & ille qui supplātat aliquem. Et hoc duplici si militudine dicit, ad exaggerationem sceleris eorum. In hoc.ſ.vince. Eripe animam meā, quæ inocēs est, ab impio. i. à voluntate impij Iudaici populi ne detineatur in morte. Animam meam dico existētem frameā tuam, per cuius descensum ad inferos debellabis diabolū. Quasi dicat. Eripe eam cū sit framea tua, ab inimicis manus tuæ.i.à Iudæis, qui inimici

Ioan.1.3.

Ioan.8.12.

Sap.2.10.

Ioan.19.15.

Luc.22.53.

Rom.8.32.

mici sunt verbi tui mihi personaliter vniti: quod est manus tua, per quã omnia feciſti: ſicut alibi Pſalmiſta. *Verbo Domini cœli firmati ſunt.* Et non ſolum me ab eis eripias, ſed diuide eos. Et ne intelligeretur de diuiſione illa quæ futura eſt in die iudicij: quãdo ſeparabuntur oues ab hœdis, addit. In vita eorum, id eſt in hac vita diuide eos per totum mundum, ſeparatos à paucis fidelibus, qui de eorum progenie ſunt in Hieruſalem: quibus dictum eſt à ſpiritu, vt transferret ſe in regnum Agrippæ, ne affligerẽtur afflictione obſidionis Hieroſolymitanæ. Et meritò diuides: nã venter eorum, id eſt carnalis voluntas eorum: adimpletus eſt, id eſt eorum voluntati ſatisfactum eſt: de abſconditis tuis, id eſt multum gaudebũt de tribulationib⁹ & morte mea, quæ procedunt de abſconditis iudicijs tuis, non de eorum potentia. Et non ſolum adimpleti ſunt, ſed etiam ſaturati ſunt filijs, id eſt ad malum exemplum filiorum: vt inde filij qui nondum nati ſunt ſaturentur, id eſt delectentur malo exemplo eorum. Et non ſoli patres damnabuntur: ſed etiam diuiſerunt reliquias ſuas. id eſt vltionem quæ eis pro ſaturatione illa relinquebatur à Deo paruulis ſuis, dicentes: *Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.* Poſtea ex affectione nimia facit apoſtrophen ad Deum: ſic ipſi pro meritis diuidentur. Ego autem qui modo vilis conſpectui Iudæorum appareo: apparebo glorioſus conſpectui tuo præſens, cum in cœlum aſcendero. Et in fine ſeculi ſatiabor. i. ex toto lætitia replebor cum apparuerit gloria tua in meis qui modo viles ſunt. i. æterna beatitudo à te danda. Iuxta illud Apoſtoli. *Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.*

Pſal.32 6.

Mat. 25.32.

Matt. 27. 25.

Coloſſ. 3. 4

Dominus de manu omnium inimicorũ ſuorum. Et de manu Saul. Dicitur à quibuſdam titulus iſte mittere nos ad hiſtoriam illam in qua narratur Dauid à perſecutione Saulis, omniumq; aliorum inimicorum ſuorum poſt mortem Saulis fuiſſe liberatum, quod ad Domini figuram factum eſſe, ceꝛtum eſt. Per Saulem enim qui appetitus interpretari dicitur, mors rectiſſimè deſignatur. Quoniam ſicut Saul contra Dei voluntatem à Iudæis eſt appetitus: ita & mors ab Adam & Eua per præuaricationem Dei voluntatis eſt appetita. Et quotidie etiam ab impijs per opera mala appetitur. Sicut verò Dauid à Saule in ipſius nece liberatus eſt: ſic & Chriſtus à morte in reſurrectione ipſa morte deſtructa ereptus eſt. Per alios verò inimicos Dauid Iudæos & Romanos milites Chriſtum perſequentes intelligimus: à quibus omnibus in reſurrectione liberatus eſt. Poteſt & hoc totum ad Eccleſiam referri: vt per Dauid Eccleſiam quæ manu fortis eſt: per Saulem verò Dauid perſecutorum ducem Diabolum, qui omnium Eccleſiæ perſecutorum caput eſt. Per cæteros quidem inimicos Dauid, viſibiles Eccleſiæ perſecutores, qui diaboli membra ſunt, intelligamus: à quibus omnibus Eccleſia ſecundum animam iam liberata eſt, neꝺ eis. ſ. incorporetur. In futuro autem etiam ab eorum perſecutionibus eripietur. Titulus autem ſic exponitur. Verba cantici huius. *i. delectationis ſpiritualis:* huius *non eſt poſitum ad deſignationem præſentiæ, ſed dignitatis: vt ſuperius dictum eſt in alio pſalmo.* Ipſi Dauid Pſalmus: *quaſi dicat. Verba iſta cum ſpirituali delectatione prolata, attribuenda ſunt Dauid. Et determinat cui Dauid, ſcilicet* Dauid puero. *i. ſeruo Domini* tendenti in finem, *id eſt in perfectionem & conſummationem. Quod eſt dicere. Qui perfectè fuit obediens Domino: quod nullus altus poſt eum fuit. Quæ verba locutus eſt Domino, id eſt ad honorem Domini: partim loquens ad eum vt ad ſecũdam perſonam: partim etiam ad membra ſua inſtruenda ad ipſius honorem. Dauid pro iudico poſito* in die, *id eſt in ſpe*

IN PSALM. XVII.

TItulus, xvii. In finẽ puero Domini Dauid qui locut⁹ eſt Domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum

diei

dies, in qua die eripuit eum Dominus. i. ipse dies resurrectionis, in qua eripiet Dominus & ipsum & membra ipsius de manu. i. de potestate omnium inimicorum suorum. i. Iudæorum & militum Romanorum, quantum ad ipsum: & omnium persecutorum Ecclesiæ, quantū ad membra eius. Et de manu Saul. i. mortis quantum ad ipsum. Iuxta illud Apostoli. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. *Et de manu Saul quantum ad membra. i. de manu diaboli, ne amplius potestatem habeat eos damnandi per peccatum originale. Iuxta illud Euangelij.* Princeps huius mundi ejicietur foras. *Et est hæc non captiua prima pro liberatione sui Deo gratias agentis: posteaverò se à Dro liberandam esse referentis: vt & membris per se liberandis spem salutionis ingeret. Ostendit etiam ad fidei membrorum resurrectionem, & ad reddendam gratiarum actionem: quæ commoda de ipsius morte & liberatione contingere debeant. Et hoc sic dicit.*

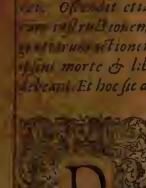

Diligam te Domine. i. cum modo ante mortē te diligā, & diligendo, tibi vsq; ad mortē obediam: post resurrectionem cū nulla iam obedientia restabit, saltem diligā te. Et in hoc innuit: quoniam & sanctis in futuro immortalitate susceptā nil restabit nisi dilectio sola. Iuxta illud Apostoli. *Sue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, charitas nunquam excidit.* Et prætendit causam dilectionis, sic. Adeo diligam te quia es fortitudo mea: & in me & in membris i. per quem ego & mei fortes sumus. Et exponit quomodo sit fortitudo sua quantū in se: faciēs apostrophan ad membra vt eis fidē & spē saluationis addat, sic. Verum dico auditores eū esse fortitudinem meā: ipse enim est firmamentum meum. i. fulcimentum ne excidam à sanctitate mea: à similitudine domus quæ columnis fulcitur ne corruat. Et refugium meum. i. securitas, ne metuam hostium incursus: à similitudine munitæ turris, ad quam persecuti confugiunt vt securi sint. Et liberator meus, ne ab inimicis incorporer. Et ipse existens Deus, id est creator meus secundùm carnem, est adiutor meus. i. cooperator boni. Quasi dicat. Sicut potens fuit ad creandum, ita quoq; ad adiuuandum. Et quia firmamentum & refugium meum & liberator & adiutor meus est: sperabo resurrectionem in eum transiturus. i. in passibilitatem & gloriam eius secundùm quod homo sum. Quod est dicere. hæc quæ prædixi, quasi arra mihi sunt, & pignus resurgendi, & in eum transeundi. Vel sic. Sperabo resurrectionem in eum respiciens: vt sicut firmamentum est & refugium, & liberator & adiutor: ita sit etiam mihi resurrectio. Et quia interpo. fuerat, *sperabo in eum*, æquipollenti voce reperit, quod superius posuit adiutor meus, vt addat sic: Ipse est protector meus, nè inimici animam meam vulnerent incorporando: à similitudine defensoris, clypeum opponentis ne iacula transeuntia faucient. Et non solum protector, sed ipse opifex salutis meæ ne incorporer: est cornu meum, id est expugnatio mea, sicut cornua sunt cornutorum expugnatio. Per quem. f. Iudæorum insidiatrices sententias & oppositiones expugno: sicut in Euangelio legitur. *Erubescebant omnes aduersarij eius.* Et alibi. *Non est ausus quisquam eum amplius interrogare.* Et susceptor meus futurus est, resuscitando me: vt qui nunc mortalis existo, faciat immortalem: à similitudine boni medici, qui infirmum suscipit vt eum sanum faciat. Et exponit quomodo ad hoc vt suscipiatur pernemet. Et ideo erit susceptor: quia inuocabo Dominū auxiliatorē, laudans eū affectione bona & operatione. Et sic salu⁹ ero ab inimicis exemptus. i. suscipiat. Quereret aliquis. Quare hoc dicis? Quid tibi inferūt inimici? Respondit. Per ipsos inimicos circūdederūt. i. circūualla-

Luc. 13. 17. Mat. 22. 46.

bunt

bunt me dolores mortis, id est ad mortem me deducentes. Et ipsi dolores existentes torrentes iniquitatis .i. cito transitorij & immodici sicut torrentes, ab iniquitate eorum non à meritis meis prodeuntes: cõturbauerunt.i. conturbabunt me secundũ carnem: vt in Euangel. *Cepit pauere & tædere*. Et benè ponit *torrentes*. Cum impetu namque dolores illi ad modum torrentium affluxerunt: vt citissimè vitam extorquerẽt. Et quia dixerat *dolores mortis*, ne putarentur secundùm vtranque naturam contigisse: repetit vt interponendo determinet sic. Dolores inferi i. secũdum inferiorem naturam, secundum carnem scilicet contingentes: circundederunt.i. circundabunt me: & hoc ideo quia præoccupauerũt me i. præcesserunt in me laquei mortis: mortalitas. s. & passibilitas, quæ sunt *laquei*.i. causæ quibus in mortẽ trahar. Vel sic. Et ita præoccupauerunt me .i. prævalere se putabunt in me laquei mortis.i. Iudæi, qui causa meæ mortis erunt: dico quia dolores circundabunt. Ego autem in tribulatione mea. i. in tribulatione non inutilè, sed spontè mea susceptа: inuocaui. i. inuocabo Dominum adiutorẽ. Et hoc illud idem est quod superius dixit: *Laudans inuocabo Dominum*. Sed ideo repetit, vt sic determinet qualiter inuocabit, & adiungat se exaudiendum esse: dico inuocabo: & non fallaci inuocatione, sed ad Deũ meum clamaui. i. clamore intenso agam. Et bono meo clamabo: nam exaudiuit, id est exaudiet vocem meam. Et hoc procedet de templo sancto eius: de me scilicet qui sum templum diuinitatis eius: *de*, causatiuè ponitur. Quod est dicere. Ego qui sum sanctum templum eius: causa sum quare exaudiat. Et quia superius dixerat: *ad Deum meum clamaui*: vt singula singulis reddat, addit. Et clamor meus in conspectu eius factus. i. in beneplacentia eius: introiuit in aures eius, id est auditus erit ab eo. Ad humanum modum dictum est. Vel introiuit in aures eius, id est susceptus erit ab auribus eius. s. à potentia misericordiæ eius. Vel si superius exponatur ad Deum meum clamaui sic, clamore cordis agam: ita exponetur. Et clamor meus in conspectu eius habitus. i. in corde quod ipse solus conspicit: introiuit in aures eius. Tribulationibus suis, & tribulationum euasione ostensa, prædicit etiam commoda inde sequutura, sic. Quia circundabunt me dolores & inuocabo Dominum, & exauditus eriam. Per hoc commota est. i. commouebitur terra ad fidem, id est illi qui nunc solis terrenis intenti sunt: & prius contremuit, id est contremet de malè actis suis. Et non solum modo ignobiles terreni, sed etiam fundamenta montium. i. sustẽtacula minorum. s. principum, ducũ & comitum: conturbati sunt bona conturbatione de peccatis suis, id est cõturbabuntur. Et sic commota sunt .i. commouebuntur ad fidem. Et hoc ideo quoniam iratus est eis i. cognoscent Dominum eis in futuro iratscitutum nisi resipuerint: & postquam cõmouebuntur, ascendet fumus in ira eius. Vel ita continuatur. Dico quod terra contremet, quia ascendit .i. ascendet in ipsis terrenis fumus. i. lachrymosa deprecatio, quæ oculos ad modũ fumi prouocabit ad fletũ. & hoc in ira eius. i. in cognitione iræ eius futuræ. Et benè ponit *ascendet*. quasi diceret: in eis erit fumus qui ascendet ad Deum. i. ipsi placebit. Et post fumũ, ignis exarsit, id est ardor diuinæ dilectionis vehementer in eis crescet: & hoc à facie eius. i. à cognitione eius. Ascendendo enim ad Dominum & illuminatur ignorantia, & corroboratur infirmitas: data ipsi intelligentia qua videat, & charitate qua feruеat. Et ab eo igne carbones succensi sunt, id est illi qui prius in Adam viui facti, postmodũ per peccatum eius fuerunt extincti: & ideò meritò dicuntur *carbones*, id est mortui in dilectione Dei. *Succensi sunt*, id est succendentur & viuificabuntur. Et quia posset quæri, quibus ministris

Mat. 14. 30.

nistris hæc fiēt, ostēdit sic: dico quod terra commouebitur, & etiā fundamenta montiū: & hoc fiet per cœlos. Nam Deus inclinauit, id est inclinabit cœlos, id est prædicatores: qui alti sunt in sententia, quemadmodū cœli alti sunt ad comparationem terræ: humiles faciet in prædicatione iuxta modum capientium. Iuxta illud Augustini. *Sic ſint parui ſicut magni, habentes cælum alantur.* Et in Apostolo. *Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrarer.* Et in Canticis. *Mel & lac ſub lingua eius.* Et per ipsos cœlos inclinatos descendit in notitiam hominem, id est ille qui præ altitudine sua cognosci non poterat: descendit, id est contemperabit se capacitati eorum: & sic. i. per descensionem illam caligo erit sub pedibus eius, id est illis qui non ex toto sunt ignorantes, sed aliquantulum lucidi, subijcientur ei vt illi obediāt: ad modum illorum qui sub pedibus principum gratia humilitatis prosternuntur: de quibus in Euangelio dicitur. *Adhuc modicum lumen in vobis eſt: ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant.* Et quosdam de caligine nubis faciet Cherubim, id est plenos scientia. Et postea ascendit, id est ascendere faciet ad sui notitiam, ipsos factos Cherubim: super Cherubim autem existens, non ex toto cognoscibilis ab eis: vt Ioannes Apostolus ait: *Deum nemo vidit vnquam.* Et sic incomprehensibilis quod impossibile fit cum aliquando comprehēdi. Sed volauit. i. volabit super pennas vētorū. i. super agiles intellectus spirituales virorū: qui venti propter intellectus sui velocitatem sunt dicendi. Et bene repetēdo ponit *volauit*, quasi diceret. Cum de eo incipiunt meditari, ipse ab eis auolat. Et si ipsi paulatim appropinquauerint ipse magis & magis auolat: sicut in Canticis canticorum ait sponsus sponsæ, *Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt.* Et non solum per tribulationes meas hoc contingit quod caligo erit sub pedibus eius, quod ascendet super Cherubim. Sed etiam per hoc quod circundiderunt me dolores mortis. Posuit. i. ponet ipse Deus. i. faciet tenebras latibulū suum: de quibus per Ioannē Euangelistam dicitur. *Tenebræ eum non cōprehenderunt.* Quod est dicere. Impios qui tenebrosi erūt in infidelitate sua: luce penitùs veritatis carentes, faciet tales in quibus lateat, id est latēter per eorum tribulationes piorum salutem operabitur. Iuxta illud. *Impius pio viuit.* Et Propheta. *Virga furoris mei Aſſur.* Ipse verò non cognouit: dico quod tenebræ erunt latibulum, id est latebit eos quod Deus per ipsos operabitur. Tabernaculum autē eius erit in circuitu eius, id est fideles qui militabunt ei ad modum militum tabernaculantium erūt in notitia eius ad similitudinem eorum qui illum, in cuius circuitu sunt, cognoscunt vt Apostolus, *Nos autem reuelata facie gloriam Dei ſpeculantes, transformamur à claritate in claritatem:* Quod est dicere, militantes ei manifestè scient quid in eis Deus operetur: & in hoc multum extollit eos, impios verò deprimit: cùm eos ignorare quæ per eos operantur afferit: quoniam autem dixerat: inclinauit cœlos: & per eos descendit & ascendit: posset quæri, quare per istos descendit & ascendit, & per prophetas non: & inde reddit singulas causas sic, per Apostolos descensurus, per Prophetas non descendit: quia tenebrosa aqua, id est obscura doctrina erat in nubibus aeris, in prophetis scilicet qui cōplutores aliorum in doctrina sua iuxta modum nubium extiterunt: in alia vero translatione habetur: *in nubibus ætheris:* & benè nubes ætheris dicuntur: quia tempore priores Apostolis fuerunt, sicut nubes ætheris, localiter inferioribus nubibus priores sunt, & ideo per cœlos descendet & ascendet quia ipsi erunt præfulgore nubes, id est, præfulgidi complutores, in conspectu eius, id est in consideratione eius. i. de eo manifestè considerantes: & manifestam doctrinam prædicantes

2.Cor.3 13. sicut Apostolus. *Non sicut Moses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius quod euacuatur &c.* Quod autem prophetas tenebrosos dicit, non ad eorum depressionem pertinet: sed vt hoc ostenso in sequentibus dicat: per cœlorum doctrinam lucidam eorum obscuritatem esse manifestandam: & ipsi præ fulgore nubes non solis ludæis prædicabunt, sed transierunt, id est transibunt ad gentes prædicando eis, sicut eis præ

Mar. 16.15. cipietur: *Ite in orbem vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ:* & hoc ideo dicit: vt gentibus conuertendis eorum doctrinam commendet, cùm eos earum doctores futuros esse prædicat: dico quod nubes transibunt, nubes dico existentes grando & carbones ignis, id est in primis infidelibus vitia contudentes, & diei iudicij vltionem comminantes: sicut grando messes contundit, & cum strepitu cadendo, læsionem comminatur. Postea vero eis fidelibus factis: sunt carbones ignyti, id est accendentes eos in ardore fidei & dilectionis, sicut igniti carbones extinctos accendunt. Grando fuit Paulus, cùm dixit. *Horrendum est incidere*

Hebr.10.31 *in manus Dei viuentis.* Carbo verò

Rom.12.1. ignitus, cùm dixit *Fratres obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem &c.* dico quod nubes grando sunt & carbones: & hoc non à se: sed Dominus existens in eis grando & carbones ignis intonuit per eos. i. comminabitur ad modum tonitrui vt

2.Cor.13.3 Paulus dicit: *an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Et post ipse altissimus qui potens est dedit, id est dabit per eos vocem suam, id est doctrinam suam, sicut Dominus in euangelio dicit. *Non enim*

Mat.10.20 *vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Dico, quod nubes transibunt, & non à se hoc habebunt, sed ipse Deus misit. i. mittet eos existentes sagittas suas. i. percussores infidelium, vt sagittæ percutiunt: & sic dissipauit, id est dis-

A sipabit eos ad quos mittentur, id est diuidet partem eorum prædicatione assumendo, partemque relinquendo: & ad ædificationem eorum qui assumentur: fulgura multiplicauit, id est multa miracula per eos operabitur: quæ merito fulgura dicuntur, eo quod ad modum fulgurum vidē tes stupidos reddunt: & per fulgura, conturbauit, id est conturbabit eos. i. compunget ad fidem: & eis conturbatis apparuerunt. i. apparebunt fontes aquarum, id est vasa purę prędicationis. Quasi dicat, illi qui prius ab eis iudicabantur seductores: tandem ab illis iudicabuntur puriti-

B mæ doctrinæ fontes: & *per fontes reuelata sunt fundamenta orbis terrarum*, id est reuelabuntur Prophetæ obscuri, qui fuerunt fundamenta Ecclesiæ, quæ est orbis ex omnibus terris electus. i. corona Dei. Orbem ponit pro corona: cùm rotunda sit. dico quod fontes eis apparebunt, & hæc apparitio, non procedet ab ipsis fontibus ô Domine, sed ab increpa

C tione tua: increpabis enim eos latenter interius: & exprimit increpationem sic. Et pro scilicet ab inspiratione Spiritus iræ tuæ. i. quia inspirabis eos per Spiritum sanctum iram tuam venturam in incredulos: sicut scriptum est. *Si quis ignorat ignorabitur.* quem Spiritum misit. i. mittet deus ô auditores de summo, id est de summitate diuinitatis suæ: & hoc dicit ad instructionem fidei nostræ,

1.Cor.14.38 sicut & per Iohelem dicitur: *Effundā* Ioel.2.28. *de spiritu meo super omnem carnem &c.* Et per ipsum Spiritum accepit. i.

D accipiet me. i. Ecclesiam meam, & assumpsit. i. assumet me. i. Ecclesiam meam de aquis multis electam, i. de populis meis multis qui aquæ dicuntur, eò quod decurrunt de generatione in generationem, ad modum aquarum currentium: vt in Apoca-

Aquæ sunt populi. lypsi dicitur. *Aquæ multæ populi multi:* vel sic: Quia dixerat commouebitur terra & conturbabitur, posset quæri per quid, & hoc sic ostendit: dico quod commouebitur & conturbabitur, & hoc per me. nam Deus misit

Miracula eius fulgura nominantur.

Orbis.

verbum

verbum suum de summo. i. de æqualitate sua. Et ipsum verbum accepit me: dominicum hominē. i. personaliter sibi coniūnxit: & per mē assūpsit me. i. Ecclesiam meā de aquis multis: Secundùm autem primam sententiā accepit & assumpsit idem est, sed duplici similitudine dicitur: Accipere quidem à similitudine fugientium qui capiuntur. Assumere verò à similitudine illorum qui cùm infirmi sint, à quolibet sumuntur vt ad alta ducantur: Deus autem & nos à lege & fide sua recedentes accepit: & vt ex imis altos faceret assumpsit. Et eripuit me. i. eripiet Ecclesiam meam de inimicis meis. i. suis fortissimis, de vitijs scilicet & spiritibus malignis, & etiam ab his qui oderunt me, id est à visibilibus hostibus, qui me, id est meos sibi volunt incorporare: & necesse est vt eripias ab his qui oderunt me: quia cōfortati sunt. i. fortes fiēt super me. i. meos: & exponit quomodo. s. preuenerunt me in die afflictionis meæ. i. prævalebūt meis ad modū cursoris prēuenientis in tēpore illo quo Deus me permittet affligi: & in illa afflictione Dominus factus est. i. fiet protector meus. i. meorum ne cedāt, & nō sic protector vt nō affligantur, sed sic quod eduxit. i. educet me. i. meos ex afflictione ipsa in latitudinē fidei & charitatis, vt nō ex afflictione in fide & dilectione fiāt augusti, sed magis magisque dilatati iuxta Apostolum. *Cùm infirmor tunc fortior sum & potens.* & hoc dicit ad confortationem fidelium affligendorum. Quia superius dixerat, *accipiet & assumet me*, & non declaauerat: repetit æquipollenter vt determinet sic: dixi, Accipiet & assumet, & vetè saluum me fecit, id est salvos faciet meos ab infidelitate & originali crimine, & hoc non ex eorum meritis, sed quoniam voluit me. i. sola gratuita voluntate, vt Apostolus. *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam saluos nos fecit:* & quia gratuitò saluabit: post retribuet mihi, id est meis Dominus secundum iustitiam

Accipere.
Assumere.
2. Cor. 12.
Tit. 3. 1.

A meam, id est meorum. i. secundum quod iuxta opera sua promerebuntur, vt qui iustus est iustificetur adhuc: illatio à maiori: vt ait Apostolus: *Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multò magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.* Et etiam retribuet mihi secundùm puritatem. i. innocentiam manuum mearum. i. affectionum mearum: quæ benè dicuntur manus, eò quod causę sunt operū bonorum: sicut & manus operum causę sunt. Quod est dicere, retribuet meis: secundùm quod eorū innocētia promerebitur, scilicet qui erunt innocentes. i. à multis vitijs abstinētes, fiant innocentiores. i. à pluribus abstinentes: Iterum illatio à maiori. & exponit secūdum quam iustitiam & secundum quam innocentiā. Secundùm iustitiā scilicet, quia custodiui. i. mei custodient viās Domini. i. præcepta Domini, per quæ completores eorum ad vitam venient: ideoque viæ dicuntur: cum summa diligentia & custodia complebunt. Et secūdùm innocētiam retribuet, quia non impiè gessi à Deo meo. i. non impiè agent à Deo suo recedēdo. Et his causis custodient vias Domini, & impiè non gerent: quia omnia iudicia eius sunt in conspectu meo, id est omnia eius iudicia conspiciunt: hoc scilicet quod occultis iudicijs suis permittit hic malos exaltari, bonos deprimi: & in futuro hos saluabit, illos verò damnabit; & quia hæc causa non sufficeret addit, & illa considerabunt iusta. Et hoc cùm sit extra libru, ex libri verbis sequentibus concipitur, sed quoniā adhuc hęc secūda causa non sufficit, addit & tertiam. Et iustitias eius. i. iudicia eius iusta considerata non repuli à me. i. nō repellent à se: quod est dicere: non displicebunt eis, à similitudine illorum qui quod odio habent, à se repellūt: dico quòd custodient & impiè nō gerent: & hoc nō horariè: sed cū eo. i. cū auxiliō eius benè operās ero perseuerāter immaculat⁹. i. mei erūt immaculati: Et pro. i. obseruabo me ab ini-

Rom. 5. 10.

B

C

D

quitate mea. i. mei continebũt se ab iniquitate sua sibi à Deo indulta & remissa: & quia obseruabunt se, retribuet mihi. i. meis Dominꝰ in futuro beatitudinem secũdum iustitiã meã .i. secundũ meritum iustitiæ meorũ, & secũdum puritatem. i. innocentiã manuum mearum, id est affectionũ mearum, existentium in conspectu oculorum eius. i. in benèplacentia eius: Quasi dicat, Secundum meritum innocentiæ meorum qui ipsi placent, vt idem in Euangelio testatur: *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit:* & Apostolus de se dicit: *De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex.* Et in canticis canticorum sponsus sponsæ: *Veni coronaberis de capite amana, de vertice Sanir & hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Quod verò ponit, *in conspectu oculorum eius*, à similitudine dicit: Quod enim nobis placet, sæpè oculis corporis conspicimus. Quia superius bis ponendo retribuet mihi Dominus, ipsas retributiones non exposuerat: intendit has exponere faciens sic apostropham ad Deum cum gratiarum actione: Dixi quod Dominus retribuet hîc Ecclesiæ meæ secũdùm iustitiam: & verum est. Nam Deus pater tu sanctus antonomasticè eris cum S. Spiritu cooperãs: vt sanctior fiat. Et dixi quod retribuet hîc secundum innocentiam: & verum est: nam tu antonomasticè innocẽs eris cum viro innocente cooperans vt fiat innocentior. i. à pluribus vitijs abstinẽs: Quasi diceret. Sanctitate & innocentia eius promerentibus ei cooperaberis: & adhuc aliud facies: Tu electus quem mei eligent vt obediant tibi: eris cum electo, id est, cum vocato ad salutem cooperans vt innocens fiat .i. nec hoc quidem habebit à libero arbitrio quod post vocationem, innocens fiet, sed tu hoc cooperaberis, fide tamen eius promerente. Et quod tu sanctus eris cum sancto, & innocens cum innocente, & electus cum electo, ex opposito videri poterit: nam peruerteris cum peruerso, cooperãs peruersionem suam, id est peruerteris ab auxilio in peruersionem cum illo qui se à te peruertit. Quod est dicere, nisi peruersus esset à te, auxiliareris ei: sed quia se à te peruertit ab auxilio quod ei impẽderes, peruerteris. i. conuerteris ad hoc vt eum peruertas plus excæcando. Exponit quoq; futuram retributionẽ, sic: dixi quod Dominꝰ retribuet meis in futuro secundũ iustitiam & puritatem eorum: & verum est Domine. Quoniã in futuro tu qui potẽs es, saluum facies reducendo ad æternitatẽ populum meũ humilem. i. qui erga te humilis erit, iuxta illud. *Iusti ibunt in vitam æternam:* & hoc videri potest ex oppositò: Quoniam scilicet oculos superborum, id est superbiã eorum quæ per habitum oculorum intelligitur, humiliabis. i. annihilabis. Ostensis commodis de passione sua proùenturis: salute scilicet infidelium: orat pro ipsis vt & nos pro inimicis orare instruat sic: dixi quod mittet, & accipiet, & assumet meos de aquis multis: & sic fiat, ô Deus meus cui non aufero locum diuinitatis in me vt Adam: illumina luce fidei tenebras meas, id est illos tenebrosos qui mei sunt futuri, & necesse est vt hoc orem cum per alium non possint illuminari, quoniam tu solus es ille qui iam illuminas fide & charitate lucernam meam, id est Apostolos qui sunt lucerna mea. i. vasa lucis meæ. Iuxta illud: *luceat lux vestra coram hominibus &cæt.* Et de Ioanne baptista dictum est. *Erat lucerna ardens & lucens ante Dominum.* Ostensio à simili, dico illumina tenebras & vtile est eis vt hoc orem, quoniam sic in te eripiar à temptatione, id est mei illuminati in te confidendo eripientur à temptatione, & non sic vt quod nullo modo tententur, sed in Deo meo transgrediar murum, id est quamuis temptentur non peccabunt: sed per te quem Deum suum reputabũt transgredientur massam peccatorum, qui murus est oppositus inter peccantes

Mat. 25. 46

Matt. 5. 16.

Ioann. 5. 35.

& Deū: de quo muro dicitur per pro-
Thim. 3. 44. phetam: *Oppositi sunt nubem tibi ne trā-*
seat oratio. De ereptione verò muri
1 Cor. 10. 13 dicit Apostolus. *Faciet cum tempta-*
tione proventum, vt possitis sustinere.
Post facit apostropham ad auditores, instruens quod debent eum habere Deum, ostendens vnde hoc possit cognosci. Dico in Deo meo, id est meorum, transgredientur, & benè pono in eo spem meam ô auditores: nam Deus meus est. i. mei debent eum habere Deum, & indè hoc possunt videre: quia impolluta est via eius. i. munda innocentia scilicet per quā ad eum peruenitur: & inde etiā quia eloquia. i. præcepta illius Domini sunt examinata. i. comprobata & perfecta igne per Spiritum sanctū: & ideo adhuc debēt eum facere Deum suum: quia si hoc fecerint proteges eos. Nā protector est omniū speran-
Ioan. 6. 37. tium in se. Non in terrenis. Et iuxta illud: *eum qui venit ad me non eijciam foras*: & ideo adhuc debent eū facere Deū: Quoniā quis Deus præter Deū. Aut ita possum dicere: quis Deus est præter Deum nostrū: qui Deus meus est & meorum? Nullus subaudi scilicet: Quasi dicat ideo debent habere Deum: quia nullus alius Deus dicendus est: & etiam per beneficia mihi ab eo collata potest videri quia Deus est: inde scilicet: quia Deus ille est qui præcinxit me virtute ne cederem in passione, id est muniuit à similitudine militis, qui præcingitur gladio vt eo muniatur: Et posuit immaculatam viam meam. i. firmam dedit mihi innocentiam: quæ via munda est per quam ad ipsius gloriam perueniam, secundum quod
Heb. 7. 26. homo sum vt ait Apostolus *Sanctus, innocens, segregatus à peccatoribus*, & verè Deus est: Qui perfecit, id est perfectos fecit pedes meos, id est affectiones meas: quibus graditur animus sicut pedibus corpus. Tanquam ceruorum, id est ad modum pedum ceruorum: vt sicut prompti sunt ad transilienda dumeta: sic & affectiones meæ promptæ sunt ad omnia vitia trāsiliēda: & est statuēs me spe su-

A per excelsa. i. in excelsis: in cælestibus scilicet: & verè Deꝰ est qui docet manus meas ad prœlium. i. doctas facit affectiones meas ad prœliandū contra diabolum: affectiones dicit manus: quia per eas debellamus diabolum: sicut aliquis hostem manibꝰ debellat: Postea facit apostropham ad Deū: ex affectione nimia gratias āgēdo: dico quia docuisti manꝰ: & tu posuisti brachia mea. i. fortitudinem meam vt arcum æreū. i. irremissibilem, vt arcus æreus irremissibilis esset, si inueniretur: Similitudo à re quæ non est: Brachia pro fortitudine ponit eo quod in brachijs inesse fortitudo solet. Et per me factum æreum: dedisti mihi. i. dabis meis protectionem salutis. i. saluationis tuæ. i. proteges ne cedant quæ protectio erit eis causa saluationis: Et dextera tua susceptit me, in futuro, id est gratia tua collocans eos ad dexteram tuam: susceptiet meos. Iuxta illud, *venite benedicti &c.* Et hic interim disciplina tua, id est diuersitas temporalis à te permissa vt per eam clariores fiant: Correxit me in finem
Matt. 25. 34. .i. corriget meos omnino: de qua per Salomonem dicitur: *Fili mi noli negligere disciplinam Domini: neque fatigeris cum ab eo argueris:* Et exponit per partes quomodo corriget sic. Et pro scilicet ipsa disciplina tua, de qua hic egi, docebit me, id est quosdam de meis, qui aliquantulum purgandi sunt ne rursus cadant: iuxta
Hebr. 12. 9. 6. Apostolum: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit:* & per disciplinam dilatasti gressus meos, id est dilatatos in dilectione tua facies perfectos, qui dicendi sunt gressus mei deferentes me in notitiam aliorum: subtus me redigens eos per disciplinam, id est faciens humiliores erga me vt
Act. 5. 41. in actibus Apostolorum, *ibant gaudentes à conspectu concilij; quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Et Apostolus. *Ipsi*
2. Cor. 1. 9. *in nobis responsum mortis habuimus vt non simus fidentes in nobis: sed in Deo qui suscitat mortuos.* Et cùm dilatentur per disciplinam: non sunt

Affectiones cur manus nomine appellentur.

infirmata vestigia mea, id est non in firmabuntur in eis notæ virtutum mearum eorum cordibus impressæ.

2. Cor. 12 9. Nam iuxta Apostolum, *virtus in infirmitate perficitur*: Et per gressus per sequar doctrina inimicos meos. i. infideles, qui inimicantur mihi mala vitâ suâ. Et compræhendam: conuincam scilicet rationabiliter ab errore, vt de Stephano legitur. *Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur.* Et non conuertar. i. non cessabo à persequendo & compræhendendo donec deficiant ab infidelitate: & per hoc deficient, quod confringam illos. i. destruam terrenitatem illorum vt alibi psalmista.

Psalm. 2. 9. *Tanquam vas figuli confringes eos.* Et confracti non poterunt stare amplius. i. perseuerare in infidelitate sua: sed cadent subtus pedes meos, id est humiliabuntur sub me ad modum eorum qui pedibus diuitum humiliter prosternuntur. Et vt gressus valeant ad persequēdum & cōpræhendēdum. Præcinxisti me. f. muniēs meos virtute ad bellum. i. ad illorū inimicos debellādos, & per eos præcinctos supplantasti. i. vinces insurgentes in me, subtus me redigendos. i. ludæos mihi subijcies: de quibus alibi per

Psal. 26. 12. psalmistam dicitur: *Insurrexerunt in me testes iniqui*: & inimicos meos. i. gentiles per eos gressus dedisti. i. dabis mihi dorsum. i. sequaces & imitatores: ad modū sequentiū qui post dorsum pergunt: Et hoc dixit superius vniuersaliter, vbi posuit cadent subtus pedes meos: sed hîc per partes ostendit. Et odientes me. i. nolentes conuerti disperdidisti, id est disperdes: locum & gentem auferēdo, & sic quod postea non repatriabunt: sed clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, id est clamabunt in synagogis orando vt reducantur. Nec erit qui saluet eos reducendo de exilio. Ad Dominum dico clamabunt non ad Deum alienum: Nec exaudiuit. i. exaudiet eos vt reducat. Et non solum exules fient: sed ego comminuam eos in virtutibus vt puluerem ante faciem venti existentes. Sicut

A puluis comminutus & à nullo imbre solidatus, ab impetu venti cito rapitur & dispergitur, ita ipsi in virtutibus comminuti, & ab imbre doctrinæ nolentes solidari, citò à Spiritu maligno rapientur & perdentur. Et non solum hoc, sed etiām delebo eos de gloria in qua modo sunt: faciens eos, vt lutum platearum, id est viles & ab omni prætereunte calcandos: vt lutum vile est & calcatur: Et bene addit *platearum*. Lutum enim platearum frequētius calcatur: ipsi ita delebuntur quod minimè putant. Me verò quem superare putant eriples resurgere faciendo de contradictionibus populi, dicentis:

Ioan. 9. 16. *hic homo non est à Deo qui non custodit sabbatum*, id est vlterius non poterunt mihi contradicere. Et me ereptum constitues in caput gentium, id est facies vt sim caput gentium: vt alibi psalmistam dicitur. *Dabo tibi gentes.* Et in Osee: *Dicam non populo meo, populus meus es tu.* Et quia posset quæri, an sit habiturus gentes: Respondet faciens apostrophen ad auditores: vt ipsas gentes magnificando sibi obnoxias reddat. Verè caput gentium fiam. nam populus quem non cognoui. i. visus sum non cognouisse, non dando legem eis vel prophetas: seruiuit. i. seruiet mihi: & ad hoc non erit tardus, sed in auditu auris obediuit mihi. i. quam cito aure corporis prædicationē meam cōcipiet, mihi mox obediet: Et bene ponitur *auris* ad exprobrationē Iudæorum, quia cùm illi & aure audissent, & testimonio scripturarum: intellectu credere noluerunt. Gentes verò scriptis carentes, auditu solo adquieuerunt: dico quia gentes obedient: filij verò mei, id est Iudæi qui filij mei esse debent, alieni à me facti culpa sua: iuxta illud propheticum. *Filios enutriui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me:* Mentiti sunt, id est mentientur: & hoc mihi, id est hoc continget ad honorem meum: dicentes illi filij: *discipuli furati sunt eum, & dixerūt plebi surrexit.* Et hoc ad honorē Domini fuit.

Psal 2 8. Osee 2. 23

Esa. 1 2.

Ex Matth. vlt. psal. 63.

Cùm

Cum enim dicerent, quod dormientibus custodib⁹ discipuli furati sunt, planè mendacium esse patuit. Qui enim tunc dormierunt, quomodo discipulos, furantes corpus Christi, cognouerunt? Et per hoc quod mentiuntur filij alieni inueterati sunt. i. in veritate Adæ remanebunt: nolentes per Christi resurrectionem renouari. Et ipsi inueterati claudicauerunt, id est errabunt à semitis suis recedendo, id est à subtilibus intellectibus scripturarum suarum. Claudus autem dicitur qui vno pede rectè, altero verò inæqualiter pergit. Ita & ipsi claudicauerunt, intellectum verum rectum in scripturis habentes, id est ad literam: alterum verò torpens, id est allegoricum. Et verè mentiuntur: Nam Dominus viuit, id est ego qui à patre sum constitutus Dominus, in rebus viuam quem dixerunt non resurrecturum, iuxta illud, *tertia die resurget*. Et quia viuam Benedictus, id est laudatus sit Deus meus & à me & à meis. Et exaltet, id est glorificetur per resurrectionem meam. Deus auctor salutis meæ resurrectionis meę: Deus dico magnificans, i. magnificaturus in virtutibus salutes regis eius. Iuxta Apostolum. *Quoniusificauit, hos & magnificauit*. Magnos inquàm faciet liberando à me qui sum rex eius iuxta illud. *Constitutus sum rex ab eo*: salutes verò ponit emphaticè: dico magnificans: & hoc non ex meritis eorum, sed in primis faciens. i. factiurus misericordiam Christo, id est regi suo Dauid, mihi scilicet in resurgendo: & post semini eius, id est spiritalibus filijs eius eundo vsque in seculum futurum, misericordiam faciendo de generatione in generationem. Hoc autem quod interposuit, *Deus qui das &c.* Apostropha est ad Deum cum gratiarum actione de hoc quod superius ostendit patrem daturum: & hoc sic dicit: dico benedictus Deus & ita sit: Benedictus sit Deus qui das. i. dabis mihi vindictas de Iudæis vt superius ostendit sic odientes me disperdidisti & comminuam eos & delebo eos, & benedictus sis qui subdis, id est subdes populos sub me, vt supra dixi: cadent subtus pedes meos & populus quem nō cognoui: & cætera. Et ideo adhuc benedict⁹ sis, quia eris liberator meus ne cedam, de inimicis meis iracundis. de Iudæis scilicet qui propter iram solàm flagellis cædent me & occident. Iracundus dicitur qui facilè & absque ratione irascitur. & non solum liberabis: sed exaltabis me faciendo ne cedam: me dico, exemptum ab insurgentibus in me, id est à potestate eorum. & antea quam exaltes, eripies me, resuscitando, à viro iniquo. i. à potestate Iudæorum, qui singulariter vir dicuntur, eo quod in iniquitate vnum sint, & propterea quia exaltabis & eripies: confitebor tibi in nationibus Domine, id est veros confessores pariam: & in gentibus vt idem in Euāgelio. *Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili. Et illas oportet me adducere, & vocem meam audient*, & non solum confitebor ore, sed nomini tuo. i. ad honorem nominis tui psalmum dicam, id est eas gentes bona operatione laudare faciam: Per has verò gratiarum actiones: nos reddeta Deo gratiarum actiones instruit.

Claudus

Matt. 1.

Ioan. 10.

IN PSALM. XVIII.

Titulus XVIII. *Psalmus, attribuendus Dauid Prophetæ: infinem, id est in Christum respicientis vel in finem temporum, id est in tempore plenitudinis, vnde Apostolus*: Nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt. *Prophetæ præuidens prædicatores ad institutionem Ecclesiæ à Deo mittendos: & eorum officio mirabili: legem per sanctum Spiritum exhibendam, quæ immaculata erit et sancta: ad successorum suorum institutionem; sancti Spiritus agilitate: quod futurum est quasi præsens, sic gaudendo prædicere intendit.*

1. Cor. 10. 11.

CAELI enarrant gloriam Dei, id est Apostoli qui sublimitate virtutum dicendi sunt *cæli*: Extra narrabunt, id est in propatulo: gloriosam essentiam Dei filij: vt Ioannes Euangelista: *In principio erat verbum &cæt.* Et idem cœli alia considerationē dicendi firmamentum annunciant, id est annunciabunt opera eius, id est sancta opera quæ processerunt ex manibus, id est affectionibus eius, id est opera quæ humanus existens corporaliter egit vt Apostolus. *Non iudicauimesse te inter vos nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum.* Et benè in hoc dicit eos *firmamentum*, cum enim in hoc annunciando firmi forent: fidei firmamentum infirmioribus erant. Quamuis. n. Christum Deum & hominē licet mortuū & afflictū humanis quoq; necessitatibus circūuentū. Dominum tamē omnium & regem patriq; consubstantialem annunciando stulti ab incredulis esse iudicarentur: in hoc tamen firmi & immobiles nullatenus erubescēdo persistebant, vt Apostolus. *Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est:* & alibi. *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Quia dixerat eos annunciaturos gloriam & opera, ne putaremus quod indiscretē omnia omnibus annunciarent, prædicit eos cum discretione hoc acturos sic: dico quod & gloriam & opera annunciabūt, & hoc cum discretione. Nam dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, id est ipsi dicē di dies, idest clari & fulgidi in doctrina illis qui sunt dies, id est splēdidi in intellectu vt Paulus Dionysio, eructant verbum: filium Dei scilicet. i. ex profunda & interioti sapientia ipsis à Deo data proferunt essentia verbi Dei ad modum ructantium ex interibus productum. Vnde Apostolus, *Spiritualibus spiritualia comparantes.* Et ipsi etiam existentes nox, id est parui & non fulgidi multum in doctrina, quantum ad illos qui sunt nox in intellectu, id est parui & non fulgidi: indicant scientiam eis, id est illa quæ eorum scientia, id est secularis intellectus capere non potest. vnde Apostolus. *Lac vobis potum dedi non escam:* & alibi. *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus sed quasi carnalibus:* & hoc faciunt mirificè. Nam non sunt loquelæ neque sermones &cæt. i. nōn sunt linguæ adeo diuersæ, neque sermones adeo ornati: neque in dialectica neque in rhetorica quorum non audiantur. i. in quibus non audiantur voces eorum. *Quorum* ponit pro ablatiuo more græcorum. i. nulla est lingua neque ornatus sermonum quos ignorent: & quibus nequeāt adaptare voces suas: vt in actibus Apostolorum. *Loquebantur variis linguis Apostoli:* Et hæc non annunciabūt in occulto vel paucis sed dilatatè. Nam in omnem terram exiuit. i. exiet: son⁹. i fama eorum, & in fines orbis terræ verba, id est prædicatio eorum. Vnde Propheta. *In insulis quæ procul sunt audite. Qui dispersit Israel congregabit eum, &c.* Eorum dico dicentium Deus pater posuit tabernaculum suum in sole, id est Domini, cum hominem in quo verbum suum militauit, ad modum equitum in tabernaculis militantium, posuit in æstu tribulationum, & ipse positus non inuitè sustinuit: sed qui per prophetas militauerat, ipse in persona sua exultauit ad currendam viam, id est ad citò complendam patris obedientiam, quæ fuit ei via ad gloriam ex eo tempore quo fuit procedens de thalamo, id est de virginis vtero: suo i. sibi congruo: ipse dico existens tanquam sponsus. i. in illo reuera factus sponsus carnis humanæ, quam sibi tunc coniunxit: Secundum diuinitatem dico carnis suæ sponsus: de qua desponsatione in canticis spōsa Ecclesia synagogæ dicit. *Egredimini filia Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius.* Est & Ecclesiæ sponsus: & si non adeo, vt idem in canticis. *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ*

Ioan. 1. 1.

1. Cor. 2. 2.

Rom. 1. 16.

1. Cor. 1. 25.

1. Cor. 2. 15

1. Cor. 3. 2. ibid.

Act. 2. 4.

Isa. 31. 10

Cant. 3. 11.

Cant. 4. 10.

sponsa: sed ecclesiæ sponsus secundum adoptionem gratiæ tantum Carnis verò suę secūdum vnionem personæ. Thalamum dicit vterum virginis eo quod in eo carni sponsæ, Dei verbum coniūctum est, vt in thalamo sponsus sponsæ coniungitur. Dico quod exultauit ad currendam viam, & in ea currenda non fuit debilis: sed vt gigas fuit .i. fortis ad comparationem gigantis quem nullus impedire potest: dico quod iste procedens, & quamuis ex thalamo virginis processit: tamen egressio eius .i. genitura eius est à summo cœlo .i. à patre qui cœlum est dignitate Deitatis & sublimitate. *Summi* verò dicitur: non quod maior sit filius, sed quod ab eo ineffabiliter filius genitus est iuxta illud: *Generationem eius quis enarrabit?* Et quamuis secūdum egressionem alius sit in persona: tamen occursus eius est vsque ad summum eius .i. occurrit vsque ad summitatem diuinitatis eius scilicet patris: Quod est dicere: Licet alius in persona, æqualis tamen est in essentia: Et bene ponit occursum, à similitudine eorum qui sibi occurrunt, vt in viam massam conueniant: ira & filius patri in summitate occurrit .i. cum eo in diuinitate conuenit: secundum verò translationem Hebraicam in qua habetur. *In sole posuit tabernaculum suum in eis*, sic dicetur, dixi quia cœli enarrāt gloriā & opera & in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum: & verum est: quia in eis .i. per eos posuit Deus tabernaculum suū .i. humanitatem filij sui, in sole .i. in manifesto: quam prophetæ obscurè prædixerūt: & hoc etiam per eos posuit in sole: quod ipse tāquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currēdam viam: Expositio non mutatur: Ecce ostensio operum & scientię: vnde supra dixit, opera manuum eius annunciat firmamentum, & nox nocti indicat scientiam: & gloriam Domini posuit per eos in sole: hanc scilicet quod à summo cœlo egressio eius: & occursus eius vsque ad summum eius: & huius expositio nō mutatur. Solem quia apertus omnibus est pro aperto ponit: & cum ipse tantus sit quod à summo cœlo egressio eius: & occursus eius vsq; ad summum, nō est aliquis audientium qui se absondat à calore eius .i. qui rationibus infidelitatem suam possit protegere, ab expugnatione spiritus eius, qui per prædicatores eius loquitur. *Absconder* dicit à similitudine pugnantium, qui protegendo se sub clypeis absconduntur: ipsi verò infideles quærentes se absconderendo humanis rationibus protegere, & excusabiles facere non possunt iuxta Salomonem: *Non est fortitudo nec sapientia contra Deum*: Calorem verò dicit Spiritum S. eo quod sicut calor aquam in glaciem indurata resoluit: ita Spiritus sanctus in peccatis & in infidelitate induratos: in fide & virtutibus resolutos facit: de quo Dominus in Euangelio dicit: *Cùm venerit* .i. cum Apostolis datus per eos loquetur, *ille arguet mundum* .i. inexcusabiles reddet mūdanos: *de peccato quidem: quia non crediderunt in me* .i. cōuincet eos inexcusabiles esse de hoc quod non crediderūt in me. i. *de infidelitate sua*: quæ peccatum antonomasticè est, cum fides virtus omnium virtutum fundamentum sit: *de iustitia autem: quia ad patrem vado: & iam non videbitis me*. i. ipsi pri⁹ dicebāt se nō posse iustificari, cū nullum haberēt omnino iustum, ad cuius cōparationem iusti fierent: Sed de iustitia quam habere nolunt non vlterius erunt excusabiles. Nā ego penitus iustus sum & sine macula, ad cuius exemplū iustitiā habere possunt, & per hoc conuincetur à Spiritu S. me iustum penitus esse & sine macula: *quia ad patrem vado*, & ita quod iā non videbitis me corporaliter affligi & angustiari & crucingi sicut vidistis: sed amodò gloriosus ero & immortalis. Nisi enim iustus & sine macula penitus essem: non vtique sic gloriosè ad patrem ascendendo immortalis fierem. *De iudicio verò, quia princeps huius*

Prou. 21. 30.

Exponitur concinnè.

Fides est fundamentum omnis virtutum.

Orig. hic.

huius mundi iam iudicatus est : Acsi dicat illi prius per iudicium.i. per dãnationem originalis peccati sic se de infidelitate & iustitia excusabant, ad quid fidem & iustitiam haberemus? Nunquam adeò fideles & iusti erimus, quod iudicium .i. dãnationem originalis peccati non subeamus, sed de hoc iudicio .i. per hoc iudicium non vlterius excusare se poterunt : *quia princeps huius mundi*.i. diabolus, qui hucusq; mundi iudicium habuit : *iam iudicatus est* à me.i. ablatum est potentiæ eius imperium, ne in fidelibus & iustis ius originale vlterius habeat. Hoc incidenti expositio, ad psalmum redeamus : dico quod non est qui se absondat à calore eius: per quem calorem dabitur lex: Et lex Domini scilicet filij per calorem eius data est immaculata, & hoc exponit .i. conuertens animas à peccatis, non solum corpora vt vetus lex, quæ timore pœnæ membra, non voluntates à peccatis retrahat: quod est ac si dicat: immaculata est.i. immaculatos faciens, adiutrice gratia cooperante. Et testimonium .i. lex Domini est fidele.i. fideles faciẽs: Lex autem ideò testimonium dicitur: quia sicut testimonium à patre, filio dimissum, hereditatis pignus est & retentio : sic & lex à Deo nobis dimissa, æterna hæreditatis nobis pignus est & arra : & ipsum testimonium est præstans paruulis.i. humilibus sapientiam .i. intellectum spiritualem, iuxta illud Euangelij: *abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis* : & iustitiæ Domini rectæ sunt .i. præcepta illius Domini iustitiæ dicenda recta sunt : & inde hoc probatur, quia ipsemet auctor præceptorum prius ea compleuit : vt in actibus Apostolorum, *Quæ cœpit Iesus facere & docere* : & sunt lætificantes corda fidelium : non contristantes vt vetus lex timore pœnæ: vt Dominus in Euangelio, *iugum meum suaue est : & onus meum leue* : & præceptum Domini illuminans oculos cordis in intellectu : hoc verò idem est æquipollenter quod suprà posuit. *Sapientiam præstans paruulis*, sed ad hoc repetit vt causam interponat : quare oculos illuminet : ideò scilicet, quia lucidum est .i. manifestum ad intelligendum non obscurè, vt vetus lex : & per illud præceptum cõcipitur timor Domini sanctus .i. sanctos faciens iuxta illud Sapientis. *Qui timet Deum facit bona*: Et quia sunt duo timores, seruilis scilicet & castus, & vterque sanctus: vterque enim à peccatis cessare facit : determinat de quo hîc intendat sic : timor dico permanens in sæculum sæculi .i. semper postquam habetur duraturus, castus scilicet timor, de quo Apostolus : *Charitas nunquam excidit*. seruilis verò timor adueniente casto, expellitur : Ioanne Apostolo testante. *Perfecta charitas foras mittit timorem* : has verò laudes de lege Dei posuit : vt succesforibus eam susceepturis commendaret : Repetit verò duas de superioribus laudibus, addens aliam quam non dixerat, vt ex his aliud addat. Et quia iudicia Domini.i. præcepta quæ iudicantur complenda in lege Domini : sunt vera, & hoc est quod superius dixit: iustitiæ rectæ: & quia sunt iustificata .i. iustos facientia : & hoc est quod superius posuit. Timor Domini sanctus: sed hoc tertium quod sequitur non fuit superius positũ, hoc scilicet, & quia sunt in semetipsa euntia .i. inter se concordia : non discordantia vt iudicia sæcularia : desiderabilia sunt .i. desiderari debent super aurum & lapidem prætiosum multum, & per has summas diuitias innuit: quia omnibus diuitijs desiderabiliora sunt, & dulciora sunt animabus fidelium super mel & fauum intransitiuum est .i. super mel faui, quod delectabilius est melle iam expresso. Vel potest legi non intransitiuè : quoniam vtrumq; mel satis delectabile est: & per has duas delicias quæ dulcissimæ sunt: denotantur omnib. delicijs esse dulciora, vt alibi Psalm. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*. & hoc ab auctoritate sic ostendit: verè desiderabilia

A

B

C

D

Lex Domini.

Lex cur testimonium dicatur.

Luc.10 21.

Actor.1.1.

Matt.11.30.

Eccl.15 1.

Timor seruilis & filialis.

1.Cor.13.8.

1.Ioan.4.18

Psa.118.103.

bilia & dulciora. Etenim seruus tuus scilicet non faciēs se liberum suum, sed seruum, & per omnia tibi obediētem. Custodiet ea: qui aliter non custodiret. i. non inuitus sed diligenter, & cum summa custodia cōplet ea: & bono suo custodit. Nam in custodiendis illis est retributio multa, & benè ponit custodiēdis: hæc enim retributio est solummodo quæ pro illis custoditis in futuro retribuetur, sed hoc est quod à Deo custoditi permittuntur summa retributione: Dico, quia seruus tuus custodit iudicia tua: delicta *vero* quis intelligit esse custodienda? Nullus scilicet, nec ille qui facit. Ergo Domine munda me ab occultis meis delictis, quæ ab occulto fomite mei peccati oriuntur. Ideoque occulta dicuntur. Et ab alienis *me auferendo*, parce seruo tuo .i. parce mihi ne maculer ab his quæ à suggestionibus aliorum, vel ab instinctu diaboli nascuntur. Ideoque aliena dicuntur: de quibus Sapiens dicit: *Fili mi, si te lactauerint peccatores, non adquiescas eis:* dico, munda & parce. Et bono meo hoc facies: Nam si delicta non fuerint dominata mei .i. non habuerint me in dominio suo vt seruiam eis. *Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati.* Tunc immaculatus ero. i. innocēs. Et tunc emundabor .i. mundus ero à delicto maximo. i. à superbia, quæ delictum maximum rectè dicitur eò quod per illam primum à Deo recedimus. Cū enim inobedientes simus, contra Deum superbimus. Et per eandem multi ad vltimum expugnātur cum calcatis vitijs de sanctitate sua in se gloriantur. Vnde Prosper: *Sola superbia cauenda est in rectis factis.* Vel sic. Si mei inimici .i. delicta quæ prædixi non fuerint dominati mei. Et non mutantur. Tunc verò dicuntur non dominari peccata, cùm solum fomite instigante, actus non sequitur vel consensus. Vnde Apostolus. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscētijs eius.* q. d. Est peccatum in mortali corpore nostro: sed nō regnet. Et me emū-

A dato, erunt eloquia oris mei, *talia* vt complaceant tibi. i. laudes, prophetię meę, & orationes meæ tibi placebūt, quæ aliter non placerēt. *Non est enim* Eccl. 15 9.
speciosa laus in ore peccatoris. Et non sola eloquia placebunt, sed & meditatio cordis mei .i. quicquid meditabor erit in conspectu tuo .i. in beneplacentia tua semper .i. tibi placebit semper ô Domine adiutor meus .i. cooperator vt bene operer: & redemptor meus, à vitijs ne peccem.

B

IN PSAL. XIX.

TItulus XIX. Psalmus Dauid *propheta.* In finem *.i. in Christum respicientis. Vel in finem .i. in consummationem temporum, vt in superiori Psalmo: Propheta prænidens Christum regem nostrum cum pro nobis bellaturus sit contra diabolum: Et sacerdotem etiam nostrum esse futurum, cum pro nobis corpus & animam Deo sit in cruce oblaturus: orat Deum patrem pro eo: vt cum in passione pro se orantem exaudiat. Et scilicet vt non cedat & resurgat. Et pro humano genere vt saluetur,* C *cum orantem exaudiat: Et desideria eius compleat & consilia confirmet. Et non ideò orat, vt pro eo necesse sit orare, sed vt hoc futurum ostendat. Et ad exemplum contemporaneorum suorum, quantum huiusce rei desiderium habuerit innuat. Nobis etiam in tempore plenitudinis exemplum bonæ dilectionis erga eum habendæ dimittat.*

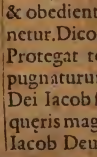

EXaudiat te *ô Christe* .i. sic vt impetres audiat te Dominus, pater, vel trinitas orātem pro te & membris: In die tribulationis. i. in tempore passionis oraturum, scilicet & affectione & verbis & obedientia, vt in sequētibus exponetur. Dico, exaudiat. in hoc scilicet. Protegat te pro nobis in passione pugnaturum, ne cedas. Et nomen Dei Iacob sit inde causa .i. hoc quod queris magnificare nomē patris, quē Iacob Deum reputat .i. fortes luctatores

tores contra vitia. Vel qui erit non solùm Deus Iudæorum : sed etiam gentium, quæ sunt Iacob .i. supplantantes benedictionem & iuniores, vt Iacob iunior fuit, qui & Esau supplantauit : Dico, nomen Dei Iacob magnificandum vt idem in Euangelio. *Non quæro gloriam meam, sed eius qui misit me.* Cùm autem orat vt pugnans pro nobis protegatur, eum regem inducit: Regum enim est, pro sui regni salute pugnare. Et non solum protegat: sed & mittat .i. det tibi auxilium. Quod est dicere. Sit auxiliator vt mortem & diabolum vincas. Et hoc de sancto procedat .i. propter sanctitatem tuam quæ tanta est vt te adiuuet : Et tueatur te, Idem est quod supra posuit, protegat, quod reperit vt causam addat. De Sion *scilicet* tueatur te .i. propter speculationem tuam: quia specularis æterna: & reparationem hominum futuram. *De*, causatiua particula est. Vt memor sit vt ad effectū perducat. Omnis sacrificij tui .i. singularum iniuriarum & obedientiarum, quas pro hominibus patiêris, quæ erunt Deo dulcia sacrificia. Et holocaustū tuū .i. illud supremum sacrificium, quod te totum in cruce Deo pro nobis offeres: pinguefiat .i. delectabile Deo: a similitudine pinguium, quę delectabilia erant ad sacrificandum. Et bene ponit holocaustum: Holon enim totum, causis autem incensio sonat: ipse verò fuit holocaustū .i. totus & in corpore & in anima igne passionis incensus. Hic autem cum sacerdotem inducit. Sacerdotū enim est, pro populo sacrificare. Cùm verò Christus sic Deo sacrificauit, pro sui resurrectione, membrorumque salute, ipsa obedientia patrem orauit. Tribuat tibi secundum cor tuum .i. quicquid cor tuum desiderabit .i. resurgere & homines saluare. Et hoc idem est in sententia, quod & superius posuit: scilicet memor sit omnis sacrificij tui: sed ideò sic ponit, vt ex nimia affectione ostendat non solum modo sua obedientia: sed etiam pro nobis bona cordis affectione oratum. Et cùm non solùm sis inde habiturus qualemcunque cordis affectionem, sed affectionem cum summis & ineffabilibus consilijs disponendam: omne consilium tuum cōfirmet .i. omnia consilia tua firma faciat & efficacia, scilicet vt contingat cæcitas in Israel, iuxta Apostolum: *vt plenitudo gentium intret*: & vt vetus chirographū Adæ morte tuâ soluatur: & contra multa quæ ineffabilia sunt. Et cùm hoc contingat: lætabimur ego & mei similes in salutari tuo .i. in saluatione tua: Et nō solum lætabimur, sed nos hîc benè operantes in nomine tuo .i. in honore nominis tui: nō ad honorem nostrum: magnificabimur .i. magni & gloriosi per te erimus in participatione immortalitatis & benedictionis tuæ, vt in Euangelio Dominus : *Iusti fulgebunt sicut sol.* Et Apostolus. *Quos vocauit illos * magnificauit*, hoc interposito, reuertitur ad orationem sic: Dico, Memor sit. Et tribuat tibi secundum cor tuum: & impleat Dominus omnes petitiones tuas, has scilicet: *Pater clarifica filiū tuum.* Et alibi. *Volo pater vt ibi ego sum, illic sit & minister meus.* Et hoc potuit intelligi superius vbi posuit: Tribuat tibi &cæt. Sed ad hoc ponit vt innuat non solum desiderio, sed hoc etiam se verbis oraturū. Et ne putaretur ex dubietate orare : sed se hoc quod orat certissimè scire futurum, sic confirmat. Quamuis sic orem, tribuat tibi &c. Tamen nunc cognoui .i. iam certus sum: Nō solūmodo cum fiet cognoscā : quia saluum fecit .i. faciet Dominus pater Christum suū Iesum scilicet .i. resuscitabit. Et exaudiet illum orantem pro membris. Et hoc de cœlo sancto suo .i. pro hoc quia est cœlum sanctū eius in sublimitate virtutum : & hic *de*, causatiuum est: Vel hoc scilicet exaudiet : quod salus .i. saluati per eum dicendi salus emphaticè: erunt in potentatibus .i. in potentijs dexteræ eius .i. erunt potentes in virtutibus quæ dicuntur dextera Dei, eo quod digniora sūt præsētibus bonis vt dextera, læua dignior est. Præsentia ve-

Gen 27 36.
Ioan. 7. & 8.
Rom. 11. 25
Matt. 13. Rom. 8 30.
* Al glorificauit.
Ioan. 17. Ioan. 12.
Holocaustum.
Laua.

tia verò bona dicũtur læua, eo quod A sint minus digna: vt in Cant. sponsa de sponso. *Læua eius sub capite meo: & dextera eius amplexabitur me.* Dico quod saluati erunt potentes in dextera. Non saluati autem hi .i. alij eorum potentes in curribus: Et hi. i. alij in equis. Quod est dicere: Erunt potentes in sæculari pompa: alij plus, alij minus. Per currus maior pompa; per equos verò, minor designatur: Maior enim triumphus erat qui in curribus, quam qui fiebat in equis: Dico quod illi potentes erunt in curribus & in equis. Nos autem talia cõtemnentes in nomine Domini Dei nostri bene operantes inuocabimus .i. orabimus eum voce, operibus & bona affectione. Dixi quod illi potẽtes in curribus & in equis erunt: Et per hoc putant se fœlices & stãtes firmiter & expeditos ad omnia facienda. Ipsi autem per hoc obligati sunt .i. impediti ne salutem suã operẽtur. Et qui benè se stare credunt, ceciderunt in mortem vitiorum. Nos autẽ quos depressos putant: surreximus per bona opera à peccatis: & non per nos, sed erecti sumus à te. Dixi quod lætabimur in salutari Christi & magnificabimur: & vt hoc sit, Domine pater saluum fac resuscitãdo regem filium tuum: & tu rex exaudi tus: exaudi nos à damnatione originali, educendo nos .i. me & mei conformes in die qua inuocauerimus te .i. quam cito te orabimus illi qui viui erunt opere & deuotione: Illi verò qui mortui affectione spirituali.

Cant. 2. d.

IN PSAL. XX.

Titulus XX. In finem Psalmus Dauid: *Et hic vt superior exponitur. Hic intendit Propheta quod in superiori psalmo orauit, ad fidem nostram & cõtemporaneorum suorum enunciare, Christum scilicet viriliter acturum, & orbem saluaturum, & inimicos iustè, & in hoc seculo & in futuro damnaturum. Et hoc sic dicit.*

DOMINE pater, rex .i. Iesus filius tuus lætabitur in virtute tua .i. tu dabis ei virtutem constantiæ in passione: & in ea sic viriliter aget quod ad lætitiam victorię resurgendo perueniet: Et non solùm pro virtute tua lætabitur: sed exultabit vehementer super salutari tuo .i. de saluandis tuis per se. Vel exultabit vehementer super salutare tuum respiciens .i. considerans illos quos per eum saluabis. Et verè lætabitur, & exultabit. Nam desiderium cordis eius tribuisti .i. tribues ei .i. resurgere & mundum saluare: Et non fraudasti eum .i. non diminues eum voluntate labiorum eius .i. bona volũtate, quam vt compleas, labijs orabit .i. resurgere & mũdum saluare. Et hoc est illud idem quod dixit: Desiderium cordis eius tribuisti ei: Sed ad hoc iterum sic ponit, vt eum non solùm desideraturum, sed etiam oraturum ostendat. Vel non fraudasti eum, denegando voluntatem labiorum eius. Et ecce causam quare tribues & non fraudabis. Quoniam præueniſti eum .i. præuenire facies eum omnes alios: In benedictionibus .i. in exaltationibus dulcedinis virtutum .i. exaltabis eũ præ omnibus sanctis in dulcedine virtutum, adeò scilicet vt nihil peccati sit in eo, quod nulli alij contingat. Iuxta illud: *Nemo mundus à sorde, nec infans cuius est vnius diei vita super terram.* Vel præueniſti .i. in principio incarnationis suæ, pones eum in benedictionibus dulcedinis .i. immunitatis à peccato, & in virtutibus, cùm cæteri prius soleant poni in maledictionibus originalis peccati: quod in baptismo deletur. Et per hoc dignus erit vt non fraudetur. Et exponit ipsam voluntatem sic: Et quia adeò dignus à te fiet, quod sic præuenies eum. Posuisti ei .i. dabis ei in capite .i. in initio prædicationis suæ, coronam .i. collectionem fidelium, qua circũdabitur & ornabitur vt caput corona: Coronam dico factam de lapide pretioso, id est, de lapidibus pretiosis: de Apostolis scilicet qui fulgidi sunt in virtutibus & Deo chari: sicut lapis pretiosus fulgidus & omnibus charus est: Et postea vitam petijt .i. petet à te

Iob. 14.

& affectione & bona operatione. Et tribuisti .i. tribues ei post completam obedientiam: longitudinem dierum .i. longissimam vitam, duraturam in sæculum sæculi huius subsecutiuum .i. semper, vt ait Paulus Apostolus: *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur* &c. Et ipse volet habere magnam gloriam in resurrectione: Et magna erit gloria eius in salutari tuo .i. in saluatione tua, quando suscitabis eum à mortuis. Et ipse volet habere gloriosa & decora membra: Et tu impones .i. fundabis super eum vt sit firmamentum & caput eorum: gloriam .i. gloriosos scilicet, & magnum decorem i. magnificè decoros in virtute & sanctitate. Vnde Apostolus. *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum* &c. Et dignum erit vt super eum imponantur. Quoniam dabis eum in benedictionibus membrorum suorũ .i. in exaltationibus, vt exalter in virtutibus suos, de generatione in generationem vsq; in sæculum sæculi. ¶ Interpositâ causa, reuertitur ad bona quæ daturus est ei pater, quæ enumerare cœpit: Dixi quia volet: Et Impones super eum magnum decorem. Et volet etiam lætari de gaudio beatitudinis suorum in futuro, Et tu lætificabis eum in gaudio sitorũ quod habebunt cum vultu tuo .i. quando erunt in præsentia tua in cœlis. Vnde Apostolus: *Rapiemur obuiam Domino in aera, & sic semper cum Domino erimus:* Et merito habebit per te hæc omnia quæ dixi: Quoniam ipse rex sperat .i. spem habebit in te Domino: non in tertenis. Et ideo non commouebitur à bono proposito suo. In misericordia sui altissimi confidendo: vt idem in Euangelio. *Non mea voluntas sed tua fiat.* Facit apostropham ad ipsum regem satagendo de saluandis, & enunciando de damnãdis sic: Dixi quod sic gloriosus eris: & sicut ostenditur contingat. Et cùm sic gloriosus eris: Inueniatur manus .i. potentia virtutis tuæ omnibus inimicis tuis; tam Iudæis quàm gentibus .i. cognoscant te potentem: & ad te conuertantur. Manum ponit pro potentia: quia in manibus operamur & virtutem habemus. Et si per se non possunt inuenire cùm debiles sint: dextera tua .i. potentia misericordiæ tuæ inueniat per prædicatores omnes qui te oderũt, tam Iudæos quàm gentes, tibi credere & obedire nolentes. Non dicit *omnes*, ideo quod omnes inueniendi sint: sed tamen ex affectione nimia pro omnibus orat. Oro vt inuenias omnes qui te oderunt. Et verè multos inuenies, & si non omnes. Eos verò quos non inuenies, pones vt clibanum ignis .i. similes clibanó ignitó. Quia sicut interius clibanus ardet, ita ipsi interius mala conscientia ardebunt, In tempore vultus tui .i. iræ tuæ: in die iudicij scilicet. Vnde Paulus: *Testimonium reddente conscientia eorum: & cogitationum inter se inuicem accusantium:* Quia verò in vultu ira solet apparere, vultum pro ira ponit: vt alibi Psalmista. *Vultus Domini super facientes mala:* & non solùm ponentur vt clibanus: sed & Dominus conturbabit eos tristitia & metu: In ira suâ .i. quando videbitur eis iratus dicendo: *Discedite à me maledicti* &c. Et eos conturbatos deuorabit .i. submerget ignis æternus: vt in Euangelio: *Ibunt hi in supplicium æternum.* Et non tantummodo eos conturbabis: sed fructum .i. filios imitatores scilicet eorum perdes, de terra viuentium delendo, vt alibi Psalmista: *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur:* & non solum de terra viuentium; sed hic etiam perdes semen .i. eosdem filios eorum, à filijs hominum segregãdo hic .i. à fidelibus ecclesiæ; qui sunt imitatores Prophetarum & Apostolorum, qui fuerunt homines .i. rationabiles: Dixi quod pones eos & conturbabis: Et meritò. Quoniam declinauerunt in te mala, quæ timuerunt super se uentura, si te regem suum facerent, scilicet amissionem loci & gentis. Voluerunt enim te mala passionis passurum, ne locum & gẽtem amittherent,

Manus pro potentia accipitur.

Rom. 8. 9.

Ephes. 2. 20

Rom. 2. 15.

Psal. 20. 17

Mat. 25. 41

Mat. 25. 46

1. Thes. 4. 17

Psal. 68. 29

Luc. 22. 42.

terent. Vnde Cayphas. *Expedit vt vnus moriatur homo: & non tota gens pereat.* Et cogitauerunt consilia, quæ non potuerũt stabilire. i. me in morte detinere, sicut ipsi ad Pilatum dixerunt: *Iube custodiri sepulchrum* &c. Et inde hæc cæcitas eis contingit vt hæc consilia cogitent: Quoniam pones eos dorsum .i. spretos à te, vt res quæ post tergum abijcitur, Dorsum eos emphaticè dicit. Et ne putaremus quod nullius esset postea miserturus, sic addendo determinat: Dico quia pones eos dorsum: & non omnes. Nam præparabis adhuc .i. restitues: vultum eorum .i. visus eorum mentis qui extinctus est per infidelitatem. Et hoc non in omnibus, sed in reliquijs .i. in illis quos relinques saluandos. Vnde Apostolus. *Reliquiæ saluæ fient:* Vel præparabis vultum eorum in reliquijs tuis. i. per Heliam & Enoch, quos ad hoc opus viuos reliquisti: & vt hæc omnia fiant, ô Domine exaltare. i. potens appare: in virtute tua .i. exercendo virtutem tuam quam prædixi, scilicet resurgendo, & tuos glorificãdo, & inimicos perdendo. Nos autem cantabimus & psallemus virtutes tuas .i. celebrabimus has virtutes tuas, cantico bonæ affectionis: & psalmo. i. bona operatione: Quod est dicere, Ad honorem virtutum tuarum benè cogitabimus & operabimur.

IN PSAL. XXI.

Titulus XXI. In finem pro assumptione matutina Psalmus Dauid. *Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est Dauid .i. Christo tendenti in finem .i. in victoriam quo finis est cursus obedientiæ eius. Vbi verè nos hic habemus* in finem: *Hebræi habent*, victori. *Vel in finem .i. in perseuerantiam: Dauid dico agenti pro assumptione matutina .i. pro resurrectione quæ contigit mane: in qua Deus eum assumpsit de humilitate ad gloriam: de mortalitate ad immortalitatem. In Hebraica verò translatione habetur* pro cerua matutina, *quod idem est in sententia. Quasi dicat. Agenti pro cerua matutina .i. pro lætitia ceruæ .i. humanitatis suæ in mane gaudiũ suæ. Quod est dicere: Pro lætitia resurrectionis. Cerua verò Christi humanitas per similitudinem dicitur: Ceruarum enim & etiam ceruorum est mane pro diei aduentu nimis gaudere: ita & Christi humanitas in matutina sua resurrectione pro æternitatis aduentu gauisa est. Benè verò fœmininé* ceruam *ponit, cùm eius humanitas incarnati verbi sponsa dicatur. Et est hic vox capitis, quiddam, vnde posset dubitari, vt soluat postea proponentis: quare scilicet eum Deus, cùm adeo iustus esset, in passione dereliquisse visus est cum sic permiserit eum affligi. Orat etiam de constantia in passione, & de resurrectione ostendendo potissimè ad instructionem fidei nostræ, etiam genus passionis suæ, & quis fructus inde sit futurus. Et hoc sic dicit.*

Ceruã.

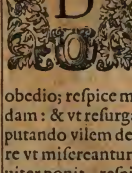

Eus qui omnium cõmuniter es. Et Deus meus specialiter .i. mihi personaliter vnitus: Vel Deus meus, cui specialiter præ omnibus obedio; respice me, auxiliãdo ne cedam: & vt resurgam quem Iudæi reputando vilem dedignantur respicere vt misereantur. Et hoc quod breuiter ponit, respice: in sequentibus latè exponit. Dico Deus meus: Et cũ sis Deus meus specialiter quærendũ esse videtur: quare me dereliquisti?. i. quare visus es me dereliquisse? Sequitur solutio. Verba delictorum meorum, membrorum futurorum .i. postulationes quas mei futuri faciunt, pro delictis suis purgandis: petunt vt sis longè à salute mea corporali .i. vt non salues me à morte corporis. Non ponit verba, eo quod verbis agant: sed quia sicut aliquis verbis postulat; ita & miserijs delictorum suorum ad eum clamabant: sicut de sanguine Abel ad Cain à Domino dictum est: *Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me* Gen. 4. 10.

de terra. Quasi dicat: Postulationes meorum pro ablutione delictorum suorum, sunt causa quare à te sic derelinquar. Vel potest esse remotio sub interrogatione sic. Dico quare me dereliquisti. An verba delictorum meorum i. petitiones peccatorum quæ fecerim agunt hoc, vt sis longe à salute mea corporali. Quod est dicere: Expetunt hoc delicta mea ne me salues? Non scilicet. Et exponit in quo videatur esse derelictus: sic. Dico dereliquisti. Et verè visus es dereliquisse ô Deus meus specialiter: Nam ego clamabo .i. videbor à ludæis clamare mentis affectione: per diem totum passionis meæ vt euadam: Et non exaudies .i videberis me non exaudire: vel reuera clamabo & voce & affectione, vt liberer nolens tamen exaudiri: sed ad confortationem debilitatis meorum, qui timentes in tormentis futuri sunt ne postea de præmio desperent clamabo: & non exaudies vt liberer, vt in Euangelio; *Pater si possibile est transfer calicem hunc à me: verumtamen non quod ego volo, sed quod tu.* Et nocte .i. in mane resurrectionis cum adhuc tenebræ noctis erūt: clamabo ad te, non verbis, sed ipsa obedientia mortis .i. Clamor ille non cedet ad insipientiam mihi .i. non inde à te reputabor insipiens & indignus impetratione, sed tunc exaudies me resuscitando: In alia translatione habetur. Et non silebis .i. respondebis meæ petitioni: non loquendo, sed resuscitando. Vel sic. Et non silentium mihi à te erit: sed responsio. Et hîc eadem sententia est: Dico, visus es dereliquisse: & esse longè à salute mea: & non exaudies: Tu autem .i. tu: quamuis hoc fit, habitas, id est, in desinenter manes: licet videaris elongatus: In me sancto sanctorum, antonomasticè. Vel quia dixerat se derelictum esse in morte propter verba .i. propter petitiones delictorum suorum membrorum vt compleantur, ne putaretur quod similiter per omnia exaudirentur: hoc totum remotio sic esse potest: Dico quod verba delictorum illorum postulant vt sis longe à salute mea: Et in hoc exaudiuntur. Et tamen non putent se per omnia exaudiendos esse ô Deus meus: Nam ego clamabo, id est, mei clamabunt ad te, per diem, id est, per prosperitatem ne deficiat: & non exaudies. Et nocte .i. per aduersitatem vt deficiat. Et non exaudies. Et hoc quod non exaudientur, non erit ad insipientiam mihi sed ad vtilitatem & doctrinam: Nam iuxta Apostolum. *Virtus in infirmitate perficitur.* Et alibi Psalmista. *Disciplina tua correxit me* &c. Dico quia non exaudies, & ideò videberis elongatus. Tu autem habitas, id est, tamen non exaudiendo, in sancto, id est, in sancta collectione membrorum meorum. Vnde Propheta. *Inhabitabo in illis, & ero illorum Deus.* Ostensa quadam causa, quare videatur derelictus, adiungit aliam vehementiorem, sic. Dico Dereliquisti. Et verè videris dereliquisse, ô tu laus Israel, quem laudauerunt bona deuotione & operatione, patres antiqui de genere Israel. Vel qui futurus es per me laus meorum Israel futurorum, id est, te in contemplatione visurorum. Nam in te speraverunt patres nostri, qui minus digni quam ego fuerunt: Dico, speraverunt. Et ideò liberasti eos à tribulationibus. Et non solummodò speraverunt, sed & ore ad te clamauerūt: & salui facti sunt. Et hoc illud idē est quod superius posuit: Liberasti eos: sed ob aliam causam repetit: scilicet quia dixerat, Ad te clamauerunt. Et non solummodò salui facti sunt: sed in te speraverunt, & non sunt confusi .i. superati ab hostibus, sed victores fuerunt vt filij Israel sub Moyse. hîc per literam minus dicitur, & magis intelligitur. Nam cùm dicit, non sunt confusi: intelligitur quod victores fuerunt: Dico quod illi salui facti sunt. Ego autem adeò iustus, sum vermis, & non homo .i. videor adeo vilis ad interficiendum vt vermis: qui sine quolibet respectu damni perimitur. Et nec etiam homo ab

Mat. 26. 39.

1. Cor. 12. 9
Psal. 17. 37

1. Cor. 6. 16
Leu. 26. 12

eis esse

eis esse reputor.i.ita me interficiunt, quasi non essem homo. Vel ita: Ego sum vermis .i. vermi similis: Nam sicut vermis de nuce vel de aliquo fructu sine semine nascitur: sic & ego de virgine sine semine natus sum: & non homo simpliciter: sed etiam Deus. Et cùm in tantum dignus sim, vt vermis sim & non homo: tamen sum opprobrium hominum i tantum videor eis vilis, quod omnibus hominibus quorum sum particeps naturæ, opprobrium esse videor: Et vt vehementius dicam: Sum abiectio plebis .i. purgamentum omnis plebis cùm interficior, sicut sordes cùm à domibus abijciuntur eas purgant: Et quia sum opprobrium & abiectio. Omnes videntes me.i considerantes me talem .i. opprobrium & abiectionem: non Deum & hominem, deriserunt me, conspuendo & colaphisando. Et non soluti sic me deriserunt: sed et iam locuti sunt labijs, non corde soluti. Et loquendo mouerunt caput deridendo: Dico locuti sunt, dicentes. Speranit in Domino .i. dicit se speraſſe in Domino: Eripiat eum de potestate nostra. Saluum faciat eum à morte: quoniam vult eum .i. diligit eum sicut ipse asserit, vt in Euangelio: *Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult &c.* Et hoc totum est, ac si dicat: Hæc est causa quare derelictus videor: Nam patres nostros qui minus me digni fuerunt, exauditos de tribulationibus liberasti. Me verò qui vtique adeo dignus sum, vt tibi sim consubstantialis ita vilem vt vermem, & opprobrium, & abiectionem, & derisum esse permisisti. Soluto quod proposuit, & incidentibus causis expositis, orat ne se Deus penitus relinquat ex toto: præmittendo quoque meritum, per quod dignus sit exaudiri. Et hoc sic dicit: Ipsi sic omnes deriserunt me, putantes à te derelictum esse. Tu vero ne discesseris à me, ne cedam & vt resurgam. Et verè scio quod non discedes: quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.i. Tu solus causa fuisti, quare nascerer. Aliorum verò quodammodo patres generantes causa sunt, quare ipsi de ventre extrahantur & nascantur: Et tu es spes mea ab vberibus matris meæ .i. in te semper speraui, ex quo matris vbera sugere cœpi. Et ex vtero proiectus sum in te .i. vt tibi personaliter vnirer, cùm omnes alij in prima natiuitate in Adam proijciantur, vt sint ei in peccato originali conformes: Dixi quia est spes mea ab vberibus: Et vt expressius dicam: Deus meus es tu de ventre matris meæ .i. habeo te Deum ex quo fui in ventre. Ideoque ne discesseris à me .i. non me dimittas inadiutum. Et necesse est vt hoc orem. Quoniam tribulatio proxima est .i. in carne mea non in membris, neque in amissione rerum. Et non est qui adiuuet, nisi tu. Et exponit tribulationem, sic. Circumdederunt me, vt caperent, vituli multi, id est, multi de plebe lasciui vt vituli: nulla causa, sed sola lasciuia sua me capientes. Et me captum obsederunt .i. accusationibus suis circumuallauerunt ne euaderem. Tauri pingues, id est, Iudæorum principes ceruicosi & superbi vt tauri pingues. Et non ex meritis meis malis: sed pro sola pinguedine, id est, superbia sua: Et ipsi, & vituli, & tauri, aperuerunt os suum super me existentes, id est, se superiores me reputantes, dicentes, *crucifige*. Existentes sicut leo .i. crudeles vt leo rapiens quantum ad vitulos, qui me rapuerunt, id est, irrationabiliter cœperunt. Et rugiens .i. irrationabiliter in me frementes, ad modum leonis. Et hoc quantum ad omnes & vitulos & tauros. Et non solum hoc fecerunt; sed & effusus sum .i. anima effusa est de corpore. Dico effusus sum ego, dico existens sicut aqua; id est, similis aquæ, quæ effusa ruinam parare solet: sic & ego effusus hostibus meis ruinam parabo, id est, destructionem. Vnde in Euangelio. *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel.* Vel sic. Effusus sum in mortem sicut aqua, id est, cum tanta

vilipensione, quanta aqua effundi- A
tur. Ideoque dispersa sunt in fugam
omnia ossa mea, id est, populi, qui
sunt robustiores in Ecclesia, sicut os-
sa robustiores partes corporis sunt.
Mat 26.56 Zach.13.7. Vnde scriptum est. *Tunc discipuli omnes relicto eo, fugerunt.* Et Propheta: *Percutiam pastorem, & dispergentur oues.* Et non solum dispersa sunt: sed
etiam cor meum, id est, doctrina quę
processerat de corde meo quam eos
docueram .i. me resurrecturum, est
factum tanquam cera liquescens, in
medio .i. in communitate ventris B
mei .i. Apostolorum, qui cùm prius
ossa essent .i. fortes in fide; facti sunt
debiles vt venter. Quod est dicere:
Sicut cera ad aspectum ignis liquescit; ita & fidei doctrina ad aspectum
passionis meæ in ipsis deficit: Et non
in paucis, sed in omnibus communiter. Et ideò cor meum factum est
tanquam cera liquescens: quia in eis
aruit virtus mea, quæ prius floruit in
miraculis .i. defecisse visa est potentia mea, fragilis reputata ab eis tanquam testa, quæ cito frangi potest
Luc.vlt.21. Vnde & ipsi dixerunt. *Nos sperabamus quod hic redempturus esset Israel.* Et C
ideò aruit in eis virtus mea: quia lingua mea adhæsit faucibus meis vt
non loqueretur .i. quia videbant me
tacentem vt reum. Et ideò adhuc
quia deduxisti me in puluerem mortis .i. quia putauerunt vt sic me permisisses duci in mortem, vt pulvis efficerer sicut alij mortui. Et ideò visus sum deductus in puluerem mortis: quoniam turpissima morte condemnatus sum. Et exponit qua morte. Quoniam circundederunt me vt
caperent canes .i. ministri multi, irrationabiliter in me oblatrantes: D
qui ad eorum salutem veneram, sic
ut canes sæpè sibi auxiliantibus ob
latrant. Et me captum concilium
malignantium .i. principum malignè in me agentium obsedit .i. circumuallauit accusationibus ne euaderem. Est postea: Foderunt manus
meas & pedes meos in cruce. Et
adeò extenderunt, quod dinumerauerunt omnia ossa mea .i. dinume-

rare potuerunt. Et hoc scelere patrato, non doluerunt: sed ipsi quos saluare veneram, quibus miracula feceram, considerauerunt: & (pro scilicet) inspexerunt .i. in delectatione aspexerunt me in cruce positum. Et
postea diuiserunt sibi vestimenta
mea. Et super vestem meam, quæ inconsutilis erat, miserunt sortem cui
cederet, *nolentes eam scindere*, quia
preciosa erat: In diuisione verò vestimentorum, eorum auaritiam
ostendit: prædicens etiam hoc prophetice ad institutionem fidei sue
cessorum. Potest etiam in hoc figura
denotari. Vestimenta enim dessissa, Hæretici lacerant scripturas
scripturas designant, quæ vestimenta .i. munimenta ecclesiæ sunt, quæ
Dei corpus est quæ ab hæreticis malè exponendo scinduntur, vt alibi
Psalmista. *Quæ tu perfecisti, destruxerunt.* Vestis autem quæ indiuisa, sorte data fuit, fidem incorruptam significat: quæ vestis est fidelium, quæ
scindi ab hæreticis non potest: quæ
etiam sorte .i. Dei electione fidelibus futuris datur, non eorum meritis. Vel ita potest legi ab illo loco vbi
dixit: Sicut aqua effusus sum &c. Dico, quia aperuerunt super me os
suum. Et etiam effusus sum ab eis in
mortem sicut aqua existens .i. comparabilis aquæ. Nam sicut aqua lauat
corpora, sic & ego morte mea animas originali labe ablui: Dico quia
effusus sum ad hoc vt essem aqua .i.
purgatio. Et sic scilicet fui purgatio: dispersa sunt scilicet ad prædicandum per totum mundum post mortem meam, omnia ossa mea .i. discipuli mei. Iuxta illud Euangelij: *Illi autem profecti, prædicauerunt vbique* Marc.vlt. 20.
&c. Et per illa ossa: cor meum .i. doctrina Prophetarum meorum, quæ
processerat de corde meo .i. de voluntate mea, quod cor prius erat durum intellectu: factum est tanquam
cera liquescens .i. molle & perceptibile intellectu: sicut cera prius dura
admoto igne fit liquida. Cor meum
dico existens in medio .i. in communitate ventris mei, id est, existens
communiter in discipulis, qui di-

Ioan. 19. Vestimenta illius.

Psalm. 10 2

cuntur

omnium venter meus: eo quod mei
ventris memoriam: sicut in ven-
tre memoria est hominis, cum in
ventre sit. Et per ipsa ossa virtus
mea, quæ in morte vitæ est impotens
& fragilis, multi tanquã testa i. ostra
facit potens & fortis, ad modum te-
stæ quæ cum prius mollis sit, fragili-
sq; Quanto verò magis aruerit, tan-
to robustior erit. Et per hoc arguit
vermes mei, quia lingua mea, id est
prædicatio meorum, adhæsit fauci-
bus prout à præceptis, quæ de fauci-
bus meis processerunt. Quod est di-
cere, Non secundum adinuentiones
meas: sed secundum quod eos docu-
mea dicauerunt. Et per ipsa ossa dedu-
cuit me, id est, mei memoriam: in pul-
verem mortis, id est, in infideles qui
cum in peccatis mortui essent: pul-
uerem, id est, aridi doctrina, & le-
ui ad impellionem diaboli, sicut
puluis aridus est, & à vento facile
mobilis. Postquam ostendit qualiter
agat sit, vult ostendere, qualiter ef-
fugiat mortem: sic dicens: Dixi
quia effugiam eam. Et hoc modo, scili-
cet: Quoniam circumdederunt me
canes multi &c. vsque ad, tu autem
Domine, non mutantur. Et hoc to-
tum quod apibilitate prophetæ præ-
teritum dicit: futurum intelligen-
dum est. Oblectio passionis ecce-
nostræ in oratione sua: qua sure
se exercitat vt fortiores ore: &
nos exercitat instruit. Et postmodum
fructum passionis, & illa resurre-
ctionis ostendit. Et hoc sic dicit: Ipsi
me fixerunt & circumdederunt & fodient, &
numerabunt me de recto eam: Tu autem
Domine ne elongaueris auxilium
tuum à me i. non prolongaueris au-
xilium resurrectionis vsque in com-
munem resurrectionem: sed post
passionem reuisita me. Et prius ad de
fensionem meam conspice, ne ce-
dam in passione. Et ha duo sic ex-
primit Israela lingua reddendo. Di-
xi ne elongaueris auxilium tuum à
me i. Erue à framea Deus animam
meam, ne retineatur in morte. Et
idem dicit aliis verbis ex vltima
affectione, addendo eam causam sic:

Et de manu canis i. de potestate Iu-
daici populi, irrationabiliter obla-
trantis, ne me possint derimere in
morte vt cupiunt: eruc vnicã meam
i. animam meam, quia vnica est i.
singularis bonitatis præ omnibus a-
lijs. Et dixi, ad defensionem meam
conspice i. salua me ex ore leonis i.
Iudaici populi, meam sanctitatem
deuorare cupientis, vt solet leo, ne eis
cedam. Et illud idem: ex nimia affe-
ctione alijs verbis repetit: addendo
causam sic: Et salua humilitatem
meã i. me: quia humilis sum: A cor-
nibus vnicornium i. à superbis per
suasionibus Iudæorum, ne eis con
sentiam: qui dicuntur vnicornes i
vnicam superbiam habentes, & ex-
cellentem præ cæteris omnibus: sic
ut vnicornis vnicum habet cornu.
Et bene eorum superbę per suasiones
cornua dicuntur: per quas eum ex-
pugnare intendebant, sicut animalia
cornuta cornibus expugnant: Facta
oratione, ostendit resurrectionis suę
fructum, sic. Orauit vt eruas me &
salues. Quod si feceris, narrabo no-
men tuum fratribus meis, vt idem in
Euangelio: *Pater, manifestaui nomen* Ioan.17.6.
tuum hominibus quos dedisti mihi, id
est, dabo notitiam nominis tui Apo-
stolis: docendo eos te Deum esse &
Dominum: qui sunt fratres mei i.
cohæredes æternæ benedictionis
mecum. Vnde Apostolus: *Hæredes* Rom.8.17.
quidem Dei, cohæredes autem Christi.
Et per illos fratres, in medio Eccle-
per eos credituræ: laudabo te i. facia
te laudari, & opere & deuotione ab
illis qui per eos sunt credituri. Vnde
idem Dominus in Euangelio: *Luceat* Matt. 5.16.
lux vestra coram hominibus, vt videãt
opera vestra bona, & glorificent patrem
vestrum qui in cælis est. Facit autem
apostropham ad illos qui credituri
sunt: hortans vt laudent eum & ope-
re & affectione sic. Quandoquidem
quia circundabor, & todiar pro vo
bis: per hoc patiam vos veros laudа-
tores: vos qui timetis Dominum i.
qui futuri estis timentes Deum: lau-
date eum verbis & operibus. Et hoc
etiam dicit per partes, sic Dico om-

nes qui timetis, scilicet vniuersum semen Iacob glorificate eum .i. vos omnes qui crediturí estis de semine Iacob i.de Iudaico populo, qui luctatores erítis contra vitia: sicut ipse luctatus est, gloriosum ostendite eum bonis operibus & affectionibus & verbis. Et timeat eum casto timore: omne semen Israel .i. illi qui cùm sint de semine eius Iacob, víturi sunt Deum in contemplatione: Ideoque dicendi Israel. Et bono suo laudabunt: & timebunt, sicut ego bono meo eum laudaui & timui. Et verè bono meo. Quoniam ideò non spreuit neque despexit deprecationem meam pauperis, facti propter vos vt ait Apostolus. *Cum diues esset, pauper pro nobis factus est, vt in illo diuites essemus.* Quod est dicere. Quia me orãtem in passione non despexit; neque vos imitatores mei factos despiciet. Quod dicit, spreuit, despexit, ex nimia affectione facit: bis idem dicendo æquipollẽter. Nec auertit faciem suam à me .i. non fuit iratus mihi à similitudine iratorum, qui faciem ab ijs quos odio habẽt auertũt, quasi dicat. Dilexit me. Et ideò cum clamarem ad eum, & opere & verbis & deuotione, exaudiuit me vt impetrarem, faciendo me constantem & resurgere: Quia superius ostenderat se passurum, ne idcirco patre minor ex toto crederetur: ostendit se sicæqualem esse: dixi, quod laudabo te .i. faciam laudari in Ecclesia. Et nõ solùm tu laudaberis personaliter: sed apud te .i. tecum erit laus mea magna in Ecclesia .i. Ecclesia laudando te laudabit & me. *Ego enim & tu patri, vnum sumus.* Et alibi in Euangelio *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.* Et sic scilicet perueniet ad laudem meam, quia ego reddam vota mea. Quod est dicere. Ego qui ab initio deuouí eis ad salutem eorum, me corpus & sanguinem meum daturum; reddam & hic in conspectu timentium eum .i. ita quod timentes eum patrẽ, ó auditores, purâ fide conspiciens ila vota, credentes scilicet sacramenta illa veraciter in corpus & sanguinem meum translata. Non imaginaria tantum, vt quidam hæretici falsò asserunt: illud Euangelij exponendo perperam: *Hoc facite in meam commemorationem.* Solã enim corporis dominici atq; sanguinis memoriam in sacramentis illis absq; realitate essẽ intelligunt, Domino eis inclamante. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et paulò post. *Hic est sanguis meus, qui pro vobis fundetur.* Non igitur hæc corporis sui & sanguinis esse commemorationem vel signum asseruit. Sed *hoc est corpus meum.* Et *hic est sanguis meus*; apertissimè testatus est. Huius verò sententiæ quæ subiungitur: *hoc facite in meam commemorationem.* dubitatio nulla relinquitur, si Apostoli sententia Catholicè consideratur. Aut enim *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Est igitur dominicæ passionis sacramentum hoc non simpsius memoria. Nihil enim simpsius esse memoria potest. Panis autem & vinum non quantum ad naturam sed quãtum ad speciem & odorem, à christiana veritate dicuntur. Illi namq; qui carnem in vtero virginis esse simpsim: verbo tuo personaliter & inseparabiliter vnire potuit: Qui etiam mortalia corpora nostra imperij sui potentia facere immortalia: panis & vini materiam in sui corporis & sanguinis naturam transferre possibile est. Signa etiam Sacramenta hæc & mystica, rectissimè vocantur. Non sui videlicet signa, sed nostri. Magna enim in eis signa & mystica continentur. Nam materia illa panis scilicet ex qua corpus dominicum spiritali benedictione conficitur: ex granis plurimis mola atteritis, conspersione aquæ coniungitur. Vinum etiam quod in sanguinem cõferturex acinis multis, torcularis sui alicuius ponderis impressione conficitur. Grana verò & acina cultorũ labore cooperante procreãtur: ira & nos prædicatorum cultura in fide recreati, postea verò omnijs & vigilijs

Gen.32.24.

2.Cor.8.9.

Ioan.10.30.

Ioan.5.23.

Eucharistia veritas contra eos nostri hæretici.

Luc.22.19.

Ibidem.

Ibidem.

1.Cor.11.

Signa res significatas dicuntur Eucharistia sacramenta.

attriti

arcā vnum conficimur corpus, vi-delicet Christi, consperſione baptiſ-mi cooperante. vnde Apoſtolus. *Ita multi vnum corpus ſumus in Christo.* Signa etiam nobis & arra hæc ſacra-menta ſunt beatitudinis æternæ: per ea igitur quæ accepimus adipiſcendę, vnde quoque viaticum dicuntur. Aqua verò ad hoc ſacramentum con-ſecrandam ad figurā noſtri vino con-mixtum. Ita etenim nos ad modum aquæ fluctus in mortem defluentes, paſſionis dominicæ myſterio efficiē-te, Chriſto, gratiæ adoptione copu-lamur. Cum verò corpus hoc à fide-libus accipitur; ſignum eſt corpora noſtra mortalia, per Chriſti paſſio-nem eſſe reparāda. Per ſanguinis au-tem acceptionem, animarum intelle-ctus reparationē. Circa ſanguinē tamen, potius anima commoratur. Sequitur quintum ſacramentū hoc ſit in partes diuiſum, totum vbique ra-mentum integrum: Andrea Apoſtolo teſtante. *Caro eius cum comeſta ſint Apoſtoli, & ſanguis eius ſit bibitus. a-nima tamen qui ſacrificatur eſt integer perfruetur & viuit.* Sequitur. Edent pauperes &c. Quod ſic continuatur. Dico quia reddam vota mea in con-ſpectu timentium. Ipſi vero timen-tes vt conſpecto, edent illud pauperes effect. ſpiritu, id eſt ſe in anima humiliantes non ſuperbientes. De quibus in Euangelio Dominus ait. *Beati pauperes ſpiritu.* Et quia nō ſuf-ficit comedere, addit. Et ſaturabun-tur: i. replebuntur, re. i. figuficato ſa-cramentorum ſcilicet vnitate fidei, ſpei & dilectionis, quę per ſacramen-ta deſignantur, cùm ex multis granis & uis, vt diximus, vnumquodque, vinum quidefficiatur. Et ſic. i. edendo & ſaturando, laudabunt Dominū illi qui requirent eum tali laude. nō ter-rena. Quod eſt dicere. Comeſtio illa & ſaturatio laus Dei erit. Dico quod requirent eum & bono ſuo. Nam vi-uent corda. i. animæ eorū, in ſeculū ſeculi. i. in æternum, vt Dominus in Euangelio. *Qui manducat me, viuit propter me.* Nō quod corpora in futu-ro in æternū non variāt. ſed à parte to-tum deſignat. Quia verò anima po-tius in corde dominatur; corda po-nit pro animabus. Oſtenſa cōuerſio-ne Iudæorum vbi dixit. Timeat eum omne ſemē Iſrael &c. oſtendit & gē-tium conuerſionem ſic. Non ſolum-modo ſemen Iſrael, & Iacob time-bunt eum, ſed vniuerſi fines terræ. i. multæ gentes de vniuerſis finib⁹ ter-ræ reminiſcentur Domini, quem in Adam cognouerunt, & poſtea per o-riginalem culpā & infidelitatem ob-liuioni tradiderūt. Et ſic cōuertētur ad Dominum fide & pœnitentia. Et poſt vniuerſæ familiæ gentium, id eſt multi de vniuerſis familijs gentium: de nobilibus. ſ. & innobilibus, ado-rabunt Dominum. i. venerabuntur, laude & opere ſe cognoſcendo crea-turam, illum autem eſſe creatorem. Dico adorabunt exiſtendo in cōſpe-ctu eius. i. ſemper de eo conſpectum habentes, & nunquam poſtponen-tes. Vel adorabūt eum in conſpectu eius, i. in anima quam ipſe ſolus cō-ſpicit: & ſi ſemper in operibus adora-re nequeunt. Et meritò adorabunt; quoniam Domini eſt regnum: gen-tium ſ. quod pri⁹ erat diaboli. Et poſt idem ipſe. i. Dominus, dominabitur gentium non diabolus, qui prius do-minabatur. Dico quod conuertētur & adorabunt. Et ſic manducauerunt. i. manducabunt vota mea ſcilicet. Et poſt adorauerunt. i. adorabunt. Hoc verò idem eſt cum hoc quod ſu-perius dixit, ſaturabuntur. Quod eſt dicere. Adorabunt. i. venerabūtur: repleti re ſacramenti, id eſt vnitate fidei, & ſper, & dilectionis: quæ per ſacramentum vt diximus deſignatur, Dico manducabunt & adorabunt o-mnes pingues terræ. i. omnes omni-modi diuites in terrenis: non ſolum-modo pauperes. Si enim ſoli pau-peres adorarent & ſaluandi eſſent: non vtique Paulus Apoſtolus ad inſtruē-dum eos, diſcipulum ſuum ſic ad-moneret. *Præcipe diuitibus huius ſe-culi, non ſuperbe ſapere.* Et bene dixit pingues terræ non ſpiritu. Pingues & diuites ſpiritu ſunt, qui de terrenis ſuperbiunt. & ſi ea vt in verò bono

Cor pro anima.

1. Tim. 6. 17

ſpem

spem ponunt. Pauperes autem spiritu, qui & si terrenis abundant non inde superbiunt, neque spem ponunt: sed inde gentibus ea large distribuūt. Dico quod pingues adorabunt. Omnes autem qui descendunt in terram, i. in terrena desideria tantum, cadēt in mortem scilicet. Et hic est constās in conspectu eius; cuicunq; non sit constans. Dico quod illi cadent: & anima mea. i. meorum illi adhærendo viuet. Quia Iudæorum & gentium conuersionem ostenderat: ne putaremus quod in vno statu tantum essent: hoc ostendit sic per multas generationes hanc cōuersionem futuram vsq; in finem mundi de generatione in generationem. Dico quod anima meorum viuet illi. Et per illorum meorum prædicationem: semē meum seruiet ipsi. i. filii eorum imitatores bonitatis eorum, per ipsorum prædicationem seruient ipsi, vt viuant. Et iterum per illud semē annunciabitur Domino generatio vētura. Quæ compēdiosa oratio sic resoluitur. Per annunciationem prædicationis illius seminis cōuerteretur ad Dominum alia generatio ventura post illud semen. Et quidam de illa generatione facti cœli, i. compiutores & prædicatores aliorū, annunciabunt iustitiam eius. i. iusta præcepta eius: alij populo qui post eos nascetur, quem fecit Dominus. i. quem dispōsuit iam esse saluandum.

IN PSALM. XXII.

TItulus XXII. Psalmus Dauid. i. fidelium. de quibus omnes iam est in superiori psalmo, quod creaturi essent & adoraturi. Et ad inuitationem successorum ostendit beneficia sibi à Deo collata, vt & ipsi ad hæc bona inuitentur. Postea verò ipsi ipsa facient ad Deum, gratiarum actiones agentes de beneficijs impensis, vnde dicunt:

DOminus regit me in loco pascuæ, id est ipse est rector meus, ne oberrem in scripturis diuinis, quæ sunt locus in quibus pascuntur animæ fidelium dulcedine doctrinæ. Et quia talem habeo rectorem, nihil mihi deerit in loco pascuæ, id est nullus intellectus mihi deerit in illis scripturis, qui me instruere debeat. Et verè nihil mihi deerit in loco pascuæ. Nam ibi me collocauit, id est frequenter studere fecit. Et non solum hoc beneficium mihi contulit, sed etiam prius super aquam refectionis, id est super aquam baptismatis fundatum educauit me, id est enutriuit lacte doctrinæ, & prius animam meam conuertit, de infidelitate ad fidem. Meritò autem aqua baptismatis aqua refectionis dicitur: quia per eam iustitia & innocentia nostra, quæ defecit in Adam, reficitur. Baptisma quoque cæterorum bonorum fundamentum est & initium. Et non solum collocauit, deduxit, & conuertit: sed etiam deduxit de virtute in virtutem: de bona operatione ad bonam operationem. Vel deduxit me deficiā me constitutum super semitam iustitiæ, id est super virtutes & opera bona quæ sunt arctæ viæ ad vitam. Et bene ponit *super*. Nam cum in primis eis difficiles nimis erant: tunc subtus esse dici poterant, id est aberrantio eorum corporaliter afflictio de primi. Cùm verò iam in vsu habentur, & non adeo difficiles sunt: tunc fideles super eas esse dicuntur, id est in suo iure promptas habere adiutrice tamen gratia cooperante. Dico quod me deduxit. Et hoc non propter merita mea, sed propter nomen suum magnificandum. Et non solum deduxit: sed adhuc deducit. Et hoc inde: Nam ego non timebo mala, id est exempla & persuasiones inimicorum: vel tribulationes ab eis illatas. Et si ambulauero viam vitæ huius. i. quamuis conuersetur in medio vmbræ mortis, id est inter iniquos qui sunt vmbra mortis. i. priuādi à calore sancti Spiritus, & obscuri in intellectu, sicut vmbra frigida est & obscura: & alios ad tenebras æternas, exemplis & persuasionibus suis

deducentes, sicut vmbra herbas quæ A
sub se diu sunt interimit. Et ideo nō
timebo malis eorum flecti: quoniam
tu qui omnipotens es, mecum es vt
corrobores. Quasi dicat. Non ex me
sed ex te contingit securitas ista: di-
ceret aliquis: Cur dicis te non time-
re mala? Saltem tribulationes times,
quæ mala sunt: respondet. Nō. Nam
virga tua. i. minor tribulatio, quæ di-
sciplina tua est per quam corrigis &
doces: Et baculus tuus. i. maior tribu-
latio, per quam iterum me flagellan-
do castigas: ipsa quæ viderentur me
perturbare, potius me cōsolata sunt:
cum per ea intelligam me à delictis B
meis purgari, & coronam meam vir-
tutesque magnificari, & à superbia
cauteri. Iuxta Apostolum. *Ne magni-*
tudo revelationum extollat me: datus
est mihi stimulus carnis meæ. Et ideo
me consolata sunt: quia tu parasti. i.
struxisti mihi: aduersus eos qui tribu-
lant me: ne per tribulationes defi-
ciam: mensam. i. corporis & sangui-
nis tui refectionem, quæ in altaris
mensa suscipitur. Mensam dico po-
sitam in conspectu meo: quam con-
spicio esse signum mortis tuæ: vt & e-
go pro te tribulari & mori non ti-
meam. Et quia solus conspectus non
sufficeret: impinguasti in oleo caput
meum, id est mitem fecisti mentem
meam, nō rebellem in gratia sancti
spiritus, quæ oleum dicitur: eo quod
mentem mitem faciat ad patiēdum,
sicut oleum caput quod impinguat,
nitescit. Et ideo calix meus. i. oleum
tuæ crebrians me: ne tribulationes
grauiter nimis sentiam, quam præ-
clarus est. i. nullum præclarus mihi D
apparet. Dicitur autem oleū i. gratia
eo: eo quod vt dictum est fideles
reddat, à similitudine calicis vini,
qui bibentes inebriat. Et me iam im-
pinguatū, misericordia. i. gratia tua,
subsequetur. i. me comitabitur om-
nibus diebus vitæ meæ, vt de bono
proficiam in melius. Et adeo subse-
quetur, vt per eam in futuro, in habi-
tem in domo Domini, in paradiso
scilicet. eundo in longitudinem die-
rum. i. in æternitatem.

IN PSALM. XXIII.

Titulus XXIII. Psalmus Dauid *i. propheta* in prima sabbati. *i. a-*
gentis in consideratione victoriæ Chri-
sti, quæ contigit in prima sabbati, scili-
cet in die Dominica, quæ nuncupatur
prima sabbati, id est prima p̄ sabba-
tum. Iudei enim dies ita computabant
prima sabbati, secunda sabbati &c. Se-
ptimam verò diem dicūt sabbatum. Ad-
hortatur hic propheta fideles post ad-
uentum Christi existentes, vt ad Chri-
stum regem suum cum triumpho rece-
ptendum se bene præparent: in virtuti-
bus & bonis operibus magis q̄ magisq;
crescendo, & vitia remouendo, à simili tu-
dine eorum qui ad regem suum cū tri-
umpho recipiendum se præparant: cum
alicunde victor redeat. Portas q̄ ciuita-
tis eleuant & dilatant, vt facile præda
& triumphantiū chorus introeat. Chri-
stus enim victor ab inferis redeuns, re-
gnum quod diabolus usurpauerat, Eccle-
siam scilicet, obtinuit. Ostendit etiam
Propheta quæ sint Ecclesiæ membra: ne
quilibet indignus sibi id attribueret.
Et hoc sic dicit.

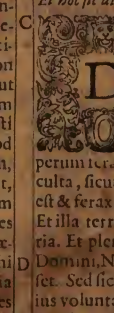

Omini Christi est terra. i. Ecclesia; cui prius diabolus dominabatur quæ dicitur terra. eō quod stabilis sit & bonorum operum ferax, & a prædicatoribus exculta, sicut terra stabile elementum est & ferax, & a cultoribus colitur. Et illa terra non est parua sed plenaria. Et plenitudo eius terræ est illius Domini. Non quod ante ipsius nō esset. Sed sic modo dicitur ipsius, vocis voluntati obediat, quod prius nō faciebat. Et orbis terrarum. i. Ecclesia ex omnib⁹ terris electa est Domini. Et hoc idem est quod superius dixit, Domini est terra: sed ex nimia lætitia repetit, vt ostendat perfectam esse, nec vitijs sordidam: à similitudine rei rotundæ, quæ & orbis dicitur quę perfectior est re quadrata vel triangulata: nullum scilicet habēs principium & finem: sed semper in se re-

Orbis & circuli perfectio.

tor-

torquetur. Neque possunt ei sordes facilè adhærere. Et vniuersi qui habitant in eo. s. orbe, id est in vnitate fidei & dilectionis eius orbi, sũt Domini. Et hoc idem est quod hic dixit orbis terrarum est Domini. Sed ad hoc alijs verbis repetit, vt quia indefinitè dixerat orbis, vniuersaliter dicat. Dico quod orbis est Domini. Et inde hoc videri potest: quia ipse fundauit eum super maria. i. firmum adeo fecit vt non timeret: sed cõtemneret maria, scilicet populos amaros sibi in tribulationibus, sicut maria amara sunt. Et etiam super flumina præparauit eum. i. firmum & excelsum in virtutibus statuit super principes, vt eorum tribulationes sperneret. Principes verò flumina dicũtur, eo quod eorum cura desluat in plebem subditam, sicut in mare flumina decurrunt. Quoniam autẽm dixerat vniuersi qui habitant in eo, ne quilibet falsus se habitare putaret: quærit quis dicendus sit habitans: vt postmodum soluendo, nos vt effici habitantes nitamur: exhortetur sic. Dico qui habitantes in eo sunt Domini. Et quis ascendet in mõtem Domini. i. in Ecclesiam, quæ est sublimis virtutibus à Domino facta? Aut potius quis postquam ascenderit, stabit, id est habitabit in loco sancto eius i. in Ecclesia, quæ est locus sanctus in quo ipse Deus habitat? Multi namque sunt ascendentes: qui postea deficiendo non sunt habitantes. Respondetur: innocens manibus habitabit. i. innocens operibus quãtum ad proximum. Et quia hoc non sufficeret addit. Et mundo corde existens, id est nullam habens immundam cogitationem aduersus proximum. Et qui nõ accepit in vano animam suam, quantum ad se. i. qui nõ habuit acceptabilem animam suam in vanitate: Quod est dicere. Si anima eius aliquid vanitatis ex fragilitate carnis, vel per suggestionem impulsa cogitauit, in hoc non fuit ei acceptabilis vt consentiret, sed omnino illud respuit. Et non solum fuit innocens manibus & in fido corde, quantum ad proximum: sed nec iurauit in dolo proximo suo. i. non firmiter promisit: sic vt eum deciperet. Et per hoc genus locutionis, scilicet per dolosam locutionem, remouet omnia genera malæ locutionis in proximum. Et ne putaremus quod hic per se staret in loco sancto Domini, Addit. Hic qui talis est, accipiet hanc benedictionem à Domino. i. hanc exaltationem, vt stet in sancto loco eius. Et hoc non solùm accipiet propter merita sua, sed hanc misericordiam accipiet à Deo salutari. i. saluatore suo. Et meritò accipiet hanc misericordiam à Deo. Nã hæc generatio est generatio quærentium Dominum. Et (pro scilicet) quærentium faciem, id est notitiam in futuro: Dei Iacob. i. fortium luctatorum. Quasi dicat. Non ad hoc innocentes sunt: & tales quales dixerim vt aliud adquirant, nisi gloriosam in futuro notitiam tuam, quam hic plenariè nõ possunt habere. Vnde Apostolus. *Videmus nunc per speculum: tunc autem facie ad faciem.* Et benè ponit, *generatio*: ne putaremus vnum solum esse: quia singulariter posuerat innocens manibus. Hoc exposito ad institutionem nostram, reuertitur ad hoc quod inceperat sic. Dixi Domini est terra & orbis. Ergo ô principes, id est fideles pri⁹ peccati serui, modò verò per Dominũ principes & liberi facti, attollite, eleuate portas vestras. Et post, id est vos emphaticè dicti portæ æternales. i. habentes in vobis virtutes, quæ sunt portæ ad æternã, eleuamini de bono in melius. Vel sic. Attollite. i. aufert portas vestras non Dei: scilicet vitia quæ sunt portæ clausæ non admittẽtes introitum Dei. Vnde Sapiens ait, *In malauolam animam non introibit sapientia.* Et illis ablatis, eleuamini. i. crescite in fidelibus. portæ æternales. i. virtutes: & sic introibit rex, gloriæ dator. id est Christus, vt idem in Euãgelio. *Et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Vel vos principes tenebrarum. i. dæmones attollite &c. Alia non mutãtur: quia dixerat

Flumina.

A
B
C
D

1. Cor. 13. 12

Sap. 1. 4

Ioa. 14. 23.

rat

tat rex gloriæ: ne putaretur qualiscunque rex, sic eum magnificare intendit. Dico rex gloriæ. Et quis. i. quātus est iste rex gloriæ? Verè magnus est. Nam ipse est Dominus in rebus, fortis in resuscitando carnem suam, qui in passione videbatur infirmus. Et potens qui videbatur impotens. Et verè Dominus est potens: & hoc ia prælio, id est propter prælium quod obediens fecit cum diabolo, & prælialuit ei: fecit eum Deus pater virtutem potentem in ipsius ascensione. Vnde Apostol⁹. *Propter quod & Deus exaltauit illum &cæt.* Ergo quia fortis & potens est, attollite portas &c. Et hoc vt superius exprimit. Et quis est iste rex gloriæ: eodem modo vt superius coniungitur & exponitur. Sed aliud hîc quiddam, vt vehementius eum magnificet, sic dicit: Dominus virtutum supernarum, id est spirituum cælestium: non hominū tantum: ipse scilicet quem hic accepi nō alius, id est Christus est rex gloriæ. Et verè Dominus est virtutum supernarum. Vnde Apostolus. *In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium terrestrium & infernorum.* Quam verò dicit bis, attollite, & quis est iste rex gloriæ: ad nostri facit exhortationem & Christi magnificationem: siue bis dicit hoc propter duplicem Ecclesiæ parietem: Iudæos scilicet & gentes.

IN PSALM. XXIV.

Titulus XXIV. Psalmus Dauid *i. minus perfectorum fidelium orantium post relicta peccata, vt Deus faciat eos perseuerare ne cedant: & ne sic erubescant. Prætendit etiam meritum quare debeat exaudiri. Orat quoq. ne Deus eis gratiam subtrahat pro delictis & ignorantijs eorum. Ostendit insuper ad instructionem nostram Deum cum dulcissit misericordiæ: rectum etiam esse malos iuste puniendo. Et* in finem *orat, & pro inimicis & pro bonis: vnde dicit.*

A Ad te Domine amplectandum leuaui animam meam à terrenis desiderijs exemptam. Leuauique bene operando, ô Deus meus creator meus, cui non aufero locum diuinitatis in me: in te confido, non in me: quia adhuc magis & magis leuabo. Et quia leuaui & confido: non erubescam, id est non deficiam: & sic non erubescam. Erubescerem enim si deficerem. Oro ne erubescam, neque irrideant me deficiētem inimici mei: & visibiles & inuisibiles, id est non gaudeant de defectu meo: quoniam gauderent si me deficientem viderent: rogo non erubescam neque irrideant. Et hoc bona fiducia oro. Etenim vniuersi qui sustinent te. i. qui patienter expectant te auxiliaturum & remuneraturum. Vel qui sustinent te, id est qui patienter ferunt præcepta tua, complendo ea, non confundentur, id est non erubescent. Et ideo quia te sustineo, non confundar: sed iniquia agentes superuacuè. i. sine vtilitate, qui in illis iniquis quæ agunt se putant vtilitatem habere, confundentur, quia te non sustinēt. Et quia hoc video futurum: concedo non imprecādo. Confundantur, id est erubescant: in conscientia sua & in hoc mundo & in futuro: omnes iniqua agentes superuacuè: quia nullus adeo iniquus, qui in conscientia sua de iniquitate sua non erubescat. Et hanc concessionem ideo facit, vt iniquos de iniquitatibus suis deterreat. Postea reuertitur ad orationem sic. Dico non erubescam: & vt hoc sit: demonstra mihi vias tuas, id est illa præcepta tua quæ sunt viæ communes omnibus saluandis ad vitam, sine quorum completione nemo saluabitur. Non dicit demonstra quod ignoret, cùm superius dixerit: ad te leuaui &cæt. Sed demonstra. i. fac habere in memoria, vt compleam. Et semitas tuas doce me, similiter vt compleam: Semitas vocat, præcepta illa maiora quæ pauci complent, sicut per semitā

pau-

pauciores quam per viam gradiuntur, scilicet vendere omnia & dare pauperibus, & cætera similia quæ perfectissimis solis conueniunt. Et per illas vias & semitas dirige me, benè operando. Et hoc in veritate tua .i. in conformitate Christi positā, qui est veritas à te egrediens: vt idem in Euangelio. *Ego sum via veritas & vita:* Christus dicitur veritas emphaticè: cum ab eo omnis veritas procedat. Et vt per vias & semitas dirigar, doce me. i. instrue in illis intellectū meum: ne in eis oberrem. Et tu potens es, vt hoc facias: quia tu es Deus .i. creator, & saluator, id est reparator meus. Et dignum est vt hoc facias. Nam te sustinui. i. patienter expectaui: vel patienter præcepta tua compleui: tota die. i. toto tempore ex quo incepi. Cùm ponit *die* à parte, totum tempus designat. Oro dirige: & vt dirigas: tu qui visus es me obliuioni dedisse, cùm ante baptisma te ignorando peccaui: reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum quæ à seculo sunt in te. i. ab æterno. Quod est dicere. Reminiscere quantas miserationes hominibus impendisti à mundi principio, & quantum in natura sis misericors: & sic mei miserere sicut aliorum misertus es. Misericordia dicitur, quæ in Deo est naturaliter. Miserationes verò, beneficia quę per misericordiam impendūtur. Quamuis autem pluraliter ponat *misericordiarum*: in Deo tamen simplex intelligenda est misericordia: sed secūdum multos effectus, pluraliter ponit misericordiarum. Dico reminiscere miserationum & misericordiarum. Et ne sim immunis à misericordia: Domine de memineris vt punias delicta iuuentutis meæ. i. peccata venialia, quæ commisi postquam in baptismo veterem hominem exuendo, iuuenis in fide factus sum. Et ignorātias meas. i. peccata quæ ignorāter ante baptismum commisi. Vel sic. Delicta iuuentutis. i. temeritatis meæ. Iuuenes enim magis temere peccant quam senes, ideoque iuuentutem pro temeritate ponit. Quasi dicat. Magna delicta quæ temere ago non necessariò, ne memineris. Et ignorātias meas. i. venialia quæ ignoranter ago. Et non meminiscendo delicta, memento mei vt miserearis qui visus es oblitus esse, dum infidelis essem: tu ô Domine qui solus potes sic misereri. Et hoc propter bonitatem tuam. i. misericordiam quam naturaliter habes non propter merita mea tantum. Et non parum misereris: sed secundum misericordiam tuam. i. ad modum misericordię tuę, sicut multū es misericors, sic & multum miserearis. Quoniam verò Dei bonitatis mētionem fecerat ne quilibet nimis in bonitate illa confidens in peccatis perseueraret: dicit etiam eum rectum esse ad vlciscēdum peccata perseuerātium sic. Dico propter bonitatem: & verè dulcis est Domin⁹ .i. bonus: & tamen rectus. i. iustus ad vlciscendum: & inde hoc potest videri, quod dulcis est & rectus. Nam propter hoc dabit legem. i. doctrinā delinquētibus positis in via morum .i. delinquentibus veniliter. Nam qui criminaliter peccāt, extra viam morum sunt: quod est dicere. Dabit eis doctrinam, ne criminaliter peccando pereant, & in hoc dulcis & rectus esse comprobatur. Nam si tantum dulcis esset, superfluo legem daret, cum omnia peccantibus omnibus dimissurus esset. Si verò tantum iustus: nūquam misericordiæ legem daret: sed omnes iustè damnaret. Vel legem vocat disciplinam tribulationum, quam ad suos corrigēdos & docendos infert. Vnde alibi Psalmista. *Disciplina tua correxit me*, id est edocebit. Et in iudicio. i. in lege illa per quam scient iudicare quid tenēdum sit, & quid fugiendum: ideoque iudicium dicitur: Diriget mansuetos de bono in melius, non rebelles. Et vt benè dirigantur: docebit specialiter ipsos mites vias suas, per quas ad eum peruenient. Et quia posset quæri, quæ sunt illæ viæ, exprimit. Vniuersæ viæ Domini sunt hæ: Misericordia & veritas. Misericordia scili

Ioan. 14. 6.

Misericordia.

Miseratio.

Psal. 17. 37.

cet,

cet, & fiat vnusquisq; misereatur ne
peccet, & peccando pereat. Et vt pro
malis bona retribuat. Veritas i. multi-
na fidelitas vt quod iustum est, Deum
super omnia diligat, & pro bonis bo-
na retribuat. Misericordia & veri-
tas dicto mutata à requirentibus te-
stamentum eius, & testimonia eius.
Quod est dicere. Si quis requiren-
do perscrutetur nouam legem & ve-
teremq; non inuenit plures vias istis.
Et ornè veterem legem testimonia
dicit aliter, cùm à multis testi-
bus aduentus Christi, à Prophetis
scilicet manifestata fuerit. Noua au-
tem lex singulariter testamentum
nuncupatur: eo quod ab vno solo te
stante æternæ data sit. i. à Christo.
Apostoli quidem & cæteri doctores
non fecerūt legis datores, sed exposi-
tores. Ostensio hoc quod Dominus
dicit: est & rectus: ad instructionem
nostram: quia orauerat superius ex
bona confidentia se impetraturū an-
nunciat: vt & alios ad petendū, gratia
impetrandi instiget sic. Oraui secun-
dum misericordiam tuam memen-
to mei: quod verè facies. Verè propi-
tiaberis peccato meo, propter nomē
tuum augmentandum. Et dignum
est vt propitieris. Multum est enim,
ad eū multum esse à me reputatur.
Quod est dicere. Non excuso me
parui pendendo illud: sed potius ac-
cuso multipendendo: ideoque veni
ad te cor. Et quia dixerat, si bi mul-
tum est peccatum suum: vt & hoc
nobis insinuet, scilicet multipende
re peccatum, & sic veniam promet-
ti, subiungit. Dixi multum est &
bonum est multum esse. Nō cui mul-
tum est, ille Deum timet. Et quis est
homo, id est quam magnus & quam
talis est homo qui timet Dominum.
& inde hoc apponit. Nam statuit ei
qui eum timet legem. i. firmitatem
ne deficiat in via bonorum mortin
quam elegit. Legem ponit pro firmi-
tate: quia illud præceptum quod fir-
mum & stabile est: lex dici solet. Et
per illam legem anima eius de cor-
pore exiens: demorabitur, id est ha-
bitabit in bonis cœlestibus. Et in fu-

A turo semen eius hæreditabit terram,
id est bona opera quę hic seminātur,
erunt causa quare in futuro corpus
& anima simul hæreditabunt terram
viuentium. Semina dicuntur opera
bona, eo quod causæ sunt præmiorū,
sicut semina causæ sunt messis. Quiā
verò dixerat: statuit legem: exprimit
ipsam legem sic. Dico Dominus sta-
tuit legem. i. Dominus est firmamen-
tum timentibus eum, ne cedant. Et i-
psis firmatis testamentum, id est pro
missio illius datur: hoc scilicet vt
manifestetur illis, in futuro vt idem
in Euāgelio. *Manifestabo eī meipsum.* *Ioan. 14. 21.*
Nulli enim in præsenti hoc tempore
Deus sic manifestatur, vt in futuro
manifestandus est. Testamentum
ponit pro promissione, eo quod te-
stamentum hæreditarem promittit.
Et quia Dominus firmamentū est ti-
mētibus, oculi mei. i. affectiones qui-
bus eū aspicio ad modū oculorum,
sunt semper ad Dominum. Quod est
dicere. Et vt meum firmamētum sit,
nunquā ab eo diuerto oculos, à simi-
litudine boni serui, cuius oculi sem-
per ad Dominum suum sunt, vt etiā
ad nutum ipsi protinus obediat. Vn-
de alibi Psalmista: *Sicut oculi seruorū* *Psal. 122. 2.*
in manibus dominorū. Et merito oculi
mei sunt ad Dominum, quoniam ip-
se euellet quandoque de laqueo pe-
des meos. i. eruet me de laqueo mor-
talitati, & passibilitatis, quibus mo
do vehementèr impedior. Quod au-
tem ponit pedes meos: à similitudi-
ne dicit eorum qui per pedes illaque-
antur. Et quia oculi mei ad te sem-
per sunt, respice in me. i. esto mihi
benevolus. A similitudine Domini
dictum est, qui seruum quem diligit
sæpè respicit. Et bene ponit in me.
Quasi dicat. Non horarie me respi
cias, sed respice in me figendo aspe-
ctum non cito auferendo: & respiciens
miserere mei indulgēdo. Et dignum
est, quia ego qui hoc oro, vnicus sum
& pauper. Præposterus ordo. Quod
est dicere. Quia sum pauper spiri
tu, non superbus, id est humilians
me erga te in omnibus. Quid verò
sit pauperem spiritu esse: in psal-

Semina sūt bona opera.

mum 21. dictum est. Et vtqueadeo sum pauper, quod etiam sim vnicus .i. in numero filiorum Ecclesiæ, quæ vnica tua est, scilicet ita chara sicut vnicus filius patri charissimus est.

Cant. 6.8. Vnde in canticis canticorum sponsus Christus Ecclesiæ sponsæ. *Vnica mea, columba mea.* Et exponit per partes paupertatem suam. Exponendo quoque per partes in quibus ei misereatur. Verè sum pauper in hoc scilicet. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, id est multas habeo tribulatiões & dolores in corde de peccatis. Et ideo erue me de necessitatibus meis, id est de venialibus, quæ ex carnis fragilitate necessariò contingunt. *Sacrificium enim Deo, spiritus contribulatus.* Et non solummodò de necessitatibus meis eruas me, sed etiam vide. i. misericorditer adspice, humilitatem meam. i. inquantum me humiliem erga te; & laborem meum quem habeo ieiunando: omni modo me pro delictis meis affligendo. Et propter has causas, dimitte vniuersa delicta mea, non solum venialia, sed & criminalia. Postquam verò dimiseris peccata ne recidam: respice inimicos meos qui volũt me deuocare, vt inefficaces facias. Et necesse mihi est vt respicias, quoniam multiplicati sunt, id est multi sunt, ideoque insufficiens sum resistere sine te, & non est illis ratio qua mihi inimicentur: sed oderunt me iniquo odio, non bono, id est odiunt in me bonitatem, quod odium iniquum est. Non malitiam, quod rectum odium esset. Vnde Augustinus. *Recti in malis odimus malitiam.* Dico respice inimicos, quoniam multiplicati sunt, & sic non erubescam. Neq; iustum est, quoniam sperauí in te, non in me i. sperauí, & adhuc spero per te erui & custodiri. Erubescerem enim, si non erueres & custodires. Et quãuis illud idem superi⁹ dixerit, scilicet non erubescam: nõ tamen superuũ iudicatur, quia nõ sufficit ei quod nimis desiderat semel orare, vel quod dicit *respice*, potest esse oratio pro inimicis. Iubemur enim pro inimicis

Psal. 50.19.

Odium iniquum.

A a Domino sic orare. *Orate propersequentibus & calumniantibus vos.* Et hoc sic continuat. Oraui erue me, dimitte. Et non solùm pro me oro, sed & pro inimicis: respice misericorditer inimicos meos, vt conuertas eos. Et dignum est vt hoc orem. Quoniam multiplicati sunt. Et odio iniquo oderunt me, id est quia multi sunt, & magnum damnum esset, si tanta massa periret. Et multum pernicioſi sibi sunt, cùm iniquo odio oderunt me. Ergo pro inimicis sic oraui: & quicquid de illis sit: saltem custodi animam meam &c. Hæc non mutantur: dixi non erubescam, ideo quia sperauí in te: & ideo adhuc quia innocentes & recti, id est iusti in operibus per me facti multi adhæserunt mihi, ideo quia sustinui te. i. sperauí in te, vt & exemplo meo sperarent. Quod est dicere. Quia multos ad te sustinendum exemplo meo prouocaui, non deficiendo, nõ erubescam. Ne & ipsi forte exemplo meo malo deficientes, erubescant. Orat quoq; pro ipsis innocentibus & rectis sic. Dico quod innocentes & recti adhęserunt mihi. i. exemplo meo. Ergo Deus libera ipsos iam factos Israel ex omnibus tribulationibus suis, ne cedant.

Luc. 6.28.

IN PSALM. XXV.

Italus XXV. Psalmus Dauid. *ifidelium collectionis vsquequaq; perfectorum concedentium ex securitate innocentiæ & iustitiæ suæ, vt Deus iudicet eos in futuro, secundum quod eorum innocentia & iustitia promeretur. Ostendunt etiam per partes innocentiam & iustitiam suam: & promittunt se magis in his esse intendendos, vt minus perfectos ad hæc exemplo suo vehementer inuitent. Vel potest hic oratio esse, vt Deus scilicet eos iudicet. i. discernat in futuro a massa perditorum, ne cum ipsis mixti sint, sicut in hoc mundo sunt. Cætera de intentione non mutantur: istud verò sic incipit.*

IVDICA me Domine, in futuro secundū quod in illū est. Quoniā ego quō hoc concedo in innocentia mea posit⁹ ingredi iuxta i. iuxta viam mandatorum tuorū. Quod est dicere. Quoniam in innocentia mea perseueraui. Vel sic vt in textu. Iudica me, iusto iudicio tuo: discerne me Domine in futuro a perditis cū quibus hic conuersor. Hoc autem quod sequitur (vt Augustinus dicit) non est superbia dicta, sed confessio non ingrati. Dico iudica me. Et merito, quoniā ego sic ornans in innocentia mea ingressus sum, perseueraui, & adhuc faciam, & credo non infirmabor in perseuerantia: in Domino sperās nō per me solū perseuerandi spem habens. Oro iudicas: & vt hoc iudicium bona spe expectem: hīc prius proba me. Præpono retorto. Tempta. i. temptatum per tribulationes & inefficaces suggestiones tu et mihi & alijs adhærēs offende. Et post proba me. i. nil agente in me tribulatione vel suggestiōe qua liberer a malis probatum ostende. Vre. i. igne (spiritualiter omnimodo consume renes meos. Et exponit in qua significatione ponat hic renes. Et pro scilicet eos meū. i. illicitos motus cordis mei qui renes dicuntur: eo quod in illis delectamur sicut in illicito renū exercitio. Quia vero pro sola innocentia non solum saluatur, *sed suspecta* tamquā *Deus non iustificabit se omnis caro*, nec etiam se per misericordiam saluari. Dic iudica me, quoniā ego in innocentia mea ingressus sum. Et non pro sola innocentia saluari peto, sed & ideo quoniā misericordia tua ante oculos meos est, scilicet antecedens oēs meas operationes. Quasi dicat. Quia in misericordia tua confido: & ideo adhuc, quia complacui in veritate tua, in conformitate veritatis tuæ, quā scilicet prout valeo positus & in opere & in virtutibus. Exponit autē innocentiam suam per partes sic.

A Vere ingressus sum in innocētia, quia non sedi cum cōsilio vanitatis. i. quāuis cum eis corporali presentia conuersor, tamen in anima nō sedi. i. cōsentiendo non immoratus sum cum illis, qui sunt consilium vanitatis. i. concordantes simul in appetitu terrenorum quæ vana sunt. Dico non sedi: & adhuc promitto, quia non introibo per consensum cum iniqua gerentibus, falsis scilicet christianis. Et benè ponit *introibo*. Introire namque dicimus in aliquod occultū intrare. Omnis autem iniqua gerens introit, id est in rem occultandam intrat: in peccata scilicet quæ occultanda sunt: vt Dominus in Euāgelio. *Omnis qui male agit, odit lucem.* Et non tantum non sedi: sed etiam odiui Ecclesiam malignantium. i. odio habui mala opera eorum, nō creaturam. Et non solùm nō introibo cum iniqua gerentibus, falsis scilicet christianis; sed & non sedebo. i. in consensu non immorabor cum impijs. i. cum hæreticis & idololatris. Quod est dicere. Non consentiam infidelitati & sententijs eorum. Sed inter innocentes consistens lauabo manus meas, id est mundabo quod mundandū est in affectionibus meis, quæ manus ideò dicuntur, quia per eas sententias attingimus, sicut manibus corporeis corporea tractamus. Innocentia suas per partes ostensa: videns hoc nō sufficere, promittit quoq; se benè operari, sic. Dico lauabo manus meas, & manibus lotis circundabo. i bonis operibus & virtutibus adornabo Domine, altare tuum, fidē scilicet, super quam oēs virtutes fundātur, & opera bona Deo sacrificantur: ideoque altare dicitur, cùm super altare sacrificari soleat. Vnde Apostolus. *Sine fide nemo placebit Deo.* Circundabo potius est pro adornabo, à similitudine altaris, quod cùm adornatur pallis siue auro vel argento, sic circūdatur. Dico circundabo & hoc ideo vt audiam vocem laudis tuæ. id est vt intelligam qua voce velis laudari: voce scilicet iusti. *Non est enim speciosa laus in ore peccatoris.* Bene quidē

Affectiones cur dicātur manus.

Ioan. 3. 20.

Hebr. xi 6.

Eccl. xv. 9.

Auditus, est anima intellectus.

ponit *audiam*, pro intelligam. Auditus enim animæ intellectus est: & etiam vt enarrem alijs mirabilia tua. i. præcepta & opera tua quæ sunt mirabilia, præ nimia sui excellentia. Alioquin autem idoneus enarrare nõ essem. Vnde alibi Psalmista. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas &c.* Dico circundabo: quod reuera faciam ô Domine. Nam ego dilexi decorem domus tuæ. i. me facere domum meam decoram virtutibus. & dilexi locũ habitationis gloriæ tuæ. i. desiderauí me benè operando facere talem, in quo tu dignanter habitando per bona opera mea ab alijs glorificeris. iuxta illud Euangelij. *Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum.* Quia verò dilexi: & circundabo & lauabo, & non sedebo, & non introibo. Ne perdas cum impijs in futuro, id est cũ hæreticis, & idololatris Deus animam meam: & cum viris effusoribus sanguinum, falsis scilicet christianis, ne perdas vitam meam. i. animam quæ ideo vita dicitur, quia per eam viuimus. Viri sanguinum dicũtur, qui malo exemplo & persuasione animas interimunt, sicut illi qui eorum quorum totum effundũt sanguinem, corpora perire faciunt. Qui viri sanguinum & qui impij dignè perdentur: & ecce causæ. In quorum manibus iniquitates sunt. i. in affectionibus. Quod est dicere. Et si non semper malè operari queunt, semper tamen malè operari cupiunt. Et si aliquando benè operentur, non intẽtione bona agunt: sed ideo quia dextera, id est illa bona operatio eorũ repleta est muneribus. Per dexteram quidem bona: per sinistram verò mala designari vsitatissimum est: quod est dicere. Ideo benè operantur, vt fauore populi, terrenisque commodis repleantur. de quibus in Euangelio Dominus ait. *Amen dico vobis receperunt mercedem suam.* Viri sanguinum & impij tales sunt: ideoque digne perdentur. Ego autem hic agens in innocentia mea ingressus sum. Istud verò ex affectione

Psal. 49. 16.

Matt. 5. 16.

Viri sanguinum, sũt animarum interemptores.

Matt. 6. 16.

A nimia repetitum, vt superius exponitur. Ergo quia ingressus sum redime me à peccatis, per mortem scilicet quam pro me passus es: & mei redempti miserere æterna gloria beatificando me, & non pro sola innocentia redimas & misereris: Sed ideo adhuc, quia pes meus, id est affectio mea stetit, id est perseuerauit in directo, id est in operatione bona quæ directa est, nõ distorta. Affectiones pedes dicuntur: eo quod per eas cogitando graditur animus sicut pedibus mouendo graditur corpus. Dico quod pes meus steterit in directo: & adhuc, ô Domine, benedicam. i. glorificabo & magnificabo te, benè operando: in Ecclesijs. i. in conspectu cõuentuum fidelium, vt & ipsi te, exemplo meo glorificent & magnificent benè operando.

Affectiones nr pedes vocantur.

B

C

D

IN PSALM. XXVI.

Dauid ter unctꝰ fuit.

Primò in Bethleem.

Secundò in Hebron.

Tertiò.

TItulus XXVI. Psalmus Dauid priusquam liniretur. *Hic mittitur ad historiam de Dauid, qui ter fuit in regem inunctus.* Primò *in Bethleem in domo patris sui, quod signum fuit à Deo eum regem electum esse.* Secundò *post mortem Saulis in Hebron, vt regnaret super tribum Iuda.* Tertiò *quidem, vt super omnẽ Israel regnaret. Hæc autẽ omnia ad Ecclesiæ figuram præcesserunt. Inunguntur enim Ecclesiæ filij in baptismate: in oleo sacrosancto, vt per hoc eos à Domino electos esse designetur, vt qui serui diaboli fuerant: sustinus reges gratia spiritali fiant. Secundo verò in confirmatione ab Episcopi inunguntur, vt copiosius Spiritus sancti gratiam accipiendo: sui qui iam Iuda, id est Deo cõsitentes effecti sunt, magis magisq; reges sint. Tertio quoq; à Deo in futuro æterna beatitudine inunguntur, vt omnimodò sui, qui Israel tunc erunt, sic Deo auxiliante reges sint, vt neq; visibiles, neque inuisibiles hostes aliquatenus eis dominentur. Videtur autem hic agere collecto fidelium, quæ in præcedenti psalmo locutus est, de beneficijs sibi iam à Deo datis, antequã ad æternã vnctionẽ perueneritet hoc ad inuitationẽ aliorum.*

vt qui

vt qui eadem bona habent, à Deo se habere sciant. Et qui nondum habent: ad habendum omnimodò festinent. Ostendit etiam se vnctionem illam omnimodò expectare, pro qua adipiscenda orat, vt & nos & eam expectare, & pro ea instruat orare. Quod sic in titulo breuiter denotatur. Psalmus iste attribuēdus est Dauid. i. Ecclesiæ perfectissimè agenti de beneficijs à Deo acceptis. Priusquam illuminetur. i. illa perfectissima vnctione à Deo in regem vngeretur. Aeterna verò beatitudo, vnctio rectè dicitur, per quā ab omni corruptibilitate sanabitur, sicut vnctione ægri sanari solent. Hic autem psalmus sic habet principium. B

DOMINVS illuminatio mea, emphaticè dictum est. Quod est dicere: Dominus illuminauit me fide in baptismo, & salus mea: & hoc quoque emphaticè, id est ipse saluauit me à peccatis: & cùm hæc iam impenderit: quem inuisibilem hostem timebo vt me superet? Nullum scilicet: & Dominus protector vitæ meæ: quod est dicere. Mihi qui mortuus eram in Adam originaliter in anima, restituit vitam: & ipse est protector illius vitæ: ne peccando criminaliter eam perdam. Ergo à quo visibili hoste expugnatus trepidabo, dū illi qui nocentes mihi voluntate (etsi actu nequeant) super me existentes .i. superiores & digniores me quantum ad corpus, appropiant. i. se præparant, vt edant, id est tribulationibus consumant carnes meas? A nullo trepidabo: subaudi. Vel edant carnes meas, sic exponitur. Appropiant inquam ad hunc effectum, licet non intrenderint deuenturi vt tribulationibus mihi illatis edāt carnes meas, id est consumant & ad nihilum redigant carnales voluntates meas: nedum tribulatus fuero, liceat eis in me quidlibet efficere. Vnde & in superiori psalmo sic orauit: *vre renes meos.* Et iure non trepidabo, hoc considerans de inimicis scilicet, qui tribulant me. Ipsi qui per hoc videntur alijs potentes & excelsi, & in A dominio firmi, potius per hoc infirmati sunt. i. visi sunt mihi iam infirmi & miseri. Et vt plus dicam. Iam ceciderunt mihi. i. iam casum eorum futurum præuidi. Exponit autem quomodo appropient. Dico nō trepidabo, dum appropiant. Et verum est. Nam si consistant aduersum me castra. i. si apparent multitudines hostium: vt aduersum me tribulationibus pugnent: non timebit cor meum, sic vt timore cedam. A similitudine hostiū dictum est, qui cùm aliquo prœlium inire velint, prius in terram eius intrantes, ibi castra metantur. Dico non timebo castra consistentia. Et etiam vt plus dicam: Si exurgat aduersum me prœlium tribulationum: non solum dico non timebo: sed etiam in hoc ego, qui forsitan hostibus timens videbor, sperabo. i. per hoc prœlium in quo viriliter agam: sperabo me adepturum vnū quid: quod à Domino expecto. Et verè vnū quid expecto: quoniā vnam rē petij à Domino & opere & voce & affectione, scilicet æternā beatitudinem: & hanc merito vitæ meæ requiram. Et exprimit ipsam beatitudinem per partes, scilicet hæc requiram vt inhabitē in domo Domini. i. in Hierusalem cœlesti: & hoc non horariè: sed omnibus diebus vitæ meæ. i. in eternitate qua vtitur vita mea Christus scilicet. Vnde Apostolus. *Cùm apparuerit Christus vita vestra: tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Et hoc quoque requirā, vt in domo Domini constitutus, videam perfectè voluntatem Domini: quam hic perfectè videre nequeo. Vnde Apostolus. *Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* Et videndo voluntatē: visitem. i. videam templū eius, scilicet Dominici corpus hominis: quod fuit templum diuinitatis. Vnde idē in Euangelio. *Soluite templum hoc, & post tres dies excitabo illud.* Dico quod hæc requiram. Et hæc est fiducia talium beneficiorum, quæ mihi iam impendit. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo. i. posuit

Coloss. 3. 4.

1. Cor. 13. 12.

Ioan. 2. 19.

meiã in abscondito tabernaculi sui, A
scilicet in fide & spe beatitudinis,
quam per Christum habiturus sum,
qui fuit tabernaculum Dei. Quę beatitudo à nobis est abscondita nunc:
quandoque quidem apparitura. Vn-
Hebr.11.1. de Apostolus. *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*. Et alibi de beatitudine
Coloss.3.3. sic dicit. *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo*. Et non solum absconditsed etiam me positum in absconditotabernaculi sui, protexit in die
malorum, id est in hoc tempore in
quo omnia mala abundãt, defendit B
sui gratia ne cederem. Vnde Apos-
Eph.5.16. tolus. *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*. Et non solum absconditit & protexit, sed etiam me positum in
petra, id est in Christo qui firmus est
vt petra. Vel in petra, id est in constãtia & fortitudine exaltatum in virtutibus. Et exprimit quãdo exaltatum.
Dico exaltauit. Et (pro scilicet) nunc
in tempore persecutionis, cùm omnino depressus videor: exaltauit ca
put meum, id est mẽtem meam: & si
corpus deprimi permisit: super inimicos meos. Quod est dicere. Magis C
exaltatus sum in virtutib⁹ cõtra eos:
quam ipsi in tribulationibus aduersum me. Ostensis beneficijs gratia
Dei cõcessis sibi, per quæ fiduciã habet beatitudinẽ adipiscendi, ostendit
quoque merita liberi arbitrij sic. Nõ
solùm hac fiducia spero me habere
beatitudinem quam requiram, ideo
quia me absc͂odit, protexit, & exaltauit; Sed ideo quia circuiui i. ne temerarius aut remissus essem diligenter
inuestigaui, qualiter ipsi sacrificare D
deberem. Et positus in tabernaculo
eius, id est in fide Christi tabernaculi
eius, immolaui ipsi hostiã vociferationis, scilicet virtutes & operationẽ
bonã, quæ sunt hostiæ multũ clamãtes ad Dominũ. Iuxta illud Prosperi.
Nec Christi exemplo suauior exit odor:
Quã cum homo castorum profert libamina morum: Et de virtutum munere sacra litat. Cùm dicit: hostiam vociferationis, idem est ac si diceret.
Hostiam multum dignã impetratione, à similitudine illorum, qui cùm
multũ vociferent, citius impetrare
solent, quã qui remissè agũt. Circuiui
dicit, à similitudine illorũ, qui quando aliquid diligenter inuestigant,
multum circuire solent. Non solum
verò circuiui & immolaui: sed adhuc cantabo Domino. i. benè de eo
cogitabo: quod illi dulce erit vt canticum. Et non solum cantabo, sed et
iam psalmum dicam. i. bonum opus
meum in euidenti ponam: vt alios
attraham exemplo meo. Benè quidem ponit, *dicam*: dicta namque in
euidenti sunt, cogitationes autem in
occulto. Beneficijs atq; meritis quibus se beatitudinem adepturum cõfidit ostensis: orat vt cõsequatur sic.
Dixi vnam petij, & requiram, & tu
Domine exaudi vocem meam qua
clamaui. i. clamore egi non remissè
ad te promerẽdum. Et non pro solis
meritis exaudias, sed miserere mei
& exaudi me. i. misericorditer exaudi. Dico clamaui: Et verè vox mea
clamor fuit. Nam dum voce agerem,
non aliud in corde habui: Sed tibi dixit cor meum illud idem, quod & os.
Alioquin enim vox mea clamor nõ
esset, sed remissa. Vel sic. Dico clamaui: & nõ ore: sed tibi dixit cor meum istud. Et exprimit quid dixerit.
O Domine exquisiuit te facies mea.
Quod est dicere. Diligenter & opere
& affectione quæsiui, vt quẽ nunc in
ænigmate video: facie ad faciem videam. Et adhuc Domine faciem tuam requiram, benè cogitando & operando. Ergo ne auertas in futuro
faciem tuam à me, & si modo auertis. Quod autẽ addit, *ne declines*: idem
est quod ne auertas faciem. Sed ideo
repetit vt addat sic. Ne declines faciem, scilicet in ira. i. propter iram,
quã in me de peccatis meis habeas,
quoniam à nullo declinabis, nisi cui
iratus apparebis. Vnde Psalmista alibi. *Tunc loquetur ad eos in ira sua.* *Psal.2.5.*
Dico ne declines à me seruo tuo scilicet: Quasi dicat. Non est dignum
vt declines, cùm seruus tuus sim: in
omnibus tibi prout possim obediens. Oro ne declines: immo adiutor

meus

meus esto ad benè operandum: & sic adiutor, ne derelinquas me, in solo libero arbitrio, quia per me insufficiens essem. Et si aliquando me relinqueris, vt cùm cecidero, me insufficientem esse non dubitem: sicut Petrum te negantem reliquisti: ne postea in se confiderem. Dixerat enim in se confidendo. *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Saltem ne despicias me .i. non sic derelinquas, vt post non auxilieris, sicut Iudam despexisti. Et non debes despicere: quia Deus es .i. creator: salutaris meus .i. saluator. Quasi dicat. Quia te solum habeo Deum & creatorem: & necesse est vt nō derelinquas & despicias. Quoniam pater meus & mater mea, Adam scilicet & Eua, dereliquerunt me .i. deiecerunt in mortem: à similitudine patris & matris: qui cùm infantem paruulum derelinquendo exponunt, quantum in se est, interimunt. Fame namque periret: nisi ipsi alius succurreret. Sic & Adam & Eua qui exemplo suo bono, nos debuissent ad Deo obediendum instruere: & sic secum ad vitam trahere: deficiendo in se nos instruere dereliquerunt, & sic ad mortem pertraxerunt. Dico quod ipsi me dereliquerunt. Dominus autem assumpsit me, vt infirmum sanctificaret .i. ad immortalitatem reduceret: & hanc apostropham ad auditores facit, vt qui assumpti sunt, non hoc sibi, sed Domino sui exemplo attribuant: Et non assumpti vt assumantur omnimodò sustineant. Post apostropham reuertitur ad orationem sic. Dico Domine quia me assumpsisti. Et ne assumptus rursus debiliter: Domine mihi posito in via tua .i. in via mandatorum tuorum: in completione scilicet, quę via est ad vitam: pone legem viandi .i. moderamen, ne retro eam: nec dextrorsum nec sinistrorsum: retro quidem dicitur ire, qui ex toto deficit. Dextrorsum autem, qui dum nimis in sanctitate intēdit modum excellendo, ad id quod dispositum attingere nequit: vt Eremita Ioannes paruus, qui angelicè viuere temptando defecit. Et bene istud dicitur dextrorsum ire. Per dextram namque bona solent designari. Virtutes verò bona sunt. Illud autem ire: virtuti videtur accedere. Nullus enim ignauus in virtute qualibet vltra modum intenditur. Sinistrorsum quidem ire dicitur: qui & si non ex toto, nimis tamen in virtute remittitur. Quoniam per sinistram, vitia designantur. Mala enim sunt. Mala verò per sinistram sæpè denotantur. Remitti quidem in virtute nimis, vitiosorum est. Namque nemo sanctus in virtute remittitur. Nimis igitur remitti: rectè sinistrorsum ire dicitur. Ante autem ire in via Dei dicitur, qui neque remittendo nimis, neque modum excellendo deflectitur, sed æquo modo Dei viam incedit. Via quidem Dei dicuntur communia præcepta, sine quibus nemo saluabitur, vt in psalmum XXIIII. exposuimus. Dico legem pone in via: & non solum hoc, sed etiam dirige me .i. directum me fac in semita recta. Recta verò semita, singularia præcepta dicuntur, quæ paucis competunt, vt in eūdem psalmum dictum est, Et hoc quod oro pone legem & dirige, propter inimicos meos facio, qui me volunt deflectere: à quibus cripe me, ne mihi pręualeant. Et sic, id est, eripiendo, ne tradideris me in animas .i. in voluntates tribulantium me. Quod est dicere. Et si tribulari me permittas ab his, non tamen hoc quod volunt sinas eos in me penitus efficere, scilicet vt me deflectant. Oro ne tradideris: & hoc mihi orandum est. Quoniam insurrexerunt in me, tribulando, suggerendo, testes iniqui .i. illi qui iniqua testantur: & opere scilicet & verbis, id est, mundanis adhærere summum bonum esse. Et iniquitas, id est, ipsi dicti per emphasim iniquitas, mentita est, vt me deflecteret, affirmando bona esse quæ mala sunt, id est, vitia: mala etiam esse quæ bona sunt, id est, virtutes. Dico mentita est: & hoc non ad incommodum meum: sed sibi .i. ad damnationem

Mat. 26 33.

Siniſtrorſum.

Ante.

Via.

Semita recta.

Retrorſum ire. Dextrorſum.

De hoc in vita Patrum.

Sap. 1. 11. suam. *Os enim quod mentitur, occidit animam.* Facta oratione ne videretur ex diffidentia orasse: enunciat se firmiter credere: quod orauit adepturum sic. Orani, ô auditores, ne Deus auertat faciem, & hoc non ex diffidentia orani. Nam credo me videre .i. visurum, bona Domini .i. faciem eius & voluntatem, quæ sunt reuera bona. Et hoc non in præsenti vita, sed in terra viuentium .i. in paradiso, vbi nemo nisi perpetuò viuens habitabit. Ergo, auditor, mei exemplo expecta Dominum, credendo illum tibi eadem bona daturum. Vnde Apostolus. *Nolite amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem.* Dico expecta: & in expectando non sis remissus in operibus: sed viriliter age operando, orando, benè cogitando. Et cùm viriliter egeris, non cesses prætædio, sed confortetur in hoc cor tuum. *Nam qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.* Et si Dominus moram fecerit: sustine .i. patienter expecta Dominum: ne murmures.

Hebr 10. 35.

Mat. 10. 22.

IN PSAL. XXVII.

Titulus XXVII. Psalmus ipsi Dauid *attribuendus .i. Christo: Et bene ponit* ipsi Dauid. *Quasi dicat. Non Dauid loquenti per membra sua, sed ipsi .i. Dauid in propria persona agenti: & orat hic prætendendo meritum .i. bonam intentionem suam, vt Deus exaudiat eum orantem de resurrectione. Agitque etiam concessiuè de retributione inimicorum, annunciat q; salutem suorum: & in fine pro eis orat.*

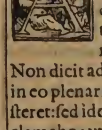

AD te Domine trinitas obtinendum clamaui, & clamabo .i. bona intentione quæ tibi est clamor intensus, agam. Non dicit ad te obtinendum, quod in eo plenariè semper Deus non existeret: sed idem est ac si dicat. Ad hoc clamabo: vt qui secundum mortalitatem tibi sum non conformis, tuæ conformer immortalitati & impassibilitati. Obtineam scilicet immortalitatem & impassibilitatem secundum quod homo sum. Vel clamabo ad te misericordem respiciens. q. d. In misericordia tua confidens. Ergo Deus meus ne sileas à me elongatus. Quod est dicere. Responde petitioni mææ. Respondere Dei est, petitionem perficere. Et habetur in alia translatione ne obsurdescas mihi .i. ne fias mihi surdus. Et hoc idem est, quod ne sileas à me. Et quia dixerat ne sileas, ne putaremus quod mox vellet petitionem suam compleri: determinat. Ne taceas à me elongatus dico: quando .i. aliquando. Quod est dicere. Et si modò taces, non perficiendo; non tamen taceas, dum non tacendum erit. Quasi dicat. Perfice in me aliquando quod perficiendum est, vt me immortalem & impassibilem facias. Ne taceas & ne sileas idem est pro determinatione repetitum. Vel sic. Ne taceas quando .i. aliquo modo, quin me meosque facias immortales. Oro ne taceas. Nam si tacueris, non solum non immortalis ero, sed assimilabor .i. similis fiam, descendentibus in lacum .i. in profunditatem mortis, non resurrecturis vsque in communem resurrectionem. Lacum dicimus foueam profundissimam: idcoque hic pro profunditate ponitur: in alia translatione habetur: ne forte tacente te, comparer descendentibus in lacum. Dixi clamabo intentione, scilicet. Et etiam clamabo, voce deprecationis .i. voce elementari à deprecatione mea procedenti: scilicet ab intentione cordis, quæ te deprecatur intensè. Et tu exaudi vocem deprecationis meæ, id est, audi vt impetrem vocem, quæ procedit à bona intentione mea, qua te deprecor. Et dignum est vt exaudias: dum hoc est quod oro ad te obtinendum, non aliquid terrenum. Et dum hoc est quod non deprimo, sed extollo, id est, intensas facio manus, id est, affectiones meas ad templum sanctum tuum constituēdum. Quod est dicere. Dum ad hoc

Respondere Dei quid sit.

affectio-

dictiones meæ intendunt, vt contra eam Ecclesiam, quæ erit sanctum templum tuum, in quo habites. Vnde Apostolus. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*, vel sic. Dum extollo te electo manus meas in crucem ad templum sanctum tuum constituendum. Cætera non mutantur. Quia verò dixerat, *exaudi*: ostendit vnde exaudiat sic. Ne hoc scilicet exaudi. Ne tradas me in mortem simul cum peccatoribus: antonomastice. Quasi diceret. Non oro quidem vt non tradas in mortem, sed oro ne tradas simul cum peccatoribus, id est, consentiendo desiderio peccatorum: qui me volunt detinere in morte, ne resurgam. Et quia obscurè dixerat exponit. Dico ne simul tradas me cum peccatoribus, quod est, si dixerem. Et, id est, scilicet; ne perdas me, id est, destruas ex toto, quin resurgam. Cum operantibus iniquitatem, id est, consentiendo Iudæis, operantibus mortem meam, quæ emphaticè dicitur iniquitas, quantum ad eos. Qui operantes iniquitatem, loquuntur pacem, id est, verba pacifica cum me proximo huc: de eorum genere iuxta carnem nato, dicentes; *Magister, scimus quia verax es &c.* Dico quod loquuntur pacem. Mala autem, id est, malæ cogitationes de me sunt in cordibus eorum. Hoc autem dicit ad exaggerationem scilicet eorum, vt posteà concessiuè agat de eorum damnatione sic. Dico loquuntur pacem, & mala sunt in cordibus: Ergo da illis secundùm opera ipsorum, id est, retribue damnationem, quam promerentur opera eorum: mors mea scilicet: quam & si non actu, consilio tamen & verbis operantur. Ne verò putarentur opera iusta vel ex temeritate: sic determinat. Et, id est, scilicet da illis secundùm nequitiam adinuentionum ipsorum, id est, secundum quod promeruerunt nequam consilia, quæ adinuenerant de morte mea. Et non solum des secundùm opera, non manibus sua, sed tribue illis secundùm

A opera manuum ipsorum, id est, secundùm hoc quod in manibus exercuerunt flagellando, & quasi latronem me tractando. Et quia dixerat da & tribue: exponit quid orat dari sic. Dico da & tribue: scilicet redde retributionem illorum, id est, præmium retributionis eorum ipsis. Retribuerunt enim mihi mala pro bonis. Versus autem qui supra est, scilicet quoniam non intellexerunt, sic præposterè legitur. Dico redde retributionem, quod verè facies: destrues illos, & hic de terra sua: & in futuro de terra viuentium: quam se habere præsumunt: Et pòst non ædificabis eos nec in hac, nec in illa: & de his causis. Quoniam non intellexerunt opera Domini, id est, noluerunt intelligere per opera sua eum Dominum esse in rebus: scilicet per gloriosa miracula, quæ coram eis operatus est. Nullus enim alius cæcum natum illuminauit, quatriduanum resuscitauit: Et non intellexerunt in opera manuum eius, id est, per excellentissima opera eum Dominum esse: scilicet per hoc quod innocentiam per Adam ablatam, restituit. Peccatum originale destruxit, immortalitatem mundo reparauit, & cætera quæ mirabiliter operatus est: quæ dicuntur opera manuum eius, cò quod præ cæteris egregia sunt. Magis enim egregia sunt opera quæ manibus exercentur, quam quæ instrumentis aliis aguntur. Quoniam autem dixerat, exaudi vocē orationis meæ, &c. ne crederetur ex diffidentia orasse: innuendo se exaudiendum, laudat Deum quasi iam exaudierit sic. Oro exaudi: & iā mihi videor exauditus: & benedictus .i. exaltatus sit Dominus: & à me & à membris meis. Quoniam exaudiuit .i. præ nimia certitudine quam habeo, iam videtur exaudisse vocem deprecationis meæ .i. procedētem à bona intentione mea. Et ostēdit vnde exaudiuit: sic de hoc scilicet exaudiuit, quia Dominus erit adiutor meus vt resuscitet: & protector meus, ne cedā in tribula-

tionibus:

Sperare cor de quid sit.

tionibus : & merito Nam in ipso, non in alio sperauit cor meum : & ideò adiutus sum ab eo. Et benè ponit sperauit cor meum. Sperare namque corde & mente dicimur: cùm rationabiliter & quæ ad salutem pertinent, speramus. Sperare verò sensualitate, cum sola quæ corpori dulcia sunt & vtilia speramus. Quia verò dixerat, adiutus sum, exponit in quo sit adiutus sic. Dico adiutus sum : & quia me adiuuit, refloruit caro mea, id est, reflorebit caro mea: gloria resurrectionis, quæ florida fuit gloria natiuitatis, cum sine concupiscentia de virgine nata est. Vnde per Esaiam dicitur. *Egredietur virga de radice Iesse :* & flos de radice eius ascendet. Et in canticis idem sponsus & Ecclesiæ sponsæ dicit. *Ego flos campi.* Et quia reflorebit caro quæ marcida in passione videtur, confitebor ei, id est, laudabo eum in meis futuris. Ex voluntate mea, id est, secundùm voluntatem meorum. Scilicet pariam ei confessores: qui non seruili timore, vt Iudæi; sed voluntariè laudabunt eum affectione bona & operatione. Dico quod confitebor ei in meis : Dominus autem erit fortitudo plebis suæ, id est, Dominus faciet fortes in virtutibus illos confessores, quos ei pariam, qui erunt plebs eius. Et erit protector, ne deficiant saluationem Christi sui .i. saluandorum à me Christo suo, qui per emphasim saluationes dicuntur. Enunciata salute suorum, orat pro eis sic. Dico quod eris fortitudo & protector & ita sit. Saluum fac Domine à vitijs populum tuum futurum. Et benedic hæreditati tuæ .i. exalta virtutibus illum populum quem excoles, per prædicatores, vt aliquis hæreditatem excolit, ideoque hæreditas tua dicentur. Et rege eos ne deficiant. Et extolle illos, id est, exalta de bono in melius: vsque in æternum, id est, in æternitatem deducturus eos.

Sperare sin similitudine.

Esai.11.

Cant.2.1.

IN PSAL. XXVIII.

Titulus XXVIII. Psalmus Dauid .i. *prophetæ* in consummatione tabernaculi *agentis .i. in consideratione consummationis tabernaculi .i. Ecclesiæ : qua tabernaculum dicitur, eò quod in ea fideles existentes, Deo militant, contra vitia pugnando, ad modum militum in tabernaculis militantium. Titulus iste tuxta similitudinem historia positus esse videtur. Legitur enim cum Dauid Domini tabernaculum consummasset : populum Israel ibi plurima sacrificia obtulisse. Tabernaculum autem istud præfigurabat Ecclesiam : à Christo verò Dauid ex utroque populo consummandam in virtutibus & operibus bonis : quam consummationem propheta præuidens, adhortatur eos qui in tabernaculo, scilicet in Ecclesia sunt futuri, vt cum à Christo fuerit consummatum, semet ipsos ad sacrificandum offerant: exemplo Apostolorum, qui arietes dicuntur, eò quod omnium fidelium duces sunt: sicut arietes duces sunt ouium: vel quia duo fortia cornua habent .i. duo testamenta : auxilio quorum errores omnium repellunt : sicut arietes duobus cornibus obstantia depellunt. Ostendit quoque qualiter hoc sit tabernaculum consummandum.*

Arietes Apostoli nominantur. 1. 2.

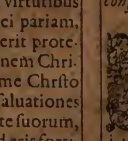

FERTE Domino ô adoptiui filij Dei futuri : afferte vos ipsos ad sacrificandum filios arietum: .i. imitatores Apostolorum. Quod est dicere. Offerte vos ipsos Domino. vt Apostoli fecerunt. Vere filij Dei fideles dicuntur .i. ab eo specialiter regenerati. Vnde Ioannes euangelista. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri :* filij etiam dicuntur Apostolorum, eò quod eorum doctrina Deo regenerētur : & eorum imitatores pro posse suo existant. Vnde Apostol. *Filioli mei quos iterū parturio* &c. Quia verò bis dicit, *afferte*, sic dicit. Dico afferte vos filios arietum & in hoc scilicet situs filij arietū. Afferte Domino, sicut ipsi fecerunt gloriā, vt bene

1.11

Gal.4.19.

cogitetis

confessio & gloriosa essentia Dei. Et afferte honorem in alia translatione habetur *imperium*. quod est dicere. Intelligite eum secundum humanitatem ab omnibus esse honorandum, & super omnia protestatem habere & imperium. Vnde idē in Euangelio. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Et Apostolus. *Donauit illi nomen quod est super omne nomen.* Dico afferte Domino gloriam & honorem: & hoc quantū in vobis est bene de eo intelligendo: & enarrando quātum ad illos: afferte Domino gloriam nomini eius .i. facite eum in aliis gloriosum magnificando nomen eius: & adorate Dominum .i. venerantes bonis operibus: in atrio sancto eius .i. in vobis effectis atrium sanctum eius .i. non angustis in charitate, sed dilatatis sicut atriū amplum est. In alia translatione habetur in aula sancta eius: quod idem est in sententia: scilicet vt sitis habitatio eius in charitate amplissimi, ad modum aulæ: quæ habitatio amplissima est. Dico afferte filios arietum: & afferendum est: nam iam est tabernaculum consummatum, idque sacrificandum est in eo. Et adhuc quomodo sit consummatum: & quid sit illud tabernaculum: hoc quod futurum est ex nimia cer titudine annunciando præterite fic. Vere afferendum est. Nam vox Domini .i. prædicatio eius, per prædicatores intonuit super aquas .i. ad modum tonitrui, quod apertè sonat omnibus & comminatur: aperte gentibus sonuit, & damnationem non recipientibus comminata est: & bene potuit *super*. Nam vox illa de superiori dispositione patris processit. Gentes quidem aquæ dicuntur: eo quod ad modum aquarum defluentium, per illicita defluunt: & quia dixerat vox Domini: ne qualiscunque Dominus videretur, commendat eum sic. Et iste Dominus existens Deus maiestatis .i. omnipotentiæ, intonuit super aquas multas: & idem repetit super aquas, vt quia indeterminatè posuerat, addat mul-

tas. Vox Domini dico operantis in virtute .i. in constantia quam dedit prædicare rudi, *vt neque mors neque vita separaret eos a charitate Christi.* Et vox Domini dico operantis in magnificentia miraculorum prædicatorum. Vnde in Euangelio. *Domino cooperante & sermonem confirmante, sequentibus signis*: & exponit quid operatus sit in virtute & magnificētia sic. Et vox Domini dico confringentis, de malo in bonum cedros .i. sublimes in superbia, admodum cedri, quæ sublimis arbor est. Cùm dicit cedros, simpliciter intelligit omnes superbientes cōtra Deum inobedientia: & non solum paruas cedros confringet: sed & cedros libani confringet Dominus .i. superbientes de nitore nobilitatis & diuitiarum: qui ideò cedri libani dicūtur. Libanus. n. nitor interpretatur. Dico quod cedros cōfringet: & adhuc aliud faciet quod mirabilius erit, hoc .i. Cedros confringet, & eas cōfractas, comminuet .i. valde humilabit in tribulationibus. Eas dico existentes tāquam vitulū libani. i. acceptabiles Deo per ipsas tribulationes, sicut vitulus libani acceptabilis est ad sacrificandum, cum pinguissimus sit propter bona pascua libani, in quibus pastus est. Pingues namque vituli sacrificio habiles erant. Dico comminuet eas, & ne comminui videatur eis ignominiosum: dilectus, antonomasticè .i. Christus de quo vox paterna ait. *Hic est filius meus dilectus*: comminuetur .i. in tribulationibus humiliabitur. Et ne crederetur secundum diuinam naturam comminui, determinat sic. Quemadmodum filius est vnicornium .i. ad eum modū, ad quem modum est filius Iudæorum, qui dicuntur vnicornes, propter vnicam & singularē superbiam, quā præ cæteris habuerunt. Vel propter vnicam legem. Nullæ namque gentes legem nunc habuerunt. Quia autem dicit eum filium Iudæorum i. de eorum sanguine natū: ad ipsius humilitatē cōmendandam dicit. Qui nec etiam de eorū sanguine, quos fe crucifixuros

Rom. 8. 35.

Marc. vlt. 20.

Libanus.

Matt. 3. 17.

Vnicornes Iudæ cur dicti.

1.

2.

cifixuros cognouerat, nasci dedignatus est. Ne verò putaretur illas solas cedros confringere & comminuere, quæ quamuis libani sint, non tamen aduersariæ sunt Ecclesiæ. Ostendit quoque se illas intercidere quæ sunt aduersantes fidelibus sic. Et vox Domini dico intercidentis.i. diuidentis flammam ignis i persecutores: alios assumendo & alios relinquendo: qui bene dicuntur flamma: eo quod fideles tribulationibus deuorent: ad modum flammæ ligna deuorantis. Et benè post flammam subiungit ignis. Nam sicut flamma ex igne, sic & eorum persecutio procedit ex nimio iræ & odij feruore. ¶ Postquam ostendit vocem Domini intonuisse super gentes, quæ aquæ dicuntur, & hoc in virtute & magnificentia: & confregisse cedros libani, & eas comminuisse tanquam vitulum: & intercidisse flammam ignis: enūciat eadem voce concutiendum & commouendum desertum cades: per quod Iudæi figurātur. Cades iuxta Augustinum: sanctum legis interpretatur. Ipsi verò desertum sunt à sanctitate legis, scilicet sanctitate legis carentes, & carnalia præcepta solummodo retinentes. Vel desertum sanctitatis legis sunt .i. deserentes legis sanctitatem, quam eis Dominus proposuit: & hoc idem est in sententia diuersè explicatum. Vnde Dominus in Euāgelio. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Et Apostolus. *Volunt atem suam quærentes statuere, legi Dei non sunt subiecti.* Cades quoque iuxta Hieronymum, comestio tineæ dicitur: Iudæi verò desertum existentes: ad modum tineæ persecutores innocentes comedere.i sibi confirmare studuerunt. Et de eorum commotione ad fidem sic dicit. Dixi quod vox Domini intonuit super aquas. Vox Domini dico concutientis per pœnitentiam desertum: & exprimit quod desertum. Et .i. scilicet commouebit Dominus per pœnitentiam desertum cades .i. Iudæos: à similitudine cultoris: qui terrum concutit & commouet arat iis. vt seruetis fiat. Et vox Domini præparantis ceruos: ex ipso deserto .i. facientis quosdam ceruos .i. deuorantes venenum serpentium: & per hoc præparabit ceruos, quia reuelabit eis condensa .i. obscuritates scripturarū propheticarum. Dixi quod vox Domini intonuit super aquas: & confringet & comminuet cedros: & commouebit desertum cades: & omnes isti scilicet aquæ, cedri, & desertum in templo eius existentes.i. membra Ecclesiæ, quæ est templum eius. dicent gloriam ei.i. glorificabunt eum bonis affectionibus & verbis & operibus, & per hoc dicent gloriam, quia Dominus facit .i. faciet eos inhabitare diluuium .i. immobiliter statuet eos in spe beatitudinis, quæ per baptismā fidelibus a Deo datur. Quod diluuium dicitur, eo quod in eo omnia peccata diluūtur: sicut in diluuio omnis caro deleta est. Et per diluuium sedebit .i. habitabit in eis Dominus rex .i. vt regat de bono in melius: In æternum .i. hic & in futuro: & exprimit quomodo reget. Hic scilicet Dominus virtutem populo suo dabit .i. constantiam ne deficiant: & in futuro benedicet populo .i. exaltabit populum suum: in pace constituendo, ne amplius in aliquo sollicitetur.

Baptismā diluuium vel dicitur

Cades.

Matt. 15 6. Rom. 10 3.

IN PSAL. XXIX.

Titulus XXIX. Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid. *Titulus iste iuxta similitudinem historiæ positus est. Prophetā namque præuidens Salomonem filium suum, domum Deo ædificaturum, & posita dedicaturum: & in illa dedicatione præfigurādam esse dedicationem corporis Christi & Ecclesiæ: quod vtrumque Dei domus .i. habitatiuē est: introducit Christum promittentem se bene operaturum, vt à Deo in resurrectione dedicetur .i. ad immortalitatem & gloriam & Dei laudem destinetur, sicut domus Salomonis fuit dedicata .i. ad hoc vt Deus in ea laudaretur, destinata. Enunciat quoque ipsam dedicationem resurrectionis suæ: adhortando membra ad bene operandum,*

dum, & Deum laudandum, vt ipsi in futuro dedicentur.i. remota mortalitate ad immortalitatem & latitiam & Dei laudem destinentur. Ostendit quoque constantiam suam orandi pro illa dedicatione, vt & nos constantes in oratione faciat. Quia autem ponit in titulo scilicet Psalmus cantici: quidam vnà partem: quidam verò duas esse dicunt Cum vna pars est: sic titulus exponitur. Tractatus iste dictus psalmus cantici, eo quod in se contineat psalmum .i. bonam operationem: & canticum .i. de bono opere retributionem: factus est in consideratione dedicationis domus Dauid, id est, corporis Christi vel Ecclesiæ: quod vtrumq; est domus Dauid, id est, Christi veri Dauid. Si autem Psalmus cantici duæ partes sint: quamuis idem sit in sententia, diuersè sic exponitur. Iste psalmus, id est, bona operatio quæ continetur in hoc tractatu: est causa cantici .i. latitiæ. Cantici dico in dedicatione domus Dauid futuri in ipsa domo. Vel ita, vt in sententia sit diuersitas. Psalmus iste .i. tractatus: est psalmus, id est, tractatus cantici in dedicatione domus Dauid futuri.

A

B

C

D

EXALTABO te Domine, id est, te altum & magnum reputabo: benè de te cogitando ad honorem tuum & benè operando: & meritò: quoniam propter exaltationem, suscepisti, id est, susci pies: me de mortali faciendo immortalem, à similitudine medici, qui ægrum suscipit vt sanificet. Nec delectasti id est, permittes delectari inimicos meos Iudæos super me se extollentes. delectarentur enim si detinerer in morte. Dico susci pies, vt autem susci piar Domine omnium, Deus meus specialiter: ad te misericordem respiciens clamaui, id est, voce intensa oraui: & ideò sanasti, id est, sanabis me. Sanasti idem est quod & susce pisti. Et exponit quomodo sanabit: ita scilicet sanabis. Domine eduxisti, id est, educes ab inferno animam meam, videlicet à locali inferno, reducendo eam ad corpus die tertia: & vt dignus essem ad deducendum de inferno. Saluasti me ab omni peccato. Me dico separatum à descendentibus in lacum.i. à consortio descendentium in profunditatem vitiorum. Ostensa sanatione sua, adhortatur membra ad psallendum & Domino confitendum, vt & ipsa sanata lætentur: Dico quod sanauit me. Ergo vt sanemini, ô mei sancti filij eius existētes: psallite Domino .i. benè operamini ad honorē Domini. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius .i. laudate eum voce & affectione de memoria sanctitatis eius. Quod est dicere, de hoc quod memor erit promissionis suæ, vt vos scilicet per me sanctificet, qui per Adam peccatores effecti estis: Dico confitemini. Et hoc duplici intuitu. Quoniam ira .i. vindicta eis quā hominibus intulit propter Adam: erit in indignatione .i. in breui furore. In alia translatione habetur ira eius ad momentum: quod idem est in sententia: Indignatio enim est momentaneus furor: Et vita erit in voluntate eius: quod est dicere: Deo ipsi debetis confiteri, quia cùm iustè vos damnare posset, breuem vobis vindictam intulit, scilicet mortalitatem & passibilitatem non diu duraturam. Et quia vita dabitur in futuro in voluntate eius .i. per gratuitam voluntatem eius: & ideò adhuc cōfitemini. Quoniam ad vesperum .i. ad Adam respicientibus vt ei conformentur, demorabitur fletus .i. æternus in futuro erit fletus: Et ad matutinum .i. me Christum respicientibus, demorabitur lætitia beatitudinis. Quod est dicere: Confitemini: Nam qui non confitentur, sed ad Adam respiciendo, ipsi conformantur, flebunt. Qui verò ad me Christum respiciendo psallunt & mihi conformantur, lætabuntur. Vesper benè dicitur Adam, qui à peccando obscurus factus est, & ex eo mors nostra secuta est, sicut vesperum sequitur nox, quod mane obscurius est. Matutinum autem Christus est,

Vesper cur Adam dicatur.

quod in eo fidei nostræ lux principiū habuit: & clarus in sanctitate fuit ad modum mane, quod clarum est in quo lux diei incipit: Dixi, Quia ad vesperum scilicet respicientibus demorabitur fletus. Ego autem non respexi ad vesperum, sed in abundantia mea .i. plenitudine sanctitatis meæ positus: Dixi .i. mecum statui: Non mouebor ab hac abundantia in æternū. Et hoc ideò dicit, vt nos instruat exemplo sui, ne à sanctitate moueamur: Dixi, non mouebor: & hoc tamen non per me, sed tu Domine præstitisti virtutem .i. constantiam decori meo .i. abundantiæ sanctitatis meæ: in voluntate .i. in gratia tua: Et ostendit quam virtutem, hanc scilicet vt nec in tribulatione desistam clamare ad te, quamuis me tribulari sinas: Dico quod præstitisti virtutem: & vsqueadeo quod auertisti faciem tuam à me .i videberis auertere aspectum misericordiæ tuæ à me in passione, permittendo me affligi: Et factus sum conturbatus, id est, spontaneè conturbabor in anima timore passionis, & tamen non ero remissus: Sed ad te Domine misericordiæ respiciens clamabo, id est, clamosâ affectione agam: & ad te Deum .i creatorem meum respiciens deprecabor voce sic dicens: Quæ vtilitas erit in sanguine meo effundendo, dum descendo .i. si hoc est quod descendam in corruptionem .i. in putredinem. Quod est dicere: Ne permittas me in corruptionem descendere. Cùm enim magna vtilitas de morte mea si resurrexero, sit futura, si hoc est quod non resurgendo in corruptionem descendero: quæ vtilitas erit in effusione sanguinis mei? Nulla scilicet. Et exponit ipsam vtilitatem sic: Verè nulla erit vtilitas tūc in sanguine meo: Nūquid enim confitebitur .i. veros confessores patiet tibi puluis? Aut annunciabit ille puluis veritatē tuam, scilicet te veracē esse, qui promisisti per prophetas, te me resuscitaturum? Quod est dicere: Si non resurgens, puluis effectus fuero: non pariam tibi Confessores, nec annunciabo in membris meis te veracem esse, quia me resuscitando promissionem tuam compleueris: Hoc autem sub interrogatione dicit ex affectione nimia, vt magis eum ad perficiendum quod possit commoueat. Facta oratione, ne videatur ex diffidentia orasse, præ certitudine quam habet iam se exauditum dicit: cùm nondum sit inde. Et hoc sic dicit. Quæ vtilitas &c. Et quamuis hæc ita dico: non tamen quod oro, futurum esse dubito: Certus enim sum quia audiuit .i. audiet me Dominus. Ostendit autem quia & propter misericordiā, & propter meritā audiuit eum sic. Dico, audiuit. Et hoc ideò, quia & misertus est mei: Et quia factus est adiutor meus. Quod est dicere, Et ideò audiet, quia miserebitur mei. Et quia meritis meis feci eum mihi adiutorem. Demonstrat verò in quo erit adiutor, apostropham ad eum cum gratiarum actione faciendo sic: Verè adiutor fies. Nam conuertisti .i. conuertes, planctum meum .i. tristitiam passionis meæ, in gaudium resurrectionis. Quod est dicere: Destrues planctum meum, dando mihi gaudium: Et concidisti saccum meum .i. omninò destrues mortalitatem meam: Et circūdedisti me .i. ex toto ditabis me lætitia immortalitatis. Bene autem mortalitas Christi saccus dicitur: quia cùm peccatū nō haberet, mortalitas eius pœna peccati nostri fuit: sicut saccus quo pœnitentes induuntur, pœna suorum peccatorum est: Dico quod circundabis me lætitia: & hoc ideò, vt cantet tibi gloria mea gloriosa, id est, vt resurrectio mea dicat tibi laudem non verbis, sed ipsa sui euidentia. Et dixi, quod concidisti saccum meum, & ideò non cōpungar vltra timore mortis. Vnde Apostolus, *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur.* Rom 6.9. Et quia non compungar, Domine Deus meus confitebor tibi in æternum .i. laudabo te in meis omnimoda laude. Vel ita: dico quod concidisti saccū meū, & hoc ideò, vt cātet tibi gloria mea .i.

vt lau-

vt tam diu ac continuo gloriosa membra mea : & sic vt non compungar .i. non pudeant contaßse tibi vel meis, vel alicuius principis fauore. Sed ô Domine Deus meus vsque in æternum, eundo de generatione in generationem, confitebor tibi .i. laudabunt te.

IN PSAL. XXX.

Titulus XXX. In finem Psalmus Dauid *Soluit autem Augustinus titulum* : In finem psalmus Dauid pro extasi. *Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est Dauid Christo, tendēti in finem .i. perseuerantiam & victoriam. Psalmus dato habitus pro extasi. quia in ea consideratione sua. Extasis verò duabus modis accipitur. Extasin enim dicimus, animum mentis præ timore vel admiratione stuporem. Vnde in actibus apostolorum legitur:* Repleti sunt stupore & extasi in eo, quod contigerat illi: *Huiusmodi verò extasis in Christo fuisse, nunquam dicenda est. Extasim verò dicimus, arcanum mentis excessum, quo te cunque perfectorum contemplatio in secreta Dei consilia speculando, secularibus omninò cogitationibus positis, immoratur. Pro huiusmodi autem extasi hic in psalmo agitur. Confitebatur namque Dominicus homo, se immersa & excellentissima dispositione diuinitatis in mortem esse tradendum : & ex morte illa salutem generis humani secuturam, orat merita præfendo : vt Deus in passione constantem eum faciat, & vt resuscitetur. Precatur quoque passionem suam futuram præterire de ea agendo. Ostendit quoque suorum salutem, & pro eis orat. Consortatur eos vt viriliter agant in præsentia Dei. Agit quoque concessim de inimicorum damnatione & eruditorum : & hæc sit incipit.*

IN te Domine fundatus & firmus speraui .i. spem constantiæ & resurrectionis meæ posui : Ecce præsumptio meriti. Ergo quia in te speraßi, non confundar in æternum .i. nūquam erubescam. Vel sic. Et si videbor ad horam in passione erubescere : non tamen hoc sit in æternum. Quia verò dixerat generaliter non confundar, particulariter ostēdit vnde non confundatur sic: Inde scilicet confunderer, ßi morte non liberarer, vel si in passione cederē. Et ideò libera me à morte, & hoc in iustitia tua. Quod est dicere. Quia iustus es, & hoc ego in te sperando promerui. Et vt liberer, inclina ad me aurem tuam. Superius ostendit meritum, ponendo, in te speraui; & in iustitia libera me. Hic autem orat ex misericordia liberari, cùm dicit: Inclina ad me mortalem, aurem tuam .i. condescendere fac humilitati mortalitatis meæ benignitatem tuam, à similitudine medici, qui ex benignitate infirmo aurem inclinat : quando non potest præ infirmitate loqui, vt eum infirmitate ßua cognita, curet. Auris bene Dei benignitas dicitur: per quam preces humilitatis nostræ ßuscipit: Oro liberā: & hoc non differas vsque in communem resurrectionem: Sed accelera vt eruas me .i. acceleratè erue me, post tres dies scilicet: Non solū autem oro à morte liberari, ßed hoc etiam oro, Ésto mihi in Deum protectorem. Quod est dicere, Te reputo Deū, & ex Deo cedas mihi in protectorem, ne deficiam. Et in domum refugij .i. in securitatem sicut domus munita ad se fugientibus, est causa securitatis: Multi verò proteguntur, qui securi non sunt: Ideoque benè addit. Et in domum refugij: Dico, Ésto mihi protector & domus refugij, vt sic saluum me facias à morte, Aliter enim non saluarer. Verè debes esse protector & refugium. Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu .i. quia te reputo fortitudinem .i. protectorem meum: Et refugium .i. securitatem. Et sic in hac tentatione mortis debes esse protector & refugium, quoniam in alijs tentationibus inimicorum visibilium, & in tētatione diaboli, es tu mihi semper fortitudo & refugium. Et ideò deduces me de bono in bonum, perseue-

rare faciendo : & per deductionem A enutries me.i. confortabis me, faciés immortalem , à similitudine nutricis quæ paruum nutrit , vt fortis fiat ex debili. Exponit autem quomodo enutriet sic: scilicet enutries: Educes me de laqueo hoc quē absconderūt mihi .i. de præsenti morte quam absconditè putant se præparasse mihi, à similitudine illius qui in abscondito laqueum ponit, vt auem vel bestiam ignorātē decipiat. Et merito educes. Nam in manus tuas .i. in potentiam tuam commēdabo spiritum meū .i. B committam animam meam , vt per te qui potēs es tā recipiam : ita quod non sint amplius inimici potentes eam auferre à corpore , sicut nunc sunt, à similitudine illius qui aliquid commendat , vt quando voluerit illud recipiat: & bona fiducia commēdabo: Quoniam tu es.i. tu eris protector meus in passione ne deficiam. Ostendit verò quod cōmodum inde sequatur, sic: Dico educes: & me educto redemisti me .i. redimes meos à morte, ô Domine, existens Deus veritatis .i. dator veritatis faciens eos C expetere vera bona. Vel Deus veritatis .i. Deus verus , qui hoc promisisti, & non potes non complere. Non enim mei , morte mea redimerentur, nisi de laqueo hoc educerer: Dixi , quod meos redimes quibus eris dator veritatis. Obseruantes autem vanitatem .i. cum summa diligentia complectentes bona sæcularia , quæ vana sunt ; & hoc superuacuè .i. sine qualibet vtilitate, odisti .i. odio habebis: & ideò non redimes illos, quos odio habebis: ego autem non ero tibi odio .i. mei nō erunt tibi odio. Ego D enim in Domino sperabo .i. mei in te Domino , non in vanis spem ponent. Et ideò exultabo & lætabor i. exultabunt in futuro de corporis beatitudine. Exultate iamque, propriè corporis est: Componitur enim à saltare : Et lætabuntur de animæ beatitudine: & hoc in misericordia tua, non in solis meritis suis. Et verè exultabunt in corpore: Quoniam respexisti humilitatem meam .i. misericorditer considerabis, vt inde eos eruas per deiectionem corporis meorum. Subiacent enim angustijs omnibus. Quod dicit, Respexisti, a similitudine illorum dicit, qui oppressum benigne respiciunt vt eius misereantur. Et verè lætabuntur in anima. Nam saluasti, id est, saluabis animam meam, id est, meorum , de necessitatibus, id est, de fragilitatibus quæ contingunt per peccati originalis necessitatem. Fragilis enim est, cum plena illa quam haberet (nisi Adam peccasset) Dei cognitione careat. Fragilis etiam est, cum timeat & tristetur , & cuncta talia patiatur. Et non solùm hoc habebunt vt exultent & lætentur in futuro ; sed etiam in hac vita non concluseris me in manibus inimici , id est , non permittes meos concludi in potestate diaboli, vt possit eos irretire per suggestiones impiorum, & in conformitatem suam traducere, à similitudine capti qui comprehēditur prius, & in carcerem poitea concluditur. Verè non permittes concludi : Sed potius statuisti pedes meos in loco spatioso , id est , statues affectiones meorum in spatiositate fidei & dilectionis : à similitudine illius, qui de angusto carceris eductus , in loco spatioso statuitur. Enunciata suorum salute : apostrophaticè Deum orat , vt in eis compleat quod enunciauerat: sic dicens: Enunciaui quod mei exultabunt & lætabuntur : & vt hoc sit, Miserere mei , id est , meorum Domine. Et necesse est eis, quoniam tribulor , id est , mei tribulantur. Et exponit ipsam tribulationem per partes : Verè tribulantur. Nam conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus, id est, debilitatus est in vindicta quam accepisti de peccato Adæ contuitu rationis meorum. Conturbatus ponitur à similitudine oculi caligine, vel aliquo morbo conturbati , qui debilis est ad videndum. Et conturbata est anima meorum, id est, debilitata est vitalitas & sensualitas meorum : Et debilitatus est venter , id est , corpus

eorum,

rorum, dum ostium parte totum corpus designat, vt illud rem debilissimam esse innuat. Exponit autē quomodo sit anima conturbata, sic. Vere anima .i. vitalitas debilitata est, quoniam ipsa vita mea, id est, vitalitas meorum defecit in dolore .i. debilitatis facta est per dolorem, quod nō fieret nisi Adam peccasset. Quod est dicere: Talis naturę facta est quod per aliquem dolorem potest deficere. Et anni mei sunt defectibiles in gemitibus. Anni & vita hic idem est. Quod est ac si dicat, Non tantùm defectibilis dicenda est eo quod per dolorem cito finiri potest: sed ideò vocam, quia dum durat in crebris gemitibus aduersitatum constituta: deficit a beatitudine lætitiæ, quam haberet continuè, si perseueraſſet obedientia Adæ: Per ostensionem autem defectionis vitalitatis innuit & corpus defecisse, quod à vitalitate regeretur. Innuit quoque sensualitatem defecisse. Quæ verè defecit. Minus enim etiam corporaliter videmus & sentimus. Sciendum est animam & sensualitatem & vitalitatem idem esse: sed secundùm diuersa officia, diuersis nominibus nuncupatur. Anima autem eius principale vocabulum est. Sēsualitas verò dicitur eo quod per corporea instrumenta diuersos sensus exerceat, vt per oculos videt, per aures audit. Vitalitas quidem dicitur eò, quod corpus regendo illud viuere facit. Cum autem dicitur vitalitas & anima deficere, & anima perpetua esse videatur; idem est ac si dicat: Deficit in officij sui exercitio, non autem in sui essentia. Nam si eius ex toto perimeretur essentia, non esset vtique perpetua. Exponit etiam quomodo sit oculus conturbatus, sic: Verè conturbatus est oculus, qui & virtus meorum dicitur, propter sui dignitatem. Nam virtus mea, .i. est, ratio meorum: infirmata est in paupertate, id est, laborat ad modum infirmantium, propter indigentiam plenæ cognitionis Dei. Et ipsa virtus infirmata est, ossa mea conturbata sunt, id est, virtutes meorum debilitatæ sunt: dicuntur autem ossa, propter fortitudinem, quam habent, ad modum ossium quæ fortiora sunt carne. Ostensa vna causa quare debeat misereri, scilicet propter eorum tribulationem: aliam subiungit, passionem videlicet suam & iniuriam pro eis patiendam, quam etiam ostendit. Et hoc sic dicit: Dico miserere meorum, quoniam tribulātur. Et ideò adhuc: quia vt tu eis misereris, super omnes inimicos meos factus sum opprobrium .i. fiam inimicis meis opprobrium & derisio: plus quam ipsi futuri sunt opprobrium & derisio gentibus, cùm ab eis captiui ducentur & dispergentur. In alia translatione habetur: apud omnes inimicos meos .i. omnibus inimicis meis, fiam opprobrium. Et etiam vicinis meis .i. illis qui aliquantulum appropinquauerunt vt me cognoscerent, nondum tantum noscentes, sicut multi fuerunt ex Iudæis: factus sum opprobrium .i. verecundabuntur se vicinos meos fuisse. Et timor, id est, causa timoris fiam notis meis, id est, Apostolis, ne me confiteri audeant timore mortis. Vnde legitur. *Noti mei quasi alieni recesserunt à me:* Dixi quod vicinis fiam opprobrium. Et ideo ipsi vicini, qui videbant me foris .i. qui videbant me secundùm forinsecam naturam, scilicet secundum humanitatem, qua patiar: & nunc considerantes secundum diuinitatem, fugerunt .i. ex toto recedent à me .i. à spe quam in me habebant. Vel sic. Qui videbunt .i. cognoscent aliquantulum me, fugient à me, foras euntes .i. eis cedentes qui foris sunt à cognitione mea, Iudæis scilicet: Et non ita fugient vt reuertantur post: sed obliuioni datus sum, id est, dabor tanquam mortuus sum à corde .i. secundum animam in peccato: sicut me mortuum in corpore videbunt. Quod est dicere: Putabunt me per peccata in anima mortuum. Idcoque non resurrecturum. Et factus sum .i. fiam eis tanquam vas perdi-

Tol. 89 11.

tum : quod est dicere : Ponentes in me prius spem saluationis, reputabunt me ad saluādum eos inutilem, sicut vas perditum .i. fractum, quod inutile est aliquid in se capere, cùm illud quod in eo ponitur, inde citissimè diffluat. Et ideò reputabunt me vas perditum, quoniam audiui .i. patienter (non respondendo) audiam vituperationem multorum commorantium in circuitu, id est, non in mei dilectione & notitia : sed in elongatione, ad modum circuitus, qui longè est à puncto, quod in medio est. Vel commorantium in circuitu .i. in appetitu terrenorum, quæ benè dicuntur circuitus, eo quod nunquam firma sunt, sed eunt in circuitum, id est, semper voluuntur aliquando in prospera, aliquando in aduersa. Quod est dicere: Ideò reputabunt me tanquam vas perditum: quia cùm vituperatus ero, me videbunt tacere quasi reum. Et ideò adhuc factus sum tanquam vas perditum : quia Iudæi existentes in eo circuitu quem dixi : dum conuenirent .i. dum conuenient, congregati corporaliter aduersum me .i. vt mihi detrahant, ipsi simul manentes .i. in eadem voluntate mortis meæ concordes consiliati sunt .i. consiliabuntur accipere animam meam .i. auferre vitam meam, à similitudine illius, qui ab hostibus accipitur vt perdatur. Quod est ac si diceret: Quia videbunt eos de morte mea consiliari, & hoc ad effectum deducere me nō resistente, reputabunt me quasi vas perditum. Dixi, quod consiliabuntur accipere animam meam. Ego autem in te speraui .i. in te spem ponam Domine. Et dixi .i. dicam & verbis, & opere, & affectione, ô Domine, eripe me de manu .i. de potestate inimicorum meorum Iudæorum, ne eis conformer. Et eripe me à persequentibus me Iudæis. Quod est dicere. Eripe me à potestate Iudæorum, ne mihi præualeant, qui sunt inimici mei & persequentes. Multi namque inimici sunt, qui non sunt persequentes. Ideoque benè addit, à persequētibus me. Et præmittit causas de quibus eripiatur, sic: Dico, Eripe: & dignum est. Nam Deus meus es tu: Reputo te creatorem meum. Et quia sortes meæ sunt in manibus tuis. i. electiones meæ sunt in voluntatibus tuis. Quod est dicere : Quia solas volūtates tuas eligo: Sortes pro electionibus ponit, quia per sortes electiones fieri solent: Quia verò ex voluntatibus opera procedunt, manus dicuntur. Manibus enim opera exercentur. Oro eripe. Et non solùm hoc, sed etiam illustra faciem tuam .i. illustrem ostende & claram facbe nignitatem tuam. Respiciēdo super me seruū tuum, i. omnino tibi obedientem. Faciem ponit pro benignitate, eo quod in facie sæpe benignitas denotatur. Bene etiā ponit, super seruum tuum. Quasi dicat. Cùm tu superior sis me humano seruo tuo, condescende mihi : & per hoc benignitatem tuā illustrem ostende. Oro illustra, sic scilicet: Saluum me fac à morte. Et hoc in misericordia tua Domine, ne confundar: quod esset, si saluus non fierem: Neq; dignum est: Quoniam inuocaui .i. orauite. Vel ita: Quoniam inuocaui te. i. bona affectione & verbis & operatione vocaui te in habitatorem meum : Dico: ne confundar: Impij verò, i. Iudæi inimici mei erubescant in resurrectione mea : & post deducantur in infernum : Localem infernum videlicet. Dico: Erubescant & etiam muta fiant labia dolosa eorum. Non dicit sic muta, quod nihil omninò dicant: sed muta, id est, nihil mali de me, quod verum videatur, dicentia: Labia dolosa dicuntur habere, qui aliud cogitant, aliud dicunt, quæ Iudæi habuerunt. Cum enim ratione sua & miraculis Christi coacti, vere Deum esse cognoscerent, ore tamen denegabant. Potest etiam hoc oratio esse, si sic exponatur Oro saluum me fac. Et me saluato, erubescāt impij Iudæi de morte mea, in bonum scilicet erubescant. Et vt vehementius erubescant, deducantur cogratione sua in infernum, in profun-

Sors pro electione.

Labia dolosa qui dicantur habere.

ditatem

dictatem peccatorum suorum. Quod est dicere. Considerent profunditatem peccatorum suorum: & sic muta fiant labia dolosa corũ à vituperatione mei. Ostendit autem in quo sint dolosa cùm subiũgit: Quæ labia loquuntur aduersus me iustum. i. detrahendo mihi iusto: & hoc in superbia & abusione. i. superbè & aubsiuè. Superbè quidẽ loquebantur, cũ dicebãt: *Auc rex Iudæorũ.* Abusiuè autem, cùm ad eius detractionẽ falsis vocabulis abutebantur, dicentes eum qui iustus erat & innocẽs. *Peccatorẽ & seductorem.* Vel ita: Loquuntur in abusionem. i. abutuntur libero arbitrio suo loquendo aduersùm me. Cùm enim ad hoc datum sit eis liberum arbitriũ, vt cessando à malo & bonũ operãdo, vel dicendo meliores fiant, quã si solummodo potentiam bene operãdi haberent: abuntur ipso libero arbitrio malè de me loquendo. Ostendit autẽ quis fructus sequatur de salutatione sui, sic: Oro, salua me. Et per me saluatũ apparebit quã magna. i. valde magna multitudo dulcedinis misericordiæ tuæ, quã multitudinẽ abscondisti, à perdendis, & hoc timẽtibus te. i. ad opus timẽtium te. quod est dicere: A te nõ timentibus abscõdisti ne cognoscant eam: timentibus autem reuelasti. Iuxta illud Euangelij. *Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* Et non reuelasti sic vt non sint habituri: sed perfecisti. i. perficies illam multitudinẽ meis timentibus, qui sperãt in te in conspectu filiorũ hominũ. i. qui confitentur te sperare in te in cõspectu imitatorũ malignorũ: nõ denegãtes te timore mortis. Vnde Dominus in Euãgelio. *Qui me cõfessus fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eum corã patre meo.* Malignos hic homines vocat, eo quod idcirco homines sũt. i. solũmodo humana cõsiderãtes, nec etiã spiritualia. Ostendit verò multitudinẽ dulcedinis, quam superius posuit, sic per partes. Dixi quod perficies in eis multitudinẽ dulcedinis: hanc scilicet. Abscõdes eos seperatos à cõtuberatione hominum. i. malignorũ.

A Et hoc in abscondito faciei tuæ. i. abscõdes eos à malignis, ne eorum gloriam videant, & eos conturbent sicut modò faciunt. Et statues eos in præsentia tua, quæ à malignis abscondita erit. Vnde scriptum est. *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei:* Dico quod in futuro abscondes: & hic proteges eos existentes in tabernaculo tuo. i. in militia tua: à contradictione linguarum. i. à contradicentibus linguis hæreticorum & aliorum vana suggerentium, ne præualeant eis. Hanc autem apostrophã ad mẽbra: Benedictus Dominus de hoc: quia meis videt futurum quod prædixit: Dixi, quod Deus abscondet & proteget vos ô sperantes: & ita erit. Et ideo benedictus. i. laudatus sit Dominus, & à me & à vobis. Repetit autem quare sit laudatus aliis verbis, sic: quoniam mirificauit misericordiam suam mihi. i. mirabilem misericordiam suam faciet De⁹ meis, vobis scilicet. Et hoc in ciuitate munita. i. in Hierusalem cœlesti, quæ dicitur ciuitas munita, eo quod nullus assultus hostium in eam fieri potest. Vnde scriptum est: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Esa. 64.4. 1.Cor.2.9. Facit autem apostropham ad Deum repetẽs causam saluationis suorum, vt eos sibi magis obnoxios faciat: Dixi quod mei protegentur, absconduntur: Ego autem vt ipsi protegantur proiectus sum, id est ero à facie oculorum tuorum. i. à præsentia misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Videbor in passione esse proiectus à misericordia tua: & hanc proiectionem dixi i. intellexi ego, qui proijciendus sum quam alta & rationabili dispositione fiat: dico, dixi, Et hoc in excessu. i. in sublimi subtilitate mentis meę. Quæ benè dicitur excessus, eò quod omnes omnium hominum & angelorũ subtilitates excedit. Per hoc autem quod dicit se hoc intellexisse, innuit se hoc libenter passurum, & non hoc ignorare: Dico quia proiectus ero. Et ideo exaudisti vocẽ orationis

meæ dum clamarem ad te. i. audies sic vt impetrem orationem meam voce proferēdam, dum clamabo ad te pro meis. Apostrophaticè quidem suos adhortatur vt Deum diligant, & viriliter agant, vt sic oratio sua & proiectio eis proficiant, quæ aliter non proficerent: Dico quod proiectus ero pro vobis, & exaudiar dum clamabo. Ergo diligite Dominū omnes sancti eius filij per me futuri. quoniam hanc veritatem. i. hanc iustitiam, dilectionem scilicet: requiret Dominus à vobis per beneficia, quæ vobis per me dabit, & quæ iā dedit. Aequum enim est & iustum, vt creaturæ creatorem: & reparati diligant vitæ reparatorem. Vnde scriptū est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et ideo adhuc: Diligite quia retribuet abūdanter. i. magnam & abundantissimam retributionem dabit facientibus superbiam in se. quod est dicere: qui se facient superbos, contra eum dedignando eius dilectionem. quod est ac si dicat: Ideo diligite. Nam si non diligentes superbi fueritis: cum omnibus superbientibus retribuerit, retribuet & vobis: Dico, Diligite. Et quia dilectio nihil est sine bono opere: viriliter agite in bonis operibus. Vnde beatus Gregorius. *Probatio dilectionis, exhibitio est operis.* Et Apostolus. *Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit.* Et viriliter agendo ne deficiatis: sed confortetur in hoc cor vestrum, id est sitis in hoc perseuerantes ô vos qui speratis in Domino saluationē. Aliter enim non spes, sed præsumptio esset.

Deut. 6. Mat. 22. 37. Mar. 12. 31. Luc. 10. 41.

Gregor. in princip. Homil. 30. in Euangel. 2. Tim. 2. 5.

IN PSALM. XXXI.

Psalmi XXXI. Titulus. Intellectus huic Dauid: *Quod sic exponitur. Huic Dauid. i huic fideli qui in hoc psalmo agit. est intellectus. Quod est dicere: hic fidelis qui hic loquitur, verè sapiens est, & bene intelligens. Cum autem ponitur intellectus indefinitè, magis eum esse intelligentem innuit: quam si determinaret. Illos enim qui sapientissimi sunt, sapientes indeterminatè dicere consueuimus. Vt Salomon sapiens dicitur indeterminatè. In hoc verò psalmo, fidelis quilibet agit, qui prius intelligebat, se beatificari posse per liberum arbitrium sine remissione peccatorum: nunc autem errore tali postposito, ad aliorum instructionem ostendit, nullum nisi per peccatorum remissionē posse beatificari: seipsum inde proponens exemplum: dum enim hunc errorem habuit, omninò debilitatus est in virtutibus. Tandem ergo cognito errore, & inde cōfessionem agens, & veniam postulās impetrauit: & sic beatitudinem iustitia adeptus est. & in futuro magis beatificatur. Adhortatur etiam alios ne in hoc errore decepti intellectum remissionis à se repellant. Et quia ad hoc per se sunt insufficientes: pro eis postmodum orat. Bene verò psalmo præcedēti supponitur. Nam in superiori de remissione actū est: & de beatitudine fidelium. In hoc autē qualiter ad beatitudinem perueniatur, instructio datur, ne quilibet ad hanc se per liberum arbitrium attingere præsumat.*

Arbitrium liberum nō beatificat sine gratia remissionis peccatorū.

Intellectus.

Remissa iniquitates.

BEati quorum &c. Iste versus sic prēposteratè legitur. Quasi dicat. Multi per liberū arbitriū solū ad beati udinē perueniren itūtur: Sed illi soli sunt beati quorū peccata sunt tecta, i. sic absco ndita, vel per baptismū solū, vel etiā per cōfessionē, quod ea Dominus nō videat, sic vt vlciscatur: Et quorū iniquitates sunt remissæ. i. postquā eorum peccata tecta sunt: sic eorū malæ cōcupiscētiæ. i. cogitationes sunt remissæ. i. inefficaces, vt eis nō præualeant, à similitudine arcus remissi, qui inualidus est ad trahēdū. Ne verò aliquis post peccatorum tectionem sic iniquitates remitti putaret: vt nullo modo peccaretur: vel si peccaretur, vt non amplius ad beatitudinē attingere posset, addit. Et beatus vir ille cui non imputauit Dominus peccatū. quasi dicat. Cōcedo quidem nullū à peccato post peccatorū

testbonem immunem posse existere: sed ille tantum vir est beatus.i.iustus: vel erit beatus in futuro cui non imputabit Dominus peccatum suũ ad vindictam aternã. i. qui nõ peccabit criminaliter, vel nimis confuetè.i.venialiter? sic vt postea non satisfaciat Deo cõfitendo,& corpus affligendo, & eleemosynas dãdo. Illi namq; peccatũ ad pœnã imputabitur, qui post peccatorũ tectionẽ criminaliter, vel nimis confuetè peccat, sic vt postea Deo nõ satisfaciat. Vnde Prophetа. *Cum conuerterit se iustus à iustitia, nunquid viuet?* Nec est in spiritu eius.i.in animo beati viri dolus. Quod est dicere. Et ille vir beatus est qui non defecit: sed in bono proposito suo perstat: quoniam ille dolosum spiritum dicitur habere, qui cum Deo fidẽ promiserit & obedientiam opere complere, perseueranter abnuit. Per hoc autẽ datur intelligi, non esse beatũ illũ, qui quãuis eius peccata tecta & iniquitates remissæ sint, tamẽ in spiritu dolosus est. Vnde scriptũ est. *Melius est nõ vouere, quã post vota non perficere.* Sequitur. Quoniã tacui &c. Quod sic exponitur. Nunc intelligo quod beati sunt quorũ remissę sunt iniquitates &c. alij verò minimè: hoc autẽ tacui.i. non intellexi, dũ per liberum arbitriũ me beatificari posse putaui. Bene, tacere ponitur pro non intellegere. Sicut enim loqui mentẽ dicimus intelligit: Ita quoq; tacere dum non intelligit. Dico quia quod nunc dico prius tacui. Et quoniam tacui inueterauerunt ossa mea. i. debilitata sunt ratio, liberum arbitriũ. virtutesq; meæ, quæ ossa pro sui similitudine dicuntur? Inueterauerunt post, à similitudine vestis: quæ quantò vetterior tanto debilior est. Quasi diceret. Quia per me sufficere præsumpsi: ossa mea in quibus confidebam debilitata sunt. Dico quia tacui, dum tamen clamarem tota die. i. lugiter. Illud idem quod tacebam. Quod est dicere: dum ipsa, mea miseria quasi clamore comprobarẽ illud quod in intellectu tacebam, scilicet illos solos beatos esse, quorũ remissæ sunt iniquitates &c. Exponit verò quomodo clamabat. sic. Verè clamabã, quoniã manus tua.i. vindicta tua ô Deus, quam de me accepisti, ideo quia sic tacebã, die ac nocte. i. assiduè grauata est super me. l. grauis & ponderosa facta fuit super me. Quasi dicat, Ipsa miseria quam vindicta tua mihi grauissimam inferebat, illud quod tacebam clamabat, ossium scilicet meorum debilitatio? Dico quod manus tua grauata est. Et cum grauaretur, tandem conuersus sum ad te intelligẽdo quod prius tacebam. Et hoc in ærumna mea, id est in cõsideratione ærumnæ meæ. Quasi dicat: Considerando ærumnam meam ab eadem admonitus sum, vt ad te conuerterer, & sic conuersus sum: Dico in ærumna quæ verè fuit ærumna, dum configitur spina.i. dum configeretur in me peccatum: quod dicitur spina, eo quod pungat in cõscientia ad modum spinæ, quæ corpus pungit: dum ponitur configitur; Innuit quia multa peccata in eo simul figebantur. In alia translatione habetur, dum exardesceret messis mea. Quod est dicere: dum destrueretur virtutes meæ, quæ messis dicuntur, eò quod eis anima sustẽtatur ne pereat, sicut messe corpus sustentatur dum comeditur: Dico quod conuersus sum. Et conuersus delictum meum cognitum tibi feci. Potest & hoc quod hic expositum est alio modo exponi & distingui, scilicet sic: Dixi quod conuersus sum. Et sic confracta est in me spina .i. superbia. Spina dicitur ossium collectio illa, quæ à collo vsq; ad renes attingens, corpus erectum esse facit, quæ si frangatur, illico corpus incuruatur, & humiliatur. Ideoque pro superbia ponitur. Superbia namque cor hominis aduersus Deum erigit. Si verò confringatur cor, protinus erga Deum humiliatur. Dico quia confracta est in me spina: & dum cõfringitur. i. dum confracta est in me spina.i. superbia, cognitũ feci.i. manifestaui tibi delictũ meũ: Non quod prius ignorares: sed quia prius excusando me, quãtũ ad me: nõ quãtũ ad te,

Spina.

Spina.

te, abscondebam, confitēdo & me accusando manifestum tibi esse intellexi illud delictū, & iniustitiā meam non absconsi, sicut prius, sed confitendo manifestaui sicut & delictum: Delictum quidē dicitur, quādo quod faciēdum esset derelinquimus: sicut benè facere, Deum colere, & cætera talia. Iniustitia verò cū quod faciēdū nō est, facimus: vt hominem occidere, aliena rapere, & cætera talia: Dico quia cognitum feci, Et exponit quomodo, sic. Et hoc prius dixi. i. in mente statui, sic aiens: Confitebor iniustitiā meā Domino, & hoc faciā aduersum me agens. i. accusabo me de iniquitate mea, confitēdo eā Domino, qui pri⁹ superbè me excusabam: hoc dixi ego: Et non absconsi: & ideo tu misericors remisisti impietatē peccati mei. Non solum peccatū, sed & impietatem ipsius peccati. i. superbiā peccati non confessi. Ostenso hoc, quia per confessionē venit ad remissionem, ne putaretur ipse solus qui prius peccator fuerat remissione eguisse: sanctì verò minimè, subdit. Dico, quia tu remisisti: Remissione qua nō solus ego, sed pro hac orabit omnis sanctus ad te, ad obtinendum scilicet, in tēpore oportuno. i. in hoc seculo quod aptū est ad pœnitendū. Futurum enim ad hoc inoportunū est. Vnde Apostolus. *Ecce nunc tempus acceptabile.* Dico quod orabit. Et hæc oratio non erit infructuosa: veruntamen quamuis futurus sit in diluuio aquarum multarū. i. in die iudicij, quæ continebit multas tribulationes & subditas, ad eum no approximabunt illæ aquæ. i. tribulationes: dies iudicij diluuiū dicitur: quod ex improuiso veniet sicut diluuium ex improuiso aduenit. Vnde in Euangelio: *Dies Domini, sicut fur veniet.* Quod est ac si dicat. Bono suo orabit. Ideo namque in die iudicij nullis tribulationibus attingetur: Facit autem ad Deū apostropham, orans vt qui se à superiori tribulatione. i. ab impietate eripuit, eripiat quoq; ab exteriorū inimicorū tribulatione: qui multis modis volūt eū deuocare. Et hoc

Delictum.

Iniustitia.

Remissione etiam Sancti egent.

2. Cor. 6. 2

Iudicij dies diluuium.

1. Thess. 5. 2

A

B

C

D

fic dicit: Dico quod remisisti impietatē. Ergo similiter, tu qui es refugiū meū. i. ad quē fugia tribulatione intimiori: quæ circūdedit i. multū occupauit me, scilicet ab impietate peccati. Et qui etiā es exultatio mea. i. causa exultationis eruēs me ab ea: erue quoq; me à circūdantibus me. i. valdè persequentibus me tribulationibus & suggestionibus, ne eis cedā. Quod est dicere: Fac me perseuerare ne deficiam: & hoc facere debes: Nā promisisti mihi hoc in interiori, sic dicens: Ego dabo tibi intellectum, & instruam te in via hac qua gradieris. Præposterè legendum est hoc. Ego instruam. i. docebo te in via hac qua gradieris. i. docebo qualiter incedere debeas per viā mandatorum meorum. Et postea nō relinquam, sed firmabo super te. i. firmiter ponam super te ne deficias, oculos meos. i. benignitatē meam. Quod est dicere: Te perseuerare faciā: Et sic dabo tibi intellectū vt intelligas arcana consilia mea; aliter enim nō haberes intellectum. Facta oratione pro se, adhortatur auditores, ne repellāt à se intellectū remissionis, sic. Dico quia Deus mihi remisit impietatem: & vt vobis similiter remittat: Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nō est intellectus. i. qui sunt irrationabiles. Quod est dicere: Nolite fieri comparabiles equo & mulo, vt sitis stupidi & pigri ad hunc intellectum remissionis, ad modum muli qui stupidū animal est & pigrū. Et nolite superbi esse, vt putetis vos per liberum arbitrium posse beatificari, ad modū equi, quod animal superbum est: Orat etiam pro eis: quia videt eos ad hoc per se insufficientes, sic. Dico ne fiāt sicut equ⁹ & mulus: Sed quoniā hoc per se cauere non possunt, tu Deus in chamo & fræno maxillas eorum cōstringe, qui non approximant. i. qui per se insufficientes sunt approximare, ad te. i. ad tui obedientiam & cognitionem. Quod dicit maxillas eorum cōstringe, idem est ac si dicat, eos constringe. Similiter quia posuerat equus & mulus, qui per maxillas strin-

gun-

guntur, ab eorum similitudine ponuntur. Per chamum quidem intelligimus graulus gubernaculum: per frænum autē leuius. Chamus quippe qui vulgo canifrænum dicitur, non capistrum vt plures asserunt: grauius fræno coercet equum. Sic & pijssimus gubernator, illos qui grauiori egent gubernacalo, grauius cōstringit tribulationes inferendo, vt castigati non pereant. Quibus autem leuiori opus est gubernaculo, leuius constringuntur. Vnde Prosper. *Misericorditer adhibet temporalem seueritatem, ne iuste inferat æternam damnationem.* Et Salomon. *Castigat Deus omnem filium, quem recipit.* Dico, nolite fieri sicut equus & mulus. Quod si fiatis, malo vestro fietis. Nam in futuro multa erunt flagella peccatoris: illius. s. qui hic nolet remissionem adipisci. Sperantem autem hic in Domino remissionem, misericordia circūdabit. i. amplectetur penitus in futuro, & in anima & in corpore. Per hoc autem multum inuitat non sperantes, vt sperēt in Domino: nam sic misericordia circundabuntur. Facit etiam apostropham ad sperantes, adhortans eos, vt de spe bona non in se, sed in Domino lætentur, sic dicens. Ergo quia sperantem in Domino circundabit misericordia. Lætamini pro spe vestra, in Domino. i. in laude Domini ô iusti, non in vobis, attribuēdo vobis spem istam. Et non parum lętamini, sed exultate. i. valdè lætamini: quæ lætitia corporis etiam saltatione demōstretur. Et etiā gloriamini in Domino. i. gloriam vestrā attribuite Domino: non meritis vestris, ô vos omnes recti corde. i. iusti rectum habentes cor in cogitando bona: non distortum in cogitando peruersa. Vt Apostolus ait. *Qui gloriatur in Domino glorietur.*

Chamus. Frænum.

Prosper. 3. ad. Hebr. 12. 6

Cor. 1. 31.

IN PSALM. XXXII.

Titulus XXXII. Psalmus Dauid. *i. fidelium quibus dictū est in præcedenti Psalmo: Lætamini in Domino exultate iusti: exhortantium se vt exultent in laude Domini. Sint laudent eū & in cithara & in psalterio. Et etiam cantent ei nouum cāticum in vociferatione. Prætendit autem honestissimas causas, cur hoc faciendum sit. Ostendit etiam in finem, nullum nisi Dei gratia adiuuante saluari. Dicit ergo.*

A

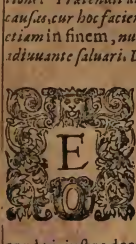

B

Xultate iusti in Domino. i. in laude Domini. Quod est dicere. Exultātes laudate Dominū. Et exultandum vobis est in hoc: nā vos rectos corde. i. iustos decet laudatio Domini. *Non est enim speciosa laus in ore peccatoris:* illius scilicet, qui resipiscere non vult & rectus fieri. Exponit verò per partes in quo laudēt eū, sic. Dico, Exultate, in hoc. s. Confitemini Domino in cithara. i. laudate Dominū in laude mortificationis carnis vestrę. Quod est dicere. Mortificate mēbra vestra &c. Benè verò mortificatio hæc cithara dicitur: nam ab inferiori parte. i. à sensualitate mortificata resonat Deo. i. eum laudat. Non voce, sed ipsa sui euidentia ad modum citharæ, quæ ab inferiore cōcauitate resonat. Sensualitas namque per carnis mortificationem mortificatur: ne tantum vt prius vanitati sit intenta. Et in psalterio decem chordarum, id est in psalterio habente decem chordas, psallite illi. Quod est dicere: Laudate eum in viuificatione mentis vestræ, quæ viuificatur per decem chordas quas habet, id est per completionem decem legis præceptorum, quæ dicūtur chordę, eò quod suauem Deo cātum non in voce vel sono, sed in ipsa rei euidentia reddant: ad modum chordarum dulcem cantum resonando reddentiū. Meritò quippe laus viuificatæ mentis psalterium dicitur, eo quod à superiori, id est digniori parte nostri resonat. s. à mente ad modū psalterij ex superiori concauitate resonantis. Et cantate ei canticum

C

D

Ecclus. 15. 9.

Cithara.

Decachordum.

Psalterium.

nouum.i.laudate eum nouo cantico ſ. completione præceptorum, quæ nouus Adam cõſtruxit: in qua Deus delectatur ſicut in cantico. Vnde Apoſtolus. *Exuentes veterem hominem cum actibus ſuis, induite nouum hominem qui ſecundum Deum creatus eſt.ſ. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos.* Et, *vendite omnia quæ habetis, & date pauperibus, & ſequimini me dicit Dominus.* Et etiam talia præcepta complete, quæ nouiter à Chriſto data ſunt: non etiam in lege veteri habita, quæ ſic dicebat: *Diliges amicum, & odio habebis inimicum.* Dico cantate ei nouum cantícum, & non remiſsè. Sed benè pſallite ei in vociferatione.i.in nimia mẽtis intentione laudate eum: quę ideo vociferatio dicitur: quia nimis ad modum elementarię vociferationis impertationem expetit. Vnde ſcriptum eſt. *Maledictus homo, qui fecerit opus Dei negligẽter.*i. ſine intentione. Subdit autem cauſas, quare confitẽdum ſit & pſallendum. Sic dico. Cõfitemini & pſallite. Et ſic faciendum eſt. Quia rectum eſt verbum Domini. Quod eſt dicere. Quia hoc verbum. i. præceptum cantandi eſt Domini: & ideo rectum. Eſt enim rectũ, vt ſeruo Dominus & creaturæ creator imperet. Et ideo cantate & confitemini ei, ſicut dicimus operando: quia omnia opera eis quæ ipſe præcepit operari, ſunt recta in fide poſitis, quamuis incredulis videantur iniuſta. Vnde ſcriptum eſt. *Niſi crediderit is non intelligetis.* Et ideo adhuc cantate & confitemini: quia diligit naturaliter miſericordiã & iudiciũ. Quaſi dicat. Cùm ipſe naturaliter miſericors ſit, miſerebitur veſtri, ſi ei cantaueritis. Iuxta illud Iohelis: *Miſericors eſt, & præſtabilis ſuper malitia.* Et cum ipſe naturaliter iuſtus, iuſtũ iudicium diligat: Iuſto iudicio vos damnabit niſi ei cantaueritis & confeſſi fueritis. Vnde ſcriptum eſt. *Mihi vindictã, & ego retribuã dicit Dominus.* Dico quod diligit miſericordiã. Et inde hoc videri poteſt: quia miſericordia Domini plena eſt terra. i. Eccleſia, quæ Dei terra eſt: quã prædicatoribus excolit. Exponit autem quomodo miſericordia ſit plena, ſic. Verè plena eſt miſericordia: hac ſ. Verbo Domini. i. per filium Domini, cęli .i. prædicatores firmati ſunt in fide & ſanctitate. Et poſtea omnis virtus eorum quam habent in innocentia & ſanctitate, confirmata eſt ſpiritu oris eius. i. per Spiritum ſanctum, qui non ſolum à patre, ſed etiam à filio procedit. Qui filius os Dei dicitur, eo quod nobis per eum Dei ſecreta reuelata ſunt: ſicut ore cordis ſecreta reuelantur. Nam cùm ipſi prius per Chriſti doctrinam & fidei & ſanctitatis eſſent virtute firmati, per ſanctum poſtea ſpiritum in eadem virtute ſunt omnino confirmati. Qui nimirum per Eſaiam *ſpiritus conſilij & fortitudinis dicitur*, eò quod fortes faciat & firmos. Dico quod virtus eorum eſt confirmata Spiritu oris eius. Quæ ad hoc eſt confirmata vt ſit congregans, id eſt coniungens aquas maris. i. iniquos, qui defluendo per illicita ſicut aquæ deſſiunt: amari Deo ſunt vt mare: ſicut aquæ cõgregantur in vtre. Quod eſt dicere. Virtus eorũ coniungit & conſtringit per legem impoſitam in vnitate fidei & dilectionis & operationis, eos qui prius ad modum voluntatis eorum per quælibet illicita defluebant: ſicut aquæ quæ prius defluentes erant in vtre coniunctę, à defluendi facultate coercentur. Vel ſic. Congregans ſicut in vtre.i.vtpotè in vtre. Quod eſt dicere. Coniungens eos in vnitate Eccleſiæ: quæ vter bene nuncupatur, cum ex eis ſolummodo cõſtituatur. Qui mortificati ſunt in carne: ſicut vter fit ex mortuorum animalium pellibus. Iuxta illud Apoſtoli. *Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt.* Dico congregans aquas: & non ſolùm prauas aquas, ſed etiam (quod mirabilius eſt) ponens etiam abyſſos. i. illos qui profundiſſimi sũt in peccatis: vt abyſſus eſt profundiſſima in theſauris. Quod eſt dicere. Illos qui abyſſi ſunt ex abyſſis theſauros facis. i. adeo doctrina & ſanctitate

Eph. 4. 24. *Luc 6 27. Matt.5 44. Luc 9. & 12.* *Hier. 48. 10.* *Eſa.7. 9.* *Iohel 2. 13.* *Deut.32 35. Rom.12. 19.* *Os Dei Chriſtus.* *Eſa.11.2.* *Gala.5. 24.*

tate refertos : vt & alios inde locupletent, ad modum thesauri diuitijs secularibus seculares locupletantis. 2. Cor. 4.7. Vnde Apostolus. *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Causis ostensis, ad exhortationem reuertitur, sic. Ergo quia rectum est verbum Domini : & opera eius in fide, & diligit misericordiam & iudicium : timeat eum casto timore omnis terra i. Ecclesia. Psal. 100. 10. Eccles. 2. 12. *Initium enim sapientiæ timor Domini.* Et Apostolus. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Orat etiam pro eis: sic dico. Timeat. Quoniam autem per se insufficientes sunt : ab eo. i. ab eius gratia commoueantur ad timorem omnes inhabitantes non deserentes orbem. i. Ecclesiam : quæ Dei orbis est, vbi in psalmum 23. diximus. Coniungit quoque causas alias quare timendus sit, sic. Dico timeat : & timendus est. Quoniam ipse adeo potens dixit : non verbaliter, sed in sua dispositione constituit : & facta. i. formata sunt omnia: vt in Genesi historialiter legitur. Ipse mandauit, id est præcepit in sui dispositione : & creata sunt, rudi & informi creatione. Quod est dicere. Materia eorum vnde ipsa postea formata sunt. i. elementa informia: cœlum. f. & aer, & terra creata sunt : vt in Genesi legitur. Gene. 1. *In principio creauit Deus cœlum & terram.* Terra autem erat inanis & vacua &c. Dico quod facta sunt. Mandauit & creata sunt. Et per hoc, immò quia omnia quę ipse dicet & mādabit, fient similiter. Ea verò quæ gentes stultæ & superuacuæ aduersus Deum & Ecclesiam verborum consilio disponunt: & quę etiam cogitāt, non fient. Nā Dominus dissipat i. destruit illa consilia gētium. Reprobat autem cogitationes populorū. i. gentium : quæ superuacuæ putant Ecclesiam minis, aut tribulationibus, aut suggestionibus deuorare. Et non solum consilia plebis, sed etiā reprobat consilia principum. i. reprobādo ea, deducit ad nihilum, vt non præualeant suis. Vnde Salomon. Prouerb. 21. 30. *Non est prudentia, neque consilium, neque fortitudo contra Dominum.* Et notandum, quod non omnes cogitationes siue consilia eorum dissipat. Quædam. n. ad vtilitatem Ecclesię siue ad impiorū iustam damnationē fieri permittit: videlicet suos persequi, affligi, occidi: malos etiam florere in terrenis. Sed quæ ad suorum incommodum complerentur omnino reprobat, & destruit : videlicet ne eorum exemplo siue suggestioni cedant. Et siqua præter hæc sunt, quæ suis cōpleta noceant. Dico quod cogitationes & cōsilia populorū & principū reprobantur & dissipantur. Cōsilium aut Domini. i. consilium quod verbaliter disponunt fideles ad Ecclesiæ vtilitatē, cooperante gratia Domini, manet in æternum. i. non dissipatur. Et non solum consilium, sed & cogitationes cordis eius. i. illa quę cogitant ad vtilitatem suam & aliorum corda fidelium suorū, manent eūdo in generationem hanc præsentem, & generationem futuram i manent in æternum. Et hoc totū est ac si dicat. Verè Deus timendus est à vobis, quia potens est dissipare cōsilia, quæ contra vos sunt. Potens quoque est in æternū statuere, quæ à vobis operante eo consilio fiunt & cogitantur. Gentes autem timendæ nō sunt, cum earum consilia cito dissipētur. Vnde Dominus in Euāgelio. *Nolite timere eos qui occidunt corpus : animam autem nō possunt occidere. Sed potius eum timete, qui corpus & animam potest atem habet mittere in gehennam ignis.* Matth. 10. Dixi quod Dominus adeo potens est, quod ipse dixit & facta sunt: & dissipat consilia gentium: & consilium eius manet in æternū. Ergo quia tātus est : Beata est gens cuius est Dominus Deus eius. i. quæ Deum suū reputat Dominum, vt ei obediat in omnibus, nec seruiat ventri neq; vitijs. Et hoc, quod Deū reputant Dominū, non habent ex se. Sed populus ille beatus est, quē elegit Dominus. i. seperauit à massa perditorum, in hæreditatem sibi. i. ad hoc vt sint hæreditas sua. quasi dicat. Ad hoc elegit eos Dominus, vt cùm sint possessio eius, colāt eum vt Dominū:

& per hoc sint beati. Vnde Apostolus. *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Exponit verò quomodo elegit. Sic scilicet elegit: Dominus respexit de cœlo. i. cùm summus esset & inuisibilis, visitauit genus humanum de humana natura Christi. Vnde Apostolus. *Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum de muliere &c.* Dico quod respexit de cœlo cœlorũ Christo: & per illud cœlum vidit (vt misereretur) omnismodi filios hominum: Iudæos scilicet & gentes: patres & diuites: seruos & liberos. Quod est dicere. Misertus est omnismodi filiorum hominum. Vbi nos hic habemus filios hominũ, Hebræi habent filios Adæ. Sed benè ponitur filios hominum: priorum. s. hominũ Adæ & Euę. Qui non solum filij sunt in genere, sed & filij in crimine. Dico quod de cœlo respexit: & non solùm de cœlo: sed etiam respexit super omnes. i. omnismodi qui habitant terram. i. qui manent in hac terra: de præparato habitaculo suo, id est per doctrinã Apostolorũ, qui sunt habitaculum eius præparatum. i. ab eo gratuita volũtate electum. Vnde ipse in Euangelio. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Vel sic. Respexit qui superior erat super omnes qui habitant terram suam. i. qui possident & dominantur terrę suę. i. carni. Dico ipse respexit. Ipse dico qui post finxit sigillatim vel singulatim corda eorum. quod est dicere. quoniam eis non sufficeret, si solummodo respiceret, remittendo peccata, & postea eos desereret: constituit eis singularia corda, id est varias bonas voluntates. Iuxta Apostolum, dicentem. *Vnusquisque proprium donum habet à Deo; vnus quidem sic, alius verò sic.* Bene verò ponit finxit, id est facilè composuit. Fingere namque dicimus, facilè componere aliquid de cera vel luto, siue aliqua molli materia. Quia verò adhuc non sufficeret fingere corda, addit. Qui intelligit omnia opera eorũ. Compendiosè positum est. Quod est dicere.

1. Cor. 12.3

Gala. 4.4.

Ioan. 15.16.

1. Cor. 7.7.

Fingere ex luto aliquid formare.

A Qui facit eos facere opera ad intellectum pertinentia. Quasi dicat. Non vana opera & irrationabilia: sed talia quæ sunt secundũ hoc, quod ipsi intelligunt. Huiusmodi verò grammatica inuenitur in Apostolo, cum dicit: *Spiritus postulat pro nobis*, id est nos postulare facit, *gemitibus inenarrabilibus.* Dico quod respexit, & finxit, & intelligit. Et sic saluatur vnusquisque fidelis dictus rex, eo quod sese regat, à malis coercendo; & gigas eo quod sit fortis in bene operãdo. Sed nõ saluatur rex ille per multam virtutem, suam scilicet. Et ipsemet gigas existens non saluabitur in multitudine, id est per multitudinem virtutis suæ reputatæ. quod est dicere. Concedo quidem quod per multam virtutem Dei gratia datam saluabitur: sic tamen vt eam suam esse non reputet. Nam si eam suam, id est ex se esse reputaret, non saluaretur. Dico quod ille qui rex est & gigas; non saluatur per multam virtutem, suam reputatam. Si quis verò non existens rex & gigas ascenderit equum, id est superbam cogitationem; putando per se salutem attingere: quę cogitatio benè per equũ designatur: quod superbissimũ animal est. Equus. i. cogitatio illa fallax est ad salutem adipiscendam. quod est dicere, decipiet eum cogitatio sua. Non enim salutem attinget vt cogitat. Vnde legitur. *Si quis putat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit.* Et non solum fallax erit equus illius qui rex non erit & gigas in virtute, sed etsi rex & gigas abundans prius in virtute, equum ascenderit in abundantia virtutis suæ, id est etiam per virtutem qua prius abundabat, non saluabitur. Ad nihilum enim redigitur iuxta illud Ezechielis. *Iustitiæ eius quas fecerat non recordabuntur.* Hoc autem quod dicit: Non saluatur rex & fallax equus &cæt. ad hoc ponit ne quilibet per se saluari præsumat, sed Dei gratiæ sui salutem attribuat. Diceret aliquis. Cùm per se non saluetur, quo modo ergo saluatur? Respondetur.

Rom. 8. 26.

Gala. 6.3.

Ezech. 3. Ezech. 18. 22.

tur. Ecce in euidenti pono, per quod saluabitur. Oculi Domini. i. benignitas sunt super timentes eũ. respicientes vt in bono perseuerent: & in eis. i. super eos metuentes. Dico esse oculos Domini qui sperãt super. i. de misericordia eius. Quod est dicere. Qui non timent cum metu pœnæ, sed spe misericordię. Vnde per Salomonem dicitur: *Qui timet Deum, facit bona.* Dico quod oculi Domini sunt super metuentes eum, ad hoc. s. vt in futuro eruat à morte. i. à damnatione animas eorum, & hîc interim alat eos .i. corroboret: pane vitę. i. bona operatione & intellectu bono. Eos dico positos in fame iustitiæ. i. in nimio desiderio. Nisi verò iustitiam esuriant non eos ita aleret. De quibus idem in Euangelio. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Ergo quia oculi Domini sunt super metuẽtes eum vt eruet & alat: anima nostra sustinet. i. patiẽter expectat Dominum. Et hoc bona fiducia, cum inde iam arram habeat, hanc scilicet. Quoniam adutor ad benè operandum, & protector noster est, ne cadamus in tribulationib⁹. Dico quod sustinet Dominum. & bono suo. Quia tãdem in eo .i. in adeptione eius, lætabitur cor nostrum. i. anima nostra. Et vt tunc lætari possimus: sperauimus i. spem lætitię habuimus: & adhuc etiã habemus in nomine sancto eius degentes .i. in magnificatione sancti nominis eius. quod est dicere. Ad hoc intendentes, vt nomen sanctum eius magnificemus. Hoc autem est expositio, quomodo anima nostra sustinet Dominum, quod superius dixi: scilicet sustinet eum sperãdo in nomine sancto eius. i. in eo quod designatur nobis per nomẽ sanctum eius: quod est misericors: quod sibi antonomastice attribuitur. Quod est dicere. In misericordia eius sperauimus. Ergo quia in nomine tuo & sperauimus & speram⁹, oram⁹ Domine, fiat in futuro misericordia tua sup nos. i. descẽdat beatitudo misericordiæ tuæ super nos debiles & infirmos: quemadmodum sperauimus. i. spem posuimus in te. Quod est dicere. Non fiat super nos remissè, sed tam amplè quemadmodum amplè sperauimus in te.

IN PSALM. XXXIII.

TItulus XXXIII. Psalm. Dauid cum immutauit vultum suum corã Abimelech, & dimisit eũ & abijt. *Historia nobis in hoc titulo innuitur, quæ talis est. Dauid inuidia Saulis, à regno Iudæorum expulsus, eo quod de eo canebatur.* Saul percussit mille, & Dauid decem millia: *Dauid ad Achis Philistæorum regem confugit, ibi q; aliquãdiu latuit. Qui etiam Achis communi nomine principum terræ Philistæorum Abimelech dicebatur. Oẽs enim Philistæi reges, quoquo nomine prius vocarentur, communiter Abimelech dicebantur: sicut Aegypti reges Pharaones. Quoniam autem Dauid in Iudæa prius manens Goliam, qui Philistæus fuerat, multos quoq; Philistæorũ interfecerat: unde etiam de eo vt superius diximus canebatur;* Dauid percussit decẽ millia. *Philistæi contra eum partim odio & inuidia, partim verò metu commoti. Timebant enim eum, cùm esset & in bello strenuus regnum eorum esse occupaturum; apud Achis illum frequenter accusando, vt ad eum interficiendus Dauid adduceretur effecerunt. Qui cũ ad occidendũ quærebatur in porta ciuitatis manentibus, tympanisabat. Aſt vbi mortis suæ consilio, & sancti Spiritus indicio reuelato, se vi nullatenus euadere posse cognouit: insaniam sibi affore simulando epilepticorum more, spumas in barbam emittẽdo, & seſe manibus defendo, vultu quoq; pemtus immutato, pronus cœpit volutari. Quæsitores tamen eius, qui ab Achis missi fuerant, quamuis eum insanire crederẽt, eum arripientes, ad regem attulerunt. Quo viso & insano existimato:* vt quid mihi, inquit, arreptitium hunc adduxistis? *Protinus igitur dimissus abyt Dauid & euasit. In hac autem historia diligenter inspectata alis iuxta Augustinum continetur Christi figura. Per Dauid enim apud*

1.Reg.18.

1.Reg.21.

Abimelech.

Mystica huius psalmi expositio.

Dauid.

apud Abimelech latitātem, Christi humanitas intelligitur, quæ vehementem à diaboli membris, quæ per Saulem figuratur, persecutionem sustinens, apud Iudæos qui per Abimelech denotantur, aliquandiu humiliter latuit. Benè vero Saul qui appetitus interpretatur, diabolum exprimit: qui cùm iniquorum operatio mala & deuotio frequenter appetit. Conuenienter quoq; per Abimelech, qui regnum patris interpretatur, Iudæi designantur: qui seculariter per patres suos Dauid, scilicet regis contemporaneos eiusdem Dauid regis regnum fuerūt: qui Christi patēr secundum carnem dicitur esse. eò quod de ipsius femine Christus natus est. Vnde in Euangelio cùm dixisse legimus: Fili Dauid miserere mei. Qui Dauid. i. Christus cum apud Abimelech. i. Iudæos à Pharisæis & summis Sacerdotibus & Scribis accusatus, ad perniciem quæreretur, in porta ciuitatis manentibus tympanisauit. i. Apostolis in fide tam positis, quæ introitus est Hierusalē ciuitatis æternæ, sonū dulcem de tympano protulit: doctrinam scilicet carnis mortificandæ. & sic dulcem cātum Domino prolaturæ, quæ per tympanum figurātur: quod ex pellibus mortuorum animalium compositū, dulciter sonat. Qui etiā Christus saliuam in barbā misit, sese manibus detulit: & etiam vultū immutato coram Abimelech insanus visus est, & dimissus ab Abimelech abyit. Saliuam in barbam emisit cùm Apostolis carnem suam comedere, & bibere sanguinē præcepit. Quod præceptū ideo saliua dicitur, quia multis nō intelligentibus. stultè et pueriliter prolatum esse visum est: adsimilitudinē saliuæ de puerorum ore manantis. Vnde quidā etiam de discipulis dixisse leguntur. Quomodo hic nobis carnē suam dabit ad manducandū? Saliua quidē ista in barbam cecidit. i. in viriles: in Apostolos. s. qui viriles eius milites existentes eam non abiecerunt, sed diligenter intelligēdo susceperunt. Vnde Petrus dixisse perhibetur: Domine, ad quē ibimus: verba vitæ æternæ habes. Barba verò quæ signum virilitatis est, viriles significat. Sese autem mirabiliter manibus detulit; cum corpus suum & sanguinem in manibus ferēs, in cœna discipulis tradidit, dicens: Accipite hoc est corpus meū. Et paulò pòst: Bibite ex hoc oēs, hic est enim sanguis meus. Vultum. i. voluntatem sacrificandi coram Abimelech. i. Iudæis immutauit, cū ipse qui antea figuraliter sacrificia legalia voluerat, quinq; millibus Iudæorum, quos de quinq; panibus & duobus piscibus satiauerat, corporis sui & sanguinis hostiam offerendam esse vt scribitur à Ioanne, monstrauit. Quare quoque insanis eis visus est non intelligentibus: ideoq; ab eisdē Abimelech ductis dimissus. Sic igitur ab eis abiens ad gentes se transtulit: de quibus idem antea dixerat: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili; & illas oportet me adducere, & vocem meam audient. Vultus autem pro voluntate ponitur: quia in vultu voluntas sæpissimè denotatur. Historia figura, & serie: prout fuit possibile pertractata, ad tituli verba exponēda accedamus. Psalmus. i. tractatus iste est Dauid. i. Christi: intellectus à fidelibus vel insistendus à fidelibus. i. complendus, cum ipse Dauid. i. post quam ipse Christus immutauit vultū suum. i. voluntatem suam sacrificandi coram Abimelech. i. Iudæis: & post quam Abimelech dimisit eū Christum, & ipse Christus abyit ad gentes, & ab eis Iudæis recessit. Antea namque quā immutasset vultum, neque psalmus iste intelligebatur, neq; à multis complebatur. Et est hic vox primitiuorū fidelium: Apostolorum videlicet et cæterorum discipulorū promittentium, quod amandoquidē Dauid vultum. i. voluntatē sacrificij immutabit, eū benedicent. i. laudabunt eū benè viuēdo: & alijs exemplum bonæ vitæ tribuendo. secundum quod sacrificiū eius exposturlat, et etiam ore. Adhortatur etiā altos ad Deum magnificādum, ostendendò sui exemplo, quæ vilitas inde sequitur. Docet quoq; eos corpus Domini teū & sanguinem nō timere, sed cum timore gustare: quid sit etiā timor Domini exponendo. In fine quoq; agitur, de eum timore gustantium salutem: vt ad gustandum alliciantur: & de malorum non bene gustantium damnatione, vt eos terrendo retrahat: & ad bene gustandum attrahat. Dicit ergò.

Saul. Abimelech. Mar. 10. 47 Tympanū. Matt 26. Saliua in barbam ca dens. Ioan. 6. 52. Ioan. 6. 68.

Matt. 26. 26.

Ioan. 6.

Ioan. 10. 16.

Vultus.

Bene-

BENEDICAM. i. quandoquidē Dauid immutauit vultū; laudabo illum existentem Dominum: bene operando: secundum quod vultus. i. voluntas sacrificij eius, quem immutauit, expostulat. Et hoc in omni tempore. i. in prosperis & in aduersis. Et non solum benedicam opere, sed semper laus eius erit in ore meo. i. semper laudabo eum; & ore corporis & ore cordis. Et sic benedicam & laudabo, quod anima. i. vita bona mea in Domino posita. i. in laude & obedientia eius, laudabitur ab alijs pro bono exemplo suo. Hoc autem quod Dauid immutauit vultū, & egō ideo benedicam Dominum, Audiant aure cordis mansueti; id est fideles qui non sunt contumaces: sicut illi qui dixerunt. *Quomodo carnem suam nobis dabit ad comedendum?* Et audiendo lætentur, nec contristentur sicut illi contristati sunt. Facit autem fidelium collectio, quæ in hoc psalmo loquitur, apostrophan ad mansuetos, adhortando eos ad Dominum magnificandum, sic. Ergo quia promitto quod benedicam, & sic opere complebo: vos mansueti exemplo mei magnificate Dominum mecum & cæt. Potest hoc aliter continuari: dixi benedicam & laudabo. Et vt alij istud idem exemplo mei faciant: audiant aure cordis adhortationem meam quam eis faciam. Et hanc mansueti audiant, id est assentientes non rebelles: & lætentur de ea, nec contristentur. Quæ exhortatio talis est. Magnificate Dominum mecum, id est laudate sicut egō & opere & ore. Et hoc non faciamus egō & vos hortarie; sed exaltemus nomen eius, id est magnificemus eum qui Dominus vocatur: exaltatione tendente in idipsum, id est in perseuerantiam. Quod est dicere. Exaltemus eum perseueranter. Et in hoc non ideo magnificetis vt aliquid præter eum inde quæratis. Sed mei exemplo exquirite Dominum magnificando eum, & ipse vos audiet. Nam egō exquisiui Dominum. i. extra omnia quæsiui Dominum magnificando eum: & ipse exaudiuit me. i. audiuit vt impetrarem. Et sic ex omnibus tribulationibus meis eripuit me ne cederem eis; non vt eas non pateret. Vel eripuit, id est eripiet in futuro. Dico magnificate. Et vt benè magnificare possitis, accedite ad eum passibus fidei; & accedentes illuminamini; intellectu spirituali. Accedendo enim ad Dominum, illuminatur ignorātia. Et postquam illuminati eritis, facies vestræ non confundentur, id est cogitationes quas habebitis de Deo benè intelligendo non conturbabuntur: sicut eorum facies, qui cùm audissent à Domino: *Nisi comederitis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis: abierunt retro.* Facies pro cognitione ponitur: quia oculis qui in facie sunt cognoscimus: vel quia in facie quilibet citius cognoscitur. Dico, Quia exquisiui Dominum & exaudiuit me. Et hoc non solus feci: sed vt libentius hoc vos faciatis: sciote quod iste pauper, quem Dominum dixi superius, dicendo Benedicam Dominum &cæt. i. Christus: clamauit. i. intenso clamore operis & oris exquisiuit Dominum. Et Dominus exaudiuit eum &cæt. Et hoc, vt superius exponitur: Christus enim cùm Dominus omnium esset, pauper factus est; id est patri obediens per omnia: vt pauper diuiti obediens est. Vel potest esse repetitio, quia interposuerat accedite &cæt. vt addat. Et loquitur de se fidelium collectio, quæ in hoc psalmo agit, vt de tertia persona, sic. Dixi: quia exquisiui. & verum est. Iste enim pauper qui loquitur, id est egō: clamauit. i. clamore intenso exquisiuit Dominum &cæt. Sequentia huius versus non mutantur. Et quia pauper est clamantem exaudiuit, & saluauit. Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, id est Christus qui est angelus. i. nuncius Domini patris; qui angelus dicitur magni

Ioan. 6. 53.

Facies cur pro cognitione ponatur. 1. 2.

consilij: immissionem faciet angelorum bonorum in circuitu timẽtium eum. Quod est dicere. Muniet eos circumquaq; angelis suis. Et sic eripiet eos à tribulationibus nẽ deficiant: vel eripiet in futuro. Vnde
Matt.18.10 idem in Euangelio. *Angeli eorum semper vident faciem patris mei.* Dixi: Accedite & illuminamini: & sic
Ioan.6.57. gustate corpus Domini & sanguinem. Dominus enim dicit: *Qui manducat me, viuit propter me.* Et gustando: videte, id est cognoscite ipsa rei experientia in futuro cum beatificabimini: quoniam Dominus quẽ gustabitis suauis cibus est, id est, delectabilis dans vitam fidelibus. Vnde
Cant.2.3. in Canticis sponsa de sponso. *Fructus eius*, id est corpus & sanguis; *dulcis gutturi meo.* Dico videte in futuro: & hic interim sperate quia videbitis Beatus enim vir erit qui sperat in eo. Dixi: magnificate, & accedite, & gustate: & sic timete, id est, cũ timore veneramini Dominum omnes sancti eius. Et bono vestro timebitis: quoniam non est inopia veri boni timentibus eum. Vnde alibi dicitur.
Eccl.13. *Timentibus Deum nihil deest.* Dixi quod timentibus non est inopia: diuites autem egerunt & esurierunt. Præposteratum est. Quod est dicere: diuites Spiritu, id est superbi esurierunt; & esurient semper. i. desiderabant illud bonum. Nullus enim adeo impius qui summum bonum non desideret: quamuis ad ipsum rectè non tendat. Et egerunt illo bono & egebunt semper. i. carebunt.
Mat.19.24 Vnde Dominus in Euangelio. *Facilius est camelum per foramen acus trãsire, quam diuitem in regnum cælorum intrare:* diuitem spiritu scilicet. Quia verò posuerat non est inopia timentibus eum, exponit non est inopia, sic. Dico quia diuites egerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum. i. pauperes & timentes valde quærentes Dominũ, non minuentur omni bono. i. nunquã habebũt mirã quod ipsi quærent Dominum qui est omne bonum. i. cũ sit summũ bonũ, ab ipso est omne bonum. Quia verò dixerat timete: vt postea doceat eos timorem Domini: sic adhortatur ad audiendum. Dixi timete. Et vt sciatis timere, ô vos filij non secundum carnẽ, sed secundũ doctrinam: venite, passibus affectionis, & audite me auditu cordis: & sic timorẽ Domini docebo vos. Vt autem magis instiget ad hoc quod dicturus est: sic quasi interrogatiuè præhortatur eos. Dico quod docebo vos. Et ne fruſtrà doceam. Quis est homo qui vult vitam? Et exponit quam vitam: cùm adiungit scilicet. Quis est homo qui dicit videre ipsa rei experientia dies bonos, id est dies vitæ æternæ, *Dies bon.* in quibus nulla tribulatio erit: ideo que boni dicuntur. Isti verò dies mali dicuntur? non quod in essentia sua mali sint, sed quia in eis mala diuersarum tribulationum imminent. Hoc autem est ac si dicat. Tu homo qui vis vitam, audi quicquid alij faciãt: & sic docebo te timorem Domini. s. prohibe linguam tuam à malo. i. ab amaris verbis. Et quia quidã non amari in verbis dolosa loquuntur, & sic timentes non sunt, addit. Et
C labia tua ne loquantur dolum, id est dolosa verba: & etiam diuerte à malo actu: & quia non sufficeret, fac bonum: & hoc non pro humano fauore: sed per hæc inquire pacem æternam: & non tepidè: sed persequere eam. i. perseuerãter sic inquire eam. Quod est dicere. Cùm diuerteris à malo, & feceris bonum, fac hoc contuitu pacis æternæ. i. Christi, qui est pax vera. Iuxta illud Apostoli. *Ipse* *Eph.2.14.* *est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.*
D Dico: diuerte à malo &c. Et ad hoc te Deus adiuuabit. Oculi namque Domini sunt super iustos respicientes. i. gratia eius respicit super eos vt confirmet, ne deficiant: à similitudine illius, qui quem diligit respicit. Et aures, id est ipsa gratia sunt in preces eorum. i. propè preces eorum, vt exaudiat eos, & sit eis cooperator in bonum. Gratia verò bene dicitur & auris & oculus: eò quod per eam à Domino & exaudiamur & videamur. Vel quod dicit prohibe linguã

tuam

tuam à malo, specialiter legi potest A sic. Dixi, Gustate & timete .i. cum timore gustate. Et vt cum timore gustes tu qui vitam diligis: prohibe linguam tuam à malo .i. à blasphemia sacramenti: & etiam labia tua ne loquantur dolum, id est, verba dolosa de ipso sacramento, vt dicas benè de eo, & malè intelligas. Cætera verò non mutantur. Hoc autem quod dicit prohibe linguam &cęt. non est timor Domini, sed effectus timoris. Et per effectum causam designat. Sequitur. Vultus autem &c. Quia dixerat oculos Domini super iustos esse: ex opposito ostendere intendit, quid malis contingat, ne sese putent impunitos sic. Dico quod oculi Domini sunt super iustos. Ex opposito autem vultus .i. vultuositas Domini est super facientes mala .i. ira eius super eos vt perdat de terra viuentium etiam memoriam eorum: vt nec de eis ibi mentio fiat, nec oratio. Vultum pro ira ponit: quia ira solet in vultu apparere. Ira verò Dei nihil aliud est quam vindicta. Dixi quod aures Domini sunt in preces eorum. Et hoc potest videri per simile. Nam clamauerunt iusti .i. clamore intenso egerunt iusti in veteri lege, Abraham scilicet & Isaac, & cæteri huiusmodi. Et Dominus exaudiuit eos: & sic ex omnibus tribulationibus eorũ liberauit eos. Ideoq; per exemplum eorum potest comprobari: quod iuxta .i. propè est Dominus his qui sunt contribulato corde .i. illos exaudit qui scindunt corda, gemẽdo de peccatis, & non vestimenta. Et ipsos iustos humiles spiritu non superbos saluabit. Causæ insertio. Quod est dicere. Ideò saluabit quia sunt humiles in spiritu. Et necesse est vt saluet. Multæ namq; sunt tribulationes iustorum, & quæ per se contingunt: vt febricitari, & cætera huiusmodi. Et quæ ab alijs inferuntur: vt flagellari, occidi. Et ex omnibus his liberabit eos Dominus. Hoc autem est expositio huius quod superius posuit: Humiles spiritu saluabit. Dico quod saluabit in futuro. Et interim custodit Dominus omnia ossa .i. omnes virtutes eorum. Sic quod vnum ex eis non conteretur .i. non destruetur. Dixi quod iustos saluabit: postquam scilicet morientur morte corporali, quæ erit eis porta vitæ. Mors autem peccatorum non erit porta vitæ, sed pessima erit .i. porta mortis perpetuæ. Et dixi: Dominus custodit ossa eorum iustorum ne peccent. Et ex opposito qui oderunt iustum .i. peccatores delinquent eundo de malo in peius. Exponit autem quomodo liberabit iustos: & quomodo custodit hic iustos sic. Dico quod liberabit iustos scilicet redimet .i. eruet Dominus per precium mortis suæ ab ipsis tribulationibus animas seruorum suorum. Et dico quod custodit ossa eorum: & sic non delinquent criminaliter omnes qui sperant in eo, id est, nulli delinquent qui spem ponunt in eo.

B

C

D

Vultus & ira Dei.

IN PSAL. XXXIV.

Dauid ipse Christum significans.

TItulus XXXIIII. Psalmus ipsi Dauid. *.i. significato Dauid: Christo scilicet attribuendus. Vbicunque ponitur in psalmis ipsi Dauid, intelligitur Christus, verus Dauid. Introducitur hic caput agens concessiuè de Iudæorum iudicio: vt excæcati pro malis meritis suis in mortem eum tradant. Orat etiam de superatione inimicorum, & de constantia, ne cedat in passione, & de resurrectione. Orat postmodum pro quibusdam inimicorum saluandis: Et concessiuè agit de quibusdam perdendis. Ostendit quoque causam damnationis eorum: mortem videlicet & opprobria, quæ ei gratis intulerunt: quæ postea ample satis exponit; ostendendo quoque quantam erga eos habuerit humilitatem & benevolentiam. Hoc autem ea intẽtione videtur agere: vt & inimicos de impietate ipsorum exterreat: & eos (pro quorum salute orat) sibi magis obnoxios reddat.*

IVdica Domine nocentes me. Quasi dicat. Scio quod exigentibus malis meritis suis iudicandi sunt Iudæi à te, id est, excæcandi: vt mihi noceant

in voluntate, non in actu: volendo
scilicet in morte me detinere. Et
quia scio, concedo. Iudica Domine
eos excæcando vt sint nocentes me:
non in actu, sed mente. Et etiam ex-
pugna .i. expugnari fine eos à prima
concupiscentia sua: vt illi qui aliquã-
tulum resistunt in amore mei: sed se-
cundum quod ratione sua cogũtur
acquiescere prauæ voluntati suæ de
morte mea, expugnati ab ipsa volun-
tate: sic vt cedant ei, sint impugnan-
tes me secundum carnem, vt me in-
terficiant. Facta concessione, orat de
superatione inimicorum, & de con-
stantia, sic. De illis concessi vt iudi-
ces: vt autem mihi auxilieris, oro ap
prehende arma & scutum .i. fac me
apprehendere arma .i. rationes fir-
mas: & miracula: & alia opera qui-
bus apertè eos conuincam vt armis
Et fac me apprehendere scutum, id
est, spem protectionis tuæ quæ me
protegat: ad similitudinem scuti ne
conuincar. Vel sic sola similitudine
legi potest. Apprehende arma & scu-
tum .i. similis esto apprehendenti ar-
ma in hoc vt me facias superare: sic-
ut ille qui apprehendit arma vt ad-
iuuet amicum ad superandum. Et
similis esto apprehendenti scutum
protegendo me ne conuincar: sicut
ille qui scutum apprehendit & op-
ponit iaculis inimicorum, protege-
ndo amicum ne conuincatur. Et
sic .i. apprehendendo arma & scu-
tum: exurge in adiutorium mihi: vt
conuincam & non vincar. Dico iu-
dica & expugna. Et post mortem
meam effunde frameam .i. multiplica
vindictam tuam super eos. Et cõ-
clude .i. conclusionem in eos fac .i.
aduersus eos .i. conclusionem quæ
sit aduersus eos, qua conuincantur
non potentes resistere. Quod est di-
cere. Apertè conuince rationibus &
miraculis discipulorum: & resurre-
ctione & assumptione mei illos qui
persequuntur me ad modum qui
conclusione conuincitur. Framea
verò pro vindicta ponitur: quia fra-
mea vindicta solet exerceri. Dico
conclude sic, scilicet. Dic animæ
meæ salus tua ego sum. Quod est di-
cere. Per hoc conclude quod dicas
animæ meæ: non verbis sed ipsa rei
experientia, scilicet resuscitando
me, Salus ipsi in Deo eius: Vel sic ex-
urge in adiutorium mihi in passio-
ne scilicet: & post in resuscitando
me dic animæ meæ salus tua ego
sum. Vel sic versus iste legi potest:
Exurge in adiutorium & post effun-
de .i. notifica gentibus frameam tuã:
me scilicet qui sum gladius tuus, per
quem diabolum conuinces, & per
mei effusionem conclude aduersus
eos qui persequuntur me .i. conclu-
sionem fac aduersus eos. Quod est
dicere: ipsi nimis superbè de me lo-
quendo quasi vagi videntur: sed tu
fac in eos conclusionem: quæ valde
sit eis contraria .i. coarcta eos per
mei exaltationem & notificatio-
nem: ne possint ita in verbis aduer-
sum me vagari: à similitudine illius:
qui in carcere concluditur, ne va-
gandi habeat libertatem, dico effun-
de: & sic scilicet effunde: dic animæ
meæ resuscitando. Salus, tua ego
sum. Quod est dicere resuscita me, &
sic notifica: qui paucis cognitus
sum; sequitur oratio pro inimicis
saluandis sic: dixi: effunde me: & sic
eos conclude: & cum conclusi fue-
rint per mei effusionem: quidam eo-
rum saluandi confundantur .i. eru-
bescant, & confusi reuereantur .i. ti-
meant pœnam eo quod fuerint, quæ-
rentes animam meam auferre: & re-
uerendo auertantur, ab impietate
sua, retrorsum .i. post me incedentes.
Quod est dicere: Qui modo volun-
tates suas meis voluntatibus præpo-
nunt: & sic me antecedunt: suas
conuerso postponant meis: & sic
post me eant .i. sequaces mei sint: &
postquam auertẽtur retrorsum post
me eundo confundantur .i. erubesc-
ant semper magis & magis: de hoc
quod fuerunt cogitantes mala mihi
.i. aduersum me: Quasi dicat: Non
solum antea quam auertantur con-
fundantur, sed post auersionem in
confusione magis & magis persueue-
rent: vt tanto magis veniam me-

Framea pro vindicta.

reantur.

reantur. Facta oratione pro saluandis: concessio sequitur de perdendis vt fiant tanquam puluis ante faciem .i. præsentiam venti. Quod est dicere: in initio excæcationis suæ fiant comparabiles puluери: qui cum aridus existens nullo humore terræ cõglutinetur, à facie ipsius venti leuiter huc & illuc impellitur: ita & ipsi nullo humore virtutum, Ecclesiæ, quę firma terra est, ad hęrentes à mala concupiscentia sua facillimè per illicita impellantur. Quæ concupiscentia ideò ventus dicitur: quia ad malè agendum impellit ad modum venti puluerem impellentis: dico fiant tanquam puluis ante faciem venti, & vt peius adhuc eis fit: Angelus Domini .i. angelus malignus qui vindex est Domini in malos, sit coarctans eos suggestionibus ad illicita. Et notandum quod priusquam aliquis ab angelo malo coarctetur: à mala voluntate ex se orta impellitur. Postquam verò fient tanquam puluis, & ab angelo coarctabuntur: fiat via illorum per quam venient ad mortem, tenebræ .i. ignorantia, & lubricum .i. lubricatio de vitio in vitium: de malo opere in peius. Quod est dicere, postquam à vento concupiscentiæ impulsi, ab angelo coarctabuntur, in tenebras cadant ignorantiæ, ne quandoque respiscant: & sic labantur de malo in peius, & hoc sit eis via ad mortem: & vt magis eãt lubricando, angelus Domini, malignus scilicet sit persequẽs, eos vt per omnia illicita deducat, & benè ponit tenebræ & lubricum, per similitudinem: Quasi diceret: Tam malè consistant eis, sicut illi qui cùm eum inimicus suus persequitur, per tenebrosam & lubricam viam incedit: ipse enim facillimè cadit. Supponit autem causam, quare hoc eis debeat contingere sic. Concedo quod fiant tanquam puluis &c. Et meritò: quoniam gratis id est, sine causa absconderunt mihi interitum laquei .i. absconse parare mihi putauerunt interitum qui esset causa laquei .i. causa quare illaquearer & detinerer ne resurgerem: à similitudine illius, qui cum laqueo detentus sit, non habet libertatem eundi quo velit. Laquei dico ipsis futuri .i. per quem in mortem ipsi illaqueabuntur, & exprobrauerunt animam meam .i. probra intulerunt animę meę, dicendo eam seductricem peccatricemque: vnde eos dixisse in Euangelio legitur. *Nos scimus quia hic homo peccator est*; & alibi, *Seducit turbas*, & hoc superuacuè .i. falsò, vacui valde omni rationabili causa. Et ideo benè ponitur, superuacuè, quasi multum vacuè; dico qui absconderunt mihi interitum laquei, & ideò veniat illi, ex improuiso laqueus .i. mors à Tito & Vespasiano. Quem ignorat nunc, vnde Dominus in Euangelio, *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis*: vel quem ignorat .i. ignorabit sibi contingere pro meritis suis. Adeò namq; induratus erit, vt nec in vindicta peccati positus, ipsam vindictã cognoscat: & veniat illi captio quam abscondit .i. in absconsito mihi parare putauit: Quod est dicere: Captio mei qua me cœpit, sit causa quare & ipsi captio veniat, dixi veniat illi laqueus, & sic sit, cadat scilicet in laqueum, in ipsum quem mihi parare voluit: vt detineatur in morte, sicut me detinere voluit. Quod ponit: cadat in laqueum, idem est quod superius dixit, veniat illi laqueus: sed idcò repetit vt determinet, addendo in ipsum: Notandum autem quod captio ponitur & laqueus secundum diuersos: Quidam ex eis capti sunt: Quidã illaqueati morte: dico quòd illi veniat laqueus & captio: & ita erit: Anima autem mea ex oppositio quæ putabitur illaqueata exultabit in Domino, de resurrectione mea: Et etiam delectabitur super salutari suo .i. de saluatione sui, quæ continget humano generi per me: Et etiam omnia ossa mea .i. discipuli qui sunt fortiores mei, dicent & verbis & cogitatione: ô Domine, quis est similis tui in potentia? Nullus: Tu dico Domine, qui es eripiens inopem populum tuum, de manu fortiorum eius

Ioan.9. 24.

Ioan.7.12.

Luc.19. 42.

.i. de

.i. de potestate malignorum spiritum: qui hucusq; fortiores fuerunt, deducendo in mortis tenebras per culpam Adæ: Quod autē ponit fortiorum eius more Græcorum facit: qui pro ablatiuo quo carent, genitiuum ponunt: Et tu etiam es eripiēs egenum & pauperem populum tuū à diripientibus eum, ne amplius diripiant.i.à malignis spiritibus, qui sibi virtutes suas antea diripiebant: inops dicitur, qui sine ope alterius est: Pauper autem, qui sine sua: Egenus verò, qui idem est quod & mendicus: ille dicitur cum vtraq; ope careat, mendicat i.cum gemitu & confusione quærit eam: Quod totum in humano populo fuit. Nunquā enim neque sua neque legis ope potuit liberari, ideoque sua ipsius miseria liberari mēdicauit. Quoniam autem posuerat eripiens &cæt. Quia posset quærī quomodo est eripiens: hoc exponere intendens sic, ipsa ossa dicent, quod ego sum eripiens, & sic est. Et per hoc sum eripiens, quod hæc omnia quæ dicam patienter passus sum. Notandum autem quod illa quæ hic ex nimia certitudine præteritè denūciatur, futurè accipienda sunt: scilicet surgentes in me testes iniqui, quæ ignorabam, non sapientia sed rei experientia interrogabant me i.imponebant mihi à similitudine illorum qui tale quid aliquem interrogant, quod ignorat, vt in Euangelio dixisse leguntur: *Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Et retribuebāt mihi mala pro bonis, quæ eis feceram prædicando, mortuos suscitando, & alia mirabilia faciendo, & exponit in sequentibus, quę mala retribuebant. Et etiam retribuebant quantum ab impietatē suam, sterilitatem animæ meæ, vt cùm per prædicationem vellet eos quantum ad gratiam & benevolentiam parere, sterilem eam quantum ad sese facerent, iuxta quod in Euangelio legitur: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Dixi quod animam meam sterilem faciebant. Ego autem cùm mihi molesti essent pro illa sterilitate, induebar illis cilicio futuris, nō re scilicet, sed spe. Quod est dicere: iam prouidebam quod eos induerē.i. mihi cōiungerem, à similitudine vestis, quæ dum induitur, corpori coniungitur: & benè dicit cilicium futuros.i. pœnitentes: Cilicio namq; pœnitentes induuntur: & cum hoc prouidebam quod eos induturus eram, humiliabam in ieiunio animā meam: Quod est dicere: Cum possem liberè super eos vindictam meam exaltare, quia me ieiunum à sui incorporatione facerent, illud ieiuniū humiliter in secreto animæ patiebar, & hoc ideò, quia oratio mea in sinum meū conuertetur: Emphaticè dictum est.i. illi pro quibus orauero, ideoque oratio mea dicūtur, ad protectionem meā conuertētur, à qua malè viuēdo discesserunt: Mittit hic nos ad similitudinem historiæ de Moyse, cui Dominus præcepit vt manum in sinū missam inde extraheret: Quę cū extracta leprosa apparuisset: præcipiente Domino rursus immissa, sanata est: hoc aūt ad ludæorum factum est figurā. qui Domini protectioni subditi, sani in virtutibus extiterunt: inde verò suis malis meritis extracti, varijs peccatorum maculis, ad modum lepræ, corrupti sunt. Cùm verò pars eorum ad ipsius protectionē per Apostolorū prædicationē reuersa est, & sanata est: Et hoc est quod hic dicit. Oratio mea in sinum meū cōuertetur, dicō quod humiliabam animam meā in ieiunio: Et etiā sic complacebā mihi, admonendo eos .i. sic delectabar ibi quasi in admonendo proximum: Et exponit quem proximum, cū addit: quasi in admonēdo fratrem nostrū: Cùm dicit nostrum, innuit trinitatē personarum: quod est ac si dicat: ita delectabar in admonitione eorum, ceu quilibet in admonitione fratris: & sic humiliabar.i. affligebar mœrore meorum indurationē: quasi pater vel amicus lugens & contristatus de morte filij vel amici: Sequitur expositio malorum, de quibus superius

Genitiuus pro ablatiuo.

Discrimen inter egenum & pauperem.

Exod. 4.

Ioan. 8. 48.

Luc. 13. 34.

dixit.

dixit. Retribuebāt mala. Dico quod humiliabar pro eis, & ipsi econtrario lætati sunt & conuenerunt: Præposteratum est: Conuenerūt aduersum me capiendum: & lætati sunt de me capto, & ab eis congregata sunt super me .i. ad opprimēdum me. flagella: & ignorabam causam qua flagellabar: Non quantum ad sapientiam, sed quantum ad rei experientiam: Quod est dicere: Non erā reus: Per hoc quod ponit, cōgregata sunt flagella, diuersitatem & multiplicitatem flagellorū innuit. Multimodè namq; (vt in Euangelio legitur) flagellatus est: Et quia hęc fecerunt, dissipati sunt .i. destructi, in virtutibus, nec compuncti sunt postea ad pœnitentiam: à Deo fuerunt dissipati: vel sic: Cùm congregarent super me flagella dissipati sunt .i. diuisi à quibusdam de eodem populo, qui condoluerunt morti meæ, qui etiam legūtur fleuisse, quibus & ipse dixit. *Nolite flere super me:* Nec sunt compuncti erga me pietate exemplo eorum: Per hoc autem eorum duritiam nimiā innuit fuisse: vel sic. Quia lætati sunt & conuenerunt: dissipati sunt .i. dissipabuntur per totum orbem. Nec id cō compuncti erūt ad pœnitentiam cum tunc compungi deberent: Et sic quoq; eorum duritiam innuit. Dixi quod conuenerūt &c. Et etiam temptauerunt me, dicentes, *prophetiza quis est qui te percussit.* Et subsannā uerunt .i. deriserūt me, subsannatione .i. nimia derisione: *Vah qui destruis* &c. Subsannare est ad nimiam derisionem nares corrugare, ideoque hîc pro nimia derisione ponitur: Quod autem addit subsannatione, ad nimiam subsannationem, expressionem facit: Et etiam frenduerunt dentibus suis super me existētes .i. ad opprimendum me parati: à similitudine illius qui super aliquem stat vt eū opprimat: Cùm dicit frenduerunt dentibus, idem est ac si dicat: Tanta contra me ira exarserunt vt nec loqui possent, sed dentibus frendebāt: Ostensa passione futura per tempus præteritum: Sequitur oratio de resurrectione: sic. Dixi quod ita vt narraui mihi fecerunt: & cùm humiliter paterer visus sum obliuioni traditus: Et tu Domine quando respicies, qui videris me obliuioni dedisse? Noli amplius obliuioni me tradere: sed restitue corpori animam meam, à malignitate eorum extortam: Quod est dicere, quam ipsi maligni de corpore auferent. Et apponit causam, qua debeat restitui: sic. Et restitue vnicam meam à leonibus extortam: Quod est dicere: Et ideò restitue, quia vnica est .i. singularis in sanctitate, & ipsi leones sunt .i. crudeles, crudelitate eam auferentes, non mērito. Quam si restitueris: Confitebor tibi in Ecclesia magna .i. laudem tibi agam, per magnam cōgregationem membrorum meorum, quæ non erit parua, sicut synagoga fuit: Et illa Ecclesia non erit leuis ad deflectendum in vitia, vt synagoga, sed laudabo te in populo graui: Quod est dicere. Populus meus grauis .i. ponderosus in virtutibus non citò mobilis, laudabit te omnimoda laude. Dixi ideò restitue animam: quia vnica est: & quia confitebor: Et ideò adhuc ne supergaudeant mihi qui aduersantur .i. sunt contrarij mihi iniquè non ex merito: Quod est dicere: Ne gaudeant de retentione mei in morte, qui tunc essent super me .i. superiores me, cōuincentes me. Quoniam autem dixerat indefinitè, aduersantur: ne quidam sicut pacificè loquentes vlderētur non aduersantes, & sic inexcusabiles addit. Et quāuis oēs aduersētur, quidā annuunt. i. faucnt oculis meis: Quod est dicere: fauētes fant ante oculos meos. i. in præsētia mea: sed cū nō sunt ante me, multū aduersātur, vel annuūt oculis. i. secundū gestum oculorum suorum, nō secundū carnis assensum, vt illi qui dixerūt: *Magister, scimus quia verax es &c.* Exponit aūt per præteritū, quomodo annuunt: sic verū est q dico illos mihi annuere: Quoniā mihi quidē pacificè loquebātur, & loquētes cogitabāt dolos aduersum me, vt me perderēt.

& hoc

Luc. 22. 64. Mar. 15. 29. Mar. 22. 24.

& hocin iracundia terræ ſuæ amittendæ: Metuebant enim per me terram amittere, vel ſic, non in bona ira, ſed in iracundia terræ .i. terrenis pertinente, non ſpiritualibus: iracũdia verò bonorum, eſt contra vitia
Pſalm.4.5. iraſci: vnde alibi Pſalmiſta. *Iraſcimini & nolite peccare.* Dico quod pacificè locuti ſunt, & non ſolùm hoc: ſed etiam ſuper me exiſtentes .i. ſuperiores me pro reputatione ſua, dilatauerunt os ſuum .i. dilatatè, & ſuperbè locuti ſunt dicentes, crucifige: Et gaudendo dixerunt Euge, Euge .i. benè nobis eſt: viderunt enim oculi noſtri, quod deſiderabamus, eum videlicet turpiter morientem: Dico. Quod dilatauerunt os ſuum, & cætera quæ oſtenſa ſunt, fecerunt: & ego omnia humiliter ſuſtinebam: & tu vidiſti Domine, & mei deiectionem & iuſtitiam meam & eorum iniquitatem & arrogãtiam: Ergo ne ſileas in eos ſcilicet à redargutione vindictæ, & ſi modo videris ſilere: Quod eſt dicere: Comproba eos malè egiſſe per vindictam quam inferes iuſtè: ac ſi verbis oſtenderes. Et reſpiciendo humilitatem meam, ne diſcedas à me, & ſi videaris diſceſſiſſe: Quaſi dicat: Noli auxilium tuum elongare à me: Sed exurge Domine .i. potens appare, auxiliando mihi, qui eis im potens videris. Et intende iudicio meo .i. intensè diligenter conſidera, non ſecundum conſiderationem, cũ ſemper omnia videas, ſed ſecundum remunerationem, iudicium meum quidem iniuſtum eſt, cũ in mortem ab eis iudicatus ſim, & hoc pro tui obedietia humiliter ſuſtinui: Quod eſt dicere: remunera mihi, quod pro te iudicatus ſum iniuſtè, tu qui es Deus meus .i. creator: & tu qui es Dominus meus cui per omnia ſeruio, intende in cauſam meam, pro qua paſſus ſum, quam honeſta ſit. Et ideò remunera. Non enim cauſa cuiuslibet delicti paſſus ſum, ſed cauſa ſalutis hominum. Et etiam iudica me, non ſolùm ſupra dictum iudicium & cauſam: Sed ſecundùm iuſtitiam tuam .i. reſuſcita, glorifica, & quia iu-

A dicatus ſum pro te & propter hanc cauſam & quia iuſtus es. Et iuſtum eſt vt hoc facias cum promernerim: & ideò adhuc iudica me ſecundum quod iudicandus ſum, vt non ſupergaudeant mihi: Et hoc vt ſuperius exponitur, quod ex affectione nimia repetitum eſt. Non enim ſemel orare ſufficit, quod valdè deſiderat: Et oſtendit vnde non gaudeant, cùm addit, ſcilicet; Non dicant in cordibus ſuis Euge Euge animæ noſtræ. Quod eſt dicere, illi qui verbis vt ſuperius oſtendi, dixerunt euge euge,
B non dicant hoc in cordibus .i. vt intelligant ſic eſſe, vt vocibus dicunt: ſed me reſurgente appareant ſibi mendaces in conſcientia ſua, etſi verbis illud negent. Oſtendit autem vnde non dicant euge: cum addit ſcilicet, non dicant in cordibus deuorabimus eum .i. ex toto deſtruximus ne reſurgat ad modum eſcæ quę deuoratur. Nam ſi reuera poſſent dicere deuorabimus, vtique dicerent Euge: & ſic ſupergauderent mihi, dico, non ſupergaudeant ſed erubeſcãt
C in bonum & reuereantur .i. timeant damnationem de hoc quod male egerunt in me, illi qui gratulantur ſolummodò de malis meis ſimul cum illis qui & gratulantur & operantur. Multi enim fuêre gratulantes, qui nihil operati ſunt: Quod eſt dicere, & illi erubeſcant qui operati ſunt, & qui ſolummodò gratulati. Notandum autem, quod non pro omnibus ſed pro ſaluandis orat, alioquin infructuosè oraret: Superius verò iſtud idem orauit, ſed ex affec-
D tione nimia repetitum eſt, dico erubeſcant & reuereantur, & non parum, ſed induantur confuſione .i. ad modum corporis induti quod veſtibus circundatur, erubeſcentia & reuerentia circundentur, & in anima & in corpore. Qui maligna loquuntur ſuper me .i de me, & ſic pœniteant: Et ex oppoſito exultent & lętentur, qui volunt iuſtitiam meam .i. reſurrectionem quæ mihi iuſtè contingit, diſcipuli ſcilicet: Quod dicit exultent & lætentur præpoſte-

Chriſtus ſolummodò pro ſaluandis orauit.

ratum

ranum est: Quod est ac si dicat. Lætentur, & non parum, sed exultent i. multum lætentur, vel qui volunt iustitiam meam, inquantum possunt iustus: Et ipsi qui volunt pacē serui eius i. pacem æternam adipisci, quā ego iam habeo, qui sum seruus eius scilicet Domini patris secundum carnem .i. per omnia ipsi obediens. dicant & ore & affectione & opere: Dominus magnificetur semper .i. laudetur de generatione in generationem, in conuersione fidelium, & in bona operatione eorum. Et si exultauerint lingua mea .i. meorum meditabitur .i. cum diligentia profe ret & prædicabit aliis iustitiam tuam i. quam iustus fueris in hoc, quod me bene promeritum resuscitasti: & tota die .i. iugiter meditabitur laudem tuam .i. cum diligentia prædicabit alijs & ore & exemplo vt laudent te omnes ode. Quod dicit meditabitur, idem est ac si ponat diligenter enarrabit, à similitudine bene meditantium, qui nihil temere dicunt. Non autem ponitur meditabitur, vt discipulos meditari oporteret, de ip se dicit pulis enim legitur. *Nolite cogitare quid loquamini* &cæt. Vel si ad alios fideles referatur, potest dici meditabitur .i. meditatè proferet: non temerè.

IN PSAL. XXXV.

TITVLVS XXXV. In finem seruo Domini Dauid Psalmus. *Quod sic exponitur. Psalmus iste attribuendus est seruo Domini .i. cuilibet fideli, qui sanctæ potest seruū se facit Domini: seruo dico, existenti Dauid in finem .i. qui manu fortis est in perseueranta, viriliter agēdo contra diabolum & vitia. Intendit hic fidelis quilibet iniustos se de gerentes excusantes, & culpam suam necessitati diuinæ prouidentiæ attribuentes conuincere: non ponendo ipsa verba eorum, sed contra eos agendo: ostendens, quod peccatum omne non à Deo, sed à liberi arbitrij abusione procedit. Commendat etiam Dei misericordiam, sine qua nemo perfectus effici potest, qui etiam hic & bonos & malos corpo-*

rat salute saluat: Agit quoque de bonorū beatitudine, pro qua adipiscēda orat.

DIXIT *iniustus, vt delinquat in semetipso:* quasi dicat: Quidam se excusantes, dicūt se ex necessitate peccare, ita enim rationabiliter inde se excusare poterit. Nam iniquus dixit vt delinquat .i. statuit prius in corde suo vt delinquat, & non ex necessitate prouidentiæ diuinæ, vel ex necessitate naturæ suæ, sed hoc est in semetipso, id est, sui iuris est: potest hoc ex libero arbitrio facere & dimittere. Nihil ergo inde culpandum est, nisi ipse: Quæreret aliquis: cur ergo delinquit? Respondetur: Quia *non est timor Dei* in illo, secundum effectum scilicet. Timor dico *ante oculos eius* propositus, ante oculos cordis scilicet, & in hoc apparet quod non est timor Dei in eo, sic vt eum cessare faciat, *quoniam dolosè egit*, & hoc *in conspectu eius*. Quod est dicere: Quod ipse conspicit, licet homines lateat, & sic dolosè egit, *vt inueniatur* .i. ita vt intelligatur ab eodem ipso *iniquitas eius* esse *ad odium* apud Deum: Quod est ac si dicat: verè non est timor Dei in ipso. Nam sic dolosè egit, quod intellexit iniquitatem suam odio esse Deo: Exponit autem iniquitatem eius per partes sic: diceret aliquis, quid dicis iniquitatem? Respondetur: *verba oris eius iniquitas & dolus*, intrāsitiuè dictum est: Quod est dicere: dolosa verba oris eius sunt iniquitas: & hoc est iniquitas, quia *noluit intelligere vt bene ageret* .i. noluit intellectum quē habebat benefaciendi ad hoc deducere, vt bene ageret: Nullus adeò brutus est & stupidus, qui bene agendum esse non intelligat: *Et iniquitatem meditatus est in cubili suo*. i. in corde suo, quod cubile dicitur eò quòd in eo diabolus cubet: & hoc est iniquitas, quod *astitit omni viæ non bonæ* .i. libenter stetit operando in omni praua actione, quæ est via non bona, sed mala, ad mortem ducens: vel

Nemo ex necessitate peccat, sed ex liberi arbitrij.

Stare dicitur operari.

abstit .i. persecuerauter stetit. Bene quidem per similitudinem operari, stare dicitur. Sicut namque quilibet incedens, postquam quo tendebat peruenit, ibi stat; sic & aliquis per malam cogitationem prius incedes, postquam ad actū peruenit, ibi subsistit. dixi quod inuenitur .i. intelligitur iniquitas eius ad odium: *Malitiā autem non odiuit* .i. scilicet ideò non odiuit ipsam malitiam .i. iniquitatē. Postquam ostendit quod iniustus nō ex necessitate, sed per se ipsū peccat, ostēdit quod hoc quod fideles cęlum sunt ex misericordia Dei est, sicut dixi quod iniustus cū delinquit, in semetipso delinquit, ô *Domine:* sed *in cœlo* est *misericordia tua: & veritas* .i. iustitia tua. Quod est dicere: hoc ꝙ aliquis delinquit, ex se est, sed hoc quod aliquis est cœlum, efficit misericordia & iustitia tua: Quasi dicat, nō hoc ex eo est: Misericordia & veritas dico, potēres *usq; ad nubes* constituendas .i. quæ ipsum cęlū possunt facere nubes i prędicatores qui alios compluant, ad modum nubium terram compluentium. & *iustitia tua* .i. iusti tui sunt per eandem misericordiam & veritatem *sicut montes Dei* .i. à te Deo constituti. Quod est dicere, sunt firmi in virtutibus, & stabiles ad modum mōtium immobilium: vel sunt refugiū minorum, propter sanctitatem suam, sicut montes refugiū sunt timentibus propter hoc quia loca munita sunt. Quæreret aliquis Cū iustos Deus faciat montes, quare iniustos non iustificāt, vt etiam faciat montes? Respondetur: O Deus hæc *iudicia tua* quod iniustos iudicas esse repudiādos, sunt *abyssus multa* .i. multum profunda. Quod est dicere, in scrutabilia sunt ad modū abyssi profundissimę, cuius nequit meta attingi, dixi quod in cęlo est misericordia tua, & etiam *homines & iumenta* .i. & illos qui rationabiliter se habent vt homines .i. iustos, & illos qui irrationabiliter vt iumēta, scilicet iniustos *saluabis* Domine misericorditer corporali saluatione, dando eis sæcularia necessaria. Ergo ô Deus. *Quemadmodum* .i. qualiter *multiplicasti misericordiam tuam?* Quod est dicere inde apparet, quam multiplicē habeas misericordiam: hoc autem admiratiuè dicit ad laudem misericordiæ Dei. Dixi: quod saluabis tali saluatione homines & iumenta, & iumenta nullam aliam quærent saluationem: *filij autem hominum* .i. illi qui rationabiles sunt vt homines .i. iusti *sperabunt* aliam saluationem, futurā scilicet, positi *in tegmine alarum tuarum* .i. in protectione duarum legū, quę solatio sententiarum suarū protegunt eos, ne deficiant in properis aut in aduersis, ad modum alarum volucris, quæ protegūt pullos ab ęstu & pluuia: Vel sic, Domine in cœlo misericordia tua erit: Scilicet & ipsum cęlum constituetur ex hominibus & iumentis .i. ex sapientibus & benè rationabilibus, qui ideò homines hîc vocantur, & iumentis, ex rudibus scilicet & simplicibus nec multum rationabilibus, qui ideò iumenta vocantur: Ergo quemadmodum &c. Hæc non mutātur. Et non solùm hoc habebunt, vt sunt cęlum filij autem hominum .i. scilicet ipsi iam cęlum filij hominū existentes .i. rationabiles, in tegmine alarum tuarum positi sperabunt aliam saluationem. Et hæc non mutantur, dico sperabūt aliam saluationem, scilicet sperabūt inebriati ab vbertate domus tuæ: & reuera *inebriabuntur* .i. copiosè replebuntur *ab vbertate* .i. à copia *domus tuæ*, scilicet beatitudine quam habent illi qui iam sunt in domo tua, Hierusalem cœlesti. Benè verò ponit inebriabuntur per similitudinem, id est, sic replebuntur vt omnis terrena sensualitas ab eis expellatur, ad modum ebriorum, qui omnibus curis expediti sunt. Exponit aūt istā vbertatem sic, dico inebriabuntur & hoc per te: Tu enim *potabis eos* .i. tu potabis, *torrente voluptatis tuæ* .i. delectabili gloria tua, quę benè torrēs dicitur .i. abundantissima vt torrēs, vel depellens omnia aduersa à fidelibus, ad modum torrentis, qui cum impetu fluens omnia obstantia depellit.

Et verè

Et verè potare eos inde potes: *Quoniam apud te est fons vitæ* Christus, à quo torrēs ille procedit: vnde Ioannes: In ptincipio erat verbum. Cùm autēm ponit apud te: diuersitatē personarum innuit, & quia fons vitę est apud te, *in lumine tuo* .i. in filio tuo, qui est lumē tuum, vt Ioannes testatur. Erat lux vera &c. *Videbimus* te *lumen* verum, contemplatione spirituali. Vnde idem in Euangelio: qui videt me videt & patrem. Orat autem pro ipsa inebriatione, sic dico inebriabuntur filij hominum, & vt inebrientur: *Pratēde Domine* hīc *misericordiā tuā scientibus te*. i. misericordia tua innocentes fac fidem erga te iam habētes, nondum tamen innocentes. *Et his qui rectō sunt corde*, iam innocentes prætende *iustitiam tuam* .i. ante inebriationem illam, vt ad illam peruenire possint, da eis iustitiā tuam. i. eos iustifica. quod est ac si dicat, illos ex nobis, qui innocentes nō sunt, innocentes fac, vt pōst iustificentur, & sic saluentur: innocentes quoque iustifica, & sic saluabuntur: Postquam autē recti corde erimus, *nō veniat mihi*, nec illis *pes* .i. affectio *superbiæ*: vt in nobis ex rectitudine gloriando corruamus: Pes verò pro affectione ponitur, eo quod animus affectionibus gradiatur. *Et manus* .i. impulsio suggestionis *peccatoris* .i. diaboli antonomasticē peccatoris, vel peccatoris cuiuslibet: *non moueat me* nec illos, à bono proposito: quoniam autem manibus impellimus: manus pro impulsione ponitur: *ibi* enim, id est, in superbia *ceciderunt* in damnationem: *qui operantur iniquitatem* incessanter .i. diaboli: & ideò expulsi sunt de cœlo, *nec potuerunt* postea *stare* & ipso cœlo, vel sic: ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, Adam & Eua, & eius conformes, qui adhuc in successoribus operantur iniquitatem: & ideò expulsi sunt, ab innocentia & vita: nec potuerunt postea stare in ea per se, nisi Dei gratia succurrente.

IN PSAL. XXXVI.

Titulus XXXVI. Psalmus ipsi Dauid *attribuendus .i. Christo: vel si dicamus* Psalmus Dauid *solummodò iuxta quosdam expositores, erit vox perfectæ Ecclesiæ. Adhortatur autē hīc Christus, vel Ecclesia, simpliciora membra, ne cum viderint impios in hoc mūdo florere, & bonos opprimi, irascantur inde; putando vel Deum iniustum esse, vel res mundanas non curare: neq. velint eos, quia florēt, in malignando imitari, sed potius hæc occulta Dei iudicia patienter sustineant. Ostendit quoq. ad quid impiorum prosperitas bonorūq. vero deuentura sit aduersitas, admonet eos esse vt non in se, sed in Domino speremt & delectentur, & si peccauerint ei humiliter confiteantur, sic veniam impetrando, iustitiam adipiscentur.*

NOli *æmulari* .i. irasci *in malignantibus* .i. in consideratione prosperitatis malignantium, dicendo Deum iniustè eis hoc concedere: *Neque zelaueris* .i. dilexeris, vt imiteris *facientes iniquitatem*. Hoc autem in sequētibus lucidius dicet, dico. Noli æmulari: *Quoniam arescent velociter* à flore prosperitatis suę cum morientur, *tanquam fœnum* existentes, quod citò aresci à flore viroris: *& citò decident* ab illa prosperitate, existentes *tanquam holera herbarum* .i. holera viridia, quæ secta citò marcent. Notandum quod per fœnum denotantur minus diuites. Per holera verò ditiores: Preciosiora namque fœno holera sunt: dum vtrumque in virore subsistit, dico noli æmulari; sed *spera in Domino* .i. spera æterna bona, quæ sunt in Domino: *Et* quia spes sine opere præsumptio est, *fac bonitatem*. i. bona opera: *& inhabita terram* tuam. i. posside, & rege, & benè excole sensualitatem terrenæ carnis tuæ, resecando vitia & mala opera, ad modum boni habitatoris, qui benè excolit terram, resecando spinas & cætera inutilia: *&* si inhabitaueris *pasceris* .i. reficieris in anima, *in diui-*

Per fœnum denotantur minus diuites. per holera verò ditiores.

tys eius terræ: scilicet in operibus bonis, quę procedent ab exercitio illius terræ. Bene quidem positum est pasceris: Sicut enim cibo corporeo corpus pascitur, ita bonis operibus anima saginatur: & faciendo bonitatem, & inhabitando terram, non delecteris in te attribuendo tibi hoc: Sed *delectare* de hoc *in Domino*, id est, gaudium & delectationem habe de hoc in Domino: hoc ipsi attribuendo, *& si feceris, dabit tibi* quandoque *petitiones cordis tui*, id est, hoc quod sperando petit cor tuum bona affectione, scilicet æterna bona. Et si peccaueris quod humanum est, *reuela* quantum ad te *Domino*, humili confessione, *viam tuam*, quam iam nouit prouida consideratione, id est, peccatum quod via tua esset ad mortem, si excusando te, illud occultares vt Adam. *Et* reuelando *spera in eo* veniam, *& ipse faciet*, id est, complebit quod sperabis: & postquam indulserit iustificabit te. Et hoc est extra librum, sed ex sequentibus innuitur cùm dicit. *Et educet*, id est, notificabit aliis *iustitiam tuam tanquam lumen* existentem, id est, ita apertam faciet sicut lumen in tenebris: vt & alij exemplo tuo iustitiam operentur, iuxta illud Esaiæ Orietur in tenebris lux tua: *Et iudicium tuum*, quo tu iudicas te vt seruum Deo & Domino in omnibus obedire, educet *tanquam meridiem*, id est, apertum faciet alijs ad modum meridiei, vt & alij exemplo tuo illud idem iudicium habeant: Et cùm sic educet, noli inde superbire, sed *subditus esto Domino* magis & magis, *& ora eum* vt non deficias, sed magis iustificeris: repetit autem quod in principio posuit, vt lucidius dicat: sic. Ergo quia educet iustitiam sicut lumen, si subditus ei fueris, *noli æmulari in eo*, id est, noli irasci in consideratione eius, *qui prosperatur in via sua*, scilicet noli irasci *in homine facente iniustitias*, id est, noli irasci in prosperitate hominis facientis iniustitias, quæ erunt ei via ad mortem: sed potius *desine ab ira* parua, *& derelinque furorem*, id est, magnam iram. Quod est dicere. Non habeas inde neque paruam neque magnam iram. Repetit etiam aliam partem quam in priori versu posuit, dicendo: ne zelaueris &c. Vt causas supponat, dixi noli æmulari, id est, irasci in homine faciente iniustitias, & etiam *noli æmulari*, id est, imitari eum hominem, *vt malignetis* exemplo eius, vt & similiter prospereris. Nam si malignatus fueris, malo tuo facies: *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur*, id est, extra terminos supernæ patriæ expellentur. Quod est dicere, exhæreditabuntur à terra viuentium, quam se possessuros nequicquam præsumunt: *Sustinentes autem Dominum* ex oppositio, id est, sine murmure patientes iudicia Domini, qui iudicat hìc malos florere, & bonos opprimi; *ipsi* qui viles hic videntur & abiecti, *hæreditabunt terram* viuentium. Quia verò posuerat; sustinentes Dominum hæreditabunt terram, ne cuilibet sustinere illud esset tædio: dicit quod parum sustinendum erit, sic dixi quia sustinentes hæreditabunt: *Et* ipsi *adhuc pusillum* sustinebunt, *&* post hoc pusillum, *non erit peccator* in hoc statu in quo nunc est, scilicet ita florens & iustos opprimens vt modò: *&* tu aliquis *quæres* ratione & cognitione tua *locum eius, & non inuenies*: quod est dicere: Si tu ratione & meditatione quæsieris, an habiturus sit ibi locum superbiendi, & bonos opprimendi; non inuenies locum, id est, opportunitatem eius: Postquam enim aurum benè probatum est, ignem in fornace ardere non est oportunum: Vel quæres locum eius, id est, statim an ibi sit mansurus cum iustis, & non inuenies. Vnde Dominus in Euangelio dicit. Exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum. Dico quia peccator non habebit locum. *Mansueti autem hæreditabunt terram* viuentium. Iuxta illud Euangelij: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, hoc autem superiùs posuit cùm dixit: sustinentes

Simile.

Esaiæ 58.10.

Mat.13.49.

Matth.5.5.

stinentes hæreditabunt terram, sed repetit vt addat, & cùm hæreditabũt non in sollicitudine hæreditabunt: sed *delectabuntur* in illa terra *in multitudine pacis*. i. in multa pace. Quod est hæreditabunt terram illam cum delectatione & pace. Non verò potiũt multitudinem pacis: quod multæ paces ibi futuræ sint. sed quia vna pax æterna de tribulationibus multis, immò de omnibus eis affutura & per hoc veniet ad illum pacem: quia hic *observabit peccator iustum*. i. insidiabitur iusto, vt decipiat eum *Et stridebit dentibus super eum* existendo. i. habebit iram immoderatam & irrationabilem ad eum opprimendum, more animalium irrationalium, quæ irata dentibus stridٍent: & post, gladium euaginauerunt &c. Vt decipiant pauperem &c. Et hoc totum est ac si dicat: Per hoc deuenient ad illam pacem, quod hic insidiabuntur eis peccatores, & stridebunt dentibus: & euaginabunt gladium, & trucidabunt eos, & intendent arcum vt decipiant: & non poterunt, dico quod peccator observabit & stridebit, *Dominus autem deridebit eum*, cùm hoc fecerit, id est, dignum derisione iudicabit eum in prouidentia sua: *Quoniam prospicit*, id est, prouidè videt, *quod veniat dies eius*, id est, dies iudicij, qui erit dies retributionis eius: Sequitur. *Gladium euaginauerunt* &c. Istud sic præpositatè legitur. Non solummodò super eum dentibus stridebunt, sed peccatores intenderunt arcum suum, id est, intensam facient deceptionem suggestionum suarum, vt decipiant blanditijs pauperem & inopem, id est, instum quem credent pauperem esse, id est, insufficientem ope sua liberari: & inopem, id est, carentem alterius ope ad liberandum. Cùm autem non poterunt decipere arcu: *gladium euaginauerunt*, id est, apertam tormentorum & mortis persecutionem proferent, *vt trucident*, id est, interficiant corporaliter *rectos corde*, id est, iustos. Arcus autem, quia per eum in abscondito & ignoran-

Arcum pro deceptione ponitur.

ter percutitur, pro deceptione ponitur. Plures enim impij, seruos Dei blanditijs sibi conformare nituntur: Quoniam verò in gladio apertè percutitur, pro aperta fidelium persecutione ponitur. Quia cùm iustos impij blanditijs nequeunt attrahere, aperta saltem minarum & tribulationum persecutione, nituntur reuocare: Ergo quia euaginabunt gladium, concedo quod *gladius eorum intret in corda ipsorum*, id est, pro gladio illo contingat mors in animabus eorum: à similitudine illius, cuius gladius in cor suum conuertitur, cùm alium eo cogitat sauciare, *& arcus*, id est, deceptio blanditiarum *eorum conteratur*, id est, ex toto destruatur, ne iustis præualeat. Notandum sanè: quod gladium non orat confringi: Ad augmentum enim est coronæ fidelium spontaneè patientium, iuxta illud dominicum: Beati qui persecutionem patiuntur, propter iustitiam, &cæt. Arcum verò, quia iustis inutilis est, orat confringi. Dixi quod mansuetи hæreditabunt terram, & quod gladius peccatorum intret in corda ipsorum: ideoque *melius est iusto modicum* esse, id est, pauperem & inopem, *super diuitias peccatorum multas*, id est, quam quod ipse multas habeat diuitias, & peccator sit. Et subiungit causam sic: ideò scilicet est iusto melius: *quoniam brachia peccatorum conterentur*, id est, destruentur ex toto diuitiæ & potentia eorum, quæ brachia dicuntur, eo quod in eis confidunt ceu quilibet in fortitudine brachiorum: *iustos autem confirmat Dominus* per ipsas tribulationes, vt clariores fiant & fortiores in virtutibus: Et ideò adhuc melius est modicum iusto: quia *nouit Dominus*, id est, iam in prouidentia prouidit *dies immaculatorum*, scilicet dies quos immaculatis, id est, iustis est daturus. Exponit autem quales dies illi futuri sint, cùm addit. *Et hæreditas eorum in æternum erit* duratura, scilicet illi dies beatitudinis quos Deus dabit immaculatis: Et ideò

Gladius pro aperta persecutione.

Matt. 5. 10.

Diuitiæ cur brachium nuncupentur.

tulta voluntate ei dabit. Exponit aũt quomodo dirigat sic. Et sic dirigat q; cũ ei dederit tribulatiões exteriores, *non collidetur* in anima vt deficiat, ideoq; nõ collidetur. *Quoniam Dominus supponit* ei *manum suã*. i. sustentat cum à similitudine illius, qui cuilibet nutanti manum supponit, ne cadat. Vel sic. Ne putaret aliquis quod sic dirigeretur, vt nullo modo caderet, addit. Sic dirigentur gressus eius, quod cũ ceciderit in paruo peccato, non collidetur. i. grauissimè nõ lædetur, deueniendo in criminalia: vel cũ ceciderit in suggestiones nõ collidetur, criminaliter peccando. Sequẽtia versus huius non mutãtur. Quæreret aliquis, vnde scis quod iustus nõ collidetur? Sequitur responsio sic dicenda, si Christus in hoc psalmo agat. Ego *iunior fui* in membris meis. i. in tempore primorum iustorũ. Quod est dicere, habui membra iuniora, vel sic. si Ecclesia agat. Iunior fui in primis iustis meis, id est in tempore Abel & cæterorũ primorum, qui iuniores dicuntur, vel quia primi fuerunt, vel quia non adeo in virtutibus maturi, vt illi qui post Christi aduentum extiterunt. *Et* in illa iuuentute *non vidi iustum derelictum*. i. à Deo non adiutum: diceret aliquis. Quid si in iuuentute non vidisti? Tamen postea fortasse contigit iustum esse derelictum. Ad hoc autem sic interponit. Non contigit scilicet. *Etenim senui* postea. i. senes fideles habui, Apostolos scilicet & martyres, & cõfessores, qui senes dicuntur: vel quia tempore posteriores, vel quia in virtutibus extitêre maturiores, *nec* in senio vidi *semen eius* iusti qui iunior fuit, *quærens panem*. i. carens pane vitæ & intellectus, ad modum illorum qui panem non habentes, mendicando quærunt, nec inueniũt: sicut de quinque fatuis virginibus per similitudinẽ in Euangelio legitur quæ non habendo oleũ, mendicauerunt, nec inuenerũt. Panis quidem vitæ & intellectus, Dei doctrina dicitur: qua fidelium animæ satiantur & cõfortãtur, & ad vitam æternam perducuntur.

A Panis quoq; vitę & intellectus, beati tudo illa dicitur, in qua fidelium animæ post mortem perpetuè viuendo, & de Deo profundius intelligendo, iocundantur. Apostoli verò & cęteri noui testamenti fideles, semẽ primorum iustorum: patriarcharũ scilicet & prophetarũ benè dicũtur, eò quod Dei cooperãte gratia, eorũ doctrina in fide generati sunt. Vnde Dominus ad Apostolos dixit. Alij laborauerũt, *Ioan. 4. 38.* patriarchæ videlicet & prophetæ: & vos in labores eorũ introistis, vel sic. Iunior fui in primis fidelibus. Quereret aliquis. Quare dicis fui: & non dicis sũm? Respondet. Etenim senui in Apostolis & eorũ succesſoribꝰ, & nõ vidi nec in iuuẽtute, nec in senio iustum à Deo derelictum. i. in tribulatiõnibus non adiutum. nec semẽ eius. i. bona opera, quæ sunt causa vitæ æternæ, sicut semina causa sũt messiũ, vidi quærens panem. i. irremuneratũ carendo pane vitæ & intellectus, ab eadẽ similitudine, quæ in superiori sententia posita est. Et inde apparet, C quod à Deo non derelinquitur Nam *tota die*. i. iugiter, *miseretur* & eius & aliorũ, *& commodat* alijs bonam prædicationẽ, & cætera beneficia. Et benè ponit cõmodat. i. mutuo dat: vt & ipsi alijs indigentibus tribuant, & sic Dei dona multiplicentur, hoc autem superius posuit: Sed quia indeterminatè dixerat, repetit, apponendo tota die. *Et* quia miseretur & commodat. *Semen illius*, id est bona operatio *erit in benedictione*, id est erit ei causa benedictionis. i. exaltationis in futuro. Ergo quia peccatores peribunt: tu qui saluari vis, *declina à malo* vniuersaliter. *Et* quia benedicentes Dominum bona vita sua hæreditabunt terram: *fac bonum*, & non horarie. Sed *inhabita* illud bonum vsq; *in seculum seculi*. i. perseuera in eo bono semper. Et ecce causæ quibus declinandum sit à malo, & faciẽdum bonum. *Quia Dominus amat iudicium* istud: vt hoc scilicet nõbiscũ iudicemus, & compleamus. *Et* ideo adhuc, quia *nõ deseruquet* inadiutos *sanctos suos*, qui hoc secum iudicabunt, sed

Quærens panem.

Panis vitæ, & doctrina Dei.

in æternum conseruabuntur à Deo. Et ideo quoq; declinandum est à malo, quia *iniusti punientur* in futuro. Ne verò putaret aliquis eos esse saluandos, pro aliquot operibus bonis, quæ pro fauore faciunt, addit. *Et semẽ impiorum peribit*. i. bona operatio quæ contuitu fauoris agitur nõ remunerabitur. Vnde Dominus in Euãgelio. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. *Iusti autem* ex oppositio *hæreditabunt terram* viuẽtium, *& inhabitabunt in seculum seculi*. i. in æternum *super eam*, innitentes & fundati, ne amplius ab ea dimoueantur. Hoc autẽ superius positum ideo repetit: vt sit causa illius sentẽtiæ, declina à malo &c. Quasi dicat. Ideo declina & fac, vt cum alijs iustis hæredites terrã i. Christum: qui firma terra est, cui fideles innitentur. Quæreret aliquis. Qui sunt illi iusti, qui hæreditaturi sunt? Hoc autem determinat sic, ne quis remerè se huiusmodi iustum esse diceret. *Os iusti* illius qui hæreditaturus est, *meditabitur sapientiam*. i. sapienter viuere, quantum ad se. *Et* etiam *lingua eius loquetur* alijs, id est prædicabit *iudicium* istud, quod se cõplere iudicabit: vt & ipsi cõpleant, scilicet sapientiam loquetur ipsis. Et non meditabitur & loquetur sic: ve postea deficiat, sed *lex eius* semper *in corde*, id est in voluntate *eius*. i. semper diligit eam & vult eã complere. *Et* sic est in corde, quod *non supplantabuntur gressus*. i. affectiones eius ab illa lege. Quæreret aliquis. Est ne quisquam, qui eum velit supplãtare? Respondetur, ita. *Considerat* enim *peccator iustum* in lege illa perseuerare. *Et quærit* blanditijs vel tribulationibus *eum mortificare*. i. ab eadem lege retrahere, & sic malè operari faciendo in mortem animæ deducere. *Dominꝰ autem non derelinquet* inadiutum ne cedat. *Eum, in manibus eius* positum. i. faciet eum constantem, cum erit in potestate peccatoris non secundùm animam, sed secundùm corpus, *nec damnabit eũ* Dominꝰ *cum iudicabitur*. i. cum hoc sit quod ipse iustus dãnabitur à peccatore per corporalia tormenta. Et hoc *ipse*. i. ad sui ipsius vtilitatem. quasi dicat. Iudicium illud nõ erit ipsi ad damnationem, sed ad vtilitatẽ: vel sic. Nec damnabit eum peccator sicut putat, cum iudicabitur illi. i. cum hoc sit quod iudicium illud quod peccator faciet aduersus iustũ tribulando illum, potius fiat ad damnationẽ illius peccatoris: dixi. Declina à malo & fac bonũ. Et si mox non acceperis inde præmium, noli murmurare sicut filij Israel fecerunt, qui cùm citò non possent ad terram promissionis peruenire in AEgyptum, ad ollas carnium reuerti voluerunt. Sed *expecta Dominum* sine murmuratione in breui remuneraturum.

Et expectãdo *custodi viam eius*, id est legem ne deflectas ab ea, quæ erit tibi via ad vitam: alioquin enim inanis esset expectatio tua. Ideoque custodi *vt hæreditate capias terram* viuentium, id est, vt sit tibi hæreditas. Hanc autem terram *videbis*, *cùm perierint peccatores* in futuro: vel sic. Cùm cœperis terram hæreditate, videbis cùm perierint peccatores, id est videbis perditionem peccatorum. Per hoc autem eum à peccato reuocare intendit, ne cum peccatoribus pereat. Quæreret aliquis. Vnde scis peccatorem periturum? Hoc autem confirmat sic auctorirate sua. Verè scio quod peribunt. Nam ego *vidi*, id est consideraui in mẽte mea, *impium* in hoc mundo *super* pios *exaltatum*, *& eleuatum* in diuitijs *sicut cedros Libani*, quæ arboribus alijs magis eleuatæ sunt. *Et* postea consideratione *transiui* ad nouissima eius. *Et ecce non erat*, id est fuit in præsentia considerationis meæ, quod ipse non erat sic exaltandus: quod est dicere. Consideraui illum caritarum exaltatione tali. *Et quæsiui eum*, id est diligenti ratione inuestigaui locum eius: scilicet an in futuro habiturus esset locum superbiendi, & bonos opprimendi. *Et non est inuentus* à me considerante, *locus eius*. Sciendum autem quod hanc sententiam superius in secunda persona posuerat sic. Quæres locum eius

Matth. 6. 5.

Num. 14. 4.

& non inuenies. Hic verò auctoritate sua confirmat, ideoque diuersum est. Ergo quia si expectaueris, exaltabit te, & quia amplius sicur ostendi non erit. *Custodi innocentiam*, quantum ad ipsum impium, ne quia te tribulat velis ei nocere dictis siue factis. *Et vide æquitatem* esse, id est hoc esse æquum, vt erga eum sis innocēs. Et bono tuo custodies, *quoniam hominis pacifico*, id est innocenti *sunt reliquiæ*. i. æterna bona quæ sibi ipse reliquit secularibus contemptis: *iniusti autem disperibunt*, id est omninò peribunt & in anima & in corpore. Simul cum ipsis *reliquiæ impiorum*. i. secularia bona quæ sibi reliquerunt, contemptis æternis, *interibunt*, iuxta illud. Cœlum & terra transibunt, vel sic. Reliquiæ impiorum; id est æterna bona, quæ sibi post mortem præsumptuosè relinquunt, peribunt quantum ad eos, id est non aderunt eis: vel sic: Opera bona pro fauore facta, quæ post mortem relinquunt, interibunt. i. annihilabuntur. Has verò causas superius posuit. Sed hîc ad aliud repetit. Et ideo adhuc inculcat, vt bonos ad melius attrahat, & impios perterrefaciat. Ne verò iusti de salute sua aliquatenus in se glorientur: omnem eorum salutem à Domino esse sic dicit. Dixi quod iusti hæreditabunt terram, & cùm ecciderit iustus non collidetur. Et Dominus non derelinquet eum in manibus peccatoris, & hæc salus nō est ab ipsis iustis. *Salus autem*, scilicet salus iustorum, *à Domino* est. Exponit autem salutem per partes sic. *Et protector eorum* est *in tempore tribulationis*, ne cedant. *Et adiuuabit eos* ad bene operandum, *& liberabit eos* à peccatis, *& eruet* eos *à peccatoribus*, id est à potestate peccatorum ne corporibus occisis in animas habeant potestatem. *Et* postea *saluabit eos* à mortalitate & passibilitate, reducendo ad beatitudinem æternam.

Et hoc ideo, *quia sperauerunt in eo*, non in se.

IN PSALM. XXXVII.

Psalmi XXXVII. Titulus. Psalm. Dauid in rememoratione sabbati: *quod sic exponitur. Psalmus iste attribuēdus est Dauid. i. Christo agenti in rememoratione sabbati æterna quietis.* Per sabbatum enim quod quies interpretatur, requies æterna designatur. Per Sabbatum æterna requies significatur.

Est autē in hoc psalmo vox capitis, & membrorum pro membris futuris: ne in futuro damnentur. Quæ membra per Adam, æternam quietem obliuioni tradiderant. Tandem verò per Christum illius quietis rememorātur aperiri, & de peccatis ante baptismā, & post baptismā pœnitētiam actura. Vt autem affectionem nimiam erga eos se habere ostendat pro eis, quasi pro se orat: vt etiam facilius impetret, ostendēdo causas quare pro eis orādū sit. Addēdo quoq; causas plures, quare debeat pro eis exaudiri: scilicet quia pœnitebunt & de peccatis dolebunt, & solum Deum desiderabunt: & quia pro eis passurus est & resurrecturus. Quā passionem etiā partim ostendit. Et quia parata erunt ipsa membra ad subeūda pro Christo flagella, sicut pro eis ipse flagellatus fuit: & quia peccata confitebuntur, & pro eis satisfacere cogitabunt.

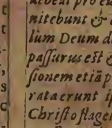

Omine ne in furore tuo arguas me &c. Quasi dicat, Domine ne arguas meos. i. ne conuincas meos male egisse, arguendo eos in furore iudicij tui, cùm damnandis dices. Discedite à me maledicti &c. *Neq; in ira* .i. vindicta *tua* æterna, *corripias me*. i. punias meos à similitudine illius, qui cum corripitur punitur: & hoc est ac si diceret. Volo quidē hîc eos pertrāsitoria flagella argui & corripi, non autē in futuro; quando in furore fiet redargutio. Quæreret aliquis. Est ne eis necesse, vt pro eis orādum sit? Respondetur: ita. *Quoniam sagittæ tuæ*. i. mortalitas & passibilitas, quas comminatus es Adę, ante quam peccaret, dicendo, quacunque die comederis morte moriētis, *infixæ sunt mihi*. i. meis: *&* plus dicam, *confirmasti super me manum tuam*. i. valdè firmā & pō-

Luc. 21. 19.

Iud. 25. 41.

Gen. 2. 17.

dero.

derosam feciſti ſuper meos vindictã tuam. Bene verò ponit ſuper, à ſimilitudine illius, qui cum aliquem durè percutit, grauiter & firmiter ſuper eum manum premit. Exponens aũt in quo confirmauit manum, addit: in hoc ſcilicet confirmaſti manum tuam ſuper meos, *quod non eſt ſanitas in carne mea.* i. meorũ. Quod eſt dicere. Caro meorũ quę à fomite peccati ſana erat, infirma facta eſt, in ſe ſemper habens malam cõcupiſcentiam, quæ fomes peccati dicitur, eò quod ab ea delectatio & opatio mala oriatur. Vnde Apoſtol. Eſt peccatũ in corpore veſtro, ſed nõ rẽgnet. Et hoc q̃ nõ ſana eſt cõtingit *à facie iræ tuæ.* i. à preſentia vindictę tuę, quã in cã propter Adę peccatũ exerces, quoniã aũt caro nõ ſana eſt, *nõ eſt pax oſſib⁹ meis.* i. rationi & virtutibus meorũ. Semper. n. ſollicitantur, & hoc contingit *in facie.* i. ab inſtantia *peccatorũ meorũ.* Quod eſt dicere, ideo non eſt eis pax, quoniã peccata. i. malę cõcupiſcẽtię, quæ etiã fomites peccati dicũtur, inſtant, quę ipſã rationẽ & virtutes ſubuertere nitũtur. Iuxta illud Apoſtoli: Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ: vel quod dicit ſagittę tuæ infixę ſunt &c. ſic legitur vt per ſagittas pluſquã in ſuperiori ſentẽtia intelligatur. Superius. n. per ſagittam ſolũmodo mortalitas & paſſibilitas intelligebãtur, quæ bene ſagittæ dicũtur, eò quod de lõgè per eas Deus Adæ comminatus eſt antequã peccaret, ſicut ſagittæ de longè trahẽdæ cõminantur: vel quia per eas genus humanum afficitur, ad modũ illius, qui ſagittarũ vulneribus affligitur. Aliter autẽ ſagittæ lati⁹ accipiuntur ſic. Sagittæ tuæ infixæ ſunt meis. i. mortalitas & paſſibilitas & fomes peccati. Et nõ horariè. ſed tu cõfirmaſti. i. firmam & perſeuerantem feciſti ſuper meos manũ tuã. i. vindictam tuã. ſ. ſupradictas ſagittas. Et exponit quo modo confirmauit ſic. Ita confirmaſti & infixiſti, quod non eſt ſanitas in carne meorum à facie iræ tuæ. i. propter præſentiã vindictæ tuæ. i. infirma eſt, mortalis, paſſibilis, fomiti peccati ſubiacẽs. Nõ quod caro patiatur vel concupiſcat, ſed quia per eius fragilitatẽ in anima fit paſſibilitas & concupiſcentia, quæ fomes eſt peccati, & ipſa nõ exiſtẽte ſana, nõ eſt pax oſſibus meis, quod cõtingit à facie. i. ab inſtãtia peccatorũ meorum membrorũ; malarũ. ſ. concupiſcẽtiarũ eorũ. Et ideo adhuc orandũ eſt ne arguantur in furore, & corripiãtur in ira, *quoniã iniquitates meæ.* i. prauę cõcupiſcẽtiæ meorũ, *ſupergreſſæ ſunt caput meũ.* i. præualuerũt menti meorũ, deducẽdo eã in delectationes peccati. *Et* etiam *grauatæ ſũt ſuper me, ſicut onus graue.* i. graues factæ ſunt ſuper meos, quos opprimũt ad modũ oneris grauiſſimi. Quia ſicut aliquod onus graue illum quẽ ſupprimit, erigere nõ permittit; ſic & cõcupiſcẽtiæ mentem eorum aggrauãt, ne ad cœleſtia contẽplanda ſinant eam eniti. Et hoc totum eſt oſtenſio à minori, quaſi dicat. Quandoquidem pro peccato Adæ ſic eos, vt oſtẽdi, mulctaſti, ſcilicet ſagittas infixiſti, manum cõfirmaſti; multò magis eſt timẽdum, ne pro iniquitatibus quibus aggrauantur in futuro, grauius mulctẽtur. Dixi quod iniquitates ſupergreſſæ ſunt caput meum, & grauatæ ſunt ſicut onus graue. Et hoc intelligẽdum eſt ante baptiſmum: & cum ex ipſis iniquitatibus expedientur in baptiſmo. Iterum *putruerunt.* i. putrebunt, *& corruptæ ſunt.* i. corrumpentur poſt baptiſmum, *cicatrices meæ.* Præpoſtetatum eſt ſic. Mei cicatricoſi. i. ſanati à peccatis, quæ ante baptiſmum egerũt, à ſimilitudine carnis cicatricoſę, quæ à vulnere ſanata eſt, corrumpẽtur poſt baptiſmũ à malis cõcupiſcẽtijs, ducti in conſenſum & delectationem, à ſimilitudine carnis cicatricoſæ, quæ ſi ſibi gladius impingatur, corrũpitur. Et populus prauè agendo & conſueſcendo, & alijs malũ exẽplũdãdo, putrebunt à ſimilitudine cadaueris, & hoc quod putrebũt & corrũpẽtur cõtinget *à facie inſipiẽtiæ meæ.* i. ab inſtãtia fomitis peccati meorum, qui dicitur inſipiẽtia, eò quod inſipientiæ cauſa ſit: vel ſic. A facie. i. à præſentia inſipiẽtiæ meæ. i. meorũ, quaſi

Concupiſcẽtia eſt fomes peccati.

Rom. 6 12.

Gala 5. 17.

Per ſagittas, mortalitas & paſſibilitas intelligitur.

dicat

dicat. Nihil inde culpandū erit, nisi
corū insipientia, & quia corrūpentur
& putrebūt, *miser factus sum*. i. miseri
fient cū prius in baptismo purificati
felices extiterint, *& curuatus sum* i.
deprimitur à peccatis suis, *vsq; in finē*
curuatus sum. i. quantū poterūt curuari, ne possint oculos mētis ad æterna
bona erigere, & corū contuitu bene
operari similitudine curuari, qui sursum aspicere nequit. Vel hoc totum
quod dicit iniquitates supergressæ sunt
& reliqua dici post baptismū, sic. Ve-
rō inde est pro eis, ne sic arguantur
& corripiātur. Quoniam iniquitates
meæ supergressæ sunt. i. supergredi-
tur caput meum post baptismum: &
sicut onus graue grauatæ sunt, id est
grauabuntur, diceret aliquis. Nonne
cruentur ab istis in baptismo? Re-
spondetur. Eruentur, sed postea cor-
rumpentur, & putrebunt cicatricoſi
mei a facie insipientiæ suæ: & sic mi-
seri erunt, & curuabuntur vsque in fi-
nem. Expolitio horum omnium nō
mutatur. Ostensa causis quibus pro
eis orādum sit, alias supponit causas, quare non debeant argui & corripi
sic. Oro ne arguas, ne corripias, ne-
que si corripiendi sunt aut arguendi.
Quoniam *tota die*. i. ingiter, *contristā-
bar incedebam*. i. mei contristati de
peccatis ingrediētur de magno mœ-
rore in maiorem. i. ingiter magis &
magis contristabuntur de peccatis
suis, ideoque non debent in futuro
argui & corripi pro eis, vel sic. To-
ta die. i. ingiter ingredientur. i. incē-
dent viam vitæ huius contristati de
peccatis. Et non falsum contristabun-
tur, sed etiam *afflictus sum & humi-
liatus sum nimis*. i. valdè affligent se
in corpore ieiunijs & alijs anxietati-
bus, & humiliabunt se in anima, suas
voluntates, tuis voluntatibus post-
ponendo, qui prius superbierunt in-
obedientes existendo. Et etiam vt
vehementius quid dicam, *rugiebam*
i. rugient, dolebūt, scilicet vehemē-
ter. vt leo qui cum cōtristatus sit, ve-
hementer rugitum emittere cōsue-
uit. vel rugiēt i. valdè sibi de peccatis
irascentur: a similitudine quoq; leo-
nis, qui rugit etiam cum iratus sit. Et
non rugient voce exterius: sed rugi-
tus ille procedet *à gemitu cordis mei*. i.
meorum. Quasi dicat. Prius in corde
gement, & post eorum gemitus ex-
crescent in rugitū, quod est dicere, in
corde rugient, sic vt prius gemant.
Ideo verò contristabuntur, & affli-
gētur, & humiliabūtur, & rugiēt: *quo-
niā lumbi mei impleti sunt illusionibus*,
i. corda meorū, quę ideò dicuntur lū
bi, quia ab eis procedit cogitatio ma
la. quæ hominem coinquinat. sicut à
lumbis luxuria: plena sunt malis de-
lectationibus, quæ sunt illusiones
malorum spirituum. *Et* ideo sunt
plēni, quia *nō est sanitas in carne mea*,
vt superius ostensum est, quod est di-
cere. Et hoc contingit ex fragilita-
te carnis eorum quę infirma est. Hoc
autem partim verbis alijs superius
positum est, cū dixit. Sicut onus gra-
ue &c. Sed ad aliud repetitur. Et hoc
totum est ac si diceret: debes ideo
eis misereri, ne arguas, aut corripias,
quia de peccatis omnimodò pœni-
tebunt. Et ideo adhuc debes misere-
ri, quia *omne desiderium meum*. i. meo-
rū, est vt sint *ante te*. i. in præsentia tua,
quandoq; beati illa gloria quam per
Adam amiserunt, quod est dicere.
Nihil præter te desiderant, & deside-
rando ad hoc gemunt & suspirant.
Et ille *gemitus* meorum *non est à te
absconditus*, sed tibi cognitus est &
gratus: ideoque minimè decet vt sit
irremuneratus. vel sic. Et gemitus
meorum, quem de peccatis agunt,
ad beatitudinem suspirando, non est
à te absconditus, sed cognitus & gra-
tus. Quæreret aliquis. Gement nē?
Respondetur sic: verè *cor meum*, id est
meorum *conturbatum* est gemendo.
Et hoc idēo, *quia dereliquit me virtus
mea*. i. meōs dereliquit per Adam o-
mnis virtus eorum. Humilitas sci-
licet, castitas & cæteræ virtutes. Non
quod omnes ex toto dereliquerunt:
sed quia quædam ex toto, illæ verò
quæ restant valdè minoratæ sunt, vel
virtus mea. i. liberum arbitriū, vt non
possint eo ad salutem vti. *Et* ideo
conturbatum est cor, quia *lumen*

oculo-

oculorum meorum.i. intellectus cordium meorum, vel lumen.i.sol iustitiæ Christus, qui oculos cordium meorum illuminabit. *Et ipsum* lumen dico, sine quo nihil esse dicendus sum, *non est mecum*, vt meos illuminet.

Snpponit quoque causam aliam passionem videlicet suam, pro qua debeat eis misereri, sic. Et ideo debes eis misereri, qa ideo passus sum quod amici mei &c. Potest quoque superior versus quãtum ad passionem legi sic. Dico ne arguas eos neque corripias. Nam vt eis misereris, cor meum conturbatum est. i. anima mea conturbabitur spontanee in passione. Vnde scriptum est. Cœpit pauere & tedere, & dereliquit me virtus mea i. videbit quibusdam dereliquisse me potentia mea. Vnde alibi dicitur. *Mare.14.33*

Aruit tanquam testa virtus mea. Et lumen oculorum meorum, & ipsum lumen dico, sine quo nihil essem, nõ est mecum. i. videbitur à quibusdam non esse mecum: diuinitas scilicet, quæ mei cordis oculos illuminat. *Psal 21.20.*

Vnde quidam dixisse legitur, Deus dereliquit me. Per hoc autem videbitur virtus mea, & lumen meũ non esse mecum. Quoniam *amici mei* simulati, *& proximi mei*.i. consanguinei *appropinquarunt*. i. appropinquabunt *aduersum me*, vt capiant. *Et steterunt*.i. stabunt perseueranter in accusatione mei dicendo. Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. *Et qui iuxta me*.i. in familiaritatem mei erant, discipuli scilicet *de longè steterũt* *Ioan.19.12*
i. stabunt me relicto præ timore Iudæorum. *Et qui quærebant*.i. quærent omnimodo *animam meam* auferre. Iudei scilicet *vim faciebãt*.i. mihi violentiam inferent, flagellando & crucifigendo. *Et qui inquirebant*.i. inquirent *mala mihi* consiliis suis videlicet, qualiter occidant & vi detineant. *loquuti sunt*.i. loquentur *vanitates*, dicendo, Sic dixit, possum destruere &c. Et has vanitates non loquentur immediatè, sed ad cumulum nequitiæ eorum *tota die dolos meditabãtur*. i. iugiter meditabuntur vana & dolosa verba contra me. *Ego autem* *Ioann.19.* *Mat.26.61.*

A non econtrario eis respondebo: sed *non audiam tanquam surdus*.i. non loquens ero quasi non audiam vt surdus, *& sicut* existens *mutus non aperiens os suum*. Quod est dicere. Neque faciam aliquod signum indignationis gemendo, vel plãgendo, comparabilis muto, qui non solùm non loqui, sed nec etiam os aperire potest vt vocem quamlibet emittat. Multi namque muti sunt, qui saltem clamant & gemunt. Repetit quod dixit. Ego tanquam surdus nõ audiebam, vt addat sic. *Et factus sum*. i. factus ero, *sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones*. Quod est dicere. videbor ideo sic tacere vt surdus, quod non habeam vnde eos redarguam, cùm in multis possim eos redarguere. Et hoc totum est ac si diceret. Ideo debes eis misereri, quia talia & talia pro eis patiar. Quia verò mors sine resurrectione, valens causa non esset, addit: Et ideo debes misereri, vt per meam resurrectionem, eorum miserearis. *Speraui in te Domine*.i. spem resurrectionis posui. *Et tu exaudies me* orantem *Domine Deus meus*, vt me resuscites. Et non solum exaudies quia speraui, sed etiam quia dixi.i. verbo orabo dicens. O Domine resuscita me, *ne quando*.i. aliquando *supergaudeant mihi inimici mei*. Quod est dicere. qui supergaudent in morte, non supergaudeant aliquo modo, in quo supergaudendum nõ est. Exponit autem in quo non supergaudeant, cùm addit. *Et dum commouentur pedes mei*. i. si commoneruntur à proposito suo affectione mea, scilicet si eis cederem, supergauderent. Et inde hoc scio quia super me existentes in passione: *magna*.i. superba *loquuti* sunt dicendo: dixit enim. Filius Dei sum: vel sic. Non supergaudeant mihi quando nõ est supergaudendum, scilicet in retentione in morte. Et inde scio quia supergauderent, quoniam super me magna.i. superba, loquuti sunt.i. loquẽtur, *dum commouẽtur*.i. dum commouebuntur à me *gressus mei*.i. discipuli mei, relinquendo me in passione. *Ioan.19.*

qui

qui dicuntur greſſus,eò quod portâ-
bunt nomen meum inter gentes:vel
ſic. Ne ſupergaudeant mihi quando
ſupergaudendum non eſt.i. in reten-
tione in morte.Et dū commouentur
pedes mei, ſuper me magna loquuti
ſunt.i. & non loquātur, magna.i. ſu-
perba ſuper me exiſtendo, dicēdo ſe
ſuperaſſe me, dū hoc ſit quod cōmo-
ueantur à propoſito pedes mei.i. affe-
ctiones meæ.i.dū hoc ſit quod eis ce
dam. Quod eſt ac ſi dicat.Nō permit-
tas commoueri pedes meos, ne ſu-
per me exiſtentes magna loquantur.
Multum enim ſuperbè loquerentur,
ſi ſic mihi prævalerent. Ad hanc autē
tertiam ſententiā mittit nos hebrai-
ca translatio,quæ ſic habet. Ne dum
vacillauerint pedes mei, ſuper me
magnificētur.i. magni fiant in ſuper-
bia. Et ideo adhuc debes miſereri.
Quoniam ego in flagella per me ſuſci-
pienda *paratus ſum*.i. mei parati erūt
pro me pati flagella, ſicut & ego pro
eis patiar: alioquin enim paſſio mea
nihil eis proficeret. *Et* ideo adhuc
quia *dolor meus*.i. meorum, erit *in cō-
ſpectu meo*, id eſt meorū *ſemper*, id eſt
ſemper habebunt in conſideratione
ſua dolorem de peccatis ſuis.Et ideo
adhuc. *Quoniam annunciabo iniqui-
tatem meam*.i. mei annunciabūt alijs
humiliter per confeſſionē iniquitatē
ſuam iuxta illud Iacobi Apoſtoli.
Confitemini alterutrum peccata ve-
ſtra,& quia hoc non ſufficeret, *cogi-
tabo pro peccato meo*.i. cogitabunt ſa-
tisfacere Deo pro omni peccato ſuo:
ieiunando, & alijs anxietatibus cor
pus affligendo. Dixi quod ipſi cogi-
tabunt pro peccato carnem mortifi-
cando:*inimici aūt mei*.i. meorū:ſcili-
cet impij qui perſequētur eos multi-
modè, *viuunt*.i. viuent proſperè in
hoc mundo in diuitijs florendo. *Et
confirmati ſunt*.i. confirmati erunt in
perſeuerantia *ſuper me*.i. ſuper meos
extollendo ſe. *Et multiplicati ſunt*.i.
multi erunt, *qui oderunt me*. i. odio
habebunt meos, & hoc *iniquè*.Expo-
nit autem quo modo iniquè ſic, ſci
licet *qui retribuunt*.i.retribuent meis
mala pro bonis, quod iniquorum eſt.

Et hoc etiam exponit in parte cùm
addit.Scilicet *detrahebant mihi*: i. de-
trahent meis, *quoniam ſequebar bon-
tatem*. i. quia perſeuerabunt in boni-
tate,quod eſt dicere, quia eis bonum
exemplum dabunt, ipſi illis iniquè
detrahent. Ergo quia multiplicabū-
tur inimici ſuper meos, *ne derelin-
quas me Domine Deus meus*.i.meos in-
adiutos in tribulationibus, ſed con-
ſtantes fac ne cedant. Et ſi videberis
derelinquere,permittendo affligi, &
interdum in peccatis cadere, vt poſt
humiliores ſint:*ne diſceſſeris à me*.i.ne
elongaueris penitus ab eis, quin po-
ſtea eis auxilieris : ſed potius *intende
in adiutorium meum*, id eſt meorum
Domine Deus meus. Quod eſt dicere.
Quem mei reputabunt Dominum
& Deum ſuum.

IN PSALM. XXXVIII.

Pſalmi XXXVIII. Titulus.In finē
pro Idithum, *Canticum Dauid.
Idithum interpretatur tranſiliens. Ti-
tulus ſic exponitur.Canticū iſtud.i. tra-
ctatus iſte,in quo cōtinetur canticum.i.
iocunditas futura,ſcilicet æterna beati-
tudo:vel iocunditas.i.lætitia nimia pro
ſpe beatitudinis æternæ, eſt Dauid.i.ec-
cleſiæ perfectæ, factum iſtud canticum,
i.iſte tractatus pro Idithum in finem.i.
pro hoc quod eſt ipſe Dauid tranſiliens
vſq. in finem,ſcilicet tranſiliēs de vitijs
ad virtutes, de terrenis bonis ad æterna
bona: quæ ſunt finis expectationis iuſto-
rum:vel ſic.Canticum iſtud.i. iocūditas
futura,vel iocunditas.i. lætitia iocūdi-
tatis futuræ,eſt Dauid. i. Eccleſiæ perfe-
ctæ.Canticum dico habendū ſi de futura
iocunditate dicatur, vel habitum ſi de
lætitia futuræ iocunditatis dicatur, per
hoc quod Dauid qui hic loquitur eſt Idi-
thū.i.tranſiliens vſq. in finē. In hoc aūt
pſalmo perfecta Eccleſia iocūdando, oſtē-
dit ſe de vitijs ad virtutes tranſiliſſe.ſic
vt nec in lingua peccare diſponat, quod
magnū eſt. Dicit etiā ſe oraſſe cùm inſuf-
ficiēs per ſe eſſet,vt ſibi Deus, finē.i. mo-
dū tacendi modūq; loquendi notificaret.
Et contuitū bonorū æternorū ſibi notum
faceret: vt ſic ſecularibus contemptis ad*

Idithum.

illa bona spe transiliret. Ostendit quoque se impetrasse, & se solummodò bona illa expectare, & hoc non ad arrogantiæ sed ad aliorum narrat institutionem : vt sui exemplo ad hoc idem intendant. Redarguit quoq; eos qui vanitati intenti sunt : vt eos à vanitate ad ea bona quæ vera sunt transilire faciat. Orat quoque vt exemplum orandi aliis tribuat: quatenus Deus eā ab omnibus iniquitatibus eruat: vt ad hoc ad quod suspirat sic peruenire queat. Alioquin. n. non ad hoc attingeret. Orat insuper vt Deus tribulationes suas alleuiet: ne sub nimio ponderedeficiat, & sic quod expectat, amittat: dicit quoque iam sibi debere parci cùm purgata sit diutissimè patiendo.

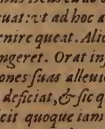

Dixi custodiā vias meas, vt non delinquā in lingua mea. Quasi dicat. Ego benè iam custodiui affectiões & operationes meas, ne in eis peccarem, quæ mihi vię erūt ad vitam. Sed quia possem harum vtilitatem viarū amittere, nisi peccare in lingua desisterem : vnde Apostolus Iacobus dicit. Si quis autem putat se religiosum esse, nō refrenans linguam suam, sed seducēs cor suum, huius vana est religio. *Cùm peccator consisteret aduersum me :* non paratus rationabiliter contradicere: sed inuerecundè & improbè veritati semper resistere, ne in litigium & garrulitatem : & sic fortassis in blasphemiam deuenirem, sicut multotiens ante deueni. Dixi. i. in corde disposui, custodiam perfectè vias meas ; sic vt non delinquam in lingua mea : contra eum peccatorem ne quicquam agendo, sanctum videlicet canibus dando, & margaritas ante porcos ponendo. Non enim fructuosè vias custodirem, si in lingua delinquerem, garrulè agendo. Vnde Salomon. In multiloquio non deerit peccatum. Et non hoc solummodo dixi : sed & opere compleui, scilicet *posui ori meo custodiam.* i. custodiui os meum, ne loquendo peccarem. i. *obmutui.* Et non ex indignatione, sed humiliatus sum in hoc. i. ex humilitate hoc feci: vel sic. *Et humiliatus sum,* id est cum obmutescerē humilis ab eis reputatus sum, & victus, neque valens resistere. Per hoc autem innuit, quod non ex indignatione, sed ex humilitate debemus aduersus peccatorem obmutescere: & si in hoc victi videamur & viles, non est curandum, sed cum gaudio sustinendum. Et adeo obmutui, *quod & silui à bonis.* Quod est dicere. Non solum ab amaris, sed & à bonis verbis silui, timens me benè loquendo, & ei improbè resistendo in litigium iterum deuenire: vel sic. Non solùm aduersus peccatorem obmutui, sed & silui à bonis, id est ab instructione bonorum, ne peccator cum eis corporali præsentia manens audiendo resisteret, & verba mea in irritum ducret. *Et* quia vidi malum esse à bonis silere, *dolor meus renouatus est.* Quod est dicere. Qui prius de nimia loquacitate dolueram, de taciturnitate nimia rursus dolui; & inde contigit doloris renouatio : quia *concaluit cor meum,* id est inferbuit amarè erga eos, quibus silebam. Qui calor erat *intra me* absconditus, cùm verbis propalare non auderem, tunc cæpi meditari, quod mihi facerem, videlicet an loquerer an tacerem. *Et in illa meditatione mea exardescet ignis,* id est cœpit magis & magis excrescere amor quem habebam, à similitudine ignis exardescentis. Quoniam autem insufficiens sui disponere, quid mihi agendum esset, *loquutus sum* orando Deum. *In lingua mea,* id est in tali lingua, quali soleo orando loqui, rationabili scilicet & competenter orante, in lingua cordis scilicet, vel in lingua corporis. Sic videlicet loquutus sum. *Notum fac mihi Domine,* diuinitus inspirando, *finem meum,* id est modum quem habere debeo in tacendo, & in loquendo. *Et* postquam illum notificaueris, etiam notum, fac *numerum dierum meorum,* id est numerositatem dierum meorum æternorum, quos in futuro sum habiturus. Numerum ponit hîc pro multiplicitate. Multi-

Iacob. 1. 26.

Prouerb. 10. 19.

Ex humilitate, non ex indignatione tacendū.

plices enim res, numerosas dicere consueuimus. Nō quod ibi dies multiplices sint futuri, sed quia dies illa sola & vnica & æterna, multiplicitatem dierum nostrorum exuperabit. Numerum dico *qui est*. i. reuera existit, nunquam defecturus: vel sic. Norum fac mihi numerū, qui reuera est. Numerum dico, auctorem dierū meorum futurorum; Christum scilicet, per quem dies æternos habiturus sum. Qui benè numerus dicitur, eò quod ab eo, cum sit Patris sapientia, numerabilia cuncta consistunt: sicut etiam veritas dicitur, eo quod ab eo omnis veritas est: siue etiam quia incommutabilis est, ad modum numeri, qui licet in mutabilibus rebus consideretur, in se tamen incommutabilis est: vt tria & septem simul iuncta, incommutabiliter decem faciunt, quod est ac si diceret: da mihi subtilem intellectum illius numeri, vt considerem quantus sit: licet non perfectè: *vt* hoc considerando, *sciam* i. intelligam: *quid*. i. quam magnum quid *desit mihi*, cum tanto bono caream, & sic magis & magis sæcularibus spretis, ad illum numerum intendam & suspirem. Facta oratione, & certus de impetratione, se iam impetrasse enunciat: vt si oraueri-mus eius exemplo, spem impetrationis nobis tribuat. Ego sic loquutus sum orando. Et *ecce*. i. in præsentia mentis meæ *mensurabiles posuisti dies meos*, id est fecisti mihi diuinitus inspirando cognoscere dies, quos hîc habeo, non æternos esse sed mensurabiles & transitorios. Et per hoc etiam innuit, quod & dies futuros ostendit ei æternos & immensurabiles. Vnde namque videret hos esse mensurabiles, nisi comparatione illorum qui sunt immensurabiles? *Et* etiam posuisti hîc in consideratione mea quod *substantia*. i. essentia *mea*, quam modò habeo, *tanquam nihilum* est *ante te* comparata, id est ad respectum illius substantiæ, quæ futura est ante te. i. cum ero in præsentia tui in futuro: vel sic. Tanquam nihilum est ante te comparata. i. ad tui comparationem, ad cuius cōformitatem attingendā suspiro: vel sic. Tāquam nihilum est ante. i. reputatur in mente mea, quæ est ante te quam solus vides. Bene verò ponit, non nihilum, sed tanquam nihilum. Nihil enim non est: sed tanquam nihilum. i. defectibilis, adeò vt videatur ferè redigi in nihilū moriendo, quatenus in hoc appareat, quod ex nihilo à Deo facta sit. Omnia nāq; fecit Deus ex nihilo. Dico quod dies nostri mēsurabiles sunt, & substantia nostra tāquā nihilum. *Veruntamē* licet hoc sit. *Omnis viuens homo* non Deus. i. malè viuendo conformās se homini Adæ scilicet, qui humanè se habuit & debiliter. Non autem suspirans & eniti tens, vt conformetur Deo benè se habendo, est *vniuersa vanitas*. i. vniuersæ vanitati subditus. Quod autē ponit vniuersa vanitas: ad nimiam eorum redargutionē per emphasim facit: veruntamen quamuis vanitas sit, inexcusabilis est. Nam *pertransyt* in vanitatem à certitudine veri boni, cui deberet inhærere. Ipse dico in imagine Dei degens, id est cùm sit factus ad imaginem Dei: rationalis scilicet, vt sciat videre, quid expetendum sit, & quid non. Vnde in Genesi legitur. Fecit Deus hominem ad imaginem suam, vel sic. Veruntamē quāuis vanitati subiectus sit. i. appetitui terrenorum quæ vana sunt, pertransit de vita ad mortem in imagine, vel pertransijt in ipsam vanitatē, degens *in imagine*, id est in similitudine imaginis vultus alicuius, quæ in speculo considerata, citò transit iuxta illud beati Iacobi Apostoli. Considerauit se & abijt, & statim oblitus est qualis fuerit. Per hoc autem multum eos à vanitate reuocat, ac si diceret. Non ita deberet adhærere mundanis, quæ vana sunt, cùm sit transitorius sicut imago. Dico quod vanitas est. i. vanitati subiectus: & non solùm modò pro se, sed &. i. etiam *frustra conturbatur*, id est sollicitatur in appetitu vanorum pro alijs. Et exponit quomodo, cùm addit. *Thesaurizat* enim, & cū putet se filio

Christ⁹ cur numerus dicatur.

Cur vanitas.

Gen. 1. 26.

Iacob. 1. 24.

vel amico thelaurizare ; sed *ignorat cui*. i. ad opus cuius *congregabit ea*: Cõtingere namque potest, quod vel hostis, vel seruus vnde non sperat, heres eius sit futurus. *Et nunc*, id est quando quidem homo pertransijt in imagine, & mensurabiles sunt dies mei, *& substantia mea tanquam nihilum, quæ est expectatio mea? Nonne Dominus ?* Notandum quod *nunc* non est signum temporis sed causæ; quasi dicat, dixi quod homo pertransijt in imagine, Et mensurabiles sunt dies mei, & substantia tanquam nihilum. Et nunc. i. & ideo Dominus solus est expectatio mea. i. illum solum, mundanis postpositis, expecto. Notandum verò , quoniam hoc ex lætitia nimia & ad nostram etiam exhortationem interrogatiuè ponit. Et quia te expecto, substantia mea, quę quantum ad hunc statum, tanquam nihilum reputatur. apud te, id est in conformitate tui à me considerata est iã. i. videtur iam mihi verum esse habere. Quod est dicere, Cum considero quod futura sit in vero esse, cùm erit apud te. i. in tui præsentia & cõformitate, iam spe video quod in vero illo esse sit, & vt substantia mea apud te verum esse habere queat, *ab omnibus iniquitatibus* venialibus *erue me* indulgendo , quasi dicat. Ego bene custodiui , vt in principio psalmi ostendi vias meas à criminalibus, sed tu indulge venialia. Et sic ab omnibus iniquitatibus ero liberatus. Aliter enim ad illud esse non attingerem , cùm nihil sordidum in regno tuo futurum sit , & e-

Nunc causale signum.

Apoc. 21. 27

rueredebes. *Nam opprobrium insipienti dedisti me* , quod est dicere, cùm secularibus contemptis , ad te solum spectem , vt expressius dicam, derisio sim & opprobrium insipienti populo, & hoc pro te. Vnde Prosper. *Qui volunt piè viuere, necesse est vt patiãtur opprobria ab impijs & dissimilibus.* Et cùm eis opprobrium sim nihil amarè respondi , sed *obmutui*: *& sic quod nullo modo aperui os meum* , vt gemendo vel modo aliquo murmurando signum mœroris , aut indignationis ostenderem. Orat etiam vt Deus plagas suas alleuiet , ne si plus nimio graues fuerint , sub eorum pondere deficiat : & sic quod expectat non attingat . Et hoc sic dicit. Non solùm oro vt me ab iniquitatibus eruas , sed etiam oro, *amoue à me plagas tuas*. Non ex toto amoue, sed partim , quod est dicere: Alleuia tribulationes, quas ad purgandum me , mihi intulisti. Et amouere debes, *quoniam tu fecisti* iam me perfectum , & purgatum per ipsas plagas. Exponit autem hoc, cùm subiungit : Verè tu fecisti me. *Ego* namque *defeci* iam à sordibus meis *in increpationibus* , id est per tribulationes, *quibus* increpasti, & *corripuisti me :* increpationibus dico illatis *à fortitudine manus tuæ*, intransitiuè dictum , quod est dicere , Illatis à forti manu tua , id est à forti potentia tua , vel vindicta tua: & increpationes istæ iniustę non fuerunt: Nam *propter iniquitatem* perpetratam, *corripuisti* his increpationibus hominẽ, *me* scilicet , qui hominem vixeram non Deum: quoniã verò dixerat, ego defeci. Exponit in quo defecit sic: dico quia corripuisti , & corripiendo *fecisti tabescere*. i. deficere per ipsas increpationes , *animam meam* à sordibus delectationum suarum *sicut aranean*. i. ad modum aranęæ, quę per opera sua paulatim deficit. *Verumtamen* quamuis adeò perfectus sim , & mei exemplo possent alij deficere, & sic fieri perfecti. *Omnis homo*. i. hominem viuens adhuc *cõturbatur vane*. i. sollicitatur in appetitu terrenorum , quæ vana sunt. Ostensa defectione sua, sic ad orationem reuertitur : Ergo quia sic fecisti me tabescere, *Exaudi Domine orationem meã* voce prolatam: *& deprecationem meam*, ex intensione cordis procedentem, *& percipe auribus* pietatis tuæ *lacrymas meas*. Et sic *ne sileas*, id est perfice quod postulo, *quoniam ego* existẽs iã spe *apud* te. i. in præsentia & conformitate tui *sum aduena & peregrinus, sicut omnes patres mei* fuerunt , antecessores videlicet, quorũ sanctitatis

filius

filius existo, quasi dicat: Non filius huius mundi, sed de alia regione sum, ad quam tendo, ad Hierusalem scilicet æternam. Peregrinus & aduena idem est, sed ex affectione nimia sic inculcatur: ideo autem Patres aduenas & peregrinos fuisse dicit, vt eorum saltem auctoritate nos ab huiusmodi peregrinatiõe abstrahat, Oro exaudi, & in hoc exaudi.

Remitte mihi peccata, *priusquam abeã* de hac vita, *vt* illis remissis, *refrigerer* in futuro. i. in refrigerio quietis sim, qui hic iugiter tribulationibus propter te affligor. *Et* si non remiseris antequam abeam, *amplius non ero* in vero esse quod expecto.

IN PSALM. XXXIX.

Titulus XXXIX. Psalmus *attribuendus* Dauid in finem. *i. Christo existenti Dauid. i. manu forti vsque in finem. i. in perfectionem viriliter agendo contra diabolum, & deuincendo eum, & bene complẽdo obedientiam sibi à patre iniunctã. Intendit aũt in hoc psalmo caput ostendere ad institutionem & conformitatem membrorũ, quanta constantia Deum expectauerit, & intensè suspecturum se quod expectauerit, vt et membra sua exemplo expectent, ne desperatione ante vesperum exigant, sed in fine, quod benè expectabunt, intensè recipiant. Ostendit quoq; se non solum expectasse, sed & hoc orasse, & in hoc exauditum fuisse, subiungẽdo causam, qua dignus sit exaudiri: demonstrat quoque se multos imitatores habiturum in expectatione: vt etiam nobis innuat quod si expectauerimus, multos in hoc imitatores habebimus. Indicat insuper quo ordine alios eius imitatores efficientur, per mortem scilicet suam, & suorum praedicationem. Orat postea de resurrectione, ostendens ad quid necessaria sua sit resurrectio. Orat etiam pro inimicis & pro membris.*

Expectans expectaui Dominũ. Cũ dicit expectãs, perseuerãtiam innuit expectationis, quasi dicat: Non fastidiui, non murmuraui, sed expectaui A remunerationẽ. Expectans. i. non deficiens, sed perseuerans in expectatione: & quia expectaui, & adhuc expectabo: *intendit mihi.* i. intensè mihi dabit quod expectaui, resuscitando me & glorificando. Hoc aũt cùm futurum esset ex certitudine nimia, quasi præteritum posuit. Non solum autem expectaui, sed pro hoc quod expectaui oraui, hoc extra librum cũ sit, ex sequentibus habetur. *Et* quia oraui, *exaudiuit preces meas*, & hoc accipiendum est futurè, quasi diceret: Orabo, & exaudiet me, & vt dignus essem exauditione, prius *eduxit me de lacu miseriæ*, id est de profunditate vitiorum, in quem alij miseri descendunt, nõ dixit eduxit, quod in eo fuissent iniqua, sed quia quantum ad debilitatem humanitatis, nisi gratia diuinitatis obstitisset, posset contingere: quasi dicat, immunem me fecit à peccato: Benè verò peccatorum profunditas, *lacus* dicitur, eò quod instabiles & fluxos faciat & insolidos, quemadmodum lacus instabilis fluxus & insolidus est. *Et eduxit me de luto fæcis.* Hoc autem idem est, quod & de lacu fæcis: sed aliud denotat, scilicet nimiam sorditatem & fœtorem mali exempli, sicut lutũ de fæce sordidius est & putridius alio luto. Nam qui in lacu miseriæ sũt, & fœtidissimi existunt, & alios exempli mali fœtore corrumpunt. Et non solùm eduxit, sed *& statuit.* i. stabiliuit *pedes meos.* i. affectiones meas *super petram.* i. super firmitatem virtutum. *Et direxit gressus meos*, id est ipsas affectiones meas perseueranter de bono opere in bonum opus. *Et immisit in os meum*, in os cordis scilicet, *canticum nouum*, scilicet carmen. i. *laudem Deo nostro* competens. In Hebræo habetur, *hymnum.* Nouum canticum dicit, suis voluntatibus Dei voluntatem præponere, quo vetus homo Adam & eius membra caruerunt: qui suis voluntatibus obedire maluerunt. Istud autem nouus homo Christus, & eius conformes habuerunt. Notandum, Prophetas aliosq; fideles qui Christi aduentum

Lacus & peccatorum profunditas.

Membra Christi an incarnatio nem eius.

Nempe ex Gen. 38 Genes vers. 28.

præuenerunt Christi membra fuisse, A iam in fide & spe, licet nondum esset natus de virgine: quod præfiguratum est per quendam in veteri testamento, cuius manus in natiuitate caput præcessit: dico. Expectauit, & ipse intendit, Et orauit, & exaudiuit, & hæc *videbunt*, id est intelligẽt *multi*, sicut intelligendum est. *Et* videndo, exemplo mei *timebũt Dominum*, timore casto, id est diligent *&* timẽdo *sperabunt in Domino* remunerationem: Et quia timebunt & sperabunt, *beatus vir* erit in futuro, *cuius* viri *Domini nomen est spes eius*, id est B qui spem salutis ponit in nomine Domini. quod diligit & magnificat. Quod autem ponit singulariter *vir*, cùm pluraliter posuisset timebunt & sperabunt, ideo facit, vt eos vnum quid esse in ipe & timore ostendat.

Quoniam autem hoc non sufficeret, addit. *Et* ille beatus vir *non respexit*, id est non retrò aspiciet, *in vanitates & in insanias*, declinando. Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retrorsum, aptus est regno Dei: Vanitates dicit appetitus terrenorum, quæ vana sunt. In- C sanias autem falsas dicit ipsa bona, quoniam hominesinsanire faciunt, dum eos à lege Dei deuiant: Falsa verò quod ipsa appetentibus beatitudinem promittendo fallunt; vel insaniæ falsæ, idolorum cultus dicuntur. Quid enim falacius, quàm creaturã dicere creatorem, aut quæ maior insania, quam cultum Deo debitum, creaturæ impendere? Vel insaniæ falsæ vitia dicuntur, eo quod homines à Deo retrahendo insanire faciunt, & cùm desiderabilia videantur esse, D fallunt. Dico quod non respiciet in vanitates. i. in terrena. Et quamuis ea vana dixerim esse, non quantum ad sui naturam, sed quantum ad hominum reputationem, qui dicunt ea summa bona esse, cùm non sint: Tamen ne ipsa vituperare videar. Dico *quod tu Domine Deus meus fecisti multa mirabilia*, scilicet illa terrena, mirabilia existentia, dico tua esse, quod est dicere, Quæ creaturæ tuę sunt, nõ creator, vel sic, Non respiciet in insanias. i. in idololatriam, nec est illuc respiciendum sed in te Domine vt colaris: Nam tu Domine fecisti multa mirabilia tua, quod est dicere, Multas fecisti mirabiles creaturas, per quas tu cũctis inuisibilis, cognosceris esse Dominꝰ & creator, ideoq; in tui cultum respiciendum est. Vnde Apostolus. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. *Et* ea mirabilia fecisti *cogitationibus*, id est, dispositionibus *tuis*, non alterius dispositionibus. Vnde idem Apostol Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Nullꝰ scilicet: ergo quia fecisti multa mirabilia cogirationibus tuis, apparet, quod *nullus est* qui *similis sit tibi* vsquequaque, vt sit scilicet rerum creator: ideoq; sicut tu debeat adorari. Quæreret aliquis, dicis quod multi videbunt &cæt. Per quid ergo videbunt? hoc autem ostendit, cùm addit. Per hoc videbunt, quod ego *annunciaui & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum*, quod est dicere: Mei annunciabunt eis & loquentur, & per hoc ipsi multiplicabuntur super numerum definitum, id est plures erunt, quam numerari possint. Annunciare & loqui diuersa sunt, annunciabunt scilicet testimonio Prophetarum, qui futura loquuti sunt. Annunciare namque proprie est de futuris, & loquentur auctoritate & rationibus suis: loqui verò de præteritis & præsentibus. Exponit autem quid annunciabunt & loquentur, cùm adiungit, hoc scilicet annunciabunt, quod tu *noluisti sacrificium* legale *& hostiam* legalem Multa namque in lege offerebantur, quæ sacrificia non dicebantur, vt panes, & cætera huiusmodi. Et dico quod *sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, id est scilicet intellectum perfectum dedisti mihi, quod est dicere. Et hoc annunciabũt, quod tu perfectum intellectum dedisti mihi. Aures quidẽ ponũtur pro intellectu, quoniã auribus

ue p. 62

Insania falsa cur boni temporalis nuncupentur.

Rom. 1. 20.

Rom. 11. 34

Differentia inter annũciare, & loqui.

Aures cur pro intellectu ponantur.

audien-

audiēdo intelligimus. Et hoc etiam quod tu nō postulasti: & i. etiā holocaustum pro peccato, quod magnū esse reputabatur. Cùm dicit, *nō postulasti.* intelligendum est per lyptoten præuisti. Lyptote quippe est, cū minus dicitur, & plus intelligitur. Holō verò totū, causis aūt cōbustio sonat. Sede holocaustum sacrificium dicebatur, quod pro peccato aliquo faciunt, totum comburebatur. In alijs autem sacrificijs non totum, sed pars comburebatur. Dico quod hoc annunciabunt, quia tu perfeciſti mihi aures, & hoc etiā quod tunc dixi, nō voce sed corde, quod est dicere: Quādoquidem perfeciſti, ſtabiliui mecū hoc. *Ecce venio.* i. paratus accedo passibus voluntatis, *vt faciam Deus voluntatem tuam:* illam .ſ. ſingularem voluntatem, quæ autonomasticè volūtas tua dicitur: & etiam faciam legē tuam .i. cōpleam legem à te datam, quę adhuc est imperfecta, vt idem in Euang. teſtatur. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere: hoc autem .ſ. vt faciam voluntatem tuam, & legem extra librum ſuppletur, vt melius cōtinuatio procedat. Et dignum est, vt faciam voluntatem & legem tuam. Nam ſcriptum est .i. ratum & firmum est iam diu, ad modum ſcripturæ: vt facerem voluntatem tuam *& legem tuam*, exiſtentem, *in medio cordis mei*, quod est dicere. Quam ego habeo non circa cor, vt parum de ea curem, ſed in medio cordis memoriter teneo. Dico quod ſcriptum est, & oſtendit vbi ſit ſcriptum, ſcilicet in cap. libr. 1. Pſalterij vbi dicitur. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Vel in cap. libr. 1. in verbi diſpoſitione, mihi perſonaliter vniti, quod est caput meum ſecūdum humanitatem qui ſum liber. Vnde Paulus. Caput mulieris vir, caput autem viri Chriſtus. *Chriſtus verò Deus.* Liber autē dicitur Chriſtus, eo quod ad correctionem morum noſtrorum in eius vitæ exemplo ſtudere debeamus, ceu quilibet in libro cauſa inſtructionis ſtudet, vnde alibi pſalmiſta, in libro tuo omnes ſcribentur. Quoniam aūt dixerat: In cap. libri ſcriptum est, ne videretur ex neceſſitate, & non ex voluntate complere, interponit *Deus meus hoc volui*, ego vt faciam, nō ex neceſſitate cogor. Alioquin enim nō magnum meritum meum eſſet. Non aūt annunciabo tātummodò, quod ſacrificiū noluiſti &c. Sed etiā *annunciaui.* i. annunciabo per mēbra mea *in eccleſia magna*, conſtituta ex vtroq; populo, non parua: ſicut ſynagoga ſignificatū fuit: *iuſtitiam* omnē eſſe *tuam* .i. ex te, non ex operibus legis, vt quidam male aſſerunt: vel iuſtitiam tuam .i. à te fidelibus dādam, quam per Adam amiſerūt. Dico, annunciabunt: *ecce* hoc est mihi quaſi præſens, præ nimia certitudine, quod *non prohibebo labia mea* .i. mei non prohibebunt ab annunciatione labia ſua timore pœnæ. Et ideò nō prohibebunt *ô Domine* quia *tu ſciſti* .i. tu voluiſti hoc, quod est dicere. Quia ſcient te hoc velle. Vnde in Euang. Cùm audieritis prœlia & ſeditiones, nolite terreri. Et etiam *iuſtitiam tuā non abſcondi in corde meo.* i. iuſtitiam à te fidelibus dandam, non abſcondēt .i. non celabunt mei negligenter in corde ſuo, nolendo eam alijs propalare. Sed *dixi.* i. dicent *alijs veritatem & ſalutare tuum* .i. prædicabunt me filium tuum, qui ſum dictus veritas, eo quod à me veritas omnis procedat, & qui ſum ſaluator tuus, per quē mundum ſaluabis. Notandum autem, quod cùm dixiſſet annunciaui, non ſuperfluè ſuppoſuit, non prohibebo labia, & nō abſcōdi miſericordiam, cum idē ſit. Cùm enim ponit non prohibebo, innuit quod timore mortis non tacebunt. Cū verò dicit, nō abſcondēt in corde, innuit quod negligentia non ceſſabunt. Imputaretur enim eis, ſi negligentia ceſſarent, iuxta illud prophetæ. Si non annunciaueris impio impietatem ſuā, ſanguinem eius de manu tua requirā: & non abſcondi. i. mei nō abſcondēt miſericordiam & veritatē tuā .i. me filium tuum, emphaticè dictum *miſericordiam*, eo q; per me Deus hu-

Psal. 118. 1.

Ignotum per notius.

Holocaustū quale dicitur.

Matt. 6. 17.

Luc. 21. 9.

Psalm. 1. 2.

1. Cor. 11. 3.

Christus vt liber nominatur.

Ebre. 3. 18.

mano generi miserebitur, & veritatē, eò quod à me veritas omnis procedat. Notādum quoq;, nec hoc superfluè repetitū esse. Repetitum.n.est vt sic addat: Nō absondent: non dico à paucis, sed nec à consilio multo. Vnde superiùs psal. Nō timebo in meis millia populi, circūdātis me.i. meos. Potest hoc etiā esse diuersū: sic, dixi q mei nō absōdent veritatē & salutare tuū, me.s. Et etiā *non absondēt à cōsilio multo* misericordiā tuā.i. remissionē peccatorū, quā misericorditer hominibus per me impēdes. *Et veritatē*.i. iustitiā *tuā*, per quā iustos in futuro remunerabis. Cū aūt ponit non absondent à consilio, intelligēdum est per lyptoten, prædicabunt consilio multo misericordiam, & veritatē tuā. Summa verò sententiæ literaturę huius ab illo loco, vbi positū est, *annūciaui & loquutus sum*, vsq; ad, *tu autem Domine*, hæc est. Per hoc videbunt multi & timebunt & sperabunt in Domino, quod mei annunciabūt, & loquentur eis sacrificia & hostias legales, quæ nouī testamenti vmbræ præcesserunt, per mortem meā euacuata esse, ipsumq; nouum testamētum per eandē mortē cōpletum, cui amodò adhærendū est. Et etiam annunciabunt me, existentē veritatē & salutare tuū. Annunciabunt quoque misericordiā tuā, per me hominibus impensam, & veritatē, qua iustos in futuro remunerabis, quod est dicere. Per hanc prædicationē meorū, q dixi; videbunt, & timebunt, & sperabunt. *Tu autē Domine*, vt mei annunciēt, & illi videant, *ne longè facias miserationes tuas*.i. beneficia misericordiæ tuæ *à me*. Nā si longè faceres, mei non annunciarēt, nec multi viderēt & timerēt, quod est dicere. Beneficia quę mihi misericorditer concessisti, .s. quod me immunem à peccato fecisti, & me circūcinxisti, ne auferas à me, ducendo ea in irritum, nō refuscitando me .i. ne permittas illā tāta beneficia inutilia esse: quia si in morte detinerer inutilia essent: & hoc est ac si diceret. Refuscita me, vt mei postea multis, quod superiùs ostēdi, annuncient, & illi quibus annunciabunt videant, timeant, & sperent. Diceret aliquis. Fecit ne tecum miserationes? Ad hoc aūt sic respondet: Ira. Nam *misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me*.i. custodierunt, quod est dicere. Semper fuisti susceptor meus.i. patronus & defensor, ne in aliquo deficerē, & in omni bono abundarem. Et hoc propter misericordiā fecisti, vt per me mundū misericorditer saluares. Et propter veritatem vt verus essēs in hoc, quod promiseras: vel propter veritatem.i. iustitiā. Iustum .n. erat, vt me iustum semper susciperes. Suscipere dicit, à similitudine patroni, qui aliquē suscipit vt sibi patrocinetur. Subiungit aūt causas vt facilius impetret, quare non debeat longè facere miserationes, sic dico ne lōgè facias: & necesse est ne hoc facias: *quoniam me*.i. meos, *circūdederūt*.i. circumuallauerunt, prōpter peccatum Adę: *mala* tribulationū diuersarū, *quorū nō est numerus* definitus.i. quæ nō possunt numerari: à quibus malis nunquā liberarentur. si longè faceres: & ideò adhuc ne longè facias, quia *cōprehenderunt me iniquitates meæ*.i. prævaluerunt meis iniquitates suæ, & deuicerunt, & eos captos subiugauerunt, à similitudine illius, qui aliquē adeò persequitur, quod etiā deuincit & cōprehendit. Vnde Apost. Video aliā legē in mēbris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantē me in legē peccati, quæ est in mēbris meis: *&* adeò cōprehēderunt meos, quod non potui vt viderem .i. non fuerunt potētes vt bene viderent; interiori.s. visione cognoscerent, quid faciendum esset, & quid non, quæ iniquitates non sunt paucæ. Sed *multiplicatæ sunt super capillos capitis mei*.i. meorum: quod est dicere. Excesserūt numerositate sua, multiplicitatē capillorū meorum: quoniā verò dixerat, cōprehenderūt meos iniquitates suæ, ne quilibet eos excusare volens, diceret; eos sic debiles à Deo creatos esse, addit. Et hoc quod cōprehenderunt eos, inde cōtingit, *quia cor meum dereliquit me*.i.

Rom. 7. 23.

ratio

ratio cordis meorum, quæ perfecta creata est à Deo, dereliquit meos ex maxima parte .i. imperfecta est. Notãdum verò, quod sicut ratio in Adã perfecta creata, per eius peccatũ debilitata est; sic & in vnoquoq; anima perfectè rationalis creatur, quæ postea per ipsius carnis vitioſę, cui conſungitur, oppreſſionem debilitatur. Dixi quod meos circundederũt mala, & cõprehenderunt iniquitates, vt autem & à malis, & ab iniquitatibus eruantur; *Complaceat tibi Domine, vt eruas me*, à morte reſuſcitãdo. Alioquin. n ipſi non eruerentur: & vt ego dignus ſim erui. *Reſpice* miſericordiæ *ad adiuuandũ me*, ad benè operandum, & ne deficiã. Reſpice dicit, à ſimilitudine illius, qui illum quẽ adiuuare vult, ſæpè reſpicit, q. d. Adiuua me ad benè operandũ. Cùm dicit *cõplaceat*, denotat trinitatẽ. Cũ aũt dicit, *tibi*, denotat eſſentiæ vnitatem: & poſtquã me eruëris, *confundãtur* bona cõfuſione, *& reuereãtur* .i. timeãt *qui quærũt animã meã, vt auferant eã*, non vt imitentur: & nõ ſolũ qui quęrunt, ſed & ſimul cũ quærentibus *qui volunt mihi mala*, conuertãtur de nequitia ſua, retrorſum poſt me incedentes i. vt ſint mei ſequaces: & reuereantur. i. timeãt, vel ſic: Simul cum lætitia, quam de morte mea habuerunt, reuereãtur in reſurrectione, & ſic conuertantur retrorſum, præpoſterè hoc in loco ponitur. Multi verò fuerunt voluntatis malæ, qui non quæſierunt. Et illi quoque *qui* ſimulatorie *dicũt mihi euge euge*; ſimulãdo ſe amicos meos, *ferãt confuſionem* .i. indilaterè poſt reſurrectionẽ meã, *confuſionem ſuam* .i. ad ſui vtilitatem credentes. Benè verò ponit, *ferant*, à ſimilitudine illius, qui graue onus fert, à quo valdè comprimitur, q. d. Comprimantur à confuſione ſua, & ſic conuertãtur. Et hoc eſt ac ſi diceret. Non ſolũm oro pro aliis volentibus & quęrentibus mala, qui nõ ſunt amici mei ſimulatorij, ſed pro ſimulatorijs, de quibus minus videretur. Notandũ aũt, quod non pro omnib. ſed pro ſaluandis tantum orat, inutiliter enim pro perdendis oraret. Dico quod inimici confundãtur & reuereãtur. Ex oppoſito aũt, *omnes quærẽtes te* bona vita ſua, ſ. diſcipuli mei, *exultentur & lætentur*. Præpoſteratio. Lętentur & non parum, ſed exultent. i. valdè lætentur, ſuper te fundati ne moueantur. Et ipſi quęrentes te *qui diligunt ſalutare tuum* .i. mẽ diligunt per quem mundũ ſaluabis, non odio habent, vt impij Iudæi: dicãt vel interius vel exterius, *magnificetur ſẽper Dominus* .i. glorificetur magis & magis in cõuerſione impiorum, qui iã in reſurrectione glorificatus eſt. Dico me eſſe ſalutare. *Ego aũtem*. i. etiam *mẽdicus ſum & pauper*, ô auditores, ſecũdum humanitatem ſcilicet, quod eſt dicere: Non ſolùm ſaluator ſum, ſed etiam vt ſic vos ſaluem, pauper ſum. i. inſufficiens ope me ſaluari: & mendicus. i. quęrens opem alterius, patris. ſ. Aliter enim non ſaluaremini. Et quia me humiliter mendicũ & pauperẽ reputo, *Dominus ſollicitus eſt mei*. i. prouidit mihi vt remitteret, à ſimilitudine patroni, qui illius quẽ remunerare intẽdit, ſollicitꝰ eſt. Cũ aũt ſe, qui omnipotẽs eſt mẽdicũ & pauperẽ dicit; ſuæ nos exẽpló humilitatis inſtruit, ne in nobis cõfidamus, ſed nos mẽdicos & pauperes reputemꝰ, & ſic tãdẽ remuneremur, ſicut ipſe remuneratꝰ eſt. Orat quoq; de remuneratione reſurrectionis, vt & nos orare inſtruat: ſic. O *Deus meus* quãdoquidem *ſollicitus es mei. Tu* qui *es adiutor* .i. cooperator meus, *vt reſurgã: & protector*, ne in tribulationibus deficiam, ne tardaueris reſurrectionem meam vſq; in communem reſurrectionem, ſed poſt tres dies reſuſcita. Cùm ponit adiutor, innuit ſe meritis ſuis operari, reſurrectionem oſtendẽdo quod & eam gratia diuina cooperabitur, vt & nos benè agẽdo ſalutẽ noſtrã operari inſtruamur.

Ratio in Adamo poſt peccatum non extincta, ſed debilitata.

Deus trinum. & vnum.

Orator pro ſaluandis tantum.

IN PSAL. XL.

Titulus XL. Pſalm. Dauid. *i. Chriſti reſpicientis* in finem .*i. in futuram beatitudinẽ, quæ finis eſt et expectationis iuſtorum, vel in ſe finem prophetiæ & legis, qui etiam finis eſt totius*

ſanctã-

Christus finis prophetiæ & legis

sanctitatis: Est quoque finis ad quem attingendum omnes boni nituntur. Quoniam autem se mendicum & pauperem dixerat, ne simpliciter secūdum humanitatem consideratus solummodò mendicus & pauper intelligeretur, membra instruit vt aliud in se supra mendicum & pauperem intelligant, Deum scilicet: quod illi non intellexerunt, qui eū morti dederunt. Ostendit etiam duplicem vtilitatem eos inde adepturos, hic scilicet & in futuro. Orat quoque pro eis, dicēs se passione sua hæc promereri, vt pro eu exaudiatur, quam passionem patrim ostendit. Orat insuper de resurrectione, vt sic inimicis quod meretur retribuat, & per hoc suos ab eorum conformitate deterret. Dicit q̄ se exaudiendum, cùm innocens sit, vt & nos si innocentes existitermus, exaudiendos esse innuat.

BEATVS *qui intelligit super egenum & pauperem*, quasi dicat, In Psalmo superiori me mendicum & pauperem dixi. Quidam verò sunt qui me simpliciter hominem considerādo, solummodò mēdicum & pauperem intelligūt, ludæi scilicet, sed beatus erit ille qui intelligit aliud in me, q̄ est super egenum & pauperem, Deitatem videlicet, quæ dominatur humanitati, quę mendica & pauper est. Ostendit aūt partem beatitudinis cū subiūgit. *In die mala liberabit eum Dominus* à morte perpetua in die iudicij, ſ. quæ dies dicitur mala, eo q̄ in malis dānatio tribuetur. Vnde scriptū est. Dies illa dies iræ, calamitatis & miseriæ. Ostendit quoq; aliā partē beatitudinis, sic in futuro liberabit: hic aūt conseruabit & viuificabit, & beatum faciet in terra, & non tradet eum in animā. i. in manus inimicorū eius, hoc aūt extra librū est, sed ex sequēti oratione percipitur. Dico liberabit & conseruabit &c. & ita sit. *Dominus conseruet eum & viuificet eum.* Præposterus ordo. Dominus viuificet eū interius in anima restituendo virtutes, quas per Adā amisit. *Et beatum faciet eū in terra*, quod est dicere. Faciat eum benè dominari & excolere terram, sensualitatem suam. ſ. vt

In Christo credenda vera Deitas & humanitas.

Sophon. 1.

A bene exculta germinet fructū bonū .i. opera bona, non tribulos & spinas .i. peccata, sicut prius quod præsignatum est per Adam, cui dictū est à Domino. Terra tua tibi germinabit tribulos & spinas. Et sic postq̄ erit benè culta terra, beatū faciet eū, etiam in hoc mūdo: in terra. i. in bonis fructibus terræ suæ. Et post conseruet eum perseueranter, in viuificatiōne animæ, & in beatitudine terræ. Et in hoc modo .ſ. conseruet. *Non tradat eū in animam* .i. in volūtatem *inimicorum eius*, q̄ est dicere. Et si tradat in manus, vt possint eum affligere, nō tradat ſaltem in desideriū, vt eū possint aliquo modo à viuificatione animę, & beatitudine terræ retrahere, quod est ac si dicat: Sic cōseruet, vt nō possint eum inimici reuocare, & etiam *Dominus opē ferat illis* in futuro, eruēdo eum à mortalitate & passibilitate. Illi dico existenti *super lectū doloris eius* .i. dominanti corpori suo, quod est lectus animæ, & lectus doloris, in quo huiusmodi dolores regnant. Benè verò ponitur lectus doloris, per similitudinē. Sicut cui lectus doloris dicitur, in quo aliquis infirmus cubat, nec in eo requiescere potest, sic & corp' in quo anima infirmata manet, nec in eo requiescere potest, sed multimodè cruciatur, lectus doloris eius dicitur. Exponit autē quomodo factū sit corpus lectus doloris. Sic diceret aliquis. Quomodo factum est corpus lectus doloris? Respondet. C Domine tu *versasti vniuersum stratum eius* .i. tu commutasti totum stratum eius .i. commutasti lectum illum per omnes partes suas, faciens eum lectū doloris, cū esset lectus quietis, in quo anima quiesceret, nisi Adam peccaret; à similitudine lecti, qui cùm sit benè compositus, sic vt in eo possit aliquis benè quiescere, versatur, & fit incompositus, vt iam in eo nequeat quies haberi. Stratum dico positum in infirmitate eius, q. d. non iniustè versasti, sed malo merito eius: quia prius se posuit in infirmitate, transgrediendo præceptum tuū in Adam: hanc autem apostropham facit ex

Gen 3.18.

Lectus doloris quis sit.

nimia

nimia affectione, quasi dicat. Tu Domine qui iustè stratū versasti, & potens es reficere, clementer refice, ex strato doloris faciendo lectum quietis. Ego oraui. *Dominus conseruet* &c. & sic erit, nā hoc promeruit oratio mea. Ego enim qui idoneus eram, & ad hoc venerā, vt pro eis orarē, dixi vel interius vel exterius. *Domine miserere mei* .i. meorum, sic scilicet miserere. *Sana animam meam* .i. meorū, & inde sananda est: quia peccauit .i. peccauerit tibi .i. à te solo per remissionem sanandi, dico sana, quod facere debes. Nam vt sanes, hoc totum patiar, scilicet *inimici mei dixerunt* .i. dicent, *mala mihi*, hoc scilicet *quando morietur* &c. quæ sequentur vsq; ad, tu autem Domine, vel hoc sic continuari potest: Dico quod beatus erit qui intelligit super egenū & pauperem, & merito, quia nolet non intelligere, cùm multi non intelligentes sint, quorū malum exemplum posset eū reuocare: Inimici nāq; mei ludæi dixerunt .i. dicent mala mihi .i. incōmodum meū non secundùm rei veritatem, sed secundùm eorū æstimationem, hæc mala. s. dixerunt: *quando morietur* iste homo, *&* sic quod *perbit nomen eius* .i. fama nominis, quæ tanta est: & hoc est ac si diceret. Occidamus eum, & detinendo in morte deleamus famam nominis eius. Nō solùm autem hæc mala dicēt, sed etiam *etsi* .i. quamuis aliquis eorum *ingrediebatur* .i. ingrediatur familiaritatem, & præsentiam, & cohabitationem meam, non ingredietur bona intentione, sed solummodo *vt videret* .i. vt videat. Potest etiam & si esse duæ partes, sic hęc mala dicent mihi: & si aliquis eorum dicentium ingrediebatur .i. ingrediatur familiaritatem & cohabitationem meam, ad hoc ingredietur vt videret .i. exploret, si quid in me dignum repræhensione sit. Et cùm nihil videbit, *vana* tamen .i. falsa *loquebatur* .i. loquetur de me, vt quidam dixisse leguntur. In Beelzebub principe dæmoniorum ejcit dæmonia: & non solùm vana loquetur, sed etiam *cor eius congregauit iniquitatem* .i. congregabit iniquas cogitationes de me, & hoc *sibi* .i. ad damnationem sui. Et post *egrediebatur* .i. egredietur foras de familiaritate & cohabitatione mea: *& loquebatur* .i. loquetur mala de me loquutione tēdente *in idipsum*. i. in perseuerantia, quod est dicere, loquetur de me mala perseueranter, vel loquetur de me, in idipsum vanitatis tendendo, quod loquetur dum mecum erit, quod est dicere. Et mecum existens, & à me egressus, vana loqui non cessabit. Et non solùm iste vana de me loquetur, sed *& omnes inimici mei* Iudæi, *aduersum me* existentes. *susurrabant* .i. susurrando de me loquētur malè iuxta illud: *Murmurabant Pharisæi* &c. Et alibi. *Murmur multus erat de eo in plebe.* Et non solùm susurrabant, sed *& cogi. abant* .i. cogitabunt *mala aduersum me*. Et hoc mihi, id est, ad exaltationem mei, iuxta illud. Oportebat pati Christum & resurgere, & ita intrare in gloriam suam. Et non solùm cogitabunt, sed *& verbum iniquum constituerunt*, id est, constituent *aduersum me*, dicendo: Reus est mortis. Dico quod ipsi cogitabunt sic, & loquentur. Et cùm hoc fecerint: *nunquid qui dormit*, id est, dormiet in morte, *non adjiciet vt resurgat:* hoc autem ad eorum increpationem sic interrogatiuè ponit, quasi diceret: Putat me non resurrecturum, sed illi qui voluntatem habet dormiendi. Ego scilicet huic voluntati, adijciet quoque voluntatem resurgendi. Vnde idem in Euangelio. Ego ponam animam meam, & iterum sumo eam. Dixi quod inimici mei sic cogitabunt & loquētur aduersum me, & hoc benè credibile est, quia maius quid & mirabilius mihi cōtinget. *Etenim homo pacis meæ* .i. Iudas homo simpliciter non specialis, cōpos pacis meæ .i. erga quem pacem habeo, ferēdo eum patienter, cùm ipse mihi nimis aduersetur, vel simulator pacis meæ .i. qui simulabit se mecum habere pacem, vt me osculo tradat, *qui edebat panes meos* .i. qui conuictor meus est,

Luc.11.15.

Luc.13.2. Ioan.7.12.

Luc.24.7.

Matt.26.6.

Ioan.10.17.

vel panes meos speciales .i. doctrinam qua pascuntur animę fidelium, & sacramentum corporis & sanguinis mei, *super me* existens .i. superior pro reputatione sua, *magnificauit supplantationem* .i. magnam parabit mihi deceptionem, vt osculo scilicet me tradat. Non tamē deceptionem quantum ad me, sed quātum ad existimationem suam. Hoc autem non ponit ad suorum inimicorum excusationem, sed idem est ac si diceret: Ideò dignum est vt beatus sit qui intelligit, quoniam non remouebuntur à bono intellectu suo malo, exemplo illius qui me tradet. Dico quia inimici sic cogitabunt & loquenter aduersum me, & homo pacis meæ magnificabit super me supplantationem. *Tu autem Domine miserere mei.* Et sic quidem miserere. *Resuscita me* scilicet, & resuscitatus *retribuam eis* quod promeruerunt, scilicet duplicem dānationem in corpore & in anima: Oraui miserere quod verè facies, & in hoc *quoniam voluisti* .i. dilexisti *me* faciendo immunem à peccato: *cognoui quoniam non gaudebit inimicus meus* populus Iudaicus *super me* .i. de me non resuscitato: quod est dicere. Tua erga me dilectio est inde pignus & arra, inimicus non gaudebit. *Me autem propter innocentiam suscepisti* .i. scilicet me, quia innocēs sum susciperis, more medici ducendo de mortalitate ad immortalitatem: & post me existentem *in conspectu tuo* .i. in beneplacentia tua, vel in conspectu dixit ad similitudinem serui fidelis, qui semper in conspectu Domini existēs, paratus est etiā ad nutū ei obedire, & est dicere; Me semper paratū tibi, obedire *confirmasti* .i. confirmabis *in æternum* .i. in æterna gloria, ne vltra moriar iuxta illud: Christus resurgēs ex mortuis iam non moritur &c. Facit autem apostropham ad auditores, adhortando eos ad Deum inde benedicendum, sic: Ergo quia me suscipiet & confirmabimini. *Benedictus* .i. laudatus sit *Dominus Deus* ab *Israel* .i. à videntibus Deum, *à sæculo*, hîc inci-

Etiam Iudas corpus Domini cæteris cum Apostolis accepit.

Rom. 6. 9.

piendo, *& vsque in* futurum *sæculum* eundo: *fiat, fiat.* Hoc autem geminat, vel ad nimiam exhortationem, vel propter geminum Ecclesiæ parietē, ac si dicat fiat hoc in Ecclesia de Iudæis, & fiat in Ecclesia de gentibus.

IN PSAL. XLI.

Psalmi Titulus XLI. In finem intellectus filijs Chore, *hîc non ponitur* Chore *ad historiæ figuram, sed ad solam nominis interpretationem. Chore namque Caluaria interpretatur: Quoniam autem in Caluariæ loco Dominus noster passus est, hîc pro eius passione Chore ponitur. Notandum verò melius cum Chore (quod Caluariam sonat) propter similitudinem posuisse, quam si Golgotha posuisset, quod etiam nomen est loci, in quo Christus passus est: quia sicut Chore contemporaneus Dauid regis filios habuit carnales, sic & Christus cuius passio per nomen Chore accipitur, filios habet spirituales, qui passionis & bonitatis eius inquantum eis possibile est, existunt imitatores. Exponitur autem sic titulus suprapositus.* Filijs chore .i. *imitatoribus passionis Christi, tendentibus* in finem .i. *in summum bonū. Per hoc quod sunt filij Chore, intellectus attribuendus est .i. dicendi sunt bene intelligentes, cum se per Christi passionis imitationem intelligant in finem, ad quem tendunt peruenturos. Introducitur in hoc Psalmo vox Ecclesiæ martyrum, in tribulationibus depressæ, & intelligentis se per tribulationes illas ad finem peruenturam, ad quem in hoc Psalmo valde suspirat, cuius quoque finis contuitu, se de tribulationibus suis consolatur, vnde etiā oraturam se dicit.*

Chore. Caluariam significat.

Vemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum peruenire, post consumptionem serpentis; *ita desiderat anima mea ad te Deus* peruenire, postquam iam vitia in me consumpsi & destruxi: Ecce hîc suspirat ad summum bonum tendendo. Benè verò ponit non aquas simpliciter, sed fontes aquarum, quod est dicere, Ad aquas indefectibiles, quæ semper

fluunt,

Cerui natura apost. desiderium scripturæ.

fluunt, & nunquã exiccãtur. Ceruus enim serpente deuorato, ad fontem viuum, cui aqua nullo tempore deficit, nimio ardore exæstuans properat, eiusq; refrigeratione & potatione iuuenis efficitur; sic & fidelis quisque veneno vitiorũ in se absorpto, ad fontem vitę indeficientis Christũ bonorum operum cursu, & patiẽtia tribulationum assidua tendit; ad quẽ quum carnis veruſtate depoſita peruenerit, ineffabili iuuentute per ipsius fontis refrigeriũ, & inebriationem renouabitur: Vnde in Apocal.

Apoc. 21.5 Ecce noua facio omnia: Oſtẽdit autem propter quid ad Deum peruenire desideret, apoſtrophã ad auditores faciendo, vt & eos hoc idem desiderare instruat, cùm subdit. Dico, ô auditores, quod anima mea desiderat, & non paruo desiderio: sed *sitiuit anima mea*, & adhuc sitit. i. tanto desiderio desiderauit, quanto ille qui sitiens est, peruenire *ad Deum * fortem* .i. impassibilẽ; cui nullus hostis præualere potest, viuum indeficienter iuxta illud: Viuo ego in æternum, quasi diceret, ideò sitiuit vt per eum viuum & fortem viuus efficiar & fortis. Et ego qui sic sitiui & sitio, *quando veniam*, onere carnis depoſito, *ante faciem*. i. præsentiam *Dei*, qui dum in hac sum peregrinatione, elongatus videor. Et poſtquam veniero, appareo inimicis viuus & fortis, qui hic existens debilis in carne, & assiduè mortis periculo subiacens, nec etiam aliquid esse videor? Hoc autem ex nimio desiderio interrogatiuè ponit. Quæreret aliquis, quare adeò venire suspiras? Ad hoc ergò sic respondet, ideò suspiro dicendo, quando veniam & apparebo, quia in tribulationibus posita sum, à quibus erui vellem. *Fuerunt* enim *mihi* & sunt *lacryma*. i. miserię, quæ sunt causæ lacrymarum, *panes*. i. assiduæ ad modum panis, qui cibus assiduus & quotidianus est. Exponit autem in qua significatione ponat panes, cùm addit, *die ac nocte*, scilicet fuerunt .i. assiduè: *dum*. i. quandoquidem *dicitur mihi* ab inimicis *quotidie*. i. iugiter & verbis & ipsis tribulationibus, quas inferunt: *vbi est Deus tuus*, qui te non liberat à manibus nostris? Nusquam. Vel sic. Vbi est Deus tuus, quem digito nequis ostendere, sicut nos solem & lunam, & cæteros deos quos colimus? Nusquam. Dico quod fuerunt mihi lachrymæ. Et quia dicunt, vbi est Deus tuus. Hęc tamen .i. lacrymas: & hoc quod dicitur vbi est Deus tuus? *Recordatus sum*. i. fæpè consideraui. *Et* ideò *effudi animam meam*: & non extra me: sed in me diffudi. i. dilataui animam meam in lætitia. Vnde Augustinus. *Lætitia, animi affusio. Tristitia, animi contractio. Cupiditas, animi progressio. Timor, animi fuga.* Et ideò effudi animam: *quoniam* per hęc quæ patienter fero, *trãsibo* de hac conualle lachrymarum, *vsque ad domum Dei*, scilicet Hierusalem cœlestem, quæ non est transitoria vt tabernaculum: sed permanens ad modum domus: de qua Apoſtolus Paulus ad Corinthios. Aedificationem ex Deo habemus domum Dei, non manufactam, æternam in cæsis. Dico quod transibo vsque ad domum Dei: Ego dico qui transiui *in locum*. i. in opportunitatem *tabernaculi admirabilis*; Ecclesiæ scilicet, quę est Dei tabernaculum admirabile, in quo Deo à fidelibus militatur. Quod est dicere. Transiui ab idolatria & appetitu mundanorum ad hoc, vt sim filius Ecclesiæ, per quam deueniam ad domum Dei. Benè quidem ponit, in locum tabernaculi .i. in opportunitatem. Quod est dicere: In opportunum tabernaculum: Hic enim tabernaculum oportunũ est, vt per illud perueniatur ad domum. Cùm autem tabernaculum, & transitorium est, admirabile dicit: propter excellẽtiam fidelium, qui in eo militãt, innuit domũ quæ æterna futura est, multò magis admirabilẽ. Dico quod transibo vsq; ad domum Dei existendo tunc *in voce*. i. in manifestatione *exultationis & confessionis* .i. laudis. Vocem verò potiùs pro manifestatione, quia per eam cogitationes manifestantur. Quod est dice-

Animi passiones.

2. Cor. 5. 1.

rc: Cùm transibo, manifestè exultabo in eo, & confitebor ei .i. laudabo eum. Nunc enim videmus quasi per speculum, tunc autem facie ad faciē. Subiungit verò causam vocis exultationis & confessionis, sic. Dico in voce exultationis & confessionis: Et *sonus* iste .i. vox est sonus .i. manifestatio exultationis & confessionis meæ *epulantis*. Quod est dicere: Ideò exultabo manifestè, & confitebor, quia epulabor, non in terrenis epulis, sed in æterna beatitudine, quæ mihi erit epulum. Vnde alibi Psalmista: Iusti epulentur in lætitia. Sonus etiam quia sicut & vox res manifesta est. pro manifestatione similiter ponitur. Vel sic: Fuerunt mihi continuè. Et exponit: Dico quando veniā ante faciem Dei. Et certa sum quia veniam. Fuerunt enim mihi lachrymæ meæ die ac nocte .i. iugiter. Quod est dicere: Miserias pro eo iugiter sustinui: dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus? Lacrymę dico existentes panes animæ meæ. Ac si dicat: A quibus anima reficitur & confortatur, dum à sordibus per eas expiatur: & si caro inde crucietur. Et quamuis mihi lacrymæ essent die ac nocte; tātum hæc quæ ego dicam, recordatus sum qui aliquando per tribulationes oblitus fueram, scilicet quoniā per lacrymas transibo vsque ad domum Dei, existens in voce exultationis, quæ vox erit sonus meus epulantis. Ego dico qui iam transiui in locum tabernaculi admirabilis: Et quia transibo ad domum, & iam trāsiui in locum tabernaculi, effudi in me animam meam. Ergo quia per tribulationes transibo: *quare tristis es anima mea* in tribulationibus? *Et quare conturbas me* .i. reddis me turbatam pro tristitia tua? Hoc autem ex affectione nimia ponit sub interrogatione: Quasi diceret: desine tristis esse, & conturbare me. *Et spera*, .i. spem pone *in Deo: quoniam adhuc* futurum est quod *confitebor illi*. i. laudabo illū perfecta laude, in beatitudine constituta. Vel sic. Quoniā adhuc sperando vsq; in finem vitæ, confitebor illi. Ac si dicat: Quoniam si perseueranter speraueró, laudabo eum perfectè, aliter verò non confiterer. Et sperandum est in eo: Quoniam *salutare* .i. saluator est *mei vultus* existens .i. meę similitudinis scilicet homo sicut ego. Ideoque mei miserebitur, qui eiusdem naturæ sum. *Et Deus meus* est .i. creator meus. Vultus pro similitudine ponitur, quoniā in vultu præcipue solet hominū similitudo denotari. Dico. ô auditores, quare tristis est anima. Et quia tristis est, *cōturbata est* indignatione *anima mea ad meipsū* .i. indignata est anima mea aduersum semetipsam: quia vnde nō oportuit tristari: de tribulationibus .i. tristis facta est. In hoc autē innuit, quia similiter aduersū nos indignari debemus: si contigerit aliquādo pro tribulatione tristitia, & sic à tristitia recedere. Dixi quod transibo vsq; ad domū Dei. Et *propterea* quia de hoc certa sum, *memor ero tui* ad te semper tendens. Non amodo obliuioni te tradens: Quæ memoria continget *de terra Iordanis*: de me scilicet, quia facta sum à te terra Iordanis .i. terra irrigua & fertilis per Iordanem, id est, per baptisma quæ prius eram terra sterilis ab opere bono per peccatorum ariditatem. Iordanis quia in eo Dominus baptizatus est, pro baptismo ponitur: *Et* illa memoria procedet de *Hermonijm*, id est, de me, quia facta sum per confessionem, Hermon .i. anathematizans peccata mea. Et procedet *à monte modico*. i. de me: quia feci ti me montem .i. in virtutibus excelsum, ad modum montis. Et modicum tamen .i. humilem non de virtutibus superbientem, d, & a, causatiuè hic ponūtur. Quod est ac si dicat. Ideò tui memor ero, quia me feci ti terrā Iordanis & Hermonijm & mōtem modicum. Et adhuc memor ero tui, propter abyssum .i. profunditatem meā .i. propter multitudinem tribulationum mearū. Et hoc extra librum suppletur: Diceret aliquis: Quare propter abyssum memor eris? Respōdet. *Abyssus* enim hęc .i. profunditas tribulationum *inuo-*

1. Cor. 13. 12.

Psal. 70. 4.

Sonus pro manifestatione.

Vultus pro similitudine.

Iordanis quare pro baptismo ponatur.

cat

ver. 2. In inuentu meo vocat per confiderationem *absentiæ* i. profunditatem tribulationis futuræ, quæ ei erat cum Deo. Quod est dicere: Cum video me illa à Deo permitti tribulationibus affligi, quia per peccata te obliuiscendo offendi, & considero quod grauius in futuro damnabor, si per tolerantiæ patientiam te tradidero, & sic per ipsas tribulationes eras memor ero: hæc ergo dicit à similitudine absentiæ qui absentes separatum ab aliquo vocat: ita illi præsens per vocationem dicitur inuocare, in mente vocat. *In nocte* ergo *inuocat in conspectu illius tua*, cum in aperta tribulatione Prophetarum tuorum, qui testati sunt abyssum altæ fore me. Ac si dicat: Per hoc inuocat, quia videt Prophetas suos testatos esse. Vox vero sicut superius, pro manifestatione ponitur. Cæcitas vero dicuntur Prophetæ, eo quod per eos in humanum genus aqua doctrina descendit: sicut per cataractas suas pluuiarum in terram de nimbis Cataractæ nam quædam cœlum proprie vocat, per quas aquæ pluuiarum in terram defluunt. Vnde in Genesi legitur: Cataractæ cœli aperte sunt. Dicere ergo aliquis. Est ne absque in re? Respondetur à patribus, *vox aquarum* enim *vocem tuam* i. magnæ tribulationes à dispositione tua illatæ *inuocauit tui*, i. minores tribulationes *inuocauerunt* i. venerunt sicut trãsierunt *super me*, vt opprimerent me. Quo dicit, transierunt, inquit, quod sic venerunt, vt trãsirent: vt instruat eas non esse timendas, cum sint trãsitoriæ. Vnde dicunt tribulationes, eo quod opprimunt carnẽ, sicut fluctus opprimunt nauem. Quæ excelsa & quos fluctus nobis *in die* i. in prosperitate constitutis *mãdauit Dominus*, per scripturas doctorum esse *misericordiam suam*, i. per misericordiã Dei nobis inferri, vt per eas purgati, non in futuro damnemur iuxta illud Augustini: *Misericorditer adhibet tempora hæc furoris sui, ne ille inferat æterna ultimum.* Bene dicit, quidem in die i. in prosperitate mundi, quia tunc fidelibus studio fer-

A pturarum vacare licet, cum à tribulationibus quiescunt. *Et* mandauit per eadem scripturas, *in nocte* i. in aduersitate habendum esse *canticum* i. locum ditationem in eo iuxta illud Euangelii: Gaudete & exultate cum vos oderint homines, & exprobrauerint vos, & eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis: Merces enim vestra multa est in cœlo. Dicit quia clarus est, pro prosperitate ponit. Nuncem *Luc. 6. 22.*
Dies pro prosperitate, nox pro aduersitate.
B Iudæi quia obscura pro aduersitate. Quotidiana autem mandauit tribulationes esse misericordiã: & in nocte habendum esse canticum *apud me* i. in corde meo erit *oratio* faciendo *Deo*, opifici *vitæ meæ* i. orabo intra me Deum auctorem vitæ meæ, scilicet *deum* interius Deo: O Deus tu *susceptor*, i. meus & patronus *meus es. Quare* ergo *oblitus es mei*. i. videris esse oblitus mei? Exponit autem in quo videtur oblitus sic, scilicet, *quare contristatus incedo*. i. quare permittis me contristatum incedere viam vitæ huius: *dum* hoc est quod *affligit me inimicus* tribulando. Et *dum* hoc est quod *confringuntur ossa mea* i. debilitantur fortitudines patientiæ meæ, cũ ægre feram tribulationes, de quibus non esset tristandum. Ossa pluraliter ponit quantum ad plures fideles Ecclesiæ. Et quare contristatus incedo, dum inimici mei, qui me tribulant, *exprobrauerunt mihi* i. probra mihi intulerunt, dicentes me stultam & insanam esse, qui amitto bona præsentia, & promissa mihi inuisibilia ac futura. Et *dum dicunt mihi per singulos dies: vbi est Deus tuus* qui te non liberat & quem ostendere nequis? Hanc autem orationem ex ingenti desiderio sic interrogatiue ponit. Et est hoc totum acti puneret: Noli sic mei oblitus esse, vt de afflictionibus quas pro te patior contrister: & vt confringantur ossa mea: & vt tristis sim de probris, ab inimicis pro te illatis. Facit autem apostropham ad *te* consolando animam suam de tribulatione sua, sic: Dico *quod Deus es susceptor meus.* Ergo *quare tristis es*

anima mea? & quare conturbas me? Noli contristari & conturbare me. Sed *spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.* Hoc autem hîc, vt superius exponitur. Notandum autem, hoc quamuis superius positum sit, hîc etiam non superflue poni, cùm aliud ponatur, hoc etiam ex abundantia animæ sic ingeminat. Quod cùm multum desideras, fegnem te esse non sentis.

IN PSAL. XLII.

TITULVS XLII. Psalmus Dauid. Ecclesia martyrum, superinscribitur, esse. Ecclesia martyrum, *spes patiens in tribulationibus, quæ extra Ecclesiæ sunt: qui exierunt de nobis, sed non fuerunt ex nobis.* Hic autem Ecclesia martyrum, quæ in tribulationibus falsorum fidelium patitur, orat vt Deus iudicet causam eius à causa iniquæ gentis differat, scilicet vt tum manifestetur, quæ potior sit quæ diu & multo tempore. Orat etiam vt eorum consortio eruatur post corporis dissolutionem, quemodo multa patitur per eorundem infidelium, cui præsentia tempora continebat, iniquitatem & malitiam. Consolatur quoque se de tribulationibus suis, nihil tamen habendas esse tristitiæ existimans.

VINDICA *me Deus:* Quasi dicat: Non reformido iudicium tuum, vt impii; sed oro, iudica me sicut iudicare debes. *Et* hoc modo iudica, scilicet *discerne* in futuro *causam meam*, i. negocium meum *de gente non sancta*, i. de causa falsorum Christianorum, qui se sanctos esse simulant & non sunt: vt cum nunc multis incertum sit, qui de illo negotium habeat & meritum iudicatur: reuelatur per tui iusti iudicij iudicium, cum nos propter meritum nostrum reliquimur. Ipsi vero propter suum damnantur. Prius autem quam ad iudicium illud perueniatur, *eripe me* per corporis dissolutionem, *ab homine iniquo*, i. ab iniquorum hominum consortio, falsorum videlicet Christianorum, qui apertam mihi inferunt verbis vel factis persecutionem, vt Arrius, & cæteri falsi fideles & hæretici, qui fideles veros omnimode persequuti sunt. *Et* erue me à *doloso* homine, i. à doloforum consortio: falsorum videlicet Christianorum & hæreticorum, qui dolosam mihi & latentem inferunt persecutionem. Homine dicit singulariter, quia unum quid in multis sunt: dignum est autem vt iudices & erutas *me à tua es fortitudo mea*, i. fortis sum per te ne deficiam in tribulationibus: Et si quia de eis contristor, minus videar esse perfectus. Propterea merita. *Quare ergo eum me iecisti fortem? scilicet, me repulisti*, vt videtur esse à gratia repulisse scilicet *quare tristis incedo?* i. diu maneo incedendo de tristitia in tristitiam: *dum* hoc est quod *affligit me inimicus* omnimoda afflictione. Quid est dicere? Citius iam per sortem iustitiam, quam à re habeo non expelli promeritis; noli repellere me vt de tribulationibus quibus ab inimicis premor affligor, dimittas me tristem succedere. Dico iudica me. Et etiam iudicando *emitte* in me i. manifeste mitte in me, vt plenius cognoscam *lucem tuam* i. lætientiam tuam, qua dicitur iustitia: eo quod humanæ naturam sibi personaliter vnitam illuminet, & postea omnia eius membra. Iuxta illud. Erat lux vera, quæ illuminet omnem hominem, venientem in hunc mundum. *Et* emitte *veritatem tuam* i. manifeste mitte in me veritatem tuam, i. humanam naturam, vt fiam ei conformis in impassibilitate & immortalitate: Dicitur autem ideo humana natura veritas: quod cum impassibilis sit & immortalis, penitus hoc mutabilis est. Vnde scriptum est. Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Hoc verò ponit enixius. Quasi dicerct: Ita in me misisti lucem tui cognitionem & perspicuitatem lucis quæ sed obscura est & quasi per speculum. Et veritatem in me misisti, vt aliquatenus ei sim conformis in virtutibus.

Sed in futuro emitte .i. ex te in me mitte: vt quæ in te abſcondita eſt · in me plenariè fiat: In quãtum poſſibile eſt, ſcilicet vt lucem illam plenariè cognoſcam: in quantum mihi poſſibile eſt cognoſcere, qui nũc cõgnoſco ex parte. Et qui conformis plenariè non ſum veritati tuę, plenariè in quãtum poſſibile eſt, habeam in me conformitatem veritatis, vt impaſſibilis exiſtẽs & immortalis penitus incommutabilis exiſtam. Et dignũ eſt vt emittas lucem & veritatem in futuro. *Ipſa*.n. lux & veritas *me deduxerunt & adduxerũt*. Præpoſteratum eſt: ipſa me adduxerũt.i. Chriſtus qui lux eſt ſecundum diuinitatem, & veritas ſecũdum humanitatem, me adduxit de conualle erroris *in montem ſanctum tuum*. Exponit aũt in quem montem, cùm ſubiungit *& in tabernacula tua*: Dico in illum montem in quo ſunt perfecti militantes tibi, ſcilicet in altitudinem virtutum, per quam dimicant contra vitia. Et poſtquam lux & veritas adduxerũt me: deduxerunt quoque de bono in melius, & perſeuerare fecerunt in ipſo monte. Hoc verò quod orauit emitte &c. ex certitudine quã habet promittit ſe adepturũm, vt & nos ad orandum inuitet exemplo ſui, vt ſimiliter adipiſcamur: Dico quod me adduxerunt & deduxerunt. *Et* per hoc quod iam adductus ſum: *introibo* in futuro .i. admittar *ad altare Dei*.i. ad ipſum & conformitatem dominici hominis: quod altare Dei dicitur, eo quod in eo.i. in eius fide ſacrificia omnia Deo à fidelibus offerũtur. Alioquin autem inutilia eſſent. Et per ipſum altare.i. per conformitatem & continuum eius introibo *ad Deum*.i. ad cognitionem & ſubtilem cõtemplationem diuinitatis: Deum dico, *qui lætificat*. Lętificabit tunc *iuuentutem meam* .i. qui me iuuenem facit & nouum, carnis ſordida vetuſtate depoſita, vel lętificat iam ſpe iuuentutem meam .i. me iuuenem futurum. Cùm dicit introibo, innuit tem ſecretam, & adhuc nobis incognitam eſſe introire enim in ſecreta

A diciмur: Dico quod tunc introibõ: Et vt introire mereãr, hic interim ô Deus qui es communiter omnium Deus & creator, & Deus meus præ infidelibus; cui obedio ſcilicet *confitebor tibi*.i. laudabo te *in cithara* .i. in mortificatione carnis quando pro te à tribulationibus illatis mortificabitur. Tu verò *anima mea* quandoquidem per tribulationes introiturus ſum; *quare triſtis es* in tribulationibus? *Et quare* per triſtitiam *conturbas me?* Noli contriſtari & conturbare me: ſed *ſpera in Deo*; *quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei & Deus meus*. Hoc autem vt in ſuperiori Pſalmo exponitur.

B

IN PSAL. XLIII.

Pſalmi huius XLIII. *titulus idem eſt quis Pſal.* XLI. In finem intellectus; *aut* ad intellectum filijs Chorę. *Et exponetur vt illic. Eſt enim vox Eccleſiæ præcipuè martyrum imitantiũ Chriſti paſſionem quæ per Chorę ſignificatur; & precantium per Chriſtum liberari ab inimicis, præſertim in die iudicij. Vnde dicunt.*

C

DEVS *auribus noſtris audiuimus*. Benè ponit auribus noſtris. Quaſi dicat. Non per ſomnia audiuimus, neque per cogitationes, ſed auribus noſtris.i. certiſſimè audiuimus: Et nõ audiuimus à qualibuſcunq; recitatoribus: *Sed Patres noſtri*; viri ductoritate præſtantes; per ſcripta ſua *narrauerunt nobis*. Et nõ tale quid narrauerunt, quod ignorarent: Sed *opus quod operatus es in diebus eorum*, quod ipſi oculis viderunt. Ne verò putaretur opus illud operatus fuiſſe in diebus non antiquorum Patrum, addit. *Et* .i. ſcilicet *in diebus antiquis* operatus es opus iſtud. Benè verò apoſſit opus, vt innuat hoc magnum quid fuiſſe quod cum eis fecit Deus. Illud enim quod magnum eſt, opus & negocium vocare conſueuimus. Exponit autem quod opus cum adiungit: hoc ſcilicet quod *manus tua*.i. potentia tua, *gentes diſperdidit*: Gebuſæos ſcilicet & Amorreos, & Phe-

D

reiectos, & cęteras gentes de terra promissionis: & illis gentibus dispersis, in loco illarum *plantasti eos* patres. Cùm dicit, plantasti, innuit, sic ibi eos posuit, vt multiplicarentur & crescerent: non vt statim inde discederent: à similitudine herbæ vel arboris, quæ alicubi plantatur vt ibi crescat. Quoniam autem dixerat: dispersit, ne crederentur ignauia, metus, aut negligentia terræ dispersæ, ad augmētationem potentiæ Dei, & vt maior sit quæstio: Ipsas gentes afflictione dicit expulsas, sic: Dico: Manus tua gentes dispersit. Sic scilicet: *Affixisti populos* bellis & alijs multis cladibus: & sic expulisti *eos* de terra promissionis: Gens & populus, hic idem significant. Quod est dicere: Multimoda afflictione expulisti populos illos: Diceret aliquis: Quare dicis, quod Dei manus gentes dispersit & affixit? Nonne ipsi patres, bellis eas afflixerunt, & sic terram sibi acquisierunt? Ad hoc autem sequitur remotio sic: Verè manus tua dispersit. *Non enim* ipsi patres possederunt terram promissionis *in gladio suo* .i. per gladium suum: *& brachium suum* .i. fortitudo sua *non saluauit eos* ab ipsarum gentium bellis & insidijs: *Sed dextera tua*. i. prosperitas victoriæ per te datæ. *Et brachium tuū* .i fortitudo tua: *Et illuminatio vultus tui* .i. lucidum consilium sapientiæ tuæ vel gratiæ tuæ saluauerunt eos. Vultus hic pro gratia ponitur, quia in vultu sępè gratia cuiuslibet potest denotari: Siue Dei sapientia .i. Dei filius, vultus Dei illuminatio dicitur, eò quod per eius visibilem humanitatem mundo patris inuisibilis Deitas innotuit, sicut in vultu sæpè cordis secreta dignoscuntur. Et propter eorum merita non eos saluasti: sed *quoniam complacuisti* tibi *in eis*, id est, cōplacuit tibi in eis saluandis. Quod est dicere: Solo placito misericordiæ eos saluasti. Vel sic. Verè dextera tua & brachium & illuminatio in eorum salute operatæ sunt. Et adeò manifestè, quod per hoc complacuisti alijs gentibus in eis saluatis, id est,

A in eorum patrum saluatione. Quod est dicere: Alijs quoque gentibus videntibus te eorum salutem operari placuit, vt te verū Deum esse cognoscerent, vt quidam dixisse leguntur. Nō est alius Deus, præter Dominum Deum Israel. Dixi quod patres sic saluasti. *Tu es ipse* qui eos saluasti *rex meus & Deus meus*. i. te reputo regem meum & Deum meum & nō alium. *Qui* non solùm *mandasti salutes* patribus per prophetas, sed etiam mandas per scripturas salutes *Iacob* .i. nobis, qui sumus luctatores & vitiorum supplantatores. Has scilicet salutes mandas, quod *in te cornu* .i. per te expulsorem *ventilabimus*. i. separabimus à nobis *inimicos nostros*, infideles scilicet, cum sedebimus super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Vel ventilabimus .i. causa erimus meritis nostris, quare à nobis ventilentur .i. separentur, à similitudine palearum, quæ à granis cornibus furcæ separatæ ventilantur .i. à vento rapiuntur. Sic & infideles in futuro à nobis separati, ab impetu malignorum spirituum rapientur. *Et* hoc mandas, quod non confidentes *in nomine tuo*. i. in honore nominis quod glorificamus. Vel confidentes in nomine tuo: In hoc nomine scilicet quod est misericors, *spernemus*: nullo modo timendo *insurgentes in nobis*. i. diabolos insurgētes aduersum nos. Et nō exterius, sed in nobis. i. in interiori nostro: in anima scilicet malas cogitationes suggerendo: In alia translatione habetur insurgentes in nos. Et secundum hoc possunt intelligi vel exteriores inimici, vel interiores: Diceret aliquis: Dicitis, quod per Deum ventilabitis inimicos & spernetis: Nonne per vos poteritis spernere, confidendo in fortitudine vestra? hoc autem remouet sic. Verè per eū spernemus. *Non enim sperabo in arcu meo, & non saluabit me gladius meus*. Quod est dicere. Non putabimus nos posse saluari per arcum & gladium nostrum. Per arcum denotatur occulta defensio, quæ consilio fit & astutia, ad mo-

Dan. 3. 27.

Act. 19. 28

Vultus quare pro gratia ponatur.

Arcus occulta defensio.

dum

dum arcus, qui in occulto percutiendo hostē, percussorē ab hoste defendit. Per gladium verò quo pugnatur comminus & apertè, defensio aperta designatur. Vel per arcum minores virtutes quæ occultæ sunt, per gladiū autē maiores quę absc̄ōdi nequeunt, pre sui magnitudine, intelliguntur, p quas aduersum hostes & exteriores & interiores, fideles præliātur. Quod est dicere: Num quam vel per arcum vel per gladiū meū putabo me liberari posse, nisi misericordia tua cooperante. Et merito non sperabo in arcu & gladio. sed in te: *Saluasti enim* i. saluabis *nos* sicut mandas *de affligentibus nos*: & exterius & interius.

Et odientes nos confudisti. i. confundes exteriores s. destruendo, interioresq; nuictorioſos reddendo. Et hoc mandas quod *tota die*, id est iugiter *laudabimur* ab ipsis inimicis exterioribus: *in Deo* existentes i in participatione beatitudinis Dei: Qui etiā inimici dicent. *Nos insensati eorum vitā estimabamus insaniam: & finē illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei?* Et hoc mandas, quod *confitebimur tibi in seculum.* i. laudabimus te in æternum. Has verò salutes sic proponit Deum mandasse, quasi in præsenti seculo complerī deberent: quæ non cōplebūtur, vt magis eos attrahat: sed ideo non determinat quando complebuntur, vt magis eos ad hoc inuestigandū instiget. Dixi q; patres nostros plantasti & saluasti. & eorum inimicos afflixisti & expulisti, & nobis has salutes mandas. *Nunc autē* i. in tēpore plenitudinis *repulisti & confudisti nos*, & adeò quod *non egredieris Deus in virtutibus nostris*. i. in exercitib⁹ nostris. Quod est dicere: Adeò confudisti & repulisti, quod non vltra poterimus contra hostes congregare exercitus, in quibus egrediaris ad auxilium per ministerium angelorum, sicut apud patres antiquos fuit. Legitur enim sæpè quando cum hostibus dimicare parārētur, auxiliatores angelos cū eis ad prœliū processisse. Et hoc modo per ministros suos dicebatur Deꝰ egredi in exercitibus eorū ad auxiliū. Exercitus aūt, bene virtutes dicūtur, eo quod in eis constet virtus principum prœliādi. Exponit verò per partes sic. Quomodo Deūs eos repulit: Dico repulisti nos sic. s. repulisti. *Auertisti nos retrorsū* i. permisisti quosdam auerti à sanctitate nostra in petu tribulationum, & retrorsum ire scilicet *post inimicos nostros*, vt cedendo timore pœnæ sequamur inimicorum exemplū. & eis conformemur. Et ne putaret aliquis, quod oēs essent auersi retrorsum, determinat, cū subiūgit. *Et* sic dico auertisti: quod illi *qui oderunt nos*, inimici scilicet: *diripiebant sibi.* i. ad suam conformitatem quosdā ex nobis. quasi dicat. Non omnes auertebant, sed partem à similitudine illius, qui cū nō potest rem aliquam totam accipere, diripit inde sibi partē. Dico quod permisisti nos auerti, secundum partem deficientem. Et secundum partē nō deficientē, sed in bono perseuerantē, *dedisti nos* in potestate inimicorum. *tanquam oues escarum.* i. vt nos sine respectu misericordiæ occiderent: sicut oues quæ ad hoc natæ sunt, vt ex eis escæ fiant, sine respectu misericordiæ occiduntur. *Et in gentibus*, id est inter gentes *dispersisti nos.* i. permisisti dispergi & exules fieri. Vnde Dominus in Euangelio: Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: Dixi quod dedisti nos tanquam oues escarum, vt sine respectu aliquo pietatis interimeremur: & inde non cōtigit aliquis fructus Ecclesiæ, vt exemplo constantiæ nostræ alij cōuertērentur: Sed *vendidisti populum tuū*, nos scilicet *sine precio*, id est ita permisisti nos interfici vt similes essem⁹ vendenti, & precium inde non accipienti. Quod est dicere: Idcirco videtis populum tuum permittere debere interfici, vt filios Ecclesiæ per eorum constantiam parias, & hoc sit precium mortis eorum. Sed cum quibusdā interemptis, nulla conuersio infidelium sequatur, videris vendidisse, & precium nullum accipere: Et si in morte quorundam fuit

Quare exercitus, virtutes dicuntur.

Matt. 10. 23.

aliqua conuerſio infidelium, *non* tamen *fuit multitudo in commutationibus eorum*. i. non ſic commutaſti eos vt multos filios pro eorũ morte ſuſciperes. Notandũ verò, quod quidã dati ſunt in mortem ſine precio aliquo. Quidam autem paruo precio, quidam etiã magno. Sed de illis qui pro magno precio dati ſunt non proponit, cùm de eis nihil quærẽdum ſit. Et *poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris*, vt cùm nos permitteres affligi vel interfici: Illis qui iam vicini noſtri erant exemplo noſtro volentes conuerti opprobrium eſſemus: vt in ſe verecundarentur ſe voluiſſe vnquam imitatores noſtri fieri. *Et hi qui ſunt* non in vicinitate, ſed *in circuitu noſtro*. i. in elongatione à nobis. Vel in circuitu noſtro i. qui circũierunt nos & circumuallauerunt minis & tribulationibus. à ſimilitudine illorum, qui aliquem circumueniũt ne euadat: *poſuiſti nos ſubſannationem & deriſum*, id eſt cauſam ſubſannationis & deriſionis. Subſannare dicimus quando quilibet ex indignatione nimia nares corrugat.

ſubſannare quid ſit.

Ideoq; ſubſannatio pro indignatione ponitur. Quod eſt dicere: Poſuiſti nos tales, contra quos ipſi indignarentur, & quos deriderent. Et *poſuiſti nos in ſimilitudinem*; id eſt in parabolam *gentibus*, vt quando reum aliquem videbant, dicerent: Tali morte dignus es, quãli periit ille aut ille: Et poſuiſti nos *in populis*, id eſt intra populos commotionem *capitis*, id eſt cauſam commotionis capitis. Quod eſt dicere: Adeo permiſiſti affligi, vt infideles populi inde caput deriſorie mouerent, nos eſſe ſtultos & inſanos aſſerentes. ¶ Poſt quam expoſuit quomodo Deus eos repulit, exponit quomodo confundi permiſit, ſic. Quoniam autem poſuiſti nos opprobrium, ſubſannationem & deriſum, & ſimilitudinẽ, & capitis commotionem, *tota Die*. i. iugiter: *eſt contra me*, id eſt ante me in conſpectu meo ſcilicet, *verecundia mea*, nunquam à me diſcedens. Et hæc parua non eſt. Sed *confuſio faciei* A *meæ*, id eſt verecundia non exiſtens interius à conſcientia criminis, ſed exterius in facie ex debilitate carnis: *cooperuit me*, id eſt tantã fuit quod me nimis exterius occupauit, à ſimilitudine amplæ veſtis, quæ corpus totum cooperit. Confuſio dico, quæ contigit *à voce exprobrantis*, id eſt inimici, mihi probra multimoda inferentis. *Et obloquentis*, id eſt contra me loquentis: & veritatem à me prolatam rationibus humanis improbare conantis. Et *à facie*. i. ab inſtantia *inimici*. Et i. etiam *perſequentis* me tribulationibus: non ſolùm exprobrantis & obloquentis *hæc omnia* quæ diximus, *venerunt ſuper nos*, id eſt ad oppreſſionem noſtri, nec obliti ſumus te. Et hoc modò *non ſumus obliti*; ſcilicet *iniquè non egimus in teſtamento tuo* relicto, id eſt, non malè operati ſumus recidendo à teſtamento tuo. i. à promiſſione quam in baptiſmo tibi promiſimus, ſub patrinorum teſtimonio, ſcilicet quod tibi ſoli, pompis diaboli poſtpoſitis, obediremus. Et hoc etiam modò non ſumus obliti, ſcilicet *non receſſit cor noſtrum*, id eſt volũtas cordis noſtri à te, retroeundo, id eſt ad infidelitatem deſiectendo. Quod eſt dicere. Non ſolum non iniquè non egimus, ſed nec etiam recedere à te voluimus, quod leuius eſt. Et hoc non per nos, ſed per te habuimus. Nam non *declinaſti*. i. declinari non permiſiſti *ſemitas noſtras*, id eſt operationes noſtras, quæ ſunt ſemitæ nobis ad vitam, *à via tua*. i. à via mãdatorum tuorũ. Quod eſt dicere: Non permiſiſti nos multum operari tale quid, quod extraneũ eſſet à mandatis tuis. Ideoque magis mirum eſt, cùm adeo perſeuerantes in bono feciſti: quare ſic repuliſti & confuſiſti, quaſi hoc malè viuendo prometuiſſemus. Quæret aliquis. Quare dicitis quod non fuiſtis obliti, cum nõ fuiſſet vobis cauſa obliuionis? Reſpondetur. Verè nobis fuit: *Quoniam humiliaſti nos*. i. tribulationibus afflixiſti. i. affligi permiſiſti. *In loco afflictionis*. i. in hoc mundo, in quo eſt lo-

Parũli in baptiſmo.

B

C

D

cus

ces afflictionis. In futuro enim locus afflictionis non erit. *Et adeo humiliasti quod operuit nos vmbra*, exitium caligo *mortis*. Quasi omnino occupauerint nos tribulationis: hos illi qui emphatice dicitur Vmbra, id est vmbrosi & obscuri in errore & qui sunt alijs causa mortis quos sibi incorporauerunt exemplo, suggestionibus, manu, & retributionibus allexerit aliquos, quare tales vos non fuisse dicitur, cum obliti fueritis? Respondetur. Vere non fuimus oblitι. Nam *oblitus fuisse nomen Dei nostri*, non repugnat cum Deum & Dominum nostrum seruos & creaturam: *et si obliuiscendo* nomen Dei nostri *extendimus manus nostras* corporales *ad Deum alienum*, adorando eum. Vel si expandimus manus nostras. i. inuendimus affectiones nostras ad Deum alienum, vt etiam ipsi supplicare vellemus: *Nonne Deus requiret ista?* futurum, vt dicitur: Requiret vero? Ac si dicat. Verum dicimus, nos, non oblitos esse perhibentes. Num si oblitι essemus, ad quid hoc mentiremur, cum sciamus hoc in iudicio Dei requisitum? Quasi dicerent. Non diceremus hoc, nisi verum esset. Diceret aliquis. Non requiret, quoniam hoc ignorat. Ad hoc respondet hic. Non ignorat hoc, *ipse enim nouit* vniuersaliter *abscondita cordis*. Sequitur autem oratio propheta in afflictione, hic: Dixi quia *mortificati* nos, & tamen non *omnino* oblitι. Et hoc quoniam *propter te* [illegible] *mortificamur* in armis, dum interficimur, *æstimati sumus* a persecutoribus, *sicut oues occisionis*. i. ad hoc nati sumus vt occidamur sine respectu misericordiæ, sicut oues ad hoc natæ sunt vt occidantur & comedantur. *Surge Domine* potens appare qui videris impotens, *ne reprobes* nos nobis. i. negligis nos? Obsecro te hanc, Dei est ipsum aliquem non negligere. Ac si dicat: Noli obdormire nobis, sed *exurge*. Et hoc modo exurgendi dicitur *vt reprobes* nos ab auxilio tuo *in finem* repulsionis. i. in æternum. Et si modo videaris repellere, ne repellas vniuersaliter, dicimus nos & de tribulationibus, quod sequitur. *Et quare obliuisceris tribulationis nostræ*. i. benignitatem gratiæ tuæ: hoc modo licet auertis. *Et obliuisceris inopiæ nostræ*. i. inopem nostrum. *Et tribulationis nostræ*. i. videris obliuisci quorundam ex nobis. qui sunt inopes. i. tristes in tribulatione sua: cum sic permittas eos tristari, vnde grandedom esset. Inopes autem dicuntur fideles illi, qui in tribulatione sua tristantur, ac si se Dei ope dubitarent posse leuari. Inopes enim dicuntur, qui sine alicuius ope sunt. Adamantes autem dicuntur, qui & fortibulentur, abundantissime in rebus ipsum habent liberandi. Ac si oret: Noli auertere faciem & obliuiscι nostri inopum. Orat quoq; pro afflicientibus, sic. Non solum oro pro inopibus. Sed quoniam *anima nostra*. i. anima quorundam ex nobis humiliata est. i. *dejecta* & deficibilis *est* a sanctitate sua: & hoc *in pulvere*. i. in tribulatione pulueris sui: carnis scilicet suæ, quæ nihil aliud est quã pulvis & terra. Et quoniam *venter noster*. i. debilissima pars nostra *conglutinatus est in terra*. i. coniunctus est terrenis & cõformis in desiderio terrenorum. Quod est dicere: Quia quidam ex nobis sunt ex te ro deficientes, sic vt non sint in terra conglutinati, quidam vero sic vt sint conglutinati. *Surge Domine* potens apparere. Et hoc modo si licet exurge, *redime nos* secundum illos qui sunt inopes, non tamen deficientes vt auxiliante te non deficiamus. *Et redime nos* a defectu, secundum partem eorum qui deficiunt. Quod est dicere: Mors tua sit pretium quo eruamur a defectu, per quem ex toto periremus. Oro adiuua *redime*. Et hoc fac non propter merita nostra sed *propter nomen tuum* magnificandum, & a nobis si non defecerimus, & ab aliis, exemplo nostro ad hoc, commouendis.

Inopes cur fideles dicantur.

Adamantes qui sine ope liberandi sunt.

IN PSALM. XLIV.

Titulus XLIV. In finem pro his qui commutabũtur filijs Chore ad intellectum, canticum pro dilecto. *Filius Chore non hic solus modo dicit imitatores passionis Christi: sed & omnes qui filij sunt adoptiui & christi per passionẽ. Titulus ait sic exponitur.* Canticũ. i. *tractatus iste in quo cõtinetur secunda laus, propositũ est* filijs Chore *ad* intellectũ. i. *ad hoc vt discipuler intendant hoc canticum quod grauissimum est, & sic ad intellectum perueniant. Canticum dicto habitum & compositũ a Propheta* pro his qui commutabũtur in finem. *i. in perfectam consummationem, scilicet de quotidiana in immortalitatẽ de passibilitate in impassibilitatem.* i. pro filiandis. Oẽs enim resurgemus sed non oẽs immutabimur. *Et habita ora dilecto: antequam esset Christo scilicet qui dilectus est a Deo patre & Ecclesia. De quo vox paterna scientissime in Euangelio perhibetur.* Hic est filius meus dilectus &c. *Et in Cantico de eo ipsa Ecclesia testatur.* Dilectus meus candidus &c. *Bene quidem pronũciat pro eis qui commutabuntur & pro dilecto. Pro, enim causatiue ponitur. quasi diceret causam eorum qui commutabuntur, & pro dilecto vt. ad hanc rem eorum fecit hoc canticum: vt ea hoc tractatu in eorum hanc habeatur, aliter ad fidem deuoti & beneficentiam cedant et. Instruxit enim Deus pater, agens ad laudem eius & nostre fidei institutionem, de genitura ineffabili & aterna filij sui. Laudauit insuper eum secundum humanitatem de inuentia & tortura eius, & adhortatus eum ad predicationem. Laudat quoq; nos qui in eum communicabimur. i. Ecclesiam primitiuã nos. Dei quia est de perfectione eternã. & adhortatur ipsum primitiuum ad assistendum & custodiendum, vt sic deuota filia ipsius. Et ipsius exemplo & predicatione dicit Ecclesiam de qualibet fidelissima, quatenus in eisdem commutabitur.*

Cur professionis patrona.

Ruth. i. *Ruth autẽ cor meum verbum bonũ.* Cor hic ponitur pro essentia paternã, eo quod ipsa arcana & incogni-

A ta, ad similitudinem cordis quod secretũ est & incognitũ, nisi soli Deo, & illi cuius cor est. Verbũ autẽ Dei filius. i. Dei sapientia per similitudinem dicitur, eo quod per ipsum incarnatũ diuina nobis voluntas innotuit, sicut cordis secreta per verba reuelantur. Verbũ etiã dicitur eo quod per ipsum Deus pater omnia disposuit, & ad esse dixit: sicut aliquis princeps quæ complere meditatur, verbis suo disponit: & eiusdem verbi imperio ad hoc quo disposita est completionem sibi subditos cogit. Cõ autem pronũciauit, innuit quod ille ex secreta essentia protulit & genuit, antemon principium ineffabiliter, a similitudine cuius natus, qui est interioribus & secretis cordis patris proferitur. Vnde alibi. Ante Luciferum genui te. Qualiter verò pater genuerit, qualiterve filius generetur, qualiter etiam Spiritus sanctus procedat, inenarrabile nobis est & incognitum. hic tamen ea fide credendum. Vnde legitur. Generationem eius quis enarrabit? Nullus. Bonum autem non hic adiectiue, id est habitum ponitur: hoc autem quod supra positum est, *cor eructauit &c.* Sic exponitur: Cor meum. i. secreta essentiæ mea, eructauit, i. promulgauit verbum. Et non qualecunque verbum: sed tale verbum, quod est bonũ cõstituturum & fundatum, ex quo bona omnia orta sunt. Quia verò prius ineffabiliter erat cruditum, id est formatum, videretur nunc etiam non generare: & sic ea ratione diuina generabilia esse videremur, & non perfecta æternitas. Nunc enim æternum quod communicabile fatum, addit. Non sic eructauit, vt nunc non eructem: Sed nunc etiam ego qui eadem sum in essentia cum eo, *dico opera mea regi.* id est dicendo verbis festinelle sibi dicere dilecto dispono, & compono opera mea per ipsum verbum, quod ex ipsius est, cum ipse meus eum sit essentia, & ego ex ipso.

Vnde legitur Canticorum canticum erat & regit omnia verbum. Non quod pater & Spiritus non agant ea &

regant.

regant, cùm vnum sint, sed quia per verbum ineffabiliter omnia disponant, creent, & regant. Aequipollenter autem est secundum Augustinum: *Patrem dicere operari regi, & patrem filium gignere.* Filij namque dicit esse generationem paternam, per eum dispositionem & conceptionem. Non solùm autem dico, id est dispono opera mea per eum: Sed etiam *lingua mea*, id est verbum meum, est *calamus* meus *scribæ, velociter scribentis*, per ipsum linguam. Quod est dicere: Per ipsum omnia velociter compono. Hoc autem per similitudinem ponitur. Sicut enim scriba per calamum figuras ponit, sic & ipse pater per filium rebus formas impressit. Bene verò ponit *velocitèr*, cùm sine mora sua voluntatis imperio quicquid sibi placitum est creet. Iuxta illud: Omnia quæcunque voluit fecit. Et alibi. Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Lingua quidem benè pro verbo posita est, cum linguæ auxilio verbum formetur. ¶ Ostensa verbi sui ineffabili genitura, de eo secundum humanitatem agit, laudãs & adhortans ad prædicandum sic. *Speciosus forma &c.* Versus qui hunc sequitur, scilicet *accingere &c.* sic ante legitur. Dico enim tibi verbum, & tu potentissime. i. tu verbum, æqualẽ mecum habens diuinitatis potentiam, *accingere gladio tuo super femur tuum:* secundum humanitatem. i. simile sis optimo duci, præparãti se ad bellum, qui accingitur gladio suo super femur quo destruat inimicum: vt similiter præpares te ad prædicandum, qua prædicatione vitia aliorum destruas, more gladij quo corpus destruitur. Vnde Paul. Gladiũ spiritus quod est verbũ Dei. Vel sic. Accingere gladio tuo, scilicet verbo prædicationis. i. præpara gladiũ tuum, à similitudine illius qui gladiũ præparat ad bellum, dum eo accingitur. Gladio dico posito super femur. i. super humanitatem. Quod est dicere. Quem gladiũ non habebit à se humanitas, sed dabitur ipsi desuper. i. à diuinitate. Iuxta illud Iacobi Apostoli. Omne donum perfectum desursum est. Femur pro humanitate ponitur, eò quod ex femoribus humana generatio procedat. Vnde Abrahã legimus seruum suũ dextram sub femore ponere, & per Deum cæli iurare fecisse, ne alienì sanguinis vxorem filio suo adduceret: præsignãtẽ ex femore suo quendã esse nasciturũ, qui homo & Deus cœli perfectè existeret. Dico accingere. i. præpara te ad prædicandũ: & idoneus es ad hoc. Nã speciosus es forma. i. pulchritudine interiori: innocentia scilicet: *præ filijs hominum*, .i. ante fideles, qui rationabiliter se habent vt homines. Quod est dicere. Cum perfectè præ omnibus innocẽtibus sis innocens, idoneus es ad prædicandũ, quoniã in te reprehensibile nihil inuenitur. Et necesse est vt accingaris, quoniam *in labijs tuis*. i. per prædicationem quę procedet à labijs tuis; *diffusa est gratia*. i. diffundetur gratia sancti Spiritus in genus humanum. f. remissio peccatorum. Et *propterea* quia speciosus es, & diffundetur gratia in labijs tuis *benedixit*, id est magnificabit *te Deus in æternum*: ex mortali & passibili immortalem faciẽs & impassibilem. In hoc autem innuit, quod qui prout possibile fuerit similiter speciosus erit, in futuro: quoque benedicetur. Vel sic. Dignum est vt accingaris. Propterea enim vt accingaris: benedixit te. i. magnificauit te in innocentia, faciẽdo immunem à peccato: Deus ego. f. qui Deus tuus sum, secundũm humanitatem, quæ benedictio erit in æternum. Quoniam autem speciosus es, *intende* specie tua. i. intẽsum te fac in *specie tua*. i. in innocentia tua: non secundum augmentum, sed secundũ perseuerantiam. In dominico enim homine, perfecta semper fuit à principio innocentia. Et intensum te fac in pulchritudine tua, id est in perfectione virtutum perseuerando, & in perfectione bonorum operum eundo de bono opere in bonum ŏpus. Non enim simul omnia opera sua bona fecit. Et intendendo *procede*

Iacob 1.17.

Gen. 24.2.

prosper-

prosperè ad debellandum vitia, prædicatione tua, & ad debellandum diabolum. Et sic prosperè: scilicet *regna* in fidelibus: debellatis vitijs & diabolo: dico regna. Et hoc *propter veritatem*. i. propter veram prædicationem quam eis facies. Et propter mansuetudinem. i. quia non rebellis sed mansuetus eris in passione. Iuxta illud Esaiæ. Noli timere filia Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Et propter iustitiam tuam quam habes, ad cuius similitudinem & ipsi iusti fient. *Esa. 62. xi.*

Vel propter iustitiam quam eis dabis. Quod est dicere. Veritas tua & mansuetudo & iustitia causa erunt, quare in eis regnabis. Dixi regna propter veritatem, *&* in illud regnū *deducet* te. i. dilatabit *te dextera*. i. potentia *tua*. Et hoc *mirabiliter*. i. per mirabilia quæ operaberis. Quod est dicere. Per miracula quæ potentia tua operabitur, deduceris in regnū. Et etiam *sagittæ tuæ* deducēt te. i. sententiæ prædicationis, quæ dicuntur sagittæ, eò quod per eas ad modum sagittarum corda percuties. Nam sagittæ tuę *acutæ* sunt. i. penetrantes vsque ad cor & efficaces. Et per ipsas sagittas *populi* infideles ab eis percussi *cadent*. i. morientur *in corde inimicorū regis*. i. secundum illam voluntatem cordis cadent, secundùm quam crūt inimici tui regis. Quod est dicere. Secundùm quod mali sunt, destruentur. Populi dico sub te redigendi. i. qui tuæ ditioni subijcientur: Et hoc est ac si sic poneret. Per sententias prædicationis tuæ quę efficaces erūt, populi tibi subijcientur, & sic regnum tuum dilatabitur. Hoc aūt æquipollenter suprà posuit, cùm dixit, regna propter veritatem. Idem enim est veritas, quod & sagittæ. Sed quia non posuerat, antequam illa prædicationis veritas efficax esset futura, repetit æquipollenter cùm dicit. Sagittæ tuę te deducent in regnum, vt addat *acutæ*. Quod est dicere. Quæ non erunt retusæ: sed efficaces. Dico quod populi sub te cadent. Et post ipsi populi erunt *sedes* tua, ô Deus. Quod est dicere. Ô fili qui non simpliciter es homo, sed etiam Deus, populi ipsi crūt habitatio tua. Et non solùm in hoc seculo, sed *& in seculum seculi* huius subsecutiuum. Iuxta illud. Anima iusti, sedes est Dei. Et postquam in eis sedebis, si aliquando distortæ ierint, recedēdo à subiectione tua, malè operando & cogitando, *reges eos virga*. i. correctione tribulationum: à similitudine equi, qui cum distortè ear, virga percutitur, & in viam reducitur. Hoc autē extra librum supplebitur, sed ex sequentibus habetur cum addit. Et illa *virga regni tui*. i. correctio per quam reges tuos fideles. i. qui subijcientur regimini tuo: erit *virga directionis*. i. virga dirigens eos, & in viam reducens. Vnde Psalmista alibi. Visitabo in virga iniquitates eorum &c. Exponit autem quomodo diriget sic. Dico quod virga regni tui erit virga, per quam diriges eos. Et hoc modo scilicet *dilexisti iustitiā & odisti iniquitatem*. i. facies eos per ipsam virgam diligere iustitiam, & odio habere iniquitatem. Vel sic. Dixi quod populi erunt sedes tua, & eos diriges, & ad hoc es idoneus. Nam *dilexisti iustitiam*. Quod est dicere. Iustus es, ideoq; potens eris eos dirigere. *Et* hoc patet ex oppositō quod dilexisti iustitiam, nam *odisti iniquitatem*. Dixi quod dextera tua deducet te, & populi sub te cadent: & erunt sedes tuæ, & diriges eos virga, & hoc ideo quia dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Et vt hæc omnia fiant ô Deus, tu scilicet fili, qui non solum es homo, sed & Deus: *Deus tu⁹*. Ego scilicet *unxi te oleo lætitiæ*. i. repleui te gratia speciali & immunitate peccati, per quam te lætificarem *præconsortibus*. i. ante alios fideles qui sunt cōsortes *tui*. i. cohæredes & participes sanctitatis tuæ. Iuxta illud Apostoli. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Vnctum esse oleo dicit, à similitudine illius, qui oleo sacrato vngitur vt rex efficiatur. Sic & Christus vt rex esset, oleo gratiæ specialis & immunitatis vnctus est à Patre. Et inde videri potest, quod vnctus est oleo lætitiæ. Quia

Sagitta. vii. sententia prædicatio nis.

Psal. 88. xi.

Rom 8. xv.

myrrha. i. incorruptibilitas post passionem: *& casia*. i. exaltatio ascensionis in cœlum, *& gutta*. i. humilitas in passione spirabunt *à vestimentis tuis*. Pluralè ponit pro singulari, vestimẽtis scilicet pro vestimento. Quod est dicere. Ab humanitate tua, quæ dicitur vestimentũ diuinitatis, eò quod in ea lateat, & ei coniũgatur, vt intra vestimẽtum corpus latet & ei cõiungitur, redolebunt fidelibus tuis incorruptibilitas & exaltatio, post passionem; & humilitas habenda in passione: & exemplo tui Myrrha & gutta & casia spirabunt *à domibus eburneis*. i. benè redolebunt tibi in fidelibus tuis, qui dicuntur domus tuæ, eò quod in eis habites. Et eburneæ, id est perfectione virtutum nitentes & candidæ: quod cõtigit eis per multas anxietates atque labores, scilicet vt nitidi sint in perfectione virtutum, sicut ebur: quod cùm prius nitore careat, assiduo exercitio limarũ candidum fit & nitidum. Notãdum autem quod myrrha. i. incorruptibilitas: & casia. i. exaltatio in Dei præsentia, in futuro à domibus eburneis spirabũt. In hac autem vita, Gutta. i. humilitas spirabit. Si verò ad solam animam referatur, spirabit etiam in hac vita, incorruptibilitas fidei, & exaltatio in virtutibus. Ex quibus scilicet myrrha & gutta & casia: ex eis spirantibus: *in honore tuo*. i. ad hoc vt inde honorificeris: nõ vt inde superbiant sibi hæc attribuendo, *delectauerunt*. i. delectabunt te *filiæ regum*. i. ipsi fideles, qui superius dicti sunt domus eburneæ. Quod est dicere. Ex his valde delectaberis.

Vel sic. Ex quibus ex se spirantibus delectabunt te fideles, qui erunt secundũ doctrinã filiæ regũ. i. Apostolorum qui reges erunt Ecclesiæ. Vnde Apostol. Filioli mei quos iterum parturio: & in psalm. 20. Et nũc reges intelligite: filiæ regum dico: & hoc *in honore tuo*. i. sic sunt filiæ regum, vt in hoc honorificeris ab ipsis filiabus, quod gratia tua sunt filiç. Sciendum quòd ideo myrrha pro incorruptibilitate ponitur: quia corpora ea inuncta, fiunt incorruptibilia.

Ad 3. ep. Pet. 2. 10.

Myrrha in corruptibilitate.

Gutta verò species est medicorum, quę ad tumorem depellendũ idonea est; ideò pro humilitate ponitur, quę ad superbiæ tumorem deprimẽdum est valida. Casia quidem, quia iuxta Hieronymum arbor est in altum excrescens, pro exaltatione hic posita est. vel sic potest legi versus iste.

Gutta humilitas.

Casia exaltatio.

Quia dixerat, Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, videtur eos consortes esse minus inunctos. Aliter enim malè positum esset, *præ consortibus*. Ob hoc verò quæreret aliquis. Sunt ne consortes aliquatenùs vncti *oleo lætitiæ*, id est gratia speciali: Ad hoc autem sic respondet. Verè vncti sunt oleo: & inde hoc apparet. Quoniam *à vestimentis tuis*. i. à consortibus, qui vestimenta dicuntur, eò quod te fide ambiunt: sicut vestimenta corpus ambiunt: spirant myrrha. i. virginitas: & gutta. i. humilitas vel castitas: & casia. i. fides. Dico quod à vestimentis spirant hæc, scilicet à domibus eburneis i. à consortibus qui & vestimẽta dicũtur & domus eburneæ, per similitudinem vt iam dictum est. Ex quibus. i. myrrha & gutta & casia *delectabunt, te filiæ regum in honore tuo*: hæc non mutantur. *Myrrha* quidem quia carnem à se vnctam incorruptibilem facit, pro virginitate ponitur, per quam caro incorrupta à luxuria exsistit. Per *guttam* verò, qua venena omnia deprimuntur, charitas intelligitur: per quam omnia venena vitiorum extinguũtur. Per *Casiam* autẽ, quæ in aquosis locis nascitur, baptisma denotatur. Per baptisma verò fides, per quam ad baptisma peruenitur, ideoq; casia pro fide ponitur. Notandum autẽ, quod fideles nõ filios, sed filias dicit, vt eos humiliet ne in se confidant, cùm debiles sint & fragiles, & ad cadendum faciles: ad modum fœminini sexus, qui debilior est masculino: seu etiam, vt ostẽdat maximo cultu prædicationis eos egere: ad modum filiarum, quæ maiori cultu egẽt quã filij: & per hoc eos multum subditos faciat prędica-

Myrrha virginitas.

Gutta charitas.

Casia, baptismus, seu fides.

tionibus, qui in corũ cultu valdè laborant. Iuxta illud Apostoli. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilãt, quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri, vt cũ gaudio hoc faciãt & non gemẽtes. ¶ Peracta admonitione & laude sponsi, ad laudandum & admonendum sponsam intendit, vt eam attentiorem ad obediendum sponso reddat. Et hoc sic facit. *Astitit regina &c.* Quod sic continuat. Dico fili, quod adsò speciosus eris forma. Regina autẽ. i. Ecclesia primitiua sponsata tibi, id est sub matrimonio conformitatis & fidei coniũcta: quàm de ancilla reginam, de serua liberam morte tua facies: *astitit.* i. astabit tibi: parata ad obediẽdum; more boni serui, qui ante Dominũ semper astat ad nutum, etiã obedire paratus. Et hoc ipsum quod astabit: *à* cedet *à dextris tuis.* i. à propitiatione tua non à meritis eius: dexterã pro propitiatione ponit, quia ad Dei dexteram dicuntur concessuri. qui diuina propitiatiõe sunt in futuro saluandi. Dico astabit: & hoc *in vestitu*, & non fœdo sed *deaurato*, i. in perfectione virtutũ, qua ornabitur sicut vestimẽto precioso corpus ornatur. Per aurum aũt quòd metallũ precioſum est & solidũ, perfectio virtutum accipitur. Et nõ in simplici vestitu. i. in vna sola virtute, sed *circundata.* i. adornata *varietate* virtutum: à similitudine spõsæ, quæ variis gemmis adornatur. Notandum aũt, quod ideo cã per similitudinem visibilium ornamentorũ laudat, vt magis ad virtutum perfectionem attrahat. Magis. n. quàm inuisibilia, visibilia solẽt exẽpla prouocare. Sequitur aũt laudẽ exhortatio, cùm dicit. *Audi filia &c.* Filiam ex affectione nimia vocat, quia eam per fidẽ regenerabit: Et bene filiam fœmininè, quia de ea vt de regina vt de sponsa agere incepérat, quod sic continuat. Dico quod astabit regina in vestitu deaurato. Ne verò vestitum hunc amittas, *ô filia*, filij mei sponsa, *audi* vocem sponsi: & non solum auditu exteriori: sed *& vide.* i. intellige quæ audies, vt per-

Heb. 13. 17.

Per aurum perfectio virtutum intelligitur.

Filia Ecclesia.

A ficias. Vel sic. Audi, vide, & sic intellige. Nisi enim crederes, non intelligeres: Et ecce vox sponsi quam audies. *Obliuiscere populum tuum.* i carnales obseruantias populi tui Iudaici, quæ vmbræ erant noui testamenti. *Et* etiam obliuiscere *domum patris tui.* i. conuersationem diaboli, qui hucusque pater tuus extitit. Iuxta illud Euangelij. Vos ex patre diabolo estis. Domum pro conuersatione ponit, eo quod in domo conuersatio hominum est. Vel sic. Audi filia prophetata à Prophetis de sponso tuo. Et audiendo vide, id est intellige. Et intelligendo obliuiscere populum tuum. i. vitia in te existentia, quæ dicũtur populus, propterea quia multa sunt, à similitudine populi. Et obliuiscere domum patris tui diaboli, ne vltra velis esse domus eius & mansio. Et hoc ponit à similitudine sponsæ, quæ sponso quem diligit valdè coniuncta, eius amoris causa populum suum & domum patris obliuiscitur. Ostendit aũt quæ illi inde vtilitas contingat, si obliuiscatur, vt magis eam ad hoc attrahat sic. Et si audieris & videris & oblita fueris: *rex.* i. sponsus tuus filius meus, qui te reget, *concupiscet decorem tuum.* i. adamabit te propter decorem virtutum tuarum: ad similitudinẽ sponsæ, quæ pro decore suo à sponso adamatur. Et verè audire debes eũ, & obliuiscipropter eum populũ tuum, & domũ patris tui, *quoniã ipse est Dominus Deus tuus.* Æquum enim est vt Domino ancilla, & Deo creatura sua obediat. Annunciat quoq; conuersionem gẽtilitatis cùm dicit. *Et adorabunt eum & filiæ Tyri &c.* Quod sic continuatur. Dixi quod filio meo astabit regina. i. Ecclesia primitiua, & nõ solummodo hæc illi astabit, sed adorabunt eũ: &. i. etiam filiæ Tyri. i. animæ gentilitatis, factæ filiæ per fidem. Per Tyrum verò quia locus est gentium gẽtilitas intelligitur: in Hebræa translatione habetur, adorabunt eum fortissimi Tyri. i. venerabuntur eum martyres de gentibus, qui fortissimi erunt in angustia tribulationum.

Ioan. 8. 44. Domus pro cõuersatione ponitur.

Vitia populi nomine significantur.

Tyrus gentilitatem designat.

Tyrus enim angustia interpretatur: & non adorabunt vacuæ à muneribus: sed *in muneribus*. i. in offerendo seipsas munera. Iuxta illud. Quisquis cogitat quod voueat Domino, seipsum præparet & voueat. Hoc. n. exigitur, hoc debetur. Non solũ autẽ pauperes de Tyro adorabunt te: sed *& omnes*. i. omnismodi *diuites plebis*, .i. diuites in plebeijs, id est in terrenis *deprecabuntur vultum tuum*, ô regina .i. deprecabuntur Deũ, vt det eis vultum similem vultui tuo. S. pulchritudinem virtutũ vt & ipsi adorare possint. Quoniam enim pulchritudo in vultu potius apparere solet, vultus pro pulchritudine ponitur. Vel vultum dicit visum interiorem. i. intellectũ per quẽ intelligitur quomodo sit adorandus Deus. Et benè vultus pro visu ponitur, cùm in vultu sit visus corporeus. Quoniam autẽ laudauerat reginam de vestitu aureo, ne putaretur gloria decoris eius exteri⁹ esse in corpore, determinat hoc sic. Dixi quod regina astabit in vestitu deaurato: & gloriosus vestitus iste non intelligendus est exterius esse in corpore, sed *omnis gloria eius filiæ regis*, id est filiæ filij mei, quam superius reginam dixi, erit *abintus*. i. ab anima coruscans in fimbrijs aureis. i. in perfectione charitatis, quæ per opera bona apparet. Per fimbrias quidem perfectio denotatur, eò quod in fine vestium supponãtur. Per aurũ quidẽ charitas, quæ omni alia virtute precio sior est, sicut aurũ cæteris metallis preciosius est. Et nõ solum gloriã habebit in fimbrijs aureis, sed etiam erit *circumamicta*. i. ornata *varietatibus* virtutum. Et hoc etiam superius positum fuit, cùm dixit circundata varietate: sed quia causa determinationis dixerat omnis gloria &c. ne in solis fimbrijs crederetur gloriosa, hoc repetit. Vel potest hoc diuersum esse sic. Dixi quod gloria filiæ regis erit abint⁹, & etiã ipsa filia erit circũamicta. i. circundata varietatibus. i. varijs gentib⁹: quæ eius exemplo credẽt, & eam adornabũt ad modum vestium, quæ circundando corpus, adornant illud. Quæreret aliquis. quomodo erit circumamicta varietatibus gentium? Ad hoc respondet sic. Ita circũamicta erit. *Adducentur* scilicet per doctrinã patrum. i. Apostolorum: *regi*. i. Christo filio meo, *post eam* reginam, alię *virgines* de gẽtibus. i. fideles animæ quæ erunt incorruptę in fide, ad modũ virginum quæ incorruptæ sunt in corpore: & ipsæ virgines non erunt alienæ à cõformitate, & si sint alienæ in genere. Sed ipse *proximæ* eius existentes in conformitate, *afferrentur* tibi. i. ad cultum honoris tui ô fili, per doctrinam patrum. Benè verò dicit afferentur, vt eas humiliores faciat, innuendo eas non posse accedere per se, cùm debiles sint in intellectu: sed per Patrum doctrinã afferentur; more infirmi, qui ab alio fertur, cũ per se non possit ire. Et hæ virgines non afferentur inuitæ ad te: sed afferentur *in lætitia*: & nõ in parua lætitia, sed &. i. scilicet in *exultatione*. i. in maxima lætitia. Et notandum est quod in hac vita sic afferentur. In futuro autem *adducentur* à te *in templum* tui *regis*, in Hierusalẽ scilicet cœlestẽ, quæ est templũ & habitatio tua. Notandũ autem æquipollenter esse idem, circumamicta varietatibus, & adducentur regi virgines post eam: sed ideo repetit, vt quoniã magis eas ad hoc attrahit: ostendat quod ob hoc adducẽtur in templum regis in futurũ. Diceret aliquis. Dicis quod afferẽtur regi virgines per doctrinam patrum. Quod verũ esse cõfiteor, sed mortuis Patribus, qui verè morientur, cùm homines sint, nõ adducentur aliquæ virgines. Non. n. erit qui adducat. ad hoc autem sic respondet. Adducentur vtique per filios. i. per Episcopos & sacerdotes, cæteros; Ecclesiæ pastores, Apostolorum successores. *Pro patribus* enim .i. in loco Patrum Apostolorum scilicet, *nati sunt*. i. nascentur in fide & officio prædicandi. *filij*. i. Episcopi, & cæteri pastores: & hoc tibi. i. ad opus tuum: & *eos* filios *constitues principes super omnem terram*. i. omnem Ecclesiã, quæ stabilis est & solida vt terra:

Vultus cur pro pulchritudine ponatur, vel pro visu interiori.

Fimbriæ perfectio. Aurum. Charitas.

& quæ tibi generabit fructus, opera bona scilicet ad modum terræ, quæ fructus messium profert: ita scilicet constitues principes, vt quæcunque
Matt. 16.19 ligauerint vel soluerint super terram, sint ligata vel soluta & in cœlis. Ipsi verò principes constituti, non erunt ociosi; sed *memor ero nominis tui*, id est ipsos memores esse faciam nominis tui, vt prædicent illud *in omni generatione* Iudæorum, *& generatione* gentium, per successionem generationum. Nulla enim vsque ad finē mundi generatio erit Iudæorum siue gentium, in qua nomē Dei non prædicetur. *Propterea* verò quia filij erunt memores prædicādo, *populi* Iudæorum & gentium *confitebuntur tibi*. i. laudabunt te credendo, *in æternum*. i. quandiu mūdus iste durabit, *vsq; in seculum seculi* huius subsequutiuum. ¶ Potest etiam psalmus iste legi in persona Prophetæ, vt planior sit lectio: si solummodo duorū versuum primorum expositio mutetur. Si autem in Prophetæ persona accipiatur, non agit de ineffabili genitura verbi, quemadmodum in persona patris agitur: sed in primis duobus versibus quasi proœmium facit, vt auditores attentiores reddat: proponens vnde in hoc opere agat; de rege scilicèt, id est Christo antonomastice, rege. Cui postea nō adhortatiuè neq; imperatiuè: sed concessiuè & deprecatiuè dicit, vt gladio prædicationis accingatur. Non enim creatura adhortari debet creatorē, ignarus scientem, neque Domino seruus imperare. Laudat verò post ipsum regem, Ecclesiæ sponsum, ad instructionem nostrā & cōformitatem, vt etiā nos ad ipsius laudem inuitet, dignumq; laude eum ostendat. Laudat quoq; sponsam eius ecclesiā primitiuam, de ancilla reginā effectā, vt laude sua commoueat eā ad obediendū sponso, per quem spōsa specioſa est. Quam etiā adhortatur ad audiēdum vocem spōsi & ei obediēdum: filiam eam ex affectione nimia dicēdo; vel sui prophetæ secūdum doctrinā, vel ipsius Christi secūdum regeneratio-

A nem. Enunciat quoq; propheticè gētium ad fidē adductionem, per Apostolorū & eorum filiorū prædicationem. *Eructauit cor meū verbum bonū.* Quod est dicere. Cor meū dispoſuit loquendo proferre verbum bonum. Per hoc verò quòd dicit *bonum*, inuitat nos ad ipsum verbū diligenter attendendū, quia bonū est. Ostēdit aūt quomodo bonū sit cùm addit. Verè bonum erit. Nam opera mea scilicet, verbum meum, dico ego. i. deuoueo & cōsecro regi. i. Christo antonomasticè regi. Quasi dicat. De rege hîc agam, cui hoc opus meum dico. Et declinatur dico, non dico dicis, sed dico dicas, quod est deuoueo & consecro. Hoc aūt quod verbum istud eructabo non à me erit, sed lingua mea erit calamus scribæ. i. sancti Spiritus velociter scribentis per ipsum calamum. Hoc aūt per similitudinem dicit. Sicut enim calamus nō per se, sed scriba mouente literas format; sic & lingua mea nō per se, sed Spiritu sancto mouente, verba formabit. Et benè ponit velociter scribentis. Velociter namque sine præmeditatione per eum Spiritus sanctus loquitur, vt in hoc ostendatur verba ipsa non à seipso Propheta, sed à Spiritu sancto esse: & ecce verbum quod eructare cor meum dispoſuit. O potentiſsime rex Christe, accingere gladio tuo super femur tuum. Speciosus enim eris forma præ filijs hominum &cæt. Quæ amodo non mutantur, sed vt superius ita nunc quoque leguntur.

Dicere est deuouere.

Calamus.

Arcana.

Rom. 11. 25.

IN PSALM. XLV.

Titulus XLV. In finem filijs Chore, pro arcanis Psalmus Dauid. *Psalmus iste est Dauid. i. Ecclesiæ primitiuæ, quæ manu fortis est, viriliter agens in tribulationibus, propositus filijs Chore, id est filijs Crucifixi fide & conformitate. Filijs dico tendentibus in finem. i. consummationem veri boni & summi. Habitus iste psalmus pro arcanis, id est contuitu & occasione arcanorum scilicet secretorum consiliorum Dei, quod videlicet* cęcitas contigit in

Israel,

Israel, vt plenitudo gẽtium intraret: *& quod in futuro reliquiæ Israel saluæ fient: & quod suos permisit affligi in primitiua Ecclesia à Iudæis. Qui sui postea conuersi sunt ad prædicandum gẽtibus, vbi quoq; vehementer sunt tribulationibus attriti. Quæ omnia arcana sunt, & à paucis, vel à nullis cognita, quare sint à Deo sic dispensata. Et notandum quod hic introducuntur fideles primitiui, non præteritè agentes, dicendo se cõstantes fuisse; sed promittentes se constantes futuros in tribulationibus, quæ à Iudæis inferentur: & à gẽtibus in prædicatione Apostolorum, & hoc ad instructionem aliorum filiorum Chore. Et melius futurè introducuntur quam præteritè, vt cùm se prophetico Spiritu iam præscios constantes & intrepidos esse dicunt, successores filios Chore ad constantiam exemplo sui inuitent. Ostendunt etiam prædicatores in tribulationibus à Domino esse latificandos & confirmandos & adiuuandos, vt filij Chore quibus agunt illud idem innuant esse futurum si non defecerint. Dicunt quoq; non esse mirandum si contra prædicatores in prædicatione terra commouetur, cum ẽt contra Domini vocem sit commota. Qui etiam vocem et vtilitatem quæ per vocem illam contigit, ad instructionem & exhortationem eorundem filiorum Chore exponunt.*

Deus noster refugium & virtus. Quod est dicere. Non in aliquo terreno refugiũ habemus: sed Deus noster. i. ille quem nos Deum reputam⁹, est refugium nostrum in omni necessitate. Et non qualecunque refugium sed virtus. i. firmum & inexpugnabile. Virt⁹ autẽ per emphasim ponitur: & non solum refugium ne cedamus, sed etiam *in tribulationibus* est *adiutor*. i. cooperator, vt inimicos vincamus, incorporando eos nobis. In tribulationibus dico, *quæ inuenerunt nos*. Quasi dicat. Nos non quæsiuimus eas, nec inuenimus malis meritis nostris, sed ipsæ tribulantes Ecclesiam volẽdo eam ex toto destruere inuenerunt nos: & hoc *nimis*. i. nõ solum in ereptione rerum nostrarum, sed & in afflictione nimia carnis, & vsque ad sanguinis effusionem. Et propterea quod Deus noster est nostrum refugium & virtus & adiutor, *non timebimus dum turbabitur terra* contra prædicatores. Terra. i. Iudæa, quę prius fuit terra Dei, quam excoluit per doctrinam prophetarũ: vel quæ est terra. id est terrenis adhærens non spiritualibus. Quod est dicere. Non erimus timentes, sed constantes in tribulationibus, quas inferet conturbata: & dum hoc erit quod *montes*. i. Apostoli sublimes altitudine sanctitatis & innocentiæ *transferentur* à Iudæis *in cor maris*. i. in profunditatem gentiũ, quę diffluæ erant in omnia vitia quasi mare, & amaricãtes Deũ, idolis seruiendo. Cor autẽ pro profunditate ponitur, quia in interioribus est. Quasi dicat. Non in quandam particulam solummodo transferentur, sed vsq; in plenitudinẽ gentium. Vel sic. Transferentur montes i. doctrinæ montium, in cor maris. i. gentium, vt non solum corporis auræ, sed etiam eas percipiant corde. Ne verò putarẽtur montes ideo transferendi esse in gentes, vt ibi timidè latarent, nõ vt eis prædicarẽt, addit. Dico quod transferẽtur in cor maris: & ibi non latebunt: sed *sonuerunt*. i. apertè eis prædicabũt: ad modum soni quæ res aperta est: & corũ sono. i. prædicatione, *turbatæ sunt*. i. turbabuntur, ità aduersus montes, *aquæ eorum*, id est populi eius maris. Eorum ponit pluraliter, quia mare collectiuũ nomen est, & multa significat. Cur autem populi aquæ dicantur, in psalmum primum dictum est. Vel turbabuntur. i. turbidæ & lutosæ esse ostendentur aquæ eorum. i. doctrinæ eorum quas agunt de superstitiosa cultura idolorum. Quæ ideo dicuntur aquæ, quia ex eis stultos sibi adquiescentes potant. Quod est dicere. Aquæ eorum. i. doctrinæ quæ videbantur bonæ & lucidæ & vtiles, ad modum aquæ claræ, quæ ad bibendi vsus vtilis est: ostendentur per sonitum eorum esse turbidæ & inuti-

Cor pro profunditate.

Aquæ.

inutiles & fœdæ, ad similitudinem A aquæ turbidæ, quæ lutosa fœda & inutilis est. Et *montes*, id est ipsi prædicatores *conturbati* sunt, id est conturbabuntur carnali timore. Homines enim sunt *in fortitudine eius* maris, id est in forti ebullitione tribulationum ipsius maris. Sed tamen non deficient in conturbatione.

Nam *fluminis impetus*. i. abundantia sancti Spiritus, *lætificat*. i. lætificabit interius *ciuitatem Dei*. Montes scilicet qui ciuitas sunt benè virtutibus munita, flumen dicitur Spiritus sanctus, eò quod suos sapientia & consilio rigat & potat, ad similitudinem fluminis quod copiosè rigat. Vnde Dominus in Euangelio. Qui credit in me (sicut dicit Propheta) Flumina de ventre eius, fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de Spiritu.

Spiritus sanctus cur flumen nuncupetur.

Ioan 7.38

B

Et lætificando in ipsis tribulationibus: *sanctificauit*, id est confirmabit in constantia ille, qui est *altissimus* & potens *tabernaculum suum*, id est ciuitatem prædicatorum sibi militantem. Hoc autem dicit ad exhortationem filiorum Chore successorum, quibus agunt, ne ideo deficiant, si in C tribulationibus timeāt ex carnis fragilitate, sed confidant se similiter esse lætificandos & confirmandos. Dico altissimus sanctificauit, qui altissimus est *Deus*, *in medio eius* ciuitatis semper existens, id est in ratione eius non localiter sed specialiter adhærens, vt constans sit. Quæ ratio per similitudinem medium dicitur. Quia sicut per mensuram pūcti, quod medium est, totus circulus æqualiter fit, qui vix aut nunquam alio modo recte procederet; sic & per rationis mēsuram totus homo dirigitur, alioquin verò distorqueretur. Quoniam autem Deus est in medio eius *nō commouebitur*, in tribulationibus à proposito constantiæ. Et non solum sanctificabit ne cedat, sed vt vincat inimicos *adiuuabit eam Deus mane. i. diluculo*: scilicet illuminatione consilij & sapientiæ suæ. Manè verò hic idem significat quod & diluculum illuminationem scilicet: sed ne videretur esse positum ad matutinum tempus designādum, quod etiā alibi significat, apponit diluculum, ad determinandum istud. Affinis enim est vox ista quæ est diluculum, secūdum compositionē huic voci, quæ est lux. Domino autem adiuuante, *conturbatæ sunt*. i. conturbabuntur *gētes* bona conturbatione ad fidē: Et non paucæ gentes: sed *regna inclinata sunt*, id est multæ gentes ad fidem accedendo humiliabuntur, infidelitatis suæ superbia postposita, regna verò benè pro multitudine ponit. Cùm enim in vno solo regno multæ gentes habeantur, multò magis in multis multæ habentur. Vel sic. Inclinata sunt regna. i. ad hoc humiliatæ sunt, vt efficiantur regna Dei, quę prius erāt seruitētes diabolo. Suprà autem dixerat; turbabitur terra cōtra prędicatores: ne hoc mirum esse videretur, quare Deus hoc pateretur, dicit contra ipsius Dei prędicationem etiam terrā esse commotam: ideoq; non esse dignum admiratione, si cōtra discipulos cōmoueatur. Vnde ipse in Euangelio. Si me persequuti sunt & vos persequentur Hoc autē quod contra Deum mota est terra sic dicit. Dixi. q. terra turbabitur contra montes, nec hoc mirādum est. Nam etiam *Dominus virtutū* cœlestiū. i. ille qui Dominus est angelorū: nō hominū solummodò, dedit vocem suam. i. prędicationem: & cōtra eum mota est terra .i. Iudęa mala commotione, dicēs eū seductorem & peccatorem. Vbi verò nos habemus Dominus virturū, Hebræi habent: Adonai Sabaoth, q. est Dominus exercituū, supernorū scilicet. Et exponit quomodo dedit sic. Dico quod Dominus virtutum dedit vocem, *nobiscū*. s. existens. i. in nostra humanitate. Quod est dicere. Non secūdum diuinitatē dedit vocē, sed secundū naturā humanam: in Hebręo habetur Emanuel. i. nobiscum Deus: diceret aliquis. Non est multum culpanda terra, si contra eum est cōmota; cum nobiscum existeret. i. homo esset sicut & nos. Ad hoc autē addit. Verè culpanda est. Nam nobiscum

Iere. 15. 20.

D

Medium.

Mane pro diluculo.

existens:

existens *susceptor noster est*.i.medicus & patronus. Quod est dicere. Ideò homo factus est, vt medicus noster sit & patronus morte sua. Et ideo adhuc culpanda est, quia recens Deus non est: sed *Deus Iacob*: ille Deus quē coluit Iacob, æternus scilicet Deus. Quæ ergo maior insania, quā contra Deum & medicum & patronū suū aliquem insurgere? diceret aliquis. Quid mirum si cōtra eius vocem est terra commota? Fuit ne ad aliquid vtilis vox illa? Ad hoc ergo respondē- B do, ad videndum quę vtilitas per vocem illam cōtigit adhortatur exponendo ipsam vtilitatē sic. Dixi quod Dominus dedit vocem, quæ tamen valdè vtilis fuit. & si quæratis ad quid vtilis fuit; *venite* fide, *& videte* intellectu *opera Domini*, *quæ* per illam vocem *posuit prodigia* i.mirabilia, *super terram* i.super Ecclesiam quæ est terra eius. Bene verò dicit super terram. Nam ad similitudinem ciuiū superiorum posuit illa opera in terra. Exponit aūt opera sic. Scilicet est *auferens bella*.i. inimicitias quas habebāt erga Deum & proximum, malè viuendo. Et non in paucis gētibus: sed auferens bella, *vsque ad finem terræ*.i. vbiq; terrarum. Vel sic. Et nō in parte tantùm auferens bella, sed vsq; ad finem terræ i.vsq; adeò vt finiatur in eis omnis terrenitas. Et hoc est ac si dicat. Pacem dedit terræ suæ, & erga Deum & erga proximum, quam pacem habent ciues superni. Vnde an- C geli in eius natiuitate cecinisse legūtur. *Gloria in altissimis Deo & in terra pax hominibus* &c. Et ipse in Euangelio. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Vt autem ex toto auferantur bella, *conteret*.i. destruet in terra sua, *arcum & confringet arma & scuta* i. ex toto destruet. Et exponit quomodo destruet, sic. Scilicet *comburet* hæc omnia *igni*.i. consumet Spiritu sancto. Per arcum quidē designatur dolositas & cōtra Deum & contra proximum. Per arma verò manifesta impugnatio: & cōtra Deū vituperando, & in proximum malè tractando. Per scutum, falsis rationi- D bus errorum defensio. Quæ omnia destruit in suis Deus, quoniam aliter pax eis plena non adesset. Ostensa vtilitate vocis, adiungit etiam ipsam vocem ad ipsorum quibus agit instructionem, vt eius verbo credant. Dixi quod Dominus dedit vocem hanc scilicet. Vos membra mea futuri, vacate à terrenorum sollicitudinibus, & idolorum cultibus, & sic videte intellectu, quia aliter non intelligeretis, quoniam ego qui vobis loquens sum homo: Deus vestrum sum, secundum quod in Euangelio ipse ait: Ego principium qui & loquor vobis: & ego qui Deus sum, exaltabor in gentibus ad præsens. Vnde Apostolus. Cæcitas contigit in Israel ex parte, vt plenitudo gentium intraret. Et in terra exaltabor in fine mundi.i. in Iudæa. Vnde Propheta. Reliquiæ saluæ fient Et in Psal.20. In reliquijs tuis præparabis vultū eorū. Quod est ac si dicat. Cultus meus exaltabitur ad præsens vbiq; gentium: in futuro verò apud Iudæos. Repetit autem hoc quod superius dixerat: *Dominus virtutum* &c. Inculcando vt ipsum verbum hic positum commendet sic. Hanc vocem quam posui vacate &c. benè credere debetis. Non est enim vox cuiuscunque, sed ille hanc protulit, qui est Dominus virtutum, *& susceptor noster & Deus Iacob*. Hoc verò vt superius exponitur.

Ioan.8. 25.

Rom. 11. 25.

Esa. 10. 22
Rom 9. 27.

Psal. 21. 29.

IN PSAL. XLVI.

Titulus XLVI. In finem pro filijs Chore Psalmus. *Quod sic exponitur. Psalmus iste compositus est pro filijs Chore .i. pro vtilitate filiorum crucifixi, tendentium in finem .i. in consummationem veri boni: introducuntur hic Apostoli, adhortantes omnes filios Chore, ad laudandum Deum opere & affectione, & etiam voce exultationis. Adiungunt verò plures causas, quare debeant laudare, quia scilicet excelsus est & terribilis: & quia cœlum ascendit: & omnem mundum sibi subiugauit. In fine autem ostendunt quomodo subiugauit.*

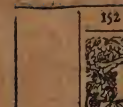

OMNES *gentes plaudite manibus.* Ac si dicat. Non solùm Iudæi vt in lege veteri: sed vos omnes gentes & Iudæi & gentiles, plaudite Deo Christo manibus .i. gaudete in Dei laude bonis operibus: à similitudine illorum, qui præ nimia lætitia manibus plaudunt. Quoniam autem manibus operamur, pro operibus manus ponuntur. Et non solùm manibus plaudatis, sed & *iubilate Deo*.i. laudate Deum iubilo .i. lætitia interiori, quæ nec literis nec syllabis exprimi potest. Et sic iubilate vt perseueretis *in voce exultationis*.i. in voce exultandi eum laudando & eum prædicando. Dicit enim idem in Euangelio. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Et ecce causæ quare debetis ei plaudere, iubilare, & exultare: quoniam ipse Christus qui in passione vilis visus est, quasi seruus: Dominus excelsus est omnium. Iuxta quod alibi Psalmista. Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Et qui visus est perterritus, terribilis erit iniustis in futuro. Vnde beatus Gregorius. Et placidus iustis, & terribilis apparebit iniustis. Et Apostolus. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis? & qui visus est & impotens, *rex magnus est*. Et verè magnus. Nam rex est *super omnem terram*. Vnde alibi. Ego constitutus sum rex ab eo. Et in hoc apparet eum magnum regem & Deum esse, *qui nobis* quoq; seruis suis *subiecit populos* Iudæorum: fideles scilicet *& gentes* misit *sub pedibus nostris* .i. multum nobis subiecit: à similitudine illius, qui subijcitur pedibus alicuius. Quod est dicere. Credituros ex Iudæis & gentibus, regimini nostro subdidit, & in hoc apparet quod multò magis ipsi subditi sunt. Hoc autem quod gentes nobis subiecit, non contigit ex earum meritis, sed ipse *elegit nobis hæreditatem suam* .i. ex electione misericordiæ suæ subiecit nobis gentes, quæ sunt hæreditas eius quam per nos excolit. Quoniam autem non omnes sunt hæreditas eius, exponit quam hæreditatem elegit. Sic scilicet elegit *speciem Iacob* .i. speciositatem gentium, figuratam per Iacob. Per Iacob enim qui benedictionem maiori fratri subripuit, gentes præfiguratæ sunt, quæ in locum Iudæorum erant successuræ. *Quem* Iacob *dilexit* Dominus, Esau neglecto, de quo scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vel aliter. Elegit speciem Iacob.i. speciosum Iacob .i. illos de gentibus qui speciosi sunt minoribus: luctatores & supplantatores vitiorum. Quem Iacob dilexit .i. quos speciosos dilexit ante mundi constitutionem, in prouidentia sua. Et ideò adhuc plaudite, iubilate & exultate, quia ipse *Deus ascendit* cœlos, qui simplex homo videbatur. Et hoc *in iubilo* Apostolorum.i. gaudentibus nobis Apostolis interiori lætitia, quæ iubilum dicitur. Et ipse *Dominus* existens omnium ascendit *in voce tubæ* .i. in attestatione angelorum voce elementari facta, quæ fuit ad modum soni tubæ manifesta: ideoque vox tubæ dicitur, quia angeli dixisse leguntur: Viri Galilæi &c. Ergo quia sic ascendit: & quia excelsus, & terribilis & rex magnus: *psallite Deo nostro* .i. benè operamini ad laudem eius, quia Deus noster est. Dico *psallite*. Et *regi nostro psallite*.i. psallite ei quia rex noster est. Psallite verò totiens repetit, vt magis exhortetur. Et non solùm quia rex noster est .i. nostrum Apostolorum. Sed *quoniam* Deus est *rex omnis terræ*.i. omnisinodi terræ, psallite ipsi. Et hoc *sapienter* .i. sicut psallendum est, non cum arrogantia & negligentia. Diceret aliquis. Quare dicis quod rex est omnis terræ, cùm non sit Deus, nisi Iudæorum? Ad hoc verò sic addit: Benè posui omnis terræ. Non enim super Iudæos tantùm, sed etiam *regnabit Deus super gentes*. Exponit verò super quas gentes sic. Non autem sic regnauit, vt modò non regnet, sed & nunc *sedet* in æternum sessurus *super sedem sanctã suam*

.i. super

Luc. 12. 8.

Psalm. 8. 2.

Hebr. 10. 31.

Psalm. 2. 6.

Iacob gẽtes designat.

Malac. 1. 3.

Rom. 9. 13.

iubilum.

Act. 2. 11.

.i. super eos de gentibus sedet, qui sunt sedes sancta sua, vt eos dirigat de bono in melius. Vnde Propheta. Regni eius non erit finis. Quæreret aliquis. Quomodo sibi regnum in gentibus parauit? Ad quod sic respondet, quod *principes populorum* .i. reges, duces, & cæteri *congregati sunt* ad fidem; non cùm recenti Deo, sed *cum Deo Abraham* .i. cùm Deo æterno, quem coluit Abraham, viuendo benè: non dissentiendo ab eo, viuèdo peruersè. Et per principes sunt congregati minores. Posset etiam quæri. Sunt ne per liberum arbitrium congregati? Respondetur. Nequaquam. Sed per nos qui sumus *Dij terræ* .i. Ecclesiæ, quæ Dei terra est. Vel Dij terræ .i. dejficati ex terrenis quod primus erams. Quoniam dij terræ, nos scilicet, *fortes* in constantia prædicationis vehementer *eleuati sunt* in potentia miraculorum, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et per prædicationem & miracula illorum Deorum congregati sunt principes populorum. Dij quidem Apostoli benè dicuntur. eò quod Dij filij sunt spirituales: & in sanctitate vitæ prout possibile fuit Christo qui Deus est, extitere conformes: & in cœlis quoque post carnis absolutionem, eius sunt gloriæ participes. Vnde per Psalmistam dicitur. *Ego dixi, Dij estis.*

Matth. 4.7. Luc. 1 33.

Marc. vlt. 20.

Dij estis Apostoli nominantur.

Psal. 81. 6.

IN PSAL. XLVII.

Titulus XLVII. Psalmus cantici, filiorum Chore secunda sabbati. *Quod sic exponitur. Psalmus .i. tractatus iste est psalmus cantici .i. tractatus lætitiæ, continens fundationem Ecclesiæ: vnde debet haberi lætitia ab omnibus fidelibus. Vel psalmus lætitiæ .i. ostendens in quanta lætitia fuerit Ecclesia in ipsius fundatione. In hoc psalmo introducuntur filij Chore: Apostoli scilicet agentes de hoc quod significatum est, per hoc quod contigit in secunda sabbati .i. de re præsignata per firmamentum quod creatum est à Deo in secũda sabbati: quem Latini dicunt diem Lunæ: Hebræi verò dies, à sabbato com-*

A *putantes, secunda sabbati dicunt. Per firmamentum namque quod à Deo factum est secunda sabbathi, post lucis creationem, præfiguratum est Ecclesiæ fundamentum, quod contigit post lucis enim Christi resurrectionem, quæ resurrectio est nostri intellectus illuminatio. Vnde etiam totum tempus à resurrectione Christi vsque ad finem mundi ab Augustino secunda sabbati vocatur: eò quod per totum tempus illud à Deo Ecclesia fundatur de generatione in generationem: sicut in secunda sabbati accipimus firmamenti fuisse constitutionem. Quæ ture Ecclesiæ firmamentum appellatur, eò quod in virtutum perfectione firmatur. De qua Dominus Petro in Euangelio dixisse legitur.* Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. *De hac autem Ecclesiæ fundatione in hoc psalmo Apostoli agunt, dicendo quanta exultatione omnium gentium sit facta ex Iudæis & gentibus: & quam constans sit ne aliquo modo metu terrenorum principum deficiat, sed exemplo constantiæ & admiratione suæ gloriosæ fundationis eos ad sui conformitatem attrahat. Et quia talis ab eo fundata est, ostendit Dominum Christum magnum in hoc videri & laudabilem, vt auditores in laudem sui alliciat. De cuius fundatione ciues qui in ea sunt ex Iudæis & gentibus iubet letari: gentes q. quæ imperfectiores sunt, fideles de Iudæis perfectiores imitari: & vt tantummodo bonos æmulentur, à falsis prædicatoribus cauere hortatur. Agit autem ideo de hac Ecclesiæ gloriosa fundatione, vt eos qui nondum ciues eius sunt, ad eam inuitet accedere; factos q. iam ciues sic admoneat in ea perseuerare.*

Resurrectio Christi.

Matt. 16. 18.

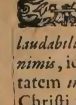

AGNVS *Dominus* Iesus. Non dico quantum ad corporis magnitudinẽ, sed quantum ad potentiæ sublimitatem. *Et laudabilis*, id est, dignus laude. Et hoc nimis, id est, super humanam facultatem *in ciuitate Dei nostri*: eius Christi scilicet *in monte sancto eius*. Quod est dicere. Dominus Iesus qui

magnus

magnus & laudabilis apparet *in fundatione* ciuitatis suæ .i. ecclesiæ, quæ est mons sanctus eius .i. in virtutibus excelsa facta ad modum montis: ipse Iesus non solùm videbitur esse Dominus, sed & *Deus* esse *cognoscetur in domibus eius* ciuitatis .i. in consideratione fidelium qui sunt domus eius ciuitatis: quos ipse inhabitat, & in omni virtute confirmat. Quod est dicere. Non solùm per gloriosam ciuitatis suæ fundationem: Dominus esse magnus & laudabilis apparebit: sed etiam per admirabilem domorum ciuitatis eiusdem firmitatem eum Dominum esse constabit. Vel sic. A quocunq; non cognoscetur Deus: in domibus eius ciuitatis cognoscetur esse Deus, in fidelibus scilicet. Et *cognoscetur cum susciperit eam* ciuitatem, ad consetuādum in tribulationibus, ne deficiat: à similitudine patroni, qui oppressum ab aliquo suscipit, vt protegat. Quoniam verò dixerat magnum esse Dominum & laudabilem in ciuitate, posset quæri. Quare laudabilis est in ciuitate? Ad hoc autem respondet, interponendo causam, quare magnus & laudabilis videri debeat in ciuitate, sic. Verè magnus & laudabilis est in ciuitate: nam illa *ciuitas regis magni*, Domini Iesu scilicet fundatur ab ipso rege .i. firma constituitur: & hoc *cum exultatione vniuersa terra* .i. sic fundatur quod omnes populi & gentiles & Iudæi exultant in eius fundatione. Et quia possent intelligi exultare sicut non essent in illa ciuitate, ostendit ex eis vtrisque eam constitui, cùm addit. Et ipsa ciuitas est *mons Sion:* & *latera aquilonis* .i. constituitur ex monte Sion, & ex lateribus aquilonis .i. ex Iudæis & Gentibus. Mons verò Sion Iudæorum plebs dicitur: non quod in virtutibus esset sublimis, sed quantum ad Dei cultum quem exercebat, & eum exercendo Deum contemplabatur, quo cultu gentium infidelitas carebat. *Latera* quidem *aquilonis* .i. diaboli gens dicitur: eò quod eius diaboli satellites existentes, cum semper ducem habebant: à similitudine clientum, qui cùm Domini sui latus includant eum sequendo, eius latera dicuntur, id est, constipatores laterum eius. Aquilo verò diabolus dicitur, eò quod cùm à feruore charitatis diuinæ frigidus sit, alios sibi consentientes in hoc frigidos facit, & sic ab opere bono steriles: ad modum aquilonis, qui cum frigidus ventus sit, terram frigidam faciendo stringit, & à generatione florum detinet. Vnde in Canticis sponsus. Surge aquilo & veni auster, &cæt. Quoniam autem dixerat: Cùm susciperit eam ciuitatem in tribulationibus vt conseruet: posset quæri. Quare ergo est ciuitati necessarium vt eam suscipiat? Ad quam interrogationem sic respondet. Ideò necessarium est vt suscipiat, *quoniam ecce* ad præsens *reges terreni congregati sunt* .i. congregabuntur. Et exponit quomodo congregabuntur, cùm addit scilicet. *Conuenerunt* .i. conueniēt *in vnum* malitiæ affectum, vt ipsam ciuitatem persequantur: & ipsi qui ad hoc conuenient *videntes* eam *sic* esse fundatam, scilicet ex mōte Sion, & lateribus aquilonis: & cùm exultatione vniuersæ terræ: & Dominum eius esse magnum & laudabilem *admirati sunt* .i. admirabuntur eius firmitatem & constantiam: & admirādo *conturbati sunt* .i. conturbabuntur bona conturbatione, dolendo quia eam persecuti fuerint: & conturbati *commoti sunt* .i. commouebuntur de infidelitate ad fidem, de prauitate ad iustitiam: & non parum conturbabuntur, sed vsque adeò quod *tremor apprehendit* .i. apprehendet *eos:* tantus videlicet timor, qui etiam tremore corporis ostendatur. Benè quidem ponit, *apprehendet*, ipsi nitentur, instigante diabolo euadere mortem frustra: nam adeò persequetur eos, q̄ etiā cōprehēdet; à similitudine illi⁹, qui cū nititur euadere, comprehēditur. Ostendit aūt ad quid commouebuntur per conturbationem sic. Dixi q̄ tremor apprehendet eos: & *ibi* .i. in illo tremore nō infructuosi dolores,

Aquilo, diabolus.

Cant. 4. 16.

Mons Sion, est plebs Iudaeorum.

Latera aquilonis, gēs diaboli.

sed

sed *vt parturientes* .i. similes doloribus parturientis, quæ ad hoc dolorem patitur vt post pariat. Quod est dicere. Ex doloribus huius tremoris sequetur partus sanctitatis, & bonæ operationis. Ne verò putarentur per liberum arbitrium esse conturbandi & commouendi, addit. Et hoc quod conturbabuntur non erit ex eis: sed tu Deus Christe *in Spiritu* sancto *vehementi* ad hoc, id est, forti & efficaci, *conteres*, id ex toto in eis destrues, *naues Tharsis*, id est, discursus & sollicitudines explorationis, gaudij mundani scilicet. Quod est dicere: destrues hoc in eis, ne sint discurrentes & solliciti in explorando, quo modo in mundanis gaudere queant. Quod est æquipollens, ac si poneret; destrues in eis sollicitudinem terrenorum, ne in eis gaudere quærant, & sic suis faciet esse conformes. Sollicitudines verò naues dicuntur, eò quod per eas cogitando discurrimus, sicut nauibus per mare discurritur. Tharsis quidem interpretatur exploratio gaudij. Secundum Remigium verò apud Hebræos interpretatur mare, secundū quod sic exponitur. Conteres naues Tharsis, scilicet destrues in malo ædificaturus in bono: ipsos reges qui dicuntur naues maris, id est, huius mundi, eò quod ad similitudinem nauium, quæ deferunt homines per mare, deferant ipsi quoque subditos imperij sui regimine. Mundus autem mare dicitur, eò quod ad modum maris turbine tribulationum vberrimo conturbatur. Cùm verò dicit, sicut audiuimus &cæt. ostendit verum fuisse prophetarum de Ecclesiæ fundatione testimonium, cùm in ea penitus quæ ab eis prædicta sunt, videantur esse completa: vt per hoc innuat Ecclesiæ fundamentum haudquaquam esse vile quidlibet & abiectum: cùm tantorum virorum antiquissima fuerit authoritate cōfirmatum. Quod sic continuatur. Ergo quia sic est fundata Ecclesia ex vtroque populo, vt suprà diximus; & adeò constans, vt non solùm non cedat, sed etiam superet: sicut à Prophetis fuerat prædictum, reuera affirmare possumus, quod *sicut audiuimus* auditu intelligentiæ in libris Prophetarum; *sic vidimus* completum *in ciuitate Domini virtutum* .i. exercituum supernorum scilicet *in ciuitate Dei nostri* .i. Christi: non in ciuitate alterius Domini virtutum: dico cùm nullus alius sit præter eū, Dominus in Ecclesia videlicet. Exponit autem quid sit in ea completum, sic. Hoc scilicet vidimus completum in ciuitate Domini virtutū, quod *Deus fundauit eam*, fundatione mansura *in æternum*. Posset quæri, quibus ministris? Respondetur: per nos videlicet fundauit, sic. Quia in primis *suscepimus misericordiam tuā* ô *Deus* Christe .i. Spiritum paraclitū, per cuius donum hominis misertus es: ideoque misericordia dicitur: & hoc *in medio templi tui* .i. in manifestatione templi tui. Quoniam aūt ea quæ in medio ponuntur manifesta sunt, medium pro manifestatione ponitur. Quod est dicere. Adeò suscepimus Spiritum sanctum, quod eius per nos in miraculis gratia cooperante manifestetur per hoc nos esse templum tuum. Et per nos iustos factos ô Deus Christe, *secundum nomen tuum* .i. secundum mensurā nominis tui: *sic &* .i. etiam *laus tua* est magna: scilicet vsque *in fines terræ* dilatata est. Quod est dicere. Adeò dilatauimus laudem tuam, vt vbique terrarum diuulgetur: sicut hoc nomen quod est Deus, vel aliud æquipollens huic nomini, diuulgatur in omni loco terrarum. Sicut apud Hebræos hoc nomen quod est *Hel*: apud Græcos verò θεὸς, & apud cæteras gentes alia nomina huiusmodi. Quoniam autem posset in omni regione diuulgari laus Dei, & in vnaquaque in paucis ne pauci viderentur esse, addit. Et non apud paucos laus tua diuulgatur, sed *dextera tua*, id est, potentia tua, vel pietas tua *plena est iustitia*, id est, iustis. Quod est ac si diceret. Non sunt pauci iusti quos pietas & potentia

Sollicitudines cur naues dicātur

Tharsis, exploratio gaudij.

Mundus mare.

Medium pro manifestatione.

Hel.

potentia tua per nos acquisiuit, sed multi. Omninoque plenus eis es, & circundatus: à similitudine manus, quæ cum multa teneat plena est ipsis & referta. Dextera verò ponitur pro potentia, eò quod in dextera potior virtus sit & potentia, quam in sinistra. Ponitur quoque pro pietate, eò quod per eam labenti subuenit: sicut dextera cuiuslibet labenti sæpius auxillum porrigit. Hoc autem quod dicit per se Dei laudem diuulgatam esse, non dicit ex superbiæ tumore, sed ex gratiarum actione. Adhortatur autem huius ciuitatis ciues, vt Dei iudicijs lætentur: cognoscendo ea esse iusta, non de eis murmurantes, sic. Ergo quoniam à Deo firmiter Dei ciuitas est fundata, taliq; regi subiecta: vos ciues eius lætamini ad eius laudem scilicet *lætetur mons Sion* .i. collectio fidelium de Iudæis: *& exultent filiæ Iudæ* .i. fideles de gentibus, quos peperit in fide Iuda .i. cõfessio prædicatorum primitiuæ Ecclesiæ de Iudæis. Quod est dicere. Quos acquisierunt Deo prædicationis suæ confessione, ideoque dicuntur eorum filiæ: & benè filiæ dicuntur, non filij, eò quod in virtutibus speciosissimi sunt. Species enim maior inesse solet filiabus quam filijs. Iuda verò confessio interpretatur. Vel filiæ tuæ .i. primitiuæ Ecclesiæ, quæ fuit de tribu Iuda. Dico lætentur & exultent: & hoc *propter iudicia tua Domine*: quia tu iudicasti Ecclesiam ex Iudæis & gentibus constituere. Exhortantur quoque filias Iudæ vt imitari studeant omnimodè fideles perfectos de Iudæis .i. prædicatores qui perfectiores sunt: cùm longius vnius Dei notitiam habuerint. Dixi vobis ô filiæ Iudæ exultetis: hoc etiam admoneo: *circundate Sion* .i. imitamini perfectos de Iudęis, inuestigando eorum sanctitatem: à similitudine alicuius, qui aliquem circundat, & circa eum versatur, vt eius actus inspiciat: & vt perfectè imitemini, *complectimini* .i. diligite *eam*. Quoniam diligentium est complecti, ponit complecti pro diligere. Exponit per partes quomodo imitentur, cùm addit. Dico circũdare Sion, id est, imitamini: hoc modo scilicet. *Narrate* alijs *in turribus eius* .i. in cõformitate prędicatorum eius primitiuæ Ecclesiæ: qui dicuntur turres, eo quod inexpugnabiles sunt à vitijs, Ecclesiamque sanctitatis à fortitudine ad modum turrium munientes. Et non solùm in narratione imitamini: sed vt in virtute eam Sion imitemini, *ponite corda vestra* .i. considerationem cordiũ vestrorum *in virtute eius* .i. considerate quantam habeat virtutem, vt & vos in virtute ipsi conformemini. Virtutem dicit, vel vim constantiæ eius, vel charitatem quam habet erga Deum & proximum: quæ antonomasticè dicitur virtus, eò quòd alijs virtutibus excellentior sit. Dixi narrate in conformitate turrium: ne verò seducamini à falsis Apostolis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: *distribuite* .i. sequestrate *domes eius* Sion .i. turres ab illis pseudoapostolis. Quod est dicere, discretionẽ habere inter pseudo & turres: *vt* sic *enarretis* in conformitate turrium *in progenie altera* successura, non solùm in hac præsenti. Vel sic Enarretis non solùm in persona vestra, sed etiam in .i. per progeniem alteram successuram. Quod est ac si dicat. Si conformaremini pseudoapostolis, non essent authorizabiles enarrationes vestræ, neque recitarentur de generatione in generationem; sed conformamini turribus, & hoc quod enarrabitis authorizabile erit. Enarrabit etiam alijs altera generatio successura, & hoc enarretis per progeniem alteram .i. hoc enarratum à vobis, enarret progenies altera. *Quoniam hic* .i. in Ecclesia *est Deus*: & non alienus, sed *Deus noster* Christus: vsq; *in æternum* .i. quamdiu mundus iste durabit: *& vsque in seculum seculi* huius subsecutiuum, nunquam dimissurus eam: & non sic est in ea, vt nihil ibi operetur: sed ipse idem Deus noster reget nos, ne à via sua distorquea-

Dextera, pro potentia, vel pro pietate.

Complecti, pro diligere

Matt. 7. 15.

mur

mur vsq; in sæcula sempiterna : hoc autem dicit vt infideles esse filios Ecclesiæ plus inuitet.

IN PSAL. XLVIII.

Titulus XLVIII. In finem filijs Chore Psalmus Dauid : *quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid Prophetæ vel Apostolorum. Dauid dico loquentis filijs Chore, vt nitantur esse filij vsque in finem filiationis.i.in quantum esse queunt filij. Quod est dicere, vt sint filij in perseuerātiam & perfectionem. Intendunt autem in hoc psalmo Apostoli vel Prophetæ reuocare omnes filios Chore : & in Iudæis & in gentibus, & perfectos & imperfectos, & diuites & pauperes ab iniquitate : ab hac scilicet ne confidant in virtute sua : & ne gloriētur in multitudine diuitiarum suarum: ostendēdo solam iniquitatem causam esse, quare in futuro timeant & dānentur, sic vt nunquam redimantur; & vt magis eos ab iniquitate reuocent, iustos non esse redimendos affirmant. Vt autem ad hanc instructionem eos quibus loquuntur reddant attentos, adhortantur eos ad audiendum : sic vt percipiant, promittendo se sapientiam loquuturos, & non impræmeditate: quam etiam non à se habebunt, sed à magistra veritate interius ipsis præsidente.*

Vdite auribus cordis *hæc* quæ vobis dicturus sum, ô *omnes gentes*.i.omnes fideles de gentibus:& vos fideles de Iudæis *qui habitatis orbem*, id est, qui non mobiles & horarij estis in orbe .i. in perfectione virtutum: sed habitantes & immobiles *percipite* hæc *auribus* .i. sic audite hæc exteriori auditu : vt etiam corde percipiatis.Orbem quod idem est quod & rotunditas, pro perfectione ponit. Quia sicut corporibus rotundis sordes adhærere nequeunt, sic nec vitia adhærere possunt in virtute perfectis. Nō autem solummodò Iudæos, ideò orbem inhabitare dicit.i. perfectionem: quod etiam multi de gentibus non inhabitassent, & adhuc inhabitent : sed quia quidam ex Iudæis in primitiua Ecclesia perfectiores alijs extiterunt,dixit vniuersaliter:audite omnes gentes, & omnes qui habitatis orbem. Hoc autem exponit per partes sic:scilicet audite hęc non solum perfecti, sed & *quique terrigenæ, & quiq; filij hominum*.i.& omnes terrenis adhuc inhærentes, qui imperfecti estis: & filij hominum .i. ratione vtentes vt homines, qui perfecti estis : & non solummodò diuites aut pauperes: sed & hoc audiat *dives, & hoc audiat pauper* : in vnum concordiæ eundo, id non remissè vnus, & intensè alius, sed ambo intensè. Diues quidem audiat, vt discat in diuitijs non gloriari, cùm ostendero eas damnationem operari, plus quā salutem. Pauper autem, vt hæc eadem intendēdo, de paupertate consoletur, diuitias spernendo. Reddit autem eos ad audiendum intentos, sic. Dixi audite : & audiendus sum. Non enim vana loquar & inutilia, sed *os meum loquetur sapientiam*.i. tale quid quod ad sapientem vitam pertinebit: & hoc non impræmeditatè loquar, sed *meditatio cordis mei* proferet *prudentiam* .i. sapientiam. Benè quidem ponit humiliando se; non ego loquar, sed os meum loquetur : nam si poneret ego loquar, posset videri quod de se illud haberet. Cùm autem ponit, os meum loquetur, innuit quod non à se erit, sed os suum solummodò huiusce loquutionis erit instrumentū: quod planè in sequentibus ostendit, scilicet quod non erit à se,sic.Dico quod os meum loquetur sapiētiam: quam sciatis à me non esse, vt eam authorizabiliorem habeatis;sed à magistra veritate interius mihi præsidente, & à sancto Spiritu. Ego namque *inclinabo aurem meam in parabolam* : à similitudine boni serui, qui ad audiēda diligenter verba Domini, aurem inclinat. Inclinabo ego .i. affectabo aurē cordis in parabolam .i. ad opus parabolæ audiendæ interius, ab illa magistra veritate : & postquam inclinata aure didicero, *aperiam* .i. manifestè ostendam *propositionem meam*

.i. parabolam: non solùm ore, sed in psalterio .i. bona operatione. Quod est dicere. Non tantùm ostēdam voce, sed & bona operatione: quæ ostēsio per operationem multò efficaciorem est, quā per vocem solam. Quoniam verò psalterium est quoddam instrumentum musicum, per quod cātilena exprimitur operatione manuum, psalterium pro bona operatione ponitur. Parabolam verò dicit hāc quam facturus est institutionē, eò quod non fiat apertis verbis, sed quasi per quasdam similitudines: cū ponit calcaneum pro statu, & cū dicit, comparatus est iumētis, & cętera huiusmodi: quæ etiā parabola, propositio dicitur, eò ꝙ ad correctionē aliorum proponatur: & quoniam ex huiusmodi loquutionibus cū obscuræ sint, quæstiones soleant generari: facta exhortatione incipit hoc quod promisit, sic. Dixi audite: hoc .s. *Cur timeho in die mala?* Quod est ac si dicat. Beatus ille qui nō timebit in die mala .i. in die iudicij: quæ erit dies mala, quātum ad impios: dies .s. calamitatis & miseriæ. Quia si fuerit in die mala vt timeam damnationem: cur timebo? .i. quę causa erit huius timoris? Hanc aūt quæstionem non in se assumit, eo quod se timere dubitet, cùm timoris huius causa careat: sed vt in sui trāsfiguratione hāc quę stionem propositam ad vtilitatē audiētium soluat, & doceat eos ab iniquitate cauere, sic. Dixi cur timebo: ꝙ sic soluo. Ideò timebo in die mala, si timuero quod iniquitas circūdabit me .i. multum occupabit me. Quod est dicere. Quia cōscius ero, si timuero mihi multam iniquitatem incesse. *Iniquit as* dico *calcanei mei*. i. procedēs ex affectione mea, quā .s. in affectione gesserim. Affectionē verò calcaneum dicit: quod per eā animus cogitando graditur, sicut à corpore calcanco itur. Vel sic. Iniquitas dico prostratrix calcanei mei .i. destructrix status sanctitatis mæ: quæ scilicet nunquā alio modo *me* tūc *circundabit:* nisi hic sanctitatis mæ statum obruerit. Quia per calcaneū statur,

Psalterium quale sit instrumentum

Parabola cur propositio dicatur.

Calcaneus, pro perseuerantia.

A pro statu calcaneū ponit. Status autē sanctitatis nihil aliud videtur esse, q̄ in sanctitate perseuerantia. Vel sic. Iniquitas dico calcanei mei .i. perseuerantiæ mæ. Ac si diceret. Non me circundabit iniquitas, nisi fuerit iniquitas calcanei .i. talis in qua perseuerem vsq; in finem. Calcaneus verò, quia finalis pars est hominis, pro perseuerantia ponitur, quæ vsque in finem procedit. Per hoc autē instruit ab iniquitatis esse perseuerantia valdè cauendum. Exponit autē qui sint illi qui habeant iniquitatem, vt consequenter ostendat eos hac de causa damnandos esse, vt sic auditores ab ea penitus absterreat. Dixi quod iniquitas circundabit me si timuero, tamen hac ego careo: sed hanc illi habent *qui confidunt in virtute sua* interiori. i. qui sine Dei gratia sanctitatem suam, quæ nec etiam sanctitas est dicenda ad salutem suam sufficere credunt. De quibus alibi Psalmista. Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. *Et* illi habent iniquitatem *qui gloriantur* non in Deo, sed *in multitudine diuitiarum suarum*, ponendo in eis spem quasi vera bona & summa essent. Quos confidentes & gloriātes quod huiusmodi sunt, *frater non redimit* .i. Christus qui frater est omnium bonorum: quia participes erunt beatitudinis eius. Vnde post resurrectionem de Apostolis dixit. Ite nunciate fratribus meis &c. Et alibi. Quicunque fecerit voluntatem patris mei, ipse meus frater &cæt. Quod est dicere. Cùm frater pro omnibus passus sit, & oēs redimat passione sua quātum ad suam pietatem: tamen non redimit eos quos supra dixi, quātum ad eorum iniquitatem: quia nolentes ei conformari repellunt à se redemptionem. Et cùm non redimantur à fratre, *redimet* eos *homo*. i. Adam vetus homo, cui sunt conformes? Nequaquam. Vel sic. Frater homo non redimit eos hic. i. Christus qui frater noster est, secundū ꝙ homo, nō redimit eos hîc morte sua ab iniustitia eorum. Redimet ergo eos in futuro:

Psal 32.16.

Frater noster Christus.

Mat. 28.10. Marc. 13.

Minimē.

Minime Et hoc est quod dicit: vere non redimet: nam *non dabit* ille frater *Deo placationem suam* .i. placationem eorū in futuro. Quod est dicere. Non faciet pro eis orationē Deo patri, per quam eius iram placet, quam habet cōtra eos. *Et* hic non dabit eis *pretium redemptionis animæ suæ* .i. eorum. Quod est dicere. Mors eius quæ pretium est redemptionis animę iustorum, non erit pretium redemptionis animę iniustorum; quia confidunt & gloriantur, vt suprà diximus. Et quia ille confidens & gloriās non redimetur à fratre, *laborabit* ille miser, *in æternum* cruciandus in futuro. Et prius hic adhuc .i. aliquantulum non diu viuet prosperè, vita ducente eum in finem .i. in vitam illam æternam. Iuxta illud Salomonis. Prosperetas stultorum destructio est illorum. Dixi quod in futuro laborabit. Et hic prosperè degēs, *non videbit interitum* cōsideratione interiori, interitum inquā suū quo in futuro laborabit. Obcæcabitur enim ne videre queat, *cum viderit* in hoc mundo *sapientes* iustè viuentes, *morientes*. Quod est dicere. Cum non videant hic sapientes propter iustitiam suam æternos fieri, sed etiam sicut iniustos morte corporea mori; non putabit se propter iniquitatem suam in futuro damnatum iri. Sicut enim in visitatione iustorum Deum opinatur impotētem aut neglectorem, ita etiam in sui damnatione eum arbitratur inualidum aut non vlcisci curantem: & quamuis non videat interitum, in futuro tamen *simul* .i. interitu perpetuo *peribunt stultus & insipiens. Stultus* dicitur ille qui cum aliquid non ignorat, illud tamen ex negligentia dissimulat. Et sic potest dici non videns, ad vtilitatem scilicet suam non videns. *Insipiens* verò dicitur, qui penitus ignorat, cuius damnatio iusta est, quatenus ad hoc ne ignoraret laborare ex pigritia dimiserit. Vnde Apostolus. Ignorans ignorabitur. Vel sic. Dico quod laborabit: & cùm hoc sibi continget, non videbit in futuro interitum sapientum: cum tamen hic viderit sapientes morte corporea morientes. Dico quod sapientes videbit morientes: & non solùm ipsi morientur, sed simul cum ipsis sapientibus, morte carnis insipiens & stultus peribunt. Quasi diceret. Si mortem sapientum possent effugere, tunc saltem qualicunque modo esset eis tolerabile. Sed cum nequeant istam etiam euadere, constantissimum est eis maximum miseriarum cumulum imminere. Notandum sanè de iustorum hic impunitate, de iniquorumque pariter idcircò agi damnatione; vt & impios iustorum impunitatus ostensione ad eorundem iustorum conformitatem attrahat, & ipsos impios futuri interitus comminatione à sua perseuerantia iniquitatis exterreat. Notandum quoque de iniquis & singulariter & pluraliter idcircò, quia cùm in eis sit personarum multiplicitas, est etiam in eisdem iniquitatis vnitas. Sequitur. Et relinquent &c. Quod sic continuatur. Dixi quod peribunt: & percundo non secum deferent diuitias ad eorum solatium: quarum congregandarum fuerit eis vsque adeò studium, sed *relinquent diuitias suas alienis*: nam & si filijs relinquant, ipsi tamen filij erunt ab auxilio eorundem patrum alieni. Non enim eis beneficio alīquo poterūt auxiliari, cum meritis suis exigentibus fuerint in perpetuo damnati: & cùm ipsi tot hic domus amplissimas ædificauerint, nulla post mortem domorum illarum eis supererit, sed *sepulchra illorum erunt domus illorum in æternum* .i. quamdiu mundus iste durabit. In domibus autem amplis nullam vtilitatem habebunt, nisi vanam famam: nam *tabernacula eorum* .i. domus illorum: quæ nec etiam domus dicendæ sunt, sed tabernacula, cùm ad modum tabernaculorum sint transitoria: *vocauerunt nomina sua in terris suis* .i. causa erunt quare solummodò vocentur eorum nomina: & non in longinquis terris, sed tantum in terris suis. Dicetur

enim. Hæc domus fuit Octauiani, A hæc autem Pompeij, & de cæteris similiter: & hoc *in progenie* præsenti *& progenie* futura .i. in multis progenibus. Quod verò sequitur. Et homo & c causa est quare laborabit iniquus, sic. Dixi quod iniquus laborabit: & meritò: quia ipse *homo* .i. qui erat humanæ naturæ, & deberet habere se vt homo, rationabiliter scilicet non vt iumentum irrationabiliter: *cum in honore* positus *esset* .i. factus rationalis ad similitudinẽ Dei, quod honorabile nimis est: *non intellexit* .i. intelligere non curauit: cũ ex ratione posset intelligere interitum suum, cumq; bene viuendo effugere: sed *comparatus est iumentis* .i comparabilis factus est iumentis, secundum insipientiam, vt irrationabiliter se haberet. Ne verò putaretur falsò comparatus, addit. Et hoc modo comparatus, quod *similis factus est illis*, in insipientia: dixi quod insipientes sunt vt iumenta: & *hæc via ipsorum* .i. hæc insipientia per quam incedunt augmentando de die in diem: ideoque via dicitur, erit *ipsis scandalum*.i causa scandali .s. æterna mortis. Vel sic. Dixi, positi sunt in honore .i. in rationalitate. Et hæc rationalitas, quæ via ipsorum esset ad vitam, nisi se ab ea distorquerent, quoniam eam postponunt, erit scãdalũ ipsis .i. causa scandali. Dixi quod iniqui comparati sunt iumentis in insipiẽtia. Non aũt eis sufficiet quod insipientes effecti sunt, sed *& postea* quam insipientes sunt: *complacebunt* alijs insipientibus per se factis *in ore suo* .i. in suggestione oris sui. Quod est dicere. Suggerent alijs ore, non solum exemplo considere in virtute, & in diuitijs gloriari, quod summa insipientia est. Et hæc eorum suggestio eis quibus fiet complacebit & conformabuntur. Quoniam igitur insipientes vt iumenta facti sunt, & alijs in ore suo complacebunt: *positi sunt* .i. ponentur *in inferno* vt sint *sicut oues* .i. deuorentur à morte perpetua ad similitudinem ouium, quæ ad hoc natæ sunt vt deuorentur. Ne verò putarentur sic deuorari, vt ex toto perirent sicut oues, & sic post ea mortis tormenta non sentirent, addit. *Mors depascet eos* .i ita consumet vt tamen in tormentis viuant: ad modum herbæ, quæ cum depascatur, tamen restat: hoc autem dicit ad exaggerationem calamitatis eorũ. Melius enim esset ex toto mori, quã depasci. Dico quod depascentur à morte. Et vt magis doleant, *iustis* quibus hic dominantur, & quos affligunt *dominabuntur eorum* .i. iudicabunt eos: *in matutino* .i. in matutina resurrectione. Iuxta illud. Iudicabunt sancti nationes, & dominabuntur populis. *Et auxilium eorum* iniquorum *in inferno* postorum *veterascet* .i. deficiet ad similitudinem vestis veteris, quæ deficit. Quod est dicere. Non ibi amicorum suorum obtinebunt auxilium: hoc autem quod auxilium veterascet procedet *a gloria eorum*, id est, gloria supe biæ quam hic habent erit inde causa. Vel aliter Auxilium quod nunc expectant à gloria eorum, in inferno eis positis deficiet. Dico quod mors sic depascet eos, & non redimentur à fratre. *Verumtamen* quamuis videat similiter perire & non redimi: cum hic omnibus tulerijs subiaceam, *Deus redimet animam meam de manu* .i. de potestate *inferi*. Quod est dicere. Quamuis carnis mortẽ subeam, tamen mors Domini redemptio mea erit, ne infernum introeam, cum hoc sit quod acceperit me.i. humanitatem meam vt me redimeret. Per hoc autem innuit, quod similiter alios sibi conformes redimet. Et ideo quia impij depascentur, & anima mea & mihi conformium redimetur, tu iuste quilibet ne timueris illum qui simpliciter est homo: nec etiam deificatus, iniquum scilicet, cùm dies factus fuerit. Ipse homo & potens ad affligendum te. *Et cum multiplicata fuerit* hic *gloria* .i. excellentia *domus eius*, quoniam non omni tempore durabunt hæc. Sed *cum homo interierit* morte corporis, *non sumet omnia* .i. non habebit aliquid

diuitia-

diuitiarum, vnde contra te in futuro superbiat. *Neque descendet cum eo in infernum gloria domus eius*, in qua gloriatur & superbit. Et verè non sumet aliquid, neque exaltabitur gloria domus eius: *quia anima eius* .i. sensualitas eius *benedicetur* .i. exaltabitur tãtum *in vita ipsius*. Quod est dicere. Verè in futuro nõ exaltabitur quia tantum in hac vita sensualitas eius exaltabitur, in omnimoda voluntate. Ostensio quasi à repetitione. Anima eius dico dicentis sibi. Benefac animæ tuæ in omni voluntate. Nam *cum benefeceris ei confitebitur* tibi .i. laudabit te aliquis dicendo te probum & dapsilem. Sequitur. Introibit &c. Quod sic continuatur. Ita dicet iniquus secum, scilicet confitebitur &cet. & benefaciet animæ suæ. Et tamen quamuis hîc sibi benefaciat, *introibit vsque in progenies patrum suorum* .i. vsque in infernum: quo introierunt progenies aliorum iniquorum, quorum filius est in multitia. Vel sic. Vsque in infernum quo introierunt diaboli patres eorum per superbiam suam: qui dicuntur progenies .i. gignẽtes eum iniquum in infidelitate. Et postquam introierit, *vsque in æternum non videbit lumen* .i. Dei cognitionem. Et ideò introibit, & non videbit: quia *homo cum in honore esset* &c. Hoc autem vt superiùs exponitur: quod ideò repetit, vt eum à iumentorum similitudine retrahat.

IN PSAL. XLIX.

Tres tores, tres modulationes psalmorum Dauid.

Titulus XLIX Psalmus Asaph. *Asaph, Eman, Ethan, Idithun: quatuor modulatores fuerunt: qui modulatoribus aliis præerant, qui Dauid Psalmos modulabantur. Hic autem non videtur* Asaph *vox hæc appositæ ad quamlibet historiæ figuram, sed propter sui interpretationem. Asaph enim illud idem quod & synagoga interpretatur: congregatio videlicet: ideoq; hic ponitur psalmus .i. tractatus iste est Asaph .i. congregationis fidelium ante aduentum Christi. Sciendum autem collectionem illam ante aduentum Christi: non ideò dictam esse synagogam .i. congregationem: quod ad irrationabiles & coactos pertinet: quia multi eorum cùm perfectissimi essent, dicti sunt Ecclesia .i. conuocatio: quod ad rationabiles pertinet, & non coactos: qui sola conuocatione accedunt: sed secundum maximam partem, qui non ratione sua eos ducente ad hoc legi deseruiebant, sed timore pœnæ, more irrationabilium animalium. Quæ non ratione ea ducente, sed vi in vnum congregantur. Introducuntur autem in hoc psalmo fideles ante aduentum Christi existentes, dicentes Deum qui per Prophetas antè loquutus fuerat, per filium suum incarnatum mundo loquuturum. Et sacrificijs legalibus quæ tantummodo signum nouæ legis exteriora exinanitis, sacrificium laudis instituturum: quod in peccatoribus non esse ostēdit: vt ipse sit à peccato, & si non amore, saltem timore retrahantur. Ideo verò istos introducit Propheta: vt hoc quod hic prophetatur tantorum virorum testimonio magis sit confirmatum.*

Synagoga.

Ecclesia.

Asaph idem quod synagoga.

Hebr. 1. 1.

DEVS *Deorum Dominus locutus est, & vocauit terrã.* Quasi dicat. Ille qui Dominus est in rebus, & cũ Dominus sit, potestatẽ habet sua pro modo suo immutandi & disponendi. Et qui Deus est i. creator omniũ, ideoque in omnibus credendus, & non talis Deus, qui ab alio deificatus sit, quemadmodum multi fideles perfecti. Sed Deus deorum .i. spirituum cœlestium, & perfectissimorum hominum. Qui ideò Dij dicuntur, quia eius sunt diuinitatis participes. Iste Deus loquutus est. i. tempore plenitudinis per filium populo suo loquetur: qui iam sæpius antea per oracula prophetarum est loquutus. Vnde Apostolus. Multifariàm multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè loquutus est nobis in filio. Et postquam fuerit per filium loquutus, vocauit terram *à Solis ortu vsque ad occasum*. i. vocabit ad fidẽ per prædicatores de omnibus habitatoribus terræ, à Solis ortu vsque ad occasum. Cùm autem

subsequenter ponere deberet, quid loquetur: interponit quod ex Iudæis nascetur, vel à Iudæis incipiet vocationem suam : vt Iudæos infideles, qui eum negaturi erant esse Deum, authoritate sua conuictos, ad audiendum quæ loquuturus est, & obsequendum inuitet : interponit etiam ignem in conspectu eius exarsurum, & tempestatem in circuitu eius esse futuram. Et cum cœlum .i. Apostolos: & terram, id est, mediocres fideles à perdendis separaturum. Qui etiam Apostoli adnunciabunt alijs, qui terra erunt, iustitiam eius Dei: vt cùm hoc tanto antè tẽpore prophetizet Iudęos incredulos, ad audiendum & obediẽdum Christo, & discipulis eius incitet. Adhortatur quoque ipsos cœlos ad Dei fideles futuros prædicatione sua congregandum, vt innuat quantam iam tanto antè tempore existens, huiusce rei habeat affectionem. Et eandem affectionem doceat alijs habendam esse. Hoc notato, ad verba libri redeamus. Sequitur. Ex Sion species &c. Quod sic cõtinuatur. Dico quod loquetur per filium incarnatum. Et *species decoris eius* filij procedet *ex Sion*. i. ipse speciosus in innocentia, & decorus in omnibus virtutibus, nascetur ex plebe Iudaica: quæ designatur per Sion, quæ turris est in Iudæa. Vel sic. Dico quod vocabit omnem terram : & species decoris eius Dei, id est, prædicatores eius speciosi in innocentia, & decori in virtutibus, procedent ex populo Iudaico. Vel sic. Aduocabit terram. Et species decoris eius terræ incipiet ex Sion, id est, primi speciosi, & decori terræ quos ipse vocabit, erunt de Sion. Ecclesia scilicet primitiuorum. In hoc autem Iudæos benevolos reddit ad cum audiendum, cùm ex eis nasci dignaturus sit, & ex eis vocationem suam incepturus. Dixi quod Deus loquetur per filium. Et ipse filius Deus existens cum Patre. Et secundùm hoc inuisibilis veniet, non localiter, sed in notitiam hominum *veniet manifestè*, id est, manifestus

A & visibilis secundùm quod homo. Dico Deus, & non recens: sed *Deus noster:* quem nos & patres nostri coluimus. *Et* ipse *Deus non silebit* se esse Deum. Quod est dicere. Et voce & opere se ostendet esse Deum, secundum quod in Euangelio legitur. Ego in patre & pater in me est. Dixi quia veniet : & postquam venerit, *ignis in conspectu eius exardescet*, id est, feruor dilectionis augmentabitur, ad modum ignis exardescentis : in consicientibus eum speciali aspectu in fidelibus scilicet. *Et tempestas valida*, id est, excæcatio vehementissima : quæ ideò dicitur tempestas, quia eos ad modum tempestatis deijciet, & per illicita rapiet. Erit *in circuitu eius*, id est, in infidelibus. Qui neglexerint ei appropinquare : Et erunt in circuitu eius, id est, in elongatione eius. Vel sic, valida tempestas, id est, excæcatio erit in consicientibus: Non in diuinitatem. Sed in circuitu eius, id est, in humanitate sulummodo. Quod est dicere. In illis tempestas erit, qui eum simplicem hominem esse opinabuntur. Humanitas autem, per similitudinem circuitus dicitur. Non quod in se diuinitatem localiter comprehendat, sed quod in ea occultè & spiritualiter ipsa diuinitas habitet. Cùm enim intra rem aliquam habitamus, eâdem re circundamur. Quoniam autem dixerat, vocabit terram, & non expostulerat, ne hoc ignoraretur ostendit. Dico quod vocabit terram : & hoc modo, scilicet. Prius *aduocabit*, id est, ad fidem vocabit *cœlum*, id est, Apostolos, qui sublimitate virtutum dicuntur cœlum. Ne verò putaretur amittere diuinitatem, propter assumptam humanitatem, addit *de sursum* existens. In sublimi scilicet æqualitate diuinitatis cum patre: Ac si sic diceret. Quamuis homo sit manifestus & visibilis, & humanâ voce vocans & loquens; tamen de sursum erit. Per hoc autem Iudæorum perfidiam expugnat, qui eum hominẽ simpliciter esse mentiuntur.

Ioan. 14. 10.

Circuitus humanitas Christi.

Apostoli cœlum dicuntur.

Vnde

Luc.2.23. Vnde ipse testatur. Vos de deorsum estis: Ego de supernis sum. Dixi, quod prius cœlum aduocabit. *Et* per cœlum aduocabit *terram.* i. alios fideles qui erunt terra eius, compluendi doctrina ipsorum Apostolorum. Sicut terra à pluuia cœli compluitur, vt per hoc sit fertilis. Volens per ipsum cœlum, discernere à massa perditorum populum suum. i. terram suam. Quod est dicere. Per cœlum iam vocatum, vocabit & terram ad fidem, vt separet eam à perditis: Et si non à conuersatione perditorum in præsenti, saltem à conformitate eorum & in futuro à præsentia quoque. ¶ Sequitur exhortatio ad ipsum cœlum, quæ talis est. Dico quod per vos, ô cœlum, *aduocabit terram:* Et quoniam hoc tale vobis iniungetur officium, diligens huic officio adhibete studium. Scilicet prædicatione vestra congregate in vnitatem fidei: & hoc *illi*, id est, ad honorem eius, non ad vestri extollẽtiam: *Sanctos eius*, id est, illos quos accedentes ad se fide sanctificabit. Determinat verò, qui sint illi: sic. Sanctos dico. illos scilicet *qui ordinant*, id est, qui ordinabunt *testamentum.* i. legem nouam eius, *super sacrificia* legis veteris. Quod est dicere. Sacrificia reputabunt inferiora, id est, indigniora. Et testamentum superius. i. dignius: à similitudine illius, qui ordinat lapidem super lapidem & cætera talia. Exhortatione interposita, redit ad hoc quod incœperat. Sic. Dico quòd aduocabit cœlum, & per cœlum terram: *&* ipsi *cæli annunciabunt* ipsi quos vocabũt *iustitiam eius*, quod ipse iustus est. Et *quoniam* ipse qui *Deus* est, *iudex est*: quod est dicere, vt illos à peccatis exterreat, annunciabunt eum iustum esse iudicem, qui in futuro peccata vlciscetur. Vel hoc totum ab illo loco vbi dicit: Deus manifestè venient: vsque ad audi populus: de secundo aduentu legi potest, de quo ideò interponit, vt cùm ipsum filium quem loquentem vult introducere, terribilem iudicem in

A secundo aduentu aduenturum ostenderit, incredulos ad audiendum, & illi obediendum, timore saltem instiget. Deus manifestè &c. Quod sic continuatur: Dixi quod Deus per filium loquetur & vocabit terram: & quod ex Sion erit species decoris eius. Et ipse filius qui cùm humilis erit, non apparebit incredulis esse Deus, manifestè veniet ad iudicium in futuro. i. cùm potestate & maiestate. Et sic apparebit esse Deus, secundum quod in
B Euangelio legitur. Tunc videbunt Luc.21.27. filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Dico quod Deus filius veniet qui non est recens Deus. Sed Deus noster, quem colimus. Et ipse veniens non silebit à vindicta, sicut in priori aduentu. Quod est dicere: vlciscetur in eos apparens in maiestate: qui negligent eum venientem prius in humilitate: Exponitur autem quomodo vlciscetur: sic, verè non silebit: ignis enim elementarijs exC ardescet in conspectu eius, id est in præsentia eius. Notandum autem, quod ignis iste non erit ille ignis æternus. Quo postea impij sine fine torquebuntur? Sed vt beatus Petrus affirmat erit. In resurre- Ignis ante iudicium qualis. ctione mortuorum iste ignis, tantum altitudinis aeris attingens, quantum diluuij inundatio conscẽdit. Quo igne omnis aeris fœditas expiabitur. Per quem ignem fidelium corpora & animæ simul coniunctæ, sicut modo sunt, velocitate summa sine læsione qualibet, Domino obuiam in aera occurrent ad iudicium. Vnde Paulus: 1.Thes.4.17 rapiemur obuiam Domino in aera, impij verò peccatorum mole grauati, multum læsionis in se ferentes, transibunt ad iudicium, in æterni protinùs ignis mittendi cruciatum. Sequitur. & cum ignis ibi futurus sit, & in circuitu eius, id est circa eum localiter, vel in circuitu, id est in elongatis ab eo in impijs scilicet, erit tempestas valida ventus vehementissimus, scilicet multitudo an-

tulorum, *de domo* i. de familia tua. A *Neque* accipiam *hircos*, id est sacrificium hircorum, *de gregibus tuis* sumptum. Per has autem duas partes, dat etiam intelligere de aliis partibus. Quod est dicere: nulla sacrificia tua mihi erunt acceptabilia. Posset dici, etiam si non sunt signa, Cum tu ista dare velimus, accipe. Contra hoc verò sic addit. Cùm vobis non essent vitia, sicut prius dum signa erant, non oportet vt accipiam. Non enim his egeo, *quoniam mea sunt omnes feræ syluarum*, quarum vos potestatem non habetis. B Et *mea sunt iumenta* pascentia *in montibus, & boues*, id est non solum domestica animalia mea sunt, sed & syluestria, scilicet feræ, boues, & iumenta in montibus pascentia, quibus dominari non potestis. Ac si diceret, dum vobis prosint vt ea acciperem, accepi, scilicet cum signa erant. Constat autem, quod nusquam mihi profecerunt, neque proficient. Sed cùm amodo vobis non profuerint, quia iam eorum significatum aduenit, ad quid ea accipiem, quasi his egerem. Non egeo C quidem, cum omnia animalia quadrupedia & domestica, & syluestria sint mea. Non solum autem mea sunt quadrupedia, sed etiam *cognoui omnia volatilia cœli*, id est cùm creator eorum sim, cognosco eorum omnium naturam. Et non solum volatilia mea sunt, sed *& pulchritudo agri mecum est*, id est pulchræ mes- Pulchritudo agri quæ. tes, & fructus agrorum, in dispositione mea sunt. Ego enim creator eorum. Ac si diceret. Non egeo, vt des mihi volatilia & messes in sacrificium tibi inutile. Hæc enim omnia mea sunt. Cùm dicit cognoui volatilia, innuit quod suæ creaturæ sunt. Cùm autem & quadrupedia & volatilia mea sint, & pulchritudo agrorum, *si* hoc fit quod *esuriero*, quod nunquam tamen continget *non dicam tibi*, vt mihi ista offeras. Et reperit causam, quare non dicat vt confirmet, sic: verè non dicam, nec oportet. *Meus est enim orbis terræ* i. omnis terra, *& plenitudo eius*, id est omnia quæ in eis sunt. Ac si dicat. Cùm non sint signa, videris offerre ad hoc, vt hæc esuriam. Si ideo non oportet. Nam si esuirem, non quærerem ista à te: possem enim egomet accipere, cùm omnis terra sit mea, & quicquid est in ea. Quia verò dixerat, si esuriero, putaret aliquis, quod aliquomodo esuiret. Quod remouet sic: quamuis dixerim si esuiero, *nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* nequaquam. D Quod est dicere, non est necesse vt te moneam ad hæc offerenda mihi. Ego namque non manduco carnes taurorum, neque potò sanguinem hircorum. Postquam ostendit hæc sacrificia se nolle, ad illud quod sibi placet sacrificium inuitat, cùm dicit, Immola Deo &cæt. Quod sic continuatur. Dixi quod sacrificia de vitulis & hircis non curo, vt immoles, sed potius *immola* mihi Deo *sacrificium laudis*, id est hoc sacrificium, vt me laudes, & affectione, & bona operatione, & etiam voce: & hoc quoque quod me laudabis, non putes à te habere, sed *& redde* mihi *altissimo vota tua*. i. sacrificia laudis, quod est dicere, reputa quod ego tibi hoc dabo, vt si mihi sacrifices, & mihi ista vota reddas ex debito, non donare te credas ex dono. Vota dicuntur huiusmodi sacrificia, quod à fidelibus in baptismate Deo vouentur. Et si sacrificium laudis immolaueris, *inuoca me* liberatorem *in die tribulationis*, id est in extrema die tui obitus, quando occurrent tibi Spiritus maligni, volentes te in tribulationes deducere: *& eruam* te ab omni tribulatione; *& inde* erutus, *honorificabis me*, id est laudabis in æternum, in gloria perpetua constitutus. Honorificabis s. non voce, sed affectione. Quoniam autem dixerat immolandum esse Deo sacrificium laudis, ne putarentur hoc sacrificium posse peccatores immolare, qui laudare videtur eũ voce exteriori: quod non est dicẽdum esse

laus,

laus. cum discordent in affectione & opere; ostendit fidelis Asaph ex ipsa auctoritate diuina, peccatorem nulla vtilitate sua Dei laudem voce solum adnunciare, sic: Dixi Deum præcepisse, Immolandum esse sacrificium laudis, & voce, & opere, & affectione. Sacrificium hoc offert iustus, maxima vtilitate sua. *peccatori autem* non pœnitenti, *dixit Deus* per scripturas, & dicit etiam per filium suum, *Quare tu enarras iustitias meas*, id est qua vtilitate enarras alijs præcepta mea, quæ iusta sunt: *& qua* vtilitate tua *assumis testamentum meum*, id est legem meam *per os tuum* loquendo tecum, & me sola voce laudando? nulla vtilitate tua hoc agis: quod est dicere. Iustus maxima vtilitate sua Deum voce laudat, cùm in vita non discrepet, peccator autem vt ipsa Dominica auctoritate conuincitur, nulla vtilitate sua Deum voce laudat, cùm vel secum vel alijs Dei laudem adnunciat. Ostendit autem in persona ipsius Dei, quare sit eas laudare inutile: sic. Dico quod enarras iustitias meas alijs voce, & assumis per os tuum, quas iustitias iusti enarrant opere & patienter, ferendo disciplinam meam, & ideo ipsis vtiles sunt. *Tu vero* eas enarrans & assumens *odisti*, & adhuc odio habes *disciplinam*. Quod est dicere. Si aliquando te pietate paterna, propter peccata tua corrigenda disciplina tribulationum affligo, nō eam patienter, & cum dilectione fers: Sed odio eam habendo, cum tædio & murmure inutiliter fuit nes. Et non solum odisti disciplinam, sed *& proiecisti retrorsum sermones meos*, id est neglexisti præcepta mea malè viuendo. Ostendit autem per partes, quo modo proiecerit: sic, verè proiecisti sermones meos Ego enim præcepi non furari, & tu *si videbas furem, currebas cum eo*, id est celeriter consentiebas ei vel actu vel assensu. Et ego dixi non esse adulterandum, *&* tu si videbas adulteria exercentes, *cum* ipsis *adulteris ponebas portionem tuam*, id est partici A pationem tuam. Quod est dicere: particeps fiebas adulterij cum ipsis, vel actu vel consensu: præcepi etiam non esse blasphemandum, & *os tuum abundauit malitia* blasphemiarum in proximum. Statui quoque non esse decipiendum proximum in dolo, *& lingua tua concinnabat dolos*, id est, concordando & commiscendo veritatem, vt magis falleret, proferebat dolos aduersùm proximum. Dico quod os tuum abūdauit malitia blasphemiarum in proximum, & hoc non semel tantùm, sed *sedens* i. immobilis & perseuerans. *loquebaris* B *aduersus fratrem* tuum malitiam blasphemiarum; & quia frater potest intelligi æquiuocè, scilicet, vel frater secundum genus tantum, vel etiam secundum fidem, vel insuper secundum impietatem: determinat de quo fratre hic agat. Cùm addit. Dico, sedens aduersùs fratrem loqueberis vt. i. scilicet, *adhuc filium matris tuæ* Ecclesiæ, *ponebas scandalum*. Quod est dicere. Si peccasses contra C fratrem illum, qui solum frater est in genere, vel aduersùs eum qui frater est in impietate, licet malum esset non tamen adeò esset intolerabile. Sed quod multò grauius est, scandalizabas malitia blasphemiarum eum, qui frater tuus erat secundum vnitatem Ecclesiæ. Ideoque quia sic sermones meos proiecisti & multis D aliis modis, nulla vtilitate tua laudas me, enarrando ipsos iustos sermones. Dico quod si videbas furem currebas cum eo, & cætera similia faciebas, & verum est: *hæc* omnia *fecisti* reuera, *& ego tacui*. i. non redargui te, damnando protinus pro his commissis. Et quia tacui, *ô iniquE existimasti quod ero tui similis*, cōsentiendo iniquitati tuæ, non puniendo, vel *iniquE* potest legi aduerbialiter. sic quia tacui, existimasti quod ero tui similis, non vlciscendo iniquitatem tuam, & hoc iniquè existimasti, id est non fuit vera existimatio tua: nam ego *arguam te* in futuro, damnatione tua, *&* sic arguam, quod *statuam te contra faciem tuã*.

hoc

hoc autem per similitudinem dicitur, quasi poneret: Adeo manifestè arguam, quod velis nolis, faciam te cognoscere iniquitatem tuam, quam modo cognoscere negligis; à similitudine alicuius, qui si contra faciem cuilibet statuitur, cognoscit eum.

Notandum, quod hoc de peccatore ideo interponit, vt terrendo eum à peccato retrahat, & ad pœnitentiam adducat. Postquam verò peccatores exterruit, ad intelligẽdum quod sacrificium facturi sint, inuitat. vt in vltimo instruat, sic: Dixi quod nulla vtilitate sola voce peccator me honorificat. Ergo vos peccatores *qui* modo *obliuiscimini Deum*, me scilicet, non obediendo præceptis meis, *intelligete*. i. diligenter percipite hæc quæ dixi: vt non sola voce, enarretis iustitias meas, neque proijciatis sermones meos retrorsum: *ne* si non intellexeritis, *quando*, id est aliquando *rapiat* vos Deus ad vindictam, eo scilicet, & tunc *non sit qui eripiat* vos de damnatione. Ac si poneret. Cùm diabolus aliquando ad malum rapere vos intendat, eripio ego vos: sed si ego rapuero, nemo poterit vos eripere. Quoniam autem eos de peccatis exterruerat, possent quærere, quandoquidem enarrare iustitias tuas, sic vt sermones tuos proijciamus, tibi non placet, quid agamus, nos instrue. Cui petitioni sic respondet. Dixi quid non valet sic enarrare iustitias meas, cùm hoc non sit ad honorem meum, sed *sacrificium laudis honorificabit me*, id est hoc erit ad honorem meum, quod laudet & voce, & opere, & affectione: *& illic*. i. in illo sacrificio erit *iter*, *quo* itinere *ostendam illi* qui hoc egerit, *salutare Dei*. i. saluationem quam Deus dabit suis in futuro. Ac si dicat: insistere debet vnusquisque ad sacrificium laudis: quod erit iter, id est via per quam ille qui instituerit, videbit saluationem quam Deus dabit suis in futuro, ego scilicet. Vel sic poteſt versus iste continuari, vt expositio non mutetur: ergo qui inutiliter enarratis sola voce iustitias meas: intelligite hæc quæ vobis dicam, sacrificium laudis honorificabit me &c.

IN PSALM. L.

Psalmi Titulus L. In finem psalmus Dauid, cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bersabee, *quod sic exponitur. Psal. iste attribuendus est Dauid Prophetæ, respicienti in finem. i. in Christum, finem Prophetiæ & legis, per cuius misericordiæ & passionis fidem putat se de homicidio & adulterio, quod commisit, esse saluandum: factus iste psalmus cum hoc sit, quod venit ad eum Nathan Propheta. Cum in hoc loco causa tuè ponitur. Ac si diceret, causa quare hunc psalmum componeret: exstitit Nathan Propheta veniens ad eum. Quia verò ad eum multotiens venerat: Ne ignoraretur in quo aduentu, ipse causa fuit huius psalmi, determinat hoc cum addit, quando intrauit ad Bersabee. Quando hîc causatiuum est. Quasi poneret. Cùm venit ad eum Nathan Propheta ad corrigendum eum iussu Domini: quandoquidem ipse Dauid intrauit ad Bersabee, & commisit adulterium. Cùm dicit intrauit ad Bersabee: rem turpem occultè indicat, nec oportuit apertius dici, cum historia nota sit. Quæ historia breuiter attingenda est, propter ipsius figuram. Legitur quidem Dauid de solario suo Bersabeæ Uriæ uxorem de lauacro prodeuntem aspexisse, eiusque pulchritudinem concupiuisse, qua in adulterio cognita: quoniam eam propter infamiam marito superstite, in coniugio retinere non poterat, eundem maritum eius Uriam, fraudulenter fecit interfici, & sic eam sibi coniugio conIunxit. Cæterum quia se de peccato tanto securè habens, Deo per pœnitentiam & afflictionem satisfacere negligebat, iussu Dominico per Prophetam Nathan correptus, & de peccato pœnitens, hunc psalmum condidit. In quo Deum vehementi affectione de peccati sui remissione orat, & eius beneuolentiam in*

Dauid adulterium & homicidium. 2. Reg. 11.

vltimo captat. Orat etiam de omnium iniquitatum suarum remissione. Promittit quoq; sibi ex confidentia diuinæ clementiæ & potentiæ, se per fidem Dominicæ passionis & baptismi futuri mundandum esse, rogans vt cum mundatus fuerit, non permittat eum Deus ad peccata reuerti. Ostendit quoque vt magis Dei clementiam ad condonandum moueat: quod si Deus ei indulserit, multi peccatores eius exemplo pœnitentes ad eum conuertentur. Excusat q. se, ideo sacrificia legalia non offerre, quia scit Deū eis peccata non condonare. Ostendit insuper, quod per sacrificium Spiritus cōtribulati quod Deo gratissimum est peccata condonātur. Quod sacrificium quia præuidet in Ecclesia futurum, orat ex affectione nimia pro ea. Vt eam Deus benignè constituat, quæ constituta seipsum super altare fidei Deo sacrificabit. Notandum autem, quod ad vtilitatem nostram Dauid offensio & pœnitentia & remissio de peccato suo nobis proponitur: vt cum tantum virū vsque adeo in sanctitate prouectum, sic grauiter cecidisse viderimus, nos vsquequaq. debiles nullatenus in nobis fiduciam habētes, casum semper timeamus, & omnimodo caueamus. Si autem ad modum eius, vel multò etiam grauius ceciderimus, eius exemplo ad pœnitentiam reducti, propeccato nostro flendo, & omnibus modis Deo satisfacere satagendo, de remissione, cum affectione immodica oremus, & sic veniam consequemur. In hac historia figura continetur, quæ tametsi à huius intentionem psalmi non videtur attinere: non tamen dicenda est audientium vtilitate carere, quæ figura hæc esse dicitur. Per Dauid qui manu fortis & desiderabilis interpretatur, Dominus Iesus qui contra diabolum agendo viriliter manu fortis extitit, & ante tēpus plenitudinis à fidelibus veris desideratus fuit, intelligitur, qui de solio. s. de misericordiæ suæ sublimitate, considerans Ecclesiæ de baptismi lauacro prodeuntis pulchritudinem sanctitatis & innocentiæ, concupiit eam quæ Ecclesia per Bersabee figurabatur: quæ puteus satietatis interpretatur. Ecclesia namque est puteus doctri-

Bersabee.

A

næ Dominicæ dogmate satiatus: iuxta quod in Euangelio legitur. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vt igitur Ecclesiam Christus sponsam sibi coniungeret, diabolum cuius sponsa fuerat, in infidelitate posita, morte sua non secundum essentiā, sed secundum potentiam peremit: vt in eo videlicet propter Adæ peccatum nullum vlterius vsurparet imperium. Quod peccatum per ipsius Christi fuit obediētiam deletum, qui diabolus per Vriam Bersabee sponsum à Dauid interfectum, præsignabatur; qui lux mea Dei interpretatur, diabolus nam q. rectè lux mea Dei dicitur. Qui de naturæ suæ lucidissima specie superbiens, non se humiliter erga Deum vt creatura eius habuit, sed non voce, immo arrogantiæ suæ cognitione, secum ait: lux mea est lux Dei.

Ioan. 7. 38.

Vrias.

B

Quod est dicere, quoniam à Deo lucidissimæ naturæ exitio, non vt creaturam, sed vt Deum me habebo, hac enim mea tanta luce, me Deum esse comprobatur, qui diabolus, non voce sed affectione dixisse perhibetur. Ponam sedem meam ad aquilonem. i. in frigore dilectionis altissimi, & sic similis ero altissimo. Ac si diceret. Si dilectionis eius igne feruens, me vt creaturam ipse subdidero, licet lucidissimus existens, tamē ei dissimilis, cùm ipse Deus, ego verò eius creatura reputabor, sed sedebo in aquilone. i. in frigore dilectionis eius immorabor, nec ei subditus ero, & similis ei ero. i. cum tanta lucis sim, Deus sicut ipse existimabor. Notandum sanè, non ignominiosum esse, si per Bersabee adulterā, Ecclesia quæ sponsa Christi virgo est & casta, per Dauid verò peccatorem Christus à peccato immunis. Per Vriam quoque innocentem & iniustè peremptum diabolus nocens & iuste Dei morte interemptus, fuerit figuratus, non enim magis ignominiosum est, quam quod sæpè diaboli nomen litteris aureis, Dei autem nomen atramento. i. colore nigro describitur; quoniam nec atramenti vilitas aliquid Deo offert dedecoris, nec auri pretiositas diabolo quidlibet honoris attribuit.

Esa. 14. 14.

C

D

Adultera figuratur ecclesia. & Dominus Iesus Christus mundat eam per baptismum.

Mise-

Peccatum. Iniquitas.

Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Quod est dicere. Cùm tu Deus sis, & tui sit misereri, miserere mei. Et non parum, sed ad modum magnæ misericordiæ tuæ, vt cùm scilicet magna sit misericordia tua, & peccatum meum magnum, secundum quòd magna est misericordia tua, miserere mei, cuius peccatum magnum est. *Et* miserere mei *secūdum multitudinem miserationum* tuarum, id est secundum beneficium misericordiæ tuæ, quæ multa sunt, quæ beneficia miserationes dicuntur. Quod est dicere, non solum ad mēsuram magnitudinis misericordiæ tuæ oro, vt peccati mei magnitudini misereāris, sed ad mensuram multitudinis miserationum tuarū, vt cùm. s. multæ sint miserationes, tuæ miserearis mihi per ipsas, qui multa delicta per Bersabee commisi. Peccaui namque in adulterio, peccaui in homicidio, peccaui & in negligentia tui, & in hoc quod Bersabee nocētem feci. Per hoc quod Dei magnam esse misericordiam dicit, & multas esse miserationes eius, innuitque magnum esse peccatum suum & multiplex, beneuolentiam Dei captat, se accusando & Deum magnificando. Ostendit autem in quo sui misereatur, cùm addit, sic scilicet miserere: *Dele iniquitatē meam.* i. dele à memoria tua iniquitatem meam, vt non punias, vel sic, dele ab anima mea, maculam iniquitatis meæ. Et sic dele, scilicet *laua me ab iniquitate mea, amplius* quam de alijs iniquitatibus laueris. Ac si dicat, de alijs iniquitatibus me iam lauisti, quæ non tam amplæ fuerunt, sed cùm ista sit amplior, quam illæ essent, ampliori egeo lauatione. Ideoque amplius me laua. Vel sic amplius laua me, quàm sciam te rogare, non enim te tantum rogare scio, nec possum, quantum oportet. Et non parum laua, sed *munda me* ex toto, per magnam misericordiam tuam. *A peccato meo*, peccatum idem est, quod A iniquitas, vel peccatum potest intelligi concupiscentia mala, iniquitas verò actus ipse. Grauius enim videtur notare iniquitas, quam peccatū. Quia se mundari orauerat, supponit causam qua mundari debeat, sic: oro munda me, & mundare debes. *Quoniam ego* qui te oro, & qui peccaui *cognosco iniquitatem meam.* i. non me latet iniquitas mea. Et non ad horam cognosco, sed *& peccatum meum.* i. iniquitas mea, *est semper contra me*, id est in conspectu meo interiori: Quod est dicere, semper aspicio oculis interioribus peccatum meum vt de illo gemam, à similitudine rei, contra aspectum alicuius positæ, quam semper conspicit. Et hoc est, ac si sic poneret. Mundare me debes ex misericordia, nam cùm sciam peccata omnia criminalia vel à Deo, vel ab eo qui committit esse punienda, non dedignor iniquitatem meam cognoscere, sed in interiori meo semper eam conspiciendo punio eam gemitu, & lacrymis, & assidua pœnitentia, & oratione. hoc autem totum est: ac si breuiter diceret. Mundare me debes, nec vlterius punire, cùm iustus sis. Nam ego iam in me frequenter iniquitatem meam punio. Hoc ostenso, quod ex magna misericordia debet eius Deus misereri, & ex iustitia, quia iam in se iniquitatem suam puniat, subiungit quoque quod ex potentia debet eum mundare, cùm ipse solus immunis à peccato & iustus possit peccata condonare: oro misereré, vt iniquitatem meam deleas, & hac fiducia oro, quia *peccaui tibi soli*, Quod est dicere. Quia cùm tibi peccauerim, tu talis es: qui condonare potes, nam solus es, id est singularis potentiæ, qui peccata potes indulgere. Nemo namque mundus à sorde, nisi tu: ideoque solus es potens ad indulgēdum: ideo quoque oro miserere, quia *malum feci coram te*, id est sic vt te non lateat, sed sit coram te, id est in conspectu tuo vt videas. Ac si poneret. Si iniquitatem meam scirem te late-

re, excusarem vtique me, non vt misertus esses orarem. Sed quia te omnia videntem, scio peccatum meum non latere, nolo me inutiliter excusare, sed humiliter oro miserere, in hoc autem quod Deũ singularis esse potentiæ dicit & omnia videre; multum eum beneuolum reddit: quo niam autem dixerat. Tibi soli peccaui, ne malè notando soli, intelligeremus sic eum velle dicere, vt solùm contra Deum peccasset, & non contra Vriam, quem iniustè occiderat, & sic mendax videretur, determinat qualiter intelligat soli: sic. Dixi tibi soli, & sic dico soli, quod es solus, *vt iustificeris in sermonibus tuis*, id est verax inueniaris in omnibus, quæ per Prophetas locutus es. & quæ etiam per filium loqueris. Vnde Apostolus, Est autem Deus verax, ömnis autem homo mendax. *Et* sic etiam solus es, vt *vincas cùm iudicaris*, id est vt bonitas tua vincat & superexcellat bonitatem omniũ, quotiescunq; fit à consideratione iustorum iudicium inter bonitatem tuã, & inter bonitatem aliorum bonorum. Quod est dicere, quotiescunque fideles tui compensant bonitatem tuam & aliorum, tua semper excellit. Vnde in Euangelio: nemo bonus nisi solus Deus. Ostendit autem vndè possit videri, quod ipse vincat, cùm addit, Ecce enim in iniquitatibus &cæt. Quod sic continuatur. Dico vincis cum iudicaris, à fidelibus, & verum est. *Fecè enim* in præsenti est. vnde possit hoc percipi; quod vincis & me, & omnes in humano genere. Nam cum tu sis immunis à peccatis, ego *in iniquitatibus* originalibus *conceptus sum*: quod est dicere: ego existens prius in iniquitatibus originalibus, conceptus sum à matre mea. Ac si dicat. Antequam à matre conciperer, cùm adhuc in lumbis patris essem, iam in iniquitatibus originalibus eram. Vnde Apostolus. Mors in omnes pertranijt, id est peccatum originale, per quod ad mortem venitur, nisi baptismate purgetur. Non solùm an-

Rom. 3. 4.

Mare. 18. 15

Rom. 3. 12.

A

B

C

D

te conceptionem fui in iniquitatibus originalibus, sed *& me concepit mater mea in peccatis*, id est in iniquitatibus originalibus, id est, sed & in ipsa conceptione fui in ipsis iniquitatibus originalibus. Et hoc totum est. Ac si breuiter poneret, in hoc & me & omnes humanos vincis, quia tu semper immunis es à peccato, ego verò & omnes humani, & ante conceptionem, & in ipsa conceptione iniquitatibus originalibus aggrauamur. Benè quidem ponit iniquitates pluraliter. Multipliciter enim Adam peccauit, scilicet delectatione, & actu: & exemplum peccandi alijs derelinquendo. Et verè vincis omnes bonitate. *Ecce* enim in præsenti est vnde hoc possit videri, quod bonitate, & me & omnes vincis.

Nam tu *dilexisti veritatem*, id est veram pœnitentiam & cognitionem meam de peccato. Quod est dicere. Cùm ego negligenter me habens, de peccato meo, pœnitentiam odio haberem, tu pijssimus dilexisti veritatem. i. vt veram pœnitentiam agerem, & ad hanc me per Prophetam Nathan commouisti. Per quod apparet, quod me bonitate vincis. Nam cùm ego contra memetipsum impius essem, in iniquitatis meæ obstinatione, tu pius extitisti in pœnitentiæ admonitione. Et in hoc etiam comprobatur quod vincis bonitate, quod mihi qui non promerueram, & adeò grauiter casurus eram, *manifestasti* spiritu Prophetico *incerta & occulta* mysteria *sapientiæ tuæ*, id est filij tui. quod est dicere. reuelasti mihi Spiritu S. mysteria incarnationis, & passionis filij tui, & quod mundum morte sua reparaturus esset, quæ incerta multis sunt, qui tametsi à Prophetis audierunt, non tamen horum plenariè per spiritum fidem habent, & occulta sunt multis, qui nihil penitus inde audierunt, ac si diceret: vt per fidem horum mysteriorum saluarer à peccato originali: gratuita pietate ista mihi manifestasti. Vnde constat quia vincis: cùm sine merito aliquo hęc ad salutem meam mihi re-

uela-

uelasti, & inde adhuc appareat quod vincis bonitate: quoniam *asperges me hyssopo*, id est facies me similem illi qui aspergitur hyssopo: & sic facies me similem quod *mundabor*. Quod est dicere, mundabis me per aspersionem sanguinis Christi, qui erit sparsus hyssopo, id est in humilitate. Quod in veteri lege præfigurabatur. Cum enim leprosus cum fasciculo hyssopi sanguine sacrificij aspergebatur, à lepra mundabatur. Per hyssopum autem quæ humilis est herba, & in petrosis locis existens, & ad pulmonis tumores deprimendos valens, humilitas Christi, qui petra firma est præsignabatur: qui diabolicæ potentiæ tumorem, per sui sacri sanguinis effusionem depressit, & peccatorum generis humani lepram exinaniuit. Per cuius humilitatis fidem, promittit se Dauid à peccato suo mundari, cùm dicit: Aspergès me hyssopo, id est me similem facies leproso, qui sanguine aspergitur per hyssopum. Et exponit quomodo faciet similem, cùm addit, &. i. scilicet *mundabor*, id est in hoc facies similem; quod sicut leprosus ille in corpore mundatur, sic & ego per fidem aspersionis sanguinis Christi in humilitate à peccato meo in anima mundabor, & non solùm per fidem passionis Christi mundabor, sed etiam *lauabis me*, id est mundabis me ab ipso peccato, in fide baptismatis Christo dedicandum. Et ego lotus in fide baptismatis, *dealbabor* in anima *super niuem*. Quod est dicere, maiorem candorem virtutum in anima habebo, quàm sit candor niuis suo modo. Quia maiorem candorem in corporibus inuenire non potuit, de niuis candore comparationem fecit. Et inde etiam appareret, quod bonitate vincis: quia *auditui meo* interiori, id est intellectui meo *dabis gaudium* remissionis peccati mei. Quod est dicere, nunc quidem contristor de peccati mei oppressione, erit autem quando intelligam misericordia tua deletum esse, id est per pœnitentiam quam ago: & sic gaudium mihi dabis de eiusdem peccati remissione, vel dabis gaudium interiori auditui, de hoc quod ego qui modo propter peccata arcana tua concipere nequeo, quandoque remissione percepta, id est plenariè arcana illa concipiam. *Et* in futuro dabis *lætitiam* prœmij, cùm mihi per gratiam iustificato, vitæ æternæ reddes retributionem. Et per hoc etiam vincis bonitate, quod *exultabunt ossa* mea *humiliata*, id est facies me exultare de ossibus meis, de ratione scilicet, & libero arbitrio, & virtutibus: quæ cùm modo sint per peccatum humiliatæ, quandoque rursus erunt per peccati remissionem & iustitiæ meæ restitutionem exaltatæ. ¶ Benuolentia Dei captata per bonitatis eius commendationem, ad orationem suam congruè redit, sic: Ostendi multimodè, quod bonitate vincis. Quoniam igitur adeo bonus es, *auerte faciem*, id est consideration*em tuam*, *à peccatis meis*, quæ per Bersabee commisi. Non sic dico auerte, vt non videas, quod impossibile est; sed sic auerte, ne punias. Auertere faciem à peccatis dimissis, id est non sic videre vt puniantur: aduerte verò faciem peccatis, sic considerare vt puniantur. Quoniam autem in facie visus est, facies pro consideratione ponitur. Non solummodo verò à peccatis per Bersabee commissis oro faciem auertas, sed & omnes iniquitates meas, quascunque commisi, dele, sic, vt non punias. Quibus deletis. *Cor mundum crea in me Deus*, id est tale cor, quod omni errore mundum sit, per quod tua mysteria valeam intra me contemplari. *Et spiritum rectum*, id est filium tuum, per quem omne quod rectum est efficitur, *innoua*, id est, nouiter inhabitare fac. *in visceribus meis*. Quod est dicere, sapientia tua, id est filius tuus antea quàm sic grauiter peccarem, secundum gratiæ operationem in anima mea inhabitauit, quam à me peccando

Exod. 24. d.

Hyssopus qualis herba. & quid emolit.

Auertere à peccatis aduertere.

Facies pro consideratione ponitur.

cando repuli. Quam oro vt ruſtus in me facias habitare. Innuit propter quid orat, vt innouetur, id eſt, reddatur ſibi Spiritus, id eſt filius, cùm interponit, *rectum*. Quaſi diceret, propter hoc ſcilicet vt cum ipſe Spiritus rectus ſit, me quoque rectum in operatione faciat, qui me à rectitudine peccando diſtorſi. Innouare dicit, non quantum ad eſſentiæ Spiritus renouationem cum immutabilis ſit: ſed quantum ad bonorum operum reparationem, quæ in eo defecerant: quaſi diceret, *redde mihi Spiritum rectum*, per cuius inhabitantem gratiam renouentur in anima affectiones bonæ, quæ defecerunt, quibus affectionibus opera bona exerceam, viſcera pro anima ponit: quia circa viſcera potiſſimum anima regnat. Et poſtquam Spiritum rectum mihi reddideris: ne *proijcias me à facie tua*. i. ne permittas vt ego per peccatum iterum me proijciam à rectitudine faciei tuæ. i. filij, qui facies patris dicitur, cò quod per eius obedientiam nos patris miſericordia vt ſaluaremur aſpexit: ſicut per viſum qui eſt in facie, aliquis aſpicit. *Et ne auferas à me*. i. ne permittas amplius auferri à me per peccatum, *Spiritum ſanctum tuum*. i. inhabitantem per gratiam Spiritus tui, & illius ſcilicet perſonæ, quæ vulgò Spiritus dicitur, quæ etiam à patre & filio procedit, quod eſt ac ſi dicat. Fac in me cõſtanter inhabitare gratiam Spiritus paracleti. Et ſic. *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui*, id eſt filij tui qui mundi Saluator erit, ac ſi diceret. Propter peccati mei grauitatem, ſaluatoris filij tui amiſi lætitiam. Scio namque quia in eius aduentu nihil vtilitatis habebo, niſi hic peccati remiſſionem per pœnitentiã adeptus fuero, vnde precor indulge, & ſic lętitiam Saluatoris venturi mihi redde: & in illa lætitia *confirma* me, id eſt perſeuerare me fac, ne peccando criminaliter ruſus ea caream. Dico. In ea me confirma, & hoc *Spiritu principali*. i. per te patrẽ in me ſpecialiter habitantem. Pater autem Spiritus principalis dicitur, non quod filio & Spiritui S. principetur, & eis maior exiſtat: ſed quoniam ab eo ineffabiliter gignitur filius, procediturque Spiritus. Bene quidem in primis agit de filio vbi dicit, Spiritum rectum innoua &c. Poſtea verò de Spiritu ſancto, cùm ponit, Spiritum ſanctum tuum &c. In vltimo quoque de patre cum ſubiungit. Spiritu principali &c. Si enim de patre prius ageretur, ab aliquo forſitan erroneo pater excellere filium & Spiritum dignitate crederetur, cùm pater principalis dicatur. Nunc autem quia de eodem ad vltimum agitur, cùm minorem non eſſe conſter, pariliratem obtinere nequaquam ambigitur. Notandum ſanè, non inconuenienter patrem & filium, Spiritum nuncupari. Omnis namque ſubſtantia incorporea, rectè Spiritus appellatur. Pater autem & filius, ſubſtantia incorporea ſunt. Poſtquam oſtendit quod per miſericordiam, & potẽtiam, & bonitatem Dei debent eius peccata remitti, vt veniam citius impetret, quod commodum ex ſui venia ſequuturum ſit, oſtendit ſic: Oraui miſerere & iniquitates dele, & cor mundum crea in me, & alia etiã multa rogaui, quæ ſi in me compleueris, exemplo meo *docebo iniquos*. i. alios criminaliter peccantes *vias tuas*. i. miſericordiam per quam peccata mihi indulſeris: & iuſtitiam per quam me iam iuſtificatum magis iuſtificaueris, quæ miſericordia & iuſtitia dicuntur viæ tuæ, eò quod per ipſas ad te venitur, quod eſt dicere. Si per miſericordiam mihi indulſeris, & iuſtificaueris: & poſt me iuſtificatum ad maiorem iuſtitiam per iuſtitiam tuã prouexeris, exemplo innocentiæ & iuſtitiæ meæ à te datæ, miſericordem eſſe te, & iuſtum oſtendam aliis ſimiliter peccantibus. *Et impij*, id eſt ſimiliter ſicut ego peccantes, *ad te conuertentur*, per pœnitentiam, exemplo meo adducti. Vt autem hoc ſit quod impij exemplo meo ad te conuertantur, ô *Deus*. i. creator meus &

Viſcera cur pro anima ponantur.

Filius dicitur facies Patris.

Spiritus S. à Patre Filioq; procedit.

Spiritus principalis patrẽ. Hilarius.

Spiritus ſanctus.

Omnis ſubſtantia incorporea, ſpiritus appellatur.

Deus

Deus salutis meæ, id est creator salutis meæ, quæ mihi salutem restituat, quam peccando amisi: *Libera me de sanguinibus*, id est de peccatis meis, adulterio scilicet & homicidio, per Bersabee commisso, quæ sanguines dicuntur, eò quod ex nimio sanguinis humore proueniant. vel de sanguinibus, id est de multis mortibus, quas operatus sum. Interfeci namque in corpore Vriam innocentem. Interfeci etiam me in anima, adulterium exercendo. Interfeci quoque Bersabee, eam ad adulterij consensum impellendo. De quibus omnibus mortibus me liberet, indulgendo clementer, ne peream ad mortem trahar, cruciandus perenniter. Sanguis quidem pro morte penitur, eò quod in interfectione soleat sæpè sanguis effundi. Vnde Propheta. *Si non adnunciaueris iniquo iniquitatem suam, sanguinem eius*, id est mortem de manu tua requiram. Et si me de sanguinibus liberaueris, non solum exemplo meo iustos docebo, sed *& lingua mea exaltabit iustitiam tuam*, id est exultanter annunciabit te esse iustum: qui me iustificaueris, vel sic, annunciabit aliis iniquis iustitiam tuam, quam mihi dederis, vt & ipsi ad te conuersi iustificentur. Promittit vero hoc quod orauit, se adipisci ex diuinæ misericordiæ confidentia, & in hoc quoque veniam meretur, quod non de Dei clementia diffidit, sed confidentiæ sibi spem attribuit. Dicit quod si liberaueris, quod lingua mea iustitiam tuam annunciabit, & fiet ex misericordia tua esse confidens, quod me liberabis, & per mei liberationem. *Domine labia mea aperies*, idonea facies ad laudandum iustitiam tuam. ac si diceret: dum non mundatus à peccatis extitero, idoneus ad te laudandum nullatenus ero, & sic iure labia mea clausa habebo. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. Aſt vbi me à peccatis mundauerit, mox idoneum ad laudandum te, me cõstitues, & sic labia mea aperies, ius te laudandi, mihi cõce-

Sanguinum appellatione peccatum homicidij designatur.

Sanguis quidem pro morte penitur, eò quod in interfectione soleat sæpè sanguis effundi.

Ezech. 3. 18

Psal. 9.

A dens. *Et* postquam aperueris labia, *os meum annunciabit laudem tuam.* 3. laudabit misericordiam & iustitiam tuam. Quoniam adeo ingemuerat de peccato & orauerat pro eo, posset aliquis dicere. Quarenam tantum gemis? noli gemere, sed sacrificia legalia Deo offer pro peccatis, & sic liberaberis. Ad quod excludendum sic addit. Necesse est vt gemam & orem: nec vtile quidem est, vt sacrificia legalia offeram, quæ ego non offeram. *Quoniam si voluisses sacrificium*, si intellexissem te velle me offerre legale sacrificium, *dedissem* iam *vtique*. s. certè, *tu non delectaberis holocausto*, id est sacrificijs legalibus. Notandum autem, Deum holocaustis quodammodo delectatum fuisse in veteri testamento. Alioquin enim irritè fieri per Moysen præcepisset. Delectabatur verò holocaustis, vt sacrificiorum in noua lege futurorum ligna essent: & quod spiritualiter intellectorum debiliùs intelligentia capere non poterat, per legalium sacrificiorum imaginem vtcunque notaret, ne à fide gratiæ Christi aliena penitus existeret. Non delectabatur autè holocaustis, vt per ea peccata condonaret, si sacrificiorum ab eis significatorum fides abesset. Ideoque dicit non delectaberis holocaustis, sic scilicet, vt per ea peccata condones. Notandum sanè, Dauid cùm sub lege veteri esset, in qua holocausta præcipiebantur offerri, ea non obtulisse, & hoc non ex negligentia, sed ad institutionem fidelium sub noui testamenti gratia futurorum diuisisse: vt cum iam fide vir noui testamenti esset, fidelibus in noui testamenti tempore futuris innueret, ab illis huiusmodi sacrificia esse nullatenus offerenda; quæ aduenientibus eorum signatis, erant penitus euacuanda. Post hoc ostendere intendit, quod sacrificiũ ad peccata remittenda idoneum existat. Sic dixi quod holocaustis nõ delectaberis, ô Deus, sed *sacrificium* tibi *Deo* acceptum pro peccatis, est *spiritus contribulatus*. i. animi dolor bus & gemitib. afflicta,

Legalia nũc nõ acceptat Deus.

B

C

D

& non parum contribulata ô Deus. Sed *non despicies*. i. acceptabile habebis *cor contritum & humiliatum*, id est animam valde contritam, & ex toto afflictam, in omnimoda satisfactione. Prouidens autem Propheta huiusmodi sacrificium in Ecclesia primitiua, & in Ecclesia ex Iudeis, & gentibus constituenda penitus esse futurum, protestatur: orat. Sic. Dixi quod sacrificiū acceptabile Deo est, Spiritus contribulatus, quod sacrificium scio & in Sion, id est in Ecclesia primitiua futurum, quæ terrenis neglectis, cœlestia contemplabitur: & in Hierusalem, id est in Ecclesia ex vtroq; populo constituenda, quæ Hierusalem erit, id est videns pacem æternam spe, vel videns pacem in se non inimicans Deo malè agendo, sed cum eo pacem habens, benè viuendo, Ergo Domine, quia hoc sacrificium futurum est in Sion & in Hierusalem. *Benè ne fac Sion* i. large beneficia ei impende, sublimando eam in innocentia & sanctitate, & non propter merita sua, quæ nulla sunt: sed *in bona voluntate tua*, id est per gratuitam voluntatem tuam, quæ ex bonitate misericordiæ tuę procedet: *& ædificentur* ab ipsa voluntate tua *muri Hierusalem*, qui destructi fuerunt in Adam: virtutes videlicet & innocentia: quibus ad modum murorum Hierusalem munietur. Muros Hierusalem dicit per similitudinem, quasi diceret Hierusalem quæ constituta fuit ex angelis & hominibus, & postea per Adam quantum ad homines destructa, quantum ad angelos autem semper inuiolata, restituetur: quando homines eius restituentur ciues. A similitudine ciuitatis, cuius muri ut parte destructi reædificantur *Tunc*, id est postquam ædificaueris Sion & Hierusalem, *acceptabis* acceptabile habebis, *sacrificium iustitiæ* significatum scilicet nō significans, quod tibi offeretur à Siō & Hierusalem. Sacrificium dico existens reuera non significatiuè oblationes & holocausta, id est quod sacrificium significatum per *oblationes & holocausta* legalia. Reuera dicendum est oblatio & holocaustum. Oblationes vero & holocaustæ legales, ideò sic vocabantur: quia hæc signa erant verarum oblationum, & holocaustum futurorum. Exponit autem ipsum sacrificium iustitiæ, sic. Dico quod acceptabis sacrificium iustitię, quod offerentur tibi a Sion & Hierusalem: Et vere sacrificium iustitiæ tibi offerent. i. tale sacrificium, quod iustum sit pro indulgētia peccatorum offerri. Nam *tunc imponent*. i. offerent se *vitulos*, id est se sacrificia nova per baptismum: sicut vituli iuuenes & noui sunt: & hoc facient *super altare tuum*, id est super fidem fundati, quæ altare dicitur, eo quod super eam omnia sacrificia Deo acceptabilia offeruntur.

IN PSALM. LI

Titulus I. I. In finem inteilectus Dauid, cū venisset Doech Idumeus, & annunciauit Saul & dixit ei: venit Dauid in domū Abimelech.

In hoc titulo ad figuram designandam introducitur historia, qua talis est. Dauid Saulis persequutionem fugiēs, quadam die in Abimelech sacerdotis domū venit, ibique panes propositionum comedit. Videns autem hoc quidam Doech Idumæus, qui erat seruus Saulis eidem Saulis nunciauit dicens. Venit Dauid in domum Abimelech. Quo audito Saul contra Abimelech ira commotus, quæ videlicet Dauid in domum suam susceperat, eum cū omni familia peremit. Figura quidem huius historiæ talis est: per Doech Idumæū, qui motus terrenus vel motus sanguineus interpretatur, Antichristus figuratur, qui per motus terrenos vel per sanguinis effusionē per emphasim dicitur, a quibus omnis terrenus Dei cultus ad superstitiosum mouere intendet per tribulationem, & sanguinis sui credere nolētium effusionē. Per Abimelech autem qui regnum patris nomen sonat, collectio figuratur fidelium in tempore Antichristi futurorū, qui Dauid. i. Christum in domum suam recipient. i. in se qui de illo erunt, non abnegantes eum in receptis.

Dauid ad Abimelech profugit. 1. Reg. 21.

Antichristus.

Quos

Quos cū viderit Antichristus recepisse A *dem, eo quod sicut Saul Abimelech innocentem interfecit : quia Dauid Christū Domini iuste receperat ; sic & ipsi ministri in fine mundi fideles innocentes interficient, eo quod iuste Christū Domini patris sectum, in fide recipient. Secūdum verò vocis interpretationem, quia Saul appetitus dicitur. Ipsi verò ministri ab Antichristo omnibus modis appetentur, ad fidelium perniciem. Est autem in hoc psalmo vox prophetæ intelligentis Antichristum in fine mundi futurum, & fideles persequuturum : quem de malitia sua increpat, ostendens quod eadem ipsi erit causa omnimodæ destructionis, vt ipsos fideles in tēpore eius futuros, quos ipse persequetur corroboret in constantia, & eos ab illius conformitate retrahat : quos etiam fideles ad ipsorum solatium, prædicit erga Deum timorem habituros, & eum laudaturos, præuidendo mortem ipsius Antichristi, ne, si defecerint à timore & laude Dei, sic & ipsi sicut Antichristus pereant, & in iudicij die promisit ipsis fidelibus ad eorum consolationem, quod ipsum Antichristum deridebunt.*

Dauid, nec velle dimittere dicit Sauli vt ipsos interficiat .i. præcipiet, nō voce, sed affectione morti, vt interficiat Abimelech. i. illam collectionem fidelitū, quæ Dauid receperit, quod est dicere. Interficiet omnes illos qui erunt Abimelech .i. regnum patris ipsius Dauid .s. in quibus regnabit Deus pater Christi. Per Saulē verò qui interpretatur appetitio, bene mors designatur, quæ frequenter ab iniquis per mala opera appetitur. Cum aūt non de historia, sed de significato historiæ propheta sit in hoc psalmo actus. B *Titulus tamen iuxta historiæ similitudinem, non vt de futuro, sed quasi de præterito ponitur, cum de futuro intelligatur : qui sic exponitur. Intellectus huius psalmi .i. intellectus qui cōcipitur in hoc tractatu, attribuendus est Dauid propheticæ, respicienti in finem mūdi : habuit iste intellectus, cū venisset Doech Idumæus .i. cū considerasset, quod veniet Antichristus .i. regnabit, & annūciauit Saul, & dixit ei. Venit Dauid in domū Abimelech. Non dixit adnūciauit & dixit, quod aliquid sit eū morte loquuturus : cū ipsa mors aut res incorporea, sit aut potius nihil : sed ad similitudinē historiæ dicit. Ita fuisset abit mortē aduersus fideles : quia suscipiēt Dauid .i. Christum in se domum eius existentes, sicut Doech Idumæus commouit Saulem aduersus Abimelech, vt eum interficeret, cuius venisset ad ipsum Saul, & annūciauit, & dixit ei, quia venit Dauid in domum Abimelech, & receptus est ab eo. Dico annunciauit Saul & dixit ei .i. ferū in cogitatione sua annunciabit & dixit morti, vt interficiat fideles, ideò q Dauid .i. Christus veniet in domū Abimelech .i. recipietur ab Abimelech, qui est domus eius .i. a collectione fidelium, vel sic, Doech Idumæus .i. Antichristus veniet .i. regnabit & annūciabit Sauli, .i. interfectoribus ministris suis. & .i. fecit eis, venit Dauid in domum Abimelech .i. receptus est Christus à fidelib. suis, qui domus eius facti sunt. Ideo q. interficite ipsos fideles. Bene quidem ministri ipsius dicūtur Saul, vel iuxta similitudinem, vel iuxta ipsius vocis interpretationem. Iuxta similitudinem qui-*

C

VID *gloriaris in malitia*, id est, propter quam vtilitatem gloriaris, id est, lætaris in malitia verborum, & cogitationum & actuum, contra fideles tu Antichriste, *qui potens es in iniquitate*, id est, cui permittitur à Deo potestas iniquitatis exercendæ in ipsos fideles, propter nullam vtilitatem scilicet, quasi dicere t. Ita gloriaris in malitia, quasi esset res honesta, vel quasi quælibet vtilitas inde esset sequutura, sed neque malitia res honesta est', neq; inde cōtinget vtilitas, sed damnatio. Exponit autem ipsam malitiam per partes, vt appareat esse res inhonesta. Dixi, Quid gloriaris in malitia, & verè gloriaris in ea. Nam *tota die*, id est, iugiter, *lingua tua* interior, id est, meditatio cordis tui *cogitauit iniustitiam*, id est, iniustas cogitationes, quomodo .s. fideles à lege Dei reuocares. Quoniam autē cordis loqui, nihil aliud est quam meditari : meditatio pro lingua dicitur, &

D

non solùm cogitasti, sed etiam *fecisti dolum*. i. dolosa verba, dicens te Deũ esse, cum solummodò te esse hominem intelligeres. Tu dico existens *sicut nouacula acuta*. i. comparabilis nouaculæ acutæ, sic scilicet prõptus ad malitiam peragendam, sicut nouacula acuta ad officium suum exequendum. Vel sic comparabilis nouaculæ, vt sic sub specie rectitudinis quosdam latenter in fide corrumpas & lædas, sicut aliquando nouacula, cum pilos radere debeat, cutem vulnerat. Vel sic, similis nouaculę, vt sicut nouacula superflua pilorũ auferendo, cutem purgat, & nitidiorem efficit, sic & tu licet non ad hoc intẽdas, persequutionibus tuis fideles à peccatorum superfluis sordibus mũdabis, & nitidos in sanctitate facies: quod est dicere, causa eris quare ipsi mundi fiant & nitidi. Dico quod fecisti & cogitasti dolũ, & hoc non inuitus, quod tolerabilius esset: Sed *dilexisti malitiam*, malas & asperas cogitationes *super benignitatẽ* & bonas cogitationes nõ: ac si diceret, si ratio tua te moneret aliquãdo, vt benè cogitares, cùm nullus adeò sit iniquus, quem aliquando ratio sua ad cogitãdum benè non adhortetur, contẽpta bona cogitatione, cogitasti malitiã. In hoc autẽ eum dãnatione dignissimũ ostendit, cũ malũ bono scienter præferat, & dilexisti *iniquitatẽ*. i. iniqua & blasphema verba & aspera loqui contra fideles, vt eos tibi conformares, *magis quam loqui æquitatem*. i. æqua verba & bona, quod est dicere. Aspera & iniqua verba dilexisti loqui, non autẽ æqua: cũ dicit magis quã æquitatem, innuit quod interdum à ratione monit⁹, vt benè loqueretur, benè loqui spreuit, & malè loquutus est. Non solùm verò dilexisti iniqua verba & aspera, sed etiã *dilexisti oia verba præcipitationis*. i. omnia verba per quæ posses fideles in errorẽ cultus tui præcipitare. s. & minãtia verba & blanda. Tu dico existens *lingua dolosa*, emphaticè dictũ est, q. est dicere. Existẽs dolosus in lingua, vt dicas de Deũ, cũ hominẽ te esse intelligas.

Nouacula.

A Hoc autẽ totum, quod more prophetico præteritè ponitur, futurè intelligendum est. Dixi, quod dilexisti malitiam & cætera. Et *propterea Deus destruet te in finem* destructionis. i. omnino, vel destruet te promotum in finem. i. in perfectionem malitiæ, q. est dicere, postquam venies ad finem. i. ad cumulum malitiæ, destrueris a Deo: & hoc modo. s. *euellet te* Deus *de tabernaculo tuo*. i. de hac vita, & de potentia tua, quæ transitoria erit vt tabernaculum, & in qua diabolo militabis, *& emigrabit te*. i. emigrare faciet de hoc tabernaculo in peius. Ostendit verò per remotionẽ vnde faciet emigrare, cũ addit. Dico, euellet te de tabernaculo tuo, *& etiam radicem tuam* euellet *de terra viuẽtium*. i. propter vanam superbiam potentiæ tuæ euellet te de terra viuentium, ac si dicat. Tu per potentiam tuam quã te Deum facis, putas te in terra viuẽtium radicaturum, sed Deus propter tuam superbiam, te inde euellet: vel radicem tuam euellet, per solam similitudinẽ dicit. i. ex toto destruet, à similitudine arboris & herbæ, quæ radicitus euellitur. Per hoc quod dicit quod euellet eum de tabernaculo. i. de hoc mundo, & de terra viuẽtium: innuit quod migrare faciet in infernum, cùm nullus alius status restet post hos duos, à quibus euelletur. Hoc autẽ quod Deus sit destructurus te, *videbunt*. i. præuidebunt *viri* quos persequeris. *& timebunt* sibi exemplo tuo, ne si tibi conformentur tecum perdantur, & ideo cauebunt sibi: & in die perditionis eius. i. in die iudicij, supra te existentes, qui in hoc mundo à te deprimuntur per tribulationes, *videbunt* i. te dignum irrisione iudicabunt, *& dicent*. *Ecce* hic apparet, quia hic est *homo* solummodo, non Deus vt dicebat. *Qui* homo *non posuit Deum* esse *adiutorem suum*. i. non reputando se creaturam sed Deum, noluit orare Deum vt eũ adiuuaret. *Sed speraui*. i. confidentiam habuit efficiendi quod vellet *in multitudine diuitiarũ suarum*. i. per multas diuitias suas. & interiores & exteriores.

Diuitiæ interiores quæ. Exteriores.

riores. Diuitias interiores dicit, facundiam & sapientiam mundanam, quam habebit. Diuitias autem exteriores, aurum & cætera terrena, *& in vanitate sua* .i. in vana superbia præualuit .i. ante omnes valuit, vt maiorem haberet potentiam præ cunctis, vel sic in vanitate potentiæ suæ posi tus, præualuit nobis, non in animarum, sed in corporum læsione. Vel sic. In vanitate spei suæ positus præualuit .i. se nobis prælalere putauit, vt ei conformaremur. Dico quod ipse sperauit in diuitijs multis. *Ego autem sperani in misericordia Dei in æternum* .i. quamdiu sæculum transitorium durauit, & eundo vsque in sęculum æternum. sęculi prioris subsequutiuum. Ego dico existens tunc in domo Dei. i. in Ecclesia, non sterilis ab opere bono: sed *sicut oliua fructifera*. i. fructum ferendo bonorum operum ad modum oliuæ fructiferæ, & semper viridis in fide, & in prosperis, & in aduersis ad similitudinem oliuæ, quæ nec æstate, nec hyeme caret virore. Vel sic. Existens sicut oliua fructifera *in domo Dei*, id est, secundum hoc quod eram domus Dei, ac si diceret. Non per me fructifera, sed per Deum, cuius domus erã. Dico quod tunc sperani in misericordia, cum ipse sperarer in diuitijs. Ego dico sic, mecum dicens. O Deus *confitebor tibi in sæculum*, ac si dicat. Non denegabo te timore Antichristi, sed confitebor. i. laudabo te respiciens in sæculum æternum, in quo mihi reddes spei meæ præmium. Et ideò confitebor, *quia fecisti* me oliuam fructiferam, & non faciam me in hoc sæculo Deum. Sed *expectabo*. i. patienter expectabo, *nomen tuum*, quod mihi dabis in futuro, hoc scilicet nomen quod est Deus quod mihi dabis in futuro, cùm me participem facies diuinitatis tuæ, & meritò illud nomen expectabo, *quoniam bonum est*: existens iam in conspectu. i. in interiori consideratione sanctorum tuorum, quod est dicere. Iam considerant illud nomen spe. Vel sic expectabo .i. diligenter considerabo

A nomen tuum, quod est Deus .i. non attribuam mihi hoc nomen quod est Deus, vel Antichristo, sed hoc nomen tuum esse considerabo: quoniam hoc nomen bonum summum significat. i. te & non aliud, & hoc est constans in conspectu interiori sanctorum tuorum, cuicunq; non constet. Vel sic expectabo .i. diligenter considerabo nomen tuum. i. magnificationem honoris nominis tui, id est, hoc considerabo, quod nomen tuum honorandum est magnificè, non nomen Antichristi: quoniam bonum est nomen tuum .i. honor nominis tui in conspectu sanctorum tuorum, quod est dicere. Ideò considerabo, quia video quod sancti tui reputant esse bonũ hoc considerare.

B

IN PSAL. LII.

Psalmi LII. *Titulus.* In finem prò Amalech intellectus Dauid. *Quoniam notissima est hæc historia, quæ in hoc titulo ad figuram inducitur, breuiter eam innuit, cùm dicit* pro Amalech. *Quæ historia talis est.* .i. Reg. 30. *Amalechitæ Syceleg ciuitatem paruulam, in qua filij Dauid & vxor eius habitabant vi capientes, eosdem filios & vxorem captiuos duxerunt. Quo audito Dauid, manu maxima collecta, insequutus est eos, & deuicit: & vxorem suam, & filios eripuit. Figura quidem huius historiæ talis est. Per Dauid Christus, per Amalech qui dolens vel parturiens interpretatur, infideles ex vtroque populo intelliguntur, qui fideles in hoc mundo persequuntur, & per tribulationes captiuos ducunt, in eorum corporibus dominando: qui infideles dignè dicuntur parturientes & dolentes, eò quod hic semper mala opera ad pœnas æternas parturiunt de quibus in futuro sine fine dolebunt. Per vxorem Dauid & filios eius ab Amalech ereptos, denotatur Ecclesia primitiua specialis Christi sponsa, & alij fideles per ipsius Ecclesiæ prædicationem & exemplum filij Christi facti, qui in futuro ab infidelium potestate penitus eripientur, cùm æterna gloria ditabuntur. Ipsi verò infideles in perpetuum damnabuntur. Tituli verò*

C

D

verba

verba sic exponuntur: Intellectus Dauid in finem respicientis, habitus est pro Amalech, quod est dicere. Intellectus quem habuit Dauid in componēdo psalmum istū, habitus est pro Amalech i. occasione Amalech. Dauid dico respiciēs in finem. i. in Christū, ac si diceret. Amalech deuictus à Dauid significans infidelium collectionem, à quibus Deus suos eruet in futuro, causa fuit quare Dauid intellectū haberet finis. i. Christi, respiciendo in ipsum finē. i. Christum, & propter hanc intellectum istū psalmum componeret ad honorem ipsius finis, considerando quod ipse finis, suos etiam eripturus, & infideles damnaturus. Introducit aūt in hoc psalmo propheta ipsum caput Christum, de infideli & insipienti populo suos persequente agentem, qui in persequutione fidelium Deum ultorem esse nō reputant, quos corruptos in moribus, & Deo abominabiles esse dicit, propter iniquitates suas: quos etiā inexcusabiles esse ostēdit, cū salutem sibi à Deo propositā contēnant, sese videlicet Christum à patre pro mundi redēptione missum, à quo omnimodo declinant. Demonstrat quoque ipsorum infidelium, & hic & in futuro damnationem, & fidelium & hic & in futuro salutionē. Notandū sanè, quod cum psalmus iste superiùs in tredecimo loco sit positus: non absque ratione, eisdē fere verbis hic est repetitus. Cum aūt in superiori loco titulus iste in quo inducitur historia de Amalech non præponatur, sed solummodò psalmus Dauid, nobis innuitur nondum victoriam Amalechitarum accidisse, cū à propheta psalmus compositus fuerit. Si enim accidisset, titulus ibi præpositus esset. Potest verò Amalech deuicto, & uxore Dauid & filys ereptis, videns ipse propheta, negocium victoriæ huius illud quod in psalmo de Christo prædixerat figurare, psalmū eundem repetiyt occasione huius historiæ: vt innueret hanc filiorū & uxoris ereptionem, ereptionis Christi filiorū futuræ fuisse figuram. Sicut autem instruit hanc ereptionem negocium quoddam legis nouæ portendisse, innuit quoq; cuncta legis veteris acta, ad legis nouæ negotia designāda præcessisse, Paulo Apostolo sic attestante. Omnia in figura

1. Cor. 10. 11.

A cōtingebant illis, *Illos autem tres versus qui supertius in hoc psalmo leguntur: in repetitione verò nec ipsi nec aliqua verba illis equipollentia inueniuntur, asserunt quidam prophetam nō posuisse. Cæterùm quia Paulus hos tres in epistola ad Romanos posuerat, vno versu modico huius psalmi istis addēto, propter Apostoli auctoritatem, in hūc psalmum perhibētur fuisse recepti. Ponit enim sic Apostolus.* Sicut scriptum est: Quia Rom. 3. 10. non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinauerūt &c. *Illi verò tres versus hi sunt. Sepulcrum &c. Quorum os &c. Contritio &c. Quoniā verò psalmus iste supertius ample, & prout nobis possibile fuit, diligenter expositus est. Cùm etiam hic ferè eadem littera sit & sententia, de eodem iterum agere prolixè superfluum esse iudicantes, breuiter eū attingere videmus esse idoneum, vt si quidlibet incognitum, cuius nōdum tūc scientiam attigeramus, in superiori tractatu non posuimus, in hoc saltem supplebatur. Sine etiamsi hic pars aliqua diuersa posita sit literaturæ, ipsam quoq; nitamur pro posse nostro vtcumq; exponere. In primis autem dicendū est, quod cùm superius dixissemus ipsum caput in hoc psalmo Iudæos exprobrare; sciendum esse non solùm de Iudæis, sed generaliter de omnibus sui membrorumq; persequutoribus in hoc psalmo agi posse.*

B

C

D

DIXIT *insipiens* Iudaicus populus & gentilis, mei meorumq; prosequutor *in corde suo, non est Deus* ille Carnitus, vt possit se vlcisci & suos. Verè vterq; populus insipiens, cùm mē saltem per opera & miracula mea meorumque, Deum esse non cognoscat. Quoniam verò dixerunt, non est Deus, *corrupti sunt*, id est, magis & magis corrumpēntur interius per exceçationem; & corrupti *abominabiles facti sunt*. i. execrabiles fiēt Deō, *in iniquitatibus suis* perdurando, ac si dicat. Non solùm corrūpentur & abominabiles Deo erūt, ideò quod dixerunt nō est Deus; sed etiā propter iniqua opera sua; & adeò corrūpentur: quod *nō est*. i. nō erit

inter eos *qui factat bonum* opus. Po- A
teſt quoque verſus iſte legi præteritè,
ſic: hoc quod dixerunt non eſt Deus,
inde contigit, quia corrupti ſunt .i.
excæcati, & adeò corrupti, quod ab-
ominabiles facti ſunt Deo. Et in hoc
apparet eos eſſe corruptos & abomi-
nabiles, quod non eſt eorum aliquis
qui faciat bonum opus. Bonum qui-
dem multis modis dicitur. Deum
enim dicimus, bonum, verũ & ſum-
mum: bonum etiam dicuntur virtu-
tes, & opera quæ per eas exercentur.
Bonum quoq; dicuntur oẽs creatu- B
ræ, ſecundũ quod à Deo creatæ ſunt,
vnde legitur: quæcũq; auctore bono
condita ſunt, bona ſunt. Bonum in-
ſuper diximus, beneficia, à qualicũq;
impenſa, & ſi non ſint virtutis alicu-
ius exercitio facta. Quamuis aũt inſi-
pientes corrupti ſint & abominabiles,
& dicant non eſt Deus, inexcuſabiles
tamen ſunt de hac inſipientia. *Deus*
enim trinitas *proſpexit* miſericordi-
ter *de cœlo* .i. de me humana natura
ſuper filios hominum vniuerſaliter .i.
ſuper omnes homines : *vt videat* .i.
videre faciat. *ſi eſt* aliquis *intelligens*, C
aut requirens Deum, quod eſt dicere:
Vt in aperto ponat qui ſunt intelli-
gentes & requirentes, & qui non. Ipſi
verò omnes inſipientes declinaue-
runt ſe ab illo proſpectu. i. non cura-
uerunt proſpectum miſericordiæ, &
ſimul cum declinatione inutiles fa-
cti ſunt & ſibi & alijs. Et oſtẽdit quo-
modo inutiles ſibi. *Non eſt* enim ali-
quis *qui faciat bonum, non eſt* qui *vſq;*
ad vnum fide perueniat .i. ad me qui
ſum vnum & ſummum bonum, iu-
xta illud. Ego & pater vnum ſumus, D
vel poteſt legi, Deus de cœlo &c. Sic,
ne putarentur omnes homines cor-
rupti, ſic dicit. Dixi, inſipientes eſſe
corruptos. Filij verò hominum non
ſunt corrupti. Nam Deus proſpexit
de cœlo .i. per doctrinam Apoſtolo-
rum, ſuper filios hominum .i. ſuper
fideles ſeſe rationabiliter habentes,
vt videat ſi eſt intelligens, aut requi-
rens Deũ. i. vt in euidenti ponat, quis
eorum eſt rectè intelligẽs aut requi-
rens Deum, qui poſſit alios ad hoc

Bonum multis modis dicitur. 1.

2.

3.

Rom. 3.

inſtruere. Multi namq; ſunt fideles,
qui non adeò ſunt intelligentes, vt
aliorum queãt eſſe inſtructores. Dixi
quod ſuper filios hominum proſpe-
xit, vt & per ipſos alij intelligerent.
Inſipientes verò nolentes per eos in-
telligere, oẽs ab intellectu declina-
uerũt &c. Dixi, quod dicũt quòd ego
non ſũm Deus, ſed *nonne cognoſcẽt* in
futuro *oẽs qui operãtur iniquitatem* .i.
faciũt iniqua opera, *qui deuorant* tri-
bulationibus *plebem meam*, *vt cibum*
panis .i. aſſiduè: quod ego ſum Deus
quẽ modo negant, verè cognoſcent?
Hoc autem interrogatiuè ponit, vt
ſic eos increpando à tali errore re-
trahat. Et ideò ſic excæcati ſunt, vt
operentur iniquitatem, quia me *Deũ*
non inuocauerunt adiutorem, & quia
illic trepidauerunt timore, vbi non erat
timor habẽdus. Iudæi ſcilicet timue-
runt carnales obſeruantias dimitte-
re; gentiles verò idola ſua non cole-
re, quæ vtraque timenda non eſſent.
Cùm autem poſuerit, *trepidauerunt*,
non ſuperfluo addit timore: multi
namque trepidant non cauſa timo-
ris, ſed pro febre, vel aliqua re tali.
Ideò autem ſic excæcati ſunt, quod
Deum non inuocauerunt: *quoniam*
Deus trinitas *diſſipauit oſſa eorum*, *qui*
hominibus placent : quod eſt dicere:
Deus debilitauit ad modum rei diſ-
ſipatæ, quæ debilis efficitur, liberum
arbitrium & rationem eorum, ne
eum inuocare vellent, & non iniuſtè
diſſipauit, ſed ideò quia placent ho-
minibus in perſequutione fidelium
.i. ideò perſequuntur eos vt placeant
ſibi inuicẽ qui ſimpliciter homines
ſunt, non etiam Dei in eorum perſe-
quutione: quod eſt dicere, vt glorie-
tur adinuicem. Et ipſi iã diſſipati *con-*
fuſi ſunt .i. confundẽtur omnino hic
ſ. vt plus excæcẽtur in futuro vt ſine
fine perdantur, ideoq; confundẽtur,
quoniã Deus ſpreuit eos, pro malis me-
ritis eorum. Facit aũt quæſtionem vt
ipſemet ſoluat, ſic. Dico quod Deus
ſpreuit eos. Et *quis* Deus? Sequitur ſo-
lutio. Ille qui *ex Sion* naſcens *dabit* in
hoc mundo *ſalutare Iſrael*. i. dabit ſal-
uatiõnẽ fidelibus ne excæcẽtur cõtra

hoc

hoc quod dissipauit hic ossa insipiẽtum, & contra hoc quod in futuro confundet ipsos. In futuro *exultabit Iacob & lætabitur Israel*.i. gaudebunt fideles & maiores, & minores, *cùm* Deus trinitas *auerterit captiuitatem plebis suæ* Iacob & Israel.i. mortalitatem & passibilitatem.

IN PSAL. LIII.

Titulus LIII. In finem in carminibus intellectus Dauid, cùm veniſſent Ziphæi & dixiſſent ad Saul. Nonne Dauid abſconditus eſt apud nos. *Hic etiam titulus iuxta hiſtoriam poſitus eſſe videtur, quæ talis eſt: cùm à Saule Dauid fugaretur, ad vicum Ziph nomine, vbi ſui contribules habitabant, confugium faciens, ibi ſe abſcondit. Ziphæi verò qui cùm eius eſſent conſanguinei, eũ occultare debuiſſent, Saulem adeuntes dixerunt ei. Quare non interficis Dauid, cum cum nunc habeas interficiendi potentiam. Nonne enim abſconditus eſt apud nos, vbi eum potes inuenire? hoc dicto cum Sauli prodiderunt. Figura verò hiſtoriæ huius, hæc eſt. Per Ziphæos Dauid Sauli prodentes, qui florentes interpretantur, Iudæi ſignabantur, qui cum in terrenis florerent, ſuis floris arrogantia commoti, Chriſtum qui reuera eſt Dauid, Sauli prodiderunt. i. morti, metuentes amittere locum & gentem. Qui Chriſtus ſecundum deitatem apud eos latebat. i. in carne quàm de eorum ſanguine in virgine ſumpſerat, abſconditus erat. Quare verò per Saulem mors figuretur, ſæpè iam dictum eſt. Verba quidem tituli, ſic explananda ſunt. Intellectus Dauid prophetæ quem habuit in componendo hunc pſalmum: Dauid dico reſpicentis in finem .i. in Chriſtum: in carminibus. i. in laudibus, quod eſt dicere. Reſpicientis ſic in finem, vt laudet eum componendo carmina, hæc .i. hunc pſalmum ad laudem eius. Habitus eſt iſte intellectus ab ipſo Propheta, cùm hoc fuerit quod veniſſent Ziphæi & dixiſſent ad Saul, nonne Dauid abſconditus eſt apud nos, vbi potes eum interficere? & poſt eum Sauli prodiderunt, quod eſt dicere. Propheta conſiderans Ziphæos contribules ſuos, qui eum occultare debuiſſent, ad Saul veniſſe & ei dixiſſe: Nonne Dauid abſconditus eſt apud nos, & poſtea eum Sauli prodidiſſe, & per hoc negotium in ſe completum, intelligens ſancto Spiritu Chriſti proditionem ad mortem à Iudæis faciendam præfigurari reſpiciendo in ipſum Chriſtum, hunc pſalmum in eius laudem compoſuit: in quo eum introducit ſecundum humanitatem, diuinam trinitatem orantem: vt eum in paſſione conſtantem faciat, ne timore cedat cùm Zephæi prodent eum Sauli. Orat quoque de reſurrectione, & pro inimicis, & oſtendit paſſionem ſuam, pro qua eum oporteat orare, & promittit ſemetipſum eſſe voluntarie in cruce offerendum, contuitu reſurrectionis, quod ſacrificium cauſa eſt, quare Deus eum orantem debeat exaudire. Hoc verò quod poſitum eſt in titulo:* nonne Dauid: *nihil ad figuram videtur operari in pſalmi intenſionem, ſed ad hiſtoriæ oſtenſionem.*

Ziphæi.

1. Reg. 23.

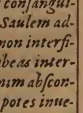

Deus pater *ſaluum me fac* ne cedam: me dico *in nomine tuo*.i. in honorem nominis tui perſeuerantem, iuxta illud: Non quæro gloriam meam, ſed eius qui miſit me patris: *& iudica me* ſicut iudicandus ſum, faciendo ſcilicet reſurgere *in virtute tua*.i. in potentia tua: quod eſt dicere. Quia potens es ad me reſuſcitandum. Oſtendit autem ſe dignum exauditione, cùm non ſolùm verbis, ſed & affectione oret, cùm addit, oro ſaluũ me fac & iudica me, & hoc oro & affectione & verbis. Ergo *Deus exaudi orationem meam* affectione factam, & *auribus percipe*.i. audi *verba oris mei*.i. orationem quam verbis profero. Auribus percipe, dicit ad humanum modum. Neceſſe eſt autem vt orem te, vt me ſaluum facias ne cedam: *quoniam alieni*.i. Iudæi qui deberent eſſe amici, cùm ſint contribules mei: ipſi verò ſunt alieni à me facti, per ſuperbiam & inuidiam ſuam: *inſurrexerunt aduerſum me*, capiendo, verberando, & blaſpheman-

Luc. 9. 51.

do, &

do, & ipsi fortes esse volentes, ad hoc vt me detineant in morte, *quæsierunt animam meam*. i. quærent vt auferant vitam meam. Et cum deberent considerare me Deum esse, & sic non persequi, *non proposuerunt*. i. non proponent *ante conspectum suum* interiorem, *Deum* verbum, mihi personaliter vnitum esse mihi auxiliatorem, quod est dicere. Non considerabunt me esse hominem & Deum. Dicere aliquis. Habes ne Deum tibi personaliter vnitum adiutorem. Respondit. Ita. Verè Deum proponere debebant. *Ecce enim* in præsenti est, quod *Deus adiuues me*, faciens constantem, & ideò deberent constantiæ meæ contrari, cum ante conspectum suũ proponere: *& Dominus* mihi personaliter vnitus, *susceptor est animæ meæ*. i. suscipiet animã meam, vt ad corpus post tres dies reducat. Sequitur oratio pro inimicis sic. Quamuis infestant aduersum me, & quærant animam meam: tantum oro *Domine auerte mala*, quæ merentur, *ab inimicis meis. Et disperde illos* secundũ quod mali sunt, *in veritate tua*, faciendo exulcere. i. in conformitate mei, qui sum veritas tua iuxta illud. Ego sum, via, veritas & vita, vel potest esse cõfessio diuinæ iustitiæ, sic. Dico quod fortes quærent animam meam detinere in morte, & ideo cõcedo, auerte mala hæc à me, ne detineat & cedam, & da inimicis meis hæc mala, scilicet vt ab hostibus Romanis vincantur, & in æternum damnentur. Exponit autem partem malorum, cum addit. In veritate tua. i. in vero iudicio tuo & iusto disperde illos. i. destrue per Titum & Vespasianum, vel disperde destructione mortis æternæ. Adiungit verò causam, quare deleat eum Deus exaudire sic, orauit Deus, vt me salutem facias & iudices, & dignum est. Nam *voluntariè*. i. libenter non inuitò, *sacrificabo tibi* memetipsum in cruce. *Et* pòst *confitebor*. i. veros confessores pariam *nomini tuo*. i. ad honorem nominis tui *Domine, quoniam bonum est* confiteri i. bonum est vt confessores pariam.

A Et ideo sacrificabo, quoniam certus sum *quod ex omni tribulatione* ista *eripuisti*. i. eripies *me*, faciendo immortalem: *& oculus meus*. i. consideratio mea, *despexit super inimicos meos*, qui modò inferiorem se reputãt. Quod est dicere, despiciam. i. deorsum aspici faciam ipsos inimicos, super eos apparens, partem mihi subiugando, saluando scilicet, partem per mundum dispergendo. Et hoc est ac si diceret: debes me orantem exaudire, vt à tribulatione eripias. Nam ideò sacrificabo tibi: quia fiduciã habeo, ꝙ me ex omni tribulatione eripies, & post despiciã super inimicos meos, qui me modo in humilitate positũ despiciunt. i. inferiorem se reputant.

B

IN PSAL. LIIII.

Psalmi LIIII. *Titulus*. In finem, in carminibus, intellectus ipsi Dauid, *quod sic exponitur. Intellectus huius psalmi asscribendus est ipsi Dauid. i. Christo perseuerantis, in carminibus. i. in laudibus, vt laudet Deum intentione, voce, & opere, non desistens etiam in ipsa passione, vbi potius Deus laudandus est. In carminibus dico perseuerantis usque in finem, scilicet vit. e. i. donec vita eius per mortem crucis finiretur, vel sic perseuerãti in carminibus usque in finem. i. vsq. in consummationem eternitatis. Quod est dicere, perseuerãti in carminibus. i. in Dei laudibus: & in prosperis, & in aduersis: donec Deus reduceret eum in perfectam & consummatã immortalitatem. Vbi verò ponitur* in carminibus, *solet sæpius psalmus de passione agere: & innuitur nobis quod sicut Christus in passione sua in laude Dei perseuerauit, ita & nos in tribulationibus minimè debemus à Dei laude cessare. In hoc autem psalmo introducitur caput orans, ne in passione cedat, & vt resurgat, ostendens passionem suam, pro qua eum necesse est orare. Agit etiam de repulsione Iudæorum, & conuersione gentium, de quorum Iudæorum damnatione & in corpore & in anima concessiuè agit: prædicit quoque se constantem futurum, & resurrecturum & ad cœlos ascensurum, & hoc totũ ad instructio-*

C

D

riem conuertendorum ponit, vt de salute sua Deum deliganr, & in perditione infidelium sibi caueãt ne si à Deo discesserint similiter damnentur. Vnde dicit

XAVDI *Deus orationem meam*, vt me resuscites, & immortalem facias & exaltes, *& ne despexeris deprecationem meam*, qua oro ne permittas me in passione deficere. Orare & precari quomodo differant.

Orare & precari quomodo differant.

Exercitatio pro passione.

Passio cum exercitatio nũcupetur.

B

C

D

Sum in Matth. 3. Matth. 28. num. 10.

A bitur mihi mortem, dicendo Crucifige, *& à tribulatione peccatorum*, quia scilicet mihi tribulationem inferet, capiendo, vt latronem ducẽdo, conspuendo, & verberibus affligẽdo. Exponit aũt cur à voce illorum conturbabitur sic. A voce eorum ideo conturbabor. *Quoniam iniquitates* quas habent *declinauerunt* .i. declinabunt à se *in me*, vt sic me possint interficere: vt cum ipsi seductores sint & blasphemi, me seductorem & blasphemum esse mentiantur. Vnde legitur Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Et alibi. Hic blasphemat. Et à tribulatione timebo, id-eò quia *male locuti sunt mihi* .i. præuideo quod molestam tribulationem mihi inferent. Et non propter merita mea, sed *in ira* .i. propter impietatem irrationabilis iræ suæ. Quia dixerat se conturbandum esse, ne putaretur non sponte, sed inuitè conturbãdus esse; repetit se conturbandum esse, vt determinet, sic. Dixi conturbabor à voce & à tribulatione, & sic erit: quia *tor meum conturbatũ est* .i. anima mea conturbabitur timore vocis & tribulationis. Et hæc conturbatio erit *in me* .i. in meo iure. Quod est dicere Potestatem habeo conturbandi & non conturbandi. Ac si dicat. Sponte mea conturbabor. Non solùm verò timebo propter vocem & tribulationem, sed *& formido mortis cecidit super me*, id est, continget mihi. Cùm dicit cadet super me, innuit quod grauissima erit illa formido, adeò vt cum vehementer opprimat, à similitudine rei ponderosæ, quæ si super aliquem ceciderit, nimis eum opprimit. Ostendit autem ipsam formidinem per partes, sic. Vere formido cadet super me, & non simplex formido, sed *super me venerunt*, id est, ad mei oppressionem venient in me, *timor* in anima, *& tremor* in corpore, *&* non erit manis timor iste, nam *contexerunt me tenebræ* .i. ex toto occupabit mors corpus meum: contegere ponit à similitudine rei quæ cùm contegitur, penitùs à re qua contegitur occupatur.

Mors

Mors dicitur tenebræ, eò quod oculos corporales tenebrosos facrat. Dico quia declinabunt in me iniquitates & molesti erunt in ira: & contristabunt me, nolendo doctrinæ meæ acquiescere. *Et* tunc *dixi*. i. dicam, & voce & affectione. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam*: Istud sub interrogatione positum, oratio est. sed ex affectione nimia interrogatiuè ponit. Maius enim pondus affectionis, tales interrogationes habere solent. Ac si diceret O Deus mihi existenti sicut colūbæ i. rectera columbę. Ita scilicet simplici vt est columba, & sine felle iræ & odij, & amore caritatis pleno ad similitudinem columbarum, quæ ex dilectione sibi inuicem oscula præbent, da pennas i. agilitatem resurgendi, vt non differatur resurrectio mea vsque in resurrectionem communem. Sed citò fac me resurgere, post tres dies scilicet. Pennas pro agilitate ponit, quia pennatæ volucres agiles sunt. Et postquam dederis pēnas volabo. i. citissimè ibo ad gentes per prædicatores meos, nō localiter: sed fide quia in me scilicet credent, & requiescam in eis. i. delectabor in eorum fide. Quandoquidem Iudæi me repellunt, dico da mihi pennas. Nam mihi sicut columbæ existenti, scilicet mihi carente felle amaritudinis, ad modum colūbæ; quis alius dabit pennas & volabo & requiescā? Nullus nisi tu scilicet. Quia dixerat quis dabit &cæt. ne videretur hoc ex incertitudine sic posuisse, apostropham ad auditores faciens, se inde certum esse ostendit, prædicēs quod volabit sic. Dixi quis dabit &c Cuius rei tamen minimè sum incertus. Nā scio quod *ecce*. i. in præsenti, *elongaui* i. elōgabo à Iudæis *fugiens*. i. coactus ab eis, quia me respuunt, à similitudine fugientis, qui coactus de loco aliquo discedit. *Et* post *mansi in solitudine*. i. in æternum manebo in gētibus, quæ solitudo dicebantur, eò quod desertæ erant & ab omni opere bono & virtute, carentes doctrinæ rore. à similitudine solitudinis. i. desertæ terræ, quæ omnium bonorum fertilitate caret: vel sic. Quis dabit mihi pennas. i. agilitatem resurgendi, & volabo. i. citissimè tendam in immortalitatem & impassibilitatem, *& requiescam*, id est, delectabor, qui hîc multis anxietatibus affligor. Ac si dicat: Da mihi pennas, & volabo & requiescam. Nam quis alius dabit nisi tu? nullus scilicet. Huius etiam rei ostendit se certum esse, sicut & in sententia superiori, sic. Quamuis dixerim, quis dabit & volabo, tamen non sum huiusce rei incertus. Nam securus sum, quia ecce in præsenti elongabo à morte fugiens. i. citus ad modum fugientis: & manebo perenniter in solitudine, id est, in solitaria beatitudine. Et verè solitudo est beatitudo eius. Cùm ad tantum beatitudinis nemo præter eum solum peruenerit, neque peruenturus sit. Licet ad hanc omnes fideles peruenturi sint. Quoniam autem dixerat. Quis dabit nē putaretur ignorare ipsum datorem. Addit, dixi quis dabit ô auditores, & tamen non ignoro ipsum datorem pennarum: sed *expectabam eum*, id est, egò benè cognoscens, & expecto, & expectabo eum patienter, sine murmure vel tædio, *qui saluum me fecit*, id est, faciet, *à pusillanimitate spiritus*. i. ne habeam pusillanimem spiritum, deficiendo in passione. Illi namque pusillanimem spiritum habere dicuntur, qui timore cedunt: *&* saluum me faciet *à tempestate*. i. à commotione mentis, ne commoueat in passione ira & odio contra Iudæos. Benè quidem huiusmodi cōmotio tempestas dicitur, eò quod mentem turbat, virtutesq; pessundat: à similitudine aeris, quæ vulgo tempestas dicitur, à qua aer perturbatur & segetes pessundātur. Ait autem concessiuè de inimicis sic. Inimici declinabunt in me iniquitates & molesti erunt, & idcirco ab eis ad gentes volabo. Qui inimici vt præuideo, postea præcipitabuntur ab honore, vnde modò superbiunt. Et ita concedo, *præcipita* Deus eos ab honore, & quia possent

ab honore præcipitari sic, vt in patria remanerent, addit. & præcipitando *dimide linguas eorum* .i. diuisas fac & diuersas. Ac si diceret, dum in patria sua sunt, vna tantum eis lingua necessaria est. Sed tu eos vbique terrarum disperge, & sic eis erit necesse diuersas linguas habere. Et hoc quod dico præcipita, non dico causa maleuolentiæ: sed pro malis meritis eorum *quoniam vidi in ciuitate* .i. in congregatione eorum, *iniquitatem*, id est, iniquas cogitationes & opera iniqua, & contradictionem. Quod est dicere. Vidi eos iniquos in cogitationibus & operibus esse. & contradicentes veritati. Ideoque concedo, præcipita. Ciuitas per metonomiam pro congregatione ponitur, eò quod hominum cõgregationem contineat. Et hanc iniquitatem nũquam postponent: sed *die ac nocte*, id est, assidue: vel die ac nocte; id est, & in prosperis & in aduersis *circumdabit eam iniquitas* .i. ex toto occupabit. A similitudine ciuitatis, quæ ab hostibus circundatur. Ostendit autem per partes ipsius ciuitatis, iniquitatem eam circundare. i. ex toto occupare, sic. Dico quod iniquitas circundabit eam. Iniquitas dico existens *super muros eius*, id est, subiugans sibi principes eius ciuitatis. Summos videlicet Sacerdotes & Scribas, & Phariseos, qui muri dicuntur, eò quod ad modum murorum munire doctrina sua minores deberent, cùm alti sint in scientia. *Et in medio eius* .i. in plebe, *est labor & iniustitia* .i. laboratio ad habẽdam iniustitiam. Quod est dicere. Laborant omnino ad hoc. vt iniusti sint. Mediũ dicitur plebs, eò quod à maioribus muniri debet. Sicut ciuitatis medium à muris munitur: vel sic. Die ac nocte circundabit eam iniquitas existens super muros eius, id est, prævalens custodiæ murorum; ne muri possint eam munire: angeli scilicet, qui illis à Deo dati erant ad custodiendum, quorum ipsi custodiam per iniquitatem à se repellunt. Quod est dicere. Tanta est eius iniquitas, quod muri eam custodire nõ possunt. Et ideò in medio eius ciuitatis, id est, in plenitudine eius ciuitatis est labor & iniustitia .i. laboratio ad iniustitiam. Quod est dicere. Non pauci laborant ad iniustitiam, sed tota plenitudo ciuitatis illius. Quod dicit iniustitiam esse in medio eius, à similitudine hostium posita est, qui postquam medium ciuitatis occupauerunt, circumquaque in ea dominari possunt. Ac si diceat. Iniustitia totam illam ciuitatem occupauit, vel sic ad literam legi potest. Die ac nocte circundabit eam iniquitas, existens super muros eius lapideos .i. excelles altitudinem murorum eius. Quod est dicere. Cùm ipsius muri pro modo suo sublimes satis sint, altior tamen est eorum iniquitas pro modo suo. Et ideò in medio eius i. in aperto est labor & iniustitia. Quod est dicere. Aperte & inuerecundè laborant ad iniustitiam. Quia illud quod in medio est, apertum est, mediũ pro aperto ponitur. Et exponit per partes iniustitiã, sic. *Et de plateis eius* .i. de publico, *non defecit vsura & dolus ad literam*. Ac si diceret. In plateis etiam aperte vsuram & dolositatem exercent: vel sic. De plateis eius .i. de principibus, non defecit vsura .i. nimia vindicta & dolus. Quod est dicere. Si aliquis in eos peccat, plus exigunt vindictæ, quam sit offensio; à similitudine vsurarii, qui plus pecuniæ à debitore exigit, quam commodauerit. Si autem ali quando nequeunt de peccantibus inferre vsuram accipere, id est, manifestam vindictam, dolosè contra eos agunt. Plateæ principes rectè dicuntur, eo quod per eorum regimen & doctrinam minores incedere debent. sicut per plateas itur. Quoniam verò de eis egerat concessiuè, posset aliquis dicere. Quare potius concedit hos præcipitandos esse, cùm multi etiam sint gentiles qui ubi non obediunt, de quibus non dicis vt præcipitẽtur. Ad hoc autem sic respondet, ostendendo causam quare potius isti sint non sustinendi quam gentiles, si ei maledixissent, & super-

Ciuitas pro congregatione.

Medium, pro plebe.

Plateæ pro Principibus.

cum

cum magna loquuti fuissent : & respondẽdo facit ad eos apostropham increpatiuè , & eos cùm multi sint personaliter, singulariter hominem vocat , quia vnum sunt in malitia. Dixi concessiuè , præcipita , & dignè concessi. Indignum enim est vt te sustineam. i. patienter differam penitus pœnam tuam vsq; in futurum. *Quoniam si inimicus meus* gentilis populus , qui nunquam mentitus est esse se amicum meum , sicut tu plebs Iudaica mentiris, dicendo : Magister scimus quia verax es &c. qui gentilis populus apertè mihi inimicatur, nõ habens mei fidem : *maledixisset mihi*, non voce, sed re , id est, depressisset me in tribulatione , sicut tu maledices, id est, deprimes: *vtique sustinuissem*. i. patienter eius pœnam omnino distulissem vsque in futurum , non concederem vt hic præcipitaretur sicut de te concedo. *Et si is qui oderat me* , apertè male viuendo , non fingendo se amicum sicut tu fingis: gentilis populus scilicet *super me* se extollens per arrogantiam , ad modum tui *loquutus fuisset* ore *magna*, id est, superba sicut tu dicendo. Omnis qui se regem facit , contradicit Cæsari, & cætera talia , *forsitan*, id est, reuera *abscondissem me ab eo*, id est , absconditissem potentiam meam ab eo, differendo vindictam vsque in futurum. Non hîc eum præcipitando, sicut te præcipitabo. Hoc autem quod præteritè posuit , sic legendum est. Si inimicus meus malediceret mihi, sicut tu maledices , vtique sustinerem. Et si is qui odit me super me magna loqueretur , reuera absconderem potentiam meam ab eo. *Tu verò* populus Iudaicus , existens *homo*, id est, animalis non spiritualis, *vnanimis* , id est, amicissimus mihi simulatione, non re, non secundum omnes: sed secundùm quosdam qui dolosè mei familiaritatem appetunt, vt me redarguere possint : *dux meus* secundum illos quos constituit duces populi, licet bene illos non ducant , scilicet secundum summos sacerdotes & cæteros principes , qui claues scientiæ habent , neque intrant, neq; alios intrare permittunt; dicti tamen duces , quamuis non ducant , eò quod ducendi habeant officium : *& notus meus* , id est, consanguineus, secundùm quosdam, qui de eadem tribu sunt : vel notus secundum quosdam , eò quod cũ sim corporaliter nutritus, & cum eis ab ætate puerili conuersatus: *qui mecum capiebas dulces cibos*, id est, dulcia præcepta legis, quæ cibi sunt animæ, & simul capiebas, id est , in eodem loco. In synagogis scilicet & in templo. Quod est dicere. Omnes capiebamus , & in eodem loco , & *in domo Dei* , id est , in templo *ambulauimus cum consensu*, id est , cum concordia, vt ibi pariter sacrificia & alia instituta legalia compleremus. Tu inquam, populus Iudaicus qui talis & talis es, vt dixi , es à me sustinendus ? Minimè. Quod est ac si diceret. Verè debeo concedere vt præcipiteris neque debeo te sustinere vsque in futurum vltionem tuam protelando : quoniam tu es homo vnanimis , dux meus & notus meus , qui simul mecum dulces capiebas cibos , & cum quo in domo Dei ambulani cum consensu : & quamuis hæc omnia sint, tamen contristabis & conturbabis me & repelles , cùm deberes non repellere: sed mihi vtpote regi & Saluatori tuo subijci , quem Prophetarum testimonio cognoscere potuisti, & sic me lætificare. Ideoq; dignus es omninò , vt præcipiteris. Dico quod te non sustinebo : cùm hoc & hoc sis , & tamen me & contristes & conturbes. Inimicum quidem gentilem populum , qui me apertè odit, sustinerem si mihi malediceret , & ab eo potentiam meam absconderem , si super me magna loqueretur, cùm non sit notus , & vnanimis , & dux meus. Non enim adeò dignus est gentilis populus damnatione, qui nunquam me per legem qua carebat cognoscere potuit , quantum tu, qui me per legis testimonium cognoscere potuisti. Et qui nunquam fraudulenter se mihi fecit vnanimẽ;

Mat. 22. 24.

Gen. 19. 12.

nec est à me dux constitutus sicut tu, neq; mihi extitit consanguineus. Cū ponit tu verò homo. Illud verò non quantum ad sententiam, sed quantū ad ordinem literæ videtur operari.

Maledicere pro deprimere. Benedicere pro exaltare.

Cùm autem dixit, maledixisset ponitur maledicere pro deprimere, sicut benedicere sæpe ponitur pro exaltare. Facta concessione de damnatione Iudæorum in hoc mundo futura, & ostensis causis quibus debeant hāc dānationem subire; agit consequenter de damnatione in die iudicij futura, sic: dixi, præcipita & diuide. Et non solum præcipitentur & diuidātur: sed etiam quandoq; *ventat mors* perpetua *super illos*, qui ignorant me Deum esse, super plebem rudem scilicet, quæ adhortatione principum in me peccat, *& descendant in infernum viuentes*, id est, illi qui prudentes & scientes se interficiunt in me peccando, cum me Deum esse non

Num. 16.

ignorant. Mittit autem ad similitudinem historiæ de Dathan & Abiron & eorum consentaneis. Nam Dathan & Abiron cùm sacerdotio Aaronico contradicerent, & se contra Deum illius sacrificij dispositorem agere non ignorarent; multos quoque sibi consentientes, ignorantes tamen ipsos contra Deum agere haberent; à terra viui absorpti, in infernum descenderunt. Reliqui verò ignoranter eis consentientes, igne cremati sunt. Per Dathan igitur & Abiron, qui viuentes perierunt, Iudæorum pars illa portendebatur, qui cùm Christum Deum esse non ignorarent, tamen erant illi contradicturi, & in ipsius Christi cognitione viuentes & prudentes, in inferni damnationem erant descensuri. Per consentaneos autem eorum igne consumptos, qui ignoranter pecca bant, Iudæorum pars illa figurabatur, quæ cùm Christum Deum esse ignoraret, eique contradiceret, infernali igne superueniente, & eos demergente, perituri erant, nō quia viui & prudentes, sed quia ex ignorantiæ negligentia peruersè agerent. Huius autem historiæ similitudini alludit, cùm ponit. Veniat mors super illos, qui ignorantes me Deum esse, mihi contradicunt, sicut super consentaneos Dathan & Abiron ignis venit, qui eos consumpsit. Et benè positum est super eos per similitudinem, ac si poneret. Sic eos perpetua mors opprimat, ne possint surgere inde & euadere: ad modum illorum, qui ab aliquo pondere supercadente adeò deprimuntur, ne surgere sit eis licitum. Et illi qui sunt viuentes. i. non ignoranter peccantes, descēdant in infernum. i. veniant in profundissimum interitū, quod denotatur, cū dicit descēdant. Descendere namque dicimus ad profunda venire, dico descendant in infernū, & veniat mors super illos. *Quoniam nequitiæ*. i. nequam opera sunt *in habitaculis eorum*. i. in corporibus quæ habitacula sunt animarū. Et nequitiæ. i. nequā cogitationes sunt *in medio eorū*. i. in corde quod dicitur medium, eò quod in medio corporis sit situm. Vel medium dicitur per similitudinem, eò quod per eius mensuram corporum actus fiunt, sicut ad mensurā puncti, quod mediū est, circulus cōstituitur. Cùm verò addit. Ego autē &c. Salutem suā annunciat, ne videretur ex incertitudine orasse. Et hoc sic continuatur. Dixi quia illi sic destruentur, & hîc & in futuro. *Ego autē ad Dominum clamaui*, intentione deuotionis, *& Dominus saluabit me*. In perficiendo constantem, in *vespere*. i. in passione: quæ cōtingit circa vesperum; circa nonam videlicet, quę prēfigurabatur per agnum, qui immolabatur in lege veteri ad vesperum. *Et* saluabit me in *mane*. i. in resurrectione quę continget in mane, faciēs immortalem & impassibilem. Et saluabit me in meridie. i. in ascēsione quæ circa meridiem erit, exaltando me super cœlos, & mihi mundum totum subijciens. *Et* ego *narrabo* per prædicatores meos omni mūdo has saluationes postquam acciderint. Et cùm adhuc futuræ sint, *annunciabo* eas discipulis meis, vt ipsi omnibus narrent, postquam factæ fuerint.

Descendere quid sit.

Narra-

Narrare dicitur de præterito; annũciare, de futuro.

Narrare quidẽ dicitur de præterito: Annunciare verò de futuro: vel sic, Dominus saluabit me vespere & mane, & meridie, id est & in prosperis & in aduersis, ne me scilicet prospera eleuent, nec aduersa deprimant.

Per vesperũ prosperitas

Per meridiẽ aduersitas.

Per vesperum & mane, quia tunc aer caret feruore, prosperitas denotatur. In qua tribulationum feruor minimè dominatur. Per meridiem autem qui solis feruoribus exæstuat, aduersitas intelligitur: in qua tribulationum feruoribus quilibet opprimitur. Et quia saluabit me per prædicatores, narrabo beneficia quæ mihi dederit; *& annunciabo* beneficia quæ fidelibus meis in futuro retribuentur: vel sic. Narrabo per prædicatores minora beneficia, ab eo mihi iam data, scilicet immunitatem à peccato, & virtutem miraculorum, & exercitium operum bonorum, & annunciabo maiora beneficia quæ dabit, scilicet immortalitatem & impassibilitatem, & totius mundi subiugationem. Dixi quod clamaui interius affectione, & non solùm hoc: sed & voce orabo.

Et hoc non est in libro, sed ex hoc intelligitur quod addit & exaudiet vocem meam. Et hoc modo exaudiet, quod *redimet*. i. eruet *animam meam in pace* perpetua constituendã. & hoc superius obscurè positum est, cùm dixit, saluabit me vespere: sed ideo repetit æquipollenter, cùm dicit redimet: vt lucidius post enarret & ostendat à quibus redimet, cùm addit, *ab his* redimet *qui appropinquant mihi.* Et quia appropinquare est & ad bonum & ad malum, determinat hoc sic. Dico quod redimet à Iudæis, qui appropinquant mihi.

Et necesse est vt ab his me redimat, *quoniam erant mecum.* i. sunt in familiaritate mea, *inter multos* existendo, id est ita vt sint in numero infidelium qui multi sunt, non in numero fidelium qui pauci. Quod est dicere. Sic mihi appropinquant, vt infidelitatem suam non deserentes, infidientur mihi; vt redarguere queant, & occasionem meæ mortis inueniant. ¶ Annunciata salute sua, annunciat quoque duplicem inimicorum damnationem, de qua superius egerat concessiuè vbi dicit: præcipita &c. Et veniat mors &c.

Vt igitur hanc annunciet consequenter damnationem, repetit quod superius posuit, vt confirmet sic. *Exaudiet* inquam *Deus* verbum me, vt redimat, *&* ex oppositio *humiliabit illos* inimicos meos ab honore mundano, & terra sua præcipitando: Deus verbum mihi personaliter vnitum dico, *ante secula* existens, id est ab æterno, quod ipsi dicunt mihi non vnitum. Quod est dicere. Ego qui Deus & homo sum secundùm quod Deus æternus, secundùm quod homo in tempore natus, humiliabo illos, quia ipsi solum me hominẽ considerantes negant ab æterno existere. Diceret aliquis. Perijt ne adeo misericordia, vt cùm ipsi forsitan aliquando commutãdi sint de impietate sua, eis non misereatur Deus ne humilientur? Ad hoc autem sic respondet, dicendo eos nũquam esse commutãdos. Dico quod humiliabit eos Deus verbum, & merito. *Non enim est illis commutatio,* id est nolunt vnquam de malitia sua commutari, vt boni fiant. Ac si dicat. Si commutarentur, non humiliarentur, sed quia nolunt commutari, humiliabit eos Deus, *&* ideo non est illis commutatio, quia *non timuerunt Deum* verbum, id est non proposuerunt ante cõsiderationem suam Deum verbũ metuere. Quod profectò si timerent, & commutationem expeterent. Agit autem de damnatione in die iudicij futura sic. Dixi quod Deus illos humiliabit, & non solum hanc vindictam de ipsis accipiet, sed adhuc *extendit manum suam*, id est adhuc amplificabit vindictam suam *in retribuendo* damnationem maiorem pro malis meritis eorum. A similitudine percutientis, qui cùm aliquẽ grauiter vult percutere, valdè manum extendit. Manus verò benè pro vindicta ponitur, eò quod manuum percussione,

Manus cur pro vindicta.

de hostibus sæpe vindicamus. Et meritò extendet manum, quia *contaminauerunt testamentum eius*, id est corruperunt legem eius, malè exponendo. Iuxta quod in psalmo decimo legitur. Quæ tu perfecisti, destruxerunt. Contaminauerunt quidem legem, non quantum ad ipsam legem, quæ sancta est & munda, sed quantum ad suam siniſtram interpretationem. Quod est dicere. Corruptam de lege dederūt expositionē. Appoſita cauſa qua extendet vindictam, exponit ipſam vindictam ſic, Dico extendet manum hoc modo, ſcilicet quod *diuiſi ſunt ab ira vultus eius*. i. diuidētur in die iudicij à regno Dei, q̄ temerè habitare præſumunt. Et hæc diuiſio continget ab ira Dei, i. propter hoc quod eis erit irat⁹. Quod autem dicit ira vultus eius: humano more dicit, cò quod ira ſoleat in vultu notificari, & nihil eſt plus ab ira vultus, quam ab ira ſimpliciter, vel ab ira vultus eius, id eſt ab ira mea quādo in iudicij die apparebo in maieſtate iratus. His à quibus neglectus ſum, veniens in humilitate pacificus, qui Dei vultus dicor & facies, cò quod per me Deus genus humanum miſericorditer reſpiciat, ſicut vultu quilibet reſpicit: vel ſic legi poteſt, extendit manum ſuam in retribuendo. Dico quod nō eſt illis commutatio de malo ad bonum, & hoc ideo, quia non timuerūt Deum vt obedirent præceptis eius. Et licet eum non timerent, tamen extendit manum ſuam. i. amplam fecit largitatē miſericordiæ ſuæ in retribuendo bona pro malis. Vt cùm ſcilicet nequam eſſent, & legis præceptis non obedientes, mitteret eis miſericordiam, id eſt filium ſuum, me ſcilicet, qui eos ad viam vitæ reducerem. Et ipſi non cognouerūt miſericordiam Dei, ſed contaminauerunt teſtamētum eius, malè exponendo, & detorquendo ad aliud, quicquid ibi ſcriptum eſt de me, ideoq; diuidentur in futuro ab ira vultus eius. Quod dicit manum extendit, à ſimilitudine ponit: quia cùm alicui beneficia impendere volumus, ipſi manum extendere ſolemus. Dico quod illi diuidentur à regno Dei, & ex oppoſito *cor illius* Dei *appropinquauit*, id eſt appropinquābit regno Dei: vt illud poſſideat. Vnde legitur. Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Cor Dei boni dicuntur cò quod eius ſecreta ſciunt: vel vſualiter cor Dei dicuntur. Amiciſſimos enim noſtros, cor noſtrum vocare conſueuimus. Et meritò appropinquabit cor illius. Quia non contaminauit teſtamentum, ſed *ſermones eius mollitⁱ ſunt illi ſuper oleum*, id eſt, præcepta eius quæ auſtera alijs videbantur, mollia ad intelligendum & leuia facta ſunt, ſuo modo pluſquam oleū molle ſit & leue ſuo modo. Quia dixerat molliti &cæt. cò quod molle ſolet aliquādo poni pro fragili & inualido, ne hic ſimiliter poni videatur pro fragili & inualido, addit, *& ipſi* ſermones *ſunt iacula* ipſi cordi. Quod eſt dicere: Quamuis dixerim ſermones eſſe molles quodam reſpectu, tamen iacula ſunt alio reſpectu dicenda: cò quod cùm eis Catholicæ fidei aduerſarios fideles repercutiunt, ſicut iaculis hoſtes percutiuntur. Quoniam verò ſermones dixerat eſſe iacula, vnde datur intelligi, quod fideles aliquando tribulationes & rixas ab infidelibus patiuntur. Adhortatur ne timeant, ſi aliquando perſecutionem paſſi fuerint: ſed omne onus curarum ſuarum ſuper Deum reijciant, & ipſe benè inde eos expedier. Dixi, quia ſermones Dei ſūt iacula cordis Dei, id eſt fidelibus contra infideles. Qui infideles ſi contra te tribulationes & rixas mouerint, ô cor, ne timeas, ne ſis ſollicitum, ſed *iacta ſuper Dominum curam tuam*, id eſt pone ſuper eum omne onus ſollicitudinis tuæ, à ſimilitudine ponderis, quod ſuper aliquem ponitur. Quod eſt dicere. Noli ſollicitus eſſe quomodo poſſis euadere, ſed ſecurus eſto, & omnem curam ſaluationis tuæ Domino attribue, *et ipſe* Domin⁹

Pſal. 10. 3.

Mat. 25. 34

te enu-

Ut tenuerit in sermonibus suis, id est A
palleat & confortabit vt fortis sis &
prudens huiusmodi iaculis hostes
reicere. Et si corporea tribulatio ti-
bi ab hostibus illata non fuerit. *non
dabit* Deus tibi *in perpetuum fluctuationem*, id
est non permittet te fluctuare, id est
laborare, cum hoc sit quod es iustus.
Quod est dicere. Propter iustitiam
quam sic te constantem faciet, quod
nullo modo fluctues. Facit apostro-
pham ad Deum agens, annuncian-
do de impiorum morte perpetua
sic. Deus quod cor non fluctuabit.
Eius verò qui cor tuum persequun-
tur, *deduces tu* Deus verbum qui po-
tens es id est, deduci permittes à ma-
lignis spiritibus. *In puteum interitus*,
id est in profundissimum interitum.
Vnde non poterunt emergere, à si-
militudine putei profundissimi. In
quem si quis ceciderit, non potest
inde exurgere, de quo puteo interi-
tus legitur. Os eius claudetur, ver-
mes eius non morietur; nec ignis ex-
tinguetur. Et hoc est ac si poneret.
Non solùm ab ira vultus eius diuidē-
tur, quod valdè miserum est, sed et-
iam post diuisionem in puteum in-
teritus deducentur. Et meritò, nam
ipsi *viri sanguinum* existentes *& dolo-
si non dimidiabunt dies suos*; prepoſte-
ratio, ipsi dolosi cum per blanditias
bonos sibi conformare nituntur, &
post quia blanditijs non prævalent:
existentes viri effusores sanguinum,
i. aperte & per effusionem sangui-
nis eos à sanctitate retrahere cupien-
tes, non dimidiabunt dies vitæ suæ, i.
non discernent, vt cùm partem præ-
teritam nequam operibus, & cogita
tionibus impenderint, futuram bo-
næ operationi & cogitationi attri
buant. Quod est dicere. Nunquam
igitur partem aliquam vitæ suæ san-
ctè & innocenter deducent: sed om-
nibus diebus suis nequiter viuent.
Ideoq; iustè deducentur in puteum
interitus: vel sic. Diceret aliquis, di
cis quod deducentur. Nõne prodest
eis vt nõ deducantur, quod aliquãdo
benè operantur ad horã, & post defi-
ciunt? Contra hoc sequitur remotio

Psal. 54.

B

C

D

lic. vere deducentur, & si benè ope
rentur ad horam, & post deficiunt.
Nam viri sanguinũ & dolosi, non di-
midiabunt dies suos. Quod est dice-
re. Nõ licet eos dimidiare dies suos:
vt alternatim partim Deo, partim
verò seruiant diabolo. Iuxta quod
Dominus in Euangelio dicit. Nõ po-
testis Deo seruire & mammonæ: vel
sic potest legi: vt spectet ad hoc quod
superius positum est, vbi dicitur. Hu
miliabit illos Deus à regno. Dico
quod humiliabit eos Deus, & hęc hu-
miliatio non diu morabitur. Nam
viri sanguinum & dolosi non dimi-
diabũt in terra sua dies suos, ac si po-
neret: putant se fore ibi de genera-
tione in generationẽ omnibus die-
bus, quibus mundus iste durabit, sed
nec per medietatem dierum illorũ,
quos sibi & filijs suis attribuunt, ibi e-
runt cum in quadragesimo secundo
anno inde sint expellendi. Dixi quod
ipsi deducentur in puteum interitus,
ego autem sperabo in te Domine. Quod
est dicere. Mei autem non sperabunt
in terrenis sicut infideles faciunt, sed
in te sperabunt. i. spem saluationis
ponent. Ideoque non deducentur in
puteum interitus.

IN PSALM. LV.

Psalm. LV. Titulus. In finem pro
populo qui longe factꝰ est à san-
ctis Ipsi Dauid: *in tituli inscriptione,
cum tenuerũt eum Allophili in Geth. In
hoc autem titulo, etsi quædam verba
videantur esse posita iuxta historiam,
videlicet ista, cum tenuerũt eũ Allophili
in Geth. Sunt tamen ibi quædam appoſi-
ta, quæ nos plane reuocãt ab historiæ in-
tellectu, vbi dicitur in finem pro populo,
qui longe factus est à sanctis. Hæc. n. ver-
ba nusquã in historia leguntur. Vnde su-
radicta verba: hæc. s.* cũ tenuerunt eũ
Allophili in geth. *secundũ interpreta-
tionem solummodo accipienda sunt. Per
hanc quidẽ vocem quæ est allophili, qui
alienigenæ interpretãtur, Iudæi intelli-
gũtur, qui prius existẽtes filij, modò ve-
rò facti sunt alienigenæ. i. alieni, iuxta
quod in psalmo decimo septimo legitur.*

Allophili Iudæi de-notant.

Psal 17. 45. Geth passionu figura.

Filij alieni mẽtiti sunt mihi. *Per Geth quidem qui torcular interpretatur, passionis pressura notatur, eò quod torcularis esse solet premere. Hoc notato, ad tituli verba exponenda accedamus. Psalmus iste est agens pro populo Iudaico commutando per fidem in finem. i. in conformitatem & subiectionem Christi, qui finis est Prophetiæ & legis, pro populo dico, qui longe factus est à sanctis .i. valde dissimilis factus est ab Apostolis, & alijs fidelibus veteris legis, qui Christum regem Iudæorum esse crediderunt, sicut fuit Ioseph ab Arimathia & Nicodemus, & Gamaliel alij q. multi & eorum contemporanei, & ante tempus eorum existentes. Dico quod longe factus est à sanctis, in hoc scilicet longe factus est in inscriptione tituli facta ipsi Dauid. i. Christo à Pilato: quæ inscriptio hæc est.* Iesus nazarenus rex Iudæorum. *In tituli inscriptione dico commutata ab eodem populo, cùm Allophili. i. ipse populus existens allophili. i. alieni. Prius autem filij tenuerunt eum in Geth. i. putauerunt eum tenere in pressura mortis, ne resurgeret. Commutauit enim iste populus titulum, quantum ad credulitatem suam dicens ad Pilatum*: Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dicit rex sum Iudæorũ. *Et hoc totum est, ac si dicat: Psalmus iste agit pro utilitate populi Iudaici, qui prius longe factus est à sanctis, per hoc quod commutauit inscriptionem tituli & voce & affectione, cum ipse alienus voluit Christum in morte detinere: nolens videlicet Christum regem suum esse. Qui populus commutandus est ab incredulitate & duritia sua: in fidem Christi. Et benè dicitur psalmus iste agere pro utilitate populi commutandi. Cùm enim in superiori psalmo de passione, & de parte populi damnanda agens, Christus introductus sit. Introducitur in hoc orans ante passionem ne cedat, & vt resurgat. Ostendens passionem suam, et populi saluandi cõmutationem. Quod ad eius vtilitatem dicit, vt per hoc quod eius commutatio prædicitur, ad ipsam commutationem inciteturꝛ.*

Ioan. 19. 19.

Ibid.

Mat. 26. 61.

Ioan. 10. 20.

MIserere mei Deus, vt me constãtem facias & resuscites, & necesse est vt hoc orem, & dignum etiam est vt misereatis, *quoniam* Deum *me* & creatorem *conculcauit homo*, id est conculcabit Iudaicus populus, qui homo est, id est, creatura: quod indignum est vt creatura creatorem conculcet. Cùm dicit conculcauit, alludit similitudini de torculari, quia posuerat in titulo *Geth*, quod interpretatur torcular, torcularis enim est vuas conculcare, vel sic; Conculcabit me homo, id est Iudaicus populus, qui simpliciter est homo, id est animalis nõ vrique spiritualis. Exponit vero quomodo conculcabit, cùm adiungit. Dico conculcabit: ita scilicet *tribulauit me*. i. cruciabit tribulationibus *tota die* passionis meæ, *impugnans* me verbis dicendo. Hic dicit, possum destruere templum Dei, &c. Bene quidem ponit tota die. Nunquam enim illa die ab eius tribulatione & impugnatione cessauerunt, vel sic tribulauit me in die passionis, impugnans me prius ante passionem verbis maledicis, tota die, id est, assiduè, dicens: Dæmonium habes, & cætera similia. Notandum autem, hic Christum introduci agentem ante tempus passionis suæ. Quoniam autem se conculcandum esse prædixerat, ne videretur pro meritis suis esse conculcandus, repetit addendo causam cõculcationis sic. Dico quod conculcabit me homo, & non in Deo quod promeruerim; sed *conculcauerunt me inimici mei tota die*, id est, conculcabunt me tota die passionis, ideo quia sunt inimici mei. Quod est dicere. Inimicitia sola erit causa, non aliquod meritum meum. Ne videretur autem quod timorem habiturus esset in ipsa conculcatione, removet hoc sub interrogatione sic. Dixi quod me conculcabunt, *& quoniam multi bellantes* & verbis & tribulationibus erunt *aduersum me*, qui alti erunt, id est superbi in dominatione, quæ permitteretur eis in me, *timebo*

ego

ceu *abalienatus mei*, id est habebo timorem propter superbiam dominantis temporalis & brevis. Quod est dicere. Timebo quod eorum altitudo, id est, dominatio succedat mihi, ad mortem. sit causa quare detinear in morte. Nequaquam. Cum ponit *dies*, finitis quia brevi tempore duratura est dominatio illa, quoniam dies vitæ brevis tempus est. Ac si poneret, non generabitur mihi timor, nam refugiendi ab altitudine, quæ per dies abluitur duratura est. *Ego verò ad te clamabo*. Ac si diceret. Non timebo, sed ego qui sum innocens, iustus, tibi obediens, sperabo respectionem in me in consideratione potentiæ & misericordiæ tuæ. Notandum autem, quod ante passionem, dum ipse passioni proximus esset, ad imitationem suorum sponsi Christus timuisse perhibetur. In passione verò tam positus, timuisse non legitur. Quia verò sperare sine bona vita, non spes, sed præsumptio dicenda est, addit. Dico sperabo, quia spes præsumptuosa nō erit. nam ego ante passionem *in Deo* existens .i. in operatione & laude Dei, *laudabo sermones* id est, laudabiles ostendam bonis vitæ meæ prædicationes meas.

Quod est dicere. Benè viuendo prædicationem meam laudabilem ostendam. Vnde in actibus Apostolorum legitur. *Cœpit Iesus facere & docere*. Nam si ea quæ prædicabat opere non complesset, non vtique eius prædicatio laudabilis extitisset.

Quo etiam verbo dixerat in re sperabo in passione (licet) ne videretur timori ante passionem non sperare. Addit non solum in passione sperabo, sed & *in Deo speraui* semper. *ideo non timebo quid faciat mihi caro.*

Quod est dicere. Neque timebo propter eorum altitudinem, vt in morte detineat: neq; timebo tribulationes & blasphemias & insidias, quas Deorum mihi illi qui solummodo carnales sunt, non etiam spirituales. Exponit autem quid facient per partes, sic. Hoc scilicet mihi facient *caro mea*, id est, ingirent *execrabi-*

A *tur*. i. execrabilia iudicabunt *verba mea*, dicendo. Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit æternum & cætera similia. Et ideo execrabūtur verba mea, quia *omnes cogitationes eorum* erunt *aduersum me*. & quia multi cogitant aduersum aliquem, non vt ei noceant, sed vt cum secundum quod peruersus est, destruant. Addit, *in malum* erunt cogitationes eorum, non in bonū. quod est dicere A malis cogitationibus quas aduersum me cogitabunt, procedet execratio verborum meorum. Vnde in euangelio legitur. Ex abundantia cordis os loquitur, & ipsi execrantes *inhabitabūt* familiaritatem meam, *& abscondent* causam inhabitationis: nō quantum ad me qui omnia video: sed quantum ad existimationem suam. Quod est dicere. Cum ipsi mala intentione inhabitent, bona intentione se inhabitare fingent. Ostendit verò, quare inhabitabunt, addendo sic. B

Ioan. 8. 52.

Luc. 6. 45.

C Dico inhabitabunt, & *ipsi* inhabitantes *obseruabunt calcaneum meum*, id est expectabunt finem meum, vt cùm in principio nihil in me habeant quod notent, saltem quo possint redarguere in fine inueniant. Benè quidem calcaneus pro fine ponitur, eò quod sit finalis corporis pars. Vel sic obseruabunt. i. expectabunt calcaneum meum lapsurum. Quod est dicere. Expectabunt an fortè me viderint in aliquo crimine labi. Quia per calcaneum aliquis labitur, calcaneus pro lapsu ponitur. Sententia quidem eadem in his verbis concipitur, quę etiam in superioribus. Dixi quod obseruabunt calcaneum meum. *Sicut fuit meurunt animam meam*, id est vtpote illi qui sustinebūt vitam meā .i. quibus erit vita mea oneri & tædio, & ad modum alicuius, pondus aliquod graue sustinentis, cui pondus illud maximo tædio est. Quod est dicere. Hoc quod vita mea erit eis tædio, causa erit quare me obseruabunt. Agit autem de inimicorum commutatione & salute sic.

Calcaneus pro fine cur ponatur.

Item pro lapsu.

D

Dixi

Dixi quod me conculcabunt, & exe-
crabuntur, & calceaneum meum ob-
seruabunt. Et quãuis hæc omnia per-
uersè faciant tamen *pronihilo*. i. sine
aliquo merito eorum, *saluos facies*
eos, hic ab originali crimine, & ab a-
ctualibus, vel sic. Dico quod in me
calceaneum obseruabunt. Et tamen
saluos facies illos pro nihilo, sicut
pro nihilo, id est, sine causa sustine-
bunt animam meam. Sententia ferè
eadem est quæ & superius, sed distin
ctio mutatur, & in superiori lectione
sicut, pro vtpote legitur. Hic autem
comparatiue accipitur. *Et* priusquã
saluos facias, *confringes populos*. i. mul
titudines inimicorum secundum
mali sunt, *in ira*. i. in cognitione iræ
tuæ futuræ. Quod est dicere. Per co
gnitionem iræ tuæ, quam eis dabis,
confringetur eorum impietas. Cùm
ponit populos pluraliter, innuit
quod non pauci erũt sed multi: sicut
vna die tria millia, alia verò quinque
leguntur conuersa fuisse. Et ipsi pri-
usquam confringantur. *O Deus vitam*
meam annunciaui tibi. i. ipsi mei futu-
ri, annunciabunt tibi per confessio-
nem, fœditatem vitæ suæ. Et hoc to-
tum est ac si sic poneret, mei annun
ciabunt peccata sua per confessio-
nem, & tu illos confringes secũdum
quod peccatores sunt, & sic saluos
facies illos hîc, & per hoc quod hîc
illos saluabis, in futuro *posuisti in cõ-*
spectu. i. pones in præsentia & bene
placentia tua *lacrimas meas*. i. ipsos
eosdem pro quibus sæpè lacrimosas
preces fudi. Vel lacrimas meas per
emphasim, id est, pro quorum morte
lacrimatus fui in morte Lazari. No-
tandum enim eum tũc non pro La
zaro fleuisse, qui mox resuscitandus
erat, sed pro illis quorum morsin
morte Lazari figurabatur, qui adeò
scilicet in peccatis mortui erant,
quod iam alijs malo exemplo suo
fœtebant, ad modum Lazari quatri-
duani. Dico quod saluabis, & quod
pones eos in conspectu tuo, *sicut &*. i.
etiam *in promissione tua* est hæc con-
tinẽs. i. promisisti per Prophetas, quo-
rum promissionem & ipsum confir-

A mat Euangelium, vel angelus Ioseph
viro Mariæ saluatorem nascturum
enuncians, ait. Saluum faciet popu-
lum suum à peccatis eorum. Et hoc
est ac si diceret. Et hoc ego annun-
cio, & tu hoc promisisti. Dixi quod
annunciabunt & confringes, & cæt. &
tunc ipsi *inimici mei conuertentur* ad
me *retrorsum* incedentes. i. mei fe-
quaces, à similitudine illius, qui ali-
quem sequitur. Quod est dicere. Be-
nè viuent ad mei cõformitatem, ma-
gis prout poterunt sequaces effecti. Di-
co quod conuertentur, & nõ solum
in prima ætate suscepiẽs eos, vel in se-
cunda; sed *in quacunq; die inuocauero*
te. i. in quocunq; tempore ætatis in-
uocabunte per veram compunctio-
nem, sic vt post non reuertantur. Iu-
xta illud Propheticum. In quacunq;
hora peccator ingemuerit (sicut in-
gemendum est) saluus erit. Quia ve-
rò dixerat, mei adnunciabunt vitam
suam, quoniam annuntiatio nequit
esse, nisi prius haberent Dei cogni-
tio, subdit: dico quod annunciabunt,
& prius *ecce*. i. in præsenti *cognoui quod*
Deus meus es. i. fide cognoscent me,
quod tu es Deus eorum. Et quia fides
sine operibus mortua est, ipsi existẽ-
tes *in Domino*. i. in operatione Domi-
ni, *laudabunt verbũ*. i. laudabile celebi-
dent verbum suam, bona vita sua. *Es*
Deo & in Domino idem est. Sed verbũ
& sermo differunt. Sermonem nam-
que propriè & vsualiter dicimus quã-
do aliquis no compositò scripto, vel
composita & ornata loquutione, sed
vulgari loquitur ad aliquem, aut ad
plures. Verbum autem quãdo com-
positione latinitatis seu vulgaris lo-
quutionis ad quemlibet agit. Et hoc
totum est ac si poneret, postquam fi-
de Deum cognouerint, bene operabũ-
tur, & sic & sermonem & verbum
suũ laudabile esse ostendent. Si enim
malè viuerent, contemptibilia esse
facerent. Iuxta illud beati Gregorii,
cuius vita despicitur, restat vt eius prædi-
catio despiciatur, vel sic legi potest,
vt tota trinitas hic denotetur. Dixi
quod annunciabunt, & vt annuncia-
re valeant, ecce in præsenti cogno-

ult.

Matt. 1.

Sicut pro vtpote.

B

Esa. 38. Ezech. 33. Ioan. 11.

Actor. 2. 41 & c. 4. 4.

C

Seruus

Lacrimæ in morte L. Lazari cur sic Christus.

D

Verbum

Verbum ab actu dicendi sumptum.

ri. i cognoscent, quia Deus meus est, id est Deus pater, est Deus meorum. Quod est dicere. Cognoscent Deum patrem, & in Deo patre, id est in æqualitate Dei patris, laudabo. i. laudabunt verbum, id est filium me scilicet: & in Domino laudabo sermonem. i. in æqualitate Domini Spiritus laudabunt me filium, qui sermo fum patris, per quē dixit. i. disposuit, & facta sunt omnia. Et hoc totum est ac si diceret. Cognoscent patrem esse Deum, & me quem prius æqualem patri esse negauerunt & cōtemserunt, cognoscent Deum æqualem Patri & Spiritui: & sic me laudabunt fide, opere, & deuotione. Et cognoscendo & laudando Deum trinitatem, in ipso Deo sperabunt, id est spem salutationis æternæ habebunt, ideoque *non timebo*, id est non timebunt, *quid faciat mihi homo*. i. sibi homo, id est persequutor, qui solūmodo homo est. i. animalis non spiritualis. Quod est dicere. Non timebunt tribulationes, mortem, damna terreni census, quæ sibi inferentur à persequutoribus; diceret aliquis. Vere timendus est persequutor, quia auferet terrena bona, & postea non habebunt vnde legalia vota soluant, contra quod subiungit. Dico quod non timebūt, quid faciat sibi homo, nec timēdum est: nam licet auferat terrena, non tamen auferre potest quin tibi sacrificēt: *in me* enim, id est in meis *sunt vota*. i. sacrificia tua, *quæ reddam*. i. reddant *tibi*, *laudationes* scilicet. Quod est dicere. In se habent quod tibi sacrificabunt, scilicet vt te laudent voce, opere, & deuotione, quod nullus persequutor potest eis auferre, & dignum erit vt reddant. *Quoniam eripuisti animam meam de morte*, id est, eripies animam meorum de multitudine peccatorū, per quæ venirent ad mortem, nisi eis indulgeres; & postquam eripies à morte per peccatorum indulgentiā, eripies *pedes meos*, id est affectiones meorū *à lapsu*, ne corruant à sanctitate per malam concupiscentiam aliquam, *vt placeam*, id est placeant *Deo in lumine viuentium*. i. in conformitate mei positi, qui sum lumē omnium in perfectione virtutum viuētium, non in peccatorum mōle mortuorum. quod est dicere. Ideō eripies vt tibi placeant conformes mei facti, qui sum illuminator omnium benè viuentium. Ipsi dico placeant coram Deo existentes. i. in manifesta cognitione Dei, vt eum reuelata facie specialiter videant à similitudine illius qui manifestè videt eum coram quo est.

IN PSALM. LVI.

Titulus LVI. In finem ne * corrumpas, ipsi Dauid. In tituli inscriptione: cùm fugeret à facie Saul in spelunca. *In hoc titulo sicut in superiori quadam verba secundùm historiam videntur apposita, quæ sunt hæc,* cùm fugeret à facie Saūl. *Sed quod adiungitur non in spelunca, sed in spelūca non procedit, si ad historiā referatur. Est etenim ibi positum in spelūca, cùm expositores habeāt in spelunca. Legitur quippe Dauid, Saule persequente in spelunca fugisse: illud quoq; quod apponitur in titulo, scilicet* in tituli inscriptione, *nullatenus ad historiā videtur attinere, cùm Dauid Prophet æ nusquam legatur inscriptio tituli facta fuisse. Idoneum ergo videtur, non iuxta historiam, sed iuxta vocis interpretationem, titulum hūc accipere. qui sic exponitur. Psalmus iste spectans in finem. i. in Christum, adhortatur ne tu quicunq; lector corrumpas Dauid. i. Christum, quātum ad te. Et ostendit in quo non corrumpas; addendo sic. Ne corrumpas dico, in tituli inscriptione facta ipsi Dauid. i. Christo à Pilato. Quam in superiori psalmo ostēdimus. Quod est dicere. Ne corrumpas inscriptionem tituli. i. illud quod in inscriptione tituli notatur, scilicet Christum regem esse. Quod tu corrumperes, quantum ad te, non quantum ad eum, si eum regem esse denegares, vel affectione, vel voce; vel negligēdo ea præceptorum eius: sicut Iudæi corrumpere voluerunt, quando eam commutauerunt. Dico ne corrūpas Dauid. in tituli inscri-*

* Disperdas

1. Reg. 22.

ptione commutata, facta ipsi Dauid, cũ fugeret à facie Saul in spelũca. *Quod est dicere. Ne corrumpas, cùm hoc sit, quod ipse latens in spelunca. i. in humanitate, secundum dixit atem fugit. i. ad modum fugientis omnino discessit: a facie Saul. i. a præsentia cognitionis Iudaici populi. Ac si ponceret. Iudaeus populus ideo corrupit inscriptionem tituli commutando eam, quia ipse Christus latens in humanitate discessit ab eius cognitione. i. non cognouit eum esse Deum. Sed tu lector ne corrumpas ideo, quod in spelunca latens. i. in humanitate, fugit a facie Saul. i. à præsentia cognitionis Iudaici populi, qui bene dicitur Saul. i. appetens mortem per mala opera sua, vel ideo dicitur Saul: quia persequutus est Christum, sicut Saul persequutus est Dauid. Spelunca quidem humanitas rectè dicitur, eo quod humilis fuit, & in ea diuinitas latuit, sicut spelunca humilis res est, & in ea latere aliquis potest. Notandum quod cùm dicamus hùc psalmum adhortari lectorem ne corrumpat, non tamè aperiè hoc admonet: Sed si bene eius verba notentur, innuit non esse corrumpendũ. Introducitur enim in hoc psalmo Dominicus homo, orans ante passionem, vt inpassione Deus se constantem faciat & resuscitet, & ostendit passionem suam. Agit vero posteà de resurrectione & exaltatione, & totius mundi subiugatione, per quod datur intelligi eum Dominum esse et regem, cum resurrecturus sit & exaltandus, & sic et sit totus mundus subyciendus ad regẽdum, & per hoc innuit lectori, inscriptionem non esse commutandam nec corrumpendam, cùm ipse Christus rex sit omnium.*

Spelunca humanitas Christi.

MIserere mei Deus Pater, vt constantem facias, *miserere mei*, vt resuscites & exaltes, vel sic: Miserere mei, vt constantem facias & resuscites & exaltes, & miserere mei, id est meorum vt morte mea saluentur. Et dignum est vt hoc facias. *Quoniam anima mea confidit in te*, id est in tua misericordia, & potentia, & iustitia. Dico quod A in te confidit anima mea, & adhuc *sperabo in umbra alarum tuarum*, id est in refrigerio protectionis tuæ, *donec transeat iniquitas*. i. donec consummetur in me mors, quam Iudæi iniquè operabuntur. Quod est dicere. Sperabo in protectione tua indesinenter, donecà morte liberer, quæ protectio est mihi refrigerium à tribulationis æstu, sicut vmbra refrigerium est à calore solis æstuantibus. Alas ponit pro protectione, eò quod alis protegit auis pullos suos à pluuia & æstu, & rapacium volucrũ impetu. Notandum sanè, certius esse cõsidere quam sperare, sed hîc tamen pro eodem accipitur, nisi quod vnum præsens est, scilicet confidit, alterum autem futurũ, scilicet sperabo. Dixi ℣ sperabo, & nõ solum hoc, sed etiã *clamabo*, & deuotione, & voce, & opere *ad Deum altissimum*. Ac si dicat. Cùm altissimus sit, & altitudo dignitatis eius expostulet vt intensè clamem, clamabo ego intensè, *Deum* inquam *qui benefecit mihi*. Benefecit, & præteritè intelligendũ est, & futurè, quasi diceret: ideò clamabo, quia iam mihi beneficia cõtulit, & adhuc alia conferet. Exponit autem quod beneficium cõtulit, cùm addit, *misit de cælo*. Ac si dicat. Hoc beneficiũ mihi humanæ naturæ contulit, quod de cœlo misit verbum, quod mihi personaliter vniretur, & immunem me faceret à peccato. Notãdum autem, quod verbũ non est de cœlo missum localiter. Absit enim, Deum localem esse confiteri. Sed quod dicitur, de cælo misit Deus Pater verbum. sic exponitur. Verbum cuius solũmodo notitiã habebant ciues cælici, de cælo. i. de cognitione ciuiũ cælestium, misit specialiter ad cognitionẽ hominũ, cũ fecit ipsum humanæ naturæ personaliter vniri. Quod est dicere. Cognitionẽ eius quã habebãt ciues cælici, ab ipsis vsq; ad homines dilatauit per humanã naturã cui vnitũ est. Exponit etiam beneficia, quæ humanæ naturæ conferet, cùm addit. Dico ℣ misit de cælo verbũ, sed & per ipsum verbũ *liberauit*. i. liberabit *me*, humanam

Ala pro protectione.

Confidere certius est quam sperare, reliquit hic pro eodem accipitur.

nam naturam innocentē & ſanctam à poteſtate Iudæorū, & *dedit*. i. dabit *in opprobrium*, diſpergendo eos vbiq; *conculcantes me*. i. Iudæos affligentes me morte & vilipendētes, à ſimilitudine rei viliſſimæ, quæ conculcatur. Quia verò dixerat, miſit de cœlo, & non expoſuerat quid miſit, & etiā dixerat liberabit me: & nō oſtenderat à quibus liberabit, exponit vtrunq; cū repetitione. ſic. *Miſit*, inquam *Deus miſericordiam ſuā & veritatem ſuam*, vt mihi vni retur idem verbum, *et* per ipſum verbum *animam meam eripuit*, .i. eripiet *de medio catulorum leonum*, .i. de communi deſiderio plebis Iudaicæ, deſiderantis me in morte detinere: quæ plebs per ſimilitudinem dicitur catuli leonum. i. principum vt leones ferociū, eò quod ipſa plebs à principibus in malitia generanda ſit, ſicut à leonibus catuli generantur. Oſtendit autem quomodo de medio catulorum liberabit, ſic. Dico quod me liberabit de medio catulorum, & neceſſe erit. Nam ego *conturbatus* timore ſpontaneo, *dormiui*. i. dormiam in morte per ipſos catulos. Cùm ponit dormiam, innuit breuem futuram eſſe mortem, ad modum dormitionis. Verbum quidem per emphaſim miſericordia & veritas dicitur, eò quod per ipſum Deus humano generi miſertus eſt, & in eo completum eſt quicquid Deus per Prophetas promiſerat. Exponit autem qui ſint illi catuli, qui ipſum in morte dormire facient, & quibus armis interficient, ne quis vellet eos excuſare, quoniam ipſum ſagittis & gladio non peremerunt. Et hoc ſic dicit. Filij hominum &c. Vſque ad exurge, & non ſunt legenda verba hæc ita ſeriatim vt ponuntur, ſed cōſtruenda ſic. Dixi quod dormiam conturbatus, & verum eſt. Nam *filij hominum*, id eſt Iudæi qui rationabiliter ſe habere deberent vt homines, cùm ſint filij hominum. i. Prophetarum, qui rationabiliter ſe habuerunt vt homines, *laqueum parauerunt pedibus meis*, id eſt mortem parabunt affectionibus meis, per quā eas ab effectu detinendo à ſimilitudine volueris, quæ pedibus illaqueata, ne poſſit euadere, detinetur: vt cùm ſcilicet affectionem habeam reſurgendi, & exaltandi, & mundum mihi ſubiugandi, ipſas affectiones ab effectu detineant & in irritum ducant. Dico quod parabūt laqueum. i. mortem, & in ipſa morte *incurauerunt*, .i. humiliare putabunt *animam meā*, ſic vt non reſurgat. Repetit autem alia ſimilitudine hoc quod dixit. parabunt laqueum .i. mortem, vt innuat non parari illam mortem ſibi ignoranti, ſed ſcienti. Et per hoc datur intelligi eum Deum eſſe, cum futura præuideat. Dixi quod parabunt laqueum, & hoc non inſcienti, ſed *foderunt foueam ante faciem meā*. Quod eſt dicere. Sed parabunt profundiſſimam mortem mihi, de qua non euadam, à ſimilitudine illius qui fodit foueam, id eſt profundiſſimam foueam facit, in quam aliquem detrudat, qui inde exire nequeat. Et illā foueam fodient ante faciem meam, id eſt, ſic vt cognoſcam & præuideam, ad modum illius qui illud videt, quod ante faciem ſuam eſt. Et hoc totum eſt, ac ſi diceret. Hāc mortem non ſic mihi parabunt, vt ignorem: ſed ſicut ſit ante faciem. i. cognitionem meam. *Et inciderunt*. i. incident *in eam* foueam. Quod eſt dicere. Cū mihi parent mortem æternam, me liberato, inde cadent ipſi in eam, ſic vt nunquam inde emergant: à ſimilitudine illius qui cùm foueam foderit, vt quemlibet in eam deijciat, ipſe in eam cadit, nec poſtea exurgit. Oſtēdit verò quomodo ipſam mortem ſibi parabunt, cùm interponit. dentes eorum &cæt. Vſque ad exaltare. quod ſic continuatur, diceret aliquis. Quare dicis quod filij hominum parabunt tibi mortem, cùm neque ſagittas, neq; gladium, neq; aliquid vnde te interficiant contra te ſint accepturi. Ad quod ſic dicit: verè mihi parabunt laqueum. i. mortem. Nam *dentes eorum*, id eſt, ira & odiū eorum, quę dicuntur dentes, eò quod ſæpius cum fremitu dentium oſten-

dantur, erunt *arma*. i. instrumenta mortis meæ. Oftēdit verò quæ arma, cùm addit. *Et*. i. scilicet *sagittæ*. Quod est dicere. Odium & ira eorū erūt lōginqui apparatus mortis meæ, sicut sagittæ longinqua arma sunt. i. de lōgè mortem minantia: *et lingua eorum* erit *gladius acutus*, id est vox eorum
Ioan. 19. 12. erit aperta causa mortis meæ. Cùm dicent Crucifige: &, si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. A similitudine gladij, quo manifestè quilibet interficitur. Et hoc totum est, ac si poneret. Non sunt excusabiles, & si me armis & gladio non interficiāt: nam propter odium & iram, non propter hoc quod meruerim, mihi fraudulēter mortem parabūt, & voce sua manifestè postea eam expetent. Illud verò quod sequitur exaltare &c. Oratio est ex affectione nimia interposita antea quā illud quod inceperat finiret, quod sic continuatur. Dixi q̄ filij hominū parabūt mihi laqueum, sed tu *Deus* Pater *exaltare super cælos* me exaltādo. Quod est dicere: Exalta me, secundùm quod homo sum super cœlos. i. super cœlestes rationabiles creaturas, super angelos scilicet, vt qui modo vilis videor, & abiectus, videar super eos magnus & exaltatus in potentia, cùm gloriosè cælos ascēdam. Et super me exaltatum, exaltare & tu. i. videare tu magnus & altus in potentia super ipsos angelos, cùm apparebis potens exaltando me, *& gloria tua* dilatetur *in omnem terram*. Quod est ac si dicat. Non solum apud paucos exalteris per exaltationem mei, sed in omnem terram dilatetur gloria tua, id est, vbique terrarū glorificeris de exaltatione mei. Cùm dicit, paratum cor meum &c. Ostendit se libenter passurum, vt nos reddat magis obnoxios, pro quibus libenter passus est. Et hoc sic continuatur. Ipsi fodient mihi foueam, ad quam subeundam, ô Deus Pater, est *paratum cor meum, paratum cor meum*, id est parata voluntas cordis mei. Quod est dicere. Iam voluntatem habeo illam subeundi. Repetit autem paratum cor meum, vt ostendat quantam pro humani generis salute moriēdi habeat affectionem; & quia paratum cor meum: *cātabo*, id est prædicabo doctrinam vitæ, quæ erit canticum & delectatio & mihi & Deo. *Et* etiam *psalmum dicam*. i. bona opera mea in manifesto ponam: à similitudine dicti, quæ res manifesta est. Psalmus autem pro bono opere ideo ponitur, quia fit exercitio manuum, & hoc totum est, ac si diceret. Quandoquidem mortem subire paratus sum, cùm certus sim quia canticum. i. prædicatio mea & psalmus. i. bona operatio causæ erunt, quibus me interficient, tamen non cessabo à cantico, non cessabo à psalmo. Cùm dicit, exurge &cæt. gratulando de resurrectione sua, exhortatur corpus suum ad resurgendum. Quod sic continuatur. Dico quod paratus sum ad subeundā mortem, de qua tu *psalterium & cithara* dicitur *exurge exurge*. i. tu humanitas mea exurge de morte illa. Psalterium dicitur Christi humanitas, eò quod à superiori. i. à diuinitate sonuit, ad modum psalterij, quod à superiori sonat. Quod est dicere. Ex ipsa diuinitate fama miraculorum prodijt, per operationem humanitatis: operabatur. n. in miraculis humanitas, eundo ad mortuos resuscitandos. Super ægros manus imponendo, loquendo & multis alijs modis. Cithara verò dicitur eadem humanitas, eò quod ad modum citharæ ab inferiori sonuit, id est ab inferiori dulcem sonum Deo protulit. i. dulcem obedientiæ laudem: cùm corpus suum quod erat inferius diuinitate, in ara Crucis Deo obtulit: & quia etiam in obedientia positum est, sustulit & sitiuit. Dico exurge à morte humanitas, quæ es psalterium & cithara, tu dico futura gloria mea, emphatica dictio. Quod est dicere. Quæ humanitas futura es immortalis & impassibilis, in qua gloriabor & gloriosus ero. Dico exurge, & ita erit: *exurgam diluculo*. i. in matutina resurrectione. Ostendit autem, quod commodū sequetur

Psalm⁹ pro bono opere hic ponitur.

Psalterium. pro Christi humanitate.

Cithara similiter.

de

de resurrectione sua sic. Dico quod exurgam, & exurgens *cõfitebor tibi in populis*. i. veros confessores adquiram in populis Iudæorum. Quod est dicere. Multos ex Iudæis efficiam laudatores tui. *& psalmum dicam tibi in gẽtibus*, id est pariam tibi inter gentes multos decentes psalmum tibi, id est ponentes opera sua bona in manifesto ad honorem tuum. Quod est dicere. Multos efficiam ex gentibus benè operantes ad honorem tuum, per gloriosam resurrectionem meã. Ostendit autem quomodo constitui, et confessores & psalmum dicentes sic. Dixi quod pariam tibi confessores in populis, & psalmum dicentes in gentibus, & hoc faciam per cœlos & per nubes, id est per prædicationem Apostolorum, qui dicuntur cœli propter sublimitatem sanctitatis suæ, & nubes eo quod alios compluant doctrina, ad modum nubium terram compluentium. *Quoniam magnificata est vsque ad cœlos* constituendum *misericordia tua*, id est ego filius tuus, & misericordia tua magnificabor vsqueadeo, id est in tãtum potens ero, quod discipulos meos faciam cœlos. *Et veritas tua* magnificabitur *vsq; ad nubes* constituendas. id est ego qui sum veritas tua, ero adeo magnus & potens quod ipsos cœlos faciam nubes. Notandum, non ideo dici magnificandum eum esse vsq; ad cœlos & nubes, quod iam nõ esset magnus & potens ad hoc faciẽdum, sed quia magnitudo illa & potentia nondum apparebat. Ac si diceret. Qui modo vilis videor & impotens, magnus vsq; ad cœlos & vsq; ad nubes apparebo. Et vt ego confidam tibi in populis, & psalmum dicã tibi in gentibus, *exaltare super cœlos Deus* Pater, exaltando me. Hoc autem vt superi⁹ exponitur, præ nimio desiderio repetitum, *&* per exaltationem mei *super omnem terram* dilatetur *gloria tua*, id est gloriatio tua supernè ad homines perueniens, dilatetur vbique terrarum, vel potest esse exhortatio ad verbum sibi personaliter vnitum, cùm dicit. Exaltare Deus verbum, id est appareat altitudo tua per exaltationem mei humanæ naturæ, quæ altitudo tua modo non apparet & super omnem terram gloria tua, hoc non mutatur.

Apostoli exẽ.

IN PSALM. LVII.

Titulus LVII. In finem ne disperdas ipsi Dauid in tituli inscriptione. *Quod sic exponitur. Psalmus iste respiciens in finem, id est in Christum admonet, ne tu quicunque disperdas Dauid, id est destruas regnum Christi veri Dauid, denegando eum esse regem, incommutata tituli inscriptione facta ipsi Dauid. i. Christo. Loquitur in hoc Psalmo Propheta adhortans Iudæos, vt cum legant in veteri lege de Christo & intelligant; rectè iudicent de eo, attribuendo ipsi quod de eo libri prophetarum loquuntur, scilicet eum esse regem. Iuxta quod Micheas testatur.* Exiet dux qui reget populum meum Israel. *Et alij.* Rex tuus venit tibi mansuetus. *Notandum autem quod cum in superiori psalmo posset deperiri exhortatio, ne corruptio fiat, diuerso tamen modo est ibi. Superius enim agendo de resurrectione & exaltatione sui & totius mundi subiugatione nuit non esse corrumpendam tituli inscriptionem. Hic autem planè adhortatur Propheta, vt cùm Christum in libris Prophetarum loquantur esse regem iustum, non corrumpant denegando regnum ipsius. Et ostendit quorundam male in corde operando titulum corrumpentium damnationem, vt inexcusabiles sint, & cunctis timore damnationis eorum reuocentur.*

Micheæ 5. 2 Zach. 9. 9. Esa. 52. 11.

SI verè loquimini in libris Prophetarum *iustitiam*, id est Christum antonomasticè iustitiam à quo omnis iustitia est, qui propositus est nobis à Patre redemptio & iustitia, sicut ait Apostolus. Quod *vtique* facitis. i. iustitiam loquimini, *o filij hominum*, id est vos Iudæi filij Prophe-

1. Cor. 1. 30.

tarum, qui eorum exemplo debetis homines esse, non irrationales : *rectè iudicate* de ipsa iustitia, id est de Christo, attribuendo ipsi regnum. Iniustè enim iudicabitis, si cum in Prophetis dicatis messiam regem esse Iesum, quem per opera & Prophetarum signa messiam esse constat, messiam & regem esse negetis; & alium venturum, qui messias & rex futurus sit, affirmetis. Notandum autem, quod more Prophetico, ita loquitur Propheta de futuris, quasi præsentibus. In posterioribus autem aliquando vt præteritis. Cùm dicat alienati sunt, &cæt. Aliquando verò vt futuris, cùm dicit Deus conteret, &cæt. Semper tamen futurè intelligendum est. Sequitur & enim &c. Quod sic continuatur, quia eos adhortatus erat ad rectè iudicandum, posset dici, ad quid nos sic adhortaris? Nõne rectè iudicamus? Ad quod sic respondet : necessaria vobis est exhortatio mea, cùm iniustè iudicetis, *etenim in corde operamini iniquitates*, id est in corde molimini operari iniquitates, id est capere Christum & interficere, & regnum el auferre, quod reputabitur vobis pro opere. Cum enim in vobis cogitando iam ipsi regnum auferatis, idem est ac si iam abstulissetis. Dico quod operamini iniquitates in corde. Etenim *in terra*, id est in consideratione terrenæ carnis Christi, quia considera-tis eum solummodò hominem terrenum, non etiam Deum, vel in terra, id est in timore terræ amittendæ, quia scilicet metuitis terrã amittere, si eum regẽm suscipiatis : vel in terra operari molimini iniquitates, id est in terrena carne Christi, scilicet vt verberetis, conspuatis, interficiatis. Vel operari molimini iniquitates in terra, id est in terrena & impia affectione vestra. Quod est dicere, Iniquitates quas aduersus Christum molimini, non molimini bono zelo, vt putetis cõtra eũ agere, quasi cõtra legis destructorẽ ; sed hoc facitis affectione terrena, i. ira & odio : cũ p opera & Prophetarũ signa, de eò prædicta, eũ Deum & regẽ esse & cognoscere possitis. Non solũ autem operamini iniquitates in corde cogitãdo, sed etiam *manus vestræ cõtrectant iniustitias*. i. operationes vestræ cõcordanter exercent inquantum possunt iniustitias. i. ad actum perducunt cogitationes iniustas. Quod est dicere. Concordatis in iniustis operibus, & iniustis cogitationibus, vt sicut cogitationes vestræ iniustæ, sic & opera vestra iniusta sint. A similitudine concinentium, id est concorditer cantantium : quia sicut illi in cantu concordant, sic cogitationes & opera vestra in iniustitia. Ostendit autem quæ sit causa, quare operentur iniquitatem, faciendo apostropham ad auditores, vt eos instruat, ne propter eandem causam operentur iniustitiam. Dico quod operantur iniquitatẽs, & hæc ideo faciũt, quia ipsi *peccatores* antonomasticè, cùm debe rent per fidem generari, vt essent filij Ecclesiæ, *alienati sunt* per incredulitatem *à vulua*, id est à spirituali Ecclesiæ genitura. Vulua per similitudinem pro genitura ponitur, eò quod in vulua fit generatio. Exponit autem per partes illorum alienationem, cùm addit. Scilicet *errauerunt* in cogitatione *ab vtero* Ecclesiæ remoti, id est ab eius spirituali conceptione. Quod est dicere. Nolentes eius filij spirituales effici, vterus quidem quia in eo concipitur, pro conceptione ponitur. Hic autem idem videtur esse vterus & vulua, errare verò & alienari nõ sunt idem ex toto, quia errare pars alienationis est. Sequitur autem alia pars alienationis, cùm addit : *loquuti sunt falsa*. Quod est dicere. Non sufficit in cogitatione errare, sed etiam de Christo falsã loquentur, dicendo, hic homo non est à Deo, qui sabbatum nõ custodit. Et alibi. Commouit populum, docens à Galilæa vsque huc. Et iterum. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Et rursum. Non habemus regem nisi Cæsarem. Vel sic oportet legi, vt continuatio non mutetur. Peccatores antonoma-

Vulua pro genitura.

Vterus pro conceptione.

Ioan 9. 16.

Luc. 23 2. Luc. 23. 6.

Ioan. 19. 15.

nomasticè qui filij Christi esse debe-
rent, alienati sunt à filiatione eius: &
hæc alienatio contigit à vulua, id est,
à carnali Christi conceptione. Et ex-
ponit ipsam alienationem per par-
tes, cùm addit. Scilicet errauerunt in
fide. Quæ erratio contigit ab vtero,
id est, à conceptione Christi: & ideò
loquuti sunt falsa, negando eum
Deum esse & regem. Quod est dice-
re. Ideò ab ipso sunt alienati & erra
uerunt, & falsa loquuti sunt; quia vi-
derunt eum in vulua, & vtero virgi-
nis concipi secundum carnem, quod
minimè quidem ignominiosum est.
Vel potest versus iste non generali-
ter de Iudæis legi, sed specialiter de
perdendis sic. Dico quod operantur
iniquitates in corde: & quidam ipso-
rum operantium alienati sunt, id est,
repudiati sunt à Deo, à vulua, id est, à
tempore conceptionis sui, & errauer-
runt .i. erronei prouisi sunt à diuina
prouidentia ab vtero .i. à conceptio-
ne sui, & loquuti sunt falsa .i. præuisi
sunt loquuturi falsa. Quod est dice-
re. Ideò Deus eos alienauit à vulua .i.
repudiauit, quia præuidit eos erratu-
ros in fide, & falsa loquuturos. Cùm
verò sint alienati, & errantes & falsa
loquentes, *furor*, id est, dementia est
illa secundum similitudinem serpentis,
id est, secundum hoc quod sunt si-
miles serpenti. Et hìc ostendit cui
serpenti, cùm addit. *Sicut aspidis* .i. vt-
pote aspidis. Notandum quod non
dicit eos habere furorem ad compa-
rationem aspidis, cùm illa non ha
beat furorem, sed calliditatem. *Cùm
non audit vocem incantantium*, qui
eam interficerent si eos audiret: sed
dicit eos habere furorem secundùm
hoc, quod aspidi similes sunt. Osten-
dit autem in quo sunt similes aspidi,
cùm subiungit. *Surdæ* quod est dice-
re. Et in hoc sunt similes, quia obsur
descunt sicut aspis, ne vero putare-
tur aspis naturaliter esse surda, ad
cuius similitudinem & ipsi naturali-
ter surdi essent, ideoque excusabiles:
addit, *& obturantis aures suas*. Quod
est dicere. Quæ sponte sua surda est
obturando aures, vnam quidem ter-
ræ fortiter applicando, alteram verò
cauda obturando, demonstrat au-
tem qua causa aures obturet, sub-
iungendo: *quæ* postquam aures obtu-
rauerit, *non exaudiet vocem incantan-
tium*, & ostendit pro quo incantante
obturat aures cùm addit: *Et*, id est,
scilicet non exaudiet vocem *venefi-
ci, incantãtis sapienter*. Quasi diceret.
Non obturat propter vocem insi-
pientis incantatoris, quæ nihil ei no-
ceret, sed ad hoc vt non exaudiat vo-
cem venefici incantantis sapienter,
qui eam obdormire faceret & inter-
ficeret, & inde venenum eliceret. Et
hoc totum est. ac si sic poneret. Adeò
sunt furentes, quod sponte aures ra-
tionis obturant partim cauda, id est,
consuetudine præteritorum malo-
rum, quæ per caudam designantur,
quæ posterior pars corporis est, eò
quod ipsa mala iam præterita poste-
riora sunt: partim verò aures ratio-
nis obturant, applicatione terræ, id
est, per hoc quod applicant se terre-
nis & impijs affectionib*: ad modũ a-
spidis, quę vnã aurẽ obturat, terræ eã
applicando, alteram verò cauda. Et
idcircò obturant vt non audiant vo-
cem .i. prædicationem incantãtium,
& non insipientium incantatorum,
sed veneficorum incantantium sa-
pienter, Apostolorum scilicet, & a-
liorum prædicatorum, quæ dicun-
tur ideò incantatores & venefici, eò
quod ipsos peccatores prædicatione
sua obdormire in peccatis faciunt .i.
cessare, & sic eos secundũ quod mali
sunt interficiunt, & venenum prauæ
concupiscentiæ auferunt: sicut vene-
fici incantatores aspidem obdormi-
re voce sua faciunt & interficiunt, &
venenum eliciunt. Quod est æqui-
pollens, cùm alienati sint, tantum
furorem habent quod per malas af-
fectiones præteritas & præsentes ob-
turant rationis aures, ne vocem prę-
dicatorum audiant: & à peccatis ces-
santes veneno malæ concupiscentiæ
careant, & sic boni fiant. Ostendit
autem quorundam ipsorum aliena-
torum & saluandorũ scilicet destru-
ctionem in malo vt boni fiant, sic:

Aspidis.

Surda.

Apostoli cur sapientes incantatores nuncupentur.

Dixi quod peccatores alienati sunt. Et cùm tales sint, quoniam aliter saluari non possent. *Deus conteret* per impugnationem prædicatorum suorum *dentes eorum*, id est, paruas corrosiones & detractiones eorum, quorundam scilicet qui saluandi sunt. *Et* Dominus *confringet* per eosdem prædicatores *molas leonum*, id est, maximas corrosiones ipsorum, qui sunt leones, id est, sanctos verbis suis & tribulationibus deuorantes, ad modum leonum deuorantium. Et hoc *in ore ipsorum* .i. in responsione oris ipsorum. Quod est dicere: Adeo faciet suos sanctos facundos, quod facundia sua destruent, quicquid impij malè de Deo & de ipsis loquentur: & hoc etiam per attestationem oris eorum .i. sic rationabiliter cum eis disputabunt: quod ipsa voce eorum per inconuenientia eos deducente destruent, & minores blasphemias & maiores. dentes pro corrosionibus verborum ponit, pro minoribus scilicet, & molas pro maioribus, quia dentium est corrodere: & quia molares dentes maiores sunt, quam dentes qui non sunt molæ: anteriores scilicet dentes; vel dentes eorum qui sunt in ore, id est, illas corrosiones quæ ibi sunt in aperto, in ore scilicet .i. mala verba eorũ, & molas .i. occultas corrosiones cogitationes scilicet, quibus secum deuorant Deum & sanctos, quæ occultæ sunt vt molæ: conteret Dominus .i. destruet ex toto per prædicationem fidelium, ne amplius eos corrodant, vel cogitando, vel loquendo: postquam verò dentes & molæ conterentur, *ad nihilum deuenient* de malitia sua *tanquam aqua* .i. ad modum aquæ *decurrentis*. Quod est dicere: Sicut aqua quæ collecta pluuia crescit, citò decurrit, & ad nihilum deducitur .i. de loco per quem currit citò defluit; sic ipsi de malitia sua citò ad nihilum abunt: & per hoc deuenient ad nihilum: quia Dominus *intendit arcum suum* .i. intensam faciet comminationem scripturæ suæ per prædicatores, *donec infirmentur* in malitia sua .i. donec malitia eorum deficiat. ¶ Ostenso hoc quod Deus conteret dentes & molas quorundam, & sic annihilabuntur de malitia sua, ne pereant; damnationem aliorum ostẽdit, sic: Dixi quod Deus dentes quorundam alienatorum & molas conteret, & sic annihilabuntur ne pereant. Cæteri vero qui damnandi sunt, *auferentur* de terra *sicut cera quæ fluit* .i. ad modum ceræ, quæ fluit *à facie ignis*. Quod est dicere: Sicut cera inconstans est ante præsentiam ignis: Sic & ipsi inconstantes erunt & infirmi, ante instantiam inimicorum, Romanorum scilicet. Ab eis enim deuincentur, & captiui ducentur. Notandum autem quod illi ex Iudæis qui conuersi fuerant, non sunt ablati & captiui ducti. Prius enim quàm Hierusalem obsideretur, à Spiritu sancto commoniti fuerunt, vt transferrẽt se in regnum Agrippæ, vbi quieti essent. Vel sic auferentur in futuro à facie iudicantis Dei: in infernum fluxuri, sicut cera quæ fluit à præsentia ignis. Et hic interim in hoc mundo, *supercecidit ignis*, id est, super eos cadet ignis, id est, feruor malarum concupiscentiarum: cùm dicit super, innuit quod tantus erit ignis concupiscentiarum, quod eos omninò deprimet, ad modum oneris desuper cadentis. Quod est actu dicere: Cùm ipsi per malas concupiscentias suas cæci sint, multiplicabit in eis feruorem malarum concupiscentiarum, vt magis excæcentur. Et hoc ideò erit, quia *non viderunt* per fidem, *solem* iustitiæ Christum, qui totum mundum fide & virtutibus illuminat, ad modum solis mundum splendore illuminantis. Et iste ignis *absorbet eos sicut viuentes*, id est, deuorabit excæcando rationem eorum, qui sunt non reuera viuentes, sed sicut viuentes. In corpore tantum secundum sensualitatem viuentes. In anima verò per peccatum mortui. Dico quod absorbebit, & hoc sicut *ira*, id est, non in illa Dei, id est, vindicta, quæ reuera est dicenda ira .i. ira

Dentes pro corrosionibus verborum.

Christiani non sunt cum Iudæis capti.

Euseb. lib 3 hist. cap. 5.

Ira perpetua & quasi perpetua.

ira perpetua, sed quasi in ira, id est, in tali ira quæ erit quasi ira, id est, vmbra iræ perpetuæ. Quod est dicere. Hæc vindicta, per quam Deus eos igne concupiscentiarum hic absorberi permittet, non erit perpetua ira qua damnandi sunt, sed vmbra illius iræ. Et hoc ideò dicit, ne quilibet existimaret, quod nulla alia ira damnandi essent, nisi hac excæcatione tẽporali. Facit autem apostropham ad ipsos impios; innuendo eis æternam damnationem affuturam, vt & si illi non exterrerentur, alij saltem ab impietate exterreantur, sic. Dico quod absorbebit vos ignis & hæc absorptio erat *priusquam spinæ vestræ intelligerent rannum* i. quam peccata vestra, quæ quandoq; intelligent, ipsa rei experientia intelligant rannum, id est, damnationem æternam. Non ideò dicit peccata intelligere, quod aliquid intelligere queant: Sed per metonomiam, ac si diceret, priusquam vos propter spinas, id est, propter peccata vestra intelligatis in futuro sentiendo æternam damnationem, qui hic eam intelligere negligitis, vt ab ea caueatis. Rānus est virgultum, quod in iuuentute non habet spinas, neque asperum est: Postquam verò excrescit & indurescit, spinis multis circundatur & asperrimum est. Ponitur ergo pro damnatione perpetua, non ea similitudine, qua dum est tenerum leue tactu non asperum est; sed ea potius qua postquam induruit spinis horrescit, & asperrimum est. Perpetua namque damnatio, præ omnibus asperrima futura est. Et hoc totum est, ac si dicat. Hic antequam ad damnationem æternam veniatis, igne excæcationis absorbemini, in futuro verò damnatione perpetua consumemini. Notandum autem quod secundum hoc quod exposuimus, ab illo loco vbi dicitur, Deus conteret, vsque ad lætabitur, cùm sint quatuor versus, duo sunt expositi de contritione alienatorum saluandorum in bono: hi duo scilicet Deus conteret: & ad nihilum: alij verò duo de damnatione perdendorum, & hic & in futuro. Hi duo scilicet, sicut cera & priusquam: Possunt autem omnes quatuor de perdendis legi, vt in parte sententiæ diuersitas habeatur. In parte verò identitas, si sic exponantur, vt illi sententiæ continuentur, secundum quam illi tres versus, scilicet, alienati sunt, & furor illis: & quæ non exaudiet, de perdendis specialiter exponuntur: & sic continuatur. Dixi quod illi à vulua, id est, à conceptione sui alienati sunt, id est, repudiati sunt. Et hoc id eò, quia erraturi & falsa loquuturi à Deo præuisi sunt: & quod illis est furor secundum similitudinem aspidis surdæ, & cùm tales & tales sint, & hic & in futuro damnabuntur. Hic enim Deus conteret per facundiam prædicatorum dentes eorum, id est, minores corrosiones & blasphemias, quas faciunt in Deum & in sanctos, & molas leonum, id est, maiores blasphemias confringet Dominus: & hoc more ipsorum, id est, in propria voce ipsorum, quod propria responsione à sanctis deuincentur, non vt erubescendo pœniteant, sicut superius in alia scientia, quæ fuit de saluandis; sed vt solummodò erubescant non habentes quid proferant, & alijs mendaces appareant. Vel sic: Dentes eorum, id est, apertas blasphemias & molas, id est, occultas confringet Dominus in ore ipsorum, id est, in propria voce ipsorum. Iuxta quod de beato Stephano legitur: Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Et non solùm hoc erit, quod dentibus & molis eorum contritis, mendaces appareant; sed de hac potentia & prosperitate quam habeant ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens, cùm à Romanis obsidebuntur. Quod est dicere. Transitoria erit hæc eorum prosperitas, ad modum torrentis citissimè defluentis, & verè ad nihilum deuenient. Deus enim intendit arcum suum, id est, intensam in eis faciet impugnationem suam, donec infirmentur ex toto.

Rannus quid sit.

Damnatio perpetua.

Act. 6 10.

Legitur

Ioseph lib 5 belli Iudaic. cap. 20.

Legitur enim ex Iosepho, quod cum ab inimicis exterius expugnarentur, ipsi adinuicem adeò excæcati iram & odium exercentes semet impugnabant, vt sæpius in ciuitate inter se pugnarent, donec penitus infirmati, & à se & ab inimicis deficerẽt. Arcum pro expugnatione ponit, eò quod arcu inimicum expugnamus. Et ipsi infirmati, auferentur de terra sua, & captiui ducentur sicut cæra quæ fluit. Vel auferentur in futuro à facie iudicantis Dei, sicut cera quæ fluit. Hoc autem quod sequitur: Supercecidit &c. vsq; ad lætabitur nullo modo mutatur. Dico quod impij sic damnabuntur. *Iustus* autem quicunque *lætabitur, cùm viderit vindictam* impiorum hîc. Non de vindicta quidem impiorum lætabitur, sed de innocentia sua, cùm de ipsa huiusmodi vindicta non capiatur, vt supercidat in eum ignis excæcationis, & cæteræ damnationes quæ in impijs contingent: & *lauabit manus suas in sanguine peccatoris*, id est, affectiones suas mundabit in considera tione sanguinis, id est, mortis peccatorum. Quod est dicere: Cùm considerauerit mortem peccatoris, & hîc secundum excæcationem, & in futuro secundum damnationem, ne & ipse similiter moriatur, mundabit affectiones suas, vt nihil peccati criminalis operetur. *Et dicet* secum homo, *si est fructus*. i. vtilitas *iusto* de iustitia sua, vt magis à Deo iustificetur, quod vtique est: *Deus vtique est iudicans*. i. damnans eos impios, excæcando in terra hac præsenti, ac si diceret. Cauendum est mihi à malitia ne excæcer, nam verè excæcarer à Deo. Quod potest per similie videri. Nam cùm iustus pro iustitia sua magis à Deo iustificetur, vtique impius pro impietate sua excæcatur, vt in futuro sine fine damnetur. Hoc autem dicit ad instructionem nostram, vt cùm cognouerimus iustum pro iustitia sua iustificari: impium autem pro impietate excæcari, impietatem fugiamus, & iustitiæ adhæreamus. Vel hoc ideò dicit vt remoueat illud quod quidam opinantur, scilicet quod asserunt nullum in hoc mundo quicquam detrimenti pati, iudicio & dispositione Dei, sed omnia casu contingere.

IN PSAL. LVIII.

Titulus LVIII. In finem ne corrumpas, ipsi Dauid in tituli inscriptione, quando misit Saul ad custodiendam domum eius, vt interficeret eum. *Quod sic exponitur: Psalmus iste est respiciens in finem, id est, in Christum adhortans sui audientia ne tu quicunque corrumpas Dauid, id est, Christum auferendo ipsi regnum quantum ad te. In tituli inscriptione facta ipsi Dauid commutata. Quod est dicere: Ne corrumpas eum commutando inscriptionem tituli, quæ affirmat ipsum regem esse, quod verum est: Dico ne corrumpas eum in commutando eius inscriptionem, quando misit Saul, id est, quandoquidem hoc est quod Iudaicus populus misit custodes milites ad custodiendam domum eius. i. sepulchrum vt eum interficeret, secundum famam & honorem, quem iam interfecerat secundùm carnem, & tamen nequiuit eum sic interficere. Hoc quod nequiuit eum interficere, non habetur in titulo: sed intelligitur ex psalmo, vbi dicit in fine psalmi,* factus es susceptor meus. *i. resuscitator. Ideo q. ad corroborãdum causam suppletur hoc extra librum, & est æquipollens ac si diceret: Non debes eum corrumpere denegando esse regem, quãdoquidem apparet eum regem omnium esse. Cùm hoc sit quod Iudaicus populus volens eum interficere. i. famam & honorem nominis eius extinguere, misit custodes milites ad custodiendum sepulcrum dicens, quod nisi custodiretur, discipuli furarentur corpus eius, & dicerent plebi quia surrexit, & sic in eum credere facerent: non potuit tamen eum interficere. i. famã nominis eius extinguere. Ipse namque non à discipulis furatus, sed die tertia palam custodibus perterritis resurgendo, ab omni gẽte cognitus per glorificationem resurrectionis suæ, totum mundum regimini suo*

subiu-

subiugauit. Et multum quidem custodes ad sepulchrum positi, ad resurrectionis eius testimonium valuerunt, quãquam pecunia corrupti, eum à discipulis furatum esse, sese dormientibus mẽtiti sunt. Namq; per eorundem custodum fallaciam, Iudæorum manifeste falsitas patuit, Christum scilicet vt ipsi falsò perhibebant in morte detentum non fuisse, sed procul dubio surrexisse. Cũ enim custodes præsentes essent, ad hoc deputati vt custodirent, vti q. se videntibus corpus eius furto subtrahi nõ permitterẽt. Si verò eis dormientibus discipuli ad illud furandum accessissent, cum lapis superpositus sine tumultu auferri à discipulis non posset, vti q. tumultu excitati fuissent. Concedatur verò, licet omnino falsum sit, discipulos sine tumultu lapidem potuisse reuoluere, nec tamen misius custodum falsitas apparebit. Vnde namque sciunt corpus eius subtractum fuisse furto, cum se perhibeant tũc temporis fuisse sopore grauatos? Sic igitur eorundem falsissimo sermone deprehenditur, eum de sepulchro surrexisse. Quod sepulchrum domus eius dicitur, non quod in eo longo tempore, sed quod pariter spatio corpus eius in pace quieuit. Notandum autem, quod hoc de futuro Prophetæ intelligi voluit, licet titulum more prophetico præteritè posuerit. Nobis autem tam præteritum est. Notari etiam potest, quod in tribus titulis positis, ne dispersas, vel corrumpas in tituli inscriptione, propter tria genera linguarum, quibus omnibus titulus scriptus est positus esse. Scriptus namque fuisse legitur, Hebraicè, Græcè, & Latinè. Cum igitur ter ponit, ne corrumpas, innuit in nulla harum trium linguarum titulum corrumpendum esse. Notandum quoque, psalmum ipsum non aperto verbis adhortari lectorẽ, ne corrumpat; sed ipsa sua euidentia & deuotione. Cum enim hic Dominicus homo de conuersione gentium & dispersione Iudæorum, & in fine de saluatione reliquiarum Israel agat, & etiam de sua resurrectione, per quam hæc omnia contingent, pro certo datur intelligi Rex & saluator Iudæorum & gentium esse. Et cùm eum regem esse intelligatur, non esse corrumpendam inscriptionem tituli, quæ eum regem asserit certissimè probatur. Orat autem in principio psalmi de resurrectione, ne in morte iuxta velle Iudæorum detineatur, quos postea dicit cum interfectores, & in morte detinere putaturos. Orat etiam de salute gentium conuertendarum, & concessiuè agit de dispersione Iudæorum, & orat de salute reliquiarum in fine mundi conuertendarum.

Falsitas custodum sepulchri Dominici.

Psal. 19. 20.

Matt. 27. 25.

ERIPE *me de inimicis meis Deus meus.* Quod est dicere: cùm omnium Deus es, meus specialiter es: vel quia personaliter es vnitus mihi: vel quia præ omnibus obedio tibi. Ergo eripe me de desiderio inimicorum meorum Iudæorum, qui mihi inimicantur inuidia & ira, ne me in morte detineant, & gloriam nominis mei extinguant, & sic regnum mihi auferant. *Et ab insurgentibus in me libera me*, i. à Iudæis ne in morte detineant *eripe me*, faciendo resurgere: *ac operantibus iniquitatem*, id est, de Iudæis operantibus mortem meam, quæ antonomasticè est iniquitas quantum ad eos. *Et à viris sanguinum*, id est, à potestate Iudæorum qui sunt viri sanguinum exemptum *salua me*, resuscitando. Sciendum idem esse, eripe, & libera, & salua, & eosdem esse inimicos & insurgentes, & operantes iniquitatem, & viros sanguinum. Sed ideò totiens repetit, vt ostendat gradatim eos in primis inimicos futuros, in corde malè de eo cogitando: postea quidem in eum insurrecturos, blasphemijs & accusationibus & verberibus. Postea verò iniquitatem operaturos interficiendo eum, ad vltimum autem viros sanguinum futuros. id est, viros interfectores, & sui ipsius & filiorum suorum, per peccatum & malum exemplum suum, sicut ipsimet concesserunt. Sanguis eius .i. peccatũ mortis eius, super nos & super filios nostros. Vel viri sanguinũ effusores fuerunt, qui autem non solùmodò Christum, sed multos etiã

sancto-

sanctorum interfecerunt, sicut Stephanum & Iacobum, multos quoq; etsi non occiderunt, vsq; ad sanguinis effusionem afflixerunt. Necesse quidem est vt orem eripe: *Quia* ecce in præsenti *ceperunt animam meam*.i. se capere putabunt animam meam .i. in morte detinere ne resurgere possit: à similitudine capti, qui inclusus in carcere nequit inde exire. Et prius *irruerunt* .i. irruent *in me fortes* .i. desiderij sui efficaces, vt me dent in mortem, ceu desiderant. Hoc autem præposteratum est, ac si diceret, interficient me: & interfectum & in sepulchro positum, non resurrecturum putabunt. Notandum, quod dicit eos inimicos & cætera quæ postea ponit. Ideò facit vt & ipsorum impietatem ostendat, & comprobet nõ eorum desiderium esse cõplendum, vt eum possint in morte detinere. Se quoque, vt facilius impetret quòd orat, innocentem esse sic ostendit. Oro eripe, quod facere debes: *nam neque iniquitas mea* vlla est. *neque peccatum meum* vllum *est Domine*. Iniquitas scilicet in cogitatione, peccatum in operatione. Vel iniquitas quantum ad proximum, quod propriè ponitur peccatum, quantum ad se. Quod est dicere: Neq; nocens sum in cogitatione, neque in opere. Vel sic: neque peccator in me, neq; peccator contra proximum. Non solùm autem non iniquus: sed ego existens *sine iniquitate* .i. non iniquus, *cucurri* .i. cito peregi opera bona, & non solùm hoc: Sed *& direxi* alios, qui distorte ibant, ad viam benè operandi, discipulos meos scilicet. Et idcò quia neque iniquitas, neque peccatum meum: & quia cucurri & direxi: *exurge*.i. potens apparé. *in occursum meum* eundo .i. resuscitando & exaltando me. Quod est dicere: Cùm tibi occurram non localiter, sed benè agendo, pro te patiendo, & tu mihi occurre remunerando: Resuscitando scilicet & exaltando, à similitudine patroni qui ad se fugienti occurrit, vt eum in securitatem deducat. *Et vide* .i. videri fac per totum mundum occursum tuum, hoc scilicet quod me resuscitabis & exaltabis. Quod est dicere: Manifestum fac vbique gentium per prædicatores meos resurrectionem & exaltationem meam. Notandum idem esse: exurge in occursum, & eripe, libera, salua, quod superius dicit. Sed ideo repetijt, vt adderet, & vide. Dico exurge & vide. Et sic *tu Deus* qui potens es, tu, dico Deus *virtutum* cœlestium: *& Deus Israel*.i. Iudæorum. Quod est dicere: Tu quem iam cognouerunt esse Deum & cœlestes spiritus, & populus Israeliticus. *Intende* .i. intensum te fac *ad visitandum omnes gentes* .i. omnismodi gentes. Quod est dicere: Tu qui iam tui notitiam cœlestibus spiritibus reuelasti, & Israel .i. populo Iudaico, manifesta etiam gentibus: & sic visita eas vt ad fidem venire facias: & sic salues: & hoc intensè hîc scilicet ab originali crimine, & in futuro æterna saluatione. Virtutes dicit omnes cœlestes spiritus, ponens partem pro toto. Cùm pars eorum virtutes dicantur. Et benè virtutes, cùm in eis sit virtus maxima diuinę contuitionis Dei: gentes visita. Et ex oppositio concedo, quod iustum est, hoc scilicet quod *non misereris* visitando per fidem *omnibus qui operantur iniquitatem* .i. mortem meam, sic vt non pœniteant. Facta otatione de conuersione gentium, earum conuersionem ostendit, sic: Dixi: Intende ad visitandas omnes gentes, & sic erit, verè visitabuntur. Nam *conuertentur* ab errore ad fidem: & hoc *ad vesperum* .i. in sexta ætate: ac si poneret. Illæ quæ à mundi principio ociosæ fuerunt à bona vita, tandem modo in fine sæculorum in sexta ætate scilicet conuertentur. Dicitur autem sexta ætas vesperum, eò quod sit in fine mundi, sicut vesperũ est finalis pars diei. Dicitur autem vesperum illa ætas, quæ est à tempore Christi, vsque ad finem mundi. Quæ etiam à Domino in Euangelio per similitudinem *vndecima hora* vocatur. Et hõ solùm conuertẽtur: sed *&* quidam *vt canes*

Vesperum ætas sexta.

Matthæo.

existen-

existentes.i. prædicatores custodientes Ecclesiam fideliter, & oblatrantes inimicis hæreticis, scilicet per sentētias; ne impetum in Ecclesiam faciant more canum, domum Domini fideliter custodientium, & hostibus & furibus oblatrantium, *patientur famem* .i. desiderium sibi incorporādi alios per prædicationem. *Et ipsi* qui erunt vt canes *circuibunt ciuitatem* .i. benè munient & custodient Ecclesiam, quæ est ciuitas Dei, à visibilibus hostibus .i. hæreticis, & inuisibilibus .i. malignis spiritibus, prædicatione & exemplo bonæ vitæ suæ & oratione, ne ipsi hostes in Ecclesia pręualeant. A similitudine bonorum custodum, qui diligenter custodiunt ciuitatem sibi commissam, circumeundo eam, ne hostes impetum faciant & fures latenter subcāt. Non solum autem patiētur famem, Sed *ecce* .i. palam *loquentur*, non in corde, vel in scripto: sed *in ore suo* loquentur verbum prædicationis: *& gladius* erit *in labys eorum*, ac si diceret. Prædicatio eorum non erit inefficax, sed in labijs eorum erit gladius .i. talis prædicatio quæ comparabilis erit gladio: interficiens in anima vitia & in corpore mala opera, ad modum gladij interficientis. Notandum quod *ecce* ideo ponit pro palàm, quia de re quæ in præsenti est & palam consuetum est dici *ecce*. Diceret aliquis: dicis quod palàm loquentur ac si hoc mirum esset & magnum. Nonne cæteri homines palàm loquuntur? Ad quod sic addit. Verè mirum est. *Quoniam quis audiuit ea*, quæ ipsi loquentur? Nemo: ac si dicat: Incognita loquentur, & inaudita: Hominem scilicet de virgine natum fuisse mortuum, & tertia die resurrexisse, & cœlos ascendisse, & quod mirabilius est Deum & hominem esse. Agit etiam annunciatiuè de damnatione inimicorum. sic: Dixi quod nō misereris omnibus operantibus iniquitatem. Et non solùm non misereberis, sed *& tu Deus* qui potens es & iustos *deridebis eos* .i. dignos derisione ostendes eos, cùm deijcies ab honore & loco suo. Et dixi quia gētes conuertentur, *& oēs gentes* conuersas, *deduces ad nihilum* de impietate & malitia sua. Quia verò de inimicis dixerat: Non misereris & deridebis eos, posset aliquis dicere. Quandoquidem, ô Christe, qui operantes sunt iniquitatem, misericordiam non sunt cōsequuturi, ad quid eos ad præsens ex toto non destruis? Quod sic soluit. Quamuis concedo quod misericordiam non consequātur, non tamen eos hic ex toto destruam in corpore & in anima, sed *custodiam fortitudinem meam* .i. potētiam meam reseruabo vsque in futurum, ne eos damnem ex toto, ad te pater respiciens .i. ad dispositionem tuam, qua disposuisti vt custodiam. Facit autem apostrophiam ad auditores, ostendens quare fortitudinem suam custodiet, sic: Dixi quod custodiàm fortitudinem meam; & hoc ideò faciam, *quia Deus* pater, *susceptor meus* vt resuscitet Deus meus creator, & *misericordia eius præueniet me*, id est, præ alijs veniet in me. Quod est dicere: Maior erit in me, quam in alijs; vt me scilicet exaltet, & totum mundum mihi subijciat: *Deus* inquam ostendit mihi in interiori meo, mihi, dico considerāti super inimicos meos, id est, rationabiliter perserutanti, quid de eis esset agendum. Hoc scilicet ostendit, ne destruerem: sed pro eis ipsum patrem sic orarem. O Deus pater *ne occidas eos* ad præsens vsque in futurum & in corpore & in anima, *ne quando* .i. aliquando populi Christiani *obliuiscantur* me, id est beneficij à me impensi, scilicet quod pro eis mortuus sum vt saluarentur, vel ne obliuiscantur *populi mei* Christiani Prophetarum, qui me prædixerunt. Et hoc est ac si diceret. Cùm hoc sit quòd Deus pater sit susceptor meus & creator, & quod misericordia eius præueniet me, obedire ei debeo, qui mihi ostēdit in ratione mea, vt pro eis orem, ne occidantur corporali occisione, vt sint testes mortis meæ; & reseruēt libros Prophetarum ad testimoniū

Exceptio palàm.

mei, qui in illis prædictus fum, & ad instructionem fidei meorum. Nam si ipsi destruerentur, neque mei haberent libros Prophetarum, in quibus testimonium resurrectionis & mortis meæ continetur, & quandoque obliuioni traderent: sed cùm Iudæos vbique dispersos propter mei mortem videbunt eiusdem mortis memoriam, sine fine retinebunt. Dico: ne occidas. Sed *disperge illos* vbique terrarum *in virtute tua*. i. in potentia tua: cùm sis potens ad dispergendum eos. Quia verò sic dispergi possent, vt alicubi honorem retinerent. Addit. Et *tu Domine*, qui es protector meus ne cedam, depone eos ab omni honore. Orat autem de salute in fine mundi conuertendorum, sic: Dico, ne occidas eos hic in corpore. Sed in saluandis occide *delictum oris eorum*, id est, destrue delictum quod habebunt, quia me ore blasphemabunt exemplo patrum suorum. Et postquam delictum occideris, occide & blasphemum sermonem *labiorum ipsorum*, id est, ne amplius in me loquantur blasphemiam. Et sic *comprehendantur* à ratione sua *in superbia sua* erraſſe, id est, ratione comprehendant se erraſſe, cùm superbè loquuti fuerint in me blasphemiam, & mihi cultum denegauerint. Ostensa causa vna quare fortitudinem suam custodiat, vsque in futurum scilicet, quia Deus ostendit ei, vt pro ipsis oraret, adiungit aliam, sic. Et idcò adhuc custodiam fortitudinem, *quia annunciabuntur*. i annunciatione prædicatorum. i. doctrina, conuertentur de execratione & mendacio in quo prius erunt, *in consummationem*. i. in perfectionem virtutum. Quod est dicere: De hoc quod prius erant exemplo Patrum suorum, execrantes me, & mendaces dicendo me non esse Deum & regem, efficientur in virtutibus consummati, per prædicationem prædicatorum Heliæ, scilicet & Enoch, & cæterorum. Dico quod conuertentur, & hoc *in ira consummationis*. i. in consideratione iræ futuræ, quæ erit ira consummatá. i. perfecta: non talis scilicet quæ sit transitoria, sed quę sit æterna. Quod est dicere, quod considerabunt iram perpetuam super eos futuram, timore illius iræ conuertentur, & post non erunt impij quod prius. Et ipsi qui prius non cognoscent me dominari & Iudæis & gentibus, scient. i. *cognoscent quia Deus dominabitur Iacob & finium terræ*. Quod est dicere: Cognoscēt quod ego qui non simplex homo, sed & Deus sum, dominabor & Iacob, id est, Iudaico populo, & omnibus gentibus vsque ad fines terræ. Fines terræ, pro ipsis gentibus ponit per metonomiam. Ostendit autem in quo tempore, sic: Dico quod annuncia tione. i. doctrina prędicatorum conuertentur, & hæc conuersio non erit ad præsens, sed *ad vesperum conuertentur*. i. in fine sextæ ætatis. In fine mundi scilicet, *& vt canes* quidam existentes eorum *famem patientur*, incorporandi sibi alios, *& circuibunt ciuitatem*, id est, benè custodient Ecclesiam. Hic autem versus, hic vt superius exponitur, nisi quod vesperum superius accepit pro principio sextæ ætatis, quæ tota vesperum dicitur; hîc verò vesperum dicit finem sextæ ætatis, & hoc propriè, quia vesperum accipimus finalem partem diei. Non solùm autem famem patientur: Sed & *ipsi dispergentur* per multa loca *ad manducandum*. i. ad incorporandum sibi alios Iudæos infideles, more cibi, qui dum manducatur, incorporatur. *Si verò non fuerint saturati*, incorporatione aliorum, id est, si multos sibi incorporare nequiuerint, non solùm dolebunt corde, sed *& murmurabunt* ore, id est, conquerentur ad Deum orando vt satientur. In hoc autem innuit, eos valdè perfectos futuros, cùm etiam pro aliorum conuersione oraturi sint. Ostensa conuersione Iudæorum & gentium, agit etiam Deo gratias de fortitudine & misericordia eius, promittens quod laudabit Deum, & benè operabitur cōtuitu fortitudinis & misericordię illius.

Dixi

Dixi quod gentes & Iudæi conuertentur per mortem & resurrectionem meam; *ego autem* vt hæc omnia fiant, *cantabo* ore & deuotione *fortitudinem* mihi dandam, *& exultabo* .i. exultanter laudabo *misericordiam tuam mane* mihi affuturam. Quod est dicere: Laudabo te ore & affectione; & de fortitudinis constantiæ, quam mihi dabis in passione, & de misericordia resurrectione matutinæ. Exponit autem quod in hoc versu dixit. Cùm subdit: Dixi quod laudabo te de misericordia matutina, scilicet laudabo te *quia factus es* .i. fies *susceptor meus*, id est, medicus resuscitando, & ad immortalitatem deducendo: Et dixi quod laudabo te de fortitudine tua, scilicet de hoc quod fies *refugium meum*.i. securitas ne cedam *in die tribulationis* .i. passionis meæ. Dixi quod cantabo tibi & de fortitudine & de misericordia. Non solum autem cantabo ore & deuotione, sed *psallam tibi* .i. benè operabor ad honorem tui, & quia eris *adiutor meus* ne cedam, & *quia tu Deus* pater eris *susceptor meus*, vt me resuscites, & quia es *Deus meus* .i. creator secundum quod homo sum, & quia es *misericordia mea*, emphatica dictio. Quod est dicere, misericors es erga me, non in hoc solum quod resuscitabis, sed quia immunem à peccato fecisti, & multa alia beneficia conferes.

A *similitudinem: sed iuxta vocum interpretationem. Per Dauid igitur Christus accipitur: per Mesopotamiam Syriæ, & per Syriam Sobal, Ecclesia intelligitur de Iudæis quæ succensa est à Christo vero Dauid igne Spiritus sancti: Mesopotamia namque eleuata vocatio interpretatur: Syria verò sublimitas. Ecclesia autem de Iudæis congruè dicitur eleuata vocata sublimis. Igne namque spiritus per mortem Christi succendenda vocata est ad fidem per Apostolos, & per pœnitentiam à vitijs eleuata, & sic in virtutibus sublimis facta. Per Syriam verò rursus positam, quæ sicut dicimus, sublimitas interpretatur: & per Sobal quæ vana vetustas sonat, denotatur sublimitas .i. superbia veteris legis: quæ lex vana erat: non quod bona non esset, sed quia non sufficiebat ad mundi salutem sicut multi opinabãtur. Quam superbiam igne Spiritus sancti Dauid.i. Christus, vel Ecclesia de Iudæis succendit.i. penitus destruxit: Per Ioab autem qui inimicus interpretatur, & Edom qui terrenus vel sanguineus, gentium populus ad fidem conuersus intelligitur, qui conuersus est de inimicitia, quam contra Deum male viuendo habebat, ad pacem benè viuendo: & cùm terrenus esset .i. terrenis intentus, & sanguineus .i. effusor sanguinis fidelium persequendo, vel sanguineus .i. effusor sanguinis victimarum, quas idolis immolabat, percussus est à Christo per prædicatores, mortem perpetuam non conuertendis comminantes, vitam q; perpetuam conuertendis pollicentes. Quod est dicere: Destructa est in eis terrenitas, & fidelium persecutio, & idolorum cultura: per vallem verò quæ res humilis est humilitas: per salinas metonomicos è contiguo sal accipitur, quoniam sal in salinis conficitur: per salem quippe qui cibos omnes condit, & sapores facit, sapor humilitatis intelligitur. Humilitas namque virtutes alias condit, & acceptabiles Deo efficit, cum sine eâ aliæ virtutes habitæ, inutiles essent & Deo inacceptabiles, nec etiam virtutes in te vocarentur, sed virtutum simulationes: vnde etiam nuncupatur regina virtutum, sicut superbia regina vitiorum: In qua humi-*

Mesopotamia. Syria.

Sine humilitatis condimento, cætera virtutes insipidæ sunt ac insalubres.

IN PSAL. LIX.

Titulus LIX. In finem pro his qui commutabuntur, ipsi Dauid in tituli inscriptione. In doctrinam cum succendit Mesopotamiam Syriæ & Syriam Sobal, & conuertit Ioab & percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia. ¶ *In hoc titulo & si videatur historia innui, non tamen iuxta similitudinem historia psalmus videtur esse compositus. Cum enim in historia habeatur, Dauid vrisse inimicos & occidisse; hic non de victoria agitur, sed de repulsione & destructione, vnde conuenientia videtur titulus iste non iuxta historia accipi*

humilitate Christus Mesopotamiam Syriæ succensam, & Ioab & Edom conuersum & percussum posuit. Iudaicum scilicet populum & gentilem, vt in ea per seuerando ad exaltationem perueniret. Per duodecim millia illud idem accipitur, quod & per Mesopotamiam Syriæ, & per Ioab & Edom: Iudaicus scilicet populus & gentilis: sed aliud quiddam denotatur. Cum superius namque indefinite, per Mesopotamiam Syriæ Iudaicus populus intelligeretur. Per Ioab autem & Edom gentilis: similiter indefinite per millenarium numerum qui adeo perfectus est, vltra quem numerum nulla procedit varietas: perfecta plenitudo vtriusque populi accipitur, ad fidem conuersa, & adhuc per sextam ætatem totam vsque ad finem mundi conuertenda: de qua in superiori psalmo actum est, quæ tanta est, quanta ante sextam ætatem nunquam fuit. Quia vero si solummodo millenarium numerum posuisset, posset intelligi maxima plenitudo, non tamen ex omnibus mundi partibus, apposuit duodecim: per duodenarium quippe numerum, qui per ternarium & quaternarium multiplicatur, omnis mundi populus ex omnibus quatuor mundi partibus ad fidem trinitatis in sexta ætate conuersus accipitur: ter namque quatuor, vel quater tria, duodecim faciunt. Per ternarium etiam & quaternarium qui partes sunt septenarij, quibus duodenarius multiplicatur, septem dona sancti Spiritus accipiuntur, quibus populus ad fidem conuersus vberrime repletur. Singularum vocum interpretatione denotata, ad tituli verba adaptanda accedendum est. Agitur in hoc psalmo pro his qui commutabuntur in finem .i. in perfectionem beatitudinis, in futuro: de mortalitate scilicet ad immortalitatem, de passibilitate ad impassibilitatem, de imperfecta cognitione ad perfectam Dei cognitionem. Dico quod commutabuntur, & hoc in tituli inscriptione ipsi Dauid, id est, Christo facta quam susceperunt. Quod est dicere: Ideo perfecte in futuro commutabuntur: quia Christum Iesum regem susceperunt, quod in tituli inscriptione designatum est. Quia vero non

Duodenarius numerus quid significet.

A sufficeret eum regem esse cognoscere & suscipere, nisi etiam eius præceptis obediretur. Iuxta quod idem in Euangelio testatur, non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei, ipse intrabit in regnum cœlorum. Matt. 7. 21.
Additur, in doctrinam, quasi diceret. Dico quod commutabuntur: ideo quia susceperunt tituli inscriptionem, eundo tamen in doctrinam, id est, quia intendunt in doctrinam eius vt ea obediant, bene operando, & à vitijs cessando sicut præcipit. Ne vero putaret aliquis quod per liberum arbitrium illi qui commutabuntur sine auxilio gratiæ Dei tituli inscriptionem susceperint, & in doctrinam complendam eius intenderent: ostendit per gratiam Spiritus sancti eos ad hoc attigisse cum addit, cum succendit &c. Quod sic adaptatur: Dico quod pro his qui commutabuntur per susceptionem inscriptionis & completionem doctrinæ in psalmo agitur, & non per liberum arbitrium susceperunt ad susceptionem tituli & obedientiæ completionem: sed susceperunt titulum & obedierunt doctrinæ: cum hoc fuit quod ipse Dauid .i. Christus succendit Mesopotamiam Syriæ .i. accendit feruore gratiæ spiritualis plebem Iudaicam factam Mesopotamiam Syriæ .i. vocatam ad fidem & eleuatam in à vitijs & sublimem in virtutibus: & in ipsa Mesopotamia succendit .i. destruxit: & totam ad modum rei quæ succenditur, Syriam Sobal .i. sublimitatem antè vetitatis: superbiam scilicet veteris legis, ne in ea amplius confidendo superbiret: & cum hoc fuit quod ipse Dauid conuertit Ioab .i. minimum gentilem populum scilicet ab errore ad fidem & persecutus fuit .i. persecutus fuit per prædicationem fidelium ipsum Ioab secundum quod erat Edom .i. terrenus vel sanguineus, vt in eo terrenitatem destrueret & spiritualem faceret: & hoc quod sanguineus erat .i. persecutor & idolatra in eo consumeret, & pacificum & mitem & Dei cultorem faceret. Dico quod succendit Mesopotamiam, & conuertit Ioab: & hoc totum fecit in valle Salinarum .i. in sapida humilitate.

militate, vt ex superbis humiles faceret: & non parum succendit de Mesopotamia & conuertit de Ioab, sed duodecim millia succendit & percussit, id est, maximam plenitudinem de Iudæis & gentibus ex omnibus mundi partibus congregatam. Vbi dicit cùm succendit: illud cùm, *est causatiuum: & hoc totum est ac si diceret. In hoc psalmo agunt fideles ex Iudæis & gentibus, orantes pro his qui commutabuntur in finem, id est, pro se vt Deus commutet eos in perfectam beatitudinem, qui iam eos commutauit per mortem suam de peccato originali ad vitæ innocentiam: & ideò commutet quia susceperunt tituli inscriptionem, & obediunt doctrinæ eius, per hoc quod Christus succendit gratia spiritali Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, id est, destruxit in Iudæis superbiam vanæ veteris legis: & per hoc fecit eos eleuatos à vitijs & sublimes in virtutibus, vocando eos ad fidem per doctrinam Apostolorum: & conuertit ipse Christus Ioab ab errore ad fidem, & percussit eum secundum quod erat Edom: & hoc totum fecit in sapida humilitate: & non paucos succendit & conuertit & percussit de Mesopotamia & Ioab: sed duodecim millia. In principio verò huius Psalmi ostendunt ipsi fideles, qui hic agunt in quantam miseriam deuenerunt per Adam: de qua partim erepti sunt, partim verò adhuc eripiendi: quod ideò ostendunt vt conquerendo de ea penitus cripi mereantur: & postea erant vt ex toto eripiantur, cum hoc sit quod pro Deo dura patiantur, & ad fidem tam peruenerunt: & dicunt eos ex toto in futuro debere eripi, cùm istud per filium suum Deus promiserit: quem etiam loquentem introducunt: promittunt quoque se in nullo confidere, nisi in ipso Deo.*

DEVS *repulisti nos*, per Adam à cognitione tui manifesta, quam haberemus, nisi Adam peccasset: *& destruxisti nos à* A beatitudine quam haberemus, faciens omnibus miserijs subiacere: frigore scilicet & calori, & infirmitatibus, & mœroribus, & cæteris huiusmodi passionibus: & hoc non fecisti ex iniustitia, sed *iratus es nobis*, id est, hoc fecisti propter iram tuam, id est, propter iustam vindictam, quam exercuisti in humanum genus propter culpam Adæ. Ira verò Dei nihil aliud est quam vindicta eius: *& post misertus es nostri*, per per mortem tuam, vt redimeres de originali peccato. Exponit autem quomodo misertus est, cùm addit. *Commouisti terram, & conturbasti eam.* Præposteratum est. Dico misertus es, & sic scilicet cõturbasti terram, id est, nos qui terreni eramus, bona conturbatione, comminando per prædicatores, quod qui non crediderit condemnabitur: & sic commouisti eam ad fidem, eripiens de ignorantia in qua prius detinebatur propter originalia & actualia peccata sua. Et tu qui iam eam in parte sanasti, vt ex ignorantia eam eriperes, & per baptismum eius peccata redimeres. *Sana contritiones eius*, id est, sana eam in futuro de contritionibus eius, vt cùm hic omnibus doloribus & passionibus conteratur, quæ pœna sunt peccati originalis, in impassibilitatem reducta non vlteriùs conteratur. Quod est dicere. Qui iam eam de peccato sanasti, sana quoque in futuro de pœna peccati. Et sanare debes contritiones eius in futuro, *quia* iam *commota est* de errore ad fidem, vt te Deum & creatorem & regem suscipiat, cui prius cultum denegabat. Ostendit etiam aliam causam, quare debet terram sanare, sic. Dixi vt sanes terram, ideò quia commota est, & ideò etiam quia *ostendisti populo tuo dura*. Quod est dicere. Ostendisti nobis, qui populus sumus tuus, & terra tua, exemplum patiendi duras tribulationes, cùm pro nobis dura & aspera passus sis: & hoc ostenso, *potasti nos vino compunctionis*, id est, repleuisti

Matt. vlt. 16.

nos compungenti vino, id est, poculo tribulationum, vt per eas in fine communemur, qui ante conuertionem dulci vino potati fuimus, id est, poculo voluptatis. Et hoc totum est ac si diceret. Ideo nos sanare debes, quia pro te potione tribulationum potamur. Vnde nobis exemplum in morte Dominici hominis dedisti. Vinum vero compungens, tribulatio dicitur, eò quod corpori amara sit & austera, ad modum vini compungentis, quod amarum est & austerum. Dicitur quoque voluptas vinum dulce, eò quod dulcis est, & homines dementat, dum eos a Deo retrahit ad modum vini, dementantis eos quos inebriat. Dicuntur etiam tribulationes potiones per similitudinem: quia sicut amaris potionibus medicorum morbus depellitur, sanitasque restituitur; sic etiam tribulationum amaritudine vitiorum fœditas expiatur, & vita perpetua reparatur. Vnde Dominus in Euangelio dicit. Potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum? Demonstrat verò, qua vtilitate ostendit suis dura esse patienda, sic. Dico quod ostenditti populo tuo dura patienda esse, & per illa dura *dedisti metuentibus te significationem*, id est, ad hoc dedisti eis dura, vt sint eis significatio, id est, signum futuri iudicij, scilicet, vt cum viderint Deum hic vltionem accipere de peccatis fidelium per tribulationes, per hoc iudicent multò magis vltionem accepturum de peccatis non confitentium. Iuxta quod Apostolus dicit. Quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei. Dixi quod per dura dedisti fidelibus metuentibus te significationem, ad hoc scilicet, *vt* contuendo hæc signa tribulationum, per correctionem vitæ suæ *fugiant à facie arcus*, id est, à presentia comminationis eius, id est, à damnatione perpetua, quam tribulatio mundana comminatur, cùm sit signum eius. Benè quippe tribulatio temporalis arcus dicitur: quia sicut arcus de longè minatur,

Vinum compungens, tribulatio dicitur.

Mat 20 22.

2. Thes. 1. 4.

Arcus tribulatio temporalis.

A ita & ipsa mundana tribulatio mortem æternam non conuertendis comminatur, cuius signum est.

Facies pro presentia.

Facies quoque bene pro præsentia ponitur, eò quod coram facie positos, præsentes esse dicamus. Et ideò fugiant hîc metuentes te à facie arcus, per vitæ suæ correctionem, *vt adlecti tui*, id est, metuentes te *liberentur* à facie arcus, id est, a damnatione perpetua in futuro. Et ita fit Deus vt liberemur. *Saluum*

B *fac* scilicet saluatione perpetua me populum tuum: in *dextera tua* constituendo, id est, in fauore gratiæ tuæ, non in sinistra constituendo cum perdendis. *Et* de hoc quod oro saluum me fac: *exaudi me*, id est, fac audi vt impetrem. Ostendunt vero, se saluationem adepturos, & in fine mundi à malis esse disgregandos ex ipsa promissione Dei, quem hic loquenteni introducunt: & per Dominicum hominem bonos ad perdendum separaturum & suscepturum: & ideo eum loquentem inducunt, vt authorizabilius fit, quod eum promittere dicunt. Dixi

C vt Deus me populum suum saluum faciat, & vere faciet: *Deus* enim *locutus est in sancto suo*, id est, in Dominico homine, antonomasticè sancto. *Lætabor & partibor Sychimam*, id est, lætanter partibor à perdendis Sychimam, id est, humerosos illos scilicet, qui in humeris suis patienter iugum meum ferunt, id est, in humeris cordis legem meam, quæ iugum suauissimum est, memoriter gerunt: à similitudine illorum, qui iugum super humeros portant. Sychima quippe humerus interpretatur, & dicitur esse locus in Iudæa: vnde per Sychimam fideles de Iudæis intelliguntur: quia indeterminatè posuerat Sychimam, non datur planè intelligi quos humerosos partietur: cùm sint quidam etiam qui iugum diaboli deferūt: & quidam qui etsi iugum Domini ferre videantur, non tamen in humilitate patiuntur, sed inuiti sustinent. Ideoq; determinat, quos humerosos partietur, sic.

Sychima.

D Dico,

Dic quod partibor Sychimam, &, id est, scilicet metibor *conuallem tabernaculorum*, id est, tabernaculantes in conualle scilicet, militantes Deo in humilitate patientiæ. Quod est dicere. Colligam eos à conuentu malignantium, à similitudine metentis, qui colligit spicas à culmis. Vnde legitur: Separabit eas gentes ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Conuallis congruè eo quod sit humilis, pro humiliante ponitur: tabernaculum verò pro militia, eo quod in tabernaculis habitare militantium est: & non metiebor illos militantes in conualle, qui deficiunt à militia, timore tribulationis & martyrij. Sed *meus est Galaad*, id est, illi mei sunt ad metiendum qui sunt Galaad, martyres scilicet militantes, perseuerantes non denegantes nomen Dei etiam in tribulatione, vbi videretur locus timoris & denegationis. Galaad nempe acerus testimonij interpretatur: vnde congruè per Galaad martyres intelliguntur, qui testes Dominicæ fidei etiam in tribulationibus existere non metuunt. Quod etiam per hoc nomen intelligitur, quod est martyr. Martyr enim Græcè, testis sonat Latinè. Ille verò non iustè dicitur testis, qui timore mortis à veritatis testimonio desistit. Acerus verò dicuntur martyres, quia multi sunt. Acerum enim dicimus, multarum rerum collectionem. Potest etiam vnus alia similitudine acerus dici, eò quod in altitudinem perfectionis per tribulationes excrescit; ad modum acerui, qui in altum excrescit. Quoniam verò quidam fuerunt, qui vsque ad mortem testes Dominicæ fidei extiterunt; & non caritate commoti, sed fauore hominum instigati. Vnde dicit Apostolus. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, caritatem autem nō habeam, nihil mihi prodest: Determinat quem Galaad dicat esse suum, cùm addit. Et. i. scilicet *meus est Manasses*. i. obliuio. Quod est dicere. Illi martyres mei sunt, qui sunt Manasses, id est, obliuiscentes omnem terrenum fauorem, & pro sola caritate in tribulatione militantes. Manasses quippe obliuio dicitur: & iste Galaad qui est Manasses, existens etiam *Ephraim*, id est, fructificans alios in fide per prædicationem & constantiam suam, est *fortitudo mei capitis*, id est, computat se fortem esse in constantia tribulationum per me, qui sum caput suum. id est, gubernator suus. Ephraim autem fructificatio interpretatur. Et hoc totum est ac si diceret. Illos humeros partibor ego à malis: metibor & mihi qui mei erunt testes, etiam in tribulationibus, & omnem fauorem humanum obliuiscentes, & alios prout possunt in fide fructificantes, & omnem fortitudinem constantiæ suæ, non sibi sed mihi capiti suo attribuentes. Galaad locus est in Iudæa. Ephraim autem & Manasses, homines Iudæi fuerunt: vnde per hæc vocabula, martyres ex Iudæis intelliguntur. Ne verò viderentur confessores ex Iudæis non esse sui, ipsos etiam addit, sic. Et Iuda rex est meus, id est, confessores ex Iudæis mei sunt, qui se regunt ne per illicita defluant. Parum enim aut nihil alicui confiteri Deo voce proderit, nisi etiam se bene regendo ab illicitis abstinuerit, & bene operari studuerit. Vnde Prosper. *Bene loqui & male viuere, nihil est aliud quam sua se voce damnare.* Et Ioannes Apostolus. Si quis dicit se nōsse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Iuda quidem confessio interpretatur. Conuenienter ergo per Iudam, qui vir Iudæus fuit, Iacob scilicet filius, confessores ex Iudæis designantur. Postquam martyres & confessores ex Iudæis suos esse ostendit, & in futuro partiendos esse, ne fideles ex gentibus excluſi putarentur: quorum multi martyres, multi autem extitere confessores, ipsos quoque sic adiungit vniuersaliter: & *Moab* est *olla*. i. refectio *spei*

Ephraim fructificans.

1. Ioan. 2. 4.

meæ. Quod est dicere. Gentilis populus ad fidem conuersus est meus, pro quo spero me gaudio refici, cùm in futuro eum à malis partiar.

Genes. 19. 7. Moab filius fuit Loth, quem ex filia sua genuit: de cuius sanguine Gentiliũm generatio maxima processit, qui etiam Moabitæ dicti sunt.

Moab ex lex. Moab igitur ex lex interpretatur, eò quod contra legem de filia sit generatus. Per Moab ergo gentilis populus accipitur, qui semper contra legem sine lege fuit, dum Deo cultum debitum denegauit. Per ollam refectio non inconuenienter accipitur, eò quod ex cibis in olla coctis, corpus reficitur. Vel sic potest legi, vt & sententia & distinctio mutetur. Moab olla est spei meæ, id est ille gentilis populus, qui excoctus est ab omni terrenitate, per ignem tribulationis, ad modum ollæ quæ excoquitur igne vt robustior sit, attinet spei meæ, id est illum spero in futuro à malis partiri. Vel sic. Moab olla attinet spei meæ, id est, gentilis populus qui fidelium meorum olla fuit, id est, excoquens eos, per ignes tribulationum ab omni sorde, ad modum ollæ in qua cibi excoquuntur à nocuo humore.

Et quia posset quæri, quomodo acquires tibi Moab. id est gentilem populum; modo ostendit quomodo acquiret, sic. Dico quod Moab attinet ad spem meam, quem Moab mihi acquiram sic, per hoc scilicet, quod *in Idumeam*, id est in gentilem populum *extendam calceamentum meum*, id est, prædicatores qui doctrina eum sua mihi acquirent.

Idumea terrena dicitur, vnde per Idumeam plebs gentilium denotatur, quæ ante conuersionem soli terrenitati vacabat. Calceamentum autem dicuntur congruè prædicatores, eò quod Ecclesiam prædicatione & exemplo & oratione sua muniunt, sicut pes à calciamento munitur. Vel per calceamentum e contiguo pedes accipiuntur, eò quod calciamentis vtuntur: per pedes verò prædicatores: quia sicut pedes corpus deferunt, sic & prædicatores nomen Domini in gentes detulerunt. Vel sic per hoc acquiram mihi gentilem populum, quia in Idumeam extendam calceamentum meum. i. in notitiam Idumeæ gentilis populi, scilicet extendam notitiam calceamenti mei, id est, humanitatis meæ: vt me qui Deus eram, hominem esse factum pro totius mundi salute cognoscens, mihi spontanea subijciatur. Calceamentum autem ex pellibus mortuorum animalium efficitur, ideoque pro humanitate Christi ponitur, quæ per multas tribulationes ad vltimam passione Crucis mortificata est. Vnde Ioannes Baptista. Post me temporaliter venit vir, Christus scilicet, qui ante me factus est, secundum humanitatem, non temporaliter sed dignitate. Quod est dicere. Qui factus est dignior, me cùm sit posterior tempore secundũ quod homo. Corrigiam calceamenti cuius non sum dignus soluere, id est, minimam particulam mysteriorum eius humanitatis non sum dignus explicare. Quod est dicere. Nec etiam dignus sum & sufficiens ad explicandum aliquod minimum secretum eius humanitatis, nedum aperire non sufficiam mysteria ineffabilia eius diuinitatis: corrigia verò quia minima pars est calceamenti, pro minima parte mysteriorum humanitatis Christi iure ponitur. Vel sic, non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius, id est quæstionem humanitatis eius: hoc scilicet quod à quibusdam quæritur, qualiter ille qui Deus erat, homo sit effectus. Quæstio quoque conuenienter corrigia dicitur: quia sicut corrigia nectit calceamẽtum, sic & quæstio ligat illud vnde fit. Dixi quod in Idumeam extendam calceamentum meum: & sic *alienigenæ mihi subditi sunt*, id est, Idumei mihi subdentur, qui hucusque fuerunt alienigenæ. i. de alia generatione. i. generati à diabolo, & alieni à cognitione mei. Notandum

Ioan. 1. 27.

Corrigiam cal. sol.

Calceamẽtum.

quod

quod etsi non inueniantur hæc in Euangelio, quæ hic dicuntur à Domino dicta fuisse: his tamen æquipollentia Deus loquutus fuisse in Euangelio legitur, quæ alicui inuestiganti facillimè apparebunt. Postquam verba Dominicæ passionis introduxit de hac promissione fidelium collectio gratulans, quasi sub interrogatione orat deduci in ciuitatem munitam, id est, in Hierusalem cœlestem, in qua non fiet afflictus hostium: & hoc sic dicit & orat, vt hic magis ac magis dilatetur de die in diem. O Deus promisisti quod partieris Sychimam & Monbollam à perdendis me, scilicet Ecclesiam de Iudæis & gentibus: & ita fiat vt me partiaris, & partitam in ciuitatem munitam deduxis. Nam *quis deducet me in ciuitatem munitam?* & quia promisisti quod extendes calcamentum in Idumeam: dilata hic me vsque in Idumeam, id est vsque in illos qui adhuc sunt terreni, vt ipsi scilicet mihi adiungantur: nam *quis deducet*, id est dilatabit *me vsque in Idumeam*, si adeò vt Idumei mihi adiungantur? *Nonne tu Deus qui repulisti nos*, id est qui videris nos hìc repellere in tribulationibus positos, & qui hìc *non egrederis in virtutibus nostris*, id est in exercitibus nostris, vt nos scilicet facias exercitus contra hostes congregare: & cum ipsis exercitibus egrediaris ad pugnam aduersus inimicos nostros, sicut egressus es cum exercitibus patrum nostrorum, per ministerium angelorum. Et hoc totum est, ac si diceret. Cùm hoc promiseris, quod nos in futuro à malis partitos in ciuitatem munitam deduces, & hic in Idumeam calcamentum extendes; & si videar à te repulsa, tamen in futuro deduc me in ciuitatem munitam: & hic dilata me vsque in Idumeam: nam quis potest hoc facere nisi tu? nullus. Hoc autem ex ingenti desiderio ponit interrogatiue. Dixi quod repulisti nos, id est videris hic repellere in tribulatione positos; & ideo quia hìc nos permittis in tribulatione, *da nobis auxilium de tribulatione*, id est, per hanc tribulationem, quàm patimur. Quod est dicere. Fac vt hæc tribulatio sit nobis auxilium, id est causa salutis, dum per eam excoquimur à sordibus nostris; & ideò oramus per tribulationes adiuuari, *quia vana est salus hominis*. Ac si diceret. Oramus adiuuari per tribulationem, non per humanum auxilium: quia salus humana vana est, id est humanum auxilium vanum à salute. Dixi, ò auditores, quod Deus non egredietur in virtutibus nostris: nos enim non congregabimus amodo virtutes, sed *in Deo faciemus virtutem* nostram, id est Deum habebimus pro virtute, & in eo confidemus magis quam in aliqua virtute, vt ipse faciat nos inimicos nostros superare: *& ipse deducet tribulantes nos ad nihilum*, id est de malitia sua per prædicationem nostram faciet eos bonos. Vel deducet in futuro ad nihilum tribulantes nos, id est potestatem tribulantium nos, ne nobis in futuro præualeant sicut modò in corpore præualent. Hanc autem apostropham ad auditores facit, vt sui exemplo instruat eos solo Deo confidere, non in terrena virtute.

IN PSALM. LX.

Psalmi LX. Titulus. In finem in hymnis Psalmus Dauid. *Quod sic exponitur:* Psalmus Dauid, *id est, Ecclesiæ perfectorum perseuerantis in hymnis vsque ad finem vitæ, id est, perseuerantis in Dei laudibus, opere, voce, & deuotione: vel sic tendentis in finem. i. in beatitudinem perfectam, in hymnis perseuerando. i. in Dei laudibus. Orat autem perfectorum collectio vt Deus exaudiat orationem suam quàm facit, vt in hoc seculo habitet in tabernaculo Dei, & in futuro hæreditatem æternam possideat: & orat vt exaudiat deprecationem quam facit,*

vt Deus

vt Deus proteget eam à vitijs, ea remouendo à se: & protegat de pœna perpetua. Vbi notãdum, quod oratio dicitur, quod fit de adeptione rei cuiuslibet. Deprecatio verò de remotione. Ostendit autem se adepturam quod orat & quod deprecatur: & confidentia meriti & exemplo beneficiorum, quæ iam adepta est, & hac confidentia qua adipisceʳ se psalmum dicturam pollicetur.

Oratio. Deprecatio.

EXaudi Deus deprecationem meam, vt me protegas à vitijs & pœna perpetua, remouendo ea à me. *Intende de orationi meæ.* i diligenter audi orationem meam: vel intende, id est intensum te fac orationi meæ, scilicet sicut intensè oro: ita & tu intensè quod oro largire, scilicet vt qui iam hubitare cœpi in tabernaculo tuo, id est in militia tua, hic magis ac magis inhabitem, & in futuro hæreditatem meam possideam. Et dignum est vt exaudias: nam *clamaui* & oré, & opere, & mente *ad te* promerendum, non aliquid terrenum: & iste clamor processit *à finibus terræ*, id est terrenitatis. Quod est dicere. Per hoc deueni ad hunc clamorem, quod in me finiui omnem terrenitatem, vt non terrenis, sed spiritalibus inhiarem, pratentione meriti. Ostendit autem beneficia iam adepta, quorum exemplo se credit adepturam, quod orat. Dico exaudi, & quod oro & quod deprecor: & exaudire debes cum hæc beneficia iam impenderis, scilicet quod *exaltasti in petra*, id est in conformitate Christi, qui firma petra est, *me* quæ ante depressa eram in vitijs. Quod est dicere, exaltasti me in virtutibus, vt conformis essem Christo. Petra verò Christus dicitur, eò quod ad similitudinem Petræ firmum fundamentum sit omnium fidelium, ne in illo fundati, aliquo modo moueantur. Vnde Apostolus. Petra autem erat Christus. Et Propheta. Erit in lapidem offensionis, & Petram scandali duabus domibus Israel. Ostendit quoque vnde exaltauit apponendo, sic. Dico exaltasti *dum* hoc est quod *anxiaretur* ex conscientia criminum *cor meum*, id est cor dum meum erat, non tuum. Tunc cor dicitur esse peccatoris, cùm malè cogitat: tunc verò Dei cùm bene. Vnde Prosper. *Non nostri est muneris, cùm rectè cogitamus.* Et hoc totum est ac si diceret. Exaltasti me ab anxietate criminum exemptum. Vel sic. Exaltasti me, & necesse erat dùm hoc esset, vt axiaretur cor meum, prius enim contristabatur, quia per me non poteram exaltari. Ac si diceret. Necesse erat vt me exaltares, cùm per me insufficiens essem ad exaltandum, vnde nimis anxiabar. Nimis enim aliquid anxiatur, cùm id ad quod valdè nititur, attingere non potest. Et me exaltatum *deduxisti*, id est perseuerare in illa exaltatione fecisti, ne caderem: vel deduxisti de magno ad maius, vt me exaltatum magis de die in diem exaltares. Promittit verò sibi ex certitudine spei, quam habet, se adepturum quod orat, cùm addit. *Quoniam factus es spes mea turris fortitudinis à facie inimici.* ¶ *Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in velamento alarum tuarum.* Quod sic continuatur & construitur, vt singulis singula reddantur. Dixi exaudi deprecationem meam, vt me protegas à vitijs, & pœna perpetua, & intende orationi meæ, vt magis magisque facias inhabitare in tabernaculo tuo: & huius rei quam deprecor & oro adipiscendæ certa sum, scilicet; quia factus es spes mea, id est, quia per hoc quod me exaltasti & deduxisti, factus es talis, in quo sit spes mea, certa sum quia *inhabitabo in tabernaculo tuo*, id est in militia tua magis eundo *in secula* mundana, id est quamdiu secula mundana durabunt, perseuerabo in militia tua, qui incepi deduci in ea.

1. Cor. 10. 4. Esai. 8. 14.

Cor quando peccatoris esse dicitur.

Hoc

Hoc quod dicit factus es mea spes emphaticè ponit. Et quia factus es *turris fortitudinis à facie inimici*, id est quia factus es mihi forte munimentum ab instantia inimici visibilis & inuisibilis me eripiens, certa sum, quia existens *in velamento alarum tuarum*, id est in defensione tua *protegar*: & hic indesinenter à vitijs, & in futuro à pœna. Quod dicit in velamento alarum, non dicitur quod alas habeat, sed à similitudine volucris ponit, quæ pullos ab æstu & pluuia & volucrum rapacium impetu, alarum velamento protegit. Et est æquipollens, ac si diceret, Proteges me in defensione tua. Vel per alas possunt accipi duæ leges, vetus & noua: seu etiam gemina dilectio, Dei scilicet & proximi: quarum exercitio Ecclesiæ fideles assiduè refrigerati, & hic proteguntur, ne à tribulationibus superentur; & in futuro, ne pœna perpetua puniantur, sicut alis volucris pulli ab omni læsione proteguntur. Non solùm autem spero quod inhabitabo in tabernaculo tuo, ideo *quod factus es spes mea*, sed ideo quoque *quoniam tu Deus* qui potens es ad complendum quod oro, *exaudisti orationem meam*, id est dispositisti complere orationem meam, scilicet vt inhabitem in tabernaculo tuo in secula: & non solùm dabis, vt hic inhabitem in tabernaculo, sed in futuro *dedisti*, id est dabis *hæreditatem* æternæ beatitudinis *timentibus nomen tuum*, scilicet cum timore casto venerantibus hoc nomen tuum, quod est Dominus: non dolentibus & blasphemantibus, hoc quod Dominus es.

Hæreditatem verò, æternam beatitudinem per similitudinem dicit, eò quod eam fideles per mortem Christi filij adoptiui facti, perenniter habebunt, sicut filij patris hæreditatem, post ipsius patris mortem, quamdiu viuunt obtinent.

Exponit autem ipsam hæreditatem, cùm subiungit. Dico quod dabis hæreditatem scilicet, *adijcies dies regis super dies regis*. Quod est dicere. Cùm hîc habemus dies conformes diebus Christi, antonomasticè regis, vt hîc pro posse nostro militemus: sicut ipse tibi Deo in hac vita militauit: adijcies nobis post mortem carnis alios dies conformes alijs diebus Christi regis, qui erunt super hos dies regis præsentes digniores. Dies scilicet æternos, id est, vitam perpetuam, quæ conformis erit vitæ Christi, quam post mortem carnis adeptus est: sicut ipse testatur. Ego viuo & vos viuetis. Quia verò dixerat dies, ne viderentur parum quid esse digniores eos vocabulo vocat, cùm addit: scilicet adijcies annos regis super annos eius, scilicet regis. Anni & dies hic pro eodem habentur. Notandum, non dici vitam perpetuam dies vel annos pluraliter, quod in ea sit dierum multiplicitas futura, sed quia dies illa sola dierum istorum multiplicitatem excedet: dico quod adijcies dies super dies regis: & hoc facies in diuersis iustis *vsque in diem generationis & generationis*, id est dabis illos dies secundum animam diuersis iustis in diuerso tempore. Hodie quidem vni de hac vita migranti, cras alij, & post cras alij: & sic semper per successionem vsque in diem iudicij, qui erit dies generationis & generationis i. duplicis generationis, in quo fideles dupliciter in æternitate generabuntur: & secundum corpus scilicet, & secundum animam: qui mox post carnis obitum secundum animam generantur. Hæc autem dies, à Domino dies regenerationis nuncupatur, cùm dicit. In regenerationis cùm sederit filius hominis, &cæt. Vel dicitur dies generationis & generationis, eò quod omnes in eo spiritaliter generati in fide, æterna beatitudine simul generabuntur: quæ generatio & generatio *permanet in conspectu Dei in æternum*, id est qui spiritaliter generati vel in corpore & in anima generati permanebunt in æternum, in

Quid per alas intelligendum. 1. 2. 3.

Ioan. 14. 19.

Dies iudicij cur dies generationis & generationis.

Matt. 19. 28

præ-

præsentia & beneplacentia Dei. Iuxta illud Apostoli. Sic semper cũ Domino erimus. Diceret aliquis. Dicis quod permanebunt in cõspectu Dei, ac si magnum esset. Ad quod sic addit. Verè magnum est illud permanere. Nam *quis requiret* postea *misericordiam*. i. peccata remitti, & de tribulationibus eripi: *& veritatem*. i. æternum & verum esse, & incommutabile? Nemo. Ac si dicat. Fœlices erunt, qui permanebũt: nam cùm fuerint misericordiam & veritatem penitus adepti, Deum de misericordia & veritate amplius orare necesse nõ erit. Ergo vt permaneam in conspectu tuo, ô Deus, *psalmum dicam nomini tuo*. i. bona opera mea in euidenti ponam ad honorem nominis tui, nõ ad fauorem hominum: & hoc non faciam horariè neque inuitus, sed faciam *de die in diem* opera mea, quæ dicuntur *vota*, cò quod voto & desiderio cordis fiunt, non inuitè: & hoc faciam *vsque in seculum* scilicet *seculi* huius subsecutiuum. Quod est dicere, quamdiu mundus iste durabit.

1 Thess. 4. 17.

IN PSALM. LXI.

Titulus LXI. In finem pro Idithun Psalmus Dauid. *Quod sic exponetur. Psalmus iste est Dauid, id est Ecclesia perfectorum compositus per Idithun in finem. i. pro ea consideratione quod est Idithun: in finem. i. ea occasione quod ipsa Ecclesia est transiliens eos, contra quos hic disputat: in finem tendens. i. in conformitatem Christi, qui finis Prophetiæ & legis. Disputat enim in hoc psalmo Ecclesia perfectorum contra hæreticos & gentiles & Iudæos, qui volunt eam à lege Dei deuocare, & à subiectione eius, ostendens quod nullatenus eam deuocabunt: & ostendit causas plures quare non poterunt eam deuocare. Exprobrat autem eorum impietatem vt sic reuocet eos vel alios, qui adhuc sunt insontes, bonos videlicet ab eorum conformitate retrahat. Adhortatur etiam animam suam, ne eorum exemplo à Dei subiectione discedat: bonos quoque vt in Deo sperent admonet, non in rapinis & diuitijs: dicens in fine psalmi, quod Deus vnicuique iuxta opera sua reddet: sperantes in se saluando, & in diuitijs sperantes, iuste condemnando.*

A

B

C

D

NOnne Deo subiecta erit anima mea. Ac si dicetet. Vultis eam, ô fideiCatholicę aduersarij, à Dei subiectione remouere, si poteritis hoc efficere, ne sit subiecta: nequaquam, verè subiecta erit: non poterit à vobis moueri. Et meritò subiecta erit: *ab ipso enim* est *salutare meum*. i. saluatio mei. Quod est dicere. Ipse me saluabit. Diceret aliquis: est ne potens ac te saluandum? Ad quod sic respõdet: ita verè ab ipso potest esse saluatio mei. *Nã & ipse est Deus meus*. i. recreator mei, per mortem suam, qui periceram in Adam, *& susceptor* meus erit in futuro. i. medicus meus, qui me faciet ex mortali & passibili, immortalem & impassibilem. Vel sic continuetur, vt sententia non mutetur. Ideò subiecta erit ei anima mea, quia ab ipso est salutare meum: & ideo adhuc: nam & ipse est Deus meus & salutaris & susceptor. Ac si diceret: non tolùm est salutaris, sed & Deus & salutaris & susceptor: & cũ tantæ causæ sint ei subijciendi, *võ mouebor amplius* ab eius subiectione: cũ dicit, *amplius*, non ex necessitate datur intelligi, quod aliquãdo mota esset, sed æquipollens est. Ac si diceret: nunquam mouebor. Vel sic: non mouebor amplius, postquã tibi subijci incepi, quæ antequam subijceter, à te per infidelitatem remota fui. Postquam autẽ contra omnes aduersarios egit, specialiter contra manifestè impugnãtes per tribulationes, Iudæos scilicet & gentiles agit; ostendens nequicquam eos ipsam velle deuocare, & per hoc semetipsos potius in anima interficere, vt hoc modo eos deuocet. Vel si deuocari noluerint, inexcusabiles reddantur: & hoc sic dicit. Dico non mouebor: & cùm sim immobilis *quousque*. i. vsque ad quod tẽpus, *irruitis* per tribulationes *in* me

homi-

hominem. i. in me, qui adhuc homo sum. i. mortalis & passibilis, in quo facultatem irruendi habetis. Hoc autem increpatiuè positum æquipollens est, ac si diceret. Cùm immobilis sim, desistite vt propter hoc in me irruatis, vt me reuocetis: nam irruendo *interficitis vos vniuersi.* Quod est dicere. Hoc quod in me irruitis, causa est quare in anima interficiamini: & vobis loquor existentibus, *tanquam parieti inclinato,* id est, comparabilibus parieti iam inclinato, qui præsto est ad ruendum: & est hoc ac si diceret. Cùm Deus vos fecerit rationabiles, & liberum arbitrium habentes, & sic vos habiles effecerit, vt Ecclesiæ paries essetis, vos prauè viuendo inclinastis vos, id est, fecistis aptos ad cadendum in mortem sicut paries inclinatus aptus est ad cadendum. Demonstrat autem adhuc eos esse debiliores, cùm addit: *& vobis loquor existentibus tanquã macerię depulsæ,* id est, maceriæ comparabilibus & non maceriæ rectę sed maceriæ depulsæ, id est, quæ iam impulsa est, & ad cadendum prona. Macheria proprie dicitur congeries lapidum sine cœmento vel ligatura quæ habet, subalternatim positorum, quæ ei dirui potest: paries verò, lapidum congeries subalternatim positorum cœmento, vel iunctura aliqua ligatorum, quæ non est adeò facilis ad cadendum, vt maceria. Vnde congruè maceriæ comparantur, qui sine iunctura fidei & concordiæ existentes, & a vitijs impulsi, ad ruendum in mortem faciles existunt: & hoc totum est ac si poneret: cùm iam propter malam vitam vestram sitis ruituri, sicut maceria depulsa, debeteti vtique fidei & subiectionis Dei cœmento ligari, ne rueretis. Facit autem apostropham ad auditores, ostendens aduersariorum desiderium vt ipsam Ecclesiam à subiectione Dei retrahant, & sic etiam Deum, cui inhiat, sibi auferant. Agit quoq; de hæreticis, qui exterius ore bene loquendo allicere eam nituntur, vt veris locutionibus falsas admiscẽdo cam decipiant, & sic sibi conformẽt: ostendit quoq; suam in bono perseuerantiam, vt hoc de se dicendo instruat ipsos auditores ab eisdem aduersarijs cauere, & in bono perseuerare: & sic dicit. Dixi quod non mouebor, ô auditores, propter supradictas causas. Dixi etiam quod interficiunt se aduersarij mei, dum in me irruunt. *Veruntamen* quamuis his duabus causis deberent dimittere, *cogitauerunt* à me *repellere precium meum,* id est, cogitauerunt quomodo me à Dei subiectione repellerent, & sic precium laboris mei mihi auferrent, Deum scilicet, cui penitus inhio, ad quem omni labore operũ bonorum tendo. Non solummodò verò illi qui in me tribulationibus irruunt, ludæi scilicet, & gentiles cogitauerunt me repellere, sed etiam hæretici: nam cùm ego *cucurri* per viam bonorum operum, & hoc *in fitis,* id est in desiderio eos mihi incorporandi, per exemplum eorundem operum bonorum, ipsi *ore suo benedicebant,* id est quædam bona verba simulatoriè proferebant: *& idem, ipsi cor de suo maledicebant,* id est, eadem verba, quæ bona videbantur in oris prolatione, reputabant mala & deceptoria in cordis conceptione. Quod est dicere: quædam deceptoria verba quæ bona videbantur, ore proferebant: vt his falsa latenter admiscendo, me deciperent: & sic mihi à Dei subiectione remotæ laboris mei precium auferrent, facit autem ad animam suam exhortationem, cùm addit: *Veruntamen Deo subiecta, esto anima mea.* Quod est dicere, veruntamen quamquam ipsi nitantur omni modo te à subiectione remouere, & sic precium tuum à te repellere, noli malo exemplo & exhortationi cedere, sed magis ac magis Deo subiecta esto anima mea. Diceret aliquis. Si subiecta existens eorum exhortationi, cedere nolueris, multas tribulationes patieris, ad quod sic addit, *Non emigrabo* ab ipsius subiectione, timore tribulationum, sed tribulationes pro eo patiẽter feram,

quoniam ab ipso est patientia mea, id est, exemplum patientiæ meæ, dedit enim mihi exemplum patiendi, cùm pro me passus sit. Vel ab ipso est patientia mea, id est, ipse dedit mihi patientiam, ne pro eo pati timeam, & ideo adhuc non emigrabo, quia *ipse* cui subiecta sum, *est Deus meus*, id est, creator & *saluator meus*, remittendo peccata, *& adiutor meus*, vt benè operer. Notandum has causas quas hic ponit, dicendo quia ipse Deus meus, &c. non superfluò repetitas, cum superius eadem posuisset, quoniam superius eas posuit contra aduersarios agendo; hic verò ad aliud sese, videlicet exhortando.

Liberum arbitrium cooperatur gratiæ diuinæ.

Innuit verò saluationem suam à solo Deo fuisse, non ab aliquo meritò suo præcedenti, ne quis putaret quod in eius saluatione aliquid cooperatum esset, liberum arbitrium aut vllum meritum eius, sicut in bona operatione liberum arbitrium cooperatur: sic. Dixi, quod Deus est saluator meus & *salutare meum*, id est, ipsa saluatio mihi data *in Deo* solo, id est, in sola Dei gratia data fuit: quod *gloria mea* i. hoc quod fecit me gloriosum & vita laudabilem propter saluationē mei, in solo Deo est, non in merito quolibet, aut in libero arbitrio meo. Ne verò bona operatio ex libero arbitrio penitus esse videretur, & non etiam ex Deo: Addit, & *Deus* est *auxilij mei* opifex. Quod est dicere cū gratuita voluntate me saluauerit, & gloriosum fecerit, auxiliator quoq; mihi est ad bene operandum, libero arbitrio meo cooperante. Ideò ergo quia gratuito me saluauit, & gloriosum fecit, & etiam auxiliator est ad bene operandum, *spes mea* est *in Deo*. i. cum rotiam impenderit mihi beneficia, ipē habeo adipiscendi ea quæ in Deo sunt, scilicet immortalitatem & impassibilitatem. Exhortatur verò bonos ad operandum in Deo, sui exemplo, cùm subiungit. sic: Dico quod spes mea in Deo est. Vnde exemplo mei *sperare in eo omnis congregatio populi*. i. vos qui non estis disseparati à Christo mala vita vestra & hæresib⁹: sed quicunque in populo mundano congregati estis in fide, & conformitate Christi, & in hoc vnum estis: vt ait Apostolus. Multi vnum corpus sumus in Christo. Et vt spes vestra recta sit & firma, *effundite corda vestra*, id est, euacuate corda secundum hoc quod vestra sunt & non Dei: quod est dicere. Euacuate corda vestra à cogitationibus malis, quæ ex vestra parte sunt & non Dei: vt effundendo corda sitis *coram Deo*. i. in beneplacentia Dei: nisi enim effunderetis, non coram Deo essetis, & effundere debetis: nam sit *Deus adiutor noster* erit. i. adiuuabit & me & vos ad bene operandum, *in æternum* nos deducturus, per illud auxilium gratiæ suæ. Exprobrat verò aduersariorum duritiam, ad vtilitatem fidelium, quos proximè adhortatus est, ne ipsi eis conformentur, cùm subdit. Dixi ô congregatio populi, vt in Deo speretis, & corda effundatis, & sic coram eo sitis, & adiutor vester sit. *Verumtamen* quamquam sperantium corda coram Deo sint, & eū habeant adiutorem; *filij* tamen *hominū* veterum conformitate. i. aduersarij mei gentiles conformes vetustatis Adæ & Euæ *vani* sunt. i. nolunt in Deo sperare quæ spes certissima esset, sed vani sunt, id est, vanis adhærentes, terrenis scilicet. Vbi nos hic habemus, *filij hominum*, hebraica translatio habet, *filij Adam*. Et filij hominum Iudæi & hæretici *mendaces* sunt *in stateris*, id est, in diuinis scripturis quas sinistrè exponunt. Dictum est à similitudine mercatorum, qui cùm deberent in statera ponderare æqualiter, mentiuntur ponderando inæqualiter. Dicuntur verò stateræ, diuinæ scripturæ, eo quod examen totius sint iustitiæ, sicut stateræ iusti ponderis examen sunt. Quod est dicere. Cùm vtrisq; ex Iudæis & hæreticis scripturæ propositæ sint ad examen rectitudinis, ipsi motu illarum scripturarum nolunt effundere corda, sed mentiuntur exponendo pernersè ipsas scri-

Rom. 12. 5.

Hæretici scripturas diuinas exponunt.

Stateræ cur diuinæ scripturæ dicantur.

ptu-

pturas, ad hoc, *vt decipiant* bonos, *vel* qui boni quibusdam videntur, eundo *de vanitate in idipsum*, id est, in vanitatem, quod est dicere, vt decipiant fideles, tendendo de vana & falsa locutione, in magis vanam & falsam. Facta exprobratione inimicorum, reuertitur ad exhortationem bonorum, sic: Dico sperate in Deo, *nolite sperare in iniquitate* generaliter, vt videlicet speretis ex iniquitate qualibet adipisci aliquid vtilitatis, vel sic nolite sperare in iniquitate, id est, in diuitijs, quæ iniquitas dicūtur, eò quod iniquum sit eas congregare, & non pauperibus erogare. Vnde Dominus dicit, facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Quod est dicere. Nolite sperare vtile esse diuitias retentare: & vos carentes diuitijs, *nolite concupiscere rapinas*, id est, diuitias quæ dicuntur rapinæ, vel quia vi seu fraude alicui rapiuntur, seu etiam quia nulli tribuuntur iuxta illud Prosperi. *Quæ nulli tribuit, pauperibus rapuit, & si auaritiæ affluunt*, id est, abundent vobis, *nolite* illis *cor apponere*, id est, desiderium cordis applicare, vt eas plus nimio diligentes, Deum obliuiscamini. Vnde Apostolus, Auarus quod est idolorum seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. Vel nolite apponere cor cordi, id est, adiungere superbiam superbiæ cordis vestri, scilicet cùm magis, & magis diuitiæ vobis affluxerint, non ideo magis magisque superbi efficiamini: Vnde Paulus ad Timotheum, Præcipe diuitibus huius seculi, non superbe sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Quia verò dixerat esse sperandum in Deo, & non in diuitijs, vt ad hoc attrahat auditores, dicit Deum potentem esse ad puniendum in diuitijs sperantes, & misericordem ad benè remunerandum in se sperantes. Dixi congregatio populi sperate in Deo, & non in diuitijs, & nolite cor apponere, & hoc obedienter complere debetis. Nam *Deus locutus est* & per scripturas, & per humanam naturam, & hoc *semel*, id est, incommutabiliter. Quod est dicere. Tale quid locutus est, quod incommutabile erit, & necesse est vt compleatur. Illud quippe vnum rectè dicimus, quod nullius mutabilitatis obtinet diuersitatem, sicut Deus cùm in personis sit trinus, vnus dicitur, eò quod in sententia sit incommutabilis & indiuersus. Vnde *semel*, pro incommutabiliter hic ponitur. Dico quod *Deus locutus est*. & inter ea quæ in locutione eius percepi, audiui *duo*, propter quæ est in eo sperandum, & non in diuitijs, & sunt corda effundenda. Hæc scilicet duo, *quia potestas est Dei*, id est, tua ô Deus: quia tu Deus potens es, *& tibi Domine est misericordia*, id est, & tu Domine misericors es. Hæc autem breuiter exponit subdendo: sic. Dico quod tibi est potestas & misericordia, quod est ac si dicerem, *quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua* in futuro, hoc autem totum est, ac si breuiter diceret: effundenda sunt corda & sperandum in Deo, & non in diuitijs: quoniam tu Deus loquens nobis verissima & incommutabili locutione hæc ostendisti: qui cùm sis potens ad damnandum negligentes te, reddes in futuro vnicuique iuxta opera sua, scilicet negligentibus te pœnam; sperantibus autem in te & effundentibus corda sua, salutem perpetuam, vel sic. Semel locutus est Deus, id est, æternè & incommutabiliter disposuit omnia, & adhuc disponit. Quod est dicere incommutabiliter & æternè genuit filium, & adhuc gignit inuestigabiliter. Gigni quippe filium à Patre, non est aliud quam per eum cuncta disponere: dispositionem autem Dei vocamus ineffabilitatis locutionem: & in illa locutione duo hæc auditu, audiui interiori &c. hæc non mutantur.

Semel pro incommutabiliter.

Gigni filii à Patre quid sit.

IN PSALM. LXII.

Psalmi. LXII. Titulus. Psalmus Dauid, cùm esset in deserto Idumeæ: *quod sic exponitur. Psalmus hic attribuitur Dauid, i. Christo: habitus est iste Psalmus ab ipso Dauid, cùm ipse Dauid esset. i. conuersaretur corporaliter in deserto Idumeæ. i. in populo Iudaico, qui desertum erat propter Idumeam. i. propter terrenitatem suam. Quod est dicere: quia terrenis intenti erant, & legem Dei propter traditiones suas irritam fecerant, deserti erant à gratia Dei, & infertiles bonorum operum, ad modũ terræ desertæ, quæ infertilis est. Ostendit autem in hoc psalmo, Dominicus homo ante passionem desiderium suum perueniendi ad Deum. Vnde se vigilare in bono opere asserit, vt ad eum peruenire possit, & promittit perseueranter se Deum laudaturum & voce, & bona vita sua, & orat gratia spiritali perseuerãter repleri, vt à laude non desistat, hoc autem facit ad instructionem suorum, vt & ipsi exemplo suo vigilẽt, et ad Deum peruenire desiderent, & eum omnimodè laudent, & orent spirituali gratia repleti, vt sic in eius laude perseuerent: aliter enim non possent. In fine verò psalmi agit de hoc quod quærent eum inimici frustra in morte detinere. Agit etiam de eorundem immicorum multiplici damnatione, & de lætitia resurrectionis, & de laudatione suorum in futuro.*

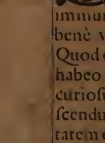

DEVS qui omnium communites es *Deꝰ meus* specialiter, cui præ omnibus obedio, qui me penitus immunem feci à peccato; *vigilo*, benè viuendo *ad te* obtinendum. Quod est dicere: non me negligenter habeo in voluntate tua, sed vigilo. i. curiosus & sedulus nitor ad te adipiscendum. i. ad hoc vt tui conformitatem obtineam, secundũ hoc quod homo sum: vt videlicet fiam immortalis & impassibilis sicut tu, à similitudine boni serui, qui expectãdo dominum suum non dormit sed vigilat, de quo in Euangelio legitur. Beatus ille seruus, quem cùm venerit Dominus inuenerit vigilantem. Dico vigilo, & hæc vigilatio contingit *de luce* virtutum & cognitionis tuæ, qua interius repleor. Quod est dicere. Maxima lux virtutum, & tuæ cognitionis mihi ingesta, causa est quare vigilem, perseueranter. Vel vigilia mea contingit de luce, id est, de sapientia tua, mihi personaliter vnita, quæ animam meam incessanter illuminat, & inde quoque contingit benè vigilatio mea: quia *sitiuit anima mea in te*, id est, anima mea vehementer desiderauit, & adhuc desiderat illud quod in te est, impassibilitatem scilicet: quod est dicere, tantum habet desiderium in te, id est, in impassibilitate conformari, quantum ille qui valde sitit, desiderium habet bibendi, & *caro mea* sitiuit *tibi* adhærere quam *multipliciter*. Quod est dicere in carne mea multò plures causæ sunt, quàm in anima, quibus sitio tibi conformari. In anima sola illa causa est, quare te sitiat, quia passibilis est; In carne verò, & quia multò passibilior anima, & quia mortalis, quod anima non est. Dico quod anima & caro sitiuit tibi: anima & caro dico posita in terra deserta & cætera. Vel sic continuatur, vt expositio non mutetur. Dico quod vigilo ad te, ego dico positus *in terra deserta & inuia & inaquosa*: ac si diceret, & si conuersẽr inter Iudæos, qui terra sunt. i. omninò terreni & inuij. i. sine via nolentes me recipere. qui sum via, veritas, & vita: & ideo quia terreni sunt & inuij, sunt etiam inaquosi, id est, non aquati gratia spirituali, sed steriles ab omni bono & sicci; tamen à vigilatione mea non renocor per eos, & si posset esse locus desistendi, cùm autem dicit in terra deserta, talia verba iuxta titulum ponit. In quo dictum fuit: psalmus Dauid, cùm esset in deserto Idumeæ. Quia verò dixerat vigilo, ne videretur hoc ex iactantia

Luc. 12. 36.

Vigilarum emẽdatio.

dixis-

dixisse, & non ex vero, confirmat se vigilare ex ipsa auctoritate patris, cum subiungit. Dixi quod vigilo & sitiui *& in sancto apparui tibi*, id est, in hac sancta vigilatione & siti notus sum tibi. Quod est dicere: quod me dico vigilare & sitire, nō est vanum, nam in hoc sancto apparui ego tibi, id est, notus sum, sic *vt viderem virtutem tuam*, id est, notus sum tibi in hac vigilatione sancta & siti perseuerante, vt hanc virtutem *& gloriam* reuelationis videam, id est, reputem esse *tuam*, non meam. Per hoc autem nos instruit, quod quicquid boni habemus, Deo, non nobis imputemus. Dixi quod vigilo, & hoc ideo, quia *melior est misericordia tua*, id est, vigilando viuere, quod contingit ex misericordia tua *melior est super vitas*. melior est omnibus vitis secularium virorum, quantumcunque sint fœlices, & longæ vel melior est super vitas, id est, vtilior & dignior omnibus institutis viuendi, quæ à Philosophis inuenta sunt. Quod est dicere: ideo vigilare & sitire tibi, quia vita hæc omnibus vitis longe melior est. Cùm dicit, *super vitas*, & non oporteat ponere nisi omnibus vitis, ad inculcationem ponit, ac si diceret, multò melior est omnibus vitis: promittit vero se de cætero laudaturum, cùm addit. Dico vigilo laudando te vocce & vita: & non sic vt quandoque dormitans à laude tua desistam, sed *labia mea* exteriora *laudabunt* te incessanter, & sic quod benedicam etiam ideo exultabo & in bona vita mea, id est, benè viuendo, *& in nomine tuo*, id est, in honorem nominis tui benè operando, *leuabo manus meas*, id est, sublimabo opera mea.

Quod est dicere, benè operabor in honorem nominis tui, & sic sublimata & digna erunt opera mea: si vero in nomine meo operarer, potius deprimerem, quàm exaltarem opera. Orat autem interiori sapientia & robore gratiæ spiritalis repleri incessanter, ne aliquatenus à laude deficiat, cùm subiungit. Dixi quod laudabo te labijs & benedicam vita, & hoc sic: *repleatur anima mea sicut adipe & pinguedine*, id est, sapientia interiori, quæ est sicut adeps, id est, comparabilis adipi, interius scilicet latens in anima, sicut adeps in visceribus latet, & robore gratiæ spiritalis, quod est sicut pinguedo. i. comparabilis pinguedini, exterius scilicet apparens, per opera sicut pinguedo apparet exterius per membra. Adeps quippe propriè dicitur, qui vitalia cooperit interius latens, pinguedo verò quæ exterius apparet membra corroborans, non dicit repleatur, quod non sit semper repleta sapientia interiori & robore gratiæ spiritalis exterius, per opera apparentis, sed idem est ac si diceret: anima mea quæ iam repleta est, non deficiat aliquo modo, sed perseueret in repletione sicut adipis & pinguedinis & etiam *labia exultationis*, id est, mea exultantia labia repleantur, sicut adipe & pinguedine. i. verbis procedentibus à sapientia interiori & gratia spiritali, & taliter laudabit te os meum. Vel ita vt etiam litera diuersa sit. Dico repleatur anima mea, & sic laudabit te os meum labijs exultationis. i. exultantibus labijs. Comprobat autem exemplò recordationis, se deinceps Deum laudaturum, cùm addit. Dico quod laudabo te exultantibus labijs, quod reuera faciam *si* hoc est quod *memor fui* tui assiduè *super stratum meum*, id est, in strato meo existens. Quod est dicere inde potest cōprobari, quod laudabo te incessanter, quia ego huiusq; semper memor fui tui. i. in æ laudis in strato meo, id est, in puritate conscientiæ meæ, quæ stratum dicitur eò quod in ea omnimode sancta quiesco & delector, sicut aliquis in strato optimo quiescit & delectatur. Cùm dicit, super stratum, idem est quod & in strato, sed quia super stratū aliquis iacet, ea similitudine ponitur hic super. Non solùm autem laudabo te labijs exultationis, sed ego *in te* respiciens, id est, contuitu adipiscendi immortalitatem & impassibilitatem, quæ

Sapientia interior, est quasi adeps.

Adeps quid sit.

Puritas cōscientia cur stratum nominetur.

in te sunt. *in matutinis meditabor.* Vel sic, in te.i. per te adiutorem meditabor in matutinis, id est, in operibus bonis complendis. ſ. per auxilium tuum curioſus ero, vt in bonis operib⁹ complendis te laudem: quę ideo matutina diuntur, quia ſplendida ſunt & clara ſicut mane, & inde comprobari poteſt quod meditabor in bonis operibus inceſſanter, *quia fuiſti adiutor meus* ad bene operandum hucuſque. Quod eſt dicere, ſicut hucuſque me adiuuiſti, ita deinceps adiuuabis. Dixi repleatur anima mea ſicut adipe & pinguedine, vt p hoc te laudem & ore & in matutinis, & ego ſic te laudans, non timebo ne deficiam in tribulationibus, vt videretur locus timendi & deficiendi: ſed *exultabo* poſitus *in velamento alarum tuarum*, id eſt. exultārer benè operabor, conſiſtens in refrigerio protectionis tuæ. Quod eſt dicere, protectio clemētiæ tuæ mihi refrigeriū erit in tribulationibus, ne deſiſtā ab opere bono. Velamento alarum, pro refrigerio protectionis, à ſimilitudine ponitur cò quod volucris velamento alarum pullos refrigerat ab aſtu & à læſione protegit: & ideo exultabo, quia *adhæſit* tibi glutine dilectionis *anima mea poſt te* exiſtens .i. te ſibi præponens, & te præ ſe diligens. Quod eſt dicere Idcirco exultabo in protectione tua, quia tibi anima mea nimia dilectione cōiuncta eſt, & inde certus ſum q exultabo, quia *ſuſcepit me dextera tua*. i. patrocinatus eſt ſemper mihi faūor gratiæ tuæ, vt in nullo permitteret me crimine offendere. Dextera pro fauore ponitur, cò quod illos quibus fauere ſolemus, ad dexteram ponere conſueuimus. Dixi quod meditabor in matutinis, & exultabo in velamento alarū, *ipſi verò* quod minimè deceret, ad quos docendum & ſaluandū aduenī, ludæi. ſ. de quorum ſanguine natus ſum. *quæſierūt* .i. quærent *animam meam* detinere in morte, ne amittant locum & gentem: & hoc facient *in vanum*. i. vana erit hæc ſpes eorum, nam à patria expulſi, *introibūt in inferiora terræ*. i. cum à ſua terra quæ fertilis eſt, expulſi fuerint, introibunt in peiores & in inferiores partes terræ, vix dum enim aliqua pars terrarum adeo infertilis eſt, in qua pars eorum non poſſit inuentri, & hoc dicit ad aggerationem calamitatis eorum, quia ſi à patria expulſi in aliquam regionem fertilem diſpergerentur, minus vtique graue viderentur, quàm quod in aſperrima mundi loca maxima pars eorum diſperſa eſt, vel ſic quærent animam meam. & malo ſuo, nam ideo introibunt in inferiora terræ, id eſt, in infernum, qui eſt in inferioribus terræ partibus. Vnde quoque infernus dicitur, quaſi infimus: & quidam *tradentur in manus*, id eſt, in poteſtatem gladij vt interficiantur: & poſtquam interfecti fuerint, *erunt partes vulpium*, & cæterarum ferarum, vt ab ipſis eorum corpora non ſepulta comedantur: vel ſic, ſecundùm illam ſententiam in qua diximus, introibunt in inferiora terræ, id eſt, in infernum: non ſolum introibunt in infernum, & tradentur in manus gladij. ſed & quidam eorum parte vulpium erunt. id eſt, partiti erunt, & captiui ducentur à vulpibus, à principibus, ſcilicet, qui vulpes dicuntur cò quod callidi fuerunt ad expugnādum eos. ſicut vulpes callidiſſimum animal eſt. In hoc autem multum exaggerat eorum nequitiam, cùm illos oſtendit ab extraneis diſpergendos. Dico quod ipſi introibunt in inferiora terræ, & tradentur in manus gladij, & erunt partes vulpium, *rex verò lætabitur in Deo*, id eſt, ego antonomaſticè rex lætabor in miſericordia Dei, dum me reſuſcitabit & glorificabit: & non ſolùm rex lætabitur, ſed *& omnes qui iurant in eo*, id eſt, qui in baptiſma te firmiter promittunt ſe perſeuerare in eo, id eſt, in voluntate eius laudabuntur, id eſt, in futuro laudabiles etiam inimicis apparebunt, cùm æterna gloria ditabuntur, qui hīc abominabiles videntur, dum aſſidua tribulatione macerantur, qui etiam dicturi eſſe leguntur:

Dextera pro fauore ſumatur.

Nos

nos insensati vitam illorum æstimabimus insaniam, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Dico quod lętabitur rex, & meritò, *quia obstructum est*. i. obstruetur *os loquentium iniqua*, Iudæorum scilicet, qui me negant esse Deum, immo seductorem & blasphemum asserunt. Quod est dicere, ita testimonio resurrectionis & exaltationis meæ conuertentur, quod nihil quod de me dicant, habentes velint nolint sacebunt, qui mihi modo multis verbis maledicis insurgunt.

IN PSAL. LXIII.

Titulus LXIII. In finem Psalmus Dauid. *Quod sic exponitur, psalmus Dauid, id est, Christi respicientis in finem. A in perfectam sui consummationem, post modicum futuram: vel in finem. i. in perfectam suorum consummationem in die iudicij futuram*, quando erit Deus omnia in omnibus. *Orat in hoc psalmo Dominicus homo de resurrectione, & deprecatur vt Deus eripiat se à timore inimici. Agit quoque de occultis & de manifestis inimicorum persecutionibus: de resurrectionis exaltatione, & inimicorum inefficacitate, & postea de operum Dei quæ per prædicatores fiet annunciatione, & de iustorum in futuro lętitia ac laudatione, quando dicuntur æterna remuneratione.*

EXAVDI *Deus orationem meam*, vt me refuscites, & *eripe à timore inimici*, Iudaici populi *animam meã*, ne cadat in eorum conformitatem, *cui* ego *deprecor te*. Quod est dicere, tũe eripe, cum ego deprecor assidue, scilicet, sicut hoc ego assiduè deprecor, enunciat autem illũd futurum esse quod orauit, cùm addit. Dico eripe, & ita facies *protexisti me*. i. proteges me *à conuentu malignãtium* Iudæorum i. vt non cedam eis timore, cũ in me insurgent malignis verbis, & non solùm me proteges à timore eorum, cùm malignis verbis insurgent in me, accusando & detrahẽdo: sed etiam proteges me *à multitudine operatium iniquitatem*. i. proteges me faciendo constantem, ne pro timore cedã multitudini. i. cõuentui Iudæorum operãtium mortem meam antonomasticè iniquitatem. Quod est dicere, neq; cùm malignantes erunt timebo eos, neq; cùm erunt iniquitatem operãtes. Ne verò excusentur ab iniquitatis operatione, cum eum neque manibus neque armis occiderint, adiungit, verè operabũtur mortem meam, & si non armis & manibus: quia *exacuerunt*. i. exacuent *linguas suas & gladium*. Quod est dicere, adaptabunt verba linguarum suarũ, vt efficacia sint ad me in mortẽ trahendum dicendo, si hunc dimittis, non es amicus Cęsaris & cętera talia, per quę cogent Pilatum qui me quęret dimittere, vt crucifigat. à similitudine gladij, qui exacuitur, vt efficacior sit ad interficiendum: & priusquam exacuant linguam, *intenderunt arcum* i. intensam faciant deceptionem suam, vt blandè loquendo capiant me in sermone, improuidum & incautum, & sic tradant ministris Cæsaris ad damnandum, vel accusent de legis prævaricatione. Interrogabunt enim me quasi magistrum licet censum dari Cæsari, an non? vt si dixero non esse dandum, ministris Romanis tradant me, vtpote tributi Cæsarei prohibitorem: si vero esse dandum asseruero, legis mihi prævaricationem imponant, iniustum iudicem me vocando, qui eos Dei cultui subditos, Regi Romano deservire iudicauero. Et hoc est quod obscurè ponit æquipollenter; intendent arcum, *amaram rem* scilicet, & si dulcis videatur i. deceptoria verba parabunt, quæ & si videantur dulcia, erunt tamen amarissima, *vt sagittent immaculatum*, id est, lædant me insontem, sicut ille lædit̃r, qui sagittatur. Et hoc *in occultis* faciant, id est. sic sagittent, vt occultum mihi sit, ne cauere valeam. Notandum quod gladium, id est, apertam eorum persecutionem non dicit esse rem amaram, quia cõstat; arcum verò qui res

dulcis videtur, rem amaram vocat: A postquam autem intēderint arcum, *subito sagittabunt eum* immaculatum, quantum ad opinionem eorum .i. certi esse putabunt, quod reuera me sagittabunt, & hoc subito .i. ex improuiso, quod nesciam cauere: *& non timebunt* me sagittare, cùm hoc valdè timere deberent pro doctrina sancta mea, quam audient, & pro miraculis & operibus meis bonis, quæ frequenter aspicient. Et cùm me sagittare nequiuerint, *firmauerunt*.i. firmè & constanter proferent *sermonem nequam*, dicendo crucifige, & hoc *sibi*, id est, ad incommodum & destructionem sui, quia huiusce rei gratiā destruentur. Vel sic, postquam exacuerint linguas, firmè & constanter proferent ad incommodum suum, sermonem nequam dicendo: sanguis eius super nos & super filios nostros. Dico quod intendent arcum vt sagittent, & me sagittare putabunt, & postquam sagittatio eorum inefficax erit, narrauerunt, & cætera, vel sic continuatur vt expositio non mutetur. Dico quod firmabunt sibi sermonem nequam, scilicet sanguis eius &cæt. prius verò quàm firment *narrauerunt*.i. narrabunt in dispositione sua, *vt absconderent laqueos*, id est, vt absconditam mortem mihi parent, qua me detineant, ne mundus mihi subijciatur, & ne refugiam: à similitudine voluceris, quæ laqueis detinetur ne euadat, & *dixerunt*.i. dicent secum cogitando, *quis videbit eos*, id est, laqueos, id est, quis cognoscet nos, operatos esse mortem eius? nullus: ac si diceret: dispōnent in cogitationibus suis, vt latenter parent mihi mortem, tradendo me per discipulum, & interficiendo me per Romanos milites, & putabunt quod nullus existimet eos huiusce rei culpam habere, cùm nihil manibus agent. Vnde eos dixisse legitur. Omnia faciamus sic, vt nihil fecisse videamur, & has iniquitates, id est, vt laqueos absconderent, scilicet vt me per discipulum meum tradant, per milites Roma-

Mat. 27. 25.

Aug. in hūc psalmum.

nos interficiant, *scrutati sunt*, id est, inuestigabunt quomodo possint efficere, & frustrà, nam *scrutinio*, id est, cum summa & diligenti scrutatione defecerunt, id est, hæc efficere nequibunt, vt huiusce rei non appareant esse rei. Dico quod disponent parare mihi laqueos, id est, absconditam mortem, quasi præscindo vellem eam effugere, sed non oporteret ad hoc eos laborare. Nam ad mortem sponte *accedet homo*, id est, ego quem simplicem hominem opinantur, accedam sponte *ad* mortem in hoc quod homo sum, & hanc accessionem faciet *vor altum*, id est, alta & inuestigabili dispositio sapientiæ meæ. Summum enim mysterium hoc est, quare potius homines morte sua redimere voluit, cùm eosdem potentiæ suæ imperio saltare potuerit, quòd equidem conueniens fuit, vt eo scilicet mortali facto, cùm à diabolo in morte sua instigante iniustè inuaderetur, idem diabolus humani generis potestate, quam iure obtinebat, iustè priuaretur. Dico quod homo accedet ad mortem; *& sic exaltabitur Deus*, id est, exaltabor resurgendo & cœlos ascendendo, & tunc apparebo etiam Deus, qui non videor homo purus. Oportet enim pati Christum, & ita intrare in gloriam & vere exaltabitur resurgendo, nam *plagæ eorum*, quibus me ducent ad mortem, *factæ sunt sagittæ paruulorum*, id est, fient comparabiles sagittis paruulorum, quia sicut illæ cùm fragiles sint de ligno, vel de aliqua fragili materia factæ, parum lædunt, & earum læsio si aliqua est, citissime sanatur; ita & eorum plagæ paruo tempore lædentes, breui tempore sanabuntur. Quoniam post tres dies resurgam, & postquam exaltabor, *linguæ eorum infirmatæ sunt*, & hoc contra eos, quòd est dicere: hæc verba quæ de me mentientur, fingendo non resurrexisse, sed corpus meum à discipulis furatum fuisse, infirmè apparebunt & falsa: & quæ etiam *contra eos* erunt, id est, idonea ad eos

Cur Christus pro nostra morte, quam potuit nostra redimere potentia, voluerit.

Luc. vlt. 26

mendā-

meritores esse comprobandum. Si enim vt fallerunt, custodes cùm furatum corpus fuerit dormierunt, vnde furatum esse cognouerunt? Dico quod infirmabuntur linguæ eorum. *& omnes qui videbant*, id est, qui videbunt eos infirmatos, non solum exteriori sed & interiori visione, sua ratione *conturbati fuerit*, id est, conturbabuntur bona conturbatione, timendo pœnam, quia in morte eius consenserunt: *& post* conturbationem, id est, post timorem scilicet *timuit omnis homo*, id est, timebunt eum timore casto omnes illi conturbati, qui erunt homines id est, ratione non carentes, sicut multi qui irrationabiles existentes, neque conturbabuntur neque timebunt: & timentes facti, *annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt*, hoc sic præposterate legitur. postquam timentes erunt, id est, diligentes, intelligent facta Dei, id est, intelligent mortem. & resurrectionem, & ascensionem & cætera opera mea esse facta dispositione pietatis Dei, non casu; & intelligendo, annunciabunt ipsa opera Dei. Dico quod ipsi conturbabuntur: *iustus autem* quisque *lætabitur in Domino*, id est, discipuli mei qui iusti sunt. lætabuntur in exaltatione Domini mei, *& sperabit in eo*, id est, in eum firmam ponet in eo qui potens erit eum in futuro beatificare, & qui potens erit se post diem tertium suscitare, quod prius ab ipsis iustis discipulis quibusdam dubitabitur, an sit videlicet potens resuscitandi se, idcoque in ipso Domino, in me scilicet, non audebunt firmiter sperare. Vnde dubitando dixisse legunt: Nos putabamus quod hic redempturus esset Israel. Dico, iustè lætabuntur in exaltatione scilicet Domini mei, & in futuro *laudabuntur omnes recti corde*, id est, laudabiles apparebunt iusti, recti corde, etiam gloriosi & impassibiles efficientur possunt autem hi tres versus de Apostolis sic legi, vt sic continuentur. Dixi quod absconderunt laqueos A & intendent arcum ad sagittandum me, & omnes discipuli mei ratione vtentes, vt homines timebunt pœnam ipsorum Iudæorum, quam excæcati timere nescient, & timendo annunciabunt eis opera Dei, vt conuertantur. id est, annunciabunt opera mortis & resurrectionis, & miraculorum meorum facta fuisse dispositione Dei, & facta eius intellexerunt, id est, intelligere facient ipsos Iudæos quosdam saluandos, B qui nunc intelligere negligunt: iustus autem lætabitur in Domino, & sperabit in eo: hoc autem pluraliter legendum est & exponendum, vt in supradicta sententia, & sic continuatur. Dico quod iusti qui videbunt eos excæcatos discipuli mei scilicet, conturbabuntur, id est, contristabuntur de excæcatione eorum, qui tamen iusti lætabuntur in Domino, id est, in exaltatione Domini, scilicet mei, & sperabunt in eò, id est, firmam spem in me habebunt, quia potero eos in futuro renumerare, C cùm potens sim me resuscitare. Vnde prius dubitauerunt, vt iam suprà diximus, & in futuro laudabuntur omnes recti corde, hoc non mutatur.

IN PSAL. LXIIII.

Titulus LXIIII. In finem Psalmus Dauid, canticum Hieremiæ & Aggei, de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci. *In hoc titulo videtur innui psalmum istum iuxta similitudinem historiæ, de reditu peregrinationis Iudæorum de Babylonia compositum esse: quam peregrinationem Hieremias & Aggeus spiritu prophetico, & ipsius peregrinationis reditum prædixerunt. Aggeus quoque in ipsa peregrinatione & reditu fuit. Cæterum, an ex huius historiæ consideratione Psalmista psalmum istum ediderit, dubitatur: manifestum enim est longe post ipsius temporis historiam istam contigisse, possibile tamen fuit, vt qui multa Spiritu sancto præuiderat, istũ quoq; peregrinationis*

reditum

reditum præuidisset, per quem peregrinationis totius generis humani reditus ad Hierusalem cælestem præsignabatur: & hac tali consideratione de hoc totius generis humani reditu in hoc psalmo egisset. Esdras autem scriba, qui psalmis titulos asseritur adaptasse, qui post Babylonicæ peregrinationis reditum fuit, videns in Spiritu sancto huius historiæ similitudinem, ad præsentis psalmi negotium posse attinere, iuxta historiam titulum adaptauit. Qui sic exponitur, psalmus iste est Dauid prophetæ respicientis in finem mundi, quando ad cælestem patriam omnium fidelium reditus erit, vel respicientis in finem, id est, in perfectam & consummatam beatitudinem, in qua fideles ad patriam cælestem de hac miseriarum conualle reuersi restituentur: vel in finem, id est, in finem sæculorum, in sextam ætatem scilicet quæ ab Apostolo finis sæculorum dicitur: in qua gentium plenitudo de infidelitate sua ad Dei notitiam & cultum reuersura est, vel in finem, id est, in Christum per quem ad patriam redeundi facultas nobis conceditur: & est ipse psalmus, canticum Hieremiæ & Aggei, id est, delectatio & iocunditas maxima omnium fidelium bene viuendo, expectantium æternæ vitæ reditum, quem futurum esse præuident, quem etiam quandoque assequentur. Qui nimirum fideles per Hieremiam & Aggeum conuenienter accipiuntur. Hieremias quippe excelsus Domini interpretatur: Aggeus verò festiuus siue solennis, fideles autem iam in Domini contemplatione excelsi, quorum conuersatio, vt ait Apostolus, in cœlis est, merito excelsi Domini dicuntur, in perfectione virtutum tam à Domino sublimati. Bene etiam solennes nuncupantur & festiui, cum omni temporalium bonorum sollicitudine postposita, solummodò solennibus & festiuis cælestibus gaudijs intuitu suæ contemplationis immorentur. Dico quod iste Psalmus est canticum Hieremiæ, & Aggei, agens de verbo peregrinationis: de verbo scilicet, id est, de cogitatione Adæ & Euæ, qui cogitando in corde dixerunt: Erimus sicut dij, si pomum à Deo vetitum comederimus: quod verbum fuit causa peregrinationis totius generis humani, & duplicis quidem peregrinationis. Peregrinabamur enim à Domino propter verbum istud, dum ab eius fide & contemplatione & virtutum perfectione, ante Christi mortem, qua redempti sumus, alienabamur. Peregrinamur etiam nunc post redemptionem, dum mortales & passibiles illius verbi gratia existentes à diuina præsentia & angelorum consortio diuidimur. De hoc autem verbo breuiter in hoc psalmo agitur, vbi dicit, verba iniquorum præualuerunt super nos, & etiam agit iste psalmus de hoc, quando incipiebant proficisci, id est, quando & per quem incipient redire de peregrinatione, & in patriam proficisci, cum dicit. Beatus quem elegisti: & cætera vsque in finem psalmi. Quod est dicere, de duplici reditu huius peregrinationis duplex agit, & quando & per quem, vterque reditus incipiet. Et sciendum quod reditus vterque per Christum: vnus quidem vsque in finem mundi duraturus, in tempore incepit: quando genus humanum, quod antea peccatorum suorum & originalium & actualium mole maxima grauatum erat, eorumdem peccatorum per Christi mortem indulgentia percepta, ad fidem Dei, & contemplationem & virtutum perfectionem quam per supradictum verbum amiserat, redire cœpit vsque in finem mundi de generatione in generationem semper reaturum. Secundus autem in die iudicij incipiet & perficietur per eiusdem mortis Christi redemptionem, quando omnis peccati pœna, id est, mortalitate & passibilitate & omni imperfectione in nobis absumpta, immortales & impassibiles effecti, & perfectam Dei naturam habentes, ad æternam patriam redibimus, ibi feliciter sine fine mansuri. De primo verò reditu agit Propheta, qui in hoc psalmo loquitur, ab eo loco vbi dicitur: beatus quem elegisti, vsque ad illum locum vbi habetur: benedices: & ostendit per quem, & quibus ministrus, & quomodo fiet. De secundo autem, agit vbi dicit, benedices, & cætera vsque in finem psalmi.

A
B
C
D

Duplex reditus peregrinationis.

Duplex reditus.

1. Cor. 10. 11.

Hieremias. Aggeus.

Phil. 3. 20.

Gen. 3. 5.

Orat etiam vt Ecclesia ex omni populo constituatur, quæ sic reditura est. Orat autem & pro reditu vt fiat, cùm dicit: exaudi nos Deus, *& se etiam Ecclesiæ fidelibus adiungit cùm dicit:* exaudi nos, *licet adhuc illis futuris: & meritò, cum ipse iam & si ante temporaliter exposcat, Ecclesiæ tamen membrum fide esset, hanc itaque tractatum ad vtilitatem omnium & iam conuersorum, & adhuc conuertendorum facit, vt cõuertentes quidem iam primum reditum attingerent, ad secundum reditum magis accenderet. Conuertendos autem ad vtrumque reditum elicit, cum autem orat de hoc reditu, dat nobis orandi exemplum.*

E decet hymnus Deus in Sion .i. in Ecclesia quæ Sion erit speculatione terrena, erit hymnus .i. laus talis, quæ te Deus verbũ decet .i. decebit. Quod est dicere. Ecclesia à te constituẽda, laudabit te decẽti laude, scilicet fide, voce, opere, & deuotione. Quod synagoga non facit, dum carnalibus obseruationibus plus nimiò immoratur & confidit, *& in Hierusalem* cæpisti, *reddetur tibi votum* .i. persoluetur tibi perfecta laus, omni voto & omni desiderio ab eadem Sion, quãdo ipsa ad Hierusalem reuersa, de qua per Adam cecidit, sine fine beatificabitur. Reddere votum à similitudine ponitur: sicut enim reddere votum perfectius bonum est quam vouere, cum vtrumque sit bonum; ita laus illa quæ in Hierusalem cœlesti persoluetur à fidelibus, perfectior erit laude hac, quę in præsenti sęculo fit, fide, voce, opere, & deuotione: licet hæc laus sancta sit & Deo grata, hic etiam etsi à fidelibus ita laudetur, in aliquo tamen ab eisdem offenditur, dum saltem aliquod peccatum veniale committitur. In futuro verò adeò perfectè intensa deuotione laudabitur, vt nullatenus offendatur. Nullus enim tunc peccandi erit affectus, & quandoquidẽ Sion te decẽter laudatura est: *exaudi Deus* verbum *orationem meam*, pro ea factam, vt eam Sion cõstituas. Quia vera posuerat Sion, & per hanc vocem solet sæpè plebs Iudaica designari; ne ex Iudæis solũmodo crederetur Ecclesia esse cõstituenda: addit. Dico quod te decet hymnus in Sion, & hęc Sion non ex solis Iudæis constituetur, sed *ad te veniet* per fidem *omnis caro* .i. omnismodi homines & Iudęi, & gentiles, & pauperes, & diuites: qui nunc caro sunt .i. carnales, carni scilicet penitus obedientes. Ex quibus constitues Sion. Quia verò dicendo ad te omnis caro veniet, dabatur intelligi, quod à Deo caro recessisset: ostẽdit quomodo à Deo recesserit, addẽdo: sic. Verè ad te veniet, à quo per *verba iniquorum* Adæ scilicet & Euæ recessit: nam verba .i. prauæ cogitationes, quæ fuerunt verba cordis iniquorum, à Deo apostatantium, cùm cogitauerunt: Erimus sicut dij, *præualuerunt super nos* .i. præualuerunt nobis. Quod est dicere. Adeò fuerũt efficacia, vt non solùm Adam & Euam, sed etiam nos omnes & Iudæos & gentes in mortem detruderẽt. Omnes enim iniquitatis eorum, quam in pomi comestione commiserunt, participes effecti sumus. Vnde Apostolus. Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors: & sic in omnes pertransijt. Ne verò putaretur, quod per se caro ad Deum peruenire sufficeret, additur. Dico quod verba præualuerunt super nos, *& tu* Deus verbum, *propitiaberis impietatibus nostris* .i. non ex meritis nostris, sed ex propitiatione tua nostras & actuales & veniales impietates delebis, & sic ad te qui vera vita es, veniemus. Cùm dicit, verba iniquorum præualuerunt super nos, æquipollens est, ac si diceret. Ad hoc præualuerunt vt essent super nos, id est, opprimerent nos, à similitudine rei, quæ ab aliquo graui pondere supercadenti vehementer opprimitur. Ostendit autem per quem propitiabitur, sic: & hoc facies per quendam omnino *beatum* Dominũ Iesum scilicet, qui immunis à peccato futurus est, *quẽ tu eliges* ex om-

Gen 3.5.

Rom.5.12.

ex omnibus hominibus præ cæteris A homo, quod mirabilis omnibus erit:
fidelibus dignum & egregium. Iuxta quod in Canticis de eo sponsa Ecclesia dicit. Dilectus meus candidus & rubicundus ex milibus electus. Et *assumes eum* .i. tibi personaliter vnies, iuxta quod & Athanasius testatur: Deus & homo vnus est Christus. Et ille beatus *inhabitabit in atrys tuis* .i. in amplitudine dilectionis tuę, & bonæ operationis. Quod est dicere. Perfectissimus erit in omni charitate & bona operatione. Atrium dicitur aula amplissima, quæ intra domos B nobilium est, ideoque pro amplitudine ponitur, vel inhabitabit post resurrectionem suam in atrijs tuis cœlestibus .i. in cœlis quos ascendet, vt nos ad se trahat. Iuxta quod idem in Euangelio asserit. Ego si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum, & iterum, vbi ego sum, illic & minister meus erit, & hoc extra librum adaptatur: sed ex sequentibus notatur, cùm sic additur, verè per beatum propitiaberis. *Beatus* enim quidem futurus est *quem elegisti* .i. quem eliges: *& assumpsisti* .i. assumes, & ipse *inhabitabit in atrijs tuis*, & C postquam propitiatus fueris impietatibus nostris, delendo eas, *replebimur bonis domus tuæ*, existendo in bonis ipsis .i. & in corpore & in anima, replebimur bonis Dominici hominis, qui erit domus tua in qua habitabis. Et per ipsum beatum replebimur illis bonis. Cùm dicit replebimur bonis, per emphasim ostendit, quod valdè replebimur illis bonis, à similitudine illius, qui cùm sit in aqua vel in aliqua tali re, repletur interius ipsa aqua. Quod est dicere. D Valdè replebimur ipsis bonis & exterius in corpore, & interius in anima per ipsum beatum. Et exponit partem ipsorum bonorum sic. Verè bona habebit domus tua. Nam *sanctum est* .i. erit, *templum tuum* .i. ille beatus, qui domus & templum tuũ erit, omni sanctitate plenus erit, & non parum sanctum erit: sed *mirabile* erit *in æquitate* sanctitatis suæ .i. adeò æquus erit & sanctus Dominicus

qua sanctitate & æquitate per eum replebimur, scilicet; vt sancti & in cogitatione & in operatione efficiamur, licet non adeò vt ipse. Orat autem ipsum Deum verbum, vt propitietur impietatibus ipsius, qui tanto ante tempore existit per fidem Domini Iesu, quam iam habet, & impietatibus eorum propitietur, qui in tempore plenitudinis fideles erunt, & eos sanctificet, & ipsum ab actualibus peccatis exemptum, in opere & deuotione augmentet, & in tempore plenitudinis eum licet iam mortuum in corpore, tamen emundatum ad æternam patriam reducat. Fideles autem vel in tempore plenitudinis futuros, & ab actualibus & originali expiet, & in opere & deuotione sanctificatos, ad æternam patriam reducat, & hoc sic dicit. Dico quod propitiaberis nobis, & replebis bonis per beatum illum, & vt hoc sit, *exaudi nos Deus* verbum *salutaris noster* .i. saluator noster futurus per ipsum me, scilicet, Exaudi nunc de propitiatione & repletione orantem, & fideles futuros te de hac eadem re quandoq; oraturos. Tu dico qui eris *spes* salutis *omnium finium terræ* .i. omnisimodi hominum & Iudæorum, & gentilium, existentium in omnibus finibus terræ: & vt plus dicam, spes eris omnium in mari longè positorum .i. in insulis marinis, quæ *longè in mari* positæ sunt. Quod est dicere. Spes eris salutis omnium & in terra, & in mari habitantium. Vnde legitur, veniens euangelizauit pacem his qui longè sunt, & his qui prope: vel sic. Spes eris salutis omnium finium terrę .i. iam omniũ finientium in se terrenitatem fidelium, scilicet ex Iudæis, qui iam eius notitiam & fidem ante eius aduentum adepti sunt, & in futuro spes eris in mari longè positorum .i. infidelium, qui adhuc longè .i. valdè sunt in amaricatione infidelitatis suæ, qui ad te conuertentur tempore Dominici hominis. Mare congruè pro amaricatione ponitur, quia res amarissima est.

Cant. 5. 10

Athanas. in Symbolo.

Atrium pro amplitudine ponitur.

Ioan. 12. 32.

Ioan. 12. 26

Ephes. 2. 17

Mare pro amaricatione.

ma est. Ostendit autem iplorum pō
sitorum in mari cōuersionem & sal
uationem per Apostolos, quos Deus
præparabit faciens eos montes .i. in
vita sublimes, & hoc sic dicit. Dicō
quod spes eris omnium finium ter
ræ, & in mari longè, & tu eris *præpa-
rans montes* .i. Apostolos *in virtute
tua* .i. in constantia prædicationis, &
in omnibus virtutibus, quas eis da
bis: & eris *accinctus potentia*, id est, ip-
sis Apostolis potentibus in mirācu
lis, qui erunt emphaticè potentia tu-
circumuallatus: à similitudine stre
nui ducis, qui militibus suis accingi-
tur .i. circumuallatur, vt per eos ini-
micos suos expugnet. Quod est dice-
re. Præparabis eos vt sint in beneplā-
centia & obedientia tua, *qui conturbas profundum maris*, id est, conturba-
bis per prædicationem & eorum bo
na conturbatione, illos qui profun
di sunt in mari .i. in infidelitatis ama
ricatione gentiles scilicet: & postquā
conturbaueris secundum hoc quod
sunt mare, conturbabis etiam *fonti-
um fluctuum eius* maris .i. contradi-
ctionem & persecutionem illorum,
qui propter amaricationem infide-
litatis erunt fluctus .i. exundantes cō-
tra tuos in tribulationibus, ad mo
dum fluctuum exundantium. Quod
est dicere Postquam eorum infideli-
tatem destruxeris, destrues etiam
eos in hoc ne tuis vlterius contradi
cant. & eos persequātur. Dignè quip-
pe eorum contradictiones sonus di-
cuntur, eò quòd cum magno sono
factæ sunt. Repetit autem quod po
suit, conturbas profundum maris, vt
addat *turbabūtur* in quam *gentes*, quæ
sunt profundum maris: vt timeant
de peccatis suis seruili timore scili
cet. & post timebunt te timore casto
.i. diligent te, & hoc quod turbabun-
tur, continget *à signis tuis* .i. à mira-
culis prædicatorum. Postquam au-
tem conturbabuntur & timebunt,
delectabis .i. delectabiles facies in eis
exitus matutini in vesperum .i. exitus
prosperitatis in aduersitatem, & exi-
tus *vesperę* in matutinum .i. exitus
aduersitatis in prosperitatem. Quod
est dicere. Sic facies eos exire de ad-
uersitate in prosperitatem, & de pro-
speritate in aduersitatem, vt nec ad-
uersitate frangantur, nec prosperita-
te extollantur, & in talibus exitibus
delectaberis. Mane quidem quia ve-
spera clarius est pro prosperitate po-
nitur. Vespera verò, quia mane ob-
scurior, pro aduersitate. Per hoc au-
tem ostendit eos perfectissimos futu-
ros, cum tales exitus solummodò
perfectissimorum sunt, & per hoc de-
lectabis in gentibus, exitus matutini
& vesperi: quòd *visitasti terram*, omnem scilicet .i. visitabis & gentes &
Iudæos qui terreni sunt, & hoc mo-
do, scilicet quod *inebriasti eam* .i. re-
plebis eam Spiritu S. qui nō permit-
tet post eam sentire, vel prospera vt
eleuetur; vel aduersa, vt frangatur;
ad modum vini, quod ex magna par-
te sensum aufert illi quem inebriat.
Quod est dicere. Terram visitabis. sic
vt eam repleas gratia spirituali, & nō
simplici gratia: sed multiplicasti .i.
multiplicabis locupletare eam terram
.i. multipliciter locupletabis eam à
diuersis donis sancti Spiritus. Iuxta
illud Iohelis prophetæ. Effundam de
spiritu meo super omnem terram.
Diceret aliquis, sunt ne multiplices
locupletationes gratiæ spiritalis? Ad
hoc sequitur responsio: sic. Verè mul-
tipliciter locupletare poteris eam
gratia Spiritus sancti. Nam *flumen
Dei repletum est aquis* .i. Spiritus san-
ctus qui dicitur flumen, eò quòd fi-
deles refrigeret & satiet ad modum
fluminis; repletus est aquis .i. multis
donis diuersis, quibus fideles potan-
tur sicut aqua ex ipso flumine *parasti*
.i. parabis *cibum illorum*, quo in ani-
ma satientur. Quod est dicere. Ipsum
flumen facies esse cibum illorum,
qui cibus est panis vitæ & intelle-
ctus: *quoniam ita est præparatio eius* ci-
bi .i. præparatur ita, per te scilicet.
Quod est dicere. Necesse est vt tu eis
cibum prepares, quoniam aliter non
posset præparari. Orat verò vt quod
nunciauit, futurum sic contingat.
Cùm addit, dixi quod inebriabis ter-
ram, & sic fiat Deus, *riuos eius* terræ

*Mane pro
prospera: a-
se, vespera
pro aduer-
sitate.*

Iohel. 2. 28.

Riui pro sulcis.

Prædicatores cur aquæ dicantur.

inebria. In alia translatione habetur, sulcos eius, & cætera, & bene, quod in hac translatione riuos pro sulcis ponit, eò quod riuorum sulci obtinent similitudinem, cùm ad modum riuorum ripas habere videantur. Dico riuos eius terræ inebria .i. replegratia spiritali corda illius terræ, scissa & sulcata vomere prædicationis .i. aperta ad prædicationem recipiēdam, quę prius clausa erat per infidelitatem, ad modum terrę quæ ad hoc scinditur, sulcatur, vomere aperitur, vt semen suscipiat, & inebriando sulcos eius, *multiplica genimina eius*. i. multa da illi genimina: multos scilicet, successores filios spirituales, de doctrina & eius fide germinantes: & si hoc feceris, *germinans* quisque *Lætabitur in stillicidijs eius* fluminis suscipiendis. i. lætanter suscipient genimina eius terræ, stillicidia eius fluminis .i. doctrinas quæ ab eo stillabunt: vel sic possent hi tres versus legi. Exitus matutini & vespere delectabis in gentibus; & per hoc delectabis, quia visitasti terram .i. gentes solummodò, & sic visitasti quod inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam hæc mutantur. Ostendit autem quo ordine visitabit terram: sic. Dico quod visitabis terram, & hoc facies per flumen, id est, per primitiuam Ecclesiam de Iudæis quæ dicitur flumen, eò quod ex ea prædicatores procedent, sicut de flumine riui procedunt. Nam illud flumen Dei repletum est, id est, replebitur aquis, id est, multos habebit prædicatores, qui dicuntur aquæ, eò quod alios ad modum aquarum doctrina sua potent. Et tu Deus parasti cibum illorum. i. parabis cibum illi flumini, dabis scilicet ei Spiritum sanctum, qui erit ei cibus .i. panis vitæ & intellectus. Non incongruè vero *illorum* refertur ad flumen: quoniam & si in literatura singulare, in sensu tamen est plurale. Dico quod parabis cibum illorum, quoniam ita est .i. erit præparatio eius cibi .i. aliter præparari non posset. Orat autem pro ipsis prædicatoribus, cùm addit. Dico quod flumen Dei replebitur aquis .i. prędicatoribus, & tu Deus riuos eius inebria gratia spiritali, prædicatores scilicet qui ex flumine prodeunt vt riui, & per riuos inebriatos multiplica genimina eius fluminis .i. multos fac germinare filios de riuis eius fluminis. Quod est dicere. Multos de incredulis in Iudæa fac germinare in fide de generatione in generationem, per prædicationem riuorum, & si riuos inebriauēris, in stillicidijs eius fluminis .i. in doctrinis quæ stillabunt à riuis fluminis, lætabitur germinans .i. gentilis populus in fide germinans. Quod est dicere. Non solùm Iudæorum populum germinare facient, sed etiam gentilem: & hoc totum est, ac si breuiter diceret: hoc ordine visitabis terram, gentes, scilicet, quod prius Ecclesiam primitiuam de Iudæis constitues, quæ multos habitura est prædicatores, per quos terra, id est, populus gentilis, germinabit in fide & inebriabitur. ¶ Ostenso primo peregrinationis reditu, secundum ostendere intendit, sic, dixi quod terram visitabis & inebriabis per riuos fluminis, & hoc, scilicet, facies in hoc mundo. In sexta videlicet ætate: in futuro autem *benedices coronæ anni benignitatis tuæ*, id est, exaltabis in cœlesti gloria vniuersalem Ecclesiam tuam, & ex Iudæis & ex gentibus, quæ erit corona anni benignitatis tuæ .i. multitudo redempta in anno benignitatis, id est, in tempore passionis tuæ. In quo benignè ages cum humano genere. Coronam enim, multitudinē circum astantium dicere consueuimus. Ideoq; dignè pro multitudine ponitur fidelium, qui in æterna gloria præsentiæ Domini Iesu circūastabunt, vel corona pro victoribus ponitur: cum victores coronis sæpius honorentur: & sic exponitur, benedices coronæ anni benignitatis tuæ .i. gloria sublimabis victores saluandos. in anno benignitatis tuæ omnes .s. fideles, qui hunc mundum bene viuendo deuincent. Cùm dicit. Benedices coronę, de vniuersa Ecclesia agit.

Quod

Quod etiam per partes exponitur, A
sic. Dico quod benedices coronæ, ita
scilicet, quod *& campi tui*, qui erunt
pars illius coronæ, scilicet fideles Iu-
dæi qui dicũtur campi, eò quod iam
habentes Dei notitiã habiliores fue-
runt quàm gentes, ad doctrinæ se-
men recipiendum: sicut campi habi-
liores sunt quàm montuosa terra ad
semen susc ipiendum, *replebuntur* in
futuro, *vbertate* beatitudinis æternæ
& in anima & in corpore. Et *speciosa*
deserti, quæ sunt alia pars coronæ .i.
gentes, quæ ex hoc quod prius deser- B
tum erant: scilicet, lege & Dei noti-
tia carentes, speciosæ factæ sunt in fi-
de & in omni virtutum & bonorum
operum perfectione: *pinguescent* .i.
replebuntur eâdem & gaudebunt v-
bertate qua & campi. Pinguescere
dicit à similitudine diuitis, qui om-
nibus diuitijs repletus, pinguescit, &
gaudet in eis. Quæ verò & deserti
speciosa & campi habent etiam suas
partes, prælatos scilicet, qui colles di-
cuntur, eò quod alijs præsunt vt col-
les vallibus, & subiectos dictos val-
les: quia prælatis subijciuntur sicut C
valles collibus, & insuper maiores &
altiores prælatos, qui omnium &
collium & vallium duces sunt, sicut
arietes & ouium, & agnorum duces
existunt. Ostendit autem per partes,
quam vbertatem habebunt & cam-
pi & speciosa deserti, cùm sic subiun-
git. Dico quod campi replebuntur
vbertate, & speciosa deserti pingue-
scent: & sic erit. Nam & *colles* .i. mi-
nores prælati & camporum & deser-
ti *accingentur*.i. replebuntur & circũ-
uallabuntur & in corpore & in ani-
ma, *exultatione* beatitudinis æternæ,
à similitudine illius qui re aliqua ac- D
cingitur.i. totus circundatur, *& arie-*
tes .i. maiores prælati: ouium duces
.i. minorum, *induti sunt*.i. induentur
eadem exultatione: qua & colles.i. &
in anima & in corpore replebuntur.
Hoc autem dictum est per empha-
sim, à similitudine alicuius corpo-
ris, quod vestibus quibus indutum
est cooperitur & circundatur: *& val-*
les .i. subditi & collibus & arietibus,

abundabunt frumento .i. beatitudine
præsentiæ Christi qua pascentur spi-
ritaliter & in anima & in corpore,
ad modum frumenti quod magis
egregium est cæteris messibus ad pa-
scendum. Dicitur etiam frumentum *Frumẽtum.*
Dominus Iesus, qui nos pane doctri- *Ioan.12.24.*
næ suæ satiat. De quo legitur. Nisi
granum frumenti &c. & ipse valles
quæ abundabunt frumento clama-
bunt, & ostendit hoc à parte clamo-
ris: sic, verè *clamabunt, etenim hym-*
num dicent Deo .i. laudem non ore,
sed interioris deuotionis intensione. B

IN PSAL. LXV.

Titulus LXV. In finem canticum
psalmi resurrectionis. *Quod sic*
exponitur, in hoc tractatu continetur
cãticum .*i. iocunda remuneratio* psal-
mi .*i. bonæ operationis, quod canticum*
est resurrectionis, tendentis in finem. .*i.*
in perfectam & incommutabilem con-
summationem. Quod est dicere. Hîc agi-
tur de iocunda remuneratione, quæ da-
bitur fidelibus pro bona deuotione & o-
peratione, in illa perfecta & consumma-
ta resurrectione, in die iudicij futura,
de qua remuneratione agit breuiter:
vbi dicit: Eduxisti nos in refrigeriũ,
& cætera vsque ad, venite & narrabo.
Agit etiam secũdum vnam sententiam
de ea, vbi ponit, in flumine pertransi-
bunt, *& cætera vsque ad*, qui domina-
tur. *Introducuntur autem Apostoli in*
hoc psalmo, tanquam omnes gentes iam
conuersas, ad Dei laudem, cõtra vitu ater-
na remunerationis: vt autem Deum in
humilitate laudent, considerare hortan-
tur eius opera terribilia, quod electos
repudiat, Iudæos scilicet, & repudiatos
gentiles eligit, in quo vtroque opere ter-
ribilis esse perenditur. Cum enim elec-
tos repudiet, timendum est, vt & gen-
tes si superbierint, abijciat. Cum autem
ipsas gentes sola gratia elegerit, ab eisdẽ
valde, ne grauiter offendatur, metuen-
dum est; ne offensus eas quibus clemen-
ter indulsit, grauius damnet. Agitur
verò de repulsione Iudæorum breuiter
vbi dicitur: Mentientur tibi inimici
tui: *de electione gentium, vbi ponitur*,
qui conuertit *&c. vsq; ad* benedicite:

pro quibus orant sut, vbi habetur omnis terra *&c. vsque* ad venite. *Adhortantur quoq; ad benedicendum Deum, corde, opere, & voce, & ne timeant timore pœnarum eum coram infidelibus benedicere: & præferunt etiam constantiam suam, quam habent in multimodis tribulationibus: vt ipse gentes exemplo eorum efficiantur in tribulatione constantes: & hoc est in illo loco vbi dicit.* Benedicite, *vsque ad illum vbi habetur*, transiuimus: *vbi incipit agere de remuneratione quam in futuro pro constantia sui accipient: vt eas gentes spe eiusdem remunerationis ad constantiam inuitent: vbi verò habetur.* Venite & narrabo *&c. vsque in finem psalmi. Ostendunt beneficia tam sibi à Deo collata meritò bonæ vitæ suæ: vt & gentibus quibus loquūtur innuant ista eadē sibi danda esse, si bene viuere perseuauerint, & sic ad bonam vitam inuitent.*

VBILATE *Deo omnis terra.* Quod est dicere. Vos omnes gentes conuersæ, quæ adhuc estis terra & cinis. i. mortales & terreni, nondum scilicet spiritales & immortales facti, etiam cū adhuc terra sitis: Laudate Deum interioti iubilo mentis, quod nec voce nec scripto planè potest explicari, scilicet laudate cum intensa deuotione, quia verò non sufficit solo iubilo laudare, *psalmum dicite nomini eius*. i. bonum opus manifestè. Insistitur non ad fauorem hominum, sed ad laudem nominis eius, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est: & sic dicendo psalmum scilicet nomini eius, *Date gloriam laudi eius*. i. facite gloriosam laudem eius, quā ei opere exhibebitis. Quod est dicere. Ideò psalmum dicite nomini eius, vt hæc laus quam Deo reddetis, per psalmum sit gloriosa, & Deo grata. Si enim ad humanum fauorem psalmum diceretis, non esset vtique gloriosa laus vestra. Vnde Apostol. Bonum est mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. Nam si euangelizando non est mihi gloria:

Act. 5. 16

1. Cor. 9. 15.

vel sic. Dico iubilate & psalmum dicite, & sic date gloriam laudi eius. i. facite gloriosam laudem eius. Quod est dicere. Tunc gloriosa erit laus Dei, si cum & iubilo & psalmo laudaueritis. Solummodò verò iubilare, vel psalmum dicere non sufficeret; & vt in humilitate iubileris, & psalmum dicatis; *dicite Deo*, interiori dictu. i. ne de iubilo & de psalmo superbiatis, cogitate hoc vobiscum ad honorem Dei: ô Deus *quam terribilia sunt opera tua*. i. quātum possumus exterreri contuitu operum tuorum. Et exponit partem ipsorum operū, sic. Dico quod terribilia sunt opera tua. Et ecce hoc opus tibi est terribile quod disponis, scilicet, quod *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Quod est dicere. Iudæos qui prius fuerunt amici, nunc autem mala vita sua facti sunt inimici, adeo permittis excæcari & obdurari, quod & mentiti sunt & mentiuntur, & perseueranter mentiētur. In consideratione multitudinis virtutis tuæ, scilicet cùm considerant multipliciter potentiam tuam in resurrectione tua, & totius mundi subiugatione, & in miraculis quę operatus es, & adhuc per tuos operaris, & contuitu illius deberent te laudare, & Deum esse cōfiteri. Econtrariò mentiuntur denegando te resurrexisse, & Deum esse, & mentiētur perseueranter. Si verò à mendacio cessarēt, tolerabile esset. Bene verò ponit, non mentiuntur, sed mentientur, vt perseuerantiam eorum in mēdacio ostendat. Dico quod mentientur, & hoc tibi. i. ad tuum honorem cōtinget. Nam propter tantam excæcationem eorum, contingit quod *omnis terra*. i. omnis modi populus gentilis *adorabit* te, qui adhuc terra est. i. terrenis intentus. Quod est dicere. Illis expulsis gētilis populus venerabitur te fide & deuotione, cognoscens te creatorem & te reputās creaturam. Et sic sit Deus, omnis terra adoret te, & qui ad hoc non sufficeret, psallat tibi, & exponit istud tibi addēdo, sic: scilicet *psalmum dicat nomini tuo*. i.

ad bonum opus manifeſte inſiſtat, ad honorem nominis tui, non ad extollentiam. Adhortatur autem ipſas ad videndum non ſolùm illud terribile opus, quo Iudæos repellit; ſed alia terribilia opera, ſcilicet quod eaſdem gentes gratuita pietate ſibi acquirit, vt inde magis eum timeant, & hoc ſic dicit. Oſtendimus vnum opus Dei terribile, hoc ſcilicet quod inimici mentientur. Et adhuc ſunt alia terribilia contuitu quorum operum vt Deum timeatis, vos *venite* gentes & deuotione & fide. i. præparate vos, & ſic *videte* interiori viſu rationis illa *opera Domini* exiſtentis *terribilis in cõſiliys* habitis *ſuper filios hominum* .i. in conſilijs quæ exercet in gẽtibus, quæ filij dicuntur Adam & Euæ primorum hominum ſecundum malæ vitæ conformitatem. Quod eſt dicere. Hoc quod valde terribilis eſt, apparet in conſilijs eius exiſtentibus ſuper homines .i. quibus dominatur hominibus, complendo in eis quicquid ſibi placet: & hoc denotatur cũ dicit ſuper. Oſtendit autem ipſa opera terribilia ſubdendo, ſic. Dico videte opera Domini, quod Dominus *conuertit mare in aridam*. i. gentes quę amaræ fuerunt & diffluentes in vitia: vt mare amarum eſt & diffluum, conuertit in aridam terram, id eſt, ad hoc vt ſint terra ſua, quam excolat vomere prædicationis: & vt ſint aridi .i. ſitientes doctrinam; quam prius neglexerunt, ad modum terræ aridæ, quæ aquam ſitit. Non ſolum autem hoc beneficium impendet, vt conuertat gentes in aridam: ſed iſtud etiam quod ipſe *in flumine* exiſtentes *tranſibunt* illud flumen *pede*, id eſt, per humilitatem in qua perſeuerabunt. Quod eſt dicere. Faciet eas tranſire flumen, in quo ſunt pede, id eſt, merito humilitatis ſuæ: vel pede, id eſt, cum ſecuritate: vel pede, id eſt, velociter: flumen dicitur hoc mortale ſæculum, eò quod ad modum fluminis citò fluat. Quod faciet eas tranſire reducendo ad immortalitatem, & hoc pro humilitate ſua, & velociter poſt paruum tempus & ſecurè, vt in diſceſſu huius vitæ non timeant pœnas ex conſcientia delictorum, quibus prius emundabuntur. Pes pro humilitate ponitur, eò quod ſit inferior pars corporis. Ponitur etiam pro velocitate, eò quod velocitas in pedibus hominis fundetur: ponitur quoque pro ſecuritate, eò quod pedibus ſecurè nitimur. Vel pertranſibunt flumen .i. contemnent affluẽtiam ſæcularium bonorum, quæ dicitur flumen, eò quod citò fluat: & hoc facient pede. i. velociter, & in humilitate, vt non inde ſuperbiant: & *ibi* .i. *in illo* tranſitu *lætabimur*: & nos Apoſtoli & gentes pertranſeuntes in ipſo Deo, non contriſtabimur de amiſſione temporalium: vel ſecundum ſententiam priorem: In ipſo lætabimur. i. in adeptione ipſius cum de hoc mundo pertranſibimus. In ipſo dico *qui dominatur in æternum in virtute ſua* .i. in potentia ſibi congrua, non in virtute aliena: vel in virtute ſua. i. in potentia reſurrectionis. Quod eſt dicere. Per hoc Dominus effectus eſt, quia paſſus eſt & reſurrexit. Iuxta illud Apoſtoli. Dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Quod eſt dicere. Non fruſtra lætandum eſt in eo, cùm ipſe dominetur in virtute ſua in æternum. Quia verò dixerat: conuertit mare in aridam, ne gentes putarent ſe ſaluari meritis ſuis, addit ſic. Dico conuertit mare. i. gentes in aridam, & hoc non merito gẽtium, ſed *oculi eius* miſericordiæ *reſpiciunt*. i. miſericorditer *gentes* reſpicit vt ſaluet, à ſimilitudine pij patroni, qui de ſublimi ſolio imperij ſui aliquem oppreſſum oculis pietatis ſuæ reſpicit, vt eum ſaluet. Faciunt autem apoſtropham ad conuerſos de Iudæis, qui affirmabant nullos præter Iudæos in fide recipiendos eſſe, dicentes Dominum Ieſum pro Iudæorum ſolummodò ſalute adueniſſe, & adhortantur ne inſultent gentibus, quandoquidem oculi Domini reſpiciunt ſuper gentes, & ſic dicitur quandoquidem oculi Domini reſpiciunt ſuper gentes, nõ ſuper Iudæos

Pes pro humilitate, velocitate, velſecuritate.

Phil. 2. 10.

tantum: *non exaltentur* .i. non superbiant amplius *in semetipsis* .i. in genere & in notitia sua: & hoc secundum quod sunt de genere Abrahæ, & Dei notitiam prius habuerūt. Illi *qui exasperant* pietatem Dei, quantum ad reputationem suam, non quantum ad Deum, qui in sua natura semper mitis est. Quod est dicere. In hoc eam reddunt asperam, quod solummodò iudicant ipsam pietatem debere misereri Iudęis, non etiam gentibus. Adhortantur autem gentes ad benedicendum Deum, sic. Ergo quia oculi eius respiciunt super vos. *Benedicite gentes Deum nostrum* .i. laudate omnimoda laude deuotionis & operis. Cuius oculi super vos respiciunt, qui Deus est, & noster .i. homo noſtræ naturæ existens, & non solùm opere & deuotione laudetis: sed *auditam facite vocem laudis eius* .i. laudate cum manifestè, vt audiant alij & exemplo vestro laudem eius. Sequitur. *Qui posuit animam meam ad vitam*, ac si dicat. Si in laude persecutiones vobis ingruerint, nolite metu desistere à laude, sed patienter sustinete, vt per hoc ad vitam perueniatis, sicut & nos patienter sustinemus, vt ad vitā perueniamus. Deus enim posuit animam meam, dicit Ecclesia Apostolorum i. humiliauit sensualitatem meam in tribulationibus i. affligi permisit, & hoc ad vitam adipiscendam .i. vt per hoc vitam adipiscamur æternam. Ponere proprie dicimus, quando res de superiori loco sumpta, inferius mittitur. Ideoque conuenienter pro humiliare *ponere* accipitur, & quamuis me posuit, *non* tamen *dedit in commotionem pedes meos* .i. non permisit in commotionem dari affectiones meas, vt præ timore pœnarum à bono proposito commouerentur. Posset obiici, fuit ne aliquid vnde possetis commoueri? Ad quod sic additur, faciendo apostropham ad Deum cùm gratiarum actione, de constantia sua. Verè fuit vnde commoueri possemus. *Quoniam* tu *Deus probasti nos*. Exponit verò quomodo probauit, cùm addit, scilicet *examinasti nos igne* tribulationum, & non ad incommodum nostrum, vt ex toto consumamur igne tribulationum: sed ita examinasti, *sicut examinatur argentum*. Quod est dicere. Sicut argentum in igne positum examinatur .i. omni sorde expiatur; ita nos igne tribulationum expiasti. Notandum quod non ideò dicit probasti, quod prius eorum constantiam ignoraret, sed idem est ac si diceret. Nos probatos ostendisti, qui prius non videbamur constantes. Demonstrat autem ipsas tribulationes per partes, sic. Dico quod probasti nos igne, & ecce ignem scilicet *induxisti nos* .i. permisisti nos induci *in laqueum* .i. in diuersas captiones carcerum, cipporum, compedum, catenarum, vinculorum, & cæterorum huiusmodi *posuisti* .i. poni permisisti *tribulationes in dorso nostro*: vt diuersis verberibus affligeremur, *imposuisti homines* .i. imponi permisisti impios, qui iure dicuntur homines non spirituales, *super capita nostra* .i. dominandi capitibus nostris eis potentiam concessisti, vt possent occidere nos, vel imposuisti super capita nostra .i. subiecisti nos potētiæ eorum: Et quid tibi irem per singula? *transiuimus per ignem & aquam* .i. & per prosperā & per aduersā, sic vt nec asperitate fracti, nec prosperitate simus eleuati. Ignis retētè dicitur aduersitas, eò quod torqueat & crucier, & suo modo vrat sicut ignis. Aqua quidem prosperitas, eò quod suo modo sicut aqua refrigerat, vel sic trāsiuimus per ignem & aquam .i. per omnismodi tormenta quæ fiunt in igne & in aqua: & per hæc duo dat intelligere cætera tormenta, & quia per hęc omnia transiuimus, non deficiētes: *eduxisti* .i. educes *nos* ab his omnibus, ducēdo *in refrigerium* æternæ quietis. Exponit autem in quod refrigerium deducet, sic addēdo. Verè in refrigerium me deduces. Nam ego *introibo in domum tuam*. Cin Hierusalem cęlestem: Ego dico existens *in holocaustis* .i. in consummata & perfecta combustione: vt in

Ponere, pro humiliare.

Ignis aduersitas.

Aqua prosperitas.

vt in me prius quicqd terrenū est & mortale & passibile cōsumatur, & perfectè spiritalis fiā & immortalis. Iuxta illud Apostoli. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionē. Holocaustū sacrificiū illud dicebatur, q̄ ex toto cōburebatur. Ideoq; pro perfecta cōbustione ponitur, & postquā introiero domum, *reddam tibi vota mea*. i. persoluā tibi in aternū laudes meas, ex omni voto & desiderio: *quæ* vota *labia mea* interiora, labia. scordis. i. cogitationes meæ *distinxerunt*, i. distincta & diuisa. & excellentia intellexerunt præ omni laude, quæ in hoc mundo fit. In hoc.n mundo imperfectè & aliquando cùm tædio Deus laudatur: in futuro quidem, & perfectè & absque tædio laudabitur. Reddam vota: cadē similitudine dicit, qua in alio psalmo proximo dictū est, tibi reddetur votum in Hierusalem. & hæc vota esse reddēda, *locutum est os meum* etiam *in tribulatione mea*. Quod est dicere. Nec etiā in tribulatione tacui reddēda esse hæc vota, vbi videretur locus tacendi. Dico introibo in domum, & vt introeam quandoq; hic interim *holocausta medullata offeram tibi*. i. sacrificia cū medulla, scilicet cum interiori dilectione, quæ medulla dicitur, eò quod interior est in anima vt medulla. Exponit autē ipsa holocausta, cùm addit: scilicet, *offeram tibi boues meos*. i. incensionē boum cū incenso arietum, i. & incensionem arietū, & *cū hircis*, i. & incensionem hircorum. Quod est dicere. Incendam in mei bouem, i. omnē recalcitrationem, ne recalcitrē iugo præceptorū tuorū. & castigationibus tuis per tribulationes, vt nos sæpè iugo recalcitrat & stimulo: sed patienter iugum portem, & verbera, & incendam in me arietem. i. rebellionem & superbiam: ne tibi rebellis sim vel superbus, sicut aries rebelle animal est & superbum, & incendam hircum. i. luxuriā quę fœtet tibi vt hirc⁹. qui fœtidum animal est, & istæ incensiones erunt tibi dulcissima holocausta, quæ præfigurabantur per holocausta, quæ in lege vete-

A ri ex bobus & hircis & arietib⁹ offerri præcipiebantur. Adhortātur verò ad videndū beneficia, sibi iam à Deo collata: vt & ipsi bene viuēdo ad hoc nitantur: sic, Dixi venite & videte opera terribilia Dei, & enarraui vobis ea, vt eorum cōtuitu Deum cū timore laudetis: vt autem ad hanc laudem magis magisque nitamini, *venite*. i. præparate vos ad audiendū, aure cordis, more venientium, qui ad aliquid audiendum currūt. Et *audite, & narrabo vobis omnes qui timetis* Deum, timore casto, *quanta* beneficia *fecit animæ meæ*: quæ beneficia vobis faciet, si benè nobis conformemini.

B Non timentibus enim hæc beneficia narrare infructuosum esset: & ecce beneficia hæc scilicet in me effecit, quod *clamaui*. i. clamore intenso egi. *Ore*, & non vano ore, sed *meo*. i. tali ore quali clamare soleo, deuoto scilicet & attento. Et hoc iterum in me effecit, quòd *exultauit sub lingua mea*, i. in corde meo de puritate innocētiæ meæ. Quod est dicere. Dedit mihi innocentiam, vnde nimis exultarem. Duo verò versus qui sequuntur, præposteratè leguntur sic. Dico sub lingua exultaui, de innocentia mea quam diligo. Et propterea quia innocentiam diligo, & de ea exulto, *exaudiuit* id est, exaudiet me orantem Deus de perfectione virtutum. *Et attendit voci deprecationis meæ*, id est, diligenter & attentè exaudiet me deprecantem de remotione vitiorum: Et hoc probat ex oppositio, cùm præponit sic. Verè exaudiet me propter innocentiam quam dilexi, & de qua exultaui. *Nam si aspexi iniquitatem in corde meo*, id est, si dilexi iniquitatem, & de ea exultaui in corde meo, *non exaudiet* me Dominus. Aspicere quidē ꝓ diligere & exultare ponitur. eò quod rē quā diligimus, & de qua exultamus, sæpiꝰ aspicimus. Et etiam hoc effecit in me, q̄ *non amouit*. i. amoueri non permisit *orationem meam à me*. i. frequenter fecit me orare se, quod est summū beneficium. *Vt* nō amouit *misericordiā suam* à me. sed multiplicauit. i. nullū

1. Cor. 15. 53. Holocaustū quid sit.

Aries rebel le animal.

Aspicere pro diligere & exultare.

beneficium per misericordiam datũ amouit à me, sed omnia augmentauit. Ideoque *benedictus*. i. laudatus sit *Dominus* omnimoda laude. Qui non amouit orationem meam, & misericordiã suam à me. In hoc autem datur auditoribus exemplum benedicẽdi Deum de collatis bonis, vt augmententur.

IN PSAL. LXVI.

Titulus LXV I. In finem, psalmus Dauid. *Quidam autẽ expositores habere dicuntur*, in finem in hymnis psalmus cantici Dauid. *Hieronymus autem Hebraicæ veritatis inuestigator diligentissimus habet*: in finẽ psalmus Dauid, *quod est dicere, psalmus iste est Dauid. i. Apostolorũ respicientium in finem. i. in perfectam consummationem, quã Deus daturus est gentibus cõuersis, & in hoc seculo secundum fidẽ & omnes virtutes, & in futuro secundũ æternam beatitudinem, quæ longè perfectior erit hac præsenti consummatione. Vel* in finẽ. *i. in Christum, quem pro se & pro gentibus orant, cum per eum ista perfectio fiat. Et in hoc dant ipsis gentibus exemplum orandi, quæ imperfectiores existunt, cùm ipsi longè perfectiores pro se orent, quibus non adeo oratio videretur esse nècessaria.*

DEus patet *misereatur nostri*, vt carnales motus nostros cõprimat, ne prævaleant motibus spiritalibus, *& benedicat nobis*. i. exaltet motus nostros spiritales, vt prævaleant motibus carnalibus. *Illuminet vultũ suum super nos*. i. det illuminationem filij sui in animam nostram, quæ est super nos existens, quantũ ad corpus. i. superior & dignior pars est nostri, regens corpus & dominans illi. s. det nobis claram & manifestam cognitionem filij sui: vt per hoc ad ipsũ patris notitiam attingamus, qui idẽ est in essentia cũ filio. Vultus bene filius dicitur, eò quod per eum patris inuisibilitas cognita est, sicut per vultum totus homo cognoscitur. Vt verò innuatur, carnales motus nunquam in hoc seculo penitus esse comprimendos, ideoq; de corũ cõpressione frequẽter orandũ esse, etiam post benedictionẽ & illuminationẽ, ne prævaleant, repetũr sic. *Et* postquam benedixerit & illuminauerit, *misereatur nobis*, semper comprimendo motus carnales in nobis. Et nimio quidem impetrandi desiderio apostrophã, sic ad Deum faciunt. Diximus, misereris, benedicas, illumines, *vt* hic modo *cognoscamus viam tuam in terra.* Alioquin verò minimè cognosceremus, quod est dicere. Videamus cognitionem filij tui esse in nobis, & *in gentibus*, qui adhuc sumus terra. i. animale corpus habentes nõ spirituale, iuxta quod in oratione Dominica oratur. Fiat volũtas tua sicut in cœlo & in terra, quod est dicere. Sicut vis notitia filij tui esse in cœlestibus spiritibus, in angelis scilicet; ita quoque velis in hominibus esse. Filius via dicitur, eò quod per eum ad patris notitiã venitur, iuxta q̃ ipse testatur. Ego sum via, veritas & vita. Et non in paucis cognoscamus esse viam tuã, sed in omnibus. i. in omnismodi gẽtibus cognoscamus esse *salutare tuũ*, id est, videam⁹ esse notitiam filij tui, qui est salutaris tuus, per quem mũdum saluas. De quo prædictũ est per Propheram. Mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. Notandũ verò Apostolos de hac cognitione pro se orare, nõ ideo quod careant, sed vt in eis augmentetur, vt exemplum orandi sicut supra diximus, alijs tribuant. Postquam autem misertus fueris & benedixeris, & illuminaueris gentes: *Confiteantur tibi Deus populi*. i. laudent te gentes omnimoda laude, & non pauci populi, sed *confitẽtur tibi populi omnes*. i. omnismodi, qui antea gratam laudem tibi non redderent. Nõ est enim speciosa laus in ore peccatoris. Versus autem qui sequitur, sic præposteratè legitur, singula singulis reddendo. Diximus vt miserearis, & benedicas, & illumines, & sic laudent te, & te hoc faciente. *Lætentur gentes*, quoniam

Vultus cur filius dicatur.

Matt. 6. 10.

Ioan. 14. 6.

Esa. 19. 20.

Eccles. 9.

niam dirigis de bono in melius. Vel dirigis de malo in bonum ipsas gentes, in hac terra. i. in hoc seculo. *Et exultent*. i. tantam lætitiam habeant, quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur, de hoc quoniã *iudicas*. i. iudicabis in futuro, populos *in æquitate*, reddendo vnicuiq; secundum opera sua, iustos saluando, & iniustos damnando. Si verò non misereris eis, & cætera; non esset eis gaudendũ de iusto iudicio tuo: per quod iustè propter iniustitiam suam damnandi essent. Vel sic hi duo versus aptantur, vt diuersa sit sententia prioris, & eadem sententia secundi. Diximus, Deus misereatur, & nostri, & gentiũ. Et quia ad hoc populi. i. gentes non possent attingere: Confiteantur tibi populi Deus peccata sua, pœnitendo de eis: & non pauci populi, sed confiteantur tibi populi oẽs. Et sic lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas in futuro populos in æquitate, & gentes in terra dirigis, quæ aliter non gauderent & exultarent, sed potius tristarẽtur. Repetit autem quod dixit confiteantur, vt addat causam quare confitendum est. Sic: *Confiteãtur*, inquam, *tibi populi Deus, confiteãtur tibi populi omnes*. Et amodo confitendum est, quoniam dedit *terra fructum suum*. i. Deus verbum terra factus pro nobis & homo. Dedit in parte fructum suum, innocentiam scilicet per peccatorum remissionẽ, & virtutum perfectionem, & Dei cognitionem, & partem fructus daturum se promisit in futuro, cooperãte gratia totius trinitatis, scilicet benedictionem æternam. Et quia eã dandam esse promisit. *Benedicat nos* in futuro *Deus pater, benedicat Deus* noster i *filius*, qui nostræ humanæ naturæ est particeps, Benedicat nos *Deus Spiritus sanctus*: & quia aliter nõ possent ad illam benedictionem pertingere: hic interim *metuant eum* timore casto *omnes fines terræ*. i. omnes iusti finientes in se terrenitatem, vel omnes fines terræ. i. omnismodi gentes habitantes in omnibus finibus terræ.

A

B

C

D

IN PSALM. LXVII.

Psalmi LXVII. Titulus. In finem psalmus Dauid cantici, *quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid Prophetæ respicientis in finem. i. in consummationẽ Ecclesiæ futuram per Christũ, & hic secundum perfectionẽ virtutum, & in futuro secundum perfectam beatitudinem, vel respicientis in finem seculorum. i. in sextam ætatem, in qua Deus constructurus erat Ecclesiam, & in finẽ mundi, quando illã remunerabit æterna beatitudine*, psalmus Dauid. *Dico existens* psalmus cantici. *i. nimiæ iocũditatis. Iocũdatur. m. in hoc psalmo propheta agens de gloriosa Christi resurrectione futura quæ optat, & de beatitudine iustorũ primitiuorũ & hic, et in futuro, quos adhortatur ad cantandum Deo, & psallendum, & prædicandũ alijs. Agit quoq; de vniuersali Ecclesiæ constitutione, quomodo fiet, & per quos, & de Ascẽsione Christi. Dicit etiã multos perfectos qui videbuntur esse Christus nequaquã esse. Agit etiam de futura Ecclesiæ remuneratione, & in hoc seculo de hæreticorum in Ecclesia superatione, & increpatione: & in his omnibus quæ futura præuidet iocundãdo, dat exemplũ nobis, in his eisdem in Dei laude iocũdari. Iam pars completa est. De alia verò parte cõplenda certi existimus. Agit quoq; non optando, sed concedendo de inimicorũ, & hic, et in futuro damnatione: vt nos perterrẽdo retrahat ab eorum cõformitate, & vt magnã esse Christi potẽtiã innuat.*

Exurgat Deus Christus, ac si diceret. Præuideo Christũ secundũ hoc quod homo erit, moriturũ, & resurrecturum, & in hoc esse Deum apparituru̇m. Et quia hoc præuideo futurũ, concedo & exopto vt exurgat, Deus per hoc apparitur⁹: & præuidẽo quod inimici eius ludæi, qui in eum insurgent blasphemijs & tribulationibus, dissipabũtur: ideo vbique terrarum, *& fugient à facie eius*, in hoc seculo: *& in futuro deficient sicut fumus, & peribunt à facie Dei*. Et hoc cõcedo, vt dissipentur hic inimici eius vbique

terra-

terrarũ:& fugiant à facie eius *qui oderũt eũ*. i. sponte recedãt à cognitione eius more fugiẽtis: vt exęcati nolint eũ cognoscere. Et hoc ideo cõtingat, quia oderunt eũ. i. odio eũ prosęquẽtur, non ex merito eius. Et in futuro deficiant ab omni quiete, & ab omni cõmodo, q̃ se putãt habituros, qui erũt exaltati flãma odij & prauæ concupiscẽtiæ suæ, sicut deficit. i. euanescit fumus, à flãma exaltatus. Vel deficiant in pœnis. i. cõsumantur & crucientur, nõ sic vt ex toto destruãtur: sicut fumus exaltatus deficit, non vt nihil efficiatur, sed dispergitur vt nõ appareat. Iuxta quod alibi dicitur.

Psal. 43. 15. *Mors depascet eos*, & vt magis miseri sint: *sicut fluit cera à facie ignis*. i. sicut incõstans est cera ante præsentiam ignis; *sic pereant peccatores* antonomasticè Iudæi. *à facie Dei*. i. à præsentia & à contẽplatione Dei remoti, iuxta illud quod legitur. Tollatur impius

Esa. 26. 10. ne videat gloriã Dei: Esset. n. aliqua eis refrigeratio, si in pœnis constituti, Dei cõtemplatione perfrui possẽt, quod esse nõ poterit. Consequẽter agit de iustorũ duplici beatitudine, cũ dicit. *Et iusti epulentur*, ac si diceret. Sicut præuideo quod inimici & hîc & in futuro damnabũtur; ita præuideo ex opposito, quia iusti in hoc seculo exultabuntur & exultabũt, & in futuro delectabũtur: & ita concedo & exopto. Iusti epulentur, *& exultẽt in conspectu Dei*. i. reficiantur diuersis donis sancti Spiritus, ad modũ epulantis, qui variis ferculis reficitur. Et epulando exultent in cõspectu Dei. i. in anima quam solus Deus cõspicit. Vel exultẽt in cõspectu Dei. i. in hoc quod spẽ habebũt se Deum in futuro conspecturos. *Et* in futuro *delectentur in latitia* beatitudinis æternæ, vbi nullum fastidiũ erit, sed æterna delectatio est. In hoc. n. seculo aliquando Deo fastidiosè seruitur. Hoc autẽ dictũ est de primitiuis iustis. Facit autẽ apostrophã ad ipsos iustos, hortãs ad cantandũ Deo & psallendũ: vt ad lætitiam illã attingere mereantur, Sic: Dico, ô iusti, quod delectabimini in lętitia. Et vt hoc fit, *Cantate Deo*. i. laudate Deũ in contemplatione, theoricæ vitæ studendo: & *psalmũ dicite nomini* eius, in practica vita. i. bene operamini ad honorẽ nominis eius. Hoc autem dictum est, quãtum ad diuersos, vt minus perfecti. s. practica vita Deũ laudẽt, & perfectiores theorica. Practica vita, est quæ actiua dicitur, benè operari, nudos vestire, & cętera similia sic tamẽ, vt non ex toto terrena sollicitudo ambiatur. Theorica verò q̃ cõtemplatiua dicitur, omnib⁹ terrenis omissis, solis orationibus, & cõtemplandis secretis Dei vacare, & nõ solum cantetis & psalmũ dicatis, sed *iter facite ei qui ascẽdit super occasũ*. Hoc dicit quantũ ad prędicatores, quod est dicere. Prædicatione vestra facite eius notitiæ iter in cordibus infideliũ, quæ per infidelitatem clausa sunt: & iter facere debetis, cũ adeo potens futurus sit: quod ascender super occasum. i. conteret mortẽ, & in se, & in suis: ad modum illius, qui rẽ conterit quã calcat, & super quam ascendit. Mors autẽ occasus rectè dicitur, eò quod ad defectũ corpus deducit. Et tamen alia causa est, quare debetis iter facere ei, quia. s. illi est nomẽ Dominus. Magis aũt dicit, subiũgendo, *Dominus nomen illi*, quã si simpliciter poneret Dominus est. Innuit n. per hoc, quod nomẽ hoc proprię, & præ cæteris cõpetit ei, & iter ei faciendo, *exultate in conspectu eius*, ac si diceret. Si in faciendo iter perseqnutio ingruerit, nolite deficere, sed exultate in conspectu eius. i. in spe cõspectus eius, vel in conspectu eius. i. in anima, quam ipse solus cõspicit. Et si exterius in carne tristes appareatis, & exultandum est, cùm sitis eos prædicatione vestra superaturi. Nam vobis prædicantibus, *turbabuntur* infideles bona conturbatione, & hoc contingat *à facie eius*. i. à cognitione eius Dei, quem nunc ignorant. Eius dico, existẽtis *patrũ orphanorũ* in hoc seculo, *& futuri iudicis vnduarũ*, post hoc seculum, quod est dicere. Qui pater est hîc vestrum. i. piè patrocinans vobis more pijssimi patris, ne in tribulationibus deficiatis, q orphani

A B C D

Practica seu actiua vita.

Theorica. seu contemplatiua.

Orphanus.

estis mortuo patre vestro diabolo. Orphanus proprie dicitur, cuius pater mortuus est; & in futuro iudex erit vestri, vt vos secūdū merita vestra iustè remuneret, qui viduè per similitudinē dicimini, eò quod à solatio terrenorum destituti estis, quę in vobis mortua sunt, soli Deo adhærentes: sicut vidua à mariti sui iam mortui solatio destituitur. Et per hoc eos attrahit ad obediendum ei, in faciendo iter, cùm & hîc pater eorum sit, & in futuro iudex futurus sit. Non solum aūt turbabuntur, sed post turbationem, *Deus in loco suo* apparēs *Deus inhabitare facit*. i. faciet eos existentes *vnius moris in domo*, quod est dicere. Cùm ipse Deus sit, potēs est, qui inhabitare faciat eos in domo. i. perseuerānter faciat habitare in Ecclesia. quæ est domus sua, eos factos vnius moris. i. eiusdem consuetudinis, & eiusdem volūtatis, & eiusdē concordiæ: quod est, ac si diceret. Faciet eos postquā turbati fuerint eundē habere morē credendi, & benè agēdi, & sic in Ecclesia perseuerare faciet, nec vnquā ab eius participatione aberrādo discedere. Hoc autem quod dicit, *in loco suo sancto*, Deus ad hoc interpositū est, vt ostendat in quo cōprobari possit eum esse Deū. Dico Deus Christus faciet eos inhabitare in domo. Deūs dico in loco sancto suo, Deus apparens. i. qui cōprobatur esse Deus per fideles suos, qui erunt locus eius in quo inhabitabit, quos adeò glorioſos faciet in miraculis, & in virtutibus & operibus bonis perfectos. Nisi. n. Deus esset non vtiq; tales eos efficere posset. Et quia posset queri, quomodo faciet inhabitare, ostēdit hoc cū addit. Sic: *Educet* à peccatis *vinctos* ipsis peccatis *in fortitudine* ponendos. i. quos ab infirmitate peccatorū expeditos fortes faciet & cōstantes. Notandū, q; de illis vinctis dicit, qui licet peccatis grauiter onerati, nondū tamē in profunditatem peccatorū deuenerūt. Et *similiter* sicut vinctos educet *eos* etiā *qui exasperant* Deū. i. qui Deum cum in natura sit dulcis & mitis asperū faciūt, nunquam resipiscere volentes. Qui verò sint illi exprimit, cùm addit. Scilicet eos educet, *qui* iam *habitant in sepulcris*. i. in morte cœcitatis, qui iam desperant salutē, propter peccatorum suorū profunditatem, quod est dicere. Et illos educet à peccatis, qui solū modò vincti erūt, nondū tamē mortui, & illos qui iam per desperationē erūt mortui educet, & *eos inhabitare in domo faciet*. Sepulcra hîc, p̄ morte ponuntur, eò quod in sepulcris mortuorū corpora ponātur. Et priusquā eos educas. *O Deus terra mota*. i. ipsi terreni, & in ludęis, & in gētibus mouebuntur de infidelitate ad fidem. Et hoc tunc erit, *cū egredereris*. i. egrediēris apparēs *in conspectu populi tui*, Iudaici, qui tui notitiam iā aliquantulum attigit: quod est dicere. Tu qui ei nunc es obscurus, & in magna parte ignotus, apparebis manifestè in conspectu. i. in cōsideratione fidei populi tui: Et tūc terra mota erit ad fidem: *cum pertranseris in desertum*. i. cùm à Iudæis transiēns in notitiam gētium, qui desertum modò sunt, & sine doctrina & lege, & fructu bonorū operum sunt ficut desertum: & ostendit per quos ministros ad fidē mouebūtur, addendo sic. Verè terra mouebitur. *Etenim cœli*. i. prædicatores *distillauerunt pluuiā volūtariam*. i. diuersō modo stillabūt doctrinam voluntariam gratis & sine precio datam, vel voluntariam. i. gratuita Dei voluntate datam, sine quolibet merito illius terræ. Et verè diuersō modo stillabūt doctrinā, vt capacioribus magna, mīnus verò capacibus parua loquātur. Pluuiam dico procedente *à facie Dei*, i. à cognitione & illustratione & præsentia Dei, & nō recētis Dei, sed Dei *Sinai*. i. Dei datoris veteris legis, & Dei Israel. i. Iacob: ac si dicas. Qui etiā ante legem in Sinai datam, existēs fuit Deus, vel *Deus Israel*. i. noui populi vidētis Deum in contemplatione: quod est dicere. Deus est & veteris legis & nouæ. Sinai verò interpretatur tēratio. Vnde benè pro lege veteri ponitur, ó causa erat per præuaricationem sui peccādi, ficut tentatio

Sepulcra pro mortis.

Sinai pro lege veteri accipitur.

pecca-

peccare facit. Peccata namque prohibebat, non ad cessandum adiuuabat. Vnde Apostolus. Peccatum occasione accepta per mãdatum seduxit me. Vel quia in Sinai fuit data, Sinai pro lege ponitur. In hoc enim damnat impiorum ludeorum errorem, qui cum Deum esse denegant, cùm dicat non recentem Deum esse, sed Deum Sinai, & Deum Israel. Dico quod *pluuiam* distillabunt cœli, & illam *segregabis Deus* à perdendis, & hoc *hæreditati tuæ*. i. ad opus fidelium, qui participes erunt hæreditatis tuæ. i. beatitudinis æternæ: vel qui erunt hæreditas tua, quos tu per prædicatores excoles, & in eo multum eos attentos reddit, & subditos, cùm eis dicit solummodo dandam esse rem adeò sanctam & pretiosam. *Et infirmata est*. i. infirmabitur ipsa terra in nequitia sua, propter pluuiã voluntariam. *Tu verò*, qui ad hoc potens es, perfeciſti *eam*. i. *perfectam* facies in omni bonò postquam fuerit infirmata. Vel sic. Dico quod segregatim dabis pluuiam hæreditati tuæ, & hæreditas *infirmata est*. i. infirmabitur, in tribulatione carnis propter susceptionem: quod est dicere. Qui doctrinam suscipiens, ei obedire fatagent, multis tribulationibus infirmabitur ab impijs. Tu verò qui potens es, perfeciſti eam. i. sed quia propter te infirmabitur, tu perfectam facies eam in futuro. & omnino beatã, ac si dicat. Non est curandum si infirmetur pro pluuia. Infirmatio enim illa, causa erit, quia eam in futuro perficies. Et hoc totum ab illo loco, vbi dicitur *Deus in loco*, æquipollens est, ac si sic ordo poneretur. Per hoc turbabuntur gentes, quod cœli distillabunt pluuiam, per quam terra mouebitur. i. turbabitur bona turbatione, cùm egredieris in conspectu populi tui, & pertransieris in desertum. Et tunc educes vinctos & eos qui habitant in sepulcris, & sic inhabitare facies in domo, & post dimittes tribulationibus infirmari, & in futuro perficies. Notãdum quod cum idem sit turbabũtur, & terra mota est, ideo reperitum esse vt ostendat quando mouebitur, & per quos. Quia verò dixerat, segregabis hæreditati tuæ, dedit intelligere quosdam esse qui non sunt in hæreditate. Ideoque determinat qui sunt dicendi esse in hæreditate, vt sic appareat, qui in ea non sint, & ita esse in ea satagũt, & hoc sic dicit. Dico quod pluuiam segregabis hæreditati tuæ. *In ea* autem hereditate *habitabunt*. i. perseuerãter manebunt *animalia*. i. illi qui sunt mansueti & simplices, sicut illa quæ vulgariter dicuntur animalia, boues scilicet, & non cuiusque modi animalia, sed tua. i. tui fidem & dilectionem habẽtia., & iugo tuæ subiectionis subdita sicut animalis. iugo subijci idonea sunt. Multi namque sunt qui tamen si mansueti videantur, iugo tamen Dei non subijciuntur. Per hoc autem innuitur, quia illi qui non sunt animalia Dei, non sunt in eius hæreditate. Ostendit autem doctrinã Dei non esse bonis austeram, vt nolentes recipere ad eam attrahat. Sic, Dico quod pluuiam segregabis hæreditati tuæ, quæ non erit ei austera, sed tu Deus *parasti*. i. parabis illam pluuiam *pauperi*. i. ad opus pauperis hæreditatis. Cuius quę pauper erit spiritu. Et *in dulcedine* parabis. i. ita vt sit ei dulcis. In dulcedine dico *tua*, id est, à te data, ac si dicat. Illam etiam dulcedinem à se non habebunt sed à te. Et per hoc eam humiliat, ne à se boni aliquid esse existimet. Ostendit quoq; prædicatores doctrinam per liberum arbitrium à facie Dei non suscipere, sed à Dei dono habere, vt per hoc eos humiliet, & vt addat sic. Dixi quod cœli stillabunt pluuiam à facie Dei, quàm tamen à se non habebunt, sed *Dominus dabit verbum* prædicationis, quàm superius pluuiam vocaui *euangelizantibus*. i. prædicatoribus, quos cœlos vocaui. Et illud verbum dabit cum *virtute multa*. i. cum multiplici miraculorum virtute, vt non solùm in prædicatione potentes sint, sed etiam in miraculis: & per hoc etiam exponit, quid vocauerit pluuiã, & quos cœlos. Dominus dico, *rex*

Rom. 7. 11.

Liberum arbitrium.

virtu-

virtutum dilecti dilecti existens. i. rector ipsorum euangelizantium, qui per emphasim dicētur virtutes Christi, dilecti à Deo patre, secundū quod Deus cum ei sit consubstātialis & dilecti, quod homo cum futurus à peccatis omnibus sit immunis. Virtutes dicentur, cò quod omni virtute pleni erunt, & hoc est ac si diceret, dabit euangelizantibus & potētiam prædicandi, & miracula faciendi, & plenitudinem virtutum: quia hæc tria ad Ecclesiæ institutionem erunt vtilia. Non enim eorum prædicationi crederetur, nisi miracula operarentur. Si verò & benè prædicarent, & miracula operarētur, & virtutibus carentes, malè viuerent, magi viderentur, & sic eis minimè crederetur. Dabit igitur & prædicare, & miracula agere, & bene viuere. Et non tantum dabit verbum euangelizātibus, & non tantum Rex erit virtutum ne deficiant, sed & dabit *diuidere spolia*, i. dabit potestatem distribuere alios fideles, qui erunt spolia ablata diabolo per ipsos euangelizātes, vt alios faciāt diuerso modo in Ecclesia prælatos, alios verò subiectos. Dico dabit diuidere spolia, & hæc diuisio erit *species domus*, id est, ad opus specici Ecclesiæ s. vt Ecclesia quæ domus Dei est specioſior sit, propter diuersitatem filiorum suorū. Iuxta quod Apostolus dicit. Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundò Prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes. Facit autem apostropham ad ipsa spolia, adhortās vt dormiant inter medios cleros, ostendens quam vtilitatem inde habebunt. Sic, Dixi quod dabit eis *diuidere spolia*. Et ô vos spolia vt sitis species domus Dei Ecclesiæ; *dormite inter medios cleros*, id est, quiescite ad modum dormientis inter mediatos cleros, quod est dicere. Sic quieti estote, vt sitis in medio duorum clericorū. Mediata namque dicimus, quæ media habent. Clerus electio interpretatur. Ponitur ergo clerus, & pro multitudine filiorum huius mundi, q terrena magis quā cœlestia eligūt, & pro multitudine ciuium supernorum, qui à Deo electi sunt. Siue clerus pro bonis temporalibus ponitur, quę à terrenis eliguntur, & pro bonis cœlestibus, quæ à viris sanctis eligūtur. Fideles autem illi dicuntur dormire inter medios cleros. i. quiescere in medio harum duarum electionum, scilicet temporalium bonorū & cœlestium, vel in medio secularium virorum & ciuium cœlicorū, qui iam egressi electionem terrenorum bonorum, & iam spreta cōformitate secularium virorum, cùm benè viuendo ad cœlestia bona tendāt, & ad consortiū ciuium supernorum, non tamē properant murmurando de dilatione electionis, quā expectāt: neq; reuertuntur ad secularē electionem, quā iam egressi sunt & spreuerunt: sed in medio harū duarum dormiunt. i. quiescunt bene viuendo, sic vt ad spretam nō redeant, & ad eam quā expectant patienter non prępropererent. Tunc autē præproperarent, si ante tempus à Deo diſpositum, ad eā se non attingere dolerent, vel sic adaptatur litera, vt sententia sit eadē. Dormite. i. quieti estote, nō præproperantes, existendo inter medios cleros, id est, inter collectiones fideliū. quæ sunt cleri. i. electæ à Deo, & sunt medij cleri, inter terrenum clerum, & cœlestem clerum quiescentes; vt iam terrenum reliquerint, & ad cœlestem nondum peruenerint. Et hoc totum est, ac si diceret: Dormite existendo inter collectiones iustorum, qui sunt cleri medij, inter duos cleros terrenum & cœlestem. Nam si dormitis inter medios cleros, id est, si nō murmurantes, non præproperantes, sed dormientes, id est, patienter expectando, quiescētes maneatis in medio duarum electionum, temporalis. s. & cœlestis: eritis *deargēt ata pennæ columbæ*. i. eritis sublimantes Ecclesiam bona vita & oratione, & etiam prædicatione vestra ad similitudinem pēnarum, volucrē sublimantium, dum eam per aerem deuehūt. Columba quidem Ecclesia dicitur, eò q̄ simplex sit & sine felle

tudine ciuium supernorum. Siue pro bonis temporalibus.

Dormire inter medios cleros quid sit.

Columba.

blasphemicin Deum,& in proximũ, ad similitudinem columbæ, quæ auis simplex est & sine felle. Iuxta ψ de ea sponsus in canticis testatur. Vna est columba mea &c. Et tales pẽnæ quæ eruut deargentatæ.i. argenteæ, scilicet in constantia perfectissimi eritis, vt per ictus tribulationum , ne deficiatis: sicut merum argetum ad ictus nõ crepat mallei. Et non solũ pennæ eritis sed etiam *posteriora dorsa eius*. ſ. Ecclesiæ. Intransitiuè dictum est,ac si diceret. Eritis tales posteriores in Ecclesia.qui eritis dorsum. i. digni quibus imponatur oñ regiminis Ecclesię:quasi posteriores partes corporis, quas nos dorsum dicimus, & habiles sunt ad onus deferendum , quod est ac si diceret. Eritis dorsum Ecclesiæ, .i. digni prælatione Ecclesiæ.ſ. digni, vt Episcopi sitis vel presbyteri. Et cæteri in Ecclesia prælati , qui subiecta Ecclesię membra predicatione & exemplo bonæ vitæ, & oratione vestra portetis. Vos dico *in pallore auri* abũdantes. i. in pallido auro. ſ. in perfectione virtutum, quæ designatur per pallidũ aurũ quod perfectius est illo auro , quod albũ nimis est, vel rubrũ sicut cuprũ, & est dicere. Meritò eritis prelati ecclesię quia eritis perfecti in omni virtute , Vel sic versus iste exponitur. O spolia dormite inter medios cleros.i.vsque ad dormitionem mortis studẽdo moramini inter cleros. i. inter multos libros veteris , & nouæ legis:& non inter oẽs libros,cũ multi eorum sint apocriphi,sed inter medios. i. inter illos qui sunt cõmunes Catholicis viris, & authorizabiles,qui à Papa Gelasio benè numerãtur. Mediũ pro communi ponit,quia res quę in medio circunstantium ponitur solet eis esse omnis. Clerũ qui dẽ dicimus vsualiter clericorũ multitudinẽ. Ideoq; cleros hîc ponit pro multitudine librorum vtriusque legis. Et non hîc denotatur interpretatio vocis huius, quæ est clerus. Et benè ponit inter,ac si diceret. Vsque ad dormitionem studete in authorizabilibus libris, sic vt sitis inter eos.i. in medio eorum confirmantes alteros per alteros: nouos.ſ. per veteres, & veteres per nouos. Dico dormite. Nam si dormiatis inter medios cleros.i.si vsq; ad dormitionem studeatis in medio authorizabilium librorum,eritis pennæ columbæ.i. sublimatores Ecclesiæ,hoc non mutatur, & tales pennæ quæ eritis deargentatæ i.habentes argentum.ſ intellectũ ad literã qui nitidus est vt argentum. & non solũ pennæ deargentatæ, sed etiam posteriora dorsi eius. ſ. Ecclesiæ eritis. i. digni ad onus regiminis Ecclesiæ deferendum , hoc quoq; nõ mutatur. Vos dico in pallore auri abundantes.i.in pallido auro.ſ.in mystico intellectu, quẽ græci anagogen dicunt,qui per pallidũ aurum, quod reliquo omni auro perfectius est,designatur: eò q; lõge fit perfectior intellectu illo qui ad literã est: quod est ac si diceret. Digni eritis vt pẽnæ sitis Ecclesiæ , & dorsum eũ & intellectu ad literã , & mystico abundaueritis. Habent aũt quidã expositores, *in vitrori auri*.iuxta quos ic exponitur. Si dormiatis inter medios cleros. i. in medio authorizabilium librorum,eritis pennæ columbæ.i. sublimatores Ecclesiæ.Hoc nõ mutatur & deargẽtatæ pennæ. In hac sẽtẽtia propriè ponitur deargẽtatæ.Deargẽtatum.n. dicitur ψ cũ exterius habeat argentũ, interius aliud habet. Sic ergo exponitur.Exterius in ore clarã & resonãtẽ facundiã habebitis,quæ per argentum designatur, quòd clarũ est & nitidũ,& melius omni alio metallo resonans,& non solũ pẽnæ eritis,sed & posteriora dorsi eius Ecclesiæ.i. latores regiminis eius Hoc etiã nõ mutatur.Vos dico abũdãtes in virore auri .i.in virore procedente ex auro. ſ. in caritate, quæ semper in vnoquoq; fideli viridis est . & nunq; marcida quæ procedit ex interiori sapientia, & perfecta est vt aurũ & preciosa . Dicitur quidẽ à multis , quia aurum optimũ aliquando colorẽ habet virori vicinum. Vel sic.Eritis pennę deargentatę.i.sublimatores nitidi in omni virtutum & operũ perfectione,sicut argentũ,& hoc in hac vita, & in futura

Cant.6 8.

Anagogi.

Deargentatum.

Medium pro cõmuni.

eritis

eritis posteriora dorsi eius. i. portitores eius Ecclesiæ, in pallore auri. i. in pallido auro. s. In perfecta beatitudine, q̃ per pallidũ aurũ quod perfectũ est accipitur. i. eritis tales filij eius Ecclesiæ, qui in futuro magnũ & grauidũ pondus ęternę beatitudinis in vobis deferetis, ad modum dorsi quod onus defert, quod est dicere. Et hic nitore virtutũ, & operum, & prędicationis Ecclesiã sublimabitis, & in futuro prœmiũ beatitudinis ęternę deferetis. Notandũ. quod in superioribus omnibus sentẽtijs postquam eos pennas dixit, nõ superfluò dixerit eos dorsum. Multi nãq; sunt pennæ. i. bona vita sua sublimatores ecclesię, qui nõ sunt dorsum. i. prælati. In hac aũtẽ vltima sentẽtia pennas & dorsum esse diuersa perpatẽs est, cùm vnum in præsenti accipiatur, pennę scilicet. Aliud verò in futuro, hoc est dorsum. Versus autem qui sequitur, scilicet *dum discernit &c.* duobus modis cõtinuatur, sic tamen vt expositio non mutetur. Nã si accipiamus cleros pro duabus electionibus, terrena scilicet & cœlesti sic cõtinuatur. Dixi dormite inter medios cleros. i. quieti estote in medio duarũ electionũ, & si dormiatis ostendi quod inde sitis assecuturi. Nõ est aũt horariè dormiendũ, sed tamdiu *dum*. i. quãdiu *rex cælestis* .i. Deus pater, *discernit reges super eam* columbam. i. ordinat multos prælatos super Ecclesiam, vt dominẽtur ei bona dominatione regẽdo eã, quod est dicere. Tamdiu est dormiendum, quandiu hæc præsens vita durat, in qua Deus discernit reges super eam. Per hoc autem ipsos prælatos subiectis commẽdat, cũ à Deo dicit eos super subiectos ordinari. Notandum, quod nulli dormient inter cleros per totam hanc vitã, cùm non sint semper in hoc mundo victuri, sed quantum ad oẽs dictum est. Inter omnes enim hãc dormitionem complebũt, nõ vnus quisq; totam, sed vnus quisque partem in statu suo. Vnus quidẽ viginti annos, alij verò triginta: alij aũtẽ magis, alij minus. & sic de generatione in generationẽ succedẽdo: & vnusquisq; in statu suo dormiendo per totã vitã istã dormient inter medios cleros. Si verò cleros accipiam⁹ pro librorum multitudine veteris & nouæ legis, sic continuatur. Dico eritis pennæ, & hoc tãdiu, dum rex cælestis discernit reges super eam. i. per totam hanc vitam eritis pẽnæ, vnusquisque. s. in suo statu de generatione in generationem. Qui reges *dealbabuntur niue*. i. puritate & candore fidei, quæ per niuem benè denotatur, eò quod res candidissima est *in Selmon* i per Christum, qui congrue per Selmon accipitur. Selmon. n. interpretatur vmbra. Per vmbrã quip refrigeriũ intelligitur, cũ vmbra laborantes æstu refrigerare soleat. Vnde per Selmon Christus denotatur. qui vmbra est perfectæ refrigerationis. In hoc aũt prælatos humiliat, ostendens nõ per se dignos esse, vt reges super Ecclesiam discernãtur: sed per Christum, à quo prius fidei cãdore dealbantur. Diceret aliquis: Erit ne Christus potens eos dealbare? ad quod sic addit: erit vtique. Christus enim erit *mons Dei* patris. s. sublimatus à Deo patre in omni potentia. Iuxta quod in Euangelio dicitur, Dedit ei omnia pater in manu: Et talis mons qui erit *mons pinguis*. i. redundans pinguĩ & perfecta sapiẽtia, qua suos nutriet & confortabit ad modũ pinguis montis, qui inhabitãtia in se animalia pinguibus pascuis suis impinguat, & confortat. Et cum sit pinguis in sapientia & doctrina, quãtum ad perfectos, erit *mons coagulatus*. i. lacteus, quantum ad minus perfectos. s. nutriẽs eos parua doctrina, ad modũ pueri, qui lacte nutritur. Coagulum quidem propriè lactis est. Vnde per coagulatũ, lacteus conuenienter accipitur. Et cum sit mons pinguis, quantũ ad perfectos, & mons coagulatus quantũ ad imperfectos. Erit etiam *mons pinguis*, quantum in se. i. abundans omni perfectione sapientiæ & virtutum. Et cum iste solus sit futurus mons pinguis: *vt quid* vos Iudæi *suspicamini*. i. suspicaturi estis, *montes coagulatos* esse hunc montem

Selmon Christum designat.

Ioan 3. 35.

Coagulum.

pinguem. Iniustè vtiq; estis suspicaturi. Hoc autē correctiuè ponit, ac si diceret. Multi erunt sancti, qui præ nimia sanctitate sua putabuntur esse ille pinguis mons Christus, sicut Ioānes, Hieremias, & cæteri tales, sed tamen erūt coagulati montes nō pingues, ad comparationem eius. i. erūt lactei, parui. s. in doctrina & sapiētia ad comparationem eius. Quos igitur cùm sint coagulati, nolite suspicari esse illum pinguem montem. Dico quod Selmon mons pinguis erit, & adeo pinguis, quod mons erit in quo beneplacitum est Deo. i. bene placebit Deo ex toto, vt in nullo displiceat, acsi dicat. Quāuis in mōtibus alijs placeat Deo: in eorum sanctitate tamen erit aliquid in quo ei displiceat. Nemo. n. mundus à sorde, nec infans cuius vnius diei vita super terram.

Sed cùm iste pinguis mons à peccato futurus sit immunis, in eo benè placebit per omnia Deo patri. Iuxta q̄ idem in Euangelio testatur. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Hoc est, ac si diceret. In perfectione cuius montis benè placebit Deo, & etiam bene placebit Deo patri habitare in eo monte pingui, & verè placebit ei habitare in eo mōte s. in Dominico homine. *E enim habitabit in* eo in *finem* habitationis. i. in perfecta habitatione. s. vt ei personaliter vniatur, & sic in eo habitet in perpetuum. Hoc autē quod dicit ete nim habitabit in finem, determinatio est qualiter inhabitabit. Facta ad hortatione ad spolia, & facta cōmēdatione mōtis pinguis, reuertitur ad hoc quod agere incœpit de prædicatoribus, & Ecclesiæ constitutione. Et inprimis ipsos Apostolos commendat, vt subiectos eis, magis subiectos & obedientes faciat, & hoc sic dicit. Dixi q̄ Dominus dabit verbū euāgelizātib⁹, qui accepto verbo cū multa virtute, erūt *currē Dei*, deferētes Deū in notitiā hominū cū cōcordia prædicationis, sicut currus ab equis concorditer tractus fert aliquē. Tametsi nāq; prædicator à prædicatore in litera diuersa sonare videatur, in eorū tamen sententia, cōcordia est intellectus. Currus dico existēs *multiplex. X. millibus*, quod est dicere. Collectio illa prædicatorū, multos habebit prædicatores, decē millia scilicet. i. tales qui iustè denotantur per hūc numerum, qui est. X. millia. s. qui perfecti erunt in sanctitate & in fide solidi ad similitudinem huius numeri, qui est decem millia qui ab arithmeticis dicitur perfectus & solidus, eò quod in solidum corpus videatur excrescere in corpus scilicet quantitatē, non in corpus substantiam, quod videlicet corpus, ex superficiebus componi dicitur, quę iterum superficies ex lineis constituuntur. Ponatur centum iste numerus, vt linea, & multiplicetur centū per denarium numerū, & dicatur, decies cētum fiet mille. qui quasi superficies ab arithmeticis dicitur ex decem lineis composita, scilicet ex decies cētum. Multiplicetur quoque superficies hæc, quæ est mille, per denarium & cētenarium numerum, & dicatur cētum decies decies, quod est dicere, Decies mille, fiet decem millia, quod solidum corpus est, ex decem superficiebus compositum, scilicet ex decem millibus. Perfectus autem est, cùm vltra millenarium numerum altior numerus nequaquam inueniatur. Cùm sic igitur perfectus sit iste numerus, & solidus, rectissimè per decem millia, prædicatores accipiuntur, qui in virtute & opere, & in fide erunt solidi: & illa *millia* erunt *lætantium*. i. illi multi prædicatores perfecti, & solidi erūt, lætantes in tribulationibus, non deficientes timore ipsarum tribulationum. Et ideo lætantia erunt illa millia: quia *Dominus* erit *in eis* spiritaliter *in Sinai*. i. in tentatione tribularionum, ne deficiant. Sinai quippe tentatio dicitur: scilicet *in sancto* erit in eis. i. in sanctitate vt eos sanctos faciat, & constantes in ipsa tentatione, iuxta quod idem in Euangelio testatur. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebꝰ vsq; ad cōsummationem seculi. Ostendit autē quomodo fient currus, faciendo apostropham

Matt. 3, 17.

Decē millia pro numero perfecto.

Corpus quid sit.

Matt. 26, 20

ad

ad Deū cum gratiarū actione, ſic: Dixi quod fient currus, & per hoc fient currus: & habitabis in eis in Sina in ſancto, q̄ *aſcendiſti in altū*. i. aſcendēs in cælum ſecundū quod homo. Nam ſecundū quod Deus, nō es localis, & per aſcenſum tuum, mittendo Spiritum ſanctum in eis, fiēt currus tuus. Nisi. n. abires paraclitus, ad eos non veniret. Et tu aſcendens *cepiſti captiuitatem*. i. capies tecum & duces ſanctos patriarchas & Prophetas, qui ante aduentum tuū morientes, captiui in inferno detinebuntur, quos reſurgendo inde educes, & aſcendēdo tecum deduces. Per hoc autem viuos allicit ad obediendum ſibi, vt & ipſi deducantur. Nō ſolum autem captiuitatem capies, ſed etiam *in hominibus*. i. inter illos qui erūt homines adhuc in carne viuentes accepiſti. i. *accipies dona*, quod eſt dicere. Ex hominibus quoſdam accipies per doctrinam currus tui, qui erunt dona tua, à tuo tibi ſcilicet patre donandi. Hoc autem oſtendit à parte, ſic, verè accipies quoſdā ex hominibus, qui erunt dona tua. *Etenim* accipies ô Dominice homo, *non credentes inhabitare Dominum Deum*, ſcilicet quoſdam ex Iudæis, qui erunt non credētes inhabitare in tē Dominum Deum, qui hoc dicturi ſunt verbum; hic homo nō eſt à Deo, qui ſabbatum nō cuſtodit. Per hāc autē partem de Iudeis innuit, quòd etiā de gentibus partē accipiet. Facit autē apoſtrophā ad auditores, enunciās ſalutem per Dominū futurā. Sic dixi, quod Dominus Ieſus aſcēdet in altum, & accipiet dona in hominibus, & ipſe *benedictus Dominus*. i. exaltatus Dominus exiſtēs die, i. per illuminationē gloriæ ſuæ, quæ per diē accipitur, eò quod illuminat fideles, ad ſimilitudinem diei mundum illuminantis: *quotidiè*. i. aſſiduè dē die in diem, *faciet nobis proſperum iter ſalutarium noſtrorū*. i. ſaluationū noſtrarum, quod eſt dicere. Illuminatio eius nobis erit iter ad ſaluationes. i. ad peccatorum remiſſiones, & ad vitam perpetuā obtinendam. i. illuminatio gloriæ eius ſaluabit nos à peccatis, & ad vitam reducet. Cùm dicit *nobis*, adiungit ſe fidelibus nouæ legis, oſtendens ſe iam fide Eccleſiæ membrum eſſe, ac ſi dicat. Et me ante tempus plenitudinis exiſtentem, & fidem eius habentem & illos quos in tempore plenitudinis aſſūmet; *ſaluos faciet* à peccatis; illuminando nos gratia ſua ſpiritali, & ad vitam quam amiſimus reducet. Nullus. n. adeo ſanctus extitit, qui ante tempus plenitudinis à peccatis originalibus ſaluaretur: & bene ponit *cotidiè* proſperum iter faciet. Cotidiè namq; fideles per gratiam Dei veniunt ad ſaluationem. vnuſquiſque in ſuo ſtatu. Dominus dico exiſtens *Deus noſter*, cui facimus locum deitatis in nobis obediendo, & nos ipſi ſubdendo, & exiſtens *Deus ſaluos faciendi* potens. i. qui potens erit ad ſaluandum nos. Et hoc idem eſt quod ſuperius poſuit, proſperum nobis iter faciet ſalutarium noſtrorū: ſed ad Dei laudē magnificādam repetitum eſt. Et quāuis potens erit ad ſaluos ſuos faciēdum, tamen *exitus Domini* illius reuera; & antonomasticè Domini exiſtentis, erit *exitꝰ mortis*. Quod eſt dicere: Exiet ad gloriā reſurrectionis & immortalitatis per mortē. Iuxta illud. Oportebat pati Chriſtum & reſurgere, & ita intrare in gloriā ſuā: ac ſi dicat: Ne exiſtimetis eū impotētem: quia morietur. Nā per mortē exibit ad gloriā. Et per hoc innuit, quia & fideles exibūt per mortē ſimiliter ad gloriā. Et in hoc innuit nō debere eos cōtriſtāri de hoc q̄ ſunt morituri. Cum verò bis dicit, *Domini Domini*; ad laudē eiꝰ hoc facit: ac ſi dicat: Illiꝰ Domini dicit, q̄ antonomasticè Dominꝰ eſt, cui omnis creatura ſubdita eſt. Quia verò dixerat eum moriturū, ne aliquomodo videretur eū depreſſiſſe, cōmēdat eū ſic. Dico, q̄ exitus Domini, erit mortis exitus. *Verūtamē Deus* exiſtēs, ipſe qui Dominus ſimpliciter credetur, *cōfringet capita inimicorū ſuorum*, .i. cōfringet poteſtatem ſpirituū malignorum, q̄ ſunt capita infidelium, qui inimici Dei ſunt. Et dignè quidē capita infideliū dicūtur, qa eis dominan-

Psal. 16. 7.

Iean. 9. 16.

Luc. 24. 26.

Matt. 27.

nantur: sicut caput mẽbris omnibus dominatur. Quod est dicere: Auferet malignis spiritibus potestatẽ, ne illis qui modò ei malè viuendo inimicãtur, dominari possint. Et confringet *vertexẽ capilli per ambulãtiũ in delictis suis*, i. superbiã leuitatis eorum, qui pambulãt in delictis suis. i. persecuerãt eundo de delicto in delictum. Quod est dicere: Per hoc confringet in eis capita, i. potestatem capitũ, quod cõfringet in eis superbiã, quæ procedit ex eorũ vanitate, per quam eis capita dominantur. Vertex quidẽ quia alta pars est in homine, rectè superbiã designat, quæ plus nimio mẽtẽ exaltat. Capillus verò quia leuissima res est, & omni vento facillimè cedens, pro vanitate competẽter accipitur. Hoc aũt ab auctoritate ostendit, sic. Verè Domin⁹ cõfringet inimicos, cõuertẽdo eos ad se. Nã *Dominus dixit* hoc mihi interius, spiritali reuelatione, *Ex Basan*. i. ex confusione conuertam quosdã i. *conuertam* quosdam ad me de inimicis meis: pter Basan i. propter confusionẽ quã in se habebunt, de peccatis suis verecundando & gemendo. Basan quippe confusio dicitur. Cùm dicit ex Basan. Illud *ex*, causatiuè ponitur. Ostẽdit autẽ per partes quos conuertet, addendo sic: scilicet *conuertam in profundum maris* existentes. i. illos qui profundi erunt in amaricatione vitiorũ. Per hanc verò partem innuit, quia multò magis cõuertet quosdam, nondũ existentes in profundo maris. Facit autẽ apostropham ad Deum, cùm gratiarũ actione. sic. Dixi ó Deus, quod conuertes & cõfringes inimicos, & vsqueadeò confringes, *vt pes tuus intingatur in sanguine*. i. inimici facti pes tuus. i. discursores tui qui te per mundum discurrentes confitebuntur, intingãtur in sanguine martyrij. Exprimit autẽ ad quod efficiẽtur pes, cũ subdit. Pes dico ex inimicis factus. *lingua canum tuorũ*. Intranſitiuè dictum est, ac si diceret: Qui discursores ex inimicis efficientur linguosi tui canes: & hoc *ab ipso*, nõ à libero arbitrio suo. Quod est dicere: Facies eos similes linguosis canibus, qui fidelia animalia sunt Dominis suis, & inimicis oblatrantes, vt ipsi similiter tibi fideles, hæreticis & omnibus infidelibus oblatrẽt, vbique gentium discurrentes, & doctrinę semina spargentes pro qua et iam non dubitabunt intingi in sanguine martyrij. Quia verò pedes curritur, pes pro discursoribus haud incongruè sumitur. Per hoc autẽ intingentur in sanguine, quia *viderunt incessus tuos*. i. videbunt gressus tuos Deus. i. quod tu per mortem gradieris. Ideoq; tui exemplo intingẽtur. In alia translatione habetur: *Viderunt itineratua*: qua de re & ingressus pro gressus positũ esse colliginus. Ne verò inconueniens videretur eum Deũ esse, & per mortem gradi confirmat hoc ad institutionẽ auditorum apostrophã ad eos faciendo, sic. Dico videbũt gressus tuos. Et verè, ó auditores, *gressus* tales erunt *Dei mei, regis mei: qui est*, i. habitabit *in sancto* Dominico homine: ac si dicat, Verbum Dei Deus meus existẽs cuicunq; Deo non videatur & rex meus: secundũ quod in sancto erit gradietur per mortẽ. i. sanctũ⁹ ille ipsi personaliter vnit⁹ morietur. Quod est ac si dicat. Deus verbum dabit eis exemplũ moriẽdi gradiendo per mortẽ. Et ideo adhuc intingẽtur in sanguine, q̃a prænenerũt principes. i. Apostoli qui principes erunt Ecclesiæ, prænieniẽt eos in intinctione sanguinis. Quod est dicere: Non solũ Deus dabit eis exemplũ intingẽdi, sed & Apostoli qui prius intingẽtur. Quoniã autem dixerat eos principes, ne viderentur de principatu suo superbire, addit: *principes* dico *coniunctis psallentibus*. i. qui coniungentur minoribus fidelibus bene operãtibus, vt cum eis sint vnum corpus Ecclesiæ, sic. Quod est dicere. Nõ dedignabuntur coniungi subditis. vt vnum sint cum eis, sed vna collectio cum eis erunt. Exprimit autem, qui bus psallentibus coniungentur: cùm subiungit: scilicet erunt *in medio iuuencularum tympanistriarum*. i. erunt existentes inter illos fideles, vt sint vna collectio cum eis, qui iuuenculæ

dicen-

Vertex pro superbia.

Capillus pro vanitate.

Basan pro confusio.

Canes linguosi.

Pes pro discursoribus.

dicētur, eo quod in nde iuuenes erūt .i. rouiter ad fidem accedētes. Tympanistriæ verò dicuntur, eò quod in tympano Deum laudabunt .i. carnis mortificatione, quæ tympanū intelligitur: ꝙ musicum instrumentū est, mortuorum animalium pellibus inuolutū. In hoc aūt dant exēplum humilitatis, ne aliquis in Ecclesia prælatus contra subditos extollatur. Tympanistrias quidē subditos fideles fœmininè dicit, eò quod imperfectiores sunt Apostolis in sanctitate sicut fœminina sexus imperfectior & debilior est masculino. Faciendo verò apostropham ad eos, quos superius vocauit Dei pedes & linguosos canes, adhortatur ad benedicendum Deum, habitando in communitate Ecclesiæ, non superbè diuidendo se ab ea, quod Deo esset ingratū. Quandoquidem principes cōiuncti erunt iuuenculis. O vos conuertēdi ex Basan: futuri pedes Dei, nolite superbire de hoc quod pedes eritis, sed in Ecclesijs .i. in cōmunitate Ecclesiarū de Iudæis existentes, quas iuuenculas vocaui, *benedicite Domino Deo* .i. laudate illum Dominum, qui Deus est potēs remunerare laudem vestram, laudate. s. voce, vita, & prō eo moriēdo. Dico benedicite Deo. Quod benedicere procedat *de fontibus Israël* .i. de exemplo fontium .i. Ecclesiæ .s. laudate eum in cōmunitate Ecclesię de Iudęis persistendo, sicut Apostoli, qui dicūtur fontes Ecclesiæ, eò quod eam doctrina sua potāt. Nihil enim proficeret bene facere, si superbiēdo discederetis ab Ecclesiæ collectione. Iuxta quod Apostol. testatur: Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodest. Tunc quidem discederetis ab Ecclesia, si vos solos sanctos esse iudicantes, illos de Ecclesia iudicaretis esse solummodò peccatores, & indignos conuersatione vestra; & sic charitatem erga eos nō haberetis. Diceret aliquis. Qui erūt fontes illi? Ad hoc aūt sic respondet, *ibi* .i. inter illos fontes erit *Beniamin adolescētulus* .i. Paulus qui erit de tribu Beniamin, sicut idē testatur ad Philippenses. Ego circucisus octaua die ex genere Israel de tribu Beniamin &c. at. Dicitur aūt Paulus adolescētulus, eò quod vltimus Apostolorum ad fidē venerit: nō quod in fide & sanctitate imperfectior extiterit, qui ideò abortiuō se testatur sic. Nouissimè omnium tanquam abortiuo visus est, & mihi. Dico ꝙ Beniamin .i. Paulus est futur⁹ inter Apostolos: & hoc *in mētis extasi* .i. per excessum mentis .s. per extasim mētis in qua erit pergēs Damascum, quando circumfulgebit eū lux de cęlo, sicut in actibus Apostol. legitur. Vel sic: Beniamin erit ibi existens in excessu mentis .i. qui erit in cōtemplatione secretorum cęlestiū .s. cum rapietur vsq; ad tertium cęlū, & audiret arcana verba quæ nō licet homini loqui. Vel sic. Beniamin erit ibi, & hoc in excessu mentis hominū .i. in stupore. Stupebunt enim multi eius conuersionem audituri: cum prius Ecclesiæ persequutor futurus sit. Et ibi etiam .i. in collectione fontium Israel erunt *principes Iuda, & principes Zabulon, & principes Neptalim* .i. cæteri Apostoli, quorum quidam erunt de tribu Iuda, quidam de Zabulon, quidam verò de Neptalim. De his enim tribubus volunt quidam expositores Apostolos fuisse; etsi forsitan scriptum alicubi non habeatur. Quod hic denotat prophetā ad euidentiam prophetiæ suæ. Vel per Iudam qui confessio dicitur, fides accipitur: ex qua confessio Dei generatur. Per Zabulon aūt qui fortitudo sonat: spes intelligitur, quæ fortes in passione fideles facit. Per Neptalim verò quę dicitur dilatatio, charitas denotatur, quæ vsq; ad inimicl etiā dilectionē dilatatur. Apostoli quippe principes fidei spei & charitatis Ecclesiæ extitêre, cum ista tria habenda esse prædicauêre. Principes dico futuri duces illorum scilicet Israel .i. Ecclesiæ totius. Illorum autem etsi casus pluralis sit, ad Israel, qui singularis casus est congruè refertur. Est enim in sensu pluralis, in literatura singularis. Enunciata

Tympanistria. *Phil. 3. 5.* *1. Cor. 15 8.* *Act. 9. 3.* *2. Cor. 12. 4* *Apostoli sunt fontes Ecclesiæ.* *1. Cor. 13. 3* *Zabulon fortitudo.* *Neptalim, dilatatio.*

Ecclesiæ constitutione, orat Deum patrē, vt officio filij istud quod prophetiauit cōpleatur, sic. Dixi quod gentes turbabuntur, & terra mouebitur, & Deus confringet capita inimicorum, & cōuertet eos ex Basan: & cætera talia quę prædixi fient. Et vt hæc omnia compleātur. *Manda Deus* pater hoc *virtuti tuæ*. i. impone hoc officium filio tuo, qui per emphasim erit virtus tua: per quem diabolū mirabiliter expugnabis. Et postquā hæc per filium compleueris, *confirma hoc* quod operatus es. i. *quod operaturus es in nobis*. Quod est dicere: Constitue Ecclesiam ex vtroq; populo, & perfectā fac in omni sanctitate, & post eam confirma ne deficiat. Cùm dicit nobis, confert se in Ecclesiæ futuram: quia fide iam Ecclesiæ membrū erat. Dico māda. i. impone negociū constitutionis Ecclesiæ filio tuo: Incipiens *à templo sancto tuo, quod est in Hierusalem*. i. incipiens constituere ipsam Ecclesiam ab illis conuertendis, qui existentes in Hierusalem. i. in Iudaico populo, erunt templum sanctum tuum, in quibus fidelibus factis spiritaliter habitabis. Quod est dicere: A Iudæis sit principium Ecclesiæ. Hierusalē verò quia ciuitas est in Iudæa, pro Iudaico populo congrue sumitur. Et si hoc filio mandaueris, *tibi offerent reges munera*. i. multi ex gentibus & Iudæis reges suiipsius facti, offerent sese tibi munera, vt suas voluntates postponendo, se tibi subijciant, & tibi soli obediant. Pręuidens autem propheta in Ecclesia multas hæreticorum seditiones esse futuras, orat Deum vt eas compescat sic. Non solum oro vt mandes hoc negocium virtuti tuæ, sed cùm videam hæreticos multos in Ecclesia futuros, qui rectè ferę dicentur, eò quod feroces erunt & irrationabiles, & fidelium deuoratores vt ferę, oro, *increpa*. i. increpatione prædicatorum tuorum cōuince, *feras arundinis* deuoratrices. i. diuinæ scripturæ, quam corrumpunt interpretando siniſtrè, quæ scriptura rectè per arundinem accipitur, quia arundine antiquorū erat scribere. Quasdam. f. increpa, vt conuertātur: quasdam verò non cōuertendas, sic vt manifestētur, ne vltra deciplant. Vel feras deuoratrices arundinis. i. illorum fidelium, qui leues & instabiles erūt vt arūdo, & qui omni vento doctrinę circūferentur. Necesse quidem erit vt increpēs. Nā *congregatio taurorum*. i. hæreticorum qui dicentur tauri, eò quod superbi erunt vt tauri qui cetuicosi sunt: erit *in vaccis populorum* fidelium. i. in iam dictis fidelibus, qui debiles erunt, ad modum vaccarum, quæ debiliores sunt tauris. Quod est dicere. Multi erunt hæretici, qui sibi multos idiotarū cōformabunt. Ne verò videretur Deus eos permittere dominari, sine omni suorum vtilitate, quod inconueniens existimaretur: addit. Ad hoc. f. erunt in vaccis populorum, *vt excludāt* à massa idiotarum *eos qui probati sunt*. i. perfecti in *argēto*. i. in scriptura, quæ nitida est vt argentum: vel in argento. i. in facundia bene resonāti, ad modum argēti. Quod est dicere: Vt per eorum separationē à fidelibus sapientibus, appareāt & manifestentur ipsi fideles, in scripturarū scientia & in eloquentia probati: qui aliter non manifesti fierent. Iuxta ℣ Apostol. asserit. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiāt in vobis. Excludant. pro manifestent. per similitudinē ponit à similitudine. f. illius, qui cum alicubi sit inclusus non apparet: si verò excluditur, apparet statim & fit manifestus. Notādum quidem, quod maiores hæreticos feras dicit. Illos. f. qui magistri sunt errorum, eò ℣ immites sunt ad modum ferarum. Nō solum autem oro increpari feras: sed etiam oro: *dissipa gentes quæ bella volunt*. i. conuince minores hæreticos, discipulos maiorū; quos gentes ideo dico, quod multi erunt. Dico, dissipa. i. diuide. f. vt quosdam sic conuincas vt cōuertantur: quosdam autem perdendos solummodò vt manifestētur. Et merito dissipabis, quia non volunt pacē, sed seditiones in Ecclesia & bella. Et ita erit. Verè feras increpabis, & gentes

Filius est virtus Patris.

Hierusalem pro Iudaico populo accipitur.

Hæretici feroces in Ecclesiam Dei, imo feræ ipsa.

Sunt tauri cetuicosi.

1. Cor. 11. 19.

tes dissipabis per prædicatores, qui legati tui erunt. Nam *veniēt legati ex Aegypto*. i. ex massa peccatorū in peccatis tenebrosorum, qui per Aegyptum cōpetenter accipiuntur. Aegyptus quippe dicitur tenebræ. Quod est dicere: Multi ex peccatoribus legati tui facti, veniēt ad hoc vt prædicent. Et priusquā Aegyptus legatos habeat, *Aethiopia*. i. Aegyptus *præueniet*. i. ante festinabit dare *manus eius*. i. manꝰ suas *Deo*. i. massa tenebrosorū saluāda festinabit se Deo subdere per fidē, à similitudine illius, qui cū subditus cuiuslibet efficitur, manus suas dat illi. Aethiopia quidem illud idē hīc significat, quod Aegyptus, nō quod ei eadem sit interpretatio, sed quia Aethiopiæ coloni nigerrimi sunt. Adhortatur verò omnes fideles psallere Deo & cantare, contuitu omnium horum suprædictorum, sic. Ergo quia hęc omnia quę prędixi cōplebuntur, *regna terræ*. i. vos oēs efficiēdi regna Dei, ex terra. i. ex terrenis *cantate Deo* Christo. i. laudate Deum cum cantico. i. iocunditate contemplatiuæ vitæ. Et qui non potestis cantare, *psallite Domino*. i. laudate Dominū: psalmo. i. bona operatione actiuę vitæ. Hoc aūt superius in hoc eodem psalmo dictum est, vbi dixit: cantate Deo, psalmum dicite nomini eius. Sed superius ad primitiuos dictum est, hic autem dicitur ad oēs fideles. Psallite inquam Deo, *qui ascendit super cœlū cœli*. i. Deo qui secundum humanitatem ascendet super cœlum. i. super firmamentum cęli aerij cōplexiuum. i. cōplectens in se totū aerē, terrā mare & omnia quæ in eis sunt. Determinat quoq; locū vnde ascendit, ad fidei nostræ confirmationem, sic. Dico ascēdet cęlū & hoc *ad orientē*. i. versus orientē. ſ. à monte Oliueti, qui Hierusalem oppositus est ab orientali plaga. Vel ascēdet. i. dignitate sua sublimabitur, vsq; ad oriētem. i. vsq; ad hoc dignus erit vt personaliter vnlatur verbo Dei, quod in ęternum & ineffabiliter oritur. i. generatur à Patre. Dico, ascendet ipse dico existens sublimis super cœlum superius cœli inferioris complexiuum. i. dignior sublimioribus cœli ciuibus, qui in potestate principatus sui minores spiritus complectuntur. Dico, psallite & cātate, & hoc faciendo date gloriā Deo. i. date gloriosam laudem Deo: non reputāres vos à vobis hoc habere, quod eum laudare potestis, sed ab eodē Deo. Alioquin gloriosa laus non esset. Et dignum est vt hoc totum faciatis. *Ecce* enim in præsenti non diu tardabit. ſ. post præsens sæculum quod breuissimum est, ad comparationem Dei, *dabit voci suæ, vocem virtutis* esse. i. faciet vocem suam esse vocem virtuosam & potētem: dicendo: Discedite à me maledicti, &c. qui in passione humilē vocem habebit: dicendo. Tristis est anima mea, & cætera huiusmodi. Ac si dicat: Laudate eum qui potens apparebit in iudicio, nolentibus eum audire in humilis doctrinæ alloquio, ne vos tunc iustè dāner, si in eius laude fueritis neglectores. Et ideò adhuc *date gloriam*: quia tunc *magnificentia eius* erit super Israel. i. ex superiori dispositione sua magnificabit in gloria electos ex Israelitico populo, *& virtus eius* erit *in nubibus*. i. beatitudo & potentia iudicandi mundum ab eo data in Apostolis, qui sunt nubes. i. erunt Ecclesiæ complutores in hac vita. Iuxta quod dicit: Sedebitis super sedes XII. iudicantes XII. tribus Israel. Non solum autem nubes & Israel beatificando *mirabilis* apparebit, sed mirabilis *Deus* apparebit *in* omnibus *Sanctis suis*, eos beatificando ex quocunque populo. *Deus Israel dico*. i. Deus Iacob patriarchæ, non recens Deus. Vel Deus Israel. i. totius Ecclesiæ, quæ tunc erit videns Deum. Exponit autem, in qua re mirabilis erit in sanctis suis, cum addit, Dico mirabilis, & in hoc quia *ipse dabit virtutem plebi suæ*, id est, immortalitatem & impassibilitatem, quæ hic infirma est, eò quod sit passibilis & mortalis: & dabit fortitudinem plebi suæ, vt vlterius non possit decipi & peccare. Ipse dico *benedictus Deus* existens, id est,

Aegyptus tenebræ.

Mat. 25. 41.
Mat. 26. 31.

Mat. 19. 28.

exalta-

exaltatus Deus: ac si dicat: Cùm ipse exaltatus sit: In sublimitate diuinitatis suę potest vtiq; plebem suam in futuro exaltare, dando ei fortitudinem & virtutem.

IN PSAL. LXVIII.

Psalmi LXVIII. *Titulus.* In finem psalmus pro his qui commutabuntur Dauid. *Quod sic exponitur: Psalmus iste agit pro his .i. pro vtilitate eorum qui commutabũtur Dauid Christo .i. commutati de vetustate Adæ, conformabuntur nouitati Christi. Dico cõmutabuntur, & hoc in finem .i. in perfectam commutationem. Hit scilicet commutabuntur & conformabuntur ei secundũ sanctitatem & innocentiã, prout eis erit possibile. In futuro verò secundũ immortalitatẽ & impassibilitatem. Et benè quidem intitulatur psalmus: agere pro vtilitate eorum qui cõmutabuntur. Cum & Christi resurrectio, futura sit causa huius commutationis. Et cũ Christus hic introducatur orans de constãtia & de resurrectione. Orare etiam haud dubium est eum, pro suorum commutandorum vtilitate. Ostendit quoque in hoc psalmo passionem suam, vt passione eadẽ redemptos obnoxios sibi reddat, & pro se patiendi exemplũ tribuat. Agit insuper de inimicorũ dãnatione multimoda, vt suos ab eorũ cõformitate retrahat. In fine verò psalmi suos ad Dei laudẽ exhortatur. de quorũ breuiter agit saluatione.*

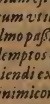

Saluum me fac Deus Pater, faciẽdo constantẽ, & resuscitãdo. Et necesse est vt hoc orem, *quoniam aquæ*. i. Iudęi *intrauerunt* .i. intrabũt *vsq; ad animã meã*, auferẽdam. Quod est dicere. Ipsi qui diu voluntatem habuerũt mortem meam operandi, & non potuerũt: cũ nondum esset tempus meę passionis à Deo dispositum, tãdem intrabunt ad operationem passionis meæ, vsq; adeo vt etiam animam meam auferant, permissione hac à Dei dispositione accepta: à similitudine illi⁹ qui diu aliquo intrare desiderans, & non valens, tandem intrare permittitur. Intrauerunt aquæ, à similitudine dicit. Sicut. n. aquæ nauem intrãtes, nauem submergunt; ita & ipsi inimici passionis eius operationem ingressi, eum in mortem demerserunt. Vnde etiam. f. quia eum in mortẽ demerserunt, aquę dicuntur. A quarum enim est mergere. Siue aquæ dicuntur eo, quod diffluí sunt, & mouentes se ad omne nefas more aquæ, quæ res mobilis est & diffluã. Per hoc autem potestatem habebunt intrandi vsq; ad animam meam, quod *infixus sum in limo profundi* .i. ego verbũ tuũ pater existens, fixè & incommutabiliter vnitus sum humanæ naturæ, quæ limꝰ dicitur, eò quod terrena est, & secũdum mortalitatem fragilis, & profundus limus .i. infimus, inferioris s. naturæ quam diuinitas. Profunda quippe res, infima est aliquando. Idcoq; profundus sumitur pro infimo. Cum aũt dicit infixus, quia immutabiliter vnitus est, & firmiter humanę naturæ intelligere datur. Illud namque quod immobile est & firmum, fixum vocari solitum est. Benè verò non fixum, sed infixum ponit: quasi diceret interius fixum, vt innuat & se firmiter vnitum esse, & in humana natura latere, non visibilem apparere. Et in hoc fidem nostram instruit, cùm se Deum esse & hominem asserit. *Et* quoniam infixus sum, *non est substantia* .i. non erit mihi subsistentia. Quod est dicere: Non subsistam. i. non viuam quin moriar, cum sicà patre meo dispositũ sit. In alia translatione habetur, *non possum consistere*. Vel sic. Et ideo saluum me fac, quia infixus sum in limo profundi. Hoc autem per solam similitudinem ponitur, ac si dicat; Ideò necesse est vt me salues, quia similis ero infixo in limo profunditatis, qui non valens euadere, demergitur. Nam & ego in tribulationibus infigendus, non euadam, & quia similis ero infixo, non erit substantia: hoc non mutatur. Vel sic. Ideo intrabunt aquæ vsque ad animam meam, quia infixus sum in limo profunditatis, id est, quia ego existens conuersando inter Iudæos, qui sunt limus profundissimus, sum infixus .i. interius firmus

Fixum.

&con-

& constans in anima, ne eis conformer timore, etsi videar exterius infirmus in carne. Limus quidem iure dicūtur, eò quod sordidi sunt in iniquitatibus & cœnosi, ad modum luti, quod cœnosa res est & sordida. Et bene quoq; profundiratis limus dicuntur, eò quod in sordiditate sua profundissimi sunt. Quia verò dixerat eos esse limosos, videretur alicui quod Deus eos naturaliter limū fecisset, & sic omnis culpa in eum trāsferretur, ipsis excusabilibus existentibus. Quod intendit remouere, ad dēdo sic. Et hoc quod sunt limus, nō est substantia Dei non est aliqua natura à Deo in eis creata. Quod est dicere: Nō creauit eos Deus limosos & sordidos, sed ipsi per iniquitates suas limosi & sordidi facti sunt. Dixi quod aquæ intrabunt vsque ad animam meā. Et hoc iniustè sine aliquo merito meo malo. Ego namq; *veni in altitudinem maris.* i. gratuita voluntate accessi ad ipsos Iudæos, qui alti sunt & profundi in amaricatione peccatorū suorū. Et veniendo laboraui ad hoc, vt eos instruerem clamās ad eos & prædicatione & opere. Quod est dicere: Gratuita clemētia ad eos veni, & laborauī intenso clamore prædicationis & operū, vt eos ad salutis viā reducerē. *Et* ex oppositō *tempestas demersit me.* i. ipsi facti tempestuosi. s. in insurgentibus in me tribulationibus & blasphemiis, more tempestatis demergent me. i. de vita in mortē mergent. Mittit autem nos ad figurā historiæ de Iona, qui à maris tempestate demersus, & à ceto absorptus: post dies tres, ceto eum supra littus euomente, euasit. Sic & Dominus Iesus per tres dies in potestate Iudæorū existens, à quibus est in mortem demersus, post tres dies surrexit. Dico quod *laboraui clamās:* Et dum clamarē, *rauca facta sunt fauces meæ.* i. fauces meæ comparabiles erunt raucis faucibus. s. sicut ille cuius fauces rauce sunt non auditur, ita nec mea prædicatio ab illis audita est. Et hoc totū est, ac si diceret: Dignus sum saluari. Nam iniustè me occident, qui ad eo

A rum salutis instructionē veni, quem audire neglexerūt. Deprimēdo quippe inimicorum partem, suam magis exaltare videtur. Vt autē saluationis suæ meritum augmētet, nimiam futuram esse tēpestatem eū demersurā ostēdit, cùm sic addit. Dico quod demerget me tempestas, pro qua tēpestate *defecerunt oculi mei.* i. deficient Apostoli, qui dicūtur oculi, quia totum corpus meum, Ecclesiam. s. illuminent prædicatione & vita. Sic videlicet deficient, vt me solum felinquentes aufugiant. Dū hoc sit tamē, quod ego *spero in Deo meo:* ac si dicat. Quāuis deficiant à me, tamen exemplū deficiendi non habebunt. Ego. n. non deficiā, sed in Deo meo cui præceteris obedio, spem resuscitādi habens, immobilis existam. Et idcò necesse est, vt me saluum facias, *quia* Iudæi qui *oderunt me gratis.* i. Iudæi qui odio me persequūtur gratuitò, *multiplicati sunt super capillos capitis mei.* i. multi erunt super numerum eorum, qui capilli erūt mei capitis, eorum existentis. i. plures erunt quam discipuli mei, qui sunt ornantes me bona vita sua, sicut capilli caput ornant. Et non solum multi erunt, sed *confortati sunt.* i. fortes erunt & efficaces diuina permissione, *inimici mei* Iudæi, qui persequuntur me innocentem. Hoc quod dicit, confortati sunt; Illud idem videtur dicere quod superius, vbi dicitur: intrauerunt aquæ, sed hic manifestius ponitur. Ideoque repetitum est. Et tunc quando me persequentur, *exoluebam quæ non rapui.* i. exoluam pœnam rapinarum Adæ & Euæ. quæ non rapui i. quas rapinas non feci. Rapere dicitur qui quod suum non est, sibi assūmere præsumit. Rapinas itaq; Adam & Eua fecerunt quādo per pomi comestionem se deificare putauerunt. Dico quod exoluam pœnas alienarū rapinarū. Et hoc insipientia maxima esse videbitur infidelibus, vt cū Deus sim, & innocēs mori velim pro peccatis alienis. Sed tu pater qui omnia conspicis, scis insipientiā meā. i. disponis hoc q̄ insipiētia videtur, quod

Apostoli fuerūt oculi Christi.

Rapere.

potius

potius summa sapientia est. Vnde A
1.Cor 1.25 Apostolus. *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.* Dico quod non rapui. Iudæi verò putât me rapinam facere, & peccatorem esse, eò quod me Dei filium dicam, & regem Israel. Et *delicta mea à te non sunt* abscondita .i. hæc talia quæ ipsi reputât esse delicta mea. Et potius summa iustitia sunt, & veritas à te non sunt abscondita .i. tibi placent. Quod dicit à te non sunt abscondita, per similitudinem ponit. Illa namq; quæ nobis placent, non nobis abscondi B
volumus, sed sæpè aspicimus. Et ideò adhuc saluum me fac, vt *non erubescant in me* non resuscitato .i. de hoc quod ponunt spem saluationis in me. Illi *qui expectant te* me resuscitaturum *Domine*, Domine inquam, nõ solum terrestrium, sed etiam virtutum cœlestium. Quod est dicere: Non solum propter merita mea me resuscites, sed cum tu Dominus virtutum existens potes sis ad me resuscitandum, resuscita me, ne Apostoli qui in me spem saluationis suæ ponunt, & mei resurrectionem expectant, erubescant. In me namque se C
sperasse erubescerent, si in morte remanerem. Non solum verò nõ erubescant, sed etiam *non confundantur super me*. i. de me nõ resuscitato Apostoli mei, *qui quærũt te* bona vita sua *Deus Israel*. i. Deus qui facis Israel oës te quærẽtes: ac si dicat: Apostoli mei qui bene viuendo te quærunt, vt eos facias Israel .i. spiritaliter videntes te, confunderentur à Iudæis si non resurgerem. i. verberarentur, & seductores & mendaces dicerentur, & etiam interficerentur. Et ideò quia per me te quærunt, saluum me fac ne ipsi confundãtur. Et ideò adhuc saluũ me fac, *quoniam propter te sustinui opprobrium*. i. vt hanc obedientiam à te mihi iniunctam compleam; obediẽtiam scilicet patiendi, sustinebo. i. patienter feram opprobrium, à Iudæis illatum, cùm dicent me mendacem & seductorem. Et *operuit confusio faciem meam*. i. videbitur verecũdia penitus occupare faciem meam. Quod est dicere. Illud patiar, vnde solet operiri facies multorum confusione, sputa scilicet & blasphemias, & verbera. Et adeò sustinebo opprobrium, quod *extraneus factus sum*. i. fiam *fratribus meis* Apostolis, qui filij adoptiui sunt patris mei, scilicet dimittẽt & denegabunt me vt extraneum, sicut Petrus qui dicet. Mulier, non noui eum: *& filijs matris meæ*. i. Iudæis omnibus filijs stirpis Iudaicæ vnde natus sum, fiam *peregrinus*, vt nullũ misericordiæ respectum in me habeant, ac si peregrinus essem .i. alienigena. Vel filijs matris meæ .i. progeniei meæ scilicet contribulibus meis fiam peregrinus, vt partem meam nunquam adiuuent, ac si alienigena essem. Et ideò adhuc saluum me fac. *Quoniam zelus* .i. indignatio *domus tuæ* .i. templi tui malè tractati, *comedit me* .i. causa erit comestionis mei, scilicet causa erit cur me morte deuorabunt, more cibi qui comeditur. Ac si poneret. Illud quod ego iustè indignatus de templo tuo, quod faciunt spelũcam latronum, emendo & vendendo in eo, ipsos inde expellam, causa erit quare me interficient iniustè. Ideoq; dignus sum saluatione. Et ideo adhuc, quia *opprobria* .i. pœnæ opprobriorum *exprobrantium tibi ceciderunt super me* .i. cadent super me: scilicet retorquebuntur in me, vt me opprimant, more ponderis, quod super aliquem cadens, eum opprimit. Ac si dicat: Tibi exprobrant Indei, dum preceptis tuis omissis, traditiones suas obseruare nituntur. Opprobria namq; tibi inferunt, dum præcepta tua postponendo, traditiones suas prequalere inD
nuunt. Quoniam autem eos de his opprobrijs redarguenti, pœnas mihi inferent crucis, à quibus in mortem cadam, dignus sum saluatione. Et ideò adhuc quia ego *in ieiunio* incorporationis eorum existens *operui animam meam*, id est, celabo animam meam esse parentem ad eos damnandum, quæ solo velle posset eos interficere. Et hoc quod celabo *factum est*. i. fiet *mihi in opprobrium*. Ac

Luc. 23.37.

si dicat : Cùm ego de eorum incorporatione fatiari voluero, me iciunum facient ; nolendo conuerti. Et cum eos ad hoc iciunium statim dãnare solo vellẽ ãnimæ meæ potero, patienter sufferãm, vt eis exemplum patiẽdi relinquam. Et sic celabo animam meam esse ad damnãdum potentem. Vnde mihi opprobrium inferent, mendacẽ esse asserentes, quia me Dominum & regem asseruerim. Et quiã adeò patiens ero in iciunio, saluatione dignꝰ existo. Operire quidem pro celare benè ponitur, quia rẽ quam celare volumus, aliquando operire solemus. Et ideò adhuc saluũ me fac, quia *posui vestimentum ciliciũ* .i. ita cõtristatus sum de eorum perditione, sicut ille qui in morte amici sui ponit vestimẽtum suum cilicium .i. vtitur illo vestimento, quod cilicium dicitur. Vt enim signum esset mœroris, in amicorum morte, antiqui cilicio vtebantur. Et ideò adhuc quia *factus sum illis in parabolam* .i. de me eis parabolicè locutus sum, vt eos mihi incõporarem. Verbi gratia, vbi locutus est de patrefamilias, qui misit filium ad vineam, quem agricolæ interfecerunt, & in multis alijs locis parabolicè de se locutus est, vt eos sibi alliceret. Citius enim parabolica verba mentes audiẽtium allicere solent, quam si aperta locutio eis fieret. Et hoc est ac si dicat. Dignus sum salute, cùm adeò pius sim, quod de inimicorum perditione contrister, & de me vt eos allicią, parabolicè eis agam. Cùm autem de eorum salute sollicitus ero, econtrario illi *qui sedebant*, & adhuc sedent in *porta* scientiæ, non introeuntes, neque alios malo exemplo suo introitæ permittentes, Scribæ & Pharisæi scilicet, *aduersum me loquebantur* .i. aduersum me loquentur, agendo de morte mea. *Et qui bibebãt vinum*, plebs scilicet quę repletur & inebriatur carnali voluptate, quæ eos à vera voluntate & sensu reuocat, more vini inebriantis, *psallebant in me*, agẽdo .i. psalmodia dulcissima eis erit, mihi detrahendo agere de morte mea ; ac

Operire pro celare.

Vsus cilicii erat apud antiquos.

Matth. 20. Marc. 12.

Luc. 11. 52.

A si diceret : Et principes qui aliquantulum austeram ducunt vitam, vt scientes æstimẽtur, ipsi tamẽ in porta scientiæ, non in ipsa scientia sunt .i. scientes apparent & stulti sunt. Et petulans plebs omnimoda voluptate inebriata, contra me loquendo, in hoc valdè delectantur. Vel sic : Ij qui sedent in porta ciuitatis ad iudicia facienda. Iudicum enim erat in porta sedere, vt parati essent & intrantibus & exeuntibus iudicium facere ; & illi qui bibunt vinum in conuiuijs, psallunt in me agendo, ac si dicat : Et vbi congregantur ad iustitiam exercendam, & vbi ad voluptatem suam complendam, contra me semper agunt, & hoc est eis psalmus dulcissimus. *Ego verò* quamuis sic contra me loquantur, *orationem meam* puram & sanctam, & ex recta deuotione procedentem, *ad te Deum* Patrem dirigã, pro eorum parte saluanda. Ideoque dignus sum vt saluer, cũ pro inimicis oraturus sum clemẽter. Quæ oratio mea talis est. O *Deus* Pater *tempus* est *beneplaciti* tui .i. beneplacentis tibi gratiæ tuæ exercendæ *in* me, existente *multitudine misericordiæ tuæ* .i. exercendæ in humano genere, per me, qui sum multa misericordia tua, per quem multa beneficia misericordiæ generi humano impendes : ac si dicat : Miserere inimicorum meorum saluandorum. Nam iam est tempus gratiæ, tempus plenitudinis, in quo debes & Iudæorum & gentilium cõuertendorum, per me qui sum multa misericordia tua, peccata remittere. Et quia tempus plenitudinis aduenit, vt per me generi humano miserearis, prius *exaudi me orantem in veritate* .i. in considerationẽ veritatis *salutis tuæ*. i. qui hac fiducia te oro, quia considero te veracem futurum in hoc quod promisisti te saluaturũ me, vel orantem in veritate salutis tuæ. i. in postulationẽ veræ & æternæ salutis à te dãdæ : ac si dicat. Verè debes exaudire, cum te considerem veracem in hoc, quod me saluandum esse à te promisisti. Et cum non quærami salutem hominũ, quæ vana est,

Iudices curiolim in portis sedebant.

sed salutē immortalitatis & impassibilitatis æternæ, à te solo dandam. In hoc. s. me exaudi. *Eripe me de luto* .i. de carnis putredine. Quid enim caro putrida humore cōmixto aliud melius dici potest, quam lutum: Et non sic eripias de luto, vt prius in lutum perueniam, sed *vt non infigar* in lutū .i. sic eripe vt nullatenus in putredinem veniam, sicut alibi dicitur. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Et in hoc quoq; exaudi me .s. *libera me ab his qui oderunt me* .i. à Iudæis qui odio iniquo persequētur me. Exponit aūt quomodo se orat ab eis liberari, addendo sic. *Et*. i. scilicet libera me *de profundis aquarum*, vt *nō me demergat tempestas aquæ*, id est, plebs Iudaica existens aqua tempestuosa, quæ vult me in conformitatem suam traijcere, more aquæ tempestuosæ, quæ existentem in se demergit, non habeat potestatem, vt me timore mortis in conformitatem suam demergat. *Neque absorbeat me profundum* inferni. Absorbere dicimus, cùm aliquis inuitus ab aqua vel abysso profundissima suscipitur: ac si dicat: Volo quidem in infernum ire, vt eum expoliem; non sic tamen, vt ab eo pro aliqua actuali vel originali macula inuitus absorbear, sicut cæteri omnes absorbētur. *Neque puteus* .i. profunditas inferni, *super me* absorptum, *vrgeat* .i. coerctet, vel claudat *os suum*. Quod est dicere: Neque me absorbeat, neque super me absorptum os suum claudat, ne egredi valeam: à similitudine putei, quem si aliquis ingrederetur, & os putei clauderetur, ingressus non haberet egrediendi potestatem, sed interius retentus periret. Et hoc est ac si dicat. Neq; me infernus absorbeat, neq; me retinendi facultatem habeat. Et ne aliquid horum sit: *Exaudi me Deus*. Hoc autem ex nimio impetrandi desiderio repetit. Et ideò exaudi, *quoniam benigna* .i. larga *est misericordia tua*. i. quia naturaliter largè misericors es, exaudi me misericorditer: Et *respice in me* misericorditer .i. miserere vt resuscites: à similitudine illius qui benignè respicit eum, cui vult misereri. Dico respice in me. Et hoc *secundum multitudinem miserationum tuarum* .i. secundum multas miserationes tuas, scilicet secundum multa beneficia misericordiæ tuæ: ac si dicat: Cum multa beneficia omnibus creaturis tuis misericorditer impendas, multò magis dignum est, vt mihi qui tibi præ omnibus obedio, beneficia hæc quæ postulo tribuas. Oro respice in me. *Et* oro etiam *ne auertas faciem* .i. gratiam *tuam à puero tuo* .i. à me seruo tuo secundum quod homo sum. Gratia per faciem designatur, eò quod in facie signum gratiæ solet apparere. Puer autem pro seruo vsitatiuè ponitur. Quod est dicere: Cū gratia tua magna sit erga me, non permittas me in aliquo labi, vt per hoc gratiam à me auertas. Notandum eum non ideò orare, quod labi timeat in aliquo; sed ideò, vt exemplum orandi ne labamur nobis relinquat. Et *quoniam tribulor* .i. in tui obedientia sum tribulandus, *exaudi me* vt resuscites: & hoc *velociter* post tres dies scilicet. Ideò repetijt exaudi me, vt apponeret velociter. Et *intende animæ meæ* .i. intensionem famæ da vitæ meæ, vt vbique populorum palam sit me resurrexisse. *Et* vt intensionem ei des, prius *libera eam* à morte. Hoc autem illud idem est in sententia quod & exaudi me velociter: sed ideò repetit, quia determinat quomodo liberet cùm subiūgit, scilicet *eripe me* .i. libera me manifestè non occultè. Et hoc oro *propter inimicos meos* custodes, qui me custodient ne refugiam vt ipsi confusi recedant: vel propter inimicos meos & Iudæos & Gentiles, qui mihi malè viuendo inimicantur, vt propalata gloriosa resurrectione, in ea cōuertantur. Eripe me per similitudinem ponitur. Qui enim eripitur, nō clam, sed manifestè liberatur: ac si dicat: Libera me manifestè velint nolint, & sic inimici mei conuertantur. Et me eripere debes. Nam tu qui omnia nosti *scis improperium meum*, à Iudeis

Psal 15. 10.

Gratia pro facie.

Puer pro seruo.

inferen-

inferendum, esse falsum: hoc scilicet quod improperādo dicent me seductorem, fabri filium, & cætera talia. *Et scis c fusionem meam*, ab eis imponendam esse falsam: hoc .s. quod iniustè reputabūt me in anima cōfundi de conscientia peccatorū, qui peccatum non feci, nec inuentus est dolus in ore meo. Et tu scis esse falsam verecundiam, quam meam faciēt .s. quod dicēt me habere verecundiam i. erubescētiam de obiectione falsorum criminum, cum me mentiētur esse peccatorē: de hoc quod me Deū uerū & regem, vnde nullā habebo verecundiā. Imperfectorū .n. est, de impositione falsorum criminū erubescere. Et *in cōspectu tuo*, qui omniū iudex es, *sunt oes qui tribulāt* .i. tribulabūt *me* insontem. Quod est dicere: Cum scias improperium meum esse falsum, cōsideras etiā tu qui nil dignum vltione dimittis impunitū, q̄ iniuste me tribulabūt. Quod improperium & tribulationem nō inuitus audiat. Nam *cor meum* .i. anima mea expectauit .i. diu desiderauit pati improperium istud, *& miseriam* istā tribulationum: quod ipsi miseriam reputant, cùm nō sit miseria, sed summa felicitas. Et cum ad hāc miseriā peruenero, *sustinui qui simul cōtristaretur & non fuit* .i. patienter considerabo an sit aliquis qui mecum cōtristetur de perditione sua, & non erit qui cōtristetur. *Et qui cōsolaretur me, & non inueni* .i. & sustinebo an sit aliquis qui cōsoletur illā tristitiā meā, per conuersionē suā, & non inueniā. Tunc .n. tristitia mea aliquantulum consolaretur, si vnusquisq; de ignorantia sua cōuerteretur. Et cū negligant cōtristari mecum, & tristitiam meam consolari, *dederunt* .i. dabunt *in escam meā fel* .i. amaritudinē. Quod est dicere: Cum volā eos dulces esse .i. obedientes vt sint esca mea .i. vt eos mihi conformādo incorporem: dabunt se amaros mihi .i. inobedientes nolentes fieri esca mea dulcis. Quod est dicere: Dabunt amaritudinem in escam meam .i. facient se amaros, quos esse vellem escam meam dulcem. Et cum sitiam .i. valdè desiderabo eos vt dulce vinū potare .i. in mei conformitatem traijcere, *potauerunt* .i. potabunt *me aceto* .i. vetusto & acri vino *in sitim meā* .i. in desiderio meo incorporationis eorum. Ac si dicat. Cùm sitiam eos esse dulce poculum quo reficiar, & nouum .i. mihi nouo homini conformatum, ipsi facient se acerum .i. acre vinum & vetus, scilicet conformabunt se acerbitati veteris hominis. Et illo acero potabunt meam sitim .i. amaris tribulationibus, ad similitudinem vereris hominis replebunt me, salutem eorum sitientem. Notādum quod illud idem ferè est, potauerunt me in siti mea aceto, & dederūt in escam meam fel, nisi quia alia similitudine ad aggerationem impietatis eorum istud idē dicit, & per acetum tamen vetustatem eorum denotat, quæ per fel non denotatur. Acerum enim dicimus vetus vinum & acre. Quoniam autem dabunt in escam meam fel, & in siti mea potabunt me aceto, video quod *fiet mensa eorum coram ipsis in laqueum* &cæt. Et quia hoc præuideo cōcedo. Mensa eorum .i. diuina scriptura, qua refici consueuerunt spiritaliter, seu quilibet in mensa reficitur corporaliter, fiat eis in laqueum .i. in deceptionem scilicet malè expositam, causa sit quare illaqueētur .i. decipiantur, à similitudine volucris, qui occulto laqueo decipitur. Ne verò ipsa Scriptura adeò videretur grauis, quod ipsi nullatenus eam intelligere possent, & sic inexcusabiles essent, addit: Mensa dico coram ipsis existens .i. in euidenti eorum existens, quantum ad ipsius scripturæ euidentiam, non quantum ad ipsorum cæcitatis pertinaciam. Quod est dicere. Scriptura quæ quantum in se manifesta esset illis, si crederent, obscura & decipiens & excæcans fiat illis, cùm in incredulitate perseuerēr: *& fiat ipsis in retributionem*. Exponit autem in quam retributionem, cum adiungit. *Et* .i. scilicet *in scandalum* .i. in casum de virtio in vitium. Quod est dicere. Ipsa scriptura faciens eos

Ps. 34.

Mensa pro Scriptura sacra.

cadere de vitio in vitium, hoc modo sit eis retributio incredulitatis eorum. Exprimit autem singulis singula reddendo, quomodo scriptura sit eis in laqueum & in scandalum sic. Dico fiat mēsa eorum in laqueum, hoc modo scilicet *obscurentur oculi eorum, ne videant*. i. excæcentur oculi rationis eorum, ne rectè videant. i. rectè intelligant scripturam. *Et dorsum eorum semper incurua*. Hoc autem est expositio de hoc quod dixit, fiat mensa eorum in scandalum, & est dictum per similitudinem, ac sic dicat. Permitte eos adeo cadere in peccata, vt nimia mole peccatorum grauentur, ne possint inde exurgere, à similitudine illius, cuius dorsum pondere grauissimo incuruatur, qui se nequit erigere. Non solum autem iram. i. vindictam tuam eis sic infundas. i. interius in animam fundas, vt excæcari & de peccato in peccatum cadere permittas, sed etiam *effunde iram tuam super eos*. i. exterius in corpore funde iram tuam, vt opprimat eos in hoc sæculo. *Et* in futuro *furor iræ tuæ* subsecutiuus, *comprehendat eos*. i. sic damnet vt nullatenus euadere queant. Furor dicitur vindicta illa æterna, qua Deus eos in futuro puniet, quæ tanta erit ad comparationem præsentis vindictæ, quanta res est furor ad comparationem iræ. Cùm dicit, *comprehendat*, à similitudine ponit, ac si diceret. In hoc sæculo non ex toto comprehendentur, licet enim propter mala merita sua puniantur, se tamen huiusce rei gratia puniri falsis rationibus occultabunt. Sed in futuro grauius punientur, sic vt omnibus & eisdem ipsis causa pœnæ eorum appareat à similitudine illius, qui diu fugiens, tandem comprehenditur, sic vt vlterius effugere non possit. Exponit autem quomodo ira effundatur super eos, addendo sic. Dico effunde iram. Hoc modo scilicet effunde : *Fiat habitatio eorum*. i. in qua habitant terra *deserta*. Et ne aliquis putaret sic concedere deserendam, vt nullus homo in ea habitaret addit sic, vt determinet. Et sic concedo heri deserta, vt *in tabernaculis eorum*. i. in domibus quæ tabernacula iure dicuntur, eò quod eas citò mutabunt ad similitudinem tabernaculorum, *non sit eorum qui inhabitet*. i. dominetur sicut modo. Ac si dicat. Concedo quidem vt exteræ nationes ibi inhabitent, ipsi verò minimè. Et bene quidem ponit, non maneant sed inhabitent. Multi namque eorum ibi vt serui remanserunt: nullus autem vlterius inhabitauit, id est, dominatus est. Inhabitari quidem pro dominari vsitatè ponitur. Vnde quoque eum qui se benè viuendo regit, sui ipsius inhabitatorem dicimus. Hoc autem ire eis contiget. *Quoniam quem tu* qui potens *es percussisti* mortalitate & passibilitate, *persequuti sunt*, id est, persequentur me scilicet, ac si dicat. Adam peccando se & totum genus humanum percussit, id est, mortale & passibile fecit. Ego verò à peccato immunis, me non percussi, sed tua dispositio me percussit, mortalem faciens & passibilem, vt mundus per me saluetur. Et ipsi me insontem à te percussum persequentur. ideoque dignum est vt à patria expellantur. Et ideò adhuc, quia *super dolorem vulnerum meorum addiderunt*, id est, addent custodiam sepulcro, vt intra mortem æternam detineant. Quod est dicere. Post dolorem vulnerum, quem mihi inferent, addent etiam sepulchro custodes, vt omnino nomen meum deleant, ideoque *appone*, id est, apponi permitte *iniquitatem filiorum super iniquitatem eorum* patrum, vt maior sit cumulus miseriæ eorum, scilicet cum iniqui sint ipsi & obstinati, filios iniquos habeant & obstinatos vsque in finem mundi, cum reliquiæ saluæ erunt. Et vtrique iniqui existentes, *non intrent*, id est, non ingrediantur viam vitæ huius *in iustitia tua*, id est, in iustificatione permanendo. Quod est dicere. Non iustificentur à te, per remissionem peccatorum. Exponit autem quod superius concessit scilicet furor iræ tuæ comprehendat eos, sic.

Tabernacula eorum non semper capiuntur

Inhabitari pro dominari.

Furor pro vindicta aterna.

Dixi quod hoc totum in hoc sæculo contingat, vt fiat habitatio eorum deserta, & cetera. Et in futuro *delean-tur*, id est, se deletos manifestè sciant *de libro viuentium*, de dispositione tua scilicet, in qua omnes æternè vi-ctori ordinati sunt, sicut in libro ali-quo multorum nomina scribuntur: ideoque liber dicitur. Non autem sic deleantur, quod in illo libro scripti sint vel scribendi. Nullus enim in eo scriptus, inde delebitur, sed ideò di-cit deleantur, quia ipsi se reputant esse scriptos, ac si dicat. Qui modo sibi ipsis videntur scripti, appareant sibimet in futuro deleti. Et vt ista de-letio contingat eis in futuro, hic in-terim *non scribantur*, id est, à Dei di spositione non ordinentur esse *cum iustis*, id est, non disponat eos Deus hic esse in consortio iustorum, id est, benè operantium. Non enim in futuro delerentur, & dignum est vt de-leantur. Nam per eos *egò sum*, id est, ego ero *pauper & dolens* id est, ipsi fa-cient me dolentem, id est, dolorem pati, & pauperem vitam id est, caren-tem vita, scilicet interficient me. Sed inde potius gaudeo, non contristor. Nam *salus tua Deus* Pater *susceptit*, id est, suscipiet *me*. i. his de causis quia dolens ero & pauper, tu saluator su-scipies me, id est, patrocinaberis mi-hi more pij patroni resuscitãdo me, scilicet, & quia me suscipiet, *laudabo*, ô auditores, id est, mea membra lau-dare faciam *nomen Dei cum cantu*, voce scilicet, cum iocunda affectio ne: *& magnificabo eum in laude*, id est mei magnificam laudem agent ei bona operatione. Quod est dicere. Faciam vt mei eum laudent, voce, affectione, & opere, & hæc laus *place-bit Deo* fundata *super vitulum nouel-lum*, id est, super fidem vituli nouel-li, mei videlicet, qui ero sacrificium pro salute mundi oblatum. Quod designatum fuit per vitulum, quem in Euangelio legitur obtuliſſe pater-familias pro filij reditu de peregri-natione qui pericrat, & inuentus est, mortuus fuerat & reuixit. Vitulum se vocat, quia per hunc vitulum de quo diximus præsignatus est: & quia pro mundi salute sacrificandus erat, more vituli qui in lege veteri sacri-ficabatur. Nouellum vero se dicit, quia cum nouus homo esset, qui se-cundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis, venerat nos de vetustate primi patris eruere, & ad sui conformitatem reuocare. Vitu-lum dico *producẽtem vngulas & cor-nua*, id est, habentem producta cor-nua, & productas vngulas. scilicet, magnam potentiam expellendi ini-micos Iudæos, qui impotens reputa-tus, & magnam discretionem, qui stultus & insipiens videtur. Per pro-ducta cornua, rectè magna expulsio-nis potentia notatur, quia potentior est bos, qui producta cornua habet ad hostem expellendum, quam qui breuia. Per productas quidem vngu-las, maxima discretio accipitur, quia vngulæ fissæ & discretæ sunt. Et hoc est ac si dicat. Illa laus placebit Deo fundata in fide mei, qui sum vitulus nouellus, habens producta cornua, & productas vngulas. Hoc autem id-eò ponit, vt inquantum possibile est, attrahat nos ad conformitatem sui, scilicet quatenus omnimodè stu-deamus inimicos omnes visibiles & inuisibiles expellere, & discretio-nem in omnibus habere. Seu etiam per cornua producta, denotatur po-tentia maxima defendendi suos, & si in passione sua se defendere noluit. Cornibus enim animalia cornuta se defendunt. Adhortatur verò suos ad videndum & lætandum & quæ-rendum Dominum sic. Dixi me pau-perem esse, & dolenteni, & esse sal-uandum & vitulum nouellum, & hoc totum *videant*. i. intelligant pau-peres spiritu, fideles mei scilicet, qui humiles sunt in spiritu non superbi: *& lætentur* de salute mea, per quam saluabuntur. Et quia hoc non suffi-ceret, ô vos pauperes, *quærite Domi-num* benè operando, *&* per hoc *vi-uet anima vestra* in æterna gloria. Per vitam autem animæ, dat etiam intel-ligere vitam corporis, quæ in futuro donabitur. Et quærendo Dominum,

Dicit de-leantur, quasi.

Producta cornua pro summa po-tentia.

Producta vngula pro maxima discretione.

Luc. 15.

orate eum vt det vobis vitam , *quoniam exaudiuit* .i. exaudiet *Dominus pauperes* orantes .i. acquiescet precibus pauperum: *& non despexit* .i. non despiciet *vinctos suos*. Hic per lyptotē minus dicitur, & magis intelligitur. Ac si dicat. Illos videlicet vinctos vinculis mortalitatis & passibilitatis, qui sui sunt. i. qui sibi subditi, non despiciet .i. exaltabit: quos hic despicere videtur, vel vinctos suos, id est, vnitos & coniunctos vinculo dilectionis & subiectionis. Ostendit autem quos vocet pauperes , cùm addit. *Laudent illum cæli & terra.* Sola pars ista quæ est, laudent, tantum cōtinet, quantum istæ tres, videant, & lætentur , & quærant Dominum. Deum enim laudat , qui de eo rectè intelligit, & lætatur, & eum quærit. Dicò videant pauperes &cæt. scilicet laudent illum videndo , & lætando & quærendo, cœli i. Apostoli, & terra i. Ecclesia de Iudæis, & mare. i. Ecclesia de gentibus. Benè quidem per terram Iudæi, per mare gentes accipiuntur. Quia sicut terra vndique à mari circundatur , sic & terra Iuda, quæ terrarum pars est exigua , vndique à gentibus clauditur. Ne verò viderentur cœli & terra & mare per se ad hoc deuenisse , vt Ecclesia fierent; humiliat eos, cùm addit. Et, id est , scilicet laudent illum *reptilia ea eis*, id est , illi qui in eis scilicet intelligentes illos sunt reptilia prius existentia. Intransitiua positio. Ac si diceret. Cœli & terra & mare dico , qui prius fuerunt reptilia , id est , terrenis adhærentes , non ad superna spectantes more reptilium , quæ terræ serpunt. Quasi dicat. Laudare eum debent, cùm ex reptilibus eos fecerit ad cœlestia tendentes. Dico laudent , & hoc ideo, *quoniam Deus saluam faciet Sion* , id est , saluabit suos in futuro perfecta saluatione , reducendo in immortalitatem & impassibilitatem: suos dico factos Sion, cernentes scilicet , Deum non per speculum, sed facie ad faciem, id est, manifestè. Vel sic. Saluam faciet Sion, id est, restituet supercœlestem Sion , quæ ci-

Terra Iudæos mare, gentes designat.

A uitas sua erit ex angelis & hominibus , quæ quantum ad homines destructa erit per Adam ; quantum ad angelos autem, minimè. Et hìc interim *ædificabuntur* in virtutibus , *ciuitates Iudæ* , i. Ecclesiæ fidelium confitentium Deum pura fide. Iuda quippe confessio interpretatur. Vnde per ciuitates Iudæ, Ecclesiæ fidelium denotantur , qui Dei confessores existunt: qui in virtutibus sunt munitissimi, ad similitudinē ciuitatum. Ciuitates benè pluraliter ponit. Quamquam enim omnes fideles secūdum fidem Ecclesia vna Catholica sunt, secundum tamen locorum diuersitatē, Ecclesiæ multæ sunt. Dico quod hic ædificabuntur ciuitates Iudæ. In futuro autem *inhabitabunt ibi* .i. in Sion scilicet , in illa beata Dei cōtuitione & ciuitate Dei. Et hoc per se non habebūt, sed *acquirent eam* Sion hæreditate i. per hoc quod sunt Dei hæreditas i. per mortem meam, mei cohæredes efficiētur. Vel sic. Acquirent eam bona vita sua, & operibus, hęreditate. i. ad hæreditatem vt sit eis hæreditas æterna. *Et* in futuro *semen seruorum eius possidebit eam*, id est, semen procedens à seruis eius ; causa erit quod ipsi serui sint eam possessuri , bona opera scilicet quæ hic in lachrymis seminant. vt in futuro beatitudinem æternam cū gaudio metant. Quia vero benè operari nihil est sine charitate, determinat sic. Dico quod fideles inhabitabunt Sion per bona opera sua : *&* .i. scilicet illi *habitabunt in ea , qui diligunt nomen eius*. scilicet Dei hoc nomen quod est Dominus .i. diligunt casto amore quod est Dominus. Vnde Apostolus. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas , charitatem autem non habeam, nihil sum. Per hoc autem inuitat nos ad bonam operationem, & Dei dilectionem, per quam venitur ad patrię cęlestis inhabitationē. Vel sic. Isti tres versus legi possunt. Adhortor cœlos & terrā, & mare, vt Deum laudēt. Cœlos autem & terram. i. Apostolos & Ecclesiā primitiuā ideo ad Dei laudē adhortor,

Iuda confessio interpretatur.

Ecclesia Catholica non nisi vna.

Psal. 121.

Sine charitate nullum opus meritorium.

1. Cor. 13.

quia

quia præuideo. Quoniã Deus saluam A faciet Sion. i. per mortẽ meã saluabit remittendo peccata, & iustificando Ecclesiam primitiuam de Iudæis, quã faciet Sion. i. sublimẽ in speculatione cœlestium secretorum: & mare. i. Ecclesiam de gentibus, ideò ad Dei laudem inuito, quia præuideo quod per mortem meam ædificabuntur à Deo patre in virtutibus, ciuitates Iudææ, id est. Ecclesię gentium Deo confitentium quæ destructæ fuerunt per Adam, & illæ ciuitates ædificatæ in habitabunt ibi in Sion, id est, assiduè habitabunt in conformitate illius B Sion, Ecclesiæ primitiuæ quæ longè perfectior erit: & sic inhabitabunt quod acquirent eam hæreditate. Acquirent & inhabitabunt idem est, sed repetit vt determinet, addendo hæreditate. Quod est dicere. Acquirent fide & opere bono, conformitatem eius Sion hæreditate. i. hæreditario iure, id est, sic vt iure sint vna hæreditas Dei cum ipsa Sion. Cùm enim filijs Abrahæ sit facta hæreditatis promissio, etsi illi non sint filij Abrahæ secundum carnem, cùm tamen mei filij spiritales C futuri sint, qui filius sum Abrahæ secundum carnem, per me veri filij Abrahę futuri iure cum Iudæis Dei hęreditas erunt. Hoc aũt dictum est de gentium Ecclesijs primitiuis. De successuris autem Ecclesijs agit, cũ subiungit. Et semen seruorum eius possidebit eam. Ac si dicat. Non solùm autem ciuitates Iudæ primitiuæ inhabitabunt in ea, sed & semen seruorum eius possidebit eam, id est, illi qui erunt semen. i. filij spiritales ser- D uorum eius Dei Apostolorum scilices, & ipsarum ciuitatum primitiuarum possidebunt eam Slõ secundum conformitatem, sicut etiam ciuitates Iuda. Determinat autem, quos vocat semen seruorum, cùm addit: & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. Quod est dicere. Illos. s. dico semen: & dico quod inhabitabunt in ea, qui diligunt nomen eius quod est Dominus: non reformidant. scilicet quibus gratum est & iocundum eum Dominum esse, & diligunt eum dilectione pura.

IN PSAL. LXIX.

Titulus LXIX. In finem Psalmus Dauid, in rememoratione, cò q psalmum fecit eum Dominus. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid, id est, verba ista sunt Christi in rememoratione. i. in frequenti memoria habita, eo quod saluum fecit. i. faciet' eũ Dominus saluatione in fine tendẽti. i. in perfectionem & consummationẽ suipsius & suorum, suipsius. s. secundum immortalitatem & impassibilitatem & inestabile glorificationem: & suorum secundũ peccatorum remissionem, & iustificationẽ in præsenti, & in futuro, secundum perfectam corporis & animæ beatitudinẽ. Ac si dicat. Christus ante passionem suam prænidens sui, suorumq; saluationem, frequenter hanc orationem fecit, in qua orat de resurrectione, & de constantia in passione, et de inimicorum saluandorum conuersione, & de suorum lætitia & exultatione: quos ad Dei inuitat magnificationem, & ipsorum humiliationem & sui exemplo hortatur ad orationem.*

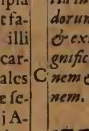

Eus pater *in adiutorium meũ intende*. i. facte intentum in adiutorium meũ, vt sicut inrẽsam promereor saluationem; & ita & tu intensè des, me resuscitãdo immortalẽ & impassibilem faciẽdo. Et hoc adiutoriũ nõ differas vsq; in communem resurrectionem, sed *festina ad me adiuuandum*, vt post tres dies resuscitãdo me, in perfectam beatitudinem reducas. Et per hoc quod me adiuuabis, *confundantur* bona confusione: *& reuereantur*. i. de peccatis suis timeant illi, *qui quærunt animam meam* auferre, Iudęi. s. & non solum qui querũt animam meã, sed etiam *qui* solummodò *volunt mihi mala*. *Auertantur retrorsum & erubescant*. Præposteratio erubescãt. i. verecũdentur de malitia sua, & sic auertantur ab ea retrorsum

post

post me euntes. i. mei sequaces effecti. Multi namq; sunt mihi mala volentes, qui non sunt animam meam quærentes. Dico auertantur, & hæc auersio non differatur vsque in seculum futurum: Sed *erubescentes statim*. i. in breui post resurrectionem meam, *auertantur* de malitia sua illi *qui* volentes mala, *dicunt mihi euge euge*: Magister scim⁹ quod verax es &c. Quod est dicere. Illi auertantur, qui blanditijs suis me decipere niuntur. Dico confundantur qui quærunt animam meam. Illi verò qui iam quærunt te, benè operando mei exemplo, discipuli mei. s. *exultent* in futuro, in te. i. in adeptione beatitudinis quæ in te est: & hîc interim *lætentur* de spe adeptionis. Et ipsi idem *qui diligũt salutare tuum*. i. saluationem, quàm eis in futuro dabis, per quam & ipsi & hîc & in futuro saluabũtur. Vel salutare tuum. i. saluationem quam eis in futuro dabis, dicant in bono desiderio suo post resurrectionem meam, *magnificetur Deus* Christus. & hoc semper, vt qui iam magnificatus est per resurrectionem & suiipsius glorificationem, magnificetur hîc semper remittendo suis peccata: & iustificando eos de generatione in generationem vsq; in finem mundi: & in futuro magnificetur per suorum perfectam glorificationem. Dico vt de me Deo dicant magnificetur Deus. De se verò dicant, *ô Deus adiuua me*, bene cooperando & me à peccatis eripiendo. *Nam* ego *egenus sum*. i. nullius alterius ope potens saluari, nisi tua. *Et pauper*. i. ope mea saluari impotens. Dico adiuua me, & tu *Domine ne moreris*. i. non sis tardus ad adiutorium & liberationẽ meam. Nam tu solus es adiutor meus ad benè operandum & liberator à vitijs. Quod est dicere. Tu solus adiuuare me potes & liberare.

Matt. 22. 16

IN PSALM. LXX.

Tonadab.

Titulus LXX. Psalmus Dauid filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. *Innuitur hic figura historiæ de Ionadab qui in lege veteri sacerdos*

A *Dei sanctissimus fuit, & filijs suis præcepit vinum non bibere, nec in domib⁹, sed in tabernaculis habitare: cuius præceptis non defuit filiorum obedientia. Per Ionadab autem qui spontaneus Domini dicitur, Christus cõgruè figuratur, qui sacerdos in æternum iuxta ordinem Melchisedech, nõ ex timore seruili, sed amore sponteneo & casto, Domino patri seruiens obedientiæ suæ cursum peregit.* Hiere. 35. 7

Qui Christus filijs suis spiritalibus fidelibus. s. præcepit vinum non bibere. i. carnalem voluptatem non amare, quæ homines sibi subditos à Deo retrahendo dementat, more vini inebriantis. Iuxta quod in Euãgelio idem asserit. Qui vult B post me venire, tollat Crucem suam quotidie & sequatur me. *Præcepit quoq; non in domibus sed in tabernaculis habitare. i. cùm in terrenis habitent non sic habitent, vt in domibus, sed quasi in tabernaculis. s. non putẽt ea esse manenta, ad similitudinem domus. sed trãsitoria ad similitudinem tabernaculorũ. Iuxta quod Apostolus dicit.* Tanquam nihil habẽtes, & omnia possidẽtes. *Et alibi.* Non habemus hic manẽtem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Luc 9. 23. 2. Cor. 7. 10

C *Tituli verò literæ sic adaptatur. Psalm⁹ iste est Dauid Christi orantis prosc, vt resuscitẽtur, & in passione consistans efficiatur: & est psalmus iste filiorum Ionadab. s. Christi, & determinat quorum filiorum, cùm dicit.* & priorum captiuorum. *Quod est dicere. Qui prius captiui & à patria exulantes fuerunt per Adam: post ea verò per Christum ad patriã reducti: & hoc dicitur ad differentiam spirituũ cælestium, qui cùm filij sint adoptiui à verbo Dei creati, non tamen prius extitêre captiui. Et benè quidem dicitur* psalmus iste filiorũ Ionadab. Hebr. 13. 14

D *In hoc enim psalmo agit Christus de suorum filiorum salute & laude, & constantia prædicationis. Agit quoq; concessiue de inimicorum confusione & pudore.*

IN te Domine speraui. Prætẽsio meriti. Quod est dicere. Domine pater speraui ea quæ sunt in te, immortalitatem & impassibilitatem. Ergo

non

non confundar in æternum. Et si ad tē- A dam obedientia mea, *eripe* resuscitando *de manu*. i. de potestate *peccatoris*, ne vlterius me affligendi licitum habeat. Exponit verò per partes de manu, cuius peccatoris oret se eripi, cùm dicit. Scilicet *eripe me, de manu contra legem agentis*, Iudaici populi, in hoc quod mihi negligit obedire, cùm ipsi sit à lege præceptum. iuxta quod Moyses dicit. Prophetām ex fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vester tanquam me, ipsum audietis: & omnis qui nō exaudierit Prophetam illū, exterminabitur de populo meo: & eripe me *de manu iniqui* gentilis populi, qui me crucifiger, & in sepulcro custodiet: qui cùm non sit contra legem quam nō habet, saltem iniquus est. i. infidelis & malè operans. Repetit autem quod orauit, esto mihi in Deum &c. Cùm dicit ne proijcias & cætera, vsq; ad quia dixerunt, vt præponat causas quas superius non posuit, quæ causæ continentur ab illo versu. *Quoniam tu es patientia mea*, & cætera vsque ad *ne proijcias*. Quæ sic leguntur, & construuntur. Orauit vt eripias me de manu peccatoris. Oro etiam *ne proijcias*, id est, nè despicias *me* quin protegas *in tempore senectutis* positum, ante resurrectionem: scilicet, quamdiu temporalis ium. Post resurrectionem namque æternus ero, & sine tempore. In tempore dico senectutis id est, vetustatis in quo scilicet vetustatem Adæ retineo, nō secundum peccatum, sed secundum pœnam peccati. i. in quo mortalis & passibilis existo, quod est pœna peccati veteris Adæ. Et ideo non proijcias. *Quoniam tu Domine es patientia mea*, id est tu causa es patientiæ meæ. Vt enim tui conformitatem obtineam, tribulationes patienter sufferam. Et ideo adhuc ne proijcias, quoniam tu *Domine* es *spes mea* id est, in te spem habeo remunerationis, quæ spes procedit *à iuuentute mea*, id est, à prouido consilio & strenuitate mea. Quod est dicere. Ideò spem habeo in te, qui prouidus sum in consilio, & strenuus in actu obe-

Deut 18. 15. Actu. 3. 22

B

C

D

dientiæ

dientiæ tuæ. Alioquin. n. spes mea esset irrita. Iuuentutem quippe, pro prouido consilio & strenuitate ponit, quia iuuenum est prouido vti cõsilio, & in actu esse strenuos. Et ideo adhuc ne proijcias me, quia *in te* existens *confirmatus sum*, id est, firmus factus sum, *ex vtero*. i. ex tempore conceptionis meę non sum infirmatus in Adam, per originale peccatum, sicut cæteri homines, qui dum concipiuntur secundùm legem concupiscentiæ quæ pœna est originalis peccati, fiunt & ipsi originalis peccati rei. Quod est dicere. Me cõceptum absque lege concupiscentiæ, confirmasti à tempore meæ conceptionis in tui conformitatem. s. vt à peccato immunis essem, sicut tu. Vel sic. In te. i. in tui conformitate confirmatus sum ex vtero. i. secundum humanitatem quam accepi in vtero. Secundum Deitatem enim in qua tibi par existo. confirmatione nõ egui: & ideo adhuc ne proijcias me, quia *tu es protector meus*, ne in aliquo caderẽ: *de vētre matris meæ*. i. semper me protexisti ex illo tẽpore, ex quo processi de ventre matris meæ. Vel sic. Protector meus es tu, secundum illã naturam qua processi de ventre. s. secundum humanitatem. Quasi dicat. Quia hucusq; protector meus fuisti, oro deinceps ne me proijcias: & ideo adhuc ne proijcias, quia *in te* est *semper cantatio mea* fundata. i. iocunda laus mea. i. quia te semper iocunde laudo, & affectione & operatione. Vel cantatio mea est in te. i. omnis delectatio mea: & quia terrenis omnibus neglectis, in tui solummodò laude nitor, in te delector: *tanquã prodigium factus sum multis*. i. impijs qui multi sunt ad comparationẽ bonorum, quorum numerus paruus est: factus sum tanquam monstrũ, vt me omnino respuant & abhorreãt, quasi monstrum essem: & ideo adhuc ne proijcias, quia *tu* es *adiutor fortis* ad bene operandum. Vel sic. Dico quod factus sum prodigiũ multis: & tu tamẽ es adiutor fortis, ne cedam ipsis multis. Orat autem, vt Deus faciat eũ in laude eius perseuerare, sic. Quia tu es spes mea, & per te confirmatus sum: *repleatur os meum laude*. i. cum te iam laudauerim de his beneficijs collatis, fac omnino repleri os meũ laude. i. fac me in laude tua perseuerare, *vt* scilicet ego *tota die*. i. iugiter *gloriam cantem tuam, & magnitudinẽ tuam*, id est, vt ego lætanter ascribam tibi gloriam meam & magnitudinẽ meam. Quod est dicere. Vt reputem quod sum glorioſus & magnus, hoc esse ex te. Vel sic. Vt cantem gloriam tuam & magnitudinem tuam. i. vt lętanter tibi ascribam supradicta beneficia mea, quæ erunt gloria tua & magnificentia. i. causa erunt, quod glorioſus videaris hominibus & magnificus. i. potens: & hoc totum est ac si dicat. Fac me in laude tui perseuerare. Hoc modo. s. vt omnia hæc beneficia supradicta tibi ascribam non mihi. ¶ Ostensis causis pluribus, & incidenter oratione interpositis: ad vltimum illud ponit, cuius rei gratia causas apposuit sic. Quia tot & tanta mihi contulisti beneficia s. vt esses patientia, spes, confirmatio, & cantatio mea. *Ne proijcias me in tempore senectutis*, & repetit illud idẽ æquipollenti voce apponẽdo aliam causam, cùm dicit. *Ne derelinquas* inquam me. i. ne proijcias in tempore senectutis, *cùm* hoc sit, quod *defecerit virtus mea*. Defecerit, hic præteritum est, ac si dicat. Non debes relinquere, quia virtus omnis quæ in me est, sic defecit, vt non sit mea reputata. i. non reputo virtutem quam habeo, ex me habere, sed ex te. Vel potest esse determinatio, sic. Ne derelinquas, inquam, cùm deficiet virtus mea. i. cum reputabitur potentia mea defecisse in morte scilicet. Vel potest in hac sententia legi, defecerit, si non præteritè accipiatur. Repetit autem quod superius dixit, Eripe me de manu peccatoris æquipollentibus verbis, cùm dicit. Deus ne elongeris à me & cęt. præponendo causas alias quas non posuerat, quæ continẽtur ab illo loco vbi habetur. *Quia dixerunt &c.* Vsque ad, *Deus ne*

elon-

Concupiscibilia est pœna originalis peccati.

elongeris, quod sic legitur. Non solùm oro ne me proijcias in passione, sed oro etiam ô *Deus ne elongeris à me*, vt differas resurrectionem meam vsque in futurum. Sed tu qui *Deus meus* es, cui specialiter obedio, *respice in auxilium meum*, vt scilicet post tres dies me resuscites. Et hoc ideo oro, quia *inimici mei* ludæi *dixerunt*, i. dicent adinuicem, & hoc mihi. i. ad damnum meum. Determinat verò quos vocet inimicos, cùm addit. *Et* illi inimici inquam *qui custodiebant animam meam*. i. qui insidiabuntur animæ meæ, si fortè aliquid dignum reprehensionis viderent in ea, *fecerunt*. i. facient *consilium in vnum* malitiæ eundo. In hoc autem quid grauius notat, cùm dicit consilium fecerunt. Peius enim est de malo agere per consilium, quam temerariè. Dico quod consilium fecerunt, *dicētes* vnus ad alium: *Persequimini eum* tribulationibus. Nam *Deus* cuius filium se asserit, *dereliquit eum*. i. contempsit. Et non solum persequimini, sed *& comprehendite*, eum ne euadat. i. interficite, *quia non est qui eripiat*. Ac si dicat. Ipse dicit quia Deus eripiet eum à morte post tres dies, sed ille non eripiet: idcirco comprehendite eum morte. Agit autem cōcessiuè de inimicorum confusione, sic. Dixi vt respiciasin auxilium meum, & ex opposito *confundantur* in malo. i. erubescant *& deficiāt* ab omni prosperitate mundana, *detrahentes animæ meæ* virtutes suas. id est, Iudei qui mihi auferunt virtutes meas. quantum ad suam reputationem, dicēdo me esse seductorem & legis destructorē: & non parum confundantur & deficiant, sed *operiantur confusione & pudore*. i. circumuallentur erubescentia & corporali destructione. A similitudine corporis, quod omni parte vestimētis operitur Quod est dicere. Plenariā habeant cōfusionem & pudorē illi, *qui quærunt mala mihi*. f. vt interficiant & in morte detineant. Ac si dicat. Non solùm habeant confusionem & erubescētiam, quia mihi detrahunt, sed quia etiam mala mihi quærunt. Confusionem superius accepit pro erubescentia. Et defectum pro destructione vbi dixit, confundantur & deficiāt. Hic autem confusionem pro destructione ponit, & pudorem pro erubescentia. De spe verò suorum. & laude quam Deo facient agit, sic. Dico quod inimici confundantur. *Ego autē semper sperabo*. i. mei semper sperabunt in te perfectam in futuro saluationem exemplo saluationis meæ: *& adijciam super omnem laudem tuam*. i. adijcient laudē tibi existentem super omnem laudē tuam, à priori populo datam. Quod est dicere. Laudabunt te omni modâ laude, quæ perfectior erit laude populi prioris, cùm & ipsi perfectiores sint futuri. Et notandum, non dici perfectiorem laudem, Apostolorū, & cæterorum in noua lege existentium, laude quorundam, qui & si sub lege veteri essent, viri tamen erāt noui testamēti per fidem, vt fuit Helias & cæteri perfectissimi, qui mundum omninò spreuerūt. Sed laudē nouorum dicit perfectiorē laude illorum veterum, qui non adeò perfecti extiterunt, quorū multus numerus fuit. Vel adijcient laudem super omnem laudem tuam, de rerū creatione tibi collata. Scilicet vt cum lauderis de mūdi creatione, multò magis te laudabūt de generis humani reparatione. Dico quod adijciēt laudem. i. laudabunt te innocentia, & iustitia sua, quam non reputabunt suā esse: Sed *os meum*. i. meorū *annunciabit iustitiam tuā*. i. omnem iustitiā suam à te esse: & *tota die*. i. iugiter annunciabit *salutare tuum*. i. saluationem futuram à te fore, non à meritis suis. Vel sic. Dico quod mei sperabunt in te semper: & hoc dico generaliter. Os autē meum. i. prædicatores, qui dicendi sunt os in corpore meo. i. Ecclesia, annunciabunt iustitiā oēm tuam esse. i. à te. Et tota die salutare tuum. Hæc non mutantur. Et ideo annunciabunt mei iustitiam omnem à te esse: *Quoniam non cognoui literam* esse iustificantem, id est, mei cognoscent literam legis veteris non posse

Confusio interdū pro erubescentia. hic verò pro destructione accipitur.

aliquem

2.Cor.3.6. aliquem iustificare. Litera enim occidit. Quod est dicere. Cognoscent illud esse falsum, quod Iudæi affirmabant aliquē ex lege iustificari posse. Lex enim solummodò peccatum indicat. Non etiam ad abstinendum adiuuat. Et cognoscendo per literam non posse iustificari. *Introibo*, id est, mei introibunt *in potentias Domini*. Quod est dicere. Qui prius se potentes existimabant ad bene operādum per liberum arbitrium, & per legem, se per hoc insufficientibus cognitis ad bene operandum, introibunt in potentias Domini. i. ad hoc diuina gratia inspirante ingredientur, vt se reputent potentias bene operandi & à vitijs abstinendi nō à lege sed à Domino habere. Vnde in Euangelio legitur. Sine me nihil potestis facere.

Ioan.15.5. Non solum annunciabunt iustitiam suam esse tuam. i. à te: Sed ô Deus *memorabor iustitiæ tuæ solius*. i. mei memorabuntur iustitiæ tuæ, quę sola est. i. singularis. i. incomparabilis perfectissima. Vnde legitur. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs.

Psal.142.2. Quod est dicere. Dicent te vnicam & singularem & perfectissimam habere iustitiam, & hoc memoriter dicent, non negligenter. Hoc autem quod iustitiam suam, tuam esse annunciabunt, & solam & perfectissimam iustitiam tuā memoriter prædicabunt, non ex se habebūt solummodò, sed te cooperante. Quia tu *Deus docuisti me*. i. docebis meos spiritali sapientia tua eis interius impēdente, & ideo *pronunciabo mirabilia tua*. i. mei pronunciabunt alijs mirabilia tua iustitiā. s. quam generi humano per me restitues, & salutare tuum, quod in futuro daturus es.

Hoc autem superius dictum est, vbi dixit, *Os meum* &c. Sed ideo repetit, vt ostendat pronunciationis eorum perseuerantiam. sic. Dico quod mei annunciabunt mirabilia tua, & hoc *ex iuuentute mea*. i. ex tempore martyrum, qui iuuenes erunt. i. in fide calentes & strenuè agentes, more iuuenum qui feruentes sunt ætate & strenui actione: *& nunc*. i. in ipsa iuuen-

Iuuenes pro martyribus.

A tute *vsq;* pronunciabunt. i. assiduè & constanter, mortis metu non deficientes, & ea vsque in senectam pronunciabunt mei. i. vsq; tempus Confessorum, qui senes erunt. i. aliquantulum frigidiores Martyribus, non mortem corporis pro Deo subeuntes, sicut senectus frigidior ętas est iuuentute. Et pronunciabunt *vsque in senium*. i. vsque in tempus Antichristi, in quo multi à feruore fidei frigescent. ideoque senium dicitur, cò quod senium ætas frigidissima sit & defectibilis. De quo tempore Dominus in Euangelio dicit? Ex abundantia iniquitatis refrigescet charitas multorum. Quod est dicere. Mei cōstāter te laudabunt, & illi qui erunt in iuuentute, & qui in senectute, & qui in senio. Vel Martyrum tempus iuuentutem dicit. Tempus autem Cōfessorum senectutem: & tempus Antichristi senium, cò quod prius fuēre martyres, post eos autem sunt temporaliter Confessores, ad vltimum autem, tempus Antichristi erit. Ergo quod mei pronunciabunt & in iuuentute, & senectute, & senio: *Ne derelinquas me*. i. meos inadiutos, *donec omni generationi*. i. donec annuncient omnismodi gēnerationi, *quæ uentura est* vsque ad finem mundi. *brachium tuum & potentiam tuam & iustitiam tuam*, me. s. qui brachium tuum sum, per quem diabolum fortiter expugnabis. Sicut aliquis brachij fortitudine debilem hostem superat: & qui sum potentia tua, per quem facies fideles potentes ad resistendum vitijs, & qui sum iustitia tua per quem fideles iustificabis. Me dico potentiam & iustitiam tuam *vsq; in altissima* pertingentem. i. qui non tantum in hominibus potētiam habeo, sed in altissimis etiā cœlestibus spiritibus. Vel sic aliter legi potest, vt brachium non mutetur. Dico donec annuncient me brachium tuum, & potentiam tuam, & iustitiam tuam, ab infimis rationabilibus creaturis vsque in altissima eundo. i. vsque in supercœlestes rationabiles creaturas. Quod est dicere. Donec annuncient

Tempus Antichristi vocatur senium.

B Mat.24.12

C

D

omnem potentiam & iustitiam esse ex te. Incipiendo ex potentia & iustitia hominum, qui infimi sunt ad comparationem Angelorum, & eūdo vsque in potentiam ipsorum Angelorum, ac si dicat. Hoc reputabunt esse ex te, quòd ibi erunt potentes in futuro iusti in operibus: & hoc quod Angeli iusti sunt in affectione dilectionis Dei, & potentes. i. alti in beatitudine. Commendat autem ipsos Angelos ad Dei laudem, quasi admiratiuè de eis agendo sic. Dico vsq; in altissima, & illa *magnalia*. i. altissima tua, quę magnalia dicuntur. eò quod in excellētia dignitatis magna sunt, *quæ*. i. quanta *fecisti*. i. quàm digna: & ideo *quis similis* est *tibi* in sublimitate potentiæ? Nullus. Ac si dicat. Inde comprobari potest nullum tibi esse similem. Et quia nullus tibi similis est, cùm adeò potens sis, quoniam Adam & Eua voluerunt se facere similes tibi per comestionem pomi, dicentes, erimus sicut dij: *Quantas*. i. quam magnas *tribulationes ostendisti mihi*, i. meis ne vlterius superberent: & quam *multas* & quam *malas*. i. quam nociuas, mortem. s. & omnismodi passiones, quæ animæ & corpori asperrimæ sunt & nociuę: & tu *conuersus* ab ira. i. à vindicta quam in eis per tribulationes exerces: *vivificasti me*. id est, per mortem meam viuificabis meos interiori viuificatione eos innocentes & iustos faciēs, & in futuro *reduxisti me*, id est, retroduces meos ad patriam, scilicet de qua per Adam sunt expulsi. Meos dico ita tūm *de abyssis terræ* educendos, id est, de imo terrenitatis. Prius enim eos in Adam de humilitate & vtilitate terrenitatis eduxisti, vt ex limo terræ faceres animatos & non morituros: qui per peccatum Adæ ad eandem imitatem præcipitati sūt, vt moriendo efficiantur cinis & pulvis, vnde eos in futuro eripies. Abyssum dicimus nimiam profunditatem: ideoque pro imitate ponitur. Dico quod reduces eos de abyssis terræ: & tunc *multiplicasti magnificentiam tuam* Deus, id est, multiplicem in eis facies magnificam gloriam tuam, immortales faciens & impassibiles, & omni beatitudine fœlices: & prius hīc *conuersus consolatus es me*, id est, viuificabis meos: & per hoc consolaberis, vt superius dixi, ibi vbi posui viuificabis me. Hoc autem ideo repetit, vt per effectus ostendat, qualiter de imis eos assūmat. Per hos autem effectus comprobabitur te eos viuificasse. Nam & ego confitebor, &c. *Nam* signum est positionis: & verò benè positum est quantum ad ordinem. Ac si dicerēt: tu viuificabis, & mei confitebuntur tibi, id est, ad honorem tui, *veritatem tuam*, id est, te veracem in promissione tuā de mundi reparatione per me completa: & de futura saluatione complenda. Dico quod mei confitebuntur tibi: mei dico quidam existēres *in vasis psalmi*, id est, in psalterio: quod dicitur vas psalmi, eò q̄ fiat in eo psalmus. s. in cōtemplatione bonorum supernorum: per quam in Dei laude resonabunt, ad modum psalterij quod ex superiori resonat. Vasis pluraliter ponit, quantum ad plures fideles. *Et psallam tibi*, id est, quidam meorum bono opere te laudabunt, existendo *in cithara*. i. in actiua vita: quæ per citharam ex inferiori resonantem congruè denotatur, eò quod inferior sit contemplatione. Dico quod tibi psallent & confitebuntur. Tibi dico qui *sanctus* es *Israel*, id est, adeò sanctus, vt potens sis sanctificare omnes fideles, quos facis Israel: cuius rei desiderio tibi psallunt & confitentur. Et hoc est ac si dicat. In hoc poterit videri te eos viuificasse, quia tibi psallent & confitebuntur: quod aliter non esset. Et *cum cātauero* tibi, id est, cum mei laudabunt te: *exultabunt labia mea*, id est, meorum. in ipsa laude. Et ne acciperemus labia exteriora, addit. *Et* hoc modo. s. *anima mea*. i. meorum, *quam redemisti*. i. mei exultabunt laudando te affectionibus animæ suæ: ideò quia eam redimes per me. Affectiones autem labia dicūtur, eò quod per eas anima sibi interius loquatur. Nō

Genes. 3. 5.

Abyssus pro nimia profunditate.

Affectiones cur labia dicantur.

solum autem anima meorum in tui laude exultabit: *sed & lingua mea*, id est, meorum *meditabitur iustitiã tuã*, id est, in tui laude cum meditatione non temere annunciabunt omnem iustitiam esse tuam. i. à te. Hoc autem superius pôsitum, vbi posuit os meum &c. Ideò repetit vt addat. Hoc cõtuitu annunciabunt. *Cùm* hoc erit quod illi qui quærunt mala mihi Iudæi. ſ. *confusi* in malo *& reuerити fuerint*. i. erubescentes de resurrectione mea: & timentes in persequutione Vespasiani & Tyti. Quod est dicere. Cùm viderint iusto iudicio tuo illos esse factos erubescentes & timidos. hãc iustitiam tuam aliis annunciabunt, vt ab eorum conformitate retrahãtur. Vel sic. Lingua meorum meditanter proferet iustitiam tuam. i. dicet te esse iustum iudicem: cùm confusi & reueriti fuerint *qui quærũt mala mihi*. i. cum præuiderint quod timebunt & confundentur in futuro omnimoda confusione. Illi qui quærunt mala meis, qui hic non videntur reuerentes, sed securi: nec cofusi, sed beati. Quod est dicere. In hoc te iustum iudicem esse ãnunciabunt, quod præuidebunt inimicos suos iusto iudicio tuo futuros esse confusos & reuerentes.

IN PSALM. LXXI.

Titulus LXXI. Psalmus Dauid in Salomonẽ. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid Prophetæ in Salomonem respicientis. i. in verum Christum Salomonem. i. verum pacificũ, qui fecit vtraq; vnũ, & qui est pax nostra.* Ephes. 2. *Hic autem psalmus & si videatur quædam habere quæ Salomoni filio Dauid contigissent. secum dicit: Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et iudicabit populos, & si qua cætera talia sunt: cùm tamen quædam habeat quæ nullatenus eidem Salomoni cõtigerint: vbi. ſ. dicit:* permanebit cũ sole & ante lunã: *&* adorabunt eum omnes reges, *&* cætera similia, *totus competẽter in Christum verũ & significatum Salomonem est referendus,*

Contuens namq; Esdras psalterij titulorum impositor, qui lõge post Salomonem regem Israel temporaliter extitit ab eodem Salomone Christum significatum fuisse, & secundum nominis interpretationem. & secũdum rei gestionẽ: psalmũ ipsum qui de Christo legendus est, Salomonis nomine titulauit. In Salomonis namq; tempore iustitia & pax maxima fuit in Israel: vnde etiam idem pacificus dicitur. Et dilatatum fuit regnum eius valde. Et ipse sapientissimus extitit: sic etiam vt regina Austri venisse legatur à finibus terræ audire sapientiam eius. Sic & Christus qui verus pacificus fuit, mundum iustificauit & Deo pacificauit. Et sapientissimus existens reginam à finibus terræ Ecclesiam. ſ. quam ex captiua reginam & sponsam suam fecit, per prædicatores ad se vocauit: & sapientiam præceptorum eius eam audire fecit. De dilatatione regni eius Christi, & de iustitia et pace in eius tempore futura, & de eius æternitate, & quomodo sibi regnum acquiret, & qui in regno eius erunt: & de eius regni benedictione & saluatione Propheta agit: in ipsius laude satis ample immorando. Pro quo in principio psalmi orat, vt ei Deus Pater iudicium & hic & in futuro ad vitalitatem populi sui tribuat. Orat quoq; vt montes & colles pacem à Deo suscipiant, quam suscepta populo suggerãt: In fine verò psalmi eidem regi benedicendo, nobis et benedicendi dat exemplum.

Esdras putatur singulis psalmis suos imposuisse titulos.

Salomon vltus pacificus.

3. Reg. 10. 2.

DEus iudicium tuum regi da, id est, iudiciũ quod tu cùm sancto Spiritũ de mundo exercens, & in futuro facturus es: da Christo regi secundum quod homo est, quod iam habet secundum quod Deus. Et ostendit quod iudicium, & cui regi cùm addit. *Et iustitiam tuam filio regis.* Hic autem per endiadim idem est iustitia, quod & iudicium. Ac si dicat. ſ. filio tui regis Christo, da iustum iudicium tuum. Et benè dicit, *tuum*, cùm hoc iudicium Patris sit, & Filij & Spiritus sancti. Licet hoc à quibusdam astruatur. Non. n.

Iudicat trinitas. Ioann. 5. 22.

Pater

Quo pacto Pater non iudicet quē quam.

Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Quod nihil impedit, cùm sic intelligendum sit. Pater nō iudicat quemquam visibiliter: quia ipse inuisibilis est: sed omne iudicium dedit filio, secūdum quod homo est, cùm secūdum quod Deus est æqualis ei sit, & nihil ipsi ab eo cōferatur. Sic. s. dedit filio omne iudicium, vt ipse visibilis apparens, totum in futuro iudicet, cooperāte tamen inuisibiliter totius potentia trinitatis. Et exponit ipsum iudicium per partes, sic. Dico, da filio tui regis Christo iustum iudicium tuum, scilicet da ei *iudicare populum* tuum *in iustitia: & pauperes tuos in iudicio.* Iustitia & iudicium idem est. Populum vocat minores, pauperes autem sanctiores, qui mundum omnino spernentes, Christum nudi & inopes sequuntur. Et est ac si dicat. Da ei potē tiam in futuro iudicandi populum tuum. i. minores fideles: qui populus dicuntur, eò quòd maxima multitudo erit eorum, ad comparationē malorum. Vel sic hi duo versus leguntur. Deus iudicium tuum regi da: & hīc & in futuro: & vt iudicium illud prosit populo saluandorum, da iustitiam tuam. i. iustitiam quæ ex te est. filio illius regis. s. populo Christiano, qui filius erit spiritalis regis illius. Quod est dicere. Iustifica illum regis filium, & secundum peccatorū remissionem & secundum virtutum & bonorū operūm perfectionē. Si. n. iniustus relinqueretur. iusto iudicio regis damnaretur. Et exponit iudicium per partes, sic Dico, da iudiciū s. da ei iudicare hīc populum tuum, quem dixi filium regis: in iustitia i. secundum quod iustitia ipsius populi promerebitur à te data. s. vt cum idem populus in hoc mundo iustus sit, plus ab eodem rege iustificetur. Et da ei regi iudicare in futuro in iudicio iusto pauperes tuos, fideles scilicet qui non extra velle sunt pauperes: sed tui pauperes. id est, pro te.

Per maiores autem fideles, quos pauperes dicit, dat etiam intelligere minores: qui si non sint mundum omnino relinquentes, in futuro tamen saluandi sunt. Vt autem istud iudicium fiat & hīc & in futuro, *suscipiāt montes pacem populo* exhibendam. i. Apostoli qui alti sunt vt montes ad comparationem collium susciplant ab ipso rege pacem. i. dilectionem Dei & proximi, per quam pax erga Deū habetur & erga proximū. Ideoque pax iure dicitur; quam populo id est minoribus ab illuniciet. *et* quoniam montes non sufficerent. *colles*, id est, minores prædicatores, qui dicuntur colles, eò quòd inferiores erunt in sanctitate ad comparationem collium, qui montibus sunt inferiores, suscipiant ab ipsis montibus iustitiam *populo* annunciandam. Iustitia idem est quòd pax: & bene dilectio Dei & proximi iustitia dicitur: eò quod omnis eam perfectè habens, perfectè iustificatur. Enunciat autem quod orando & optando dixit, vbi posuit iudicare pōpulum &c. sic. Dico, suscipiant montes pacem & colles iustitiam populo exhibendam. Et postquam montes & colles pacem populo susceperint, *iudicabit* ille rex in futuro *pauperes populi*, scilicet remunerābit iusto iudicio suo, illos quos dixi montes & colles, qui pauperes erunt hīc in pōpulo suo mundum relinquentes; *& saluos faciet* æterna saluatione *filios pauperum*, subiectos scilicet qui filij erunt spiritales Apostolorum & prædicatorum: *& humiliabit calumniatorem*, diabolum. s. deprimet ne vlterius locum habeat suos tentandi vel accusandi: qui quamdiu mundus iste durat, calumniator est. i. accusator, non voce, sed mala sua conceptione. Est etiam calumniator. i. inquantum potest totius boni disturbator. Illum enim vsualiter calūniatorem dicimus qui bonum disturbare intendit. Vel calumniatorem humiliabit. i. quemcunq; impium, qui hīc suis calūnias i. scandala infert. ne vltrius locum habeat eis calumniandi. Vel sic potest legi secundū sententiam. quam in duobus primis versibus exposuimus. vt continuatio nō

Minores prædicatores scil. colles nuncupantur.

Maiores autem cur montes. Iustitia.

Calumniator, diabol⁹.

mutetur. Postquam pacem susce-
perint montes, & colles, & populi,
iudicabit hic, id est, remunerabit hic
pauperes populi maiores scilicet, vt
cùm iusti sint, faciat eos iustiores.
Et per hanc partem innuit, quòd &
minores licet non adeo perfectè, iu-
xta hoc tamen quod iustitia eorum
exiget, remunerabit: & saluos fa-
ciet in futuro saluatione æterna fi-
lios pauperum, id est minores. Et per
hoc datur intelligi, quod multò ma-
gis ipsos pauperes quorum filij erũt,
saluabit, & humiliabit calumniato-
rem in futuro. Hoc non mutatur.
Laudat autem eũ de æternitate sua,
sic. Dico quod humiliabit calumnia-
torẽ: & idem rex qui eũ humiliabit,
permanebit in futuro *cum sole*. i. cùm
maiestate patris secũdùm deitatem
ei consubstantialis. Pater autem iu-
re sol dicitur, cuius naturæ claritas
à nullo potest perfectè contemplari,
sicut solis claritas ab humano vi-
su perfectè conspici nequit: & sic
permanebit quod erit *ante lunam*, id
est, in præsentia lunę secundũ huma-
nitatem. Secundùm deitatem namq;
non est localis. s. in præsentia Eccle-
siæ suæ erit, vt ad cumulum beatitu-
dinis eiusdem Ecclesiæ ab eadem iu-
giter conspiciatur. Ostendit verò qd
vocet lunam, cùm addit. *In genera-
tione*. s. *& generatione* erit, id est, in
præsentia generationis & generatio-
nis. i. omnis generationis iustorũ. Cũ
bis ponat generationẽ, de omnibus
iustorũ generationibus dat intellige-
re. Generatio & generatio idem est
quod luna. Lunam Ecclesiam dicit.
eò quod in tempore persequutionis
decrescat per imperfectionem filio
rum, vt luna: & in tempore pacis cre-
scat per filiorum regenerationis au-
gmentum. Vel sic. Permanebit cum
sole. i. quamdiu sol durabit. Et hoc
exponit cum in sequentibus addit.
Scilicet vsque in generationem hu-
ius generationis subsequutiuam, &
generationem vltimam. Cùm bis ge-
nerationẽ ponit, oẽs generatiões dat
intelligere. Ac si dicat. Tamdiu per-
manebit, quãdiu mundi oẽs genera-

Pater cur dicatur Sol.

Luna Ecclesia.

tiones duraturæ sunt. Et ne putare-
tur post solem & generationes non
esse permansurus, addit. Et ante lunã
est ipse. i. dignior & durabilior erit
luna, scilicet omni re commutabili,
quæ per lunam ideo designatur, quia
luna sæpè commutatur. Vel sic. Ne
videretur non fuisse ante mundum,
addit. Et ante lunam permansit, se-
cũdùm quod Deus. Per lunam quip-
pe quæ pars est omnis creaturæ, om-
nem creaturã vult intelligere. Quo-
niam autem eum regẽ dixerat, & iu-
dicaturum pauperes, & filios paupe-
rum; posset quæri. quomodo eos ac-
quiret in regnum? Quod sic ostẽdit.
Dixi quod rex erit, & pauperes & fi-
lios pauperum iudicabit. Quos pau-
peres & filios sic in regnum sibi ac-
quiret, quod prius *descendet*, id est, ve-
niet de sublimi inuisibilitate sua in
notitiam primitiuæ Ecclesiæ de Iu-
dæis, *sicut pluuia* descendit *in vellus*,
area existente sicca in tempore Ge-
deonis. Et post descendet in notiti-
am gentium, *sicut stillantia stillicidia*,
id est, sicut stillantes pluuiæ *super
terram* descendunt, id est, super a-
ream, vellere manente sicco. Et be-
nè ponit stillantia, vt valeat ad si-
militudinem. Sicut enim stillici-
dium pluuiæ stillat. i. paulatim fluit;
ita & eius notitia paulatim per præ-
dicatores in mentes hominum flu-
xit. Mittit autem nos ad figuram hi-
storiæ de Gedeone. Quem cùm Do-
minus dixisset, Israelẽ à gẽtibus, quæ
nimirum illum oppressérant, libera
turũ, signũ huiusce saluationis à Do-
mino petijt, quod est ei à Domino
concessum scilicet, vt vellus quod-
dam in area positum humidum in-
ueniret, area sicca existente: altera
verò die aream humidam sicco vel-
lere. Per vellus ergo prius à pluuia
infusum, Iudaicus populus præsi-
gnabatur, qui se à Deo sine Dei de-
trimento aliquo abruperat; sicut
vellus ab oue, sine damno ouis ab-
rumpitur. Qui populus tamen secũ-
dum partem imbre gratiæ spiritu-
lis erat infundendus, gentibus inde
siccis existentibus. Per aream autem

Luna quæ omnem creaturam significat.

Iudic. 6. 37

Vellus Iudaicum populum significat.

Area, gentilem.

quæ

quæ postea vellere ficco humida fuit, gentium populus præsignabatur: qui postea Iudæis siccis secundum maximam partem ab ipsa gratia, ea gratia erat replendus. Iuxta illud Apostoli. Cœcitas contigit ex parte in Israel, vt plenitudo gentium intraret. Et benè per aream gentilis plebs portendebatur. Quia sicut area vellus circumquaque ambiebat, sic & infinitus gentium populus, Iudæos quorum non tantus erat numerus, omni parte localiter circundabat. Benè etiam area dicebantur, qui terreni erant in affectionibus, nihil eorum quæ Dei sunt sapiētes. Area namque nihil aliud est, quàm terra. Vel sic versus iste legi potest. Dico quod iudicabit pauperes & filios pauperum: & prius descendet in vterum virginis, non localiter, sed spiritaliter, sicut pluuia descendit in vellus. Quod est dicere. Sicut pluuia descendit in vellus illud, sine velleris corruptione; & inde exprimitur sine eiusdem velleris læsione, sic & Dei verbum descendet in virginem, id est, incarnabitur in virgine, & nascetur sine virginis corruptione: & post descendet in notitiam hominum, vt eos spiritali gratia imbutos, Deo bona opera fructificare faciat: sicut stillicidia stillantia super terram imbuunt eam, & germinare faciunt.

Laudat autem eum de iustitia sua, sic. Dico quod descendet, & in diebus eius, id est, in tempore regni eius, *Orietur iustitia*, id est, genus humanum, quod per Adam in iniustitiam decidit, per eum iustificabitur, quòd per legem & per liberum arbitrium adipisci non potuit. *Et* non parua iustitia sed *abundantia pacis*, id est, abundantissima pax, scilicet dilectio Dei & proximi, quæ & iustitia & pax dicitur, vt superius est ostensum. Abundantia pacis dico, duratura *donec auferatur luna*, id est, Ecclesia de hoc statu in perfectum statum. Vel luna quæ in cœlo est, auferatur de hoc statu in perfectum statum. Luna namque, & sol, & cætera

Rom. 11. 25.

Area gentilis.

A elementa immutabuntur. Iuxta quod legitur. Ecce noua facio omnia.

Quod est dicere. Tamdiu pax eius durabit, donec mundus iste transeat: non quod post non duret in æternum, sed talia genera locutionis fæpius habemus: velut cum dicimus. Expecta me donec veniam: non quod postea velimus eum discedere. Laudat eum etiam de regni eius amplitudine, sic. Dico quod in diebus eius orietur iustitia: & ipse *dominabitur à mari* orientali, vsque ad

B mare occidentale: & à mari australi vsque ad mare septentrionale.

Quod est dicere, dominium eius durabit ab oriente vsque in occidentem: & ab Austro vsque ad Septentrionem: & à flumine incipiet dominari, id est, à Iordane: qui flumē antonomasticè dicitur, eò quod dignissimus fluuius sit in Iudæa. Per Iordanem autem dat intelligere baptisma, quia in Iordane Dominus est baptizatus. Ac si dicat. A tempo-

C re baptismi incipiet apparere Dominium eius, per prædicationem suam. Ante baptismum enim non prædicauit, non vt ignoraret: qui à tempore natiuitatis suę, secundum quod homo erat, omnia sciuit. Non enim, vt Augustinus asserit, locum habere poterat ignorantia, vbi personaliter erat indesinenter Patris æterni sapientia: Sed vsque post annum tricesimum & post baptismum prædicationem differre voluit, vt exemplum daret ante baptismum, &

D anni tricesimi ætatem, à nullo esse prædicandum. Quia verò posuerat à mari vsque ad mare: & cum Maria multa sint, posset intelligi mediterraneum mare, vel aliquod proximum: & sic totus mundus eius dominio non intelligeretur esse subditus; additur *à flumine*, id est, à baptismate, *vsq. ad terminos orbis terrarum* damnabitur, id est, vbique terrarum. Vel à flumine incipiet damnari, id est, à Iudaico populo: de quo primitiuam Ecclesiam constituet: qui metonomicè per Iordanem, qui flumē antonomasticè dicitur accipitur,

Apoc. 12. 5. Donec, quid sæpe in literis significet.

Prædicare quando & quare tunc Christus cœperit.

cò, quod in fudæa sit : vsque ad terminos orbis terrarum, i. vsq; in omnes nationes. Ne verò solum modò illi qui non erunt valdè peccatores intelligerentur in regno eius esse, ostendit illos etiam qui in peccatis erunt teterrimi in eius regno futuros. vt per hoc magis eius iustitiam commendet, sic. Dico quod dominabitur: & ecce illi super quos dominabitur *Æthiopes*, id est, illi qui in moribus sunt nigerrimi, sicut æthiops in corpore, *procedent*, id est, se humiliabũt de superbia sua: & *coram illo*, id est, in beneplacentia eius. Vel procident coram illo, id est, adorabunt eum. Adorantium autem est, coram illo quem adorant, procidere. *Et inimici eius* qui nolent coram illo procidere, *terram lingent*. i. terrenis nimio desiderio adhærebunt: à similitudine illius, qui cum ei cibus comestus non sufficiat, vas etiam lingit, in quo positus fuit: vel à similitudine quorundam animalium, quorum natura est terram lingere.

Ac si dicat. Irrationabiliter se habentes, nimio desiderio terrena complectentur, quæ eis causa perditionis erunt. Hoc autem dicit ad cumulum miseriæ eorum. Ostendit verò ad Dei laudem ipsos æthiopes varias virtutes habituros, addendo sic. Dico quod procident Aethiopes: *& ipsi effecti reges Tharsis*, id est, sui ipsius: & hoc sic vt sint reges contemplationis, contemplantes cœlestia non terrena. Tharsis enim contemplatio interpretatur: *offerent munera* illi regi, scilicet contemplationem suam, & cæteras virtutes nõ sibi imputabunt, sed illius regis munera esse testabuntur: & sic ea munera ei offerent: & Aethiopes adhuc facti *insulæ*, id est, innocentes & reijcientes procul à se omne circumstãs peccatum, ad modum insularum, quæ maris circumstantis æstum à se repellunt, & sicc æ persistunt: *offerèt munera* illi regi innocentiam. s. & cæteras virtutes suas, quas non sibi sed regi attribuent: & ipsi æthiopes facti *reges Arabum*. i. humiles & alios fructificantes: & effecti reges *Saba*, id est, incensi igne caritatis, & ad fidem conuersi, *addncent dona* regi, id est, alios per prædicationem suã Deo adducent, quos se Deo donare facient per subiectionem. Per Arabes quidem congruè humiles & fructificantes accipiuntur. Arabia namque humilis dicitur, vel campestris. Per campestres quippe fructificantes intelliguntur, eò quod campi ad fructificandum habiles sunt. Per Saba verò quæ interpretatur incensa vel conuersa, caritatis igne incensi, conuersique ad fidem meritò designantur. Et notandum, non omnes has virtutes omnibus conuenire, scilicet vt sint contemplantes. & innocentes. & humiles, & fructificantes, & conuersi, & caritate incensi: sed quibusdam perfectis. s. omnes conueniunt: aliæ verò alijs, & aliæ alijs. Vel ad literã intelligi potest. s. quod reges Tharsis illius regionis: & cultores insularum marinarum offerẽt se munera illi regi, per conuersionẽ; & reges Arabum, illorum populorum, & reges Saba, illius terræ, adducent se dona Deo per fidem. Ne verò si ad literam acciperetur, soli Aethiopes illi populi, & reges Tharsis & insularum cultores & reges Arabum & Saba essent adoraturi; addit: *& adorabunt*, id est, veherabuntur *eum* per fidem & bonam operationem, *omnes reges*, id est, omnismodi principes. Per reges, omnes terrarum principes designat, *Omnes gentes*, id est, omnismodi gentes, *seruient* ei casto amore. Et meritò, quia morte sua *liberabit pauperem* mundum, qui ope sua liberari nequit *à potente* diabolo, qui in eum potentiam per peccatum Adæ exercet. Princeps enim mundi huius eijcietur foras. *Et pauperem*, inquam *cui non erat adiutor* aliquis, id est, qui nec per se nec per aliquem adiutorem poterat liberari. Cùm verò dixerat pauperem. i. per se insufficientem, videretur per aliquem posse liberari, nisi adderet, Cui nõ erat adiutor. Et nõ solum liberabit à potente,

Tharsis contemplatio interpretatur.

Arabia pro humilibus.

Saba, incensi igne charitatis.

Ioannes 12.

sed

sed hic *parcet pauperi & inopi:* mundo scilicet, qui quãtum ad auxilium suum pauper, quantum ad alterius auxilium inops est, parcet .i. peccata indulgebit. Posset enim à potente cum liberare, & peccata non remittere, & sic tamen mundus damnaretur. Dico quod hîc parcet: & in futuro *saluas faciet* æterna saluatione *animas pauperum:* fidelium scilicet suorum, qui sunt pauperes .i. in spiritu humiles. Cùm dicit animas esse saluandas, de saluatione quoque corporum datur intelligi. Exponit autem versum hunc singulis singula reddendo, cùm addit: Ex vsuris &c. Quod sic legitur præposteratè. Dico, parcet hic pauperi & inopi .s. morte sua *redimet animas* suorum *ex iniquitate* .i. omni ex crimine precio suę mortis eruet. Et dico quod saluas faciet in futuro animas pauperum: scilicet redimet .i. redemptione suæ mortis redimet *ex vsuris* .i. ex pœnis æternis: quæ ideò dicuntur vsuræ, quia maiores & durabiliores erunt quam peccata, quæ hic fiunt: sicut vsura maior est fœnore. *Et nomen eorum* existentium *coram illo* .i. in beneplacentia eius erit honorabile. Quod est dicere. Quia in beneplacentia eius erunt, honorabile nomen eis dabit, vt prius vocati serui peccati rei & iniusti, & cætera talia nomina habentes, filij dicantur, & reges sui ipsius & iusti, & cæteris huiusmodi vocabulis nuncupentur. Vel sic. Nomen eorum erit honorabile, & hoc erit coram illo .i. in conspectu illius. Quod est dicere. Ipse reputabit nomen honorabile, cuicunque non videatur, & viuet in eis. Ac si dicat. Ideò nomen eorum erit honorabile, quia ipse viuet in eis .i. perenniter erit cum eis. Iuxta quod idem dicit. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Vel sic, *& viuet* legitur. Quia superius dicendo, redimet animas eorum, dabatur intelligi eum morte sua redempturum, addit. Dixi quod redimet moriendo: & tamen postea viuet in æternum resurgendo: non in morte detinebitur, sicut ludæorum infelicitas mentietur. Iuxtà quod legitur. Mors illi vltra non dominabitur. Quia verò de conuersione æthiopum & regum & gentiũ agendo, de sapientum conuersione nihil dixerat: de hac etiam agit sic. Dixi quod adorabunt eum omnes reges & gentes: & etiam *dabitur ei* à Deo patre *de auro Arabiæ*, id est, quidam de sapientissimis philosophis huius sæculi: qui per aurum Arabiæ, quod omni alio auro precio sus est, designatur: eò quod sapientia precio sissima sit ad modum auri Arabiæ. Et ipsi qui erunt aurum, orabunt semper eum, id est iugiter: de hoc ipso hoc accipientes, id est, de doctrina eius, vt orent. Quod est dicere. Ipse dabit præcepta orandi: sicut in Euangelio legitur dedisse discipulis. sic. Pater noster qui es in cœlis, &c. Vel orabunt, de ipso hoc habentes non à seipsis. Ac si dicat. Hoc etiam quod eum orare poterunt, ab ipso habebunt, non à viribus suis. Vel sic. Adorabunt eum, id est, venerabuntur fide & deuotione: de ipso hoc habentes, non per seipsos ad hoc sufficientes: & benedicent ei, id est, laudabunt eum, tota die, id est, de tota illuminatione sua quæ tanta erit vt dies, scilicet hoc quod illuminati erunt fide & sapientia non sibi ascribent sed illi: inde laudabunt eũ. Vel *tota die*, id est, iugiter *benedicent ei*, id est, laudabunt eum voce & opere, de beneficijs sibi ab eo collatis. Et meritò benedicent: nam ipse *erit firmamentum in summis montium*, existentibus *in terra* hac præsenti. Quod est dicere. Ipse firmos facit in omni virtutum perfectione philosophos summos: qui præ nimia scientia dicendi sunt summi mõtes montium, .i. inter alios montes, scilicet alios philosophos. Vel intransitiuè dictum est in summis montium, id est, in summis montibus. Dico quod eos firmos faciet, & in hac terra præsenti vbi locus est defectionis. Vel facier firmos existentes in terra, id est, in terrenitate sua, in carne, scilicet.

Vsuræ, pro pœnis æternis cur ponantur.

Rom. 6. 9.

Matt. 8. 9.

Matt. 28. 20.

Quod est dicere. Dum in hac terrena carne erunt, eos confirmabit ne deficiant. Non solum in futuro, vbi multò magis cõfirmabuntur. Et quia ipse erit eorum firmamentum *superextolletur super Libanum fructus eius* .i. ipsi montes quos firmabit, quos in fide fructificabit, superextollentur super Libanum .i. exaltabuntur in dignitate meorum candentes .i. prosperantes in terrenis, qui per Libanum designantur, eò quod Libanus candor interpretetur, & per candorem solet prosperitas sæpissimè denotari. Quod est dicere. Digniores erunt in terrenis florentibus. Et illi *Ac ciuitate* .i. de Libano scilicet, de Babylonia, quæ est candens in terrenis, & est ciuitas diaboli: *florebunt* in præsentibus bonis *sicut fœnum terræ* .i. vtpote terrenum fœnum, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Quod est dicere. Flos prosperitatis illorum qui ciues sunt Babyloniæ .i. ciuitatis impiorum, quæ est ciuitas confusionis, transitorius est sicut flos fœni. Vnde Esaias. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Vel sic. Dico quod fructus eius superextolletur super Libanũ: & illi qui sunt fructus de ciuitate hac præsenti .i. de Ecclesia, quæ est ciuitas Dei munitissima ituri in aliam ciuitatem, scilicet, in Hierusalem cœlestem: florebunt in bonis operibus ad generãdum messem .i. æternam beatitudinem in futuro suscipiendam: sicut fœnum terræ floret ad hoc, vt semen ex flore procreetur. Fœnum terræ dicit, ad differentiam fœni tectorum, cuius flos inutilis est ad seminis procreationem, quod fœnum priusquam euellatur exaresc it. Et benè ponit de ciuitate. Ac si dicat. De ciuitate hac .i. de Ecclesia, quæ Dei ciuitas est, procedẽt flores iustorum .i. opera bona: & in futuro colligentur messes operum bonorũ, scilicet, beatitudinis æternæ præmium: quoniam autem montes firmabũtur, & superextollentur, & florebunt, *sit nomen eius* regis *benedictum* .i. exaltatũ vsq; *in sæcula* futura. Nomen vsualiter pro gloria ponit. Illum enim qui glorioſus est, magni nominis esse dicere consueuimus. Dico, vt à montibus benedicatur nomen eius. *Ante solem* tamen *permanet nomen eius* .i. gloria eius. Per solem accipit mundi creationem: eò quod tunc sol creatus est. Et est ac si dicat. Nõ adhortor vt gloriam eius exaltetis, nisi ad vtilitatem vestram. Nihil enim ei exaltatio vestra conferet, cuius gloria manet ante mundi constitutionem. Quoniam vero dixerat. Erit firmamẽtum in summis montium, ne putaretur solos maiores, nõ etiam minores firmatutus, addit. Dico quod erit firmamentum in summis montibus, & non solum hoc: sed *in ipso* .i. in fide ipsius *benedicentur* .i. exaltabũtur in omni morum & virtutũ perfectione *omnes tribus terræ* .i. omnismodi tribus terræ, tã ludæorum quã gentium. Iuxta quod ad Abraham promissio facta est, sic. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et quia in ipso benedicentur, *omnes gẽtes magnificabũt eum*. Gentes & tribus idem est. Quod est dicere. Sublimabũt eum laude omnes gentes, dicentes: *Benedictus Dominus Deus Israel* .i. exaltatus sit: quia Dominus est in reb⁹, & Deus fidelium, quos facit Israel .i. videntes se Deum in contemplatione: vel qui Deus apparet Israel .i. fidelibus cuicunq; non appareat Deus. Qui facit &cæt. Ac si dicat Ideò benedictus sit, *quia fecit mirabilia*: & nõ qualiacũq;, sed *magna*: & non alieno auxilio, sed *solus*. Mirabile namq; est eum de virgine natum fuisse, & mundum morte sua redimisse, desperatos ad vitam reducere. & multa alia innumerabilia egisse. *Et* non ad horam sit benedictus, sed in æternum *benedictum* sit *nomen maiestatis eius* .i. gloria magnitudinis eius .i. exaltata sit gloria magna eius. Dico quod oẽs tribus terræ benedicentur in ipso: *&* hoc modo, .s. quod *omnis terra replebitur maiestate eius* .i. omnismodi terreni replebuntur magnitudine spiritus eius. Iuxta quod dictum est per Iohelem. Effundam de spiritu meo super omnem

Libanus pro candore seu prosperitate.

Matt. 6. 30

Esa. 40. 7.

Psal. 128. 6.

Per Solem, mundi creatio accipitur.

Gen. 26. 4.

Ioel. 2. 28.

nem *carnem*. Hoc autem vt replea-
tur: fiat in Ecclesia de Iudæis: fiat in
Ecclesia de gentibus.

IN PSAL. LXXII.

Titulus LXXII. Defecerunt lau-
des Dauid filij Ieſſe, Psalmus
Asaph. *Quod ſic iuxta Auguſtinum
exponitur.* Psalmus *iſte eſt* Asaph *.i. fi-
delis ſynagogæ, habitus pro eo quod defe-
cerunt laudes Dauid filij Ieſſe .i. pro ea
conſideratione quod defecerunt laudes
Iudaici populi qui conſueuit Deum lau-
dare contuitu temporalium bonorum,
non contuitu æternorum. Aduenientе
namque Chriſto, laudes huiuſmodi de-
fecerunt. Cum præceptum à Chriſto da-
tum ſit, non de temporalibus, ſed de ſpi-
ritalibus bonis debere ſollicitari. Iuxta*
Matt. 6. 31. *quod ipſe perhibet in Euangelio.* Nolite
ſolliciti eſſe, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo
operiemur. Scit enim pater veſter
quod his omnibus indigetis. *Et ad-
dit.* Quærite ergo primum regnum
Dei & iuſtitiam eius: & hæc omnia
adijcientur vobis. *Congruè quidem
additum eſt*, filij Ieſſe, *ad differentiam
Eccleſiæ & Chriſti, qui ſolent accipi per
hanc vocem, quæ eſt Dauid: vt intelli-
gatur ad literam Dauid rex Iſrael, qui*
Dauid, pro populo Iſrael. *fuit filius Ieſſe. Per Dauid nimirum
Ieſſe filium metonomicè, populus Iſrael
accipitur, eò quod eius idem Dauid rex
extitit. Et benè etiam ea occaſione quod*
defecerunt laudes *Iſraelitici populi:
pſalmus iſte dicitur compoſitus fuiſſe.
Eccleſia namque, quæ & ſynagoga fidelis
dicitur: quæ prius Deum de contuitu
terrenorum laudauerat, videns poſt ad-
uentum Chriſti bonos affligi, malos ve-
rò proſperari, in indignationem deue-
niens, pænè defecit. Et pænè ex toto ma-
lignorum parti conformata eſt, vt & ip-
ſa poſſet proſperari. Ab huiuſmodi verò
errore Dei gratia opitulante tandem
exempta, malorum proſperitatem co-
gnouit tēdere ad eorum deſtructionem:
bonorum verò aduerſitatem ad ipſorum
ſaluationem. Et ſic amodo non diſplicet,
immò placet ipſi aduerſitas. Vt igitur
bonos ab errore & indignatione retra-
hat: & Deum non in terrenis ſed in bo-*

A *nis æternis eſſe laudandum oſtendat: in
Dei laudem erupit, oſtendens eum eſſe
bonum etiam in afflictione bonorum.
Redarguendo quoque ſe oſtendit erraſſe:
& qua de cauſa errauerit, ſcilicet, con-
tuitu impietatis & malitiæ eorum, ſci-
licet impiorum, quam multipliciter de-
monſtrant: de quorum etiam agit con-
ſolatione futura. Tractat inſuper ad ex-
emplum aliorum de ſui erroris commu-
tatione, & ſui erga Deum ſubiectione:
dicendo ſe Deo amodo adhærere, & in eo*
B *ſpem habere. De titulo quidem iuxta
Auguſt. ſic agitur. Si verò ad Hieronymi
ſententiam recurramus: titulus huius
pſalmi ſolummodo eſſe videtur pſal-
mus Aſaph. Iſtud igitur quod proponi-
tur ſcilicet, defecerunt laudes Dauid fi-
lij Ieſſe: affirmat beatus Hieronymus a-
pud Hebræos huiuſce tituli nequaquam
eſſe partem, ſed ſententiam ad præce-
dentem pſalmum ſpectantem ab Eſdra
competenter appoſitam. Conſiderans e-
nim Eſdras, titulorum compoſitor, in
præcedenti pſalmo negotium aduentus
& regni Chriſti contineri. In cuius
tempore laudes Iudaici populi deficient,*
C *quas pro contuitu agebant terrenorum,
ad inſtructionem in tempore Chriſti
futurorum hanc ſententiam adiunxit:
quam ſic ponit, ac ſi iam rex aduenijſſet:
quæ ſic ad pſalmum refertur. Quando-
quidem rex ille de quo in hoc pſalmo ſu-
periori actum eſt aduenict, qui talis &
talis eſt vt in hoc pſalmo eſt oſtenſum,
deficient laudes Dauid filij Ieſſe, ſcilicet
laudes actæ Deo à populo Iſrael contui-
tu temporalium. Quod eſt dicere. Ille
rex inſtruet ſuos, Deum non eſſe lau-
dandum pro temporalibus, ſed pro æ-
ternis. Has autem laudes defeciſſe innuit*
D *pſalmus Aſaph qui ſequitur: cuius in-
tentio cum ſuperioris tituli expoſitione
oſtenſa eſt.*

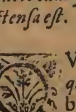

VAM *bonus Iſrael Deus his
qui rectò ſunt corde.* In He-
braica translatione habe-
tur: attamen quam bonus
Iſrael Deus &cæt. Ac ſi dicat. Cùm
ſuos Deus affligi permittat, malosq;
proſperari; à quibuſdam non rectè
conſiderantibus, non bonus in hoc

eſſe

esse decernitur. Attamen ipse qui Deus apparet omnibus qui sunt Israel, quibuscunque non appareat quam bonus .i. valdè & ineffabiliter bonus apparet, in hoc ijs qui recto sunt corde: illis scilicet qui corde recto perpendunt, ad quid impiorum exaltatio, bonorumque deuentura sit afflictio. *Mei autem pœnè moti sunt pedes.* Quod sic ad superiora coniungitur. Rectis corde quam bonus Deus apparet. Sed mei pedes pœnè moti sunt ab eo.i. ratio mea qua animus incedit, sicut pedibus corpus, pœnè separata ab eo .i. pœnè distorsi ab eo rationis meæ contuitum. Et sic *pene effusi sunt gressus mei*, id est, bona opera mea, quibus ad Deum incedo: quasi quibusdam gressibus pœnè effusa est id est exinanita & in irritum deducta. Ad similitudinem alicuius liquoris, qui de vase effusus, in irritum deducitur. Si enim ab eo ratio mea mota esset, omnia bona opera mea ad nihilum redacta viderentur

Ezech.3.18. Iuxta quod Ezechiel dicit: Si auerterit se iustus à iustitia sua, omnium iustitiarum eius non recordabor. Adiungit autem causam. quare pœnè moti sunt pedes eius & gressus. sic. Ideò scilicet pœne moti sunt pedes: *quia zelaui* .i. indignatus sum. considerando rationis intuitu super iniquos. Et exponit vnde zelauit, *super iniquos*, addendo sic scilicet, zelaui *videns pacem peccatorum*, id est, de hoc indignatus sum: quia considerando ipsos iniquos, videbam eos habere vitam pacificam & imperturbatam, cùm peccatores essent & digni perturbatione. Super iniquos dicit, à similitudine illius, qui in alto loco consistens, super inferiores aspicit. Accedit verò ad hoc, vt soluat qua de causa pax sit peccatoribus data, sic. Dico zelaui pacem peccatorum videns. Pacem dico ideo datam à Deo: *quia non est respectus* Dei *mortis eorum*, id est, ideò concedit eis Deus pacem in futuro valdè nocituram: quia non respicit ad mortem eorum, quæ pro hac pace eis continget, vt eos inde clementer eripiat. Si enim eos inde eripere vellet; non eis vtique pacem, immo aduersitatem concederet. *Et* non est *firmamentum* Dei *in plaga eorum* .i. in eis plagatis vulnere peccatorum. Quod est dicere. Et ideò pacem eis concedit, quia non curat confirmare in sanitate eos plagatos: nam si eos aduersitate castigaret, ipsos vtique plagatos, per hoc in sanitate firmaret. Et meritò non est firmamentum in plaga eorum. Nam *in labore hominum nō sunt* .i. non sunt participes laboris hominum, fidelium scilicet. rationabiliter se habētium, ad modum hominum. Quod est dicere. Negligunt ad æterna bona adipiscenda laborare, ad quæ fideles laborant. *Et* ideò *cum hominibus non flagellabuntur*, id est, cum fidelibus non castigabūtur flagellis tribulationum. Vel aliter melius hi versus leguntur: vt adhuc addat causas, quare zelauit, sic. Et ideò zelaui, quia non est respectus Dei mortis eorum, id est, peccatis eorum, quæ dicuntur mors, eò quod causa sint mortis. Quod est dicere. Ideò zelaui, quia Deus non respicit peccata eorum, vt in præsenti vlciscatur, & quia non est firmamentum in plaga eorum. Quod est dicere. Si aliquando eis plaga contingit, id est, aduersitas. In illa plaga non est firmamentum, id est, illam plagam Deus non confirmat, vt diu duret, prout eorum mala merita videntur exigere, sed citò transitoria est. Et ideò adhuc zelaui, quia non sunt in labore hominum fidelium scilicet, id est, non sunt participes laboris fidelium, vt eodem modo laborent in aduersitatibus sicut ipsi. Et hoc exponit cùm addit, &, id est, scilicet non flagellabuntur in hoc mundo, neque flagellantur flagellis tribulationum à Deo cum hominibus. id est, cum fidelibus, quod est dicere Ideò indignor, quia video fideles laborare & flagellari à Deo, malos verò minimè: si enim saltem boni non laborarent neque flagellarentur, non adeò indignarer. Vel ita poterit legi, vt superius expositum

fuit.

fuit. Dico quod Deus non respicit mortem .i. peccata eorum, & ipsi tamen, non sunt in labore hominum .i. fidelium vt ad æterna laborent, sicut fideles, & cùm ideo viderentur digni flagellatione, non flagellantur à Deo cum hominibus. Ac si dicat, tantò magis indignatus sum : cum videam bonos laborantes ad æterna flagellari ; ipsos verò ad æterna laborare negligentes, minimè flagellari. *Ideò*, quia non flagellantur neque flagellabuntur, *superbia eos tenuit*, id est, vinxit & alligauit nunquam eos dimissura, & tanto magis magisque superbiunt. Et ideò adhuc *operti sunt*, id est, circumuallati *iniquitate*, id est, iniqua cogitatione ; quantum ad proximum ; *& impietate*, quantum ad Deum sua, id est ab eis procedenti, non à meritis Dei & proximorum. Operti sunt per emphasim dicit à similitudine corporis, quod vndique vestibus operitur. Ac si dicat, valdè repleti sunt iniquitate & impietate sua : quam sponte habent, nullo eis occasionem dante : & *Iniquitas eorum*, .i. iniqua eorum cogitatio, *prodyt quasi ex adipe* .i. ex terrena prosperitate, quę dicitur quasi adeps .i. similis adipi : quia sicut adeps pinguium animalium causa est, quare ipsa superbiant, sic eorum prosperitas terrena quare superbiant est causa. Et ex iniquitate, id est, ex iniqua cogitatione *transierunt* vsque *in affectum cordis*, id est, vsque in nimium desiderium cordis. Quod est dicere. Non solum cogitauerunt iniquè, sed etiam ad hoc transierunt, vt affectum haberent in corde, suæ voluntatis prauæ complendæ. Vel sic. Si dicamus in affectu cordis. Dico quod iniqua cogitatio eorum prodijt ex adipe. Et non fuit parua hæc iniqua cogitatio. Sed transierunt alios malos qui ita non prosperantur, sicut ipsi in prauo affectu cordis. Quod est dicere. Superauerunt omnes alios nequam, in prauo cordis desiderio vt peiora desiderent quam ipsi. Repetit autem, cùm dicit, *cogitauerunt* : vt addat sic, non suffecit eis A transire alios in prauo affectu & prava cogitatione, sed cogitauerunt nequitiam iniqui. *Et* post *locuti sunt nequitiam*, & non in secreto quod vtique tolerabilius esset : Sed iniquitatem locuti sunt *in excelso*, id est, in manifesto, vt alios ad eam attrahant, à similitudine illius qui in altum locum ascendit, vt vox eius omnibus in circuitu existentibus manifesta sit. Et non qualemcunque iniquitatem locuti sunt, sed *posuerunt os suum in cœlo*, id est, constans fecerunt os suum in blasphemia Dei cœli : vel posuerunt in cœlum, id est, contra cœlum, scilicet vt Deum cœli blasphemarent. Et sic tamen quod *lingua eorum* prius *transyt in terram*, id est, in ea quæ sunt in terra, quod est dicere : prius blasphemauerunt homines, & ea quæ in terra sunt, & ab eorum blasphemia ad Dei cœlestis blasphemiam transierunt, vt eum postea blasphemarent, vel sic. Dixi quod tenuit eos superbia, & adeo tenuit quod posuerũt os suum in cœlo, id est, in conformitate cœlestis Dei, vt sicut ille res disponit & dispositione perficit : sic & ipsi subditis imperando res futuras pro velle suo disponerent, & ad effectum pertrahere sui verbi imperio molirentur, & lingua eorum in terra existentium, transiuit terrenas cogitationes scilicet, vt cùm terreni essent, non quasi terreni cogitarent, sed quasi dij reputantes se nimis sublimes, ac si dis essent. Ac si dicat cum ipsi terreni sint & sublimia nimis loquantur impune : causa sunt quare zelaui. Quia verò dixerat se zelasse, & causas zeli ostenderat : posset ab aliquo quæri, quare hoc dicis ? ad quod sic respondet. Ideò hoc dico, quare *conuertetur* ab hoc eodem errore *populus meus*, id est, populus fideliũm mei conformis, *hic*, id est, in consideratione horũ verborum. Ac si diceret ideò me talibus de causis zelasse demonstraui de quo randem respui : quia occasione horum verborum cõuertetur populus fideliũm mihi conformis

ab hac

ab hac eadem indignatione si in ea A fuerit & sic in eis fidelibus populi *inuententur dies pleni* .i. plenitudinis. Quod est dicere. Talem habebunt vitam, qualis debet esse vita eorũ qui sunt in diebus plenitudinis .i. sic viuent vt Deum in aduersis laudent contuitu cœlestium vrpote existentes in diebus plenitudinis .i. in tempore gratiæ. Vel sic. Et quia conuertentur à zelo: in futuro inuenientur in eis dies pleni.i. dies æterni & indeficientes, quod est dicere, conuersio causa erit, quare vitam æternam tandem sint adepturi: Vt verò magis & magis retrahat: ostendit vnde conuertentur sic. Dico quare populus fidelium conuertetur. *Et dixerunt* ipsi fideles & voce & cogitatione. *Quomodo scit Deus* .i. qua ratione potest comprobari quod Deus sit sciens omnia, *& si est scientia in excelso*, id est, si cum excelsus sit, omnia scit: iniustus est. Hoc autem subintelligitur per apostopesin: sed quia ignominiosum est, ponere noluit: ostendit quoque vnde in hunc errorem deciderunt: sic. Dicimus quod Deus videtur non scire omnia, aut si scit, iniustus videtur esse, & *ecce* quare alterutrum horum videtur, quia *ipsi* .i. ijdem homines *peccatores* existentes, *& abundantes in sæculo* .i. in bonis sæcularibus, *obtinuerunt diuitias*. i. diu habuerunt, quod vtrumque iniustissimum videtur. Aesi dicat. Si omnia sciret: illos vtiq; qui peccatores sunt, non permitteret abundare diuitijs sæcularibus. Quia si abundare permitteret: saltem eas obtinere non sineret, sed eos eis citò priuaret. Si verò omnia scit, tunc iniustus videtur. Cùm ipsos qui sunt peccatores dimittit diuitijs abundare. Et quod multo peius videtur, eas diuitias obtinere, qui potius digni essent omnimoda afflictione. Dico quod fideles dixerunt hoc quod superius posui, & ego *dixi* istud idem mecum, & istud quoque quod sequitur. *Ergo* si Dominus non scit, vel si scit & iniustus est, *sine causa*. i. sine vtilitate *iustificaui cor meum*, benè cogitando: & sine B vtilitate *laui manus meas* .i. munda feci opera mea, *inter nocentes* existẽs, quorum exemplo deuocari possem & non sum deuocatus, quod est dicere. Inutiliter benè cogitaui, & opera bona & munda feci: vel si Deus non omnia sciat, vel si sciens iniustus sit. Et inde apparet quod sine vtilitate feci, quia & *fui flagellatus* à Deo *tota die*. i. iugiter tribulationibus. *Et castigatio mea* fuit *in matutinis*. i. in celeritate. Quod est dicere. Si aliquid committo, inde me celeriter castigaui. Et tamen ipse me flagellauit, & ideo videor inutiliter cogitasse, & opera mundasse, cùm propter hoc diceret me immunem à flagellis esse. In matutinis ponit, pro in celeritate, à similitudine illorum, qui manè surgunt celeriter, ad opera sua complenda. ¶ Ostenso errore suo, ostendit quoque quomodo sit inde conuersus, sic, illa dixi ego quæ superius ostendi, & contra hoc *dicebam. Si* ego *narrabo sic* .i. affirmauero vel Deum iniscientem esse vel iniustum: Ecce tali modo in præsenti est hoc inconueniens, scilicet *reprobaui*. i. reprobatam ostẽdi, C non quantum ad rei veritatem, sed quantum ad meam reputationem *nationem filiorum* tuorum .i. multitudinem fidelium qui sunt filij tui spirituales, quod est dicere. Ostendi quantum ad me, te reprobare omnem multitudinem fidelium, quos non remunerabis, si insscius aut iniustus sis. Quod est inconueniens & incredibile vt non remunerentur, vel sic, si hoc narrauero, scilicet Deum esse insscium & iniustum, & filios suos non remunerarum: Ecce in præsenti est hoc inconueniens scilicet reprobaui .i. cõtempsi nationem filiorum tuorum .i. auctoritatem multitudinis fidelium: qui affirmant Deum omnia scire, iustum esse, & fideles remunerarum quandoque. Et quoniam inde tale mihi inconueniens occurrebat, *existimabam vt cognoscerem, hoc* existimabam, non multum proprie appositum esse videtur, sed cum in hebraica translatione habeatur D

cogitaui, videtur etiam existimabam, positum esse pro cogitabam. Ac si diceret. Cogitabam vt cognoscerem hoc, quare Deus cum omnia sciat, & iustus sit bonos deprimi, malos autem in præsenti permittit exaltari. Et *labor* iste vt hoc cognoscam *est ante me*. i. vltra me, scilicet maior me, vt ad fidem nequeam illum deducere: *Donec intrem in sanctuarium Dei*. i. donec à diuina gratia admittar, in dispositionem Dei videndam, quæ sanctuarium dicitur, eò quod in ea sancta Dei mysteria continentur, quod est dicere. Labor hoc cognoscendi tantus est, quod nunquam illum ad effectum perducam, donec gratia diuina concedente admittar, vt aliquantulum mihi iusta & occulta dispositio Dei manifestetur, per quam ista decernentur. Quod autem ponit intrem: à similitudine illius dicit, qui in aliquam domum diu habens intrandi desiderium, tandem admissus intrat. *Et* est iste labor vltra me, donec positus *in nouissimis eorũ* consideratione, *intelligam* i. intellectum rectum habeã, quare hic Deus malos prosperari patiatur. Ac si diceat. Nunquam cognoscam, quare hic prosperari permittantur, nisi ad nouissima eorum respexero tormẽta, quæ pro prosperitate sunt eis afsutura. Vel sic potest legi. Hoc labor est ante me. Dico quia cogitabam vt cognoscerem, & hoc cognoscere labor est ante me. i. labor est cognoscere considerando ea quæ sunt ante me, scilicet præsentes eorum prosperitates, & bonorum afflictiones, quæ sunt in conspectu meo. Quod est dicere. Si eorum aspiciam prosperitates, & bonorum aduersitates; quæ ante me sunt. i. in mei præsentia, laboriosum est cognoscere, quare hæc fiant: Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Expositio huius versus non mutatur. Quod est dicere, non hoc cognoscam, donec ad Dei dispositionem, & ad eorum nouissima me referam. *Verumtamen* potest hoc videri per ipsas eorum prosperitates quare eis contingant: Licet dixerim esse laboriosum hoc cognoscere, nisi per nouissima considerata, nam *posuisti eis propter dolos*, id est, iuxta dolos: scilicet ad similitudinem dolorum. Quod est dicere. Ita dedisti eis prosperitates, vt videantur esse doli, cùm tamen ex iustitia sic contingant. Et exponit quomodo sint similes dolis: sic verè iuxta dolos posuisti. Nam *dum alleuarentur* ipsis prosperitatibus, *deiecisti* eos interius, id est, destruxisti eorum rationem vt magis exæcarentur. Quod est dicere. Cùm eis dederis prosperitates ad eorum delectationem, videris dolosè egisse, cùm tamen iustum sit. A similitudine illorum, qui simulatoria bona prætendunt, vt per hoc aliquem decipiant. Ostendit autem eorum nouissima, sic. Dico quod intelligam in nouissimis. Et in ipsis nouissimis *quomodo facti sunt in desolationem*, id est, in quantam sient desolationem, amittendo bona temporalia, in quibus modò consolationem habere videntur, & de illa desolatione non poterunt cauere. Nam *subito defecerunt*, id est, repentè & improuidè deficient, & desolabuntur à bonis temporalibus: iuxta quod Apostolus ait: Dies Domini sicut fur in nocte veniet, & non solum deficient à temporalibus, quod vtique tolerabile esset: Sed etiam *perierunt*, id est, peribunt sine fine *propter iniquitatem suam*, quam hic habent. Iuxta quod idem Apostolus dicit: Cùm dixerint pax & securitas repentinus eis superueniet interitus. Ostendit autem per similitudinem, quomodo deficient, sic. Dico quod deficient, & hoc *velut somnium surgentium*, id est, sicut deficiunt diuitiæ, quæ quando somniantur à populis, eis scilicet surgentibus, à somno nihil esse apparent: ita & eorum prosperitas, quæ vana est, deficiet, eis in futuro surgentibus, & non solum tunc apparebunt nihil esse, sed hic etiam *rediges ad nihilum imaginem ipsorum*, id est, imaginaria

1. Thess. 5. 2.

Ibid. vers. 3.

bona ipſorum, bona videlicet terrena, quæ ipſi reputant vera bona, cum non ſint niſi imago, & quaſi vmbra bonorum. Quod eſt dicere. Eccleſiæ tuæ ſpecialiter reuelabis hæc imaginaria bona, quæ impij reputant magna, nihil eſſe, ad comparationem æternorum bonorum. Poſſet quæri, vnde ſcis quod mali deſolandi ſint. Et quod hæc bona nihilum eſſe reputantur in Eccleſia. Ad quod ſic reſpondet. Inde mihi notum eſt hoc. Quia *cor meum inflammatum eſt* .i. illuminatum & ſuccenſum flamma ſapientiæ ſpiritalis: *Et renes mei commutati ſunt* .i. delectationes meæ, quæ per renes accipiuntur, eò quod in renibus delectatio carnalis eſt, commutatæ ſunt, vt qui prius delectabar in ſæcularibus, modò delecter in ſpiritalibus. Oſtendit autem vnde ſit commutatus, ſic, addens; & priuſquã commutaretur *redactus ſum ad nihilum*.i. ad nihilum virtutum & rationis meæ, vt carerem ex toto vel ad nihilum .i. appetitum temporalium, quæ nihil ſunt. *Et* adeo ſum redactus ad nihilum: quod *neſciui* quod agendum eſſet, & quod dimittendum, & adeo poſtea renes commutati ſunt, & cor meum inflammatum, quod ego qui prius rebellis eram, & immanſuetus apud te exiſtens .i. in familiaritate, & beneplacentia tua: *factus ſum vt iumentum*.i. domitum animal, & paratum ad deferendum onus præceptorum tuorum: ad modum iumenti quod mãſuetum animal eſt, & ad onus ferendum habile. *Et ego ſemper tecum* ero, non vlterius te deſerturus. Oſtendit autem quomodo factus eſt iumentum per eum: ſic. Verè factus ſum iumentum, non per me, ſed per te. Nam tu *tenuiſti* .i. perſeuerare feciſti *manum dexteram meam* .i. bonam operationem meam, quæ per manum dexteram accipitur, per quam ſolet ſæpè proſperiras intelligi, eò quod bona operatio cedat ad proſperitatem, *& deduxiſti me in voluntate tua* .i. promoueri me feciſti de bono in melius in præceptis tuis: vt magis & magis ipſa compleretem, & ſic iumentum fierem, & in futuro *ſuſceptiſti* .i. ſuſcipies me de, mortali & paſſibili faciens immortalem & impaſſibilem, & hoc *cum gloria* .i. ſic vt me facias glorioſum & in anima & in corpore. Agit autem de gloria illa admiratiuè, vt eam eſſe magnam oſtendat, ſic. Vere me ſuſcipis cum gloria. *Quid enim mihi eſt in cælo* .i. quam magnum quidem mihi paratum in cœlo, æterna gloria ſcilicet, & cum illud quod eſt in cœlo magnum ſit, & illud ſemper appetiiſſe debuiſſem, *quod volui* ego miſer dari mihi à te *ſuper terram*. .i. quam vile quid petij dari mihi à te in hoc mundo, dum zelaui pacem peccatorum videns. Scilicet terrena bona volui mihi dari: quæ viliſſima ſunt. Ob hoc autem ſic ſe redarguit: vt alios deuoceret ab appentu terrenorum. Diceret aliquis. Vnde ſcis te ſuſcipiendum eſſe cum gloria, cùm terrena prius appetieris. Ad quod ſic adiungit. Inde confido me cum gloria eſſe ſuſcipiendum. Quia iam *defecit caro mea*, id eſt, ſecundum quod mea, *& cor* ſecundum quod *meum* erat. Quod eſt dicere. Defecit in me carnalis appetitus, & cogitatio terrena. Et quia *Deus* eſt *cordis mei* inhabitator ſpiritaliter, vt de illo ſolo cogitem. Et *pars mea*, vt ex omnibus rebus eum ſolum partem eligam & appetam. Et hoc *in æternum*, & hic ſcilicet & in futuro. Quod eſt dicere. Ideò me cùm gloria ſuſcipies. Quoniam omnibus omiſſis, illum ſolum cogito & expeto. Subiungit verò cauſas, quare Deum cogitet & appetat ſingulis ſingula reddendo, ſic. Dico quod Deus cordis mei poſſeſſor eſt, & *ecce* in præſenti eſt cauſa ô Deus, quare te velim eſſe mei cordis poſſeſſorem, *quia* illi *qui elongant ſe* cogitatione, *à te peribunt* ſine fine. Et ne peream, à te nolo elongari. Et te partem meam eligo & expeto. Quia *perdidiſti*, id eſt perdes *omnem qui fornicatur abs te* recedendo, & diabolum ſequendo, qui adulterinus maritus eſt.

Renes, delectationes.

A

B

C

D

A ſimi-

A similitudine fornicariæ mulieris, quæ marito relicto, adultero sociatur: & ne me perdas: nolo fornicari recedendo à te, velut qui fornicatur abs te recedendo .i. non obediens tibi, casto amore, sed timore: à similitudine mœchæ mulieris, quæ potius timore quam amore marito obedit; quæ si auderet, fornicaretur. Dico quod illum perdes qui elongat se à te, & qui fornicatur. *Mihi autem bonum est* .i. vtile *adhærere* tibi *Deo* cogitatione. *Et ponere in* te *Domino* omnium & Deo .i. creatore *spem meam* .i. apperitum meum. Quod est dicere. Sed me non perdes. Nam ego vtile existimo de te solo cogitare, & te solum appetere & est mihi bonum .i. vtile, *vt annunciem* alijs *omnes prædicationes tuas* .i. omnia præcepta tua, quæ tu iubes prædicari. Ego dico existes *in portis filiæ Sion* .i. in virtutibus, quæ sunt portæ per quas Ecclesia introibit ad Sion .i. ad consortium Angelorum. Cuius Sion dicitur esse filia, eò quod ad eius puritatis & innocentiæ similitudinem, innocens & pura consistat: vel intransitiuè dicit, filiæ Sion: sic. Ego dico existens in prophetarum sententijs, qui per doctrinam portæ sunt: per quas Siõ eorum filia .i. imitatrix, ad vitam introeat. Ac si dicat. Sic eis prædicabo vt in virtutibus perseuerem: ne si aliter prædicauerim, reprobus efficiar. Vel sic. Sic prædicabo, vt à prophetis non dissentiam. Et quia bonum esse reputo sic prædicare, non perdet me Deus cum fornicantibus ab eo. Per hoc autem quod doc dicit: alijs exemplum dat Deo adhærendi & in eo spem ponendi, & in portis filiæ Sion prædicandi.

A *sione & persecutione Iudæorum à Romanis facta. Pro quorum Romanorum salute & conuersione orat, cum persecutionem illam non fecerint ea intẽtione, vt Deum vindicarent, licet illa persecutio ad Dei vindictam fieret. Sed potius ea intentione, vt nomen Dei delerent. Et sibi ipsis triumphum acquirerent. Agit etiam de persecutione fidelium, pro quibus etiam orat, & hoc ea intentione facit, vt iusti iudicij Dei intellectum in nobis generet. Adiungendo causam, quare infideles persecutionem patiantur ad damnationem, & quare fideles ad saluationem, quod vtrumque obscurum erat. Cùm autem & pro persecutoribus & pro persecutis orat, nobis sic orandi exemplum dat. Et notandum quod quando in titulo ponitur intellectus, in psalmo aliquid obscurum intellectu continetur. Verbi gratia, in hoc psalmo, per cuius euidentiam intelligitur, quare Deus bonos affligi sicut & malos, patitur, quod forsitan iniustum esse videtur, & quod ad intelligendum obscurum est. Notandum quoque quia si fidelis Asaph ante Christi tempus existens, & damnationem successorum Spiritu sancto præuidens, loqui introducatur: Hoc quod more prophetico præteritè ponit, futurè intelligendum esse. Si verò illa fidelis synagoga de Iudæis, quæ in tempore & post persecutionis tempus extitit introducatur loquens: hoc præteritè positum, præteritè quoq; legetur. Notandum etiam, quod cùm de eorum damnatione conquerendo & compatiẽdo agat: Admiscendo etiam se, ex compassione nimia numero eorum, nobis exemplum dat, quod etiam inimicis & damnandis compati debeamus.*

B

C

D

IN PSAL. LXXIII.

Psalmi LXXIII. *Titulus* intellectus Asaph .i. *fidelis synagogæ, vel ante tempus Christi, vel in tempore persecutionis martyrum existentis. Quod est dicere. Psalmus iste in quo occultus continetur intellectus, est fidelis synagogæ: quæ hic agit conquerendo de repul-*

VT quid Deus repulisti, in finem repulsionis .i. omnimoda repulsione & in corpore & in anima. Determinat autẽ quos dicat repulsos: cùm addit. Et vt quod *est iratus* .i. vehementer accensus *furor tuus, super oues pascuæ tuæ* .i. ad hoc vt Iudæos opprimat, qui fuerũt oues pascuæ tuæ .i. quos tu pauisti in pascuis legis, ad modum pastoris qui

Furor.

oues in optimis pascuis pascit. Ira & furor aliquando idem est. Aliquando furor pro nimia ira ponitur. Cùm autem hîc dicit iratus est furor tuus, vehementiam furoris innuit. Vt quid Deus repulisti: Et iratus est furor tuus: idem est in sententia, sed ideo repetit dicendo iratus est furor tuus, vt addat ad determinationem: scilicet super oues pascuæ tuæ. Et hoc est ac si diceret, cùm Iudæos olim adeo dilexeris, mirum pluribus videtur, quæ causa est, quare sic eos repulisti. Et sic aduersum eos furor tuus exarsit. Causam autem repulsionis eorum postea ostendit, persecutionem ipsam præostendens vel aliter medietas huius versus legi potest: sic, vt quid Deus repulisti in finem Iudaicum populum. Hæc pars versus non mutatur. Est etiam iratus.i. succensus furor tuus super oues pascuæ tuæ, super nos, scilicet, quos pascis vt oues simplices pascuæ doctrinæ tuæ. Ac si dicat, cùm etiam nos affligi finas sicut infideles, facis ideò vt sis nobis iratus. Hanc quæstionem facit, vt postea soluat. Orat autem pro se sic. Dico quod populum Iudaicum repellis, & quicquid de illis sit qui æternam damnationem promeruerunt: Saltem *memor esto congregationis tuæ*: nostri, scilicet qui sumus congregatio tua, ne nos in perpetuum repellas, & nobis iratus permaneas. *Quam* congregationē per antecessores nostros Patriarchas, scilicet & Prophetas *possedisti ab initio* gētis nostræ. Ac si dicat, cùm tu Deus possessor noster sis.à tempore antecessorum nostrorum quorū fidem imitamur, & eis iam beneficia multa impēderis, & eorum memor fueris: Oro quoq; nostri memor sis, à tua gratia repellamur. Non enim alij possessori quam tibi Deo subijci volumus, & ideo memor esto, quod beneficium hoc nobis iam cōtuliſti, scilicet *redemisti* precio mortis tuæ *virgam* .i. regnum *hæreditatis tuæ* .i. nos qui sumus regnum tuum hæreditarium.i. naturale regnum nulli alij Deo prius subditum. A similitudine possessionis hæreditariæ, quā possidet aliquis non sic vt eam alij Domino rapuerit, sed quæ sibi ex atauis hæreditario iure contingit. Ac si dicat. Cum nos vtpote regnum tuum hæreditarium existentes redemisti, oro quoq; nostri memor esto, ne redemptio illa deducatur in irritum. Per virgam quidem sceptrum, per sceptrum regnum accipitur, cū sceptrum regni sit signum. Quæ virga.i. quod regnum hereditarium est *mons Sion:* sublimis in virtutibus, scilicet ad modum mōtis, & speculans æterna. In quo monte tu qui omnia potes *inhabitasti* non localiter: sed secundum inoperantem gratiam. Ac si dicat. Non per se est mōs Sion, sed per hoc quod tu in eo inhabitas secundum inoperantem gratiam, vt eum ad opus bonum promoueas. Et quia inhabitationem tuam ipsum montem Sion effecisti: oro quoque memor eius esto. Dico in quo inhabitasti, *in eo* scilicet quod sunt mons & Sion.i. in ea considerationē quod sunt sublimes in sanctitate, & speculantes æterna. Vel sic litera adaptatur, sententia tamen eadem existente virga illa est mons Sion: in quo.i. cōsideratione cuius rei, scilicet quod est mons Sion inhabitasti in eo mōte secundum inoperantem gratiam, nisi enim inhabitares, nequaquam mons esse posset. Et in cò quod mōs est, te inhabitare considerari potest. Orat etiam pro persecutoribus Iudaici populi, Romanis scilicet. Qui cum populi persecuti sunt non quātum ad Dei vindictam, sed quantum ad Dei ignominiam, sic. Dixi quod repulisti Iudaicum populum à terra per Romanos, & tu Deus *leua*.i. exalta *manus tuas* .i. potentiam tuam: *in finem* leuationis .i. omnino *in superbias eorum* deprimendas, per quos plebem Iudaicam repelli permisisti. Ac si dicat: non solùm oro vt nostri memor sis, sed etiam oro vt exaltatā ostendas potentiam tuam, deprimēdo eorum superbias, & humiles eos & subditos tibi faciendo, vel sic. Leua manus tuas.i. potentiam tuam, in

A

B

C

D

superbias eorũ deprimendas. Et hoc in finem .i. in consummationem. Quod est dicere. Adeò potentiã tuã super eos exalta, vt eorum superbias ex toto consumas. Ostendit autem partes earum superbiarum. Cùm addit. Verè ipsi superbias habuerunt, nam *inimicus* Romanus populus tibi mala vita sua inimicans, quanta *malignatus est in sancto* sanctorum .i. quam magnas malitias in sancto tẽplo tuo exercuit. Sãctum sanctorum interior pars templi dicebatur, quã solus Pontifex semel in anno cum sacrificiis intrabat, potest etiam totum tẽplum sanctum dici, eò quod dedicatum esset. Licet ab indignis cultoribus frequentaretur. Non solum verò malignati sunt, sed *gloriati sunt* de malitia sua *qui oderunt te*. Deregando cultum tibi debitum, & nomen tuum delere cupientes, Romani scilicet *in medio solennitatis tuæ* paschalis .i. in omnibus diebus solennitatis paschalis, quam licet indignè, tamen in honore tuo celebrare se putauerunt. Ideoque tua dicitur, quod est dicere. Gloriati sunt Romani de sua oblidione & persecutione, & hoc ad intentionem odij & ignominiæ tuæ. Legitur namque, quod quia in pascha Iudæi Dominum Iesum crucifixerunt in quadragesimo secundo anno post Domini passionẽ, in pascha à Romanis obsessi fierũt. Et sicut Iudæi in illo festo de Domini morte sunt gauisi, ita & Romani in eodem festo de eorum obsidione, & persecutione sunt lætati: quod superbum valde fuit. Peius enim est & superbius, de mali cõpletione gaudere, quam ipsum malum complere. Et non solum gloriati sunt, sed etiam quod superbum fuit, *posuerunt super summum* .i. super aliquem excelsum locum *signa sua*: signa scilicet .i. talia signa quæ ipsi non reputauerunt esse signa Dei, sed signa sua .i. signa victoriæ suæ. Et sic posuerunt *sicut in exitu* solent signa poni .i. in arcu triumphali, sub quo homines intrant & exeunt. Ideoq; dicitur exitus. Vel in porta, per quam homines intrãt & exeunt. Tangit autem morem antiquorum. Qui cùm aliquam ciuitatem ceperant & deuicerant, statuam vel signum aliquod, super arcum triumphalem, vel super portam, in memoriam victoriæ suæ ponebant. Cæterùm quia Romani Hierusalem funditus euersa, portam in qua signa victoriæ suę ponerent non habuerũt: super aliquem summum locum posuerunt, qui non reputauerunt esse signa vltionis diuinæ, quod debuissent facere: sed suæ victoriæ, quod vtique superbissimum fuit. Vel sicut in exitu .i. ita posuerũt sicut victores ponunt signa in exitu: scilicet quando exeunt aliqua ciuitate deuicta, *& non cognouerunt* hanc victoriam, non ex sua probitate, sed ex diuina dispositione contingere. Vel sic legitur, si super summo ibi sit: iuxta Augustinum, & non cognouerunt, sicut .i. qualiter fit in exitu: super summo .i. de summa Dei dispositione: quod est dicere. Non cognouerunt qualiter hæc victoria exiuit de dispositione summi regis. Quod vtique si scissent, nunquam de ea superbissent. Demonstrat verò à partibus, quomodo in sancto malignati sunt, cùm addit. Verè in sancto malignati sunt, nã *in idipsum* malitiæ tendentes .i. in eadem cogitatione mala concordantes. *Exciderunt securibus ianuas* eius templi, *quasi in sylua lignorum* solet fieri. Sylua lignorum propriè dicitur, ea quæ ad hoc deputata est vt arbores eius succidantur. Non vt defendatur ad opus pascuæ ferarum. Arbores enim incisæ, ligna dicuntur. Quod est dicere. Sine reuerentia qualibet ianuas eius exciderunt, sicut sine reuerentia sylua lignorum succiditur. Per excisionem ianuarum, quæ magis ornatæ partes templi erant, innuit quoque destructionem aliarum partium. Antiqui namque magis in portis ædificandis studebant, & non solum exciderunt, sed etiam *deiecerunt*, id est, prostrauerunt eas ianuas *in securi & ascia*, id est, in percussione securis & asciæ. Per hæc duo,

Sanctum sanctorum Hebr. 9.

De hoc tenendus infra.

duo, omnia ferramentorum genera designat. Cùm vero ponit in ascia, innuit quãtam habuerint templum destruendi voluntatem. Cùm illud opus fabrile, quod ferramentis magnis delere non poterant, ascia & ferramentis alijs paruis delebant. Et non solùm deiecerunt ianuas, sed *incenderunt igni sanctuarium tuum in terra* positum, id est, templum quod dicitur sanctuarium, eò quod in eo sancta continebantur: arca scilicet, & candelabra, & cætera talia. Quod enim supponit igni: non ideò dicit, vt succendi posset nisi igne, sed ad ostensionem vehementis incensionis hoc supponit. Et benè ponit in terra, ac si diceret. Illud quod in terra positum erat, incendi potuerat: in cœlesti verò templo, quod per hoc significabatur, nihil iuris habuerunt. Et per hoc ad illud templum nos niti adhortatur, in quo nullum patiemur ab hostibus assultum. Priusquam verò incenderent, *polluerunt* homicidio & sacrilegio, & alijs peruersis actionibus *tabernaculum nominis* tui, id est, gloriæ tuæ. Templum scilicet, quod ad gloriam nominis tui factum fuit: quod nimirum ad respectum supercœlestis templi tabernaculum dicitur, eò quod illud æternum sit, istud verò trãsitorium: & inde hoc contigit quod incenderunt & polluerunt, quia *dixerunt in corde suo*. Et non pauci ex eis hoc dixerunt: Sed cognatio eorum simul, id est, omnis eorum collectio vnanimiter dixerunt in corde suo, *faciamus quiescere*, id est, cessare *à terra ista* scilicet à Iudæa, *omnes festos* dies *Dei* Iudæorum. Ac si dicerent, ipsis dijs nostris spretis, nescio quem Deum colunt, cui festa faciunt. Sed nos templum destruamus, & sic faciemus, quod amplius in hac terra illi festi dies non celebrabuntur. Et quia hoc in corde dixerunt, ad actum etiã perduxerunt. ¶ Demonstrata igitur Iudæorum persecutione, & Romanorum malitia & superbia, subiũgit fidelis Asaph causam ipsius persecutionis, hoc scilicet quod tempus visitationis suæ non cognouerunt. Et admiscet se collectioni eorum loquendo de illis, quasi & ipse Asaph eis fuisset cõformis, ignorando tempus visitationis, non tamen quod eis conformis extitisset: sed ideò sic agit, quia cùm eiusdem originis esset, & nimium ei compatiatur, errorem eorum suum reputat non secundùm eiusdem erroris habitudinem, sed secundùm compassionem. Dixi vt quid repulisti. Et ostendi quomodo fuêre repulsi. Quod meritò contigit nam nos *signa nostra non*, id est, non *vidimus*? Verè vidimus. Ac si dicat ideo iure contigit, quia tempus visitationis non cognouimus quantum ad partem nostri, id est, multi ex nobis cognoscere noluerunt. Cùm tamen signa viderimus à sanctis viris prædicta. Vel sic legitur non interrogatiuè, iure contigit. Nam nõ vidimus, id est, quidam ex nobis non cognouerunt signa nostra, à Prophetis prędicta. Quæ vtique si videre voluissent, & tempus visitationis cognouissent, & sic repelli non promeruissent: & ecce quoddam ex signis, scilicet quod *iam non est Propheta* nobis, qui de Messia prophetizet, quod prædictum fuit à prophetis. Quatenus post eius aduentum essent cessaturi, qui semper vsque ad eius aduentum perseuerarunt. Vnde legitur, cùm venerit sanctus sanctorum: cessabit vnctio vestra. Non enim vlterius necessaria fuit prophetia, vbi contigit ipsa rei experientia. Et cùm iam non sit nobis propheta, apparet quod *nos non cognoscet amplius* Messias, id est, quosdam ex nobis repulsos, qui eum venturum dicunt, non ita visitabit vt ad eos corporaliter veniens de captiuitate ipsorum, eos extrahat. Et hoc quod vlterius non veniet, signum est tempus plenitudinis iam aduenisse. ¶ Causa repulsionis Iudæorum ostensa, quia admiratio & quæstio fieri posset, quare saltem fideles persecutionem patiantur. De ipsorum persecutione admiratiuè agit, & quæstionem facit, vt post modum

Ex Dan. 9.

soluat,

soluat, sic. Ostendi Iudæos esse repulsos, quia videndo signa, noluerunt tempus visitationis cognoscere.

Non solùm verò est persecutio in paleis, id est, in infidelibus qui promeruerunt, sed etiam in granis, id est, in fidelibus qui nihil promeriti sunt est persecutio, & in dictis, & in factis. Et quandoquidem fideles persequuntur, *vsquequo Deus improperabit* tuis per dicta *inimicus*, id est, infidelis populus, istud vsquequo nō est signum temporis, sed mensuræ. Ac si dicat, videbatur locus persecutionis esse tantum in paleis. Sed postquam ad grana perueniendo nō cessat, Vsquequo, id est, vsque ad quem modum, permittes inimicum inferre fidelibus tuis improperia per dicta. Quod est dicere. Putabatur improperatio cessatura, perueniendo ad grana. Sed cùm iam in ipsis granis locum habeat, ignoratur quæ mensura & quis finis sit futurus in ea. Et vsque ad quem modum *aduersarius* infidelis populus. *Irritat in finem* irritationis *nomen tuum.*

Irritat compendiosè positum est. Quasi poneret, vsquequo aduersarius irritando te in finem, id est, omnino per fidelium persecutionem, blasphemabit nomen tuum, non voce, sed ipsa fidelium persecutione. Fidelium namque persecutio, Dei nominis est blasphematio. Quasi dicat. A modo ignoratur quis finis & quæ mensura futura sit, in irritatione fidelium persecutionis. Quandoquidem in granis non cessat. Post admirationem facit quoq; quæstionem, sic. Dico, vsquequo improperabit & irritabit. Et quicquid facias de infidelibus, qui iustè repelluntur: *Vt quid* (altem, *auertis in finem*, id est, qua de causa ex toto videris auertere *de medio sinu tuo*, id est, de omnimoda protectione tua, *manum tuam*. Et. i. scilicet dexteram tuam. Quod est dicere, vt quid permittendo affligi manum dexteram tuam, scilicet fideles per quos diabolum expugnas, videris eos auertere omnino de protectione tua omnimoda. Et bene ponit, non de sinu, sed de medio sinu. Ac si diceret, non dico quidem quod non protegas aliquo modo, cùm eos constantes facias: Sed non omnino protegis, quoniam eos affligi permittis. Quæ ergo causa est, quod eos auertis. Et est hoc positum quod dicit manum auerti de sinu, à similitudine historiæ de Moyse. Cuius manus de sinu extracta leprosa apparuit quasi diceret, repellendo eos secundum corpus à protectione tua, quæ figurabatur per sinum Moysi: facis eos videri viles, qualiter leprosa manus affecta vilis apparuit, per quam manum ipsi denotabantur, in passione viles apparituri. Facta quæstione, accedit ad solutionem, sic. Dixi ô auditores, quæstionem faciendo. Vt quid auertis, & cætera. Et hoc quod quæsiui scilicet quare suos Deus affligi permittat, videtur forsitan fieri iniustè, & sine qualibet vtilitate: *Deus autem*, id est, scilicet Deus *noster rex ante secula*, per hanc fidelium auersionem *operatus est salutem* & nō paucorum salutem, sed *in medio terræ*, id est, in communitate terrenorum. Quod est dicere. Non videatur fortuita vel iniusta eorum auersio: nam per eam ille qui Deus est, id est, creator & rex noster ante secula existens, qui nos rexit ab æterno ante secula dispositione, modò verò regit ipsa rei experientia, operatus est salutem cōmuniter omnimodi terrenorum. Vel sic, Deus operatus est salutem hominum per eorum auersionem. Deus dico rex noster in medio terræ existens. i. in Iudæa corporaliter habitans, quæ in medio terrarum sita est. Et quamuis in medio terrarum habitauerit, secundùm quod homo. Antè secula tamen est secundùm quod Deus. Ac si dicat, Dominus Iesus rex noster per eorum passionem, mundi salutem operatus est. Quod quidem facere potuit. Nam & si homo in terra apparuit ante secula, tamen Deus existit. Vel in medio terræ existens. i. in medio Iudæorum, qui simplex terra

Exod. 4. d.

sunt non spiritales. Ostendit verò ipsam salutem: sic. Verè operatus es salutē ô Deus. Nam *tu* quì ad hoc impotens videbaris, *in virtute tua* fidelibus data. i. per constantiam quam dedisti eis in persecutione, *confirmasti* in fide *mare*: illos. s. qui diffluerant per errores, ad modum maris, quos fecisti in fide stabiles. Multum nimirum operata est cōstantia martyrum, ad fidem infidelium. Quorū profectò constantia si defecisset, non vtiq; tāta infidelium multitudo per eorum exemplū credidisset. Et non solum cōfirmasti mare in virtute tuorum, sed etiam eadem virtute cooperante per exempliū, *contribulasti*. i. destruxisti in aquis baptismatis *capita draconum*. i. principalia vitia. Quæ capita dicuntur, cò ꝙ inter cætera vitia principalia sunt, sicut caput principalis pars est corporis: capita dico à draconibus per suggestionem illata, id est à spiritibus malignis, qui dracones dicuntur: Eo quod astuti sunt & nociui vt dracones. Quod est dicere. Non solum eos qui mare erant confirmasti in fide, sed etiam per baptismū in eis vitia principalia deleuisti, à malignis spiritibus illata, & hoc fecisti per exemplum constantię tuorum: & non solum hoc, sed etiam tu per constantiam tuorum *confregisti*, .i. omninò destruxisti in tuis confirmatis, *capita draconis*. i. principatus dęmonis, omnium dęmoniorū principis, quod est dicere. His potentias per constantiā tuorum in eis annihilasti, quas in eis obtinebat principalis diabolus, per peccatum primi hominis. Illis enim per tuorū martyrū ad fidem vocatis, potestates illæ deletæ sunt, quæ capita dicebantur, cò ꝙ eis dominabantur, sicut caput aliis membris dominatur: & non solum capita draconis cōfregisti, sed etiam *dedisti eum* draconem *escam*. i. consumptionem *populis Aethiopum*. i. populis in fide confirmatis, quos mare vocauit superius, qui prius æthiopes fuerunt, id est, nigri in peccatis; quod est dicere. Non solum potentiam originalem ei abstulisti, sed etiam hāc potentiam fidelibus tuis, per martyrum constantiam confirmatis, dedisti, vt eū consumerent. i. eius insidias & in se & in alijs, & cum fugarent ab obsessis corporibus, deuorarentque sicut esca consumitur. vel sic. Dedisti eum populis æthiopum escam. i. incorporationē, scilicet vt incorporarent eum sibi in fide, non secundū eum, sed secundum membra eius: ꝙ est dicere. Dedisti eis facultatē, quædam eius membra sibi incorporandi. Nō solum verò hæc omnia fecisti per constātiam tuorum, sed per hoc quod tu *diruptisti fontes*. i. exuberare fecisti sapientia ipsos martyres, ad modum fontis clausi, cuius clausura, ex nimia ipsius fontis exuberatione dirumpitur: quod est dicere. Nimiā sapientiam ex eis emanare fecisti, & ipsos fontes fecisti *torrentes*. i. fluentes eū impetu ad modum torrentis: & omnes aduersariorum obiectiōes impellentes, vt nullus posset resistere sapientiæ. & spiritui qui loquebatur. Et per ipsos torrentes *siccasti*. i. annihilasti ad modum aquæ exiccatæ *fluuios Ethā*. i. varias & falsas doctrinas gentilis populi, quibus alios imbuebat ad modum fluuiorū. Habebāt n quasdā doctrinas superstitiosas, quas Theologicas dicebāt. i. sermones de deorum origine, quæ per doctrinas prædicatorū exinanitę sunt. Multum enim ad instructionem fidei obesset, si huiusmodi fallacia superesset. Ethā quippe robustus interpretatur: vnde per Ethan gentilis populus accipitur, qui in erroris sui fuit obstinatione robustus. Et per ipsos fontes fecisti diem & noctem. i. quosdam valde claros in fide & intellectu, ad similitudinē diei: & quosdam simplices & obscuros in intellectu ad similitudinem noctis: & ille *dies tuus est*, id est, per te factum est officium prædicatorum: *& nox tua est*: & hoc dicit ideo, ne putaretur conuersio infidelium per solos prædicatores contigisse, & *tu fabricatus es* per fontes, id est, tu fecisti *auroram & solem*. i. minus accensos in dilectione, qui per aurorā designātur, qua rutilāte, frigus noctur-

Martyrum constantia plurimum profuit gentilū saluti.

Dracones Dæmones.

Ethā robustus gentilis populum designat.

num

num incipit depelli, licet nō ex toto. Et aēr aliquantulum calere. Et fecisti magis accensos feruore caritatis, qui per solem meritò intelliguntur, quo feruētre frigus nocturnum magis expellitur, & aer calidus efficitur, & *tu* etiam *fecisti* per ipsos fontes *terminos terræ*. i. omnes terminantes & finientes in se terrenitatem, & etiā fecisti *æstatē & ver*. i. laborē hîc & mercedem in futuro. Per ver quippe bonorum operum labor accipitur, eò q̄ in verè messes seminentur & flores procreentur. Per æstatē merces æterna, eò quod in æstate messes & fructꝰ colligātur. Quod vtrūque, per prædicatores hominibꝰ innotuit. Hoc aūt quod per partes posuit: Dicēdo tuus est dies, & cætera. Confirmat vniuersaliter ponendo sic. Verè tua sunt dies & nox, aurora & sol: Nā *tu plasmasti ea*, id est, tu creasti vt talia essēt, non vtique à fontibus creata sunt: & quia tu plasmasti ea talia, *memor esto huius* plasmationis, vt facias eā perseuerare, ne in eis deficiat, & necesse est vt hoc orem: Nam *inimicus* infidelis. s. populꝰ *improperauit*. i. improperia inferet tibi *Domino* omnium: quodq; magis nefandum est, vt eos deuocet à te blasphemabit te verbis. Et ne illis improperijs deuocentur. Memor esto vt perseuerare facias, & non solùm improperabit tibi dictis, sed *& populus insipiens*, infidelis scilicet, *incitauit*, id est, incitabit *nomen tuum*, persequendo tuos. Incitabit, compendiosè positum est, quod est ac si dicat. Incitando te, id est, exasperando te, blasphemabit nomen tuū, id est, persequetur tuos, quæ persecutio erit blasphemia nominis tui, & per hoc incitabit te ad vindictam. Ne verò tui in incitatione illa deficiant præ timore, memor esto vt eos perseuerare facias. Quia verò populus insipiens improperabit tibi, & incitabit nomen tuum, vt per hoc tuos sibi conformet. Oro Domine non vt tradas corpora ad affligendum, quod eis valde vtile est; sed, *ne tradas animas confitentium tibi*. Animas scilicet fidelium tuorum, laudā-

Vt bonorū operū labor.

Æstus messis æterna.

A tium te omnimoda laude, *bestys*. i. infidelibus, bestialiter viuentibus. i. irrationabiliter more bestiarū: quod est dicere, & si corpora permittis affligi, non saltem *animas* eorum permittas bestijs conformari, cùm hoc sit quod te assiduè laudent. Et *ne obliuiscaris in finem* obliuionis. i. vsquequaque. Et si videaris in persequutionibus obliuisci animas *pauperum tuorum*, tradendo eas bestijs. Tunc enim omnino eas obliuiscereturꝰ si eas bestijs conformari pateretur. Ne obliuiscaris in finem, idem est quod & ne tradas bestijs, sed causam interponit, vbi dicit pauperum tuorum, ac si dicat. Non debes obliuiscī, cū pauperes sint Spiritu, mundanis omnibus pro te omissis. Dico ne obliuiscaris, sed potius *respice in testamentum tuū*, id est, in firmam promissionem tuam, ne in irritum deducantur. Promisisti enim, ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Testamentum dicitur scriptum aliquod, quod sub testium auctoritate confirmatur. Ideoq; pro firma promissione ponitur, ac si dicat. Ne obliuiscaris, sed adiua eos, sicut firmiter promisisti. Ostendit autem aduersarios merito dici bestias, sic. Verè bestiæ sunt, *quia repleti sunt iniquitatum* ipsi *qui obscurati sunt*, id est, excæcati in intellectu *in domibus* terræ. i. in domibus terrenis habitādo, quod est dicere. Solis corporibus, quæ sunt terrenæ domus, intēti sunt, voluptuosè se habendo more bestiarum: ideoque penitus obscurati, & iniquitatum repleti. Vel in domibus terrenis habitando, id est, similes illis qui iam mortui in terrenis domibus sunt. i. in sepulcris, quod est dicere. Iam omnino in vitijs mortui, sunt iniquitatum repleti. Oro respice, & per hoc contingit, *ne auertatur* à te *humilis* populus, scilicet pauperū tibi subditus humiliter. Hoc autem idem est quod superius posuit animas pauperum tuorum ne obliuiscaris, sed ideo repetit, vt ostendat effectū qui sequeretur, si auerteretur. Dico ne auertatur humilis. Humilis

Matt. 28. 20

dico

dico *frĕtus confusus*, si auersus fuerit, q̃ est dicere. Qui si auerteretur omnimoda confusione confunderetur. Ideoque oro ne auertatur. Quia si populus humilis à te non fuerit auersus, hoc continget quia *pauper & inops laudabunt nomen tuum*. i. singuli fideles de tuo humili populo, qui se reputabunt pauperes, id est, insufficientes per se liberari: & inopes. i. insufficiẽtes per alium quam per te adiuuari. Laudabunt nomen tuũ. i. laudãdo te voce, corde, & opere, magnificabunt nomen tuum. Et ideo *exurge Deus*. i. potens appare adiuuando eos: & hoc modo scilicet exurge: *Iudica* in tuis *causam tuam*, id est, iusto iudicio dispositionis tuæ, defende in eis causam tuam, ac si dicat. Ipsi susceperunt causam tuam; ad defendẽdum contra Catholicæ fidei aduersarios: sed quia per se insufficientes sunt, iusto iudicio tuo defende in eis causam tuam: & non solum hoc, sed etiam *memor esto improperiorum, tuorum* fidelium, *eorum* scilicet improperiorum *quæ tota* die. i. iugiter ab insipiente infideli populo *sunt* eis collata, quod est dicere. Ne obliuiscaris, quando eos in futuro remuneres, q̃ pro te improperia sustinẽt ab impijs, & si hic videaris obliuisci: Et *ne obliuiscaris voces inimicorum tuorũ*. i. improperia, quæ tuis inferunt per verba, quin in futuro remuneres, etsi hic videaris obliuisci, & dignum est ne obliuiscaris. Nam *superbia eorum qui te oderunt*, tuos persequendo, *semper ascendit*. i. crescit & exaltatur.

IN PSALM. LXXIV.

Titulus LXXIV. In finem ne corrumpas, Psalmus Asaph cãtici.

Asaph Synagoga.

Asaph quidem qui synagoga interpretatur, hic pro infideli synagoga accipitur, quæ Christi membra conformare sibi intẽdit, contra quã Christus in hoc psalmo agens, confirmat suos in laude Dei, & in narratione mirabilium eius. Nunquam eiusdem Asaph admonitione defecturos, quos ostendit in iudicij die se remuneraturum. Cùm eos iuste exaltabit, qui hic humiliantur: & eorum aduersarios humiliabit, qui hic exaltantur. Adhortatur quoque infideles, vt desistant iniquè agere, & iniquè loqui, ne tuũ iudex à potente iudice damnentur. Ad hoc autem suorum perseuerantiam in laude & mirabilium narratione Dei, & remunerationem suorum & infidelium ostẽdit, vt sic perueršam Asaph à fidelium persecutione deuocando, ad Dei laudem exemplo suorum inuitet. Titulus quidem sic adaptatur: Iste psalmus cãtici. i. iste tractatus in quo continetur psalmus, id est, bonum opus: & canticum. i. iocunda remuneratio boni operis. Ideoq̃ dicitur psalmus cãtici: propositus est tibi ô Asaph infidelis adhortans te sui euidentia, ne corrumpas ipsum tractatum, in finem respiciens. i. in Christum cui eum ascribas, qui hic agere videtur. Nã si aly eum attribueres, vti q̃, corrumperes. Nulli enim nisi Christo competit, vt dicat. Ego confirmaui columnas eius, & omnia cornua peccatorum confringam, & cætera quæ hic dicit. Cùm autem talia in se habeat, quæ soli Christo cõueniunt, ipsa sua euidentia te infidelem Asaph, quæ sinistrè scripturas interpretaris, admonet ne eum corrumpas, sed Christo attribuas.

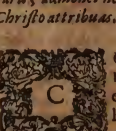

Confitebimur tibi Deus trinitas. Ego & mei ex nimia quidem dilectione: & quia vnũ est spiritaliter cũ eis, ie membris adiungit, cùm dicit, *confitebimur*: ac si dicat. Asaph infidelis à laude tua meos deuocare intendit, quòd frustra est. Nam ad mei exemplum confitebuntur. i. laudabunt mei, opere. Repetit autem vt addat sic. Confitebimur inquam opere, & etiam *inuocabimus nomen tuum*. i. interius in anima bona deuotione vocabimus nomen tuum, quod est Dominus, quod est dicere: censuerunt mei te Deum esse, & nomen tuum in interiori suo vocando venerabũtur, vel sic. Inuocabimus ore nomen tuũ, quòd est dicere. Nomen tuum, q̃ est Domin⁹, inuocãdo orabũt te, mei exẽplo, & nõ solùm hoc, sed & *narrabimus*

Vicinus alij mirabilia tua, q̃ est dicere. Ego per meos narrabo alijs mirabilia tua. s. incarnationē & natiuitatē meā, & mūdi redemptionē, & cęteras mirabilia quæ per me operaris. Vt audiris mirabilibus istis, ad te cōuertantur, & bono suo mei cōfitebūtur, & inuocabunt & narrabunt. Idcirco nāque *cū accepero* à paternadispositione *tempus* iudicandi: ego qui hic à Iudęis iudicatus sum iniuste: *iustitia*.i. iusta iudicia *iudicabo*, remunerando meos prout iustum fuerit. Dico quod mei narrabunt alijs mirabilia tua vt conuertantur, & necesse est. Nam *terra* quæ ad hoc facta fuit, vt solida & firma in virtutibus esset, *liquefacta est*, id est, inconstans & diffluæ facta est, in vitijs & in infidelitate sua. Ad similitudinem liquidæ rei, quæ diffluat est. Ne verò intelligeremus hic agi de terra hac, quàm vsualiter terram dicimus, quæ vtique liquefacta non erit determinat hoc cùm addit. *Et omnes qui habitant in ea* terra, quod est dicere. Scilicet omnes homines dico liquefactos, qui habitant in ea terra tam gentiles quam Iudæos: sed *ego* qui impotens videor & humilis: *Confirmaui columnas eius*.i mittendo Spiritū paraclitum in fide, & virtute, & doctrina prædicatores, qui erunt columnæ eius terræ. i. per prædicationis officium & per exemplum, & doctrinam suam, erunt sustētacula Ecclesiæ de terrenis cōstitutæ, quemadmodum columnæ domorum sustētacula sunt. Et per colūnas confirmatas, *Dixi iniquis*. i. dicam infidelibus, *nolite iniquè agere*. i. desistite à praua actione: *& delinquentibus*. i. prauè agētibus dicam: *Nolite exaltare cornu*, i. nolite sublimare superbiā vestrā, gloriando de praua actione. Cùm.n. malum sit prauè agere, peius est cornu exaltare i. de praua actione gloriando superbiā augere & sublimare. Superbia nimirum per cornu accipitur, q̃ in altū tendit & rigidū est: eò q̃ ipsa cor illud, cui inest, nimis altum & rigidū facit. Vnde regina vitiorū dicitur esse: & nolite extollere cornu vestrū.i. sublimitate superbiā vestrā in altum. i. cōtra Deum altissimum. Exponit verò qualiter non exrollant contra Deum cornu, cùm addit *Nolite loqui iniquitatem aduersus Deum*, blasphemando cū aliquomodo. Ille quippe cor nimis in altū extollit, qui in Deum blasphemiam agit. Vel sic. Nolite extollere in. i. contra altum Deum cor vestrū.i. superbiam vestrā, de eo malè cogitando. Et nolite loqui ore aduersum Deum iniquitatem.i. blasphemiā: hoc non mutatur. Dico nolite iniquè agere: & nolite loqui aduersus Deum: & hoc ideo vobis est obseruandum. Quia *iudex* venturus est, scilicet Christus qui iudicabit districtè agentes iniquè. Iudex dico *neque ab oriente, neq; ab occidente, neque à desertis montibus*. s. neq; ab austro vbi sunt montes pro nimio æstu calentis zonę deserti, neq; à septentrione, qua montes pro frigida zona deserti sunt, ac si dicat. Timendus est iudex ille, cuius præsentiam nemo poterit effugere. Non enim localis est venturus ab oriente, vel ab occidente, vel ab austro, vel à septentrione, sed vbique est, & verè non est localis ab aliqua mundi plaga venturus. *Deus* enim *iudex* ille *est*. Et inde cōstat localem eum nō esse secundū diuinam naturam, cū tamē secundū humanam sit localis: & inde constabit eum esse iudicē, qui Deus est, qui ad hoc potens est, q̃ *hunc humiliat*.i. populū iniq; agentiū humiliabit dānatione perpetua, q̃ hic per superbiā exaltatur: *& hunc*.i. alium populum, s. fideliū, qui hic Deo confitentur, *exaltat*.i beatitudine ęterna exaltabit, q̃ hic per tribulationes humiliātur: & verè alios humiliabit & alios exaltabit: *quia in manu*.i. in potestate *Domini* Iesū vēturi erit *calix plenus mixto*, i. mixtura vini meri, quod est dicere. In potestate Domini erit iudiciū, redundans mixtura vini meri.i. in quo continetur mixtura æquę remunerationis, quæ vinū dicitur, cò q̃ alia pars eius dulcis erit, quantum ad bonos: alia verò amara quantum ad malos: vtraq; tamē pars mera erit.i. iusta, & ab omni iniustitia pura. Calix autem

Cornu exaltare.

Cornu.

Superbia vitiorū omnium regina.

iudi-

iudicium dicitur, eo quod in eo mixtim vtraq; remuneratio continebitur, sicut in calice poculum, & hoc est ac si dicat. Vere potens erit ad humiliandum & ad exaltandum. Nam ipse in potestate iudicium habebit, in quo mixtim duplex remuneratio continebitur: & hunc calicem *inclinauit*. i. extendet ex *hoc* potato *in hūc* potandum. A similitudine pincernę, qui vno potato, inclinat calicem ad alium. Et ex hoc in hoc, neutraliter positum est, ac si dicat. Vix hoc potato inclinabit. i. promptum faciet iudicium suum, in alium potādum, quod est dicere. Postquam suos saluando remunerauerit, malos damnando iustè remunerare intendet.

Quia verò vtranq; remunerationē vinum merum vocauerat, ne sic ex toto mera intelligeretur: vt in nulla parte amara videretur: eam austerā & asperam esse ostendit, quātum ad damnandos, sic: Dico *vini mери*. Veruntamen licet mera sit retributio, *fæx eius* calicis *nō est exinanita*. i. quāuis illa retributio mera sit, tamē fæx est quantum ad impios austera. s. & turbida ad modum fæcis: & talis fæx, quæ nunquam erit exinanita. i. quæ nunquam euacuabitur, sed æterna erit. Et ex ea fæce *bibent omnes peccatores terræ*, qui terra sunt. i. solimodo terrenis inhiantes. Nam si absolutè omnes peccatores poneret. tunc omnes bonos fæce potandos esse perhiberet. Nullus enim adeo iustus, qui saltem venialiter nō peccet. Vel omnes peccatores terræ. i. qui vbiq; terrarum sunt, tam gentiles quam Iudæi. peccantes s. criminaliter. Hoc autem totum dicit, vt malos exterrēdo, à peccatis eos retrahat. Postquam autem suos loquentes introduxit, ab eo loco vbi positū est. Dixi iniquis, vsque ad, ego sum. Ipse etiam in sua persona agens, ostendit aliis verbis suorum in bono perseuerantiam, & in futuro eorum, & etiam malorum retributionem: sicut in persona suorum vtramq; remunerationem ostenderat, & id ad hoc facit, vt vtrāq; remunerationem ostendendo peruersam Asaph, contra quam luctagis, magis magisque à malitia renocet, & hoc sit dicit. Dico quod de facebibet peccatores: *Ego autem annunciabo in seculum*. i. sed mei fæce non potandi, annunciabunt. i. narrabunt mirabilia tua alijs, de generatione in generationem, vsq; in seculum futurum, & *cantabo Deo Iacob*. i. cum delectatione laudabunt Deum luctatorum, vt eos viriliter luctari faciat contra vitia. *Et* ego in futuro *cōfringam cornua peccatorum*. i. ex toto destruam peccatores propter cornua. i. propter sublimitates superbiæ suæ, *& exaltabuntur cornua iusti*. i. iusti exaltabuntur propter sublimitates virtutum & bonorum operum suorum, quæ in altum tendunt vt cornua. Vel aliter exponuntur iuxta Augustinum hi duo versus. s. hunc humiliat & cætera. Et inclinauit & cætera. si hoc dictum est. Dixi iniquis, & nolite iniquè agere, & nolite loqui aduersus Deum iniquitatem, de solis Iudæis dicatur: qui antonomasticè iniqui sunt. Et hoc sic dicitur. Dixi per meos iniquis Iudæis. Nolite iniquè agere, & exaltare cornu & cætera. Et hoc ideo quia Deus iudex est. qui non vult ab oriente &c. qui districtè iudicabit vos secundum opera vestra. & in hoc constat, quod in futuro districtè iudicabit. quia hic iam iudicato suo hunc humiliat, & hunc exaltat. Iudaicum. s. populum, qui sublimis erat in notitia legis, ad gentium comparationē, quæ legem penitus ignorabant, humiliat excæcando: & hūc. s. gentilem populum, qui humilis erat atque repudiatus exaltat, illuminando eum spiritali legis intellectu. Expenit autem qualiter hunc humiliet, & hunc exaltet, cùm addit. Verè hunc humiliat & hunc exaltat. quia in manu. i. in potestate Domini est calix, vetus lex. quæ calix dicitur, eò quod in ea intellectus continetur, vt poculum in calice. Calix dico plenus meri vini, & plenus mixto. i. redundis puro & spiritali intellectu, quod merum vinum dicitur, eò quod purum est, & dulcissimum. & lætificans

Fex non exinanita.

Nemo sine veniali peccauit.

corda

corda fidelium, ad modum vini meri: & redundans mixto vino. i. turbido & austero, quod etiam fæx dicitur, scilicet carnali intellectu ad literam qui benè mixtum vinum & fæx dicitur, eò ꝙ turbidum est & austerũ. Ad similitudinem mixti vini ꝙ fæx dicitur, & hũc calicem inclinauit ex hoc in hoc. i. ex Iudaico populo potato cõuertit in gentilem populum, quem inde potauit. Verũtamen licet inclinet potando hunc & hunc. Non eodẽ modo potat vtrũque, nam fæx eius calicis nõ est exinanita. i. carnalis intellectus eius legis non exinanietur à Iudæis, sed in eis perseuerabit, quod est dicere. Ecce Iudęos perseueranter potabit. Per hoc autẽ innuit, quod populũ gentilẽ mero vino potabit: & quamuis fęce hic Iudęi potẽtur, gentes verò mero vino; tamen in futuro de mero bibent oẽs. i. omnismodi peccatores terræ nõ solum gentiles, sed & Iudęi: quod est dicere. Dabit in futuro intellectum spiritalem reliquijs Iudæorum, quæ saluæ fient, & sic. Omnismodi peccatores mero potabuntur. Dico quod Iudæi tantùm in fine mundi bibẽt merum. Ego autem. i. mei iam inde potati, annunciabunt in seculum: & cætera quæ vsque in finem psalmi sunt, non mutantur.

IN PSALM. LXXV.

Titul. LXXV. In finẽ in laudibus Psalm. Asaph canticũ ad Assyrios, *quod sic exponit ur. Psalmus iste est Asaph. i. fidelis synagogæ dirigentis se in finẽ. i. in Christũ, & non in vituperatione, sed in laudibus. Laudat. n. cùm dicit.* Tu terribilis, *& cætera, & est psalmus iste canticũ. i. cũ summa delectatione & iocunditate prolatus ad Assyrios conuincendos & cõuertendos. Ad Iudæos. s. qui reuerà Assyrij sunt. propter similitudinẽ prauæ actionis Assyriorum, quàm retinebant. Sicut. n. Assyrij à lege Moysi alieni, Iudæos persequuti sunt; ita & Iudæorũ peruersa pars, veros Iudæos ad fidem Christi conuersos vsquequaq; persequuti sunt. Secundum autem huius vocũ interpretationẽ, quod est Assyrius, falsè*

A *Assyrij Iudæi dicuntur. Assyrius. n. dicitur dirigens. Assyrij igitur Iudæi dicũtur, nõ quod sint in diuinis præceptis dirigentes se: Sed quia se se solos dirigentes esse mentiantur. Iuxta quod in Euangelio legitur:* Nos Moysi discipuli sum⁹. *Alibi verò de ipsis legitur.* Populus hic labijs me honorat, cor aũt eorum lõgè est à me. *Contra Iudæos quidẽ, psalmus iste bene agere dicitur. Nã quia Iudæorum pars peruersa de his vocabulis, quæ iniustè sibi aſcribebat, gloriabatur: Dicẽdo videlicet se Iudæos dici, & Hierusalẽ, & Israel, & Sion. Asaph fidelis eos humiliare intendit, comprobans non iustè his eos vocabulis vti. Ostendẽs quoq; qui iustè dicantur Iudæi & Hierusalẽ & Sion. Demonstrans insuper & falsorum Iudæorũ in hoc seculo excæcationẽ, & in futuro maximũ eorum tremorem. Adiungens postea verorum Iudæorum saluationem, propter bonas cogitationes & opera bona: quorum exẽplo, ipsos peruersos aduersum quos agit admonet, ad vouendum Deo bona opera cogitando, & ad reddendũ operando, adiungens causam quare hoc faciẽdum sit.*

Assyrij Iudæi cur dicti.

Ioan. 9. 28.

Esai. 29. Marc. 7.

B

C

D

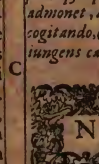

Otus in Iudæa De⁹, ac si dicat. Nolite infideles Iudæi gloriari de hoc nomine, ꝙ est Iudæa, ꝙ iniustè vobis aſcribitis. In Iudæa nãq; Deus notus est. i. illi qui reuera Iudæa sunt, i. Deũ purè confitentes, Dei Christi notitiã habent: qua cùm careatis, nõ vtiq; Iudæa estis: & *in Israel magnũ* est *nomen eius*, quod est ac si dicat. Neq; de hoc nomine quod est Israel, gloriemini. In Israel. n. magnũ. i. gloriosum est nomẽ eius. i. qui reuera Israel sunt, nomẽ Christi glorificãt & magnificãt. Quod igitur cũ apud vos nõ magnũ, sed vilissimũ existat: nõ vtiq; Israel estis. i. Deum videntes: *et factus est in pace locus eius.* In alia translatione habetur in Salẽ. Sed quia Salẽ pax interpretatur, pro Salem ponit pacẽ, ac si diceret. De hoc quoq; vocabulo ꝙ est Salẽ, superbire desistite. In Salẽ quippe factus est locus eius Christi. i. in illis qui reuera Solymitani sunt. s.

Salem.

pacem habentes cū Deo & cū proximo: manet Deus non localiter, sed spiritaliter, sicut aliqs in loco aliquo manet. Iuxta quod Ioānes Euāgelista testatur. Qui manet in caritate (quæ reuera & merito pax dicitur) in Deo manet & Deus in eo. Cæterùm quia Dei locus esse renuitis, nec Salem iuste vocamini: *& habitatio eius* est *in Sīō*, ac si poneret. Sion etiam hoc vocabulum, nolite vobis arroganter attribuere. In Sion quippe habitatio eius Christi est. i. in illis qui Sion sunt veri, videlicet speculatores eternorū, Christus secundùm inoperantē gratiam habitat. Veruntamen quia procul à vobis est, minimè quidem Sion estis. Inde verò constat, eum in Sion habitare, quia *ibi*, id est, in Sion & Israel *cōfregit*, id est, omninò destruxit *potentias arcuum*. i. instrumenta illa per quæ arcus lædere possunt, quæ ideo potentiæ dicuntur, sagittas scilicet. Per sagittas nimirum quæ quasi furtim & improuidè accedentes lædunt, doli qui latenter nocent accipiuntur, & confregit ibi *scutum*. Per scutum quo protegitur aliquis, pertinacia peccatoris culpam suam defendentis intelligitur. f. omnem pertinaciam in eis destruxit, ne se viterius de peccatis excusent, sed potius humili confessione accusent: *& gladium*. i. manifestam persequutionē, quæ per gladium cōgruè denotatur. quo manifesta fit persequutio. f. hoc in eis confregit, ne fideles vlteri⁹ persequi manifestè præsumāt: & quid item per singula, *bellum* omne ibi cōfregit: vt in nullo Deo vel proximo rebelles existāt, quæ cū in vobis ô infideles Iudæi nondum cōfracta sint, constat vtiq; vos neq; Sion esse neq; Israel. Ostendit autem per quid in eis confringit talia, faciens apostrophā ad Deum, cum gratiarum actione, sic. Et per hoc in eis confringis hoc quod *tu* es *illuminans* eos ô Deus fide & cognitione tui, & hoc *mirabiliter*, .i. per manifesta mirabilia, per tuos operata, quæ illuminatio per miracula processit *à montibus*, & nō à malis montibus, sed à montibus *eternis*, scilicet ab Apostolis, qui montes sunt in virtutibus: & æterni. i. ad æternitatem, alios prædicatione sua ducentes. De excœcatione quidem peruersorum Iudæorum socialiter interponit: vt eos increpando ab infidelitate retrahere nitatur. Dico quod tu es Sion & Salem, & Israel, & Iudæam illuminans, gētilem populū scilicet: de qua illuminatione *turbati sunt* inuidia *omnes insipientes corde*, peruersi scilicet Iudæi, qui nō solum insipientes sunt in opere, sed etiam in cordis cogitatione, cùm propter mala merita sua excœcati sint. Sunt etenim plures qui tametsi insipienter agant, nequaquam tamen se malè agere ignorant. Ideoque minimè sunt iusipientes corde. Vnde in actibus Apostolorum legitur, audientes Iudæi, quia Samaria recepit verbum Domini, & repleti sunt zelo. Et turbati *dormierunt somnū suum*. i. sibi nociuum. f. complebunt infidelitatem suā, vt nunquā ab ea desistant, donec in rempore reliquiarum, in fine mūdi à similitudine dormientis, qui donec sonum cōpleat, nō excitatur. Infidelitas aūt somn⁹ dicitur, eò quod grauat animas, sicut somnus corpora. Vnde Apostolus. Qui dormiunt, nocte dormiunt. Et alibi. Hora est iam nos de somno surgere. Et quia dormient, ipsi *viri diuitiarum* futuri pro reputatione sua, non secundum rei veritatem, *nihil inuenerunt in manibus suis*, quod est dicere. Ipse qui se solos opinantur futuros diuites eterna gloria, in die iudicij nihil beatitudinis in præsentia sui inuenient, à similitudine dormientis, qui diuitias inter manus habere somniat, & euigilans nihil in manibus inuenit. Demonstrat verò vnde dormitatio illa contigit, & propter quam causam; ne iniustè à Deo permissa esse videatur, sic. *Dormitauerunt*, inquam. i. dormient: & hoc *ab increpatione*. i. ab induratione *tua* contingit. *O Deus Iacob*. i. fidelium viriliter luctantium. *Dormitauerunt* idem est q; & dormierunt: & est vtrūq; pro futuro positū. Indurato quidem eorum, dignè increpatio

1. Ioan. 4. 16.

Act. 13.

Infidelitas somnus cur dicatur.

1. Thess. 5.

Rom. 13. 11.

dici-

dicitur, eò q̃ signum est, eos malignè contra Deũ egisse, ideoq; puniendos esse: sicut increpantia verba signa sunt, & præteritæ prauæ actionis, & futuræ vltionis. & est ac si dicat. Ideo dormient, quia tu eos excæcando indurasti. Apponit quoq; causam dormitationis, sic. *Oẽs* illic. s. dormitabũt qui ascenderunt, & *qui* perseuerant ter *ascendent equos*. i. superbias, quæ per equos denotantur, eò quod superba animalia sint, quòd est dicere: ideò induraſti, quia se nimis in superbia sublimauerunt, & adhuc sublimant, Christum negligendo, à similitudine illorum, qui equos ascẽdendo, se sublimes faciunt. Sequitur. *Tu terribilis es*, quod sic continuatur. Dico, quod tu omnipotens es Siõ illuminans. Tu inquã qui terribilis es, i. terribilis eris veniens ad iudicium, Gregor. sic attestãte: & blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis. *Et quis resistet tibi* tunc? nemo ac si diceret, nunc quoquomodo tibi resistunt, dicentes te solum hominẽ & impotentem, sed tunc nequaquã resistere poterunt. Nã *extunc*. i. ex illo tempore vsq; in æternũ *ira tua*. i. vindicta tua manifesta erit, modò latet. Iuxta q̃ alibi plamista. Cũ exarserit in breui ira eius, & tũc *de cælo* veniẽs localiter secũdum quod homo *fecisti*. i. facies *iudicium*, & non occultũ sed *auditũ*. i. audibile omnib⁹ & manifestũ. Iuxta quod legitur, congregabuntur ante eum oẽs gentes, & separabit eas &c. Dico auditores quia faciet audibile iudiciũ. *Terra* autẽ *tremuit, & quieuit*. i. terreni peccatores. s. solis terrenis hic intenti tremebũt. i. timebũt valdè, & quiescent velint nolint. i. cessabunt ab impietate sua, non tamen ad sui commodum qui hic cessare negligunt: *cùm exurgeret in iudiciũ Deus*, i. tunc tremebunt & quiescent, cùm Deus Christus qui hic impotens videtur, exurget in iudicium. i. potens apparebit in iudicium veniens: *vt faceret*, id est, vt faciat *saluos* æterna saluatione, *omnes mansuetos terræ*, id est fideles, qui ex terra quod prius erant facti sunt mansueti à Deo. i. mites, in nullo, Deo repugnantes, vel omnes mansuetos terræ, id est, q̃ sunt in hac terra, tam Iudæos quam gentiles. Hanc apostropham ad auditores facit, vt & timore pœnæ à malitia retrahantur, & amore præmij ad opus bonum impellantur: & meritò mansuetos saluos facies ô Deus; *quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi*, id est, vnusquisque mansuetus rationabiliter seſe habens, vt homo laudabit te, bona cogitatione sua: *& reliquiæ cogitationis*, id est, bona opera quæ relinquuntur post cogitationem. i. restant ad complendum, *agent* tibi, id est, ad honorem tui, *festum diem*. i. celebrem. & sanctam vitam in qua à prauis actionibus cessabunt, sicut in die festo à seruili opere cessatur. Ideoque per similitudinem dicitur dies festus, quòd est ac si diceret. Bona opera quæ ipsi agent, causa erunt quare ad tui laudem celebrem vitam deducant. Apostropham autẽ ad infideles Iudæos facit, cõtra quos in hoc psalmo agit: vt ad Deum laudãdum cogitatione & opere inuitet: aut si facere hoc neglexerint, saltem inexcusabiles sint, ita dicens. Ergo quia mãsueti propter bonas cogitationes & opera saluabũtur: vt & vos eodem modo saluemini: *Vouete Domino Deo vestro*. i. benè cogitãdo promittite Christo bona opera, quia & Dominus est in rebus & Deus. i. creator vester, velitis nolitis. *Et* postquã voueritis cogitatione, *reddite* ipsa actione. Melius est enim non vouere, quàm post vota non perficere. Et vouere & reddere debetis. Nam *omnes qui sunt in circuitu*, id est, in beneplacentia *eius: afferẽt Deo munera* bonarum cogitationum & operum, quasi poneret. Ideò vouere & reddere debetis, quia nullus in circuitu eius erit, nisi qui hìc ei afferet munera bonarum cogitationũ, & operũ. Domino Deo dico: terribili futuro vt ostẽdi, ac si dicat. Cui vouendũ est & reddendum cùm *terribilis sit*, & ei Domino dico *qui aufert Spiritum principum*, id est, qui potentiam habet auferendi animas principum. s. eos in-

Psal. 2.12.

Matt. 25.32.

Eccl. 5.4.

terficiendi: & non solum futuro terribili, sed *& terribili apud reges terræ*, i. quem etiam iam timent plures reges terræ, nō solummodo principes. Vel qui aufert Spiritum principum, id est, qui adeo pius est, quod aufert superbum Spiritum quorundā, quos principes facit suiipsorum: quod est dicere. Aufert à Spiritu eorum superbiam, & dat eis humilitatem: & terribili apud reges terræ, id est, apud fideles benè regentes terram suam, videlicet terrenam carnem suam, ne p illicita defluat. Vel qui aufert Spiritum principum. i. Spiritum rectū B aufert à quibusdam principibus, propter aliqua eorum mala merita, à fidelibus scilicet quibusdam qui prius suiipsorum principes erant: sicut legitur à Salomone abstulisse: quoniā idolis caput inclinauit, & à Iuda quoniam eum tradidit, qui prius miracula fecisse legitur, & à pluribus alijs. Et quia principibus Spiritum rectum aufert terribili existenti, hic apud reges terræ, timentes ne si ceciderint: similiter eis Spiritum rectum auferat. Quāto verò eum terribiliorem indicat, tantò magis auditores C ad eius obedientiam inuitat.

Iudas mirabula fecit.

IN PSALM. LXXVI.

Psalm. LXXVI. Titulus. In finem pro Idithun, Psalm. Asaph, *quod sic exponitur. Psalmus iste est Asaph. i. fidelis synagogæ habitus pro Idithun in finem. i. pro ea occasione quod ipse Asaph est Idithun. i. transiliens eos, de quibus in sequentibus agit, vbi ponit sicut oues & cætera, scilicet infideles Iudæos, est transiliens vsq; in finem eūdo. i. in Christum transilire se eos ostendens fide, bona operatione & inuestigatione & cognitione. Ea igitur occasione quia transiliēs est infidelitatem & omnia terrena: & in finem verum in Christū. s. tendēs, vt sui exemplo infidelem Asaph ad transiliendum in finem inuitet, Saltus suos ostendit quomodo. s. cum iam ad eum fide peruenisset, inuestigatione postea & operum Dei consideratione ad ipsius cognitionem & dilectionem iam ex parte* D

Idithun.

A *peruenerit, in futuro quidem perfectius ad hoc peruentura. Ostendit quoque vt magis infidelem Asaph Iudæos. s. ad trāsiliendū in finem impellat, gētes multas in Christum transiliisse fide & cognitione, per doctrinam & miracula prædicatorum: & eorundem Iudæorum incredulitatem detestatur, cùm hi ad eum qui eos deduxit in manu Moysi & Aaron cognitione nolint transilire.*

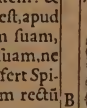

Voce mea ad Dominum clamaui, ac si dicat vos infidelis Asaph clamate ad Dominum, vt vos in finē transilire faciat, exemplo mei, & ipse vos exaudiet. Nam ego *voce mea* agens, id est, non vana & inutili voce, sed firma & attenta, & mihi voce vtili agens, clamaui. i. clamore interiori intensæ deuotionis egi ad Dominum patrem: voce mea inquā ad Deum patrē egi. Cùm bis ponit voce mea, idē est: sed cū ponit ad Deum & ad Dominum, diuersas causas notat, ac si dicat. Verè clamare debui, cùm ipse Domin⁹ sit. i. gubernator & De⁹. i. creator. *Et* quia clamaui, *intendit mihi*. i. intensionem magis clamandi dedit mihi, vel se intensum fecit mihi, vt ꝙ intēsè clamādo oraui, intensè mihi daret, quod est dicere. Exaudiuit me de hoc quod intēsè clamādo oraui. Exponit verò quid clamādo oraui, & vnde exaudita est: sic, inde. s. clamātem exaudiuit me Dominus, quia *in die tribulationis* vbi locus deficiendi videretur, *exquisiui Dominum* affectione & voce: vel in die tribulationis. i. in toto tēpore vitę meę, in qua nō sunt nisi dies tribulationis. Militia enim est vita hominis super terram. Dico Deum exquisiui, & hoc feci sicut faciendum erat. Nam *exquisiui manibus meis contra eum* extēsis. i. operib⁹ meis corā eo sublimatis per multiplicationē, à similitudine illorum, qui manibus extensis orāt. Dico manibus. i. operibus sublimatis & dilatatis ad honorem Dei. Et hoc *nocte* etiam. i. in aduersitate vbi multi à bono opere cessant: quæ congruè *Iob. 7. 3.*

nox

nox dicitur, eò quod in ea incedentes offensacula plurima sentiunt, sicut in nocte ambulantes offendunt. Vel manibus meis extensis nocte. i. tota vita mea, quæ benè ad comparationē vitæ futuræ nox dicitur, eò q̄ obscura sit vt nox. Illa verò quasi dies clarissima, quòd est dicere. In hoc me exaudiuit, quòd cū tota vita mea & in prosperis & in aduersis, & ore & deuotione & operatione exquisiui. i. extra alia omnia quæsiui, scilicet cū solum quæsiui omnibus alijs cōtemptis. Et quod quęsiui iam ex parte dedit, & in futuro perfectius dabit: & exquirendo eum, *non sum deceptus* ab aliqua suggestione occulta siue prosperitate aliqua à diabolo, vel à quolibet eius membro oblata, quæ me ab exquisitione Dei retraheret, quòd est dicere. Neq; suggestio neque prosperitas aliqua à diabolo, siue membro eius illata me decipere potuit, vt ab exquisitione Dei me reuocaret.

Exponit autem quomodo non sit deceptus. Verè non sum deceptus: nam *renuit anima mea consolari* ab aliqua re, nisi à solo Deo, quod est dicere. Omne solatium terrenorum bonorum contempsi, & *memor fui Dei* solummodò, id est, in memoria semper eum habui per fidem, & *exercitatus sum* in cognitione eius: ac si diceret. Cùm in eum iam fide transiliissem, laboraui ad hoc vt cognitionem mysteriorum eius haberē: & in hoc exercitio *defecit Spiritus meus*. i. anima mea, id est, insufficiens fuit mysteriorum eius perfectè cognitionem attingere. Exponit quidē quomodo exercitatus est, addendo sic. Dico exercitatus sum in inuestigatione cognitionis Dei, & non parum quidem exercitatus: Nam *anticipauerunt vigilias* aliorum fidelium *oculi mei* interiores, quod est dicere. Ratio mea quæ oculus est animæ, anticipauit vigilias. i. supergressa est alios fideles vigilātes & sedulos in exercitio cognitionis mysteriorum Dei, vt cū in hoc valde sint seduli, magis illis sedulus fuerim. Et cùm anticipando vigilias, tamē defeci, *turbatus sum* in

A anima dolore quia deficiebam. *Et* licet dolerem de defectu, *non sum* tamen *locutus* blasphemiam in Deum, sicut multi illud blasphemant quod cognoscere nequeunt, quasi diceret. Licet dolerem me deficere, non tamen indignatus sum ob hoc, aut aliquid locutus contra Deum blasphemiæ, & in hoc præscribit nobis formam non esse indignandum, sed patienter sustinendum, si quilibet ad alicuius mysterij cognitionē citò pertingere nequit. Inde verò mihi patiētia illa contigit, vt non essem locutus, quia *cogitaui dies antiquos*, in quibus Adam & Eua inobedientes facti de perfecta Dei cognitione, quàm si perseuerarent, erant habituri ad defectum peruenerūt, ad quem pariter nos omnes attraxerunt, & *annos æternos*, quos per Adam amisimus, id est, vitam æternam *in mente habui*, quos si habuissemus, non vtique deficientes essemus, quod est dicere. Ideò patienter hunc defectum tuli, ne inde murmurarem, quia cogitaui quod meritò nobis contigit hoc propter culpā primorum parentū, per quam etiam vitam æternā amisimus, quàm donec recuperemus, incessanter existimemus. Et cogitando hoc, *meditatus sum* quoque *nocte*, i. tota vita mea vel nocte. i. etiam in aduersitate, in qua plures desistūt ab huiusmodi cogitatione, meditatus sum s. an defectum hunc vnquam euadere possemus. *Cum corde meo* agens, quasi cum alia persona. i. mihi in corde meo multa opponēs & soluens. *Et in* hac meditatione *exercitabar*. i. frequens & sedulus eram. Et nō parum exercitabar: sed †*scobebam Spiritum meum*. i. fodiebam animā meā, scilicet profundam faciebam animā meam valde, inuestigando: à similitudine foueæ, quæ fodiendo profunda fit. Quod est dicere. In profundas quæstiones deducebam animā meā: vel si scobere ponitur pro purgare, sicut multi asserunt, sic legitur hoc. Et vt exercitationi meæ nulla cogitatio terrena noceret, scobebam Spiritum meum. i. purgabam animam

†scopebam

meam ab omni sollicitudine seculari. Ostendit autem in quo meditãdo exercitatus est, cùm sic adiũgit. Dico meditatus sum cũ cor de meo, scilicet sic agendo. *Nunquid in æternum proiciet* nos *Deus*, à perfectiõe cognitionis suę, à qua per peccatũ Adæ hic proiecti sumus: Quod est dicere. Erimus semper imperfectè Deũ cognoscentes, sicut modo sumus? Et num. i. *nonne apponet Deus, vt adhuc sit* nobis *complacitior*. i. magis complacens & dilectus? Quod est dicere. Ipse qui iã in nobis ex parte posuit, vt eum diligeremus; & nobis complacitus esset, nonne adhuc in futuro apponet, vt sit complacitior. i. magis & perfectè dilectus, nobis perfectè sui cognitione illustratis? Quoniam igitur indeterminatè dixerat, nũquid proijciet, & nõ apponet indeterminatè, & cõstet quia multi, omnes scilicet in infidelitate morituri, in æternum sunt proijciendi, & nũquam eis Deus cõplacitior futurus sit, determinatè de regeneratis quærit singula singulis reddendo sic. Dixi indeterminatè. Nunquid in æternum proijciet nos, Deus à perfectione cognitionis suæ? Aut ita determinatè possum quærere: *absindet Deus in finem* abscisionis, i. in perpetuum *misericordiam suam*, scilicet perfectionẽ cognitionis suæ, quæ summa misericordia est & beatitudo *à generatione* prima quæ fit secundum vetustatem Adæ, vsq; *in generationem* secundam eundo, quæ fit secũdum Spiritum? Quod est dicere. Sicut perfectionem suæ cognitionis quæ magna misericordia est: absindet in finem. i. in æternum ab infidelibus, qui solũmodo generantur prima generatione, quæ fit per concupiscentiam carnis. Absĉindet etiam eãdem cognitionem in finem, & hic scilicet & in futuro à fidelibus, qui generantur secũda generatione per baptismum: *Aut obliuiscetur misereri Deus?* Istud verò ad illud spectat quod supra posuit. Et non apponet & cætera. Quod sic legitur. Dixi indeterminatè. Nonne apponet adhuc vt complacitior sit? Aut ita determinatè possum dicere. Obliuiscetur Deus misereri. i. cùm Deus iam inceperit misereri fidelibus, dando eis dilectionem sui, ex parte obliuiscetur hanc misericordiam, non perficiendo eã in ipsis, quòd est inconueniens maximum. s. vt Deus aliquid obliuiscatur? Singulis verò singulis redditis, ponit sententiam ad vtrũq; supradictum spectantem, cùm addit.

Aut sic dicere possum. *Continebit in ira misericordias suas*, scilicet cognitionis sui & dilectionis perfectionem? Quod est dicere. Cùm naturaliter præsto sit ad miserendum fidelibus in futuro: per illuminationẽ sui perfectæ dilectionis & cognitionis, continebit à fidelibus has misericordias suas, ne eis cõferat propter iram quam contra genus humanum habet de peccato originali, quod incõueniens videtur. ¶ Quæstionibus his factis, ad soluẽdum accedit sic. Dico quod meditatus sum cũ corde meo opponendo sic. Nunquid proijciet Deus in æternum nos? Et contra hãc oppositionem *dixi* hãc solutionem. *Nunc cœpi*. Quod est dicere. Verè non proijciet nos in æternum: & erit adhuc complacitior. Et inde hoc scio: quia nunc cœpi cognoscere, ac si diceret. Pars cognitionis & dilectionis eius in principio ab eo mihi data arra & pignus est, quòd perfectius cognoscam eum & diligam. Et inde etiam scio: quia perfectius cognoscam & diligam, quoniam *hæc mutatio* est *dexteræ excelsi*. i. hoc ψ mutamur de ignorãtia Dei ad eius cognitionẽ, & de odio ad dilectionem cõtingit per dexteram excelsi. i. per filium excelsi patris & omnipotentis: qui benè dextera eius dicitur. Per eum enim diabolum debellauit. Quod est dicere. Cùm Christus patris excelsi filius, qui tantus est & tam potens, hanc mutationem inceperit in nobis, haud quaquam dubium est, quin eam perficiat in futuro, vt perfectè eum diligamus & cognoscamus. Ostendit igitur vnde comprobari queat eũ patrem esse excelsum addendo sic. Dico dexteræ excelsi. Et vt eũ excelsum

& om-

& omnipotentem esse comprobarē, *memor fui operum Domini*) patris .i. in frequenti recordatione habui, quam gloriosè & mirabiliter operatus est à mundi principio, & per hoc eum excelsum esse mihi apparuit. Ab hac itaq; memoria non desistā, sed incessanter *memor ero mirabilium* operū *tuorum ab initio* mundi factorū. Hæc aūt duo commoda mihi inde proueniunt: quatenus *& meditabor in omnibus operibus tuis*, adimplendis, *& exercebor* operando *in adinuentionibus tuis*. i. in præceptis tuis quę tu adinuenisti. Quod est dicere. Has duas vtilitates adipiscar de cōsideratione mirabilium tuorum, quod meditabor quomodo tua præcepta opere complebā. & prout potero operabor. ¶ Facta interpositione, vt ostenderet per quid cōprobauerit Deum excelsum esse, æquipollenti voce repetit q̄ supra posuit. Hæc mutatio dexteræ excelsi, vt ea occasione in laudem Dei prorūpat sic. Dixi quod nunc cœpi ô *Deus* ad dilectionē & cognitionē tui venire. Et *via tua* ô Deus, per q̄ ad tui cognitionē & dilectionē perfectius venimus, *in sancto* sanctorū Christo nobis est proposita. i. in cōformitate eius. Quod est dicere. Per eius cōformitatē ad te venimus. Ergo quia viā tuam in eò proponis nobis, *quis Deus magnus* est *sicut* tu *Deus noster* existēs, à quocunque non reputeris Deus? .i. quis à gentibus Deus reputatus est magnus, sicut tu quē nos Deū reputamus? Nullus. Nam *tu es Deus qui facis mirabilia*, & nullus alius facit mirabilia: Et ecce mirabilia .s. *notam fecisti in populis virtutem tuā*. Quod est dicere. Istud mirabile fuit q̄ notā fecisti per prædicatores, in populis gentiū & Indęorū filiū tuū, qui virtus tua dicitur: eò q̄ per eum mirabiliter & potenter operaris. Et ecce aliud mirabile quod *in brachio tuo* .i. in filio tuo, dicto brachio, eò quod per eum diabolū expugnas, *redemisti* passione crucis, *populum tuum*: factum per fidem, populum dico filios effectum. i. qui filij tui per regenerationem effecti sunt. *Filios* dico *Iacob & Ioseph* .i. ludaicum populum & gentilē. Congruè nimirū per Iacob accipitur Iudaicus, per Ioseph verò gentilis populus. Iacob nāq; cū Angelo luctando, ab eo percussus vno pede claudus effectus est: & benedictionem susceptit. Sic Iudæorum populus cum Domino luctās; dum ipsius præcepta irritū duxit, à Domino cæcitate percussus, vno pede claudicauit .s. intellectu carnalium obseruantiarū: quo solam literam intellexit: non etiam ad spiritum, alio tamen intellectu rectus remanens, intellectu videlicet moralium præceptorum, in quo litera tantum insistenda erat. In parte quoque saluandorum benedictionē adoptiuæ filiationis susceptit. Ioseph quidem augmentatio dicitur. Vnde per Ioseph gētilis populus accipitur, ad augmentum Ecclesiæ primitiuæ de Iudæis adiūctus. Et ecce aliud mirabile, quod per notitiam filij *viderunt te* fide ô *Deus* pater *aquæ*, quæ prius ignorantes erant .s. gentes, ad similitudinem aquarum inconstantes & diffluæ. Vt igitur addat: repetit sic. *Viderunt*, inquā, *te aquæ & timuerunt & turbatæ sunt abyssi*. Præposterato. Ac si dicat. Et ipsæ aquæ quæ prius in infidelitate erāt, ad modum abyssorum profundæ, turbatæ sunt bona turbatione, & timuerunt de malis actis suis. Et non paucæ aquæ: sed *multitudo sonitus aquarum*. i. multæ aquæ sonantes .i. cū nimio sonitu verborum, Dei præceptis rebellātes. Dico quod notā fecisti virtutē tuā: & viderunt te aquæ. Et id per hoc contigit, quia *nubes*. i. prædicatores Ecclesiæ cōplures: *dederunt vocem* prædicationis, per quam aquæ ad Dei fidem & notitiam conuersæ sunt. Posset quæri: Quare propter prædicatorum vocem aquæ turbatæ sint, cùm ipsi solummodò de Iudæis fuerint? Ad quod sic respondet. Verè propter vocem prædicatorum aquæ turbantur. *Etenim sagittæ tuæ trāsierunt* .i. ijdē prædicatores sagittæ tuæ dicti, eò quod eorum prædicatione infidelium corda saucias, transitum faciūt de Iudęis, regnum Dei respuentibus,

Iacob Iudaicus populus.

Gen. 32. 24.

Ioseph gentilis.

ad gentes. Ostendit vero quousque transeunt, cùm addit .s. *vox tonitrui tui* tranſit, exiſtens *in rota* .i. in toto orbe: qui quoniam ad modum rotæ rotundus eſt, per rotam accipitur. Quod eſt dicere. Vox prædicatorum qui tonitruum dicûtur, eò quod manifeſtè prædicando mortem æternã non credituris cõminantur, ſic tranſit vt in rota manifeſta ſit .i. in toto orbe. Quoniam in omnem terram exiuit ſonus eorum. Non autem per ſolam prædicatorum vocem turbatæ ſunt & timuerunt aquæ: ſed etiam *terra* .i. terrenus populus ſaluandus ex Iudæis & gentibus *contremuit* de peccatis, *& commota eſt* ad fidem per hoc quod *illuxerunt orbi terræ coruſcationes tuæ* .i. manifeſta fuerunt omni mundo coruſcantia mirabilia prædicatorum: ad modum coruſcationum aeris, quæ in tempore tonitrui lucent. Quod eſt dicere. Per miracula prædicatorum, terreni commoti ſunt. Et ſic poſt commotionem *in mari* .i. in populo gentili, qui prius omnino Dei notitia carebat: *via tua* fuit .i. cognitio filij tui fuit, qui eſt via per quam ad te venitur, ſicut ipſe teſtatur: Nemo venit ad patrẽ niſi per me. *Et ſemitæ tuæ* ſunt *in aquis multis* .i. præcepta tua ſunt in multis gentibus, quæ dicuntur ſemitæ, eò quod ad ſimilitudinem ſemitarum carni arctiſſima ſunt. Non dicit viam & ſemitas Dei eſſe in gentibus; vt velit innui, hoc non eſſe in parte ſaluandorum ex Iudæis: ſed idcò de gentibus ſpecialiter agit, vt ea occaſione infidelium Iudæorum excretur incredulitatẽ: ſic. Dico quòd via tua & ſemitæ ſunt in gentibus, quæ nihil amplius de te per prophetas audierunt, quibus non tot beneficia contuliſti: vt Iudæis. Sed *veſtigia tua* .i. præcepta tua & prædicatorum miracula, quæ ſunt veſtigia, per quæ peruenitur ad te: *non cognoſcentur* à populo tuo, ſcilicet ab infideli parte Iudæorum; qui populus tuus eſſe deberent. Quem tamen *populum tuum deduxiſti ſicut oues* .i. de Aegypto in terram promiſſionis duxiſti, *in manu* .i. in ducatu *Moyſi & Aaron*: vtpote oues tuas, ſcilicet adeò diligenter eos paſcens & cuſtodiens, ſicut paſtor vãldè diligenter oues paſcit & cuſtodit. Ac ſi dicat. Gentes quas hucuſque viſus es neglexiſſe, præceptis tuis obediunt. Iudæi verò incredduli, quos ſicut oues in manu Moyſi & Aaron deduxiſti, & quibus alia plurima beneficia contuliſti, præceptorum tuorum & miraculorũ prædicatorumq; veſtigia contemnent: quod vtique facere non deberent. Ideo verò Iudæorum incredulitatem deteſtatur, vt per hoc ſaluandorum pars ab eorum conformitate retrahatur.

Pſal 18.5.

1 Ioan.14.6.

IN PSAL. LXXVII.

TItulus LXXVII. *Pſalmus* intellectus Aſaph. *Quod ſic expontur. Iſte pſalmus intellectus .i. intelligentia in quo myſticus intellectus continetur, eſt Aſaph .i. perfectè fidelis ſynagogæ, agentis ad minus perfectam fidelem Aſaph, & enarrantis priſtina beneficia patribus eorum à Deo in temporibus antiquis collata. Et in principio huius pſalmi adhortatiuè eandem minus perfectã Aſaph, vt quæ ſibi in parabolis & propoſitionibus loquutur, attentè & diligẽter audiat, ſcilicet intelligendo ea beneficia myſticè, non ad literam tantum, ſicut patres eorum increduli fecerunt, qui neglectui ea habentes, ad ſolam literam intelligentes perierunt. Ideò verò beneficia illa enarrat: vt inſtruat eos, quatenus quæ in priori populo contigerunt ad hiſtoriam, in Eccleſia quoq; contingunt ad figuram: Et ſciendum, quod cum pſalmus iſte continuatim iuxta hiſtoriam legendus, in ſe allegoriam contineat; non tamen aut vix vbique iuxta allegoriam continuatim legitur. Notandum ſanè pſalmum hunc, ſicut & cæteros, benè ad prophetiam attinere, & ſi ad hiſtoriam legatur; tum ideò quia fidelis Aſaph quæ eò tempore nondum erat, à propheta loqui introducitur, tum etiam quoniam in his beneficijs quæ hic hiſtoriter facta propheta poſuit, alia beneficia in Eccleſia futura myſticè deſignauit.*

Atten-

Attendite populemeus legem meã. Attendite pluraliter ponit, quia populus nomen est collectiuum. Ac si diceret. Tu fidelis Asaph minus perfecta, existens populus meus .i. mei modi, quia scilicet & eiusdem gentis sumus, & eiusdem fidei: attendẽ.i. diligenter legem veterem considera, non negligenter vt patres tui veteres: legem dico iam meam factã per intellectum.i. quam iam meam iure possum dicere, cùm eam intelligam, quæ aliter tua non erit, nisi eam intellexeris. Quoniam ergo legem indeterminatè posuerat: ne hoc modo putaremus quod sic nos ad totam legem intelligẽdam mitteret, & nihil inde loquutus esset addit. Et vt totam legem veterem exemplo verborum meorum diligenter consideretis. *Inclinate aurem vestram* eundo *in verba oris mei* intelligenda. Hoc autem est à similitudine strenui discipuli, qui vt benè docentis verba percipiat, aurem inclinat. Ac si dicat, diligenter audite verba quæ loquor: vt ea mysticè intelligendo, cætera quæ in lege leguntur historialiter exemplo horum mysticè intelligatis. Et necesse est vt attendatis, & aurem inclinetis: Nam *aperiam os meum in parabolis* .i. parabolicè loquar per similitudines, scilicet ideò diligenter attendendum, vt quod parabolicè dicitur, mysticè sentiatur. Et nõ solùm in parabolis loquar: sed etiam *loquar propositiones* .i. obscuras similitudines *ab initio* legis veteris incipiendo. Idcoq; magis attentè considerandum est. In Hebræo habetur ænigmata antiqua. Vnde propositiones accipimus similitudines illas quæ intellectu sunt obscuriores, parabolas verò quæ manifestiores, quare etiam propositiones dicũtur, eò quod ad quæstionem proponãtur. Quia verò parabolæ clariores sunt intellectu quã propositiones, innuit cùm ponit: Aperiam in parabolis os meum, quasi diceret. Apertè loquar in parabolis. Vt autem attentiores reddat, dicit se ea quæ dicet non finxisse, sed à patribus qui viri fuerũt magnę auctoritatis audisse & cognouisse. Dico quod loquar quæ non finxerim. *Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis.* Quod est dicere. Hæc quæ loquemur quæ quanta sunt .i. valdè magna, patres nostri auctorizabiles viri narrauerunt nobis, & nos diligenter audiuimus, & mysticè cognouimus, & idcircò nobis credendum est. Et hæc *non sunt occultata à filys eorum* patrum, à nobis scilicet, *in generatione altera* .i. à nobis diuersa. Quod est dicere. Non ea ex inuidia occultauimus, quin generationi gentium intimaremus, quæ est altera .i. à nobis secundum originem diuersa. Et in hoc eos valdè reddit attentos: cum etiã gentes quibus ista beneficia non fuerunt collata, ea audierunt attentè. Post huius versus interpositionẽ ad hoc quod incepit reuertitur sic. Dico quod patres magna narrauerũt nobis. Patres *narrãtes* dico *laudes Domini* .i. præcepta in quorum obseruãtia Deus laudatur, *& virtutes eius* .i. ea beneficia quæ quasi per violentiæ virtutẽ operatus esse visus est. .f. de maris interruptione, de Pharaonis submersione, & de inimicorum superatione. *Et mirabilia eius quæ fecit* .i. beneficia illa quæ non quasi per violentiam, sed per solã potentiã operatus est mirabiliter, sicut manna quod pluit: aqua q̃ de petra dedit, & cætera talia. Ostẽdit igitur vbi hæc narrauerũt sic. Verè narrauerunt laudes, & virtutes & mirabilia Dei. Nã *Deus* per ipsos patres & *suscitauit in Iacob* .i. in populo Iudaico *testimonium* .i. scripta virtutũ & mirabilium suorũ, quæ idcirco testimoniũ dicuntur, quoniã cũ potentem esse testantur, *& in Israel* .i. in populo Iudaico, *posuit legẽ* per ipsos patres .i. scripta præceptorũ suorum, quæ laudes eius sunt. Et benè ponit, suscitauit, à similitudine rei mortuæ quæ suscitatur, ac si dicat. Quia miracula & virtutes & præcepta eius aliter morerentur, fecit ipsos patres scripta cõponere, in quib⁹ mirabilia & virtutes & laudes ei⁹ suscitarẽtur.

Propositiones sunt similitudines obscuræ parabolæ, quæ claræ sunt eo habent intellectum.

Et hoc

Et hoc compendiosè dicit. Suscitauit testimonium in Iacob .i. vt mirabilia & virtutes suas suscitaret, scripta per patres posuit in populo Iudaico, vel testimonium suscitauit in Iacob .i. scripta carnalium obseruantiarum, quæ testimonium dicebantur, eò quod alia mystica per sui euidentiam in Ecclesia futura testabantur: suscitauit in Iacob .i. posuit in populo Iudaico, ad suscitanda præcepta sua, quæ in Adæ præuaricatione erant mortua. Et legem moralium præceptorum posuit in Israel. Israel & Iacob pro eodem habet. In quo testimonio, & in qua lege *quanta* mirabilia & virtutes & laudes *mandauit patribus nostris, nota facere ea* per scripta sua *filijs suis?* nobis .s. Ac si dicat. Verè narrauerunt nobis laudes Dei, & virtutes, & mirabilia. Nam Deus eis præcepit vt scripta nobis relinquerent, in quibus mandauit vt nobis filijs suis nota facerēt magna eius beneficia, scilicet, laudes ei⁹ & virtutes & mirabilia: *vt* per nos ista eadē *cognoscat* .i. mystice intelligat, *generatio altera*, scilicet gentilis. Et notandū quod istud ferè dixerat superius, vbi dixit quanta audiuimus, vsq; ad narrantes. Sed in hoc tamen diuersum est, quia hic dicit eos hæc narrasse mandato Domini, quod supe rius non dixerat. Non solùm verò generatio altera cognoscet: sed *& filij qui nascentur ex nobis, & exurgent* .i. attenti erunt in hac cognitione mystice intelligentes: non iacentes .i. non ad solā literam hæc accipientes enarrabunt filijs suis. Per hoc verò eos quibus agit hic, valde reddit attentos, cùm eos qui nascituri sunt, prædixit hæc non ignoraturos. Et ideò hæc eis narrabūt. *Vt ponant in Deo spem suam* .i. auditis his beneficijs patribus à Deo gratis concessis: nihil à se expectent. sed omnem spem beneficiorum in Deo ponant. *Et non obliuiscantur operum Dei:* sicut patres obliti sunt .i. non obliuiscantur beneficiorum quæ in eis Deus est operaturus: quę significata fuerunt per beneficia in patribus antiquis operata, quorum ipsi obliti sunt. *Et* vt *mandata eius* Dei *exquirāt* .i. attentè cognoscant & diligant, quæ patres neglexerunt. Et ideò quoq; narrabunt: *Ne* filij *fiant sicut patres eorum* antiqui, scilicet ne fiant generatio praua in moribus, & exasperans Deum in malis actibus sicut patres. Ostendit autē in quo praua fuit, cùm dicit: *Generatio .s. quæ non direxit cor suum*, vt benè de Deo cogitaret: *&* .i. scilicet spiritus .i. ratio eius *non est creditus cum Deo* .i. cū Dei auxilio bene cogitare, sed per se. Quod est dicere. Crediderunt per se sufficiētes esse ad bene cogitandū sine auxilio Dei, & in hoc praui fuerunt: vel sic. Generatio quę non direxit cor suum, ad benè cogitandum, hoc non mutatur. Et si quando benè cogitauit humano more, *spiritus eius cum Deo* existens, *non est creditus*. i. nō crediderūt rationi suæ, quæ benè cogitando cum Deo erat .i. quæ placita Deo cogitabat: vt quæ rationabiliter cogitabant, opere complerent. Vel sic legi potest de patribus qui fuerūt in tempore Christi. Dico quod filij nostri qui nascentur narrabunt filijs suis saluādis, nē fiant sicut patres eorum increduli, qui fuerunt in tempore Christi, scilicet ne fiant generatio praua in moribus, & exasperans Deum suis prauis actibus, de quibus in Euangelio Dominus testatur. Generatio praua & adultera signum quærit &c. *Generatio* scilicet, *quæ non direxit cor suum*, vt de Deo benè cogitaret, & cùm Deo filio *non est creditus spiritus eius.* Quod est dicere. Non credit Filio & S. Spiritui. Et in hoc innuit: quod nec Patri. Pater enim sine Filio & Spiritu S. non cognoscitur, cùm vnum sint. Veruntamen priori sententiæ de patribus antiquis qui fuerunt in tēpore Moysi, melius videntur sequētia cōsonare. Dico q⁹ patres fuerūt generatio, quæ nō direxit cor suum. Et non solū illi qui fuerūt inferiores in patribus, sed & illi qui deberent esse *filij Effrem* .i. imitatores Effrem, filij Ioseph, cui benedixit Iacob, Sacerdotes. & Leuitæ qui cū potiores essēt in populo,

A

B

C

D

Matth. 12.

Exod. 32.

Exod. 20. 19

Effrem.

& hoc bona vita sua expetere debuissent: vt à Deo more Effrē benedictionem susciperent, *intendentes arcū, & mittentes* sagittas *cōuersi sunt in die belli.* Hoc autem per similitudinem ponit. Scilicet facti sunt similes ignauis, qui ante bellum præludium facientes, intendunt arcū & mittunt sagittas, minantes se bene pugnaturos, & in die belli postquā ad rem venitur, conuertūtur & fugiunt. Tunc enim arcum intenderunt & sagittas miserunt, cùm se Deo benè obeditu-ros promiserunt: dicentes quicquid præceperit Dominus & Moyses seruꝰ eius audiemus & faciemus: at simulac ad obseruantiā mandatorū, & ad vitiorum bellū venerunt, illicò conuersi sunt ad scelera sua. Per Effrem quippe q̄ dicitur fructificatio, sacerdotes & leuitę designantur, qui cū in populo opera bona fructificare debuissent: vt sic essent filij. i. imitatores Effrem, steriles fuerunt. Istud etiā in Ecclesia accidit. Nā cōplures in Ecclesia prælati, qui promittunt se viriliter acturos prædicatione & exēplo bonæ vitæ suæ in populo, postq̄ ad rē veniunt conuertuntur. Ipsi verò filij Effrem esse deberent .s. bonorū operum fructificatores. Ostēdit aūt quomodo cōuersi sunt in die belli, cum apponit .s. *non custodierunt testamentum Dei* .i. nō cōpleuerunt legē Dei, & si in aliquibus pauci custodierunt, *in lege eius noluerūt ambulare* .i. in cōplectione legis non fuerunt voluntarię incedētes. Quod est dicere. Ea quę compleuerunt non ex voluntate sed inuiti ex timore compleuerūt. Et cū ipsi saltē contuitu benefactorū eius, testamentū Dei diligere debuissent, *obliti sunt benefactorū eius*, quæ quasi per violētiam operatus est .s. de Pharaonis submersione, & cęteris huiusmodi. *Et* etiā obliti sunt *mirabilium eius, quæ ostēdit eis* .i. quę fecit palā eis. Mirabilia dicit illa beneficia quæ nō quasi per violentiā, sed per potestatē mirabiliter operatus est: vt de mānā & de cæteris huiusmodi. Dico ꝙ obliti sunt mirabiliū quę ostendit .s. quę mirabilia & beneficia fecit in ægypto. Et exponitur in qua parte ægypti, cū addit *in campo Taphneos* .s. fecit eis benefacta & mirabilia. Taphnis .n. ciuitas est in Aegypto, vbi Deus multa ꝓ eis mirabilia operatus est & benefacta. Et hęc mirabilia in ęgypto facta, fecit *corā patribus*, Moysē videlicet & Aaron, & cæteris ducibus Israel qui patres dicebātur non secundū generationē, sed secundū paternā quā habebāt in subditos affectionē. ac si diceret: Licet illa mirabilia populus ignoraret, tamen sic fecit ea vt corā patribꝰ essent, i. manifestū esset eis ꝙd significarēt. Posteà igitur enumerat ea quæ fecit in Aegypto: cùm prius enumeret ea quæ fecit ꝓst discessum ab Aegypto sic. Dico ꝙ obliti sunt mirabiliū quæ ostendit eis. Et ecce mirabilia. Quando eos Pharao persequebatur *interrupit mare* pro ipsis! *& per* mare interruptum *duxit eos. Et* ne aquæ nocerent eis aliquatenus, *statuit aquas* maris .i. stare fecit ne fluerent, *quasi in vtre* stāt aquę cōstrictæ ne fluendi facultatē habeant. Sic igitur cætera beneficia vsq; in finem psalmi ad literam leguntur: quę omnia in suo loco ad literam exponuntur continuè. Sed quoniā in singulis videtur allegoria cōtineri, pro longitudinis tædio, per singula allegorica videntur exponenda esse mysteria, cùm secūdum allegoriam difficile sit, aut impossibile psalmū legere cōtinuatim. Quapropter ad corū, quæ iā legimus ad literā, allegoriā accedamus, & ab eo loco vbi dictum est, filij Effrem insipientes, prius aliter quā superius ad historiā hūc versum exponamus, postmodum aūt allegoriā attinganius. ¶ Quoniā itaq; superius promiserat, aperiam in parabolis os meum, facta interpositione sui: vt eos quibus agit ad intendenda verba sua redderet attentos. ad loquendas parabolas & propositiones accedit sic. Dixi me aperturū os in parabolis. Et ecce pono parabolas, ab illo loco vbi dico filij Effrem vsq; in finem psalmi. Quarum prima est hæc. Filij Effrē .i. imitatores & sequaces Hieroboam, qui fuit de tribu

Effrem.

Effrem. Ideoque dicitur Effrem non A quantum ad nominis interpretationem, intendentes arcum. i. intensam facientes dolositatem suam, & mittentes ab arcu sagittas. i. mittentes ex ipsa deceptione sua deceptorias in proximos læsiones, conuersi sunt à Hierusalem & à tribu Iuda euntes in Samariam post Hieroboam, volentes esse in die belli potius quam in concordia. i. in rebellionis seruore contra tribum Iuda, & contra tribum Beniamin, & paucos ex tribu Leui qui remanserunt Hierusalem cum Roboam rege filio Salomonis B de tribu Iuda. Et intendendo arcum & mittendo sagittas, non custodierunt testamentum Dei &c. vsque ad coram patribus, quæ vt iam superius exposita sunt, hic etiam exponuntur.

3. Reg. 14. Hic historia tangitur quæ talis est: In tempore Roboam filij Salomonis regis Israel quidam alius ex tribu Ephraim filij Ioseph Hieroboam nomine surrexit, qui abiens in Samariam sibi regnum ibi parauit. Quem tribus decem secutæ sunt: solummodò verò tribus Iuda & Beniamin, cum quibusdam filiorum Leui in Hierusalem remanserunt cum Roboam C rege. Illi verò qui cùm Hieroboam abierunt dolosè se habentes contra proximos, benefacta & mirabilia Dei in tempore suo & in tempore Patrum à Deo operata obliti sunt, quorum cõtritu à dolositate sua reuocari debuissent, & in Hierusalem cũ tribu Iuda habitare. Per Roboam nimirum in Hierusalem regnãtem, qui fuit de tribu Iuda, Christus de tribu Iuda rex æternæ Hierusalem & terrenæ Ecclesiæ videlicet, quæ iam pacem æternam in contemplatione videt, accipitur. Per tribum autem Iuda & cæteros qui cum Roboam in Hierusalem remanserunt, fideles, Christi membra existentes, qui ei subijci malunt, & in Ecclesia permanere præsignabãtur. Per Hieroboam sanè qui relicta Hierusalem in regione extera sibi regnum parauit, diabolus congruè figuratus est: qui Hierusalem cœlestis consortio per superbiam relicto in infidelibus ab eadem. Hierusalem penitus extraneis regnum per infidelitatem sibi parauit. Per decem verò tribus, quæ relicta Hierusalem & Roboam rege suo, Hieroboam regi perfido adhæserunt, hæretici portendebantur, qui Christo rege vero & sancto, & Ecclesiæ consortio contempto diabolo subijciuntur. Sequitur alia parabola cùm dicit. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti in campo Thaneos, ad literam vt superius ostendimus. Sic & Deus facit in Ecclesia mirabilia, dum infideles ad viam fidei reducit, & alia innumerabilia operatur. Et hæc mirabilia licet ab idiotis ignorentur, coram patribus tamen sunt. i. manifesta fidelibus in Ecclesia prælatis, qui paterna affectione populo præsident. Et hæc mirabilia facit in hac terra præsenti quæ est terra afflictionis. Aegyptus quippe afflictio interpretatur. Et in campo Thaneos facit. i. in planitie humilis mandati, scilicet, hæc miracula: quod infideles ad fidem vocat, facit per planam & intelligibilem doctrinam prædicatorum in humilitate factam, quæ non grauis est & obscura vt lex vetus. Vnde congruè per campum Thaneos intelligitur. Campus enim plana terra est. * Taphnis verò humile mandatum interpretatur. ¶ Sequitur alia parabola. Postquam egressi sunt de Aegypto interrupit Deus mare pro eis, & per siccum duxit eos: & ne eis aquæ nocerent, *stetit aquas quasi in vtre*, ne fluerent. Et hoc totum contingit ad historiam. Iuxta quod legitur. Filij Israel ambulauerunt per medium D sicci maris: aquæ autem erant eis pro muro ad dexterã & sinistram. Quod etiam allegoricè contingit in Ecclesia. Interrumpit namque Deus mare. i. diuidit gentilem populum per doctrinam prædicatorum: vt partem assumat ad saluationem, partem dãnandam spernat. Et per fidem & opera bona ducit saluãdos ad terram promissionis, scilicet ad patriam cœlestem. Et ne aquæ. i. infideles diffluiu

* Thanis.

Exo. 14. 22

velut

velut aqua possint bonos perturbare: statuit ipsos .i. constringit sicut aquæ in vtre constringuntur, ne fluere valeant, nisi ad pincernæ libitum. Non sic quidem constringit impios, vt in bonos sæuiendi nullam habeat facultatem: sed sic eos Deus permittit ad mensuram sæuiendo fluere: vt cum bonos tormentis in corporibus interdum afficiant, nullatenus illis conformare queant, vel interrumpit Deus rubrum mare .i. diuidit Deus baptisma: vt alijs sit ad salutem, iustis scilicet, alijs qui iusti non sunt ad damnationem. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Baptisma vero per mare designatur, eò quod ex aqua fit, & in eo vitia delentur, sicut in mari hostes filiorum Israel destructi sunt. Rubrum quidem dicitur, eò quod per Christi sanguinis effusionem consecratum est: & per ablutionem & fidem baptismi ducti filios ad terram viuentium. Ne verò sui post baptismi gratiam ab aquis submergantur .i. ne à fluctibus malarum concupiscentiarum, ad operationis prauę mortem ducantur: statuit aquas quasi in vtre .i. refrenat ipsos concupiscentiarum fluctus per carnis mortificationem, ne prævalcant. Quæ mortificatio per vtrem congrue figuratur, eò quod vter ex pellibus mortuorum animalium fit. Quod est dicere. Facit suos carnem eorum vitijs & alijs afflictionibus mortificare: & per hoc concupiscentias eorum refrenat, ne valeant eis prævalere. Sequitur. *Et eduxit eos in nube diei.* Scilicet postquam mare filij Israel transierunt, è mari egressos duxit per desertum in nube per diem .i. sub nube quæ eis esset refrigerium ab æstu diei: & *tota nocte* duxit *in illuminatione ignis*, scilicet ne in noctis obscuritate offendicula paterentur, eis illuminationem ignęæ columnæ præcedentis dedit. Similiter quoque suos Deus per hanc vitam, quæ ad comparationem vitæ æternæ desertum dicitur incedentes nube à die refrigerat .i. protectione humanitatis suæ, quæ salutis nostræ causa est à vitiorum æstu & à prosperitatis feruida elatione refrigerat. Interpellat enim iugiter pro fidelibus apud patrem Christi humanitas, ne aliquo æstu nociuo exæstuent. Iuxta illud Apostoli: Christus Iesus qui etiam interpellat pro nobis. Cōgruè nimirum Christi humanitas nubes dicitur: quia suos à vitiorum æstu refrigerat, sicut nube obumbratur dies claritas. Et tota nocte duxit eos in illuminatione ignis, scilicet tota vita ista quæ obscura est, vt nox & perfecta Dei cognitione carens, ducit eos de bono in melius, in illuminatione gratiæ Spiritus sancti, qui dicitur ignis, eò quod bonos igne charitatis accendat. Sequitur. Interrupit. Quod sic ad literam iungitur. Non solum autem filios Israel duxit in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis: sed etiam pro eis *interrupit petram in eremo* per Moysen: vt inde aquas educeret, vnde legitur. Percussit virga bis silicem: & egressę sunt aquæ largissimæ. Et postquam petram interrupit, *adaquauit eos* filios Israel plenarię, *velut in multa abyssо*, id est, in profundissima aqua potest aliquis pleniter adaquari. Quia verò dixerat eos adaquatos esse, & nondum posuerat aquas de petra emanasse, addit. Dico interrupit petram, & *de petra eduxit aquam*. Et ne putaremus quod talem aquam inde eduxisset, quæ in vno solo loco demoraretur, addit. Et eduxit aquas de ipsa petra *tanquam flumina* fluentes: & eos cum castra mouerent per desertum sequentes, Apostolo testante cùm dicit. Consequente eos petra. Quod est dicere. Consequenti eos aqua procedēte ex petra. Per petram siquidem à bina virgæ percussione interruptam, vnde aqua largissima per desertum eos comitans emanauit, vnde saturati sunt, Christus qui petra firma est & solida significabatur. De quo clamat Apostolus. Petra autem erat Christus. Per binam virgæ percussionem duo crucis ligna præfigurabantur, vnum quidem in longum positum, alterum autem in ob-

Num 20. ii.

1. Cor. 10. 4.

Idem.

liquum. In qua cruce Dominicum corpus quod firmam petram esse diximus, clauis est perforatum, & latus eius ictu lanceę interruptum. De qua interruptione nobis gratia remissionis emanauit, quę nos per totam huius vitæ eremum incedentes iugiter comitando, spiritualiter satiat, & vsque ad mundi finem indesinenter. Qua de re conuenienter hæc gratia per aquam præsignata est, quæ de petra interrupta processit, & per eremũ filios Israel sequens corporaliter eos & assiduè satiauit. Sequitur. *Et apposuerunt*. Quod sic ad literã continuatur. Dico quod Deus pro eis interrupit petram, & cætera beneficia contulit. Et ipsi filij Israel cùm ante hæc beneficia peccassent, cum beneficiorum contuitu debuissent à peccato cessare, *apposuerunt adhuc peccare* ei. Et adeò peccauerunt, quod *concitauerunt eum in iram*. i. in vindictam: *in aquoso*. i. in deserto. Ostendit autem quomodo peccauerunt cùm addit. Verè Dominum in iram concitauerunt, *quoniam* & *tentauerunt Deum in cordibus suis*. i. hæsitauerunt in cogitationibus de omnipotentia Domini, sic *vt* tentando *peterent escas animabus suis*. i. vitæ suæ necessarias. *Et malè locuti sunt de Deo. Dixerũt* enim. *Nunquid poterit Deus parare mensam*. i. plenariam refectionem nobis, *in deserto* isto, in quo nõ est aliquis cultus hominum? Verè non poterit. Quod est dicere. Ideò Deum in iram concitauerunt, quoniam eum impotentem esse cogitauerunt, & de eo malè locuti sunt ore dicentes hæsitando: Poterit ne hic nobis dare cibum cum in deserto loco simus? Verè non poterit. Et si ratio eorum aliquando econtrariò dicebat eis, verè Deus poterit dare mensam: *quoniam* ipse *percussit petram & fluxerũt aquæ*, ipsi econtrario dicebant. Quoniam ipse percussit petram & fluxerunt aquæ: & non paruæ aquæ, sed *& torrentes* inde *inundauerunt, nunquid &*. i. etiam *poterit*, idcirco *dare panẽ populo suo*, nobis scilicet? aut si parum panis dederit, poterit parare mẽsam nobis populo suo? Nequaquã. Quod est dicere. Licet petram percutiens, aquas inde fluere fecerit; non tamen ideo nobis panem ad plenum dare poterit. Et ideò quia ipsi hæc dicentes, *non crediderunt in Deo*, vt potens esset eis dare panem: *nec sperauerunt in salutari eius*. i. nec spem cibi habuerunt in consideratione saluationis eius Dei, scilicet non sperauerũt quod sicut ex Aegypto saluauerat, ita quoque cibum eis dare poterat. *Audiuit Deus*. i. animaduertit eorum incredulitatem, *& distulit* vindictã quod statim non puniuit. *Et* quanto magis distulit, tanto magis *ignis accensus est in Iacob*. i. vindicta augmentata est in filijs Israel, quam si eis peccantibus mox puniret. Et nõ parum *accensa* est *ira*: sed *ascendit*. i. valde excreuit ira, vindicta scilicet *in Israel*. i. in Iudaico populo. Quod est dicere. Ideò quia sic increduli fuerũt, Deus animaduertit eorum incredulitatem: & differendo pœnam tanto magis vindictam suam augmentauit. Et licet eum tentassent, & de eò malè locuti fuissent: tamen vt omnipotẽtiam suam ostenderet, *mandauit desuper nubibus* existentibus. s. nubibus cœli vt pluerent eis mãna. *Et aperuit ianuas cœli*. i. fecit cataractas cereas, per quas manna descenderet. *Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit* eis. i. cibum qui sine labore hominum in cœlo. i. in aere creatus est, manna scilicet. Et *homo mãducauit panem angelorum*. i. Iudaicus populus homo simpliciter non spiritualis, manducauit illud mãna, quod significabat panem angelorũ, Christum videlicet, quo spiritualiter angeli reficiũtur. Dico quod panem cęli dedit eis & non parce: sed *in abũdantia misit eis cibaria*. s. panem cœli qui cibus eis esset. In alia translatione habetur panem fortium. Angeli nãq; fortes dicuntur congruè ad cõparationem nostri, qui debiles sumus. Ipsi nãq; fortiter Christo vero pane reficiũtur, in ea natura qua Dei verbũ est. Cæterũ, quia debilitas nostra tanto pane in natura diuina & nobis

inuisibili uelci nō poterat: Verbum caro factum est, & per carnis suæ comestionem habitauit in nobis. ¶ His igitur versibus iuxtā literam adaptatis, allegoriam attingamus. Dixi quod Deus pater interrupit per passionem petram in eremo. In hac vita videlicet Christum, qui solida petra est, & de cuius interruptione processit remissionis gratia. Et tamen hæretici multi gratia hac per baptismum susceptā, apponunt peccatis antè baptismum: adhuc peccare ei Deo post baptismum. Et adeò peccant quod eum in iram .i. in vindictam contra seipsos concitant. Et hoc in inaquoso .i. in aditate cordis: Scilicet quia gratia illa nolunt adaquari, Deum sibi iratum faciunt. Et hoc quidem modo post baptismū peccare apponunt. Nam & tentant Deum in cordibus suis. i. de Dei omnipotentia dubitant, vtrum scilicet sub panis specie corpus suū dare possit ad comedendum. Et sic tentāt: vt tamen petant escas animabus suis vtiles, scilicet petāt quotidie corpus & sanguinem Domini sola voce nō corde, cùm dicunt: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie .i. corpus & sanguinem tuum. Quod corpus videlicet & sanguis vna esca est indiuisibilis & incorruptibilis, licet sub specie panis videatur frangi, & à dentibus fidelium cōteri. Quod quidem mysterium insolubile est, videlicet quare frangi & conteri videatur, cùm indiuisibile permaneat: firma tamen fide credendum est. Escas aūt pluraliter, illud quod vnū est, vocat secūdum pluriū participationē. Dico quod tentant cogitādo. Et tentant quidem, & malè de Deo loquūtur ore, dicunt enim. Nunquid Deus potest in deserto .i. in hac vita quam corporaliter deseruit cum cælū aseēdit, parare mensam .i. facere panis creaturam mēsam .i. corporis sui refectionem? nequaquam. Quōd est dicere. Cùm hāc terram deseruerit, & corporaliter & localiter in cœlo sit, quomodo panis creaturam quę modò est, potest adhuc parare, vt caro sua efficiatur, quæ ante mille annos est? nullomodo. Cùm autē eis à Catholicis obijcitur. Verè Deus hoc potest facere, cū ipse aliud q̄ est magis mirabile fecerit .s. se petram percuti permisit, vnde aqua gratię spiritualis fluxit. Ipsi ecōtrario ore nequissimo proferunt. Quoniam percussit. i. percuti permisit petram in passione, se ipsum. s. & inde fluxerūt aquæ gratiæ spiritualis, & nō paruæ aquę, sed torrentes. i. aquæ copiosæ inundauerūt. Nunquid &c. i. etiā consequitur Deo, quod & panem qui sit corpus suum possit darē populo suo. i. populo fideliū. Aut ita planiùs dicere possumus. Poterit ideò panem parare mensam .i. facere corporis sui refectionē populo fidelium? minimè. Ac si dicat. Et si per passionem suam remissionis grātiam contulit, non tamen ideò consequitur, vt ex pane corpus suum efficiat, quo fidelium populū satiet. Et *ideò* qui adhuc dicendo *non crediderunt in Deo* Patre, *nec sperauerunt in salutari eius*. i. in Christo saluatore à Deo Patre misso. s. quia non crediderunt quatenus cooperatione Patris & Filij & Spiritus sancti posset panis Christi corpus confici. *Audiuit* hoc *Dominus*. i. animaduertit eorum incredulitatem, *& tamen distulit* pœnam corporalem vsque in futurum. *Et* in anima *accensus est ignis*. i. feruor vindictæ suæ *in Iacob*. i. in ipsis hæreticis, qui debuissent esse Iacob .s. strenui luctatores, & defecerunt. Et nō parum accensa est vindicta sed *ira* .i. vindicta; *ascendit* in anima .i. valde creuit *in Israel* .i. in hæreticis qui Israel esse deberent: Deum. s. videntes, & cæci per superbiā facti sunt. Quod est dicere. Quia noluerunt credere, etsi nōdum eos in corpore Deus puniuit, in anima tamen eos excæcando damnauit. Et inde quia nolūt credere, inexcusabiles sunt. Nam Deus *& mandauit nubibus desuper* existentibus. s. Apostolis, qui sunt sublimiores alijs fidelibus, quibus ipsi credere debebant, mandauit .i. præcepit hoc mysterium panis, qui corpus suum efficitur, prædicare, & per nubes *apertuit*

Hæretici de sumitate corporis Christi dubitantes.

Cœli scriptura.

rust ianuas cœli.i. apertas fecit scripturas prius occultas, quę ianuę sunt cęli.i. introitus occultorum Dei mysteriorum, quæ cœlum dicuntur, eò quod alta sunt vt cœlum, & à pluribus cælantur. Quod est dicere. Per prædicatores scripturas apertas fecit, in quibus huiusce sacramẽti mysterium & cætera mysteria continẽtur. Non solũ aũt mandauit nubibus hæc pluere.i. hęc in Ecclesia diuulgare, sed & per nubes *pluit illis manna*.i. corpus suum *ad manducandum*.ſ. dedit per prædicatores illis hæreticis doctrinam corpus suum manducandi. Manna quidem deriuatum est ab Hebraico, ϕ est manha: Iudæi quippe mane in quo primum cecidit surgẽtes, & illud cadere videntes, admirãtes dixerunt Manhu. Quod est dicere. Quid est hoc? Vnde quidem congruè corpus Christi manna dicitur.

Manna Exod.16.13.

Ioan.6.53.

Nam cùm prius discipulis dixisset. Nisi mãducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Quidâm hæsitantes dixerunt. Quid est hoc? Quomodo dare poterit nobis carnem suam ad manducãdum? Et nõ solummodo pluit doctrinam illum panem manducandi, sed & *panem cœli dedit eis* ad manducandum, se ſ. qui panis vetus est, quo cœlestes

Ibi. vers. 41.

spiritus assiduè reficiuntur. Iuxta ϕ idem in Euangelio testatur. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Et hunc panem angelorum .ſ. quo angeli satiantur, manducat homo cuiusq; modi, & fidelis. ſ. & infidelis. Dicò quod panem cęli dedit, & hoc nõ parcè sed *charta* corporis sui & sanguinis *misit eis in abundantia*.ſ. abũdanter quãdiu mundus durat. In alia translatione habetur frumentationem misit eis. Cõgruè nimirum corpus Dominicum frumẽtum dicitur, eò quod omni pabulo prȩcioſus existat, sicut frumentum omni messe præcioſius est. Si verò ad literam legatur, benè manna dicitur frumentum, eò quod ad modum frumenti dulce fuerit & saporum. ¶ Sequitur. Trãstulit, quod sic ad literam iungitur. Non solũmodo filijs Israel manna dedit. sed cum ipli murmurarent, quia carnem non haberent & in Aegyptum ad ollas carnium reuerti cuperent: licet manna carnium & omnium ciborum quos optabant haberet saporem, *transtulit austrum de cœlo*.i. abstulit austrum ventum illũ de altiori aere, in quo flabat, qui cœluni dicitur, *& Africum*. ſ. austrũ. qui Africus dicitur, eò ϕ ex Africa veniat, *& induxit in* aerem proximũ terrę. Quod est dicere. Quia dũ in alto flaret, idoneus non erat ad deferẽdas coturnices, quæ in terra manent, & in aere proximo tertæ volant. Africum de altiori aere sublatum propè terram flare fecit, vt impetu suo coturnices de terra illa in qua abũdant; afferret. Vel si dicamus Austrum & Africum duos ventos esse, sic legetur. Transtulit austrum de cœlo.i. abstulit penitus austrum de aere, qui ad hoc officium inutilis erat: & induxit Africum ventum illum, qui ad hoc erat idoneus. Et hoc fecit *in virtute*.i. in potestate *sua*. Omnipotens enim est. Hoc autem dicit ad exprobrationem eorum qui non eum omnipotẽtem esse iudicant. In alia translatione habetur. Transtulit Eurum de cęlo. qui ad negocium hoc ineptus erat. cæteraque huius versus non mutantur: & per negocium Africi *pluit super eos* carnes abundãter *sicut puluerem*.i. ad similitudinem pluuiæ, super eos carnes fecit cadere large vt puluerem. Exponit autem quas carnes, cũ subdit: & pro.ſ. *volatilia pennata*, coturnices videlicet pluit super eos abundãter sicut arenam maris. Non dicit pennata quod volatile sit aliquod non pennatum, sed per hoc Dei potentiam commendat, cum volatilia pennata ita cadere faciebat, ac si pẽnis essent carentia. Et vt maius esset Dei beneficium nõ oportuit illa volatilia cadentia quærere longe à castris. Nam *ceciderunt in medio castrorum eorum, & circa tabernacula*.i. circa castra *eorum*.ſ. & in medio ceciderunt, & foris iuxta castra. ¶ His tribus versibus ad literam adaptatis, ad allegoriam fiat accessus. Dixi quod

Frumẽtum dicitur corpus Dominicum.

Deus

Deus per prædicatores pluit doctri- A
nam comedendi corpus suum. Et vt
etiam eis alia præcepta pluerent per
eosdem : transtulit de cœlo austrum
i.abstulit de mysterio sublimis con-
templationis prædicatores qui sunt
feruentes igne charitatis & fidei, ad
similitudinem austri, qui calidus est
ventus, & à calida regione veniens.
Et induxit in terram Africum, illos
eosdem .f. induxit in terrenos, vt eis
prædicarent. Auster & Africus, eos-
dem notant, vterque namque à cali-
da regione venit. Vel si dicamus. B
Eum transtulit de cœlo, erit ac si di-
ceret Prædicatores qui sunt lucidi in
sublimi Dei cognitione qui design-
antur per Eurum qui à lucida mun-
di plaga venit, ab oriente scilicet, ab-
stulit de contemplationis studio vt
prædicationi vacarent. Et eos existē-
tes Africum .i. in charitatē feruidos
allegauit in curam prædicationis. Et
hoc fecit in virtute sua i. in potentia
sua. Et postquam induxit eos in cu-
ram prædicationis, per ipsos prædi-
catores, pluit super eos .i. hæreticos
& fideles etiam carnes. Et ponit plu- C
ralem pro singulari, carnes videlicet
pro carnem. Cùm dicit super eos, in-
nuit quod de sursum venit doctrina
illa. Ac si diceret. Pluit super eos car
nem i.doctrinam incarnationis ver-
bi Dei. Carnem dico existentem sic-
ut puluerem i. leuem in omni virtu-
te & opere bono, & immunem ab
omni humore peccati, sicut puluis
est leuis & sine humore, & non so-
lum carnem pluit, sed & volatilia
pennata i. omnia præcepta salubria
quia sublimant fideles ad cœlestia, sic-
ut pennæ volatilia. Et ipsa præcepta
fecerunt .i. desuper venerunt in
medio castrorum eorum .i. in aper-
ta, in medio .f. ciuitatum eorum quæ
castra dicuntur, eò quod ad similitu-
dinem castrorum transitoriæ sunt:
& aliquando ceciderunt circa taber-
nacula eorum. i. circa domos in qui-
bus breuiter habitant, & ad horam
vt in tabernaculis. Quod est dicere.
Aliquando prædicauerunt præcepta
salubria priuatè in domibus vt audi-

tores attraherent, aliquando cùm A
idoneum esset prædicauerunt in ma-
nifesto in medio ciuitatum. Sequi-
tur. Dico quod Deus pluit filijs Israel
manna & volatilia, & ipsi *manducā-*
uerunt ea, & non ad mediocritatem,
sed *saturati sunt nimis*. i. comederunt
ad ingluuiem : & licet ad ingluuiem
comederent, tamen *desiderium eo-*
rum abstulit eis, & non in parte, sed
adeò quod non sunt fraudati. i. dimi-
nuti à desiderio suo. Quod est dicere.
Quicquid desiderabant eis contulit.
Et quia escam à Deo cùm tentatio- B
ne petierant, & cum ingluuie comē-
debant : *adhuc erant in ore eorum esca*
.i. adhuc comēdebant manna & vo-
latilia, *& ira Dei venit super eos*. i. in-
dilatè vindicta Dei descendit, vt iu-
stè opprimeret eos. Exponit quomo-
do, cùm subdit. Et ipsa ira *occidit pin-*
gues eorum. i. superbos qui ex pingue-
dine prosperitatis arrogantes erant.
Et tot ex ipsis *occidit*, quot *electos* ex
Israel Moysen, scilicet & cæteros pre-
latos & sanctos impediuit quod non
possent iter agere, disturbati eorum
funere : vel *impediuit orationem ele-* C
ctorum .i. inefficacem fecit ad mo-
dum rei impeditæ, vt cùm scilicet,
pro eis orarent, non impetrarent: &
cùm cæteri qui superstites fuerunt,
castigati esse debuissent, ne peccarēt
in consideratione supradictorum
mirabilium, & huiusce vindictæ, tā-
men *in omnibus his consideratis*, id est,
in considerando hæc omnia peccā-
uerunt *adhuc*, *& non crediderunt*
Deum futurum vltorem *in mirabili-*
bus eius. i. in considerationē mirabi-
lium eius. Quod est dicere. Cùm in
consideratione supradictorum mi-
rabilium credere debuissent, Deum
vltorem futurum, tamen credere
noluerunt vt cessarent. Et ideò *dies* D
eorum in vanitate existentium *defece-*
runt. Quod est dicere. Via eorum de-
fecit vt non terentur, quia vani erāt.
Vel sic. Defecerunt in morem ali-
quorum in vanitate natorum. Quod
est dicere, Ita mortui sunt, vt in va-
num & sine qualibet vtilitate vide-
rentur esse nati, & non tardè defece-

runt, sed anni eorum defecerunt cum festinatione .i. indilate, dies & anni, idem hic sunt. *Cùm* autē Deus *occideret eos*, illi qui superstites erant, timore coacti, *quærebant eum* precibus, & *reuertebantur* pœnitendo de peccatis, *& veniebant ad eum* promissione obedientiæ. Et hoc *diluculo* .i. studiosè, à similitudine cliẽtium, qui circa negocium Domini studiosi diluculo surgunt. Et tunc *rememorati sunt* : quod obliti erant in prosperitate, scilicet *quod Deus adiutor est eorum*, contra instantia pericula, *& Deus excelsus* .i. omnipotēs *redemptor eorum est*, qui eos scilicet de manu Pharaonis & de mari rubro redemit. *Et* tunc *dilexerunt eum in ore suo* .i. more simulatoris. Quod est dicere. Protulerunt verba simulatoria, quæ ad dilectionem pertinere videbantur. *Et* ore diligendo, *mentiti sunt ei* in *lingua sua* .i. simulatoria, promittendo se cum diligere. Hoc autem exponit quomodo mentiti sunt, cùm addit. Dico quod in ore dilexerunt: *Cor autem eorum non erat rectum* : scilicet non erat cum eo Deo concors, vt illud vellet quod Deus. Rectum autem esset, si cum eo esset. *Nec fideles habiti sunt* bene operando, *in testamento eius* .i. in promissione quam ei fecerunt. Quod est dicere. Benè operati non sunt, vt in promissione sua fideles essent. *Ipse autem Deus* cum iustè posset de eis vlcisci *misericors est* in sui natura. *Et propitius fiet peccatis eorum*, quantum ad reliquias eorum in fine mundi, scilicet propitius fiet in fine mundi peccatis nasciturorum adhuc, *& non disperdet eos*, id est, non destruet posteros, sicut disperdidit patres incredulos. Hic per lyptoren intelligitur, *quod saluabit eos* : & quoniam si omnes patres interfecisset, filij non nascerentur quibus propitiaretur: adeo *abundauit misericordia*, *vt auerteret iram* .i. vindictam suam à patribus, & non sic auerteret quod nullum interficeret, sed ita quod *non accendit omnem iram suam*, vt omnes perderet. Ac si dicat. Partem occidit, partem autem ad creandum filios quibus misereretur in futuro dimisit, & vt misericordia abundaret, *recordatus est quod caro sunt* .i. carnalis materiei sunt & fragilis, & prone ad peccandum : & ideo fragiles quod *spiritus*, i. ratio eorum est *vadens*, id est, à Deo recedens per peccatum, *& non rediens* per se. Quod est dicere. Recordatus est, quod ratio eorum potest à Deo per se recedere, sed minimè, nisi Dei gratia reducente redire. Non dicit recordatus, quod vnquā fuisset oblitus, sed quoniam occidēdo eos in parte videbatur oblitus. ¶ Horum duodecim versuum liter a pertractata, allegoria attingatur Dico quod panem angelorum manducat homo qui sq;, & fidelis & infidelis. Et manducant inquam fideles & infideles, & saturantur fideles ex eo infideles verò minimè .s. replentur per illum panem angelorū re sacramēti .s. vnione Ecclesiæ & perfectione virtutū : & quia hic re sacramenti satiantur, afferet eis desiderium eorum .s. vitam æternam in futuro, quā per sacramentum adepti sci desiderāt & non parce afferet desiderium eorum, sed adeo plenè quod non fraudabuntur, id est, non diminuentur à desiderio suo, sed plenius obtinebūt quam desiderent. Dico quod mādūcantibus qui saturantur afferet desiderium eorum. Hos autem qui saturari nolunt punit hic indilatè. Nam cùm adhuc esca sint in ore ipsorum ascendit ira Dei super eos. Quod est dicere. In ipsa etiā comestione, multiplicatur ira Dei in oppressione eorum ipsos interius excæcando, quia irreuerenter comedunt & indigne. Non solum autem ira Dei ascendit super eos, puniendo interius, sed & corporaliter occidit pingues eorum superbos .s. qui superbè & sine reuerentia ad huius sacramenti comestionem accedunt. Vnde dicit Apostolus. Ideo multi inter vos infirmi & imbecilles & dormiūt multi dormitione mortis. Et pro eorum occisione impedit electos Israel, scilicet Ecclesiæ prælatos, facit impeditos

Allegoria

1. Cor. 11

com-

compassione illorum quos occidit, cùm nequeant eis orationibus subuenire. Vel sic. Non solum subditos si pingues sint, punit, sed & electos Ecclesiæ si pingueſcant impedit, vel morte corporea vel diminutione virtutum, cùm eos ideo exercet.

Hoc autem ponit ad correctionem & subditorum & prælatorum. Cùm autem illi qui non occiduntur castigari deberent, consideratione vindictæ talibus malis exhibitæ, & respectu mirabilium, quæ Deus in eis operatus est, vt superius ostendimus, tamen adhuc peccant in omnibus his consideratis, id est, cum hæc omnia cõsiderent: & non credũt Deum futurum, in mirabilibus eius consideratis. Scilicet cum talia vt ostendimus sciant eum mirabilia operatum fuisse, non tamen firmiter credere videntur eum potentem ad vlciscendum esse. Et ideo sicut cæteri dies cæterorum de quibus hîc proximè egimus defecerunt, dies quoque eorum superstitum in vanitate existentium deficiunt, id est, moriuntur, quia vani sunt. Vel sic. Deficiunt dies eorum vt in vanitate nati esse videantur, & sine vtilitate, cùm sic moriantur: & non defecit eorum vita tardè, sed anni eorum, id est, vita eorum defecit cum festinatione, id est, citò moriuntur. Et cum Deus occidit eos, superstites quærunt eum orando vt parcat, & reuertuntur ad eum, promittentes obedientiam si pepercerit: & diculo i. studiosè veniunt ad eum per pœnitentiam: & quod per superbiam obliti erant rememorantur. Scilicet rememorantur, quia Deus adiutor est eorum ad bene cooperandum: & Deus excelsus redemptor eorum est per mortem Crucis: & tũc diligunt eum in ore suo, id est, in ore fallaci, scilicet dicunt se diligere Deum, & lingua sua mentiti sunt ei, id est, mentiuntur ei lingua fallaci, quæ eorum est non Dei. Cor autem eorum nõ est rectum i. iniquum est, scilicet non est cum eo Deo in bona voluntate particeps. Nec habentur fideles, id est, veraces in testamento eius: scilicet non operantur bene, vt fideles sint in promissione quam ipsi in baptismo fecerunt, sub patrinorum testimonio. Dico quod ipsi sunt infideles. Ipse autem Deus cùm pro eorum fallitate iuste posset eos omnes perdere, misericors est naturaliter vt non irascatur, & propitius fiet peccatis eorum, in futuro ea indulgendo: & non disperdet eos in futuro ceu promerentur, sed clementer eos saluabit & nè in futuro eos æterna perdat morte, abundat hic misericordia, vt auertat hic iram, id est, vindictam suam, ne eos corporaliter interficiat, sed eis parcendo locum pœnitentiæ tribuat. Ne verò sic videretur iram auertere, vt nec flagellis transitoriis eos afficeret, determinat hoc cum addit: Et sic dico auertet iram, vt non accendat omnem iram suam, id est, non ostendat omnem vindictam quam iure posset ostendere. Ac si dicat. In parte sede eis vindicat, castigando eos flagellis transitorijs pierate paterna; in parte verò parcẽs est, ne interficiat. Et vt erga eos abũdet misericordia, recordatur quia caro sunt, id est, carnales & fragiles, & quia Spiritus, id est, ratio eorum est per se vadens, id est, à Deo recedens peccando, & non rediens per se pœnitendo, nisi hoc ipsum Dei gratia conferat vt pœniteat. Et quoniam sic eos considerat esse fragiles, auertit ab eis iram & clementer parcit. Non dicit recordatur ideo quod vnquam Deus obliuiscatur, sed cùm quosdam vindicando interficit videtur obliuiscì: cum verò alijs parcit, videtur recordari. Per hoc autem quod dicit, Domini iram auertere, & recordari fragilitatis humanæ, Dei misericordiam commendat, & auditores humiliat, cùm eos adeo esse fragiles ostendat, & sequitur. Quotiens &cæt. Vsque ad *Et tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum.* Quod sic ad literam adaptatur. Dixi quod peccauerunt tentando Deum in cordibus suis Israel

Patrini in baptismo.

vt peterent escas animabus suis : & Deus attulit eis desiderium suum, & vindicauit se postea de eis : & ipsi timore conuersi, iterum peccauerunt, & ipse iterum misertus est. Et ipsi tamen se non castigauerunt, vt postea cessarent. Sed *quotiens* peccando *exacerbauerunt eum in deserto*, scilicet in deserto post mare rubrum multotiens peccando, Deum qui naturaliter dulcis est, sibi acerbum fecerunt : & non parum exacerbauerunt, sed adeo quod *in iram*, id est, in vindictam *concit auerunt* eum, quod quasi quadam vi cogerunt *in tnaquoso* peccantes, id est, *in deserto*, vbi multum esset locus timoris, cum ibi eos manna pascseret, & aqua de petra vi potentiæ eius elicita potaret. Et hoc modo eum in iram concitauerunt, quia *auersi sunt* de Deo ad peccatum, *& tent auerunt Deum*, id est, diffiderunt de potentia eius, hæsitantes an posset eos liberare de manu imminentium inimicorum Madianitarum, scilicet & cæterorum: *& sanctum* Deum *Israel*, id est, Iudaici populi *exacerbauerunt*, malè operando, vitulum conflatilem faciendo, & ei caput inclinando, & cætera opera mala agendo. Quod quidem minimè deceret, vt eum operibus malis exacerbarent, qui sanctus est, & obedientes sibi sanctificare potest. Cum autem non debuissent Deum tentare, hæsitando de potentia eius, & recordando, qualiter eos redemit de manu tribulantis eos Pharaonis, & quas plagas dedit in AEgypto pro eis. *Non sunt recordati manus*, id est, potentiæ & auxilij *eius*, manus dico in eis exhibitæ in *die qua redemit eos de manu tribulantis*, id est, de potestate Pharaonis, qui eos diuersis tribulationibus affligebat : & non sunt recordati signorum quæ posuit in AEgypto, *sicut posuit in AEgypto signa sua*. Ac si diceret. Sciebant quidem Deum signa illa fecisse, sed non sic certè recordabantur, vt ipse gloriosè posuit, scilicet non sic recordabantur, vt eorum contuitu de potentia eius vlteriùs non diffiderent. Dico quod signa sua in AEgypto posuit *& non parua signa, sed prodigia*, id est, magna mirabilia *sua*, id est, sibi congrua cum ipse magnus esset & potens posuit *in campo * Thaneos* in AEgypto, scilicet à parte quidem totum designat, Cæterum Taphnis vel Taphnæ vt iam diximus, ciuitas est vbi pro eis multa prodigia operatus est : & ecce prodigia scilicet & flumina currentia eorum AEgyptiorum, *& imbres*, id est, aquas de cisternis, quas de pluuijs colligerant ad vsum bibendi propter inopiam fontium, *conuertit in sanguinem*, id est, fecit sanguineas, ne biberent eas ad refectionem. Vbi habemus imbres, Beatus Ambrosius ponit pluuiales aquas, & post hoc prodigium, *misit in eos cynomiam*, id est, misit contra eos vt eos affligeret maximam multitudinem muscarum, *& comedit eos*. i. frequenter momordit. In hebræo habetur omne genus muscarum : sed cùm ponit cynomiam, à parte totum denotat, & post hanc plagam *misit* in eos. s. Aegyptios *ranam*. i. ranarum copiam, *& disperdidit eos*. i. dispersos fecit. Non enim cohabitare poterãt propter nimiam ranarum affluentiam, qua eos fordidabat. Et post hæc *dedit fructus eorum erugini* ad consumendum Erugine quidem vult beatus Hieronymus esse quoddam genus vermium, quòd latenter per arborem serpens, fructus cum folijs omninò consumit, quos vulgo *cantillas* dicimus. Cæterum Augustinus dicit æruginem nocentem nebulam esse, quæ fructus perdit. Volunt quidam æruginem esse brucum, & post hæc *dedit labores eorum locustæ*, scilicet messes quas laborando parauerant, dedit locustarum multitudini, ad denorandum : *& occidit vineas eorum in grandine*. i. destruxit fructum vinearum in percussione grandinis, *& moros eorum in pruina*. Per moros quidem omnes alias arbores designat. Quod est dicere. Fructum mororum & cæterarum arborum perdidit.

Taphnæ. Ezec. 30. 18.

Erugo.

per

per nimiam pluuiam, & post *tradidit iumenta eorum grandini*, ad percutiendum, *& possessionem eorum*. i. domos & cętera eorum igni ad combu rendum. Hanc quidem plagam de igne, Moyses in Exodo cum cæteris plagis non posuit. Sed cum multa alia prætermisisse eum palam sit; creditur & hãc prętermisisse, quàm Propheta non minoris auctoritatis exi-
Dauid Moy si nõ minor. stens, quàm Moyses apposuit Spiritu sancto reuelante. Et vt vniuersaliter dicam: *Misit in eos iram*. i. maximam vindictam *indignationis suæ*, id est, paruę vindictę suæ subsecutiuam: Et ne videretur hoc esse dictum intransitiuè, scilicet vt idem esset ira & indignatio, exponit eum adiungit: indignationem scilicet misit in eos, id est, paruam vindictam, destruendo minores res eorum, & post iram, id est, maiorem vindictam destruendo cariores res ipsorum, & post tribulationem, id est, multo maiorem vindictam occidẽdo ipsorum partem: & omnem hãc *immissionem*, indignationis, iræ, & tribulationis, *operatus est per angelos malos*. i. per officium diabolorum. Hæc aũt de malis angelis ponit, vt Aegyptiorũ miseriã augmentet, cum ab eisdem dicat eos afflictos, quorum obeditores erant: & per hoc quoque auditores à subiectione reuocat diabolorum. Ostendit quoq; ordinem vindictæ suæ sic. Dico quod hanc immissionem fecit per angelos malos, per quorum. f. officium *fecit viam*. i. amplitudinem *iræ suæ* semitæ prius existenti. Ac si dicat. Cùm prius vindicta sua strícta esset ad modum semitæ, fecit eam ampliam ad modum vię. Per hoc quidem ostendit, quod prius parua fuit ira, postea verò magna, & per hoc nos instruit ne paruam eius vindictã negligamus, ne fortè maiorẽ incurramus. Ostendit ergo per partes maiorem vindictam, cùm ponit sic. Scilicet *nõ pepercit eis à morte animarum* eos auferẽdo. Quod est dicere. Interfecit eos interi⁹ in animabus, exceçãdo eos & indurando, ne filios Israel vellẽt dimittere. Vnde legitur. Indu-

A ratum est cor Pharaonis, nõ vult dimittere populum Domini. Et quia in ánimabus interfecti populũ nolebãt dimittere, *iumẽta eorũ in morte cõclusit*. i. in morte finiuit verberatione grandinis. Hoc autẽ & si superius dictum sit, vbi posuit tradidit grandini iumenta: tamen hic aliud ponit, nec tamẽ superius planè intelligi potuit, quòd iumenta interfecissẽt, quod hic quidem planè ponit. Ostendit autem maiorẽ vindictã per partes eũ adiungit. *Et percussit omne primogenitum in terra AEgypti*. f. nocte illa in qua filios Israel eduxit de terra AEgypti: occidit omnia maiora natu tam de hominibus quàm de bestijs. Et prius percussit *in tabernaculis Chã*. i. in AEgypto vbi manserũt in tabernaculis filij Cham, *primitias omnis laboris eorũ*. i. omnes primas & præcipuas fruges quas cum labore parauerant: vel primitias laboris. i. messes quæ magis paratæ erant ad maturandum, vnde magis afflicti fuerunt, quã si viliores aut tardiores percuterẽtur. Dico quod AEgyptios tot & tot modis affixit, *& populum suum* filios Israel videlicet abstulit à potestate AEgyptiorum, *sicut oues*. i. vtpote oues suas f. quibus curam insumebat, sicut pastor curam ouium habet: & eos filios Israel in deserto existentes, quod est inter mare rubrum & AEgyptum, *per desertum* illud *duxit, tanquam*. i. vtpote *gregem* suum. Repetit autem quod dixit, perduxit, vt addat. Et deduxit eos inquam per desertum: & hoc *in spe* euadendi, *&* ita quod *non timuerunt* inimicos: *Et inimicos eorum* AEgyptios *operuit mare* & interfecit: & eos filios Israel de mari liberatos *induxit in monte sanctificationis suæ*. i. Hierusalem quæ in monte sita est: quã ipse sanctificauit: *montem*, in quã, *quem acquisiuit dextera*. i. potentia *eius* ad opus filiorum Israel. Et quia ipsi aliter in monte illo nõ possent liberè habitare, *eiecit à facie*. i. à præsentia, & per instantiam *eorum* expulit *gentes*, quæ in monte illo habitabant, Iebusęos. f. & cæteros, *&* gentibus eiectis *diuisit eis* filijs Israel

Exo. 7. & 9.

terram

terram promissionis sorte per tribus, & *in funiculo distributionis* per familias. Dico quod gētes eiecit, *& in tabernaculis eorum*. i. in domibus ipsarū gentium, *fecit inhabitare*. i. diu manere tribus Israel. ¶ Et horum itaque versuum XVII. serie ad literam exposita, allegoria ostendatur. Dico q̄ Deus ab infidelibus & ab hæreticis auertit iram suam, recordando quod caro sunt & Spiritus vadens & non rediens. Et tamen cùm cessare deberent, cōtuitu misericordiæ Dei, quotiens exacerbant eum in desetto. i. in ariditate cordis. s. quia deserti more steriles se faciunt à bono, & aridos à gratia spirituali. Et non parum exacerbāt, sed adeo quod in iram concitant eum. i. in vindictam cogunt eum contrà seipsos in inaquoso. i. in ariditate cordis. Desertum & inaquosum idem sunt, & verè concitant eum in iram per ariditatem suam.

Nam & conuersi sunt à bono ad malum & tentauerunt. i. tentant Deum diuersis hæresibus, hæsitando de eo, & exacerbant malè operando sanctum Israel, Deum scilicet qui sanctus sanctorum est, & qui sanctificat omnes qui non negligunt esse Israel. Et cùm deberent recordari auxilij quod eis impēdit in baptismo, & per hoc à malo cessare, nō recordātur, sic vt cessent manus. i. auxilia eius, manus dico eius auxilia in die qua redemit eos in baptismate, de manu tribulātis. i. de potestate diaboli, qui eos tribulabat ducendo per illicita. Et nō recordantur eū posuisse signa in Aegypto, sic vt posuit signa sua. i. mirabilia in humano genere: quod erat A Egyptūs. i. afflictū p originale peccatū. Ac si dicat. Nō nego quidem qn aliquo modo recordētur: sed nō recordantur sic ad plenū & gloriosè, vt ipse posuit ad plenū & gloriosè. Dico quod signa sua posuit, & nō parua signa, sed prodigia. i. maxima & mirabilia signa. Et hæc signa posuit in campo thaneos. i. per planā & humilem doctrinam Apostolorū. Magnū enim fuit & prodigiosum, quod per Apostolorū doctrinam quosdam ex massa perditorū elegit, & cætera plurima prodigia fecit. Quod si bene ad memoriam reducerent: non Deum qui clemēter eos elegit exacerbarēt. Et vt peccando ad A Egyptum reuerti metuerent: nō recordantur quam vindictam Deus accipiat de his qui in A Egypto remanent, Scilicet q̄ & conuertit flumina quorundam eorū. i. scripta philosophorum, quę dicuntur flumina, eò quod ad modum fluminū fluāt in posteros, in sanguinē. i. in mortē, & imbres. i. verba ea, quæ dicuntur imbres, eò q̄ citò transeunt ad similitudinē imbrium, qui cadentes citò absorbentur & deficiunt, in sanguinem. i. in mortem, ne bibāt ipsa flumina & imbres. i. nē reficiantur eis ad vtilitatem, vt quilibet potu reficitur ad vtilitatem. Per sanguinem mors accipitur: eò quod sæpius in morte sanguis effunditur. Quasi dicat. Philosophi adhuc existentes in A Egypto, de diuersis erroribus suis, scripta & verba faciunt, quæ sibi ad salutis refectionem esse credunt, per quæ cæteros interficiunt: sed Deus conuertit eis in mortem ipsa scripta, & verba eorum, scilicet vt non bibant ea. Non dico quidē quod non bibant ad mortem: sed non bibant. i. non sint eis refectio salutaris, quòd opinātur, sicut potus refectio salutaris est bibēti. Et in quosdam qui sunt in A Egypto, mittit Deus cynomiam & comedit eos. s. subtrahendo auxilium gratiæ suæ, permittit eis dominari omne genus terrenorū desideriorum: quæ eos interius mordēt multis sollicitudinibus, sicut cynomia mordet exterius. Vnde quia mordēt, congruè per cynomiam accipiūtur. Et in quosdam, scilicet in poetas & sophistas: permittit venire ranā quæ disperdet eos. s. inutilem garrulitatē, quæ per ranam rectè designatur, quæ garrula est: quæ garrulitas disperdit eos. i. disperdos facit & diuersos. s. vt poetæ quidem in fabulis, sophistæ verò in argumentationibus sint valde contrarij. Et si fructus aliqui bonorum operum sunt in quibusdam manentibus in A Egypto, cū sine bo-

Flumina.

Imbres.

Sanguis.

Rana.

nis

nis operibus difficillime vita cuiuslibet pessimi inueniatur fructus illos dat Deus erugini. i. consumi, & ad interitum duci permittit ab erugine. s. vt quia erugo eis dominatur, omne bonum opus in eis annihiletur. Si secundū Hieronymum eruginem pro canillis accipiamus: per eruginē quæ latenter serpens paulatim, comedēdo fructus omnino consumit, luxuria intelligitur, quę quasi furtim subintrās, & paulatim miserum corpus occupans, si quod bonum opus in eo sit, illud ex toto destruit. Sine castitate enim, nemo Deo placebit. Siue si eruginem brucos dicamus, intelligemus eodem modo luxuriam, eò quod brucus fructus consumat. Si vero iuxta Augustinum, erugo nocens nebula & occulta dicatur, quæ fructus occat & absumit, per æruginem superba in mente gloriatio debonitate accipitur, quæ virtutes & bonum opus omne suffocat. Et labores eorum dedit locustæ. i. bona opera quorundā in AEgypto infidelitatis exilentium, in quibus laborauerunt permittit ad nihilum redigi, per temeritatem eis dominantē, quę per locustas intelligitur, eò quod temerè incedunt, non habētes ducem, vt examē apum. Et percussit in grandine vineas eorum, Intransitiuè dictum est. Ac si ponat. Quosdam in AEgypto manētes, qui vineæ esse deberent, fructiferi. s. in operibus bonis, sicut vineæ, in vuis permittit percuti à grandine, & eorum fructus destrui, videlicet à desperatione æternorum bonorum, quæ per grandinem conuenienter accipitur. Grādo nimirum est, aqua quæ in nubibus cœli congelatur. Vnde sane desperatio dicitur grando. Nihil enim aliud est desperatio, quàm bonorum cœlestiū spei cōgelatio. Qui verò desperat, inutiliter aliquid boni operatur. Et moros eorū permittit percuti in pruina. i. quosdā qui fructiferi esse deberent in bonis operibus, ad similitudinē mororū, quæ fructiferę sunt permittit vri, & eorum bona opera consumi, si qua sunt ab o dio contra proximum, quod aufert charitatis ardorem: sicut pruina mane quam vulgo *frimam* dicimus, aufert solis feruorem. Ideoq; odium rectè pruina dicitur. Vnde Ioannes dicit. Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scimus quoniam omnis homicida, non habet vitam in se manentem. Et tradidit iumenta eorum grandini. i. destructioni, quæ per grandinem accipitur, cò quod grando messes & fructus quassando destruit. Et hoc est intransitiuè positum, ac si diceret. Quosdā de his qui in AEgypto sunt, ex toto destruit, qui irrationabiliter se habent, & nimis voluptuosè, vt iumenta. Et possessionem quorundam eorum, scilicet opera bona quæ ipsi possident, tradit igni ad destruendum, id est, permittit annihilari per nimium iræ feruorem, quæ eis assiduè dominatur. Dico quod de quibusdam hanc vindictam accipit, vt eis ira dominetur, & in quosdam emittit eruginem: & cæteros aliis modis vt ostendimus, punit. Et vt vniuersaliter dicā: in eos oēs qui AEgyptū relinquere nolūt, *mittit* Deus *iram*. i. magnam vindictam *indignationis suæ*: paruæ vindictæ suæ subsecutiuam. Hoc autem ne videatur intransitiuè dictum, exponit cum addit: Scilicet indignationem mittit in eos. i. paruam vindictam, & iram. i. maiorem, *& tribulationem*. i. multò maiorem, *& immissionē* hāc vindictæ *per angelos malos*. i. per officum diabolorum operatur. Exponit autem per similitudinem ordinem vindictæ, cùm adiungit. Per quorum angelorum officium, *viam*. i. amplitudinē *fecit semitæ iræ suæ*. i. parnitati vindictæ suæ. Quod est dicere. Cùm prius vindicta ad modum semitæ parua sit & stricta, ipse per angelorum malorum officium magnam & amplam eam facit. Et ostendit quomodo prius semita sit, cùm addit. Verè prius semita est. Nam prius *non parcit* eis, *à morte animarum eorum*, liberando eos. Hic per lyptoten intelligitur, quod prius interficit eos interius in animabus excœcando. Ostendit

Erugo vel ruina pro Erugine.

Locusta.

Grando pro desperatione.

dit etiam quomodo vindictam amplam faciat vt viam, cùm addit. *Et* postquã in animabus interfecti sunt, *concludit*. i. finit *in morte* corporali, *iumenta* eorum. i. ipsos AEgyptios iumenta existentes irrationabiles. ſ. vt iumenta. Vel ſic. Dico quod viam fecit ſemitæ iræ ſuæ, & hoc modo quidem facit iram amplam vt viam, quæ prius ſtricta eſt vt ſemita. Nam non parcit eis, v. à morte animarum eos liberet, ſed interficit eos in anima excæcando, & finit in morte. i. interficit iumenta eorum. ſ. man ſuetudinem & cæteras virtutes ſi quę in eis ſunt, per ſuperabundantiam vitiorum: quæ virtutes per iumenta deſignantur: eò quod manſueta animalia ſunt, & quæ ſuſtentacula ſunt hominum, vt iumenta. Et nõ ſolummodo ignobiles interficit, ſed & *percutit* morte *omne primogenitũ interra AEgypti*. i. omnes illos qui ſunt digniores & præcipui in terrena AEgypto. Primogenitum pro digniori ponit, eò quod primogenita eſſe ſoleant digniora. Et antea quam digniores morte corporis percutiat, ne aliquid boni ſit in eis, quod ſalutis eſſe cauſa poſſit, deſtruit *primitias omnis laboris eorum*. i. permittit annihilari per ſuperabundantiam malorum, omnia præcipua & bona opera in quibus laborauerunt, *in tabernaculis Cham*. i. in primogenitis in terra AEgypti qui ſunt tabernacula Chã. i. habitacula callidi hoſtis diaboli, qui emphaticè cham dicitur. i. calliditas. *Et* ab omnibus his vindictis, *auſert Deus populum ſuum* qui reliquit AEgyptum, *ſicut oues* ſuas. i. vtpote illos de quibus habet curam ſicut paſtor de ouibus. Et quoſdam de populo ſuo, q licet egreſſi de AEgypto infidelitatis, nondum tamẽ pertinerunt ad mare rubrum. i. ad gratiam baptiſmi, ſed adhuc ſunt in deſerto quod eſt inter AEgyptum & mare rubrum. i. cùm tantummodo, vt catechumeni notitiam habeant fidei, & adhuc ſint in ſterilitate bonorum operum, quorum nullus poteſt aliquid niſi poſt baptiſmum adi-

A piſci, ducit per deſertum ad mare rubrum ne redeant ad AEgyptum tanquam gregem ſuum. i. vtpote illos qui iam grex eius per fidem exiſtunt. Et adducit eos de deſerto ſterilitatis ad baptiſmum, in ſpe ſaluationis poſitos. Et poſtea non timent Pharaonem. i. diabolum, & inimicos eorũ. i. peccatum originale, & actualia quæ egerunt, operit mare. i. deſtruit baptiſmum. *Et* poſt baptiſmum *inducit eos in montem ſanctificationis ſuæ*. i. in Eccleſiam, vt ſint eius filij, quàm ipſe ſanctificando excelſam in virtutibus fecit ad modum montis. *Montem*, inquam, *quem acquiſiuit* morte ſua, *dextera eius*. i. filius eius. Per hoc autem nos obnoxios Deo reddit, quandoquidem morte ſua nos acquiſiuit. Vel quem acquiſiuit dextera. i. potẽtia dexteræ eius. Et vt ſecurè in monte habitent, & ſine perturbatione, *eiecit à facie eorum gentes*. i. propellit vitia ab eorum præſentia, ne poſſint eis dominari: quæ dicũtur gẽtes propterea, quia maxima eſt eorum multitudo. Gentem quippe dicimus maximam hominum multitudinem. *Et diuidit eis terram promiſſionis*. ſ. dona Spiritus ſancti, & hoc *ſorte*. i. gratis. Sorte ſanè, gratis ponitur, eò quod illud quod datur ſorte, datur gratis. Dona nimirum ſancti Spiritus per terram promiſſionis deſignantur, eò quod gratis à Deo donẽtur, ſicut terra promiſſionis gratis filijs Iſrael data eſt. Dico q̃ diuidit eis gratis dona Spiritus ſancti, & hoc inæqualiter, ſed *in funiculo*. i. in menſura *diſtributionis*, vt vni quidem magis, alij vero minus: prout vult diſtribuat. Vnde Apoſtolus dicit. Vnicuique noſtrum data eſt gratia, ſecũdum menſuram donationis Chriſti. Funiculus quidẽ pro menſura ponitur, eò quod funiculo terra ſoleat mẽſurari. Et eiectis vitijs *facit habitare*. i. damnari *in tabernaculis*. i. in habitaculis eorum vitiorum, *tribus Iſrael*. i. congregationis fidelium qui ſunt videres Deum in contemplatione. Quod eſt dicere: Facit ipſos factos Iſrael eſſe inhabitatores. i. dominatores. i. rectores

B

C

D

orte dat gratis.

Dona Spiritus in ſancti terram promiſſionis.

Epheſ. 4. 7.

Funis ponitur pro menſura.

suiipsius, qui prius erant habitacula vitiorum. i. subiugo vitiorum. ¶ Sequitur. Et tentauerunt, & cætera vsque ad finem psalmi. Quod sic ad literam iungitur. Ostendi quod Deus filios Israel deduxit per desertum, & induxit in montẽ sanctificationis, & cætera multa beneficia contulit. Et ipsi tamen adhuc *tentauerunt*, hæsitando an posset eos ab inimicis qui in circuitu erant circumquaq; liberare: *& exacerbauerunt Deum excelsum*, contra seipsos. Et hoc modo quidem exacerbauerunt: Et. i. scilicet *eon custodierunt testimonia*. i. præcepta *eius*: quæ sub testimonio Moysi eis dederat. Et contemnendo eius præcepta, *auerterunt se* à Deo, & *non seruauerunt pactum*, quòd cum eo pepigerant: cùm promiserunt, quod omni tempore ipsi obedirent, si gentes à facie eorum ejiceret: *& quemadmodum Patres eorum cõuersi sunt in arcum praui*. i. ad similitudinem infidelium patrum suorũ, qui Deum offenderunt assiduè, postquã eis beneficia multa contulerat, conuersi sunt in similitudine praui. i. inertis arcus. Nam sicut arcus prauus cùm prius intenditur, aliquantulum ejicit: postea vero paulatim remittẽdo, ex toto deficit: sic & ipsi prius in præceptis Dei valdè promissionibus intensi, & aliquantulum operati, paulatim remittendo ex toto defecerunt. Quod dicit: non custodierunt testimonia eius: & auerterunt se, idem est: sed ad cumulũ miserię eorum inculcat. Sed cùm dicit, non seruauerunt pactum, ostẽdit eos hoc promisisse; & in hoc grauius notat, quàm si nõ promisissent. Et cùm dicit cõuersos esse in arcum prauũ: ad similitudinẽ patrum innuit eos incœpisse: & ad similitudinem patrũ defecisse: quòd grauius est quã non incipere. Et *concitauerũt eum in iram*. i. coegerũt ad vindictam *in collibus* sacrificando ritu gentium: collibus dico *suis*. i. à se inuentis, non à Deo præceptis. Præceptum enim erat in lege, ne quis in collibus propter locorum immunditiam Deo sacrificaret: sed solum in templo, aut in tabernaculo, aut in loco aliquo ad hoc opus consecrato. Ipsi verò in collibus ritu gentium immolabant, & quòd peius erat, non Deo, sed *sculptilibus suis*, id est, idolis à se factis. Et in sculptilibus suis, id est, in sacrificijs idolorum suorum *prouocauerũt*, id est, vi coegerunt eum *ad æmulationem*. i. ad nimiam iram. *Audiuit* enim *Deus*. i. animaduertit Deus eos sculptilibus sacrificasse: quod ipsi non putabant. *Et* ideo *sprcuit*, eos, *& redegit Israel valde ad nihilum*, id est, filios Israel permisit redigi ad niniam destructionem, per instãtiam Philistæorum, & cæterorum circunstantium inimicorum. Et hoc modo quidem permisit eos redigi ad nihilum. Quia *repulit tabernaculum Sylo*, id est, contempsit tabernaculum in quam suum, quod erat in Sylo ciuitate: in quo tabernaculo arca erat, & vbi sibi à populo sacrificabatur: *tabernaculum*, in quam *suum*, id est, sibi consecratum non idolis vbi ipse habitauit. Et ne videretur in tabernaculo localiter habitasse, determinat cùm addit, *in hominibus*, scilicet habitauit in tabernaculo in sacrificantibus ibi Iudæis non localiter, sed secundum inhabitantem gratiam inhabitauit: quamdiu homines fuerunt, rationabiliter se habentes vt homines: ac si dicat: quia se inhonestè habuerunt, & eos & eorum sacrificia spreuit, & etiam tabernaculum in quo sacrificabant: licet sibi dedicatum esset. Per hoc autem quod pro eis tabernaculum spreuisse dicit, eos valdè odibiles fuisse innuit. Et illis spretis, *tradidit in captiuitatem virtutem eorum*. i. arcam quæ in tabernaculo erat, cuius præsidio in bellis fortes erant: ideoque virtus eorum dicebatur, capi permisit ab allophilis: in maxima Sylo ciuitate in qua erat eam capientibus, ne arca post ea Iudæis esset causa virtutis. *Et pulchritudinem eorum* tradidit *in manus inimici*, Philistiim scilicet. Pulchritudinem arcam dicit, quàm & virtutem vocauit: sed aliud denotat, scilicet eam fuisse cau-

1. Reg. 4. 11.

sam, quare pulchri interius in virtutibus adeò fierent, cùm ei cultum ad honorem persoluerent. Ne igitur eius causa pulchri vlterius essent: eam per Philistæorum instantiam eis abstulit. Et ablata arca, *concluſit populum* Iudaicum prius *suum in gladio*. i. permisit sinìri morte in percussione gladij Philistæorum. Dico populum, *&* vt vehementius dicam, *hæreditatem suam*. i. illos quos prius excoluerat vt hæreditatē *ſpreuit*. & occidi permisit. In hoc autem grauius eos notat, cùm prius dicat charissimos fuisse, postea verò malo merito suo vilissimos extitisse. Et ostendit à partibus quomodo populum occidi permisit, cùm addit: Verè spreuit. Nam *iuuenes eorum* filiorum Israel, qui fortiores erāt ad prælidū; *comedit*. i. comedi permisit *ignis*. i. feruor iræ Dei. Quod est dicere: Quoniā eis erat nimis iratus, eorum iuuenes ab inimicis permisit occidi. *Et virgines eorū* partim occisæ, partim verò stuprum passæ, *non fuere ab* alijs *lamentatæ*: ac si dicat. Tanta ergo fuit persecutio, *&* non fuit ocium flendi virginum mortem & raptū. *Sacerdotes eorum ceciderunt*. i. mortui sunt, *in gladio*. i. in persecutione gladij, & non sunt lamentati: Ophni videlicet & Phynees filij Hely sacerdotis, eò quod per ingluuiem meliora sacrificij frusta subripuissent. *Et viduæ eorum* partim occisæ, partim incestū passæ *non plorabantur*. Et post tantam persecutionē tandē *excitatus est*. i. excitatus vlsus est *Dominus*, inferendo eis, prius existēs, *tanquā dormiens*. i. similis dormienti, dū eos affligi permitteret. *Et* nō similis leniter dormienti: sed *tanquā potēs crapulatus à vino*. i. similis cuilibet potenti, qui à vino crapulatus, & nimio somno oppressus, non prouidet domui; & si fiat in ea tumultuosus hostium assultus.

Et excitat* *percussit inimicos suos* Philistæos, qui non ad eius vindictam: sed potius ad contumeliam filios Israel persecuti fuerant, *in posteriora*, i. in podicibus eos morbo grauissimo percussit, vt putrescere faceret.

Et per hāc percussionē, dedit eis sempiternum opprobrium. Hæc. n. percussio eis, à Iudæis frequenter ad maximū opprobrium improperata est. Et postquā adepta misericordia, filij Israel regem sibi dari à Deo poposcerunt, ex aliqua duodecim tribuum, *repulit Dominus tabernaculum Ioseph*, .i. maximam multitudinē tribus Ioseph, quæ potior videbatur contempsit, ne de ea regem eligeret. Tabernaculum pro multitudine ponit, eò *&* ibi exercitus multitudo soleat demorari. Ostēdit ergo à digniori parte, Deum tribum Ioseph contēpsisse. Verè tribum Ioseph repulit, ne de ea regem eligeret. Nam *&*. i. etiam *tribum Ephrem* filij Ioseph *non elegit*, vt de ea regem acciperet, quæ dignior pars erāt tribus Ioseph: *sed elegit tribum Iuda*, vt de ea regem acciperet. Et non elegit aliquem locum in quo habitaret de aliqua aliarum tribuum: vt locus ille esset caput regni, sed *montem* Sion elegit *quem dilexit*. Hierusalem. s. elegit vt esset capur regni; quæ designatur à parte. s. p montem in quo sita erat turris Sion. *Et* post *ædificauit*. i. ædificari fecit *sinctificium suum*. i. tabernaculum sanctū, quod fuit ante templū à Dauid rege factum in terra *quam fundauit*. i. quā firmam & stabilem fecit in secula. i. in æternum in Hierusalem scilicet.

Hoc autē de significanti Hierusalem dici nō potest, vt sit fundata in secula, cùm postea fuerit destructa: sed de Ecclesia significata per Hierusalē dictum est, & si cætera verba videantur iuxtā historiam esse posita. Cùm aūt ponit hoc quod ad historiā legi non potest, innuit psalmum istum nō ad historiam legēdum esse simpliciter. Dico quod sanctificium ædificauit. Sanctificium dico *sicut vnicornium*, i. vtpotè vnicornium. Quod est dicere. Tale sanctificium, in quo sibi vnicornes sacrificabant: fideles. s. Iudæi: qui vnicornes dicti sunt, eò quod vnum cornu habebant i. fidem vnius Dei firmam, & in altū tendentem, ad modū cornu quæ res firma est, & in altū excrescēs. Dico quoniam elegit

tribum

1. Reg. 4. i.

tribum Iuda, vt inde regem acciperet. & ex ipsa tribu *elegit Dauid seruũ suum*. i. Dauid per omnia sibi obedientem vt seruum. *Et sustulit* i. sublimauit *eum de gregibus ouium* acceptum. Ne verò videretur de illud caussatiuè esse positum, vt sæpius habetur, addendo determinat sic: Scilicet accepit eum *de* hoc quod erat *post fœtantes*, id est, post oues patris sui esse pascens eas: pascere. i. ad pascendum Iacob seruum suum. Quod est dicere. Ad hoc eum de pastore elegit, vt rex factus pasceret Iacob seruũ suum. i. rectè gubernaret pastorio iure Iudaicum populũ Domini seruũ. Et quia dixerat seruũ, ne videatur eũ depressisse, addit: *Et Israel* in quam. i. Iudaicum populum *hæreditatem suã* existentem. i. quẽ Dominus procurat vtpote suam hæreditatẽ. Dico quod Dominus ad hoc eũ elegit vt pasceret, & ipse benè *pauit eos in innocẽtia*, i. in exemplo innocentiæ *cordis sui*, dando. i. eis in se exemplum innocẽtiæ. *Et deduxit eos* de bono in melius, *in intellectibus manuum suarum*. i. in rationibus operum suorũ. Quod est dicere: Dedit eis exemplum bene operandi per opera sua quæ non temere operatus est, sed per rationabiles intellectus. Horum igitur XIV. versuum literatura exposita, allegoriam eorundem attingamus. Dixi φ Deus aufert fideles suos qui sunt populus suus à damnationibus quas ipsi patiuntur, qui in Aegypto remanent: & quoniã inducit eos in montẽ sanctificatiõis, & cætera beneficia eis cõfert. Et ipsi tamẽ cũ à Dei tentatione & exacerbatione contuitu tanti beneficij cessare deberent vlterius: secundùm quosdã tentat adhuc Deum per varias hæreses: & exacerbant Deum excelsum operibus suis. Et hoc modo. s. exacerbant, quia non custodiunt testimonia. i. firma præcepta eius testimonio Apostolorum data. s. non custodiunt, vt eorũ iussu à malis operibus desistant. Et negligẽdo præcepta eius, auertunt se ab eo cundo post diabolum. Et cũ promiserint in baptismo se nunquã Deũ deserturos, per hoc φ se auertunt: in eo nõ seruãt pactum eius, quòd secum pepigerũt, se illi semper obedituros, si eis peccata originalia & actualia remitteret: sed quemadmodũ patres eorum cõuertuntur in arcum prauũ. i. ad similitudinem anteceſſorũ infideliũ, quorũ filij dicuntur: nõ secundũ generationẽ, sed secũdum erroris imitationẽ, conuertuntur in similitudinem prauĩ. i. inertis arcus, qui cũ priùs intenditur aliquantulum traijcit, & paulatim ad defectum venit. Sic & ipsi prius circa baptismum parum operantes, post ex toto deficiunt. Exposito hoc qualiter eũ exacerbãt: exponit quoq; qualiter tentant, cùm adiungit. Dico quod tentãt. Et hoc modo tentant, quòd in iram quidã concitant eum, qui in collibus suis. i. in hæresibus suis quę à sublimi superbia procedunt dũ noui & subtiles videri quærunt. Ideoque per colles designãtur qui sublimes sunt: & quidam prouocant eum ad æmulationem. i. ad inimiam iram in sculptilibus suis. i. in sacrificatione sculptilium suorũ. Quod est dicere: Verè Deum tentãt. Nam dũ post baptisma quidã se hæresibus implicãt: quidam autẽ idolis iterum sacrificant, Deum esse impotentem ad vleiscẽndum reputant. Sed tamẽ Deus hæc audit. i. animaduertit, & spernit eos, quos prius charos habuit, & adeo spernit φ valde redigit. i. redigi permittit ipsos qui prius erant Israel, ad nihilum sanctitatis quam prius habebant. Vel ad nihilum. i. ad massam peccatorum, per quam veniunt ad nihilum sanctitatis. Et exponit quomodo spernit, sic: Dico φ redigi permittit ad nihilum, propter mala merita eorũ: & per hoc redigi permittit ad nihilum, quod repellit à gratia sui, tabernaculum Sylo. i. abruptionis. Sylo. n. interpretatur abruptio. s. eos qui prius erant tabernaculum, in quo ipse spiritaliter manebat: repellit à gratia sui, quia se ab eo abrumpunt per heresim & idolatriam & malam operationem. Et quia dixerat tabernaculum, & nõ addiderat suum, repetit vt addat sic.

Reg. 16. 11.

Sylo abruptio.

Tabernaculum inquã suum vbi habitauit secundũ inoperantẽ gratiam, in hominib⁹. f. habitauit. i. tãdiu fuerunt eius tabernaculum, & in eis habitauit. quãdiu homines fuerunt. i. rationabiliter se habẽtes. Et postquã eos repellit, tradit. i. tradi permittit virtutẽ eorum in captiuitatem. f. liberum arbitriũ eorum q̃ prius erat firmum, & vt ita dicam virtuosum, permisit captiuari. i. infirmũ & impotens ad bene agendum fieri, ad similitudinem captiui qui virtute sua nequit vti. Et pulchritudinem interiorem innocẽtiæ & cæterarum virtutum eorum permittit esse in manus inimici. i. in potestate diaboli.

Libertas arbitrij deplulata.

Quod est dicere: Pro malis meritis corũ, permittit Deus per impetum diaboli annihilari in eis innocentiæ pulchritudinem, & liberi arbitrij virtutem, vt nequeãt illo vti sicut prius. Repetit aũt æquipollẽtibus vocibus: quòd dixit, repulit tabernaculũ Sylo, vt per partes ostendat, sic. Dico quod tradit in captiuitatẽ virtutem eorũ: & hoc modo, concluſit populum suum in gladio. i. concludit in vindicta sua illos, qui prius erant populus su⁹. Quod est dicere: Compræhendit eos in vindicta sua, à similitudine illius qui in carcere concluditur. Quia gladio sit vindicta. Gladius pro vindicta ponitur. Dico populum & vt magis quid dicam: hæreditatem suam spernit. i. illos qui prius erant sua hæreditas spernit: concludendo eos in gladio. Quantò vero eos ostendit fuisse chariores: tãtò eos innuit cum spreti sint, esse miseriores. Ostendit ergo per partes vindictam quam de eis fumit, sic. Verè concludit eos in vindictam: Nam iuuenes eorum comedit ignis. i. eos qui prius erant iuuenum more fortes. f. in virtutibus permittit consumi, & eorum virtutem annihilari: per ignẽ concupiscentię qui dominatur eis. Et virgines corũ. i. illi qui prius erant more virginũ in fide & innocẽtia incorrupti, cùm conſtituuntur à vitijs, non lamentantur ab Ecclesiæ prælatis. Quod est dicere. Adeo in reprobũ sensũ & in profunditatem vitiorum abducũtur, quod nulla cura est de eis, Ecclesiæ pastoribus, neq; de eorum pernicie, quã diuino iudicio vident cõtingere, lamẽtantur. Et etiam sacerdotes eorum, qui præcipui esse deberẽt, & alios exemplo suo ad vitã adducere malis operibus suis exigentibus cadũt à sanctitate, quàm prius habebant, in gladio. i. in vindicta excœcationis Dei. Et viduæ eorũ non plorantur. f. multi inter ipsos, qui prius fuerunt similes viduis, mortuo in eis mundo, cui adhęserant vt mulier marito, apostatales facti à sanctitate & perfectione illa malis meritis suis cadunt: & ad hoc vitiorum deueniunt, quòd de eorũ damnatione à fidelibus non ploratur. Notãdum de perfectorum damnatione ideo agi, vt per hoc illos qui minus perfecti sunt; à peccatis exterreat: quandoquidem illi qui adeò perfecti sũt, vt sacerdotes sint, vel iuuenes, vel virgines, vel viduæ dicantur, sic malis meritis suis adeo excœcantur. Ostẽsa igitur quorundam qui post baptismum ad vitia reuertuntur iusta damnatione, ne vi. deretur aliquis in peccata post baptisma recidentium saluari non posse: & sic auferretur locus pœnitentię, quorundam recidentium saluationẽ ostendit, cùm adiũgit sic. Dico quod Deus repellit, & in gladio populum suum concludit, qui post bapti⁹mum eum tentat & exacerbat. Et tamẽ secundũ quosdã eorũ saluãdos exactatur Domin⁹. reducẽdo eos ad se: Domin⁹ dico existẽs tanqu⁹ dormiẽs. i. similis dormiẽti, secũdũ maximã eorũ partẽ quã cõcludit in gladio, vt super⁹ ostẽdi. Et nõ similis leuiter dormiẽti, sed existẽs tanq̃ potẽs. i. tanquã princeps aliquis crapulatus à vino. i. valde ebrius, qui grauiter dormiens domui suę nullam curam impendit. Dico excitatur, & hoc modo. f. in quibusdam excitatur. Percutit stimulis pœnitentiæ eos, inimicos suos existentes malè viuendo. Dico percutit eos, & percussione. f. tendente in posteriora secula. i. tali percussione quæ postea durat per omnem ætatẽ

eorum. Et quia hoc obscurè dixerat, exponit cũ addit. Dico quod eos percutit in posteriora. Quod est dicere. Opprobriũ sempiternum dat eis, vt quãdiu viuũt, opprobriũ de peccatis suis habeãt & pœniteant. Quoniã igitur de quorundã Deum tentantiũ & exacerbantium damnatione: & de quorundã egerat saluatione: & hoc nõ determinauerat qui sint qui perdantur: qui verò saluentur, determinat hoc cũ subiungit. Dico q; quosdã percutit stimulis pœnitẽtiæ. Et idem repellit à sui gratia tabernaculũ Ioseph. i. illos qui cum prius eius tabernaculum essent, in quibus habitauit, efficiuntur Ioseph. i. similes Ioseph: vt sicut ille venditus in AEgyptum fuit, ita ipsi per carnalium voluptatũ precium, quas amplectuntur, sese in AEgyptum vendant. i. in afflictionẽ perditionis æternæ. Quod est dicere. Illos qui perseueranter voluptatibus acquiescunt, à se repellit: iuxta quod legitur: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Et quia multi sunt qui tametsi voluptatibus non vacãt, tamen iustè à Deo alijs malis meritis suis repelluntur. Addit. Et non eligit ad saluationem tribum Effrem. i. vniuersaliter oẽs impios, qui sunt similes tribui Effrem: relinquentes. f. Ecclesiam & perseuerantes in diaboli subiectione, sicut tribus Effrem legitur Hierusalem reliquisse, & in regno Hieroboã contra Dei voluntatẽ perstitisse. Et idem eligit tribum Iuda .i. multitudinem confitentium, id est laudantium Deum perseueranter, & opere, & ore, & corde. Iuda quippe, confessio interpretatur. Tribum Iuda dico factã per gratiam Dei montem. i. in virtutibus sublimem: & Siõ .i. æterna speculantem. Quem montem dilexit, ideò quia mons est & Sion. Et ex ipsa tribu ædificauit sanctificium suum. i. sanctum templum suum in quo habitet, scilicet Ecclesiam ex eis constituit. Sanctificium dico fundatum in terra. i. in similitudinem terræ quam fundauit firmam & immobilem, vsque in omnia sæcula ista duraturam. Scilicet firmam

i. Cor. 15. 50.

A facit eam & immobilem, ad similitudinem terræ, quòd firmum elemẽtum est. i. immobile & diu manserũ. Dico quod sanctificium suum ædificat fundando illud in Ecclesia: Sicut .i. vt pote sanctificium vnicorniũ, .i. tale sanctificium quod ex vnicornibus constat, & ex sanctis viris. f. qui ideo dicuntur vnicornes, eò quod vnam bonæ volũtatis & charitatis cõcordiam firmã, & ad cœlestia tendẽtem habeant, ad similitudinẽ cornu quod firma res est, & ad superiora tẽdẽs. Et quia ad hoc sanctificium ædificandum nullus prophetarum & cæterorum fideliũ idoneus fuit: elegit ad hoc opus ex massa fideliũ Dauid seruum suum. f. Christum verum manu fortem, seruum suũ secundũ humanitatem. f. sibi fideliter obedientem, & in nullo resultantẽ. Et sustulit. i. sublmauit eum, de gregibus ouium. i. de multitudine quorundã fidelium Iudæorũ Apostolorum. f. & cæterorum, qui tantummodo eius notitiã habebant. Quod est dicere. De notitia paucorũ Iudæorum fidelium sublimauit eum, adducens in notitiam gentium. Quoniã autem dixerat, sustulit, & verbum istud significat ablationem, ne videretur eum à notitia Apostolorum abstulisse, cùm innocentiã gentium adduxit vt determinet, addit. Dico abstulit eũ de grẽgibus ouium. f. accepit eum de hoc q; erat post fœtantes. i. regens doctrinã sua Apostolos à similitudine pastoris qui regit oues post eas incedens. Dicuntur quidem Apostoli congruè fœtantes, eò quod fœtus Deo faciũt, dum fideles filios Deo per doctrinã pariunt. Quod est dicere. Cùm ipse in notitia esset paucorum fidelium, inde eum accepit. i. in cognitionem gẽtium & dominationem protelauit. Cùm vocat illos quos prius regebat fœtantes, innuit quoniã eos non deseruit. Iniustum enim esset, cùm fœtantes essent, eum eos deserere. Dico quod Dauid elegit pascere scilicet. i. ad pascendum doctrina & exemplo, Iacob seruum suum. i. gentilem populum fortem contra vitia luctatorem, &

B

C

D

Fœtantes cur vocẽtur Apostoli.

rem, & in omnibus ei obedientem. A Per Iacob quidem illi designantur, qui adhuc in actiua sunt vita viriliter luctantes, Et pascere Israel hæreditatem scilicet suam vsquequaq; .i. perfectos contemplationi vacantes: quia iam sunt hæreditaria possessio Domini. Dico quod elegit eum vt Iacob & Israel pasceret. Et ipse pauit eos in innocentia. i. in exemplo innocentiæ cordis sui, & deduxit eos de bono in melius in intellectibus manuum suarum. i. in exemplo operum suorum: quæ non temere fecit, sed rationabilibus intellectibus. Quod est dicere. Fecit eos sibi conformes in innocentia, & intellectibus rationabilibus, vnde procederent bona opera, quæ per manus designantur, eò quod manibus operemur.

IN PSALM. LXXVIII.

Titulus LXXVIII. Psal. Asaph. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Asaph. i. fidelis congregationis martyrum, videntium persecutionem Ecclesiæ maximam compassiuè dolentiū, quædam Ecclesiæ membra debilia per timorem tribulationum ab impijs incorporari: quædam verò fortissima quia cedere nolunt infidelibus interfici, & eorum sanguinem viluer vt aquam effundi, & morticina eorum inhumanè bestijs & volatilibus tradi: vnde fideles opprobrium sunt vicinis, & illusio inimicis. Orat ergo ipsam fidelium collectio ne Deus eos permittat causa peccatorum suorum in tribulationibus deficere, vt alijs dei exemplum orandi, ne deficiant in tribulatione. Concessiuè etiam agit de quorundam aduersariorum suorum damnatione perdendorum, & de salute quorundam orat saluandorum. Hoc autem quod Ecclesiæ tribulationem ostendit, ea vtilitate facit, vt posteros instruat, si eis tribulationes pro Christo inferantur, non debere grauiter ferre, cùm hoc idem audiant fideles primitiuos pertulisse.*

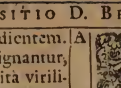

Eus venerunt gentes. i. gentiliter viuentes siue Iudæi siue Gentiles. s. nationes impiæ & crudelissimę venerunt impetu barbarico *in hæreditatē tuam* in Ecclesiam scilicet. Et quia non determinauerat ad quid in Ecclesiam venissent, ne putaretur ad bonum eos in eam venisse, ostendit quid in ea venientes effecerunt cum addit, Dico venerunt, & venientes *pollucrunt* conformando sibi quosdam, qui erant prius *sanctum templū tuum.* Et interficiendo fortiores, *posuerunt Hierusalem*, id est, Ecclesiam *in custodiam.* i. in similitudinem custodiæ *pomorum*, scilicet in similitudinem cuiuslibet vilissimi tugurij sisti in pomerijs, in quo solent manere custodes, qui poma custodiunt antequam colligantur: quibus collectis, tugurium illud deseritur. Sic & Ecclesia collectis multis fidelibus per mortem deserta fit & vilis. Non solum autem Hierusalem desertam fecerūt per mortem fortissimorum fidelium: sed etiam quod valde inhumanum est. *Posuerunt morticina*, id est, mortua corpora *seruorum tuorum*, quæ crudeliter interfecerunt, *escas volatilibus cæli, & carnes sanctorum tuorum* pro te occisorum, escas *bestijs terræ.* Quod est dicere. Non solummodo crudeliter eos occiderunt, sed quod crudelius est, eos occisos in corpore volatilibus & bestijs ad comedendū posuerunt. Non dicit volatilibus cæli & bestijs terræ ad differentiam: sed cùm addit cœli & terræ, notat eorum intentionē sæuissimam. s. quod ad hoc eis morticina exponebant, nō solummodo vt inde reficerentur: sed vt ea fruſtratim per terram & aerem dispergerent, neà Christianis colligerentur. Et nullum respectum damni aut misericordiæ in eorū morte reputauerunt: sed *effuderunt sanguinem eorū* viriliter, & sine respectu damni alicuius, *tāquam aquam* in cuius effusione neque misericordia aliquis mouetur: neq; dānum aliquod reputatur Et non in

Custodia pomorum.

vno solo loco eorum sanguinem effuderunt, sed *& in circuitu Hierusalem* .i. circuitu totius mundi, vbicunque est Hierusalem .i. Ecclesia. Quod est dicere. Vbique terrarum effuderunt, quia vbique terrarum dilatata est Ecclesia. *Et non* paucos occiderūt, sed tot quot *non erat* fidelium conuētus superstes *qui sepeliret* .i. non supererant tot fidelium, qui sufficere possent ad sepeliendum corpora occisorum. Et sic viliter & sine vltione manifesta, tuos permittis interfici: nos residui & superstites, *facti sumus opprobrium* .i. causa opprobrij *vicinis nostris* .i. illis qui iamiam ad fidem exemplo nostri accedere volebant. s. eis opprobrium est quod vnquā nobis conformari voluerunt. *Et his qui sunt in circuitu nostro* .i. qui sunt in elongatione: infideles vsquequaq; & ad fidem nullatenus accedere volētes, facti sumus *subsannatio* per gestū nasi, vt corrugent nares ad derisionem nostri: *& illusio* per verba, vt contumelioſa verba in nos euomāt. Quod est dicere. Deridentnos & gestu & verbis. Subsannare, est nasum ex alicuius despectu corrugare. ¶ Vt verò postea soluat: ex nimia compassione, sic quæstionem facit. Dico quod sic viliter nos permittis affligi, & in hoc videris iratus. Et *vsquequo Domine irasceris* .i. vsq; ad quem modum etit hæc ira tua in nobis? Quod est dicere: Ad quid deuenietin nobis hęc ira? Irasceris ne *in finem*, id est, ex toto, vt penitus nos perdas? Sequitur solutio sic. Verè non irasceris in finem, sed *zelus tuus* .i. hæc persecutio quę non est zelus. s. videtur zelus: cùm tamē sit summa misericordia, *accendetur* in nobis *velut ignis* .i. ad similitudinem ignis, scilicet sicut ignis auro adhibitus, sordes si quæ in eo sunt expiat, & ei nitorem submistrat; sic & ignis tribulationum in nobis non ad incommodum nostrū accensus, sordes peccaminum delebit, & glorię nitorem prępipuum donabit. Agit aūt concessiuè de quorūdam infidelium dānatione, cùm addit. Dico quod morticina seruorum A tuorum exposuerūt bestijs & volatilibus, & sanguinem eorū effuderunt tanquā aquam. Et quia hæc fecerunt: *Effunde iram tuam in gentes, quæ te nō nouerūt:* ac si diceret: Vindictam tuā in terius in eos fudisti, excæcādo in anima, concedo quoq; vt eam effundas .i. exterius fundas in corpora in futuro, mittendo corpus & animā in gehēnam ignis. Et ideò effunde *quia te non nouerūt* .i. prædicatione nostra ad tui notitiam venire neglexerūt. *Et in regna* gentium effunde iram, *quæ nomen tuum non innocauerūt.* Regna B & gentes pro eodem hic habet, sed aliam causam addit, quare super eos ira effundatur. s. quia non inuocauerunt. i. quia nomen Dei quod est Dominus inuocare neglexerūt. Et ideò adhuc effunde, *quia comederunt Iacob* .i. deuorauerunt fideles qui erant lustratores tui: partē vt diximus sibi cōformitate polluendo: reliquos autē occidendo: *Et* comedendo Iacob, *locum eius desolauerunt* .i. illos qui voluerunt in loco eius ad fidē succedere desolauerunt, perterrendo eos morte ipsius Iacob. Vel locum eius desolauerunt, Ecclesiam. s. in qua secundum vnitatem fidei & charitatis concorditer manebant, eius morte desolatam fecerunt. Pro scipsis autē, orant sic. De gentibus concedimus vt ira tua in eas effundatur. Prò nobis verò rogamus, vt nos pro iniquitatibus nostris antiquis deficere non patiaris. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarū*, quia in baptismate remissæ sunt. s. quia postea in eas partim recidimus, nō ipsas à nobis vsq; ad nouissimum quadrātem exigas, & pro his deficere permittas. Vel iniquitatū antiquarum, quas patres nostri commiserunt: quę tamen nostræ sunt cum earū participes fiamus. Aliter .n. non oporteret de eis timere, nisi cōscij essemus nos easdē participare. Filius .n. nō portabit iniquitatem patris, si eidē iniquitati assensum nō adhibuerit. Vel iniquitatū antiquarū .i. iā lōgo tēpore prætritarū, post baptismā tamen factarū. Dico ne memineris iniquitatū: sed

Iniquitatem patris quomodo non portet filius.

citò anticipent nos misericordiæ .i. miserationes *tuæ*, scilicet beneficia misericordiæ tuæ. Quod est dicere. Antequam ad defectum ex debilitate veniamus, citissimè subueniant nobis auxilia misericordiæ tuæ. Et necesse est vt anticipent, *quia per* peccatum Adæ *facti sumus nimis pauperes*, scilicet cùm prius pauperes essemus .i. insufficientes per nos, nimis pauperes facti sumus .i. nimis insufficientes & debiles. Ergo quia sumus nimis pauperes, ô *Deus salutaris* .i. saluator noster per mortem crucis, *adiuua nos* ad inimicos deuincendos & incorporandos: *& libera nos*, ne vincamur. *Et* hoc non propter merita nostra: sed *propter gloriam nominis tui*, scilicet, vt nomen tuum inde glorificetur. *Et* ne à præsentibus peccatis impediamur, *propitius esto peccatis nostris*, præsentibus indulgendo: *propter nomẽ tuum*, vt hac occasione magnificetur nomen tuum. Et ideò libera nec cedamus: *ne forte dicant in gentibus*. i. ne gentes dicant hoc quod stultum & fortuitum esset .s. ne dicant, *vbi est Deus eorũ*: ac si dicat. Ipsi Christiani iactabant se Deum habere, qui eos firmos & constantes faceret, ne cederẽt. Et vbi est modo? vel nusquã est: vel si vsquam est, impotens est. Orat quoq; pro parte saluandorum, sic. Oramus vt liberes. Et hoc etiam oramus vt *vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est*. Vltio dico facienda à te in nationibus gentium innotescat .i. aperta fiat existens coram oculis nostris .i. manifestam in eis vltionem exerce, quam oculis videamus. Et vt hæc vltio coram oculis nostris innotescat: *introeat* ad hoc vt sit in *conspectu tuo*. i. in beneplacentia tua *gemitus compeditorum*, scilicet orationes quas cum gemitibus pro hac vltione fundimus, qui sumus compediti tui, scilicet vincti compede præceptorum tuorum, vel vincti pro te compede tribulationum. Exponit autem ipsam vltionem, cùm addit. Dico vltio innotescat: quæ vltio quidem sit hæc. Ipsas gẽtes factas *filios* spiritales *mortificatorũ* possidet: ac si dicat. Fac vt ipsæ filij nostri fiãt: per nostram prædicationem acquisitæ, qui pro te mortificamur in carne, iugi tribulatione. Et post eas *possideat*. i. tibi subde & rege. Et hoc fac *secũdum magnitudinem brachij tui*. i. secũdum magnitudinem magnæ fortitudinis tuæ. s. quod fortis & potens es ad hoc agẽdum. Hoc autem quod Deus eos possidebit vocat vltionem, cùm vtile sit eis; & vltio nõ soleat accipi nisi in malum: sed per similitudinem dicitur vltiõ. Sicut enim victor de hoste superato à se, hanc vltionẽ sæpius accipit, quod ducit eum post se ad libitum suum, & vinculis nectit; sic & Deus illos qui sibi prius malè agendo repugnant: per prædicatores deuictos sui sequaces efficit, & vinculo præceptorum suorum nectit. Dico possideat. *Et* quia ipse nobis opprobria inferendo tibi improperant: illis factis *vicinis nostris* accẽdendo ad fidẽ, *redde in sinu* .i. in corde *eorum septuplum improperiorum ipsorum*: quod. i. eò *quod exprobrauerunt tibi Domine*, nobis opprobrium inferendo. Quod est dicere. Quia nobis improperando tibi quoque exprobrauerunt, fac eas nobis per fidem vicinas, & pro improperio eorum nobis & tibi facto, redde eis hic præmium. s. septies maius improperium in corde eorũ quã nobis improperauerint. Et hoc est ac si dicat. Fac vt septies tantum sibi improperent: quãtum nobis improperauerint, quod de hoc nobis improperauerunt in corde gementes. Per septenarium quippe numerum, multiplicitatẽ improperationis, quam sibi facere debent, ostẽdit. Siue per septenariũ septiformis accipitur gratia, qua imbuti sibi & malẽ egerũt multipliciter improperabũt. Dicitur autem cor sinus, eò quod ad modum sinus secretum sit & latens. Dico redde eis improperium ipsorum. *Nos autem* si hoc feceris existentes *populus tuus*: *&* vt magis dicam existentes *oues pascuæ tuæ*, quas, scilicet doctrina pascis & sapientia interiori, *confitebimur tibi in seculum* .i. laudabimus te & ore, & corde, & opere:

Vltio bona.

Septenarius.

Cor, sinus.

opere: quamdiu seculum hoc erit. Et etiam *annunciabimus laudem tuam, & in generatione* huius mundi: & eundo vsq; *in generationem* futuram, quando corpora nostra regenerabuntur. Quod est dicere. Et hic laudabimus te, & in futuro annunciabimus laudem tuam .i. annunciabimus infidelibus qui hic te negligunt, te laudabilem esse, per magnitudinem glorificationis nostræ.

IN PSAL. LXXIX.

TItulus LXXIX. In finem pro his qui commutantur testimoniũ Asaph, Psalmus pro Assyrijs. *Quod sic exponitur. Iste psalmus est agens pro his qui immutantur in finem .i. & Iudæorum & gentium vtilitate, qui .s. Iudæi & gentes immutabuntur de vetustate in vetustatem: Et hoc* in finem .i. *in perfectionem: hic .s. commutabũtur ex parte, secundum virtutum honestatem: & in futuro secũdum gloriæ perfectam accumulationem. Vel in finem .i. in Christum commutabuntur .s. in conformitatem eius redacti, qui finis est prophetiæ & legis. Et est etiam iste psalmus agens pro Assyrijs .i. pro vtilitate Assyriorum, Iudæorum .s. qui dicũt se Assyrios esse cũ non sint .s. dum se dirigentes esse in lege: cum potius ibi sint distorquentes. Et est psalmus iste testimonium Asaph & fidelis & infidelis. Fidelis quidem Asaph est testimonium credulitatis eius .s. quia bene credit salutem esse per Christum, cũ dicit, ostende faciem tuam & salvi erimus. Infidelis quidẽ Asaph hoc modo est testimonium, vt eam conuincat errare de hoc quod Christum negat esse saluatorem, cum aperte ostẽdat destructionem Iudaici populi Christi contemporanei, quæ eis cõtigit, eo quod ipsum Christum, saluatorem esse, negauerũt. Hanc igitur destructionẽ ostendit, vbi dicit. Destruxisti maceriam eius &c. Et bene dicit sic agere pro his qui immutabuntur, & pro Assyrijs. Collectionamque fidelium longe ante Christi tempus existẽs vel illa quæ circa tempus eius existens, eum videre meruit, vt Simeon iustus & Nathanahel, & cæteri plures introducitur in hoc psalmo, ex nimia affectione aduentus*

A *Christi qui nimium ipsi differtur suspirans & orans vt Deus pater mittens eũ quem missurus est, per ipsius aduentum conuertat & saluet omnes in tempore gratia saluandos, tam gentes quam Iudæos. Orat quoque pro parte Iudæorum in fine saluandorum: & ostendit destructionem Hierusalem, quia visitationis suæ tempus non cognouit. Hoc autem ideò facit vt ostendendo quantum habuerit Christi aduentus desiderium, & etiam ostendendo perditionem eorum, qui eum venerari neglexerunt, ad ipsius venerationem nos prontiores reddat.*

B

Vi regis Israel intende. Quod est dicere: O Deus pater qui regis Israel .s. fideles de Iudæis deducendo de virtute in virtutem, oramus intende .i. intẽtum te fac in ipsius Israel regimine. Et tu *qui deducis Ioseph*. i. deduces populum gentilem conuertendum de bono in melius, qui erit Ioseph .i. augmentatus: intende .i. intẽtum te fac ad Ioseph deducendum: ac si dicat. Quia te porẽtem esse cognoscimus, ad Israel regendũ & Ioseph augmentandum: & hoc spiritu prophetico præuidemus, quod hoc vtrumq; facies, oramus vt festines ad intensè regendum & deducendum. Dico quod Ioseph deduces. Ioseph dico, *vt ouem* .i. vtpote ouem quem .s. ex cane mãsuetum facies vt ouem. Dico, intẽde, & hoc modo videlicet: Tu *qui sedes super Cherubim* .i. qui perseueranter habitas & dominaris in cœlestibus spiritibus, qui sunt Cherubim .i. pleni scientia tuæ cognitionis: *manifestare* .i. manifestum te fac per fidem,

C

D *coram Effraim, Beniamin, & Manasse* .i. corã fidelibus vtriusq; populi, qui cũ modo sint filij perditionis & iræ, fient à te Beniamin .i. filij dexterę, scilicet filij adoptiui per fidem, qui ad dexteram maiestatis tuæ collocabũtur in futuro: & cum sint steriles in operibus bonis, facies eos Effraim .i. in bono fructificantes, & cum sint in terrenis se delectãtes, facies eos Manasse .i. terrena obliuiscentes. Beniamin quippe filij dexteræ. Effraim aũt

Effraim fructificatio. Manasse, errantium obliuiscãtes. Beniamin, filius dexteræ.

fructi-

Cherubim plenitudo scientia.

fructificatio. Manasses verò obliuio A interpretatur. Cherubin autem plenitudo scientiæ dicitur. Et hoc est ac si dicat. Tu qui iam es in notitia angelorum, in quibus incessanter habitas: manifesta etiam te in notitia fidelium vtriusq; populi. Per Cherubim autem qui pars sunt cœlestium spirituum: omnis angelorum multitudo accipitur. Dico hoc modo intende, vt manifesteris coram fidelibus: & hoc modo etiam intende. *Excita potentiam tuam.* i. beneficia significata pridem per miracula potentiæ B tuæ: ac si dicat: Illa miracula quæ in priori populo potenter operatus es, eripiendo eos de Aegypto, & interrumpendo mare & petram, & cætera agendo, quæ cum præterita sint, videntur esse mortua, excita. i. resuscita. s. ad memoriam reduc operando in Ecclesia beneficia abs te eis operata. Vel excita potentiam. i. beneficia significantia potentiam tuam pridem operatam. *Et* hoc modo quidem excita: *Veni* secundum auxilium ad nos. Et exponit quomodo veniat: ne locale venire intelligeremus, sic. Dico C veni, ita. s. dico veni, *vt saluos facias nos*: & hic à peccatis & in futuro perfecta saluatione: sicut ad priorem populum venisti, secundum auxilium gratiæ, vt ab Aegyptiotum seruitute eos saluares. Dico saluos facias nos: & nos. s. ante tempus Christi existentes, qui eum non videbimus. i. eripiendo à tenebris, in quibus post mortem detinebimur pro originali peccato: & fideles nostri cōformes, qui in tempore eius erunt: eripiendo à peccatis: vtroq; autem & nos. s. & eos, salua perfecta saluatione in futuro. Quoniam autem indeterminatè dixerat, salua nos, ipsam saluationē exponit, sic. Dico, salua. Et hoc modo quidē: O Deus *ostende faciem tuam*. i. filium qui facies tua congruè dicitur, eò q; per eum cognosceris, sicut totus per faciē homo cognoscitur: ac si dicat: Filium tuū qui secūdum quod Deus est inuisibilis, fac incarnari: & sic eū hominē factum visibilem ostēde. Et per faciē ostensam *conuerte nos*. s. nos

iam fune mortuos per eū conuerte à tenebris ad lucē: & nobis conformes futuros qui viui erūt, cōuerte à vitijs ad virtutes, & ab ignorantia ad tui perfectā cognitionem. *Et* hoc modo *salui erimus* omnes in futuro, perfecta saluatione. ℣ Ingemit aūt fidelium collectio quæ hic agit, de dilatione expectationis suæ agendo sic. Dico ostēde faciem tuā. Et cū ipsius faciei ostensionē differas: ô *Domine Deus.* i. creator *virtutū* cœlestiū, *quousq;* irascaris. i. vsq; ad quātum tēporis videberis iratus nobis non respiciēdo de summa dispositione tua *super orationem seruitutis*. s. non complēdo quod oramus vt faciē ostendas, qui sumus populus tibi seruiēs in omnibus prout possumus: ac si dicat. Quia tātum differs, nobis esse irat⁹ appares. Et cū potens sis ad hoc agendū: Dominus. n. es, & Deus cœlestiū virtutū: inquātum hoc differendo nobis videberis iratus. Oramus vt faciē ostendas. Veruntamen certi sumus quare nobis non conferes per eū copiā terrenarū delitiarū: sed poti⁹ positā veneni: *nos* qui viuemus & ei adhærebimus, *cibabis pane lachrymarum*. Quod est dicere. Pro eo lachrymas multas patiemur, quibus cibabis nos. i. confirmabis vt pane: quatenus constantiores efficiamur: sicut pane cibatus cōfirmatur. Iuxta quod alibi habetur: Panis cor hominis confirmat. Et *dabis nobis potum*. i. gaudium in *lacrymis*. s. vt lacrymæ nobis sint causa gaudij: quia per eas certi erimus præmij: sicut potus vini lætitiæ causa est bibenti. Iuxta quod alibi legitur: Vinū lætificat cor hominis. Dico quod gaudium dabis in lachrymis nobis. In lachrymis dico dandis *in mensura*, scilicet quas non dabis vltra modum, sed cum mensura, vt porati possimus ne deficiamus. Iuxta illud Apostoli. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Quia dixerat lachrymarum, innuit tribulationes eos esse passuros, partem quarum ostendit, addendo sic. Dico quod cibabis nos pane lachrymarum: & verè lachrymabimur: nam *posui-*

Psal. 103.

Psal. 103. vers. 15.

1. Cor. 10. 13.

si nos

sti nos.i. pones *in contradictionem vicinis nostris* .i. contribulibus nostris, scilicet permittes vt Iudæi qui vicini nostri sunt de eadem gente, contradicant nobis, qui tunc residui erimus, eò quod ipsi adhærebimus: & eidem vicini *inimici nostri* facti, *subsannauerunt*, id est, deridebunt *nos* pro eo. Et quamuis hæc omnia sciamus pro eo nos esse passuros, tamen tali pacto vt ipse veniat: pati non formidamus ista: sed oramus ô *Deus virtutum conuerte nos: ostende faciem tuam & salui erimus*. Per hoc autem quod se pro eo pati non formidare dicunt, vt pro eo pati non fugiamus nos instruunt. ¶ Facta oratione, & ostensa nimia affectione sua de aduentu Christi, ostendere tendit quod detrimentum perpessi sunt Iudæi infideles, qui ipsius aduentum neglexerunt. Et vt ostendat dignam hanc eorum perditionem esse: præmittit beneficia eis à Deo collata, quorum occasione debuissent aduentum filij Dei non negligere. Seu etiam hac occasione beneficia ista præmittit: vt sic postea de Iudæorum perditione conquerendo agat, dicens videri mirum: quia Deus hos quos adeò diligenter prius, vtpotè vineam suam excoluit, sic postea vehementer affligi permiserit: & per hoc auditores ab offensione Dei deterreat, cùm Iudæos quos prius intantum dilexit vsq; adeo, quia eum offenderunt punitos ostendat: hoc autem sic dicit. ¶ Ostendi faciem tuam, & per eam conuerti, oramus & optamus. Et vt ostendatur & per eam fiat conuersio, vehementer orandum est. Nam Iudæi qui prius vinea tua ô Deus in bonis operibus fertilis extiterunt: postea verò malè viuendo steriles facti sunt: quia faciem illam sibi ostendi per fidem negligent & per eam conuerti: grauiter punientur. Et tamen *vineam* illam *de Aegypto transtulisti*, auxilio gratiæ tuæ in terram promissionis: & vt ibi securè maneret: *eiecisti gentes* ab eadem terra: vt in psalmo LXXVII. dictum est: & in loco gen-

A tium eiectarum *plantasti eam*, id est, firmiter eam statuisti: vt impetu vicinarum nationum dimoueri non posset. Vinea sanè Dei Iudaicus populus prius dictus est: eò quod ad modum vineæ fertilis in bono fuit: & quia Deus eum per prophetarum doctrinam excoluit. Dico quod vineam transtulisti de Aegypto: & in ipsa translatione *dux itineris* eius *fuisti*: & hoc non in absconditò, sed *in conspectu eius*. Quod est dicere. Adeò aperto ducatu eam duxisti, vt hoc oculis aspiceret, dùm nubes eis appareret in die, & columna in nocte. Repetit autem quod dixit plantasti eam, vt addat. Dico quod dux fuisti in conspectu eius, & *plantasti radices eius*, id est, plantasti eam firmiter in terra promissionis: à similitudine arboris, cuius plantatio firmior est, si cùm radicibus plantetur, quam si sine radicibus. *Et* plantata *impleuit*, id est, occupauit ex tòto *terram* promissionis. Vel radices dicit principes, eò quod cura suâ plebem sustineant, sicut radix arborem: qui firmiter in ea sunt plantati, ne vicinarum gentium principes eis præualendo inde ipsos expellere possent: quorum plebs sustentata regimine terram impleuit. Siue patres antiquos radices dicit: ex quorum semine filij processerunt, & terram impleuerunt: sicut de radice pullulant rami. Et adeò terram impleuit; quod etiam *operuit montes vmbra eius*, id est, copia eius non solùm occupauit planam terram: sed & montana Iudææ, quæ erant ardua loca & inculta: à similitudine vineæ densissimæ, & adeò in altùm excrescentis, quod etiam montes vmbra eius operuit! *& arbusta eius* operuerunt, id est, occupauerunt *cedros Dei*, cura regiminis sui, id est, humiles de ea vinea suffulti fuerunt à plantis: à regibus, scilicet & iudicibus, & prophetis, qui fuerunt cedri Dei: sublimes, scilicet adeo facti, vt cedri in sanctitate & sapientia & virtute: à similitudine vitium, quæ & arbusta dicuntur.

Iudaicus populus vinea Dei.

Cedri Dei.

quæ

quæ vt fertiliores sint à sublimibus arboribus sustentantur, quas operiunt. Non enim pro sui debilitate in altum excrescendo, se sustinere possent. Ostendit quoq; magnitudinem extensionis ipsius vineæ, cùm addit. Et ipsa vinea à cedris sustentata: *extendit vsque ad mare* occidentale *palmites suos*. i. generationes filiorum suorum: quæ palmites dicuntur, eò quod ex ipsa Iudaica plebe prodierint, sicut ex arbutis vineæ palmites prodeunt: *& vsque ad flumen* Eufraten extendit *propagines eius*. Propagines autem & palmites pro eodem habet. Iuxta quod legitur. A flumine magno Eufrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri. Quia igitur hanc vineam adeò diligenter plantasti, & in tantum dilatasti: & sic cũ ea misericorditer egisti: vt quod *destruxisti*. i. destrues *maceriam eius*. i. protectionem tuam ab ea abstulisti, qua muniebatur, sicut à circumposita maceria, vinea munitur. Ac si dicat. Cùm eam adeò in tempore patrum quos plantasti dilexeris, mirum & conquerendum esse videtur, & non sine causa præcipua futurum: quod sic eam spernes vt protectionem tuam penitus ab ea auferas. Et quia maceriam eius destrues, *vindemiant*. i. consument eam non solùm Christi cultores, sed etiam quod ei grauius est; *omnes qui prætergrediuntur viam*. i. infideles gentiles, scilicet qui transeunt Christum nolentes ad eum accedere per doctrinam prædicatorum, qui Christus via est ad vitam. Ostendit autem partem vindemiantiũ, cùm subdit. Dico quod vindemiabunt eã prætergredientes viã: Et verè vindemiabunt: nã *exterminabit eam*. i. destruet eã *aper de sylua* procedens: Vespasianus scilicet, qui ferus erit & immundus sordibus vitiorum, sicut aper ferum animal est & sordidum. Vespasianus. s. procedens de Roma, quæ benè dicta est sylua, eò quod inculta fuit doctrina & bestiali feritate plena: ad similitudinem syluæ, quæ incultas habet arbores. & ferarum est habitatio. *Et ferus singularis depastus est eam*: Titus. s. qui eadem similitudine dicitur singularis, qua & Vespasianus pater eius: depascetur. i. consumet eam: à similitudine herbæ quæ depascendo consumitur. Vespasianus siquidem totam Iudæam deuastauit, & multos Iudæorum interfecit: & plures captiuos duxit: Titus autem obsidione Hierusalem cœpit & destruxit: & Iudæorum multitudinem maximam interfecit, & reliquos captiuitate dispersit. Vel sic versus iste legitur. Nõ solum autem gentiles eam consument qui prætergrediuntur viam, sed etiam exterminabit. i. destruet eam hic in virtutibus, aper. i. diabolus ferus & sordidus recedens de sylua. s. de gentibus, quæ venient ad fidem, quæ ab eo nunc occupatæ, inculræ sunt vt syluæ: & in futuro ferus singularis diabolus depascetur. i. cõsumet eam morte æterna: non sic vt ex toto consumatur vt non sit, sed vt semper consumendo in tormentis maneat: à similitudine herbæ quæ depascitur & semper manet. ¶ Orat autem pro parte huius vineæ in fine mundi conuertendæ, sic. Conquerimur de hoc quod sic vineam de Aegypto translatam permittes vindemiari & exterminari: & licet sic eam permittas malis meritis suis in parte consumi, oramus tamen ô *Deus virtutum* cœlestium, qui potes complere quod oramus: *conuertere* de ira ad misericordiam: & hoc modo conuertere: *respice*. s. *de cœlo* cœlorum Christo: & hoc modo de eo respice. s. *vide*. i. videre fac per fidem: *& visita*. i. sana à peccatis *vineam istam*, secundum partem fide & merito passionis Domini: à similitudine pissimi medici, qui infirmum visitat & sanat. Vel respice de cœlo. i. de altitudine dispositionis tuæ: & postquã visitaueris *perfice*. i. perfectam fac in virtutibus *eam* vineam in parte, *quã plantauit*, vt dictum est *dextera tua*. i. potentia misericordiæ tuæ in terra promissionis: *&* hoc modo perfice. s. fundando eam *super filium*. i. super fidem & protectionem Christi filij

Titus.

Iosephus de bello Iudaico.

Deut. 32.

Vespasianus aper de sylua.

tui:

tui: *quem confirmasti*.i. innocentia firmum facies: & hoc *tibi*.i. ad honorē tui. Fundamētum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positū est quod est Christus: super quē quisquis fundatur, firmus est. Dico perfice: & verè perficies: nā *ab increpatione vultus* tui.i. per occultam & interiorem increpationem filij tui qui vultus tuus est, vt iā satis dictum est, *peribunt incensa igni & suffossa*.s. per hoc quod filius increpabit eos interius, audiendo doctrinam prædicatorum peribūt in eis quæcunq; erunt incēsa .i. corrupta igne concupiscentiarū: & suffossa, i. latenter cōmissa per timorem. s. in eis peribunt omnia quę per incendium prauæ concupiscētiæ, & per latibulum timoris commiserūt. His .n. duobus modis peccatur: aut voluntate .s. aut timore. Per suffossa quidem, peccata quæ per timorē fiūt conuenienter designantur: eò quod latenter committantur. Res quippe suffossa latet. Hoc versu interposito ad annunciationem salutis reliquiatum illius vineæ, ad orationē reuertitur sic. Dico quod incēsa & suffossa peribunt, per increpationem filij: & vt hoc fit, ô Deus pater *fiat*.i. veniat *manus*.i. potētia *tua super virum dexteræ tuæ*.s. super Christū qui erit vir dexteræ.i. pietatis tuæ: per cuius obedientiā mundo propitiaberis. Quod est dicere. De superna dispositione tua da ei potentiā debellandi diabolum. Quoniam aūt per dexterā sæpe prosperitas accipitur, congruè per dexterā pietas Dei designatur. Quæ enim prosperitas maior, quam diuinę pietatis exhibitio? Exponit autem quis sit ille vir dexteræ, cùm addit. Et i. s. *fiat manus tua super filiū hominis*: Christum. s. *quem confirmasti tibi*, vt iam dictum est. Cùm dicit, nō hominum, sed hominis. i. virginis: Iudæorum partem deprimit, qui eum hominem solum ex homine genitum asseruerunt: & si eum confirmaueris, *non discedimus à te*.i. nostri cōformes qui eius temporis erunt: tibi per fidē eius firmiter adhærentes, non discedent à te postea, neq; metu neq; occasione aliqua. Et hanc firmitatem à libero arbitrio non habebunt: sed idcò quia *inuocabimus*.i. interius in cōscientia sua vocabunt *nomen tuum*, quod est Dominus. s. per hoc firmitatem eis conferes: quia nō solum ore te Dominum vocabūt, sed & cordis credulitate. Et quia inuocabūt, *viuificabis nos*.i. viuificabis in anima nostri cōformes. Vel viuificabis nos in futuro & in corpore & in anima, viuificatione æterna. Et vt hoc fit, *Domine Deus virtutum conuerte nos, ostende faciem tuā & salui erimus*. Hic versus vt superius exponitur: qui idcirco ter ponitur, vt personarū trinitas innuatur. Ac si dicat. Tu Deus Pater ostende faciem, & tu Deus Verbum ostēde faciem. s. Dominicum hominem: & tu Deus Spiritus, ostende faciem. Quia autem dicit Deus virtutum pondus habet. Ac si dicat. Cùm sis Deus virtutum, quis faciem tuam videre non optaret?

1. Cor. 3.11.

Aut voluntate peccatur aut timore.

Dextera, potius Dei.

Trinitas.

IN PSAL. LXXX.

Psalmi LXXX. *Titulus*. In finem pro torcularibus: quinta sabbati psalmus Asaph. *Torcularibus quidem pluraliter ponit pro duabus Ecclesiis: Iudeorum .s. & gentium: quas in hoc psalmo alloquitur ad exultandum in viuificatione spiritus; & in mortificatione carnis: & ad prædicandum alijs aperte vtraq; admonens. Denotat autem Ecclesiam de Iudæis, vbi ponit quod* præceptum in Israel est: *Ecclesiā verò de gētibus, vbi ponit*, testimoniū in Ioseph. *Vtraq; igitur Ecclesia torcular dicitur, ea similitudine: quia sicut in torculari vinum & acinum, ita in Ecclesia vtraq; boni & mali continentur. Boni quidem & secundum sacramētorum participationem, & secūdum virtutes & bonam operationē, Ecclesiæ pars sunt: mali verò tantummodò secūdum sacramentorum participationem; quia videlicet baptizantur, & corpore Dominico communicantur. Bonos ergo vtriusque Ecclesiæ in huius psalmi principio fidelis Asaph post aduentum Christi ad exultandum in psalmo & cithara & buccina adhortatur: in propria persona ad eos agens. Ca-*

terum postea vt terribilior & authorizabilior sit admonitio, ad malos agẽtem Deũ introduxit ipsos malos ad obediendum sibi adhortantem, & beneficia quæ iam eis contulit prætẽdentem: quorum occasione sibi eos obedire decet: ostendentem quoque quid contingeret sibi non obedientibus: quid verò obedientibus. Vnde bene in titulo ponitur pro torcularibus .i. *pro vtilitate Ecclesiarũ, quas hic alloquitur. Verba verò huius tituli sic adaptantur.* Psalmus *iste est* Asaph .i. *synagogæ fidelis pro torcularibus agens iste psalmus: torcularibus dico significatis per negocium, quod cõtingit in quinta sabbati. Quinta namque die creauit Deus ex aqua volatilia, ad Ecclesiæ figuram. Ita namque filius Ecclesiæ ex aqua baptismi recreat, quos omnes sublimes in innocẽtia in baptismate facit ad modum volatilium: licet ipsi postea se per vitia deijciãt. Idcirco itaq; addit* quinta sabbati: *vt determinet, quæ torcularia hic accipiat: illa .s. quæ designata sunt per negocium quod contigit quinta sabbati .i. vtrãq; Ecclesiã. Dico quod psalmus iste est Asaph. Asaph dico adhortantis ipsa torcularia in finem .i. in perfectionem bonitatis: partim quidem in sui persona adhortantis: partim autem in persona Dei: vel adhortantis in finem .i. in conformitatem Christi finis prophetæ & legis .s. vt exemplo eius exultent in psalmo, & cithara, & buccina.*

Gen. 1.

Xultate Deo adiutori nostro. Ac si dicat. Vos boni Ecclesiæ vtriusq; filij, nolite in terrenis exultare, sed potius ad honorem Dei exultate, in his videlicet quæ ad Deum pertinẽt. Et nolite timere, cum sitis per vos insufficientes ad exultandum: nam ipse est adiutor noster, qui vos ad exultandum adiuuabit. Et non parum exultetis: sed iubilate .i. intẽsione interioris lætitiæ, quæ verbis non potest explicari, *iubilate Deo Iacob*, scilicet Deo cui iubilãdum est, qui Deus est non segnium, sed Iacob .i. viriliter luctantium. s. quem Iacob Deum reputat: quicunq; neget, & qui Deus vester erit, si Iacob fueritis. Et ecce in quibus hortor vos exultare. s. exultãter *sumite* à Deo *psalmum*, quem per vos habere non potestis. s. spiritus viuificationem in innocentia & virtutibus quæ à superiori Dei clementia datur, ideoque per psalmum accipitur. Psalmus enim est melos, quod fit in psalterio, ex superiori resonãs. *Et* vt psalmum sumere mereamini, *date* Deo *tympanum*, i. carnis mortificationem, quæ per tympanum meritò accipitur, q̃ corio mortui animalis superuestitur. Quod est dicere. Ad honorem Dei mortificate carnem, iciunijs & vigilijs: nam *psalterium* .i. spiritus viuificatus est *iocundum* Deo .i. valde delectabile *cum cithara* .i. cũ mortificatione carnis: quę per citharam intelligitur, quæ ex inferiori sonat. Ac si diceret: Iocundum est Deo vt mortificando carnem, spiritus vester viuificetur: ideoq; in hoc decet vos exultare: & exultanter quoque *buccinate* tuba .i. resonate aperta prædicatione: quæ per tubam designatur, eò quod tubæ sonitus fit manifestus: vos dico existentes *in neomenia* .i. in renouatione lunæ .s. in renouatione humanitatis vestræ per baptismũ: quæ benè luna dicitur, eò quod multis anxietatibus sæpius ad modũ lunæ deficiat. Quod est dicere. Cùm iã per baptismum humanitas vestra renouata sit, quæ per Adam in vetustatem deciderat: hanc renouationẽ non renouatis apertè prædicate, vt ad hanc accedant. Quod præsignatũ est priori populo, qui in renouatione lunæ septimi mensis tuba clangere præcipiebatur. Neomenia quippe, lunæ renouatio interpretatur. Dico quod iam estis in neomenia. s. *in insigni die*. i. in nobilissima claritate *solẽnitatis* .i. feriationis *vestræ*. Quod est dicere. Quæ neomenia vestra nihil aliud est, quam nobilissima & præcipua claritas fidei & intelligentiæ, per quam ab omni opere malo feriatis. Quod per Iudæos præfiguratum est, qui in insigni & solemni die neomeniæ feriabant ab omni seruili opere. Dico exultate. psalmum sumẽdo, & tympanum dãdo, & buccinando.

Tympanũ pro carnis mortificatione.

Neomenia. luna renouatio.

Et hoc complere decet vos: *quia præceptum in Israel est*.i.in Ecclesia de Iudæis: quæ iure dicitur Israel,eò quod sublimior in cõtemplatione Dei sit, quã Ecclesia ex gentibus: & hoc præceptũ est *iudicii*.i. iustum. Iudicium quippe dicitur, quasi iure dictũ. Vnde quotiens alicubi iudicii ponitur, neq; falsum vel aliquid tale additur: idem est ac si iustũ ponceretur. Et hoc præceptũ iustum *Deo Iacob*.i strenue luctãtium est asserendum. Ac si diceret, Si ab Apostolis vel à cæteris præ latis esset præceptum,esset vtique faciendum. Quantò magis ergo cum à Deo Iacob præcipiatur? Non solũ aũt est in Israel præceptum, sed & illud *testimonium*.i.illud præceptum quod restatur obedientibus salutem, & nõ obedientibus mortem *posuit* Deus *in Ioseph*.i. firmiter statuit in Ecclesiã gẽtis populi, qui Ioseph dicitur, eò q; sit ad augmentum additus. Ioseph quippe augmẽtum interpretatur. Et hũc quidem *cùm* per fidem & baptismatis ablutionẽ *exiret de terrâ Aegypti* i. de terrenitate affectionis & tenebrarum ignorantiæ: *audiuit* ab inspirante interius sapientia, hanc *linguã quã non nouerat*.s. hoc præceptũ quod non vterius audiuerat. Quia lingua præcipitur, lingua pro præcepto ponitur. Ac si dicat. Dũ in Aegypto affectionis & ignorãtiæ fuit, nũquam vt exultaret in psalmo & tympano & tuba ei præceptum fuit: sed postquam Aegyptũ exiit, hoc à Dominio præceptũ accepit. Quod equidem per Iudaicum populũ præsentium est qui dũ in Aegypto fuit, nunquã à Domino legẽ accepit. Aſt vbi Aegyptũ exiens, rubrũ mare transiit, lex ei à Domino data est. Aegyptus tunc, afflictio vel tenebræ dicitur. Per hoc igitur instruimur, nulli præceptum hoc esse prædicandum, donec Aegyptum relinquendo, baptismatis vtero sit renatus. Dico dum exiret de terra Aegypti: & necesse erat, vt inde eum exire faceret: nam per hunc exitum *diuertit dorsum*.i. conscientiam *eius ab oneribus* peccatorum.s. cùm in Aegypto infidelitatis existens, peccatorum sarcinis premeretur eius cõscientia: ad similitudinem dorsi quod grauatur mole nimia, Aegyptum exiens, ab oneribus illis per baptismi regenerationem liberatus est. Quod per populum Israel præmonstratum est: qui Aegyptum exiẽs, & mare rubrum transiens, à pondere seruituris Aegyptiorum ereptus est. Oportuit aũtẽ vt ab oneribus dorsum eius diuerteret: nã dum in Aegypto fuit gẽtilis populus, *manus*.i. opera *eius seruierũt* diabolo *in cophino*.i. in implietãte cophini.s. in hoc q; seipsos qui cophinus erãt diaboli, paleis & luto implebãt.i. malis operibus: quæ benè dicuntur paleæ & lutũ, eò quod fordida sunt ad modum luti: & habilia ad cõburendum æterno igne more palearum: ex quibus paleis & luto, semetipsos diaboli ciuitatẽ ædificarent. Hoc autẽ in Israelitico populo contigit ad figuram, qui in Aegypto manens, in cophino Pharaoni seruiuit: implendo videlicet cophinos paleis & luto, & dorso deferens, vt lateribus ex his factis, inde Pharaoni ciuitatem construeret. Exhortatione itaque ad malos facta, malos etiã adhortantẽ Deum sic introducit. Dico quod Deus posuit illud testimoniũ in Ioseph: Deus dico sic adhortãs vos ô peruersi vtriusq; Ecclesiæ filij *Audi populus meus*.i tu peruersorum collectio, quæ populus meus esse deberes, cum in baptismate obedientiam mihi promiseris: audi quod præcipio: sic.s. audi vt assentias. Et sic me quidem audire debes, cum hæc beneficia tibi contulerim.s. *inuocasti*.i. orasti *me* tã ad fidem conuersa *in die*.i. in tempore *tribulationis* ante baptismã.s. cum iam notitiam haberes fidei, & tamen pro peccatorum conscientia interius tribulationem nimiam patereris, vt ex hac tribulatione te liberarem: *& liberaui* te ab ea. Et postea *exaudiui te* orantem *in absconditio tempestatis*.i. in tempore absconditæ tribulationis.s. cùm post baptismum occulta suggestio subgriens ex praua consuetudine præteritorum vitiorum, interius & inuisibiliter, ad modum seuillimæ

tempestatis inquietaret, & ad eadem vitia reflectere conaretur, vt inde te eriperem orasti ne tibi prævaleret, & à me exauditus es. Quia verò non determinauerat, quomodo cũ à priori tribulatione .s. à peccatorum conscientia liberauerit: determinat hoc, cùm addit. Antea quam de absconditio tempestatis te liberarem, *probaui te apud aquã cõtradictionis*. i. te probum & mundum à peccatis feci in aqua contradictionis .s. in aqua baptismatis: cum malè viuendo cõtradicis, non agês quod in ea mihi promisisti: & faciens irritam peccando iterum gratiam remissionis, quam in ea percepisti. Ergo quia hæc beneficia tibi contuli, *audi* me secundum assensum, tu qui debes esse *populus meus: & contestabor te*. i. certum te faciam testimonio auxilij mei ô Israel tu populequi Israel esse debes. Vel contestabor te. i. testimonio scripturarum comprobabo tibi: quatenus *si audieris* me sic vt assentias: *non erit in te Deus recens, neque adorabis* .i. venetaberis *Deum alienum*. s. non habebis in te vitium aliquod, quod adorando. i. obediendo, & ipsi satisfaciendo Deum tibi facias: quod recens quidẽ est, & à ratione tua alienum. Quod est ac si dicat. Si mihi assensum adhibueris, adiuuabo te ne vitiũ aliquod tibi dominetur: quod vt Deum adores & excolas. Et verè alienum est, vt alium colas & adores præter me. *Ego enim* solus qui tibi loquor *sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti* .s. de terrenitate afflictionis & tenebrarum, in quam per Adam deueneras. Ergo quia tantum beneficiũ tibi impendi. *dilata os tuum*. i. amplifica benè desiderando cor tuum: *& implebo illud* virtutibus: à similitudine pulli esurientis, qui dilatat os vt à parente cibo repleatur. Cibus quippe animæ, virtutes sunt. Quasi dicat. Non solummodo vitia fugias, sed etiam primis virtutes desidera, quibus à me repleberis. ¶ Exhortatione ad malos facta, quoniam videt eos eam non suscepturos, apostropham ad auditores facit: ostendens quid inde malis eueniet, quoniam inobedientes sunt: & quid etiam assecuti fuissent, si obedientes extitissent. Et hoc ideò facit, vt ipsos auditores & inobedientium damnationem ostendendo ab inobedientia retrahat: & eorundem vtilitatem narrando, quã habuissent si obedientes extitissent, ad obedientiam attrahat. Dixi o auditores, quod si populus meus audierit me, non erit in eo Deus recens: *Et populus meus non audiuit* assentiendo *voci meam*, quam ipsi feci, non verbis, sed occulta inspiratione: dans ei rationem per quam à se vitia remota non coleret: quæ quidem colit & adorat, quod alienum est. Et dixi vt dilataret benè desiderando os cordis vt virtutibus illud adimplerem: *& Israel non intendit* .i. non fecit intensum *mihi*, vt os intensè dilataret sicut præcepi: & ideò *dimisi eos* qui Israel esse deberent, & voluerunt *crudum desiderta cordis eorum* ire. Ac si dicat. Prius eos coercui pijs verberibus, ne per illicita desideria diffluerent. Sed quia vidi hanc castigationem infructuosam esse, dimisi eos ire secundum quod prauum cor eorum desiderabat. Et quia dimisi non vlterius eos coercens, *ibuerũt* de malo in peius: persistentes *in adinuentionibus suis* .i. in malis operibus quæ ipsi adinuenerunt, non ex Deo habuerunt. Cæterum *si* ille qui *populus meus* esse deberet: *audisset me* per assẽsum, vt Deum alienum non adorasset. .s. vitio nulli deseruisset: & qui *Israel* esse deberet, *in vijs* .i. in præceptis *meus ambulasset*, non motu corporis, sed desiderio animi. s. vt os cordis dilatasset, & virtutes à me sibi dari desideraſſet: *pro nihilo*. i. leuiter sine labore, quod mihi quidem esset pro nihilo, *inimicos eorum* interiores *humiliassem*. s. vitiorum eis dominantium potestatem depressissem & euacuassem, ne eis insultarent. Dico humiliassem, & hoc forsitan: non quidem forsitan quantum ad me qui omnipotens sum, sed quantum ad eorum dubitationem. Dubitant enim, an hoc possem facere. *Et mississem super*

Cibus animæ virtutes.

tribulantes me, f. super vitia, *inimici* A
mei. f. potẽtiam depressionis mee. Idem autem est: inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes nu filiem manum meam. Sed dum dicit tribulantes, notat aliud ad execrationem vitiorum. f. quod non solummodo inimicantur, sed & tribulant: vnde fugienda sunt. Notandum quod cum Christum introducit ad malos agentem, quos tamen scit castigationem suam non suscepturos, & eis compatientem, instruit quod malis compati debemus: & licet adhortationem spernant, tamen eos admonere debemus, vt animas nostras saluemus: cùm Dominus per prophetam testetur. Si non annunciaueris iniquo iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requiram. ¶ Postquam Deum ad malos agentem introduxit fidelis Asaph, apostropham ad auditores faciens, vt à conformitate malorum retrahat, ostendit quod iure mali damnãtur, quia mendaces in promissione sua sunt. Ostendi, ô auditores, quod Dominus malos adhortatus est, dicens: audi populus &c. & *inimici Domini*. qui populus eius esse deberent, econtrario *mentiti sunt*, non complentes quod in baptismate promiserũt. f. quod vitijs abiectis Deo obedirent. Dico quoniam mentiti sunt: & hoc *ei*. i. ita quod ipse mendacium eorum non ignorat, sed et apertum est. *Et* ideò *tempus* vltionis corũ *erit in sæcula* æterna post hoc sæculũ ventura: vel tempus. i. defectus eorum in tormentis, erit vsq; in sæcula æterna. Tempus pro defectu ponitur: quia tempus defectorium est, & citò trãsitorium. Et meritò deficient in sæcula: nam illi nolunt obedire, cum hæc eis beneficia contulerit. f. & *cibauit eos ex adipe frumenti*. i. ex frumento animas impinguante, scilicet ex sacramento corporis sui, quòd animas impinguat, vt frumentũ corpora: *& saturauit illos melle* procedente *de petra*. f. de dulcedine sapientiæ: de Christo videlicet qui petra firmissima est prodeunte.

IN PSAL. LXXXI.

TItulus LXXXI. Psalmus Asaph. *Non quod hic Asaph loquatur, sed quia propheta increpatiue agens ad infidelem Asaph. i. collectionem, quæ non cognouit tempus visitationis suæ, Christũ quidem hominem purũ mentita est. Deum esse cõfirmat. Adhortatur quoq; maiores ad bene de eo iudicandum: & minores ad cum eligendum: & per hoc nos instruit, et tam non saluandos pietatis studio corrigere, cum illos quos præuidet à peccatorum esse reuocandos: ex nimia tamen affectione conatur à peccato, castigando, retrahere. Agit quoque de iusta infidelis Asaph per dition: & de gentium ad fidem conuersione.*

B

C

D

Deus stetit in synagoga deorum. Quasi dicat. Vos increduli Iudæi, Christum purum hominem esse dicetis: sed ipse stabit Deus in synagoga deorum. i. cõstabit synagogæ fideliũ; quos ipse deos faciet per gratiã: eũ Deum esse nõ hominẽ purum. Et non erit Deus per gratiam sicut cæteri homines fideles, licet homo sit. *In medio autem*. i. sed ipse stans in medio. i. in aperto. f. existens homo visibilis, *diiudicat deos*. i. discernet fideles per eum deificatos, secundum diuersa dona spiritus quæ eis distribuet, & secundum diuersa: vt alios quidem Euãgelistas, alios alterius modi prælatos faciat. Et per hoc innuit quod Deus erit naturaliter. Nõ enim deos discernere posset, nisi in natura Deus existeret. Ergo quia Deus erit & adeo potens, quod deos iudicabit, ô principes Iudæorum *vsquequo iudicatis*. i. iudicabitis *iniquitatem?* ac si dicat. Iudicauistis iniquitatem in interfectione prophetarum: & vsquequo. i. vsq; ad quem modum iudicabitis iniquitatẽ? iudicabitis adeò iniquitatem, vt eum qui fidelium Deus est dignũ morte iudicetis? *Et* vos minores vsquequo *sumitis facies peccatorum*. i. vsq; ad quem modum sumetis conformitatem principum antonomastice peccatorum? Ac si dicat. Conformes effecti fuistis principum

in consentiendo eorum iudicio de nece prophetarum, eritis etiam conformes in consentiendo eis de morte Christi? Nolite vos principes iniquitatem iudicare, sed *iudicate egeno & pupillo* .i. iudicium iustum facite ad honorem Christi, qui pro vobis erit egenus, cùm sit tamen Deus excelsus, & pupillus .i. humilis, & sine adiutorio vt pupillus. Exponit autē quomodo ei iudicent, cùm subiūgit. Dico iudicate: & hoc modo quidem iudicate .s. *iustificate humilem & pauperem* .i. non peccatorem: sed iustum eum reputate, qui pro vobis pauper & humilis esse nō negliget. Humilis hic idem est quod & pupillus: & pauper idem quod egenus. Quia si principes nolētes eum iustificare, malucrint in mortem cōdemnare: vos saltem plebs *eripite* vi quadā ipsum pro vobis *pauperē*: & si vi non facitis hoc, *liberate* vel precio vel aliquo alio modo illum *egenū de manu peccatorum* .s. potestate collectionis principum, qui peccatores sunt antonomastice, ne facultatem habeāt dandi eum in mortem. ¶ Ostendit autem ad auditorum correctionem eorum incredulitatis obstinationem, sic. Ego dico quod ipse Deus stabit, & deos iudicabit. Hoc autem *nescierunt* .i. nescient minores incredulitate sua excæcandi: *neq; intellexerunt* .i. neq; intelligent hoc principes, qui huiusce rei intellectum habere deberent: inuestigatione & testimonio scripturarum: & ideò *in tenebris ambulant* .s. in tenebris ignorantiæ suæ Deus eos permittet perseuerare, vt de malo ambulent in peius. In loco verò eorum *mouebūtur* ad fidem *omnia fundamenta terræ* .i. omnismodi principes terrenorum, qui eos cura sua sustinent: ideoq; fundamenta dicūtur. Vel mouebuntur ad fidem omnismodi fundamenta terræ .i. fundātes spem & desiderium suū in terrenis. ¶ Reuertitur aūt ad exhortationem suam, cùm sic addit. Dico iustificate humilem & pauperem: & vtile quidē est hoc facere. Et ipsi nescient neq; intelligent: *ego* tamen qui propheta

A sum, cui credendum est *dixi*. & dico illis: *Dij estis* .i. dij eritis vos minores: deificati .s. vt immortales sitis & impassibiles si hoc feceritis. *Vos autem* minores qui facere negligetis, *moriemini* morte animæ hic, & morte corporis in futuro, decepti à maioribus quibus ignoranter consentietis: *sicut homines* primi mortui sunt, decepti à diabolo: Adam videlicet & Eua, qui noluerunt per obedientiam deificari: à qua tamen morte

B post longum tempus liberandi sunt per Christum: quia pœnituerunt. Et vos maiores quia iniquitatem iudicabitis, cadetis in damnationem nō decepti sed scienter peccantes: *sicut* diabolus prius exīstens *virus de principibus* spiritibus cęli cecidit in damnationem, non deceptus sed scienter peccans. Et vt hoc sit quod isti moriantur & cadant, & fundamenta terræ moueantur ad fidem: *surge Deus* Christe à morte, qui resurrecturus es secundum quod homo: & *iudica* .i. iuste damna *terram*: terrenos .i. Iudæos qui te in mortē dabunt timore

C terræ amittendę: & ideò surge, *quoniam* postquā surrexeris, *tu hæreditabis in omnibus gentibus* .i. omnismodi gētes ad fidē conuersæ hæreditas tua erūt, Iudæis repulsis. Vnde testatur Apostolus. Contigit cæcitas in Israel ex parte, vt plenitudo gētium intraret. *Rom. 11.* ¶ Totus igitur iste psalmus in persona propheræ expositus, potest etiam hoc modo legi: si in primo & in vltimo versu tamē propheta in sui persona agens, per cæteros sex medios Christum Iudæos increpātem inducit: ita tamen vt non multum sentē

D tia mutetur. Et hoc sic dicitur. Dico quod Deus Christus stabit in synagoga deorū: & in medio stās deos diiudicabit, dicens ipse Christus: Vsquequo vos maiores iudicatis iniquitatem? iudicatis vsque in tantum, vt me dignum morte dicatis? Et vos minores vsquequo facies .i. conformitates peccatorum maiorum .s. sumitis? sumitis vsq; intātum, vt eis de morte mea consentiatis, qui iam in morte prophetarum consensistis?

nolite

nolite vos maiores iudicare iniquitatem: sed iudicate illud quod mihi egeno & pupillo pro vobis sit ad honorem: iustificate. i. iustum reputate me humilem & pauperem. Quod si facere noluerint maiores, vos minores eripite vi me pauperē: etsi non vi, liberate vel precio vel quolibet modo me egenum de manu peccatoris populi principū. Facit apostropham ad auditores, vt eorum maiorum & minorum duritiam ostēdat, sic. Dixi minoribus, vsquequo sumimis facies. & eripite me de manu peccatoris: & ipsi nescierunt quod eis dixi. s. sed malè fecerunt. Et dixi maioribus, vsquequo iudicatis iniquitatem? neq; ipsi intellexerunt se iudicare iniquitatem, cùm hoc inuestigatione scripturarum intelligere deberent. Ideoq; in tenebris ignorātiæ ambulant. i. perseuerant vt magis & magis excœcentur: & in loco eorum mouebūtur ad fidem omnia fundamenta terræ. Hoc vt superius dupliciter exponitur. Et quia fundamenta ad fidem mouebuntur, ego qui Deus & omnipotēs sum: cuius velle est facere dixi i. cū patre disposui: vos fundamenta, quia ad fidem mouebimini: estis dij. i. eritis immortales & impassibiles, vt dij, & eritis omnes per me adoptiui filij excelsi. i. patris omnipotentis. Vos autē minores de Iudæis, quia nescientes estis moriemini in æternum: existentes. s. sicut homines. i. Adam & Eua, videlicet à maioribus decepti, sicut Adam & Eua decepti sunt à diabolo: & vos maiores à nullo decepti cadetis de hac p̄speritate in qua floretis, quia per superbiam noluistis intelligere: sicut diabolus vnus prius de principibus cœlestibus spiritibus nō deceptus ab aliquo cecidit cum angelis suis de sublimitate cælestis gloriæ per extollentiam arrogantiæ suæ. ¶ Postquam Christum loquentem introduxit: in sua persona Propheta agit, apostropham ad eum faciens sic. Dicis quod fundamenta ad fidem mota dij erūt & filij excelsi: & infideles Iudæi morientur & cadent: & vt hoc fiat: surge Deus Christe à morte: quem secundum humanitatem in mortem dabunt: & surgens iudica terram. i. iustè damna terrenos: Iudæos. s. Posset obijci. Si Iudæos damnauerit qui eius notitiam habent, in quibus postea regnabit? Ad quam obiectionē sic respondet. Non ideo dimittas eos iudicare, vt carere putes talibus qui sint hæreditarium regnum tuū: quoniam his iudicatis, tu qui hæreditas in Iudæis hæreditabis in omnibus. i. in omnismodi gentibus ad fidem cōuersis. Hoc autem prædicit ad institutionem fidei gentium, non ad hoc vt instruat Christum, in quibus sit hæreditaturus post deiectionem Iudæorum.

IN PSALM. LXXXII.

Titulus LXXXII. Canticum Psalmi Asaph, *quòd sic exponitur. Istud canticum psalmi, id est, iste tractatus, qui dicitur* canticum psalmi, *est Asaph. i. fidelium congregationi quæ fuit ante aduentum Christi quæ prædicens per Spiritum sanctum tribulationes in ecclesia futuras, & à falsis Christianis & hæreticis & infidelibus inferendas: eas ad vtilitatem fidelium passurorum prædicit: & à quibus inferentur ostendit. Minus enim lædunt iacula quæ prænoscuntur, quàm quæ subitò feriunt. Ideoque vt constantiores in ipsis tribulationibus existāt, eas prædicit. Orat quoq; de remuneratione illorum qui eas patientur: & concessiue etiam agit de deiectione aduersariorū, & hic & in futuro. Et orat pro parte quorundam ex ipsis aduersarijs, qui saluandi sunt: & per hoc nos instruit orare pro inimicis. Iuxta quod Dominus in Euangelio dicit*: Orate pro persequentibus & calūniantibus vos. *Dicitur autem psalmus iste* canticum psalmi, *eò quod hic licet breuiter agatur de cantico psalmi, id est, de iocunda remuneratione bonæ operationis fidelium, pro qua fidelis Asaph orat, vbi dicit*: Ne taceas Deus à remuneratione eorum in futuro. *De bona operatione non ita plane*

Luc. 6. 28.

quitur : nisi quod vbi dicit, aduersus sanctos tuos, *eos innuit esse bene operaturos. Non enim sancti recte dicerentur, nisi bene operarentur. Tribulationes tamen ipsorum quas enarrat, posuit congrue dicit bene operationes. Quis enim dicendus est rectius bene operari, quàm qui non fugit pro Christo tribulari?*

Deus qui similis erit tibi? nullus. Per hanc interrogationem innuit tristitiam quam habet de quibusdam, q se Christo præferent, tribulando seruos eius, de quorum perditione agit statim concessiuè: ac si ponat. Sunt multi qui se tibi præferent tormentando tuos: & se tibi æquiparabunt, vt reputent se nón pendere ex te, sicut tu ex eis non pendes, sed tamen nullus eorum erit similis tibi. Vel hanc interrogationem quasi admiratiuè ponit, vt innuat magnam esse potentiam. Ac si dicat: Deus Christe, quem impotentem aduersatiſtui reputabunt, eò quod non statim tuos remuneras, nec aduersarios punis: quis tamen erit similis tibi. i. adeò omnipotens vt tu? nullus. Ergo quoniam adeò potens es, quod tibi nemo potest assimilari: tu qui modo taces à remuneratione tuorum, scilicet non remunerando eos in præsenti prout merentur: *ne taceas* in futuro, sed remunera. *Neq; compesce ira* Deus in futuro ab aduersariorum vindicta: qui hic compesceris sola clementia. Posset quæri. Quare hoc dicat, cùm nondum sit aliquis qui ipsi aduersetur. Ad quod respondet sic. Idcò dico neque compescaris, *quoniam ecce* in præsenti non diu morabitur: *quòd inimici tui sonuerunt*, id est, sonabunt, scilicet illi qui tibi inimicabũtur in persecutione tuorum, sonabunt. i. irrationabiliter frement aduersus tuos contrádicendo eis: à similitudine inanimatorum, ex quorum collisione fit sonitus. Et non solum sonabunt contradicendo: sed *& qui oderunt te*, id est, inimici qui te odio habebunt: *extulerunt caput*, id est, extollent contra te mentem. Et exponit quomodo extollent hoc me, scilicet extollent caput: *quoniam malignauerunt cõsilium super populum tuum*, scilicet malignum consilium inierunt, id est, inient verbis vt opprimant populum tuum: & nõ qualemcunq; populum: sed *& cogitauerunt aduersus sanctos tuos*, id est, cogitabunt tale quid, quod noceat seruis tuis corporaliter. *Dixerunt enim*, id est, dicent scilicet, sic secum disponent: dicendo vnus ad alterum. *Venite & disperdamus eos de gente*. Ac si dicat. Ipsi fideles sunt gentes, id est, maxima multitudo, sed promoueamur in eos, & disperdamus de gente auferendo, id est, diminuamus eos *vt non* sint gentes, id est, multitudo, & vsqueadeo disperdamus quod non *memoretur nomen Israel vltra*, id est, adeò eos destruamus, quod nec etiam vlterius mentio fiat nominis eorum, qui se Israel esse dicunt. Diceret aliquis. Vnde erit tanta fiducia nomen Israel extinguendi? Ad quod respondet. Inde est eis fiducia nomen Israel extinguendi. *quoniam* hoc *cogitauerunt vnanimiter*. i. cogitabunt vna mala voluntate: & non solum cogitabunt, sed *simul*. i. in vno animo *aduersante* existentes. s. tibi contrarij *disposuerunt*, id est, disponent inter se *testamentum* hoc, id est, hoc firmissimum pactum: vt tuos disperdant *tabernacula*, id est, transitoriæ & pronæ ad casum multitudines *Idumæorum*, id est, terrenorum & sanguineorum, scilicet multitudines falsorum Christianorum, id est, qui licet sint Ecclesiasticis initiati sacramentis, tamẽ terreni sunt, id est, omni modo terrenis inhiantes, & crudeles contra bonos, sicut ille crudelis est, qui proximi sanguinem effundit: *& Ismahelitæ* disponent *aduersum te*, id est, illi iidem Christiani qui cum Deo promiserint obedientiam, Ismahelitæ tamen sunt. i. sibi obedientes in omnibus obscœnis voluntatibus suis. Idumæi quidem

san-

sanguinei vel terreni : Ismahelitæ verò sibi obedientes interpretantur. Ismahelita tamen obediens Deo dicitur, Ismahelitæ dico qui erunt *Moab*, id est, non tantummodo sibi obedientes : sed etiam sunt populus exlex, id est, sine lege præceptorum Dei : vel ex patre diabolo per infidelitatem geniti : vel à patre Deo separati, scilicet recedentes ab eo per infidelitatem, qui filij noluerunt esse per fidem : Moab quippe exlex, vel ex patre interpretatur. Et *Agareni* disponent aduersum te : hæretici scilicet, qui licet per baptisma regenerati, se tamen per hæreses à fide faciunt alienos : Agareni quidem interpretantur proseliti. Proseliti verò, idem quod est alieni, & *Gebal* disponet aduersum te scilicet populus hypocritarum, qui veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces Gebal vallis vana dicitur : vnde per Gebal hypocritæ denotantur : qui cùm vani sint & superbi, se faciunt valles, id est, humiles. Et *Ammon* disponet aduersum te, id est, populus turbidus : scilicet principes hæreticorum qui sunt turbidi, & turbidam doctrinam & obscœnam propinantes. Et *Amalech* disponet, id est, populus lambens, scilicet Symoniaci : qui lambentes sunt, id est, per pecuniam & ambitionem Ecclesiastica dogmata, quasi cum ingluuie amplectentes : Amalech quidem interpretatur lingens vel lambens : *Et alienigenæ disponent* : Philistei qui dem, quia semper extitêre Iudæis aduersarij : hoc appellatiuum nomen quod est alienigenæ, quasi proprium sunt sortiti : Dum igitur alienigenæ ponit : idem est ac si poneret Philistei : Per Philisteos autem qui potione cadentes interpretantur : illi falsi Christiani bonorum aduersarij accipiuntur, qui obscœna potione luxuriæ nimis imbuti, à bonorum consortio cadunt ; & eis omnimodè aduersantur. Dico quod omnes isti licet sacramentis Ecclesiasticis initiati ; scilicet falsi Christiani, & hypocritæ, & hæretici disponent testamentum aduersum te ipsi dico concordes in hoc *cum habitantibus Tyrum*, id est, cùm habitantibus in Tyro id est, in angustia, scilicet cùm infidelibus qui in hoc perseuerant, vt omninò bonos angustient. Tyrus autem alio vocabulo dicitur Sor, Sor quippe angustia dicitur. Vnde cum Tyrum pronat : idem est ac si diceret Sor : Deo quod & infideles & falsi Christiani, & hypocritæ & hæretici disponent testamentum aduersum te : Et verè disponent. *Etenim Assur*, id est, diabolus *venit*. i. veniet cum illis omnibus, per prauas suggestiones : vt eos hoc disponere faciat. Diabolus quidem benè dicitur Assur, id est, dirigens vel deprimens vel elatus : illos enim quos decipit, ad mortem dirigit, id est, rectà via per peccata ducit, & bonos per instantiam malorum operum deprimit, & se semper contra Deum arroganter extollit : Qui diabolus per Nabuchodonosor præfiguratus est, qui ad historiam multitudinem gentium ad opprimendum Hierusalem adduxit ; qui etiam Nabuchodonosor Assur genere fuisse dicitur. Et illi omnes *facti sunt*, id est, fient *in adiutorium filys* Loth, id est, filijs declinationis : Loth enim declinatio dicitur : vnde per filios Loth, maligni spiritus intelliguntur : qui cùm primum speciales filij fuissent, à Deo per arrogantiam declinauerunt : qui quoniam per se bonos persequi nequeunt, iniquos omnes sibi in adiutorium adiungunt, quorum officio multimodè illos affligunt. ¶ Concessiuè autem agit de perditione illorum aduersariorum, qui erunt Ecclesiasticis initiati sacramentis : sic. Ergo quia Moab & cæteri disponent aduersum te, *fac illis sicut Madian*, id est, vtpote illis qui sunt Madian. i. declinantes iudicium, scilicet falsi Christiani & hæretici : qui reputatione sua declinant iudicium futurum, scilicet non timent vt tunusto iudicio

damnes

damnes eos in futuro: & Sysara, i. vt potè illis qui sunt Sysara, id est, qui visio, vel excussio gaudij, scilicet videntes in cognitione sua semper equum. i. luxuriam vel bellum contradictionis cõra bonos, quòd vtrũque per equum intelligitur, qui luxuriosum animal est & bello aptum, & qui malè viuendo excludunt à se gaudium æternum: Et *fac illis Iabin*, id est, damna, vtpote illos qui sunt Iabin. i. intellectus vel sapiens: scilicet qui se reputant subtiliter intelligentes cùm erronei sint, & sapientes solummodo carnalia. Hoc quidem hæreticis conuenit: Sicut Madian, & Sysarę, & Iabin dico, existentibus *in torrente*, id est, in nimia abũdantia Cyson, id est, duritiæ scilicet qui abundanter sunt in persidia indurati. Torrens verò pro abundantia ponitur, eò quod aquis nimium exuberet. Dico quod initiatis sacramentis concedo, vt facias sicut faciendum est: de quorum damnatione non est omninò cõstans eò quod fideles esse videantur: de damnatione verò infidelium non oportet me concessiuè agere, cùm iam in manifesto sit, ipsi namque *in Endor* existentes, *dispertierunt*, scilicet existentes solummodo in fonte generationis: & nolentes esse in fonte regenerationis, id est, in carnalitate sua scilicet in qua generati sunt: ideoque dicitur fons, id est, origo generationis & nolentes peruenire ad baptisma, quod fons est salutifera regenerationis: dispersibunt. i. omnino peribunt: Et quamuis omnino pereant, non tamen videri debent inutiliter esse nascituri: Nã *facti sunt vt stercus terræ*. i. comparabiles stercori, simo scilicet super terram dispersso: qui licet in se fœtidus sit, tamen humum impinguat & fertilem facit; Sic & infideles in se fœtentes & sordidi, bonos tamen quos affligunt, per tribulationes in bonis operibus fertiles faciunt, & diuina gratia impinguatos. ¶ Interposita diuisione damnationis & salutis, reuertitur ad concessionem damnationis eorum, qui sacris Christianis sunt initiati sic. Dico *fac* falsis Christianis *sicut Madian & Sysarę. Principes* autem *eorum* pone *sicut Oreb, & Zebee, & Salmana*. i. illos qui eos excitant ad errorem & ad bonorum oppressionem: pone in damnationem sicut Oreb. i. vtpote illos qui sunt Oreb. i. siccitas velut coruus vel foramen. s. qui sunt sicci à gratiæ spiritalis rore: & aliorum bona niturntur exsiccare, & nigri in peccatis in modum corui, & foramen serpentis, id est, cauerna serpentis, scilicet in quibus habitat diabolus qui antonomasticè serpens venenifer dicitur. Ac per quos etiam sibilat & pungit, dum eorum linguæ officio perfidiæ & erroris venenum alijs ingerit: à similitudine serpentis, qui in foraminibus & cauernis habitans, indè sibilat, & accedentes ad se pungit, & eis venenum ingerit: Hoc autem hæreticis conuenit. Et sicut Zeb, id est, vtpote illos qui sunt Zeb. id est, lupus: denorantes alios tribulando, ad modum lupi: Et hoc infidelibus conuenit, & qui sunt Zebee. i. est, victima lupi, scilicet qui per opera mala diabolo sacrificant, & alios sacrificare cupiunt: qui lupus spiritualiter antonomasticè dicitur. Hoc verò congruit falsis Christianis. & qui sunt Salmana, id est, vmbra commotionis vel consummati. scilicet qui sunt faciles ad hoc, vt ad omne malum commoueantur, vt vmbra quæ ad modum solis mouetur: & qui sunt vmbra, id est, obumbrati cœcitate, & in malitia consummati. i. perfecti. Adiungit etiam causam, quare de eorum delectione sic concessiue agat. Dico pone in damnationem principes *omnes principes eorum*, inquam, *qui dixerunt*, id est, qui dicent scilicet voce: quidam autem malæ affectione, quidam verò dixerunt ipsa persecutione *hæreditate*, id est, hæreditario modo *possideam⁹* in Dominio nostro *sanctuarium Dei*, id est, sanctum populum Dei, scilicet vt possideamus, & ad libitum nostrum excolamus populum Dei, ceu quili-

Oreb.

Zeb.

Zebee.

Salmana.

ber

bet hereditatem suam ad libitum su-
um possidet & excolit. Ac si dicat.
Ideo eos pone: quia dicent possidea
mus sanctuarium Dei hæreditate.
Ostendit quidem quomodo concedat eos poni: cùm sic addit: Dico pone principes: scilicet hoc modò *pone*, ô Deus meus pone *illos* hîc *vt rotam*. i. similes rotæ, vt eleuentur in posterioribus. i. in terrenis, quæ post tergum semper relinquuntur, dum transeunt, & deijciantur in anterioribus. i. in bonis cælestibus, ne ea adipiscantur vt præsumunt quæ anteriora sunt. i. adhuc ventura: ad similitudinem rotæ, quæ in posterioribus eleuatur & in anterioribus deijcitur: Quod est dicere, permitte eos in secularibus prosperari, vt in cœlestibus deijciantur: & pone illos *sicut stipulam, ante faciem*. i. ante impetum *venti*. s. vt sic instabiles sint & inconstantes resistere suggestionibus diaboli, sicut stipula eradicata inconstãs est ante impetum venti: & in futuro *persequeris illos in tempestate tua*. i. in iudicio tuo: quod dicitur tempestas, eò quod bonos à malis separabit, vt tempestas grana separat à paleis, paleas rapiens, & grana dimittens. Seu etiã tẽpestas dicitur, eò quod ipsum angelorum multitudo comitabitur, quòd bonos à malis separabit, ad similitudinem tempestatis: iuxta quod alibi legitur: *In circuitu eius tempestas valida*, & post tempestatem *ira*. i. in vindicta *tua turbabis eos*: cùm in gehennam ignis æterni mittentur. Dico persequeris, ita. s. persequeris, *sicut ignis* persequitur *syluam qui cõburit eam*, & non qualemcunq; syluam. sed *sicut flamma*. i. ignis flamma *comburens montes*. i. syluas montium, persequitur ipsas montanas syluas.
Quod est dicere: sicut ignis in syluis montium vbi violentior est, pro nimio impetu ventorum, adeò ipsas syluas persequitur, vt ex toto destruat: sic & tu Deus in futuro iusto iudicio persequeris eos, vt omnino perdas. Orat autem de salute quorundam principum saluandorum: Dico *pone principes vt rotam*: illos. s. qui dãnandi sunt, *facies autem eorum*, id est, conscientias quorundam eorum saluandorum *imple* hîc *ignominia*. i. verecundiam. s. vt se cognoscant ignominiosos quia peccauerunt, & sic verecundentur: *Et* per hoc ô Domine *quærent* benè viuendo *nomen tuum*. i. honorem nominis tui: Conscientia quidem ideo facies dicitur: quia sicut in facie rubor, qui verecundiæ signum est apparet, ita inconscientia ipsa verecundia manet. Reuertitur aũt ad concessionem damnãdorum: sic. Dico vt facies saluandorum impleantur ignominia, damnandi autem in futuro *erubescant* ad damnum, qui hîc erubescere nolunt ad commodum *& conturbentur in seculum seculi*, id est, doleant in æternum: repetit vt addat, *& confundentur*, inquam. i. conturbentur: *& pereant* æterna morte, *& tunc cognoscant* quod hîc cognoscere nolent. s. *quod tibi* est *nomen Deus*. i. quod *tu solus* iuste Deus vocaris. i. creator, & alius nõ est præter te, & quod tu solus *es altissimus*. i. omnipotens dominans *super omnem terram*: Ac si dicat. Dum hîc suas voluntates facient & tuas spernent, se tibi assimilabunt, & te solum altissimum esse non putabunt: quod tandem in futuro cognoscent, cùm iustè peribunt.

Psal. 49. 2.

Conscientia.

Torcularia pressura tribulationũ.

IN PSALM. LXXXIII.

Psalmi LXXXIII. Titulus. In finẽ pro torcularibus, filijs Chore psalmus: *Quod sic exponitur: Psalmus iste est attribuendus adoptiuis filijs Chore, id est, perfectis imitatoribus passionis Christi, agentibus pro torcularibus, valentibus in finem, id est, agentibus pro pressuris tribulationum: quæ ad hoc valent, vt partientes se ducant in finẽ, id est, perfectionem æternæ beatitudinis, Vel filijs Chore in finem respicientibus. i. in Christum per quem se ad beatitudinem venire confidunt, & agẽtibus pro torcularibus, id est, ad laudem torcularium, qua quibusdam inutilia esse videntur. Torcularia quidem pressura tribulationum dicuntur, eo quod*

sicut

sicut torcularia vuas exprimũt, & mustum ab acinis separant, & in apothecas Domini ipsum mustum fluere faciunt, acina remanent: sic & tribulationum pressuræ bonos deprimentes: ipsos ab corporali morte à malis separant, dum eorum animæ à corporibus separatæ in cælum ascendunt, mali verò tribulationibus deficientes, illuc peruenire nequeunt. Introducuntur autem filij Chore, hic agentes & ipsas tribulationes laudantes: per quas venitur ad atria vitæ cælestis ab hac valle lacrymarum: & hoc ideo faciunt, vt incitent auditores ad patiendas ipsas tribulationes: quæ eis erunt vtiles, vt per eas perueniant ad beatitudinem. Ne verò solo merito patientiæ tribulationum ad hoc se posse venire præsumat aliquis, ostendit quod nullus ad hoc perueniet, nisi fundet opera sua in spe & fide & dilectione, & nisi etiam Deus eũ adiuuet per grãtiam suam ad ascensum beatitudinis, vnde etiam orãt, vt Deus eos ad hoc adiuuet, per meritum bonitatis Christi: melius esse dicentes in æterna Hierusalem esse ciuem minimum. quàm hic in Babylonia ciuitate peccatorum summum & præcipuum.

A ueniat in ipsa atria Domini: à similitudine vuæ, quæ deficit in torculari, vt mustum expressum defluat in cellaria Domini. Quia verò dixerat q; anima concupiscit, & constat duas esse vires animę: sensualitatem. s. quã hic carnem vocat, cò quod carnem vegetat, & ea quæ carnis sunt sapit; & spiritualitatẽ quę etiam rationalitas dicitur, quàm hic cor vocat, cò quod regit & disponit sensualitatem & ipsum corpus: ostendit hic vtrãq; vim exultanter cupere ad æternam beatitudinem. s. ad conformitatem viui Dei pertingere: cùm tamen sensualitas nisi multis ieiunijs & afflictionibus alijs dometur, solcat sæpè spiritualitati repugnare iuxta illud Apostoli. Caro. i. sensualitas concupiscit aduersus spiritum: spiritus autẽ aduersus carnem. Cùm igitur carnem, i. sensualitatem dicat in tribulationibus exultare, vt per hoc possit ad Deum viuum peruenire: innuit eam per afflictiones plurimas domitam, spiritualitati cõsentire: & nos in hoc instruit carnalitatem nostrã, vt spiritui non repugnet, similiter edomare. Et hoc sic dicit. Dico quod *anima mea concupiscit* per pressuras *ad atria Domini* peruenire, & non concupiscit hoc secundum vnam vim tãtum, sed *cor meum*. i. spiritualitas, *& caro mea*. i. sensualitas *exultauerunt*. i. exultanter concupiuerunt *in Deum viuum* peruenire, per torcularia tribulationum. i. in conformitatem Dei viui, in quantum ei possum conformari. s. vt in æternum viuam, & non superfluo addit viuũ: ac si dicat: Cùm viuus ipse sit & immortalis, quis nõ concupiscat ad eum peruenire vt viuat? Ostendit autem qua fiducia se putat ad hoc pertingere: cùm sic addit: Dico quod anima mea concupiscit peruenire in atria Domini: & cõfido quod perueniam. *Etenim passer inuenit sibi domum* & nidum, *& turtur* domum *& nidum, vbi ponat* & foueat *pullos suos*. Domum & nidum ad vtrunque referri debet: sed propter breuitatem, domum ad passer adiunxit, & nidum ad turtur: Passer qui-

Duæ animæ vires.

Gala. 5. 17.

dem

Passer, spiritualitas.

Turtur, sensualitas.

Pulli, bona opera.

1. Cor. 13. 8.

dē iure spiritualitas dicitur, cò quod ad alta semper tendit, & more passeris. quæ nūquam nisi in altis locis nidificabit. Turtur verò sensualitas dicitur, cò quod sub multis tribulationibus gemit, & per domationem tribulationū casta efficitur: vt nō luxuriet, neq; spiritui repugnet, more turturis, quæ assiduè gemit & casta est. Pullos verò bona opera dicit, eò quod à fidelibus procedunt, & ab eis semper augmentantur, sicut pulli ab auibus procedentes, ab eisdem auibus nutriuntur, & fouentur: Charitatem verò vocat domū, eò quod non cito transitoria sit, sicut nec domus: spem verò & fidem nidum, eò quod ad similitudinem nidi ad tempus e-
runt, iuxta illud Apostoli. Charitas nunquā excidit, & iterū: maior autē horum est charitas. Per hoc innuit, q̄ fides & spes in futuro excidēt. In hac ergo domo & in hoc nido pulli ponuntur & fouētur. i. bona opera fundantur & augmentantur, quæ aliter perirent more pullorum, qui in nido positi fouētur ne pereant: Verba verò versus istius sic adaptātur, verè cō fido me peruenire in Deū viuū. Etenim passer. i. spiritualitas, per gratiā Dei inuenit sibi. i. ad vtilitatē suā, domum. i. charitatem, & nidum. i. spem & fidem. & turtur. i. sensualitas inuenit domum & nidū, vbi vtraq; ponat pullos suos. i. fundet & augmentet bona opera sua: vtraq; namq; auis sic benè operatur: ideoq; vtraq; cōgruè dicitur opera ponere in domum & nidum. Dico quod passer inuenit domum, & turtur nidum: quę domus & nidus sunt altaria tua. Et verè altaria: quia sicut super altare offeruntur sacrificia, ita super spem, fidē & charitatē debent Deo offerri omnia bona opera. Ostendit aūt, quare cōcupiscit venire in atria Domini: Et hoc ideo ô Domine De⁹ virtutū supernarum, existēs *rex meus & Deus meus*: quoniā *beati qui habitāt in domo tua* Hierusalem cęlesti. Ac si dicat: Quis non cōcupisceret venire in atria tua, cùm sis Deus. i. creator & Dominus virtutū, & rex, & cum omnes beati sint qui in domo tua habitant? Atria & domus, pro eodē hic habet: Cùm dicit beati: innuit eos tantam habere beatitudinem, quanta intelligi potest, & inde constat eos esse beatos: quia *laudabūt te* devotionis amore *in secula seculorum*. i. in æternum. Nō. n. in æternum laudarēt nisi in æternum beati essent. Ad hanc autem beatitudinem per se nemo potest pertingere: licet habeat spem fidem & dilectionem: Sed *beatus* est vir ille. i. ille solummodo vir ad hanc beatitudinem peruenit: *cuius est auxilium abs* te ad *ascensiones* beatitudinis quas *disposuit in corde suo*. Quod est dicere, ille solus dicendus est ad beatitudinem peruēturus: qui cum disponat in corde ad hanc beatitudinē ascendere, per multas ascensiones virtutū & bonorum operum à gratia tua susципit auxiliū: Per se namque nullius est ascendere: Domino sic attestante: Nemo ascēdit in cęlum per se. f. nisi filius hominis qui est in cœlo. Dico quod ascensiones disposuit vtpote existens *in valle lacrymārum*. i. in hac vita, quæ humilis est & plena lacrymis tribulationum, ad comparationem alterius vitę, quę comparata huic mons dicenda est, & gaudio plena. Ac si dicat. Dignū est vt ascensiones disponat: quis. n. nollet nisi demens à valle lacrymarū in lætitiæ montē ascēdere? Et ne immeritus videretur quilibet in valle lacrymarum esse: addit. *In valle lacrymarum* dico, *in loco. f. quem* ipse homo *posuit*, sibi peccando. Ac si dicat. Quē non habet homo quilibet culpa auctoris, sed culpa sui, vel sic. Ne aliquis impatiēter ferret in hac valle lacrymarum esse: addit. In loco. f. quem posuit De⁹ humano generi. i. in quo constituit nos affligi propter crimen protoplasti. Quoniā autem dixerat, beatus vir cuius est auxilium abs te: posset aliquis quærere. Auxiliatur ne Deus ad hoc? Ad quod sic respondet, verè auxilium est beatis à Deo. *Etenim legislator* Christus. f. qui nobis legem dedit: dat *& dabit* perseueranter *benedictiones*. i. multiplicia dona gratiæ, per q̄ suos benedicet. i. exaltabit

ioan. 3. 13.

beatitudinem, & p ipsas benedictiones *ibunt de virtute in virtutem*, ascendendo: & in futuro in Sion celesti *videbitur* Christ⁹ *Deus deorum*. s. qui cū Deus sit, deificabit quoq; suos vel in ipsis *Sion* existentibus: videbitur spiritualiter Deus deorum trinitas. s. Deus. Quod est dicere: ratione videbunt in se Deum, quē hic videre nequēūt: Erit enim Deus omnia in omnibus, vel sic: Adeo ascendent, quod in hac vita videbitur Deus deorū, & nō corporaliter, sed in Sion. i. in specula contēplationis. Ac si dicat, adeo suos beatificabit, & ascendere faciet de virtute in virtutem, quod etiam eos se faciet contemplari. ¶ Orat autem pro ipsa visione Dei & beatitudine sic. Dico quod Deus deorum videbitur: Et vt te videam & beatus fiam: *Domine* qui potens es, quia *Deus virtutum* supernarum es, *exaudi orationem meam*, quia oro vt te videam. *Auribus*, inquam, *percipe*. i. in potentia misericordiæ tuæ p quā clemēter exaudis, percipe ipsam orationē *Deus Iacob*. Ac si dicat. Oro vt qui iam Deus es meus Iacob, sis etiam Deus meus Israel: vt. s. qui iam facis me strenuē luctātem, facias quoq; te contēplantem. Exaudi orationem, & percipe auribus & aspice Deus: idē est ex affectione nimia totiēs repetitum, & tu *Deus protector noster*, ne in tribulationibus huius vitæ deficiam, *aspice* nos aspectu misericordiæ. i. nobis misericorditer tribue, vt tui contēplatores simus, qui hoc nobis impēdis vt protector noster sis in tribulationib⁹. Et quod non hoc exigūt nostra merita, vt nos aspicias; *respice in faciem*. i. in pulchritudinem virtutum & bonorum operum *Christi* filij *tui*, capitis nostri. s. cōsidera p hoc pulchritudo filij tui Christi exigit, vt nobis per eū miserearis. Faciē pro pulchritudine ponit, eò p in facie hominum soleat eorum pulchritudo notari. Et ideo tantoperè postulo te videre & ad vitæ æternæ beatitudinem pertingere: quia illa *vna dies* & indeficiens, quæ *est in atrijs tuis*. i. in celesti Hierusalē, *melior est super millia* dierum huius vitæ, infinitè. Quod est dicere, ideo desidero ad te peruenire, & ad vitā æternā pertingere: quia illa vna dies vitæ æternæ & indeficiens est dignior est & præstantior infinitis millibus dierum huius vitæ. qui deficient. Per hoc autem quod sic vitam æternam commendat, auditores ad eam perq-rendam instigat: Et quia talis est illa dies vna, *elegi abiect⁹*, i. minimus ciuis *esse in Domo Dei* Hierusalem cœlesti, *magis quā habitare*. i. diu manere præcipuus & honoratus *in tabernaculis peccatorum*. i. in transitoria conuersatione peccatorum secularium virorū. Abiectus quidē pro minimus ponit, non quod ibi aliquis abiectus futur⁹ sit, sed quoniā minimos dicere consueuimus abiectos: & quidā erunt ibi minimi, quidā verò summi iuxta illud Apostoli. Sicut stella à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorū. Dico quod elegi abiectus esse in domo Dei, ad quā domū non credo me meritis meis pertingere, ô auditores, sed p misericordiā & veritatē Dei, *quia misericordia & veritas diligit Deus*. i. qa De⁹ misericors est & ver⁹, promisit se nos perducturū ad illam domum: Et quia misericors est & verus: *Dominus dabit gratiam et gloriā*. i gratuitam gloriā in futuro. s. vitam æternam. ¶ Exponit autē quibus dabit, & ostendit quod in perpetuum dabit: quod ampli⁹ postquā dederit, *non priuabit bonis* illius gloriæ, *eos qui in innocentia* existētes *ambulāt*. i. promouentur de bono opere ad bonum opus. Quod est dicere: innocentibus qui bene operabūtur, dabit ea bona: & postquam dederit, non priuabit, & hæc bona nullus habebit, si de eis desperauerit: sed *ô Domine virtutum* supernarū, *beatus* erit *vir* ille. i. his bonis beatificabitur vir ille, *qui sperat* ea quæ sunt *in te*. s. bona ista. Ac si dicat. Cùm Deus virtutum sis, quis beatior quam qui sperat in te, vel beatus erit qui hic sperat in te non in se. scilicet qui non confidet se per merita sua ad hoc attingere, sed per te. Qui verò in se solo confidit, nunquam perueniet.

Facies pro pulchritudine.

1. Cor. 15.

IN

IN PSALM. LXXXIV.

Psalm. LXXXIV. Titulus. In finem filijs Chore psalmus. *Quod sic exponitur, psalmus iste est respiciens in finem. i. in Christum, cuius beneficia narrat quæ humano generi contulit: & hoc filijs Chore. i. ad vtilitatem illorum qui futuri sūt filij Chore. i. imitatores Christi crucifixi. Per huius psalmi narrationem nō dicit filijs Chore, quod hic loquātur filij Chore, vel quod hic ad eos agatur: sed quod hic Propheta ostendens beneficia per Christum humano generi data: auditores ipsa narratione incitat vt eius imitatores efficiantur, à quo eis tot beneficia collata sunt: istud enim eis vtile nimium est. Ista verò beneficia adhuc in tempore suo futura, quasi iam preterita more preterito enunciat, & pro eis orat.*

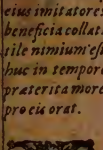

Benedixisti. i. benedices *Domine* Pater *terram, tuam* futuram per benedictionem: priùs per Adam maledictam: Ac si dicat, humanū genus, quòd terra dicendum est secundum sensualitatem quę terrenis est intenta; maledictum fuit per Adam. i. humiliatum ad vitia & mala opera. Quod præsignatum est per hoc quod dixit Dominus ad Adam: maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi: Sed tu Domine pater benedices illud genus humanum. i. exaltabis in virtutib⁹ & operibus: & per hoc facies illud terram tuam, vt tibi proferat fructum bonorū operū: Et priusquā benedicas *auertisti.* i. auertes *captiuitatem* à *Iacob.* s. maxima generis humani parte quam facies Iacob. i. viriliter luctantē cōtra diabolum & vitia auertes ne sint in captiuitatem. s. ne in subiectione diaboli teneantur captiui: Et postquā auertes captiuitatem, *remisisti iniquitatē plebi tuæ.* i. remittes in plebe tua iniquitatem. s. comprimes in ea fomitem peccati. i. prauā concupiscentiam, ne ei præualeat. & ad prauam actionem pertrahat: Et priusquam iniquitatē remittas, *operuisti.* i. operies. s. demerges & delebis in baptismate *omnia peccata eorum*, tam originalia quam actualia. Quod præfiguratum est in filijs Israel mare rubrum olim transeuntibus: inimici quorum à tergo sequentes, operti sunt in mari, & demersi & mortui. Notandū, quod hæc beneficia non narrat ordine: Prius enim fuit à captiuitatē per fidē auerti, postea verò peccata operiri, & sic postiniquitatem remitti: & ad vltimum in bonis operibus & virtutibus benedici. Ne verò videretur q̄ nullū aliud beneficium esset collaturus, innuit quod multò perfectius dabit in futuro, cùm addit mitigasti. Quod sic continuatur. Dico q̄ benedices, captiuitatem auertes, iniquitatē remittes, peccata operies: Et hoc modo *mitigasti.* i. mitigabis *omnem iram tuam.* i. omnismodi vindictā tuā: ac si dicat vindictam, tuam multimodè in humano genere exerces, propter peccatū Adæ, cùm illud diabolo per mala opera subijci permittis, & captiuari, & iniquitatem eius intendi, & mortale & passibile esse. Hāc autem vindictam nō hic ex toto auferes, sed aliquantuluna mitigabis hīc omnis modi vindictā, cùm benedices & captiuitatem auertes. In futuro verò *auertisti.* i. auertes te *ab ira indignationis tuæ.* Indignatio solet aliquando poni pro leuiori ira, sed in alia translatiōe habetur ab ira furoris tui. Vnde colligimus, indignationē hic pro nimia ira poni: Et est additum ad determinationem: vt sit dictio intrāsitiua, sic in futuro auertes te ab ira indignationis tuæ. i. ab illa ira quæ indignatio dicēda est eo quod magna sit. s. auertes te à magna vindicta tua. Quasi ponderet. Hic remittes eis partiam vindictam, quàm pro peccato Adæ in eis exerces, intensionē. s. iniquitatis, &cętera huiusmodi quę minora dicuntur: eò q̄ non sic grauare malos videtur, cùm potius in eis delectētur: in futuro verò auertes ab eis maiorē vindictam q̄ præ nimia magnitudine sua furor dicitur. s. mortalitatē & passibilitatem, quę ipsos etiā

Gen. 3. 17.

Indignatio pro nimia ira.

malos valde grauant: ideoque maior vindicta dicuntur & furor. ¶ Orat autem quod enunciauit: sic. Dico quod benedices, & captiuitatē auertes, &c. Et sic fiat. O Deus salutaris. i. saluator noster conuerte nos à maledictione ad benedictionem, à captiuitate in libertatem, ab intensione iniquitatis ad remissionem: à peccatorum instātia ad eorum opertionem & dimersionem. Et dixi quod in futuro auertes irā indignationis: & ita sit. Auerte ex toto à nobis in futuro iram. i magnā vindictam tuam: Et ideo hoc oro: quia *nunquid est* credendum quod quidam falsò asserūt, quod *in æternum iraſceris nobis*, nos non resuscitando, & immortalitatē nō reducendo? Esses. n. in æternum iratus nobis, si non resuscitaremur, & ad immortalitatem non restitueremur. An si resuscitaueris, & immortales feceris, *extendes iram*. i. vindictam tuam *à generatione* hac terrena, vsque *in generationem* futuram cum resuscitabimur? Scilicet cum hanc vindictam in nobis hic exerceas, vt simus passibiles, extendens eandem hanc vindictam vsq; in generationem futuram: vt & tunc passibiles simus, sicut quidam opinantur. Hoc autem sensisse videntur illi, qui Dominum interrogasse in Euāgelio leguntur, cuius esset in resurrectiōe futura mulier quæ septē fratribus nupserat: quibus Dominus respondit in regeneratione neque nubent neque nubentur. Hanc autem quæstionem per singula soluit, cùm adiungit: Verè non iraſceris in æternum: sed *tu* Deus in futuro *conuersus* ab ira ad misericordiam *viuificabis nos*, resuscitando & immortales faciendo. Et non extendes iram tuam à generatione in generationem: quia *plebs tua* nos, scilicet & nostri conformes *lætabitur in te*, id est, participatione impassibilitatis tuæ. Ac si dicat, nulla sollicitudine passionis anxiabimur: sed de participatione gloriosæ impassibilitatis tuæ lætabimur. ¶ Orat etiam de hoc, vt contingat, sic. Dico viuificabis nos

Luc. 20 31.

A in futuro, *& lætabimur in te*: & ita fit Domine. *Ostende nobis* in futuro hanc *misericordiam tuam*, scilicet viuificationem & lætitiam misericorditer dandam: Et non sic ostendas vt non des, sicut perdendi ad accumulationem miserię suę, bonorum gloriam videbunt, quam non habebunt: sed *ostende* & da *nobis salutare tuum*, id est, saluationem illam viuificationis & lætitiæ: Misericordiam & salutare: pro eodem habet. ¶ Vel potest esse oratio de aduentu filii, per quem hæc beneficia erant conferenda sic: Dico quod viuificabimur & lætabimur, & quia hæc contingere nequeunt, nisi filius tuus incarnetur & visibilis appareat: Ostende nobis Domine pater misericordiam tuam. i. visibilem fac apparere filijs nostris, qui tunc erunt, filium tuum incarnatū: per cuius obedientiam mūdo misereberis: ideoq; tua misericordia dicitur: Et quia non omnibus saluandis visibilis ostendetur, saltem *da nobis* omnibus saluandis tam præsentibus quam futuris: eum *salutare*. i. saluatorem *tuum*: scilicet da vt sit omnium credentium saluator, tam videntium quam non videntium.

B

C

Quoniam autem Propheta beneficia hæc annunciauerat: vt autorizabilia sint sua verba, ostendit non à se, sed à Spiritu sancto hoc habere, sic. Dico quod *Deus viuificabit nos*: & quod in eo lætabimur: Hoc autem ex me non dico: sed frequenter audio, quòd hæc & huiusmodi alia loquitur in me non verbis sed occulta inspiratione: Dominus Deus spiritus: Et non solum hoc audio, sed & incessanter *audiam quid loquatur in me*. i. in interiori meo, *Dominus Deus*: Ac si dicat; Nulla sollicitudo terrenorum me ab hoc auditu poterit reuocare: Et dignum est vt hoc semper audiā: quoniam non vile erit quod loquitur, sed *loquetur pacem* venturā *in plebem suā* Iudaicā. s. pacem æternā: quādo nulla passione inquietabimur, sed iugiter in Deo lętabimur. Per hoc autē quod se dicit frequenter auditurum: auditores in-

D

struit,

struit, quòd ad hanc pacẽ semper esse debeant intẽti: Et bene plebs Iudaica sua dicitur antonomasticè, eò quod eius notitiam semper habuerit: Ne verò putaretur super omnem Iudaicam plebem ventura, determinat: cũ addit: Dico quod pax in plebem suã veniet: &.i. scilicet *super sanctos suos* veniet. i. sanctis qui erũt in plebe Iudaica: & de superiori dispositiõe Dei dabitur illa pax: Et nõ solum in sanctos ex Iudæis veniet illa pax, *sed & in eos* ex gentibus *qui conuertuntur*.i. qui conuertentur ab errore irrationabilis infidelitatis, *ad cor*.i. ad rationem cordis, vt auctorem suum cognoscant & adorent. Benè quidem dicit gentes esse conuertendas ad cor: Fuerunt n. extra cor: cùm cultũ Deo debitum, creaturis impenderẽr, cùm idola.s. adorarent. Dico quod in sanctis erit pax, *veruntamen propè timentes eum, erit salutare ipsius*: non propè illos sanctos qui ex sanctitate superbientes deficient: Ac si dicat. Quamuis dixerim indeterminatè sanctos, multi tamen sancti erunt qui à sanctitate deficient: à quibus saluatio æternæ pacis elongabitur: sed & saluatio propè timentes erit.i. illis qui hic eum semper timebunt, vt non superbiant, erit propinqua illa saluatio per Christum. dum in hoc mundo erunt: Dico q. hic erit saluatio propè sanctos: & nouissimè *propè timentes*, vt tandem in futuro habitet. i. in æternum maneat illius gloria saluationis, *in terra nostra*, id est, in terrenâ modo carne nostra. s. vt non solum gloriosi simus in animabus, sed & in corporibus, iuxta illud Apostoli: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Vel sic potest legi, vt determinet inter quos conuersabitur ad institutionem fidei nostræ, & ad hoc vt Iudæos, inter quos dicit eũ conuersaturum, magis obnoxios sibi reddat, vel vt etiam ad vtilitatem fidei gentium determinet: quia non illos solos inter quos conuersabitur, glorificabit, sed omnes qui eũm adorabunt & credent: Dico quod pax eius veniet & in sanctos ex Iudæis: & in eos qui conuertentur ad cor. Veruntamen quamuis & Iudęis sanctis & gentibus conuertendis ad cor, sit pacem daturus salutare.i. saluator eius filius. s. per quem mundum saluabit cõuersabitur corporali præsentia non apud gẽtes, sed propè.i. apud timẽtes eum. s. apud Iudæos: qui iam à tempore Abrahæ notitiam eius habent & timorẽ: & sic tamen vt nõ illos solos gloriosos faciat inter quos conuersabitur, sed ita vt per eius gratiam inhabitet in futuro gloria immortalitatis & impassibilitatis: non solum in anima nostra, sed & in terra nostra. i. in carne nostra, quæ modò terrena est: Vel potest superius iungi vbi dixit: *loquetur pacem* venturam *in plebem suam*: quia illi duo versus interpositi fuerunt: Dicõquod pax erit in plebe eius, & non sola pax: sed sic erit in nobis, qui plebs eius sumus pax, vt cum pace in habitet glória in terra nostra. Expositio noñ mutatur, & ad hanc pacem non per nostra merita attingemus, sed per misericordiam Dei & per veritatem eius: quoniam verax est, & cùm hoc promiserit, non potest non complere: & misericors in natura, verè per misericordiam & veritatem Dei ad hoc attingemus: ideò nanque *misericordia & veritas obuiauerunt sibi*, id est, concordabunt inter se hæc duo, ad hoc efficiendum vt pacem & gloriam habeamus, à similitudine aliquorum, qui sibi obuiam veniunt ad hoc vt aliquid concordanter efficiant: Ac si dicat, nunc concorditer misericordia & veritas Dei cooperabuntur, vt pacem & gloriam adipiscamur: Et per hoc etiam ad hæc deueniemus, quia per misericordiam Dei in hominibus *iustitia*, id est, remissio peccatorum, *& pax*, id est, dilectio Dei & proximi *osculata sunt*, id est, concordabuntur valdè, à similitudine concordantium, qui sese mutuo osculantur: Quod est dicere, per hoc ad pacem æternam & gloriam homines deuenient: quia misericordia, & veritas Dei, & iustitia, & pax per misericordiam Dei ho-

1.Cor.15.53.

minibus datæ, hoc cooperabuntur. Posset quæri: Quomodo eis dabitur iustitia, id est, remissio peccatorum? Quod sic ostendit, verè iustitia erit in hominibus. Nam *de terra*, id est, ipsis hominibus qui modo terreni sunt non spirituales, *orta est*, id est, orietur *veritas*. i. vera confessio peccatorum, & per veram confessionem *prospexit*, id est, prospiciet, scilicet veniet ad eos *iustitia*, id est, peccatorum remissio data, *de cælo* cœlorum, Christo: à similitudine illius, qui aliquem grauiter oppressum clementer prospiciens, ad ei auxiliandum venit. Hanc autem confessionem ex se homines non habent, etenim *Dominus dabit benignitatem*, id est, benignam illustrationem gratiæ suæ interius, vnde vera illa confessio procedet, & per hoc confitendo & ad iustitiam remissionis attingendo, non solum anima *dabit fructum* bonarum cogitationum, sed & *terra nostra*. i. terrena sensualitas nobis conformium, qui tunc temporis erunt, dabit Deo fructum, fructum scilicet bonorum operum: Cùm dicit nostra, conformat se fidelibus ecclesiæ futuris, quia secundum fidem iam Ecclesiæ membrum erat. ¶ Dico quod iustitia & pax erunt in hominibus per veritatem, & postquam iusti efficientur *iustitia ambulabit*, id est, ipsi promouebuntur de bono ad melius, & non ad fauorem hominum, sed *ante eum* Domihum ambulabit, id est, ad hoc vt ei bene placeat: Qualitatem ponit pro qualibus iustitiam scilicet pro iustis. Et per hoc ambulabit ante eum, quia ipsa iustitia *ponet gressus suos*, id est, opera sua quibus ad vitam gradietur *in via*, id est, in Christo qui est via veritas & vita: scilicet quia conformes efficiuntur Christo in operibus, per se enim non sufficerent: ad ambulandum de bono in melius; vel sic: Dico quod ambulabit, & hoc non per se, sed per hoc quod Dominus ponet gressus suos, id est, gressus adiutricis gratiæ in via, id est, in ipsis iustis qui via Dei dicentur, eò quod in eis spiritualiter ambulabit secundum inoperantem gratiam, non secundum motum localem, iuxta quod idem dicit per Prophetam, inambulabo in illis & ero illorum Deus: Vel via dicuntur: eò quod ad modum viæ directi erunt à Domino ad vitam. *Leuit. 6. 12.*

IN PSALM. LXXXV.

Titulus LXXXV. Oratio ipsi Dauid: *scilicet Christo ascribenda. Et si quædam in hoc psalmo enunciatiuè dicuntur: quia tamen principaliter ad orationem spectat, oratio dicitur: Dominus enim Iesus circa tempus passionis orans, & de constantia necedat, & de resurrectione, & de gentium & Iudæorum conuertendorum salute in hoc psalmo introducitur: vt nobis orandi exemplum & pro nobis, & pro inimicis tribuat. Quod autem se pauperem dicit secundum humanam naturam, qui tamen secundum aliam naturam Deus & omnipotens erat, ad nostram instructionem facit, vt qui simpliciter homines sumus & peccatores et fragilissimi, nos pauperes & inopes penitus esse reputantes, à diuina gratia oremus clementer adiuuari.*

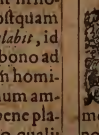

Nclina Domine Pater, *aurem tuam:* Dictum est à similitudine medici inclinantis aurem infirmo, qui præ nimia ægritudine non potest loqui: vt inclinando aurē percipiat quanta sit infirmitas eius, & misereatur ei. Auris verò potentia diuinę misericordię dicitur, eò quod sicut audita percipimus aure, sic & ipse quod oranius percipit, & complet potētia misericordiæ. Et est hoc ac si diceret: *Inclina aurem tuam.* i. cōdescendere fac potētiam misericordiæ tuæ mihi infirmo secundum humanitatem. Quod est dicere: Tu qui me infirmum semper consideras, oro etiam vt attentè consideres infirmitatem humanitatis meæ: *et exaudi me.* Et necesse est vt mihi condescendo

Auris cur dicatur potentia diuinæ misericordiæ.

Ioan. 14. 8.

dendo me exaudias, *quoniam ego* qui Deus *sum* & omnipotens secundum Deitatem, sum secundū humanitatē *inops* .i. insufficiēs alerius ope liberari, nisi tua: *& pauper* .i. insufficiēs ope mea adiuuari. Et in hoc exaudi .s. *custodi animam meam*, ne deficiat à sanctitate, timore mortis, *quoniam* reuera *sanctus sum*, & in cogitatione & in opere: & resuscitando *saluum* me *fac* ab hac infirmitate humanitatis meæ *seruum tuum Deus meus* specialiter quadam singulari obedientia, me seruum dico, *sperantem in te*, non in aliquo alio adiutore. Ac si dicat. Cū seruus tuus sim in nullo resultans, & in omnibus tibi obediens, & cum in te solo non in quolibet alio sperem, & sis Deus cui specialiter præ cæteris obedio, dignum est vt animam meā custodias, & me saluum facias. Et idcò adhuc *miserere mei*, resuscitando & custodiendo: *quoniam tota die* .i. omni vita mea quæ clara fuit & splēdida in bono vt dies, *clamaui* .i. clamore intensæ deuotionis egi, *ad te* adipiscendum. Et oro etiam, *lætifica animam* meam in resurrectione, quæ modo tristis est in passione. Lætifica animam, ferè idem est in sententia, quod & saluum fac seruum tuum: nisi quod dum dicit lætifica, ostendit ad euidentiam fragilitatis suæ se cōtristatum fuisse. Oro lætifica. Et dignum est: quia non depressi *animam meam* vacando vitijs & malis operibus: sed *leuaui* .i. sublimaui in virtutibus & bonis operibus *ad te* promerendum. Et non solum hæ occasiones valeant ad hoc vt me exaudias: sed *quoniam tu Domine suauis* es .i. amabilis & iocundus cibus sanctis hominibus, qui tamen sunt vtcumque peccatores, & lōgè me inferiores: & mitis es peccatoribus nondum pœnitentibus, quos non statim iustè damnas, sed patienter expectas: *& multæ* .i. infinitæ *misericordiæ* es, remittendo peccata *omnibus inuocantibus te* .i. affectuosè orantibus de remissione: *percipe orationem meam auribus* .i. potentia misericordiæ tuæ, & percipiēdo: *intende voci deprecationis meæ* .i. intensum te fac voci meæ deprecanti te. Quod est dicere. Cùm illis qui simplices homines sunt, & in aliquo te offendentes: hæc beneficia concedas; vt eis suauis sis & mitis, & multæ misericordiæ, mihi potius Deo & homini, & à peccato immuni, intēsè tribue quod oro. Et ideò exaudi, quia *clamaui* .i. clamore intenso egi: ad te promerendum *in die tribulationis meæ* .i. in toto tempore vitæ meæ; quæ nihil aliud est quam tribulatio. Et hoc ferè idem est, quod superius dixit, ad te clamaui tota die, nisi quia aliud notat, cùm dicit tribulationis: Ac si poneret. Quāuis assiduè in tribulatione fuerim, nunquam tamē à clamore cessaui, ideoq; dignus sum exaudiri. ¶ Ostendit aūt quæ vtilitas sequetur de exauditione sua, sic. Dico auribus percipe orationē meā: & ita facies. Et *quia exaudisti* .i. exaudies *me*, custodiendo & resuscitando: *oēs* .i. omnismodi *gētes quascunq; fecisti*, per meam resurrectionem *venient ad te* fide, quæ longinquæ sunt incredulitate. Non vacat à pōdere. quod posuit, fecisti. Ac si dicat. Dignum est vt ad te veniant, cū eas creauerit .s. Quid .n. competentius q̄ vt creatori creatura subijciatur? Et postquā venerint *coram te* existentes .i. in beneplacētia tua: *adorabunt* te .i. venerabuntur te deuotione & humili oratione. *Et* etiam *glorificabūt* alijs *nomen tuū* .i. prædicabunt successoribus gloriosū esse nomen tuum. Versus autem qui hūc præcedit .s. Non est similis tui in dijs & cætera, per parentesim interpositus, sic post hunc versum qui est omnes gentes legendus est. Dico quod omnes gentes ad te venient, relictis idolis. Et meritò. *Non enim est similis tui* in natura aliquis *in dijs* .i. in idolis eorū quæ falso dij erunt: *& non est* aliquis agens *secundū opera tua* .i. operans mirabiliter, ad modū mirabiliū operū tuorū. Singula igitur singulis reddit, cùm addit. Verè nullus in dijs operatur secūdum opera tua: *quoniā tu* solus *magnus es* .i. potens *& faciens mirabilia opera*. Ipsi verò neq; magni, neque mirabilia operantes: & nullus

similis tui in natura: quia tu solus Deus es, & nullus eorũ Deus. ¶ Orat aũt pro gentibus conuertẽdis sic. Dico quod gentes ad te venient, & pro eis Domine Pater .s. *deduc* de virtute in virtutem me .i. ipsas gentes meas futuras *in via tua* positas .i. in fide & cognitione tui, per quã ad te veniẽt: *& ingrediar* .i. ingrediãtur mei ad vitam positi *in veritate tua* .i. in veris præceptis tuis: vel ingrediãtur .i. promoueantur in veris præceptis tuis. Et in hac deductione & ingressione *lætetur cor meum* .i. cor meorum, scilicet non contristentur in completione præceptorum tuorum: sed lætentur, non sic tamen vt inde superbiãt: sed sic, *vt timeant* .i. mei timeant *nomen tuum*, quod est Dominus, scilicet timeant hoc quod designatur in te per hoc nomẽ quod est Dominus: scilicet te omnipotentem esse & vlorẽ, qui eos punies si superbierint. Vnde Dominus per prophetã dicit. Si pater vester sum vbi amor meus? si Deus, vbi honor? si Dominus, vbi timor? ¶ Enunciat aũt futurum quod orauit: cùm adiungit. Oro vt mei deducantur & timeãt te, & ita erit. Scilicet: *Cõfitebor tibi Domine Deus meus* .i. cum sis Dominus & Deus meorũ, mei laudabunt te *in toto corde meo* .i. in tota affectione cordis sui: scilicet vt non in parte tibi vacent, & in parte mundanis: sed ex toto te laudabunt tota affectione. *Et glorificabo* .i. glorioſum prædicabunt alijs *nomen tuum*, & hoc *in æternum*. Hoc autem ideò repetit: vt addat. Meritò glorificabunt nomen tuum, & confitebuntur tibi in toto corde: *quia misericordia tua magna est super me* .i. meos, scilicet quia ipſis meis conferes per misericordiam tuam magna beneficia, illustrando eos virtutibus & bonis operibus. Et prius *eruisti animam meam ex inferno inferiori* .i. erues animam meorum ex corruptione cæcitatis, quæ inferior infernus .i. ĩmitas congruè dicitur: quantum ad corruptionem corporis, scilicet quantum ad passibilitatem & mortalitatem. Cùm enim corruptio corporis quod

Malac. 1.6.

A indignius est in homine, iure infernus dicatur .i. ĩmitas & deiectio conuenienter animæ corruptio per cæcitatem dicitur inferior infernus .i. inferior deiectio. Quanto enim res dignior & altior, tãto eius deiectio inferior & grauior. Hic igitur Deus fideles suos de inferno inferiori liberat .i. eorum animam prius per cæcitatem corruptã, spiritali gratia illustrat. In futuro verò de inferno corporis eos eripiet: cùm immortales & impassibiles faciet: vel sic iste versus legitur cõpetentius: vt ad Christũ referatur. Dico q̃ confitebuntur tibi: & glorificabũt nomen tuũ. Et hoc inde continget: quia magna est .i. erit misericordia tua super me: vt mihi constantiã des in passione: & post omnẽ mundũ ditioni meæ subijcias: & dones mihi nomen quod est super omne nomẽ. Et eruisti .i. erues animam meã ex inferno inferiori ad quẽ descẽder: vt inde fideles in tenebris existẽtes extrahat. Infernus inferior cõgruè dicitur infernus ille localis ad cõparationem huius mũdi qui superior est: & tamen infernus dicitur .i. imus & deiectus ad comparationem pãtriæ cęlestis: quę dicenda est mons lætitiæ. ¶ Post orationem de gẽtibus: etiã de insurgentibus in eum Iudæis orare intendit. Sed vt sua oratione egere intendat: ptius eos culpabiles esse monstrat sic. Orauit Domine Pater pro gẽtibus saluãdis: volo etiã te orare pro iniquis Iudæis. Et vtile quidẽ eis est, vt pro ipſis orẽ ô Deus. *Nam iniqui* .i. minores in populo Iudęorũ: non ex merito meo sed ex iniquitate sua: *insurrexerunt in me*, inclamãtes crucifige, & cætera talia: *& synagoga potentium* .i. cõgregatio Põtificum & cæterorum principũ: *quæsierunt animam meam*, auferre, *& non proposuerunt te* vltorem futurum *ante conspectum suum* .s. non proposuerunt ante conspectum mentis suæ te sic debere vlcisci, quia ex iniquitate in me insurrexerunt, quod vtiq; proponere deberent. *Et tu Domine* non oẽs inde iustè puniãs, sed vt pars eorum saluetur, tu Domine *Deus mise-*

B

C

D

ricors in natura : *& miserator* secundum exhibitionem misericordiæ: & *patiens* expectando peccatores non statim puniēs, *& multæ misericordiæ*, condonando peccata conuersis, *& verax*, cōplendo omnia quæ promittis: quia. f. verax es, & me saluandū & glorificandum promiseris: *respice in me*, tibi vsq; ad mortē obediētem, *& sic da imperium* totius mundi, mihi *puero* .i. seruo *tuo*, in nullo tibi resultanti, *&* antea quā des imperiū: post tres dies *saluum fac* à morte *filium ancillæ tuæ* Mariæ. Ac si dicat. Non solū hoc promeretur obedientia mea, vt me salues: sed & obedientia matris meæ: cui cū per Gabrielem mandasses, quod me conciperet, non incredula neq; rebellis, sed obediēs facta & fidelis: *ecce*, inquit. i. parata sum. *Ancilla* namq; *Domini* sum &c. Et nō sic me salues à morte: vt hoc lateat. Inutilis. n. mūdo esset resurrectio mea: sed quia misericors es & miserator & patiens & multæ misericordię: *Fac me cum signum* resurrectionis *in bono*. Et benè ponit mecū, vt se innuat esse Deum. Quasi diceret. Ego secundum quod Deus sum, faciā signum resurrectionis .i. mirabilem & manifestā resurrectionem. Signum quippe pro miraculo sæpissimè ponitur. Dico q; faciā signum resurrectionis, & hoc signum erit in bono. i. in vtilitate ludæorum & gētium conuertendorū: Vel ego faciam .i. complebo signum Ionæ. Scilicet vt sicut Ionas die tertia de ventre cęti egressus est, ita ego die tertia carnem meam de sepulchro resuscitatam egredi faciam. Potestatem enim habeo ponendi animam meam, & iterum sumēdi. Dico quod ego faciam signū in bono: *& tu* Pater *fac mecum* .i. cooperare cum sancto Spiritu hoc *signum in bono; vt videant* fide secundum partem saluandorū, dico Iudæi, *qui me oderunt, quoniam tu Domine adiuuisti me*, *&* hoc modo adiuuisti quod *cōsolatus es me*, in resurrectione, qui modo tristis spōte sum in passione. Et hoc videndo confundantur bona confusione, qui oderunt me: & sic conuertantur.

Luc. 1. 38.

Ioan. 10. 18.

IN PSAL. LXXXVI.

TItulus LXXXVI. Filijs Chore. Psalmus cātici. *Quod sic exponitur. Iste psalmus cantici .i. lætitiæ, non q; in eo agat propheta de lætitia remunerationis æternæ: sed quia valde lætatur hic propheta, agens laudē Sion. i. Ecclesiæ primitiuæ de Iudæis: proponitur filijs Chore .i. adoptiuis filijs crucifixi, quorū vtilitati in hoc psalmo propheta intēdit. Laudat. n. in hoc psalmo prophetа Ecclesiā primitiuā, de fundatione & gloria portarū suarū, & vt auctoriz abilior laus sua sit, Spiritum S. eā laudantē introducit. Cui Ecclesiæ primitiuæ ad cumulū eius laudis, dicit Ecclesiā de gētibus adiungendā esse, & Christū Deum & hominem, & ipsius Ecclesiæ (quæ Dei ciuitas est) Dominū in ea nasciturū esse. Et hanc laudē ad vtilitatē filiorū Chore facit. f. vt qui iā per baptismū filij Chore facti, eius ciuitatis ciues sūt, hac laude instigati nunq; ab eius participatione discedant. Qui verò nondum eius ciues existunt, tali laude ad eā attrahātur. Et benè quidē Christus Chore dicitur. i. calvus, eò quod à Iudæa, qui stulti fuerūt, vt pueri, derisus sit à similitudine reorū, qui pro sceleribus decaluati. i. capillis truncati deridentur. Quod in Eliseo caluo præmōstratum est, qui cum ascendens à Hiericho montem Bethel ascēderet, pueri eum ascendentem considerantes deridebant, dicentes.* Ascēde calue, ascende calue. *Qui mox diuina vltione permittēte, à duobus vrsis, sylua egredientibus deuorati sunt. Sic & Iudæi quia Christū ab Hiericho trānseuntē .i. ab hac vita & Bethel. i. cœlū per exitum mortis ascendere parantē, & crucē ascēdat, deriserunt, dicendo,* si filius Dei es, descende de cruce: *mox post 42. annos à duobus imperatoribus Tito s. & Vespasiano Roma exeūtibus, destructi sunt. Et benè mūdi huius vita Hiericho dicitur, eò quod ad modū lunæ aliquādo per prosperа augmētari, aliquando verò per aduersa deficere videatur. Hiericho q;ppe luna interpretatur. Congruè quoq; per montē Bethel, cœlū designatur, quod excelsa domus est, videlicet habitatio eius summa non localis, sed spiritalis. Bethel sane domus Dei interpretatur.*

4. Reg. 2. 23.

Mat. 27. 40.

Funda-

Fundamenta eius in mōtibus sanctis. Cùm ita laudē Ecclesiæ primitiuæ quæ Dei ciuitas est, videatur agere, quasi de ea aliquid iā dixisset. Ponit enim in principio hāc relatiuā vocē, quæ est eius, innuit nobis quod de ea iā multū & frequenter in mente cogitādo egerit. Et per hoc eam valdè commēdat, cùm ipse vir grauissimæ auctoritatis, de ipsa Ecclesia se frequenter cogitasse innuat. Et est ac si dicat. Sion i. Ecclesia primitiua quæ speculabitur æterna, non attendēdo præsentia, valdè laudabilis erit. Fundamenta enim eius erunt in montibus sanctis, Apostolis. s. & prophetis, qui montes erunt dicendi. s. in perfectione virtutum & operum excelli. Quod est dicere. Sion fundabitur in doctrina Prophetarum & Apostolorum, vt firma facta, ad hostium visibilium & inuisibiliū impulsum non corruat. Qui Prophetæ & Apostoli montes dicuntur excelsi, ad differēdum etiam hæreticorum & pseudo-prædicatorum, qui tametsi montes sint. i. in sæculari sapientia prouecti, nō tamen sancti sunt sed tenebrosi. Vnde à Domino nobis per scripturā præcipitur: vt in mōtibus tenebrosis pedē offendere caueamus. Dicuntur autē Prophetæ & Apostoli Ecclesiæ tan

Fundamenta.

damenta, cò quod per ipsorum doctrinas super vnū & immobile fundamentum quod est Christus, in fide

Ephes. 2.20.

fundata sit. Iuxta illud Apostoli. Aedificati super fundamētum Apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Sed diligit Dominus &c. Quod sic coniungitur. Dico quod Sion inde laudabilis sit, quia fundata est in montibus sanctis. Laudabilis etiam est de pulchritudine & perfectione portarum suarum, Apostolorum scilicet qui non solum fundamenta, sed etiā Ecclesiæ portæ dicūtur, eò quod eorum doctrinis ad eiusdem Ecclesiæ consortium infideles introeunt. Et per hoc portas eius speciosas in virtutibus & operibus esse cōuincitur: quia *Dominus* qui eas non diligeret, nisi pulchrę essent: *diligit portas Sion.* i. diliget *super omnia tabernacula Iacob* .s. Apostolos diliget ei militantes plusquam oēs in priori populo Iudaico, qui fuit de genere Iacob: qui ideò tabernacula dicuntur, quia Deo in tabernaculis militauerunt. i. in malitia carnalium obseruantiarum, quæ ad similitudinem tabernaculorū transitoriæ fuerunt, postquam significata aduenerunt. Quasi dicat. Ideò magis diligit Dominus Apostolos, quia ipsi in moralibus præceptis sibi militauerunt. Fideles verò in priori populo in carnalibus obseruantijs, quæ vmbræ fuint moralium, Deo militauerunt. Pauci verò iam fide Ecclesiæ membra existentes, & si fuerint in moralibus militantes: non tamen ideò perfectè vt Apostoli. Ideoq; dignè minus dilecti. Siue si hanc laudem de omni Ecclesia velimus accipere: pars cuius iam in cœlis cum angelis lætatur. Pars autem in hac vita degens adhuc sub angustiarum pondere Deo militat, portas Sion accipimus virtutes, quæ portę eius sunt, per quas ingreditur ad vitam ', quas Dominus diligit magis quam tabernacula Iacob .i. transitoriam militiam carnalium obseruantiarū prioris populi. Sequitur. Gloriosa, &cæt. Quod sic cōtinuatur. Laudo te Sion de fundamentis tuis & portis, & hoc non adinuenio ex me: sed hæc gloriosa, scilicet quod talis eris in fundamentis & portis, dicta sunt mihi de te à Spiritu sancto: non sermone, sed occulta inspiratione, ô ciuitas Dei munita in virtutibus & bonis operibus. Introducit igitur verba Spiritus sancti sibi interius loquentis, cùm addit, memor ero & cætera. Quod sic adaptatur. Dico quod hæc gloriosa dicta sunt mihi de te à spiritu, qui mihi talia adhuc ad tui laudem prædicit. Ego qui visus sum oblitioni dedisse Raab & Babylonem non illuminando fide, *Memor ero* illius *Raab & Babylonis*: vt ad fidem eam adducam: & hoc *scientibus me*, id est, per prædicatores Ecclesiæ primitiuæ, qui me scient, id est, qui me

fide

fide cognoscent. Raab quidem & Babylon hic videntur idem denotare: scilicet gẽtium multitudinem. Raab enim superbia vel latitudo: Babylon verò confusio interpretatur. Vnde congruè gentium populus Raab & Babylon dicitur, eò quod per voluptatem & vitia latè incesserit, & Deo cultum debitum denegando contra eum superbierit: qua de re dignum se confusione fecit. Dicitur quoque idẽ populus Raab per historię figurã. Sicut enim Raab meretrix in Hiericho, dicitur olim exploratores filiorũ Israel susc episse, & per hoc meritum domus suæ familiam in destructione Hierico sub signo funiculi rubei à perditione saluasse, sic & pars gentium quæ Apostolos susc epit, & eis credidit, qui Dei exploratores in gẽtibus fuerunt, per signum purpuræ passionis Christi, & in die iudicij cũ omnibus imitatoribus suis saluabitur: cum Hierico .i. deficiens malorũ ciuitas destruetur. Quæ Hierico dicitur, eò quod hic in prosperitate crescat. In futuro verò in tormentis sit defectum passura, ad similitudinem lunæ crescentis & decrescentis. Ecce alienigenæ & cætera. Quod sic adaptatur. Dico quod memor ero Raab & Babylonis, & ita erit. *Ecce enim* iam certũ est quasi præsens sit, quod *alienigenæ* .i. gentes quæ alienæ sunt à fide: & alterius generationis quam Iudæi, scilicet illi alienigenæ dico, qui sunt *& Tyrus & populus æthiopum* .i. pars quorum est Tyrus .i. angustia, scilicet angustiãs fideles meos multimodè, & pars est populus æthiopum, & si non sint Tyrus .i. nigri in peccatis ad modum populi æthiopum, qui niger est in corpore. Hi omnes scilicet & Tyrus & populus æthiopum qui sunt pars alienigenarũ, *fuerunt illic* .i. adiungẽtur in consortium illius Sion primitiuæ per scientes me. Si enim. Nunquid &c. Quod sic coniungitur, & præposteratè legitur. Dico ô auditores, quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus, memor ero, & ecce alienigenæ. Et ad cumulum laudis eius hoc de ea mihi testatur: scilicet quod & quidam *natus est* .i. nascetur in ea *homo* .i. secundum quod homo, & ipse qui in ea nascetur: *fundauit eam*. i. creabit eam, & in fide & in virtutibus fundabit *altissimus*. i. secundum illam naturam qua Deus erit omnipotens. Quod est dicere. Christus secundum humanitatem in populo Iudaico nascetur, qui tamen secundum diuinitatem eum creauit, & in fide fundabit secũdum partem. Et hoc quod de te obscurè dico, ô Sion. *Nunquid dicet homo* .i. nunquid soluet aliquis qui sit simpliciter homo .i. animalis & non spiritalis? Verè non dicet. i. soluere non poterit qualiter hoc cõtinget, quod homo nascetur in te, & ipse fundabit te. Animalis enim homo nõ percipit ea quæ Dei sunt. Per hoc autem innuit, hoc ineffabili mysterio & sacratissimo contigisse, quod homini dicit esse insolubile: vel sic. Dico ꝙ homo nascetur in te: & ipse fundabit te. Et hoc ô *Sion nunquid dicet homo*. i. nunquid audebit dicere quilibet qui simplex homo sit. i. animalis non etiam spiritalis, nequaquã. Non enim debiles hoc testari ausi sunt, ꝙ Christus Deus & homo fuisset. Vnde Manichęi mentiti sunt eum non verum hominem fuisse, sed corpus phantasticum susc episse. Iudæis enim hoc erat scandalum, gentibus autem stultitia: vt quilibet Deus & homo diceretur. Hoc autem ad laudem prædicatorum prædicit, quod scilicet eos innuit esse constanter prædicaturos, quod debiles confiteri non audebũt. Si Dominus narrabit. Quod sic iungitur. Quia dixerat. Nunquid dicet homo, ne quilibet intelligeret hoc adeo graue esse, quod nullus ex toto dicere posset vel auderet, addit. Quãquis hoc non dicet homo, tamen non ex toto tacebitur. *Dominus* .n. Deus *narrauit* hoc .i. narrabit *in scripturis populorum*. i. in scripturis quę populis Christianis proponentur ad intelligendum. Ac si dicat. Non erunt illæ scripturæ inintelligibiles & nimis obscuræ, vt scripturæ philosophorũ: quæ nimis obscuræ sunt, & à paucis

Iosue. 2.

B

C

D

3. Cor. 2. 14.

Manichæorum error contra Christi humanitat.

1. Cor. 1. 23.

intelli-

intelliguntur, cùm ferè nihil veri loquuntur: sed cùm vera & manifesta prædicent, à multis populis intelligentur. In hoc autem ipsas scripturas valdè commendat. Ostendit etiam ad laudis earum exaggerationē ipsarum auctores, cùm adiungit. Dico quod in scripturis populorum narrabit, &.i. scilicet in scripturis principum horum populorum narrabit hoc, *qui fuerunt*.i. qui erunt *in ea* Sion. Quod est dicere. Non in qualibuscunque scripturis populorum hoc narrabit, sed in scripturis Apostolorum, qui erunt principes in doctrina illorum populorum qui erūt in ea Sion. Sequitur. *Sicut lætantium.* Quod sic cōtinuatur. Facit apostropham ad eam ex iocunditate nimia: sic. Dico ô Sion quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus de te, quoniam homo nascetur in te, & ipse fundabit te. Et hoc insuper dicit mihi de te, quatenus habitatio *omnium habitantium in te*, erit sicut *habitatio* lætantium. Quod est dicere. Omnes qui in te fide habitabunt, erunt sicut lætantes in puritate conscientiæ suæ. Iuxta quod Apostolus dicit. Gloria nostra hęc est testimonium conscientię nostræ. Et benè ponit non lætantium, sed sicut lætātium: qūia licet hic valde fideles de puritate conscientię suę lætentur, reuera & ample, ad comparationem tamen æternæ lætitiæ futuræ, hæc præsens non dicitur lętitia: sed sicut lætitia.i. vmbra lætitiæ futuræ. Per hoc autem attrahit ad consortium Ecclesiæ illos qui extra Ecclesiam sunt, cùm ipsius habitatores dicat esse lætantes.

Sacrarum commendatio Scripturarum.

2.Cor.1.12.

IN PSAL. LXXXVII.

Titulus LXXXVII. Canticum psalmi filijs Chore, in finem pro * Melech ad respondendum, intellectus Eman * Israelitæ. *Non dicit canticum quod hic agat de iocunditate remunerationis æternæ, sed quia Christus hic de passione sua agens, & orans vt Deus eum constantem faciat & refusitet, instruit omnes qui sunt filij sui*

** Alias Maëlech. * Alias Ezrahita.*

A *adoptiui: vt sicut ipse non inuitus, sed cum lætitia pro nobis crucem sustinuit, licet secundum carnis debilitatem tristis appareret: ita & filij eius pro eo si necesse fuerit, cum lætitia debeant aduersa sustinere, & in ipsis aduersis orare. Et hoc in titulo innuitur cùm dicit:* canticum psalmi filijs Chore, in finem. *pro Melech ad respondendum: qui sic adaptatur. Canticum huius psalmi.i. iocundum negocium huius tractatus, scilicet negocium passionis Christi; in quo ipse pro salute mundi passus præcinuit. Ideoq; dicitur cāticum quod in hoc psalmo continetur: proponitur filijs Chore.i. filijs Christi, qui filij eius adoptiui facti sunt per passionem. Et proponitur ipsis ad respondendum.i. ad hoc vt ei respondeant non verbis sed factis, scilicet vt sicut ipse præcinuit pro eis patiendo; ita & ipsi si oportuerit succinant & respondeant, pro eo mortem pati non fugiendo. Et non inuiti respondeant, aut quasi ex necessitate; sed pro Melech.i. secundum concordiam charitatis & dilectionis, scilicet vt sicut ipse cum charitate dilectionis sustinuit; sic & ipsi tum charitate sustineant, & in hoc secum concordent.*

B

C *Nam si tradiderint corpus suum vt ardeant, charitatem autem non habeant: nihil eis proderit. Et hanc responsionem non ad horam facere debent, sed vsque in finem vitæ. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Melech quidem Chorus interpretatur. Etenim quia in choro solet esse concordia cantus: Melech pro concordia competenter accipitur. Et hoc est intellectus Eman Israelitæ.i. hoc intellexit Christus, esse scilicet cantandum.i. iocundum in anima in tribulatione: licet tristitia sit exterius ex carne, Eman quippe frater; Israelita verò, videns Deum interpretatur. Vnde congruè Christus Eman Israelita dicitur: qui frater noster est, & secundum humanitatem nostram quam participauit, & secundum diuinitatem suam, cuius nobis participationem donauit. Vnde idem dicit.* Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater est. *Et alibi.* Ite, dicite frātribus meis. *Israelitā verò dignè dicitur. Quis enim ei potest aqui-*

D

1.Cor.13.3.

Mat.10.22.

Melech Chorus interpretatur, id est, concordia.

Eman. Israelita.

Marc.3.34.

Mat.28.10.

pararis

parari in Dei visione, cuius humanitatem verbo Dei coniunctam esse non est dubium, in eiusdem personæ inenarrabili vnione? Per-hoc igitur filios Chore vehementer attrahit, ad cantandum in tribulatione, cùm perhibeat Christum hoc intellexisse. Non enim hoc intellexisset, si non vtique ad passionis obedientiam voluntarie cucurrisset.

Omine Pater *Deus* opifex *salutis meæ in die*.i.in prosperitate: *& nocte*.i.in aduersitate, *clamaui*.i. clamore intenso egi bonæ deuotionis. Et hoc est *coràte*.i. hoc vides tu, quicunque hoc ignoret. Ergo *oratio mea* facta, *in conspectu tuo*.i.facta de tali re quæ est in conspectu tuo, scilicet facta de perfectione constantiæ, & de resurrectione, quę tibi benè placent, vt de eis orem: & quæ dono digna sunt, *intret*.i. admittatur ad hoc vt compleatur:à similitudine honestorum legatorum, qui thalamum Domini intrare permittuntur. Quod dicit in die clamaui & nocte coram te, interpositum est, & est ac si sic diceret. Cùm tu Dominus sis omnium & Deus, & per hoc te manifestũ est omnipotentem esse: & iam opifex meæ salutis extiteris, & talia etiam orem quæ in conspectu tuo sunt, oro vt oratio mea intret .i. admittatur. Et quia dixerat salutis, ipsam salutem ostendit cùm interponit: Huius scilicet salutis fuisti opifex, quod me adeò perfectum fecisti, quod non remissus fui: sed clamaui.i.clamore intensæ deuotionis egi, & in die & in nocte, nõ factus in die superbus, nec in nocte timore confractus: quod æquè summa salus est ne quis in die vel in nocte à tali clamore desistat. Dico intret oratio mea. Et vt non excludatur: *inclina aurem tuam*.i. cõdescendere fac potentiam misericordiæ tuæ humili preci meæ. A similitudine medici, qui aurem ægroto inclinat, ceu iam sæpius ostensum est. Et necesse est vt aurem *ad precem meam* inclines, *quia anima mea repleta est malis*.i.replebitur tribulationibus.

Mala nimirum pro tribulationibus sæpissimè ponuntur. Verbi gratia in Iob. Si bona suscepimus de manu Domini: mala autem quare non suscipiamus. Et adeò replebitur anima mea malis, *& vita mea*.i. ipsa anima quæ causa est vitæ meæ, *appropinquauit*.i. appropinquabit *inferno*.s. per nimium tribulationũ pondus à corpore separanda, in infernum descendet: & partem saluandorum inde extrahet. Dico quod anima mea replebitur tribulationibus. Et ad cumulũ persecutionum mearum, *æstimatus sum*.i. æstimabor à persecutoribus meis Iudæis, *cum descendentibus in lacum*.i. cum latronibus descendentibus in profunditatem vitiorum, deputatus sum dignus tradi turpiter in mortem. Vnde propheta testatur, Et cum iniquis deputatus est. *Et factus sum*.i. fiam pro reputatione eorum vilis & abiectus, sicut *homo sine adiutorio*: scilicet putabunt me nullatenus adiuuandum esse: cũ ego tamen futurus sim *liber* à iure mortis, existendo *inter mortuos*. Scilicet cũ ero in numero mortuorum in corpore mortuus: non ero tamen in potestate mortis, vt me retinere valeat: sed liber ero: vt quando mihi placuerit, resurgendi habeam facultatem. Per hoc quod se liberum dicit, quoniam voluntariè patietur, innuit, vnde nos ad affectum patiendi instruit. Et *exinistimabor* adhuc ab eisdem persecutoribus esse peccator, sicut sunt multi vulnerati prius à praua suggestione per consensum, & iam dormiẽtes *in sepulchris*.i. sopiti & mortui in corporibus suis per operationem nimiæ voluptatis. Scilicet me similẽ reputabunt peccatoribus, qui prius à suggestione sua in consensũ vulnerati, iam ad consuetudinem operãdi voluptatem deuenerunt, & adeò quod animæ eorum sunt *dormientes* in sepulchris.i. sopitæ & mortuæ in voluptatibus corporum, quæ rectè sepulchra per similitudinem dicũtur. Sicut enim corpora in sepulchris iacẽtia, deficiunt & fœtent; ita & animæ voluptatibus corporum assentiendo

Iob.2.10.

Esa.4.12. Luc.22.

immorantes in vitijs, exterius malæ famæ fœtorem emittunt. *Quorum* dormientium *non es amplius memor* .i. qui adeò dormiunt, quod amplius eorum non exiſtis memor: vt eos exſuſcites. Dico quod exiſtimabũt me ſimilem dormientibus: *& ipſi* tamen *ſunt repulſi de manu tua* .i. de protectione tua malis meritis ſuis: vt eorũ non ſis memor: ac ſi dicat. Si ipſi qui me talem reputant, iuſti eſſent, non tam mirabile videretur: Sed cum ipſi adeò peccatores ſint: vt iã malis meritis ſuis exigẽtibus, de manu tua repulſi ſint, me qui iuſtus ſum talẽ exiſtimare, mirũ videtur & penitus indignum. Et per hoc filios Chore inſtruit cõtumelias peccatorum, licet iuſti ſint, volũtariè pati, cùm ipſe ſingulariter iuſtus & à peccatis liber, tot contumelias ſuſtinuerit. *Et poſuerũt* .i. ponent *me* pro reputatione ſua *in lacu inferiori* .i. in profunditate peccatorum. ſ. reputauerunt quod iã deueniſſem in infimam profunditatẽ peccatorum. Et poſuerunt me reputatione ſua *in tenebroſis*. i. in numero tenebroſorum. Scilicet reputauerũt me eſſe in tenebris ignorãtiæ Dei, & non in qualicunq; ignorantia: ſed *in vmbra* cauſa *mortis* .i. in illa obſcuritate ignorantiæ quæ cauſa eſt mortis æternæ: De qua legitur. Ignorans ignorabitur. Ille videlicet ignorãs: qui Dei præceptorum notitia penitus caret. Suut enim quædam ignorantiæ quæ ad mortem minimè ducunt: vt ſi diuinę trinitatis & vnitatis habitudinem, & cætera talia ineffabilia Dei myſteria ignoramus. Et hoc quoque reputabunt, quod *furor tuus confirmatus eſt ſuper me* .i. nimia ira tua firma & immobilis cõtigerit ſuper me .i. contigerit in me ad hoc vt opprimat me, ad modum ponderoſorum deſuper cadentium. Quod eſt dicere. Hoc ipſi reputabunt. quod hic mihi valdè ſis iratus & maliuolus: & in futuro prout ipſi reputabunt: *induxiſti ſuper me*. i. induces ad oppreſſionem & deſtructionem mei *omnes fluctus tuos* .i. omnes vindictas per tormenta, quæ congruè quidem fluctus dicuntur. Sicut enim fluctus ſuperuenientes naufragum mergunt, vt non poſſit exurgere: ſic & vindictæ Dei damnandos in tormẽta demergẽt, ne valeãt vlterius euadere. Non ſolum verò hoc mihi contingeret: vt talis à perſecutoribus exiſtimer, ſed etiam ad miſeriarum mearum accumulationem, *longè feciſti* .i. permittes lõgè fieri *à me notos meos*. Scilicet tanta erit perſecutio mea, quod diſcipuli qui ſunt noti mei fugientes elongabuntur à me. Et non ſolum elongabuntur: ſed & *poſuerũt me abominationem* .i. cauſam abominationis *ſibi*, ſcilicet quibuſdam eorum de reſurrectione mea deſperantibus, videbitur abominabile, mihi adhæſiſſe. Et etiam *traditus ſum* .i. tradar Iudæis à quodam diſcipulo meo Iuda Scariothe. *Et* cùm tradar *non egrediebar*. i. non egrediar de obſcuritate potentiæ: à ſimilitudine illius qui in obſcuritate loci cuiuslibet exiſtens, non vult egredi ne appareat. Ac ſi dicat. Poſſem quidem exercere potentiæ meæ vindictam ſuper eos, cùm eius traditus fuero: ſed ego non manifeſtabo eis potentiæ meæ magnitudinem, quæ eis obſcura eſt & ignota. Cæterùm patienter omnia ſufferam: vt meis exemplum tribuam patienter ſine rebellione patiendi, vbi etiam locum habebunt vlciſcendi. Et quia non egrediar: *oculi mei languerunt* .i. Apoſtoli languebunt, ſcilicet deficiens à ſpe reſurrectionis meę, prę inopia lucis interioris, ſcilicet quia non erunt interius fide plenariè illuminati, deficient à ſpe reſurrectionis. Vnde quidam deſperando dixiſſe leguntur: Nos ſperabimus quod hic redempturus eſſet Iſrael. Oculi quidem in Eccleſia conueniẽter Apoſtoli dicũtur, cò quod minoribus paſtorali cura præuideãt; ad ſimilitudinẽ oculorum, toti corpori præuidentium. Dico quod anima mea replebitur malis, & æſtimatus ero cũ deſcendentibus in lacum, & traditus ero, & oculi mei languebunt Ego tamen non hac occaſione remiſſus fui: ſed *clamaui ad te Domine*

Fluctus.

Apoſtoli cur Eccleſiæ oculi nuncupentur.

Luc. vlt. 21.

2. Cor. 14. 38 Ignorantia veniales.

Pater

Pater .i. clamore intensæ denotionis egi, ad te vt me constantem faceres, & resuscitares, *& tota die* .i. iugiter: *expãdi manus meas* .i. dilataui manus cordis: affectiones bonas, scilicet ad te promerendum .i. ad hoc vt gratiam tuam promererer; & sic constans fierem, & resuscitarer. Dico quod clamaui dicens: ô Domine noli me pati remanere in sepulchro. Non sic dico vt non ponar in eo; sed ita vt non remaneam in perditione .i. vt non putrescam. *Nunquid* enim *facies mirabilia* in *mortuis* in anima: scilicet facies hæc mirabilia in hominibus, qui mortui sunt per peccatum originale: vt eos ad vitam reducas per fidem, sicut promisisti, me remanẽte in sepulchro & in perditione? Minimè. *Aut* Apostoli qui erunt *medici* tui erogando medicinam doctrinæ infirmis in anima mortuis, *suscitabunt* per doctrinam ad vitam fidei, ipsos mortuos, omne humanũ genus scilicet, *&* ipsi suscitati, *confitebuntur tibi* .i. laudabunt te & ore, & corde, & opere, me remanentem in sepulchro: *Nunquid etiam narrabit aliquis* saluatus *misericordiam tuam* .i. reparationem humani generis factã per misericordiam tuam, *in sepulchro* .i. in consideratione sepulchri mei: scilicet si me consideraverit in sepulchro remanere & non resurgere? *Et* nunquid narrabit aliquis *veritatem tuam* .i. te veracem esse in completione resurrectionis meæ, quam per prophetas promisisti, *in perditione* .i. in consideratione perditionis meæ, scilicet si permiseris me ad perditionem deuenire, vt nõ resurgam? Et *nunquid cognoscentur in tenebris* .i. in tenebrosis. s. gentes quæ sunt in tenebris ignorantiæ, cognoscent per narrationem Apostolorum *mirabilia tua*, quæ per me operaberis: scilicet expugnationem diaboli, & salutẽ mundi, & cętera mirabilia, quę multa sunt, me remanente in sepulchro & in perditione? Et nunquid cognoscetur *in terra obliuionis* .i. in gentibus quæ terra maledicta sunt per Adam, & quandiu videris obliuioni tradidisse: *iustitia tua* .i. nũquid cognoscẽt ipsæ gentes omnem iustitiam esse à te non à se, si remãsero in sepulchro & in perditione? Minimè. Hoc autẽ quod sub interrogatione sic ponit oratio est, cũ maiori pondere affectionis facta, quã si sine interrogatione fieret. Et est ac si dicat, resuscita me. Nam si in sepulchro remãsero & in perditione, hæc inconuenientia cõtingent, scilicet non facies mirabilia in mortuis, neq; medici suscitabunt ipsos mortuos prædicatione sua: neque mortui resuscitati tibi confitebuntur, neq; narrabit aliquis prædicatorum misericordiam & veritatẽ tuã, neq; gentes quæ tenebrosæ sunt, & terra obliuionis cognoscent mirabilia tua, & omnem iustitiã à te esse. Cũ igitur hæc inconuenientia ostendit, ad præstandũ quod orat, Dei clementiam magis compellit. Repetit aũt quod dixit, clamaui: vt addat. Dico quod hęc inconuenientia contingẽt. nisi resuscitatus fuero: & ideò vt resuscitari mererer: *clamaui ad te Domine* Pater, *ego* qui dignus sum exaudiri. Et à clamore non deficiam: sed *oratio mea* cum clamore facta, in *mane* nõ in tenebris. i. in claritate bonæ conscientiæ & deuotionis meæ: *prauenient te* .i. præueniet remunerationem tuam. s. promerebitur remunerationem, à similitudine strenui militis, qui præcedit donatiuum obsequio; vt post dignè ipsum donatiuũ suscipiat. Quod est dicere. Vt dignus sim resuscitatione, promerebor hoc prius irremissa oratione & clamore. Nam prius in vinea est laborandum, postea verò denarius accipiẽdus. Facit aũt quæstionem vt postea soluat: videlicet quare Deus eum noluerit exaudire orantem: vt posset tribulationem passionis euitare, cùm adiũgit. Vt quid & cætera. Quod sic iungitur. Dico quod clamaui orando de resurrectione. Oraui etiam vt si possibile est trãseat à me calix passionis. *Et vt quid Domine repellis* hanc *orationem meam*; permittendo me pati, & hoc modo *auertis* .i. videris auertere *à me faciem* .i. beneuolentiam *tuam*: à simi-

Facies pro benuolentia.

similitudine iratorū, qui ab his quibus irati sunt, faciē auertunt? Faciem pro benuolentia ponit, eò quod in facici serenitate soleat benuolētia denotari. Quamuis autem orationē meam repellas, ego tamen qui affligi permittor, *pauper sum*.i. humilis erga te, sicut pauper erga diuitem, *& in laboribus* prædicationis, *à iuuentute mea*.i. à principio iuuentutis, scilicet à trigesimo ætatis meæ anno, à quo tempore licitum est prædicationem exercere. Et ego *exaltatus*.i. valdè promotus in humilitate, & laboratione prædicationis, quæquè magna exaltatio est: *humiliatus sum*.i. deiectus in tribulationibus, *& cōturbatus* metu ipsarum tribulationum, ac si diceret. Si superbus & ociosus existerem, non esset mirum meam orationem repelli. Sed cùm sim humilis ad modum pauperis, & laborās in obedientia prædicationis, & in his valdè sublimatus, admirabile est, cur me tam seueriter in tribulationibus permittas humiliari & conturbari. Quæstio est facta, ad soluendum accedit, cùm dicit. In me transierūt &c. Quod sic cōtinuatur. Dico hic quod posset quæri. f. quare repellis orationem meam, & quare me permittis humiliari & conturbari, & ecce quare hoc fit: ideò .f. humilior, quia *iræ tuæ*.i. vindictæ tuæ, quas in humanū genus exerces propter peccatū Adæ, *in me* coniectæ *transierunt*.i. transibūt ab humano genere: quod est dicere. Passiones in me coniectæ causæ erūt: quare mortalitas & passibilitas, & cæteræ vindictæ, quas tu Deus exerces in humanum genus, destruentur, & ideò *terrores tui*.i. terribiles passiones à te dispositæ, *conturbauerunt me*.i. conturbabunt secundum fragilitatem carnis: vel terrores passionū multarum, quas scio me passurum per tuam dispositionem conturbabunt me, non ex necessitate, sed spontanea cōturbatione, vnde legitur. Cœpit Iesus paucre & tædere. Et verè me conturbabūt terrores. Nam *circūdederunt me sicut aqua*.i. circundabunt me *tota die* passiones meæ: sicut aqua.i. ad modum aquæ. f. vt me opprimant, à similitudine aquæ, quæ aliquem circundat, vt demergat & opprimat. *Circundederunt*.i. circūdabunt, inquam, *me*, & hoc *simul*.i. ita vt nullus excipiatur, ac si dicat. Non ita me circundabunt, vt partim in vno tēpore, & partim in alio, sed oēs me simul circundabunt, ad exaggerationem calamitatum mearum, ideò vt circundabor. Ad cumulū aūt ærumnarum mearum *elongasti à me amicū & proximum*. f. tanta erit cōturbatio passionū mearum, quod facies à me fugiendo elongari amicos, Apostolos. f. qui amici mei sunt.i. valde familiares. Percuties enim pastorē & dispergentur oues. Et proximi mei.i. contribules mei, à me elongabūtur, *& notos meos*.i. occultiores discipulos, sicut Nicodemum, & Gamalielē, & cæteros à me elongari permittes. Et hoc quod elongabuntur continget *à miseria* mea. f. quia miseriā meā multiplicem considerabunt, relinquent me & fugient. Per hoc quod amicos & proximos & notos à se dicit elongandos, multiplicem esse miseriam suam innuit, & per hoc nos ad patiendum pro eo magis instruit.

Psal. 87. 18.

Mar. 14. 33.

IN PSAL. LXXXVIII.

Psalmi LXXXVIII. *Titulus*. Intellectus Ethan * Israelitę. *Quod sic exponitur. Hic habetur intellectus Ethā Israelitæ, non vt Ethan Israelita, hunc intellectū habeat: sed quia propheta hoc in psalmo agens, hūc tropicum habet intellectum, de Ethan Israelita.i. de Christo qui est Ethan.i. robustus, deuincendo fortem armatum diabolum, & Israelita est, vt in præcedenti psalmo ostensum est. Propheta quippe, quia in præcedēti psalmo Christum humiliter agētem de passione sua introduxerat: In hoc psalmo intendit eum magnum & potentem & incomparabilem ostendere, enarrando beneficia misericordiæ Dei, per eum humano generi conferenda. Et hoc etiam auctoritate paterna corroborat, quem loquentem inducit, & beneficia quæ sit in Christo, & per Christum in Ecclesia operaturus, promittentem. Ostendit et-*

**Etrahita*

Ethan.

Mar. 14. 27.

iam

tam hic propheta non intelligendum esse passiones, quæ in Christo & in Ecclesia erunt, futuras ad consumptionem, sed ad eorundem fidelium exturgationem. Orat etiam & pro ipso capite & pro membris, vt bonam affectionem suam quam erga eum habet ostendat, & exemplo suo bonam in nobis affectionem pariat.

A

Misericordias Domini .i. beneficia misericordiæ Domini Patris, quę humano generi conferet, *in æternũ* duraturą. *cantabo*.i. cũ iocunditate tractabo. Quia verò posset intelligi, q̃ in sola mente cãraret, determinat, apostropham ad ipsum faciẽdo, cùm adiungit .ſ. *annunciabo* ſcriptis, & in *generatione* hac præſenti, & vſq; *in generationem* vltimam .i. ſemper quamdiu mundus durabit, *veritatem tuam*.i. beneficia misericordiæ, quæ idcò complebis vt verus appareas in promiſſione. Veritatem dico *in ore meo* paratã .i. quæ non ſolum mente cõgito vel ſcriptis annũcio, ſed ex affectione nimia orẽ profero. Innuendo igitur ſic propheta affectionem ſuam, auditores attentos feddit. Vel ſic. Annũciabo in ore meo .i. in officio oris mei: veritatem tuam duraturam in generatione & generationem .i. in æternum. Miſericordias & veritatẽ pro eodem habet. Poſſet quæri, vbi ſunt miſericordiæ quas annũciabis, nuſquam apparent? Ad quod ſic reſpõdet, hoc auctoritate ipſius patris confirmando, ſic. Dico quod miſericordias cantabo, quod à me quidem non habeo, ſed à te Domine Pater. *quoniam dixiſti* mihi interius inſpiratione tua, quod *miſericordia* .i. beneficium miſericordiæ *in æternum* duraturum, *ædificabitur in cælis*.i. fiet in Apoſtolis. ſ. quos fide & tui cognitione illuminabis in virtutibus, & operibus bonis ſublimabis, & tãdem beatificabis. Et *in eis* cœlis .i. per eos cœlos *præparabitur* in alijs *veritas tua*, &. i. beneficium miſericordiæ, quod veritas tua complebit. Inducit autẽ verba ipſius patris, ſic. Dico quod dixiſti, & ecce dicta tua *diſpoſui* ab æterno *teſtamento* meum. i. firmiſſimam nouam legem meam mẽ daturum *electis meis*, ſcilicet fidelibus meis in tẽpore plenitudinis futuris, quos de maſſa perditorum eligam, & *iurauí*.i. firmiter & quaſi cum iuramẽto promiſi, *Dauid ſeruo meo*.i. Chriſto ſignificato per Dauid, qui ſeruus meus erit ſecundum quod hõmo in omnibus obediens. Hoc .ſ. promiſi tibi ô Dauid quod *præparabo* per prædicatores in fide *ſemen tuum* .i. filios tuos adoptiuos, qui tui ſequaces erũt prout poterunt. Dico, ſemẽ præparabo: ſemen dico *vſque in æternum* permãſurum. Qui enim credet in te, non morietur in æternum, & *ædificabo* in virtutibus & bonis operibus *ſedem tuam in generatione & generationem*.i. in æternum permanſuram. Eoſdem .ſ. fideles quos ſemen tuum eſſe dixi: ædificabo vt digni ſint in quibus ſedeas, & quos ſemper regas. Anima .n. iuſti ſedes eſt Dei. ¶ Poſtquam verba patris breuiter induxit, prophęta in perſonã ſua agens, apoſtrophã ad filium facit ex affectione nimia ſic. O Domine fili quãdoquidem per te miſericordia ædificabitur in cœlis: ipſi *cæli confitebuntur mirabilia tua*.i. cũ lãde pronunciabunt mira beneficia tua, humano generi collata: & exponit, in parte: verè cõfitebũtur. *Etenim in Eccleſia ſanctorum*.i. in congregatione fidelium confitebũtur *veritatem tuam*.i. beneficia quę cõplebit veritas tua, vel ſic. Confitebuntur veritatem tuã in Eccleſia ſanctorum complendam: & meritò cõfitebuntur, cùm ſit eis dignior & ſublimior. *Quoniam quis in nubibus*.i. inter ipſos cœlos (qui nubes dicentur, eò q̃ alios complẽt doctrina) *æquabitur Domino* Chriſto? nullus. *Et quis in filijs Dei*.i. quis inter ipſas nubes, quæ filij Dei erunt, *ſimilis erit Domino* filio in filiatione? nullus. Ipſe namq; filius per naturã, illi verò per adoptionis gratiam, quod eſt dicere. Verè debent ei confiteri, cùm ſint ei in dignitate diſſimiles, & inæquales. Inæqualitas ſanè dicitur, de re quam vnus habet minus, & alius magis: vt

B

C

D

Inæqualitas.

Dissimilitudo.

si quilibet longior sit aliquo longo. Dissimilitudo verò de re quam vnus habet, & alter caret: vt si quis albus sit, alius verò minimè. Ostendit verò esse dissimiles, cùm dicit. Verè non est aliquis similis. Nàm erit *Deus*, & talis Deus, *qui glorificatur in consilio sanctorum*, .i. glorificabitur, & ipsi nõ tales dij, qui glorificentur in consilio sanctorum. Et benè dicit nõ simpliciter in sanctis, sed in cõsilio sanctorum, ac si dicat. Quem sancti & deuotione, & opere, & ore glorificabunt: & hoc non inconsultè, sed consilio rationabili: quod equidem dignius est quàm si sine consilio hoc ageretur. Ostendit quoq; eos inæquales esse, cùm addit. Verè nullus æquabitur Domino filio. Nã ipse erit *magnus* in potẽtia miraculorum, *& terribilis* in vindicta, *super omnes* prædicatores *qui sunt*, .i. qui erunt *in circuitu eius*, .i. famulatu eius. A similitudine dictũm est famulorum, qui Dominum circundant, vt ei famulẽtur, ac si dicat. Cùm ipsi magni sint in potentia miraculorum, & terribiles in potentia puniendi malos, meritis orationum suarũm; tamẽ est eis maior & terribilior. Facit autẽ apostrophã ad eum cũ repetitione, vt addãt. Dico ô Deus fili, quis in nubibus erit similis Domino: & benè dico: Quoniam ô *Domine Deus virtutum*, ex ipsis nubibus *quis* erit *similis tibi?* Nullus. Cùm enim sis Dominus virtutum supernarum, & Deus .i. creator earum & ipsi minimè, dissimiles tibi sunt. Et in hoc etiã sunt dissimiles tibi, quia *potens es*, .i. eris de tali potentia qua penitus ipsi carent, & in hoc quoq; sunt dissimiles, quia *veritas tua* erit *in circuitu tuo*, & in circuitu eorum non .i. ipsi qui per emphasin veritas tua dicentur, eò quod per veritatem sancti efficientur, erunt in famulatu tuo. Quia verò dixerat potens es Deus, potentiam istam ostendit, addendo sic. Dico quod potens eris, & ecce potentiam, scilicet *tu dominaris* .i. dominaberis *potestati maris*, & ipsi non: scilicet habebis in dominio potestatem ipsorum infidelium amaricantium te mala vita sua .s. ipsa potestas quàm habebunt tuos persequendo, in dominio tuo erit, vt non liceat eis sæuire & persequi, nisi quantum eis permittes: & nõ sõlùm habebis in dominio ipsam potestatem vt possis eam compescere: *Motum autem fluctuum eius tu mitigas* .i. sed tu mitigabis motũ fluctuũ eius, ipsi non .i. aliquando cessare facies motum fluctuum eius maris .i. irã infidelium, quæ mouebit fluctus aduersus sanctos, persecutiones, scilicet, quæ eos ad modum fluctuum opprimant: quod est dicere. Mitigabis quorundam infidelium iram, vt conuersi, fideles tuos persequi desistant. Notandum quod *tu* totiens repetitum, ad differentiam ponitur, ac si diceret: Tu hoc facies, & ipsi non, & per hoc tibi dissimiles esse cõprobantur. Dico quod tu dominaris potestati maris &c. & tu etiã sic potens es, quod *tu humiliasti* .i. humiliabis superbum antonomasticè. *sic vulneratum*. i. vtpote prius vulneratum, & ipsi non: quod est dicere. Prius eum vulnerabis morte tua, auferendo ei ius quod habet in humano genere, & postea ex toto eum humiliabis de regno suo, quando gentes per prædicatores ei auferes: à similitudine hostis, qui prius vulneratur, & postea deijcitur, vel sicut vulneratum benè ponit. i. similẽ vulnerato. Non enim fuit reuera & propriè vulneratio. sed quasi vulneratio. Et *tu dispersisti* .i. disperges inimicos tuos Iudæos per totũ mundũ *in brachio virtutis tuæ*. i. in brachio tuo virtuoso, vt ita dicam .s. in forti potentia virtutis tuæ, vel dispẽrges. i. separabis inimicos tuos, omnes .s. in humano genere, inimicantes tibi mala vita sua, vt alios ad vitam assumas, alios autem ad mortem relinquas: & hoc facies in brachio .i. in potentia virtutis tuæ. Brachium pro potentia ponit: eò quod potentius membrum corporis sit in virtute, & adeò potens es, quod *tui sunt cæli, & tua est terra*, & ipsorum cælorum nõ: & in hoc sunt tibi dissimiles, scilicet prædicatores, qui sunt

Tu cur identidem repetitur.

Brachium pro potentia.

cœli,

cœli.i. doctrina compluentes, tanquam A runt. i. per te cœli erunt, & terra tua est, id est, Ecclesia à prædicatoribus cōpluta, quæ prius mare existens terra fructifera, in bonis operibus erit, ex tua gratia habebit quod terra erit. Exponit autem quomodo terrā dicat esse ipsius, cùm addit. Verè tua erit terra. Nam *tu fundasti*. i. firmiter constituis *orbem* ipsius *terræ*; id est, perfectionem eius in virtutibus & bonis operibus, & fundasti. i. creabis prima creatione *plenitudinem eius* terræ, scilicet facies nascī multas gentes, ex quibus Ecclesiam constitues. Orbem pro perfectione cōgruè ponit, cò quod in circulis (quos orbes dicimus) perfectior æqualitas sit, quā in alijs figuris. Distant. n. æqualiter oēs circuli partes à puncto quod in medio est, quod in alijs figuris minimè potest inueniri. Ex cuius rei similitudine, Philosophi leguntur virtutem sic diffiniuisse: *Virtus est æqualitas vitæ, rationi vndiq; conuenientis.* Debet enim ratio esse, quasi medium ad cuius dispositionem omnes vitæ partes æqualiter & mensuratè deducantur, sicut punctum medium est, C ad cuius mensuram omnes partes circuli æqualiter diriguntur, vel sic. Et hæc veritas tua, scilicet quod potens es, in circuitu tuo est, id est, in eis qui sunt in famulatu tuo, quod est dicere. Hoc veraciter sciunt obeditores tui, quia potens es, quicunque ignorent. Nō solum autem fundasti orbem terræ & plenitudinem eius, *sed & tu creasti aquilonem, & mare*, id est, tu creasti diabolum, qui frigidos facit infideles ab ardore charitatis, ad similitudinem aquilonis frigidissimi venti, & mare creasti, id D est, ipsos infideles amaricantes te, quod est dicere. Nō solummodo bonos, sed & malos, & diabolum caput eorum creasti: non secūdum ꝙ mali sunt, sed cū ipsos bonos creaueris in Adam, mali facti sunt per ipsius Adę peccatum, & cùm diabolum bonum & lucidum creaueris, per superbiam malum se fecit. Vel sic. Tu creasti .i. creabis aquilonem & mare. i. tu dispones & ordinabis diabolum & mēbra eius. Iuxta illud Esaiæ. Formans pacem & creans malum, non quod ipse sit auctor malitiæ, à quo nefas est dicere, aliquid mali procedere: sed ipse malum creat, id est, ordinat, vt cùm videlicet ipsa malitia à diabolo & ab impijs procedat; ordinet sic, vt ad aliquam vtilitatem suorum cedat. ¶ Quoniam igitur dixerat: Cęli confitebuntur mirabilia tua, vult exponere qui cæli cùm addit. Dico ꝙ tui erunt cœli, & quod tui erunt ipsi existentes *Thabor & Hermon*: i. illuminati & anathematizantes diabolum, *exultabunt*. i. exultanter annunciabunt *in nomine tuo*. i. in honore nominis tui, *tuum brachium*. i. tuam fortitudinem, *cum potentia*. i. cùm efficacia, scilicet annunciabunt quod potens es, & efficax in superando diabolum. Thabor quidem & Hermon, duo loci sunt in Iudæa & Thabor veniēs lumē interpretatur. Hermon aūt anathema. Vnde per Thabor & Hermon prædicatores ex Iudæis congruè denotantur, ad quos verum lumen Christus aduenies, eos diabolum & peccata sua anathematizantes effecit, & per hoc fecit eos fortitudinis & potentiæ suæ annunciatores. In quo etiam ei comprobantur esse dissimiles, cùm ipse non fuerit eorum potentiæ & fortitudinis annūciator. ¶ Orat etiam pro eis sic. Dico quod ipsi exultanter pronūciabunt brachium tuum cum potētia, & ne ad hoc deficiant, *firmetur in eis manus*. i. firmiter & assiduè operare in eis, quod operaturus es, scilicet omnem virtutum perfectionem. *Et exaltetur* in eis *dextera tua*. i. crescat, & multiplicetur in eis gratia benignitatis tuæ, scilicet vt maior in eis sit vis gratiæ tuæ, quæ operetur firmiter in ipsis perfectionem virtutum. Per dexteram quidem, cùm soleat prosperitas designari, conuenienter Dei benignitas per eam hîc accipitur. Nam quæ maior est prosperitas, quā diuinæ benignitatis adipisci fauorē? In hoc autē ꝙ orando pro eis, Dei benignitate & operatione egere

Virtutis definitio apud Philosophos. Ratio.

Deus creat malum. i. ordinans ad bonum. Isa. 45. 7.

Deum esse auctorem mali falsa, non vulsa.

Thabor & Hermon.

Per dexteram, Dei benignitas hoc loco accipitur.

innuit, dissimiles ipsos ostendit, cùm ipse eorum benignitate & operatione non egeat. ¶ Vt igitur quod orat perficiatur, ostendit quod commodum contigerit, si manum suam in eis firmauerit, & dexterâ exaltauerit. Dico firmetur in eis manus tua, & exaltetur dextera tua: quòd si fuerit, *iustitia & iudicium* ipsorum Thabor & Hermon, erunt *præparatio*, id est, erũt causa præparationis *sedis tuæ*, quòd est dicere. Per hoc quod in eis manum tuam firmabis & dexteram exaltabis, erit in eis iudicium. i. iudicabunt se creaturam, & te creatorem, & sic à te habere quicquid boni habebunt, & per iudicium erit in eis iustitia. i. iustificatio operum bonorum: & hoc iudicium. s. & iustitia causa erunt, quare digni habeantur tibi sedẽ in alijs præparare. i. tales tibi prædicatione sua & exemplo acquirent, in quibus sedeas & regnes. Aliter enim tibi sedem præparare non essent digni. Per hoc etiam eos dissimiles ostendit, quia ei sedem præparabunt, vt famuli, ipse autem eis non. ¶ Ostendit ergo quomodo sedem ei præparabunt, cùm addit. Dico quod iudicium & iustitia Thabor & Hermõ, erunt causa quare sedes tibi præparetur, quæ sedes hoc modo præparabitur, scilicet per hoc, quod *misericordia & veritas præcedent faciem*. i. cognitionem *tui*: quod est dicere. Priusquã ab eis cognoscaris, qui sedes tua efficientur Thabor & Hermon qui per emphasin misericordia & veritas tua dicuntur, eò quod per misericordiam & veritatem tuam cœli efficiẽtur: ipsam tui cognitionem prædicatione præcedent: vt eis. s. in primis prædicẽt, & sic ad cognitionem tui adducendo eos sedem tuam efficiant; à similitudine strenuorum famulorum, qui faciẽ Domini venientis præcedunt, vt ei præparent hospitiũ. Et in hoc quod eius faciem præcedent, erũt ei dissimiles, qui eorum faciem non præcedẽt. Misericordia quidẽ Domini dicitur esse in prædicatoribus, secundùm hoc quod eis peccata remittit, & in eis innocentiã restituit: veritas autem eum ipsos iustos magis iustificat sicut promisit, vel sic. Iustitia & iudicium erit præparatio sedis tuæ in ipsis cœlis. s. per iustitiam & iudicium seipsos tibi sedem præparabunt, & eidem cœli existẽtes misericordia & veritas per emphasim, præcedent faciem tuam in alijs, vt illos sedem tuam faciãt. Dico quod tot modis erunt tibi dissimiles cœli ô Christe. i. *beatus* erit *populꝰ qui scit*. i. qui sciet *iubilationem* huius dissimilitudinis. s. qui sciet iubilare, & iubilabit interiori iubilo, de hoc quod tãtus eris, quòd nullus tibi poterit assimilari. Hoc autẽ benè pertinet ad principalem intentionẽ. s. ad Dei laudem. In hoc. n. eum valdè cõmendat, quòd populum qui de eius incomparabili sublimitate iubilauerit, beatum esse confirmat. Vel sic adaptatur, beatus populus &c. Dico quod iustitia & iudicium erunt præparatio sedis tuæ, & populus ille qui factus sedes per eos, sciet iubilationem. i. sciet Deo lubilare: sic vt iubilet intensione puræ deuotionis beatꝰ erit, & hic & in futuro. Et ecce beatitudo, quàm hic habebit, scilicet *ô Domine, in lumine vultus tui* existentes illi, qui de illo populo erunt. s. illuminatione cognitionis tuæ eos interius illuminantis, *ambulabunt*. i. magis & magis promouebũntur in illo lumine, scilicet vt iam illuminati plus illuminentur, *& exultabunt* de innocentia sua *tota die*, & hoc in *nomine tuo*. i. in honore tuo, vt hoc videlicet tibi ascribant, quòd innocentes erunt non sibi: *& exaltabuntur in iustitia tua*. i. à te data. s. crescent in iustis operibus per te, quod est dicere. Hanc trinam beatitudinẽ habebunt, quòd illuminari plus illuminabũtur, ac de innocentia sua gaudebunt, & in bonis operibus promouebuntur. Dico in iustitia tua, & bene dico *tua*, refundendo in te quicquid virtutis in eis erit, *quoniam gloria virtutis eorum tu es*, & ipsi non, & in hoc sunt illi dissimiles: scilicet tu eris ille in quo gloriari debebũt ipsi de omni virtute quam habebunt. & de illumi-

A

B

C

D

natio-

natione videlicet & de innocentia, & de iustitia, & ideo bene dico tua. Ostendit igitur quare ipse erit gloria virtutis ipsorum, adiungendo se numero eorum, eò quod sit iam fide vir noui testamenti. Dico quod tu eris gloria virtutis, *& hoc ideo, quia non in libero arbitrio nostro, sed in beneplacito tuo.* i. per beneplacitum gratiæ tuæ *exaltabitur cornu nostrum*; id est, sublimabitur & augmentabitur virtus nostra, q̃ cornu dicitur, eò quod ad modum cornu sit firma, & in altum excrescens. ¶ Ostensa benedictione, quàm habebit populus iubilans in præsenti, illam quoque de futuro sic ostendit. Dico quod beatus erit in futuro populus qui scit iubilationem, & verè beati erimus, & nos s. tanto ante tẽpore existẽtes, iam tamen fide populo illi conformes, & idem populus futurus, *quia assumptio nostra est.* i. erit *Domini*, quod est dicere. Quia Dominus assumet nos de mortalitate & passibilitate in salutẽ, *& sancti Israel regis nostri.* i. illius Domini erit assumptio nostra, q̃ sanctus erit. i. antonomasticè sanctus inter illos qui erunt Israel, & sanctificatur⁹ eos qui erunt Israel, & qui rex noster erit, ac si dicat. Potẽs erit nos assumere, q̃a sanctus Israel erit, & rex noster. ¶ Postquam Propheta ex paterna auctoritate sibi interius agente, beneficia per Christũ humano generi conferẽda breuiter ostẽdit. & ea occasione eadem beneficia in sua persona agẽdo, prolixius pertractauit, ne fictitium iudicaretur q̃ hęc patrẽ sibi interi⁹ loqui testatus est, aliorũ hoc auctoritate corroborat. dicẽs patrẽ hoc ipsum q̃ sibi dixit, alijs etiã sanctis in visione dixisse, & hoc etiam in suo tempore vt magis auctorizet, ne cæteri Prophetæ q̃ post eũ fuerũt, viderentur istud ab ipso accepisse, & non ab eo habuisse. Plures. n. Prophetę leguntur in tẽpore Dauid fuisse, sicut Nathan & Samuel & cæteri. Introducit etiam ipsum patrẽ, ipsis sanctis loquentẽ, & eadem beneficia quæ sibi dixit, eis largius expromentẽ. Hoc verò sic adaptatur. Dico ô De⁹ Pater. quoniã dixisti mihi interius, q̃ misericordia ædificabitur in cœlis &c. Et *tunc* quando mihi dixisti hoc *locutus es* etiã *sanctis tuis* Prophetis. s. cõtemporaneis meis *in vtsione* interioti. i. in certa cognitione inspiratiõis tuæ, cùm dicit in visione eorum partem deprimit, qui Prophetas mentiuntur ignorare, quæ p̃ spiritũ loquũtur, sicut dæmoniaci, qui q̃ dicunt nesciũt. Dico q̃ loquut⁹ es sanctis tuis, & hoc s. *dixisti, posui adiutoriũ in potẽte*, ac si diceret. Ego humanũ genus insufficiẽs per se à damnatione liberari, adiuuabo liberando illud, & hoc adiutoriũ posui. i ponam in filio meo, antonomasticè potẽte. s. per obedientiam passionis eius, illud adiuuabo. *Et* vt potens sit ad hoc adiutoriũ perficiendũ *exaltaui.* i. sublimabo in omni virtutum perfectione, illum *electũ de plebe mea.* i. illũ quẽ ad hoc eligã de omni multitudine sanctorum meorum. Nullus. n. dignus ad hoc exequẽdũ inuenietur, prater ipsum. Speciosus enim forma præ filijs hominum. Vnde in canticis de eo sponsa sic dicit. Dilectus meus candidus & rubicundus, ex milibus electus. Adiungit autem causas, cur eum exaltabit, sic. Dico quod exaltabo electum, Christum scilicet, verum Dauid. Et ideo exaltabo, quia *inueni*, id est, inueniam ipsa rei experientia *Dauid* esse *seruum meum*, id est, experiãr eum esse seruum meum in omnibus obedientem, & in nullo resultantem. Et quia illum experiar esse seruum meum, *vnxi*, id est, vngam *eum* in regem & sacerdotem *oleo sancto meo*, id est, immunitate peccati, quod est dicere. Dabo ei immunitãtem à peccato, vt per hoc dignus sit fieri rex & summus sacerdos, à similitudine illius, qui ad hoc oleo inungitur, vt sacerdos vel rex efficiatur. Ostendit autem per quid erit põtens, sic. Dico ponam adiutorium in potente Dauid, & verè potens erit: *Manus enim mea.* i. verbũ meum ipsi secũdum q̃ homo personaliter vniendum *auxiliabitur ei*, ad inimicos deuincendos, *& brachium meũ*, id est,

Cornu pro virtute.

Psal. 44. 3.
Cant. 5. 10.

idem verbum *confirmabit eum*, id est, constantem faciet, ne inimicis cedat. Manus & brachium verbum Dei congruè dicitur, eò quod per ipsum Deus Pater omnia disponat & operetur, sicut nos manu & brachio operamur. Vnde Psalmista alibi.

Psal. 32 6. Verbo Domini cæli firmati sunt. Exponit igitur quomodo confirmabit, sic. Dico ꝙ confirmabit, & hoc modo quidem confirmabit, quod *inimicus* antiquus diabolus *nihil proficiet in eo*, suggestionibus suis, neque criminaliter, neque venialiter, & Iudaicus populus, *filius* existens *iniquitatis*, id est, filius diaboli per obedientiam, qui dicitur iniquitas per antonomasiam, eò quod origo sit totius iniquitatis, *non apponet nocere ei*, ac si dicat. Voluntatem quidem habebit nocendi ei sibi conformādo, sed voluntati non apponet actu nocere ei. Exponit quoque quomodo ei auxiliabitur, cùm addit. Dico quod manus mea auxiliabitur ei, & hoc modo quidē ei per manum meā auxiliabor, quod *cōcidam*. i. in bono destruam *inimicos eius* Iudæos, partem scilicet, persecutorum eius de malitia destruam, & ad eum conuerti faciam, & hæc concisio inimicorum contingit *à facie*. i. à cognitione eius, s. per eius cognitionem, de malitia sua destruentur, & in bono ædificabuntur. *Et* non solùm persecutores concidam, sed *odientes eum*. i. partem eorum qui eum non persequentur actu, sed solummodò eum odio habebunt, *conuertam in fugam* odij, scilicet faciam vt ab odio fugiant, & ad eius dilectionem accedant. *Et* post quam inimicos deuicerit, nō dimittam eum, sed *veritas mea, & misericordia mea cum ipso* erit, quod est dicere. Semper cum ipso ero secundum auxilium & cōfirmationem, & propter misericordiam meam, & propter veritatem meam, quia scilicet hoc promisi, & non possum non cōplere, quia verus sum in natura. Et quia cum ipso ero, *exaltabitur cornu eius*. i. sublimabitur potentia virtutis eius: sic vt totus mundus ei subijciatur, & hæc exaltatio erit *in nomine meo*. i. in honore meo, vt inde. s. glorificer ab hominibus. Cornu quidē quia forte est, & in eo fit potētia bellandi, pro potentia ponitur. Vel sic. Dico quod concidā inimicos, & per hoc concidam, ꝙ veritas mea & misericordia mea erit cū ipso. i. ego cū ipso ero propter misericordiā & veritatē meā, & quia cū ipso ero exaltabitur cornu. i. sublimitas ei⁹ in nomine meo. i. in magnificatiōe nominis mei, ꝙ est dicere. Cū ipse sublimis futurus sit in iustitia & innocentia, magis magisq; ideo exaltabitur, quia nomē meū exaltare studebit. Non solum autem concidam inimicos eius Iudæos, & odientes eum Iudæos in fugam conuertam, sed *& ponam manum eius*. i. operationem eius *in mari*. i. in populo gentium amaricanti, quòd est dicere. Faciam vt partem gentium ad fidem conuertat, operatione prædicationis discipulorū suorum. Non solum autem in pauperibus & subiectis de mari, ponam manū eius, sed *& in fluminibus*. i. in principib⁹, quorum cura decurrit in subditam plebem ad modum fluminū in mare decurrentium. Ponam *dexteram*, id est, operationem *eius*, (scilicet faciam, vt quosdā ex principibus cōuertat operatione prædicatorum, quæ bene per dexteram intelligitur, eò quod dextera operamur. Et hoc quidem merito ei faciam. *Ipse*. n. *inuocauit*. i. orabit me, vt ponam illum primogenitum & excelsum, & vt seruem illi misericordiam meā dicens: *Deus*. i. creator *meus es tu*, secūdum ꝙ homo sum, *& pater meus* secundum quod Deus, *& susceptor*. i. medicus & patronus secundū quod homo operator salutis meæ. i. constantiæ & resurrectionis meæ, vel susceptor salutis meæ. i. defensor & conseruator saluationis meæ ne deficiat. Notādū, quod cū ponit hęc blanda verba, quę Christus legitur in orationibus posuisse. s. pater & Deus & susceptor, ipsum quod orabit nō ponit, sed ex sequentibus datur intelligi, cùm ponit hoc promittēdo, ꝙ dabit cùm addit.

Dico

Primogenitus mortuorū Christus. Apoc.1.5. Rom.8.29.

Dico quod ipse inuocabit me, & ego quem ipse inuocabit, & qui potens sum dare quod orabit, *ponam*. i. faciam *illum primogenitum* mortuorū, id est, faciam vt primus generetur in immortalitatem & impassibilitatem, & sic per eum cūcti mortui saluandi generentur in futuro. Vnde Ioannes in Apocalypsi: Primogenitus mortuorum: Et Apostolus. Primogenitus inter multos fratres, & non solum primogenitum ponam illum, sed & *excelsum* in glorificatione, *præ regibus terræ*. i. præ omnibus fidelibus regentibus bene in se terrenitatem, scilicet sensualitatem, ne repugnet nimis spiritualitati, quòd est dicere. Cùm fideles futuri sint excelsi & glorioſi, ipse tamen excelsus erit præ omnibus illis. Vel sic ad literam, ponam illum excelsum præ regibus terræ, scilicet vt multi reges terræ ei se subijciant, & eum excelsum esse cognoscant, & *in æternum seruabo misericordiam illi*, & ad opus eius, & ad opus membrorum illius, quod est dicere. In æternum miserebor & eius, & membrorum eius, vt semper eos constantes faciam. *Et* sic *testamentum*. i. pactum *meum* factum *ipsi*, erit *fidele*. i. verax, quòd est dicere. Et quia seruabo illi misericordiam, verum erit pactum quod feci. i. faciā promittēdo quod illi seruabo misericordiam, si mihi fuerit obediens, *& ponam in seculum seculi semē eius*, id est, ponam sequaces eius in æternum, scilicet faciam eos in æternum viuere, *&* ponam *thronum eius*. i. ipsos sequaces qui erunt sedes eius, faciam claros in perfectione illuminationis interioris, *sicut dies cæli*, scilicet splendida erit eorum claritas, sicut splēdida est claritas cælestium spirituum. Qui autem tantā promissionem membrorum fecerat, dicendo semen eius ponam in seculum seculi &cæt. ne viderentur ipsi sequaces non vlterius peccaturi, vel si peccarent non recuperaturi, innuit eos peccaturos, & esse corrigendos, & Dei misericordiam nō amissuros, sic. Dico quod ponam semen eius in seculum seculi &c. *Si autem*. i. sed si *filij eius*. i. sequaces eius, prælati scilicet *dereliquerint legem meam*, id est, disciplinam, quæ in lege mea præcipitur, scilicet si non correxerit subditos secundum disciplinam in lege mea constitutam, sed vel nimis intensè ad libitum suū corriget, modum excedendo per iram, vel nimis remisse parum faciendo propter alicuius gratiam. *Et* si filij eius prælati *non ambulauerint in iudicijs meis*, id est, non perseuerauerint in iudicijs à me constitutis, scilicet si pro amore alicuius, aut odio falso iudicantes, non habuerint recta iudicia erga subditos sicut ego constitui. *Et* si filij eius subditi *prophanauerint iustitias meas*. i. prophana & iniusta esse reputauerint iusta ꝓcepta mea: ceu multi sacerdotes quibus iniustum & detestabile videtur, quòd in canonibus constitutum est, non licere presbyteris vxores habere, Ecclesiastica emere, & cætera talia facere. Et vt vniuersaliter dicam, *si mandata mea non custodierint* filij eius & prælati & subditi: quod tamen tolerabilius est. s. tantummodo non custodire, quā nō custodiendo prophanare. *Visitabo in virga*. i. corrigam in minori verbere *iniquitates*, id est, minores offensas eorum, qui mandata mea non custodierint. A similitudine puerorum minus offendentium, qui virgæ percussione corriguntur: *&* visitabo, id est, corrigā *in verberibus*. i. in magnis correctionibus & asperis *peccata*, id est, maiores culpas *eorū*, qui prophanauerint iustitias meas, à similitudine iuuenum magis offendentiū, qui baculorum verberibus corripiūtur, ac si dicat. Si filij eius offenderint, castigabo eos per infirmitates, & per alias quas eis inferam anxietates: quæ omnia erunt eis pijssima & salubberrima visitatio. Et notādum, quod hanc promissionem correctionis & misericordiæ facit de illis filijs tantum, qui saluādi sunt. Legem autem, i. disciplinam ponit, eò quod valdi dicuntur leges, instituta illa vbi de vindicta reorū agitur. quā vbi regula

viuendi disponitur. Dico quoniam visitabo eos in virga, & in verberib⁹. *Misericordiam autem meam nō dispergam ab eo.* i. sed beneficia misericordiæ meæ, non ex toto auferam à filijs eius saluandis, quos visitabo, scilicet non eis auferam fidem & mei cognitionem, & cætera beneficia, quæ per misericordiam meam eis conferam: *neq; nocebo* eis in futuro vt eos damnem: & hoc est certum & firmum, *in veritate mea*, ac si dicat. Cùm verus sim vt fallere nequeam, ipsa mea veritas habet, vt quod promisi complea-
B
m: scilicet ne misericordiā dispergam, neque noceam, *neq; prophanabo testamentum meum*, scilicet non faciam prophanum. i. mendax pactum meum, quod firmabo cum Dauid filio meo promittendo quod non nocebo filijs eius: *& non faciam irrita*, .i. vana & nulla vtilitate prædita, ea *quæ procedunt de labijs meis*. i. ea beneficia, quæ de filijs eius prædicunt Prophetæ mei: dicti labia mea, cò quod per eos futura præloquar, ac si dicat. Si misericordiam meā ab eis dispergerem, mendax esset pactum meum, quòd cum Dauid faciam, loquendo
C
ipsi interius, quod profanum quidē est & impossibile vt mētiar, cùm sim Deus, & ea quæ Prophetæ annunciāt de salute æterna filiorū irrita essent, & sine vtilitate dicta: quod vtrumque ne sequatur, non dispergam misericordiam neq; nocebo, & verè nō dispergam: Nam *semel iuraui*. i. immutabiliter & firmiter disposui à similitudine illorum, qui aliquid firmiter & cum iureiurando disponūt, & hoc semel. i. sic inuiolabiliter vt non sit
D
opus repetere ipsum iusiurandum. Dico q̄ iuraui semel, & hoc *in sancto meo*. i. in sancta dispositione mea, ac si dicat. Cùm dispositio mea sancta sit, impossibile est quod disponō non contingere. Dico iuraui, & hoc. s. iuraui, quòd semen eius in æternum manebit. i. sequaces eius æterni erūt. Et *si ego Dauid mentiar*. s. filio meo non complēs, quòd cum eo paciscar, tunc non sum Deus, vel Dauid Prophetæ, cui hoc prædixi. Et nō solum-

Prophetæ labia Dei.

A modo *semen eius in æternum erit*, sed *& thronus eius*. i. ipsum semen, quòd erit sedes eius, non localis sed spiritalis in futuro existens *in conspectu meo*. i. in aperta cōtemplatione mei, qui hic per speculum videbunt, erit lucidus in anima *sicut sol*. i. ad modū solis. Iuxta illud Iesu. Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris mei, & idem thronus erit in corpore splendidus in æternum, *sicut luna perfecta* splendida est. Notandum enim, quod clariores erunt in animabus, quàm in corporibus, cùm dignior sit anima corpore. Notandum quoque quod licet oēs Dei sequaces possint thronus eius dici, digniores tamen & sanctiores quadam præcipuitate thronū dici eius: sicut quidam ordo spiritūū prę dignitate sua thronus vocatur. *Et huius promissionis filiorum, erit testis in cælo.* s. Iesus caput eorum qui in cœlos assumptus splendidus erit, testis erit & pignus quod membra splēdida erunt, & talis testis qui erit *fidelis*. i. talis cui fides adhibēda erit cùm Deus & homo sit, vel fidelis qui fidē faciet. ¶ Promissione paternæ auctoritatis appositā, Propheta in sua persona agens, opponit illud quod à multis opponi posset, vt soluat, videlicet, quare cum Deus Pater tanta beneficia Christo & membris promiserit, tot eos permittat anxietatibus affligi. & hoc sic dicit. O Deus Pater promisisti Christo, quod in æternum seruabis illi misericordiam, & quod thronus eius erit sicut sol & cætera talia: *Tu verò* ex proposito *repulisti*. i. videberis repellere ab omni gloria Christum tuum, quem turpiter permittes tractari, *& despexisti*. i. videberis despicere. s. quod sic affligetur, cū tu cum gloriosum esse futurum per Prophetas prædixeris: videbitur nōdum venisse, sed adhuc differri. Vnde Iudæi infideles, Messiam adhuc venturum opinantur, & non solum modo ipsum caput videberis repellere & despicere, sed *euertisti*. i. videberis destruere *testamentum serui tui*. i. pactum quod facies Christo seruo tuo, promittendo quod thronus eius

Matt. 13. 43

erit

erit sicut sol & cætera, videberis euertere, qa *prophanasti*. i. permittes à persecutoribus prophanari. i. prophanum reputari *sanctuarium eius* quod est *in terra*, scilicet permittes vt ipsi persecutores, martyres suos abigant, & persequantur vt prophanos, qui tamen sunt sanctuarium, id est, sanctum templum tuum in terra manens. In terra ponit ad differentiam ciuium supernorum; qui cùm Dei sanctuarium sint, ab impijs nequeunt prophanari, vel sic. Prophanari permittes in terra sanctuarium tuũ, id est, permittes impios persequi fideles more prophanorum, quandiu erunt in terra, qui tamen sunt sanctuarium tuum. i. sanctum templum eius. Postquam autem de hac vita recedent, eos persequendi non habebunt facultatem. Et hoc modo permittes prophanari sanctuarium, scilicet *destruxisti omnes sepes eius* sanctuarij. i. permittes destrui corporea interfectione, prælatos Ecclesiæ, munientes ipsam Ecclesiam doctrina, & exemplo suo, ad modum sepium vineam circummunientium, & destrui permittendo *posuisti*. i. pones *firmamentum eius* sanctuarij *formidinem*. i. causas formidinis, scilicet per destructionem sepium, facies vt sepes illæ, quæ viuendo erunt eis firmamentum & munimentum corporaliter destructæ, sint eis causa quare formident ipsi minores destrui: & *diripuerũt eum* Dauid in membris. i. dilaniabunt maximam partem membrorum eius interficiendo, vel diripient sibi quędam debilia membra eius in corporando sibi. *Omnes* deserentes viam rectè viuendi tam gentiles quã Iudæi & hæretici, vel *transeuntes viam*. i. negligentes Christum, qui via est veritas & vita, q̃ est dicere. Formidine destructionis prælatorum, quidam debiles ex subiectis infidelibus conformabuntur. Et quia diripient *factus est*, id est, fiet ipse Dauid secundum remanentia membra, *opprobrium vicinis suis*, quod est dicere. Illi qui non diripientur erunt opprobrium vicinis suis. i. erunt causa opprobrij illis, qui iam vicini erunt, volentes ad fidem Ecclesiæ exemplo eorum cõuerti, scilicet ipsi vicini verecundabuntur se vnquam voluisse his credere. ¶ Ostensa fidelium depressione, deprimentium exaltationem ostendit. sic: Dicò quod membra eius Dauid permittes sic deprimi, vt sepes destruantur: & quidam ex ipsis diripiantur. Et ex opposito *exaltasti dexteram deprimentium eum* Dauid in membris, id est, permittes exaltari & augmentari fortitudinem persecutorum, qui membra eius deprimere laborabunt. Quod est dicere: Dabis eis amplam potestatem fideles deprimendi. Et per hoc *lætificasti*, id est, permittes lætos fieri *omnes inimicos eius* Dauid, depressores scilicet membrorum ipsius: ac si dicat: Adeò eorum fortitudinem exaltari permittes, vt inde valdè lætificentur. Vnde quidam persecutores in loco interfectionis martyrũ, dicuntur conuiuia parari fecisse, & ludos instituisse. Dico quod persecutores exaltabis. Et econtrario *avertisti*, id est, auertes *adiutorium gladij* rationis *eius* Dauid. i. quorundam membrorum eius. s. cùm ipsi habuerint rationem; quâ se more gladij defendant, ostendendo se rectè credere, neque se dignos esse persecutione: auertes ab eis auxilium rationis, quę gladius eorum erit, videlicet facies vt eorum ratio nequeat eos à persecutione & morte defendere: à similitudine militis, qui non potest gladij adiutorio ab hoste defendi. *Et non est auxiliatus est*. s. non auxiliabitur quibusdam membris eius ille gladius rationis *in bello*. quòd cum infidelibus exercebunt. Quod est dicere. Cùm aduersus impios quidam rationabilibus sententijs bellabunt, non poterunt eos conuertere: à similitudine militis, cuius gladius inefficax est hostem superare. Et *destruxisti eum*, id est, permittes destrui morte, quædam eius membra: quæ destructio continget *ab emundatione* ipsorum membrorum, scilicet ideò destruentur, quia mundi & sancti

erunt in hac & operibus, & impij eorum mundi tiam pati nequibunt, quòd mirabilius quidē erit, quàm si per immūditiam destruerentur. Vel eorū destructio continget ab emundatione. i. propter emundationem. Quod est dicere. Idèò ab impijs destruentur, quia prophani reputabuntur, & per eorū destructiones, ciuitates vnde auferentur, emundari videbūtur per mortem eorum. Ne verò putarentur & in corpore & in anima esse destruendi, determinat sic. Dico q̄ destrui permittes eius membra: & hæc destructio non erit & in corpore & in anima: sed *in terra*. i. in corpore quod terrenum est *collisisti*. i. permittes collidi *sedem eius*, Dauid membra eius. s. in quibus sedebit. Quod est dicere. Permittes eos destrui in corpore, non in anima.

Matt.10.28 Vnde Dominus in Euangelio. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nō possunt occidere. Et *mmorabis*. i. minorabis *dies temporis eius*. i. membrorum quorundam eius Danid. s. cum quædam membra habebit, vel prælatos scilicet, vel ad fidem nouiter accedentes: de quibus alij optabunt vt diu viuant, tu minorabis dies temporis eorum. i. minus eos viuere permittes quam optent: Et *eum*. i. multa membra eius existētia in *confusione*. i. multis anxietatibus quæ causa confusionis erunt *perfudisti*. i. perfundi & circumuallari permittes ipsa cōfusione. i. anxietatibus, quæ causa confusionis erūt. Dictum est hoc per emphasim. à similitudine illorum, qui in aqua existentes, ab ipsa circumuallantur. Et cum sic permittes persequi Dauid & membra eius *Vsquequo*. i. vsque ad quem modū, *ó Domine* Pater *auertes*. i. videberis auertere misericordiam tuam ab ipso Dauid & membris eius? Auertes *in finem*. i. ex toto. Vel in finem, i. in destructionem sic. s. vt eos destruas ex toto? nequaquam. Sed *ira*. i. vindicta *tua exardescet*, id est, exasperabitur in eis *velut ignis*. i. ad comparationem ignis. Sicut enim ignis vehementer accensus aurum purgat, ligna vero consumit & incinerat, sic & persecutio Christi & membrorū ei⁹, ipsis membris erit expiatio, & infidelibus eos persequentibus cōsumptio. Cùm igitur ponit exardescet sicut ignis ira tua, breuiter soluit quicquid de persecutionibus & deiectionibus Christi & membrorū eius opposuerat, ab illo loco vbi dixerat: Tu verò &c. Cùm verò dicit, memorare, &c. pro salute membrorū orat, videlicet vt Deus Pater memorando, quātæ futurum sit dignitatis Christi meritū, per eum ipsis membris misereatur. Hoc autem sic adaptatur. Dico quatenus ira tua non in finem exardescet, sed sicut ignis. Et vt non in finem exardescat: *Memorare* Deus Pater *quæ*. i. quàm digna erit *mea substantia*. s. humana natura, quàm verbum tuum de semine meo assumet, vt per ipsius dignitatis meritum hominibus misereris. Et necesse est vt memorereris. *Nunquid enim* vanè. i. sine vtilitate *constituisti*, id est, creasti omnes *filios hominū*. i. omnes homines? Absit. Quasi diceret. Idèò memorare dignitatis Christi, vt per eam hominibus misereris, quia si eius non memorareris, & hominibus nō misereris, sine vtilitate eos creasse videreris, cùm ad hoc esse creati videantur: vt ex eis decimus ordo qui perijt, suppleatur. Et benè dico memorare quæ mea substantia. Nam *quis est homo*. i. quantus & quàm gloriosus erit homo ille, ex semine meo nasciturus? Et verè magnus. Nam talis erit *qui viuet, &* sic quod *non videbit mortem*. Ne verò putaretur nunquam esse moritur⁹, hoc sic determinat. Et postea. s. non videbit mortem, postquam *eruet animam suam de manu*. i. de potestate *inferni*. Christus enim resurgens à mortuis iam non moritur. Et verè magnus homo ille. *Vbi sunt*. i. in quo erūt *ó Domine* Pater *misericordiæ tuæ antiquæ*. i. beneficia misericordiæ tuæ ab antiquo dispositā, id est, ab æterno. Quod est dicere. Per cuius obedientiam humano generi conferentur beneficia misericordiæ tuæ, ab æterno dispositā,

Rom.5.

sicut iurasti Dauid. i. sicut firmiter promittes in interiori ipsi homini, qui re vera erit Dauid. Et hoc *in veritate tua*, id est, in verissima promissione tua. Dico memoraré quæ mea subſtantia. Oro etiam *memor esto opprobrij seruorum tuorum*, membrorum ipsius Dauid, vt ipsis remunerationem inde tribuas. Opprobrii dico *multarum gentiū*. i. quod à multis gentibus inferetur: & ideo grauius erit quàm si à paucis. *Quod* opprobrium non deteſtatus ſum, nec deſpexi ſed *continui*. i. cum dilectione amplexatus ſum *in ſinu meo*. i. in interiori conſcientia mea: quæ per ſinum deſignatur congruè, eo quod ſinus latēs res eſt & ſecreta. In hoc quod dicit ſe diligere opprobrium illud, quod ſalutis erit occaſio patientibus, ipſos patientes ad hoc patiendum corroborat. *Quod exprobrauerunt*. i. quod opprobrium exprobrando inferent ſeruis tuis, *inimici tui* infideles *ô Domine* Pater. Repetit autem, vt ipſum opprobrium quod ſit, oſtēdat *Quod exprobrauerunt*, inquam. i. exprobrādo dicent. ſ. *commutationem Chriſti* ſilij *tui* eis improperabunt. i. hoc quod Chriſtus commūtabitur de vita ad mortem: Dicentes eos inſanos eſſe, quia credent in hominem mortuū. Et tamē quamuis Chriſtus ſic ſit cōmutandus, per hanc commutationē apparebit *Dominus* omnium *benedictus*. i. exaltatus *in æternum* in perenni gloria. Vnde Apoſtolus. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Et in Euangelio. Oportebat pati Chriſtum & reſurgere, & ita intrare in gloriam ſuam. Dico quod Dominus erit benedictus, & hoc *fiat*, vt ſit benedictus in Eccleſia de Iudæis: & *fiat* benedictus in Eccleſia de gētibus. Per hoc autem quod eius benedictionem ſic optat, ad eum benedicendum nos inuitat.

S mus inter ſor conſcie tia.

Phil. 2. 9.

Matth. vlt. 26

IN PSALM. LXXXIX.

Titulus LXXXIX. Oratio Moyſi hominis Dei. *Quod ſic exponitur. In hoc pſalmo introduxit orare Moyſes Deum filium, qui homo futurus eſt, vt hominem nō auertat à miſericordia ſua, qui deiectus eſt in humilitatem per Adā, quam etiam deiectionem oſtēdit & annunciat, quod ex ea tandem liberati lætabimur. Et non qualiſcunque Moyſes hic introducitur orare ſed Moyſes homo Dei. Et melius ponit* homo Dei, *quam ſi poneret ſeruus Dei; vt oſtēdat eum liberè & amore caſto, Deo obediuiſſe, ſicut ille qui homo liber eſt, Domino ſuo ſeruit, non tam timore quam & amore: Seruus autem magis ex timore ſeruit. De quo Moyſe, idem Dominus teſtatur. Moyſes ſeruus meus, in omni domo mea fideliſſimus. Ideò autem à Propheta inducitur orare Chriſtum Moyſes, legis veteris miniſter, qui auctorizabilior Prophetis omnibus apud Iudæos habetur, vt ipſius auctoritate Chriſtum orantis, et eundem Deum ab æterno & hominem futurum in tempore, & mundi reparatorem oſtendentis, infideles Iudæi conuincantur, qui Deum & mundi reparatorem Chriſtum eſſe denegant, qui de eodem Moyſe ad infideliſſimos Iudæos dixit: Si crederetis Moyſi, crederetis * vtiq; mihi. De me enim ille ſcripſit. Fecit autem in ipſius perſona Propheta hunc pſalmum; vel ideo quod in ſcriptis illius vidit aliquid ſimile verbis huius pſalmi dictū fuiſſe, vel quia Spiritu ſancto reuelāte, cognouit eum ſic egiſſe. Eſdras quoq; titulorum impoſitor, per eiuſdem ſpiritus reuelationem agnoſcens Dauid prophetam ſic voluiſſe pſalmum hunc, in perſona Moyſi inſcripſit:*

Num. 12. 7 Hebr. 3. 6.

Ioann. 5. 46.

* forſitan.

D *O mne refugiū*, verbum ſalutis humano generi exiſtens *in generatione* veteris teſtamenti, *& in generatione* noui. Vel à generatione veteris incipiens eſſe refugium, & durando in generatione noua. Vel ſic. A generatione veteri incipiens, & eundo vſque in generationem nouam: *tu factus es*. i. tu qui refugium es, creatura fies. ſ. humanam naturam perſonaliter aſſumes: & hoc

nobis. i. ad vtilitatem nostram, vt
Galat. 4. 4. mundum repares. Vnde Apostolus. Misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege vt eos qui sub lege erant, redimeret. Quia verò dixerat factus, ne omni modo videretur initium habuisse, & simplex homo esse, addit: Et quãuis te dicam factum: tamen *priusquam montes fierent*. i. priusquã cælestes spiritus creãrentur, qui dicuntur mõtes, eò quod sint in naturæ suæ dignitate sublimes: *aut* priusquã ex quatuor elemẽtis *formaretur terra*. i. homo terren⁹, qui inferior angelis est, & vt vniuersaliter dicam: priusquam formaretur orbis mundus. s. totus: & quicquid in eo est, & vt mains quid dicam, *à seculo*. i. ab æterno, *& vsq; in seculum*. i. vsque in æternum. s. sine principio & sine fine *tu es*. Et verè in æternum es, nam *Deus* es. Cùm dicit, es, & non fuisti, vel eris, æternitatem
Seculum. ostendit. Seculum quidem aliquando ponitur pro æterno: aliquãdo verò æternum pro seculo. Et benè dicit montes. i. angelos non formatos, sed factos, & terram formatam. Illud enim dicitur formatum, quod est ex aliqua informi materia factum. Terra verò, id est, homo ex quatuor elementis formatus est, cœlestes verò spiritus ex nihilo creati. Et quia potens es, vtpotè Deus: & pro salute hominum creatura fies, *ne auertas* à misericordia tua *hominem in humilitate* deiectũ, id est, homines qui per Adam in maximam defectionem deuenerunt. Quod est dicere. Repara genus humanum, pro cuius reparatione creatura fies. *Et* hac fiducia hoc oro, quia *dixisti* fidelibus tuis interiori dicere, sine strepitu verborum. *O filij hominum*, Adæ videlicet & Euæ, qui simpliciter fuerunt homines, non spirituales: filij dico: non solummodo secundum originem, sed etiam secundum peccandi imitationem: *conuertimini* à filiatione hominum, ad mei filiationẽ per obedientiam: & ego cõuertar ad vos secundum paternitatem. Ac si dicat. Non monerem eos de reuersione,

Cæ'estes spiritus cur montes nũcupentur.

A nisi prouidissem eos reparandos esse. Hac igitur fiducia, oro de eorum reparatione. Ostendit itaque in quã humilitatem homo deiectus sit, cùm sic addit. Dico ne auertas hominem in humilitatem deiectum. Et verò in humilitatem deiectus est, *quoniam* cùm prius non moriturus creatus esset, modò adeo defectibilis factus est, quod si mille annis viueret (quod in nullo tamen vnquam homine contigit) illi *mille anni* sunt *tanquam dies hesterna*. i. comparabiles sunt diei hesternæ. Ostendit ergo secundum quid sunt ei comparandi, cùm addit. *Quæ* dies hesterna *præteriit* iam, & nunc non manet: ac si diceret. Licèt durare aliquantulum videãtur, non tamẽ magis appreciandi sunt, quàm hesternã dies quæ iam præterijt. Ipsi enim similiter præteribunt, & in hoc iure diei hesternæ comparantur. Et hoc *ante oculos tuos*. i. hoc tu consideras non plus eos appreciandos esse, quã diem hesternam, licet homines hoc non considerent. Vel sic. Mille anni sunt sicut dies hesterna parum appreciandi ante oculos tuos. i. ad respectum vitæ æternæ, quæ est ante oculos tuos. i. quam tu consideras. Et vt minus dicam: mille anni sunt reputandi paruum quid, *sicut custodia in nocte, quæ* iam *præterijt*. i. sicut vna vigilia quæ breuior fuit, cum tribus horis solummodo durauerit.

Hesterna dici comparandi.

Et vt rectius dicam, *anni* mille erunt *eorum*, id est, iustè reputabuntur in numero earum rerum quæ *pro nihilo habentur*, id est, quæ adeo viles sunt, quod nihil esse reputantur.

Ostensa hominum deiectione nimia: quia dixerat, ne auertas hominem. ne videretur velle hominẽ nullatenus esse in hac deiectione: & sic contrairet dispositioni diuinæ: concedit eius deiectionem, cùm sic adiungit. Oro ne auertas hominem in humilitatem deiectum, quin eum repares. Concedo tamen quod ipse homo existens sicut herba in *mane*, id est, florens & cõspicuus *sicut herba* quæ pulchrior est in mane, quam in

qua-

qualibet alia diei parte, *transeat* de illa pulchritudine in mortem. Determinat autem quomodo transeat, cùm addit. Scilicet prius *floreat* in mane, id est, conspicuus sit ad modũ herbæ floridæ in iuuentute, quæ per mane designatur, eo quod sit principium vitæ, & pollens, ad similitudinem mane, quod clarum est & diei principium. Et de flore iuuentutis transeat in vesperum: i. in senectutẽ, quæ vesper dicitur, eo quòd in senectute homo veniat ad defectum, sicut inuesperе dies vergit ad occasum. Et in *vespere* senectutis *decidat* in mortem, & induret vt fiat cadauer rigidum & durum & inflexibile; *& post arescat*, & puluis aridus efficiatur. Cùm autem hanc concessionem facit, deiectionem nostram patienter tolerare nos instruit. Reddit quoque causam, quare ad hanc humilitatem deuenimus; ne sine causa dejecti esse videamur, cùm sic addit.

Dico, ne aũertas hominem in humilitatem deiectum. Et verè in magnã deiectionem, nos omnes homines deuenimus: & iure, *quia defecimus*. i. defectibiles facti sumus, qui prius in Adam antequam peccaret eramus non defecturi: & hoc *in ira tua*. i. in iusta vindicta tua ad hunc defectum peruenimus. Hoc autem in sequentibus repetet, & exponet. Et non solum defecimus, sed *& in furore tuo*. i. nimia vindicta tua *turbati sumus*, id est, turbabiles facti sumus: Scilicet tales effecti, qui per mortem, & cunctas anxietates possumus conturbari: quod grauius quidẽ est, quam defectibiles esse, & ideò rectè positum est in furore. Furor enim maior ira videtur. Et verè per iram defecimus, & per furorem tuum turbati sumus. Nam non dissimulasti ab iniquitatibus nostris: sed *posuisti in conspectu tuo iniquitates nostras*, per Adam commissas, id est, considera vt punias originale peccatum, cuius participes sumus. Et posuisti *seculum nostrum in illuminatione vultus tui*, id est, in claritate cognitionis tuæ. s. non potest te fallere, sed illud conspicis a-

A pertẽ. In alia translatione habetur, negligẽtias nostras in luce vultus tui vndẽ congruè seculum pro neligentijs esse positum intelligimus. Habet enim vsus noster, vt de aliquo malè viuente dicamus: Homo iste malum seculum deducit. Et est ac si diceret. Peccata originalia per Adam commissa, quorum participes effecti sumus, quæ non solummodo sunt iniquitates, sed etiã tales iniquitates quæ sunt negligentiæ. i. negligẽter non aliquo coactione ab Adam commissæ. Ideoque digniores sunt vltione, non postposuisti, sed eas in cõspectu tuo posuisti vt vlciscereris. *seculũ pro negligentijs.*

B ¶ Repetit autem quod superius posuit: quia defecimus, vt post exponat. Dixi hominem esse in humilitatem deiectum. Et verè deiecti sumus, *quoniam omnes dies nostri defecerunt*, i. defectibiles facti sunt, cùm prius nobis in Adam antequam peccasset, vita perpetua data esset. Et benè ponit ómnes dies, Innuens quia & æterni defecerũt, & hi quos habemus defectibiles sunt, vt in sequẽti versu exponitur. *Et* nos *in ira*. i. in viridicta tua *defecimus*. i. defectibiles facti sumus. s. defectibilibus operibus vacãres. Et verè defectibiles sumus. i. operibus defectibilibus vacantes, quoniam *anni nostri sicut aranea meditabũtur*. i. nos in omnibus annis nostris meditabimur: sicut aranea. i. cùm meditatione operabimur talia, quæ citò transitoria sunt, & facillimè dissoluenda, sicut opus aranex, quod fragilissimum est. Cùm dicit, meditabimur: per futurum innuit perseuerantiam, & grauius quid notat, quã si poneret simpliciter operabimur. Peius. n. est, meditando operari malè, quàm temerariè. Exponit et iam quomodo dies defecerunt, cùm addit. Verè dies nostri defectibiles facti sunt. Nam *dies annorum nostrorum* clauduntur in *septuaginta annis*, id est, *in ipsis* septuaginta. Cùm dicit, ipsis, innuit quòd in numero isto vita nostra finitur. Et est ac si dicat. Adeò dies vitę nostrę defectibiles facti sunt, quod solummodò annis sẽ-

C

D *Operari mala meditando.*

Anni vitæ hominu.

ptuaginta viuimus. *Si autem* aliqui nostri viuunt *in potentatibus*, id est, in potentatiuis & plenarijs muneribus sanitatis, *octoginta anni* sunt in vita nostra. Quod est dicere. Si aliqui nostrum & pauci bene sanam vitam degunt: octoginta annorum est spatium vitæ eorum, & amplius eorum octoginta annorum est labor & dolor. Quia dicit eorũ, more Græcorum facit, qui ablatiuo carentes, genitiuum pro ablatiuo ponunt. *Et* est ac si dicat. Si viuant aliqui *amplius* his annis. s. amplius octoginta, vita illa erit *labor & dolor*, id est, in labore & dolore, quæ nec etiam vita dicenda est: sed per emphasim dicenda est labor & dolor. Per annos quoque septuaginta, eò quod septuagenarius numerus, per septenarium multiplicatur: præsens vita accipitur, quæ per dies septem voluitur. Per octoginta autem annos, futura dies iudicij, octaua intelligitur, eò quod octogenarius numerus per octonarium multiplicatur. Secundùm quam sententiam litera sic adaptatur. Dico quod meditabimur in omnibus annis solubilia & fragilia opera, sicut aranea. Et exponit quomodo, cùm addit. Verè omni vita nostra talia opera meditando operabimur, qualia aranea operatur. Nam dies annorum nostrorum erunt meditantes in ipsis septuaginta annis. i. in omnibus diebus annorum nostrorum meditabimur ea, quæ necessaria erunt ad ipsos septuaginta annos, in quibus nunc sumus. s. quæ pertinent ad præsentem vitam, in qua adhuc detinemur. Dico ꝙ in omnibus diebus nostris meditabimur ea quæ ad septuaginta annos pertinent. Si autem. i. sed si in potẽtatibus sunt pauci ex nobis. i. in virtutibus & operibus bonis, quæ dicuntur potẽtatus, eò quod nos ad vitam ducere possunt: octoginta anni per ipsos potentatus appetentur. i. requies octauæ diei, quod est dicere. Aliqui ex nobis existentes in potentatibus, non operabuntur sicut aranea. s. non operabũtur illa quæ ad vitam præsentem spectent, sed quæ ad futuram. Et amplius eorum octoginta annorum appetere est labor & dolor. i. causæ laboris & doloris. Quia dixerat in potẽtatibus, posset quæri, vnde habent hoc quidam, vt sint in potentatibus: Ad quod sic respondet. Inde hoc pauci habemus: *quoniam superuenit*. i. ex superiori patris sede veniet nobis *mãsuetudo*. i. filius Dei: cuius fide venturi iã sumus in potentatibus: qui per emphasim dicitur mansuetudo patris, eò quod per eum nobis ira Dei mãsuefacta est. Ne verò intelligeretur, quod ita esset mansuetudo nostra, vt postquam aduenisset nullatenus vlterius corriperemur, addit, *&* tamen *corripiemur*, id est, castigabimur mortalitate & passibilitate, postquã mansuetudo superueniet. Si verò hæc sententia legatur, hoc ꝙ in principio psalmi dicitur, Domine verbũ existens refugium tu factus es. i. creatura fies, de patre sic exponetur. Domine Pater, tu factus es nobis refugium. i. securitas euadendi deiectionem, in quam deuenimus per Adam. Cætera verò non est mutari necesse. Secundum verò priorem sententiam, in qua exposuimus dies annorum nostrorũ, in ipsis septuaginta annis ad literam, versus qui sequitur .s. Quoniã superuenit &c. sic exponitur. Dico, quod defectibiles facti sumus, adeo ꝙ amplius octoginta annis non viuimus, nisi in labore & dolore. Et hoc ideo, quoniam ne simus nimis feroces & effrenes cõtra Deũ, superuenit nobis mãsuetudo. i. ex superiori Dei dispositione venit in nos domatio, quæ facit nos mansuetos erga Deum & humiles, mortalitas. s. & passibilitas. Et per eam domationẽ mansuetudinis corripiemur, quandiu in hac vita erimus, ne nimis adversus Deum insolescamus. A similitudine effrenis equi, qui flagellis corripitur, vt mansuetus efficiatur. Dico quod superuenit nobis mãsuetudo per quam corripiamur, & corripiemur. Et licet frequẽter à te corripiamur: tamen *quis* hominum *nouit potestatem iræ tuæ*, id est, potẽtem

Septuaginta pro vita præsenti.

Octoginta pro futura dite iudicij.

A

B

C

D

effica-

efficaciam vindictę tuæ quam in nobis exerces? & quis nouit *dinumerare iram tuam*.i. multiplicitatem vindictæ tuæ, *præ*.i. pro *timore tuo*.ſ.vt te timeant reſpectu potentię & multiplicitatis illius vindictæ? Pauci. Ac ſi dicat. Tametſi potēti & multiplici vindicta tua aſſiduè puniamur; pauci tamen ex nobis potētiam & multiplicitatem vindictæ tuæ conſiderantes, illius reſpectu timent te, quod quidē oporteret. Hoc itaq; ponit ad correctionem non timentium, vt timere diſcant. ¶ Orat etiam pro timētibus, ſic. Dico quod pauci ſumus qui timemus. Ergo ſic, meritò ipſius timoris quem habemus, fac nobis *notam* in futuro pro rei experientia *dexteram tuam*.i miſericordiā ſaluationis tuæ. Quod eſt dicere. Quia hic te metuimus, da nobis in futuro ſaluationē. per miſericordiam tuam. Et quia aliter ad hanc miſericordiam peruenire non poſſemus: hic interim fac nos *eruditos corde*.i. intellectu cordis ſcilicet, da nobis facultatem intelligendi rectè. Et quia non ſufficit rectè intelligere ſine bona operatione: fac etiam nos eruditos *in ſapientia* .i. in virtutibus & bonis operibus, quæ ſapientia dicuntur, eò quod ex ſapientia procedunt. Quod eſt dicere. Da nobis ſcientiam benè operandi, & virtutes amplexandi. Vel hoc admiratiuè legi poteſt, ſic. Dico quod corripiemur, & corripimur per vindictam tuam. Et quis eſt .i. quantus & quam fœlix eſt, ille qui nouit poteſtatem iræ tuæ: & qui nouit iram tuā dinumerare, præ timore tuo. i. ad hoc vt te timeat? Expoſitio non mutatur. Orat etiam ſic. Dico quis nouit, & hoc quidem pauci noſcunt: & quia paucorum eſt noſcere: & fęlices ſunt qui noſcunt, oro Domine: fac nobis notam in futuro dexteram. i. miſericordiā tuam, ſic vt prius noſcamus poteſtatē iræ tuæ, & dinumerare iræ tuā præ timore tuo. Niſi enim timeremus hīc prius, non vtique nobis in futuro miſericordia notificaretur. Et vt iram ſciamus dinumerare præ timore, fac nos eruditos corde. i. intellectu. Et quia benè intelligere non ſufficeret, fac nos eruditos in ſapientia. i. in virtutibus & bonis operibus. Dico, notam fac dexteram. Et vt nota fiat *cōuertere Domine* ab ira ad miſericordiam *vſquequo*. i. vſq; in quantū tibi placet. Exponit igitur ipſum vſquequo, cùm adiungit *& i.* ſcilicet *iſto deprecabilis*. i. exorabilis *ſuper ſeruos tuos* .i. in ſeruis tuis. Quod eſt dicere. Et ſi non vis conuerti ad miſericordiam, quantum ad perdendos; conuertere tamen quantum ad eos qui tibi ſeruiūt, vt eis miſereris quia tibi ſeruiūt. Cùm dicit ſuper ſeruos. Idem eſt ac ſi diceret, vt ex ſuperiori diſpoſitione hoc contingat, vt ſeruis miſereatur. Deprecabilis propriè dicitur, qui illud dat, quod ab eo oratione poſtulatur. Enunciat ergo miſericordiam futuram quam orauit, ad conſolationem fidelium ſic. Orauit vt notam facias dexteram .i. miſericordiā tuam. Et verè nobis ipſa rei experiētia notificabitur. Nam *repleti ſumus* .i. replebimur *miſericordia tua* quæ *manè* contingit in te Chriſte .i. reſurrectionis beneficio per miſericordiam tuā nobis donando: quod prius in te contingit in mane tertiæ diei. Quod eſt dicere. Facies nos miſericorditer reſurgere die octaua ſicut prius manè primus reſurges, die à paſſione tertia. Et repleti *exultauimus*.i. exultabimus in corporis ſplendore: *& delectati ſumus* .i. delectabimur in animæ benedictione. Et non horariè, ſed in *omnibus diebus noſtris* æternis, qui plures dicuntur propter diuturnitatem, cū vnus & contiguus ſint. Et benè dicuntur noſtri .i. nobis vtiles & neceſſarij. Repetit aūt æquipollenti voce vna, quod dixit, exultabimus & delectabimur, vt addat ſic. *Lætati ſumus*, inquā .i. lætabimur in anima & in corpore, & hoc *pro diebus*.i. in loco dierū præſentium, in *quibus nos humiliaſti*.i. humiliari promiſiſti, in anxietatibus plurimarum paſſionum. Quia verò poſuerat, dicbus, ne parum quid dixiſſe videretur, addit. Pro *annis*, ſcilicet lętabimur: in *quibus videmus* rei experientia *mala*

Deprecabilis quia dicatur.

.i. congruentes tribulationes. Quod est dicere. Quia hic pro Deo persecutionem patimur, in futuro lætabimur. Iuxta illud dominicum. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Quod autem superius breuiter orauit, vbi dixit, eruditos corde in sapiētia, hīc orando repetit, vt amplius dicat, sic. Dico quod in futuro lætabimur. Et vt ad hanc lætitiam peruenire possimus: *Respice* misericordiæ respectu *in seruos tuos*.i. in illos qui tibi seruiunt, alios sibi incorporando, *& in opera tua*.s. in eos qui quod boni sunt, per operationem misericordię tuę sunt. Cùm dicit seruos, meritum eorum innuit, cum vero opera Dei misericordiam; ac si diceret. Et ideò in eos respice, quia tibi seruiunt, alios instruendo. Et adhuc ideò quod enim sunt, operatione tua sunt. *Et* etiam *dirige* ad benè operandum *filios*.i. sequaces *eorum*. Exponit itaq; quomodo Deum oret respicere. Dico respice, *&* hoc modo respice, vt *sit splendor* virtutum & innocentiæ *Domini nostri* Iesu Christi *super nos*.i. in superiori & digniori parte nostri, in anima .s. Quod est dicere. Fiat anima nostra particeps splendoris eius, inquantum est possibile. *Et dirige super nos*.i. ad respectum æternæ vitæ, quæ est super nos, *opera manuum nostrarū* .i. bona opera quę contingunt ex bonis affectionibus nostris, quæ sunt manus per quas animus cogitando operatur. Quod est dicere. Fac nos facere opera bona respectu bonorū supernorum, non respectu fauoris hominum. Et *dirige* in perseuerantiam .i. perseuerare fac *opus manuum nostrarum* .i. bona opera affectionum nostrarum, quæ singulariter opus dicuntur eò quod cum charitate facta non discordia sunt, sed vna massa.

Luc. 6. 21.

IN PSAL. XC.

TItulus XC. Laus cantici Dauid. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est laus.i. ad laudem Dei compositus: & est laus cantici .i. laus iocunditatis .i. laus iocunda: & est laus ista Dauid .i. A cuius quę fide lus, qui in hoc psalmo à propheta inducitur. Propheta enim in primo versu psalmi, in persona sua agens, ostendere intendit, quis sit dicendus esse habitans in adiutorio altissimi, & in protectione Dei cœli. Quem inhabitantem per reliquos versus psalmi inducit agentem, & ad laudem Dei beneficia à Deo donanda, non sibi sed Domino adscribentem: & etiā ipsa beneficia, ad exhortationem suam enarrantem. Et per hoc alios instruit, quicquid boni habent in Dominum refundendum esse, vt & eadem ipsi beneficia consequantur.*

B

QVI habitat in adiutorio altissimi.i. ille qui non est horarius, sed habitans .i. perfectè commorans in adiutorio Dei: in cuius adiutorio bonū est immorari, cùm ipse sit altissimus .i. omnipotens: & ille qui *immorabitur* .i. perseueranter habitabit *in protectione Dei cœli*.i. Dei cœlestium spirituum: in cuius protectione tutū est immorari, cùm adeò potēs sit quod Deus est ciuium supernorum. *Dicet* & verbis & cogitationibus *Domino, susceptor meus*. &cęt. Quod est dicere. Nullum alium perseuerāter adiuuat Deus ad benè agendum, neq; protegit in virtutibus, ne deficiat, nisi illū qui omnia bona quæ habet, non sibi sed Domino ascribens, dicet Domino cū gratiarum actione: O Domine tu es susceptor .i. patronus meus, qui me protegis ne deficiam: & talis susceptor qui es *refugium meum*.i. securitas mea, vt videlicet nō timeam tuo confisus patrocinio, & tu es *Deus meus*.i. recreator, qui me creas in bona operatione .s. qui me adiuuas ad benè operandum. Et quia non sufficit hoc dicere Domino, nisi etiam satagat de proximi instructione: dicet etiā proximis ad instructionem. *Sperabo in eo*.i. ego nullam in me spē habeo ō auditores, sed in Domino eo spero & sperabo .i. spem ponam, vel sperabo me relinques & in eum tendens, vt in eo spem ponam. Sententia eadem est, cùm dicimus in eo, & in eum. Dico quod in eo sperabo:

C

D

& hoc

& hoc, scilicet sperabo. *Quoniam ipse* qui potens est ad me liberandum, *liberabit me de laqueo venantium*, ne in eo capiar. Venatores per similitudinē malignos spiritus vocat: quia sicut feris incautis venatores laqueos tendunt quibus eas decipiunt; ita ipsi fidelibus laqueos, quibus eos illaqueent præparāt. Laqueus igitur eorum est aurum & argentum &c. quæ possiunt esse materia peccandi, & insuper vitia. *Et* liberabit me *à verbo aspero*, ne mihi prævaleat i. ab occulta suggestione, quæ verbum asperū dicitur, eò quod inquietat animum, à similitudine asperi verbi, vel à verbo aspero hæreticorum & infideliū, ne pro eorum conuicijs asperrimis, à recto proposito fidei meæ deficiā. Dico quod dicet Domino susceptor meus &c. & dicet proximis, sperabo in eo &c. & hæc etiam quæ sequuntur, dicet sibi ipsi ad exaltationem, & ad agendum Deo gratiarum actionem. O tu anima mea, spem firmam habe in Domino. Nam tibi iam delatæ ad caulas fidei, *Scapulis suis* i. per doctrinam prædicatorum, qui Dei scapulæ dicuntur, eò quod eorum doctrina oues perditas, scilicet homines Deus ad fidei viam, & ad paradisi ouile reportat, quo per se redire nequeunt: Sicut pastor ouem quā perdiderat inuentam, quæ præ sui debilitate ire non potest, ad caulas ouilis pijs humeris reportat, *obumbrabit*, id est, obumbrationem refrigerij suæ protectionis dabit. Quod est dicere. Refrigerabit te protectione sua ab incentiuis vitiorum, ne nimio æstu eorum deficias. Quod præsignatum est per filios Israel, qui per desertum incedentes, nube obumbrabantur ne ab æstu nimio læderentur. Et est dictum à similitudine strenui ducis, qui militibus suis præsiantibus vmbram prouidet, ne propter æstum deficiant. Dico quod tibi obumbrationem faciet, *&* tu posita *sub pennis eius*, id est, sub refrigerio protectionis eius *sperabis*. Pennæ per similitudinem pro protectione ponuntur, eò quod volucris pullos suos pennis à rapacibus auibus protegit, & ab æstu refrigerat. Dico quod sperabis, & ecce quid sperabis: Hoc scilicet sperabis, quod *scuto circundabit*, id est, circumquaque muniet *te veritas*, id est, vera fides *eius*. Ac si dicat. Cùm hæretici nitentur te ad errorem suum flectere suis falsis argumentationibus, veritas fidei eius immobilis existens in te, circummuniet te, id est, contra omnes hæreses muniet te scuto, id est, protectione inuincibili, quæ erit tibi vt scutum i. reijciēs tibi omnia tela prauarum cogitationum, quæ à diabolo immittuntur. Et quia circundabit te veritas eius, *non timebis* i. non oportebit te timorem habere qui contingat *à nocturno timore* i. à fraude hæreticorū, quæ timor dicitur emphaticè, eò quod timorem incutit, & nocturnum, eò quod obscura est. A similitudine noctis, & latens & deceptoria, cum quædam vera suis falsis argumentationibus admisceant, vt citius fallant. Quod est dicere. Non oportebit te timorem habere, vt à latenti fraude hæreticorum decipiaris. Et non timebis *à sagitta volāte in die* i. ab eadē fraude hæreticorum, quæ rectè sagitta dicitur, eò quod latēter vulneret ad modum sagittæ, & quæ volat in die i. sublimabitur in sapiētia humana, quæ videtur dies i. clara & splendida, ad modum diei. Et quia dixerat eam volare in die: quia dies in bona significatione accipi solet, addit: *& non timebis à negocio perambulante in tenebris*, id est, ab eadem fraude hæreticorum, quæ rectè dicitur negocium. Negocium enim actus aliquis dicitur, qui cum summo studio & labore perficitur: vnde dicitur negocium quasi negans ocium. Dicitur ergo hæreticorum fraudulenta sententia negocium, eò quod in hac valdè studeant & laborent. Quod negocium quamuis videatur esse in die, tamen existit in tenebris stultitiæ. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Dominum, & in ipsas *tenebras perambulabit* i. omnino promouebitur, vt magis &

Scapule doctrina prædicatorum.

Ezech. 34.

Pennæ protectionē.

Fraudes hæreticorū, sagitta cur nominentur.

Negocium, quasi negans ocium.

1. Cor. 3. 19.

gis & magis ad ſtultitiam deuolua-
tur. Et *non timebis ab incurſu* ipſorum
hæreticorum .i. à nimio impetu fa-
cundiæ ipſorum hæreticorum, per
quem incurrunt fidelibus. Vnde in
Cant. 5.2. Canticis ſponſus. Cincinni mei pleni ſunt guttis noctium. *Et* non timebis à *dæmonio meridiano*, id eſt, à collectione hæreticorum, qui in meridiano videntur eſſe .i. ad modum meridici feruentes in bona operatione, cum quædam ſimulatoria bona opera faciant, & clari & ſplendidi in humanis & ſubtilibus ſententijs ſuis falſiſſimis: & tamen dæmonium ſunt .i. vmbra dæmonij. Vnde
2. Cor. 11.14 Apoſtolus. Sathanas transfigurat ſe in angelum lucis. Notandum, quod cum eadem res, ſcilicet hæreticorum fraudulenta ſententia, per nocturnum timorem, & per ſagittam in die volantem, & per negocium, & per incurſum accipiatur; diuerſa tamen, vt oſtenſum eſt, exponenda de eadem re, per has voces denotantur. Non ſolum autem ſperabis, quod ſcuto circundabit te veritas eius, ſed etiam ſperabis quod *cadent à latere tuo mille & decem millia à dextris tuis*, quia ponit dextris, vnde ſolet proſperitas deſignari, innuitur quod debeamus ſupplere à latere ſiniſtro. Per ſiniſtram enim aduerſitas frequenter accipitur. Notandum autem quod à dextris .i. à proſperitate, dicit venire decem millia tentationum, qui numerus quidem maior eſt quam mille ſimpliciter, eò quod vberior tentationum copia in proſperitate, quam in aduerſitate ſuboriatur. Litera verò ſic adaptatur. Hoc etiam ſperabis tu ô anima per ſecuritatē diuinę protectionis, quod mille hoſtes interiores, ſuboriētes à latere tuo ſiniſtro .i. mille occultę tētationes contingētes ab diuerſitate tua cadent .i. dēuincentur oratione tua. Et quia multi hoſtes poſtea cadent, qui prius aliquantulum præualuerunt: addit. Dico cadent, & nō vtcunque cadent, *ad te autem non appropinquabit*. i. ſed ſic cadent, quod nulla illarum mille cogitationum appropinquabit ad te, ſcilicet in conſenſum, vt aliquo modo tibi præualeat. *Verūtamen quamuis* ād te nulla ſit appropinquātura, *oculis tuis* interioribus *conſiderabis*, oculis ſcilicet rationis ſubtilia conſiderantis. Ac ſi dicat. Hoc quod ſolet aliquis in ſe non experiri, non adeò ſolet cognoſcere quid ſit, quam cùm ſi in eo eſſet. Verūtamen quāuis in te non ſint peccata tentationum, ſecundum operationem aut conſenſum: ſcies tamen ex rationis conſideratione in dicare, quam fœdum ac vile aliquid ſint. *Et videbis* rationis contuitu, *retributionem peccatorum* .i. malarum operationum & illicitorum conſenſuum, in futuro à Deo reddēdam. Hoc autem ſatis ad intentionem laudis Dei ſpectare videtur, quod ſuos intātum illuminat, vt conſiderent peccatorum vilitātem & fœditatem, & pro eis retributionem in futuro reddendam, & per hoc peccare exhorreant. Dico quod cadent mille: & hoc non erit viribus meis. Sed ideò *quoniam tu es Domine ſpes mea* .i. hoc facies vt cadāt ideo, quia tu es ſpes mea .i. quia totam ſpēm in te pono, & quia tu *poſuiſti* .i. pones *refugium* meum *altiſſimum*. i. inuincibile. A ſimilitudine turris in altiſſimo loco ſitæ, quæ eſt munitiſſima & inexpugnabilis. Quod eſt dicere. Facies teipſum refugium .i. protectionem meam munitiſſimam. Repetit aūt æquipollenter, vt addat ſic. Quia dixi cadēt à latere &c. Dico ô anima, Dominus eſt ſpes mea & refugium meum. Ideo *non accedet ad te* per conſenſum, *malum*, id eſt, occulta temptatio, & in futuro *flagellum*, id eſt, vindicta huius mali *non appropinquabit tabernaculo tuo*, id eſt, tibi militanti hic Deo. Quod eſt dicere. Nec hic ab occulta temptatione vincēris, nec in futuro occaſione hac puniēris. Et inde huius rei ſecuritatem habeo: *quoniam* Deus ſpes & refugium meum exiſtens *mandauit angelis ſuis* bonis *de te*: non verbis, ſed occulta potentiæ ſuæ inſpiratione, *vt cuſtodiant te*, ne deficias *in omnibus vijs tuis*, id eſt,

in vir-

in virtutibus & bonis operibus, quæ vlæ tibi sunt ad vitam. Leguntur quippe angeli boni viris sanctis a Deo in custodiam & protectionem fuisse dati. Iuxta illud Apostoli. *Hebr.1.14.* Omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Dico quoniã angelis mandabit de te, qui angeli *in manibus portabunt te*.i. in subleuatione auxilij sui te facient promoueri. Manus pro auxilio ponitur, eò quod manuum subleuatione labentibus auxiliamur: & ideò portabũt *ne forte*.i. ne aliquo modo, *offendas pedem tuum*.i. affectionẽ tuã *ad lapidem* offensionis Christũ. Christus cõgruè lapis dicitur, eo quod ad modũ lapidis sit firmissimũ fidei nostræ fundamentum. Ad quem lapidẽ pede cordis offendit, qui squis in mẽte de eo peruersè sentit. Vnde per prophetã dicitur. Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & quicunq; ceciderit super lapidem istum, cõfringetur; super quem verò ceciderit, cõteret eum. Affectio quidem pes mentis dicitur, eo quod per eam ipsa mens cogitãdo gradiatur. Et auxilio ipsorum angelorum portatus, *super aspidem & basiliscũ ambulabis*.i. calcabis & superabis aspidẽ .i. diabolum qui latẽter morder suggestionibus illicitis: ad modum aspidis serpentis, occultè mordentis, *& calcabis* sub affectionibus tuis *basiliscũ*.i. collectionem prauè operantium, qui exemplo fœtido pravæ operationis suæ, alios ad mortem malè operari faciendo trahunt: more serpentis basiliscꝰ, qui fœtore sui anhelitus homines perimit. *Et conculcabis* sic vt nõ cedas, *leonem*.i. persecutores manifestè infestantes ad modum leonis apertè instantis, *& conculcabis draconem*.i. hæreticos, qui prius falsis rationibus suis incautos ligant, & sibi attrahũt, & postea sibi eos confirmãdo deuorant, velut draco qui prius animal aliquod cauda ligat, & postea ligatũ deuorat. ¶ Introducit etiã ipsum Dominũ loquentẽ, & hoc facit ad ampliorẽ gratiarũ actionẽ, & ad maiorẽ auditorum exhortationem, sic. Dico q̃ Dominus mãdauit angelis, dicens ipsis angelis. Diligenter cũ custodite, *quoniã in me sperauit*.i. omnem ſpem suæ saluationis in mẽ posuit. Ideoq; *liberabo eum*, ab omni instantia inimicorũ & interiorũ & exteriorũ, ne ipsi prævaleant, *protegam eum* in virtutibus suis & bonis operibus ne deficiat. Et hoc ideò, *quoniam cognouit* illo verò cognoscere *nomen meũ*, quod est Dominus. Quod est dicere. Cognouit me esse Dominũ, & se seruum, sic vt præceptis meis obedire nõ negligeret. Et *clamauit ad me* intẽsione vocis & deuotionis, *& exaudiam eum*. Hoc modo quod *cũ ipso sum in tribulatione*, & ero secundum auxiliatricem gratiam. Quod est dicere. Custodiam cũ in tribulatione, ne deficiat. Et tandem in morte carnis *eripiam eum* à tribulatione, *& in futuro glorificabo eum* gloria benedictionis æternæ. Et pro hac vita transitoria quam contempsit, *longitudine dierum*.i. æterna vita, *replebo eum*. Repiebo verò, per emphasim dicit. Et quia hic nõ curauit salutem carnis, tunc *ostendam illi salutare meum*.i. saluationem, meæ saluationi conformem, vt sicut ego surrexi, & immortalis & impassibilis fui; sic & ipsi resurgant, & immortales & impassibiles existant. Notandum, quod ostendam illi salutare meum, idẽ est quod superius posuit, glorificabo eum, nisi quia hic determinatur. ¶ Duo versus huius psalmi. f. scuto circundabit te, & à sagitta aliter quàm superius diximus, legũtur iuxta Augustinum, vt tria genera tentationum denotẽtur sic. Dico quod sperabis sub pennis eius, & hoc. f. sperabis, quod veritas .i. vera promissio eius circundabit. i. circummuniet te scuto. i. protectione, & sic quod non timebis à nocturno timore .i. obscura & latenti leui temptatione, quæ dicitur timor, eò quod non adeò grauis est vt magna temptatio: sicut timor est minor, quam periculum vnde timor habetur. Quod est dicere. Adeo te securũ faciet, vt nõ timeas leuẽ obscu-

Hebr.1.14.

Manus pro auxilio.

Caput Christus.

Esa.8.14. Matth.21. Rom.9.33 1 Pet.2.

Basiliscus fœtore anhelitus sui homines enecat.

Tria tentationum genera.

ram temptationem, quæ interdum aliquem incautum ad consensum attrahit. Et etiam non timebis à sagitta .i. à leui manifesta temptatione, quæ sagitta dicitur, eò quod leuius vulneret quàm magna temptatio, ad modum sagittæ, quæ leuius vulnerat quam lancea : sagitta dico volante ad te in die.i.incurrente tibi in claritate cognitionis. Quod est dicere. Non timebis succumbere leui manifestæ temptationi : Et non timebis à negocio .i. à maxima & graui temptatione ; quæ dicitur negocium præ magnitudine grauitatis suæ. Negocium enim de parua re dici non potest : Negocio dico perambulante in tenebris.i.conuersante,& promouente in obscuritate. Quod est dicere. Non timebis succumbere magnæ & graui obscuræ temptationi, & non timebis ab incursu & dæmonio meridiano .i. ab incurrente meridiano dæmonio. Quod est dicere. Non timebis succumbere graui temptationi, & manifeste à dæmonio illatæ, quæ dicitur incursus, eò quod grauis est & maxima: & dicitur meridiana, eò quod aperta est & manifesta sicut meridies. Cætera psalmi mutari non est necesse.

IN PSAL. XCI.

Titulus XCI. Psalmus cantici, in die sabbati. *Quod sic exponitur. In hoc tractatu continetur psalmus .i. bona operatio, qui psalmus est occasio cantici.i.iocundæ remunerationis, dandæ à Deo in die sabbati .i. in claritate quietis æternæ. Sabbatum quippe, quies interpretatur. Quod est dicere. Quam remunerationem dabit Deus fidelibus suis in octaua die, quæ antonomastice dies dicitur pro sua nimia claritate, & dies sabbati.i.quietis æternæ. Vel sic. Iste Psalmus cantici .i. iste tractatus iocunditatis, in quo valde iocundantur fideles, qui hic agunt, est illorum qui ita sunt positi in die sabbati .i. in claritate quietis, scilicet qui tam claram habent conscientiam vt diem, & ab omni prauacogitatione feriantem, quæ ideò iure sabbatum dicitur .i. requies. Et est in hoc psalmo vox cuiusque perfecti, agentis ad iustructionem minorum, de bona operatione : quia bona est cùm cantico facta, & in cithara, & de interitu nolentium bona operari, & de retributione bonæ operationis in futuro.*

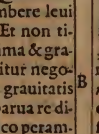

Onum est cōfiteri Domino .i. vtile est laudare te Dominum in puritate deuotionis, cùm Dominus omnium sis: & bonum est *psallere nomini tuo altissime.i.* vtile est benè operari, nō ad fauorem hominum, sed ad honorem nominis tui, cùm altissimus sis.i.omnipotens:ideoque remunerare sufficiens confitentes & psallētes tibi. Dico quod bonum est confiteri & psallere, cūdo scilicet de confessione & psalmo *ad annunciandum* alijs esse in *mane*.i.in prosperitate *misericordiam tuam*. Quod est dicere. Postquā in se confitetur & psallit, bonum est vt aliquis annunciet alijs qui adhuc idiotæ sunt,& qui sibi ob merita sua putant à Deo in prosperitatem dari:hoc quod in prosperitate sunt per Dei misericordiam esse, & eundo ad annunciandum esse *veritatem tuam per nōctem* .i. esse verum & iustum iudicium tuum per aduersitatē. Quod est dicere. Et hoc debet idiotis annunciari à confitente & psallente, qui se putant iniustè aduersa pati, quod per totam eorum aduersitatem eos iustum Dei iudicium comitatur, scilicet quod omnis eorum aduersitas, iusto iudicio Dei cōtingit. Notandum, quod cùm prius ponit bonum esse confiteri & psallere, postea verò annunciare, innuit, quòd prius vnumquemque decet Deo in se confiteri & psallere, postea verò istud idem alijs & exemplo & verbis annunciare. Ostendit autem in quo sit Deo psallendum, cùm addit. Dico quod bonum est psallere, scilicet bonum est psallere *in psalterio decachordo* .i. in anima decem præceptis legis adornata. A similitudine psalterij decachordi .i.

decem

decem chordis adornati quibus re- A
sonat. Quod est dicere. Bonum est ex
affectione animæ decem præcepto-
rum ornatu resonante benè operari,
& non inuitè, sed *cum cantico* .i. cum
summa iocunditate, & existendo *in*
cithara .i. carnis mortificatione. De-
cet quippe carnem mortificare, ne
legi mentis valeat repugnare. Qui
enim sunt Christi, carnem suam, vt
Gala 5. 24. ait Apostolus, crucifigunt. ¶ Osten-
dit autem ad humilitatis exemplum,
per quid ei bonum sit Deo confiteri
& psallere, cùm addit. Dico quod B
bonum est Deo confiteri & psallere,
& hoc ipsum quod mihi bonum est,
non est ex me, sed ex te Domine.
Quia delectasti me .i. me delectari fe-
cisti *Domine in factura tua* .i. in con-
fessione & psalmo quod feci sti esse
in me, & ab hac delectatione non
desistam, sed perseueranter *exultabo*
in operibus manuum tuarum, id est, in
considerationc confessionis & psal-
mi, quæ sunt opera manuum tua-
rum .i. gratiæ tuæ, quæ manus con-
gruè dicitur, eò quod per eam ope-
raris, & meritò in his operibus exul-
tabo. Nam *quàm magnificata* .i. valde C
magnificata *sunt* in me, hęc *opera tua*
Domine. Quia verò posset ab aliquo
quæri, quandoquidem per Dei gra-
tiam benè operaris & psallis, quare
etiam quilibet malus ab eadem gra-
tia ad hoc quidem non adiuuatur;
ostendit hoc insolubile esse, cùm sic
addit. Dico quod bonum est mihi
confiteri & psallere, & hæc opera
magnificata sunt in me, & hæ *cogita-*
tiones tuæ nimis sùt profundæ .i. hę dis-
positiones tuæ profundissimæ sunt,
& inuestigabiles, quod me, scilicet D
ad confitendum & psallendum ad-
iuuas, & alios reprobas. Quia verò se
ignorare innuerat, qua dispositione
à Deo adiuuaretur, cum multi re-
probarentur, ne similiter ignorare
putaretur, ad quid esset malorum
prosperitas deuentura, interitum
eorum ostendit, quem eos ignorare
dicit. Et hoc facit ad auditorum in-
structionē, vt ipsi sibi caueant ne per
ignorantiam, ad eundem interitum
veniant. Hoc itaque sic adaptatur, vt
aliquantulum extra librum suppleatur. Dico quod istæ cogitationes tuæ
nimis sunt profundæ, ideoque à me
ignorantur. Hoc autem non ignoro
quod insipiens & stultus interibunt
in sæculum sæculi .i. in æternum,
cùm hoc sit quod hic floreant breui-
ter & transitoriè, ad modum fœni
cuius flos citò decidit. Cæterùm *vir*
insipiens .i. infidelis qui Deum non sa-
pit, *& stultus* .i. falsus christianus, qui
cùm Dei notitiam habeat, intellige-
re posset, quod mali iusto iudicio
Dei interibunt: Tamen obstinatio-
ne malitiæ suæ excæcatus, *non intelli-*
get hæc, vero & efficaci intellectu, *vt*
intereant in sæculum sæculi, id est, vt
in æternum sint morituri omnes qui
perseueranter operantur iniquita-
tem. *Cùm* hoc sit quod hic *exorti fuerint*
sicut fœnum, id est, cùm hic creuerint in terrena prosperitate, ad si-
militudinem fœni, quod citò cre-
scit, & citò marcescit, & cùm hoc sit
quod hic apparuerint aliis in flore
prosperitatis suæ famosi & glorioſi:
Dico quod ipsi interibunt: *Tu autem*
Domine, fili qui omnipotens visus es,
altissimus apparebis .i. omnipotens
in saluatione tuorum, & in iusta per-
ditione malorum. Quoniam ergo
dixerat, vt intereant, posset quæri.
Quare dicis vt intereant? Ad quod
sic respondet. Benè dico vt intereāt,
quoniam ecce iam mihi certum est vt
præsens, quod *inimici tui* infideles
peribunt in futuro, *& omnes qui ope-*
rantur iniquitatem, scilicet falsi chri-
stiani, *dispergentur* .i. separabuntur à
consortio saluandorum. Quia au-
tem repetit *ecce inimici tui*, ad maio-
rem inimicorum perterritionem fa-
cit. Dico quod ipsi *peribunt & dispер-*
gentur: & ex opposito *cornu meum* .i.
sublimitas virtutum mearum, vel
spes mea quæ fortis est, & in altum
excrescens ad modum cornu, *exal ta-*
bitur .i. magis & magis in altum pro-
mouebitur, *sicut vnicornis* .i. vtpote
cornu meum qui vnicornis sum, sci-
licet vnam habens spem, fidem, &
charitatem, non diuersis hæresibus

implicitus. *Et* in futuro *senectus mea* .i. vita mihi post mortem, à Deo donanda, quę dicitur senectus, eò quod nouissima erit, ad similitudinem senectutis, quæ nouissima pars est vitæ hominis, erit *in misericordia vberi* .i. copiosa. Quod est dicere. Cū hic Dei sim adeptus misericordiam, per peccatorum remissionem, in futuro copiosam misericordiam in senectute mea adipiscar, cùm immortalis fiā & impassibilis. Vel sic. Et senectus mea .i. morum meorū grauitas, quæ pro senectute accipitur, eò quod in senibus morum grauitas existat; erit in misericordia vberi .i. vbertim remunerabitur. Et hoc contuitu, *despexit* i. despiciet, *oculus meus* interior. f. ratio mea, *inimicos meos* interiores & exteriores, *& insurgentibus in me malignantibus* .i. cùm persecutores maligne agentes, aduersùm me persecutionibus insurgent, ad exhortationem mei, ne deficiam, *audiet auris mea* interior, scilicet auris rationis audiet à spiritus inspiratione mihi interius loquentem. Et ecce hoc mihi dicet. Noli timore insurgentium à iustitia tua deficere. Omnis enim *iustus florebit vt palma* .i. ad similitudinem palmæ. Sicut enim palma arbor in inferiori parte propè terram, scilicet hispida est & tuberibus plena, in superiori verò parte speciosa & florida, ita & iustus in hac vita infima hispidus est, & tribulationibus plenus. In superiori verò vita æterna, erit beatitudine floridus & conspicuus: & *multiplicabitur* in beatitudine *sicut cedrus Libani*. i. ad similitudinem cedri Libani, quæ altior est alijs cedris Quod est dicere. In multiplici beatitudine sublimis erit, ad modum cedri Libani. Vel sic. Multiplicabitur vtpotè cedrus Libani .i. candidationis .i. vtpotè sublimes in candidatione virtutū. Libanus quippe, candidatio dicitur. ¶ Verbis igitur Spiritus sancti ad maiorem sui exhortationem appositis; hæc in sua persona agens exponit sic. Spiritus S. dicit ô auditores, quod iusti florebunt, & ecce vobis dico quomodo florebunt. *Plantati* hic. f. per virtutes & bona opera *in domo Dei*. i. in Ecclesia, in futuro *florebunt* in æterna gloria, existentes non in domo Dei .i. in æqualitate angelorum, qui superna domus Dei sunt, sed *in atrijs* illius *domus Dei nostri* .i. in affinitate & minoritate angelorum, quæ per atrium designatur: quod cùm sit domui vicinum, indignius tamen est quā domus & minus gloriosum. Quod est dicere. Sic florebunt, vt cœlicis spiritibus sint aliquatenus affines, non tamen vsquequaq; similes & æquales. Vnde nimirum de Ioanne Dominus testatur. Qui minimus est in regno cœlorum, maior est illo. Quod quidem B. Hieronymus de angelorum minimo dictū esse affirmat. ¶ Quoniam aūt iustos dixerat florem habituros & multiplicandos, determinat quando hoc erit. ne ad præsens videretur esse futurū sic. Dico quod florebunt & *multiplicabuntur*. Hoc autem non statim erit, sed *adhuc* post longum tempus futurum est, quod multiplicabuntur & florebunt, existentes tunc *in vberi senectæ* .i. in vita nouissima, scilicet in vita æterna, quę in omni beatitudine erit copiosa: Vel sic. Multiplicabuntur in futuro existentes hic in vberi senecta i. ideò quia hic permanent in morum grauitate copiosa. Et quoniā aliter non essent multiplicādi, hic interim erūt non murmurātes in aduersitatibus, sed *benè patientes* .i. cum charitate & patientia sustinentes: & adeo benè patientes, *vt* alijs, verbis & exemplis *annuncient*: *Quoniam rectus Dominus* Iesus Christus *Deus noster*, qui hic suos pati disponit, vt per hoc æterna gloria beatificētur. Et non sic rectus vt homines qui ex parte recti sunt, & ex parte iniqui, sed ita perfectè rectus quod *non est iniquitas* aliqua *in* eo. Iuxta quod de eo Moyses dicit. Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus.

Libanus candidatio dicitur.

Matt. 11. in Luc. 7. 28.

Deut. 32. 4.

IN PSAL. XCII.

TItulus XCII. Laus cantici Dauid, in die ante sabbatū, quādo fundata est terra. *Quod sic exponitur.*

Psalmus iste est laus Dauid .i. factus à propheta ad laudem Christi veri Dauid, & est laus cantici .i. nitmiæ iocunditatis, habita in die ante sabbatum .i. in consideratione sextæ diei, quæ est ante sabbatum, scilicet in consideratione sextæ ætatis, quæ designata fuit per diem ante sabbatum, in qua Deus hominem creauit. Leguntur quippe sex mundi ætates, sicut sex septimanæ dies præter sabbatū. Prima *igitur ætas est ab Adam vsque ad Noe.* Secunda *à Noe vsque ad Abraham.* Tertia *ab Abraham vsq. ad Moysen.* Quarta *à Moyse vsque ad Dauid.* Quinta *à Dauid vsque ad Ioannem Baptistam.* Sexta *à Ioanne vsque ad finē mundi. Quæ sexta ætas est ante sabbatum .i. proxima sabbato, scilicet æterna vita, quæ reuera sabbatum est .i. requies quando fundata est terra .i. in qua sexta ætate Deus fundauit in fide & virtutibus terram immobilem, Ecclesiam, scilicet. Est igitur in hoc psalmo vox prophetæ, ostendentis ad Dei laudem præparationem Ecclesiæ per doctrinam Apostolorum, & persecutiones, à principibus terræ ipsis Apostolis illatas, & tandem Dei potentia sedatas.*

Ætatis sex mundi.

A

B

C

D

Dominus regnauit .i. Dominus Iesus, quæ dabitur à Iudæis in mortem, tandem regnabit .i. regnum mundi totius sibi vendicabit, calcata morte. Et per hoc per totum mundum regnabit, quia *decorem indutus est* .i. induet & coniunget sibi per fidē Apostolos, in omni perfectione decoros, quibus ornabitur, vt corpus vestimentis ornatur. *Et indutus est fortitudinem* .i. induet & sibi coniunget eosdem Apostolos, in constantia fortes, à similitudine probi regis, qui decoros milites habet & fortes. *Et* his fortibus & decoris *præcinxit* .i. præcinget *se*, scilicet ornabit se vndique, ad debellandum gentes & sibi subijciendum: à similitudine regis, qui gladio præcingitur ad expugnandum hostem. Quod est dicere. Illi decori & fortes quos induet, erunt eius arma, quibus sibi hostem subijciet. Ostendit itaque ad quid seipsis præcinget, cùm addit. Verè induet decoros & fortes, & eis se præcinget. *Etenim* per eorum prædicationem, *firmauit* .i. firmum faciet *orbem terræ* .i. perfectionem Ecclesiæ. Quod est dicere. Per ipsorum doctrinam faciet Ecclesiam suam, in omni perfectione firmam. Qui orbis adeo firmus erit, *quod non commouebitur*, nec in prosperis nec in aduersis. *Extunc* ergo .i. ex tēpore illo quo terra fundata erit, *parata erit* ô Deus *sedes tua* in ipsa terra, scilicet extūc sedes tua efficietur, quæ longè ante diaboli sedes extitit. Ne verò ipse videretur ante sedis suæ parationem non fuisse, addit. Quamuis extunc sedes tua erit parata, tu tamen *es à seculo* .i. ab æterno sine principio. Per hoc igitur sedes tibi parabitur, & orbis terræ firmabitur, quoniam *flumina* .i. Apostoli, qui corda infidelium doctrina irrigabunt, *eleuauerunt Domine vocem suam* .i. eleuabunt vocem prædicationis suæ, quæ timore depressa fuit in tui passione. *Eleuabunt*, inquā, *flumina vocem suam.* Hoc itaque repetit ad confirmationem, & contra vocem horum fluminum alia *flumina*, scilicet terreni principes, qui flumina dicuntur, eò quod eorum cura in subditam plebem decurrat. A similitudine fluminum, in mare decurrētium: *Eleuauerunt fluctus suos* .i. eleuabunt persecutiones suas, quibus eos in mortem demergant, ad modum fluctuum. Et hoc cōtinget *à vocibus aquarum multarum* .i. propter voces multarum gentium, quæ ad modum aquę erunt instabiles. Quod est dicere. Ideò principes eos persequentur, quia gentes plurimæ eos prophanos & sacrilegos esse diiudicabunt. Vel sic. Et hoc continget à vocibus aquarum multarum, propter voces multorum prædicatorum .s. ideò eos persequētur, quia per eos multos alios aquas effici dolebunt. i. quia multos considerabūt ad exemplum eorum, fore adaquatores hominum per doctrinam. Dico quod eleuabunt fluctus, & istæ elatæ persecutiones principum Deum amari-

cantium *mirabiles*, erunt præ nimia sui immẽsitate & aspirate. Cæterùm *Dominus* erit magis *mirabilis in* his *altis* & profundis elationibus sedandis. Quod est dicere. Dominus quidem ideò mirabilior erit, quoniam has elationes, qua hora voluerit sedabit. Et per hoc eas ô Domine sedabis, quia *testimonia tua* .i. præcepta tua, ab Apostolis prædicata, quæ testificantur vitam complentibus ea, *facta sunt* .i. fient ipsi mari *nimis credibilia*, quantũcunq; videantur ei in primis abominabilia: & per hoc ipsum mare factum *domum tuã* in qua spiritaliter inhabites, *decet sanctitudo* tua .i. decebit sanctitudo à te danda. Quod est dicere. Per hoc quod testimonia tua credent, domus tua efficientur, & decenti sanctitate adornabuntur. Domum tuam dico, ituram per sanctitatem *in longitudinem dierum* .i. in vitam æternam, quæ per emphasim longitudo dierum dicitur, eò quod nunquam sit finienda. Vel sic. Futuram per ipsam sanctitatem, in longitudine dierum. Sententia eadem.

A *quippe per quartam diem, fideles perfectiores in scientia accipiuntur. Sicut enim dies quarta in medio septimanæ existens, tres dies habet præcedentes, & tres subsequentes, ita & perfecti viri noui testamẽti, in medio duorum testamentorum, veteris .s. præcedentis, & noui subsequentis existunt, dum vtriusq; completores esse satagunt. Duo quippe testamenta, per ternarium numerum competenter intelliguntur, eò quod vtroque testamento, si cum diligentia notẽtur, fidei sanctæ trinitatis instructio inueniatur. In veteri nam q; testamento fides trinitatis insinuatur, vbi de Abraham legitur,* tres vidit & vnũ adorauit. *Quia verò hæc eadem fides in nouo denotatur, exemplo multiplici manifestari potest.* ¶ *Benè quidem psalmus iste, laus iocũda fidelium dicitur. In hoc enim psalmo fideles in scientia perfecti, agentes contra falsos christianos impunitatem criminum suorum sibi promittentes Deum laudant, dum eum asserũt iudicaturũ vltione iusta, quos hic iustus inet mitis patientia. Concessiuè quoque agunt, de eorum retributione damnationis, & ne videãtur eis imprecari, cõquerũtur de eorum iniquitate, quam etiã per partes ostendunt. Adhortantur etiam ipsos malos ad rectè viuendum, & intelligendum de Deo, certis rationibus ostendentes, quoniam ipse eorum impietates, & intelligit & videt, & in futuro puniet, & ostendunt bonorum tribulationes, nõ ad eorum vtilitatem repulsionẽ, sed ad beatitudinem. Quos etiam bonos admonent, ad impios contradicendum, sic tamen vt non inse; sed in Domino nõ deficiendi fiduciam habeant. Et hoc totũ fit ad institutionẽ idiotarum, qui cum videãt impiorum prosperitatem & bonorum aduersitatem indignãtur, ignorantes ad quid hæc à Deo permittãtur.*

Trinitatis significatio.

Gen. 18 9.

Matt. 5. 16.

IN PSAL. XCIII.

Titulus XCIII. Laus cantici Dauid, quarta sabbati. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est laus cantici .i. laus iocũditatis. Quod est dicere. In hoc tractatu continetur laus, cum nimia iocunditate facta. Quæ laus est Dauid, designati in quarta sabbati .s. quæ laus est fidelium perfectorum in scientia, qui præfigurati sunt, per negocia illud quod contigit in quarta sabbati. In quarta namque sabbati fecit Deus luminaria terram illuminantia, quæ firma sunt, & à proposito officij sui immobilia, per quæ præsignabantur perfecti: Ecclesiam quæ Dei terra est doctrina, firmiter & exẽplo suo illuminaturi. De quibus ipse Dominus dicit:* Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. *Vel sic iuxta B. Hieronymum. Dauid designati quarta sabbati .i. per quartã diem septimanæ, quæ apud latinos dies mercurij dicitur. Congruè*

Deus vltionum, operator *Dominus* enim est. *Deus*, in quam, *vltionum* operator futurus, *liberè egit* .i. libertatem potentiæ suæ in impios exercebit, quibus impotens videtur, dum cũ eis expectando eos & patiẽdo misericorditer agit. Ac si diceret. Vos impunitatem scelerum vestrorum

vobis,

vobis, ô falsi christiani, promittitis, A cæterum Deus vlciscẽdo se de vobis in futuro, contra vos liberè aget, cũ hoc facere potẽs sit quia Deus, & cũ hoc ad eũ pertineat, quia Dominus. Agunt autem concessiuè de eorum vltione sic. Dico ô Deus quod liberè ages, & sic concedo vt fiat ô Christe; *exaltare*.i. potẽs appare, *qui* quamuis videaris impotens, vel negligens terrena, tamen iudicas dispositione tua *terram* hãc præsentem, vt nihil in ea sine iussu aut permissione tuá fiat. *Et* hoc modo quidem exaltare, *redde* .s. B in futuro *retributionem* iustæ dãnationis *superbis* .i. falsis christianis, nõ pœnitentibus, sed in negligentia pœnitentiæ superbè persistentibus. Ne verò videantur imprecationem fecisse, de eorundẽ malitia piè conqueruntur sic. Quamuis concessiuè dicamus, redde retributionem superbis, tamen *ô Domine: vsquequo peccatores* antonomasticè falsi christiani.i. vsq; ad quam mensuram, vel quãdiu vsquequo inquam peccatores *gloriabãtur* de iniquitate sua? Notandum, q̃ cum hoc sub interrogatione ponũt, se pro eis magnum habere dolorem innuũt. Et est ac si dicat. Tametsi retributionẽ eis reddi concedimus, tamen de hoc quod multum & diu viuendo de iniquitate gloriabuntur, conquerimur. Quanto namq; eorũ gloriatio maior & diuturnior, tanta eorum retributio in futuro erit aspe- rior. Vellemus igitur potius, vt eorũ vita, & gloriatio citò finiretur, vt eorũ retributio mitior haberetur. Non solũ autẽ gloriãtur de iniquitate sua, sed & hanc *iniquitatem effantur*.i. extra fantur .s. publice fantur, *& loquuntur* priuatim inter se. Et vsquequo.i. vsq; ad quã mensurã, vel quandiu malè viuendo effabũtur publice & loquentur priuatè iniquitatem .i. iniqua verba loquẽtur *oẽs qui* perse- ueranter *operantur iniustitiam?* Ac si diceret. Mallemus eorum vitã finiri, vt amplius non possent iniquitatem loqui & effari, & iniustitiã operari, & sic mitius inde punirentur. Exponit igitur ipsam iniustitiã per partes sic. Vere iniustitiam operãtur, & operati sunt. Nam *populum tuum Domine*. s. tibi famulantium *humiliauerunt* cõuitijs & verborũ opprobrijs, *&* eundem populum existentem *hæreditatem tuam* quos .s. ad modum hæreditatis doctrina prædicatorum excolis, *vexauerũt* nimijs tribulationibus. Et non solum hoc, sed & *viduam & aduenam interfecerũt, & pupillos occide- runt*. Quod est dicere. Multos ex fidelibus tuis interfecerũt corporaliter, qui erãt viduis, & aduenis, & pupillis cõparabiles. Vlduis quippe, quia destituti erant à temporalium bonorũ; iã spretorum, solatio, sicut viduę destitutę sunt à maritorum iã mortuorum auxilio. Aduenis, quia non huius patriæ terrenæ ciues se faciũt, sed futuram inquirunt, sicut aduenæ ad patriã reuerti intẽdunt, à qua remoti sunt. Pupillis, quia sunt sine diabolo, qui prius eorum pater extitit, & sine infidelitate, quæ eorum mater fuit, sicut pupilli, quorum pater & mater iã mortui sunt. Vel potest hoc ad literam cõgruè legi. Viduę namq; & aduenæ, & pupilli, sine cuiuslibet auxilio existentes, soliũs Dei auxilio defenduntur; ideoque populus eius dicuntur, vnde idem, pater orphanorum & iudex viduarum dicitur. Dico quod populum tuum humiliauerũt, & hæreditatem tuam vexauerunt, & viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt. Et hęc faciendo; ad cumulum miseriæ suæ *dixerũt*. Securè possumus eos humiliare, vexare, & interficere. Hoc enim, *nõ videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*. sic vt puniat. Ac si dicat. Multum inconueniens fuit, vt illum dicerent hoc non videre, qui Dominus est omnipotens, & illum dicerent nõ intelligere, qui Deus est Iacob .i. eorundem fidelium strenuè luctãtium, quos ipsi humiliauerunt, vexauerũt, & occiderunt. ¶ Facit igitur apostrophã ad eosdem impios, adhortans ad rectè de Deo intelligendum, & videndum sic. Dico quod dicitis ô falsi christiani, quod Deus non intelligit, neq; videt, quæ vos malè in famulos

Psal.67.ô.

eius agitis. Cæterùm vos in populo Dei existentes, non operatione, sed sacramentorum participatione, *qui estis insipientes* .i. potentes ad hoc vt facilè de Deo rectè intelligatis, cùm iam sitis aliquãtulum in eius notitia promoti, & tamen animaduertere negligitis, *intelligite* .i. animaduertite, quia Dominus videt & intelligit, quæ vos in seruos eius malè operamini. *Et* vos *stulti in populo* Dei. f. qui rudes estis & stolidi, & difficiles ad hoc sapiendũ, *aliquando* tandẽ *sapite*, quod hucusque sapere nequistis. f. q Deus audit .i. intelligit & videt, quæ vos malè agitis, & in futuro hæc arguet. Et ecce vnde potest comprobari, eum omnia mala vestra & audire & videre, & in futuro ab eo mala ista redarguenda esse. Nam *qui plantauit aurem non audiet?* verè audiet, *& qui finxit oculum, non considerat*, quæ agitis? vtique considerat. *Et qui corripit* hic *gentes* per scripturas ne peccent, *non arguet* in futuro, per damnationem, negligentes hic correctionem suam? verè arguet. Pro nihilo enim hic corriperet, nisi in futuro argueret. Et *qui docet hominem scientiam* .i. ille qui per doctrinam suam facit illum scientem, qui homo est .i. rationabiliter se habens non scit? vtique *Dominus* scit nõ solum operationes sed etiam quod maius est, ipse scit *cogitationes hominum, quoniã vanæ sunt* .i. ipse scit, quod cogitationes vestræ qui simpliciter homines non spiritales estis, vanæ sunt, & dignæ vltione. Et hoc totum est ac si sic poneret. Inde comprobatur eum audire, quoniam inconueniens esset eũ non audire qui aurem omnium hominum plãtauit .i. de limo terræ formauit: & inde probatur eum videre. quoniam inconueniens esset eum non videre, qui omnem oculũ finxit .i. formauit. Et inde probatur q in futuro arguet, quia aliter superfluè hic corriperet. Et inde conuincitur eum scire, quia inconueniens esset eũ non scire, qui omnẽ hominẽ docet quicquid scit. q Facta exhortatione ad falsos christianos, ostendere intendit, quod tribulationes bonorum ad eorum beatitudinẽ cedũt sic. Ergo quia tu omnia vides, & scis & audis, inde cõprobatur q *beatus* erit *homo* omnis, *quẽ tu* omnia sciens & videns *eruieris* per tribulationes .i. quẽ rudem extra ruditatẽ pones, instruens eũ per multas anxietates, hæc præsẽtia nõ esse summa bona, nec esse appetenda: & esse alia bona, spiritalia. f. quæ appetenda sunt. Suos nimirum Deus per anxietates erudit, quia dum eos permittit hic affligi, & bonis præsẽtibus spoliari, innuit hęc bona nõ esse summa bona quæ sic amittũtur, nec hãc vitã fœlicẽ esse in qua sic affliguntur: sed alia bona summa esse, & aliã vitam æternã & beatã, quæ expetenda sunt. Hoc aũt quod dicit beat⁹ homo quẽ tu erudieris, idẽ est ac si diceret: Eruditio tribulãtionum, causa erit beatitudinis. Et ne beatus homo futurus, hic in tribulationum eruditione deficiat, *docueris eum de lege tua* .i. docebis eum per doctrinã legis tuæ hanc eruditionem patienter esse ferendã. Vnde ipse dicit in Euangelio. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suã quotidie, & sequatur me. Interponit aũtem causam quare eum docebit, cũ addit. Ideò scilicet docebis eum per legem tuam, *vt mitiges ei exasperato à diebus malis* .i. vt des mitigationem patientiæ ei, qui exasperatur à diebus tribulãtionum, qui dies mali dicuntur, eò quod in eis multarum mala tribulationum insistent. Quod est dicere. Ideò eum docebis, vt sub tribulationum pondere non deficiat, à quibus exasperatur. A diebus malis dico, duraturis non in perpetuum, sed tamdiu, *donec fodiatur fouea peccatori* .i. consummetur in futuro damnatio peccatoris, fideles persequentis. Dictum est hoc à similitudine illius, cuius fouea foditur, vt post in eam deijciatur. Et notandum, quod hoc dicit ad bonorum consolationem, & ad malorum perterritionem. Interposita causa quare docebit, ostendit quid docebit, sic. Hoc. f. docebit Dominus per legis suę

Luc. 9. 23.

doctri-

doctrinā, quod ipse *Dominus nō repellet plebē suā*, licet etiā patiatur affligi, .i. hoc docebit, ꝙ nō idcirco permittit plebem suā affligi, vt eam repellat & negligat. Et hoc docebit, ꝙ cū permittat tribulari eandē plebem suam, quæ hæreditas eius est, tamen ipsam *hæreditatem suam non derelinquet*. Cū ponit non derelinquet, datur intelligi per lyptoten, quod hæreditatem suam per tribulationes adiuuabit, vt ipsæ tribulationes sint eis causa saluationis. Dico quod hereditatem suam nō derelinquet, sed adiuuabit, & tandiu adiuuabit *quoadusque iustitia*, .i. Christus qui per emphasim dicitur iustitia. cò quod ab eo omnis iustitia procedat, *cōuertatur* à patientia *in iudicium*. Quod est dicere. Tandiu eos nō repellet, sed per tribulationes adiuuabit, donec Christus ad iniquos iudicandū veniat, quos hic patienter expectat. Non ideo sic determinat, ꝙ postea suos repellat, sed quia illud constat quod postea suos non repellet, non remouet. Hoc autē quod hic non repellet, oportuit ponere, ꝙa hic videntur per tribulationes repelli, & derelinqui. *Et quis* etit *iuxta illā* iustitiam. i. quis erit hic cōformis in virtutib⁹ illi iustitiæ, & in futuro regnabit cum ea à dextris patris? Respōsio. *Omnes* illi erunt iuxta illā *qui sunt recto corde*, nō apparentes per hypocrisim iusti solummodò in facie. Vnde per Prophetā dicitur. Scindite corda vestra, & nō vestimenta vestra. Quod dicit iustos corde futuros iuxta Christum, positum est à similitudine regis, qui chariores & valentiores duces suos, iuxta se in palatio suo sedere facit: & hoc quod interrogatiuè ponit, idem est ac si diceret: Iustitia conuertetur in iudicium, & iuxta illam erūt omnes qui sunt corde recti, nō solummodo specie. Ergo quādoquidem erunt solummodo iuxta illam oēs qui recto sunt corde. *Quis* volens esse rectus corde, *mihi* adiunctus per conformitatem *consurget* de corporeo statu existendo *aduersus malignantes*. i. contradicendo aduersariis Ecclesiæ, hæreticis. s. & falsis Christianis? *Aut quis stabit*. i. & quis perseuerabit *mecum* præliando per contradictionem, *aduersus operantes iniquitatem*? Non enim sufficiet consurgere, nisi sit etiam stare. Malignantes & operantes iniquitatem, ijdem sunt. Dictum est autem à similitudine ciuium, qui nocte ab hostibus inuasi, de lectulis in quibus dormiebant, consurgunt, & murum ciuitatis ascendentes, & ibi stātes, eam ab assultu hostium defendunt. Hoc autem quod interrogatiuè ponit, ad maiorem exhortationem facit. Et est ac si diceret. Ergo quandoquidem recti corde solummodò stabunt iuxta illam, vos omnes quicunq; vultis esse recti corde, & per hoc iuxta illam esse, mihi adhærentes consurgite aduersus malignantes, & state mecum aduersus operātes iniquitatem. Quamuis autem sic adhortor, ad cō surgendum & ad standum, insufficiens tamen per me sum consurgere & stare. *Nisi* enim ideo remansisset, *quia Dominus adiuuit me*, per adiutricem gratiam, *animam ea habitasset*, id est, perseuerans fuisset *in inferno*, .i. in consensu impiorum, qui iure infernus dicitur, eò quod per eum ad infernum veniatur, & *paulominus*. i. per parum defuit anima mea ab eius habitatione. Hoc autem dixit ad exemplum humilitatis, ne confidant idiotæ per se posse stare. Si aūt habeatur, habitauit, sic legetur. Nisi ideo quia Dominus adiuuit me habitasset in inferno anima mea, & paulominꝰ .i. ferè habitauit. Sentētia eadem est, & verè me adiuuisti Domine. *Si*. n. humili confessione *dicebam* adiuua me Domine, quia *motus est pes meus*. i. affectio mea, *misericordia tua Domine adiuuabat me*, ne ex toto deficerem. Quod est dicere. Cùm ab aliqua suggestione illicita affectio mea cōmoueretur & inquietaretur, & ego hoc humiliter tibi cōfitens auxilium tuū orabam ne deficerem, tu misericordia tua me adiuuabas. Et quia non solummodo hoc dicebā tibi, sed etiā multipliciter dolebam de commotione pedis, pœnitens & orās vt mihi illici-

Isaiæ 2. 13.

illicita commotio illa remitteretur, *consolationes* remissionis, quam spiritaliter intellexi mihi à te datam esse per pœnitentiam; *lætificauerunt animam meã*. Consolationes dico datę multipliciter, secundum multitudinem. i. ad modũ multiplicitatis dolorum meorum in corde meo re vera existentium, nõ per hypocrisim in facie apparentium. Quod est dicere. Quia multipliciter dolui de cõmotionibus meis, & tu multiplicem remissionem mihi fecisti, & sic animã meam consolatus es. Per hoc igitur instruit auditores, de cõmissis valdè dolere, vt veniam adipiscãtur. Dico secundum multitudinem dolorũ in corde meo, & meritò in corde meo dolui. Nisi. n. doluissem, sedes iniquitatis essem, & sic tibi nõ adhærerem, nec hic. s. per conformitatem, nec in futuro per beatitudinis participationem. *Nunquid* enim *sedes iniquitatis*, .i. ille in quo sedet iniquitas *adhæret tibi, qui fingis* dolorem vel *laborem in præcepto?* Vtique non adhæret. Quasi diceret. Nullus iniquitatis sedes existens, adhæret, vel adhærebit tibi, qui das præceptum vt nemo sit sedes iniquitatis, & in præcepto illo fingis, .i. disponis labor em. s. disponis vt nõ cum negligentia, sed cum summo labore, & cura perficiatur præceptum istud. Vel si habeamus dolorem, sic legetur. Qui das præceptum, vt nullus sit sedes iniquitatis, & qui in præcepto dolorem fingis. i. qui in completione huius præcepti, disponis dolorem tribulationũ. Quod est dicere. Cùm oporteat cõpletores huius præcepti multiplicem dolorem tribulationum subire, tu fingis. i. disponis dolorem ipsum, vt vnicuique distribuas prout potest pati. Iuxta illud Apostoli. Fidelis Deus, qui non patietur vos temptari, supra id quod potestis. Dico quod fingis dolorem, qui dolor talis est: Scilicet quia impij eũtes malo suo voto, in. i. contra animam *iustũ*, captant ipsam *animam*, & adhuc frequenter *captabunt*. i. frequẽter desiderabunt eam capere deceptionibus suis, & sibi conformare. *Et* quia non poterunt capere, *condemnabunt* effusione & morte *sanguinẽ innocentem*, scilicet sanguinem iusti. Iuxta verò illam lectionem, in qua habetur qui fingis laborem, sic continuatur sequens versus, quem iam exposuimus expositione non mutata. Dico quod non adhæret tibi sedes iniquitatis, & meritò. Nam illi qui sunt sedes iniquitatis captabunt & cæt. Dico quod impij condemnabunt sanguinem innocentem. Ne verò timeamus & deficiam⁹ pro eorum condemnatione: & ille qui *Dominus* est. i. potens *factus est mihi* & meis conformibus *in refugium*. i. in securitatem: & illé idẽ Dominus qui Deus meus est. i. creator, factus est mihi & meis conformibus *in adiutorium* ne deficiamus, refugium & adiutorium, dico existẽs causa *spei meæ*. Hæc enim arra mihi sunt & pignus, quòd spem habeam in futuro lætificandi. Dico quod mihi & meis conformibus sit Dominus refugium & adiutorium: vel Deus meus est factus mihi spei meæ, id est, rei speratæ à me. Quod est dicere. Per tribulationes me adiuuat, vt ad rem speratam, id est, ad beatitudinem æternam tandem perueniam. *Et* in futuro illis qui animam nostram captant, & sanguinem nostrum condemnant, *reddet iniquitatem ipsorum*. i. retributionem iniquitatis ipsorum: & .i. scilicet *in malitia sua*, id est, propter meritum malitiæ suæ *disperdet*, id est, ex toto perdet *illos*. *Disperdet*, inquam, *illos* ille qui *Dominus noster* est. Ideoque de vltione nostra debet satagere, & qui Deus noster est, ideoque illos disperdere potest. Hoc autem ad hoc dicit, vt malos à malitia sua deterreat, ne videlicet sibi ideo promittant impunitatem, eo quod tribulationes ab eis illatæ, sint iustis ad salutem. Non enim ad hoc Deus respicit, quod per tribulationes suas iustis faciunt, sed ad hoc quod malè intendunt.

1. Cor. 10. 13.

IN PSALM. XCIV.

Titulus XCIV. Laus cantici Dauid. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est laus cantici, id est, laus iocunditatis & hilaritatis: & non est Dauid, sed Christi. In hoc quippe psalmo Propheta ex nimia iocunditate laudās Christum venturum, adhortatur Iudæos incredulos, in plenitudine temporis futuros, vt tandem in sexta ætate ad eum fide veniant, & ei exultent & iubilent & confiteantur. Adhortatur q. ne ad Christi vocem corda obdurent, & per hoc æternam requiem amittāt: sicut patres eorum Deum in deserto irritauerunt: ideo q. prostrati ad terra promissionis requiem minimè peruenerūt. Notandum autem, quod in hoc psalmo Propheta quædam verba ponit in persona ipsius Domini, videlicet cum dicit,* vbi tentauerunt me *&c. vsq. in finem. Hoc autem non facit præterquam, cum in historijs & in Prophetijs frequenter habeamus, angelos & Prophetas agentes, multa in persona Domini dicere.*

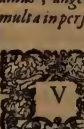

Enite fide in tempore plenitudinis ô Iudæi qui diu fuistis à Deo per infidelitatē remoti, & veniendo *exultemus Domino* Christo. Ac si dicat. Sicut ego tāto ante tempore existens de ipsius aduētu bona affectione exulto, ita & vos tūc temporis futuri de aduentu eius exultate. Et exultare ei debemus, qa Dominus omnipotens est. Et non parū exultemus, sed *iubilemus* ei *Deo salutari nostro.* Quod est dicere. Sicut ego iam ei iubilo. i. nimia & intensa interiori lætitia exulto; sic & vos ei iubilate, quia Deus est, id est. creator, & salutaris. i. salnator. Non solum autem iubilemus corde, sed etiam perseuerantes *in confessione*, id est, in laude oris, *præoccupemus faciem eius*, id est, simus similes seruis præoccupātibus faciem Domini sui, vt sibi cum faciant attentum, antequam alijs negocijs occupetur. Quod est dicere. Seduli & perseuerantes simus in eius laudis confessione, à similitudine seruorū, faciem Domini, vt dixi præoccupantium. Vel sic. In confessione peccatorum nostrorū seduli præoccupemus faciem eius. id est, anteueniamus secundum aduentum eius. Quod est dicere. Peccata nostra in hac vita cōfiteamur, ne in secundo aduētu cum non confitentibus damnemur. Ecce enim nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Secundus autem aduētus rectè facies dicitur, cò quod tunc cūctis Christus manifestabitur, sicut per faciem totus homo cognoscitur. Dixi vt iubilemus Deo. *Et* quia hoc non sufficit, nisi etiam bene operari *iubilemus ei* interius *in psalmis*, id est, in bonis operibus, perseuerando exterius. Dignum est autem vt exultemus ei & iubilemus & confiteamur: *quoniam* ipse *Deus* existens est *Dominus* in rebus: & non qualiscunque, sed *magnus* in potentia, & *rex magnus* in regimine, existēs *super omnes Deos*, id est, dignior & excellentior omnibus prælatis Ecclesiæ, qui deificiati erunt in sanctitate. Iuxta quod Dominus de Moyse dixit: Cōstitui te Deū Pharaonis. Sunt etiam ijdem prælati Domini, cū dominiū habeant & potestatem subditorum. Reges quoque eorundem sunt, vt potè quos doctrina & exemplo suo regunt. Reddit ergo singula singulis, addendo sic. Verè rex magnus est, *quia in manu.* i. in regimine operantis gratiæ *eius sunt fines terræ*, id est, finientes in se terrenitatem. Quod est dicere. Hoc quod fideles sūt in se terrenitatē finientes, per ipsius regimen est. Et hoc apparet quod rex magnus est, & verè magnus Dominꝰ est, *quoniam altitudines montium.* i. alti mōtes pfecti. i. possessio *ipsius sunt.* Quod est dicere. Hoc quod perfecti in virtutibus & sanctitate sunt alti, inde contingit quod eos inhabitādo possidet, & eis dominatur. Et in hoc apparet eum magnū Dominū esse, quoniā magni Domini est magnam possessionē habere. Et in hoc quoq; patet eū magnū Dominū esse, *quoniā ipsiꝰ* possessio *est mare.* i. ipse possidet infideles

Peccatorū confessio. 1. Cor. 6. 2.

Exod. 7. 1.

fideles Deũ amaricantes, vt non liceat eis in sanctos fœuire, nisi quantum ipse permittit. *Et* in hoc probatur quod Deus magnus est, quoniã *ipse* q. eius possessor est. *fecit* etiã *illud* mare, .i. creauit amaricantem populum: nõ secundum q. mare est. sed secundum quod creatura. *Et* per hoc quoq; cõprobatur Deus magnus esse, q. *manus eius formauerunt siccam*. i. operantes gratiæ eius formosam in virtutibus & bonis operibus fecerũt Ecclesiam, prius in Adam deformatam: quę Ecclesia sicca est. i. sitiẽs doctrinam verbi Dei, ad modum terræ siccæ, aqua repleri sitientis. Interposita eius laude, huius laudis occasione repetit supradictam exhortationem, vt addat. Dixi quod Christus erit Deus rex, & Dominus magnus: ergo quia talis & talis erit, ô Iudæi, in eius aduentu futuri *venite* ad eum fide, & veniendo *adoremus* eum. i. sicut ego eum adoro, id est, intensè & specialiter orando veneror, ita vos etiam adorate: *& procidamus*. i. humiliemur in anima: quod signatur per hoc quod in corpore ad terram procidimus: *& ploremus* peccata nostra: & non ad aspectum laudis hominum, sed *ante Dominum*. i. ad aspectum Domini *qui fecit*. i. creauit nos: ideoq; eũ adorare debemus: & *quia ipse* qui videtur ex tẽpore natus, tamẽ *est Deus noster*, non recens Deus, sed Deus æternus, quem nos prophetæ colimus & adoramus. Dico quod ipse est Deus noster, & *nos* sumus *populus pascuæ eius*. i. populus quem ipse pauit in deserto manna in patribus nostris: & quẽ etiam pascit lege: *& sumus oues manus* .i. operationis *eius*. i. operatus est per gratiam in deserto, vt ouibus similes, essemus, non arantes nec seminantes, & omnia necessaria habentes, sicut oues, quibus sine aliquo labore omnia necessaria à pastore prouidẽtur. ¶ Facta exhortatione in persona sui, apponit sancti Spiritus comminationem, vt magis eos attrahat, qui eos adhortatur, ne ad Domini Christi vocem corda sua obdurent, sic. Adhortatus sum vos ô Iudæi ad exultandum Domino Christo, & iubilandum & eum adorandum, cùm sit Dominus noster, & nos simus oues pascuæ eius. Adhortatur quoque vos Spiritus sanctus, vt ei obediatis, dicens: *Si audieritis vocem* prædicationis *eius*, sicut verè *audietis hodie*. i. sexta ætate, quæ vobis erit hodie, id est, præsens, sicut hodierna dies, quæ cùm præsens sit hodie dicitur: *nolite obdurare*. i. contra hanc vocem indurare *corda vestra*, negligendo eam: sicut fuerunt indurata corda patrum vestrorum in irritatione. i. tunc quãdo Deus fuit irritatus. Hodie etiam dicitur sexta ætas, quia clara est per doctrinã Christi & splendida ad modum dici. Quoniam verò dixerat *sicut in irritatione*, cùm multæ fuerint eorum irritationes aduersus Deum, de qua irritatione dicat ostẽdit, cùm addit. Dico nolite obdurare corda vestra sicut in irritatione. s. nolite obdurare, *secundum diem temptationis*, id est, ad similitudinem dici temptationis factæ *in deserto*, *vbi*, id est, in quo deserto *tentauerunt me patres vestri*, dubitantes an eis possem dare potum & escam: quorum filij vos estis, non solummodò secundum generationem, sed etiam secundum incredulitatis conformitatem. *Probauerunt*, inquam me. i. temptauerunt, *& viderunt* oculis corporis mirabilia *operationis mea*, quæ operatus sum in eis, *quadraginta annis* in deserto. Hoc autem totum est, ac si sic breuiter poneret. Vos increduli Iudæi, vocem ipsius Christi audituri, nolite corda vestra obdurare, ad modum patrum vestrorum, eum in deserto temptantiũ, & opera eius, annis quadraginta, videntium, & ad hoc tamẽ corda obdurantium. Dico quod me temptauerunt: ideoq; *offensus*. i. iratus *fui generationi illi* pessimæ. Offensus pro irato ponitur, eo quod offensi soleant irasci. Dico quod fui offensus, & offensus tamen ad eorum correctionem *dixi semper*. i. frequenter per Moysen, & cæteros eorum doctores, *hi errant corde*. per infidelitatem. *Et* licet hoc ad ipsorum cor-

Hodie.

rectio-

rectionem dixisſem : *isti* tamen *non cognouerunt* sic vt complerent *vias meas*. i. præcepta mea, quæ complentibus viæ sunt ad vitam ; non complentibus autem ad mortem. Et quia non cognouerunt *si vnquã intrabunt in requiem meam* æternam, vt *iurauí*, .i. ceu firmiter constituí *in ira mea*. i. in iusta vindicta mea, quod nõ intrabunt, tunc non sum ego iudex verus & iustus. Si hoc autem ad nimiam comminationem & ad audientium correctionem, ne similiter corda obdurent & requiem amittant, suspensiue ponit. Et est ac si diceret. Quia *non cognouerunt vias meas*, non intrabunt in requiem meam æternam. *Iurauí* enim hoc *in ira mea*. Vel sic secundum aliam translationem. Quibus iurauí in ira mea quod *non intrabunt in requiem meam*, id est, in terram promissionis, vbi erit requies, quam filijs eorum dabo. Et quandoquidem iurauí quod non intrabunt, si ipsi intrabunt in illam requiem meam, tunc ego mendax sum.

IN PSALM. XCV.

Titulus XCV. Quando domus ædificabatur post captiuitatem, canticum Dauid. *Quod sic exponitur. Istud canticum, id est, iste psalmus dictus canticum, ideò quod exhortetur ad cantandum nouum canticum : vel quia fuit cum nimia iocunditate & hilaritate factum, est Dauid Prophetæ: factum ab ipso Propheta quando domus ædificabatur in cõsideratione ipsius Prophetæ, post captiuitatem. Quod est dicere. Tunc composuit hoc canticum, quando per spiritum Prophetiæ iam cõsiderabat quod humanum genus, quod per Adam destructum erat, & in captiuitatem adductum: tandem post captiuitatis tempus per Christum erat in virtutibus ædificandum, ad hoc vt Dei domus esset, in qua ipse spiritaliter habitaret. Bene verò ponit ædificabatur. Iam enim ipsi per considerationem Prophetæ domus ædificabatur, quæ post longum tempus realiter erat ædificanda. Considerans autem Propheta domus hu-*

ius ædificationem futuram, omnes illos qui in domo illa futuri sunt, ad cantandum Deo nouum canticum exhortatur. Vt verò canticum hoc cantetur, prædicatores huius domus prælatos, vt Dei mirabilia gentibus annuncient, ipsos ij. gentes vt eis obediant admonet, affirmans omnes exultaturos esse, qui in ea domo ædificati erunt, cùm Deus iuste mundum iudicabit. Hoc autem ea intentione facit, vt omnes ad participationem huius domus ædificandæ, & ad cantandum nouum canticum attrahat.

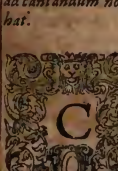

Cantate Domino Christo *canticum nouum, cantate*, inquam, non solummodo Iudæi, sed *omnis terra*. i. omnismodi terreni & ludei & gẽtes. Canticũ nouum dicit illa præcepta, quę non fuerũt data in veteri testamento, sed in nouo tantũ, in quorum completione Deus velut in cantico delectatur; vt inimicos diligere, tertena spernere, mori pro proximo, & cætera huiusmodi. Vnde Dominus in Euangelio dicit: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et alibi. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquã Scribarum & Pharisęorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Hoc autem quod dicit, cantate Domino canticum nouum, idem est ac si diceret. Agite cum delectatione ad honorem Domini nouum canticum. s. complete præcepta, quæ ipse in nouo testamento dabit: & non inuitè, vel ad fauorem hominum, sed *cantate*, id est, cum cantico complete, cùm iocunditate scilicet, & hoc *Domino*, .i. ad honorem Domini. Quia autem ter ponit cantate, ad inculcationem facit, vt plus exhortetur: siue ter repetit ad ostensionem trinitatis. Ac si dicat. Cantate Domino patri, cantate Domino filio, cantate Domino spiritui: & cantando *benedicite nomini eius*, id est, sublimate & glorificate

Ioan.13 34.

Matt.5. 20.

Præfiguratio Sanctissimæ Trinitatis.

hoc

hoc nomen eius, quod est Dominus, benè viuendo, & omnia bona opera agendo. Quod est dicere, bonis operibus insistite, quæ causa sint quare nomen Dei à videntibus benedicatur. Sicut enim per malè operantes, nomen Dei inter gentes blasphematur, ita & per benè agentes exaltatur. ¶ Facit autem apostrophan ad Prælatos, sic. Adhortor omnes qui in domo Dei futuri sunt tam Iudæos quã gentiles, ad cantandum nouum canticum Domino, & benedicendũ nomini eius. Cæterùm quia aliter non cantaretur à gentibus hoc canticum, neq; nomen Domini benediceretur, vos prædicatores *annunciate salutare* .i. saluationem *eius* Domini Christi, quomodo videlicet mundum morte sua saluabit. Dico annunciate, & hoc *de die* eundo *in diem*. i. de claritate noui testamenti in claritatem veteris, & de claritate veteris in claritatem noui. s. sic annunciate, vt prædicationem vestram, authoritate vtriusq; testamenti confirmetis, proferẽdo de thesauro cordis noua & vetera. Vel eundo de die in diem. i. de vna clara virtute & operatione in aliam clariorem virtutem & operationem, ne cùm alijs prædicaueritis ipsi reprobi efficiamini. Vel eundo de die in diem. i. de claritate patris in claritatem filij, & de claritate filij in claritatem patris, vt. s. per vnam, alteram ostendatis. Vel eundo de die in diem ad literam. s. frequenter per singulos dies annunciate salutare eius. *Annũciate* etiam *inter gentes*. i. in plenitudine gentium, *gloriam eius*. s. Domini Christi. i. annunciate eum gloriosum esse. s. annunciate eum Dominũ esse & Deũ & omnipotẽtẽ, & cætera q̃ ad eius gloriam pertinẽt: & *in omnib⁹ populis*. i. in plenitudine omnium populorum annunciate *mirabilia eius*, quæ in genere humano operabitur. Exponit autem quomodo gloriam eius annuncient, sic. Dico annunciate gloriam eius. s. annunciate, *quoniã* ipse qui paruus & quasi seruus apud Iudæos videbitur, est *Dominus*: & nõ qualiscunque Dominus, sed *magnus*, cui omnia subdentur. *Et* qui despicabilis videbitur, *laudabilis* est. i. laude dignus, & non parum, sed *nimis*. i. vltra quam omnis creatura posset laudare. *Et* qui timere videbitur in passione: *terribilis* erit. i. metuendus ab inimicis: & nòn parum, sed terribilis *super omnes Deos*. i. plusquam omnes perfecti ab eo deificandi. s. cùm ipsi potẽtes sint orationum suarum merito inimicos punire: ideoq; terribiles, ipse multò magis ad puniendum potens terribilior est. Ne verò videretur dicere de dijs gentium, quæ vtique laus non esset egregia, remotionem sic facit. Dico eum terribilem super omnes deos, non hoc autem dico de dijs gentium: *quoniam omnes dij gentium dæmonia* sunt, ideoque indigna esset huiusmodi comparatio. Dæmonia quippe idola gentium ingredientia, respõsa dabant, ideoque à gentibus quasi dij colebantur. Addit autem ad aggerationem laudis, *Dominus autem cælos fecit*. Istud autem, pro sed ponitur, & est augmentatiuum, quod sic adaptatur. Non solummodò terribilior est dijs, sed & ipse Dominus omnium existens, fecit ipsos deos cœlos, hoc. s. quod cœli sunt. i. in sanctitate sublimes eo faciente per gratiam sunt. ¶ Et exponit etiam quomodo adhortetur prælatos ad annunciandum mirabilia eius in populis, sic. Dico vt annuncietis mirabilia eius in populis, & ecce mirabilia, quod *in conspectu*. i. in cognitione *eius*, est *confessio & pulchritudo & magnificentia*. i. confitentes per confessionem, pulchri in innocentia effecti, & sancti in omni virtute, qui magnifici erunt in futuro. Quod est dicere. Hoc annunciate q̃ ipsi qui per fidem eum conspicient, confitebuntur peccata sua. Et cum in hoc videantur fœdi, per hoc erunt in innocentia pulchri, & in omni virtute sancti, & tandem in futuro erunt in æterna beatitudine magnifici. Et hæc magnificentia *& sanctimonia* erunt *in sanctificatione eius*. i. hoc quod hic sancti erũt & in futuro magnifici, erit eo magnificante, non

Rom. 2. 24.

A B C D

pro-

propter merita ipsorum. ¶ Facta exhortatione ad prælatos, ipsas gentes quibus prædicaturi sunt, adhortatur ad obsequendum sic. Dixi adhortatorie prælatis, vt annuncient vobis ô gentes gloriam & mirabilia Christi. Adhortor quoque vos *o patria gentium*, id est, multa & diuersa regna gentium, *afferte Domino* Christo per prædicationem prælatorum *gloriam* fidei, scilicet glorificate eum fide: *& honorem* confessionis oris *afferte Domino*. s. vt ore laudem ei confiteamini. Corde enim (vt Apostolus asserit) creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: & *gloriam* afferte *nomini eius*, benè viuendo: & si necesse fuerit vos pro eo mori, *tollite*, id est, afferte vos ipsos *hostias* Deo, moriendo pro eo sicut ipse pro vobis. Iuxta quod dicit. Qui vult venire post me, tollat Crucem suam & sequatur me. Dico tollite hostias, *& sic introite in atria eius*: introite, scilicet in conformitatem atriorum eius, id est, in conformitatem Apostolorum, quorum doctrina itur ad Deū, sicut per atria in domum introitur, ideoque atria dicuntur. Quod est dicere. Verè debetis vos hostias afferre, si oportuerit: nam sic Apostolis conformes eritis, alioquin verò nequaquam. Quia verò multi hypocritæ & hæretici videntur simulatione introire in conformitatem atriorum, qui penitus ab Ecclesiæ vnione discedunt, addit. Et introcundo in atria, *adorate*, id est, recte veneramini *Dominum* Iesum Christum, perstistendo *in atrio sancto eius*. i. in vnitate caritatis Ecclesiæ, quæ est atrium sanctum eius. Si enim (testante Apostolo) tradidero corpus meum, ita vt ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Atriū sanè præsens Ecclesia dicitur, eò quod per eam ad cœlestē Sion intratur, sicut per atrium in domū. Dico vt patrię gentium Deo afferant gloriam & honorem, & non paucæ patriæ, sed vt vniuersaliter dicam, *commoueatur* ab errore ad fidem *vniuersa terra*, id est, vniuersimodi terreni. Vel potest optatiue legi. Dixi vt patriæ gentium afferant Deo gloriam fidei, & ità fit. Commoueatur. s. vniuersa terra, quæ commotio contingat *à facie*, id est, à cognitione eius Domini Christi. Et postquam ô gentes commotæ eritis, vt & posteræ gētes commoneantur, *dicite in gentibus* id est, annunciate in plenitudine ipsarum gentium, *quia Dominus* Christus *regnauit*, id est, regnum totius mundi sibi acquisiuit, calcata morte. Vel dicite in gentibus. i. in infidelibus. Dico quod hoc debetis dicere, quia Dominus regnauit, & inde cōprobatur eū regnum sibi acquisiuisse. *Etenim correxit orbem terræ*. i. perfectionem terræ. s. illos quos ex terra fecit orbem. i. perfectos, cùm prius essent distorti in vitijs correxit. i. rectos fecit in virtutibus. *Qui* orbis *non cōmouebitur* omnino à perfectione sua, & si secundum quædam debilia membra commoueatur. Non solum antē dicatis quod regnauit, sed etiam ad hoc vt magis infideles cōmoueantur dicite, quoniam in fide *iudicabit populos* fidelium, & infidelium *in æquitate*: bonos saluando, malos autem iustè damnando. Et hac consideratione quia iudex erit, *lætentur cœli*. i. prælati qui alios compluunt, vt cœli terram, qui in iusto iudicio illo remunerabuntur: *& exultet terra*, tunc etiam remunerandā. Illi. s. exultent, qui compluti sunt & fructificantes: à similitudine terræ, quæ compluta fructificat. Ne verò *mare*, id est, populus amaricans & infidelis, in illo iusto iudicio propter infidelitatem damnetur, *commoueatur* mare ab infidelitatis amaricatione ad dulcedinem fidei, & non solummodò aliqua particula illius maris, sed *& plenitudo*, id est, maxima multitudo *eius* maris. Et hac securitate hic lætentur omnes cœli & terra, quoniam in futuro *gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt*. i. gaudebūt perfecti ex Iudeis de hoc quod hic campi erunt, id est, culti in fide ad modum camporum: & omnia quæ in eis sunt gaudebunt. i. omnes

Rom. 10. 10.

Matt. 16. 24.

1. Cor. 13. 3.

Atrium curia. Ecclesia dicatur.

virtutes quæ in eis erunt hic, causæ erunt quare in futuro gaudebunt.

Non solum autem fideles ex Iudæis gaudebunt, qui rectè campi dicuntur: sed & *tunc* quando campi gaudebunt, gaudebunt quoq; omnia. i. omnisimodi *ligna syluarum*. i. gentiles, qui prius incultibiles existentes & agrestes, vt ligna syluarum, fient cultibiles hic per fidem, & fructum dulcem bonorum operum proferentes. Et hæc exultatio continget *à facie*, id est, à cognitione *Domini*, scilicet ideò gaudebunt, quia hic Deum per fidem & bonam operationem cognoscent. Et ideo quoque exultabunt, *quia venit*, id est, veniet: *veniet*, inquam, *iudicare terrã*. i. terrenos omnes, tam fideles, quam infideles. Exponit autem hoc per partes, sic. Dico quod veniet iudicare terram.

Iudicabit enim *orbem terræ*. i. illos qui ex terra fient perfecti *in æquitate*. i. iustè retribuendo eis æternam beatitudinem: & iudicabit *populos* infideles *in veritate*, id est, in vero iudicio, damnando eos merito iniquitatis eorum. Hoc autem ideo dicit, vt per hoc illos, qui iam boni sunt, ad melius promoueat, malos verò deterrendo ad fidem, & ad cantandum nouum canticum attrahat. Vel à facie, id est, à præsentia Domini quem videbunt: quia venit, id est, veniet manifestus, & de eius aduentu gaudebunt. Vnde legitur. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube, cùm potestate magna, & maiestate. Et cum de ipsius aduentu simpliciter valdè possent gaudere, multò magis de hoc gaudebunt, quoniam venit iudicare i. quoniam ad hoc venit, vt omnes homines iudicet.

Luc. 21. 27.

IN PSALM. XCVI.

Titulus XCVI. Psalmus Dauid, quando terra eius restituta est. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid Christi, completus quando terra eius restituta est, scilicet Prophetia huius psalmi completa fuit in Christo, vero Dauid: quando terra eius restituta est. i. quando humanum genus, quod prius existens terra eius, id est, regnum & possessio eius ablatum fuit à regimine eius, per prævaricationem Adæ, restitutum fuit ei, vt iterum cederet in regimen eius per fidem: quod equidem contigit per obedientiam mortis eius. Quæ restitutio regni Christi præfigurata est in Dauid Propheta, cui Deus regnum ab inimicis ablatum restituit, inimicis eius omnibus deuictis.*

¶ *Dicitur autem psalmus iste esse Christi, non quod hic Christus loquatur, sed quia Propheta in hoc psalmo agens de Christo, ostendit quomodo sibi regnum in gentibus acquisiuit per miracula & doctrinam Apostolorum. Et hoc ea intentione facit, vt occasione benignitatis eius quam ostendit, adhortetur eos, vt malum odiant, & bonum diligant: quandoquidem regnum eius sunt. Et notandum quod more prophetico quod adhuc futurum est, quasi præteritum enunciat, ex certitudine nimia.*

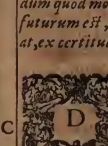

Dominus Christus *regnauit*, id est, regnũ totius mũdi sibi acquiret, calcata morte, & diabolo deuicto. Idcoque *exultet terra*. i. homines gaudeant, iam facti terra eius fructifera. Quia verò dixerat indeterminatè terra, determinat hoc, cùm addit, *Lætentur insulæ multæ*, id est, illam terram dico lætari, quæ est multiplex insula. Cùm dicit multæ, innuit se hoc velle de multis Ecclesijs gentium dicere, quæ multæ sunt, quantum ad diuersitates linguarum, vna verò quantum ad fidem. Quæ etiam insulæ congruè dicuntur, quia à tribulationibus interius & exterius insurgentibus, demergi nequeunt: ad similitudinem insularum, quæ à circunquaq; instantibus fluctibus non obruuntur. Dico quod sibi regnum acquiret, & hoc per nubes & caligines. *Nubes* enim *& caligo* sunt *in circuitu*. i. in famulatu eius, vt sibi regnum hoc præpararent: Apostoli scilicet dicti nubes, eò quod

Nubes cur Apostoli.

alios

alios complectuntur & caligo per emphasim, id est, caligine plenos, eò quòd arcanis Dei obscurissimis, quantum ad alios non videntes, repleti fuerunt. Vnde Apostolus audiuit arcana verba, quæ nō licet homini loqui. Hoc verò quod tali caligine fuere repleti, multum ad regni cōstitutionem attinuit. Si enim penitus arcanis interius sapientiæ carerent, quid prædicandum esset, & quid non, discernere nescirent. Et illæ nubes *iustitia & iudicium*, id est, iusti in vita, & iudices illius regni, habentes. s. officium instruendi subiectos, & *correctio sedis eius*, id est, correctione sua facientes illos, qui per infidelitatem erant distorti, sedem eius, id est, tales in quibus Dominus spiritaliter sedeat. Vel correctio. i. correctores. s. si in aliquo distorquentur subditos, qui iam sedes Domini sunt. Cùm eos nubes & iudicium dicit, officium prædicationis habere ostendit.

Cum verò caliginem & iustitiam vocat, ad officium hoc eos idoneos esse comprobat. Cæterùm cùm eosdem asserit esse correctionem huius negocii, in eis esse demonstrat operationem. Et hoc quod correctione sua eius sedem præparabunt, non ex ipsis nubibus erit, sed inde hoc continget, quod *ignis*. i. feruor & illuminatio Spiritus sancti *præcedit*, id est, præcedet in gentibus *ante ipsum* ante iessionē eius Domini Christi. Quod est dicere. Per hoc eius sedes efficientur, quia sancti Spiritus gratia prius in eis adueniet: *& ignis ille inflammabit inimicos eius*, id est, interius accendet flamma fidei, ipsas gentes inimicas per infidelitatem, vt faciat amicas per fidem. Per hoc autem in eas ignis aduenier, quod *illuxerunt fulgura eius orbi terræ*, id est, resplendebunt omnibus gentibus habitantibus orbem terræ miracula eius, quæ per Apostolos operabitur: dicta fulgura, cò quod videntes se attonitos & stupidos faciant, ad similitudinem fulgurum, oculos hominum suo fulgore tangentium.

Et illa fulgura *vidit terra, & commota est*, id est, illa miracula videbunt terreni, & adueniente in eos igne gratiæ specialis commouebuntur à terrenitate ad specialitatem. Vel sic. Dico quod nubes erunt correctio sedis Domini, ante ipsum Dominum tamen, id est, ante sessionem eius antea. s. quam in eis sedibus factis sedeat, ignis præcedet. i. feruor iræ veniet in ipsas gentes, & inflammabit. i. interius accendet inimicos eius gentiles. Indignabuntur enim de eorum correctione. Et hic ignis non erit in paucis inimicis, sed *in circuitu* eius, id est, in omnibus demorantibus in circuitu eius. i. circumquaq; vbiq; terrarum. Sciendum autem, quod in circuitu eius in superiori sententia sicut in hac legitur. Dico quod ignis inimicos inflāmabit, sed inde non est curandum. Nam fulgura eius allucebunt omnibus inimicis, existentibus in orbe terræ: & videbit terra. i. populus inimicorum hæc miracula & commouebitur. Sententia huius versus vltimi non mutabitur. Non solum verò plebs commouebitur, sed & *montes fluxerunt*, id est, diuites in possessione sublimes fluent à duritia sua, & efficientur molles, id est, ad bene operandum habiles. Et hoc cōtinget à facie Domini, id est, à cognitione Domini: & non qualiscunque Domini, sed à facie Domini *omnis terræ*. s. quia Dominū totius terræ per fidem cognoscent, à duritia sua diffluent, *sicut cera*. i. ad comparationem ceræ, ad conspectū ignis fluctis. Vt igitur montes fluant à conspectu Domini, *annunciauerunt*. i. annunciabunt *cæli*, id est, prædicatores *iustitiam*, eius Domini. i. hoc annunciabunt, quod à Domino erit omnis iustitia. i. omnis peccatorum remissio & iustificatio: *& ipsis annunciantibus omnes*, id est, omnismodi *populi viderunt*, id est, videbunt fide *gloriam eius*, id est. cum gloriosum esse, scilicet eum Deum esse credent, & regem & omnipotentem, & cætera quæ ad eius gloriā pertinent. Et quia omnismodi populi fide videbūt, opto & hortor, vt *confundantur* bona

confusione, exemplo populorum credentium *omnes qui adorant*, id est, vt Deos venerantur, *sculptilia*, idola: & non solum qui adorant, sed *& qui gloriantur in simulacris suis*, id est, in simulacris à se factis, quæ adorant. Ac si dicat. Si homines vel cunctas viuas creaturas adorarent, minus miserum esset. Quanto ergo miserius est, simulacrum hominis adorare, præsertim cum adorare, qui simulacrum illud composuit? ¶ Facit autem apostropham ad angelos, concedens vt Deum adorent: non vt angeli egeant adhortatione sua, sed vt bonum votum suum ostendat, & exemplo angelorum authorizabili, incredulos ad adorandum Deum attrahat, sic. Dico quod quidam erũt adorantes sculptilia, Deum adorare negligentes. Sed cum hoc homunciones miseri negligant, vos saltem *omnes angeli eius* qui valde rationabiles estis, *adorate*. i. summo & speciali cultu veneramini Dominum Christum. Dico quod populi videbunt gloriam eius: hoc autem *audiuit*. i. audiet *Sion*, *& lætata est*. i. lætabitur. Quia verò Sion ponitur, & pro fidelibus Iudæis, & pro infidelibus, determinat de qua Sion dicat, sic. Dico quod lætabitur Siõ, *&* i. scilicet *exultauerunt filiæ Iudæ*, id est, exultabunt de fide populorum filię cõfessionis. f. fideles primitiui de Iudeis, confessores nominis Dei in manifesto, non deficientes in tribulationibus, qui congruè fœmininæ filiæ dicuntur, eò quod in cultu virtutum sint pulcherrimi. Speciosior enim cultus est filiarum, quam filiorum. Dicuntur quoq; filiæ, eo quod habiles sint ad alios in fide generandum, sicut filiæ ad filios pariendum. Exultabunt inquam, & hoc *propter iudicia tua Domine*: quia. f. iudicabis non solum Iudæos, sed & gentes saluare. Non est enim acceptio personarum apud Deum. Et meritò exultabũt de iudiciis tuis: *quoniam tu* qui quasi seruus videberis *es altissimus*. i. omnipotẽs dominans *super omnẽ terram*. tam super Iudæos, quam super gentes: & *nimis exaltatus es*. i. valde exaltatus eris ab omni gente *super omnes Deos* earum. Quod est dicere. Cùm adhuc infideles valde Deum fidos exaltent, multò magis postquam ad fidem venient exaltabunt ore, & corde & voce & opere. Vel sic continet. Propter iudicia tua exultabunt filiæ Iudæ, & ecce iudicia. Quoniam tu es altissimus Dominus super omnem terram. i. hoc iudicabis vt omnis populus terræ, tam gẽrilis quam Iudaicus, te reputet altissimum Dominum, & exaltet te super omnes Deos. Cùm dicit Iudæos fideles de salute gentium exultare, innuit eorum authoritate, de gentium salute non esse dubitandum: vnde maxima quæstio in primitiua Ecclesia fuit: & per hoc magis ipsas gentes Deo facit obnoxias, cum de earum salute certas eas faciat. ¶ Nunc tandem ad hoc Propheta venit. ad quod intendebat, apostropham sic ad omnes faciens, de quibus in hoc psalmo agit. Dicit quod Dominus Iesus sic & sic sibi regnum parabit per nabes, & quia altissimus est. Ergo gentilis regnum eius efficiendi, *qui diligitis*, id est, qui diligetis *Dominum* Christum, veniendo ad fidem, *odite malum* omne, & vitia. f. & mala opera. Nemo namque potest duobus Dominis seruire. Et si in odiendo malum, vobis tribulationes occurrerint, cõstantes estote. *Dominus* enim Christus *custodit*. i. custodiet *animas seruorum suorum*, animas vestras. f. ne malis timore conformemini & non solum animas, sed etiam *de manu peccatoris* persequentis *liberauit eos* vestros. id est, liberabit quandoq; corpora eorum, & si imprimis aliquantulum affligi sinat. Et si persecutores vitam præsentem abstulerint, non est inde curandum. Nam pro huius vitæ amissione *lux* æternæ vitæ *orta est*. i. orietur *iusto* cuique. f. ei dabitur in æterna vita lux nimia diuinæ contemplationis. Et pro tristitia quam hic patientur, orietur eis in fructu lætitia beatitudinis æternæ. Iuxta illud Dominicũ. Beati qui nunc fletis,

Filia Iudæ.

Rom 2.11.

Matt 5.

quia

quia iudicabit. Ergo quia lex & facta A humanam originali crimine saluauit, & sibi per adoptionem adiunxit. Nec mirandum, quod cùm dicit, opera filij cùm patris, in hoc naturæ identitatem ostendit. Et ecce aliud mirabile vt cognus humanum saluaretur: *Notum fecit Dominus salutare suum.* i. saluatorem suum Christum. Quod est dicere. Christum quem obscure Prophetæ prophetauerant, notum fecit Iudæorum parti saluandæ, & fide & ipsa rei euidentia. Reperit autem æquipollenti voce quod dixit notum fecit, vt addat sic. *Reuelauit*, inquam, id est, notum fecit Iudæis *in conspectu* etiam fidei *gentium* eundem saluatorem ponēdo. Quod est dicere. Sic cum Iudæis reuelauit, vt eram gentes per fidem eundem conspicere faceret. Dico quod reuelauit saluatorem & Iudæis & gētibus, & sic *recordatus est misericordiæ suæ* quantum ad gentes: *& veritatis*, id est, veræ promissionis *suæ domui Israel* factæ, id est, familiæ Israel & Iudæis. Quod est dicere. Ideo notificauit saluatorem, vt per eum gentibus misereretur, quas diu visus est oblitioni dedisse, & vt veram promissionem suam, Iudæis factam, cōpleret. Promiserat enim per Moysen sic. Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vester &c. Quia verò posuerat indefinitè, reuelauit in conspectu gentium, vniuersaliter hoc sic dicit. Dixi quod gentibus reuelauit: & non paucis quidem: sed *viderunt* fide *omnes termini terræ*, id est, omnis modi gentes, habitantes terminos terræ *saluatare*, id est, saluatorem Domini *Dei nostri*. Et benè ponit nostri, ad authoritatem. Ac si dicat, Qui non est recens, sed filius est Dei nostri. i. illius Dei quem nos Prophetæ colimus. ¶ Vel potest hoc allegoricè legi. Dico quod Iudæis & gentibus reuelauit, & non omnibus reuera reuelatus est: sed omnes termini terræ. i. omnes terminantes in terrenitatem tam Iudæi quam gentes, viderunt vera visione fidei salutare Dei nostri. Cæterum priori sententiæ

IN PSALM. XCVII.

B

Titulus XCVII. Psalmus Dauid, Propheta, ad diuinitùs omnes gentes in tempore plenitudinis futuros esse credentes Dominum patrem nouum cùm cuncta, tum in nouissimum temporum, misso filium in hunc mundum, de virgine fœta, saluatorem asserat, vt nouum audiatur, ita & nouum officium; & hoc totum ordine nouum esse, quod præteritum euangelium more Prophetico.

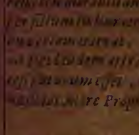

C *Cantate*, i. cum dilectiõe exhibete *eternæ* Patri, o vos ēs fideles, *canticum nouum*, i. cõpletionē nouorum præceptorum, in qua delectatur facere vt cantet. Vel cantate ei canticum nouum. i. cum iocunditate laudate Dominum nouis laudibus. i. de illius excellentia, & de totius mundi reparatione, quod quidem nouum est. Et ideo nouum canticum cantare, *quia mirabilia fecit* in humano genere. Et ecce vnum mirabile quod fecit. *Saluauit ei brachium sanctum eius*, id est, saluauit genus humanum, *filium* per adoptionem adoptando. Dextera siue brachium dicitur, eo quod per eam omnia Deus Pater operatur: brachium quidem eo quod sit fortitudo patris. Per eum enim fortiter & non remisse agit. Brachium. n. fortissimum membrorum hominis est. Hoc autem est ac si diceret. Hoc mirabile Dominus Pater fecit, per filij mortem, genus

D

Deus. a. pro

e

ad literam melius videntur sequentia concordare. Dico quod Christus dextera Dei saluauit genus humanum: & reuelatus est & Iudæis & gentibus: & hac occasione *iubilate Domino* Christo intensa affectione dilectionis & deuotionis *omnis terra*, id est, omnes habitatores terræ: *cantate*, id est, bene de eo cogitate, quod ipsi canticum erit: *& exultate* interius bene cogitando de eo, *& psallite*. Et exponit quomodo iubeat psallere, cùm addit. *Psallite*, inquam, *Domino* Christo, id est, cantate: & hoc *in cithara, in cithara*, id est in bona operatione membrorum vestrorum, quæ mortalia sunt inferioris naturæ quâ anima: ideoque per citharam accipiuntur, quę ex inferiori sonat & corio mortuorum animalium superuehitur. Bis autem ponit in cithara, ad inculcationem exhortationis: Psallere quidem Deo in officio membrorum, est manum ad eleemosynam extendere, pedem ad aliquod opus bonum mouere, & cætera talia: & psallite ei *in voce psalmi*, id est, bonæ operationis s. in voce exteriori concordanti bonæ operationi. Quod est dicere. Bene agendo, voce oris alios ad bene agendum exhortemini. Et psallite *in tubis ductilibus*, id est, in officio tubarum ductilium: sic. s. vt sitis tubæ manifestę prædicantes, ad modum tubæ manifestę sonantis. Et non sitis qualescunque tubæ: sed ductiles. i. non contracti ictibus tribulationum: sed extensi magis & magis in amplitudinem dilectionis: ad modum tubę ductilis, quæ cum fiat ex auro vel argento percutiendo extenditur. Tuba verò ductilis esse Apostolus apparebat, cùm diceret. Quando infirmor, tunc fortior sum & potens. *Et* psallite in *voce tubæ cornea*, in voce prædicationis procedenti sic ex vobis, vt sitis tuba, id est, manifestè prædicantes: & cornea. i. in carne manendo non secundum carnem militantes, vt pro terreno commodo militetis: sed carnalia superexcedite, & ad cœlestia spectate, & rigidum consistentia gliscite. ad similitudinem cornu, quod in carne manens, eandem carnem excedit, & cum rigidum sit, ad altum tendit.

Hæc autem prænoscitatum est in priori populo Iudæorum, qui in diebus festis clangebat tubis ductilibus & corneis. *Iubilate*, inquam iubilo deuotionis, & hoc *in conspectu regis domini*, id est, libere quia metuendus esse in conspectu fidei illius, qui rex est & Dominus, de cuius conspectu valde iubilandum est. Quia verò posset obici, verendo iubilabunt, quia non poterunt, propter maris motionem, addit. Dico iubilate, & si mare motum fuerit contra vos, quæ cura? *moueatur* iste per tribulationes *mare*, id est, populus amaricans *& non parua pars eius*, sed *plenitudo*, id est, multitudo *eius* maris. Ne verò intelligeretur tantum ad literam, addit vt determinet, scilicet *orbis terrarum* mouendus. Ne verò ipsum orbem immobilem accipiamus, adhuc determinat, id est, scilicet illi mouendi terrarum qui *habitant in* eo orbe. Hoc autem neque optatio est, neque concessio, sed sarcasmos. i. hostium irrisio. Dico moueantur, quod quidem curandum non est. Licet enim moueantur, *flumina* tamen, id est, fideles qui à fonte Christi prodierunt non deficient sicut flumina, à fonte quælibet orta indesinenter fluunt, *plaudent manu*, id est, coniungentur lætitia bona opera sua, & hoc *simul*, id est, cum concordia. Quod est dicere concordanter & exultanter bene operabuntur. Et per hoc innuit, quod propter commotionem non cessabunt interius à iubilatione qui exterius impediri non poterunt ab operatione. Plaudere quidem est ex lætitia cum impetu manus coniungere. Dico quod flumina plaudent & ipsa eadem exilientia *montes*, id est, sublimia in virtutibus, *exultabunt* in futuro, quæ exultatio contingit *a conspectu Domini*, id est, à præsentis visione Christi. Et vere eum conspicient corporaliter, *quia* ipse

a. Cor. 12. 10

Iudæos

montes

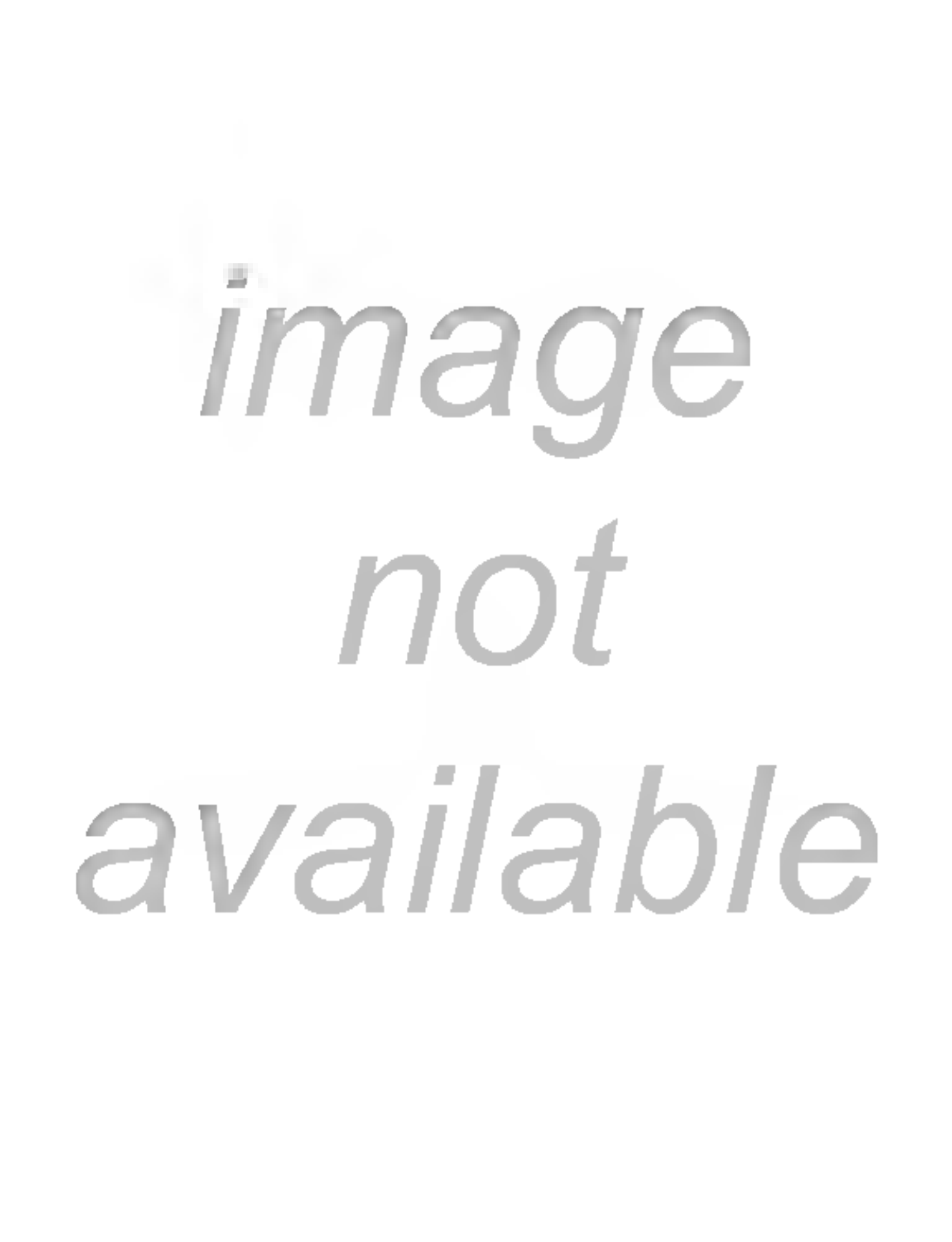
image
not
available

nes cum dixtora effuse, tollicere tute
cisti in eis fiduciam & nitiam. ¶ Fa-
cta oratione ad eosdem de quibus
optauit. Apostropham exhortatio-
nis sic facit. Opto quidem, o filii Dei,
increduli, vt Deum bona confessio-
ne exaltetis, & videre vt sic faciatis,
exaltate scilicet fide & deuotione &
opere *Dominum* Christum non re-
centem *Deum*, sed existentem Deum
nostrum, qui prophetæ fumus. Quia
verò dixerat Deum ne videretur vel-
le vt tantum eius diuinitas exaltare-
tur, addit: *Et adorate*, id est, summo
cultu veneremini, *scabellum pedum
eius*, id est, corpus eius, *quoniam san-
ctum est* in omni perfectione. Sedes
quidem diuinitatis, anima dicitur;
scabellum verò pedum, eius corpus,
quia cum in vtroque deitas (spiritus-
liter inhabitet, superior tamen in di-
gnitate est anima, corpus autem in-
ferius. Sicut sedes alicuius superior
est, & scabellum inferius, cum in v-
troque sessor inhabitet. Et bene sca-
bellum pedum dicit, vt innuat ibi
diuinitatis esse habitationē, à simili-
tudine sedentis qui super scabellum
illud existit vbi pedes tenet, vnde
Dominus in Euangelio. Nolite, in-
quit, iurare per cœlum, quia Dei se-
des est; neque per terram, quia sca-
bellum pedum eius est. Quid ergo
per cœlum comperentius, quam ani-
mam Domini Iesu, omnem supercœ-
lestem creaturam dignitate superex-
cellentes, ac spiritu? per terram verò
caro eius terrena recte designatur.
Quapropter etiam dum orat mor-
tem obeundus in signo carnis Chri-
sti, quæ de terra creata fuit. ¶ Quo-
niam autem Dominum Christum
Deum asserebat, hoc autoritate
Moysi & cæterorum confirmat, sic.
Adhortor vos vt Deum exaltetis
quod vtique faciendum est. Dignus
enim est exaltatione, cum recens
Deus non sit. Nam *Moyses & Aaron*,
quos auctorizabiles hæretis fuerunt
in sacerdotibus i. in numero sacerdo-
tum *eius*. Cùm dicit in sacerdotibus,
multos eum habuisse sacerdotes in-
nuit. Notandum autem, Moysen
non unius sacerdotem, sed diuersos
sacerdotum nancto nominis, quia
pro populo diuersitate legitur & o-
rasse, quod ad sacerdotes quidem ar-
rinebat. *Et Samuel* propheta con-
temporaneus meus, non patitur au-
ctoritatis apud vos esse, *cum inter
eos*, id est, in numero eorum, *qui in-
uocant nomen eius*, quod est Domi-
num, id est, qui in puritate fidei eum
Dominum vocant. Ne vero obijce-
retur quæ cura, si eum inuocauit
runt, quia forsitan decepti fuerint,
addit: *Inuocabant* Christum inquam
Dominum, & ipse, qui simplex homo
videtur vobis & impotens, *exaudie-
bat eos* Moysen & Aaron vt imperet
rent, & *loquebatur eis in columna nu-
bis*, id est, in officio columnæ nubis,
vel exilens in columna nubis, qui
tamen erat vbiq; non localiter. Le-
gitur enim Dominus eis ad cibum
tabernaculi de columna nubis lo-
cutus fuisse, quæ eos à tus diuersis ce-
gerabat. Vtrum autem per angelos
an quolibet alio modo loquutus ei
fuerit, certum non habetur. Per co-
lumnam nubis congruè Christi hu-
manitas præsignabatur, quæ quia
ab incœnuatis vitiorum rebellionum
contulit, per quam nobis diuina
locuta esse creditur. Apostolo dicen-
te sic. Mulritare multisque modis
olim Deus loquens patribus in pro-
pheris, nouissime locutus est nobis
in filio. Conueniebat etiam humi-
nitas columna dicitur, eo quod ad
modum columnæ firmissimum fi
fidei nostræ fundamentum. Di
quod loquebatur ad eos: ipse ve-
ro *custodiebant* credulitate *testimo-
nia eius*, id est, firmas promissiones
eius, post longum tempus futuræ re
quas eis cum iuramento reliquerat,
& custodiebant per implentem
præceptum omne eius testimonium
quod superius dixit. Dicto Deus ex
audiebat eos, & etiam inde mihi re
stat es, quia verum dicis. *Tu enim
Domine* Christe *Deus noster* non re
cens *exaudiebas eos, qui propitius
fuisti eis*, remittendo peccata. Ne
vero obijceretur, ideo propitius
fuit,

A

B

C

D

Sed i Deo scabellum.

Matt. 5 35.

Cœlum anima Christi.

nullo quia vlcisci non potuit, addit. Et licentia omnibus peccatis remittendi esse propitius, tamen multi *vltiens in omnes adinuentiones eorum*. i. omnia peccata eorum quæ non ex te habuerunt, sed ipsi inuenerunt, vltus es per hoc quod eos in terram promissionis non permisisti introire. Per hoc autem innuit, omnia peccata vel hic vel in futuro esse punienda. Hic quidem per compunctionem & carnis multimodam afflictionem, in futuro verò per æternam damnationem. Et per hoc incredulos quidem deterret. ¶ Auctoritate Moysi & cæterorum appositâ, exhortationem repetit sic. O Iudæi incredeli, dixi quod Moyses & Aaron Dominum Christum coluerunt, ideoque eorum auctoritate credite, *exultate* fide, ore & opere *Deum nostrum* Christum *Deum vestrum*, non recentem. Ne verò videretur humanitatem remouere, addit. *Et adorate*. i. supremo cultu veneremini eum *in monte sancto eius*. i. in adoratione humanitatis, quæ est mons sanctus in omni bonitate. Quod est dicere. Venerando humanitatem, veneremini Deitatem. Aliter enim non procederet. Necesse est autem vt montem eius adoretis, *quoniam sanctus* ille mons est, *Dominus Deus noster*. Quod est dicere. Ideò est humanitas adoranda, quoniam deitas & humanitas sunt vna eademque persona.

A

B

C

IN PSAL. XCIX.

Psalmi XCIX. *Titulus*. In confessione Psalmus Dauid. *Quod sic apponitur. Psalmus iste est Dauid prophetæ factus in confessione. i. in exhortatione confessionis diuinæ laudis. Et bene quidem dicitur psalmus in confessione. In hoc enim psalmo propheta omnes homines ad Dominum laudem confitendam inuitat: quandoquidem vt in superiori psalmo ostensum est, iam sibi regnum obtinuit.*

D

Iubilate Domino omnis terra. Quasi dicat. Quandoquidem Dominus Christus regnauit, vos omnes populi terræ tam Iudæi quàm gentes, iubilate illi Domino interiori iubilo intensæ deuotionis. Et quia solum iubilare non sufficit, *seruite* eidem *Domino* complèdo quod præcipit: & hoc nō inuiti vt prior populus Iudæorū fecit, & sicut adhuc mūdanis Dominis seruitur cū tristitia, sed *in lætitia*. Illi etenim seruire est regnare. Non sic autem dico in lætitia seruite, vt exterius lætitia simuletur, interius autē tristitia habeatur, sed existentes *in exultatione*. i. in lætitia, *introite* secretum conscientiæ vestræ. Quod est dicere, interius lætitiā illam habete. Vnde Dominus in Euangelio. Cùm orueris intra in cubiculum tuum, s. in conscientiam. In exultatione dico habita *in conspectu eius*. i. in beneplacētia eius. Quod est dicere. Quę lætitia interior bene placebit Deo, aliter enim non placeret. Et seruiendo in lætitia, *scitote quoniā Dominus* Iesus ipse est Deus, qui simpliciter homo visus est incredulis. Et inde Deus comprobabitur, *quoniam ipse fecit*. i. creauit *nos, & sic* quod *ipsi non creauimus nos*. Quod dicit, non ipsi nos, ad determinationem primę creationis ponit, in qua nihil operamur. In secūda enim creatione, cùm a Dei gratia in sanctitate creamur, nosmetipsos per liberum arbitrium in eadem sanctitate creamus. Et etiam scitote quoniam sumus *populus eius, & oues pascuæ eius*. Quod est dicere. Hoc quod sumus populus. i. rationabiles per eum sumus. Populum enim dicimus, non collectionem irrationabilium animalium, sed rationabilium. Et hoc quod sumus oues. i. simplices à malo sicut oues, per eum est, & sumus oues pascuæ eius, quas scilicet ipse pascit & terreno cibo & spirituali. Et ideò vos omnes homines existentes in confessione laudis

Matth. 6.6

Creatio duplex.

eius,

eius, *introite portas eius*.i. conformitatem Apostolorum & Prophetarum, qui portæ sunt per doctrinam, per quas ad eum introimus. Quod est dicere. Laudate eum ore, fide & opere, ad conformitatem prophetarum & Apostolorum. Et *introite atria eius*.i. amplitudinem charitatis, quæ per atria designatur, eò quod ampla sint. Et postquam in atrijs fueritis, nolite deficere, sed *confitemini illi in hymnis*.i. laudate illum in gratiarum actionibus, nihil vobis ascribentes, sed quicquid boni in vobis est, ei attribuentes. Vel sic. In confessione peccatorum existentes introite portas eius.i. initia accessus eius. Quod est dicere. Per peccatorum cõfessionem accedite ad eum; à similitudine illius, qui ad domum accedens, prius portas ingreditur. Initium enim sapientiæ timor Domini. Per timorem enim, venitur ad confessionem. Et postquam portas introieritis, facti *atria eius*, in quibus spiritualiter inhabitet, id est, ampli in charitate & omni virtute, ad similitudinem atriorum, confitemini illi in hymnis, id est, laudate illum in gratiarum actionibus. Et *laudate nomen eius*, quod est Dominus: Quod est dicere. Non sit vobis odiosum sed laudabile, quod Dominus vocatur, quoniam licet sit Dominus, & potestatem habeat opprimendi, tamen *suauis est*. Et in hoc scilicet suauis, *quoniam misericordia eius*, quam generi humano exhibet indulgendo, duratura est *in æternum, & veritas eius*, id est, vera promissio iustitiæ eius, qua promisit eum qui iustus est adhuc esse hic iustificandum, & in futuro esse remunerandum, duratura est *vsque in generationem* vltimam huius vitæ, vsque ad quam semper iustos magis iustificabit: & vsque *in generationem*, id est, vsque in generationem in die iudicij futuram, in qua eosdem iustos digne remunerabit.

Psal.110.10

IN PSAL. C.

Psalmi C. Titulus. Psalmus Dauid Prophetæ, *ostendentis quam innocenter & iuste se habuerit in sua prælatione. Et hoc non dicit intentione iactantiæ, sed ad institutionem prælatorum, vt exemplo eius, & ipsi se innocenter habeant, & iuste in sua prælatione viuant.*

Misericordiam & iudicium tibi attribuens *cantabo*, id est, cum delectatione, hoc alijs annunciabo *Domine* Iesu Christe. Ac si dicat. Multi prælati te solummodo misericordem considerantes, non iustum iudicem, & peccata punientem, non puniendo subditos, eorum peccatis consentiunt, quæ iam ipsimet operantur. At ego sic te reputans misericordem, vt etiam cognoscam esse castum iudicem, hoc alijs ad institutionem cantabo .i. cum cantico alijs annunciabo. Et non solum hoc cantabo, sed etiam *psallam*.i. benè operabor. *Et* existens *in via immaculata*.i. in innocentia, quæ via erit ad vitam, per hoc *intelligam, quando venies ad me*, ut futuro per remunerationem. Ac si diceret. Non hic remunerari expectabo, sed in futuro propter bonam operationem. Iuxta illud. Et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel sic psallam, id est, benè operabor, & in via immaculata.i. in innocentia existens intelligam.i. intellectum rationabilem habebo, quid sit agendum & quid fugiendum, & hoc erit, quando venies ad me, non localiter sed per inoperantem gratiam. Quod est dicere, per hoc psallam & intelligam, quod in me venies. Ostendit autem se prius innocentiam habuisse sic. Dixi cantabo misericordiam & iudicium, & quando hæc cantare disposui, ego iam existens *in innocentia cor* [illegible] .i. in innocentia bonæ cogitationis, non solummodo innocentia bonæ

Ioan 14.23

opera-

operationis *perambulabam* .i. valdè promouebar in ipsa innocentia. Innocẽtia dico ad instructionem propositã, *in medio domus meæ*.i.in manifesto familiæ meæ. Quod est dicere. Quam innocentiam propalaui ad hoc, vt familiæ meæ darem exemplum innocentiæ. Ostensa innocentia quantum in se, ostendit quoque alterius iniustitiæ se non consensisse sic. Non solum in innocentia perambulabam, sed etiam *non proponebam ante oculos meos* interiores, *rem iniustam* .i. iniustam operationem alterius. Quod est dicere. non placebat mihi alterius iniusta operatio, immò etiam *odiui facientem præuaricationes*, id est, iniustas operationes. Nam iniusta operatio, mandati Dei præuaricatio est, ideoque odio habenda. Non solum verò non consensi prauæ alterius operationi, sed etiam quod maius est *non adhæsit mihi* per consensum *cor prauum*, id est, praua voluntas alterius. Quod est dicere. Si alicuius comperi prauam voluntatem, non adhæsit mihi, vt ei consentirem. Et non solum hoc erat de extraneis, sed & si quis mihi familiaris à bona voluntate mea, per malam voluntatem declinaret, non solummodò eum odio habebam, sed & *non cognoscebam*, id est, sic me aduersus eum habui, asperè redarguendo, quasi eum non cognoscerem. Non tantummodo vero odio habebam magnas præuaricationes facientes, sed quod paruum videtur, licet magnum sit, *detrahentem proximo suo*, & non publicè, sed *secretò*, quod leuius, non solummodo odio habebam, sed quod maius est, *persequebar*, aliquando puniendo, aliquando redarguendo. Et etiam *oculo* existentem *superbo* odiebam, non solum superbo actione, scilicet illum qui etsi superbè non operaretur, tamen superbus in oculorum respectu notabatur. In oculis enim aliquando superbia cognoscitur. *Et* etiam odio habebam existentem *insatiabili corde*, id est, auarum qui nunquam census copia saturatur: vel inuidum qui nunquam alterius malis satiatur. Et non solum eum odio habebam, sed & *cum hoc non edebam* corporaliter. Et per hoc innuit quia nullam cum eo habebat conuersationem. Vnde Dominus in Euangelio: Qui amat patrem suum & matrem plusquam me, non est me dignus. ¶ Dico quod superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Cæterùm, quia non sufficit malos odio habere, nisi etiam boni diligantur. *Oculi mei* interiores, id est, respectus beneplacentiæ meæ, sunt *ad fideles terræ*.i.regni mei. Quod est dicere. Fideles & boni, regni mei mihi placent, vt non priuem eos honore prælationis, sed *vt sedeant*, id est, maneant mecum in regno. Quod est dicere. Fideles prælati mihi placent, vt nullatenus honore priuati mecum regnent. Dico quod oculi mei sunt ad fideles terræ, & hoc iamdiu fuit quod *ambulans*, id est, perseuerans *in via immaculata*, id est, in innocentia, *hic mihi ministrabat* in administratione reipublicæ. Scilicet illum qui erat innocens, constitui ministrum meum, vt sub me existendo minoribus fideliter præsideret. Dico quod existentem superbo oculo odio habebam, & adhuc odio habebo: ille enim *qui facit superbiam*, id est, superbam actionem vnquam, *non habitabit in medio domus meæ*, id est, non dominabitur familiæ, à similitudine prælatorum, in medio domus existentium. Vel non habitabit in medio domus meæ, id est, non manifestabitur in communitate familiæ meæ. Quod est dicere. Nullus superbus erit vnquam mihi familiaris. Et ille, *qui loquitur iniqua*, id est, adulationes. non direxit vnquam se, id est, non fecit adulando se beneplacitum *in conspectu oculorum meorum* interiorum. Quod est dicere. Nullus adulationibus suis considerationi rationis meæ placuit, sicut de more mundanis dominis placent adulatores. Linguæ enim adulantium alligant animas in peccatis.

Mat. 10. 37.

¶ Dixi

¶ Dixi quod detrahentem & existentem superbo oculo, & insatiabili corde persequebar, & vt vniuersaliter dicam, ego existens *in matutino* .i. in claritate innocentiæ & perfectionis omnimodę, *interficiebam*.i. interficere desiderabam *omnes peccatores terræ* .i. regni mei secundum quod peccatores erant. Et hoc ideò, *vt disperderem de ciuitate*.i. de populo Domini cui ego præsidebam, *omnes operantes iniquitatem*. Quod est dicere. Sic eos interficere desiderabam, vt nullus eorum in populo Domini manens, operaretur iniquitatem, sed omnis iniquitas esset in eis destructa, & bonitas ædificata. Notandum sanè, cùm dicit, persequebar detrahentem, & cum hoc nō edebam, & peccatores interficiebam, conuenientius imperfectum quàm præteritum posuisse. Per hoc enim innuit se iam diu incœpisse, & nondum finisse, sed adhuc in hoc eodem persistere.

Imperfecti vis.

IN PSAL. CI.

PSalmi CI. *Titulus*. Oratio pauperis cùm anxius fuerit, & coram Domino effundit precem suã. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est oratio pauperis .i. in hoc psalmo orat Christus, pauper pro nobis factus, cùm diues esset, vt per eius paupertatem diuites efficeremur. Ostendit autem in psalmo paupertatem suam, vbi dicit:* Dies mei sicut vmbra *&c. Dico quod oratio hæc est pauperis Christi, factã cũ hoc esset, quoa fuerit anxius .i. sollicitus de perditione generis humani, & cùm hoc esset quoa effuderit .i. quod cognouerit se effusurum hanc precem suam coram Domino patre.i. in beneplacentia Domini patris. Quod est dicere. Ideò hanc orationem fecit, quia sollicitus erat de defectu & perditione generis humani, & quia cognouit placere Domino patri, vt hanc precem pro salute hominum effunderet. Notandum, quod ibi se innuit anxium de salute hominum esse, cùm sic pro eis orat, quasi pro se. Ibi verò hanc orationem Domino placere innuit, vbi in sequentibus enunciat futuram esse hominum reparationem, pro qua in principio psalmi orat. Ea verò intensione pro eis orat, & beneficium reparationis hominum enunciat, vt hac occasione deuotos & benevolos eos qui per eum reparati sunt, faciat, & per illam deuotionem perueniant ad æternam saluationem.*

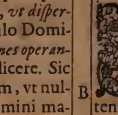

Omine Pater, *exaudi orationem meam* vt impetrem. Quę oratio non est remissa, sed est clamor intensus recta & intensa deuotione factus. *Et* iste *clamor meus ad te veniat*.i. non patiatur repulsam, sed ad effectum perducatur, admissa à te, à similitudine legatorum, qui in thalamũ Domini admittuntur. Exponit ergo quid oret, cùm addit. Non auertas &c. Quod sic exponitur. Dico exaudi clamorem orationis meæ, quæ oratio talis est. Scilicet oro, *ne auertas* in futuro *faciem tuam*.i. præsentiam cognitionis tui *à me* .i. à meis, scilicet permitte eos in futuro ad beatitudinem cognitionis tui peruenire. Et vt facies tua in futuro ab eis non auertatur in hoc mundo, *in quacunq; die tribulor inclina ad me aurem tuam* .i. in quocumque tempore mei interius tribulabuntur à peccatis suis inclina eis aurem tuam .i. fac eis condescendere misericordiam tuam, vt eos de hac tribulatione eripias: à similitudine medici, aurem ægroto inclinantis. Et benè ponit in quacunque die propter temporis diuersitatem. Ac si dicat. Cùm in diuerso tẽpore sint tribulandi, in quocunque tempore tribulabuntur, aurem eis piè inclina. Dico inclina ad meos aurem. Mei enim tẽ in tribulationibus suis inuocabunt.i. orabunt & voce & deuotione. *Et in quacunque die inuocauero te* .i. in quocunque tempore tribulationis, mei orabunt te, *exaudi me* .i. meos vt impetrent, & hoc *velociter* .i. indilatè, in hac vita, scilicet vbi tempus est exauditionis. In futuro enim nullus exaudietur. Hoc autem idem est in sententia, quod inclina aurem, nisi quia addit velociter,

ter,& in quacunque die inuocauero te. Et est ex affectione nimia repetitum. Oro ne auertas ab eis in futuro faciem,& vt eis aurem inclines,vt de tribulatione eruantur. Non solum autem hoc oro, sed & oro vt in immortalitatem reducantur, *quia defecerunt sicut fumus dies mei*.i. dies vitæ meorum citò defectibiles facti sunt per Adam, ad modum fumi,citò deficientis. *Et* etiam oro, vt ossa meorum corroborentur. Nam *ossa mea*.i. intellectualitas & liberum arbitriũ, quæ sunt ossa.i. fortiores partes animæ, meorum *aruerunt sicut cremium*.i. vim suam per originale peccatum amiserũt: ad similitudinem cremij, in frixorio positi,& arendo vim pinguedinis suæ amittentis. Et verè defectibiles dies habent,& ossa arentia. Nam *percussus sum vt fœnum*.i. mei à te percussi & multati, pœna peccati sunt facti defectibiles vt fœnũ, quod cito à virore deficit, *& cor meũ aruit*.i ossa cordis meorũ aruerunt. Quod est dicere. Per hoc defectibilis est facta vita meorum,& ossa eorum interiora debilitata, quia eos percussisti mortalitate & excæcatione. Et non immeritò sũt percussi, sed ideò quia *oblitus sum comedere panem meum*.i. mei obliti sunt comedere panẽ suũ .f.obliti fuerunt in Adam refici pane suo.i obedientia diuini prçcepti,quę eis esset panis salutaris. Quod est dicere. Meritò inobedientiæ eorum, sunt à te percussi. Et illa obliuio comedendi panem, cõtigit *à voce gemitus mei*.i. meorum. Dixit enim diabolus deceptoriè,si comederitis, eritis sicut dij. Quod est dicere. Ideò panem comedere sunt obliti, quia deceptoria vox diaboli eos decepit,per quam ad defectum deuenerunt. vnde sæpissimè gemunt. ¶ Notandum quod cùm eos meritò negligẽtię suę dicit esse percussos,ex hoc magis sibi reddit obnoxios,cùm pro eis oret tãtoperè, qui percussi sunt meritò suæ inobedientiæ. Cùm autem per vocem diabolicæ suggestionis eos peccasse ostendit, locum eis veniæ facit. Si enim sine suggestione aliqua peccassent, indigni veniæ penitus essent: quemadmodum diabolus veniæ locum amisit, quoniam ex sola superbia peccauit. Dico quod obliuio contigit à voce diaboli, per quam vocem quoniam ei obediuêre mei, *os meum*.i. rationabilitas meorum, quæ est os animæ, *adhæsit* per consensum *carni meæ*.i. carnalitati meorũ. Quod est dicere. Hoc illa vox effecit, vt meorum intellectualitas a sensualitate superata sit. Hoc autem idem est quod superius dixerat: aruit cor meum, sed ex nimia quam pro suis habet, anxietate est repetitum, vt citius huiusce rei saluationem impetret. ¶ Ostensa percussione, & meritò percussionis suorum, vt veniam eis citius impetret, enunciat quatenus pro eorum reparatione sit passurus, & resurrecturus, & in cœlum ascensurus, sic. Oro vt orationem pro miseria meorum factam exaudias, quæ quidem exaudienda est, vt ipsi reparentur. Nam vt ipsi reparentur, *similis factus sum pelicano solitudinis*.i. pelicano habitanti in solitudine. Nam sicut pelicanus auis est solitaria, sic & ego solitarius existo, dum solus in immunitate peccati persisto. Vel solitarius sum, solitariè de virgine natus. Nulli enim alij contigit de virgine nasci. Siue etiam solitarius, solus scilicet per me resurrecturus. Nullus enim alius per se resurrexit, vel resurrecturus est. Vnde alibi psalmista, *inter mortuos liber*. Similis quoque fiam pelicano, in sanguinis effusione, & in filiorum viuificatione. Pelicanus enim pullos suos, eò quod eum in faciem percutiunt, à phisiologis dicitur interficere. Deinde autem eorum morte anxius, sanguinem sui lateris super eos effundendo reuiuiscere facit. Sic & Christus filios suos, scilicet omne genus humanum mortalitate damnauit, eò quod eum in faciem percusserunt.i. per inobedientiam Adæ nimis offenderunt, more eorum qui quoslibet in facie percutiunt. Postea quidem eorum morti compatiens, eos iterum sui sanguinis effusione

Liberum arbitrium per peccatum originale est debilitatum, non sublatum.

Gen.3.5.

Psal.87.6.

Pelicanus.

viuificauit Non solum autem ero pelicano similis in sanguinis effusione, sed & ero sicut *nycticorax*.i. similis ero nycticoraci in morte. Sicut enim nycticorax aliis quæ vulgo dicitur noctis coruus, nocte volat, ita ego in morte manebo, & hoc quod ero nycticoraci similis continget *in domicilio*, & per domicilium, scilicet per superbiam Iudæorum, quæ congruè per domicilium accipitur, propter sublimitatem. Domicilium enim vocatur propriè tectum domus, quod superius est in domo. Et dicitur domicilium, quasi domus supercilium. Notandum quod cum per Iudæorum superbiam se interficiendum innuit.in hoc magis sibi obnoxios reddit, cùm eorum partem ostendat postea per se saluandam,quamuis cum iniuste mortí dederint. Vel ero sicut nycticorax in domicilio habitans, sicut enim nycticorax aliis nocturna, in domicilio habitat, sic & ego per tres dies passionis meæ, in domicilio conuersabor.i. in superba potestate Iudæorum, quæ propter sublimitatem arrogantiæ per domicilium intelligitur, quod superius est in domo. Vnde Dominus in Euangelio. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ : In potestate voluntatis terrenorum Iudæorum, scilicet. In alia translatione habetur in parietinis Parietina verò domus parietes ædificiorum dicimus semiruos & destructos: vnde etiam per parietina Iudæi Christi occultores accipiuntur, qui cùm Dei ædificium esse debuissent, per superbiam & cæteræ peccata sua sese destruxerunt. Dixi quod pro reparatione meorum similis fiam pelicano, & etiam pro hac eadem causa *vigilaui*.i. à morte die tertia euigilabo, & post *factus sum*.i. fiam sicut *passer solitarius in tecto* nidificans, scilicet ero similis passeri solitario, in tecto nidificanti. Sicut enim passer relicto cæterarum auium consortio, solitariè in tecto conuersatur, sic & ego relicto corporaliter Apostolorum consortio, cœlos ascendens cum patre, regnum solitarium obtinebo. Non solùm autem paraui, pro meorum reparatione me assimilare pelicano & nycticoraci, & passeri, sed etiam quoniam me ad hoc paraui, iam pro eorum reparatione patiebar, quod *tota die*.i. iugiter *exprobrabant mihi inimici mei* Iudæi. *Et* etiam hoc patiebar, quod illi inimicorum *qui laudabant me*, similatoriè dicendo : magister scimus quia verax es, & cæt. *iurabant aduersum me*.i. coniurationem faciebant aduersum me, quomodo possent me laude sua decipere. Exponit ergo quare sibi exprobrabant, cùm addit. Inde mihi exprobrabant, vnde laudandus eram, quia scilicet *manducabam*.i. mihi incorporabam per doctrinam *cinerem*.i peccatores pœnitentes *tanquam panem*.i. sicut discipulos meos. Vel sic. Qui iam mihi erant panis, id est iocunda refectio. Quod est dicere. Ideò me improperio dignum esse reputabant, quia sicut iustos ita & peccatores pœnitentes mihi attrahebam : qui per cinerem intelliguntur, eò quod pœnitentes solebant cinerem super caput ponere, quod signum erat tristitiæ. *Et miscebam* in familiaritate mea *populum meum*.i. iustos qui erant iocundus calix meus, *cum fletu* i. cum peccatoribus pœnitendo flentibus. Quod est dicere. Et iustos & peccatores familiaritati meæ mixtim adiungebam. Hoc autem est quod & cinerem tanquam panem manducabam, alia similitudine ad inculcationem dictum. Posset quæri vnde ei tanta excæcatio, vt sic tibi exprobrarent: Ad quod sic respondet. Hoc contigit *à facie*.i. à præsentia, *iræ*.i. paruæ pœnæ peccati, &, *indignationis tuæ*.i. magnæ pœnæ à te mihi datæ. Ira & indignatio pro pœna ponuntur, eò quod pœnæ causa soleant esse. Quod est dicere. Quia me videbant maiorem & minorem pœnam peccati Adæ in corpore ferre, solum hominem existimantes, mihi im-

Nycticorax.

Passer.

Mat.12.40

Mat.11.19.

Peccatores pœnitentes per cinerem intelliguntur.

1. Cor. 2. 8

properare non dubitabant. Si enim cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Et verè & indignatio & ira tua sunt in me. *Quia* licet fueris me *eleuans*.i exaltans in innocentia, tamen *allisisti me*.i. læsisti. Ecce quomodo allisisti. Hoc modo, scilicet quoniam *dies mei sicut vmbra declinauerunt*.i. dies vitæ defectibiles facti sunt ad modum vmbræ citò transeuntis, vt citò transeam de ætate in ætatem, quæ pœna tamen minor est, quam passio angustiarum. Et hoc modo quoque me allisisti, quod *ego aruisicut fœnum*, scilicet non solummodo membra mea aruerunt, sed ego in propria persona arescibilis factus sum ad similitudinem fœni, quæ pœna maior est quam dierum defectibilitas. Sicut enim fœnum citò arescit per secessionem à virore, sic ego secundum humanitatem per assiduas passiones arescibilis factus sum à virore impassibilitatis, quam homines per Adam amiserunt. Per declinationem dierum mortalitatem, per ariditatem autem innuit passibilitatem. Vel sic legitur à facie &c. Dixi quod mihi inimici mei exprobrabant, ideò quod cinerem tanquam panem manducabam, & hæc impietas eis contingebat à facie iræ.i. à præsentia iræ tuæ, quæ eos excæcauerat. Et non paruæ iræ, sed indignationis.i. nimiæ iræ. In Hebræo habetur furoris. Et ideò adhuc mihi exprobrant, quia videbant *quod* tu eleuans *allisisti me*. Hæc & cætera non mutantur. ¶ Facta oratione de reparatione suorum, ipsam eorum reparationem sic enũciat per eum futuram, vt eos magis reddat obnoxios. Mei facti sunt defectibiles sicut fumus & ossa eorum aruerunt, & ego pro eorum reparatione declinabiles dies habeo, & sicut fœnum areo: *Tu autem* Domine pater *in æternum permanes*.i. & Dominus es, & omnipotens, & æternus. Ideoque potes mihi, & meis immortalitatem & impassibilitatem restituere. Nisi enim Dominus & æternus esses, nequaquam huius rei potentiam haberes. Notandum quippe, quod cùm eum Dominum & æternum esse dicit, eundem potentem esse ad dandam immortalitatem & impassibilitatem innuit, & per hoc immortalitatem & impassibilitatem sibi & suis promeretur. Dico quod Dominus es & æternus, ideoque potens æternitatem nobis donare. Non solum autem huius rei possibilitatem habes, sed & *memoriale tuum*, id est, misericordia tua quæ memoriale dicitur, eò quod digna est memoria hominum, vel per quam memor eris salutis hominum, erit *in generatione* hac, & vsque *in generationem* vltimam.i. omnibus generationibus hominum. Quod est dicere. In omnibus huius mundi generationibus misericordia tua hominibus exhibebitur, vel in generatione & generationem, id est, in æternum. Quia verò obscurè dixerat, memoriale, exponit hoc addendo sic. Verè memoriale tuum erit in omnibus generationibus. *Tu* enim qui diu visus es iacens, & salutem hominum negligens, *exurgens* ad saluationem *miserereris Sion*, id est, parti Iudæorum saluandæ, remittendo ei peccata per pœnitentiam & fidem, *quia* iam *venit tempus miserendi eius*, scilicet tempus plenitudinis, quod ab æterno disposuisti, vt in eo eius Sion misereris: *Quia venit*, inquam, *tempus* miserendi. Hoc autem repetit ex nimia affectione saluationis suorum. Et per hoc misereberis, *quoniam seruis tuis*, discipulis meis *placuerunt*, id est, placebunt *lapides eius*, Sion, id est, scripturæ prophetarum, qui fuerunt lapides, id est, per doctrinam fuerunt lapides fundamenti, in quorum doctrina Ecclesia primitiua fundaretur: *& ipsi* serui Apostoli doctrina lapidum Sion imbuti, *miserebuntur terræ eius* Sion, id est, illorum misereburtur, qui adhuc terra sunt in Iudaico populo, id est, terreni: vel terra, id est, cultibiles, vt terra doctrinæ semen in corde recipientes, misereburtur, scilicet terræ ei doctrinam obscurissimam pro-

phetarum aperiendo, & per hoc ad fidem, & ad baptismi gratiam eam adducendo: & iste versus totus est, ac si sic diceret: Per Apostolos Iudaici populi miserebaris: per Apostolos dico, qui eum testimonio prophetarum ad fidem vocabunt. Non solum verò Iudęorum miserebitur, vocando eos ad fidem, sed & *gentes* per misericordiæ eorum doctrinam ad fidem vocatæ *timebunt* casto timore *nomen tuum Domine*, scilicet venerabuntur fide & opere, & ore te, quem Dominum vocabunt, & non solum plebs, sed *& omnes* .i. omnismodi *reges terræ*, casto timore timebunt *gloriam tuam* .i. gloriosum, & hoc ideò, quia per prædicationem Apostolorum testimonia prophetarum, & baptismi sacramentum: *Dominus* qui solus dat incrementum, *ædificauit* .i. ædificabit·, præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ: ædificabit dico ex viuis lapidibus, *Sion* .i. Ecclesiam, quæ in Sion per Christi prædicationem, miraculorum operationem, & Spiritus sancti missionem initium habuit: *&* ipse *Dominus* qui de sui natura est inuisibilis, *videbitur* visibilis *in gloria sua*. i. in filio, qui est sapientia & gloria patris, sicut scriptum est. Quia filius sapiens est gloria patris. Videbitur dico in filio qui ait. Qui videt me, videt & patrem, tunc scilicet, cùm venerit in maiestate sua, & patris & sanctorum angelorum. Tunc, inquam, videbit eum omnis oculus, & qui eũ pupugerũt. Idcò autem ipse Dominus Ecclesiam ædificauit, & filium suum in carne visibilẽ tradidit. *Quia respexit* non arrogãtiam superbientium Iudęorum, qui in lege gloriabãtur, credentes per eã iustificari. Sed *in orationem humilium* patriarcharum. s. prophetarum, & aliorum fidelium, qui Spiritu S. pleni, eius aduẽtum in carne credebant, sperabant & desiderabãt, & in suis orationibus humiliter requirebant: vt ad reparandã humanam naturam in mundum veniret, mortis vincula solueret, & vitæ aditum, quem primi parẽtis culpa clauserat, aperiret, dicentes. Vtinam dirũperes cęlos & descenderes. Emitte agnũ Domine dominatorem terræ. Mitte Domine quẽ missurus es. Domine inclina cęlos tuos & descende. Veniens veni & noli tardare. Ostẽde nobis misericordiam tuã, & salutare tuũ da nobis, & his similia. In istorũ itaq; orationẽ respexit, *& non sprecuit precem eorũ*, quia eũ in quẽ credebãt, quem sperabãt, & quẽ in suis orationibus cũ tanto desiderio requirebãt, misit; & eis q̃ deprecabãtur, indulsit. Et quia hæc quę dicta sunt quod. C respexit Deus in orationẽ humiliũ per eius incarnationem, quod ædificauit Ecclesiam per eius prędicationem & passionem, & quod videndus est, in gloria post futurã resurrectionẽ, magna sunt & memoratu digna: ne p ingratitudinem obliuioni mãdentur, *scribantur* ad perpetuã rei memoriã *in generatione altera*. i. ad vtilitatẽ alterius generationis, quę tunc successura erat peruersæ generationi Iudæorũ: cui Dominus ait. Generatio incredula quãdiu apud vos ero, quãdiu vos patiar: ad vtilitatem .s. generationis christianæ de qua sequitur: *& populus* gẽtilis prius peccatis mortuus, *qui creabitur* per lauacrũ regenerationis, vt noua sit creatura, *laudabit Dominũ*, nouo cantico, propter nouum hominem, qui datus est mũdo, eũ corde credendo, ore laudãdo, & operibus confitendo. Hæc, inquã, generatio laudabit Dominum: quia ipse Dominus qui alta à lõgè cognoscit: nõ solùm Iudæos qui propè esse videbãtur, sed etiã gentiles *prospexit* .i. de procul aspexit: *de excelso. s. sancto suo*, dum per eius incarnationem visitauit nos oriẽs ex alto, quod euidẽtius exponit, cũ subiũgit. *Dominus de cælo in terrã aspexit*, dũ de regalib⁹ sedibus in vterũ virginis venit. Hæc est enim incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera, per q̃ vitæ viã agnouimus, & promissam veritatem accepimus. Quę quia digna fuit, Domin⁹ de cęlo in terrã aspexit. Sed ad quid? *Vt audiret*, inquã, *gemitus cõ-*

Esa. 64. 1
Esa. 16. 1.
Exod. 4. 13.
2. Reg. 22. 10.
Abac 2. 3.
Psal. 94. 8.
Matt. 9. 19.
Ioan. 14. 9.
Mat. 25. 31.
Apoc. 1. 7.
Maria laudes.
Est ab omni peccati contagione libera.
Patrum in limbo vocationes.

pedito-

peditorū.i. gemebundas preces eorū, qui pro peccato primi patētis in inferno compediti, tenebātur vinculis tenebrarum; quos Christus in triduo ad inferna descendens, solutis mortis vinculis liberauit. Vel vt audiret gemitus compeditorum .i. eorum, quià diabolo tenebantur compediti consuetudine peccandi. Ad hoc enim specialiter Christus venit in mundum, vt mortuos liberaret ab inferis, & vt viuos solueret à peccatis. Vnde sequitur, *& solueret filios interemptorum* .i. primorum parentum, qui fuerunt interemptores, & interempti: quia causam interemptionis .i. originale peccatum ad filios transmiserunt. Sicut dicit Apostolus. Quia per vnum hominem .i. per Adam & Euam qui sunt duo in carne vna, mors introiuit in orbem terrarum. Et ideò Dominus de cœlo in terram aspexit, vt imitatores eorum qui fraude diaboli sunt peremptī, à paternis erroribus liberaret. Ad hoc .s. *vt annuncient in Sion* .i. in Ecclesia militāti, *nomē Domini*, quod est super omne nomen admirabile. Nec est aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri, *&* vt annūcient: Dico, *laudem eius*, Domini scilicet *in Hierusalem* .i. in Ecclesia triūphanti. Ideò autem dicit nomē eius in Sion annunciādum, & laudē eius in Hierusalem: quia Sion speculatio, Hierusalē visio pacis interpretatur. In præsenti autem Ecclesia, Deum videmus per speculum & in ænigmate. In cœlesti verò videbimus eum sicuti est. Nūc cognoscimus ex parte. Tunc autem cognoscemus sicut & cogniti sumus. In præsenti virtutem diuini nominis speculātes intelligimus: In futuro laudis eius præconia pacem videntes attollemus. ¶ Non solum autem prædicta fecit vt annūcietur in Sion nomē Domini, & laus eius in Hierusalem: verumetiam *in conueniendo populos* Iudaicum, scilicet & gentilem, *in vnum* cultum scilicet, & vnam fidem, vt sit vnum ouile & vnus pastor. Sicut vnus Deus, vna fides, vnum baptisma: *&* in conueniendo etiam *reges terræ* non solum eos qui populis præsunt, sed etiā eos qui seipsos & suos affectus & animi motus benè regunt: *vt seruiāt Domino*: illi scilicet, de quo scriptum est. Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies, cui seruire regnare. Et qui habet in vestimento & in femore eius scriptum: Rex regum & Dominus dominantium. ¶ His itaq; beneficijs Ecclesia prouocata, & in amorem æternitatis accensa. Respondit non tam voce, quàm corde, non tam verbo quam desiderio, non tam lingua quam vita ei Domino, scilicet gratulando & obsequēdo præceptis eius *in via virtutis suæ* .i. in illis qui iam sunt, viā virtutis suæ & perfectionis aggressi postulās, & implorans ingenti desiderio æstuando, vt indicet ei, vtrum sit post paucos ad cœlestis beatitudinis patriā peruentura: dicens *paucitatem dierum meorū nuncia mihi* .i. indica mihi vtrum ego paucis diebus debeam in hoc peregrinationis exilio manere. Cupio enim dissolui & esse cum Christo, & ad regnum cœleste peruenire desidero, iugiter orans, vt adueniat regnū tuum. Ne quis autem putaret quod propter paucitatem dierum, quam optat ante finem sæculi, esset Ecclesia finienda, subiunxit, & ait: *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum* .i. ante finem sæculi, quod est tempus statutum durationis Ecclesiæ, cùm promiserit Christus fidelibus suis, ¶ cum eis esse cunctis diebus vsque ad consummationem sæculi. Tempus aūt medium est, quod inter duo consistit extrema, inter finem .s. præsentis sæculi, & initium futuri. Non igitur ideò desiderio paucitatem dierum, vt ante finem sæculi esse desinam, sed vt finis sæculi appropinquet. Et vt sim tecū in annis æternitatis, *quoniā in generationem & generationem anni tui*, qui nunquam deficiunt, quia nec principium habent neque finem, vbi nihil mutabile, nihil præteritum, nihil futurum. Et vbi sancti perpetua cū Domino iocunditate gaudebunt. Hæc inquam sunt, quæ in militanti

Rom 5.12.

Philip. 2 9

Sion speculatio, Hierusalem visio pacis interpretatur. 1.Cor.13.9.

Deut.6.13.

Apoc.19 16.

Philip.1.23.

Mat.28.20.

Ecclesia christianus populus tibi respondebit, & hoc non ex se erit, sed ex te: *tu* enim *fundasti terram in initio*.i. minores illius populi qui erunt respõsuri, terram tuam fundabis, & firmos facies in constantia per initium.i. per me qui sum initium & finis omnium. *Et cœli*.i. altiores & digniores illius populi, hoc quod erunt cœli, erunt *opera manuum tuarum* .i. operationes gratiæ tuæ .f. hoc quod cœli erunt, erit per operationes gratiarum tuarum. Et necesse est vt ipsi cœli tibi respondeant. *Ipsi enim* cœli *peribunt* corporea morte, vel respõdeant vel non, ac si diceret. Cùm ipsi sint necessario perituri, insani essent si hãc vitam perituram pro te amittere dubitarent. Dico quod ipsi peribunt, *tu autem*.i. sed tu *permanes in æternum*. Ideoq; potes ei æternitatem dare. Quod eum æternum dicit, ad hoc facit, vt eos magis ad respondẽdum alliciat. Dico quod ipsi peribũt, & non pauci, sed *omnes veterascent sicut vestimentum*, scilicet sic paulatim inueterando deficient, vt vestimentum quod inueteratur, & ad defectum peruenit. & ideò adhuc necesse est, vt tibi respondeant, quia si hoc fecerint, eos existentes veterascibiles, & defectibiles, sicut opertorium aliquod, mutabis in futuro de defectibilitate in æternitatem, & sic .i. per te mutabuntur. Aliter enim non mutarentur. Mutabuntur idem est quod & mutabis eos: sed ideò est repetitum, vt innuat quia per se mutari nõ possunt. Dico quod ipsi mutabuntur: *tu autem* .i. sed tu *idem ipse es*.i. incommutabilis es. Ideoq; potes eos facere incommutabiles: & nõ ad horam es incommutabilis: sed *anni tui non deficient*.i. æterni sunt. Hoc autem superius dixit, vbi dixit: tu autẽ permanes, sed repetit vt sic addat. Dico quod anni tui non deficient: quos annos *habitabunt*.i. obtinebunt *filij*.i. bona opera *seruorũ tuorum*, quæ ex se pariẽt more filiorum, quod est dicere. Bona opera causæ erunt, quare serui tui annos tuos obtinebunt. Et vt possint per bona opera habitare, *semen eorum dirigetur*.i. ipsa opera quæ hic seminant dirigentur de bono in melius semper, donec perueniant *in seculum* futurum. Hoc autẽ quod filios seruorum habitare dicit, præfiguratum per Iudæos de Aegypto egressos, quorum filij terram promissionis habitauerunt, quam nũquam habitassent, nisi à Moyse, & à cæteris ductoribus directi fuissent.

IN PSAL. CII.

Titulus CII. Psalmus ipsi Dauid *attribuendus .i. Christo, non quod hic Christus agat, sed quoniam vnusquisque fidelis qui hic agens inducitur, exhortatur animam suam ad benedicendum Deo bona deuotione, eo tutu beneficiorum, quæ hic fidelibus dat, & in futuro daturus est, quæ et tam ostendit. Et hoc ea intentione facit: vt exemplo sui alios ad benedicendum Deo impellat. Et benè superiori psalmo subiungitur, vt ideò sese ad Christo benedicendum adhortetur, quoniam in superiori psalmo eum de salute suorum sat agentem audiuit.* *Continuatio huius psalmi cum superiori.*

Benedic anima mea Domino Christo, ac si diceret. Quãdoquidem vt in superiori psalmo ostensum est, pro te orauit, & mortalis factus est, & tibi benedixit, dum te sua morte reparauit, ô anima mea benedic ei. i. magnifica eũ interiori deuotione. Non dicit de anima, quin & corpus benedicere debeat laude vocis exterioris, sed vbi anima verè Deũ benedixit, nõ est dubium corporis benedictionem si oporteret esse. Et non sic anima mea benedicat, vt in aliqua viriũ suarũ repugnet, sed *omnia quæ intra me sunt*.i. & sensualitas mea & intellectualitas, & liberum arbitriũ, & oẽs vires, quæ sunt in anima mea, benedicite *nomini sancto eius*, q̃ est Dominus, ac si dicat. Exaltate eũ ipsi in omnibus obediendo, & hoc contextu nominis sancti eius .f. quia Domin⁹, & omnipotens dicitur. quod nomen sanctũ est .i. amabile. Repetit autem vt addat sic. *Benedic*, inquam, *anima mea Domino* Christo, & vt materiam habeas ei semper benedicẽdi, *noli ob-*

liuisci

Consuetudinis prauæ reliquiæ.

Aquilæ aßus exadmodo renouatur.

Apocal.

I:uiscet omnes retributiones eius, id est, memoriæ commenda beneficia, quę tibi iam retribuit, & in futuro retribuet: licet eum grauiter offenderis, & pro offensis iuste posset æternam damnationem retribuere Exponit igitur has retributiones, sic. Retributiones eius dico. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis*, & originalibus, & actualibus, remittendo eas, & iniquitatibus remissis *sanat* etiam *infirmitates tuas*. i. debilitates, quas habes ad benè operandum ex prauis consuetudinibus peccādi. Postquam enim aliquis à peccato cessat, ex ipsis peccatorū consuetudinibus ad benè operandū debilis est, & ignauus more infirmi, qui postquā diuturnā infirmitatem euaserit, longo tempore debilis est ad operandū. Quas debilitates Deus paulatim sanat, cū ad bonorum operum consuetudinem eos habiles faciat. Et *qui* Dominus etiam *redimit*, id est, redimet precio mortis suæ *vitam tuam de interitu*. i. ne sit obnoxia æterno interitui damnandorum. Et sciēdum quod omnes semel in cruce positus redemit, sed cū dicitur quod nunc redimit aut redimet, idem est ac si diceret: Per precium redemptionis, quod iam dedit, saluandos, & in præsenti statu cum moriantur, & alios in futuro cū morientur, ab interitu æterno eripit, & eripiet: ne in æterna morte cruciatus viuant, cum damnandis. Et *qui* Deus *coronat*. i. coronabit *te* corona beatitudinis æternæ. Et hoc *in misericordia*. i. per misericordiam naturalem, *& in miserationibus*. i. per miserationes seculi coronabit te propter bona opera quæ agis, quæ sunt miserationes eius. i. beneficia misericordiæ eius. Beneficia quippe misericordiæ eius sunt, quod hic quilibet bona opera agit. Et *qui* Dominus *replet*. i. replebit *in bonis* æternis dandis, *desiderium tuum*, quod habes æternorū bonorum, hoc ꝙ est determinatio, inquantum eum coronabit, ac si dicat. Ideò te coronabit æternis bonis, vt cùm ea valde desideres, & ipse tuum desiderium illis bonis valde replebit,

A vt possis dicere, satis est. Et ita coronabit quod *iuuētus tua*, quam hic habes in baptismate, per peccatorum remissionem *renouabitur*. i. rursus innouabitur in futuro per gloriam & impassibilitatē, *vt* iuuentus *aquilæ* renouatur, quod est dicere. Sicut aquila cùm ex iuuentute in senectutem transiens, nimis debilis efficitur, eò ꝙ superiori parte rostri nimis crescēte, non potest comedere; postea verò eiusdem rostri superfluitatē collisione lapidis frangēs, rursus priscum comedendi vsum recipit, & sic iuuenescit; non secundum annorū pauci-
B tatem, sed secundum pristinā corporis fortitudinē. Sic & tu anima, quæ per Adam ex iuuentute æternæ beatitudinis in senectutem peccandi & passibilitatis deuenisti, etiam ex parte in baptismo iuuenis facta es, per peccatorum scilicet remissionem, & virtutum reparationē Multò magis in futuro iuuenis fies, cùm adiungēdo te Christo qui firmus lapis est, vetustæ passibilitatis & ignorantiæ quā
C habes ex Adam superfluitatem depones: & tunc tandem pane salutari diuinæ contemplationis reficiēris, qua ad præsens causa supradictæ vetustatis ad plenum nō reficeris. Ideoque adhuc inueterascis & debilitaris. Vnde legitur, ecce noua facio omnia. ¶ Quoniam autem dixerat animam suam esse replendam æternis bonis, quæ nondum apparent, & posset ab aliquo dubitari, an illa daturus esset, eum ea reuera esse daturum cōprobare intendit, euidentia illorum
D beneficiorum quæ iam contulit, sic. Dixi quod replebit me & cæteros iustos bonis, immortalitate. s. & impassibilitate, & immunitate peccati: & verum est. Nisi. n. illis bonis nos repleret, verè in perpetuum nobis iratus esset. *Sed non in perpetuum irascetur*. i. non semper exercebit in nos iram. i. vindictam originalis peccati, scilicet mortalitatem & passibilitatē, sed quandoque faciet immortales & impassibiles. *Neq. in æternum comminabitur* nobis ꝑ scripturas, vt à peccatis cessem⁹, sicut modo nobis peccāti-

bus comminatur: sed reducet nos ad tantam perfectionē ne peccemus vltra, neq; comminari nobis eū oporteat. Et inde hoc comprobatur ꝙ in perpetuum non irascetur, qa hic est *Domin⁹* suis *faciēs misericordias*. i. impendēs iustis beneficia misericordiæ suæ. ſ. peccatorum remissionē, & virtutū & operū bonorum iustificationē, quæ superfluo faceret, si in perpetuum irasciturus esset. Et inde adhuc cōprobatur, ꝙ suis omnibus *iniuriā* in hac vita ꝓ eo *patientibus* facit hoc iudicium. ſ. hoc iudicat vt ininriā patiātur, quod vtiq; miserrimum esset, si eis in perpetuum irasciturus esset. Vnde Apostol⁹. Si in hac vita tātum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominib⁹. Non solū aūt per hæc quę modò dixi hoc comprobatur, quæ. ſ. ipse Dñs in nouo populo operatur, sed & per ea quæ priori populo operatus est. ſ. per hoc ꝙ *not as fecit* pridē *Moysi* legifero *vias suas* q̄. præcepta sua. & per Moysen notas *filijs Israel* fecit *voluntates suas*. i. præcepta sua: ꝙ inutiliter fecisset, si in ꝑpetuū irasciturꝰ esset. Repetit. n. æquipollēti voce, ꝙ dixit, faciēs misericordias, cū dicit miserator, vt addat sic. *Miserator*, inquam, est. i. faciens misericordias, *& misericors* est *Dominus* in natura, & *longanimis* est, i. patiens lōgo animo peccantes. Dico, misericors *et* nō vtcunq;, sed *multum misericors*, vnde palā est quod nō in perpetuum irascetur. Ad quod. n. valerent eius misericordia & lōganimitas, si in perpetuū esset eius ira duratura: Et inde quoq; cōprobatur, qa *non secundum peccata nostra fecit nobis* retributionē iustæ damnationis: *neq; secundum iniquitates nostras* actuales *retribuit nobis* damnationem: sed remisit iniquitates omnes, & peccata: ꝙ vtiq; esset infructuosum, si duratura esset eius ira in perpetuum. Et inde quoq; comprobatur: *quoniam secūdum altitudinem cœli à terra corroborauit*. i. robustam fecit *misericordiam suam*. i. beneficium misericordiæ suę, *super* nos castè *timentes se*. Sicut ad terræ comparationem cælum dignū

A

B

C

D

est & sublime, sicut & misericordia de hoc quod prius indigni eramus & dejecti, dignos & sublimes in innocētia fecit: quod vtique fecisset inutiliter. nisi iram suā remissurus esset: & etiā inde cōprobatur, quia *longè fecit à nobis iniquitates nostras*. i. excœcationē interiorē, q̄ in nobis erat causa iniquitatū nostrarū, & illuminauit interi⁹ gratia speciali. Et in tātū lōgè fecit à nobis illuminatis excęcationē iniquitatū, *quantum distat ortus* solis *ab occidente*. i. ab occasu solis. Per ortum solis lux accipitur, eò quod hūc ortum lux sequitur. Tenebræ verò per occasum, eò quod eum tenebræ sequantur. Et est ac si dicat. In quantum lux distat à tenebris: non autem dico localiter, sed naturaliter, in tantum prius, & nos cœcos à nobis metipsis nunc illuminatis differre fecit. Quod vtique duceretur in irritum, si irasciturus esset in perpetuum, inde quoque comprobatur: quia *quomodo miseretur Pater filiorum*, dum eos videt errantes, vt ad viam rectitudinis reuocet, flagellando paterna affectione castigat, *ita miseretur est Dominus* nobis *timentibus se*, castigando piè per flagella tribulationum, quod æquè pro nihilo fieret, nisi ira eius aliquando finienda esset. Et ideo miseretur est: *quoniam ipse*, qui in flagellando videtur seuerus, tamen miserendo *cognouit figmentum nostrum*. i. cognouit nos esse terrenos & fragiles, vt figmentum figuli. Exponit autem quomodo figmentum sumus, cùm addit, scilicet qui visus est diu nos obliuioni dedisse, *recordatus est, quoniam pulueris sumus*. i. terreni & faciles ad peccandum: & quantum ad nos steriles à bono, sicut puluis qui terra est, & motu facilis, & fruge sterilis. Et recordat⁹ est quomodo omnis *homo* citò transitorius & defectibilis est *sicut fœnum*, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Et ita est sicut fœnum quod *dies eius*. i. vita eius *sic efflorebit*. i. defloret. ſ. ex floriditate ad marciditatem citò perueniet, *sicut flos agri*, qui citò marcescit, & bene quidem addit, agri. Citiu,

1. Cor. 15.

Matt. 6. 30.

quippe

quippe flos agri marcescit qui secatur & eradicatur, dum ager aratur quasi flos orti vel prati, quādo auellitur. Et etiam recordatus est, *quoniam spiritus*, i. volūtas cordis eorum *in illo*. i. quātum est in fragilitate illius *pertrāsibit* cito de bono ad malum. *Et* sic transibit, quod *non subsistit*. i. non absistet. s. non cessabit pertransire, postq̄ semel pertransibit, sed semper de malo ad peius pertransibit. *Et* postquā pertrāsibit, per se *nō cognoscet amplius locum suū*. s. non cognoscet statū innocētiæ à quo pertransibit vt post ad eū per se valeat redire. Dico quod quātum ad fragilitatē illius pertransibit, & non cognoscet: sed quantū ad misericordiam Domini ipsi piè auxiliantis cognoscet & reuertetur ad innocentiæ statū. Et hoc est quod æquipollenter dicit. *Misericordia aūt Domini* &c. ac si diceret. Quātū ad se nemo pertrāsiēs reuertetur, sed misericordia Domini est *super* nos, castè *timentes eum*, s. est in superiori nostro. s. in rationalitate nostra: vt postquam transierimus, nos reuerti faciat per pœnitentiam & satisfactionem. Misericordia dico operans in hominibus *ab æterno & vsq; in æternum*. i. à primo iusto vsque ad vltimum iustum. Iuxta quod ipse promittit in Euangelio suis, dicens. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad cōsummationem seculi. Non solum autē misericordia est super timentes, *sed & iustitia illi⁹*, s. vt qui iustus est iustificetur adhuc, impendetur *his qui seruant testamentum*. i. legem eius nobis scilicet, quod est dicere. Non solum in timentibus misericordia eius operabitur, sed & iustitia: vt iustificati magis iustificentur. Iustitia eius dico, nō solū operatura in præsentibus iustis, sed pertingens vsq; in nouissimos *filios filiorū*. i. vsq; in nouissimā progeniem iustorum. Exponit autē quomodo seruāt testamentum eius, sic. Dico his qui seruant testamentū eius, & hoc modo quidem seruant: *memores sunt mādatorum eius*, non ea negligenter obliuioni dantes, promouēdo etiam se, *ad faciendum ea*. Non enim sufficeret esse memores, nisi eorundē completores. Et hoc nō habent à se quod sūt memorēs & cōplētes, sed à Deo. *Dominus*. ri. Pater parauit in eis *sedem*. i. habitationem *suam*, & hoc *in cælo*. i. per cœlum, per Christum scilicet: inde habeāt hoc quod sunt memores, & cōplētes, quia sedes Dei per Christum sunt effecti: vel sic, & per hoc sunt memores, quia Dominus Christus in cœlo. i. in illis factis cœlū sublimitate & dignitate vitæ, parauit sedem suam, quod est dicere. Prius fecit eos cœlum, & sic sedē suā effecit. Nō solum autē in quibusdam sedet, sed *regnū ipsius omnib⁹ dominabitur*. i. ipse qui⁹ rex est, omnib⁹ illis qui in cælo sunt dominabitur, & sēp dominabitur, benè regendo eos. ¶ Ostēsis beneficijs, quorum contuitu adhortatus est animam suam ad benedicendum Deo, ad exhortationem reuertitur, sic. Dixi vt anima mea benedicat Dominum, cōtuitu retributionis eius, quas ostēdi. Non solum autem hæc beneficia mihi sint materia Domino benedicendi, sed etiā *benedicite Domino* in me *oēs angeli eius*. i. vos oēs Apostoli existētes angeli. i. nūcij eius benedicite Domino. i. estote mihi materia benedicendi Domino. s. vt contuitu dignitatis vestrę, magnificē Dominū, q̄ vos adeò dignos fecit & sublimes. Determinat aūt, de quibus angelis dicat, cū addit. Angeli ei⁹, inquam, existētes, *potentes virtute*. i. miraculis, *qui facitis verbum eius*. i. qui completis præceptā eius, promouendo etiam vos *ad audiēdam vocem sermonum eius*. i. ad hoc vt alios audire faciatis vocem vestræ prędicationis, repræsentātē sermones ei⁹ Domini. Et vos etiā *oēs virtutes* eius supercœlestes *benedicite Domino* in me, estote mihi cōtēplāti naturā dignitatis vestræ, materia benedicēdi Dño. In Hebræo habetur omnes exercitus eius. Vos virtutes dico, existentes *ministri eius qui facitis volūtates eius*, vobis iniunctas. Vnde Apostolus. Nōne omnes sunt administratorij spiritus &c. Nō tantū verò angeli & virtutes materia mihi sint benedicēdi Domino,

Matt. 28.

Apoc. 22. 11.

Hebr. 1. 14.

sed

sed vt vniuersaliter dicam vos *omnia opera eius, benedicite Domino*. i. estote mihi materia benedicendi Domino. Et non solū anima benedicas Domino, contuitu bonorū quæ ipse operatur, sed etiā *benedic ó anima mea Domino, in omni loco dominationis eius*. i. cōsideratione omnis loci dominationis eius. s. omnis status dominationis eius, tā in bonis quam in malis: quod est dicere. Considera, qualiter nō solummodò dominatur bonis, vt in bonum cedant, sed etiam malis, vt ad quamlibet vtilitatem suorum deueniant. Et hac consideratione benedic Domino qui hanc mirabilem habet potentiam.

A

B

IN PSALM. CIII.

Psalmi CIII. Titulus. Psalmus ipsi Dauid. *i. Christo attribuendus. Nō quod hic ipse Christus loquatur, sed quia Propheta in hoc psalmo agens occasione instruendi alios ad benedicendum Domino, animam suam ad Dominum Christum benedicendum exhortatur, contuitu illorum quæ magnifice est operaturus, & per se & per suos: quæ ipse amplè exponit, et contuitu potentiæ eius mirabilis, quam in sequentibus demonstrat.*

Benedic anima mea Domino, Christo. i. magnifica & exalta eū intensa deuotiōe & affectione. Facit. aūt ad cum apostropham ex affectione nimia, sic. Verè dignum est vt anima mea tibi benedicat. Nam *ó Domine Deus meus*. i. tu Christe, quem ego Propheta Dominū meū & Deū meū reputo, quē ludæi increduli solū hominem esse sunt dicturi, *magnificatus es vehementer*. i. magnificatus eris nimis in mirabilibus, quæ in tuis operaberis. Et ecce in his mirabilibus magnificatus eris. s. in hoc quod *confessionem & decorem induisti*. s. indues confitentes fœditatem peccatorum suorum: & per hoc decoros futuros in innocentia & virtutibus: quod est dicere: Coniunges tibi Apostolos, quos facies interius decoros: per hoc

C

D

q fœditatē peccatorū humiliter cōfitebuntur, quibus ornaberis, quasi corpus indumento. Vnde p Prophetam dicitur. Viuit Dominus quia his omnibus vestieris. Et eris *amictus lumine, sicut vestimento*. s. circumornaberis eisdē Apostolis, qui erūt lumen subditis p doctrinā, sicut corpus circūornatur precioso vestimento, quo est amictū. Dicuntur etiā lumen per emphasim, cò q valdè fuerint interi⁹ à gratia cœlesti illuminati, & hoc erunt interius illuminati, quoniam tu eris eis *extendens cælum sicut pellem*, s. doctrinam Prophetarū, quæ cœlū dicitur, & propter sui dignitatem: & ideo quia quēadmodū cœli ipsæ doctrinæ celant arcana, extendēs eis ad modū pellis inuolutæ quæ extenditur, q est dicere. Per hoc eos interius illum inabis, q eis Prophetias reserabis, quæ latentes sunt & quasi inuolutæ. Ad similitudinem pellis inuolutæ, quæ cum in se quædā habeat latentia, per omnia manifestatur dum extenditur. Dico quod magnificatus eris: tu dico *qui regis*. i. qui proteges *aquis*. i. multiformi gratia Spirit⁹ sancti, qua fideles sicut aquis reficiūtur, *superiora ei⁹* cœli. i. caritatē erga Deū, & erga proximum quæ est superiora & digniora præcepta in illo cælo. i. in illa Prophetarū doctrina, ac si dicat. Vt eosdē Apostolos, fœditatem suam confessuros, facias decoros, & eos p teges & munies per gratiā specialem, ne in aliquo deficiant. Vel sic, extendens cœlū sicut pellē, hoc non mutatur, & verè magnificatus eris, qui tegis. i. qui obscuras, vt rem tectā superiora eius cæli. i. superficiē literaturæ Prophetiarū, aquis. i. spiritalibus sententijs, quibus fideles in anima reficiuntur, ac si dicat. Licet literę superficies illarum Prophetiarum sit a quis tecta, id est, spiritalibus sententijs referta & obscurata, tamen ipsas Prophetias Apostolis extendes & reserabis. Superiora rectè superficies literaturæ dicuntur, cò quod citius videntur quā sententiæ, quæ in eis continentur, sicut superiores cuiuslibet rei partes citius videntur, quam illæ

Esai. 49. 18

quæ

quæ interius latent. Prophetiæ vero dicuntur & scries literæ, & verba quę in litera colliguntur, & sententiæ. ¶ Et verè magnificatus eris, *qui ponis nubem*. i. pones eosdem prędicatores, ad modum nubium alios compluentes, quos confitentes & decoros superius dixi: *ascensum tuum*, non per quos ascendas, sed per quorum doctrinam alij ad te ascendant, quod est dicere: Illos Apostolos adeo dignos facies & sublimes, vt eorum exemplo & doctrina, alij ad tui notitiam ascendant. Et licet per eos ad te fiat ascensus tu tamen magnificatus eris, *qui ambulas*, id est, ambulabis non localiter, sed spiritaliter, *super pennas ventorum*, id est super agiles & subtiles considerationes spiritalium virorum, qui venti dicūtur, eò quod spiritales sint, sicut ventus, licet corporeus, tamen incorporeus dicitur, eò quod sit inuisibilis. Pennę verò dicuntur eorum subtiles considerationes, eò quod per eas ad Dei contemplandam naturam volant, sicut auis pennis ad alta volat. Hoc autē est ac si diceret. Licet ipsi de te subtiliter sensuri sint, & alij per eos assensuri: eorum tamen sublimitates, sublimitate tuæ naturæ ineffabilis superabis. Vnde Ioānes. Deum nemo vidit vnquam. Vel superabis sublimitate dilectionis tuæ agilitatem dilectionis eorum. Sublimitate dico excellētissimæ dilectionis tuæ. Licet enim valde te diligant, tu tamen eos valdè plus diliges. Vnde idem in Euāgelio. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. ¶ Et verè magnificatus eris, *qui facis angelos tuos spiritus*. i. qui facies nuncios tuos Apostolos. s. qui nomen tuum vbique gentium annunciabunt, spiritales in intelligentia. ac si dicat: Licet eorum excedas subtiles considerationes. tamē erunt in intelligentia spiritales. Vnde per Iohelem Prophetam dicitur. Effundā de spiritu meo, super omnē carnem. Angeli quippe nūcij interpretantur. *Et* eosdē angelos existentes *ministros tuos* in administrando alijs præcepta tua, facies *ignem vrentem*, id est, comparabiles igni in ea natura, quia ignis vrit. Sicut enim ignis vrendo sordes auri vel argenti expiat & consumit, ita & ipsi doctrinæ suæ castigatione peccātes vrendo, eorum sordes peccatorum destruent. Et verè magnificatus eris, *qui fundasti terrā*. i. fide fundabis Ecclesiam terram tuam cultibilem, *super stabilitatem tuam*. i. super stabile fundamentū suum. s. super te. Vnde Apostolus. Fundamentū aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. Et alibi. Superædificati super fundamentū Apostolorum & Prophetarum. ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Et quia sic erit fundata: *nō declinabitur*. i. nō deijcietur, neq; dimouebitur à stabilitate sua per aliquē impetum tribulationū vsq; *in seculum* huius *seculi* subsequuturum. i. vsq; in æternum. Fundata. n. erit super firmam petram. Et notandū quod etsi quædā debilia eius mēbra aliquādo inclinātur nihil tamē impedit. Nam de tota Ecclesia dictū est, quod nō inclinabitur: qa dixerat non inclinabitur, possēt quæri. Erit ne locus inclinationis? ad quod sic addit: verè posset inclinari. *Abyssus*. n. id est, turba persecutorum profunda in peccatis ad modū abyssi erit *amictus eius* terræ, id est, erit inuolutio illius Ecclesiæ *sicut vestimentum*, quod est dicere. Sicut vestimentū corpus circūdat, & inuoluit, sic & persecutorum turba Ecclesiam vndiq; tribulationibus inuoluet. Et nō solummodo verò minores inuoluet turba persequentium, sed *& super montes*. i. super prælatos Ecclesiæ *stabunt* aquæ. i. persequutores, vt eos demergant in mortē ad modū aquarum: sed ne ab aquis Ecclesia inclinetur, *ab increpatione tua* interiori illæ aquæ *fugient*. i. à persequutione cessabunt, quod est dicere. Ne nimis lōga eorū persequutione ecclesia inclinetur, increpabis eos interi⁹ vel miraculis vel quolibet alio modo, licet ipsi non percipiant. Et quamuis non conuertantur, tamen aliquando à persequutione cessabūt. Non solum autem à persecutione cessabūt, sed &

Ecclesia per sectionem & bisectionem Latomi, vocem ad abyssum, sed nō possum dare.

1.Cor.3.11.

Ephes.2.20.

Ioan.1.18.

Ioan.15.16.

Iohel.2.28.

formi-

formidabunt. i. timorem habebunt do hoc quod persequuti fuerint, & hæc formido continget *à voce tonitrui*. i. à voce prædicatorum, quæ dicitur vox tonitrui. Et quia manifesta fuit, & quia nolentibus obedire mortem comminatur. Ad similitudinẽ tonitrui, quod manifestũ est & mortem comminans. Et postquam aquæ formidando cessabunt, *ascendunt*. i. ascendentes apparebunt *montes*. i. prælati, *& descendunt campi*. i. descendentes & subiecti, apparebunt subditi, ad similitudinem camporum, qui humiles sunt & montibus subiecti. Deuenientes & montes & campi *in locũ*. i. in statum *quem fundasti* eis. s. hæc fundabis. i. depones vtrisque statum eorum, vt prælati teneant locum superiorem, & subditi inferiorem, ac si dicat. Dum persecutio in Ecclesia erit, prælati non poterunt prælatione sua fungi, ideoq; non poterit apparere qui prælati sint, & qui subditi, sed cessante persecutione, & prelatis fungentibus sua prelatione, tunc tãdem apparebit ascensus montium. i. sublimitas prælatorum, & descensus cãporum. i. subiectio subditorũ. Et hoc totum erit ad magnificẽtiam Domini, quod fic in Ecclesia distinctiones faciet, vnde benedicendus est, quod vtique in diluuij tempore præmonstratum est, quod dum terræ faciem operuit, nulla distinctio montium & camporum fuit, illo verò recedente, ascensus montium & descẽsus camporum apparuit. Dico quod super montes stabunt aquæ, & in ipso persecutionum statu *terminum posuisti*, id est, pones eum aquis, *quẽ non transgredientur*. i. quem non transibunt, ꝙ est dicere. Ne ex toto Ecclesiam demergant, eorum persequutioni metam statues, quam non licebit excedere. Et dixi quod fugient à persecutione, & à voce tonitrui tui formidabunt. *Neque* postquam formidantes cessauerint à cessatione, *conuertentur operire terram* i. non conuertẽtur ad persecutionem, vt rursus Ecclesiam demergere tententent. ¶ Possunt autem hi duo versus aliter legi, vt mõtes dicamus, non Ecclesiæ prælatos, sed persecutores, volentes submergere fideles, sicut montes fluctuum submergunt in mari naues. Et hoc quod dicit ascendunt montes, idem est quod dixit superius, Super mõtes stabunt aquæ, sed repetitum est vt addat. Secundum igitur hanc sentẽtiam, litera sic adaptatur. Dico quod super montes stabunt aquæ: ascendunt inquam montes. i. eleuabuntur persequutores super fideles, quod est dicere. Stabunt aquæ, & post eidem montes descendunt. i. descendent de sublimitate persequutionum. s. cessabunt facti campi. i. humiles & fructificantes in bono, à similitudine camporum, qui sunt humiles & frugiferi. Campi dico venientes in locũ quem fundasti eis. i. venientes à statu superbiæ & persecutionis ad statũ subiectionis, quem statum eis fundabis. i. constitues, ac si dicat. Hoc non erit per eos, quod ad hunc statum deueniẽt, sed hoc erit per tuam fundationem, & verè à statu persecutionis suæ descendent. Tu enim in ascensu persecutionis eorum posuisti. i. pones eis terminum quem nõ transgredientur vlterius ascendẽdo, sed postquam ad eum venient statim descẽdent, neque postquam descenderint conuertentur operire terram. i. conuertentur ad hoc vt Ecclesiam persecutione repleant. Vnde alibi psalmista. Tu dominaris potestati maris &c. ¶ Ostendit etiam adhuc, quomodo Dominus magnificatus erit sic. *Psal. 88.* Verè magnificatus eris, *qui emittis*. i. extra mittes in propatulo. s. *fontes*. i. vbertates prædicationis, quibus fideles reficiantur, & incentiua vitiorum extinguantur, vt de fontibus homines reficiuntur, & incẽdia extinguũtur. Fontes dico existentes *in conuallibus*. i. prædicatoribus ad modũ conuallium humilibus, ac si dicat. Hoc quod persecutores descendunt contingeret per prædicationem, quã Deus publicè faciet emanare de prædicatoribus, & illæ *aquæ* prædicationis *pertransibunt*. i. per omnes populos transibunt, & non erunt discordes.

sed

sed existentes *inter medium montium* A .i.in medio montium, scilicet in cõcordia prælatorum. Licet enim plures, erunt tamen in virtute fidei concordantes. Dictum est à similitudine fontium, inter medium mõtium fluentium. Dico quod pertransibunt aquæ, quas aquas *potabunt omnes*. i. omnismodi *bestiæ agri*. s. omnismodi Iudæi & nobiles & ignobiles, qui iam aliquantulum domati sunt à veteri lege, licet in maxima parte adhuc bestiales. Ideoq; per bestias agri designantur, quæ domitæ sunt vtpotè boues, asini, & cæteræ huiusmodi B bestiæ. Non tantum autem bestiæ agri eas potabunt, sed *& onagri*. i. gentiles indomiti, denotati per onagros. i. per siluestres asinos, qui indomiti sunt, *expectabunt*. i. nimis optabunt aquas illas potare positi *in siti*. i. ardenti desiderio illas bibendi, siti dico *sua*. i. eis vtilissima, & hoc totum ad Dei magnificentiam spectat. Dico quod inter medium montium pertransibũt aquę, & *super ea*. i. super eos mõtes *habitabunt* cõformitate *volucres cæli*. i. quales cũq; spirituales viri dicti volucres cæli, eò q gaudeãt suæ mẽtis sin- C ceritate sicut volucres in cœlo. i. in aëre conuersantes, ipsius cœli sinceritate gaudẽt, ac si dicat. Non solum aũt bestiales eorum doctrina reficiẽtur, sed & spirituales viri super eorũ doctrinã fundati, auctoritati eorum innitẽtur. Et super eos habitãtes, *dabunt voces* disputationis de negocijs Ecclesiasticis. Voces dico nõ discordantes à prædicatoribus, sed prodeuntes *de medio petrarum*, id est, de cõcordia prædicatorum, qui erunt Pe- D træ super quas ipsi fundabuntur.

¶ Vel sic versus iste legitur. Dixi quod bestiæ agri potabunt, & onagri expectabunt, & super ea, id est, præterea, etiam volucres cœli, id est, illi de bestijs & onagris qui erunt leues ad omnia illicita & instabiles ad modum volucrum cœli, quæ magis sunt vagę quã terrestres volucres: habitabunt. i. fient habitabiles, scilicet stabiles & in bono constãtes, per doctrinam montium. Et non solum hoc, sed & docti facti dabunt alijs indoctis voces prædicationis non discordantes à suis prædicatoribus, sed procedentes de medio petrarum. i. de cõcordia suorum prædicatorum.

¶ Dixi qui emittis fontes in conuallibus. i. in prædicatoribus, tu dico *rigans montes de superioribus suis*, id est, rigans ipsos prædicatores de doctrina superiorũ Apostolorum scilicet. Dixi quod bestiæ & onagri aquas doctrinæ potabunt, & per hoc terra Dei cultibilis efficientur, existentes mare prius. Et *terra* illa *satiabitur*, id est, satianter & amplè replebitur; *de fructu operum tuorum*. i. bonorum. Quod est dicere. Coplosè dabit bona opera. Cùm dicit, tuorum; idem est, ac si diceret bonorum. Nam omne bonum opus ex Deo est. Dico quod terra satiabitur, terra dico *producens fœnum iumentis*. i. proferens carnalẽ escam prædicatoribus, dictis iumentis, eò quod subditos iuuent & sustentent, ad similitudinem iumentorum. Quod est dicere. Ipsa plebs subdita, prædicatoribus sumptus ciborũ suggeret. Iuxta quod Dominus dicit. Dignus est operarius mercede sua. *Luc.10. 1.Cor.9.9. ibidem.*

Et in lege Moysi. Non alligabis os boui trituranti. Et Apostolus. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? *Et* producens illa terra fundata subdita *herbam seruituti hominum*, id est, ad opus seruitutis hominum: s. seruorum hominum, ad opus scilicet prædicatorum. Hoc autem idem est quod & producens fœnũ iumentis; sed aliud notat per seruitutẽ quã per iumenta, scilicet seruos eos esse subditorum, in doctrinæ administratione. Possent quippe iumenta intellẽgi. i. auditores: vt non intelligerentur esse serui. Seruitutem autem eos per emphasim dicit, vt humiliet eos ne de prælatione sua superbiant. Vnde Apostolus. Nos autẽ dico seruos vestros per Iesum. Fœnum & herba carnales esse dicuntur, eò quod ad modum fœni & herbæ transitorij sunt. Dico quod terra erit producens fœnum, & ad hoc supra

dicta terra fœnum prædicatoribus producet: *vt educat*.i.extrahat *panem* doctrinæ *de terra* præfata, qui prælati verè terra dicuntur, eò quod subditos fruge doctrinæ suæ pascant, sicut terra frugibus suis homines pascit. Et est ac si dicat. Ideò subditi carnales suggerent cibos, vt ab eis panem doctrinæ suscipiant. Nisi enim eis suggereret, harum rerum sollicitudine impediti minus prædicare possent. Panis eorum doctrina congruè nominatur, eò quod terreno cibo præciosior sit & robustior: sicut panis omni cibo dignior est. Et ideò adhuc terra subdita fœnum producet, vt *vinum* à terra prælata suscep-B tum, *lætificet cor hominis*. i. cor terræ subditæ sese rationabiliter habentis ad similitudinem hominis. Quod est dicere. Ideò prælatis carnalia suppeditabunt, vt per eorum doctrinæ fidem, cœlestem gratiam suscipere valeant: qua eorum cor interius lætificetur, quæ vinum per similitudinē dicitur, quia sicut vinum dū inebriat cor hominis, alienat à scientia; sic & gratia cœlestis cor illius quē imbuit, alienat à scientia seculari. Sapien-C tia enim huius mundi stultitia est apud Deum, ac si dicat. Et ideo adhuc terra subdita fœnum producit, *vt* terra prælata *exhilaret faciem* interiorem terræ subditæ, rationem videlicet animæ *in oleo*, id est, in misericordia remissionis peccatorū, quæ oleū dicitur, eò quod animam nitidificat & hilarem facit, sicut oleum faciem alicuius exteriorem si eo inungatur, nitidam facit. Quod est ac si dicat. Ideò eis plebs subdita carnalia sug-D gerit, vt prælati eam misericorditer peracta pœnitentia, à peccatis soluāt. Quæcunq; enim soluerint super terram, erunt soluta & in cœlis. Notandum tamen, quod non intentione carnalium, sed ex sola misericordia soluere debent. Aliter n. solutio non esset. Siue per vinū designatur S. Spiritus septiformis gratia, sine qua nemo saluatur: vt spiritus cōsilij & fortitudinis, & cætera dona spiritualia. Per oleū autē ꝙ faciē exteriorē nitificat, accipiuntur alia eiusdem cœlestis gratiæ charismata, quæ exterius nitent, sine quibus potest fieri saluatio: vt gratia curationum & miraculorum, & spiritus prophetiæ, & cætera huiusmodi, & nō solū terra prælata facjem terræ subditæ exhilaret in oleo: sed *& panis* viuus qui de cœlo descendit, sacramentum. s. Dominici corporis à terra prælata datum, *confirmet* in omni perfectione *cor*. i. ānimam *hominis* vniuscuiusq; dignè suscipientis. Vnde idē Dominus. Qui manducat hunc panem, dignè scilicet, viuet in ęternum in anima. Dico quod subditi producent fœnum prælatis: vt ab ipsis pane, vino, & oleo satientur, & ita erit. *Saturabuntur* quidem his diuitijs per prælatos, non solum Iudæi, sed & *ligna campi*. i. fideles ex gentibus, qui prius fuerunt non ligna horti, quæ dulces fructus proferunt: sed ligna campi. i. generātes acerbos fructus malorum operum, ad similitudinem arborum cāpi incultarū, quæ fructꝰ acerbos proferunt. Non solū autem ignobiles ex gentibus saturabuntur, sed *& cedri libani*, id est, cedri candoris, principes scilicet sublimes in candore secularis prosperitatis, ad modum cedrorum, quæ sublimes arbores sunt. Et non qualescunque cedri libani: sed illæ cedri *quas plantauit*. i. quas Deus in fide & in ipsis diuitijs plantabit, & ad vtilitatem suorum plantabit. *Illic* enim. i. in cedris illis *nidificabunt passeres*. i. solatium & sustentaculum habebunt fideles monachi & clerici, qui à consortio mūdanorum segregati erunt ad similitudinē passerum, qui à cæteris auibus segregantur. In sustentaculo namque facultatis fidelium principum pauperes Christi sustentantur. Et benè ponit, nidificabunt: Sicut enim volucris ad tempus nidum habitat, sic & ipsi eorū principum terrenum auxilium ad horam expetent, non in eo in æternum sperabunt. Maledictus enim homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Sequitur. *Herodij domus*

dux

Oleum alia cuiusdem cœlestis gratia charismata.

Ioan. 6. 58.

Ibid. 58.

Hiere. 17. 5.

Herodius qualis auis.

Per herodii viri spirituales intelliguntur, per aquilã diabolus.

dux est.i.erit *eorum*. Herodius autem auis est adeo fortis, vt etiam aquilã vincat & interficiat, quæ auis in cauernis petrarum habitat. Per petram ergo, vt iam sæpè indicatũ est, Christus conuenienter accipitur: Per Herodium verò spirituales viri, quos superius passeres dixit, qui cùm hic diabolum in maghã parte superent, cùm eius suggestionibus repugnant, in futuro ex toto sic eum interficiẽt meritis suis, vt nec in eis habeat suggestionis licentiam: qui diabolus per aquilã intelligitur, quæ volucris rapax est, eò quod ipse sibi rapere fideles intendat. Horum itaque fidelium firmissima petra Christus domus est refugij, ab huius vitæ peregrinatione, eos ad patriam cœlestem per cõpletionem præceptorum suorum reducens. Dicuntur etiam ijdem fideles cerui, quos iam passeres & herodios diximus: quia sicut cerui, serpentis venena consumunt, & cùm à canibus insequuntur, spineta summa agilitate & sine impedimento transiliunt, & ad excelsos montes refugiunt, sic & ipsi viri fideles vitiorum in se & in alijs venena consumunt, & cum eis diabolicarum suggestionum spineta occurrunt, ea suæ sanctitatis agilitate illęsi transiliunt, & ad sublimia Christi & ardua præcepta complenda refugiũt, quæ propter sui excellentiam mõtibus comparantur, eò quod nimis alta sint, & à solis perfectis completa: sicut virginitas, mundi contemptus, & cætera huiusmodi. Litera verò sic adaptatur. Dico quod passeres in cedris nidificabunt, scilicet in facultate fidelium principũ ad tempus terrenum sustentaculum habebunt: dũ autem in hoc nido erunt, ad supercœlestem domum omni desiderio suspirabunt. Ad quam quia per se venire non possent, Christus existens domus herodij. i. existens ipsis domus refugij in hac vita, qui sunt herodius, erit dux eorum. i. ducet eos ad patriam ex hoc nido. In quo ad tempus habitabunt in hoc mundo. Exponit autem per quid eos ducet,

A hoc modo scilicet, erit dux eorum, quia *ceruis*. i. eisdem fidelibus erunt *excelsi montes*.i. ardua præcepta refugium. Quod est dicere. Per arduorum præceptorum completionem, eos ad patriam ducet, quæ hic eis erunt ab institãtibus suggestionibus refugium. Quoniam ergo dixerat eum ducem esse ceruorum & refugium, nequis eum dubitaret esse refugium illorum, qui nec cerui, nec passeres dici possunt, cùm adhuc in mundana sollicitudine degentes, frequentibus peccãtis inuoluantur, ad similitudinem erinaciorũ qui multis spinis circundantur, addit. Non solum cerui refugium habebunt, sed & *petra*, id est, Christus erit *refugium erinacijs*.i.illis mundanis, qui sunt comparabiles erinacijs. Erit quidem eis refugium per completionem minorum præceptorum, & si non possint pertingere ad sublimia mãdata Dei, quæ non ideo dicuntur præcepta, vt ex necessitate Deus ea præcipiat cõpleri. Vnde Apostolus dicit. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Dico quod cerui & erinacij refugium habent, qui omnes filij sunt Ecclesiæ. Et necesse quidem erit Ecclesiam totam refugium habere. Deus enim *fecit lunam* excursuram *in tempora*. i. faciet Ecclesiam suam lunæ comparabilẽ, & hoc non in æternum, sed duraturam in similitudine lunæ, quandiu tempora hæc secularia durabunt. Quod est dicere. Faciet eam talis naturæ, vt possit crescere in virtutibus, & deficere ad modum lunæ crescentis & decrescentis. Notandum tamẽ quod non habent ex Deo, quod deficiunt fideles: sed solummodo eos tales fecit, vt crescere possint & decrescere. Exponit autem quando deficient, sic dico. Quoniã Ecclesia defectibilis erit vt luna, & tunc quidem deficiet quando *sol* iustitiæ Christus eis occidet, gratiæ suæ splẽdorem ab eis auferendo. Et sol ille non occidet absque ratione: sed *cognouit*.i. cognoscet *occasum* suum, scilicet cognoscet causam, quare in eis occidẽdum sit.

B

C

1.Cor.7.25.

D

Pro malis quippe meritis eorum, in eis occidet. Facit autem apostrophā ad Deum ex affectione nimia sic, dico ô sol iustitiæ Christe, quoniam in Ecclesiæ quibusdam filijs occides, & occidendo in eis *posuisti*. i. pones *tenebras* peccatorum. Quod est dicere. Subtrahendo ab eis lucem gratiæ tuæ, permittes in eis cōtingere tenebras peccatorum, *& sic fact a est*. i. sic fiet in eis *nox*, id est, excœcatio; vt in peccatis existendo, magis adhuc sordescant. Hoc aūt dicit ad gratiæ Dei commendationem, vt eam magis optemus cùm sine ipsa nil boni facere possimus. Dico quod fiet in eis nox excœcationis, & *in ipsa* nocte. i. quādiu in eis nox excœcationis erit, *pertransibunt* in eos eūdo de temptatione in temptationem *oēs bestiæ syluæ*. s. maligni spiritus crudeles & irrationabiles. ad modum bestiarū: qui solent habitare in sylua. i. in gentibus quæ incultæ sunt vt syluæ. Non solum autem maiores bestiæ. i. prælati maligni spiritus pertrāsibunt, sed etiam *catuli leonum* i. minores & subditi, dicti catuli, eò quod maioribus subditi sunt: sicut leonibus catuli pertransibunt in eos, per temptationes; *rugientes*. i. feroces ad modum catulorum, quorum ferocitas per rugitum ostenditur. Et ad hoc in eos pertransibūt *vt* ipsos *rapiant* per cōsensum, & quia non poterunt eos rapere, nisi Domino permittente, sic pertransibunt, vt priusquam eos rapiant, *quærant à Deo* non voce sed affectione: ipsos *escam sibi*. i. quærant à Deo licentiam eos deuorandi, sicut esca quæ deuoratur. Esca enim eorū nulla alia est, nisi vt fideles per consensum & opera mala deuorent. Vn. b.1. & 2. de de Iob legitur. Quem Sathan petijt vt temptaret, & data est ei potestas à Domino in facultatē & in carnem eius. ¶ Postquā ostendit qualiter Ecclesia deficiat sole iustitiæ ipsi occidente, ostendit qualiter augmentetur sole eodem sibi oriente sic. Dico quod sol Christus quibusdam Ecclesiæ filijs occidet, & sic erit in eis nox, & pertransibūt oēs bestiæ syluę.

A Postea verò *ortus est sol*. i. orietur eis sol iustitiæ Christus reddendo eis lucem gratiæ, & oriente sole *congregati sunt*. i. congregabuntur catuli. s. eos dimittent, *& in cubilibus suis collocabuntur*. i. non solum eos dimittēt: sed etiam ā temptatione cessabūt. Quod est dicere: Aduenientē luce gratiæ spiritualis, dimittent eos spiritus maligni, & sic quod vlterius à temptatione cessabunt. Dictum est à similitudine luporum & leonum, qui nocte syluis egredientes, ad prædādū disperguntur: Oriente verò sole, & frequētiam hominum timentes, ad syluas congregātur, & in cubilibus suis collocātur, & tota die à prædatione cessant. Dico quod sole oriente dimittent eos dæmones, & amplius ab eorum temptatione cessabunt. Et tunc *exibit homo* quisq; dimissus *ad opus suum*. i. ex bona voluntate, quā interius habebit, vnusquisq; fidelis factus homo i. rationalis, qui prius occidente sibi sole erat bestialis, ibit. i. promouebitur exterius ad bonū opus quod erit eius non diaboli. Et non semel exibit ad opus suum: sed exibit *ad operationem suam*. i. promouebitur ad frequens opus bonum. Frequēs opus quippe operationem dicimus. Dico ad operationē exibit, operationē inquam duraturam *vsq;* ad finem vitæ, qui per *vesperā* accipitur, eò quod sit finis diei. Possunt etiam isti versus sic exponi. Dico quod montes erunt refugium ceruis, & petra erinacijs, & necesse est eos vtrosque habere refugium. Deus. n. fecit lunam. i. faciet Ecclesiam suam defectibilem, & crescentē ad modū lunæ: vt in superiori sententia expositum est. Lunam dico excursuram in tempora. i. quæ tādiu erit quādiu hæc tempora durabūt. Et per hæc Ecclesia cōstituetur, quia sol iustitiæ Christus cognouit occasum suum. i. cognoscet mortem, scilicet morietur, & per mortem eius luna. i. Ecclesia constituetur. Exponit autem per quid sol veniet ad occasum, faciens apostrophā ad ipsum solē cōgruatione, sic. Dico ô sol iustitię quoniā venies ad occasum, & ecce quo-

modo

modo ad occasum venies. Nam posuisti tenebras, subaudis in Iudæis. i. subtrahens illis gratiam tuam, permittes in eis esse tenebras exęcationis pro malis meritis eorum, & sic facta est nox. i. fiet mors illa. Quod est dicere. Excœcabuntur per subtractionẽ gratiæ, & sic te dabũt in mortem. Et in ipsa nocte. i. in tempore ipsius mortis pertransibunt diuersis temptationibus in Apostolos omnes bestiæ syluæ. i. maligni spiritus volentes eos reuocare à spe resurrectionis tuæ, ô Christe: & extinguere nominis tui memoriam. In tempore quippè passionis præcipuè nisi sũt dæmones Apostolos seducere, occasione mortis Christi, quando fecerunt Petrum eũ negare, & post Thomam de resurrẽctione eius dubitare, & etiam quosdam alios qui dixerũt: nos putabamus quod hic redẽpturus esset Israel. Vnde Domin⁹ circa passionis tempus Petro dixisse legitur: Simon ecce Sathanas expetiuit vos vt cribaret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te; & tu aliquando cõuersus confirma fratres tuos. Et non solum maiores bestiæ syluę pertransibunt in Apostolos: sed & catuli leonũ. i. minores: rugiẽtes. i. feroces pertransibunt, vt rapiant eos per cõsensum, sic tamen vt prius quærant eos à Deo escam sibi. Hoc autem in hac sententia vt in superiori exposui. Dico quod sol cognoscet occasum: & in morte eius pertransibũt oẽs bestię syluę, post autem ortus est sol. i. orietur. Idem sol iustitiæ resurgendo. Et tunc congregati sunt. i. congregabũtur maligni spiritus, scilicet dimittent Apostolos, & non sic, vt post in eos pertranseant: sed & collocabuntur in cubilibus suis. i. vlterius à temptatione cessabunt, & est hoc dictum ab eadem similitudine, quæ superius in alia sententia exposita est. Et tunc vnusquisque Apostolorum, qui prius erit bestialis desperando de resurrectione solis, factus homo rationalis credendo resurrectionem exibit ad opus suum: & ad operationem suam duraturam vsque ad vesperam.

Luc. vlt. 21.

Luc. 22. 15.

A Hic autem versus sic in hac sentẽtia exponitur: vt in superiori est expositus. Horum autem quinq; versuum quatuor & dimidius sic aliter exponuntur. Dico quod permittes poni tenebras excœcationis in Iudæis, & sic per hoc fiet nox. i. fient obscuri & occœcati, vt ex toto ratione careant. Ac si dicat. Aliter non excœcabuntur, nisi te eos pro malis meritis eorum per gratiæ subtractionem excęcante: vt te dent in mortem. Non solùm autem ipsi Iudæi excœcabuntur, sed & in ipsa nocte. i. in huiusmodi excœcatione existentes omnes

B bestiæ syluæ. i. omnes gentiles feroces & indomiti: vt bestiæ syluæ pertransibunt in Ecclesiam primitiuam eundo de persecutione in persecutionem. Ac si diceret. Quoniam gentibus prædicatores Christi mortem & resurrectionem annũciabũt ipsę gentes excœcatę, & acquiescere nolentes, concitabuntur ad uersus eos in plurimis persecutionibus. Nõ solum autem pertransibunt in eos maiores & prelati: sed & catuli leonum. i. minores & subditi rugiẽtes, id est,

C feroces pertransibunt in eos tribulationibus, ad hoc vt eos rapiant, id est, incorporent. Et quoniam hoc nequit effici nisi Domino permittente, sic pertransibunt, vt quærant eos à Deo escam sibi, scilicet non voce, sed ipso desiderio eos incorporandi. Quęrant à Deo eos habere escam, id est, vt possint eos incorporare ad similitudinem escæ quæ incorporatur. Ipsum quippè malæ volũtatis eorum meritum à Deo exigent: vt per-

D mittat ipsos eorum fieri incorporatores, & incorporando magis efficiantur peccantes. Postea verò tandem ortus est sol, id est, orietur in eis sol iustitiæ secundum illuminationem gratię & congregati sunt. i. congregabuntur in vnitate fidei prius per errorum diuersitatem existentes diuisi: & sic collocabuntur in cubilibus suis interioribus, scilicet cum prius vecordes & extra rationes suas fuerint: tandem in fide congregati in rationibus suis versabuntur:

quæ cubilia sunt animarum suarum in quibus versantur. Postquam verò in cubilibus collocabuntur vnusquisque prædicator existens homo rationabilis, exibit ad opus suum, & ad operationem suam, scilicet cum prius prædicatores non audeant palam opus prædicationis exercere, exibunt ad opus suum. i. manifestè exercebunt opus bonum, & nō semel sed ad operationem suam duraturam vsque ad vesperam. i. vsque ad finem mundi: in quo tanta iterum erit ab Antichristo & eius ministris in fideles persecutio vt vix aliquis palam audeat benè operari. Ostensa multiplici operum Dei magnificentia, horum operum contuitu in eius laudem prorumpit sic. Ergo quoniam omnia quæ superius ostendi, mirabiliter operaberis, *quam magnificata sunt*. i. erunt *opera tua Domine*. Et verè magnificata. *Omnia* enim opera tua *fecisti in sapientia*, id est, omnia operaberis sapienter. Et ecce hoc quod mirabiliter operaberis. *Terra*. i. plebs iudaica Dei terra iam per prædicatores exculta: *impletaest*. i. implebitur *possessione tua* in fiuè mundi quando reliquiæ Israel saluæ fient. Quod est dicere. Plenariè Iudaicum populum tuę possessioni adiunges per voluntariam subiectionem, & non solum populum Iudaicum possidebis; sed etiam prius *hoc mare* quod circumquaque terrarum præsens est: mare inquam *magnum*. i. profundum in amaritudine sua: & *spatiosum*. i. amplum & latum, vbique terrarum diffusum: spatiosum inquam *manibus*, id est, operibus prædicationis, scilicet in quo cum sit spatiosum satis, habebunt prædicatores ad operandum, erit plenum possessione tua. Quod est dicere. Non solùm populus Iudaicus possessio Dei erit circa finem mundi, sed prius in tempore plenitudinis gentium popul⁹, qui dicitur hic, eò quod tantus est, quod vbiq; terrarum possit demonstrari, & qui mare dicitur, eò quod ad modum maris instabilis sit & amarus, plenariè & voluntariè Dei possessio efficietur. Dico quod mare spatiosum est manibus, prædicatorum exercendis. Et necesse quidem est, vt ibi manus eorum exerceantur. *Illic* enim, id est, in illo mari, in gentili populo, sunt *reptilia*, *quorum non est numerus*, id est, sunt multi maligni spiritus, qui reptilia dicuntur, eò quod per occultas temptationes cordibus illius populi gentilis irrepunt, ad similitudinem reptilium latenter repentium. *Maligni spiritus cur reptilia dicantur.* Exponit autem hæc reptilia per partes sic. Dico quod illic sunt reptilia, scilicet *animalia* sunt illic *pusilla cum magnis*, id est, maligni spiritus & magni & parui, prælati scilicet & subditi. Cùm dicit, animalia, idem est ac si poneret, bestiæ, vt superius. Bestias enim vsualiter dicimus animalia. Dicunt autem Hieronymus, & Augustinus, dæmones noctis & Angelos lucis animalia. Insuper etiam angelos habere corpora ætherea. Dæmones autē aeria. Vtrum autem naturaliter habeant, an ad tempus corpora sumant indefinitum est. Dico quoniam in mare sunt animalia pusilla & magna, & quamuis hoc sit, tamen *illic pertransibunt naues*, scilicet in illo mari pertransibunt prædicatores, non impediendi ab his animalibus Quod est dicere. Non poterunt hæc animalia prædicatores impedire & retinere in illo mari, quin mare illud ex toto transeant & superent, deuchentes multos quos ibi capient vsque ad æternæ vitæ portum, ad similitudinem nauiū quæ in medio marià fluctibus non submergūtur, sed nautas illæsos vsque ad litus deuchunt Possunt autem hi duo versus & dimidius sic aliter exponi. Dico quod valdè magnificata erūt opera tua, quæ in sapientia facies. Et ecce hoc in sapientia operaberis, quod terra, id est, Ecclesia Dei terra cultibilis impleta erit possessione tua, id est, innocentia & cæteris virtutibus, quæ erunt possessio tua, scilicet quæ in eis reges & excoles per gratiā sicut aliquis possessionē. Dico ꝙ Ecclesia terra tua impleta erit possessiōe tua.

Hoc

Hoc autem mare quod vbique præ- A
sens est magnum .i. in amaritudine
profundum & spatiosum amplũ &
latum, impletum est manibus .i. spi-
ritibus infernalibus, qui manes vo-
cãtur, eò quod infernalia manes di-
cere consueuimus. Quod est dicere.
Infidelium populus præ nimietate a-
maritudinis suę magnũ mare dictus,
malignis spiritibus quibus obedit est
plenus. Et illic quoque sunt reptilia
quorũ non est numerus .i. in illo po-
pulo sunt innumerabiles occultæ tẽ-
ptationes, quæ reptilia dicuntur, eò
quod ad similitudinem reptilium la-
tenter humanis cordibus irrepũt. Et
illic quoq; sunt animalia bruta pu-
silla cum magnis. s. ibi sunt homines
bestiales, rudes & stolidi, pusilli .s. &
magni .i. nobiles & ignobiles in om-
nia, & manes videlicet, & reptilia, &
animalia ad modum fluctuum fide-
les per mare ad portum vitæ transi-
euntes, persecutionibus immergere
& in mari retinere nitentur, sed ta-
men illic naues pertransibunt .i. per
illud mare transibũt fideles & sancti
vsque ad portum vitæ, dicti naues eò
quod à tribulationũ impetu non su-
perantur, sicut naues per mare trãs-
euntes à procellis fluctuum non im-
merguntur. Et in hoc mari quoq; est
draco iste, de quo omnibus notũ est,
.s. princeps diabolus qui dicitur iste,
eò quod omnibus per famam notus
sit. O Deus *quem* draconem in mari
formasti ad illudẽdum ei à fidelibus .s.
formosè & pulchrè dispositi: vt in
illo mari esset draco qui nitetur de-
cipere sanctos & illudetur ab eis, cũ
nõ poterit in eis temptatiò ipsius lo-
cum habere: ad similitudinem lupi
qui plerumq; cùm putet se mox pos-
se tenere agnum, ab eo illuditur dũ
morsus eius illæsus euadit. Et benè
quidem dicit, formasti. Formosum
enim est & valdè pulchrũ, & ad Dei
magnificentiam spectans, quod dra-
co à fidelibus illuditur. Dico quod
terra Dei, Ecclesia. s. impletur posses-
sione tua ô Deus, & quod in mari
sunt animalia & reptilia, & draco, &
omnia hæc *expectant à te: vt des illis*

Manes spiritus infernales.

Fideles & sancti cur manes dicti.

escam .i. refectionem, bonis quidem
virtutes & bona opera vnde reficiã-
tur: malis autẽ licentiam persequen-
di bonos & incorporandi, & hoc in
tẽpore à te dispositò. Ac si dicat. Ne-
que terra tua Ecclesia poterit habe-
re escam virtutum & operum bono-
rum, neq; reptilia & animalia pote-
runt habere refectionẽ incorporan-
di bonos & persequendi, nisi *in tem-
pore* illo, in quo dispones omnibus
escam dare, vnicuiq; pro modo suo.
Dico quod omnia expectant à te es-
cam, *dante* vero *te illa* escam. s. reptí-
libus & cæteris animalibus *colligent*
fideles. Quod est dicere. Postquã eis
dabis licentiam deuorãdi bonos per-
sequendo & incorporando, colligẽt
eos: quosdam persequutionibus in-
terficiendo, quosdam autẽ incorpo-
rando. Et *te aperiente manum* largita-
tis tuæ: vt des terræ tuæ Ecclesiæ escã
virtutum: *omnia* membra ipsius terrę
implebuntur bonitate. s. innocentia &
cęteris virtutibus. Hoc autem totum
spectat ad magnificentiam diuinæ
potentiæ. Dico quod manum te ape-
riente omnia implebũtur bonitate.
Postea autem *te auertente* à quibus-
dam fidelibus Ecclesiæ, *faciem* i. gra-
tiam *tuam turbabũtur* interius ab il-
licitis suggestionibus & à vitijs eis
prævalẽtibus. Notandum verò quod
quotiens Deus suos sic permittit tur-
bari, aut pro aliquibus eorum malis
meritis eos vt pereant, dimittit; aut
pro ipsorum vtilitate eos ad tempus
turbari sinit, vt iterum pœnitentes
humiliores fiant, & alijs peccantibus
parcere sciant. Cuius rei gratia Pe-
trum permisit se negare, ne videlicet
insolesceret de prælationis suæ sub-
limitate, & in cunctos sibi subditos
peccantes sciret mitius agere. Dico
quod auertes faciem tuam ab eis &
turbabũtur. Postea quidem *auferes*
per immissionem gratię tuę *spiritum
eorum*. s. superbiæ, qui non erit tuus,
sed eorum *& deficient* ab illo spiritu
ex toto. Et vt ex toto à superbia defi-
ciant, *reuertentur in pulueremsuum*. i.
facies eos reuerti ad considerationem
pulueris sui .s. considerabunt

B

C

D

quod in nouissimis ad puluerem putrescendo reuertentur: & hac consideratione humiliabũtur. Iuxta illud Salomonis. Memorare nouissima tua: & in æternum non peccabis. Et Dominus ad Adam dixit: Terra es & in terrã ibis. Dico quod auferes spiritum eorum, & *emittes* .i. ex vnitate ineffabilis naturæ tuæ mittes in eos non localiter quidem, sed spiritaliter S. *Spiritum tuum, &* per illum spiritum *creabuntur* .i. in virtutibus recreabuntur, *&* per recreationem illam *renouabis* in innocentia *faciẽ terræ* tuæ Ecclesię interiorem, quę prius inuenerabatur per peccandi consensum. Quod est dicere. Renouabis per restitutionem innocentię rationem animæ eorum, quæ dicitur facies, eò q̃ per rationẽ anima cõsideratur. Facit aũt exhortationẽ ad ipsos qui renouabuntur, vt Deum de tenouatione sui glorificẽt, ipsi omnia bona attribuendo, quæ in eis operatur. Inde namq; Deus lætabitur. Dico q̃ Deus emittet spiritũ suũ in vos ô fideles, & creabit & renouabit vos, & ideò *gloria* Domini à vobis exhibita benè viuendo, & ipsi omnia bona quæ in vobis erũt aspicibẽdo, sit durans vsq; *in sæculũ* futurum. Quod est dicere. Glorificate eum bona vita vestra, & aspicibendo ipsi omnia bona quæ in vobis sunt, & vsq; in sæculum de generatione in generationem per successionem. *Dominus* enim *lætabitur in operibus* bonis *suis* .i. sibi aspriptis. Quod est dicere. Inde Dominus lętabitur, si hoc modo eum glorificaueritis, vt opera bona quę in vobis operatur, nõ vobis sed ipsi ascribatis. Exponit aũt ipsa opera cùm addit. Dominus inquam, qui respicit terrã &c. quod in sequentibus exponetur. Potest quoq; sic aliter legi, ab illo loco vbi dicit, Aperiente te &c. dico dãte te illis animalibus & reptilibus escã colligent, & aperiẽte te manum largitatis tuæ circa finem mũdi, omnia .i. omnes qui erũt in terra .s. in plebe Iudaica implebuntur bonitate fidei, omniumq; virtutũ, quãdo eis Helias & Enoch prædicabunt. Auertẽte aũt

Eccl.7.40.

Gen.3.19.

A

B

C

D

posteà te faciem .i. gratiam tuam nõ re, sed pro reputatione hominũ turbabũtur à persecutionibus antichristi. Quod est dicere. Postquam oẽs ad fidem conuenerint, videberis ab eis gratiam tuam auertere, cũ permittes Antichristũ in eorũ carne dominari. Et sic turbabũtur in corpore nõ in anima. Et tunc auferes spiritum eorum. i. permittes auferri per tribulationes animas eorum. Et sic dico auferri spiritũ, quod deficiẽt ab hac vita morte corporea, non solũ moriẽtur, sed & reuertentur in puluerem putrescendo. Puluerem dico suum. s. de quo facti à Deo in Adam fuerunt. Legitur. n. homo de limo terrę fuisse creatus. Postquã ergo deficiẽt ab hac vita & in puluerem reuertentur, tandem in die iudicij emittes Spiritũ S. tuũ, & eius cooperatione vnà patre & te cooperante creabũtur. i. recreabuntur resurgendo, & renouabis faciem. i. formam terræ ad literam. Et benè dicit renouandam esse faciem terræ. Terra quippè & aër & elementa, quę ad vsus nostros trãsmutabilia sunt, immutabilia fient & formosa & noua. Vnde legitur. Ecce noua facio omnia. Hoc aũt q̃ faciẽ terræ renouabis, ad magnificẽtiam Dei pertinet. Et inde quod facies terrę renouabitur, & fideles recreabuntur, erit gloria Domini duratura vsque in sęculum .i. vsque in æternum, & concedo quidem vt sit gloria Domini in sæculum. s. vt Dominus glorificetur per glorificationem suorum in æternum. In hoc aũt nobis exemplũ tribuit Deũ glorificãdi. Et tunc quãdo fideles glorificabuntur & recreabuntur, lętabitur Dominus Christus in operibus suis. i. in magnificatione bonorũ quæ hic in suis operatur, qui tunc efficient, vt tunc ipsi glorificentur. Quod est dicere. Tunc apparèbit per præmium glorificationis eorum, quia Dominus lætatur in bonis operibus, quæ ipse in eis operatur. Repetit autem breuiter ad commendationem magnificentiæ eius partem illorum operum sic. Dominus inquã lætabitur .i. apparebit per

Gen.2.7.

Apoc.21.5.

effectum

effectum præmij, quia Dominus de bonis operibus suorum lætatur. Dominus, dico *qui* hîc *respicit* respectu gratiæ *terram*.i.terrenos illuminãdo interius per fidem. *Et fecit eã tremere*, de peccatis pœnitendo. Et non solum qui subditos respicit: sed & *qui tangit* interius per increpationẽ *montes*.i.principes, *& fumigant*.i.fumum emittunt, lachrymosam videlicet compunctionem, quæ oculos exteriores ad similitudinem fumi ad fletum cogit. Ideoq; fumus dicitur: vel sic. Tunc quando fideles recreabuntur, lætabitur Dominus in operibus suis, scilicet placebit ei quod nihil inueniet in eis, nisi opera sua, scilicet opera bona. Non enim inueniet in eis mala opera, propter quę dicat pęnitet me feciſſe eos. Dominus, in quam, qui hic respicit terrã &c. Hoc non mutatur, & ad magnificentiam Dei pertinet. Ostẽsis magnificis operibus Dei, vt nos sui exemplo ad cantandum inuitet, se cantaturum Domino promittit sic. Ostendi magnifica opera Dei .ſ. quod hic facit terrã tremere, & montes fumigare, & in futuro suos recreabit, & faciem terræ renouabit. Et quia sic mãgnificus est, vt in futuro merear ab eo glorificari, *cantabo Domino*.i. benè operabor ad honorem Domini, quod erit ipsi cãticum. Cantabo, inquam, & hoc *in* hac *vita mea* præsẽti; & hoc non ad horam, sed *psallam Deo meo quamdiu sum*.i. benè operabor ad honorem Dei mei, quãdiu hic viuam. Nam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Dico psallam, & per hoc *iocundum erit ei eloquium meum*.i. iocunda erit ei laus eloquij oris mei, quod aliter non esset. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Et hoc quidem oro, vt iocũdum sit ei eloquium meum. *Ego verò delectabor in Domino*, ac si dicat. Peccatores delectãtur in malis operibus. Ego verò qui propheta sum, cuius auctoritas & exemplum sequẽdum est, delectabor in laude, & in bonis operibus quæ ad Dominum pertinent, delectabor, inquam. Ac si dicat: Cùm delectatione benè operabor. Per hoc autem nos instruit, cum delectatione benè operari. Orat autem pro nõ delectantibus in Domino sic. Dico quoniã ego delectabor in Domino: & vt peccatores possint in Domino delectari, *peccatores* quantum ad se qui videlicet in se mala operantur, *deficient à terra*.i. à delectatione terrenitatis. & illi qui sunt iniqui, quantum ad alios, iniquè scilicet agentes in proximos, deficiant *vt nõ sint* iniqui. Tu verò *anima mea benedic Domino* bona affectione contuitu operum eius magnificorum, quæ superius dicta sunt.

Mat. 10. 22.

Eccl. 15 9.

IN PSAL. CIIII.

Titulus CIIII. Alleluia. *Quod est dicere. Laudate Dominum. Alleluia quippe, interpretatur laudate: ia verò est quoddam nomen Dei apud Hebræos. Inde alleluia est dicere. Laudate Deum. Et congruè quidem psalmus iste, Laudate Deum, intitulatur. Propheta nempe ad plenitudinis tempus extendens se cõsideratione fideles ex Iudæis credituros adhortatur ad laudandum Deum confessione peccatorum suorum, & benè etiam cogitando & benè operando, & mirabilia eius gentibus annunciando, & hoc quoq; contuitu, quoniam illud quod Abrahæ & Isaac & Iacob promisit .ſ. daturum se semini eius terram Chanaan, & ad literam & significatiuè cõpleuit, & adhuc ex toto complebit. Enunciat quoque quæ beneficia patribus contulit. Et quomodo terram Chanaanęus dedit, vt magis fideles Iudæos quibus hic agit, contuitu illorum beneficiorum ad Dei laudem incitet.* Alleluia.

Confitemini Domino & inuocate &cęt. Constructio quidem incipit à sexto versu qui talis est: Semen Abraham &c. quod sic adaptatur. Vos semen Abraham secundum carnem Iudæi. ſ. & nõ omnibus dico qui sunt semen Abraham, sed serui eius, Domini scilicet qui serui Domini Iesu esse non renuitis. Et quia quidam gentiles fuerunt de semine Ismaę filij Abraham, qui ad fidem iam venerunt, & serui Christi facti sunt, addit.

Vos

Vos dico qui estis filij Iacob patriarchæ secundum carnem, & non dico de infidelibus filijs Iacob: sed vos qui estis electi eius Domini. s. quos elegit vocãdo ad fidem: Cõfitemini Domino Christo peccata vestra: quæ confessio erit Domini, & confitendo *inuocate nomẽ eius*. i. inuocate eũ in cõsiderationem nominis eius quod est Dominus. Quod est dicere. Considerate quia Dominus omniũ est, & hac considerationè interius vocate eum bona deuotione orantes, vt vestri sit inhabitator, secũdum inoperantem gratiã, & sic *annunciate inter gentes*. i. in plenitudine gẽtium ad laudẽ Domini opera eius facta, & in veteri & in nouo populo. Quia verò nõ sufficeret, vt post cõfessionem & inuocationẽ statim annunciarẽt opera Domini, addit. Priusquã eius opera annũcietis, *cãtate ei Domino*, benè de eo cogitãdo, *& psallite ei*, benè operãdo: & hoc ordine tãdem ad narrandum mirabilia Domini facti idonei, *narrate omnia mirabilia eius*, & in veteri & in nouo populo facta. s. & de virgine natus est, & mundũ morte sua redemit, & cætera ei⁹ mirabilia: vel sic: Narrate omnia mirabilia quę in vobis sunt esse eius, non ex vobis. s. hoc quod mirabiles estis in confitẽdo & cantãdo & psallendo, non vobis, sed illi ascribite. Et cũ cãtaueritis & psalleritis, nolite hac solum intentione hoc facere: vt vos inde tãtummodo laudemini, sed *laudamini in nomine sancto eius* laudato. s. sic velitis laudari: vt & nomen sanctum eius in consideratione vestræ sanctitatis ab alijs laudetur. Vnde Domin⁹. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et nolite inuiti & ex tristitia psallere sicut plures in priori populo, sed psallẽdo *lætetur cor vestrũ*: vestrum dico *quærentium Dominum*. i. optantium non humanum fauorem, sed Dominum tandem in futuro habere remuneratorem. Et *quærite* affectione & oratione & operatione *Dominum* habere remuneratorem in futuro, *& non*

Matt. 5. 16.

A horariè quærite: sed in hoc quærẽdo *confirmamini*. s. constantes sitis & cõfirmati, in hac quæstione dico quęrite habere Dominũ in futuro remuneratorem. Et hic etiam rationis vestræ considerationè *quærite* semper *faciem*. i. cognitionem eius. s. vt diuinę sublimitatis eius notitiam habeatis, & sic erga eum caritate vehemẽtius ardeatis. Et vos idiotæ quorum ratio ad quærendam eius faciem nõ est sufficiẽs, saltem vt materiam eum laudandi habeatis: *mementote mirabilium eius quæ fecit*. s. natiuitatis de
B virgine: resurrectionis ex morte, & cæterorum quæ in nouo & in veteri populo operatus est. Dico mementote mirabilium, scilicet mementote *prodigia eius*, ac si dicat. Illorum inquam mirabilium memẽtote, quę non sunt qualiacunque, sed prodigia sunt. i. valdè mirabilia. *Et* mementote *iudicia oris eius*. i. præcepta eius quę ipse iudicat facere, sic vt ea impleatis. Adiungit autem causas quare debeant hęc facere sic. Dico confitemini Domino, & cantate ei & psallite, & mementote mirabilia & iudicia
C eius. Et hæc omnia facere debetis. Ipse enim existens Dominus Deus noster. Ipse dico, qui in prophetis ante locutus est, in propria persona veniens, *memor fuit testamenti sui*. i. dicti sui complendi in sæculum, quod. s. complebit semper quamdiu sæculũ hoc durabit. Quod est dicere. Qui visus est diu promissionis suæ fuisse oblitus, tandem memor fuit, vt eam non tantum secundum literam, sed etiam significatiuè compleret. Promisit enim se daturum filijs Abrahæ terram Chanaan, quam iam ad literam olim dedit sub tẽpore Ioſue, dat etiam spiritualibus filijs Abrahæ, fi
D delibus. s. saluandis quotidie ex hac vita migrantibus, & assiduè vsq; ad finem mũdi in diuersis temporibus dabit vitam æternam, quæ congruè per terram Chanaan præsignata est. Chanaan quippe humilis promissio interpretatur. Vnde per Chanaan vita æterna fidelibus promissa accipitur, quæ per humilitatem adipiscetur.

Vita æterna congruè designata per terram Chanaan.

tur. Dico quod memor fuit testamenti.i.vitæ æternę promissæ,quam assiduè dabit vsque in fæculum futurum fidelibus morientibus.Et etiam *memor fuit verbi*.i.nouę legis,quę per verbum suum data est .s. dedit nouã legem quam promisit, quæ verbum abbreuiatum dicitur, eò quod in eã breuiter omnia moralia præcepta veteris legis comprehenduntur.Vnde propheta. Verbum consummans & abbreuiãs in æquitate facit Dominus super terram. Memor fuit inquã verbi,*quod* verbum *mandauit* esse cõplendum *vsq; in mille generationes* .i. in omnibus generationibus vsq; ad finem mundi. Per mille quippe qui numerus est perfectus competenter oẽs generationes accipiuntur. Hoc autem quod interponit in vniuersa terra iudicia eius,positum est ad probationem , quod ipse est Dominus Deus, & sic adaptatur. Dico quoniã ipse est Dominus Deus:& inde comprobatur esse Deus & Dominus,quia *in vniuersa terra* tam in Iudęis quam in gẽtibus sunt *iudicia*.i.præcepta *eius* cõpleta , quod nõ esset nisi ipse Deus & Dominus esset. Dico quod memor fuit testamenti , *quod* videlicet testamentum *disposuit ad Abraham* .i. promisit Abrahæ. Ideoq; non potuit non complere. *Et* memor fuit *iuramenti sui* facti *ad Isaac* .i. firmæ promissionis ad Isaac factæ , quam cum iuramento suiipsius fecit. Compleuit enim illud iuramẽtum , & secundum literam & secundum significationem. Et illud testamentum .i. illã promissionem *statuit* .i. promisit *Iacob* patriarchæ ducens nos *in præceptis* .i. in completionem præcepti sui. Quod est dicere. Illa promissio mystica vitæ æternæ ad Iacob facta, causa est cur Domini præceptum compleamus,vt per hoc ad illam promissionem perueniamus. *Et* statuit etiam illud testamentum ad literam *Israel* .i. Iacob ducens nos per illud testamentum completum iam ad literam *in testamentum æternum* .i. in intellectum & spem æternæ promissionis,æternæ vitæ.s.quæ fidelibus ex hac vita migrantibus assiduè datur. Quod est dicere. Per promissionem ad literam completam,intelligimus mysticè promissionem æternã , quæ quotidie in fidelibus completur. Exponit igitur ipsam promissionem ad literam, & qualiter ad literam completa sit, per totum psalmum vsq; ad finem. Vlco quod statuit Iacob & Abrahæ , ita videlicet *dicens* per angelorũ officium : *Tibi* Abrahæ & Isaac & Iacob *dabo terram Chanaan*,semini tuo videlicet dabo ad literã. Innuit aũt propheta æternam promissionẽ per terram Chanaan præfiguratam, cum ex parte sua addit.Terram Chanaan dico significantẽm *funiculum hæreditatis vestræ* æternę,à Domino dandæ.i.significãtem mensuram hæreditatis vestræ.Quod est dicere. O fideles Iudæi , terra Chanaã vestris patribus data cũ funiculo distributionis , significat æternam beatitudinẽ vobis promissam,quæ cum mensura vobis dabitur, vt cum omnes eãdem beatitudinem sitis habituri ; vnus tamen alio beatior & gloriosior erit, secũdum quod sanctior fuerit. Iuxta illud Apostoli. Sicut stella differt à stella in claritate , sic & resurrectio mortuorũ. Et Dominus in Euãgelio. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Dico quoniam filijs Abrahę, Isaac & Iacob promisit terram Chanaan : & vt filij eorum eã possiderẽt, *non reliquit*.i.non dimisit *hominẽ* aliquem *nocere eis*.i. Abrahæ,& Isaac sic .s. nocere vt interficerentur : *&* etiam *pro eis corripuit reges* , ne essent eis nociui , sicut rex Aegypti , & rex Geraræ leguntur diuinitus correpti fuisse , ne nocerent Abrahæ. Dico quod reges corripuit dicens , scilicet arcana dictione. *Nolite tangere*,nociuè, *Christos meos* .i. vnctos à me oleo spiritualis gratiæ: *&* *nolite malignari* .i.malignè agere *in prophetis meis*,illi nimirum prophetę fuerunt,etsi prophetiæ libros non ediderunt. Dico quod corripuit pro eis reges tunc, scilicet corripuit , *cùm essent numero breui* , *&* vt expressius dicã , cũ essent *paucissimi* , *&* *incolæ* .i. aduenæ culA B C D

Rom.9.28.

1.Cor.15.42.

Ioan.14.2.

Gen.12.17.

Gen 20.3.

tores

tores *eius* terræ Chanaan, & *cum pertransierunt de gente in gentem* Abraham.s.& familia eius,& quia possent transire de gente in gentem, in vno regno tamen determinat sic. Et sic dico eos pertransisse de gente in gentem, quod pertransierunt de regno Chaldæorum vbi Abraham fuit natus ad populum alterum .s. ad populum Chananæorum. Legitur enim Dominus ad Abraham dixisse: Egredere de terra & de possessione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi, & faciam te crescere in gentem magnam. Quia nisi Abrahã, & Isaac, & Iacob ad generandum filios conseruati essent, eorum filij vtpotè qui nulli essent, nũquam terra Chanaan possedissent. Et postquam eos transeuntes de gente ad gẽtem conseruauit, vt Iacob & filij eius in Aegyptũ irent, & inde post in terram Chanaã redirent, *vocauit* non voce, sed imperio potentiæ, *famem super terram* .i. præcepit famem dominari super terram Chanaan, à similitudine illius qui ministrum vocat, vt ei aliquid præcipiat: & vt multum fames dominaretur super terram, *contriuit* .i. cõteri permisit *omne firmamẽtum panis* .s. omnem panem permisit destrui, vnde sensualitas humana confirmatur. Vt autẽ in tempore famis Iacob & filij eius in Aegyptum transituri, haberent patronũ, ne fame perirent. *Misit ante eos* Ioseph *virum*, qui viriliter se habuit, non consentiẽs turpiter vxori Phutiphar Eunuchi Pharaonis. Et hoc modo misit quod venũdatus est à fratribus, Aegyptijs de libero transiens in seruũ, quod equidem mirabilius fuit cũ ex seruo Dominus Aegypti sit postea factus. Aegyptij verò quibus venũdatus est, *humiliauerunt pedes eius in compedibus*. Dictum est enim ab vxore Phutipharis, cui consentire noluit, illum sibi violentiam inferre voluisse. Qua de causa à ministris Pharaonis captus est & incarceratus, & compedibus vinctus: & ibi *ferrum* .i. duritia tribulationum *pertransiit animam eius* .i. anxiauit vitalitatẽ eius, ad modum ferri corpus pertranseuntis. Ferrum tribulationum dico durans *donec veniret verbum eius* .i. donec veniret verbũ interpretationis visionis Pharaonicæ: & tunc *eloquium Domini* .s. verbum interpretationis à Domino ipsi datum, *inflammauit eum* Ioseph .i. comprobauit eum sanctũ esse, qui ante adulter dicebatur: à similitudine auri puri, quod inflãmatur .i. per flãmam purum esse comprobatur, & tũc *misit rex* Pharao in carcerem, *& soluit eum* à cõpedibus, *& princeps*, inquam, *populorum* Aegyptiorum .i. rex Pharao misit, & non solum soluit, sed *& dimisit eum* .i. liberauit de carcere: & postquam vidit eum sapientem virum, *constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ*, vt familiam suam in tempore famis regeret; *& vt erudiret principes eius* Pharaonis ita, *sicut semetipsum* vellet ipse Pharao erudiri: & nõ solum iuuenes principes qui non erant adeò sapientes, sed *& senes eius* qui sapientes erãt, maiorem *prudentiam doceret*: quod equidem mirabile fuit, doceri .s. senes à iuuene: *&* occasione Ioseph qui in Aegypto dominabatur, *intrauit Iacob in Aegyptum* cum filijs suis ne fame periret. Ne verò crederetur Iacob Aegypti Dominus fuisse, & sic nõ oportuisse filios suos inde redire, addit. Et Israel .i. *Iacob fuit accola*, .i. aduena habitator *in terra Cham* .i. in Aegypto, vbi mansit Cham: & ibi *auxit* Dominus *populum suum vehementer* .i. multiplicauit filios Israel: & *firmauit eum* populum .i. firmũ fecit in possessione & diuitijs *super* .i. plusquam *omnes inimicos eius* Aegyptios, qui ei ex inuidia inimicabantur. Vt autem occasione persequutionis Aegyptiorũ populus Israel in terram Chanaan rediret, *cõuertit cor eorum* Aegyptiorum ab amicitia, *vt odirent populum eius, &* sic *dolum facerẽt in seruos eius*, filios Israel eorum filios occidentes, & ipsos seruitute opprimentes: & vt de seruitute populus eius eriperetur, *misit* ad eum liberandum *Moysen seruum suum, & Aaron quem elegit*

in sa-

Gen.12.1.

Gen.39.14.

Ferrum pro duritia tribulationũ

in sacerdotem: *ipsum* inquam Aaron sibi valdè carum & familiarem: & *in eis* .i. Moyse & Aaron *posuit verba* .i. præcepta sua, verba dico efficàcia *signorum suorum*, & non qualiumcunque signorum, sed *prodigiorum* factorum *in terra Cham*. Nam quia verba Domini fideliter & intrepidè Pharaoni dicebant, prodigia multa operabantur. Cæterùm, quoniã Pharao pro verbis Domini populũ eius dimittere noluit, *misit tenebras* in Aegyptum, & tãtas quod *obscurauit* cos Aegyptios, ne vnus alium videre posset. Legitur enim aër adeò spissus fuisse, vt palpari posset: & hoc modo *non exacerbauit* Dominus .i. non permisit Dominus fieri acerbos *sermones suos*. Nã nisi talia miracula faceret, sermones eius quos ad Pharaonem habuerunt, acerbi essent Moysi & Aaron; essent quippe causa, quare acerbè punirentur. Quoniam autem cessantibus tenebris Aegyptij populum dimittere noluerunt, *conuertit aquas eorum in sanguinem* ne biberẽt: & sic *occidit pisces eorum*. Non soluni verò taliter eos puniuit, sed etiã *edidit terra eorum ranas*, & non solum in campis, sed etiam vt durior esset persequutio, fuerunt ranæ *in penetralibus* .i. in secretis thalamis *ipsorũ regum*, qui cætera impedimenta solent aliquo modo pellere: sed ranas non poterãt: & quoniam adhuc populum detinuerunt, *dicit* non voce sed imperio potentiæ suæ, *& venit* in Aegyptum, *cynomia & cinifex* existẽs *in omnibus finibus eorum*, non in parte solummodo. Et etiam *posuit* .i. fecit *pluuias eorum grandinem*, vt arbores contunderẽtur, & posuit *ignem* fulminum *in terra ipsorum comburẽtem* .i. ad hoc vt messes & iumenta & cætera quæ ibi erant combureret. Dico quod posuit pluuia eorum grandinem, & ipsa grãdine *percussit vineas eorũ & ficulneas eorum*: & vt vniuersaliter dicam grandine illa *contriuit omne lignũ finium eorũ*: & quoniã adhuc in duritia perseuerauerũt, *dixit* imperio potentiæ suę, *& venit* in Aegyptũ *locusta* innumerabilis, *& bruchus cuius non erat numerus*. *Et* locusta *comedit omne fœnum in terra eorum*, *& brucus comedit omnẽ fructum terræ eorum*, & post *percussit Dominus* per angelum percutientem *omne primogenitum* tam hominum quam pecudum *in terrâ eorum*: & *primitias omnis laboris eorũ* .i. meliores fruges eorum: siue primogenitũ accepit, quãtum ad homines tantum: primitias verò laboris, quantũ ad pecudes quæ cum labore nutriũtur. Et postquam primogenitum omnẽ percussit, *eduxit eos* de Aegypto *cum* multo *argento & auro* Aegyptiorum. Præcepit. n. Dominus vt quicquid possent auri & argenti à vicinis mutuo sumerẽt, & clam secum deferrent, & cum eos educeret, *non erat* aliquis *in tribubus eorum infirmus*: & tũc Aegyptus quæ propter ablationem auri & argenti sui de eorum discessu tristis fuerat, audito hoc quod Pharao cum omni exercitu submersus fuerat, *lætata est in profectione eorum* filiorum Israel. s. lætata est ideò quod non reuertebãtur, vt terram occuparent: & ideò lætata est, *quia incubuit timor eorum* filiorũ Israel *super eos* Aegyptios. Dico quod Deus eduxit eos, & cũ per desertum irent, *expandit nubem* super eos *in protectionem eorum* .i. vt eos ab æstu protegeret, *& ignem* ad modum columnæ *vt luceret eis per noctem*, ne alicubi offenderent: & tunc *petierũt* escas, *& sponte* sine labore inquisitionis *venit coturnix* innumerabilis, cadens in medio castrorum, *& saturauit eos pane cœli* .i. manna de cœlo cadente. Et cùm sitirent, *dirupit petram* per Moysen, *& inde fluxerunt aquæ*, & non paruæ, sed *abierunt* inde *flumina* post filios Israel, & hoc *in sicco*: quod valdè mirabile fuit .i. in deserto vbi non esset locus fluminum. Et hęc omnia ideò fecit, *quoniam memor fuit verbi sancti sui*. i. sancti pacti sui, *quod habuit ad Abraham puerum*. i. seruum *suum* .s. quod daret filijs eius terram Chanaan, quam aliter non haberent, nisi hęc beneficia præcessissent, *& tandem eduxit populum suum* de deserto *in exultatione*, & non om-

Exod. 10. 21.

Exod. 11.

Exod. 16.

Ibidem. Exod. 17.

Num. 20.

nem populum quem de Aegypto eduxit, cùm multa eius milia essent in deserto mortua: sed *electos suos* .i. filios eorum qui de Aegypto educti sunt, quos ad educendum elegerat, eduxit *in lætitia: & illis* eductis, *dedit regiones gentium* Chananæorum .s. illis mortuis & ejectis, & non dedit illas vacuas, sed vt maius esset beneficium, *labores populorum* Chananæorum *possederunt*, fruges .s. & cætera quæ cum labore parauerant: & hæc omnia beneficia eis ideò contulit, *vt custodiant* complendo *iustificationes eius* .i. præcepta eius quibus iustificabantur, & non inuitè custodiãt: sed *legem eius* .i. præcepta eius *exquirant* cum amore, vt compleãt: & per hoc instruit fideles Iudæos de quibus hic agit, quod ipsi contuitu mysticorum beneficiorum, quæ Deus quotidie in eis operatur, debent iustificationes eius custodire, & legem exquirere.

IN PSAL. CV.

TItulus CV. Alleluia. *Et hoc eodem modo vt in superiori exponitur, sed diuersa à superiori in hoc psalmo intentio habetur. Nam cum in præcedenti psalmo de fidelibus Iudæis egerit, in hoc quidem infideles alloquitur, adhortans vt Deum laudent, peccata confitendo, quæ ad similitudinem priorum patrum peccantium egerunt: qua etiam adhortatur vt enumerent, & cõfitendo à similibus peccatis cessent: orent quoque Deum vt eos visitet per filium, & vt Domini potentias annuncient, & laudes eius faciant, quia per hoc ad beatitudinem attingent. Postquam autem sua suorumque patrum peccata confessi fuerint, pro alijs orare admonet. Hanc autem exhortationem ea intentione facit, vt eos ab omnibus peccatis reuocet, & ad fidem adductos pro se & pro alijs orare instruat.*

Onfitemini Domino Patri peccata vestra, vos infideles Iudæi, & si puro corde confessi fueritis, securi poteſtis esse de venia, *quoniam bonus est* in sui natura .i. facilis ad condonandum, cui vos admoneo confiteri & non ad horam est bonus .i. *misericors* .s. ideo confitemini, *quoniam misericordia eius* quam habet in natura, est durans vsq; *in sæculum* futurum .i. in æternum. Quod est dicere. In æternũ misericors est, dico confitemini, & post confessionem peccatorum, *quis loquitur potentias Domini, & auditas faciet laudes eius.* Præposterus ordo. Prius enim est laudes facere, postea verò potentias loqui: & hoc quod ad maiorem exhortationem sub interrogatione ponitur, æquipollens est, ac si diceret. Post confessionem peccatorum facite laudes eius i. cõplete bona opera in quibus ipse laudetur, & quia posset dici ignoramus laudes illas, addit auditas ac si dicat. Quas laudes satis iam per scripturas audistis. Et postquam laudes eius in vobis feceritis, loquimini alijs annunciando potentias Domini .s. annunciate ad correctionem aliorum eum potentem esse ad peccata condonandum, & potẽtem ad bonos remunerandum, potentem quoq; ad malos puniẽdum. Non enim oportet prius aliquem alijs prædicare, quam in se bona opera complere. Vnde Apostolus. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar: & etiam de Iesu legitur. Quæ cœpit Iesus facere & docere. Dixi confitemini peccata, & necesse quidem vobis est. *Beati* enim & hîc sunt, & in futuro multò magis erunt illi, *qui custodiunt* in se .i. amplectuntur non negligunt *iudicium* peccatorum .i. confessionem .s. qui sic cõfessionem custodiunt, vt frequenter confiteãtur, & post confessionem ad vomitũ nõ redeant, dixi: Quis faciet laudes eius .i. opera bona. & necesse est quidem vt faciatis, quia beati erũt qui faciũt iustitiam i iusta opera, & non ad horam, sed in omni tempore; dico confitemini ita orantes. *Memento nostri Domine* indulgendo peccata, qui visus es nos diu obliuioni dedisse, dum sumus sub peccati originalis conditione. Dico memento, & non secundum merita nostra, sed *in beneplacito*

1. Cor. 9. 27.

Act. 1. 1.

populi

populi tui .i. in beneplacito misericordiæ tuæ, secūdum quod solēs misereri populi tui, & hoc modo quidē memēto nostri, *visita nos* .s. *in salutari tuo* .i. nos infirmos in peccatis & obnoxios morti: visitā per Christum saluatorē tuū, vt eius mortis precio ad vitā reducamur. Dico visita nos in obedientia saluatoris tui ducens nos per ipsius saluatoris notitiam *ad videndum* te, interiori cōtemplatione, nos inquā, positos *in bonitate operum electorum tuorum*. Quod est dicere. Sic nos per eum visita, vt visitādo per indulgentiam ducas nos ad contemplationem notitiæ tuæ, nos inquam, positos in bonitate .i. in bonis operibus, quā bonitatem habent electi tui. Ac si dicat. Nos visitatos fac benè operari ad conformitatem fidelium tuorum, qui ad vitam electi sunt, vt meritō bonorum operū te contemplari mereamur. Dico visita nos, ducens nos ad videndum te positos in bonitate, & ducens etiam *ad lætandum* de bonitate operum *in lætitia gentis tuæ* .i. in conformitate lætitiæ iustorum qui sunt gens tuā. Quod est dicere. Sic nos fac benè operari, vt hāc bonam operationem non cum tristitia aganius, sed lætanter, ad conformitatem lætitiæ iustorum. Hilarem enim datorem diligit Deus: duc nos inquam ad lætitiā bonæ operationis, *vt* nobis lætanter benè per te operātibus lauderis ab alijs *cū hæreditate tua*, nobiscum scilicet. Quod est dicere. Occasione bonorū operū nostrorū, & nos laudemus, & tu nobiscū per nos lauderis. Ostenso hoc quomodo orent, ostendit latè vsque circa finem psalmi, quomodo ad conformitatem patrum se peccasse debeant confiteri. Dico confitemini sic, scilicet, O Domine *peccauimus cum patribus nostris* .i. peccaūimus ad conformitatem patrum nostrorum, tanto ante tempore existētium, qui te grauiter offenderunt: & hoc ostendit per partes sic. Verè peccaūimus vt patres: *Iniustè* enim *egimus* quantum ad proximum, sicut ipsi; & *iniquitatem fecimus*, quantum ad nos sicut ipsi. Posset quæri: Peccauerunt ne patres vestri? Ad quod sic respondendum est. Peccauerunt vtique. *Patres* enim *nostri in Aegypto*, vbi tu Deus pro eis multa mirabilia operatus es, *non intellexerunt* .i. non animaduerterunt *mirabilia* quæ pro eis operatus es, vt eorum mirabilium contuitu tibi essent credētes & obedientes. Dico non intellexerunt, & si ad tempus intellexerunt, *non fuerunt* diu *memores multitudinis misericordiæ tuæ* .i. multorum mirabilium beneficiorum, quæ per solam misericordiam eis contulisti. Dicimus ô auditores, quod fuerunt immemores misericordiæ Domini multiplicis, & immemores existentes, *irritauerunt* .i. ad iracundiam eum prouocauerunt *ascendentes* .i. de Aegypto egredientes, & benè dicit ascendentes. Cùm enim Aegyptus inferiori situ sit omnibus terris circa eam existentibus, nullus inde potest egredi parte aliqua nisi cum ascensu. Ascēdentes, inquam, irritauerunt eum, & hoc *in mari, mari rubro* .s. vbi non esset irritandus, præ nimietate periculi. Nam cum hostes insequētes se viderēt, & mare rubrum ante, dubitauerunt an Deus posset eos liberare & sic eum irritauerunt. Vel sic irritauerunt eum ascendentes de Aegypto in mare, mare inquam rubrum. Mare quippe rubrum altius est Aegypto, sicut & terra in qua est. Vel sic. Irritauerunt eum ascendētes in mari: mari s. rubro formidato. Mari rubro determinatio est qualiter eum irritauerūt, & quamuis eum irritassent, tamē *saluauit eos*, & nō propter merita eorum, sed *propter nomen suū* glorificādum *vt* per hoc .s. *notam faceret* posteris *potentiam suam* .i. se potentem esse, & hoc modo nomē eius ab eis glorificaretur. Dico quoniam eos saluauit, & hoc modo quidē saluauit, *increpuit* tacito imperio potētiæ suæ *mare rubrum*, ne eos impediret, & per hoc *exsiccatū est* in medio, hinc & hinc pro muro aquis accumulatis & stantibus: *& deduxit eos in abyssis* .i. ita siccæ duxit eos per locum

a. Cor. 9. 7.

vbi solebāt esse abyssi .i. magnæ profunditates, *sicut in deserto*.i.quasi per desertum, vbi nunquam aquæ fuerunt. Et tunc *operuit aqua* maris *tribulantes eos*.s.Aegyptios.s.temerè ingressos,& sic quod *vnus ex eis non remansit*, qui eos insequererur postea: *& tunc crediderunt* Deo in *verbis eius* completis .i. in consideratione verborum completorum, scilicet considerando eum complesse verba sua,quæ per Moysen eis mandauerat de eorum ereptione: crediderunt eũ omnipotentem esse, *& tunc laudauerunt* eum cordis affectione, proferendo *laudem eius* ore. Quod est dicere. Laudauerũt eum & ore & corde,sed hoc credere,& hoc laudare *citò* .i. ad horam fecerunt non diu: *&* post statim *oblti sunt operũ eius*, quorum assiduo contuitu deberent credere & laudare. *Et* cùm ipse consilio arcano disposuisset eos non statim terram Chanaan ingressuros, *non sustinuerunt* .i. non patienter expectauerunt *consilium eius*, murmurantes & de promissione terræ Chanaan diffidentes: & post *in deserto* existentes vbi nihil ciborum erat *concupierunt concupiscentiam* .i. manna quod concupiscentia dicitur, eò quod cõcupiscentia ingluuiei fuit optatum: vel concupiscentiam .i. ollas carniũ, quas in Aegypto habuerant, *&* concupiscendo *temptauerunt Deum*, diffidendo de potentia eius,& dubitando an posset eis escas dare: & hoc *in inaquoso*.i.in deserto vbi saltẽ timore debuissent à temptatione cessasse: & licet temptassent, *dedit* tamen *eis petitionem ipsorum*, & hoc modo quidẽ dedit,quia mittendo manna *misit saturitatem in animas eorũ* .i. saturauit vegetabilitatem eorum: & licet hæc eis beneficia conferret, tamen *irritauerunt Moysen*, & hoc *in castris*, vbi locus erat timoris, & *Aaron* irritauerũt *sanctum* sacerdotem *Domini*. Legitur enim quod cum Moyses iussu Domini Aaron fratrem suum sacerdotem constituisset,ipsi de hoc murmurantes non acquieuerunt, dicentes eum hoc ideò feciſſe, quod tribũ suam vellet exaltare: & quia Moysen & Aaron irritauerunt, *aperta est terra & deglutiuit Dathan*. Intelligẽdum est quoniam & Abiron deglutiuit,*& operuit* .i. clausa est *super congregationem* familię *Abiron* absorptã. Notãdum quoq; quod & congregationem Dathan absorbuit, sed causa breuitatis ita positum est.Dathan sanè & Abiron huius murmurationis extiterunt auctores:ideoq; cum omni familia sua viui absorpti sunt. Nõ solum aũt eos terra cum familia eorum absorpsit, sed *& exarsit ignis in synagoga* .i. in congregatione *eorũ*, *&* sic exarsit quod *flamma cõbussit peccatores*, ex alijs familijs qui eis acquieuerant: Chore videlicet & alios ducentos quinquaginta,qui ad Dathan & Abiron congregati fuerant,& electi ad offerenda sacrificia cõtra Aaron & tribum eius. Non solum autẽ hoc modo peccauerunt, sed etiam *fecerunt vitulum* conflatilem, & hoc *in Oreb*, in illo loco .s. in quo Deo obediendum esset, saltem metu gentium circumastantium:& postquam vitulum fecerunt, *adorauerunt* illud *sculptile*.s.vitulum,*&* sic *mutauerunt gloriam suã* .s. Domini qui gloria eorum esse deberet, in quo adorato solummodo gloriãdum esset,mutauerunt non in verum vitulum, & satis miserum esset, sed quod deterius est, *in similitudinem vituli comedentis fœnum*. Quod est dicere. Vitulum conflatilem qui similitudo erat veri vituli,Deum esse reputauerunt. Quod autem addit, comedentis fœnum, nõ est positũ ad differentiam, sed ad eorum ignominiam, quia videlicet illius similitudinem Deum esse dixerunt, qui adeò res debilis est & vilis, quod fœno pascitur.Dico quod adorauerunt sculptile, & sic *obliti sunt Deũ* qui minimè obliuiscendus esset: *qui* nimirum *saluauit eos*, de Pharaone,& de mari rubro, & *qui* pro eis *fecit magnalia in Aegypto*, & non qualiacunq;,sed *mirabilia in terra Cham*: & pro eis etiam fecit *terribilia in mari rubro*, id est, talia opera vnde timendus esset, cùm Pharaonem cum

Num.16.

Exod.32.4.

exercitu

exercitu toto demerserit: & quoniã Deum obliti sunt, Deus *dixit* .i. statuit *vt disperderet eos, si non Moyses electus eius* .i. amicus eius, pro quo ipse multum debebat facere: *stetisset* pro eis, *in confractione* .i. in maxima anxietate sollicitudinis, orãs Deum pro ipsis vt eis parceret. Dico si non stetisset in confractione, & hoc *in conspectu eius* .i. interius in anima quã ipse solus conspicit. Quod est dicere. Verè eos disperdidisset, nisi seruus eius Moyses eis compatiendo, pro ipsis affectione cordis orasset. Dixerat enim ei Deus: Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos: & ad hoc .s. stetisset in confractione *vt* orando pro eis *auerteret iram* .i. vindictam eius ab eis *ne disperderet eos*. Dico quod obliti sunt Dominum: & etiam *terram desiderabilem* .i. terram Chanaan, quæ nimis esset desideranda, *habuerunt pro nihilo* .s. sic de eius promissione diffiderũt, vt eam quasi nihilum reputarent, nec ad eam adipiscendam laborare vellent: & cum eis eã Dominus certissimè promitteret, non crediderũt verbis eius acceptis per Moysen, & magis & magis *murmurauerunt*, existentes *in tabernaculis suis*: vbi timeridum esset & à murmure cessandum, cùm nõdum certam sedem haberent: & cùm eos Dominus per Moysen castigaret ne murmurarent, *non exaudierunt vocem Domini* per Moysen datam, vt cessarent: & cum hac occasione digni essent damnatione: *eleuauit* .i. seperauit & elongauit ab eis *manum* .i. vindictam *suam*, manum inquam, imminentem pro malis meritis eorum *super eos*, ad hoc, *vt* dignè *prosterneret* .i. interficeret *eos in deserto*, & imminentem etiam ad hoc, *vt deyceret semen eorum in nationibus* gentium .i. vt permitteret filios eorum captiuatos dispergi inter nationes gentium: & eos *disperderet* .i. diuersis modis perderet *in regionibus* gentium dispersos. Quod est ac si diceret. Cùm propter eorum diffidentiam super eos ira Dei immineret ad hoc, vt partem eorum in deserto disperderet, partem verò in regionibus gentium dissiparet, & filios eorum inter nationes dispergeret; ipse prius hanc vindictam distulit ne perirent: ad similitudinem illius, qui onus eleuat ne aliquem deprimat: & licet manũm eleuaret, tamen *tantiati sunt Behelphegor* .i. consecrati idolo Behel, in phegor regione. Ac si diceret. Licet eis piè parceret, tamẽ eum magis offenderunt, consecrando & subdendo se Behel, & ibi in Phegor, scilicet *comederunt sacrificia mortuorum* hominum, quos gentes deos esse mentiebantur; sicut erat Iupiter &cæt. qui homines fuerunt, quorum sacrificia nefanda prohibita erant, ne comederentur. Dico quod comederunt sacrificia illicita, & etiam *irritauerunt eum* Deum *in adinuentionibus suis* .i. per hoc quod adinuenerunt, vt cum mulieribus Madian fornicarentur, quod à Deo prohibitum fuerat: & quoniam irritauerunt, *multiplicata est in eis ruina* .i. multi à Deo interfecti sunt: & quando tuũa illa fiebat, *stetit Phinees*, filius Eleazari filij Aaron frãtris Moysi, non cecedit, sed constans fuit in præcepto Domini, ne cum Madianitis fornicaretur: & stans *placauit* Deum, perforando cuspide ad vindictam Dei Hebræum & Madianitidem quandam, quos illicitè commixtos inuenit: & sic *cessauit quassatio*, vt posthac Deus eis parceret: & hoc quod sic Deum placauit, *reputatum est ei in iustitiam* .i. hac de causa iustus vocatus est, & *in generatione* illa præsenti & vsque *in generationem* sequentem, & etiam *vsque in sempiternum* iustus hac occasione reputabitur. Dico quod Deum irritauerunt in adinuentionibus suis, & non solum hoc, sed & *irritauerunt eum ad aquas contradictionis*, scilicet ante petram, vbi obiurgando contradixerunt Moysi & Aaron dicentes, quod non possent de petra aquam eijcere: & ibi *vexatus* .i. anxiatus *est Moyses propter eos* .i. propter contradictiones eorum: & verè vexatus est, quia ipsi contradicendo, *exacerbauerunt spiri-*

Exod. 32. 10.

Num. 14.

Num. 25. 7.

tumetus .i. acerbam & iratam fecerunt animam eius : & adeò fuit exacerbatus , & extra sensum factus, quod *distinxit in labys suis* , id est , vt distinctionem & diuersitatem faceret in verbis labiorum suorum, scilicet vt cùm nihil antea dubitatiuè de hoc quod sibi erat iniunctum à Domino dixisset , hoc dubitatiuè diceret : & sic verba hæc distincta & diuersa essent à verbis quæ prius cum certitudine dixerat. Legitur enim dixisse. Nunquid de petra hac vobis aquam poterimus eijcere ? Non solum autem his modis Deum offenderunt, sed hoc modo quoque, quod postquam in terra promissionis fuerunt, & Dominus præcepisset vt omnes gentes terræ illius interficerent; *non diſperdiderunt gentes* illas omnes *quas dixit Dominus illis* , vt interficerent. Non solùm autem eis pepercerunt , sed *& commixti sunt* per connubia mulierum *inter gentes* Amalech , quibus contra præceptum Dei pepercerant : *& sic didicerunt opera eorum* , scilicet illicitos ritus sacrificiorum : & sacrificando *seruierunt sculptilibus* idolis , & hoc factum est *illis in scandalum* , id est , causa fuit quare Deus ab eisdem gentibus permitteret eos multa tribulationum scandala pati. Dico quod seruierunt sculptilibus, & seruiendo *immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs*, idolis , scilicet in quibus dæmonia dabant responsa. Exponit autem qualiter immolauerunt. Dico immolauerunt , id est , hoc modo qui dem interficiendo eos: *& effuderunt sanguinem innocentem* , quod multò peius est quam si nocens esset, *sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum* , *quas sacrificauerunt sculptilibus* idolis Chanaan : quod multò crudelius , quam si filij & filiæ eorum non essent: & non paucos interfecerunt, sed ab illis *interfecta est terra* , id est, maxima pars filiorum habitantium in terra illa. *In sanguinibus* , id est , in effusione sanguinum, scilicet ad hoc interfecta est , vt sanguis eius idolis effunderetur : & tanta fuit occisio quod *terra* vbi sacrificium fiebat, *cõtaminata est in operibus eorum*, scilicet in operibus sacrificiorum vbi sanguis effundebatur: & sic *fornicati sunt in adinuentionibus* gentium *suis* factis. f. quia adinuentitia gentium sacrificia sua fecerunt, ea faciẽdo, fornicati sunt Deum relinquendo , & idolis adhærendo: ad similitudinem mulieris fornicantis , quæ dimisso marito, cum adultero fornicatur. Et quia fornicati sunt *iratus est Dominus furore* .i. nimia ira *in populum suũ* .i. contra populum suum , *& abominatus est hæreditatem suam* .i. abominabilem & execrabilẽ reputauit populum suum , quem per Moysen & cæteros doctores excoluerat, sicut aliquis excolit hæreditatem : *& tradidit eos in manus* .i. in potestatem *gentium* circumstantium , & hoc modo tradidit quod *dominati sunt eorum* gentiles, *qui oderunt eos*, captiuos eos ducendo, & tributa ab eis exigendo: & etiam *tribulauerunt eos inimici eorum* gentiles innumeris tribulationibus , *& ex* toto *humiliati sunt sub manibus* .i. sub potestate *eorum*, vt interdum eorũ serui efficerentur: & ex hac humiliatione *sæpè liberauit eos* Dominus multis modis , vt in historia legitur. *Ipsi autem* cùm hac occasione deberent eum nunquam exacerbare , *exacerbauerunt eum in consilio suo* illicito .i. malum consilium peccandi accipiendo : & rursus à Deo *humiliati sunt* sub potestate inimicorũ *in iniquitatibus suis*, .i. propter iniquitates suas: & tũc iterum misericorditer *vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum*, orantium vt eriperentur: & ideò audiuit, quia *memor fuit testamenti sui*, facti ad Abrahã, quod ex semine eius nasceretur Christus, qui non nasceretur nisi his parcereturr: & quia memor fuit, *pœnituit eũ* .i. sic eos eripuit quasi de eorum tribulatione pœniteret. In Deo enim nunquam est pœnitentia , sed aliquando videtur esse, quando factum quodlibet immutat. Pœnituit, inquam , & hoc *secundum multitudinem misericordiæ suæ* , non

Pœnitẽtia in Deo, quo ſenſu dicatur.

Num. 20. 10

Num. 25. 2.

secun-

secundum eorum merita. *Et* ab ira *dedit eos in misericordias*. i. in beneficia misericordiæ. s. cùm primum eis esset iratus, multiplicia beneficia misericordiæ eis contulit, & hoc *in conspectu omnium* inimicorum *qui ceperant* prius *eos* in seruitutem. Quod est dicere. Eis liberatis sic beneficia contulit, vt hoc omnibus eorum inimicis innotesceret. Quod dicit in misericordias, per emphasim dicit.

Ac si dicat. Circundedit eos multis misericordiæ beneficijs. q. Postquam eos Propheta instruxit, quomodo sua suorumq; patrum peccata debeant confiteri, instruit quoque orare sic. Dico vt sic confiteamini dicentes, peccauimus cum patribus nostris &c. & sic quoque dicite. Quandoquidem patres orantes audisti eripiendo eos de tribulationibus, nos quoque orantes saluos facde tribulationibus peccatorum eripiendo.

Instruit etiam eos Propheta postquā pro se orauerint, pro alijs orare sic. Postquam de salute vestra orauerit is, de salute quoque gentium orate, dicentes: Dicimus *saluos fac nos*, & etiam oramus *congrega* ad vnitatem fidei *de* diuersis *nationibus* gētium *nos*. i. nobis conformes futuros illos. s. ex gentibus qui crediturisunt, sicut & nos dicimus saluos fac nos, *vt* salui facti, *confiteamur* laudem & ore & opere & corde *nomini tuo sancto*, quod est Dominus. *Et in* illa *laude tua gloriemur*, non inuiti scilicet eam persoluamus, Confiteamur inquam sic dicentes. *Benedictus*. i. exaltatus sit *Dominus Deus Israel*, scilicet magnificatus sit qui dominator & creator est nostri, qui sumus Israel, & hoc nō ad horam, sed *à seculo* præsenti & *usque in seculum*, id est, in æternum. Hoc quidem dicemus nos benedictus &c. Et exemplo nostri omnes. i. omnifmodi populus tam Iudæorum quam gentium ad fidem conuertendus dicet *fiat fiat*. Quod autē bis *fiat* ponit, vel ad inculcationem, vel propter duplicem parietem Ecclesiæ facit.

IN PSALM. CVI.

Titulus CVI. Alleluia, alleluia. *Quod bis hic alleluia ponitur, affirmat beatus Augustinus positum esse propter duplicem Ecclesiæ parietem: vnum videlicet* alleluia *ad Ecclesiam ex Iudæis exhortandam ad laudandum Deum. Aliud verò quantum ad Ecclesiam gentium. Veruntamen scribit sanctus Hieronymus, hebraicæ veritatis exquisitor diligens, quod in quibusdam psalmis bis* alleluia *ponitur, prius ad præcedentem psalmum spectat, posterius autem titulus est sequentis, vt in præcedentibus quidem psalmis appareat. Nam postquam in psalmo præcedenti, vbi de Iudæis infidelibus egit, priorum patrum peccata ostendit, & qualiter eos Deus pro peccatis afflictos, & post orantes & de peccatis pœnitentes ab afflictionibus illis eripuit, congruè subiungitur* alleluia. *Ac si poneret. Quandoquidem vt ostendi, talia beneficia Deus patribus vestris fecit, vt & ipse vobis eadem beneficia faciat: Laudate Deum fide, voce, & opere. Sequens autem* alleluia, *sequentis psalmi conuenienter est titulus. Propheta quippe qui de Iudæis in superioribus psalmis duobus egit, in hoc de fidelibus ex gentibus agit, adhortans vt Deū laudent, & hoc contuitu, quia multiplicia beneficia in Ecclesia operatur: & quia Iudæis repulsis, gentes ad fidem admisit: enunciat quoq; ipsa beneficia, vt magis eos ad Dei laudem incitet. Agit. n. quomodo suos de quatuor periculis eripit. Quæ quidem ereptiones non omnes in omnibus conueniunt. Non enim omnes in omnia hæc pericula deueniunt, sed nullus est in Ecclesia cui vel vna harum vel omnes ereptiones istæ necessariæ non sint.* Primum *quidem periculum est infidelitas, de quo quidem omnes per fidem necesse est eripi.* Secundum *verò consuetudo peccandi, quæ post fidei susceptionem restat, quæ & si multis dominetur, reducens eos ad pristina vitia: pauci tamen sunt quos opprimere nequit: de qua consuetudine peccandi fideles se deprecantes Deus eripit, dum eos per gratiam ad bonæ opera-*

Alleluia bis quare positum.

Pericula quatuor à quibus eripiendi sunt boni.

Primum.

Secundum.

Tertium.

rationis consuetudinem adducit. Tertium *autem est acedia. i. desidia, quod solis spiritualibus viris ingruit, qui postquam ad boni operis consuetudinem attigerint, ex dilatione supernæ patriæ torporem quendam accipiunt, ac spiritalem animæ cibum, lectionem videlicet & orationem minus solito, & cum tædio sumunt: à quo periculo Deus eos ad se clamantes liberat, cùm in eis feruorem caritatis exsuscitat.* Quartum

Quartum.

equidem est periculum quod solis instar Ecclesiæ pastoribus, tempestas videlicet immodica tribulationum, vel cùm ab exterioribus hostibus persequuntur, qui ouile Dominicum deuorare nituntur, vel cùm à subditis immoderatè & incorrectè se habentibus tribulationem interius patiuntur, dum eis quos ad viam rectitudinis reducere nequeùt, valde compatiuntur. Quam pro certo tempestatem ab eisdem prælatis exorata diuina clementia mansuefacit. Vel dum plebem subditam spiritaliter corrigit, vel eius hostium exteriorum impetum modo quolibet imperij sui potentia mirificè compescit. Hoc etiam quòd bis psalmo huic alleluiá præponitur, inculcationis causa & maioris exhortationis pondere factum esse à quibusdam asseritur. Cùm itaq, de huiusmodi re sententia multiplex habeatur, Hieronym. vtpotè linguæ peritus hebraicæ, præcipuè videtur esse sequendus.

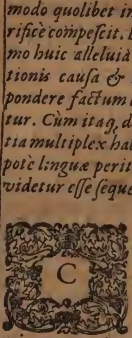

Onfitemini Domino, &c. Ac si dicat. Vos gētiles, id est, à Christo eius morte redimendi, laudate Dominum ore & opere & deuotione: & hoc contuitu confitemini, *quoniam bonus est* in natura ineffabiliter.

Vos autem idiotæ, qui non potestis ad hoc sufficere, vt contuitu bonitatis eius ei confiteamini, *confitemini* saltem hoc contuitu, *quoniam in seculum misericordia eius*, id est; quia cōspicitis quod beneficia misericordiæ eius, sunt in humano genere duratura vsque in seculum, id est, vsque in æternum. Confitemini, inquam, & hoc etiam adhortatoriè *dicant* alterutrum *qui redempti sunt*, id est, gentiles qui redimendi sunt *à Domino* Christo, adhortando vnus alterū dicant hoc quod dico. s. confitemini Domino. Exponit igitur vnde sunt redimendi cùm addit. *Quos redemit*, inquam. i. redimet morte sua *de manu inimici*, id est, de potestate diaboli, illis ex inuidia inimicantis, & *illos* redimendos *congregauit*. i. congregabit nō in vnum locum, sed in vnitatem fidei *de regionibus* omnibus. Per hoc quod dicit de regionibus omnibus, eos esse multos innuit, & tantò maius esse beneficium ostēdit. Ostendit autem ipsas regiones per partes, cùm adiungit. s. congregabit eos *à solis ortu*. i. ab oriente *& occasu*. i. occidēte, & *ab aquilone*. i. à septentrionali plaga *& mari* australi.

Quod est ac si dicat. Ex omnibus mundi partibus congregabit. Quod aūt ponit à mari, non vult referri B. Hieronymus quantum ad australem plagam, eò quod Hierusalem nullū mare habeat ab australi parte, sed potest ad omnia referri. Ac si dicat. Dico quoniam eos congregabit quosdam ab oriente, & quosdam ab occidente, quosdam etiam ab aquilone. Et omnes istos congregabis à mari exemptos, id est, ab amaritudine infidelitatis. Intendit autem ostendere primum periculum cùm addit, errauerunt. Quod sic adaptatur dico congregabit. Et ecce vnde eos congregabit de errore, scilicet infidelitatis. *Errauerunt* enim. i. errabunt positi *in solitudine*, scilicet infidelitatis. s. solitarij, nec associati populo Iudaico Dei vtcunque notitiam habenti. Et positæ *in inaquoso*, i. in ariditate cordis, carentes aqua doctrinæ & intellectus. Et quidam eorum Philosophi scilicet, *esurientes & sitientes*, id est, valdè desiderantes ad modum esurientium & sitientium, ratione sua inuenire qua via ad ciuitatem cœlestem peruenirent: *non* tamen *inuenerunt viam ciuitatis habitaculi*: in qua non est peregrinatio, sed perennis habitatio. Et per hoc innuit, quoniam idiotę qui viam

Periculum primum.

non

Plato trinitatem agnouit.

Cant. 3. 1.

non quæsierunt, multò minus inuenerunt. Legitur quippe Platonem de trinitate disputasse, sed de verbi incarnatione notitiæ nil habuisse. Vnde in Canticis. In lectulo meo quæsiui quem diligit anima mea, quæsiui illum & non inueni. Et eodem modo alij Philosophi de summo bono Deo. f. disputantes, eiusdem incarnationis fide caruerunt. Ideoque errauerunt. Errabunt inquam, *& anima eorum in ipsis* confidens, ab intellectu & omni virtute *defecit*. i. deficiet. Quod est dicere. Quia per se virtutes & intellectum habere putabunt, ab his omnibus deficient. Non enim virtutes & rectus intellectus esse dicenda sunt, quæ sine fide & charitate habentur. *Et* errando & deficiendo *clamauerunt*. i. clamabunt *ad Deum*, non voce, non affectione: sed *cum tribularentur*, id est, cum hoc erit quod tribulabuntur ab anxietate ignorantiæ. Cũ, causatiuũ est: ac si dicat: Ipsa miseria tribulationis eorum clamabit ad Dominum, cùm hoc erit quod minus anxiabuntur, eò quod ad viam summi boni attingere nequibunt. *Et Dominus eripuit*. i. eripiet *eos de necessitatibus*. i. de paupertatibus *eorum*: de hoc scilicet quod egentes erunt fide, virtutibus & intellectu. Vnde valde eos eripi necesse est. *Et* hoc modo quidem eripiet quod *eos* ereptos ab errore *deduxit*. i. deducet *in viam rectam* fidei & intellectus, *vt* hac via *irent*. i. eant *in ciuitatem habitationis*, non peregrinationis, scilicet in Hierusalem cœlestem. Et quia hæc beneficia eis conferet; Hortor vt *confiteantur laudem Domino misericordiæ eius*, id est, hæc beneficia misericordiæ eius, quod eos scilicet eripiet & deducet, sint materia quare ipsi laudent Dominum corde, ore, & operatione. *Et* non qualiacunque beneficia erunt, sed *mirabilia* exhibenda *filys hominum* primorum Adæ videlicet & Euæ, qui non erunt solum filij secũdum originẽ, sed secundũ mortis participationem. Illud enim mirabile erit, quod per fidem mortuos

A fuscitabit. Repetit autẽ ipsa beneficia quæ plurima sunt, quantum ad plures personas, vt magis eos ad Dei laudem incitet, sic. Verè confireri debent contuitu harum misericordiarum, *quia satiauit*. i. satiatè & largè replebit eorum *animam* prius *inanem*. i. vacuam & *animam esurientem bona*. i. valde desiderantem satiauit. Largè replebit bonis illis, fide scilicet, & virtutibus, & intellectu. Quod repetit & animam ideo facit vt addat esurientem: ac si dicat. Ideò anima eorum replebit, quia illa esuriet. Datur autem intelligi, quod multos idiotas in viam rectam fidei deducent, qui prius eam quærere nescierunt. Primi quidem periculi ereptione ostensa, secundi ereptionem ostendere sic intendit. Non solum esurientes satiabit, sed post hãc ereptionem multos ex his ereptos *sedentes*, id est, immorantes *in tenebris* peccatorum, *&* in illis tenebris, quæ erunt *vmbra mortis*. i. tenebræ ducentes ad mortem æternam, soluet à tenebris illis, s. à peccatis criminalibus. Tenebrę & vmbra idem hic significant. Sedentes in tenebris inquam, *& vinctos* in illis tenebris à praua consuetudine ne per se possint euadere, & in hoc quidem maius beneficium denotatur in eorum solutione. Vinctos inquam praua consuetudine persistendo *in mendicitate & ferro*, id est, in ferrea mendicitatẽ. s. in insolubili paupertate imbecillitatis, quia sic imbecilles erunt ex praua consuetudine, quod peccatis nequibunt resistere, à similitudine imbecillis, qui ferrea vincula, quibus astrictus est, nequit euadere. Dico vinctos in ferrea mendicitate, & inde contingeri eos insolubiliter vinciri, *quia exacerbauerunt eloquia Domini*. i. quia acerba & grauia reputabũt præcepta Domini: quæ si eis iocunda & amabilia viderentur non sic vtique vincirentur. Exacerbabunt inquam præcepta Domini *& consilium*. i. præcepta *altissimi* sapienti consilio dãda exacerbãdo *irritauerũt*. i. ad iram prouocabunt illũ altissimum, quod equidem

Periculum secundum.

B C D

erit valdè temerarium, cùm altissimus sit & ad vlciscendum potens.

Quoniam autè eos dixerat vinctos, ostendit sic vinctos, vt nullo nisu possint se soluere, vt maius appareat beneficium in eorum solutione. Dico quod vincti erunt, & sic vincti quod licet toto nisu rationis se soluere laborent, tamen persistendo in laboribus soluendi se: *cor.* i. anima *eorum humiliatum est.* i. humiliabitur sub peccatis, & ab eis superabitur, & sic quod *infirmati sunt.* i. infirmabuntur adeo vt in peccandi consuetudinem decidant, *nec fuit qui adiuuaret.* B i. non erit aliquis præter Deum qui possit eos adiuuare, eripiendo ab hac infirmitate. *Et* ideo *clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur.* s. quià per se insufficientes erunt, clamabunt ad Dominum voce & affectione, cùm interius à vitijs tribulabuntur, *& de necessitatibus eorum liberauit eos*, id est, de hac paupertate mendicitatis liberabit eos, & hoc modo quidem scilicet *& eduxit*, id est extrahet *eos* per gratiàm *de tenebris*, *&* de illis quæ sunt *vmbra mortis.* i. vmbra ducens ad mortem, & *vincula* C *eorum disrupit*, id est, vincula prauæ consuetudinis & imbecillitatis disrumpet in eis, & destruet ne ab his vlterius impediantur. Et quoniam hæc misericordiæ beneficia eis impendet, *confiteantur Domino* hæ *misericordiæ eius, & mirabilia eius* exhibenda *filijs hominum*: hoc vt superius exponitur. Repetit autem ad cõmendationem has misericordias sic, confiteantur inquam, & hoc ea occasione: *quia contriuit portas æreas,* D *& vectes ferreos confregit*, scilicet cõteret & confringet & destruet in eis omnino prauam consuetudinem & imbecillitatem, quæ dicuntur æreæ portæ, & ferrei vectes, eò quod ipsos captos tenebunt à similitudine portarum ærearum & vectium ferreorum, qui aliquem in carcere clausum detinent, ne egrediatur. Et non solum hæc in eis conteret, sed *suscepit*, id est, post susciput *eos* exemptos *de via iniquitatis eorum*, scilicet eos liberatos a prauæ consuetudine, quæ via est ad iniquitatem operandam: sic susciput vt post eis patrocinetur ne vlterius ab hoc vinculo vinciantur. Susciput, inquam, *propter intuitum enim suas humiliati sunt*, id est, humiliabuntur, scilicet ideo eos susciput, quia humiliabunt se Deo omni deuotione contuitu iniquitatum suarum, vt remittantur. Permittit quippe multos Deus labi, vt per hoc humilientur. Ingreditur autem Propheta tertium periculum ostendere, & eius ereptionem sic: dico quod Deus eos liberatos susciput, vt à vitijs custodiat. Postea verò *omnem escam* spiritalem, lectionem scilicet & orationem, quibus *anima* reficitur *abominata est*, id est, abhorrebit, & fastidio habebit anima quorundam *eorum*, quæ licet iam esca illa frui consueuerit: tamen ex dilatione patriæ cœlestis tædium illius esæ concipiet, & per hoc *appropinquauerunt vsque ad portas mortis*, id est, appropinquabunt vsque ad peccata, quæ sunt portæ per quas ad mortem fit ingressus, scilicet ad hoc deuenient, vt ferè peccent crimináliter: & in tanto periculo se constitutos esse considerantes, *clamauerunt*, id est, clamabunt *ad Dominum* voce & corde *cum tribularentur* .i. cum tribulabuntur interiori tædio esæ spiritalis. *Et de necessitatibus eorum liberauit eos*, scilicet de paupertate feruidæ charitatis liberabit eos: & hoc modo liberabit. *Misit*, id est, mittet in eorum auxilium non localiter, sed spiritaliter *verbum suum.* i. imperium potentiæ suæ, *& sic sanauit* i. sanabit *eos*. Quod est dicere. Imperio potentiæ suæ constituet vt sanentur, & protinus à languore huius tædij sanabuntur. *Et* per hanc sanitatem *eripuit.* i. eripiet *eos de interitionibus eorum.* i. de interitu peccatorum, & de interitu æterno in quem decederent si in hoc tædio remanerent. Ergo *confiteantur Domino* istæ *misericordiæ eius*, *& mirabilia eius* exhibenda *filijs hominum*: & hoc quoq; vt superius exponitur. *Et* cum

Periculum tertium.

ei corde

ei corde & ore & opere confitebuntur, *sacrificent ei sacrificium laudis*, scilicet deuoueant ei non pecudes aut quælibet huiusmodi sacrificia, sed laudem, & ei erit delectabile sacrificium. *Et* hoc quidem modo dico eos sacrificium laudis sacrificare, vt hoc quod sunt non tædiosi, sed charitate feruidi, non sibi ipsis, sed Deo in mente sua ascribant. & etiam *annuncient* ad Dei laudem alijs *in exultatione opera* eius in seipsis existentia, scilicet annuncient hoc quod tales sunt, operatione Dei esse. Quartum quoq; periculum, quod solis prælatis imminet, & eiusdem periculi liberationem ostendere intendit cùm dicit. *Qui descendunt &c.* Quod sic adaptatur. Non solum illi quos superius ostendi opera diuinæ misericordiæ in se considerabunt & experientur, sed etiam prælati, qui contemplationis sublimitate *descendunt* descendentes *in mare*, id est, in subditam plebem: quemadmodum mare creberrimis temptationum tempestatibus perturbatur, & non sic descendunt vt submergantur in mari, sed existendo *in nauibus*, i. in gubernationibus, vt videlicet subditam plebē suis gubernationibus à tempestate tribulationum protegant, ad modum nauium quæ homines sibi innitentes, à marina tempestate protegunt, & per gubernationem suam *facientes operationem in aquis multis*, id est, in multis populis. i. valde operantes per gubernationē prædicationis suæ in populis sibi subditis, eos rectè & Ecclesiasticè se habere faciendo. *Ipsi viderunt*, id est, videbunt *opera* misericordiæ *Domini*. Et benè ponit ipsi, vt innuat quod cùm cæteri de quibus superius actū est, visuri sint opera Domini; ipsi potius qui descendent in mare, sunt opera misericordiæ eius visuri ipsa rei experientia. Et non qualiacunque opera, sed *mirabilia eius* misericordiæ opera exercenda *in profundo*. i. in illis subditis qui sunt profundi in vitijs: Et hoc totum est ac si diceret. Prælati qui à contemplatione in practicam vitam descendunt, vt subditos regant, ipsi mirabilia Dei beneficia circa subditos in peccatis profundissimos experientur, quæ beneficia in sequentibus ostender. Populos quidem aquas vocat cò quod ad modum aquarum de generatione in generationem diffluunt. Quoniam autem dixerat prælatos beneficia Domini visuros, vt consequenter ipsa beneficia ostendat, prius periculum ostendit, sic. Ipsi videbunt inquam opera misericordiæ Domini: & vt hæc videant *dixit, & stetit* in mari subdito eis prælatis *spiritus* operatoris *procellæ*, id est, permittit Deus & in plebe subdita, quam mare superius diximus: stabit spiritus procellæ, id est, in mari illo perseuerabit spiritus maligni operator procellæ seditionis & discordiæ, *& sic exaltati sunt fluctus*. i. exaltabuntur & augmẽtabuntur fluctus persequutionum *eius* maris, vt videlicet pleb, subdita interdum in prælatos persequutionibus exterioribus insurgat, & penitus à se doctrinæ & Ecclesiasticæ disciplinæ iugum excutiat. Vel si non exaltentur fluctus exteriorum tribulationum, exaltabuntur fluctus interiorum, sic vt eos nimis in anima tribulationibus vrgeant ex compassione misericordiæ suæ: cùm ad eorum correptionem sanctam renuunt prauos actus suos emendare. Tunc autem cū fluctus tribulationum exaltabuntur, *ascendunt* prælati *vsque ad cælos, & descendunt vsq; ad abyssos*, id est, ascendunt consideratione sua vsq; ad cœlos. i. vsque ad considerandam vitam cœlestium virorum quę sublimis est, & sancta, & Deo amabilis: & descendunt vsque ad abyssos. i. vsq; ad considerandam infelicem, & ideo odibilem vitam peccatorum qui profundi erunt in peccatis ad modum abyssorum, & per hoc *anima eorum* prælatorum *tabescebat*. i. tabescet & deficiet nimia mœroris anxietate, *in malis*. i. in consideratione malorum subditorum, qui vt abyssi profundi erunt. Cōpensabunt nempe cœlestiū virorum sublimitatem, subditorūq; suorum

Periculum quartum quod est prælatorū.

A B C D

morum delectionem, quorum eis cura credita est. Potest etiam hoc sola similitudine legi sic. Exaltabuntur inquam fluctus eius: & tunc prælati ascendent vsque ad cœlos, & descendent vsque ad abyssos. i. erunt similes hominibus in marina tempestate periclitantibus, qui aliquando fluctibus eleuantibus se, videntur vsq; ad cœlos ascendere: aliquando deijcientibus se fluctibus videntur vsq; ad abyssos descendere: scilicet in tãto periculo suæ prælationis positi erunt, in quanto illi qui vt ostensum est in mari periclitantur. Et ideo anima eorũ tabescet posita in istis malis anxietatum: & tunc *turbati sunt* prælati. i. ratio eorum turbabitur: & ne sic intelligerentur esse turbati, vt nũquam sinceram rationem habuerint, addit: *& moti sunt*. i. à sinceritate rationis suæ mouebuntur, ac si dicat. Cùm prius sinceram & imperturbatam rationem regendo subditos habuerint, à sinceritate illa in perturbationem præ nimia subditorum dissensione mouebuntur. Vel mouebuntur indignatione contra subditos. Per hoc itaque nimiam eorum perturbationem ostendit. Turbabuntur, inquam, à ratione sua *sicut ebrius*. i. ad modum ebrij, qui à valetudine rationis suæ fit alienatus: *Et* in tantũ turbabuntur, quod *deuorata est*. i. deuorabitur, & ex toto destruetur *omnis sapientia eorum*: vt cum ante perturbationem sapienter regere nouerint, tunc in tanta perturbatione positi, omnem sapientiam regiminis amittãt: à similitudine nautarum, qui à nimia tẽpestate deprehensi, sui regiminis peritia nequeũt vti. Turbabuntur inquam: *Et* ideo videntes se sufficere nõ posse: *clamauerunt*. i. clamabũt *ad Dominum* corde, ore, & opere, *cum tribulantur*. i. cùm in periculo tanto tribulabũtur; *& de necessitatibus eorum eduxit eos*. i. de insufficientia & inopia regiminis educet eos. Et ecce qualiter educet. s. & *statuit*. i. statuet. Quod est dicere. Mutabit *procellam eius* maris. i. minores tribulationes & exteriores & interiores, *in auram*. i. in serenitatem & quietem: *& siluerunt fluctus eius*. i. silebunt, & ex toto cessabunt maiores tempestates persecutionum ipsi' subditę plebis siue exteriores siue interiores. Quod est dicere. Sic sedabit plebis subditæ distensionem, benè & sanctè & regulariter eos se habere faciendo, vt non oporteat prælatos eis compati, & pro eis anxiari: à similitudine maris, quod sic aliquãdo post tempestatem sedatur, vt nec à procellis, nec à fluctibus inquietetur: sed solum leuis vẽtus & serenus, qui aura dicitur, in eo sit. Procellas quippe vocam⁹ minores maris commotiones: Fluctus verò maiores. Auram etiam serenum & suauem ventum dicimus. Vnde per procellas minores tribulationes, & per fluctus maiores accipiuntur, & per auram serenitas concordię conuenienter intelligitur: Siue sicut per spiritum procellæ, malignum spiritum denotauimus: ita & per auram quæ serena est & suauis, Spiritus sanctus accipitur, totius serenitatis & cõcordiæ auctor. Et sic litera adaptatur: Deus statuet. i. commutabit procellam diabolicæ dissensionis in auram. i. serenitatis spiritum. s. vt omni procella depulsa, ibi spiritualis concordiæ serenitas habeatur: & sic *silebunt*. i. cessabunt *fluctus eius* maris. i. tribulationes subditæ plebis, vt nõ vlterius prælatis tribulationes inferant siue interius, siue exterius. Et *quia* fluctus *siluerunt*, i. silebunt, *lætati sunt*. i. lætabuntur prælati prius de procella cõtristati. *Et* etiam lætabuntur de hoc quod *deduxit eos* Deus *in portum voluntatis eorum*. i. deducet eos in tranquillitatem & requiem, quam volent. Posset quippe eos ducere ad trãquilitatem, sed non ad tantam ad quantam vellent: Ideoque vt maius appareat beneficium, addit: in portum voluntatis eorum: à similitudine nautarum, qui tempestatem cum dentes, postquam ad portum peruenium, in tranquillitate & in requie sunt. Ergo quoniam has misericordias prælatis faciet, *confiteantur Do-*

Procellæ minores maris commotiones, fluctus verò maiores.

mino istæ *misericordiæ eius, & mirabilia* cius exhibenda *filys hominum* Adæ & Euæ, scilicet subditis. Non enim prælati licet in tempestate positi, filij hominum Adæ & Euæ secundum mortem sunt dicendi. Exponit autem quomodo dicat, vt misericordiæ istæ sint materia confitendi sibi laudem, cùm addit. Confiteantur inquam. i. sint materia confessionis. f. *exaltent eum* quicunque omnimoda laude *in Ecclesia*. i. in consideratione Ecclesiæ *plebis* subditæ videndo. f. quę congregatio subditorum egregiè, & regulariter se habeat: & *laudent eum in cathedra seniorum*, id est, in consideratione gubernationis prælatorum, rationabiliter & cum tranquillitate subditos regētium. Cathedra pro gubernatione ponitur, cò q; gubernatores in cathedris solent sedere. Ostensis quatuor ereptionibus, vt magis ad Dei laudem incitet gentes: & si superius de earum salute egerit, agit tamen de hac eadem re in sequentibus: agendo pariter de Iudæorum repulsione, vt maius appareat in salute gentium beneficium, ex comparatione repulsionis Iudæorum: dico laudent quicunq; videntes Dominum in Cathedra seniorū, & de hoc quoq; laudent q; *posuit flumina in desertum*. i. prædicatores qui flumina dicuntur, cò quod ad modum fluminum subditos doctrina sua reficiant. Quos mittendo Deus in desertum: ponet. i. diu pseuerare faciet in hoc deserto. i. in gentili populo vt eum doctrina sua reficiat: qui desertum dicitur, cò quod ante doctrinā prædicatorum ad modum terræ desertæ, steriles in bono opere fuerunt. Nō solum autē minores prædicatores ponet Deus in desertū, sed & ponet *in sitim*. i. in gentilem populum *exitus aquarum*. i. Apostolos, vt per eorum doctrinam ad fidem adducā tur. Dicūtur quidem Apostoli exitus aquarum. i. fontes, cò quod ab eorū doctrina cunctorum prædicatorum doctrina dirimetur: sicut à fontibus riui egrediuntur. Gentilis autem populus per emphasim dicitur sitis, cò quod de doctrina fidei valdè siccus esset & aridus. Dico q; ponet flumina in desertum. *Terram* autem *fructiferam*. i. populum Iudaicum, prius existentem terram suam in bonis operibus fructiferam, permittet poni *in salsuginem*. i. in sterilitatem quæ per salsūginem accipitur, cò quod salsa terra sterilis sit. Hoc autem quod sterilis fiet à bono opere, continget *a malitia inhabitantium*, id est, dominantium *in ea*. f. per malitiam Pharisæorum & cæterorum prælatorum, qui malè viuendo & steriles existendo, cam exemplo suo corrumpent. Ex oppositō verò *posuit*, id est, ponet per auxilium gratiæ *desertum*. i. gentilem populum *in stagna aquarum*, id est, in prædicatores. f. quosdam ex gentibus, adeo aqua doctrinæ faciet redundare, vnde alios reficiant, in quantum stagna aquis redundant. Et benè stagna ponit, vt per hoc prælati illi accipiantur qui stantes sunt, non diuersas mundi partes docendo peragrantes, sicut Episcopi multi, & cæteri gradus prælatorum vniuscuiusq; Ecclesiæ, à similitudine stagnorum quæ non fluunt. Et non solum desertum ponet in stagna aquarum, sed *& terram sine aqua*. i. populū gentilem aqua doctrinę carentem, ponet *in exitus aquarum*. f. quosdam ex ipsis gentibus faciet Apostolos, vt vice Apostolorum plures prouincias docendo perlustrent, & cæteri minores ab eorum doctrinę fonte procedant, sicut Dionys. Areopagita in Gallia, & cæteri multi per diuersas mundi partes ab Apostolis, & eorū successoribus missi. *Et illic*. i. in fundamēto fidei & doctrinæ illorum stagnorū & exituū aquarum *collocauit*. i. fundabit alios cōplures *esurientes*. i. valdè desiderantes eorum doctrina refici, vt in doctrina beati & gloriosissimi Martini multi leguntur fuisse collocati. Et ipsa stagna *& exitus constituerunt ciuitatem habitationis*. i. prædicatione sua & exemplo cōstituent illos esurientes tales, vt fiant postmodum in futuro Hierusalem cœlestis, quæ vt superius dictum est, erit ciuitas habita-

Cathedra pro gubernatione.

Flumina pro prædicatoribus.

bitationis : vel esurientes in eis collocandi prædicatores effecti facient, alios prædicando ciuitatē habitationis. *Et* hoc modo constituent ciuitatem, quod & quosdam factos Dei *agros* cultibiles, per fidem *seminauerūt* .i. seminabunt semine doctrinæ, *&* ex ipsis agris *plantauerunt*. i. plantabunt *vineas*. (ex fidelibus Deo per fidem generandis firmiter constituent congregationes clericorum & monachorum, quæ Dei vineæ erunt fructiferæ: *&* non eruntin malo fructiferæ, sed *fecerunt*. i. facient *fructum natiuitatis*. i. fructum naturalem, fructum videlicet operum bonorū, ad quem faciēdum natæ sunt, & à Deo creatæ. Malorum n. óperum fructus contra naturam est. Peccatum enim nō est natura sed vitium naturæ: sicut Prosper asserit. *Et eis* vineis & agris *benedixit*. i. benedicet Dominus .i. exaltabit in virtutibus. *Et multiplicati sunt*. i. multiplicabuntur quātum ad numerum personarum, & hoc *nimis*. i. supra modū. Et hoc modo nimis : quia *non minorauit iumenta eorum*. Hic datur intelligi, q multiplicari permittet iumenta eorum, .i. illos ex ipsis qui simplices erunt & rudes vt iumenta, idiotas videlicet: qui ideo nimis multiplicati dicūtur, quoniam plures ex ipsis vt in sequētibus ostendetur, ab hæreticis incorporati fuerunt. Cùm enim hæretici prudentes deuorare nequeunt, idiotas inuadunt. Vnde Psalmista alibi. Congregatio taurorum in vaccis populorum. Multiplicabuntur inquam agri. Et pòst, *pauci facti sunt*. i. pauci fient cùm perfecti dimittentur, à maxima parte iumentorum, qui ab hæreticis incorporabuntur.

Et perfecti *vexati sunt*, id est, vexabūtur *à tribulatione malorum*, id est, hæreticorum. Leguntur enim hæretici sanctis viris tribulationem corporeę persequutionis intulisse, vt Arrius & alij plures. Et vexabuntur etiam interius perfecti *à dolore* compassionis, compatiendo, scilicet eorum errori & perditioni. Per hoc itaque pauci fient, & vexabuntur quod *super principes* hæreticorum. i. in superiori parte eorum in anima, scilicet *effusa est contemptio*. i. effundetur despectus iræ Dei, quæ eos interius excæcabit : vel effundetur super principes, iusto iudicio Dei conterendos, vt contendant adinuicem multiplici schismate, & sic magis excæcentur. Et eos excæcatos *fecit*, id est, permittet *errare* positos *in inuio*. i. in deuio diuersarum hæresum, & sic vt nullo modo sint in via fidei. Sunt quippe plures qui tametsi in quibusdam leuibus errant ex ignorantia, tamen sunt in via, de quibus Apostolus. Et si quid aliter sapitis, & hoc quoque vobis Deus reuelabit. Quia posset quæri, quid hoc quod de hæreticis agitur, ad Dei laudem attineat. Ostendit quæ inde vtilitas contingeret perfectis, vt illud spectare ad Dei laudem innuat sic. Dico quod hæretici errabunt, & *de tropia* eorum per hoc scilicet, quod ipsi erunt fide inopes adimit *pauperem*, id est, adiuuabit Dominus populum perfectorum pauperum spiritu nō superbum. Vel de inopia. i. de paucitate ipsorum perfectorum, scilicet hoc eos *adiuuabit* quod erunt pauci, & à multis hæreticis circundati: Et ne familiæ suorum ab hæreticis seducantur, *posuit*. i. ponet & fundabit in fide firmiter ipsas *familias sicut oues*, id est, similes ouibus, quæ solummodò pastoris sui vocem audiunt, nec alienum pastorem sequuntur. Exponit autem quomodo suos adiuuabit de inopia, sic. Verè suos adiuuabit per inopiam hæreticorum. *Videbunt* enim *recti* per eos scilicet eorum exagitati quæstionibus : multa videbunt de fide quæ prius ab eis intellecta non erant : *&* videndo inde *lætabuntur*. Et quia ipsi videntes erunt, *omnis iniquitas* hęreticorum *oppilabit os suum*, id est, omnes hæretici claudent os suum, non audentes facere eis assultum. Ergo quando quidem tot vt ostendi misericordias in humano genere Deus exercebit. *Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini?* Hoc

autem

Congregationes clericorum ac monachorū sunt Dei vineæ.

Hæretici idiotas potissimum inuadunt.

Psal. 67. 31.

Philip. 3. 15.

aurem ad manus exhortationis ponderemus interrogatione ponit. Et est, ac si diceret: Quandoquidem tuis tot misericordias Deus impendet, si quis ipsiens erit, & custodiet hæc beneficia, postquam sibi fuerint adeo data, nefaria culpa amittat: & non ascribes hæc tuis meritis, sed intelliget hæc misericordias esse solius Domini.

IN PSALM. CVII.

Titulus CVII. Canticum psalmi ipsi Dauid, *Christo attribuendum. Canticum psalmi tractatus iste dicitur eo quod hic principaliter agatur de cantico, id est, de iocunda remuneratione. Et secundarie de psalmo. i. de bona operatione. Agit enim in hoc psalmo Dominicus homo; ostendens se ad obediendum passioni, & bonæ operationis esse paratum: & agens etiam de ipsius obedientiæ remuneratione: de glorificatione videlicet resurrectionis, & ascensionis suæ, & de hoc quod per mortem suam saluandos ex Iudæis & gentibus assumet. Hoc autem ea intentione facit, vt suis in hoc spem tribuat glorificationis, si obedientes diuinis præceptis extiterint. Notandum sanè quod psalmus iste non absq; ratione à Propheta de duorum psalmorum extremitatibus, est coniunctus: de extremitate scilicet* LVI. *& de extremitate* LIX. *Quod ideo factum esse indicatur, vt remoueatur, ne duo psalmi illi ad solas historias intelligantur, licet ab historiarum similitudine intitulentur. Si enim ad solas historias eos Propheta edidisset, cum vt q. historiæ diuersissimæ sint, psalmorum ex hu factorũ partes in vnius psalmi compositione non posuisset, nec huic psalmo quidem alius titulus nisi ex dusbus illis historijs sumptus ab Esdra positus esset: qui per eundem Prophetiæ spiritum creditur titulos apposuisse: per quem & Dauid psalmos composuisse. Alter enim ab Ecclesia non haberentur in auctoritate. Per hoc etiam innuitur, cæteros psalmos iuxta historiam intitulatos, non esse ad solam historiam accipiendos.*

Titulorum per Esdram ad psalmos appositio.

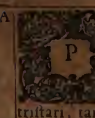

Paratum cor meum Deus, ac si dicat. Licet ex carnis infirmitate pro passione videndus sim contristari, tamen paratum est cor meum. *Paratum* est, inquam, *cor meum*, id est, voluntas animæ meæ parata est ad patiendum. Hoc autem bis ad assertionem ponit, & magis in hoc suos auditores vt ad hoc idem pro eo parati sint instruit. Et ego sic paratus *cantabo* tibi interiori deuotione, *& psallam* exterius bona operatione: & hoc *in gloria mea*, id est, in cõsideratione gloriæ meæ. Considero nempè ob hoc me esse glorificandum, cùm immortalis fiam & impassibilis. Exhortatur autem humanitatem suam ad cantandum & psallendum, vt per hoc veniat ad resurrectionem: & non ponit ipsum cantare & psallere: sed æquipollenter ponit exurgere, quod est effectus istorum: & per hoc intelliguntur causæ, scilicet cantare & psallere. Dico quod paratum est cor meum ad hoc vt patiar, & quia cantabo & psallam, & sic fiat ô humanitas mea *exurge*. i. merere exurgere per mortis obediẽtiam, & per cãtationem & psalmum: tu humanitas dico existens *psalterium & cithara*. Psalterium quidem secundum superiora. i. secundum virtutes & bonas operationes quibus Deum laudas ad modum psalterij, quod ex superiori sonat, & cithara secundum inferiora, scilicet secundum mortalitatem & passibilitatem, quæ etiam Deum laudant patiendo, & pro eius obedientia moriendo; à similitudine citharæ, sonantis ex inferiori. Vel sic. Dico quod psallam in considerationeglorię meę, & vt glorificeris, ô caro, exurge psalterium & cithara: scilicet tu nunc existens cithara secũdum inferiorem naturam mortalitatis & passibilitatis, exurge à morte vt sis psalterium adipiscendo superiorem naturam immortalitatis & impassibilitatis. Dico exurge, & sic erit: *Exurgam* reuera, & hoc *diluculo*, id est, in mane tertiæ diei. Hoc

Psalterium. Cithara.

quod terminum resurrectiõis ponit, facit ad fidei nostræ certitudinem, & ad maiorem suæ humanitatis exhortationem. Exurgam inquam, & per hoc *confitebor tibi in populis*, id est, veros confessores tibi pariam in populis Iudaicis: *& psallam tibi in nationibus*, id est, tales tibi pariam per fidem in nationibus gentium, qui tibi psallent. Et non solum per hoc quod exurgam confitebor & psallam: sed & per hoc *quia magna misericordia tua*, ego scilicet misericordia tua magna, per emphasim, eò quod per obedientiam passionis meæ magna misericordiæ beneficia generi humano largiéris: exaltabor *super cælos* materiales, eos corporaliter ascẽdendo, & Spiritum sanctum mittam, cuius inflammatione confessores & psallentes instituentur. Vel exaltabor super cœlos. i. super angelos immortalis & impassibilis effectus, qui secundum mortalitatem & passibilitatem paulo minus ab eis modo suminoratus, & sic instituam confessores & psallentes. *Et veritas tua*, id est, ego per emphasim tua veritas, per quem verificabitur promissio tua, exaltabor *vsque ad nubes* constituendas, id est, vsqueadeo vt etiam cõstituam prædicatores. Confessores inquam pariam & psallentes per resurrectionem & exaltationem meam, & vt pariantur exaltare super cœlos materiales, vel super angelos, ô Deus verbum, mihi personaliter vnitum. Non dicit hoc de verbo, quin verbum sine tempore sit patri & spiritui coæquale, sed propter humanæ naturæ personalem vnionem indissolubilem, quæ passa est & exaltata: aliquando legitur verbum passum, & super cœlos exaltatum. *Exaltare* inquam, *super cælos* ô *Deus* verbum, id est, fac me humanam naturam exaltari, *&* sic *super omnem terram* tam super Iudæos quam super gentes exaltetur *gloria tua*, scilicet per hanc exaltationem omnis modi gens ad tui notitiam veniendo, te Deum esse super omnes cognoscat & glorificet. Vel sic. Exaltare Deus Pater me exaltato super collos materiales, vel super angelos: scilicet exalta me super cœlos, & per hoc apud homines exaltaberis, & me exaltato super omnem terram, subijciendo mihi eam per fidem, exaltetur gloria tua super omnem terram, vt scilicet per mei notitiam cognoscendo corde, ore glorificetur & opere. Nemo quippe veniet ad te patrem, nisi per me filium. Facinquam me resurgere, & exalta me super cœlos, *vt per hoc dilecti tui* futuri *hereditent* à protestate diaboli. Vt autem ad hanc exaltationem pertingam, *Iudica* fac me prius à morte resuscitando *me dextera tua*. i. potentia tua, & veritatis fiam exaudi me orantem de hac saluatione. Quoniam autem dixerat exurgam, & confitebor, & exaltabitur super cœlos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua: ne hoc verum esse dubitaretur, *Deus* quia humiliter orauerat illud auctorita te verbi. sibi interius loquentis comprobat sic: dixi, exurgam ô auditores &cet. Et ne verum hoc esse dubitetis, scitote quia *Deus* verbum in me sanẽto suo personaliter existens *locutus est* hæc mihi: Et tunc cum exurgam exultabo, sciens quod mors vltra mihi non dominabitur. Et vt mei mecũ exultent in futura resurrectione in die nouissimo *diuidam* à massa perditorum *Sichimam*. i. humerosos fideles meos, videlicet hic in humeris cordis iugum præceptorum meorum fidenter deferentes: *& dimetar*, .i. colligam à damnandis *conuallem tabernaculorum*, id est, tabernaculantium, scilicet illos humerosos colligam, vt mecum exultent, qui cum sint in tabernaculo. i. in militia præceptorum meorum, conuallis sunt, id est, humiles: sine humilitate quippe infructuosum est Deo militare.

Et ideo diuidam humerosos à perditis quia *meus est Galaad*, id est, mihi deditus est aceruus testimonium. s. congregatio martyrum qui schima sunt. *Et meus est Manasses*. i. mei sunt illi humerosi, qui & si non sunt Galaad, saltẽ Manasses sunt i. obliuiscẽ-

tes

tes terrena, & extendentes se ad eterna, & illi humerosi qui sunt *fructuum* fructificantes, & in se & in alijs per prædicationem suã bona opera, sunt *susceptio* mei. i. susciputit hic me per obedientiam & conformitatem *mei*, inquam, *capitis*, quem suscipere debent cum eorum caput spiritale sim. Et vt vniuersaliter omnẽ fichimam comprehendã. *Iuda rex est meus*, i. illi humerosi mei sunt, qui cum sint cõfessores peccatorum suorum, sunt etiã se bene operando regentes. Hoc autem accipiendum est de fidelibus ex Iudæis, eò quod fichima locus sit in Iudæa, & Galaad mons. Manasses autem & Effraim & Iudas, viri Iudæi fuerunt. Addit autem de fidelibus ex gentibus, sic. Non solum meus est Galaad & Manasses & Effraim: sed & *Moab* i. gentilis populus, qui hucvsque fuit exlex, & sine Patre Deo: est *lebes spei meæ*. i. est refectio spei meæ ex ipsius s. diuisione à perditis in futuro lætitia refici: sicut aliquis in lebete pleno carne qualibet spem refectionis habet. Vel sic. Moab lebes. i. gentilis populus futurus lebes, i. excoquens in se omnem superfluitatem, & molliens cor suum per fidem, durum prius per infidelitatem existens: sicut in lebete duri cibi molliuntur, & superfluus eorum humor excoquitur, erit spei meæ. i. pertinebit ad spem meam. s. spem habeo ex eius salute reficiendi. Moab, inquam, erit lebes spei meæ. Per hoc autem mihi Moab populum gentilem adiungam, quod *in Idumæam extendam calciamentum meum*, id est, in ipsam plebem gentilem extendam prædicatores meos. Vel calciamẽtum meum. i. notitiam humanitatis meæ, & per hoc *alienigenæ*. i. gentiles qui sunt alienigenæ, id est, alieni à me inimicando *mihi* per infidelitatem amici *facti sunt*, id est, mihi fient amici per fidem Moab. & Idumæa, & alienigenæ idem sunt. Quare verò prædicatores & humanitas Christi calciamentum dicantur, & quare plebs gentilis Idumæa in Psalmum LIX. est ostensum, & quandoquidem antequam in Idumæam perueniam, oportet me deduci in ciuitatem munitam. *Quis deducet me in ciuitatem munitam*. i. quis deducet animam meam localiter in infernum, vt inde fideles meos extraham, & principem tenebrarum vinciam: & sic post: *quis deducet me*, id est, mei notitiam *vsque in Idumæam*, id est, vsque in plebem gentilem? *Nonne tu Deus* me deduces, *qui repulisti nos*. i. qui visus es meos repulisse à gratia tua, faciendo mortales & passibiles? Hoc autem ex nimia affectione sic interrogatiuè ponitur. Et est æquipollens ac si diceret. Vt Idumæos mihi adiungam: tu Deus qui meos per Adam repulisti, deduc me prius in infernum ad eum expoliandum, & diabolum vinciendum, & sic post in Idumæam me deduces. Ciuitas munita dicitur infernus, eò quod omnibus interius existentibus difficilis sit ad exeundum: sicut ciuitas bene clausa & munita captis hostibus grauis est ad egrediendum. Quod dicit repulisti, nos se membris suis aditingendo ex nimia dilectione facit; quia membra & caput Christus, vnum sunt. Et quãdoquidem meos repulisti mortales & passibiles faciendo, & in eis virtutes interiores debilitando: *nõ*. i. nonne *exibis Deus in virtutibus nostris*. i. nonne venies per gratiam in auxilio virtutum meorum? Vtique exibis in auxilio virtutum meorum, nè à diabolo superentur: à similitudine strenui auxiliatoris, qui cùm aliquibus ad bellum contra hostes exeuntibus in auxilium exit. Exibis inquam, ita tamen vt multas tribulationes meos oporteat pati, quæ eis erunt ad auxilium coronæ adipiscẽdæ. Et ita sit concedo, vt multiplicem tribulationem sustineant, & *de* ipsa *tribulatione da nobis*, id est, meis *auxilium*, scilicet sic vt ipsa tribulatio sit eis ad auxilium coronæ adipiscendæ. Ideò verò concedo vt patiantur, *quia* corporea & continua *salus hominis vana* est, scilicet infructuosum est, & potius ad detrimentum, vt aliquis salute terrena conti-

Infernus quo pacto ciuitas munita.

Heb.12.6 nuè vtatur. Flagellat enim Deus omnem filium quem recipit. Facit autem apostropham ad auditores, ad eorum instructionem, sic: Exibit inquam Deus in virtutibus meorum ô auditores, & per hoc *in Deo* firmiter fundati & innixi *faciemus virtutem*, id est, mei facient quicquid attinet ad virtutem, bona opera scilicet: vel facient virtutem, id est, fortem, & vt ita dicam, virtuosam victoriam de omnibus hostibus visibilibus & inuisibilibus, *& ipse* Deus qui meos in Adam reppulit, *ad nihilum* efficaciæ *deducet inimicos nostros*, id est, inimicos meorum ad hoc per auxilium potentiæ deducet tam visibiles quam inuisibiles, vt nihil loci habeat in eis assultus ipsorum inimicorum.

B

IN PSALM. CVIII.

Titulus CVIII. In finem Psalmus Dauid. *Quod exponitur. Psalmus iste ascribēdus est Dauid Christo tendenti in finem. i. in perfectam cōsummationem immortalitatis & impassibilitatis. In hoc enim psalmo Christus Deum patrem orat, vt se quem inimici sui deprimere nituntur, laudabilem ostendat resuscitando, immortalem & impassibilem faciendo, & mundum sibi subyciendo. Agit etiam de eorundem inimicorum dolositate odio et impugnatione. Et concessiuè agit de eorum multiplici damnatione. Agit insuper de suorum confessione & laude: hoc autem ea intentione facit, vt per hoc quod orat se esse verum hominem ostendat. Per hoc verò quod eorum ostendit damnationē multiplicem, & suorum confessionem & laudem, se Deum esse demonstrat & omnipotentem. Agit etiam ea intentione de inimicorum damnatione, vt alios exterreat ab eorum conformitate.*

C

D

Eus pater *laudem meam ne tacueris*. s. ne pmittas taceri laudem meā. Quod est dicere. Fac manifestum per resurrectionem meam & totius mundi subiectionem, me vsquequaque esse laudabilem. Hoc autem ea occasione oro, *quia os peccatoris* antonomasticè, *& os dolosi* antonomasticè Iudæ. s. *apertum est super me*. i. aperietur ad hoc vt opprimat me. Peccator quippe per antonomasiam Iudas dicitur, eò quod Dominum & magistrum suum tradidit. Dolosus etiam, eò quod eum sub pacis osculo prodidit, qui ad eius oppressionem os aperuit, cùm dixit Quid vultis mihi dare & ego vobis eum tradam? Os inquam dolosi super me aperietur, & non solum hoc, sed etiam Iudæi quibus ipse me tradet *loquuti sunt*. i. priusquam eis tradar loquentur, *lingua dolosa*, dicendo: Magister scimus quia verax es &c. & hoc *aduersum me*. i. ad hoc dolosè loquentur, vt deceptione sua mihi noceant. Et non solum dolosè aduersum me loquentur, sed *& sermonibus odij circundederunt me*, id est, circundabunt. s. tot amaros sermones designantibus odium effundent in me, vt totus per emphasim videar exhis circundatus & circumuallatus. Dolosi quippe sermones, odium non designant, sed amorem mentiuntur. Non solum autem hæc facient, sed *& expugnauerunt me*. i. impugnabūt me, & blasphemijs & tribulationibus multis, quatenus me sic expugnent, vt quod verum est, me negare faciant, s. Dei filiunt esse. Impugnabunt inquam & hoc *gratis*. i. sine occasione aut vtilitate: quod est quidē grauius quam si gratis non facerent. Non tantummodo verò dolosè & odiosè loquentur aduersùm me, sed *& detrahebant*, id est, detrahent in occulto *mihi pro eo quod* deberent tale quid dicere, *vt me diligerent*. i. vt per illud dictum comprobarēt se me diligere. Quod est dicere. Cùm debeant proferre verba quæ pertineāt ad dilectionem, proferent verba pertinentia ad detractionem. *Ego aūt* cui ipsi detrahent *orabam*. i. pro eorū salute orabo, & in hoc ipsi magis rei, cùm orantis pro se sint detractores:

Mat.27.15

Mar.12.14

dico

dico quod dolose & amare de me detra- A ctorie de me loquentur, & impugnabunt me. *Et* hæc omnia *mala posuerunt aduersum me*, id est, ponent mihi nociua, & hoc *pro bonis* multis, quę eis feci. Quod est dicere. Cum eis bona plurima fecerim, ipsi econtrario mala retribuent, & tanto magis culpabiles. *Et* ponent *odium pro dilectione mea*, erga eos habita, scilicet, cùm eos diligam ipsi me odio habebunt. Ostensa à parte boni & à parte mali. ¶ Ostensa inimicorum dolositate & impugnatione, concessiuè agit de B eorum damnatione, & prius quidem de damnatione Iudæ, eò quod inter alios præcipuus existat. Et hoc sic dicit. Dico quod os dolosi super me aperietur. Ideoque Domine pater, *constitue super eum peccatorem* antonomasticè, id est, permitte vt ei peccator ex toto dominetur. Exponit verò de quo peccatore dicat, cum addit. *Et diabolus* antonomasticè peccator *stet à dextris eius*, id est, reputetur ab eo esse à dextris, scilicet, bonum reputet esse & vtile, diabolo seruire. Bonum quippe & vtile reputauit diabolo seruire, cùm cogitauit impię de magistri proditione. Per dexteram sanè bona & vtilia solemus assiduè denotare. Vel sic. Diabolus stet, id est, perseueret à dextris eius, id est, vsus dextera eius, scilicet, circa bona opera eius perfistat, vt ea penitus per mala opera præponderantia deducat in irritum. *Et cum iudicatur*, id est, cùm hoc sit quod à iusto iudicio Dei pro scelere suo iam sit iudicatus, id est, condemnatus, non euadat iudicium illud salubriter pœnitendo in hac vita: sed *exeat* de hac vita *condemnatus*, id est, moriatur in damnatione illa. *Et oratio eius*, id est, pœnitentia eius, quæ per orationem accipitur, eò quod pœnitentes orent, *fiat* tendens *in peccatum*, scilicet, ad hoc pœnitentia eius fiat vt se suspendat, quod grauissimum peccatum erit. Scribit enim Sanctus Hieronymus, Iudam magis Dei clementiam in suspendio sui offendisse, quam in Christi prodi- A tione. Vel oratio, id est, optatio eius quam cum oratione faciet, fiat tendens in peccatum, scilicet, nihil optet, nisi quod ad peccatum attinet: & *fiant dies eius pauci*, id est, paucis diebus viuat. Ne verò gradus Apostolatus eius propter eius reatum videretur sic esse dehonestatus, vt nullus in eius loco deberet substitui, addit: *& episcopatum eius*, id est, sublimem gradum apostolatus eius, *accipiat alter*, scilicet, Matthias. Per hoc innuit, *Act. 1. 16.* quoniam in gradu vnde expelluntur indigni prælati, alij qui digni sint, debent substitui. Agit quoque concessiuè de inimicorum Iudæorum damnatione, quos Iudæ filios & vxorem vocat per similitudinem. Filios quidem, eò quod tunc ab eo sunt in peccato geniti, cùm eis facultatem Dominum occidendi præbuit. Vxorem autem, eò quod illi associati fuerint per conformitatem ad mala opera procreandum, sicut vxor associatur viro ad filios procreandos. cùm prius Dei filij essent, æternam nisi peccassent hæreditatem adepturi, & Dei vxor sibi per eius notitiam ad procreanda bona opera copulati. Hoc autem sic dicit. Concessiuè de Iudæ damnatione egi, concessiuè etiam ago de damnatione filiorum eius. *Fiant*, scilicet, *filij* eius Iudæi *orphani*, à Deo patre, cuius filij fuerunt, eò quod filij eius Iudæ erunt: *Et vxor eius* plebs Iudaica fiat *vidua* à Deo vero marito, cuius vxor fuit, eò quod eius Iudæ vxor efficietur. Non solum verò fiant orphani, sed & *transferantur* de terra *sua filij eius*, & non sit vt post aliquem certum locum habeant, sed vt sint semper *nutantes*, i. nulli loco firmiter inhærentes: *& mendicent*, id est, semper ope alterius egeant. Quia verò possent transferri vel dolo vel quolibet alio modo, addit: *Et* sic dico transferantur, vt vi à Romanis *ejiciantur de habitationibus suis*. Et in futuro *scrutetur*, id est, exigat *fœnerator* diabolus *omnem substantiam eius*, id est, peccata: non quod peccata sint substantia, sed ad similitudinem dictum

est, cò quod sicut fœnerator aliquis substantiam suam ad vsuram dat, ita diabolus cùm substantiam aliam nō habeat, peccata ingerit, vt inde pœnam exigat in fururo : quæ dicitur vsura, eò quod ipsum fœnus peccati excedat, cùm peccatum ad tempus sit, & ipsa æterna. Deus quoque fœnerator dicitur, eò quod substantiam suam ad vsuram accommodat; dat videlicet intellectum & quinque sensus corporis, vt eorum officio bonorum operum vsuram colligat. Quam pro certo vsuram Deus exigit, cùm pœnarum examinatione ab his qui hic fœnus sibi traditum negligunt multiplicare. Iuxta verò has ambas sententias litera sic exponitur. Fœnerator Christus vel diabolus scrutetur à Iuda omnem substantiam eius .i. exigat ab eo pœnas pro omni substantia sibi commissa. Christus, scilicet, ideò pœnam exigat, quia substantiam intellectus & quinque sensuum, quam ei accommodauerat, multiplicare neglexit. Diabolus autem, eò quod substantiam peccatorum quam sibi accommodauit, multiplicare satagit : *Et* nō solum hoc, sed & si ad aliqua bona opera laborauerit, maligni spiritus adeò *alieni* facti *diripiant* illos *labores eius*. i. eripiant ei cumulum malorum fructuum, id est, laborem illorum operum bonorum. Scrutetur, inquam, fœnerator omnem substantiam eius, & tunc *non sit illi* aliquis sanctorum *adiutor*, qui pro eo interpellet : *nec sit* aliquis sanctorum qui orationibus suis *misereatur pupillo eius* Iudæis .s. qui eius filij existendo, fient à Deo patre pupilli. Et *fiant* ipsi Iudæi nati .i. *filij eius in interitum* .i. per eius filiationem præcipitentur in interitum æternum : *nomen eius* Iudæ *deleatur* .i. destruatur vt non sit in libro viuentium, quod ibi scriptum fuit, quantum ad Dei misericordiam : sed ipse delebit per sui nequitiam. Deleatur, inquam, nomen eius, & hoc *in generatione vna*. i. in generatione diei iudicij, quæ vna dicitur. eò quod tunc iustis omnibus cor-

Fœnerator quomodo sit Deus.

A vnum, & anima vna. Erit enim Deus omnia in omnibus. Vt aūt ipse Iudas multipliciter puniatur, *iniquitas patrum eius* carnalium qui iniquissimi fuerūt, *redeat in memoriam*, quæ modo videtur oblitioni tradita : & sic redeat vt sit *in conspectu Domini*, scilicet, cōspiciat eam Dominus, vt eam in Iuda puniat, eò quod ipsos patres in iniquitate superauerit. *Et peccatum matris eius* carnalis, quæ valdè peccatrix extitit, *non deleatur* à memoria Domini, sed in ipso puniatur.

B Certū est autem, Deum peccata patrum in illis filijs punire, qui sunt patribus in iniquitate conformes. Iuxta illud. Visitans iniquitatem patrum in filijs vsq; in tertiam & quartā generationem. Certum etiam est, Deū in illis filijs patrum peccata non punire, qui bono operi vacantes, patribus in iniquitate conformari contemnunt. Vnde per Prophetam. Filius nō portabit iniquitatem patris. Peccatum, inquam, matris non deleatur, sed iniquitas patrum & peccatum matris *fiant semper contra Dominum* .i. coram Domino vt ea non obliuiscatur: à similitudine rei, contra oculos posita, quæ non facile obliuioni datur. *Et memoria eorum* filiorum Iudæ *dispereat de terra* viuentū, quam sibi temerè attribuunt, vt nec memoria eorum ibi habeatur: & hoc de Iuda & filijs eius concedo, *pro eo quod nō est* Iudas *recordatus* .i. non recordabitur : nec ipse nec filij eius *facere misericordiam* erga me Dominū & Deum, qui tot eis beneficia contuli. *Et persecutus est* .i. persequetur Iudas mortificare *hominem inopem & mendicum*, scilicet, persequetur me, vt me mortificet mea natura qua homo sum inops, id est, insufficiens per me liberari : & mendicus, id est, ope egens alterius. Quod est dicere: Persequetur vt mortificet me hominem mortalem & passibilem, & etiam pro damnationis eius compassione compunctum corde, in quo magis reus erit, cò quod videlicet pro se compunctum fuerit persecutus. *Et dilexit maledictionem* .i. dili-

Quo pacto Deus punit filios pro peccatis parentum. Exod. 20.

Exacta

get

get Iudas caulam maledictionis malam, scilicet, operationem, *& veniet ei* ideò maledictio æterna : *& noluit benedictionem* i. nolet causam benedictionis æternæ, scilicet, bonâ operationem, *& elongabitur ab eo* ipsa benedictio : *& induit maledictionem sicut vestimentum* .i. adiunget sibi pratam voluntatem tradendi me, qua causa maledictionis erit, sicut corpori vestimentum adiungitur. Bene verò ponit eam indui sicut vestimentum. Sicut enim vestimentum adiungitur corpori, cùm ei naturale non sit ; ita & mala voluntas animæ adiungitur per consensum, cùm extra naturam eius sit. *Et intrauit* .i. intrabit mala voluntas illa *in interiora* animæ *eius, sicut aqua*, quæ etiam interiora carnis intrat. Tunc, scilicet, dicitur mala voluntas animæ interiora intrare, cùm non solùm anima consentit, sed etiam ad prauam voluntatem perficiendam toto nisu laborat : à similitudine hostis, qui magis timendus est cùm iam vrbem intrat, quam cum adhuc de foris valdè vicinus est. Et vt magis dicam, intrabit adeò vt sit iam *in* omnibus *ossibus*, id est, viribus animæ superatis, scilicet, ratione & libero arbitrio, *sicut oleum*, quod non solum carnem sed & ossa penetrat. Tunc quidem mala voluntas dicitur ossa animæ penetrare & confringere, cum ratione & libero arbitrio infirmitas ad operationem pertingit : à similitudine hostis, qui pernicioſior est cùm iam vrbis munitiones obtinuit, quam tunc cùm vrbem solummodo intrauit. Quandoquidem autem causam maledictionis interius induit, *fiat ei sicut vestimentum quo operitur* homo exterius : vt sicut vestimentum illud exterius apparet : ita & mala voluntas in aperto fiat per hoc, quod se suspendet : *& fiat ei sicut zona qua semper præcingitur* : vt sicut zona illa qua præcingitur cum promptiorem & expeditiorem facit ad operandum, sic & mala voluntas illa illum promptiorem & expeditiorem faciat ad se suspendendum, & perenniter occidendum. Non enim cum Deus ad hoc excæcationis venire permitteret, vt se interficeret, nisi mala voluntas Dominicæ proditionis huius interfectionis causa præcederet. Dico de Iuda quod persequetur me inopem & mendicum : & quod diliget maledictionem & induet eam sicut vestimentum. Et non solum hoc opus est Iudæ vt me persequatur & diligat, & induat maledictionem : sed etiam *hoc* idem *opus* erit *eorum qui mihi detrahunt*, id est, hoc idem operabuntur Iudæi, vt me scilicet persequantur, & maledictionem induant & diligant. Mihi, inquam, detrahunt existenti *apud Dominum*, id est, æqualitate essentiæ Domini patris. In hoc, scilicet, mihi detrahunt quod Dei me filium esse negant, cùm tamen apud Dominum sim. Iuxta illud Iohannis. Verbum erat apud Deum. Per hoc quod se dicit apud Dominum esse, innuit quod qui detrahit ipsi filio, detrahit & patri Domino. Iuxta illud. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem. Vel sic. Quia de maledictione Iudæ & Iudæorum egerat, ne videretur imprecatiuè & causa malcuolentiæ sic egisse, ostendit pro malis meritis eorum se hoc concessiuè dicere, sic. Dixi fiant dies eius Iudæ pauci, & fiant filij eius orphani, & non sit illi adiutor : & fiant nati eius in interitum, & cætera talia : & hæc non imprecatiuè dico, sed concessiuè. Hoc enim, id est, hanc multiplicem maledictionem promeretur malum opus eorum, qui detrahunt mihi, existenti apud Dominum, scilicet, malum opus Iudæ & filiorum eius. Et non solum eorum qui mihi detrahunt, sed *& qui loquuntur mala aduersus animam meam* auferendam, scilicet, qui hoc ad inuicem loquuntur qualiter animam auferant. *Et* ideò *tu Domine, Domine* qui potens es cùm Dominus omnium sis, *fac mecum* resurrectionem & mei glorificationem. Ac si dicat, Ego meritò obedientiæ meæ ope-

Quando mala voluntas dicitur intrare.

Quando mala voluntas dicitur ossa animæ penetrare.

Ioan. 1. 1.

Ioan. 5. 23.

ror resurrectionem & glorificationem meam, & tu fac mecum ista auxilio potentiæ tuæ, & hoc *propter nomen tuum* glorificandum. Nam per me glorificatum, tu quoque glorificaberis; sicut in me blasphemato, tu etiam blasphemaris. Vnum enim sumus, & ideò debes facere mecum, *quia suauis est* mihi .i. delectabilis *misericordia tua*, scilicet mihi delectabile est nō austerum quod per mortem meam genus humanū misericorditer reparare disposuisti. Quoniam autem dixerat, fac mecum, & non determinauerat quid faceret, determinat hoc; addendo sic. Fac mecum inquam, & hoc .s. fac, *Libera me* à mortalitate & passibilitate resuscitando me: & necesse est vt hoc orem, quoniam egò qui secundum aliam naturam sum Deus immortalis & impassibilis & omnipotens, secundum humanam naturam *sum egenus* .i. impotens alterius ope liberari quam tua: *& pauper* .i. insufficiēs ope mea saluari. Quod est ac si dicat. Mortalis sum & passibilis, & non sic potens ad patiēdum vt nihil patiar: sed ita quod *cor meum conturbatum est* .i. anima mea conturbabitur timore mortis: & hæc tamen conturbatio est *intra me* .i. in potestate mea .s. hoc non fit præter voluntatem & dispositionem meam, cū Deus sim & omnipotens. Hoc autem ad hoc ponit, ne quod orauerat videretur coactus pati. Et non solùm conturbabor, sed etiam *ablatus sum* existens *sicut vmbra* in vespere, *cum* à mōtibus *declinat* .i. auferar à discipulis meis, cùm capiar non spiritaliter sed localiter: auferar inquam existens similis vmbræ à montibus declinanti .i. descendēti. Sicut enim circa vesperum vmbra descendens à montibus paulatim crescens, accedit ad noctem; sic & egó à meis ablatus, patiendo paulatim ad mortem accedo: *&* cū auferar Iudæis me capientibus, *excussus sum sicut locustæ* .i. mei à me excutientur, & fugient instabiles sicut locustæ. Iuxta illud propheticum. Zach. 13. 7. Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Non solum autem à me excutientur localiter, sed & *genua mea infirmata sunt* .i. Apostoli etiam qui genua mea dicūtur, eò quod per eos ferar in notitiam hominum, sicut fertur per genua corpus, Infirmabūtur in fide, vt etiam de resurrectione mea sint dubitaturi. Illi quippe infirmati sunt qui cum hæsitatione dixerunt: Nos putabamus quod hic esset redempturus Israel. Infirmabuntur, inquam, & hoc continget *à ieiunio* panis illius, qui de cœlo descendit, mei videlicet. Quod est ac si dicat. Inde eis continget hæc infirmitas, quod me absente, ieiuni erunt à doctrina mea. Dixi quod auferar à meis, existens similis vmbræ declinanti: & sic caro mea immutata est .i. immutabitur, vt ex animata fiat inanimata: & hoc propter oleum, humano generi dandum, vt omnibus detur gratia remissionis: quæ oleum dicitur, eò quod peccata sanat, & lumen animæ clarificat: ad similitudinem olei quod vulnera sanat, & oculos corporis clarificat. *Et* postquam caro mea immutabitur *ego factus sum opprobrium illis* .i. ego qui ad hominum salutem patiens opprobrium nequaquā esse deberem, fiam illis Iudæis opprobrium, scilicet pro opprobrio magno reputabūt, quod de eorū genere natus sim. Vel fiam illis opprobrium, .i. causa opprobrij: nam pro crucifixione mea in æternū opprobrium apud homines erunt: & non solum me crucifigent, sed etiam *viderunt* .i. cum delectatione aspicient *me* mortuum, habentes me spectaculum: *& mouerunt* .i. mouebunt *capita sua* cum derisione dicendo: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Et quia caro mea immutabitur, & fiam opprobrium, *adiuua me Domine Deus meus*: & hoc modo adiuua. *Saluum me fac*, resuscitando & immortalem & impassibilem faciēdo, & hoc *secundum misericordiā tuam*: vt sicut ampla est misericordia tua, ita & salus mea sit ampla. *Et* me saluato, *sciant* Iudæi ipsa rei experientia, quod *hæc manus*

Mat. 26. 31.

Apostoli erant genua Christi.

Luc. 24. 21.

Ioan. 6. 42.

Gratia remissionis oleo similitudine dicitur.

Mat. 27. 42.

quam

quam ipsi negligunt *tua est* .i. quod A cego sum manus tua, id est, filius tuus secundum diuinitatem, quod ipsi negant. *Et* licet tibi sit hæc manus secundum diuinitatem consubstantialis, *tu tamen Domine fecisti*, id est, creasti *eam*, secundum humanitatem. Manus patris filius dicitur, eò quod per ipsum omnia Pater operatur. Cùm se Deum & hominem verum ostendit, destruit & illoruni hæresim qui eum esse hominem solum, & eorum qui eum esse Deum tantum asseruerunt. Vel sic. Et per mei saluationem sciant quod hæc manus, id est, hæc operatio mortis meæ, tua est, non ex eorum potestate: & hoc modo tua, quod tu Domine fecisti. i. disposuisti eam. Enunciat autem futurum esse, quod orauit, ne videretur ex diffidentia orasse, sic. Dixi adiuua me Domine, & sic facies. *Maledicent illi*, id est, depriment me in mortem Iudæi: *& tu benedices*, id est, exaltabis me resuscitando. Et quia maledicent *confundantur*, id est, erubescant non ad vtilitatem suam Iudæi *qui insurgunt*, id est, insurgent *in me* verbis & tribulationibus. *Seruus autem tuus* ex oppositò *lætabitur*, de perenni gloria adepta: ego, scilicet, lætabor quia seruus tuus sum in nullo tibi resultans. Confundantur, inquam, & non parum, sed *induantur*, id est, circundentur *pudore* per emphasim Iudæi *qui detrahunt mihi:* ad similitudinem corporis, quod à te induta circundatur. Quod est dicere. Plenariam habeant confusionem, & non simplicem confusionem, sed *operiantur*, id est, apertè circundentur *confusione sua*, id est, confusione quam malis actibus suis promerentur: *sicut diploide*, id est, ad modum duplæ vestis. Scribit Sanctus Hieronymus diploidem esse chlamydem duplam, cuius vna pars interior, altera verò est exterior. Vnde congruè Iudæi dupla confusione dicuntur operti fuisse, sicut diploide. Vna quidem confusione interius in anima, & si non ad pœnitentiam in resurrectione Christi & ascensione. Altera verò exterius in ipsorum captione & dispersione. Dico quatenus illi confundantur: ego autem *confitebor Domino*, ô auditores, *in ore meo*, id est, mei confitebuntur luudem Domiño, non solum corde, sed & ore suo, non tacendo præ timore infidelium: & hoc *nimis*, id est, valdè. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: & non coram paucis infidelibus mei laudabunt Dominum, sed *in medio multorum laudabo illum*, id est, in manifesto multorum infidelium laudabunt eum ore, non reformidantes minas eorum: & inde continget hæc laus, quod ipse Dominus *astitit*, id est, astabit *à dextris*, mei *pauperis*, scilicet, patrocinabitur mihi secundum illam naturam, qua pauper sum: ad similitudinem patroni, qui à dextris pauperis stat, cui patrocinatur. Non enim patronus à sinistris esse dicitur, sed à dextris: cum per dextram prosperitas, per sinistram autem aduersitas accipiatur. Astabit, inquam, à dextris ad hoc, scilicet, *vt faceret*, id est, faciat *saluam animam meam à* Iudæis *persequentibus*, resuscitando me, ne in morte detinear.

Manus Patris est filius dicitur.

Diploïs.

Duplex Iudæorum confusio.

Rom. 10. 10.

IN PSAL. CIX.

Psalmi CIX. *Titulus.* Psalmus Dauid. *Vel Dauid propheta eò quod ipse hic loquitur. Vel Dauid Christi eò quod de eo hic agit Propheta. Et totus iste psalmus ad laudem eius spectat: nam quia Propheta in superiori psalmo ipsum Christum induxerat orantem, ne laus eius taceretur, eum laudabilem ostendit ex attestatione paterna authoritatis. Inducit enim ipsum patrem ad ipsum Dominum Iesum loquentem & prædicentem vt conregnet sibi, & ostendentē quod sibi consubstantialis sit & coæternus: & iurātem quod sacerdos erit in æternum secundum ordinē Melchisedech. In hoc quoq; eum esse laudabilem comprobat, quia in futuro à dextris*

patris ſedens, reges ſibi rebelles hic confringet, & in nationibus iudicando exaltabit humiles, & potentes & ſuperbos deprimet: & hæc tanta poteſtas inde ipſi continget, quod torrentem paſſionis bibet.

Dixit Dominus Domino meo. Quod eſt dicere. Dominus pater dicet non verbis, ſed interius ineffabili dicere, Domino meo Chriſto: & hoc dicet aſſiduè, ex quo diuinitas humanitati erit vnita. Et ecce quid dicet: *Sede à dextris meis* .i. conregna mihi: à ſimilitudine regis, qui filium ſuum quem ſibi conregnare conſtituit, à dextris ſuis in regali throno ſuo conſedere facit. Cùm Propheta, Dominum Chriſtum, Dominum ſuum dicit Iudæorum infidelium partem authoritate ſua comprimit, qui eũ Deum & Dominum eſſe negauerunt. Contra Iudæos quippe incredulos in hoc pſalmo agere videtur: & eſt hoc æquipollens, ac ſi patenter eis dicat: Negabitis, ô Iudæi increduli, Chriſtum Deum & Dominum eſſe, quem ego tamen Dominum futurum eſſe intelligo, & patri cõregnaturum. Vel ſede à dextris meis, ſcilicet poſt mortis paſſionem meritò obedientiæ tuæ quieſce ab omni labore: à ſimilitudine ſedẽtis, qui quieſcit. Sede, inquam & hoc in dextris meis .i. quieſce exiſtendo in potioribꝰ meis, in immortalitate .ſ. & in impaſſibilitate: Sede, inquam, à dextris meis, & tamdiu ſede, *donec ponam inimicos tuos* & gentiles & Iudæos *ſcabellum pedum tuorum.* Quod eſt dicere. Tandiu mihi conregna, donec omnes illos qui tibi inimicãtur, nolẽtes tibi ſubijci, ponam ſcabellum .i. ſubditos tibi vt ſcabellum pedibus eſt ſubditum. Scabellum, inquam, pedũ tuorum .i. tuæ ſtabilitatis, quæ per pedes accipitur, eò quod pedibus ſtatur .ſ. donec eos ſic tibi ſubijciam vt tu ſuper eos ſtes .i. perſe-

A uerantes regnes. Non dicit ideò donec ponam inimicos tibi ſubditos, quod non & modo ipſi ſubditi ſint, alioquin enim Deus non eſſet: ſed quia cùm ei ſubditi ſint quantum ad rei veritatem; non ſunt tamen ſubditi, quantum ad eorum cognitionẽ. Quorum in hac vita ad fidem veniẽtes ſpõtaneè, ſe ſubditos eſſe cognoſcẽt: reliqui verò qui eius ſubiectionem hic cognoſcere negligẽt, in futuro tandem ſe perenniter ſubditos

B eſſe velint nolint per tormentorum exhibitionẽ cognoſcent. Vnde Pſalmiſta alibi. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Eſt autem hoc ac ſi ſic poſitum eſſet: Sede à dextris meis mihi conregnando, donec cognoſcere faciam inimicos tuos omnes & gentiles & Iudæos, quod ipſi verè ſunt ſcabellum pedum tuorum .i. tibi ſemper ſubditi. Quidam .ſ. cognoſcent venientes ad fidem: quidam autem tandem in futuro conducẽtur in iuſtam dãnationem. Notandum, quod non ideò dicit eum à dextris ſedere, donec inimicos ſcabellũ ponat, quin

C & poſt in æternum ſedeat: ſed quia tunc eum ſedere manifeſtum erit, eum tunc ſeſſurum eſſe debere non oportuit. Nunc autem eum ſedere ad inſtructionem fidei noſtræ confirmat, eò quod eius ſeſſio modo adhuc inimicis eius non eſt cognita. Poſtquam verba patris ad authoritatem commendationis filij appoſuit, Propheta in ſui perſona, ad eius cõmendationem agit ſic. Dixi ô Domine Chriſte quod hoc dicet tibi Pater, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos in futuro ſcabellum

D pedum tuorum. Qui videlicet Dominus pater hic interim antequam omnes inimici ponãtur ſcabellum, *emittet ex Sion virgam virtutis tuæ* .i. dilatabit ex Sion ex Iudaico populo .ſ. virgam virtutis tuæ .i. regnum virtutis tuæ: quod .ſ. cum virtute æquitatis moderaberis. Per virgam quidem ſceptrum, per ſceptrum autem quod regni ſignum eſt, regnũ accipimus: & eſt hoc æquipollens, ac ſi ſic poneret. In Iudæorum Eccleſia primitiua

Pſal. 8. 7.

parabit

parabit tibi regnu Dominus Pater, & à Iudæis emittet.i.extendet regnũ tuum in gentibus, vt complures ex ipsis gentibus tibi volũtariè per obedientiam subijciantur: & sic in hac vita *in medio* .i. in communi *inimicorum tuorum* tam Iudęorum quã gentilium dominaberis .i. dominaberis communiter fidelibus ex Iudæis & gentibus inimicis tuis per infidelitatem existẽtibus: & concedo vt ita sit: *dominare* .s. in medio.i. in communi inimicorum tuorum Iudæorum & gentilium.i.inimici tui communiter te Dominum esse cognoscant: & tu domineris dirigendo eos de bono in melius. Vel dominare in medio inimicorum tuorum .i. in iustis qui dicuntur medium inimicorum.i. infidelium, eò quod ab infidelibus eos persequentibus vndique circundentur: sicut illud quod medium est ab his, qui circumquaq; sunt circundatur. Apponit etiam Propheta ad filij commẽdationem verba patris cùm dicit: *Tecum principium* &c. Quod sic ad aptatur. Posset quæri quare Deus pater dicerat Christo, sede à dextris meis, cùm nulli alij dixerit hoc. Ad quod sic additur. Dixi sede à dextris meis: & te quidem decet sedere à dextris meis, quia *genui te* ineffabili genitura: *ex vtero* .i. ex secreta essẽtia mea, quæ per vterum accipitur, eò quod vterus est secreta pars corporis, & hoc *ante luciferum*. Per hoc quod eum ante luciferum genitum dicit, qui dignissimus inter angelos fuit, vnde etiam superbiens corruit, innuit, quoniam ante omnem creaturam eum genuit: & per hoc eum non sic genitum esse, vt creatura esset secundum quod à patre genitus est, ostendit. Hoc autem est ac si dicat. Ideò te decet sedere à dextris meis, quia mihi es filius consubstantialis. Ne verò intelligeretur ex tempore genitus esse, præponitur, tecum principium. Quod est dicere, genui te, ego, inquam, existens tecum principium omnium rerum, scilicet, sic te genui, vt tamen principium omnium rerum simus .i. vt coæternus A mihi iis, vt, scilicet, & per te omnia facta sint, sicut per me. Et benè ponit non mecum principium, sed tecum principium. Si enim poneret tu es mecum principium, posset à malè intelligentibus errari, vt per hoc patrem maiorem filio dicerent. Cæterùm cùm ponit ego sum tecũ principium, cùm nulli dubium sit, patrem nõ esse filio minorem, proculdubio per hoc innuitur, eum esse eidem filio coæternum & coęqualem. Ostendit etiam in qua natura eum genuit, & ei coæternus & coæqualis sit, cùm addit. *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum.* Quod sic adaptatur. Genui, inquam te, & sum tecum principium, & hoc in die virtutis tuę, & in splendoribus sanctorum .i. in ea natura te genui, in qua tu es dies, scilicet, secundum diuinitatem te genui, & tecum sum principium, quæ dies est.i. die clarior. Vnde de se Christus dicit: Ego sum lux mundi. In die, inquam, virtutis tuæ.i. potentiæ tuæ, scilicet, quæ diuinitas est virtus & potentia tua: & in splendoribus sanctorum genuite, & sum tecum principium .i. eadem diuinitate, per quam sanctos splendidos facis: ideoque splendor sanctorum dicitur. Et benè quidem dicitur pluraliter splendores, eò quod plures sanctos in moribus splendificat. Vel sic. Sum tecum principium.i.coæternus & coæqualis in die virtutis tuæ .i. in diuinitate: & in splendoribus sanctorum .i. in æqualitate splendorum sanctorũ, scilicet, in æqualitate sancti Spiritus, per quem omnes sancti splendificantur, qui plurali vocabulo splendores dicuntur, propter septiformem gratiam eius. Ac si dicat. Ego & tu & principium sumus .i. coæterni & coæquales. Vel sic multò melius legi potest. Genui, inquam te, tecum existẽdo principium, quod palam erit me te genuisse, & tecum esse principium in die virtutis tuæ .i. in die iudicij in quo manifesta erit virtus tua, quæ modo non omnibus apparet. Et palam erit in splendoribus sanctorum .i. in die illa virtutis

Teenum principium.

Pater nequaquam filio maior, sec filius Patre.

Ioan.8.11.

Hebr.1.3.

tuæ in qua sanctos tuos in æternum splendidos facies. Quod est dicere. Per sanctos tuos quos in die virtutis tuæ splendidos facies, palã erit quod mihi coæternus es & coæqualis & consubstantialis. Postquam ex ipsius patris authoritate cõprobauit Christum patri conregnare, & ipsi consubstantialem & coæternum & coæqualem esse, ex eadem authoritate patris comprobat per eum sacerdotem factum; sacerdotium Leuiticum, in sacerdotium Melchisedech in æternum esse commutandum, sic. Dixi, ô increduli Iudæi, quod Dominus pater dixit .i. dicet Domino filio: sede à dextris meis &c. Et non solùm hoc, sed etiam *iurauit* .i. iurabit *Dominus* pater .i. firmiter dicet & promittet interiori iuratione Domino filio: *&* sic quod *non pœnitebit eum* inde .i. non immutabit promissum suum, à similitudine pœnitentis, Iurabit, inquam, & ecce hoc iurabit tibi ô Christe: *Tu es sacerdos* constitutus *secundum* humanitatem, secundum *ordinem Melchisedech*.i. secundum multiplicem dignitatem, quæ consideratur ordinatim in Melchisedech. Melchisedech quippe rex iustitiæ interpretatur, qui fuit rex Salem, i. rex pacis sine patre sine matre, neque initium dierum neque finem vitæ habens. Non tamen vt ita esset in re, sed ideò dicitur esse sine patre sine matre, neque initium neque finem dierum habuisse: quoniam in historia nihil de matre, siue de initio, siue de fine dierum eius legitur. Iste quoque Melchisedech sacerdos altissimi legitur fuisse, & panis & vini sacrificium obtulisse. Hæc igitur omnia in Christo considerari potuerunt, qui nimirum iustitiæ rex & totius pacis est, existens sine patre secundum humanitatem, & sine matre, & absque initio dierum, & sine secundum diuinitatem, qui etiam sacerdos altissimi patris existens, veri panis & vini, scilicet, corporis sui atque sanguinis sacrificium, in ara crucis obtulit. Tu es, inquam, sacerdos secundum ordinem Melchisedech: & hoc *in æternum* .i. ita vt sacerdotium tuum in loco sacerdotij Leuitici, iam euacuati, admissum sit, durans in æternum in te & in tuis. In sui quidem persona sacerdos in æternum dicitur, non quod sacrificium corporis atque sanguinis in æternum offerat, quod tantùm semel obtulit, sed quoniam in æternum pro filijs orat apud patrem. Sacerdotum enim non tantum est offerre, sed & pro populo orare. In suis autem sacerdos est in æternum, & secundum oblationem quam in æternum .i. vsque ad finem mundi iugiter offerunt, & secũdum orationem. Quotidie namque sacerdotes eius & oblationem Dominici corporis & sanguinis offerunt, & pro populo orationem fundũt. Congruè sanè ponit cum iuramento patris eum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech in æternum constitutum esse, vt innuat ex toto firmiter & irrecuperabiliter sacerdotium Leuiticum, in sacerdotium Melchisedech commutatum esse. ¶ Postquam de eius sacerdotio ex authoritate patris egit, de ipsius vltione & iudicio futuro agit sic: Tu ô Domine pater dixisti Domino meo Christo filio tuo, sede à dextris meis &c. Et ipse *Dominus à dextris tuis* sedens *confregit*.i. æternæ damnationis confractione confringet, non solum minores, sed & *reges* sibi hic aduersantes, *in die iræ* .i. vindictæ *suæ*, scilicet, in die iudicij, in quo vindicta sua manifesta erit. Et tunc *iudicabit in nationibus* .i. iudicium faciet æquum in omnibus fidelium & infidelium generibus: & per iudicium illud *implebit ruinas*, id est, suos qui se hic diruunt & humiliant, non extollunt, implebit exultatione. Quod est dicere. Humiles suos exaltabit, & *conquassabit capita multorum in terra*, id est, conteret superbias multorum, quas habent in terreno flore, quæ per capita denotantur, eò quod hæc pars in corpore sublimior sit. Vnde Propheta. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis

Melchisedech sacrificium. Hebr. 7. 3.

Esa. 11. 3. Luc. 3. 5.

lis humiliabitur. Vel sic implebit .i. plenarias faciet in futuro ruinas infidelium, vt cum hic se per peccata diruant, ipse eos ex toto diruat, cùm in æternum damnabit. Et conquassabit capita multorum in terra, hoc non immutatur. Et inde ipsi tanta potestas à Deo patre dabitur, quod *in via* huius vitæ positus, scilicet, in hac vita per quam regressio fit ad cœlestem patriam, *bibit de torrente* .i. bibet de calice passionis, quæ dicitur torrens, eò quod ad tempus fuit, & amara sicut torrens, qui citò ex pluuijs crescens, citò deficit, & cùm turbidus sit amarus ad bibendum. Et *propterea*, quia bibere non renuet, *exaltabit* Deus pater *caput* eius .i. exaltabit sublimitatem eius, vt cùm, scilicet, primum in innocentia sit sublimis, multò magis sublimet eum dãdo illi nomen, quod est super omne nomen. Per caput quidem eò quod altum sit sublimitas intelligitur. *Philip. 2. 9.*

IN PSAL. CX.

Titulus CX. Alleluia. *Ac si dicat. Totus iste psalmus in sui euidentia omnibus fidelibus dicit* alleluia .i. *laudate Deum in integritate dilectionis, & bonæ operationis. Propheta namque in hoc psalmo agens, se confessurum Domino in integra dilectione & bonis operibus dicit, ostendens opera bona magna esse & à Domino. Et quæ sint illa bona opera Domini exponit. Et idcò se confessurum Domino laudem dicit, vt fideles omnes ad confitenãum instruat, quos etiam esse inexcusabiles de confessione ostendit: tum idcò quoniam ignorantes non sunt, cum eis per prædicatores escam doctrinæ iam Dominus dederit, tum quia non sunt ad hoc impotentes, cùm in eis Dominus per gratiam, iudicium, & veritatem operetur, tum etiam eò quod vtile sit confiteri, cùm mandata Domini sint fidelia. Et quia iam redemptorem misit, per quem testamentum suum mandauit: vt autem magis ad confitendum Domino eos adhortetur, confirmat eum sanctum esse confitentibus, & terribilem confiteri nolentibus.*

A

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, scilicet, laudabo te iugiter in tota affectione cordis mei, in integra dilectione: & hoc *in consilio & congregatione iustorum* .i. hanc confessionem faciam in imitatione iustorum, qui hoc non temerè faciunt, sed cum consilio: & qui pauci non sunt, sed vt maior sit authoritas, cõgregatio .i. multi sunt. Per hoc quod se dicit Dominum laudaturum integra dilectione, datur intelligi, quod etiam laudabit eum bona operatione, cum integra dilectio otiosa esse non possit. Iuxta illud dominicum. Si quis diligit me, sermones meos seruabit. Confitebor, inquam, Domino, & interius integra dilectione, & exterius bona operatione. Et hæc *opera* confiteri interius & exterius *magna* sunt .i. honesta: & non sunt à me, sed sunt etiam *Domini* .i. hæc in me Dominus operatur, & *exquisita* sunt .i. nimis egregia. Exquisita pro egregia ponit, eò quod illud quod egregium est, diligenter soleat exquiri. Vel sic, hæc opera Domini magna sunt, exquisita, id est, si diligenter exquiratur cuius naturæ sint, magna apparebunt. Quoniam autem solummodo dixerat, confitebor, & post pluraliter dixerat, magna opera: non intelligeret aliquis in his vocibus, quæ sunt, confitebor tibi Domine in toto corde meo, plura bona opera denotari, quod ramen verum est. Ideoque posset quæri. Quæ dicis esse magna opera Domini, ad quod sic addit. Magna opera Domini dico: vt *in omnes voluntates eius*, id est, exequi opere omnes volũtates eius. Et quia posset iterum quæri, quæ sint executiones voluntatum eius: intendit hoc ostendere, sic. Ecce dico executiones voluntatum eius, scilicet, *confessio* peccatorum est *opus* voluntatis *eius*, i. hoc vult ipse vnumquemque operari vt humiliter peccata sua confiteatur. *Et* post confessionem *magnificentia* est opus eius, id est, post confessionem vult vt auxiliari, ab eius gratia per liberum arbi- *Confessionis Sacramentum.*

B

C

D

trium operemur in nobis, abstinendo à peccatis, magnificentiam .i. innocentiam quæ magnificentia dicitur, eò quod animam magnam facit .i. Deo honestam: *& post etiam iustitia* est opus voluntatis *eius* .i. iustitia virtutum & bonorũ operum. Quod est dicere, vult vt virtutibus adhęreamus. i. ad iusta opera insistere satagamus. Et hæc iustitia existẽs opus eius *manet* in fidelibus suis vsque *in sæculum* futurum subsecutiuum huius *sæculi* , & in hoc apparet magnum quid esse, vel sic. Dixi quod confiteri Domino integra dilectione, & confiteri perfecta operatione, sunt magna opera Domini. Et hóc comprobatur a minori: quia, scilicet, confessio peccatorum & magnificentia .i. innocentia, quod longè minus est quam integra dilectio, est opus eius. Et iustitia .i. virtutes, & illa bona operatio, quæ non à Deo digna est, vt integra dilectio & perfecta operatio est opus eius. Et illa iustitia eius manet tamen in pluribus fidelibus vsq; in sæculum sæculi .i. quamdiu hoc sæculum durat, etsi non sit vsquequaque perfecta : & per hoc quod manet constat quod magnum quid est. Postquam se Domino confessurum promisit, & eandem confessionem satis commendauit, vt fideles nouæ legis, ad confitendum Domino attrahat: eos ostendit non esse excusabiles pro ignorantia, quibus escam doctrinæ Dominus est daturus. sic. Dixi confitebor .i. laudabo Dominum integra dilectione & perfecta operatione: & vos fideles noui testamenti similiter confitemini, cùm de ignorantia excusationem non habeatis. Nam *Dominus misericors* in natura *& miserator* secundum exhibitionem beneficiorum *memoriam fecit*. i. faciet *mirabilium suorum* antiquorum, scilicet, mirabilia sua in tempore patrum nostrorum operata, quæ iam per temporis longitudinem obliuioni ferè sunt tradita, reducet in tempore plenitudinis ad memoriam, impendendo beneficia quæ per mystica illa mirabilia fuêre

A prælignata. Exponit autem in parte, quomodo memoriam faciet mirabilium suorum, sic. Memoriam, inquam, faciet mirabilium suorum, & hoc modo quidem quod *dedit* .i. dabit *escam* doctrinæ noui testamenti .i. nouæ legis *timentibus se* casto timore: Apostolis, scilicet, & per illos timentes huiusmodi esca refectos, memor erit illius *testamenti sui* .i. nouæ legis vsque *in sæculum* futurum, scilicet; illius nouæ legis per prophetas promissæ, quam diu visus est obliuioni dedisse. *memor erit* dando illam frequenter per Apostolos, B & cæteros prædicatores, quamdiu mundus iste durabit. Et sic memor erit, quod non solùm prædicatoribus & Apostolis dabit intelligere significationem operum suorum, quæ in veteri testamento egit, ad figuram beneficiorum noui testamenti, sed & per prædicatores timentes se *annunciabit populo suo* Iudaico, *virtutem* significationis *operum suorum*, quæ in veteri testamento egit. Quod est dicere. Faciet fideles ex Iudæis intelligere per doctrinam prædicatorum timentium se, C quid significauerunt opera sua antiqua, vt hac occasione interius confiteantur. Annunciabit, inquam, per timẽtes se populo suo Iudaico significationem operum suorũ sic, vt illis timentibus Apostolis, scilicet, & populo suo, scilicet, conuersis ex Iudæis *det hæreditatem gentium* .i. det conuersos ex gentibus illis in hæreditatem, vt eos doctrina sua exco- D lant, sicut aliquis hæreditatem suam excolit. Gentes, inquam, dabit illis hæreditatem, & in illis gentibus erunt *opera manuum eius* .i. egregia opera eius quæ dicuntur opera manuum, eò quod magis quam cætera membra egregia sunt ad operandum. Opera, inquam, eius egregia erunt in illis gentibus, quæ opera sunt *veritas & iudicium*, prius iudicium peccatorum per humilem confessionem, & post veritas .i. virtutes & bona opera : quæ veritas dicuntur, eò quod ad verum esse du-

cunt.

cunt. Ac si dicat. Vt fideles ex gentibus sibi confiteantur integra dilectione, per prædicationem Apostolorum operabitur in illis iudicium & veritatem. Adiungit causam aliam, quare debeant confiteri sic. Dixi confitebor integra dilectione, & complendo mandata eius bona operatione, & vos quoque fideles confitemini illi integra dilectione, & mandatorum eius completione: *fidelia* enim iunt *mandata eius*, scilicet, non inutilia, sed certa, pro quorum completione reddentur promissa præmia. Fidelis quippe dicitur, à quo promissa complentur, fidelia inquam sunt mandata eius, si non ad horam fuerint completa, sed *confirmata*. i. confirmitate perseuerantiæ completa vsque *in seculum seculi* huius subsecutiuum: etsi sint *facta in veritate*. i. in fundamento veræ fidei, & in *æquitate*. i. in æqua intentione vt non compleantur contuitu temporalium, sed cœlestium bonorum. Aliter enim non valeret. Et ideò adhuc confitemini Domino in integra dilectione, & in mandatorum eius completione: quia Dominus pater *misit*. i. mittet *populo suo*, vobis, scilicet, fidelibus, ex Iudæis & gentibus *redemptionem*. i. Christum qui erit redemptio, & per illam redemptionem, *mandauit*. i. mandabit vobis *testamentum suum* nouum, ducens complentes se *in æternum*, ideoque confiteri debetis Domino in completione mãdatorum ipsius noui testamenti. Et ideò adhuc confitemini Domino quia *sanctum & terribile nomen eius*, quod est Dominus. i. per hoc nomen quod est Dominus denotatur sanctus. i. delectabilis & si auis confitentibus, saluaturus eos, & terribilis confiteri nolentibus eos iustè damnaturus: ne verò inutile videretur quod terribilis est, ostendit quæ vtilitas inde contingat sic. Terribilis, inquam, est, & non est absque magna vtilitate. Nam *timor Domini*, scilicet, timor seruilis, est *initium sapientiæ*. i. bonæ vitæ quæ cum sapientia fit. Pauci quippe sunt qui seruili timore benè viuere non incipiant, per quem tamen ad timorem castum sæpè pertingitur. Dixi magna esse opera Domini, & quod memoriam faciet mirabilium suorum, & quod fidelia mandata eius & redemptionem mittet populo suo, & quod sanctum & terribile nomen eius: & quod initium sapientiæ timor Domini, & hæc omnia fideles noui testamenti intelligere debent, & *intellectus* iste *bonus*. i. vtilis *omnibus facientibus eum*. i. qui hoc quod intelligunt inquantum possunt complere satagunt. Intelligentibus enim & non facientibus, inutilis est intellectus. & *laudatio eius* boni intellectus. i. completio per operationem, quæ laudatio dicitur, eò quod ille qui aliquid voluntariè complet, illud laudat quod complet; *manet* perseueranter vsque *in seculum seculi* huius subsecutiuum. Ac si dicat. Tunc intellectus iste bonus est si per completionem laudetur & non ad horam, sed si laudatio illa maneat perseueranter vsq; in finem huius vitæ. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Per timorem seruilem sæpe ad timorem castum perducitur.

Mat. 10. 22.

IN PSAL. CXI.

Titulus CXI. Alleluia, reuersio Aggæi & Zachariæ. *Quod sit expositur. Laudate Deum vos, quicunque de hoc quod hic fit per virtutes & opera bona, de reuersione videlicet Aggæi & Zachariæ ad Hierusalem, scilicet, laudate Deum per bonam vitam, per quam reuertamini de exilio huius vitæ ad Hierusalem cœlestem; ad imitationem Aggæi & Zachariæ. i. perfectorum ad patriam cœlestis ad Hierusalem, benè viuendo reuertentium. Aggæus sanè qui solennis vel festiuus, & Zacharias qui zelans interpretatur, duo prophetæ fuerunt, qui in captiuitate Babylonica reditum filiorum Israel ad Hierusalem & reparationem templi præuiderunt, & etiam remersioni ad Hierusalem & reparationi templi interfuerunt. Vnde per hos duos perfecti quique accipiuntur, qui zelantes. i. Dominum Iesum*

diligentes, & prout eis possibile est imitantes, solennes & festiui sunt, dum in contemplatione positi, festis solennibus angelorum intendunt: iam etiam spe certa præuidentes Hierusalem cœlestis perfectam in futuro reparationem, quæ per Adam in parte destructa fuit, quantum ad homines, scilicet, non quantum ad angelos, ad quam Hierusalem cœlestem ydem perfecti iam per virtutes & bonas operationes de huius vitæ exilio reuertuntur. Horum itaque beatam reuersionem per timorem & mandatorum Domini voluntatem, & per innocentiam, & sapientiã, & iustitiam, & fidem, & spem firmã, & immobilem, & pecuniæ .i. sermonum suorum distributionem, Propheta in hoc psalmo demonstrat, ea intentione, vt per hoc auditores quosque non reuertentes tam illos qui nondum fidei notitiam habuerunt, quam illos qui iam fidem otiosam habent, ad huiusmodi reuersionem, quæ summa Dei laus est, adhortetur.

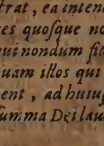

Eatus vir qui timet Dominum, etiam timore seruili, & hic, scilicet, beatus est dum benè viuendo ad patriam reuertitur: & in futuro postquam fuerit reuersus. Et ille beatus vir *in mãdatis eius* Domini persistens *volet nimis*, id est, nimiam voluntatem dilectionis habebit in mandatis illis, & semen eius, id est, doctrina eius non erit inutilis, sed *potens* erit, id est, efficax erit in subditis, qui habiles erunt ad doctrinam illam recipiendam, sicut *terra* benè culta ad *semen* suscipiendum. Potens inquam, erit semen doctrinæ *eius*, & sic quidem quod per illud semen doctrinæ, *generatio rectorum*, id est, fidelium subditorum *benedicetur*, id est, vel exaltabitur in virtutibus & bonis operibus, vel multiplicabitur, vt multi non recti, eorum numero per semen illud adiungantur. Vel sic: beatus vir, inquam, volet in mandatis Domini, & semen eius, id est, bona voluntas illa quæ semen est operum, potens erit in terra, id est, fructificans bona opera in terrenitate sua, scilicet, in sensualitate. Quod est dicere, voluntas illa non cedet sensualitati, sed coget ipsam sensualitatem benè operari, & per exemplum eius seminis sic fructificantis, generatio rectorum benedicetur; aut secundum multiplicationem, aut secundum virtutum & operum bonorum exaltationem: & *in domo eius* interiori .i. in corde eius in quo cogitando inhabitat sicut in domo, est *gloria* .i. innocentia: vnde ipse gloriatur iuxta illud Apostoli: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, *& diuitiæ* sapientiæ interioris, *& iustitia* operum *eius* beati viri *manet* vsque *in seculum seculi*. Quod est dicere. Benè operatur indesinenter, & cùm innocens sit & sapiens & iustus, per hoc doctrina sua valens est ad hoc, vt per eam generatio rectorum benedicatur. Hoc autem quod potens est semen eius, & quod gloria & diuitiæ sunt in domo eius, non ex ipso est, sed ex lumine vero. *Exortum est* enim secundum fidem *in tenebris lumen*, id est, in cordibus beatorum, qui prius erant tenebræ, & secundum peccata & secũdum ignorantiam, Exortum est, inquam, lumen in tenebris, & hoc *rectis* .i. ad opus rectorum, scilicet, ad hoc exortum est, vt illos qui prius erant tenebræ, rectos faciat, & hoc lumen est eis exortum Christus, scilicet, *misericors* in natura, *& miserator* in exhibendo beneficia, *& iustus*. In hoc quod iam iustos magis iustificat, innuit, quod & infidelibus idem lumen orietur, si ad illud accesserint; & per hoc eos inexcusabiles reddit: & quoniam ipse misericors & miserator est *iocundus* .i. acceptabilis est ei *homo* omnis, *qui miseretur* indulgendo peccantibus in se: sicut & illi peccanti Deus condonauit. Et non solum miseretur, sed *& commodat* sua, necessitatem patientibus: sicut illi Deus multa beneficia confert, vt si non habet pecuniam

A

B

C

D

2. Cor. 1. 12.

ad

ad accommodandū, saltem *disponit*, A .i. distribuit *sermones suos* prædicando aliis, vel exhortando aliquo modo ad bene viuendum, & hoc *in iudicio* discretionis: iudicando scilicet quomodo loquendum sit cum peritis, & quomodo cum imperitis, quomodo quoq; cum nobilibus, & quomodo cum ignobilibus. Cùm dicit cōmodat, innuit, quia hoc q̄ fideles dant pro Christo, sic dant vt hoc recepturi sint. Illud.n. quod commodatur, postea recipitur. Vel sic: iocundus, inquam, homo qui miseretur & commodat egentibus sua, & miserē- B do & commodādo disponet sermones suos, habendos in iudicio tremē- do, scilicet disponit quid in die iudicij respondeat, vbi vnicuique reddere rationem oportebit: à similitudine illius qui quando cum aliquo est litigaturus, primum disponit secum qualiter ibi sit locuturus. Iocundus inquam homo. Et in hoc iocundus esse comprobabitur, *quia non commouebitur in æternum*, à proposito sanctitatis suæ, qui reuera citò commoueretur, nisi Deo esset iocundus, & per hoc nō commouebitur, quod C ipse *iustus* existens *erit in memoria æterna* apud Dominum, scilicet semper à gratia Domini adiuuabitur, ne deficiat: & quia in memoria æterna erit, *non timebit ab auditione mala*, id est, à comminanti auditione persecutorum, scilicet: non timebit cum ei persecutores mortem comminabuntur. Non timebit, inquam, nam *cor eius paratum est*, id est, præsto est semper *sperare in Domino*, *& confirmatum est cor eius* illa spe: & ideo *non* D *commouebitur*, vt dixi à bono proposito suo, perseuerans *donec* de hac vita discedens *despiciat*, id est, despectabiles & victos esse comprobet *inimicos suos*, vel sic duo isti versus leguntur. Dixi quia commodat, non commouebitur in æternum iocūdus homo à bono proposito suo, & ideò ipse iustus existens hic, apud Dominum erit memoria æterna, id est, memor erit Dominus æternam ei beatitudinem retribuere. Et benè si- bi conscius existens, non timebit in futuro ab auditione mala, id est, aspera quando damnandis dicetur: Discedite à me maledicti &c. Nec timere quidem eum oportebit, hic enim est cor eius in omni virtute paratum sperare in Domino: id est, sic paratum vt possit sperare in Domino remunerationem, & sic est paratum, quod in illo apparatu confirmatum est cor eius, ne aliquando improuidus sit, & sic cōfirmatum est cor eius, quod non commouebitur perseuerans in proposito suo, donec despiciat despectos & impotentes inimicos suos persecutores, qui hic ad horam in eius carne potestatem habent. Vel sic. Inde apparet quod hic bene disponit sermones suos, quia in æternum non commouebitur. i. non inquietabitur in æternum aliqua anxietate, sed in memoria æterna erit iustus apud Dominum, vt ei æternam beatitudinem tribuat: & non solum non cōmouebitur, sed etiam non timebit ab auditione mala: quod minus est cum dicetur: discedite &cet. Quia dixerat commodat, quibus commodandum sit determinat, sic. Dixi quod cor eius paratum est sperare in Domino: nec temere quidem sperat bonam à Domino retributionem; ipse namque propria *disperfit*, & hoc non mimis aut cæteris nebulonibus, sed *dedit pauperibus*, & ideò *iustitia* virtutum eius à Deo conseruata *manet* vsque *in seculum seculi*, id est, quandiu mundus iste durabit. Et in futuro *cornu eius*, id est, sublimitas iustitiæ eius *exaltabitur in gloria* beatitudinis æternæ. Quod est dicere: ipse in gloria exaltabitur propter cornu eius. Hanc autem exaltationem *peccator* quisque *videbit*, *& irascetur* de hoc, quod tale quid non fecit, propter quod & ipse similiter exaltetur. & non parum irascetur, sed *dentibus suis fremet*, id est, nimis irascetur, ad modum vehementer irascentis, qui dentibus fremit: fremet inquam *& tabescet*. i. deficiet totus præ nimia ira. Vel sic. Non Mat. 25. 41.

solum hoc malum habebit vt irascatur, sed & tabescet. i. deficiet in tormētis: irascetur inquam, & hoc ideo, quia tunc *peribit desiderium peccatorum*: diuitiæ scilicet quas hic valde desideraverunt. vel sic: irascetur inquam, desiderans se tale quid fecisse, propter quod exaltaretur; sed illud desiderium peccatorum peribit. i. inutile erit.

IN PSALM. CXII.

Titul. CXII. Alleluia. *Inuitat enim in hoc psalmo Propheta omnes gentes ad laudem Dei, ea cōsideratione, quia ipsas gentes hic de terrenitate sua suscitat, & easdem in futuro de putredine erigere: & quia Ecclesiam diu sterilem, fertilem facit, & in futuro in domo eam faciet habitare.*

LAudate pueri Dominum. Quod est dicere, laudate Dominum ô gentiles, sic vt sitis pueri, id est, serui eius. Vel pueri in innocentia iuxta illud. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. Hoc autem idem est ac
1.Cor.14.20 si sic diceret. Laudate Dominum laude innocentiæ & obedientiæ vestræ. Et *laudate nomen Domini*, id est, laudate Deum contuitu magni nominis eius, scilicet ea consideratione, quia Dominus vocatur, & hoc non cum dilatione vel ad horam, sed *sit* à vobis *benedictum nomen Domini*, id est, laude summa exaltate Dominum contuitu nominis eius *ex hoc nunc*, id est, ex hoc præsenti tempore incipiendo & perseuerando, *vsque in seculum* æternum. Et hoc non dico paucis gentibus, sed *laudabile* sit *nomen Domini*, id est, laudabilis sit Dominus contuitu nominis sui, omnibus gentibus, existentibus *à solis ortu vsque ad occasum.* Per hęc duo climata dat cętera mundi climata intelligere. Laudate inquam: est enim dignus laude. *Dominus* enim *excelsus*, id est, omnipotens est dominans *super omnes gentes.* Et A non solum super gentes, sed etiam quod maius est, *gloria eius*, id est gloriosa potentia eius est *super cœlos*, id est, super omnes supercœlestes rationabiles creaturas: excelsus inquam est. *Quis* enim Dominus & Deus excelsus *sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra: suscitans de terra inopem, & de stercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus, cum principibus*, inquam, *populi sui. Qui habitare facit*, id est, faciet *sterilem in domo, matrem filiorum lætantem:* nullus itaque ad comparationem eius est excelsus. Hoc autem totum ad maius pondus sub interrogatione positum, probatio est eum esse super omnes excelsum: & est æquipollens, ac si sic diceret. Dico Dominum nostrum excelsum esse, & verè excelsus est in potentia. Cùm enim multi Domini terreni potentes videantur, quis Dominus potēs est sicut Dominus noster? Nullus. Et quis Deus potens sicut Deus noster? Nullus, & inde excelsus esse comprobatur, quoniam ille tantus est quod non localiter, sed potentialiter habitat in altis. i. in cœlestibus spiritibus, & in sanctis viris qui alti sunt in sanctitate. Ne verò in superbia viderentur alti, addit: & licet eos altos esse dicam: tamen respicit ipse Dominus humilia in cœlo & in terra. i. respectu misericordiæ suæ operatur humilitatem & in cœlo, id est in altis cœlestibus spiritibus, in angelis scilicet, & in terra. i. in sanctis viris qui in terra adhuc manentes, terra eius fructifera sunt. Quod est dicere: in illis altis habitat, qui tamen respectu gratiæ suę humiles efficiuntur. Et in hoc quoque comprobatur excelsus, quod ipse in hac vita est suscitans inopem à terra, id est, vnumquemq; fidelem qui inops est, id est, humilis ad modum inopis, per auxilium misericordiæ suę suscitat à terra. i. sublimat eum ablatum de terrenitate, in quam per Adam deuenit: scilicet de terreno facit spiritualem, per peccatorum indulgentiam:

& in

& in futura resurrectione erit erigẽs pauperem. i. sublimans vnumquemque fidelem immortalitate, capiendo eum de stercore. i. de putredine carnis quæ propter fœditatem iure stercus dicitur: sic scilicet eriget eum de stercore, vt in æterna beatitudine collocet eum cum principibus, cum principibus, inquam, populi sui. i. cum cœlestibus ciuibus, qui hic principantur populo suo, dirigendo eum de bono in melius. Iuxta illud Dominicum. Eruntsicut angeli in cœlo. Vtrum autem eis fuerint in gloria æquales an inæquales, nondum nobis est definitum. Et per hoc etiam excelsus esse comprobabitur, quia ipse est ille qui facit, id est, faciet habitare in domo, id est, in Hierusalem cœlesti quæ æterna domus eius est, non solum Ecclesiam ex Iudæis, sed & Ecclesiam ex gentibus prius sterilem à filijs spiritualibus, modò per gratiam factam matrem, & non vnius filij tantum, sed matrem spiritalem filiorum multorum spiritualium. Faciet inquam eam habitare in domo, & non qualicunque modo, sed lætantem æterna lætitia: Iuxta illud Propheticum: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum. Quod est ac si dicat. Non solum constituet domum suam ex Ecclesia Iudæorum, sed etiam ex Ecclesia gentium, quæ diu sterilis fuit, nullum spiritualem Deo filium pariens. Ecclesia gentium rectè mater dicitur, scilicet tota collectio fidelium ex gentibus, eò quod alios auctoritate sua ad fidem attrahendo, Deo pariat & doctrina sua enutriat: filij autem dicuntur fideles quique eiusdem collectionis, eò quod in concordi vnione collectionis illius secundum fidem & dilectionem persistentes, de die in diem in virtutibus crescunt: sicut filij per quotidianum matris nutrimentum excrescunt.

Mat. 22 30.

Isai. 54. 1.

Gala. 4. 27.

A

B

C

D

IN PSALM. CXIII.

TItulus CXIII. Alleluia. *In hoc psalmo Propheta loquens in principio, vt oẽs tam Iudæos quam gentes ad Dei laudem inuitet, plurima Dei beneficia ostendit. s. quomodo suos de Aegypto infidelitatis & de populo barbaro vitiorum & malignorum spirituũ exire faciens, eos sanctificauit, & potentes fecit: & quomodo populum infidelem et falsos Christianos, timore persecutorum deficientes, ad perfectorum Christianorum conformitatem eorum exemplo conuersi fecit. Ostendit etiam prælatorum & subditorum exultationem de conuersione populi infidelis, quem propter infidelitatis amaritudinem* mare *vocat: & de cõuersione falsorum Christianorũ, quos vocat* Iordanẽ: *cùm Iordanis interpretetur descensus, eò quod ipsi deficiendo à sublimitate cõmunionis Ecclesiæ, in conformitatem infidelium descendũt timore tribulationum. Postea verò vt prælatorum exemplo omnes & Iudæos & gentes ad Dei laudem attrahat, & ab idolatria remoueat, ipsos prælatos loquentes inducit, Dei beneficia ostendentes, & in idolorum depressione, & in Dei laude immorantes.*

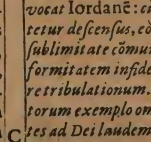

IN exitu Israel de Aegypto domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. In his duobus versibus singulis singula sic adaptantur. In exitu Israel de AEgypto, facta est Iudæa sanctificatio eius. Quod est dicere, exeunte per fidem Israel de AEgypto, id est, exeunte populo fidelium, qui cùm modò Israel sit, prius Israel non erat, de tenebris ignorantiæ, quæ per AEgyptum denotantur, eò quod AEgyptus tenebræ interpretatur, facta est in ipso populo fidelium Iudæa, id est, confessio fidei. Non enim sufficit corde credere, nisi etiam confessio fiat ore. Vnde Apostolus: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad

Rom. 10. 10.

sit ad salutem. Confessio in quam existens sanctificatio eius populi fidelium.i. existens causa, quare à Deo sanctificetur per indulgentiam peccatorum, & in exitu domus Iacob de populo barbaro, facta est domus illa Israel: & per hoc facta est potestas eius, id est, potens sui ipsius.

Quod est dicere. Post exitum de AEgypto ignorantiæ exeunte domo Iacob. i. populo fidelium, qui modo est domus Iacob. i familia Dei luctans contra vitia & supplantans: ea de populo barbaro, id est, de vastante multitudine vitiorum aut malignorum spirituum: qui populus barbarus dicitur, eò quod deuastet mētem à virtutibus: à similitudine populi barbari, patriam aliquam deuastantis: facta est illa domus Iacob, Israel, id est, videns Deum in contemplatione. Acsi dicat. Postquam de AEgypto populus fidelium exiuit, populus barbarus resistebat, scilicet multitudo vitiorum & malignorum spirituum illi populo fidelium, ex praua consuetudine nimium assultum faciens: & sic eum valdè à contemplatione sublimitatis diuinæ detinens: sed postquam ipse contra hunc populum barbarum viriliter luctans, eum deiicit, & eius nimios assultus auxilio gratiæ cœlestis euasit, tunc tandem factus est Israel quod prius non erat, id est, contemplationis intuitu Deum videns: & existens Israel factus est etiam potestas eius, id est, potens sui ipsius se bene auxilio diuinæ gratiæ in virtutibus & operibus bonis regendo: cum in potestate populi barbari prius esset, vel sic. Factus est Israel populus fidelium. & per hoc factus est potestas eius, id est, per hoc quod factus est Israel factus est causa potestatis suæ, scilicet hoc quod Israel factus est, causa fuit quare fieret potens in miraculis. Hoc autem quod populus fidelium factus est Israel & potens, cùm prius esset ignorans & impotens, *vidit mare*, id est, amaricans populus infidelium, & vt similiter Israel & potens fieret, *fugit* ab amaritudine infidelitatis, accedendo ad dulcedinem fidei.

Et hoc etiam, scilicet populum perfectorum esse Israel, & potentem vidit Iordanis, id est, populus deficiens falsorum fidelium, qui timore tribulationum ab altitudine fidei in mare descenderat, id est, in conformitatem populi infidelis: & vt *Iordanis* Israel & potens fieret ab infidelitate, inquam, descenderat, *conuersus est retrorsum*, ad sublimitatem confessionis fidei. Quod quondam præsignatum est in Iordane fluuio, qui cùm per eum arca Domini transiret, diuisus est vt liberum transitum daret Leuitis arcam ferentibus. Cuius sanè fluminis pars superior vice muri subsitit, inferior autem in mare descendit. Vtrum autem postea pars illa quæ descendit, retrò conuersa fuerit, in historia non legitur. Dico quod mare fugit, & Iordanis conuersus est: ideoque *montes*, id est, prælati *exultauerunt vt arietes*, id est, vtpote arietes: scilicet duces totius populi fidelium, sicut arietes totius gregis duces sunt. Et meritò exultrauerunt, quia eorum officio prædicationis hoc factum fuit. Et de hac eadem fuga & conuersione *colles*, id est, subditi exultrauerunt, *sicut*, id est, vtpote *agni ouium*, id est, noui per fidem & innocentes, sicut agni iuuenes sunt, & animalia innocentia, & sunt agni ouium, id est, hoc quod agni sunt per oues contigit, id est, per prælatos, qui dicuntur oues, eò quod ipsos subditos doctrina sua nutriunt, à similitudine ouium agnos lacte nutrientium. Per hoc quod de infidelium salute prælatos & subditos dicit exultare, eorum nimiam charitatem ad Dei laudem ostendit: siue montes possumus accipere maiores prælatos: Colles verò minores. Facit autem quæstionem Propheta de fuga maris, & de conuersione Iordanis, & de montium & collium exultatione, non vt inde dubitet, sed vt ad hoc diligenter animaduertendum audientium mentes excusciet,

Iordanis diuisus & conuersus retrorsum.

Iosue 3. 16.

Arietes sibi duces totius populi fidelium.

Montes sibi maiores prælati, colles minores.

innuens

innuens per huiusmodi quæstionem hoc absque magno consilio Dei minimè contigisse. Et hoc sic dicit. Mare inquam fugit, & Iordanis conuersus est, & montes & colles exultauerunt. Ergo *quid est tibi*, id est, quæ occasio tanta fuit tibi *ó mare*, propter *quod fugisti? Et tu Iordanis* quid fuit tibi *quia conuersus es retrorsum?* Et vos *montes* qua occasione *exultastis, vt*, id est, vtpote *arietes*, & vos *colles sicut*, id est, vtpote *agni ouium?* verè sine magna re hoc non contigit. Quæstione ad audientium mentes facta, ipsos prælatos quos exultasse testatus est respondentes, & vsque ad finem psalmi agentes inducit: vt magis eorum credatur auctoritati, quorum sanæ prædicationis officio fuga hæc facta est, & conuersio, & hoc modo quidem eos respondentes inducit. Quoniam Propheta dixerat. Quid est tibi mare, &cet. Sequitur prælatorum responsio sic, verè non est absque re maxima, quod nos montes exultauimus. De hoc enim exultauimus quod *à facie Domini mota est terra*, id est, populus terrenorum motus est ab infidelitate ad fidem, & hoc à facie, id est, à cognitione Domini contigit, & non recentis Domini, sed *à facie Dei Iacob*, id est, à cognitione illius Dei, quem Iacob patriarcha coluit. Exponit autem quomodo ad cognitionem Dei Iacob peruenerunt, sic: à facie inquam Dei Iacob. Qui Deus illuminatione gratiæ, *conuertit petram in stagna aquarum*: nos scilicet prælatos qui ad modum petræ duri eramus in infidelitate, conuertit ab ariditate ignorantiæ ad hoc vt essemus similes stagnis plenis aquarum, id est, pleni aquis scientiæ spiritalis: sicut stagna plena sunt aquis. Et non solum nos scientia fecit esse repletos, sed & nos prius *rupem* existentes, id est, duros & aridos ad modum rupis, conuertit *in fontes aquarum*, id est, ad hoc adduxit vt essemus quasi fontes aquarum, scilicet suppeditantes iugem doctrinam infidelibus, ad modum fontium iugiter aquis manantium. Et sic per nos, infideles terreni ad cognitionem Domini peruenerunt: faciunt autem apostropham ad Deum, orantes vt magis & magis terrâ ad fidem commoueat, & hoc ad honorē nominis sui. Dicimus quod terra mota est in magna parte, & ô Domine, moue eam magis & magis illuminatione cognitionis tui, & *da gloriam non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo*, id est, glorifica per hoc magis & magis nomen tuum, quod iam multum est glorificatum. Quod est dicere. Non optamus infidelium conuersionem ad nostri exaltationem, sed ad maiorem nominis tui glorificationem. Quia autem bis ponit non nobis, ad inculcationem remotionis ponit, quam inculcationem faciunt ad instructionem successorum, ne aliquis sibi gloriam in hoc mundo quærat, sed Deo. Da inquam gloriam nomini tuo, & hoc contingat *super misericordia tua & veritate tua*, id est, de misericordia & veritate tua, scilicet da gloriam nomini tuo, vocando gentes ad fidem per misericordiam tuam, & Iudæos propter veritatem tuæ promissionis complendæ. Promisisti namque te Iudæos esse saluaturum: siue potest misericordia & veritas accipi, quantum ad vtrosque. Iudæos enim & gentes ex misericordia saluauit, & vtrosque se saluaturum promiserat. Et adeò glorifica nomen tuum apud gentes & Iudæos, *ne quando dicant gentes vbi est Deus eorum*, id est, vt aliquando sic fiat euidens potentia tua per miracula, quod gentes non dicant quod modò dicunt, scilicet ad exprobrationem tuorum fidelium: dicunt vbi est Deus eorum, s. Christianorum? Nusquam nos Deos nostros ostendere possumus, Iouem, Mercurium & cæteros, sed Deus eorum nusquam apparet: nusquam est. Offenso improperio gentium, ipsi contra laudant Deum, & idola spernunt sic. Gentes Deum nostrum non esse cōprobare intendentes, dicunt: vbi est

Deus

Deus eorum? *Deus autem noſter in cælo.* Quod eſt dicere. Quoniam inuiſibilis eſt, dicunt cum gentes nuſquam eſſe: ſed Deus noſter in cœlo eſt. i. in angelis & in cœleſtibus viris, non localiter, ſed ſecundum inhabitantem gratiam. Vel ſic Deus noſter Chriſtus Deus & homo in cœlo eſt localiter, ſecundum corpus: & licet à vobis non videatur, tamen adeo potens eſt, quod *omnia quæcunq́, voluit, fecit.* Dij verò *gentium* qui nec dij dicendi ſunt, ſed *ſimulacra* tantum, omnino impotentes ſunt. Vt enim de lapideis & ligneis & ferreis ſimulacris taceamus, ipſa etiam ſimulacra gentium quæ ſunt *argentum & aurum*, & hoc quod ſimulacra ſunt, non habent ex ſe, ſed *opera manuum hominum* ſunt: *os habent & non loquentur*, & non verum os ſed imaginarium, *oculos* imaginarios *habent, & non videbunt. Aures* imaginarias *habent & non audiēt.* Nares imaginarias *habent & non odorabunt. Pedes* imaginarios habent *& non ambulabunt.* Et cùm guttur imaginarium habeant, non dico non ſolum, non loquentur vt homines, ſed quod minus eſt, *non clamabunt* etiam *in gutture ſuo*, ſ. nullus clamor vel beſtiarum vel volucrum eſt in gutture eorum. Per hoc igitur apparet, quod cùm talia ſint, omni carent potentia: cùm autem talia ſint, & tamen à ſtultiſſimis gentilibus colantur, *ſimiles illis fiant* interius, *omnes qui faciūt ea*: ſicut colunt. ſ. ita fiant ſimiles, vt ſicut ea exterius ſurda & non videntia ſunt, ſic & ipſi interius in anima ſpirituali viſu & auditu careant. Et non ſolum qui faciunt & colunt ea ſimiles illis fiant, ſed & illi *qui* & ſi non faciunt, ſaltem *confidunt in eis*, putantes Deos eſſe. Hoc autem dicunt non imprecatiuè, ſed conceſſiuè, vt gentes à ſimulacrorum cultura reuocentur. Dico quod gentes confidunt in ſimulacris, ideoq́ue ſimiles eis fiant. *domus* autē *Iſrael* non ſit ſimilis ſimulacris: domus enim Iſrael. i. familia fidelium ſubditorum, Deum in contemplatione videntiū, *ſperauit* non in idolis, ſed *in Domino*, & ideò Dominus *adiutor* eorum eſt ad benè operandum, *& protector eorum eſt*, ne à vitijs ſuperentur. Et *domus Aaron*. i. familia fidelium prælatorum, *ſperauit in Domino*, & ipſe *adiutor & protector eorum eſt.* Hoc autem accipiendum eſt de prælatis, & ſubditis Eccleſiæ de Iudæis. Per domum autem Aaron prælatorum collectio accipitur, & per domum Iſrael collectio ſubditorum, eò quod tribus Aaron ſub veteri teſtamento omnibus tribubus Iſrael principabatur. Hoc etiam ſecundum nominis interpretationem benè cōuenit: Aaron quippe mōtanus interpretatur. Montani autem congruè prælati vocantur, propter prælationis ſuæ ſublimitatem: montanos enim dicimus homines in ſummitatibus mōtium habitantes. Non ſolum autem prælati & ſubditi ex Iudæis ſperauerunt in Domino, ſed & omnes in gentibus *qui timent Dominum* tam prælati quā ſubditi, ſiue caſto timore, ſiue ſeruili, *ſperauerunt in Domino*, & ideò *adiutor eorum & protector eorum eſt.* Hoc autem quod in Domino ſperauimus & Iudęi & gentiles, non ex nobis fuit, ſed ex hoc quod *Dominus* qui nos diu obliuioni dederat, in infidelitate poſitos, *memor fuit noſtri*, vt ad fidem adductos in ſe ſperantes faceret: & per hoc *benedixit nobis.* i. exaltauit nos, & ſecundum numerum multiplicationis, & ſecundum augmētum virtutum & operum bonorum. Exponit autem per partes, quibus benedixit ſic. *Benedixit*, inquam, nobis: ſcilicet benedixit *domui Iſrael.* i. familiæ fidelium ſubditorum ex Iudæis: & *benedixit domui Aaron.* i. familiæ prælatorum, ex Iudæis & gentibus, *benedixit omnibus qui timēt Dominum*, ſiue caſto timore ſiue ſeruili, *puſillis cum maioribus.* i. ſubditis & prælatis. Orant pro adiectione ſubditorum & prælatorum ſic. Diximus quia Dominus benedixit vobis, ô prælati, & ſubditi. *Super vos* autem iam ſibi per fidem adiectos *adyciat Dominus* alios. i. poſt vos iam ſibi per adoptionem gratię adiectos, adijciat alios,

Domus Aaron eſt prælatorū collectio. domus verò Iſrael. collectio ſubditorum.

Montani vocantur prælati, & quare.

alios, qui adhuc increduli sunt, & *super vos*, id est, post vos qui adijciendi estis, adijciat alios qui sint filij. i. imitatores vestri, *& super*. i. post illos *filios vestros* adijciat quoque alios, & sic vsque in finem mundi per omnes generationes faciat, & *vos* omnes & iam adiecti & adhuc adijciendi *benedicti* sitis, id est, multiplicati, & in virtutibus exaltati *Domino*. i. ad honorem Domini. Quod est dicere hoc quod benedicti eritis, non vobis sed Domino ascribatur; Domino, inquam, *qui fecit cælum & terrā*. Quod est dicere, qui dignus est honore cū ipse cœlum fecerit. i. prælatos: & terram. i. subditos, & non solum minores prælatos, sed & *cælum cæli* fecit. i. maiores prælatos qui sunt cœlū cęli, i. prelati super minores prelatos. hoc quod cœlū cęli sunt, fecit ipse, & hoc sibi *Domino*. i. ad honorē qui Dominus est: vel sic. Non solum prælatos & subditos fecit hoc quod sunt, sed & cœlum cęli. i. Dominicū hominē, qui cœlum est super omnes cęlos. Et hoc cœlum cœli fecit Domino. i. ad hoc fecit, vt personaliter vniretur Domino verbo, vel cęlum cęli. i. Dominicum hominem fecit Domino sibi. f. Domino subijciendum secundum ꝙ homo est. Vnde Apostol. Caput inquit Christi Deus. Cùm dicit cœlum cœli, datur intelligi per hoc quod supponit cœli, ꝙ prælati qui cęli sunt, quantum ad subditos, subditi quoq; sunt Dominico homini q cœlum est, quantum ad eos. Vnde Apostolus: Caput inquit viri Christus est. Dicitur quoq; pater iuxta Ambrosiū esse caput verbi, non quod prius aut maius sit verbo: sed quia ex patre sit verbū ineffabiliter. Quia verò dixerat Dominum cœlum & terram fecisse. i. prælatos & subditos: ne videretur subditis, quod soli Deo subiectionem deberent, & prælatis nō, additur sic. Dominus inquam fecit cœlum & terram: *terram autem*. i. subditos *dedit* ad excolendum & regendū *filys hominum*. i. prælatis, rationabiliter vt homines se habentibus. Cùm autem ô Domine cœlum & terram

1 Cor. 11. 3.

Ibid.

A feceris, & hæc beneficia quę superius ostendi, cōtuitu horum supradictorum, *non laudabunt te mortui* in infidelitate: *neque omnes* falsi Christiani *qui descendunt in infernum*. i. in profunditatem vitiorum. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Mortui inquam non laudabunt te: *sed nos qui viuimus*, in fide & bonis operibus, *benedicimus Domino*, ore, corde, & opere: incipiendo *ex hoc nunc*, id est, ex præsenti tempore, *&* perseuerando *vsque in seculum* futurum. Eccli. 9.

B Hoc autem ideo dicunt, vt mortuos à morte infidelitatis & descendentes in infernum vitiorum, ab ipso inferno reuocent. In fide verò & bonis operibus viuentes, ad perseuerādum inuitent. Siue hoc ideò dicunt; quia orauerant, dicendo: Adijciat, &cæt. Vt citius impetrent quod orauerūt, ostendendo quoniam aliter eum infideles non laudabunt, nisi eos prius ad fidem adijciendo de morte infidelitatis eripiat. Sciendum, quod cùm superius dixissemus esse responsionem prælatorum, vbi dictum est.

C *A facie Domini* &c. posse quoque illud idem esse communiter responsionem, & maris & Iordanis & montium & collium vsque ad apostrophan illam in tertio versu vbi dicitur, *non nobis* &cęt. quod solis prælatis competere videtur. Sententia tamen eadem est, si sit responsio omnium, vel responsio solummodo prælatorum. Si igitur sit communis omnium responsio, sic adaptatur. Quæris, ô Prophета, propter quid ego mare fugio, & ego Iordanis conuersus sum, & nos montes & colles exultauimus. Hæc autem omnia inde contigerunt, quia à facie Domini mota est terra &c. Hos autem sic respondentes, idcirco Propheta inducit, ne aliquis hæc per vim prælatorum, vel per liberum arbitrium maris & Iordanis facta esse putaret. Cùm autem hoc remoueat, innuit omnia hæc Deo esse ascribenda, ad laudis eius exaggerationem. Apostropha verò quæ sequitur, cùm dicit: non nobis, quæ quidem ad solos prælatos

D

attinet eodem modo vt superius adaptatur.

IN PSALM. CXIV.

Titul. CXIV. Alleluia. *In hoc psalmo quidem est vox congregationis fidelium, ostendentium integram quam erga Deum habent dilectionem, contuitu beneficiorum, & quæ iam contulit, & quæ adhuc est collaturus: quæ etiam ostendunt. Et hoc ad instructionem audientium: vt & ipsi eorundem beneficiorum contuitu, Deum integrè diligant, & sic integra dilectione eum laudent.*

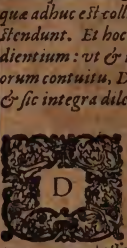

Dilexi Dominū, integra dilectione. Cùm dicit se Dominū dilexisse, innuit quoq; se omnia legis præcepta complesse. Nam in dilectione tota lex pendet & Prophetæ. Adiungit autem causam, quare dilexit sic. Ideò dilexi integrè Dominū, *quoniā* certum est mihi, quod *Dominus exaudiet* secūdum effectum in futuro, qui hic iam exaudit secūdum dispositionem, *vocem orationis meæ*. i. vocē exteriorem deprecatiuam, procedētē ab oratione mea interiori. i. à bona affectione. Quod est dicere. Ideò eum integrè dilexi & diligo, quia scio eum perfecturū in futuro, quod affectione & voce oraui & oro. Cùm dicit. dilexi, dat intelligere se iam in dilectione perstitisse, & in ea augmentari se assiduè, & per hoc magis auditores ad dilectionem inuitat: dilexi inquam quia exaudiet, & nō solum quia in futuro exaudiet: sed etiā *quia* hīc *iā inclinauit aurem suam mihi* infirmo. i. condescendere fecit aurem misericordiæ suę mihi infirmo: à similitudine medici, aurem infirmo qui loqui vix potest inclinantis. Quod est dicere. Nō solum quod oro in futuro exaudiet, vt tandem perficiat. sed cùm infirmus essem, & pro infirmitate eum orarem, nullis tamē adiutus meritis meis, ex sola gratia me exaudiuit, vt perficeret quod orabam. Cùm dicit Deum sibi aurē inclinasse, innuit se orasse. Vt autem auditoribus exemplum præbeat iugiter orandi, vt qui stat videat ne cadat; se quandiu in hac vita erit oraturum affirmat, sic. Inclinauit inquā aurem suam mihi infirmo oranti. Et vt iugiter mihi aurem inclinet, *Inuocabo*, id est, in affectione interiori eum orabo *in diebus meis* existens. i. tandiu eum inuocabo, quādiu in his diebus transitorijs ero: qui mei sunt, quos scilicet ego meos feci, dum eos peccando in Adam mihi acquisiui. Ostendit autem vnde eum in futuro exaudiet, sic. Dico quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. Et necesse quidem est vt exaudiat: quia *circundederunt me dolores*, qui sunt causæ *mortis*, corporeæ scilicet: tot sustineo dolores mortalitatis & passibilitatis, quibus peruenitur ad mortem corporis, vt inde totus per emphasim videar esse circundatus. A quibus necesse est vt me exauditum eripiat in futuro, etsi modo non eripit. Ostendit quoque vnde sibi aurem inclinauit, sic. Aurem inquam mihi inclinauit quod vtiq; mihi necessarium fuit. Non solum enim circundederunt me dolores mortis, sed *& pericula inferni inuenerunt me*. i. vitia quæ sunt pericula, per quæ venitur ad infernum, tandiu me persecuta sunt, vt inuenirent secundum cōsensum & malam operationem, & sic me valida infirmitate humiliauerunt, vt per me nunquam possem exurgere. Cùm igitur sic essem à doloribus circundatus, & à periculis inuentus; quoniam aliter non eram euasurus, *inuenti* animaduersione *tribulationem* ipsorum periculorum, *& dolorem* multiplicem mortalitatis & passibilitatis, quo circundatus eram. Quod est dicere. Animaduerti quod prius non animaduerteram, scilicet quanta esset tribulatio & dolor meus, *& sic inuocaui nomen Domini*. i. oraui Dominum consideratione nominis sui, quod est Dominus. Ac si diceret. Considerans eum omnipotentem esse occasione magni nominis eius, q̄ est Dominus, inuocaui cū. i. in affectione interiori oraui eū ita,

Matt. 22. 40

1. Cor. 10. 12

dicens.

dicens. *O Domine libera animam meam* & hic de periculis, & in futuro de doloribus. Istud, ô, non est vocatiuè positum, sed optatiuè. In Hebræo quippe habetur Anna adonay. *Anna* verò signum est optationis. Cæterùm, quia nos latini non habemus vocem huic voci, quæ est *Anna*, æquipollentem, positum est ô, quod signum est oprationis. Vnde in quibusdam trãslatoribus inuenitur, obsecro Domine. Dico quod inuocaui Dominũ dicẽs: O Domine libera animã meã, & in futuro à doloribꝰ passibilitatis, & hic à periculis inferni, & sic inuocans Dominum humiliatus sum in affectione interiori. i. cum humilitate affectionis & deuotionis inuocaui eum reputans me insufficientem esse, vt per me liberaret. Et quia *humiliatus sum*. Dominus *liberauit* iam *me* à tribulatione periculorum inferni, .i. vitijs, ne mihi tãtum quantũ prius præualeant. Dominus, inquã, existẽs *misericors* in natura, *& iustus, & Deus noster*. Quasi dicat: Me liberauit qui liberare me debuit, cũ sit misericors, & iustus: & qui liberare me potuit, cũ sit Deus noster omnipotens. Ostendit autem vnde comprobetur misericors & iustus, addendo singulis singula sic. Misericors est. & inde comprobatur misericors in natura, quia miseretur impendendo multa beneficia misericordiæ. Et inde comprobatur esse iustus; quia est *custodiẽs paruulos*. i. fideles suos qui se paruulos faciunt. i. humiles custodit, ne à sanctitate suã deficiant, quod equidem iustum est: vt videlicet paruuli ab eo custodiantur. Facit apostropham adhortatorie ad animam suam sic: dixi quia Dominus iã liberauit me à periculis, & in futuro exaudient vocem orationis meę, & ideò *ô anima mea cõuertere* à respectu secularium, *in requiẽ tuam*. i. in considerationem & spẽ requici tuæ futuræ. Quod est dicere. Omni secularium cura posthabita, intende & opere, & affectione in requiem beatitudinis æternæ. Et hoc quidem facere debes, *quia Dominus benefecit*. i. benefacit *tibi* in illa requie. Et hoc modo quidẽ benefaciet mihi, *quia eripuit*. i. eripiet *animam meã de morte* æterna: vel eripiet animam meam de morte. i. vitam meam de mortalitate & passibilitate, & eripiet *oculos meos à lachrymis*, ne me vlterius lachrymari sit necesse; sicut hic expedit pro peccatorum recordatione, & pro æternæ patriæ dilatione. Vnde Dominus in Euangelio. Beati inquit qui nunc fletis quia ridebitis. De futuro verò statu sic legitur. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & *pedes meos* interiores, affectiones. s. eripiet *à lapsu*. s. vt postea, nec etiã in affectione labar, qui hic multotiens labor in vitium nõ solum affectione sed & operatione. Et tunc *placebo Domino* per omnia in nullo prorsus offendens, qui hic in multis ei displiceo. Placebo inquã existens *in regione viuorum*. i. in Hierusalem cœlesti, in qua nullus habitabit, nisi viuens in æternum.

Anna optationis signũ apud Hebræos.

Luc. 6. 21.

Apoc. 21. 4.

IN PSALM. CXV.

Titulus CXV. Alleluia. *Vox Ecclesiæ martyrum, fidei suæ constantiam & passionem pro fide & oblatione suipsius per martyrium ostendentis: vt auditores inuitent ad laudandum Deum exemplo suo per fidem & confessionem, & martyrium.*

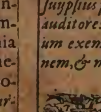

Credidi propter quod locutus sum. Psalmus iste apud Hebræos quasi vnus reputatur cũ superiori: quia cũ eo sic cõtinuari potest. Dixi q; Dominus eripiet animã meã de morte, & oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu. Et quia placebo Domino. Et hoc totũ credidi, ꝓpter quod credere ipsam credulitatẽ meam in euidenti locutus sum: vel sic. Vt de omni fide dicatur, & sit psalmus per se. O credentes nolite timore humiliationis tribulationũ, à manifesta fidei confessione desistere: & inde me vobis exemplũ proponite. Ego namq; credidi. i. rectam fidem in corde habui.

propter q̃ locutus fum. i. aperte ipsā fidem ore cōfessus sum. Et ideò *ego* q̃ cum rectè crediderim, & rectè locutus sim, minimè debuissem humiliari: *humiliatus sum* in tribulationibus *nimis*. i. valde: vel humiliatus sum in tribulationibus nimis. i. supra modū meæ fragilitatis. f. supra quam posset fragilitas mea pati. Vnde Apostolus. 2. Cor. 1. Supra modum (inquit) grauati sum⁹, ita vt tæderet nos etiā viuere, ideo & vos exemplo mei credētes loquimini, nō reformidātes humiliari. Quia verò dixerat se humiliatum esse, ideo quia locutus est, putaret aliquis eum non fuisse locuturum, si sciret quod idcirco esset humiliādus. Ad hoc ergo remouēdum, ostendit se antequā loqueretur hoc, puidisse, vt seipsum Deo p martyrium offerret. Hoc autē sic dicit: Locut⁹ sum inquam, & propter hoc humiliatus in tribulationibus, & hæc humiliatio non contigit præter velle meum & dispositionem meam. *Ego* namq; qui rectè credidi, *dixi in excessu meo* interiori. i. ego sic cogitaui, & disposui in secretò rationis meæ, q̃ excedit subtilitate omnē humanam rationē: vel è *omnis* existēs *homo* est *mendax*. i. omnis qui homo est simpliciter. f. terrenus nō spiritalis, magis apprecias hāc vitam, quàm æternam, dum hanc impēdere dubitat, pro illa mendax est: & si nihil ore dicat, cū hanc vitā opinetur esse vitæ futuræ præponēdā. Et quia ego similiter mēdax essem & reus, si simpliciter homo essē. *Quid retribuā Domino pro oībus* bonis *quæ retribuit mihi*. f. cū pro peccatis meis mihi remissionem ipsorum peccatorū, & iustificationē, & cętera beneficia piè retribuerit, qd dignū & precioſum ipsi retribuā pro omnibus his bonis, q̃ mihi retribuit? Ecce scio q̃ retribuā. f. quia nil mai⁹ pro eo possim facere: *calicē salutaris*, .i. saluatoris Christi *accipiam*, mortē videlicet quam ille pro me libens sustinuit. *Et* ne deficiam timore huius calicis, *inuocabo nomē Domini*. i. inuocabo Deum mihi adiutorē, cōsideratione magni nominis eius, q̃ est Dominus. Mors equidē calix duplici similitudine dicitur: vel ideò quoniā amara est carni, sicut qdā calices potionū medicorum, quę licet saluberrimæ, tamē amarissimę sunt: vel quia sicut calix optimi vini hominē quē inebriat, ab illo statu in quo est, in aliū statum mutat; ita & ipsa mors illū quem inuadit, ab huius vitæ statu in statū alium mutat. Potest autē versus ille, qui est. Ego dixi aliter construi: vt illud interpositum sit, quod est omnis homo mendax, & secundum hoc adaptabitur. Dico quoniā humiliat⁹ sum, & hoc non accidit extra velle meum. Ego. n. dixi in excessu meo. i. statui & dijudicans in excessu ratiōis meæ, quid retribuam Domino pro omnibus beneficijs q̃ retribuit mihi. Hoc certè retribuam, calicē salutaris accipiam: & ne deficiam in acceptione, nomē Domini inuocabo. Et ideò dixi in excessu meo, qa omnis homo simpliciter exist⁹ nō spiritualis, nō obediens Deo vsq; ad mortē, mēdax est in promissione sua. Promisit. n. Deo in baptismate obediētiam omnium præceptorum eius, in quo mēdax est, cū pro eo mori formidat, sicut ipse pro omnibus mortuus est. Dico q̃ deuoui in excessu meo, quod p̃ Domino calicē salutaris accipiā. Et hæc *vota mea*. i hęc mea promissa. f. vt me per mortē feram, nō *reddā* in abscōdito: sed reddam in manifesto *coram omni populo eius*. f. manifestè eum confitebor, & coram omni populo fidelium moriar. i, ad hoc moriar: vt omnibus dem exemplum pro Domino moriendi. Ne verò videretur alicui parum esse pro Domino mori, vt magis ad huiusmodi mortē incitet auditores, ostendit hoc Deo precioſum esse, ſic. Dico quod calicē ſalutaris accipiā: quod vtiq; faciendum est mihi, nàm *in conſpectu*. i. in reputatione *Domini precioſa* est. i. valde chara, *mors ſanctorum eius*. Quod est dicere. Cuicūq; vilis videatur, Dominus tamē mortem ſanctorū ſuorū reputat esse precioſam: vel ſic. Ideò calicē ſalutaris accipiam. i. mortē, quia mors ſanctorum eius existens in conſpectu Domini i. in beneplacētia Domini:

Mors duplici ratione calix nomine exprimitur.

pre-

preciosa est. i. magno precio empta: A precio. s. mortis eius. Quod est dicere. Ideò pro eo mori me dignum est, quia hoc ipse pro me moriens emit, vt & ego pro eo morerer. Facit autē apostropham ad Deum ex affectione nimia, sic. Dico Domine ꝙ preciosa est in cōspectu tuo mors sanctorum tuorū: & ideò *O Domine* sacrificabo tibi hostiam laudis. i. sacrificabo tibi meipsum hostiam moriendo in tui cōfessione: quā hostiam tu laudabis. Et quia hoc sacrificiū ô auditores nō nisi Deo adiutante possem explere, nomen Domini inuocabo. i. inuocabo Dominum adiutorem cōsiderationē magni nominis eius quod est Dominus. Non solum autem ea de causa tibi me hostiam sacrificabo: ideo quia mors sanctorum in cōspectu tuo preciosa est, sed ideò quoq; *quia ego seruus tuus*, seruus tuus. i. ego tibi sum omninò subiectus: vtpotè creatura creatori, ideoq; necesse est me tibi obedire in omnib⁹. Quia verò simpliciter se dixerat esse seruum, & seruorum alij nequā sunt: vt maligni spiritus, qui licet inuiti Dei tamē B disposition obtēperāt. Alij verò sunt spōtanei, qui ex voluntate seruiūt: vt sancti viri. Ostendit se spontaneū esse: vt auditores instruat Deo spontaneè seruire sic. *Seruus tuus*, inquam, sum: & talis seruus qui sim *filius ancillæ tuæ*. i. imitator cœlestis Hierusalem, quæ est ancilla. i. tibi subdita, angelorū videlicet & spiritualiū virorū coadunatio: vt sicut illi tibi non inuiti obediunt, sed spontaneæ; ita & ego obediam tibi ex gratuita voluntate. Et vt ego tibi liberè seruirē: *dirupisti vincula mea*. i. destruxisti vincula peccatorum meorum indulgēdo, quę me vinctum à tui obedientia impediebant. Notandum quia hoc quod dicit *tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo*, æquipollens est huic quod superius dictū est, calicem &c. sed ex affectione repetitum est, & ad hoc vt magis auditores inuitet ad martyrium. Hac eadem etiam occasione bis ponit ego seruus tuus, & repetit hoc quod superius dixerat. *Vota mea reddam in cōspectu omnū populi eius.* Quod sic adaptatur. Sacrificabo, inquam, hostiā laudis Domino, & hæc vota mea hāc. s. hostiam, quam Domino reddere voui, reddam in conspectu omnis populi eius. i. reddā manifestè: vt omnis populus fidelis inde habeat exēplum. Reddam, inquam, vota mea, ego dico iam spe existens *in atrijs*. i. in amplitudine *domus Domini*. s. *Hierusalem* cœlestis. Quod est dicere. Vota mea reddam pro spe amplæ dom⁹ Dei adipiscendæ, non pro humano fauore. Dico quod sum existens spe in amplitudine domus Dei Hierusalem cœlestis. Et non existo in spe in viliori gradu illius Hierusalem, sed existo spe in medio tui ô Hierusalē cœlestis. i. in digniori gradu tuo, à similitudine militum illorum, qui cū Domino suo chariores sint, non in angulo domus, sed in medio sedēt in loco digniori. Altiorem enim gradum martyres obtinere dicuntur, quam confessores. Per hoc autem quod dicunt se in medio esse, ad martyrium magis auditores inuitant, vt & ipsi in medio esse mereantur.

IN PSALM. CXVI.

Titul. CXVI. Alleluia. *In hoc psalmo adhortatur Propheta omnes Iudæos & gentes ad Dei laudem. Iudæos quidem respectu veræ promissionis eius in eis completæ. Gentes autem respectu misericordiæ eius impensæ.*

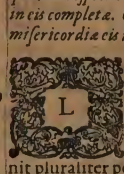

Laudate Dominū omnimoda laude *oēs gentes, laudate* etiam *eū oēs populi* credētes Iudeorū. Et benè ponit pluraliter populi, vt ostendat ex omnibus duodecim tribub⁹ multos fuisse conuersos. Addit ergo singulas causas singulis, sic. Vos gentes ideò laudate *quoniam misericordia eius*. i. saluatio vestra per remissionem peccatorum & iustificationem, quæ cōtigit ex sola & gratuita misericordia eius, *confirmata est super nos*, id est. firma & immobilis, & perseuerans fa-

cta est in vobis, data à superiori dispositione Dei. luxta illud. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. Ac si dicat. Ideò gentes eum laudate, quia saluatio misericordiæ eius super vos data i. à superna dispositione vobis collata, in vobis sic confirmata est, vt nũquam finis ea carituri. Vnde Apostolus. Gẽtes autem super misericordia honorare Deum, &c. Quia autẽ Propheta ponit *super nos*, adiungendo se fidelibus ex gentibus, cùm ipse Iudæus sit, ideo facit vt se & omnes fideles tam ex gentibus quam ex Iudæis ostendat vnam massam esse in Christo. Vos verò Iudæi, ideo Dominum laudate, quoniam *veritas Domini manet* in vobis vsq; *in æternum*, i. verè promissionis eius completio, saluatio. s. vestri, quæ verè promissa in vobis compleuit, duratura est vsq; in æternum.

Luc. 1. 17.

Rom. 15. 9.

A

IN PSALM. CXVII.

TItulus *CXVII.* Alleluia. *In hoc psalmo inducitur loqui collectio martyrum primitiuorum, adhortans Iudæos & gentes ad laudandum Deum, occasione bonitatis & misericordiæ eius: cui⁹ etiã misericordiæ beneficia in seipsa multipliciter ostendit, narrando. s. quatenus eam de tribulatione vitiorum eripuit. Et quoniam in exteriori tribulatione inimicorum adiutor sit, faciens eã in ipsa tribulatione fortem & constantem ne deficiat, & etiam inimicos superantem; ostendendo quoq; ipsam tribulationem sibi cessuram ad prosperitatem & castigationem, non ad æternam mortem. Promittit quoq. se Domino semper confessurum, eò quòd sibi factus sit in salutem, per Christum lapidem reprobatum, qui factus est à Domino in caput anguli. Orat etiam de saluatione sui, auditoresque ad constituendum solennem diem exhortatur. Per hoc autem sui exemplo auditores instruit, tribulationes ab inimicis pro Domino illatas, formidandas non esse; cum sint eis similiter ad prosperitatem cessuræ, instruit etiam orare.*

C

B

C

D

Confitemini Domino. i. laudate eum omnibus modis fideles ex Iudæis & gentibus ea consideratione, *quoniam bonus est* in natura. Et qui ad hoc considerandum non sufficitis, confitemini saltem eo contuitu, *quoniam misericordia eius.* i. beneficia misericordiq; eius quæ fidelibus suis impendit, duratura sunt vsq; *in seculum* futurum. i. vsque in æternum. Non solum autem exhortor, vt inter se fideles in vtroque populo Domino confiteantur, sed etiam *domus Israel.* i. familia subditorum fidelium in Iudaico populo *dicat nunc.* i. indilatè alijs adhortatiè: Cõfitemini Domino *quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius:* vel dicãt hoc inter se alius alium adhortando. Et *domus Aaron*, id est, familia fidelium prælatorum in Iudaico populo *dicat nunc* vel alijs vel adinuicem. *Cõfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Et illi ex gentibus *qui timent Deminum*, siue prælati siue subditi, *dicant nunc* vel alijs vel adinuicem. *Cõfitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Notandum quippe quod primus huius psalmi versus in vno quoque trium sequentium versuum repetendus est totus, quanquam breuitatis causa solummodò posterior eius pars repetita videatur. Exponit autem beneficia misericordiæ Domini in se, sic. Misericordia inquam Domini duratura est vsque in seculum. Et ecce in me apparent beneficia misericordiæ eius. Ego namq; in interiori tribulatione vitiorum constrictus, *de tribulatione* illa *inuocaui Dominum*, id est, causa illius tribulationis euadendæ oraui Dominum: & me inuocantem *exaudiuit Dominus* eruendo à tribulatione illa: me dico ponendum *in latitudine* dilectionis & bonæ operationis. Ac si dicat. Et à tribulatione me eripuit per gratiam, & in amplitudine virtutum & bonorum operum me posuit. Cùm igi-

tur

tur de interiori tribulatione *mihi* A & patrocinijs sanctorum principum
Dominus extiterit *adiutor*, certus sum sperare; multò vtilius est in Domino
quoniã & in tribulatione à quolibet cõfidere & sperare. Deus .n. sine ipsis
persecutore illata mihi existẽti, erit adiuuare potest: Ipsi verò sine Deo
Dñs adiutor ne deficiã. Ideoq; *non ti-* minimè. Ostendit aũt inimicorũ tri-
mebo quid persecutionum *faciat mihi* bulationes, sic. Dico ℣ Dominus erit
homo quilibet malignus. i. nõ timebo mihi adiutor cõtra inimicos, qui et-
quodcũq; persecutionũ genus mihi iam iam adiutor extitit aduersus ini-
à malignis hominibus inferatur. *Do-* micos. *Omnes* enim *gentes*. i. oẽs gen-
minus, inquã, *mihi* erit *adiutor* in tri- tiliter & irrationabiliter viuentes, tã
bulationibus exterioribus. Ideoq; nõ ludæi quã gentiles, *circuerunt me* tri-
timebo inimicos homines: sed *& ego* bulationibus .i. tot mihi tribulatio-
licet multã ab eis persecutionẽ sustĩ- nes intulerunt, vt inde totus viderer
nẽs. *despiciã* tamen *inimicos meos*, ho- circundatus esse. *Et* cùm me penitus
mines malignos .i. eorũ persecutio- B obruere niterẽtur. *In nomine Domini*
nes despiciam, & vt nihilum reputa- cõtigit, *quod vultus sum* cundo *in eos*
bo, ℣ equidem maius est quam non .i. per hoc quod ego studui in nomi-
timere: vel despiciã inimicos meos ne Domini .i. in honore Domini nõ
malignos spiritus .i. eorũ despiciam in honore meo .s. ℣ Deum honora-
suggestiones eis nõ cõsenticns. Quo- re fategi non me, cõtigit quod de eis
niã igitur ô auditores Dominus talis vltus sum, eundo per prædicationem
adiutor est, vt suos faciat nõ timere, in eos incorporãdos. Quod est dice-
& inimicos despicere: *bonũ est cõfide-* re. Quoniã Dei honori vacaui, hanc
re in Domino in tribulatione ℣ eo pa- de eis vltionem Dominus mihi con-
tiendo: *magis quã confidere in homine* cessit, vt sicut studuerunt me sibi in-
persecutore terrenã salutẽ per eũ ha- corporare per tribulationẽ; ita mihi
bẽdo. Vana nãq; salus hominis. Istud eos incorporare per prædicationem:
magis cõparatiuè non est positũ, ac si vel sic. Vltus sum vltione facta in eos
dicat. Vtile est in Domino cõfidere, C .i. contra eos .s. contra quosdam eo-
tribulationẽ ℣ eo sustinẽdo: & vtile rum. Quod est dicere. Sic de quibus-
nõ est in homine persecutore confi- dam vltus sum, vt eis vltio illa nimis
derare ab eo salutẽ corporis expetẽ esset nociua, cùm quidam ex perse-
do. Quã nõ solũ de quocunq; homi- cutoribus meis dicãtur etiam in hac
ne confidentiã remouco: sed vt ma- vita à Domino iusta corporis morte
gis quid dicã *bonum*. i. vtile *est* magis fuisse damnati: vel sic. Vltus sum .i.
sperare in Domino salutẽ, per tribula- vltus ero vltione facienda in eos .i.
tionũ asperitatẽ *quã in principibus*, et- contra eos, scilicet, vltione mortis
iã sæcularibus per terrenã felicitatẽ: æternæ, quæ valdè illis est nocitura.
℣ est ac si dicat. Bonũ est in Domino Hoc autem dicit ad correctionem
sperare salutẽ, & in sæcularibus prin- persecutorum. ¶ Ostensa inimicorũ
cipibus nõ. Vnde legitur. Maledictus multiplicitate, ostendit quoq; tribu-
Hier.17. homo qui cõfidit in homine &c. Po- D lationum eorum persecuerãtiam sic.
test autẽ hoc cõparatiuè legi, si prin- Omnes, inquam, gentes tribulatio-
cipes accipiamus cœlestes spiritus, & nibus circuerunt me, & hoc non ad
viros spirituales, qui principes habẽ horam; sed *circundederunt me circun-*
tur in populo Dei. Secundũ hanc igi- *dãtes*. i. in circundatione illa semper
tur sententiã ita dicetur. Bonum est præsentes & persecuerantes. Notandũ
cõfidere in Domino, magis quam in autem cum præsens participium cõ *Participi-*
homine aliquo: & bonũ est sperare iugatum cũ verbo coniugato sic po *cum verb.*
in Domino, magis quã in principib⁹ nitur, perseuerãtiam denotari: vt vi *fio perseu-*
.i. in angelis & in sanctis viris. Ac si dẽs vidi, expectãs expectaui, & cætera *rantiam*
dicat. Cũ vtile quidem sit in homine talia. Dico ℣ circundantes circũde- *præfert.*
aliquãdo cõfidere, & in orationibus derunt me: *&* tamẽ *in nomine Domini*

contigit *quod vltius sum in eos*. Hoc vt superius exponitur. *Circundederunt*, inquam *me*,& hoc *sicut apes*.i.similes apib⁹ in ferocitate & acritate nimia, quæ simul iratæ sunt, nimis acriter instãt. Vel sicut apes.i.similes apibus. Nam sicut apes fauum dulcem operantur, sic & ipsi per tribulationum instantiam, maiorem charitatis dulcedinẽ erga Deũ operati sunt. Quantò namq; magis infirmor, tantò magis fortior sum & potẽs, *& exarserũt* in me tribulationibus, *sicut ignis* exardescere solet *in spinis*. Nam sicut ignis in spinetis accensus, spinas cõburit; truncum aũt illæsum dimittit: sic & eorum tribulationes peccatorum spinas in me consumpserũt. Me aũt illęsum dimiserunt, *& hoc in nomine Dãmini* contigit, *quia vltus sum in eos*. Hoc etiam vt superius exponitur. Circundederunt, inquam, me, & ab eorum tribulationibus *impulsus sum*.i. percussus: *vt caderem*.i. ad hoc vt à proposito meo deficerẽ. Quod est dicere. Ea intentione me tribulationibus impulerũt, vt me ad casum defectus adducerent. Non solum aũt impulsus sum, sed etiã secundũ quædã debilia mẽbra mea *euersus sum* vt caderem.i. timore tribulationũ quędã debilia mẽbra mea nutauerũt, nõ sic vt ex toto caderent, sed sicut iam caderẽt.i.vt qui in initio casus essent iam parati ad deficiendũ. *Et* ne in ea parte in qua euersus sum ex toto caderẽ *Dominus suscepit me*, per auxiliũ patrocinãtis gratiæ. Quod est dicere Adiuuit debilia mẽbra mea iã euersa, ne ex toto caderẽt; à similitudine alicuius, qui quemlibet pronũ ad cadendũ cuius iã pes euersus est suscepit, dextra fulciens eũ ne cadat. In ea verò parte fortiũ mẽbrorum, in qua tantum impulsus sum & nõ euersus fuit *Dominus fortitudo mea*.i. causa fortitudinis meæ. Quod est dicere. Fortibus viribus meis, quæ me ad tribulationem in pulso non vacillauerũt, dedit Dominus fortitudinis cõstantiam, vt in bono proposito suo perseuerarent. *Et* per hoc factus est *laus mea*: vel laudatio mea.i. factus est mihi causa laudis, vel laudationis .i. hoc mihi per fortitudinem cõtulit, vt in Ecclesiã laude dignus habear: vel factus est laus: vel laudatio mea.i. hæc in me effecit, vt ego eũ occasione meæ fortitudinis ab eo datæ laudarem, & per ipsas tribulationes *& susceptionẽ & fortitudinẽ factus est mihi* tendẽs *in salutem* æternã. Quod est dicere. Per hoc operatus est, & adhuc iugiter facit salutem meã æternam. Nõ coronabitur enim, nisi qui legitimè certauerit. Dico quod fortitudo mea est secundũ robusta mẽbra mea. Et in tantum in eis robustis causa fortitudinis est, quod *in tabernaculis iustorum*.i. in tabernaculantibus iustis.s.in robustis meis, qui iusti sunt, & in tabernaculis militiæ Dei perseuerantes. Non est vox mœroris, sed vox exultationis, designatrix lætitiæ, & salutis æternę. Quod est dicere. Adeò fortes eos in tribulatione facit, vt nec in tribulatione vocem tristitiæ proferãt: sed vocem designãtem exultationem, æternamq; salutem. Iuxta quod in actibus Apostolorum legitur. Ibant gaudẽtes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliã pati. Nõ solũ aũt fuit Dominus fortitudo mea, secundũ robusta mẽbra, vt me faceret fortem & constantem contra persecutiones, sed etiã *dextera Domini fecit* in me *virtutẽ*.i. filius Dei fecit in me victoriã .s. fecit quædam membra mea robusta, iam vincere oẽs persecutores, vt nec in morte corporis cederẽt. Et per hoc *dextera Domini exaltauit me*.i. sublimauit & glorificauit illa membra mea, quę iã vicerunt, vt laudabilia apud fideles habeantur. *Dextera*, inquam, *Domini fecit virtutem*. Hoc aũt ideò repetit, vt hac occasione addat remotionẽ. Posset enim à persecutoribus obijci; dicis quod Dominus fecit te vincere, quod certè mirum videtur, cùm potius videaris in quibusdam membris pertulisse ea quæ ad mortem attinent, tribulationes .s. vsque ad sanguinis effusionẽ quod victi sustinere solẽt. Ad quod sequitur remotio sic.

2. Tim. 2.

Act. 5. 41

Benè

Benè dico ego quod dextera Domini fecit me vincere, per passionē ipsarū tribulationū. *Nom.* n. causa ipsarum tribulationū *moriar*, quod vos persecutores putatis, *sed* per eas in æternum *viuam*. Congruè nimirū ponit moriar, licet posuisset fecit, quod præteritum est. Ac si diceret. Benè dico me iam vicisse secūdum quædam membra, quæ iam tribulationes perpessa sunt & cōstanter euaserunt. Nō enim mortua sunt illa membra mea per tribulationes, sed per hoc viuere perpetualiter inceperunt. Et similiter per instantiā tribulationum non moriar, secundum illa membra quæ sunt adhuc passura: sed per ipsas tribulationes viuā. i. tribulationes causæ erunt, quod membra mea adhuc passura sine fine viuant. Quod est dicere. Neq; fuerunt tribulationes mēbris meis iā passis causa mortis, neq; passuris adhuc causa mortis erunt. Mors enim corporalis quę per tribulationes accidit, mors dicenda non est, sed vitæ principium. Post hanc enim mortem sanctī viuere feliciter incipiūt. Vnde etiā dies obitus martyrum natale dicitur. Tunc enim in æterna vita nascuntur. Per hoc autē auditores ad martyrium attrahit, cū dicat hanc tēporalem mortem, non esse mortem, sed principiū vitę. Dico quod viuam, *&* inde hoc poterit cō probari, quia post hanc corporis & animæ separationem, *narrabo opera Domini*, non voce quidem mea, sed causa ero quare ab alijs superstitibus narrētur & laudētur opera Domini: quod equidem nō esset nisi viuerem. Nam mortui non laudabunt Dominum. Quod est dicere. Ipsa mea constantia vsq; in finem firma causa erit, quare alij natrādo laudēt opera Domini. f. constantiam & victoriam, & cętera beneficia quę in me operatur. Dico non moriar, & verè separatio talis animæ & corporis, nō est dicenda mors, sed castigatio. *Dominus*. n. per talem mortem & tribulationem *castigauit me* iam secundum quędam membra mea quæ iam passa sunt, *castigans* etiā nunc secundū illa membra, quæ nunc patiuntur & moriuntur. Castigare nō accipitur hic, vt accipi solet: sed ponitur castigare pro purgare. Morte nāq; martyrij & tribulatione, & peccata quæ in martyribus sunt Dominus purgat, & eorū coronas augmentat. Castigauit, inq; me, *&* sic *me* castigatum *non tradidit morti* æternę. Quod est dicere. Per castigationem talem membra mea iā passa à morte æterna liberauit. Quoniā ergo tribulatio, & hæc corporis & animæ separatio est mihi castigatio & vitæ occasio, concedo ô persecutores, nō reformido: *Aperite mihi portas iustitiæ*. i. præparate mihi tribulationes & mortē, quę erunt mihi portæ per quas ingrediar ad iustitiā. i. ad iustā æternæ vitæ remunerationē: à similitudine illorum qui ingredi cupienti domum, portas aperiūt. Hoc non dicit imperatiuè, sed concessiuè, cùm iniquum sit mala alicui suadere. Quā concessionem idcò facit, vt auditores magis ad tribulationes & mortem voluntariè patiēdum inuitet, ostendendo quod hæ portæ iustitiæ sint. Aperite, inquam, portas, *& ingressus in eas* tribulationes quæ portæ sunt, non contristabor, sed *cōfitebor Domino*. i. laudabo Dominum voce, corde, & patientia mea. Ideò verò non reformido has portas ingredi, quia hæc eadem porta tribulationis fuit Domini Christi. Oportuit enim pati Christum & resurgere, & ita intrare in gloriam suam. Et quia Domini fuit, iusti quicunq; intrabūt in eam ex necessitate, vel ipsa experientia passionis, vel saltem voto patiēdi si oportuerit. Nullus enim nullo modo intrans saluabitur. Sicut de beatissimo Martino legitur, quod licet eum gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrij non amisit. Voto enim martyr extitit. Facit autem apostropham ad Deum ex nimia affectione sic. Confitebor, inquam, Domino, & meritò *cōfitebor tibi* Domine, *quoniam exaudisti me*, vt liberares me de interiori tribulatione vitiorum, *& factus es mihi in salutem* cedens. i. in causam salutis,

Castigare. pro purgare.

Natalitia martyrum.

Psal.113.

Luc.xxiv.26.

Martinus.

salutis. & hic .s. per peccatorū remis- A
sionē & iustificationem, & in futuro
daturus æternā beatitudinem. Et per
hoc factus es mihi in causam salutis:
quia *lapidem* Christum *quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Quod est dicere. Per reprobationem Christi, firmissimi lapidis, me saluasti, sine quo fundamēto nemo potest se Deo templum per virtutes & opera bona ædificare. Fūdamentum enim aliud nemō potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. Quem lapidē sine B
quo nemo se potest Deo tēplum ędificare, reprobauerunt ædificantes .i. spreuerunt Iudæi ædificantes se templum Dei per traditiones suas, ædificantes dico .s. quantum ad ipsorū reputationem, non quantum ad rei veritatē. Nemo enim potest effici Dei tēplum, nisi in fide Christi fundatus, quem Iudæi reprobauerunt, denegātes eum regem Israel esse & Dei filiū. Iuxta illud. Noli scribere rex Iudæorū, sed quia ipse dixit rex sum Iudæorum. Et iterum. Secūdum legem debet mori: quia filiū Dei se fecit. Qui C
lapis per hoc quod fuit à Iudæis reprobatus, & in mortem datus, factus est in caput anguli: cū prius non fuisset caput anguli .i. factus est caput duplicis parietis Ecclesię: parietis .s. fidelium ex Iudæis, & parietis fidelium ex gentibus, qui congruè angulus dicitur. Sicut enim aliquando duo parietes diuersi in angulo conueniunt, & à quolibet angulari lapide suprapositō, & caput eorū existente, vterq; cōplectitur; ita illi duo parietes, Ecclesia videlicet ex Iudæis, & Ecclesia ex gētibus, quæ prius omnino diuersæ fuerant ab inuicem, in fidei vnitate conuenerunt subditæ Christo angulari lapidi, qui caput vtriusq; existit: & vtrāq; suo regimine complectitur. Iuxta illud Apostoli. Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum &c. Illud autem quod de angulari lapide Iudæi fingunt .s. in templi Salomonis ædificatione, lapidem vnum fuisse ab ædificātibus reprobatum, & ad vltimū in angulo fuisse positum, omnino falsitati videtur accedere, cùm in historia nulla legatur. Notādum autem, q tali genere locutionis hic versus sit à propheta compositus. Cùm enim posuisset: Lapidem quē reprobauerunt ædificántes, & secundum hūc ordinem quem inceperat, debuisset addere, fecerunt in caput anguli; hoc ordine dimisso, alio genere locutionis versum finiuit, addens hic factus est in caput anguli. In hoc autem remouet hoc, quod malè posset quiuis opinari .s. Iudæos hac intētione lapidem hunc reprobasse, vt fieret in caput anguli. Si enim ea intentione & hoc consilio fecissent, propheta planè posuisset: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, fecerunt in caput anguli: sed cum hoc ordine dimisso aliter dicit .s. hic factus est in caput anguli, planè docet non eorum sed alterius cōsilio eum esse factum caput anguli. A quo ergo sit factus caput anguli, & cui⁹ dispositione ita reprobatus sit, neq; n. fuit absq; magno consilio, quod reprobatus fuit, demonstrat, addendo sic. Dico quod lapidē reprobauerūt, & hic factus est in caput anguli. Hoc aūt totum & quod reprobatus est, & quod in caput anguli factus est, *à Domino factum est* .i. à dispositione Dei occulta cōtigit, & cū sit apud nos ineffabile & incognoscibile: quanā ratione contigerit *est mirabile in oculis* meis interioribus: in oculis mētis .s. q est dicere. De hoc nimis admiramur, quare Dominus hoc dispposuerit, vt Iudæorū popul⁹ prius adeò ipsi carus, in tantū excæcaretur, vt Christum verū lapidem, de quo tot à prophetis audierant, reprobarent, & in D
mortem darent, & sic ipse caput anguli efficeretur. Dico quod lapidē reprobauerunt eū in mortem dando. *Hæc* autē *dies* in qua ipse reprobatus in mortē datus est, est reuera dies *quā fecit Dominus*, non quod alios dies omnes non fecerit, sed propter ipsius diei dignitatē, in qua redēpti sumus, per antonomasiam dicitur hanc diē fecisse. Et quoniā adeò digna est hæc dies, *exultemus* in corpore, *& lætemur*

Cor. 3. 11.

Ioan 19. 19.

ibid. 7.

Ephes. 2. 12.

Fabula Iudæorum de lapide angulari.

Dies quam fecit Dominus.

mur in anima in *ea* die.i. in imitatione eius diei, scilicet, & voto animæ, & exultanter patiendo pro Christo, si necesse fuerit in corpore passionē, quā in ea die pro nobis sustinuit, prout nobis possibile est imitemur. Vel sic de die resurrectionis legi potest. Dico quod factus est in caput anguli, & hoc cōtingit per gloriam resurrectionis. Hæc igitur dies in qua resurgens factus est in caput anguli, est dies quā fecit Dominus. Hoc autē in hac sententia, vt iā in superiori acceptū est, per antonomasiā accipitur. Ergo quia dies hęc adeò glorioſa est, exultemus in corpore benè operādo, & lætemur in anima bona affectione in ea die.i. in considerationē eius diei. ℣ est dicere. Siue dies illa præsēs sit siue non, quia tamen nobis tātum beneficium in ea contigit, in ea cōsiderātione lætemur in anima bona affectione, & exultemus in corpore bona operatione. Lætemur, inquā, & exultemus vnuſquiſq; ita dicendo. *O Domine saluum me fac*, & hic peccata remittendo, & in futuro æternā beatitudinē largiendo. Et *ó Domine benè proſperare*.i. fac nobis cedere ad bonā in futuro proſperitatem, omnia quæ nobis hic accidūt, tā proſpera quàm aduerſa. Iuxta illud Apoſtoli. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperātur in bonum. Dico exultemus & lętemur in ea die, ℣ equidem facere debemus. Nā in ea die *benedictus* est .i. exaltatus per gloriā resurrectionis Christus, *qui vēturus est in nomine Domini* .i. in honorē Domini patris. Iuxta illud: Ego nō quæro gloriā meā, sed eius qui misit me patris. Et alibi. Ego veni in nomine patris mei &c. In alijs translatoribus habetur. Benedictus qui venit in nomine Domini. Vnde colligitur ꝙ si dicatur, benedictus qui venturus est quātum ad propherā positū est, qui ante aduentū Christi fuit, non quātum ad martyres, qui hic loqui inducuntur, qui post Christi aduentum fuerunt. Potest quoq; de secundo Christi aduēru sic legi. Benedictus est in nomine Domini.i. exaltatus est. Idcò quia

Rom. 8. 28.

Ioan. 8. 5.

Ioan. 5. 43.

A ſtuduit in honore Domini patris ille qui vēturus est in futuro mundū iudicaturus Christus. I. ℣ Enarratis beneficijs misericordiæ Domini, faciūt martyres, qui hic loquūtur apoſtropham ad auditores, vt dicta ſua cōmendent, & eos ad imitandum ſe in Dei laudē attrahant. Hæc igitur apoſtropha ad omnia ſupradicta reſpiciт, & ſic legitur: diximus exultemus &c. Et ô auditores benè diximus vobis.i. benè narrauimus vobis, annunciando beneficia misericordiæ Domini, quæ in nobis martyribus apparēt. *Benediximus*, inquam, exiſtētes B *de domo Domini* .i. de familia Domini: ideoque digni ſumus vt nobis acquieſcatis. Et hoc nō à nobis habuimus, quod vobis benediximus: ſed à Deo Domino. *Deus* enim qui etiam *Dominus* omniū est, non ſolum hæc nobis intimauit, ſed ℣ .i. etiā *illuxit nobis*.i. luxit in mente noſtra per illuminationē cognitionis ſui, & illuceſcendo nobis hæc cognita fecit, quæ vobis benediximus, & tantò magis nobis conſentiendum est. Benediximus, inquam, Ideoq; ô auditores admonitione noſtra excити, *conſtituite diem ſolennem* i. firmiter ſtatuite vitā veſtram ſimilem diei ſolenni; vt ſicut in die ſolēni ab omni ſeruili opere ceſſatis, ita per totam vitā veſtrā ab omni peccatorū ſeruitute ceſſetis. Conſtituite, inquā, perſiſtēdo ad honorē Dei *in cōdenſis* .i. in multiplicibus ſacrificijs virtutū, & bonorum operū, & tādiu conſtituite diē ſolennem in condenſis, donec pertingatis *vſq; ad cornu altaru* .i. vſq; ad cōtemplandā diuinitatem Christi, quæ per cornu accipitur propter ſui ſublimitatem, cò quod cornu in altum excreſcat, ac ſi dicat. Tamdiu in cōdenſis perſiſtite, donec in futuro mereamini pertingere ad contemplādam perfectè ſublimitatem diuinitatis Christi, quod altare noſtrū est, ſuper quod Deo ſacrificia morū & operū bonorū offerimus, vel vſq; ad cornu altaris .i. vſq; ad ſublimitatē mētis .i vſq; ad contemplandam diuinitatē quæ est cornu mentis .i. excedens in

Cornu, prodiuinitate Christi.

C

D

ſui

sui sublimitate mentis nostræ, contemplationem à similitudine cornu, quod in cornutis animalibus totum corpus tendendo in altum excedit. Mens autem altare dicitur, eò quod in mente Deo frequenter sacrificia virtutum & morum bonorum sicut in altari offerimus. Dicitur quoque diuinitas cornu .i. firma defensio meritis contra diabolum & vitia, sicut cornu est defensio cornuti animalis. Exhortatione ad auditores facta, vt magis ipsi auditores ad confitendum Deo incitentur, promittit martyrum collectio. quæ hic agit se confessuram Deo & eum exaltaturam, sic: dixi auditoribus constituite &c. quicquid ipsi faciant, *Deus meus es tu* i.creator meus: ideoque *confitebor* laudem ore, *Deus*, inquam, *meus es tu*, ideò quod exaltabo te opere & deuotione, quod est dicere. Confitebor tibi, *& exaltabo te*: ideoque Deus meus es tu, confitebor tibi inquam ideo, *quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem*. hoc vt superius exponitur ad dandum exemplum confessionis repetitum. Confitebor, inquam, & ideò vos auditores exemplo mei, *confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius*: hoc vt superius exponitur, ideò repetitum; vt sicut à laude incepit psalmum, ita in laude finiat.

Mens pro altari.

IN PSAL. CXVIII.

PSalmus CXVIII. *Et si iuxta beatum Ambrosium* Alleluia *intituletur, secundum Hebræos tamen nullum habet titulum. Huic nempe præponere titulum non fuit necessarium, cum diligenter considerantibus eius intentio denotetur, & negocium ex primordijs & numero versuum. Totus enim psalmus iste apud Hebræos per clausulas octonorum versuum digestas, per singularum clausularum versus, singulos secundum ordinem alphabeti Hebraici, in principio eorundem versuum conseribitur, vt videlicet octo versus primæ clausulæ omnes incipiant per* Aleph *literam: octo verò secundæ per* Beth: *octo quoque tertiæ per* Gimel: *& sic de cæteris clausulis, omnes earum octoni versus per singulas literas Hebraici alphabeti per ordinem habeāt initium. Cæterum quoniam hoc Latina locutio nō patitur, vt videlicet octoni versus singularum clausularum secundum ordinem literarum Latini alphabeti incipiant. Non enim primæ clausulæ versus octo, omnes per a possunt incipere; nec secundæ clausulæ versus octo per b, & in cæteris singuliter, quia non habet Latinus tot literas ad hoc secundum interpretationem vocum Hebraicarum, in principio versuum huius psalmi positarum: apud Latinos ante singulas clausulas nomina literarum Hebraici alphabeti, secundum ordinem scribuntur: vt videlicet ante clausulā primā scribatur, Aleph, quæ vox nomen est primæ literæ Hebræorum, ante secundum verò Beth, quæ nomen est literæ secundæ, & sic de cæteris clausulas cæterarum literarum Hebraicarum nomina per ordinem scribantur. Non idcò tamen vt voces iste harum clausularum sint tituli sed vt nobis signum sint, quatenus apud Hebræos singularum clausularum versus octoni à supradicta incipiant literis. In hoc autem octonario numero versuum, & in præscriptione totius Hebraici alphabeti, psalmi totius intentio notatur, & negocium. In hoc psalmo intendunt fideles perfecti, quorum [illegible] est, instruere minores, qualiter ad beatitudinem veram possint attingere: quæ idcirco per numerum octonarium intelligitur: quia in octaua die, scilicet, in die iudicij, quæ sequitur post septem dies huius vitæ saluandis dabitur. Per octonarium quoque numerum octo generā beatitudinis accipiuntur, quæ fidelibus à Deo dantur, de quibus adipiscendis, in hoc psalmo instructio continetur: quæ licet octo sint, vt in Euangelio Dominus ostendit, cum dicit* Beati pauperes spiritu &c. *tamen omnes ad idem spectant. Vna enim beatitudo sunt omnes iste. Vt igitur has omnes ad idem spectare designētur, octoni quinq. singularum clausularum versus, ab eadem litera principium habere videntur. Cùm sit igitur in hoc psalmo intentio, instruere minores*

Matth. 5.

Moralitas in hoc psalme.

res ad beatitudinem attingendam ; totus ad hoc præcipue spectat vt eos ad hoc obtinendum instruat per moralitatem: quæ nimirum moralitas bonæ vitæ est initium. & quasi fundamentum. In primis enim moralitas necessariò habetur, sine qua nemo saluatur. A moralitate verò per Physicum, ad mysticum intellectum peruenitur: vt de creaturis singulis quæ sit earum natura, & quid quæq. significent, & de sacrificijs quoque legis veteris, & obseruantijs carnalibus: qua ratione, & quo mysterio à Domino constituta fuerint, intellectus mysticus habeatur. Ab huiusmodi autem intellectu ad theoricam .i. ad vitam contemplatiuam fit à fidelibus ascensus, vt iam videlicet omni cura sæcularium bonorum postposita, sola bona cœlestia contẽplentur: eis tantũ inesse desiderent, ea solummodo tota affectione concupiscant. A theorica quidem ad perfectæ beatitudinis adeptionem tandem post carnis resolutionem attingere. Licet autem idiotæ plurimi per solã moralitatem, sine physica mystico intellectu, & sine theorica saluentur; nullus tamen absque his duobus vsquequaque perfectus inuenitur. Est autem huius psalmi principalis intentio, vt perfecti, quorum hic vox est, minores instruant per moralitatem ad veram beatitudinem ascendere. Et quoniã prius ad moralitatis institutionem, deinde ad beatitudinem tota principaliter huius psalmi spectet intentio, denotat alphabeti Hebraici per singulas clausulas digestio, nec id quidem incongruè. Nam sicut alphabeti doctrina pueris est rudimentum, & totius doctrinæ literalis exordium; ita quoque moralis institutio idiotis est ad beatitudinem veniendi, quasi quoddam fundamentũ & principium. Negocium autem est hoc, quod de his quæ ad moralitatem & beatitudinem pertinent multiformiter agũt, vt apparebit in ipso psalmo. Aliud nimirũ est de his agere, aliud aũt ad instrucdum per hoc auditores intẽdere. Quia si quædam huius psalmi ad physicam, quædam verò pertinere videãtur ad theoricam, tota tamen vt iã diximus, intẽtio principalis & negocium spectat ad ethicam. Cum igitur hæc communis intentio per

A totum psalmum habeatur, in vnaquaq. clausula aliquo modo esse priuata intentio; vel negocium per interpretationes singularum literarũ Hebraicarum quæ præscriptæ sunt perpendatur, quod in vnaquaque clausula per ordinem exponetur. Et primò quidem de prima clausula tẽdum est, cui inscribitur in principio Alephi, quæ doctrina interpretatur. Cũ autem totus psalmus iste spectet ad morum, & beatitudinis doctrinam, vt supertius est ostensum, quæri potest; cur potius huic primæ clausulæ, Aleph inscribatur, quæ doctrina interpretatur? Ad quod sic respondetur. Quia idcirco huic clausulæ litera talis inscribitur, vt per hoc innuatur: quoniã hæc clausula prima est quoddam schema .i. breuis narratio, in qua breuiter continetur summa, vnde in omnibus sequentibus clausulis sit acturus. In hac enim clausula quod de morum & beatitudinis doctrina per totum psalmum sit acturus, quæ antonomasticè doctrina dicitur, breuiter innuit cùm sic exponit. Aleph:

B

C

BEATI immaculati in via, qui ambulant in lege Domini : ac si dicat. O fideles multi terrena sapientes, falsas doctrinas dãt ad beatitudine. n attingendam. Cæterùm quicquid ipsi dicant, hoc vobis manifestum sit & ratum, quia reuera beati erunt immaculati in via existentes .s. illi beatitudinem veram attingent, qui per fidẽ existentes in via .i. in Christo qui est via ad beatitudinem, immaculati sunt .i. innocentes, nulla criminalis peccati macula sordẽtes. Quoniam aũt non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod rectum est, addit. Immaculati, inquã, qui ambulant in lege Domini .s. qui tota volũtate positi in lege præceptorum Domini ambulant .i. proficiuntur in hac lege secundũ perseuerantiam vsq; in finem, ad similitudinẽ illius, qui ad hoc ambulat, vt aliquo perueniat; & ibi quiescat. Notandum quod cùm posuerit immaculati, non supponit in via ad differentiam, sed ad hoc vt doceat, q nullus verè immaculatus esse potest, nisi positus sit in via. Ecce in hoc ver-

D

su actum est de morũ institutione, per quam ad beatitudinem peruenitur. Cæterùm quia nullus ad beatitudinem perfectè per solam moralitatem potest attingere, ad scrutandum testimonia diuina & contemplationem instruit, cùm sic addit. *Beati* erũt illi *qui* in via immaculati existẽtes in lege Domini ambulantes, non sunt desides ad inquirendum testimonia eius, sed *scrutantur testimonia eius*. i. diligẽter inquirũt vt mysticè intelligãt præcepta eius, quæ obscura sunt, & per parabolas, & ænigmata data, quæ testimonia dicuntur, cò q complentibus vitã, non complẽtibus aũt mortem, iustè damnationis testificãtur. Scrutari quidem testimonia attinet ad mysticũ & physicum intellectum. Beati, inquã, qui scrutantur testimonia eius, & à testimoniorum scrutatione ad hoc ascendunt, quod *exquirunt cum* contẽplationi vacando, & hoc *in toto corde*. i. in tota affectione cordis. f. qui omni fæcularĩ bonorum cura posthabita, soli Deo per contẽplationem inhiant, eũ solũ toto cordis affectu exquirunt & exoptant. Vel exquirũt eũ. i. eius secretissima arcana, in toto corde. f. exquirũt in tota cordis affectione occulta secreta diuinitatis eius. Vel sic versus iste legitur, vt determinatio hic sit, quomodo ad hoc aliquis, vt immaculatus sit, valeat deuenire. Beati, inquam, immaculati. Vt aũt ô auditores immaculati sitis, scrutamini testimonia eius, & sic cum demum in toto corde exquirite. *Beati*. n. erunt, *qui* vt immaculati sint, *scrutantur testimonia eius*. i. diligenter in ratione sua considerant testes eius. i. angelos qui fidelibus ad eos custodiendos à Deo deputati sunt: qui etiã omnium actuũ eorum tã bonorũ quã malorũ testes in die iudicij erunt, nisi illorũ quæ per pœnitentiam remittentur, q est dicere. Illi beati erunt, qui cum à suggestionibus illicitis vrgẽtur, cœlestes spiritus testes actuum suorum futuros esse non dubitantes, ea occasione à malis operibus desistẽtes immaculati esse satagunt. Et sic in toto corde exquirũt cum: hoc vt superius in prima sententia exponitur. Quia dixerat beatos esse qui ambulant in lege Domini, posset aliquis malè intelligens inferre. Ergo si quicunque ambulans in lege mandatorum Domini est beatus, etiam qui operantur iniquitatem, si ad horã in præceptis Domini ambulent, sunt beati, q sic remouet. Beati, inquã, qui ambulant in lege Domini; operatores aũt iniquitatis non erũt beati. *Non enim qui operãtur iniquitatem* criminalem, *in vijs eius ambulauerunt*. i. non promoti sunt in præceptis eius, quæ viæ sunt ad beatitudinem. Non dicit qui operati sunt iniquitatem & respuerunt, sed qui perseueranter vsq; in mortẽ operantur. Congruè nimirum dicit operatores iniquitatis nõ ambulatie in vijs Domini. Cùm enim ad horã benè operati sunt, non tamen in vijs eius ambulauerũt. Non enim in vijs eius ambulare dicũtur, nisi qui cum perseuerãtia vsq; in finem benè operantur, cũ remoueat ab eis ambulare in vijs Domini, quod causa est beatitudinis, constat & de remotione beatitudinis. Ostẽdit aũt quod nõ ambulauerint in lege Domini cùm sic addit. Verè non ambulauerũt operãtes iniquitatẽ in vijs tuis Domine, quia non custodierũt nimis mandata tua, & nullus in vijs tuis ambulat nisi qui nimis custodit mãdata tua. *Tu* enim cui obediendum est, qui nihil præcipis nisi quod iustum est, qui nõ obedientes tibi iustè damnare potes, *mãdasti mãdata tua*, quę sunt viæ ad beatitudinem, *custodiri nimis*. i. multum videlicet, cum diligentia & perseuerantia, non cum negligentia. Maledictus enim homo qui fecerit opus Domini negligenter. Quoniam aũt fideliũ collectio, quæ hîc agit, arduũ esse humanæ fragilitati, cognoscit mandata Domini custodire nimis, orat & optat, vt ad ea custodiẽda viæ eius à Domino dirigãtur: & per hoc auditores orare similiter & optare instruit, cùm hoc idem eis arduum fuerit, hoc ergo sic dicit. Tu inquam mãdasti mãdata tua custodiri nimis.

Hier. 48. 10.

Et

Et quia Domine cùm hoc arduũ sit: ad hoc per me fragilitas mea sufficere nequit, opto Domine & oro. *Vtinã viæ meæ*.i. affectiones per quas cogitando animus more viarum incedit, quæ viæ non sunt directæ, sed ad sæcularia pronæ, & distortæ, *dirigantur* à te .i. directæ fiant & ad cœlestia considerantes. Vel dirigantur.i. promoueãtur de bono in melius, & hoc *ad custodiendas iustificationes tuas* .i. ad hoc dirigantur, vt possim custodire .i. cum perseuerantia complere mandata tua, quæ iustificationes dicuntur, eò quod causæ sint quare eorum completores iustificentur. Innuitur aũt ex versu sequẽti, quod hic intelligendum est, quoniam hic de custodia omnium mandatorũ vult intelligi. Dirigantur, inquã. viæ meæ ad custodiendas omnes iustificationes tuas. Quod si fuerit vt dirigãtur, *tunc non confundar*.i. non erubescam, sed lætabor, *cùm perspexero* me esse *in omnibus mãdatis tuis*.i. in completione omnium mandatorum tuorum .s. nulla mihi inerit erubescentiæ cõfusio, cùm rationis meæ intuitu me esse in omnibus mandatis tuis perspexero. Si enim in quibusdam existens in omnibus non essem, illa in quibus non essem, causa essent quare erubescerem. Dictum est à similitudine viri, in speculo sese considerantis, qui si omnia membra sua viderit esse formosa, lætatur; si verò quædã deformia, erubescit & confunditur: & cùm me perspexero in omnibus mandatis tuis. hoc nullatenus mihi ascribam: sed tibi hoc ascribendo, *cõfitebor tibi*.i. laudabo te omnimodò *in directione cordis*.i. in considerationẽ directionum cordis *mei* .s. ea occasione te laudabo quod directas facies affectiones cordis mei. Et confitebor etiam tibi *in eo* contuitu, *quia* per illuminationem gratiæ tuæ *didici iuditia iustitiæ tuæ*.i. præcepta tua diligẽter complebo: solummodo sit hoc quod opto Domine; & oro vt deliceat, vt *non me derelinquas vsquequaque*.i. omnimoda derelictione .s. si nõ sic me ex toto reliquerit gratia tua, vt hoc quod directus ero mihi arroganter ascribam, & non tibi attribuã, ille namq; vsquequaq; à diuina gratia derelictus est, qui hoc quod bonus est sibi ascribit, & de hoc in sẽ nõ in Domino gloriatur. Notandũ, quia cùm hoc dicit, per hoc auditores instruit, quod nullus verè custodiet iustificationes Domini, nisi ipsi confessus fuerit ascribendo ei quicquid in se boni erit. Nam si in se gloriatus fuerit à Domino vsquequaq; derelinquetur, & sic nõ custodiet iustificationes eius. Per hoc aũt auditores ad Dei confessionem impellit.

Mandata Dei cur iustificationes dicantur.

ב

BETH *confusio interpretatur. Per Beth ergo quæ secũdæ clausulæ versuum est initium, priuata huius clausulæ intentio denotatur, videlicet quia ad hoc hic fidelium collectio intẽdit, vt eos qui propter malam vitam suam æternæ confusioni sunt obnoxij: & sic à tramite veræ beatitudinis alieni; instruat ad morum correctionem: vt per hoc euitẽt confusionem, & accedant ad beatitudinem. Instruit etiam eosdem exemplum se proponendo, vt postquam ad morum correctionem peruenerint, Deum orent. Orat enim hic pretendendo merita sua, vt in ipsa clausula apparet. In principio verò deliberationem facit, vt per hoc doceat magnum esse mores corrigere, quod sine deliberatione maxima faciendum non est.*

Beth idem quod cõfusio.

IN *quo corrigit adolescentior viam suam* &cet. ac si dicat: Superius dixi beatos esse futuros immaculatos in via qui ambulant in lege Domini: ad quam beatitudinem non pertinget, qui malè viuendo æternę confusioni obnoxius est, nisi fategerit corrigere mores. In quo ergo vt ad beatitudinem pertingat, & confusionem euadat, corrigit adolescentior viã suam i affectionem & operationem suam qua incedit quasi per viam? quasi diceret: Quicunq; adolescentior hucusq; extitit malè viuendo .i. stultissimis & perditis moribus à similitudine adolescentium, qui propter stoli-

dum ætatis suæ morem stulti sunt & temerarij, si ad morum correctionê vult attingere, quærens ex me docerí in qua re corrigat viam morũ suorum, ecce ego dicam ipsi. O Domine *in custodiendo sermones tuos*. i. in complendo diligenter præcepta tua corrigit viam morum suorum. s. tũc bene viã morum corrigit: si sicut malis actibus studuit, ita quoq; tuis mãdatis adhęrere satagit. Vel adolescẽtior .i. ille qui adhuc est adolescens ætate in quo corrigit viam suam, in custodiẽdo sermones tuos. Nihil hic mutatur nisi adolescentior. Ideo vero adolescentiorem ad morum correctionem inuitat, quia perfectior est qui ab adolescentia, quam qui in senectute viam corrigere incipit. Vnde Prophera. Beatus homo cùm portauerit iugum Domini ab adolescẽtia sua. Vel sic legitur. adolescentior ille qui hucusq; senex fuit .i. conformis veteri homini Adæ in vitę vetustate, volens esse adolescentior. i cõformis nouo homini Christo in nouitate vitæ: in qua re corrigit viam suam? In custodiẽdo sermones tuos, hoc vt superius exponitur. Quia dixerat correctionem morum esse in custodiendo sermones Domini, vt magis auditores exemplo suo attrahat ad custodiam horum sermonũ, ostẽdit se custodiuisse sermones Domini, ob quam causam causam orat, vt à mãdatis Dei non repellatur, sic. Dico quod ô Domine in custodiẽdo sermones tuos adolescentior viam suam corrigit, quam correctionem in me iam exercui. Nam ô Domine *in toto corde meo* .i. in tota affectione cordis mei *exquisiui te*, per custodiã mandatorum tuorum. i. ex omnibus alijs rebus te solum quæsiui adipisci. Cùm dicit se Deum in toto corde exquisiuisse, innuit se mandata Dei custodisse: quia completio mãdatorum Dei, causa est Deum exquirẽdi. Quoniam ergo exquisiui te in toto corde, meo oro Domine, *ne repellas me à mandatis tuis*. i. subtrahẽdo gratię tuę auxilium. Et eriã oro, doce me per illuminationẽ gratię tuæ, ne permittas me repelli a custodia mandatorum tuorũ, quod est dicere. Quia inquãtum potui mandata tua custodiẽdo, te exquisiui: oro vt magis magisq; me mãdata tua custodire facias per auxilium gratiæ tuæ. Et eriã oro doce me per illuminationem gratiæ tuę, *iustificationes tuas*. i. doce me magis & magis prędcepta tua, quæ iam ex parte cognouisco: & dignũ est vt mihi magis magisq; reueles præcepta tua. Nam hæc quæ iam mihi reuelasti nõ stulrè indignis dissipaui, spargendo margaritas ante porcos: siue sanctũ dando canibus, sed *abscondi* .i. diligẽter custodiui, & ab indignis abscondi *eloquia tua*. i. prędcepta tua *in corde meo* existẽtia, non in ore stultè propalata. Abscondi, inquam, *vt nõ peccem tibi*, propalãdo indignis ipsa eloquia cautia cuiuslibet adulationis aut auaritiæ, siue per iactãtiam aut incuriam, omnibus. n. his modis in pronunciãdo eloquia Domini indignis peccatur. Abscondi, inquã, eloquia tua, vt non peccẽ tibi: hoc aũt quod abscondere potui mihi nõ ascribo, sed tibi: inde namque *benedictus es Domine*. i. exaltatus & glorificatus. Quoniã aũt non sufficit ab indignis abscondere eloquia Domini, nisi eriã eadem eloquia Domini pronunciẽtur illis, qui ad audiendũ sunt idonei. Peccatum .n. est seruis Domini cibaria debita denegare: ostendit se paratum fuisse ad pronunciãdum ipsa prædcepta Domini idoneis, vt ad hoc idem exẽplo suo instruat auditores. Hoc autẽ sic dicit. Non solũ ab indignis abscondi eloquia tua Domine, sed etiã quod iustum est *pronũciani* idoneis *iudicia oris tui*, existentia parata *in labijs mei*: .s. enunciaui capacibus prædcepta tua, quæ tu iudicas esse complenda: quæ semper parata sunt in labijs meis, vt quotiescunque idoneum erit ea propalari, propalentur. Et benè dicit, Iudicia oris Dei, vt ostendat se iudicia illa propalare paratũ esse, quæ Deus ore reuelauit. Vel proprio ore dũ in terra conuersaretur: vel ore prophetarum, vel Apostolorum, siue quorũ libet doctorum, quod os Dei dicitur.

Thre 3. 27.

A B C D

cõ

eò quod per illud ōs, Spiritus S. sit locutus. Sunt enim quædam occulta & arcana Dei iudicia, quæ Deus neminī fidelium reuelauit, ideoq; ipsi non possunt alijs ea pronūciare, Pronunciaui, inquam, mandata tua: & hoc non inuitus: sed *in via mandatorum tuorum*, idoneis pronuncianda, *delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs* sæcularibus. Quod est dicere. Sicut aliquis delectatur in habendo oēs diuitias sæculares; ita quoque delectatus sum in annunciādo alijs testimonia .i. mandata tua quæ sunt via ad beatitudinem, vel sic versus iste superioribus coniungitur, vt tamen sententia non mutetur. Dixi in corde meo exquisiui te complēdo præcepta tua. Quæ nimirum nō inuitus compleui, sed in via testimoniorum tuorum cōpleta delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs sæcularibus adeptis, sæcularis vir quilibet delectaretur. Delectatus sum, inquā, in exercitio mādatorum tuorum. Vnde non deficiā: sed adhuc *in mandatis tuis* complendis *exercebor*: & vt plenariè exerceat cōtuitu rationis meę, *considerabo vias tuas* .i. exemplū mihi sumā à sanctis patribus, quos tu nobis proposuisti vias .i. exēplar mandata tua patrandi. Exercebor, inquam, in mādatis tuis, & non temerè & impræmeditatè: sed *in iustificationibus tuis* .i. in exercitio iustificationum tuarum *meditabor*, scilicet, cum summa meditatione & ratione exercebor in mandatis Domini. Aliter enim infructuosum esset, & sic meditabor, quod *non obliuiscar* vllo tempore vitæ meæ *sermones tuos* .i. præcepta tua, sed habebo in æterna memoria. Qui .n. perseuerauerit vsq; in finē hic saluus erit.

A

B

C

D

GIMEL. *retributio interpretatur. Per Gimel ergo quæ versibus tertiæ clausulæ inscribitur, fidelium collectionem de retributione hic orare innuitur, prætendendo merita sua: quod ideò facit, vt auditores instruat, cùm ad morum correctionem pertigerit, de hac eadem retributione orare. Si autem hic quædam superius posita ponuntur, nihil obest: quoniam alia intentione dicuntur: intentione videlicet retributionis de qua verò retributione oret, in ipsa clausula patet cùm sic dicit.*

RETRIBUE *seruo tuo* &c. Cùm seruum dicit, & meritum est, & prætentio humilitatis, ac si diceret. Quando quidem Domine iam mores meos correxi, & vt in superiori clausula dictum est, te in toto corde meo exquisiui, & eloquia tua abscondi & pronunciaui, & in via testimoniorū tuorum delectatus sum: retribue pro his seruo tuo. i. da iustam retributionem mihi, cui retribuere debes, cùm sim seruus tuus, in nullo resultans, & in omnibus humiliter obediens. Determinat aūt de qua retributione oret, cùm addit: *Viuifica me* .s. hanc retributionem mihi facias, vt me viuifices. Non ideò orat viuificari se, quod mortuus sit, sed cum iā viuificatus sit, intensius viuificari expetit. Innuit aūt de qua viuificatione oret per effectum, cùm subdit. Et hoc modo me viuifica, *vt* viuificatus *custodiam sermones tuos*: viuifica me, videlicet interius in virtutibus intensius, vt per hoc mandata tua custodiam diligentius. Non solùm oro, vt me in anima viuifices, ad custodiendum mandata tua; sed etiam oro, *reuela oculos meos* interiores. i. oculos rationis, q.d. Cùm iam rationis meæ oculos apertos & reuelatos feci sti, remouendo ex ipsis caliginosum velamen ignorantiæ, quęso magis & magis reuela per illuminationē gratiæ istos oculos meos, amputando quicquid ignorantiæ restat. dictum est à similitudine oculorum, qui prius velamine caliginis operti & obscurati, à medico per amputationem ipsius caliginis reuelati, & perspicaces efficiuntur. Reuela, inquā, oculos meos, *& oculis reuelatis considerabo* quædā *mirabilia de lege tua*, noua & veteri illa videlicet mystica & arcana quæ in vtraq; lege tua continentur, & propter obscuritatem sui sunt nō intelligentibus mirabilia, considerabo .i.

diligenter intelligam & animaduertam, quod quidem facere non possem, nisi oculos reuelatos haberem. Dico reuela, quod dignum est, non enim ciuē huius mundi me exhibeo, sed *incola ego sum in* hac *terra*. Sin hac terra cōuersans reputo me incolam & peregrinū, tendens omni affectione ad Hierusalem cęlestem cuius ciuis sum. Vnde Apost. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futurā inquirimus. Et quia incola sum, *non abscondas à me*. i. à meo intellectu. *mādata tua* secreta & mystica, sed ea mihi manifesta. Hoc aūt æquipollenter superius posuit, vbi dixit. Reuela oculos meos, sed repetit ideò, quoniā appositerat meritum impetrandi .s. incola ego sum in terra: addit autem meritum, quare impetret à Domino viuificari sic. Viuifica me oro ad hoc vt custodiā sermones tuos. Et dignū quidem est. Quoniam *concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas*. i. voluit complere præcepta tua cū desiderio: & hoc non ad horam, sed *in omni tempore* vitæ meæ. Maius quidē est desiderare, quā concupiscere. Desiderium .n. propriè dicimus nimiā volūtatem. Apponit quoq; periculi necessitatem, quare necessarium sit eum de viuificatione orare, sic. Oro vt me viuifices, & necesse est hoc me orare, ne si non viuificatus fuero & sermones tuos non custodiero, damner: ad similitudinem superborum primitiuorum & cæterorum, à mandatis tuis modo declinantium: qui à te iustè maledicētur. *Increpasti* enim olim *superbos*, primitiuos Adam .s. & Euam, eò quod superbientes cōtra te sermones tuos non custodierūt. Increpasti quidē eos per iustā dānationem, cum eos de paradiso expulisti, & mortales ac passibiles fecisti. Non tātummodo verò superbos illos increpasti, sed etiā *maledicti* sunt hic à te, per iustam execrationem, & in futuro maledicti erūt per æternā damnationē illi oēs *qui* perseuerantes *declināt à mandatis tuis* .s. qui recedētes à sublimitate præceptorum tuorum declinant ad mala opera, quę infima

Hebr. 13. 14.

Desiderium maius quā concupiscentia.

A sunt. Ne ergo cū eis ego increper & maledicar, *aufer à me* per immissionem gratiæ, *opprobrium & contēptum* .s. & maiorem infamiam & minorē, quod est dicere: Ne me permittas tale quid magnū agere, pro qua re sic vilis fiam & infamis, vt alijs fidelibus inde opprobrium sim. Nec etiā quod minus est, permittas me tale quid operari. Vnde & si nō sim opprobriū, tamen contemnar. Maius enim est opprobrium esse, quam contemni.

B Et ideò aufer à me opprobriū & cōtemptum, *quia testimonia tua exquisiui*. i. ex omnibus alijs rebus solūmodo mandata tua elegi, & tota cordis affectione quæsiui. Aliud autem periculum adiūgit, quare necessarium sit orare vt viuificetur ad custodiendum sermones Domini sic. Necesse quidem est Domine orare me vt viuificer, & sic custodiam sermones tuos, ne ab ipsis deficiam. *Etenim* peruersi *principes* terreni *sederunt & aduersum me loquebantur*, & adhuc loquuntur .i. sedēdo aduersum me locuti sunt, scilicet, cum mora & studio locuti sunt tale quid, quod esset

C contrarium mihi, videlicet vt per minas & blanditias suas deuocarent me à custodia mādatorum tuorum, qui videlicet principes terribiles sūt, eò quod potentiam habeant cogendi. Cùm dicit, sederunt, innuit quod perseuerātes in deuocatione sanctorum extiterunt. Principes, inquam, sedendo aduersum me loquebātur. *Seruus autem tuus*, ego videlicet, pro eis non deficiebat, sed *exercebatur in iustificationibus tuis* complendis: cùm dicit se exercuisse se in manda-

D tis Dei, meritum prætēdit. Cùm vero dicit per tertiam personā tuā, seruus tuus exercebatur, humilitatem ostēdit, quod non faceret si diceret, ego exercebar. Prætendit quoq; meritū, quare viuificari debeat ad custodiēdum sermones Domini, cùm addit: Ideò me viuifica ad custodiendum sermones tuos: nam & *meditatio mea est testimonia tua*, id est, meditor præcepta tua complere. *Et cōsilium meum* est *iustificationes tuæ* .i. consi-

lium

lium habeo, quomodo ipsa mandata perficiam, quod est dicere. Ad hoc nitor & meditatione & consilio, vt præcepta tua compleã. Idcoq; dignus sum viuificatione. Maius quidem est consiliari, quã simpliciter meditari. Siue principes dicit principales hæreticos, qui fideles reuocare nituntur omnimodo à proposito sanctitatis eorum. Possunt autẽ hi duo versus nouissimi aliter superioribus coniũgi; vt sententia non mutetur, sic. Dico auferè à me opprobrium & contẽptum. Et idcò oro quia peccando opprobrium, & cõtemptum incurrere metuo. Et ecce quare metuẽdum est, etenim principes terreni, vel hæretici non modo sedere incipiũt, sed iam diu sederunt &c. & idcò dignum est, vt auferas à me opprobrium & contemptum, nam & testimonia tua &cæt.

A

B

C

D

Deleth, timor interpretatur: vnde per Deleth quæ in principio versuum huius clausulæ posita est, datur intelligi, quia in hac clausula orat fidelium collectio viuificari, vt in superiori clausula, sed alia causa, s. contuitu timoris periculi iam euasi. Timet. n. mortificari in anima: vt iam mortificata fuit, dum eius anima pauimento adhæsit, & dum dormitauit. Adiungit autem causas, quare debeat hoc quod orat adipisci. Per hoc autem instruit eos qui in tali periculo sunt, & qui iam euaserunt exẽplo suo orare: ipsum verò periculum cuius timore hic orat, in principio clausulæ denotat, cùm dicit:

Dhæsit pauimẽto &c. ac si dicat, Orani Domine superi⁹; vt me viuificares ex retributione. Oro quoq; istud idem alia occasione, videlicet *viuifica me*. Exponit autem de qua vificatione oret, addendo sic. Viuifica me, inquam, viuificatione existente *secundum verbum tuũ*, quod est dicere. Viuifica me interius in anima, vt viuam secundum quod tu præcipis sanctè videlicet & iustè: hanc aũt viuificationẽ expecto eò cõtuitu, quia timeo vt rursus incurram pericula, quæ iam euasi. s. vt adhæreat anima mea pauimẽto: vel dormiter præ tædio: quod tamen minus est. Adhæsit enim anima mea pauimẽto. i. carni consentiendo voluntatibus eius: vel terrenis, amplectendo ea secundum affectionem. Pauimentũ animę caro dicitur per similitudinẽ. Sicut enim pauimentum infimum est, & ad hoc fit vt per illud fiat transitus, non vt illi adhæreatur: ita caro ad hoc animæ coniuncta est, cum sit inferioris naturæ, vt ab hac peregrinatione transeat ipsa anima ad patriam cęlestem bene operando, per carnis officium, cui carni tunc adhæret, cum in voluptate seu vanitate qualibet illi consentiens est. Siue pauimẽtum bona præsentia dicuntur, eò quod à Deo creata sunt ad corporis sustentationem, non ad voluptatis superfluitatem: & quia inferiora sunt bonis cęlestibus, & pro Deo sunt cõculcanda: sicut pauimentum ꝙ inferius est in domo, à transeuntibus conculcatur, & ad hoc fit vt ex eo transeuntes sustentẽtur: quia dixerat animam suam pauimento adhæsisse, ne propter hãc adhæsionẽ videretur indign⁹ viuificatione, dignum hac re se esse ostẽdit, cùm sic addit. Viuifica me inquam & verè dignũ est, licet anima mea pauimento adhęserit, malè operãdo. Ego. n. de hac adhæsione pœnitens, *vias meas*. i. malas operationes, quæ vię meæ fuerant nõ tuę per quas incesseram, *enunciaui* tibi, per confessionem orans humiliter, vt eas remitteres: *& exaudisti me* remittẽdo. Quoniam ergo vias meas annunciaui tibi, & hoc beneficium, vt me exaudires mihi contulisti, *doce me* magis, & magis *iustificationes tuas*, id est, præcepta tua per quæ completa iustificer quæ iam ex parte docuisti: & non solum oro vt doceas iustificationes, sed etiam *viam iustificationum tuarum instrue me*, id est, ipsum ordinem præceptorũ, quo videlicet ordine debeam benè operãri. s. qualiter ascendẽdum sit de virtute in virtutem, ne in principio sim intensus,

Pauimentũ anima cur caro dicatur.

& in fine remissus. Ordo, via per similitudinē dicitur, eò quod qui per ordinem incedit, rectè eat, sicut ille rectè it qui per viam incedit. Si verò ordinem dimittat, distorquetur, ad modum viatoris, viam rectam relinquentis. Dico instrue me viam, *& instructus exercebor in mirabilibus tuis*, id est, scientia & operatione exercebor in præceptis tuis, quæ mirabilia dicuntur, eò quod completores suos mirabiles in sanctitate faciunt. Per hoc autē meretur quod orat adipisci, quia se exercendum in mandatis Dei promittit. Per hoc etiam auditores ad hoc idē exercitiū instruit. Orauī Domine viuificari timore adhæsionis, quam iam euasi. Oro quoque *confirma me in verbis tuis*, & magis & magis me confirmes in præceptis tuis, vt ea compleam. Hoc aūt idē est quod superius dixit: Viuifica me, sed propter aliam causam appositū repetitum est. Cōfirma me inquam: & hoc oro quia timeo dormitare, vt iam *dormitauit anima mea præ tædio*, s. aliquantulum tepuit & minus feruida fuit ad bonum opus, eò quod tædio ipsi fuit ieiunare & vigilare, & alia bona agere. Minus est dormitare quam adhærere. Orauī vt me confirmes. Oro quoque *amoue à me* per gratiam tuam non solummodò iniquitatem, sed *& viam iniquitatis*. i. consuetudinem ipsius iniquitatis, quæ remanet post iniquitatem: sicut via trita post cuntium frequentiam diu restat. Et amouendo viam *miserere mei de lege tua*. i. secundum legem tuam. s. secūdum institutionem tuam. i. cùm habeas legem medendi: medere mihi ex misericordia, prout opportunū erit, inferendo iustas tribulationes & infirmitates. A similitudine medici, qui secando, vrendo, & alias anxietates inferendo infirmum sanat. Oro amoue à me viam iniquitatis. Oro insuper *noli me confundere*. i. subtrahendo gratiam noli pati me confundi, deficiendo à via veritatis. Nec dignum est, quia *viam veritatis elegi*. i. elegi ex omnibus alijs rebus completionem mandatorum tuorum, quæ via est ad veritatem. i. ad veram beatitudinem. Et sic elegi viam mandatorum tuorum quod *non fum* aliquo tempore *oblitus iudicia tua*. i. mandata tua, quæ complenda esse à fidelibus iudicas. Vel sic, vt viam veritatis magis & magis eligerem, non sum oblitus iudicia tua. Quod est dicere. In memoria habui, qualiter in futuro iusto iudicio eligentes hanc viam beatificabis; non eligentes autem iusto iudicio, damnabis. Non solum autem viam mādatorum tuorum, quæ est via veritatis elegi, secundum voluntatem; sed etiam *adhæsi* Domine *testimonijs tuis*. i. mādatis tuis secundum operationem. Et non ad horam operatus sum: sed *viam mandatorum tuorum tucurri*, i. mandata tua quę via sunt ad veram beatitudinem operatus sum voluntate spontanea & cum perseuerantia: quod per cursum denotatur: hoc autem quod cucurri non ex me habui, sed ex te. Cucurri enim *cum* hoc fuit quod tu *dilatasti cor meum*. i. hoc quod tu cor meum in charitate dilatasti, causa fuit, quare cucurrerim. Vnde Prosper: *Arcta via est quæ ducit ad vitam, & tamen non curritur per ipsam nisi dilatato corde.* Cùm signum est causæ vel temporis. Per hoc autem dat auditoribus humilitatis exemplum, vt nil sibi sed omnia Domino ascribant.

Prosper.

HE, *viuo, vel, est, interpretatur. Cùm igitur He, versibus quinæ clausulæ inscribitur, ostenditur quoam de eò qui verè est & viuit de Christo, scilicet hic intentio habetur. Qui de seipso testatur.* Ego sum qui sum. *Et alibi.* Ego sum via, veritas, & vita. *Et Apostolus:* Mors illi vltra non dominabitur. *Quod n. viuit, viuit Deo. Orat autem hic fidelium collectio hoc, vt Dominus Pater ponat sibi Dominum Iesum Christum, qui verè viuit & est: legem & moderationem viæ, quam incæpit. s. det sibi sequi Dominum Iesum, qui dux sit & adiutor eius, per quem ad verum esse pertingat. Vt autem eius ducatu*

Exod 3.14. ioann. 14.6. Rom. 6 9.

& auxilio viam hanc perseuerater possit incedere, orat quoque intellectum ad scrutandum legem veterem sibi dari, sine cuius custodia impossibile est veram beatitudinem adipisci. Orat insuper in semita mandatorum noua legis deduci, & cor in testimonia eius inclinari, & oculos à vanitate auerti, & eloquium Domini sibi statui, & opprobrium eius amputari: et addit causas cur hoc debeat adipisci. Hoc autem ea intentione facit, vt auditores instruat ad hoc idem verum esse tendere, & ad hoc assequendum Christum ducem & adiutorem expetere, & hæc eadem quæ orat exemplo suo orare.

A

B

C

D

LEgem pone mihi Domine &c. Ac si dicat: Dixi quod viã veritatis elegi & cucurri. Vt autẽ hãc viam currã indelinenter, ô Domine Pater pone mihi *viam iustificationum tuarum*, legem viandi. s. Dominũ Christum, qui est via iustificationum tuarum. i. qui est via per quam venitur ad iustificationes tuas, videlicet per quem fideles veniunt ad remissiones peccatorum: statue, inquam, mihi legem viandi: da eum mihi moderatorem, vt per eum ducem, adiutorem & moderatorem ad verum esse tendam. A similitudine viatoris, qui bono duce fretus, ad metam pertingit itineris incepti. Legem pro moderatione, ponit eò quod lex ad moderationem plebis subdita data sit. Oro pone viam mihi legem: & etiam opto & oro, *vt exquiram eam semper*. i. ex omnibus alijs rebus semper eam quæram præcipuè imitari omni affectione. Quod est dicere. Da mihi affectionem eam semper exquirẽdi. Vt autem semper eam legem Christum .s. exquiram, *da mihi intellectum*. i. vim & facultatem intelligendi: *& sic scrutabor legem tuam* veterem: quod videlicet significẽt mystica eius præcepta; non repellẽs eam sicut Manichæi. Non enim venit Dominus Iesus soluere legem, sed adimplere. *Et* illam diligenter scrutans *custodiam* non exterius per carnales obseruantias, sed mysticè & moraliter interi°, *in toto corde meo*. i in tota affectione cordis mei. Non solum autem oro vt des mihi intellectum ad scrutandum legem tuam: sed etiam oro per gratiam tuam, *deduc me*. i. dirige & perseuerare me fac *in semita mandatorum tuorum*. i. in mandatis nouæ legis quæ dicuntur antonomasticè mandata propter sui dignitatem: & quæ dicuntur semita, propter sui arduitatem, eò quod paucis communia sint, ad modum semitæ per quam pauci gradiuntur. Quod est dicere. Fac me directum & perseuerãtem in arduis præceptis nouæ legis. Quæ sunt hæc: inimicum diligere, & omnia pro Deo postponere, & cætera huiusmodi. Ideo verò dignum est vt me deducas in semita mandatorum tuorum, *quia ipsam volui*: & quod boni aliquis benè vult, dignus est adipisci: deduc me inquam in semita. Cùm autem sic deductus ero, non inde me superbire permittas: sed *inclina*, id est, humilia tibi *cor meum*, vt nullo modo insolescat: cor meum, dico intendens *in testimonia tua*, id est, in promissa tua, *& non in auaritiam*. s. humiliatum fac cor meum, & perseuerans in mandatis tuis, non respectu auaritiæ, vt aliquid terrenum inde lucrari intendam, sicut quidam hypocritæ, sed causa nanciscendi testimonia tua, id est, promissa tua, & hic & in futuro quæ in Euangelio testaris, dicens: Ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. Ecce promissio de præsenti: de futurorum verò promissione sic dicit: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Oro, inclina: oro quoque *auerte oculos meos* interiores, *ne videant vanitatem*, id est, auerte affectiones cordis mei, ne cogitent vanitatem. s. ne bene operer causa vanæ glotiæ & fauoris humani. Videre pro cogitare ponit, eò quod cor nullo alio modo videt quã cogitando. Oro insuper *viuifica me in via tua*, id est, fac me intelligere viuificationem magnam esse hoc

Lex pro moderatione.

Manichæi veteris legis conuptores.

Matt. 5. 17

Ioan. 14. 23.

Mat. 10. 22. & 24. 13.

quod

quod aliquis est in via mandatorum tuorum. Quod est dicere. Vt magis in via tua persistam, fac me oculis mentis semper videre, illum vultum viuificationis iam habere, qui in hac via persistit. Non solum autem oro deduci in semita mandatorum tuorum, sed oro quoque *statue eloquium tuum seruo tuo*. i. mihi, quia seruus tuus sum, statutum & firmum fac præceptum tuum, ne vnquã à memoria mea excidat, & sic nunquam ab eius completione desistam. Statue, inquã mihi seruo tuo eloquium tuum: & hoc *in timore tuo* casto me fundando. Quod est dicere. Fac mẽ in timore casto fundatum esse, & sic eloquiũ tuum in me stabile erit & firmum.

Psal.110.10. Nam initiũ sapientiæ timor Domini. Vt autem in me per timorem statuatur eloquium tuum, *amputa* per indulgentiam à me, *opprobrium meum*, i. auser à me omne peccatum, quod causa est opprobrij. Opprobrium dico *quod suspicatus sum*: ac si dicat. Nõ sum certus an in me sit opprobrium: sed quoniam illud in mẽ esse suspicatus sum, oro amputa. Per hoc autẽ illos qui sibi conscij peccãti sunt, multum orare inuitat, cùm ipse qui sibi conscius peccati non est, sic tamen orat. Vnde Apostolus. Nihil

1.Cor.4.4. mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Dico amputa &cæt. Hæc autẽ ideò oro licet peccati conscius non sum, *quia* scio *quod iudicia tua iocunda* sunt. i. dulcia & delectabilia quod videlicet iudicas indulgeri confitentibus: non aspera sunt vt iudicia hominum, qui de reatum suũ confitentibus supplicium sumẽdum esse decernunt. Orauì vt amputes opprobrium. Oro insuper *viuifica me*. i. fac me in anima viuificatum per completionem mandatorum: & hoc fac *in æquitate tua*. i. secundum quod æquitas tua exigit. *Ecce* enim *concupiui*. i. valdè cupiui *mandata tua* complere: & hoc tibi est ecce. i. præsens & manifestum. Ideoque quia concupiui, æquitas tua exigit, vt me propter hoc viuifices, cùm sis æquus iudex.

A

VAV, *interpretatur vel ille: vel ille est. Conuenienter ergo Vau versuum sextæ clausulæ principium est, vt ex hoc appareat quatenus hic de illius aduentu sit oratio à fidelibus, qui verè est misericordia Patris, & Filij, et salutio fidelium de Spiritu sancto scilicet.*

Dicitur enim Spiritus sanctus misericordia Patris & Filij eò, quod eius illustratione Pater & Filius misericorditer salutem fidelium operantur. de hoc Spiritu sancto hic collectio fidelium orat, vt in mentem suam specialiter veniat, & sibi facundiam scientiæ & eloquij tribuat, vt infidelibus sibi exprobrantibus rationabiliter respondeat. Orat quoque ne ab eloquio Dei, & à legis custodia vnquam deficiat. Adiungit insuper causas cur hoc debeat obtinere, quod orat. Per hoc autẽ auditores instruit per hæc eadẽ orare. Quia verò de persona Spiritus sancti sit hic oratio, per vim interpretationis huius literæ denotatur. Cum. n. Patrẽ de Filio superius orauerit, vt esset et lex, & hic Vau, inscribatur: quæ & ille interpretatur, idem valet ac si apertè diceretur: Orauì Domine Pater, vt filiũ qui via est iustificationum, mihi legem ponas. Oro vt ille tertius in persona illæ gloriosus: ille magnificus Spiritus sanctus. s. ad me specialiter mittatur. Fierunque nempe cùm ille sic absolutè ponitur, aliquid magnum & notabile denotatur. Si verò aliam huius vocis interpretationem inspiciamus, intentionem huius clausulæ cognoscemus. Cum enim vt dictum est Vau ille est interpretetur, vult hoc innui, quod ille verè est, & ad verum esse iam accedit, in quem Spiritus sanctus, de quo hic orat, specialiter aduenit. Vnde nimirum patens est quod ea intentionẽ hic de aduentu eius orat, vt auditores eius de aduentu orare instruat, vt esse possint. Est autem æquipollens, ac si sic plane dicat. Quandoquidem ille est reuera in quo Spiritus sanctus est, de eius aduentu vos orare vtilissimum est.

Spiritus sanctus misericordia Patris & Filij dicitur.

B

C

Illa.

D

Et.

E *Tveniat super me* &cæt. Istud *Et*, spectat ad alia & quæ posita sunt in sequenti vbi dicit: Et respondebo. &cæt. Et ne

aufe-

auferas &c. Et custodiam &c. Eit autem tale ac si diceret. Oraui Domine Pater, vt Christum qui est via iustificationum, legem mihi ponas,& des mihi intellectum &c. Dixi etiam quod concupiui mandata tua: quod tibi est ecce. Oro quoque Domine cùm hoc sit quod concupiui mãdata tua quatenus & veniat *misericordia tua*.i. Spiritus sanctus super me.i. in superiorem partem meam. s. in animã,& *salutare tuum* veniat super me .i. Spiritus S. qui est saluatio fideliũ, quod est ac si dicat: salutare tuũ Spiritus S. s. veniat super me, & hoc sit ex misericordia tua & salutari tuo. B

Determinat autem qualiter oret, vt veniat in eum,cùm addit, *secundum eloquium tuum*. Quod est ac dicat: Oro vt veniat in me salutare tuum, & hoc secundum eloquium tuum.i. secundum hoc oro vt in me veniat, vt mihi det eloquiũ tuum.s. scientiæ & facundiæ quod ex te est. Est autẽ hoc æquipollens,quasi sic poneret:da mihi Spiritum sanctum, qui me scientia & facundia illuminet. *Et* si salutare tuum in me veniat, qui me facundum faciat:*respõdebo verbum*.i. rationabilem sermonem infidelib⁹ & hæreticis *exprobrantibus mihi*. s. qui mihi propter integritatem fidei & vitæ meę probra & conuicia ingerunt. Verbum congruè rationabilem sermonem dicit. Loquelæ namque hæreticorum vel cæterorum infideliũ, cùm nihil sint nisi ventosa garrulitas,verba dicenda non sunt,sed ventus inanis. Ostendit autem quare tãtoperè oret sibi dari eloquium Dei, cùm sic addit. Idcircò tantoperè rogo Domine,vt veniat in me salutare tuum,quod mihi det eloquium:*quia sperauimsermonibus tuis*. i. quia magnam spem & confidentiam habui, & adhuc habeo in sermonibus tuis: qui si mihi dentur, rationabiliter respondere potero exprobrantibus:vel sic. Respondebo, inquam, verbum exprobrantibus hæreticis & infidelibus. Exprobrantibus dico ideo,quia sperauiin sermonib⁹ tuis, id est, quia spem certam habeo in promissis tuis, expectando bona æterna quæ promisisti. Oro vt mihi detur per aduentum sancti Spiritus eloquium, vt verbum respondeam exprobrantibus. *Et* postquam hoc verbum ad respondendum habebo,oro *ne auferas* .i.ne permittas auferri *de ore meo verbum veritatis*, id est, verum verbum confessionis tui. Ne auferas inquam *vsquequaque*, id est, vllo modo, vlla anxietate tribulationum,vlla deceptione verborum. Quod est dicere. Non solum oro habere in corde verbum confessionis tui, sed etiam oro, vt nulla causa possit ab iniquis auferri ab ore, quin tibi semper confitear. i. te annunciem. Non enim sufficit habere verbum hoc in corde, nisi etiam sit in ore. Nam qui erubuerit me, dicit Dominus, coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre meo. Et Apostol. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Posset dici. Quare oras vt nõ auferatur verbum de ore tuo, eum propter verbum hoc,nisi ablatum fuerit, sis tribulationes passurus. Ad hoc ergo sic respondet. Ideò quæso ne auferatur verbum, propter tribulationes, *quia in iudicijs tuis supersperaui* remissionem. i. propter tribulationes quę iudicia tua dicuntur, eò quod eas iudicas esse pro te patiendas, speraui remunerationem. Et benè dicit,super: ac si dicat. Cùm ex annunciatione verbi tui sperauerim remunerationem, propter tolerantiam ipsarum tribulationum: plus speraui remunerationem, quia si simpliciter verbum annunciarem, & pro eo non paterer. Vel sic. Quia in iudicijs tuis, .i.in tolerantiam tribulationũ super sperauí. i. maiorem remunerationẽ sperauí quã sit ipsa tribulationũ anxietas. Ideoq; oro ne auferas verbũ. Vnde Apostolus: Existimo quod nõ sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Orat autem,ne inimicũ odio habeat aliquẽ in tribulationibus, propter tribulationes: sed plenariè retineat in ipsis tribulatio-

Hæreticorũ loquela mera sunt garrulitates.

Rom.8.18.

nibus

nibus dilectionem Dei & proximi. Quam dilectionem per antonomasiam legem vocat, eò quod in hac tota lex pendet & Prophetæ. Si enim hac lege careret, inutiliter tribulationes sustineret. Iuxta illud Apostoli. 1.Cor.13.3. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Hoc autem sic dicit: Oro ne auferas verbum verum de ore meo, & oro etiam vt in tribulationibus non deficiã à charitate, sed *custodiam semper* inuiolatã *legem tuã*. Determinat quam legem cùm addit: Legem dico duraturam in seculum istud, & *in seculum seculi*, B .i. in futurum seculum charitatem videlicet, quæ nunquam excidit, nec in hoc seculo neq; in futuro. Oratione facta causas adiungit, quibus dignum est quæ orat assequi, cùm dicit. 1.Cor.13.9. *Et ambulabam* &c. Et istud ad alia & sequentia refertur, ac si dicat: Oro vt custodiam in tribulationibus legem tuam. i. charitatem. Et dignum est, vt hæc ex te habeam. Nam cùm ante id tempus in tribulationibus essem, & te de custodia legis huius orarem, iã prout poteram custodiebam ipsam legem charitatis. f. *ambulabam in latitudine*. i. promouebar & perseuerabã in amplitudine charitatis, erga Deũ & proximum. Ideoq; ve quia prout potui eam custodiui, merui vt me plus eam facias custodire. Auget adhuc meritum, cùm sic addit: Et inde contingebat me ambulare in latitudine, *quia mandata tua exquisiui*. i. ex alijs rebus omnibus elegi. Apposita causa, cur debeat ei à Domino legis custodia dari, apponit causam cur sibi debeat dari, ne vsquequaq; auferatur verbum Dei de ore eius. Ideo. f. quoniam hucusque sine confusione verbum hoc *in conspectu regum* locutus est. Hoc autem sic dicit: Oro ne auferas verbum de ore meo & dignũ est, vt non auferatur. Non solum enim in tribulationibus positus *ambulabam in latitudine*, sed *& loquebar* existens *in testimonijs tuis*. Quod est dicere. Loquendo de te, testabar te verum Deum esse. Vel. Loquebar. i. annunciabam testimonia tua. i. præcepta tua existens bene viuendo in ipsis testimonijs tuis, vt auditoribus exemplum tribuam in eisdem testimonijs existendi, ne cùm alijs prædicarem, ipse reprobus efficerer. Loquebar inquam & non in abscondito, sed *in conspectu regum* terrenorũ infidelium, mihi mortem comminantium. Et licet pannosus essem & vilis; tamen *non confundebar*. i. non erubescebam loqui, etsi posset ibi locus esse confusionis. Et ideò adhuc debes non auferre de ore meo verbum verum, & me facere legem tuam custodire: sed ideo etiam quia non solum mandata tua exquisiui secundũ electionem, & non solum loquebar in conspectu regum: sed *& meditabar in mandatis tuis* complendis, vtpotè *quæ dilexi*. Quod est dicere. Meditabar quomodo mandata tua complerem & hoc non inuitus, sed ex dilectione, quia ea valde dilexi. Et non solum meditabar, sed *& leuaui manus meas*. i. promoui & intentas feci affectiones meas *ad mandata tua* cõplenda operatione, vt potè *quæ dilexi*. C .f. non inuitus, sed ex dilectione dictum est à similitudine illius, qui ad aliquid operandum manus leuat. Et sic leuaui manus ad mãdata tua opere complenda, quod *exercebar in iustificationibus*. i. in mandatis tuis quæ complebam. Quod est dicere. Cùm magno exercitio operationis mandata tua opere complebam. Ideoq; maius meritum habeo.

1.Cor.9.26.

ZAI, ducte: *vel huc interpretatur. Qua intentione ergo fidelis collectio oret, in hac clausula septima per huius vocis interpretationem denotatur. Cùm enim oret de promissione beatitudinis, pretendendo merita sua ea intẽtione facit, vt auditores inuitet ad hanc omni intentione & bona operatione suspirare & intendere: ac si dicat. Tu quicunq; bene operaris, huc intende ad quod intendo ad æternam beatitudinem .f. vt quicquid boni facies, intẽtione huius beatitudinis adipiscendæ facias, non pro fauore hominum. Si autem notemus*

eam interpretationem quæ est, duc te: *Idem valet, ac si dicat. Tu quicunque fidelis qui bene operaris, duc te intentione tua ad hoc, ad quod orando me duco & bene operando. s. ad æternam beatitudinem.*

Memor esto verbi &cæt. Quasi diceret. Dixi Domine quod ambulabã in latitudine, & loquebar in testimonijs tuis: & quod meditabar in mandatis tuis: & quod leuaui manus meas ad mandata tua & exercebar in eis. Vnde oro Domine memor esto verbi tui, id est, promissi tui facti *seruo tuo* cui cunque, id est, promissionis beatitudinis æternæ quam promisisti omni seruo tuo te daturum esse, quam oro in me compleas, cùm ego seruus tuus sim. Bene dicit, memor esto, non quod oblitus sit, sed quia cùm modò suos non remuneret, videtur infidelibus hic eos dare obliuioni. Ostendit autem cur adeò oret de completione verbi, cùm addit, Memor inquam esto verbi tui, vt illud in me compleas, *in quo* nempè *spem mihi dediti*. s. per quod me certam spem promissæ beatitudinis habere feciſti. *Hæc* autem spes ex hoc verbo concepta, *consolata est me* deiectum *in humilitate*, id est, maximam mihi dedit saluationis cõsolationem, dum sum in hac humilitate, in hac deiectione mortalitatis & passibilitatis quæ *mea* est: quoniam ego ipse in Adam peccando mihi eam paraui. Et ideò adhuc oro memor esto verbi tui, *quia eloquium tuum*. i. promissum tuum, non solum consolatum est me, sed vt maius quid dicam, *viuificauit me*, scilicet cum iam sim de promisso certus, pro solo promisso videor mihi iam viuificatus. Quid ergo si quãdoque promissum attigero? Ideoque oro memor esto, vt compleas verbum promissionis. Et ecce merita mea, quorum occasione decet te memorem esse. *Superbi* enim antonomasticè. i. impij per superbiam iugũ tuum abijcientes, *iniquè agebant vsquequaque*. i. omnimodo & in se & in proximo videlicet, & à lege tua elongando, & me cæteros; fideles ab eadem lege deuocare multis modis annitendo. Ego autem tamen *non declinaui à lege tua*, eorum exhortationibus & exemplo. Quod est dicere. Licet superbi iniquè agerent, deuocare me cupiendo, tamen eis non acquieui vt declinarem. Et ideò adhuc memor esto verbi tui complendi, quia ego non tradidi obliuioni iudicia tua iusta: sed potius *memor fui iudiciorum tuorum Domine à seculo*. i. ab initio seculi completorum. Quod est dicere. In perenni memoria habui, qualiter ab initio seculi iustis iudicijs tuis sanctos tuos etiam in hac vita remunerueris Noe scilicet & Abraham, & cæteros huiusmodi. *Et* ideò *consolatus sum:* cõfidens etiam quia iusto iudicio me quandoq; remunerabis. Et ideò adhuc dignum est, vt erga me memor sis verbi tui, quoniam, quod perfectissimum est, inimicos diligo, & adeò quod *defectio tenuit me pro* ipsis inimicis *peccatoribus* existentibus. Quod est dicere. Nimia tristitia occupauit me pro inimicis meis peccatoribus, quæ tanta est, vt inde totus in anima tabescã & deficiam. Ideoq; defectio dicitur. Pro peccatoribus inquam *derelinquentibus legem tuam*. Quod est dicere. Ideò pro eis defectionem patior, quia legem tuam derelinquunt, non quia me persequuntur. Et ideò adhuc memor esto verbi tui: quia non solum cum superbi iniquè agebant non declinaui à lege tua, sed & *cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, id est, delectabilia mihi erant mandata tua ad modum rei quæ ex delectatione cantatur. Quod est dicere. Delectabilia mihi erant præcepta tua, quæ iusta sunt. Cantabiles inquam mihi erant: & hoc *in loco peregrinationis meæ*, id est, in hac vita in qua peregrinor à patria, quæ peregrinatio mea est, quam mihi ipse peccando in Adam paraui. Per hoc meritum augmentat: ac si dicat. Adam cùm non esset in pere-

grinatione, non habuit præcepta tua iocunda & delectabilia, mihi autem in peregrinatiõe posito delectabilia sunt. Ideò quoque memor esto verbi tui, quoniã ego *memor fui nocte nominis tui Domine.* i. in tẽpore nocturno, in quo est quietis tempus, & in quo suggestiones illicitæ præcipuè solent suboriri memor fui nominis tui. Vt suggestiones illicitas euaderem: memorans te Dominum esse & creatorem & inobedientium vltorem, vel in nocte. i. in tempore aduersitatis, in quo potest esse defectus, memor fui nominis tui Domine. *Et* per hoc nõ defeci: sed *custodiui legem tuam.* i. præcepta tua ne ea transgrederer. Ostendit aũt ad pondus meriti, & ad exemplum humilitatis hãc memoriam se nõ habuisse ex se, cùm dicit: Memor fui inquam. *Hæc* autem memoria nõ ex me fuit: sed *facta est mihi* à te. Et inde facta est, *quia iustificationes tuas exquisiui*, id est, mandata tua iustificantia ex omnibus rebus alijs quæsiui. i. elegi. Notandum quod non incongruè huic iam expositæ clausulæ inscribatur *Zai*; quæ septima est in ordine alphabeti, vt videlicet per numerum septenariũ denotetur, quod in hac clausula de quiete æternę beatitudinis oratur, cùm dicit: Memor esto, quę per numerum septenarium intelligitur, eò quod in die septima Deus quieuisse legitur: & in die septima in lege veteri quies haberi præcipiebatur per quam quies æterna præsignabatur.

HÉTH, pauor *interpretatur. Quæ nimis ũ non inconuenienter octauæ clausulæ versibus octonis inscribitur, in qua fidelium collectio orat, vt eã Deus doceat iustificationes suas, prætendendo plures causas quibus hoc assequatur. Hoc autem ideo orare denotatur: per* Heth, *quæ pauor interpretatur, quia cum tam in tantum dignitatis ascenderit, vt in superioribus clausulis ostensum est, pauet ne ab hac altitudine aliquo modo decidat: & huius pauoris occasione tanto-*
Prou 28.14 *perè orat.* Beatus. n. homo qui semper est pauidus.

B

C

D

PArtio mea Domine &c. Hæc omnia ferè quæ in hac clausula habentur, præpositæ causæ sunt ad orationẽ, quę in fine psalmi posita est: vbi dicit: doce me iustificationes tuas: quæ sic quidem adaptatur. Oraui, Domine memor esto verbi promissionis tuæ, vt mihi promissam beatitudinẽ æternam tribuas. Ad quam promissionem vt attingam, oro Domine, doce me magis magisq; iustificationes tuas. i. præcepta tua, & secũdum scientiam, & secundũ operationem, quæ iã me docuisti. Et ideò doce me iuxta præcepta tua, quia tu Domine es portio mea. i. te solũ partem elegi, omnibus alijs spretis, & tantam rem electam aliqua occasione peccati amittere timeo. Et ideò adhuc doce me: quia nõ solũ te portionem elegi, sed vt te electum adipiscerer, dixi in corde. i. *Statui custodire legem tuam.* i. complere præcepta tua. Et nõ solum hoc, sed etiam *deprecatus sum in toto corde meo.* i. in tota affectione cordis mei adipisci *faciem tuam* in futuro. i. præsentiam & plenariam tui cognitionem, quæ est summa beatitudo. Vel sic. Deprecatus sum adipisci faciem tuã, & hoc in toto corde meo, i. vt te toto corde in futuro cognoscam, & videam toto corde tibi intentus, non partim lecularibus vt nunc: Deprecatus sum inquam dicẽs sic: O Domine *miserere mei.* i. ex tua misericordia tua mihi da faciem tuam, *secundum eloquium tuum.* i. secũdum quod promisisti per Prophetã dicẽs: Omnes cognoscent me à minore vsque ad maximum. Ideò adhuc doce me, quia non solum statui custodire legem tuam, sed etiam *cogitaui vias meas.* i. cum summa meditatiõe perquisiui, quæ essent viæ meæ. i. viæ mihi vtiles, per quas ad te pertingerem. *Et* sic tandem ab omnibus mundanis contemptis *conuerti pedes meos in testimonia tua.* i. conuerti affectiones meas in præcepta tua, quæ mihi viæ sunt ad te. A similitudine illius, qui à tortuosa via in rectam viam pedes conuertit. Per hoc autem quod vias
Ysay. 35.14

meas

meas cogitaui, *paratus sum* ad resistendum viriliter hostibus & interioribus & exterioribus, *&* sic quod *non sum turbatus* aliquatenus ab ipsis hostibus. Et adeò paratus sum *vt custodiam mandata tua*, opere cõplendo. Diceret aliquis: Dicis te non esse turbatum. Fuit ne locus turbationis? Ad quod sic respõdet. Fuit vtique. *Funes* enim *peccatorum circumplexi sunt me*, .i. fortes laquei qui solẽt homines ad peccata trahere, circumuallauerunt vt ad peccata me traherent. *Et* tamẽ *legem tuam non sum oblitus*, vt in peccata detraherer. Funes pro fortibus laqueis ponit, eò quod ex funibus fortes laquei fiant, ad feras illaqueandas. Funes peccatorum vocat res illas quibus solent homines ad peccata trahi, vt aurum & argentum ad auaritiam, & formosa mulier trahit ad libidinem. Verè non sum oblitus legem tuam: sed in *media nocte*. i. in medio nocturni temporis, in quo est locus quietis, & in quo multum suggestiones illicitæ solent suboriri, *surgebam ad confitendum tibi*, id est, ad laudandum te fundatus *super iudicia*, id est, super præcepta *iustificationis tuæ*, per quæ videlicet obedientes tibi iustificas. Quod est dicere. Ne suggestiones illicitæ me à mandatis tuis retraherent, media nocte ad laudandum te surgebam, & in mandatis tuis persistebam. Circa nempè noctem mediam pro quiete & pinguedine cœnę hesternę in solescente carne solent suggestiones imminere, & castitatem cæteraſque virtutes præcipuas destruere: quod præsignatum est in AEgypto sub Moyse, quando in media nocte AEgypti primogenita destructa sunt ab angelo percutiente. Sicut autem tunc Moyses non stertuit, non segniter egit: sed agnini sanguinis effusione populum Israel ab angelo percutiente liberauit. Ita media nocte suggestionibus ingruentibus, non est torpendum, sed vigilandum & viriliter agendum, & fide passionis Christi, qui verus agnus est, corpus & spiritus muniendus. Vel sic. In nocte media, id est,

Funes sunt peccatorum venenosa.

Exod. 11. 4.

A in aduersitate manifesta, in qua videbar depressus, surgebam ad confitendum tibi, id est, nitebar ad laudandum te, respiciens super iudicio iustificationis tuæ, id est, considerans ipsas retributiones esse iudicia tua, per quarum tolerantiam fideles tuos iustificándos esse iudicas: Ideò adhuc docè me, quia cùm talis sim, vt dixi, non idcircò præfero me minoribus membris tuis, nec arroganter extra consortium eorum me pono, sed magis reputo quod *particeps*, id est, consors *ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*. Quod est dicere. Me consortem esse iudico maiorum & minorum fidelium. Minores timentes dicit eo, quod in initio fidei existentes adhuc timorem seruilem habeant. In istis enim sapientiæ timor Domini. Maiores verò vocat custodientes mandata. Vel particeps sum timentium & custodientium, id est, particeps sum gaudij & mœroris eorum: iuxta Apostolum dicentem. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus: eo contuitu oro quoque Domine doce me iustificationes tuas, quia *misericordia tua Domine plena est terra*; per emphasim dictum est. Quod est dicere. Beneficia misericordiæ tuæ, plenariè sunt in omnibus terrenis creaturis tam in animatis, quam in inanimatis. Ideoque oro & *me* misericorditer *doceas iustificationes tuas*. Misericordia nempè Domini fit quod lapides existunt, arbores & herbæ frondent, & floridæ sunt; Animalia verò viuunt & sentiunt.

Pſal. 110. 10.

Rom. 12. 15.

TETH, excluſio, *vel* bonum *interpretatur. Si verò hanc interpretationem, quæ est* excluſio *diligenter attendamus, hoc videtur innuere, quod hic fidelium massa quæ bonitatem et disciplinam & scientiam doceri se à Domino expetit, omnem à se metum patiendi à excluſit, parata disciplinã tribulationũ pro Domino subire: de qua orat ostendendo, quæ vtilitas ex huiusmodi disciplina contingat. Quia si hanc interpre-*

tationem quæ est bonum, *ostenderemus: hoc notatur, quod hic fidelium collectio docerì à Domino expetit bonitatem & disciplinam & scientiam, ea consideratione, qua Dominus in natura bonus est. Et quia bonitatem iam cum ea fecit, innuitur quoq; hic, ostendi ab eadem massa fidelium disciplinam bonam esse, cum per eam lex oris Domini bona esse videatur. Prætendit quoq; merita hic fidelium collectio, quibus quod orat adipiscatur. Hoc autem totum ea intentione facit, vt auditores ad bonitatem & disciplinam & scientiam inuitet.*

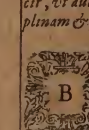

Onitatem fecisti &c. In primo hoc versu est prætentio beneficij iam collati: ex cuius confidentia orat in secundo, qui sic prius exponendus est. Oraui Domine doce me iustificationes tuas. i. præcepta tua, ea occasione quia portio mea es. Et quia media nocte surgebam ad confitendū tibi, & propter alias causas superius positas. Oro etiam Domine *doce me* secundum ipsam experientiam, *bonitatem*. i. suauitatem viuendi secūdum eloquium tuum. i. præceptum tuum. s. da vt suaue mihi sit abstinere à malis, & bene operari: & doce me *disciplinam* subire. i. tribulationes pro te pati, quę disciplina dicuntur, cò quod ad hoc eas permittis tuis fidelibus inferri, vt castigati plenariè discant qualiter obedire tibi debeant: à similitudine discipuli, qui ad hoc flagellatur vt plenariè discat. Disciplina quippe componitur à disco. scis & plenariè. Tribulationum autem aduersitas tunc est fidelibus disciplina, cum eis libēter patientibus est correctio. Cæterùm si inuiti patiantur, neque disciplina illis est neque correctio. *Et* doce me per exhibitionem, *scientiam* arcanorum tuorum. s. da mihi scientiam, vt sciam quid agendum sit, & quid non: & quid de re intelligendū, & quid non. Aliud nimirum est abstinere à malis & bene operari, & aliud est scire à malis esse abstinēdum & bene operandum. Per hęc tria verba quæ ponit denotari possunt quatuor animæ virtutes principales, de quibus adipiscendis hic oratur. Per bonitatem. n. temperantia & iustitia quæ ad bonum opus spectant, intelliguntur. Vix enim à malis temperatur, quin ad bonum opus quod est effectus iustitiæ, insistatur. Per disciplinā verò fortitudo accipitur, cò quod in disciplina tribulationum fortitudo constantiæ sit habenda. Per scientiam autem prudentia manifestè designatur. Dico doce me bonitatem & disciplinam & scientiam. Hoc autem eo contuitu oro & hac confidētia, quia iam feci sti cum seruo tuo. i. feci sti mecum: ideo quia seruus tuus sum bonitatem viuendi secundum verbum tuum. Quod est dicere. Inde certus sum q; ea quæ oro mihi dabis, quoniam hoc beneficium mihi iam contuli sti, vt facias suaue mihi esse viuere secundum præceptum tuum, à malis abstinendo, & benè operando. Et ideo oro doce me bonitatem & disciplinam & scientiam: *quia mādatis tuis credidi*. i. credidi æternā remunerationē & cætera, quæ propter mandatorum tuorum completionē promittūtur vera esse: ac si dicat: Dignum est vt hæc me doceas, quia nō reputaui falsa ea quę fidelibus promittuntur, pro mandatis tuis complendis, sed ea vera & certa esse reputaui. Vel credidi me mandatis tuis, id est, deuoui & cōmisi & subieci me præceptis tuis, vt secundum eorum institutionem me haberem, ad similitudinem fidelis famuli, qui se penitus legibus Domini sui credit & subijcit, vt illius voluntates omnes suis præferat voluntatibus. Ecce prætentio meriti. Quia de disciplina oraueret posset dici: de bonitate & scientia adipiscenda vtile est orare: sed mirum videtur, quare de disciplina tribulationum oras, cùm ea inutilis videatur & asperrima? Ad hoc ergo respondet, ostendendo quæ vtilitas ex hac disciplina contigerit, sic: Oraui Domine vt des mihi disciplinam: de qua nimirum, vt adhuc detur orandum est, cum ex ea data mihi iam

Quatuor principales animæ virtutes.

1 Iustitia. 2. Temperantia. 3. Fortitudo 4. Prudētia.

vtili-

vtilitas acciderit. *Priusquam*.n.*humiliarer*.i. affligerer ab huiusmodi disciplina, *ego deliqui*. Et *propterea* quia humiliatus sum ego, ab ipso delicto correctus, *eloquium*.i. præceptum *tuū custodiui*. Quod est dicere. Talis vtilitas inde mihi contigit quod cū prius deliquerim, non custodiendo eloquium tuum, pro humiliatione hac tribulationum correctus deinceps, præceptum tuum complendo custodiui. Orat aūt hīc quod superius orauit; sed ex alia occasione, sic. Orauit Domine doce bonitatem & disciplinam & scientiam ea occasione, quia bonitatem feciſti cū me seruo tuo: & quia mandatis tuis credidi, oro etiam adhuc istud idem alia occasione. ſ.ô Domine doce me secundum rei experientiam iustificationes tuas. i. bonitatem & disciplinam & scientiam, quę dicūtur iustificationes tuę, eò quod per eas fideles tuos iustificas: doce me inquam, & vt merita mea prętermittam ea occasione hoc oro, quia *bonus es tu* in natura, *& in bonitate tua*, id est, in consideratione bonitatis tuæ *doce me iustificationes tuas*. Adiungit quoque merita cùm addit: Doce me inquam: & ecce quare dignum sīt, vt me doceas. *Iniquitas*.n. *superborum*.i. impiorum cōtra te per inobedientiam superbiētium *multiplicata est super me* opprimēdū. Quod est dicere. Nō eis sufficit, q̄ in se malè agūt: sed adeo quoq; iniquitatem suā multiplicent, vt me tribulationibus opprimēdo à statu sanctitatis meæ diuertere satagant. *Ego aūt* licet iniquitas eorum esset ita multiplicata, non destiti à mandatis tuis: sed *in toto corde meo*.i. in tota affectione cordis mei *scrutabor mandata tua*: ac si dicat. Ideò dignus sum vt me doceas, quia licet super me iniquitas superborum multiplicata sit, non tamen à scrutatione mādatorum tuorum cessaui. Non autem ad horam eorum iniquitas ita multiplicata est, sed cum perseuerantia. *Coagulatum* enim *est*. i. induratum est *cor eorum* in hac iniquitate *sicut lac*.i. ad modū lactis. ſ. sicut lac cum prius acidum fiat, postea coagulatur & durescit; Ita ipsi cum prius in iniquitate mihi acidi facti sint, in hac eadem iniquitate perseuerando, quasi duri & immobiles facti sunt. Coagulatum iniquam est cor eorum! *ego verò* cum sic essent contra me coagulati, vt à meditatione legis tuæ me retraherent, tamen indesinenter *legem tuam*.i. præcepta tua *meditatus sum*. Quia de persequutione iniquorum, quæ disciplina Domini est, egerat: ne videretur inde quasi cōquerendo egisse, ostendit hanc persequutionis humiliationē sibi bonam esse, cùm sic addit: Dixi Domine quia multiplicata est super me iniquitas superborū, & quia coagulatum est sicut lac cor eorum. Ex hac iniquitatis persequutione non conqueror, quia *bonum*.i. vtile *est mihi quod humiliasti me*. i. hoc vtilissimum reputo, quod tu voluisti me humiliari & affligi iniqua persequutione superborum. Exponit autem ad quid hoc sit vtile cùm sic addit: Humiliasti inquam me ad hoc, *vt* per hanc *humiliationem* magis magisq; *discam* mandata tua: à similitudine discipuli, qui ad hoc flagellatur vt castigatus melius discat. Et ideò quoque reputo bonam hanc humiliationem, quia per eam *bonum*.i. bona res facta est *mihi*, scilicet chara & iocunda facta est mihi *lex oris tui*, id est, lex filij tui, noua lex videlicet, quam filius tuus dedit, qui os tuum dicitur, eò quod per eum incarnatum voluntatem tuā humano generi reuelasti. Quod est dicere. Hoc in me humiliatio effecit, vt lex tua noua quæ quibusdam videtur iniocunda, mihi cara videatur & iocunda: & hoc *super milia auri & argenti*, .i. super copiam multiplicem omnium diuitiarum secularium, quæ per has duas partes preciosissimas, per aurum videlicet & argentum denotantur. Cūm autem post *aurum* ponit *argentum*, non ideo facit, quod sit auro preciosius, sed quia hæc duo simul pretiosiora sunt quam vnum duntaxat.

Filius cum sit Patris dicatur.

IOTH principium *interpretatur. Vnde colligitur, quod hic fideliũ collectio erat in se recreari quod in principio Deus in ea creauit, & in Adam destructum est. Nam cum in principio factus esset homo rationalis in anima ad imaginem Dei, & innocẽs & iustus ad similitudinem Dei, & hoc in eo debilitatum sit per Adam orat Deum constitu illius beneficij, quod in eo in principio creauit, vt illud idem in eo recreet. s. vt det ei rationabilem intellectum, qui per Adam in eo debilitatus est. Ostendit autẽ quoniam inde timentes eum lætabuntur, vt ex hoc magis quod orat assequatur. Et addit et tam merita sua & pro inimicis orat, vt magis impetret. Orat quoq; de gloria immortalitatis & impassibilitatis quam in Adam amisit. Hoc autem ea intẽtione facit, vt ad hoc idem orandum attrahat auditores. Et notandum, quod quamus superius orasset de adspiscenda scientia, & hic oret de intellectu, quæ idẽ esse videntur, nihil tamen impedit, cùm alia causa hoc oret. s. causa illius beneficij, quod in principio creationis est constitit. Quod in principio psalmi demonstrat cum sic ponit.*

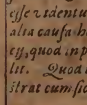

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Da mihi intellectum, vt discã mandata tua. Ac si dicat: Oraui Domine iuperi, vt doceres me scientiam, ea consideratione quia bonitatem fecisti cũ me seruo tuo, & quia mandatis tuis credidi. & quia bonus es tu in natura. Nunc quoque alia consideratione illud idem expeto: Da videlicet mihi secundum promotionem intellectum rationabilem, qui debilitatus est per Adam, vt intellectum hunc habendo discam magis & magis mandata tua. Hoc autem ea consideratione oro, quoniam in principio in Adam manus tuæ fecerunt me, quantum ad animam, quam rationis perfectè fecisti capacem, & plasmauerunt me de limo terræ, quantum ad corpus, quod esset immortale & impassibile, nisi Adã peccasset. Plasmare nempè dicitur cùm aliquid ex qualibet informi materia formatur, vt ex limo terræ corpus Adæ formatum est. Vtrum autem anima vel angeli ex aliqua materia formati fuerint, incertũ esse beatus Augustinus asserit. Quod dicit manus tuæ plasmauerũt me, non est occasio quantum ad illam orationem quæ mox sequitur, cùm dicit. Da mihi intellectum, sed quantum ad hoc quod in sequentibus ponitur, vbi dicit. Veniant mihi miserationes tuæ: sed quod dicit manus tuæ fecerunt me, quantum ad animã bene ad hanc præsentem orationem occasio est. Quod verò dicit se in anima manibus Domini factum, non ideo dicit quod aliquid Dominus in mundi creatione manibus fecerit. Solo namq; voluntatis imperio cuncta creauit, sed à similitudine dictum est. Cùm enim apud homines illa opera quæ magna & digna sunt, ambabus manibus soleant fieri, non vna manu tantum; ab ea similitudine homo dicitur manibus Dei factus, vt ostendatur magnum & dignum opus fuisse. Cùm autem se dicit manibus Dei factum, non dicit hoc ad iactantiam, sed ad ipsius creatoris laudem, qui tantum opus facere potuit. Est autem hoc tale ac si diceret. Idcircò oro Domine intellectum in me recreari, quia considero quod in Adam in principio animam meam adeo dignam creasti, vt capax esset intellectus rationalis: nec iniustum est si id in me expeto recreari, quod in principio in me misericordia tua creauit. Non n. illud peto quod à natura mea sit alienum, sed id potius ad quod naturaliter habendum idoneus creatus sum. Vt autem magis valeat impetrare quod orauit, quis inde si impetrauerit, sequatur effectus ostendit, sic. Da inquam mihi intellectum. Quod si fit, illi *qui* iam *timent te*. i. qui iam in fide positi timorem tui habent, *videbunt* interiori visione rationis meæ *quia in verba tua*, id est, in præcepta tua promotus *superspe rauit* in ipsis mãdatis. id est, sperauit remunera-

Manus non operatur Deus.

Plasmare quid sit.

nem in prælatione ipſorum manda-
torum , & hoc ſuper hoc quam dici
poſſit aut intelligi : & ea occaſione
Lætabuntur, bene operando. Cùm po-
nit, lætabuntur, idem valet ac ſi po-
neret, benè operabuntur, eò quod
lætari ſit effectus benè operandi. Eſt
autem hoc ac ſi diceret. Ideò da mi-
hi intellectum complendi mandata
tua, quia ſi in complendis mandatis
tuis intellectum habuero, fideles tui
qui iam timentes te ſunt, conſide-
rando rationis intuitu me in man-
data tua intendere, occaſione huius
conſiderationis, & ipſi in mandatis
tuis intellectum habendo, exemplo
mei benè operabuntur. Quod eſt di-
cere. Hoc in eis viſio mei intellectus
operabitur, vt & ipſi intellectum ha-
bentes benè operentur. Nec mirum
quidem ſi viſio intellectus & bonæ
operationis ſanctorum in ipſis vi-
dentibus, intellectum & opus bo-
num operetur, cùm vt Beatus Hie-
ronymus affirmat, quoddam ani-
mal ſit, viſio cuius à paſſione icteri-
ca videntes curet. Orat autem iſtud
idem quod occaſione principij ora-
uit ex miſericordia conſequi, confi-
tendo humiliter ſe per Adam iuſto
iudicio Dei intellectus ſublimita-
tem amiſiſſe, cùm dicit. *Cognoui Do-
mine* &cæt. Verſus autem qui hunc
ſequitur ſic præpoſteratè legitur.
Oraui Domine vt des mihi intelle-
ctum ea conſideratione : ſcilicet, *fiat*
mihi *miſericordia tua* efficax ad hoc
vt conſoletur me. Quod eſt dicere.
Conſolare me ex miſericordia, dan-
do mihi intellectus ſublimitatem,
quam per Adam amiſi, quæ reddita,
magna mihi erit conſolatio. Con-
ſoletur, inquam, me miſericordia
tua: & hoc non ex meritis meis oro,
ſed conſoletur me *ſecundum eloquium tuum*, id eſt, ſecundum pro-
miſſum tuum factum *ſeruo tuo* Chri-
ſto, qui tibi fuit in omnibus obedi-
ens. Quod eſt dicere. Conſolare me mi-
ſericorditer, quod Chriſto filio tuo
promiſiſti, quatenus per obedien-
tiam mortis eius, fidelibus tuis cõſo-
lationem eſſes allaturus. Ideò verò
A oro ex miſeritordia & ex promiſſio-
ne tua conſolationem, quia *cognoui Domine quod iudicia* tua quibus Adã
exæcaſti, *æquitas* ſunt emphaticè .i.
valdè æqua ſunt : & etiam cognoui
quod *in veritate tua* .i. in vero iudi-
cio tuo & æquo *humiliaſti me* .i. de-
ieciſti me à ſublimitate intellectus.
Quod eſt dicere. Ideò intellectus cõ-
ſolationem ex miſericordia & pro-
miſſione tua adipiſci expeto, quia
cognoui quatenus Adam & ego hoc
iuſto iudicio tuo amiſimus, & hoc
meritis meis recuperare nõ poſſum.
B Poſtquam de intellectu adipiſcendo
orauit, orat quoque de adipiſcenda
in futuro gloria corporis, cùm dicit;
Veniant mihi miſerationes tuæ & viuam. Hoc autem ad illud iungitur
quod ſuperius poſuit. Manus tuæ
plaſmauerunt me : ſic. Oraui Domi-
ne vt ea conſideratione quod ma-
nus tuæ in anima fecerunt me intel-
lectualem, recrees intellectum in
me. Oro quoq; quandoquidem hoc
beneficium in principio mihi con-
tuliſti, quod manus tuæ quantum ad
corpus me adeò dignum plaſmauc-
C runt, vt immortalis eſſem & impaſſi-
bilis, niſi Adam peccaret : vt ve-
niant mihi in futuro miſerationes
tuæ, id eſt, beneficia miſericordiæ
tuæ, quæ per Adam amiſi, ſcilicet,
vt immortalis ſim & impaſſibilis, &
in carne conſpicuus, & cætera bene-
ficia obtineam plurima & inenarra-
bilia, quæ ſaluandi ſecundum cor-
pus obtinebunt. Veniant, inquam,
mihi miſerationes tuæ, & ſic viuam
non moriturus in æternum, qui
nunc in corpore mortalis ſum. Vt
D autem has miſerationes obtineat
meritum prætendit, cùm ſic addit.
Ideò Domine veniant mihi miſera-
tiones tuæ, *quia lex tua meditatio mea eſt*, id eſt, quia meditor in lege tua
complenda. Facta oratione pro ſe,
orat etiam pro inimicis vt erubeſcãt
& conuertantur, & per hoc magis
meretur adipiſci quod de ſe ſupe-
rius orauit. Vnde ſcriptum eſt. Qui
pro alijs orat, pro ſemetipſo labo-
rat. Hanc igitur orationem ſic facit:

Orans pro alijs.

Orauí Domine pro me dicens : veniant mihi miserationes tuæ , oro quoque pro superbis persequentibus me, vt videlicet ipsis miserationes tuæ veniant: *confundantur* .i. erubescant de iniquitate sua *superbi , quia fecerunt in me* .i. contra me *iniquitatem*, annitendo me per tribulationes à statu sanctitatis meæ deijcere , & hoc *iniustè* .i. sine causa. Quod est dicere. Illi qui me persequuti sunt non ob aliquam culpam meam , sed ex sola superbia , vt me sibi conformarent , erubescant de hoc quod sic persequuti sunt me. Notãdum quod dicit iniquitatem fecerunt iniustè, videtur enim innuere , quod quædam iniquitas fiat iustè. Si verò quãtum ad nouam legem consideremus, quæ præcipit inimicos diligere, omnis iniquitas .i persecutio fit iniustè Cæterùm si ad veterem legem recurramus , concedit iustè dari dentem pro dente. Quod si ad sæculares leges, in quibus institutum est de inimicis vltionem sumere : illa iniquitas .i. persecutio fit iustè, quæ fit ob aliquam causam. Illa verò fit iniustè, quæ sine causa fit. De qua iniusta iniquitate hoc dicit , iniustè iniquitatem fecerunt in me quæ longe peior est quam si iustè fieret. Iniquitatem, inquam , iniustè fecerunt in me : *ego autem* pro eorum iniusta persecutione non defeci : sed *exercebar in mandatis tuis* magis & magis , & secundum scientiam & secundum operationem. Confundantur, inquam, superbi & confusi *conuertantur* de iniquitate sua *mihi* conformandi , & *ti mentes te* , efficiendi qui modo non timent , & illi *qui* iam *nouerunt testimonia tua* .i præcepta tua, scilicet, qui iam fideles sunt , non tamen in tantum perfecti sicut ego mihi confirmentur , sed videlicet vt perfecti fiant , magis magisque in mandatis Domini exercendo se. Vt autem dignus sim quem illi qui nouerunt testimonia tua imitentur , non solum oro vt non peccem in opere & in lingua , sed illud etiam oro quod perfectissimum est , videlicet *fiat cor meum immaculatum* , vt non maculetur aliqua cogitatione criminalis delicti , & hoc fiat *in iustificationibus tuis* .i. per iustificationes tuas , scilicet , quia per se non potest immaculatum effici , fiat te iustificante immaculatum. Iustificationes pluraliter ponit quantum ad plures emundationes plurium cogitationum illicitarum. Fiat, inquam , cor meum immaculatum , *vt non confundar* .i. non erubescam in conscientia mea. Erubesceret enim in conscientia mea , si maculatum esset cor meum.

RAPH , curuati sunt , *interpretatur. Quæad hoc vndecima clausulæ versibus octonis inscribitur , vt ex hoc appareat ,quoniam fideles qui sub nimio tribulationum pondere curuati sunt & anxiati , ad æternam vitam suspirates , iam dissolui & esse cum Christo expetunt , prætendendo causam in primo psalmi , quare dignum sit vt iam vitam æternam adipiscantur. Cæterum quod adhuc oportet eos tribulationes plurimas pro Christo pati , antequam à carne soluantur , orant fideles vt eos ipsis tribulationum anxietatibus adiuuet ,ne deficiant. Hoc autem ea intentione faciunt, vt cæteros fideles in tribulatione positos , & ad æternam vitam suspirantes , instruãt : vt cum hoc sit quod tam citò dissolui non possint , & esse cum Christo , non tamen tanto tribulationum deficiant , sed à Deo consolationis auxilium expectent.*

DEfecit in salutare &c. In tribus primis huius clausulæ versibus prætendit meritã sua , per quæ se dignam ostendit attingere mansa fidelium ad æternam vitam, ad quam in quarto versu suspirat , cũ dicit. *Quot sunt dies serui tui* &c. Qui versus prælegendus est , & sic superioribus adaptandus. Dixi Domine quod superbi iniustè iniquitatem persecutionis fecerunt in me , pro quibus orani, vt confunderentur & conuerterentur, qui tamen nolentes conuerti , me

assiduè

assiduè pondere tribulationum incuruant & afficiunt; ideoque Domine *quot sunt dies* afflictionis mei *serui tui* existentis, id est, per quot dies permittes me seruum tuum adeò vehemèter affligi? *Quando* erit hoc quod *facies* mihi iustum *iudicium de persequentibus*, scilicet, vt me carne solutum iustè remuneres æterna vita pro eorum iniustis persequutionibus. Hoc autem quod ex nimia desiderij affectione quasi sub interrogatione ponit, æquipollens est ac si sic enunciatiuè orationem faceret. Quandoquidem Domine persequentes me nolunt confundi & conuerti, sed me grauiter & assiduè persequuntur: oro abbreuia dies afflictionis meæ, & æterna vita me iustè remunera. Et dignum est, vt hoc mihi facias. *Defecit* enim ab omni appetitu temporalium *anima mea* tendens omni affectione *in salutare tuum*, id est, in saluatorem tuum Dominum Iesum obtinendum. Quod est dicere. Omni amore & appetitu sæcularium rerum postposito, solum Dominum Iesum adipisci appeto, illius frui præsentia in cœlis, post carnis resolutionem ardeo: ideoque dignum est vt abbreuies dies serui tui. Defecit, inquam, anima mea tendens in salutare tuum, *& tendendo in verbum*, id est, in salutare *tuum*, in filium tuum Dominum Christum, in ipso *superesperaui*: in ipso beatitudinem obtinere sperauí super hoc quam dici possit aut intelligi: ideoque dignum est vt dies meos abbreuies, & me remuneres. Vel in verbo tuo superesperaui, id est, magis & magis speraui remunerationem, id est, cum nudiustertius speraßem, heri magis speraui, & hodie adhuc magis spero. Non solum autem anima mea defecit ab appetitu temporalium, tendendo in salutare tuum, sed etiam *defecerunt* ab omni reliquo intellectu *oculi mei* interiores, oculi, scilicet, rationis respiciendo solummodo *in eloquium tuum*, id est, in filium tuum, qui eloquium tuum dicitur, cò quod per eum omnibus secreta tua locutus es. Quod est dicere. Ab omni sæculari intelligentia rationem meam abstinui, & ad intelligendum te omnem meæ rationis intuitum verti; ideò dignum est vt dies meos abbreuies, & me remuneres. Notandum quod diuersissimum est, quod superius dixit, animam defecisse ab appetitu, & quod hîc dicit oculos rationis defecisse ab intellectu. Longè nempè aliud est appetitus & aliud intellectus. Defecerunt, inquam, oculi mei *dicentes*, id est, me dicere compellentes, scilicet, qui me ad hoc rationabiliter cogunt, vt ex nimio desiderio tibi dicam. O Deus *quando consolaberis me*, carnem meam resoluendo, & sic me à tribulationibus eximendo, & æterna vita me remunerando. Hoc autem quod ex ardore desiderij suspensiuè ponit, idem valet, ac si taliter oraret. Quia de Christo quantus sit intelligo, ex parte ad eum pertingere suspiranꝫ, oro Domine me in tribulationibus desolatum citò consolare, à carne resoluendo, & ad eius præsentiam me trahendo. Et ideò quoque Domine abbreuia dies meos, & fac mihi iudicium de persequentibus me, *quia factus sum sicut vter* positus *in pruina*, scilicet, non factus sum cõparabilis vtri posito in æstu, qui ex nimia ariditate dirumpitur & inutilis est ideò ad vinum capiendum, sed comparabilis sum vtri posito in pruina, id est, in frigida aqua vbi refrigeratur, ne ab æstu arescat & dirumpatur: ideoq; quia humidus est ex ipsa pruina, habilis est ad vinum, vel ad quemliber humorem recipiendum. Quod est dicere. Sicut vter in pruina positus & ab æstu semotus & refrigeratus, vtilis est ad vinum nouum in se recipiendum; ita etiam ego per iciunia & vigilias & orationes à vitiorum æstu refrigeratus, ne ab ipso corrũpar, habilis sum ad mandatum legis nouæ suscipiendum & obseruandum. Pruinam quidem dicimus non aquã illam, quę ex nimio gelu induruit in glaciem, sed frigidissimũ rorẽ in vere vel autũno

Aliud est appetitus, aliud intellectus.

qui

qui aliquantulum congelatus est: & ideò adhuc debes mihi facere iudicium de persequentibus me: quia *non fum oblitus iustificationes tuas.* Quod est ac si dicat. In memoria habui iusta præcepta tua, vt ea opere compleam. Hoc verò totum idem valet ac si diceret. Non solummodo ad mandata tua recipienda idoneus existo, sed ea inquantum possum opere compleo. Per hoc autem quod dicit se refrigeratum à vitiorum æstu sicut vtrem, se habere innuit temperantiam. Per hoc verò quod se dicit non esse oblitum iustificationes Domini instantiam benè operandi se habere ostendit. Ostensis meritis, ostendit necessitatem orandi, cùm sic addit: Ideò Domine suspirans ad vitam æternam dico, quot sunt dies &c. quia vtile mihi est abbreuiationem horum dierum orare, cùm in magno periculo positus sim. Nam vt *laqui* me deuocarent à lege tua, *narrauerunt mihi fabulationes* .i. vana verba & inutilia de sæculari felicitate expetenda: quæ cum falsa sint & infructuosa, nihil aliud quam fabulationes sunt dicenda. Narrauerunt inquã, mihi fabulosa verba, ad hoc, scilicet, vt ea verà crederem & sacrosancta. *Sed* illæ fabulationes *non* sunt à me reputatæ tales, *vt* est *lex tua* .i. qualia sunt mandata tua. *Omnia* nãq; *mandata tua veritas* sunt per emphasim .i. verissima sunt. Quod est dicere. Non sunt reputatæ eorum fabulationes à me, qualia sunt mandata tua. Mandata enim tua reputaui verissima, fabulationes verò falsissimas. Quoniam ergo per fabulationes suas incorporare sibi me non potuerunt, ipsi *iniqui persequuti sunt me* tribulationibus corporis, vt saltem vi me deficere compellerent. Ideò igitur oro & obsecro te Domine, vt cùm hoc ad præsens esse nequeat, vt resoluat, & sim cum Christo: ad quod valde suspiro, saltem *adiuues me* auxilio constantiæ, ne in persecutionibus deficiam. Necesse est autem & dignum vt me adiuuari orem, & vt adiuues. Quia *paulo minus consummauerunt* &c. id est, penè peregerunt in me quod inceperunt, ponendo me à sublimitate sanctitatis meæ *in terra*. i. in terrenis: in vitijs, scilicet. Quod est dicere Ideò me necessarium est orare adiutorium tuũ, quia tanta mihi infertur ab iniquis persecutio, quod pœnè hoc in me effecerunt ad quod intenderunt, vt me sibi conformarent in vitijs. Quia verò dixerat pœnè consummauerunt, ne videretur eis in aliquo consensisse, remouet hoc sic. Persequuti sunt, inquam me, & sic quod pœnè consummauerunt. *Ego autem non dereliqui mandata tua*, aliquo modo eis consentiendo: ideoque dignus sum adiutorio. Cùm dicit pœnè consummauerunt, orandi necessitatem ostẽdit. Cùm verò dicit: ego autem &cet. meritum impetrandi prætẽdit. Quoniam ergo tanta est persecutio & nõ dereliqui mandata tua, *viuifica me* magis & magis in virtutibus, & hoc *secundum misericordiam tuam*, id est, secundum respectum misericordiæ tuæ: & viuificatus, perseueranter *custodiam testimonia oris tui*. i. præcepta quæ os tuum Christus videlicet filius tuus custodiri instituit.

LAMECH, cor *siue* seruus *interpretatur. Quæ ad hoc huius claus. æ versibus inscribitur, vt ex ea palam sit quatenus fideles hic agentes ad instructionem minorum serui Dei fidelissimi sunt, & verè cor habentes rationabile: cùm affirment se iustificationes Dei in æternum non oblituros: & cur eas non obliuiscẽtur plures causas ostendunt, & orant vt saluentur à Domino, ne ab his iustificationibus deficiant. Congruè quidem serui Domini esse fideles, & cor habere dicuntur, qui se sic firmiter & veraciter in præceptis Domini perseueraturos promittunt. Illi namque neque serui Domini sunt, neque cor habere videntur; sed potius vecordes & insani dici possunt, qui mandata Dei contemnunt.*

IN æternum Domine verbum tuum permanet in cælo. In quatuor primis huius clausulæ versibus præponit causas ad illud quod in quinto versu promittit, qui prælegendus est, & sic superioribus coniungēdus. Dixi superius Domine, quod non dereliqui mandata tua: de cætero quoq; promitto, quod vsq; *in æternum* .i. nullo tempore *obliuiscar iustificationes tuas*. i. præcepta tua, vel non obliuiscar iustificationes tuas tendēs per ipsas in æternum .i. in æternitatem: & ea considerationē nō obliuiscar, quoniam ô Domine verbum tuum .i. præceptum tuū permanet in cœlo in æternum: permanet semper sine fine insuper cœlestibus rationabilib' creaturis. Quod est dicere. Cùm considerem cœlestes spiritus sine fine præceptuum tuum obseruare, occasio mihi est, vt & ego præcepta tua nunquam obliuiscar, sed ea semper obseruē: & ideò quoq; non obliuiscar, quoniam considero quatenus *veritas tua* .i. præceptum tuum veriſſimum, quod per emphasim veritas dicitur, permansit in generatione fideliū veteris testamenti, ab Abel iusto vsq; ad tempus Christi. Et eadē veritas tua permanet in generatione fideliū noui testamenti, à tēpore Christi vsq; ad finem mundi. Posset quęri, cùm hoc sit quod ad eos auctor mendacij diabolus de cœlo præcipitatus descenderit: qui eos mendaces facere omnino grassatur, & cū hoc sit quod primò valdè mobiles extiterit, quomodo ad hoc peruenerunt, vt sic firmi sint vt diuina veritas permaneat in eis. Ad hoc igitur ostendendum respondet sic. Per hoc *in generatione & generationē* permanet veritas tua, quod tu per fidē & charitatem & spem *fundasti* .i. firmam feciſti illam generationem & generationem terram tuam existentē. Quod est dicere. Cùm prius mobilis esset ad modū maris, & ad omnem suggestionis impulsum facilè cedens, tu feciſti eos fundatos & firmos & immobiles ad modum terræ, quæ pro grauitate sua elementum est immobile, vel fundasti eam sic vt esset terra tua fructifera. Vel sic. Fundasti illam generationem & generationem prius *terram*, scilicet, cum prius esset terrena, terrenis bonis inhiando fundasti eam in virtutibus, & sic feciſti spiritualem donis spiritualibus inhiantem. Fundasti, inquam, terram, & te fundante *permanet* in eis veritas tua, ideoq; quod considero generationem & generationē veriſſimum præceptum tuum non obliuiſci, non obliuiscar & ego. Fundasti, inquam, terram. Quę terra te fundante dies effecta est, clara videlicet in virtutibus & intellectu ad modū diei: & *dies* hæc *perseuerat* in claritate sua vt nunquam ab ea deficiat: & hoc *ordinatione tua* .i. per ordinationem dispositionis tuæ. Vt igitur & ego dies sim, & in claritate perseuerem, non obliuiscar mandata tua iusta & veriſſima. Dico Domine quod mandatum tuum est in cœlo, & in generatione & generatione: & cùm sit in his omnibus æterna memoria verbum .i. mandatum tuum, omnia hæc seruiunt tibi complendo præceptum tuum: & quoniam hæc *omnia seruiunt tibi*, vt & ego tibi seruiam non obliuiscar in æternum iusta præcepta tua: sed ea semper complebo. Vel sic vt sit ostensio à toto. Non est mirum si dies ordinatione tua perseuerat, quoniā adeò potens es, quod omnia .i. omnes creaturæ seruiunt tibi, complendo præcepta tua. Ideò quoq; non obliuiscar iustificationes tuas. i. præcepta tua, quia *nisi* ideò remansisset *quod lex tua meditatio mea est*, id est, nisi ideò quia præcepta tua meditatus sum, quæ & adhuc meditor, tunc quando iniqui persecuti sunt me, vt in superiori clausula est ostensum: *fortè*, id est, stultitia & improuidentia mea *periissem* in morte animæ *in humilitate mea*, id est, in deiectione persecutionis meæ. Quod est dicere. Ideo non obliuiscar iustificationes tuas, ne in persecutione peream deficiendo, sicut ego iam periissem, nisi ea in continua

medi-

meditatione habuissem. Et ideò insuper *in æternum non obliuiscar iustificationes tuas*, quin eas pro posse meo compleam: *quia* iam *viuificasti me* existētem *in ipsis* .i. quia hoc iam est mihi magna iustificatio, quod in eis persisto. Quoniam ad perseuerādum in his iustificationibus per se non potest sufficere, orat Deum vt eum saluum faciat, ne ab his deficiat sic. Non obliuiscar, inquam, iustificationes tuas, à quibus iustificationibus ne ob aliquam persecutionem desistam & sic peream: Oro Domine *saluum me* fac, dando mihi constantiam, & dignū est. Ego enim qui hoc expeto, *tuus sum*, & tibi soli subditus sum, non vitijs. Non possum enim duobus Dominis seruire, & in hoc apparet quod tuus sum, *quoniam iustificationes tuas* tantùm *exquisiui* à. iusta præcepta tua ex omnibus alijs rebus quæsiui, elegi, & inuestigaui. Necesse est autem orare me vt saluū me facias, ne deficiendo peream. *Me* enim *expectauerunt peccatores* .i. mihi diu insidiati sunt iniqui antonomasticè peccatores, *vt perderent me* in anima, faciendo deficere à iustificationibus tuis per assiduas persecutiones. Saluum me fac, inquam, vt perseuerem in præceptis tuis: quod ideò postulo, quia *intellexi testimonia tua*, .i. præcepta tua. Quod est dicere. Ideò tantoperè oro hanc salutem adipisci, vt perseuerem in præceptis tuis, quoniam intellexi quam tamen digna sunt in sui natura: & ideò etiam oro vt me saluum facias in mādatis tuis perseuerare faciendo, quia *vidi finem omnis consummationis*. i. vidi ratione mea ad quem finem deuenturus est ille, qui in omnibus præceptis tuis consummatus est. Quod est dicere. Ideò in mandatis tuis consummatus esse secundum perseuerantiam expeto, quia cognoui quod qui cōsummatus est in omnibus præceptis tuis, ad finem per hoc deuenier. i. ad æternam beatitudinem, quę finis dicitur, cò quod vltra eam nihil fideles expetent: ad similitudinem viatoris, qui non vltra tendit post-

A quam ad propositum itineris finem peruenit: & ideò quoq; oro saluum me fieri perseuerando in mandatis tuis, quia *mandatum tuum* omne *latum* est *nimis*: scilicet non videtur mihi angustum ac arduum & difficile ad peragendum ad modum angustæ viæ, quæ difficilior est ad eūdum, sed videtur mihi latum & iocūdum, delectabile & facilè ad peragendum: ad similitudinem latæ & planæ viæ quæ facilior est ad eundum. Vnde Prosper:

B *Et tamen hi calles, quos mundi vana pauescunt,*
Quædam magnificis æquora sunt animis.

MEN viscera *vel ex ipsis interpretatur. Vnde per* men, *quæ huic toti inscribitur clausulæ, lex Dei designatur, quod fideles hic agentes ex ipsis intimis visceribus legem Dei dilegunt intima charitate, quæ per viscera intelligitur, eò quod interiora sint & in eis delectio habeatur. Vnde etiam* viscera misericordiæ *dicuntur, & Deum totis visceribus diligere præcipimur. Ostendunt autem hic ipsi fideles, se nimis legem veterem diligere, & in ea tota die meditari. Ostendunt quoque per illuminationem noui testamenti, se in ea lege veteri sublimem intellectum supra omnes Iudæos habere, vt per hoc auditores instruant, neque legem veterem abyciendam esse, sicut volunt Manichæi: neque legem nouam spernendam esse, vt asserunt Iudæi.* Viscera pro lege Dei.

C

Vomodo dilexi legem tuam &c. Ac si dicat. Dixi Domine quod mādatum tuum, mandatum, scilicet, nouæ legis mihi nimis est latum, & iocundum, & delectabile, quod pro certo valdè dilexi. Non solum autem nouam legem dilexi, quæ mandatum dicitur antonomasticè, sed etiam quomodo .i. inquantum dilexi Domine legem tuam veterem. Hoc autem cum nimio pondere admirationè dictum, idem valet ac si diceret. Nimis & super quam possim dicere dilexi Domine legem tuā veterem, Manichæi contemptores legis veteris.

D

non

non eam repudiauit sicut Manichæi. Vel sic potest legi vt per apostopesin aliquid subaudiatur. Non solùm mãdatum tuum nouum dilexi, sed etiã legem tuam veterem: & quomodo legem tuam Domine dilexi, tu ipse mihi testis es, qui omnia nosti: & in hoc patet quod eam dilexi & diligo, quod *tota die*.i. iugiter *meditatio mea est*, in ipsa lege intelligenda & complenda. Vel sic. Et adeò dilexi quod meditatio mea quam de hac lege habeo, non est in tenebris sicut meditatio Iudæorum, sed in tota die.i. in integra & clara cognitione. Quoniam ergo legem veterem dilexi, & tota die meditatio mea est, *fecisti me prudentẽ* in intellectu ipsius legis, & hoc *super inimicos meos* Iudæos qui mihi inimicantur, ideò quia legem spiritaliter intelligo. Quod est dicere. Fecisti me in ipsa lege prudentiorem quam Iudæos inimicos meos, & hoc fecisti *mandato tuo* nouæ legis. Quod est dicere. Per nouæ legis illuminationem fecisti me prudenter intelligere veterem legem, quæ vmbra est nouæ legis. Et ideò fecisti me in lege sic prudentem, *quia* lex hæc *est mihi* ductio *in æternum*, id est, in promissionem æternitatis. Quod est dicere. Non intelligo superficietenus ex cõpletione huius legis promitti mihi temporalia vt Iudæi, qui ad literam tantum eam intelligunt, sed intelligendo eam spiritualiter, intelligo mystice mihi per eam bona cœlestia promitti. Quia dixerat indeterminatè, super inimicos meos prudentem me fecisti; determinat de quibus inimicis dicat. Cùm sic addit. Super inimicos meos, inquam, prudentem me fecisti, non dico verò super gentiles, sed *super omnes docentes me intellexi*, id est, maiorem intellectum habui in hac lege, quam omnes Iudæi, qui dicuntur docentes me, eò quod præsumptione quadam me doceant, putantes se magis me intelligere: vel dicuntur docentes me, eò quod ipsam legem ad literam me doceant: sicut Hieronymus egregius Hebraicæ legis interpretator, à Iudæis ipsam legem ad literam est edoctus. Intellexi, inquam, super omnes docentes me: & hoc inde contigit, *quia meditatio mea* est, hanc legem esse *testimonia tua*.i. quia meditatus sum in hac lege testimonia tua contineri: testimonium, scilicet, natiuitatis filij tui, passionis, & resurrectionis, & saluationis humani generis, & cæterorum actuum tuorum, quod equidem Iudæi noluerunt meditari, ideoq; non sicut ego intellexerunt. Dico quod super omnes docẽtes me intellexi, & non solum super omnes docentes iuniores qui minus periti sunt in lege, sed vt maius quid dicam *super senes intellexi*: scilicet, magis intellexi ipsam legem, quam senes Iudæi, qui doctiores sunt, & in doctrina legis iam insenuerunt. Inde verò contigit quod super senes intellexi: *quia mandata tua*, mandata, scilicet, nouæ legis *quæsiui*, & secundum intellectum & secũdum operationem. Non enim plenariè vetus lex intelligeretur, nisi nouæ legis prius intellectus haberetur: vel mandata tua nouæ legis quæsiui, in veteri lege mysticè intellecta. Notãdum quod etsi superiùs dixerat mandato tuo prudentem me fecisti, quia tamen non dixerat, se mandato Dei quæsisse, non superfluè apposuit, quia mandata tua quæsiui. Ostẽdit autem per effectum quomodo dilexit legem sic. Dilexi, inquam, legẽ tuam, & sic dilexi quod sicut in ea constitutũ est, *ab omni via mala*.i. ab omni via criminalis iniquitatis, per quam venitur ad mortem, *prohibui pedes meos*.i. affectiones meas: scilicet, cum ex fragilitate carnis affectiones meæ pronæ essent ad peccandum, vi rationis eas à peccatis prohibui. Quia verò non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: sic etiam dilexi & diligo legem tuã, *vt custodiam verba tua*.i. vt opere compleam verba veteris legis tuæ, quæ præcipiunt benè operari: & sic etiam custodiui verba.i. præcepta veteris legis, quod aliquatenus *à iudicijs tuis*.i. à præceptis veteris legis, quę tu iudicas esse complenda, *non deuiauit*

Vetus testamentum fuit vmbra noui.

Constat id ex epist. 4. ad Rusticum cap. 6.

naui, prætergrediendo ea ex negligentia. Hoc autem quod ea custodiui non ex viribus meis habui, sed ex gratia tua: *quia tu* qui omnipotens es *posuisti*.i. firmam & stătutam *mihi* fecisti hanc *legem* tuam veterem, ne in aliquo criminaliter prætergrederer eam. Non declinaui, inquam, à iudicijs .i. à mandatis tuis. Quoniam *eloquia tua*.i. mandata tua sunt *quam dulcia*.i. valdè dulcia & delectabilia *faucibus meis* interioribus: dicitur à similitudine anima fauces habere, dum viribus rationis mandata Dei gustat, & in eis valdè delectatur. Vel quam dulcia sunt faucibus meis exterioribus .i. faucibus corporis, scilicet, dulce mihi est & iocundum vt corporeis faucibus loquendo ea alijs annũciem. Quam dulcia, inquã, sunt eloquia tua faucibus meis exterioribus vel interioribus: & hoc *super mel*, quod dulce est *ori meo* exteriori. Quod est dicere. Dulciora sunt faucibus meis, quam mel ori meo. Dulcedo quippe mellis citò transit, eorum verò durabilis est. Quoniam igitur à mandatis tuis non declinaui, & quã dulcia sunt faucibus meis, *à mandatis tuis*, mandatis .s. legis veteris spiritaliter custoditis & dulcissimis existentibus, accidit quod *intellexi* magis & magis .i. promotiorem intellectum habui in ipsis mandatis. Et *propterea* quod dulcia mihi sunt, & quia ab ipsis accidit quod intẽsius intellexi, *odiui omnem viam iniquitatis*.i. omnem iniquitatem criminalem quę via est ad mortem. Quod est dicere. Quia dulcia mihi fuerũt præcepta tua per quæ datur intellectus: econtrariò odibilia peccata reputaui, ex quibus ignorantia paratur.

Quo pacto anima per similitudinem fauces habere dicatur.

A *Dẽs naturalem, qui est spiritualis pascua eorum fidelium, quem hic orat ipsa fidelium massa, vt eam magis magis q. viuificet, ne in humiliatione persecutionis deficiat. Orat quoque vt voluntaria oris sui beneplacita faciat, & prætendit causas quibus, quod orat, adipiscatur. Hoc autem ea intentione fit, vt à'ditores instruat illud quod boni habent, non sibi sed Domino debere ascribere; quem etiam ne in persecutionibus deficiant, debent vt eos viuificet orare.*

B LVcerna pedibus meis &cæt. Quod sic cum superioribus coniungitur: dixi Domine quod dilexi legem tuã, & mãdata tua quæsiui, & ab omni via mala prohibui pedes meos, & à iudicijs tuis non declinaui. Hęc aũt omnia ex te habui, nõ ex me. *Verbum* enim *tuũ* fuit lucerna pedibus meis interioribus.i. filius tuus fuit illuminatio affectionibus meis: scilicet, Dominus Iesus fuit mihi illuminatio, scilicet, illuminauit primas affectiones meas. Quod est dicere. Illas primas affectiones liberi arbitrij mei quas habui vt legem tuam diligerem & obseruarem, illuminauit vnicus filius tuus auxilio gratiæ tuæ, vt non deficerent, sed de die in diem crescerent. Et ipsas etiam mihi dedit. Per me enim insufficiens essem eas habere: & idem verbum tuum Dominus Iesus fuit lumen semitis meis .i. fuit illuminatio incessibus meis, qui per semitas accipiũtur, eò quod per semitas fiat incessus. Quod est dicere. Non solùm illuminauit primas affectiones meas auxilio gratiæ suæ, sed etiam quod per dilectionẽ & obseruationem legis pòst incessi, hoc fuit auxilio illuminationis suæ. Lucerna verò non hic accipitur pro vase lucis vt accipi soler: sed pro parua luce. Quod ex Hebraica translatione patet, vbi habetur, cãdela pedibus meis. Dicitur quidem Dominus Iesus lucerna non ideò, quod in natura sui semper magnum lumen non sit, sed eò respectu quod imprimis accedentes ad fidem, minus illuminat, lucerna di-

Lucerna pro parua luce.

na dicitur: secũdum hoc verò quod eos qui iã promoti sunt, magis illuminat, magnũ lumen dicitur. Iuxta illud Ioannis. Erat lux vera &cæt. Et idem alibi. Ego sum lux mũdi. Quod dicit lucerna pedibus meis à similitudine dicitur hominis, qui in tenebris est, cui aliquis lumẽ pedibus prætendit, vt videat quo pedes ponere debeat, ne malè incedens cadat aut offendat. Quoniam ergo verbũ fuit lucerna pedibus meis & lumen semitis meis, *iuraui & statui*. i. iureiurando statui, scilicet, firmiter & immutabiliter disposui apud me *custodire iudicia iustitiæ tuæ*. i. iusta iudicia tua, præcepta videlicet tua, quæ tu iudicas esse complenda, & quæ iusta sunt. Non possem quippe firmiter hoc disponere, nisi verbo tuo illuminante me. Quod dicit iuraui & statui, positum est ab illius similitudine, qui illud firmiter disponit, quod cum iureiurãdo statuit. Cùm autem hoc iuraui & statui non inde aliquatenus superbiui, sed *humiliatus sum vsquequaque*. i. humilis mansi omnino, neq; hoc mihi ascribendo, quod iuraui & statui, neque aliquem inferiorem in sanctitate ea occasione spernens, & hoc merito meo, quod videlicet humiliatus sum, *viuifica me secundum verbum*. i. viuifica me interius ea viuificatione quæ fit secundũ verbum tuum. i. per Filium tuũ Dominum Iesum: viuifica videlicet in virtutibus vt perseuerẽ in hoc quod iuraui. Vel sic. Quia iuraui & statui custodire iusta iudicia tua & sicut iuraui, custodiui, humiliatus sum vsquequaque. i. afflictus sum omnino corporeis tormentis ab impijs qui me à custodia mandatorum tuorum retrahere nituntur. Et quia pro te humiliatus sum, oro viuifica me in futuro secundum verbum tuum, id est, viuifica me secundum viuificationem verbi tui. i. ad similitudinem viuificationis filij tui. Quod est dicere. Sicut Dominum Iesum Filium tuum æterna vita, secundum carnem viuificasti, quia se humiliauit tibi vsq; ad mortem obediens; ita & me quoque viuifica, eò quod pro te fuerim humiliatus: & non solum oro viuificari: sed insuper oro *voluntaria oris mei beneplacita* tibi *fac Domine*. i. prædicationes quas de te alijs voluntariè ore meo facio, fac tibi beneplacitas: scilicet, fac gratia tua vt eas cum discretione faciam: & sic tibi beneplaceant, aliter enim non placerent. *Et* vt tibi beneplacita sint voluntaria oris mei; *doce me iudicia tua*. i. fac me cognoscere illuminatione gratiæ tuæ, quomodo iudices esse prædicandum nobilibus, & quomodo ignobilibus: & quomodo brutis, & quomodo sapientibus. Vel sic. Voluntaria, inquam, oris mei beneplacentia fac. Et si propter has prædicationes persecutiones mihi occurrerint, doce me iudicia tua esse. i. doce me illas iudicia tua esse. i. iudicio tuo iusto eas accidere, vt per eas magis iustificer. Dignum est autem vt me viuifices, vt voluntaria oris mei beneplacita tibi facias, & iudicia tua me doceas, quia *anima mea semper est in manibus meis*. i. in defensionibus meis, quæ per manus denotantur, eò quod manibus fiat contra hostem defensio. Quod est dicere. Non permisi animam meam ab inimicis meis incorporando superari, sed per virtutes eis virilitèr resistendo, eam defendi: à similitudine strenui militis, qui arma quæ tenet in manibus, hostibus non permittit, sed ab hostibus ea defendit *Et* hoc modo quidem anima mea in manibus meis est, quia *legem tuam non sum oblitus*. Quod est dicere. Legem tuam obseruaui, & sic me ab eis defendi. Diceret aliquis. Fuerunt ne aliqui, qui cogerent te legem obliuisci? Ad quod sic respondet. Vtique. *Peccatores* enim, id est, hæretici & infideles & falsi Christiani, *posuerunt mihi laqueum*, id est, deceptionem minarum & blandititiarum & argumentationum falsarum, vt me à mandatis tuis retraherent: *& ego tamen non erraui*, recedendo *à mandatis tuis*. Hoc quod dicit à mandatis tuis non erraui, idem videtur esse

Ioan. 1. 9. Ioan. 8. 12.

quod ſuperius dixit: Legem tuã non A
ſum oblitus. Sed idcirco repetitũ eſt,
quia dixerat: Poſuerunt peccatores
laqueum mihi. Siue vt non ſit repe-
titio per mandata noua lex accipi-
tur, & per legem, vetus lex, vt in ſupe-
riori clauſula, quam vtramque fide-
les cuſtodiunt, & à quà vtraque eos
peccatores retrahere intẽdunt. Non
erraui, inquam, à mandatis tuis, ſed
hæreditate acquiſiui teſtimonia tua.i.
hæreditario iure acquiſiui mandata
tua. Quod eſt dicere. Sic firmiter mi-
hi acquiſiui per auxilium gratiæ tuæ
mandata tua, diligenter inueſtigan-
do ea, quod ita ea teneo quaſi iure
hæreditario, vt nullus ea mihi facilè
poſſet auferre: ſicut hæreditas haud
facilè per ius auferri poteſt. Ideò ve-
rò non erraui à mandatis tuis, & hæ-
reditate ea acquiſiui, *quia* per em-
phaſim *exultatio cordis mei sñt*. Quod
eſt dicere. Exultat valdè cor meum
in mandatis tuis acquiſitis & cuſto-
ditis. Cùm autem non errauerim, &
mandata tua acquiſiuerim, non inde
ſuperbiui, ſed *inclinaui* .i. humiliaui
cor meum ad faciendas .i. ad reputan-
das eſſe *tuas* has *iuſtificationes*. Quod
eſt dicere. Sic me hũmiliaui, vt tuum
facerem, & ex te eſſe reputarem, non
ex viribus meis hoc quod iuſtificatus
ſum, perſiſtendo in mandatis tuis.
Vel ſic. Inclinaui .i. humiliaui cor
meum, & hoc ad faciendas iuſtifica-
tiones tuas .i. ad complenda magis &
magis mandata tua. Quod eſt dicere.
Ideò me humiliaui, vt per hoc me-
rirum me adiuues intenſius ad com-
plenda præcepta tua. Non enim ſu-
perbos adiuuas, ſed humiles. Et in-
clinaui etiam cor meum propter re
tributionem tendentem *in æternum*
.i. *propter retributionem* æternæ vitæ
adipiſcendam. Vel ſic legitur in æ-
num. Inclinaui cor meum ad faciẽ
das vſque in æternum .i. ſemper iu-
ſtificationes tuas: & hoc propter
retributionem æternam
adipiſcendam, hoc
non muta-
tur.

S'AMECH audi, *ſiue* firmamentum
interpretatur. Quæ nimirum con-
gruè clauſulæ 15. cunctis verſibus inſcri-
bitur, vt ſit quaſi exhortatio ad lectio-
rem, quatenus ea quæ in hac clauſula
habentur, & ſuperficietenus intellecta
legi nouæ videntur aduerſa, non per-
functoriè & tranſeunter audienda, ſed
attento auditu mentis & firmamento
rationis. Eſt autem tale ac ſi ſic planè di-
ceret. Tu quicunque legens hoc quod di-
co; Iniquos odio habui, & legem tuã
dilexi *&cæt. quædam quæ hic pono quæ*
videntur legi nouæ contraria, niſi benè
intelligantur; *nudi hæc non negligen-*
ter, ſed cum ſumma diligentia: & habe-
to in eis inueſtigandis firmamẽtum ra-
tionis. Si enim attente fuerint audita,
& diligenter & ratione firma perſcru-
tata, legi nouæ nullatenus erunt contra-
ria. In hac clauſula oſtendunt fideles, ſe
iniquos odio habere, & legem Dei dili-
gere, & ad hoc Deum adiutorem & ſu-
ſceptorem habere. Et eſt notandum, quod
eos odio habent in hoc quod mali, non in
hoc quod creatura Dei ſunt. Adhortan-
tur etiam iniquos, vt deſiſtãt à lege Dei
eos deuocare, quod eſt ipſis impys cauſa
damnationis. Orant autem vt à Domi-
no ſuſcipiantur & adiuuentur, & vt
carnes ſuæ timore Dei configantur, ad-
dendo cauſas quare oraũm ſit. Hoc au-
tem ea intentione faciunt, vt auditores
ad hæc eadem omnia inſtruant.

Iniqui quo pacto odio habendi.

INiquos odio habui &cæt. Quod ſuperioribus ſic iũgitur. Dixi quod peccato-
res poſuerunt laqueum
deceptionis. Ideò igitur iniquos .i.
ipſos peccatores odio habui, non ſe-
cundùm hoc quod creatura ſunt, ſed
ſecundum quod mali. Et dixi quo
niam à mandatis tuis non erraui. *Et*
hoc ideò quia *legem tuam dilexi* om
ni affectione mentis. Vel ſic. Iniquos
inquã, odio habui: & ſic tamen quod
illos odio habendo, legem tuam no-
uam dilexi. Ac ſi diceret. Cùm lex
tua noua iubeat inimicos diligi, non
tamen eam in odio iniquorum vio-
laui. Dilexi enim eos ſecũdum crea-
turam, odio verò habui ſecundum

mali-

malitiam. Vnde Propter. Recte in A tua scrutari valeam intense, suscipe
malis odimus malitiã, & diligimus creaturam. Ad odiẽdum autem iniquos & legem tuam diligendam, *adiutor & susceptor meus es tu.* Præposterus ordo. Ac si dicat. Tu es susceptor meus, id est, medicus & curator meus: scilicet, cùm prius debilis existens, iniquos odio sic nõ habuerim, & legem tuam non dilexerim, manendo nempè aliquantulum eis cõformis, tu qui cuncta potes susceptor meus factus es, curando me de hac debilitate, ne eos inquantum mali B *viuam* secũdum eloquium tuum, & sunt diligerem, & ne legem tuam negligerem: & tu es audiuror meus ad bene operandum, & ipsam legem custodiendum. Et quoniam adiutor es & susceptor, egò promouens me *in verbum tuum* .i. in præceptum tuũ complendum, per ipsius verbi completionem *speraui* remunerationem in futuro, super quam dici possit, aut intelligi. Vel superperaui .i. magis & magis speraui heri quod multum, & hodie magis. Vel sic. Extendens me cõsideratione mẽtis in verbum tuũ .i. in promissum tuum, superperaui in ipso promisso remunerationem. C Quod est dicere. Expecto remunerari, secundum quod tu promisisti. Superperaui eodem modo hîc exponitur, vt in sententia superiori. Facit autem apostrophã ad ipsos iniquos sic. Quandoquidẽ, ô iniqui, vos odio habui, & adhuc habeo, & legem Dei dilexi, & adhuc diligo, & Dominus est susceptor meus & adiutor meus: *declinate à me maligni*, scilicet, vos iniqui malignè agẽtes, & in vos peccando, & in me deuocare nitendo, desistite à me .i. ad hoc vt me vltra deuocare nitamini, quod pro certo frustra est, & vobis occasio iustæ dãnationis. Vos, inquam, declinate à malo proposito vestro, & ego non desistẽs à meo proposito bono, *scrutabor* perseueranter cum operatione *mandata Dei mei:* mãdata, scilicet, illius qui est Deus meus creator meus, cuius mandata scrutanda sunt, non negligẽda. Facit etiam apostropham ad Deum orando sic. Vt mandata

Domine .i. esto susceptor meus, medicus .s. & curator, vt sanes me ab omni debilitate mentis, dando facultatem bene operandi. *Suscipe me*, inquam, & hoc fac *secundum eloquium tuum* .i. secundum promissum tuum .s. sicut promisisti quod fidelibus tuis patrocinareris semper, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem sæculi. Et alibi. Non vos relinquam orphanos. Suscipe, inquam, & si susciperis hîc, Mat. 28. 20. Ioan. 14. 18.
viuam secũdum eloquium tuum, & in futuro æterna vita: & sic *non confundas me*. i. non permittas confundi me alienatum *ab expectatione mea* .i. à vita æterna quam expecto. Maxima namque esset mihi confusio, si quod expecto tanto desiderio, tandem nõ attingerem. Vel sic. Suscipe me Domine .i. patrocinare mihi, instituẽdo me secundum eloquium tuum .i. secundum præceptum tuum. Quod est dicere. Sic mihi patrocinare, vt facias me mandatum tuũ obseruare: & te susciente me, viuam in ipso eloquio .i. cõplebo ipsum eloquiũ, quod erit mihi vita. Non enim viuerem nisi te susciente: & sic susciẽte te, & viuente me, non confundas me .i. non permittas confundi me, alienatum ab expectatione mea. Expecto enim à te susci, & sic viuere secundum promotionẽ & perseuerãtiam: & si hoc non adipiscerer & confunderer .i. erubescerem inde apud me & contristarer. Quia dicẽdo, suscipe me, solam gratiã Dei denotauerat, denotat quoq; liberũ arbitrium, cũ sic addit: dixi suscipe. Nõ aũt sic oro suscipi vt piger sim, & ex me nil agã: *Liberi arbitrij adiutrix.*
D sed *adiuua me* Domine .i. cum ego ex libero arbitrio per me nitar, tu adiua ipsum liberum arbitrium ex gratia .i. cooperare mecum: & te adiuuante *saluus ero*, perseuerãdo in præcepto tuo: vel saluus ero in futuro æterna saluatione. Et si adiueris hoc quod iustificatus ero, in præceptis tuis persistendo, non mihi ascribam: semper *meditabor in* his *iustificationibus tuis* reputatis .s. in hoc meditabor

semper, vt has iustificationes non mihi ascribam, sed tuas esse reputem. Ideò verò oro tãtoperè susçipi & adiuuari à te, ad perseuerandum in iustitijs tuis, quia *sprenisti*.i. spernes *discedentes à iustitijs tuis* .i. à iustis præceptis tuis. Quod est dicere. Ideò oro in præceptis tuis iustis perseuerare, ne me spernas, sicut discedentes à iustis præceptis tuis spernes, & hic excæcando, & in futuro iustè puniendo. Et meritò quidem eos spernes; *quia iniusta* est *cogitatio eorum*: cùm quidam cogitent Deum res humanas non curare, quidã verò cogitent Dei misericordiã omnia omnibus, & si non pœniteant indulgere: quidam autem bonum esse cogitent à præceptis Dei discèdere. Ne quis ergo putaret illos tantum esse discedentes à iustitijs Domini, qui sunt vel Iudæi, vel gentiles, vel hæretici: Christianos autem falsos & peccantes criminaliter putaret non discedentes; ostendit omnes peccantes criminaliter esse præuaricantes, sic. Spernes, inquam, omnes à iustitijs tuis discedẽtes. Ne quis autem Christianus nomine criminaliter peccãs in hoc se palpet vt se præuaricatorem esse non reputet, certum omnibus sit, quod *præuaricantes* esse *reputauit omnes peccatores terræ* .i. omnes peccantes criminaliter, qui cum imi sint in vitijs & sordidi, terra dicuntur non cœli, reputaui ego & reputo esse præuaricantes iusta præcepta tua .i. transgredientes. Idem autem est discedere à præceptis Dei & ea præuaricari. *Ideò* ergo quia spernentur à te omnes à iustitijs tuis discedentes, ne & ego spernar non discessi à iustitijs tuis: sed *dilexi testimonia tua*.i. præcepta tua, non spernendo ea. Vt autem ea intensius diligam, *confige timore tuo* casto *carnes meas*.i. immitte timorem tuum castum carnibus meis, per quem eas configas.i. ita tibi coniungas & subijcias, vt à te nequeant auelli per aliquas suggestiones: à similitudine illius, qui parieti vel ligno cuilibet affixus, sese mouere non potest. Non ideò dicit confige timore tuo carnes meas, quod caro timere valeat, cùm timor omnis sit in anima. Sed idem est ac si sic dicat: Cùm anima mea tibi confixa sit secundum vim rationabilem, ne à te secũdum carnales sensualitates dissideat, cõfige timore tuo carnes meas .i. carnales sensualitates meas. Quod est dicere. Cõfige timore tuo animã meam, secundum carnales sensualitates meas .i. sic tibi animam meam coniunge & subde, vt secũdum nullam carnalem sensualitatem tibi repugnet: scilicet, vt te viso, vel auditu, vel quolibet alio corporis sensu criminaliter non offendat. Ideò verò oro configi timore tuo carnales sensualitates meas. *A iudicijs enim tuis timui* excidere .i. quia timui & adhuc timeo per carnales sensualitates meas excidere à mandatis tuis.i. à custodia mandatorum tuorum.

Timor vnus in anima non in carne.

A

B

C

D

AIN oculus *interpretatur. Per cuius inscriptionem innuitur, quod fideles hic agentes, oculum habent rectæ rationis: sicut in principio clausulæ patet: in quo ipsi fideles dicunt se iudicium & iustitiam fecisse. Qui etiam postmodum in hac eadem clausula orant, vt Deus eis hunc oculum conferuet, suscipiendo eos in bonum, ne Iudæis eis calumniantibus conformati excæcentur. Adiungunt quoque causas plures, quibus adipiscantur quod orant. Hæc autem omnia ea intentione dicunt, vt auditores ad hunc eundem oculum habendum, & postquam habuerint, ne amittant, ad orandum inuitent.*

FEci iudicium & iustitiam &cæt. Quod ita cum superioribus adaptatur. Dixi Domine quod dilexi testimonia tua, & cùm ea dilexerim, feci in me iudicium ipsorum testimoniorum, id est, inspexi oculo rationis meæ, & dijudicaui quomodo præcepta tua sint intelligenda & obseruanda. Et facto iudicio, feci iustitiam eorundem testimoniorum, id est, iustè intellexi & opere compleui

Discrimen inter iudicium & iustitiam.

præcepta tua. Iudicium quippe dicitur ipsa prima deliberatio intelligendi & bene operandi. Iustitia vero ipsa executio. Propter hoc ergo meritum, quia iudicium & iustitiam feci; oro Domine *non tradas me*, id est, non permittas me tradi secundum conformitatem *calumniantibus me* Iudæis, id est, mihi iniustè & irrationabiliter aduersantibus. Quod est dicere. Iudæi mihi calumniantur, conuertendo bonum in malum: hoc scilicet quod legem veterē spiritaliter intelligo, & quod Dominum Iesum verum Deum esse non ambigo. Quare oro Domine ne propter hanc calumniam tradar in eorum conformitatem, vt oculum rationis meæ amittam. Calumnia, est iniusta aduersatio propriè. Vt autem non tradar calumniantibus in conformitatem; *suscipe seruum tuum*. i. patrocinare mihi auxilio misericordiæ tuæ, cùm seruus tuus sim. Susci pe me inquam, dirigendo secundum promotionem, & secundum perseuerantiā *in bonum*. i. de bono opere in melius. Oro etiam pro superbis Iudæis, qui tibi nolunt humiliter subijci: & in superbia obstinati calumniantur me: vt vlterius *non calumnientur me superbi*; quæ calumnia est occasio mortis. Quod est dicere. Desistant ab hac mortifera calumnia, & mihi adhæreant. Quoniam orauerat susci pi in bonum, meritum prætendit quo adipiscatur quod orat: & post repetit eandem orationem alijs verbis, cùm dicit: Fac cum seruo &cæt.

Calumnia quid sit.

Quod sic adaptatur. Feci inquam iudicium & iustitiam. Et sic feci hæc intensè quod oculi mei interiores. id est, intentiones meæ defecerunt ab omnibus curis secularibus, tendentes in salutare tuum, id est, in legem tuam, quæ salutatis est complentibus eam: & tendentes in eloquium iustitiæ tuæ, id est, in legem tuam iustam. Salutare & eloquium iustitiæ idem designant: legem scilicet: sed per has voces in eadem lege diuersa notantur: scilicet & quod salutatis est, & quod iusta & eo magis amplectenda. Quod est ac si dicat: Ab omni seculari negocio defeci: & in legem tuam salutarem & iustam omnes affectiones meas direxi. Quoniam igitur oculi mei defecerunt in salutare tuum; oro Domine *fac cum me seruo tuo secundum misericordiam tuam*. Cùm dicit, fac cum seruo, liberum arbitrium denotat. Ac si diceret. Ego inquantum valeo, per liberum arbitrium in lege tua bene operor. Cæterùm quia per me sum insufficiens, fac secundum misericordiam, id est, secundum auxilium misericordiæ, cooperando cum me seruo tuo.

Liberum arbitrium à gratia adiuuatur.

Quod est dicere. Sicut misericordia tua larga est, ita quoque mecum largè cooperare. Et cùm mecum feceris, *doce me iustificationes* istas, esse *tuas*. Quod est dicere. Cùm mecum cooperando in lege tua me iustificaueris, fac me non hoc mihi ascribere: sed doce me interiori illuminatione has iustificationes tuas esse, non ex me. Non solum autem oro vt facias cum seruo tuo secundum cooperationem, sed vt magis idoneus sim cum quo cooperaris, *da mihi intellectum* intensius *vt* magis *sciam*, id est, intelligam *testimonia*, id est, præcepta *tua*: scilicet vt sciam quomodo præcepta tua intelligenda sint & exequenda. Dignum est autem vt des mihi intellectum: quia *ego seruus tuus sum*: non vitij cuiuslibet, tibi in omnibus obediens. Ideò etiam dare mihi debes intellectum: quia ò *Domine tempus est* iam opportunum hoc *faciendi*, scilicet intellectum mihi dandi. Nam calumniantes me Iudæi, *dissipauerunt*, id est, destruxerunt quantum ad ipsos *legem tuam* veterem, spiritualem intellectum abijciendo, & eam moraliter non obseruando: & volunt me trahere in errorem suum. Ideoque necessarium est me intellectum habere, vt eorum errorem possim effugere. Idcirco etiam debes intellectum mihi dare: quoniam *ideo*, vt promererer intellectum mādatorum tuorum *dilexi* ego *mādata*

tua super aurum & topazion, id est, plus quam omnes seculares diuitias: quæ per has duas res preciosas intelliguntur. Per aurum. s. quod est omni alio metallo carius; & per topazion, qui est lapis preciosissimus. Topazius enim quo rarior est, eo est preciosior. Et ideo quoque debes intellectum mihi dare: quia *propterea* vt intellectum promererer, *dirigebar* ego iam dudum. i. promouebar *ad omnia mandata tua* complēda. Et propterea etiam vt hūc intellectum adipisci possem, *odio habui omnem viam iniquam*. i. omnem criminalem operationem, quæ via est ad mortem. Non. n (vt Salomon asserit) in maliuolam animam introibit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Topazius.

Sap. 1.

PHE, errauit *interpretatur*. *Quā idcirco conuenienter huius clausulæ cunctis versibus inscribitur, quoniam fidelium collectio quæ hic agit, ostendendo esse mirabilia testimonia Dei; testimonia scilicet legis veteris, & ostendendo animam suam ea scrutatam esse per nouam legem, quæ est declaratio ipsius legis veteris, & orando vt Deus sibi det intellectum & operationem ipsorum testimoniorum, & vt Deus eam redimat à calumnijs Iudæorum, ne eis cedat. Pro quibus etiam se ipsum esse nimis asserit, quia non custodierunt legem Domini: hoc ea intentione dicit, vt innuat quod populus Iudæorum diu iam errauit, & adhuc errat: qui hæc testimonia cum obscura sint & mirabilia, per nouæ legis susceptionem non scrutatur: sed potius ad solam literam intelligendo, eos qui scrutantur, inquantum potest, calumniatur. Et vt etiam auditores ab hoc errore deuocet, & ad scrutanda per nouam legem hæc testimonia inuitet.*

Noua lex est declaratio legis veteris.

Mirabilia testimonia tua, &c. Quod ita coniungitur superioribus. O raui Domine dari mihi intellectum vt sciam, intelligere tua testimonia, scilicet legis veteris. Quem intellectum id-circo oro adesse qui, quoniam, o Domine, mirabilia tua testimonia tua, id est, institutæ veteris legis ad literam considerata mirabilia esse videtur. i. stupenda. Stupendum enim est valde, si ad literam intueamur, cur quædam sacrificia cremari extra castra iussisti: & cur omnes Iudæos instituisti circuncidi, & cætera multa, quæ in lege vetere præcepisti. Idcirco ergo necesse est vt orem intellectum adipisci, vt sic hęc testimonia intelligam. Ne verò segnis viderer cur in his testimonijs scrutandis, & per hoc non mererer intellectum obtinere, addit. *Ideò* quia mirabilia sunt testimonia tua; *scrutata est ea anima mea*, id est, ratio mea diligenter inuestigauit hæc testimonia. Hæc autem testimonia scrutatus sum per nouam legem susceptam, per fidem & intellectum: quæ est declaratio sermonum tuorum. i. quæ declarat & manifestat sermones veteris legis obscuros. *Declaratio* enim *sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis*. Quod est dicere. Ideò per nouam legem hæc testimonia scrutatus sum, vt per eam illuminater in his testimonijs. Ipsa enim existens declaratio sermonum tuorum, illuminat eos qui sunt paruuli spiritu, id est, humiles, non superbi vt Iudæi. Et hoc modo illuminat, quod dat ipsis paruulis intellectum spiritalem. Iuxta illud Dominicum: Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Quia verò per legem nouam vetus declaratur, ex his Prophetæ dictis colligitur. Verbum, inquit, consummans & abbreuians in æquitate, faciet Dominus super terram. Vt autem hæc testimonia per nouam legem diligentius scrutari possem, *os meum aperui*. i. os cordis dilataui per fidem, non angustaui per infidelitatem; & ore aperto *attraxi spiritum*. i. ad me traxi Spiritum sanctum: scilicet amplexus sum Spiritum sanctum, quem nullus obtinere potest, si cordis os claudat, vt Iudæi. Benè quidem dicit attraxi. Sanctus enim spiritus, quantum

Testimonia Dei mirabilia.

Luc. 10. 21.

Rom. 9. 28.

ad ſuam miſericordiam, præſto eſt omnes illuſtrare. Quem quidem ſibi attrahit, quiſquis per fidem & intimam dilectionem & cæteras virtutes incedens, ingreſſum animæ ſuæ per vitia illi non claudit. Quia ponit attraxi ſpiritum, à ſimilitudine dictum eſt exæſtuantis: qui ſi in aerem clementiorem & ſuauem deuenerit, os aperit; & ipſum aerem vt ab eo refrigeretur, ſibi attrahit. Ita fidelis quiſque ſi feruore ſuggeſtionum illicitarum exæſtuet, os animæ, ſicut dictum eſt, aperiendo Spiritum ſanctum ſibi attrahere debet. Quia autem dicit os animæ aperui, nihil plus eſt, quam animam ad recipiendum Spiritum ſanctum præparaui: ſed à ſimilitudine exæſtuantis dicitur, qui ceu iam dictum eſt, os ad aerem attrahendum aperit. Per hoc autem Spiritum ſanctum attrahere merui, *quia mandata tua*, id eſt, nouæ legis quæ *deſiderabam* complere, non ea repuli ſicut Iudæi increduli. Nullus quippe Spiritum ſanctum ſibi poteſt attrahere, niſi deſideret & amplectatur præcepta legis nouæ. Os inquam aperui, dicens: *Aſpice in me.* i. in interiorem partem mei, videlicet in animam aſpectu illuminationis. A ſimilitudine Solis, qui quem aſpicit, illuminat. *Et miſerere mei*, id eſt, & ſic dico, vt me aſpicias, vt mei miſerearis: ſcilicet ex miſericordia me aſpice, quia non ſufficiunt merita mea ad hoc obtinendum. Quod eſt dicere. Cùm ſis Sol iuſtitiæ, omnes quos vis illuminans intellectu, per aſpectum miſericordiæ, oro me quoque miſericorditer aſpice, vt me illumines intellectu. Aſpice inquam. Et hoc fac *ſecundum iudicium diligentium nomen tuum.* Quod eſt dicere. Ad eum modum me aſpice, ad quem modum iudicas diligentes nomen tuum aſpiciendos eſſe. Ac ſi dicat. Cùm iudices & diſponas diligentes nomen tuum aſpiciendos eſſe, oro etiam vt me aſpicias, qui non repello nomen tuum, quod eſt Dominus, vt Iudæi duræ cernicis & inobedientes: ſed ego diligo illud omni affectione & obedientia amplector. Non ſolum autem oro vt me aſpicias ſecundum illuminationem intellectus, ſed etiam oro Domine, *greſſus meos* interiores, id eſt, affectiones meas *dirige ſecundum eloquium tuum.* i. directas fac ad bene operandum, ſecundum præceptum tuum. Quod eſt dicere. Non ſolum oro vt teſtimonia tua intelligam, ſed vt ad hoc dirigar vt ea intellecta opere compleam. Et ſic *vt non dominetur mei iniuſtitia omnis*, id eſt, per omnes ſui partes accepta. Quod eſt dicere. Et ſic à te dirigar, vt nulla pars iniuſtitiæ quæ mihi dominetur, in me remaneat. Eſt autem quædam iniuſtitia, nulla Dei mandata opere complere. Alia verò iniuſtitia, cùm pars eorum completur, pars negligenter omittitur. Vt autem greſſus mei dirigantur, nulla iniuſtitia mihi dominetur: *redime me*, id eſt, precio mortis Domini Ieſu libera me *à calumnijs hominum*, Iudæorum ſcilicet, qui ſimpliciter homines ſunt, animales non ſpiritales. Quod eſt dicere. Iudæi homines animales & increduli me calumniantur. i. mihi aduerſantur, bonum intellectum & opus meum conuertendo in malũ: à quorum calumnijs me libera, ne per eas deficiam. Et redemptus *cuſtodiam mandata tua*, ea opere complendo: quæ aliter nõ complerẽ. Determinat autem quomodo oret in ſe aſpici, cùm ſuperius dixerit: Aſpice in me. Oraui aſpice in me, & hoc modo quidem aſpice: *Faciem* videlicet *tuam illumina ſuper ſeruum tuum*, id eſt, illuminationem faciei tuæ pone in ſuperiori parte ſerui tui, mei ſcilicet, id eſt, in anima. Quod eſt dicere. Da mihi illuminationem filij tui, vt me in anima illuminet intellectu: qui facies tua dicitur, eò quod per eum viſibilem factum ab omnibus cognoſceris, cùm inuiſibilis ſis, ſicut per faciem totus homo cognoſcitur. *Et* per illuminationem faciei tuæ *doce me iuſtificationes tuas*, id eſt, iuſta præcepta tua doce me,

& secundum scientiam & secũdum operationem. Vel doce me iustificationes esse tuas. i. hoc quod quis iustificatur in præceptis tuis, ex te non ex se iustificatur. Vel sic versus iste continuatur, vt sententia non mutetur. Vt redimar à calumnijs hominum: faciem tuam illumina &c. Vel sic continuatur. Oraui aspice: oro quoque faciem tuam illumina &c. Ne verò videretur pro contemptu & depressione Iudæorum & pro sui elatione superiora dixisse, ostendit se de ipsorum errore valde cõdoluisse, sic. Hoc quod dixi Domine anima mea scrutata est testimonia tua, & os meum aperui, quod Iudæi non fecerunt: & q̃ oraui redime me à calumnijs Iudæorum, non dixi ad eorum depressionem, & mei elationẽ: cùm eorum errori adeò compassus sim, quod *oculi mei* exteriores *deduxerũt*, .i. foras misserunt *exitus aquarum*, id est, magnam copiam lacrymarum. Quod est dicere. Valde fleui pro eis, *quia non custodierunt legem tuam*, nolendo eam intelligere spiritaliter. Exitus aquarum ponitur pro copia lacrymarum: eò quod vsualiter dicere solemus exitus aquarum, vbi aquæ largè de fontibus exeuntes redundant.

Exitus aquarum pro copia lachrymarum.

SADE iustitia *siue* consolatio *interpretatur. Competenter igitur huius clausulæ versuum est initium: in qua fideles Deum iustum esse ostendunt, cùm eis iustitiam suam dederit, scilicet testimonia veteris legis, quæ causa est eis iustificationis. De qua adipiscenda in superiori clausula orauerunt. Ostendunt quoque eis datam nouam legem, quam nimis custodiunt, adeo vt etiam inimicos diligant, pro quorum errore, dolore tabescunt. Dicunt etiam quod licet ab inimicis contempti sint, & tribulationes & angustias passi sint; tamen non ideo nouam neque veterem legem obliti sunt, quia ipsæ sunt iustitia & veritas & æquitas, deducentes completores suos in æternum. Cùm autem iudicant sibi legem vtranque & secundum intellectum & secundum operationem datam esse, consolationem sese maximam in hoc ostendunt adeptos fuisse. Multum enim est in conscientia consolatus, qui boni intellectus, & bonæ operationis est conscius. Hoc autem ea intentione referunt, vt exemplo sui auditores inuitent ad hanc eandem consolationem, per intellectum & operationem vtriusque legis inquirendam.*

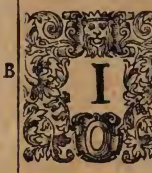

VStus es Domine, &c. Secundus huius clausulæ versus sic prius legitur: & superioribus coniungitur. Oraui Domine, aspice in me, & gressus meos dirige, redime me à calumnijs hominum, & faciem tuam illumina super seruum tuum: & ecce impetraui quod oraui. Nam tu *mandasti iustitiam testimonia tua*. i. solo mandato voluntatis tuæ dedisti iustitiam mihi. s. testimonia tua. i. dedisti mihi solo velle tuo præcepta tua veteris legis, & secũdum intellectum & secundum operationem: quæ per emphasim dicũtur iustitia, eò quod iusta nimis sunt, & homines iustificantia. Cùm dicit mãdasti, magnam esse Dei potentiam innuit, qui solo mandato voluntatis suæ, dat præceptorum suorum intellectum & operationem. Mandasti inquam testimonia tua vetera. *Et* etiam mandasti mihi *veritatem tuam nimis*. i. nimiam veritatem tuam, scilicet nouam legem, quæ per emphasim dicitur, nimia veritas, eò quod valde vera sit. i. iusta: nihil præcipiẽs nisi quod verum sit & iustum. Vel ideo quod vera sit in promissione beatitudinis æternæ. Vel sic. Mandasti mihi nimis. i. solo mandato voluntatis tuæ dedisti mihi valde, & secundum intellectum & secundum operationẽ, veritatem tuam. i. legem nouam. Quod est dicere. Fecisti me valde intelligere & complere verissimam legem tuam nouam. Per hoc autem quod mihi mandasti iustitiam & veri-

ritatem, apparet quia *iustus es Domine* in natura : & non solum iustus in natura: sed *& rectum* est *iudicium tuum*. i. rectum est quicquid iudicas dare & disponis. Mandasti inquam mihi veram legem tuam: ad intelligendum & opere complendum. Inde verò comprobari potest, me nouam legem valde complere: quia cum ipsa iubeat inimicos diligere: ego in tantum diligo eos, quod *zelus meus*. i. nimius amor meus quem habeo erga ipsos, *fecit me tabescere*. i. magno angore deficere in anima pro ipsis: *quia inimici mei* ludæi *obliti sunt verba tua*. Non dicit obliti quod ea scierint, sed idem est ac si dicat neglexerunt verba tua. s. præcepta vtriusque legis: à similitudine illius, qui illud tradit obliuioni, quod negligit. Dico quod tabescere me fecit zelus meus: ideo quia inimici mei obliti sunt verba tua. Et verè tabescendum est pro eis, cò quod non custodiant præcepta tua : quoniam *ignitum* est *eloquium tuum vehementer*. i. præceptum tuum igneum est : consumens scilicet valde in fidelibus peccaminum sordes, & illuminans in intellectu, & facies eos interius caritate feruentes ad modum ignis qui consumit & illuminat & feruet. Et cum adeò vtile sit eloquium tuum : valde damnosum eis est, rem ita vtilem amittere ex negligentia. Ignitum inquam eloquium tuũ quod ab inimicis negligitur: & cùm ignitum sit *seruus tuus dilexit illud* : ego videlicet qui sum omni modo tibi obediens, & in nullo resultans. Per hoc autem quod illud dilexi, factus sum adolescentulus, id est, valde iuuenis : videlicet conformis nouo homini Christo, per virtutes, qui antea conformis eram veteri per vitia. *Adolescentulus*, inquam, *sum ego* : *&* licet adolescentulus, tamen quod minimè videtur dicere, sum ab inimicis ludæis *contẽptus*: eò quod legem veterem spiritaliter intelligam, & quod legem nouam susciam. Et licet sim ea occasione contemptus : *non* tamen ideo *sum oblitus iustificationes tuas*. i. iusta præcepta vtriusq; legis: & idcircò nõ sum oblitus veterem legem: quia *iustitia tua*. i. vetus lex quæ iustissima est & recte data: est *iustitia in æternum*, ducens eos qui eam spiritaliter intelligunt & complent. *Et* ideo non sum oblitus nouam legem, quia *lex tua* noua est *veritas* ; vt in secundo versu huius clausulæ dictum est. Vnde Baptista Ioannes. Lex per Moysen data est : gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Non solum autem contemptus sum ab inimicis, sed etiam vt mandata tua obliuiscerer, *tribulatio* in corpore ex persecutionibus, & *angustia* in anima ab eisdem inimicis illatæ *inuenerũt me*, sic vt nimis affligerent: & tamen *meditatio mea est mandata tua*, id est, assiduè meditor vt intelligam & compleam vtriusque legis mandata. Aliud autem est non obliuiscì, & aliud meditari ; licet vnum intelligatur ex altero. Cùm dicit inuenerunt me, notat se constantem & idoneum fuisse, qui tribulationes & angustias viriliter toleraret. Non enim à tribulationibus inuenitur, qui timore deficiens ipsas pati fugit : à similitudine militis inertis, qui cùm debeat incipere prœlium, fugit, & sic ab inimicis non inuenitur. Ideo verò iugiter meditor vtriusque legis mandata : quia *testimonia tua* vtriusque legis, ducentia completores suos *in æternum*, *æquitas* sunt, per emphasim, id est, æquissima sunt, nil præcipientia nisi quod æquum est. Hoc autem quod hic dicit æquitas testimonia tua : idem est quod superius dixit, iustitia tua, iustitia in æternum, & lex tua veritas: sed ad aliud positum, ad hoc scilicet quod dixit mandata tua meditatio mea est. Æquitas inquam testimonia tua. Idcò igitur oro Domine magis & magis in his *da mihi intellectum* spiritualem : *&* sic *viuam* in completione horum, scilicet ea complebo, quod mihi erit vita.

Obliti.

Ioan. 1. 17.

COPH *interpretatur* conclusio *vel* aspice. *Conuenienter ergo Coph huic inscribitur clausulæ toti, in qua fidelium massa, quæ ab inimicis persecutionem patitur, & tantam vt ex toto concluſa ab eis videatur: à similitudine illius qui ab hostibus concluſus & circumuallatus, non potest effugere, ostendit se ad Dominum clamasse: vt se exaudiret, & faceret iustificationes eius requirere, & mandata custodire, addendo merita & necessitatem, quare quod orauit impetraret. Quod ea intentione refert, vt auditores instruat: quatenus si aliquando similem concluſionē passi fuerint, ad Dominum similiter clament, ne ab ipsis separentur. Quod planè innuitur, ex vi huius interpretationis, quæ est aspice: Ac si patenter dicat. Cum ego me ab hostibus concluſum referam ad Dominum clamasse; hoc ad tui instructionem facio auditor, quicunque es ab inimicis concludendus. Cum ergo sic concluſus per te nequiuerus effugere, aspice ad Dei misericordiam, & clama, & sic euades: à similitudine captiui, qui ab hostibus concluſus, ciues suos aspicit, vel Dominum suum, & ad eos clamat, vt eum eripiant.* C

Lamaui in toto corde, &cæt. Quod ita superioribꝰ adaptatur. Dixi superius quod licet fuerim ab inimicis, contemptus, tamen iustificationes tuas non sum oblitus: & licet tribulatio & angustia inuenerint me, tamen testimonia tua, meditatio mea est Hoc autem inde contigit, quod non sum oblitus, & sum meditatus: quia cùm ab inimicis essem concluſus & circundatus, clamaui i. clamore intenso egi, nō remisse me habui. Et non dico me exterius clamasse, quod magnum non esset; sed clamaui in toto corde. i. clamaui interius tota cordis affectione dicens: *Exaudi me Domine* de hoc vt *requiram iustificationes tuas*. i. frequenter quęram secundum apperitum bonę voluntatis & intellectus iustificationes tuas i. iusta præcepta legis vtriusque. Repetit autem quod dixit, *clamaui*: vt addat A sic: clamaui inquam *ad te* respiciens: qui potes & vis exaudire omnes dignè clamātes ad te. Ac si dicat. Cùm te ad hoc potentem & volentem inspicerem, bona confidentia ad te clamaui, dicens: *Saluum me fac* Domine ab inimicis ne eis conformer, & sic saluum me fac, *vt custodiā mandata tua* noua, & vetera. Ac si dicat: Inimici mei me deuocare intendunt à custodia mādatorum tuorum, sed tu me fac ea custodire. i. opere complere, quæ custodia mihi erit salus. Et iustum est vt me saluum facias, & exaudias propter hæc merita mea, quia ego adhuc positus *in immaturitate*. i. B in immaturā ætate. f. in iuuentute quæ est ætas immatura, feruēs & prona ad omnia vitia magis quam senectus: *præueni* in bonis operibus i. anteueni cæteros fideles: qui tandem in senectute quæ matura ætas est, cœperunt bene operari. Ac si dicat. Dignum est vt ideo me exaudias & saluum facias, quoniam à iuuētute cępi bene operari & magis operatus sum, quam qui à senectute inceperūt. Matura ætas senectus dicitur, eò quod in senectute ex natura maturiores mores homines habeant. Immatura verò ætas dicitur iuuentus, eò quod in iuuentute cōtingat ex natura mores habere immaturiores. Præueni inquam alios in bonis operibꝰ in immaturitate positus: & tunc in ipsa immaturitate *clamaui* intensa deuotione, in qua pauci clamare solent. Istud clamaui intelligendum est fuisse in alio tempore, quam aliud clamaui quod positum fuit in principio psalmi. Istud enim intelligendum est fuisse in iuuentute; illud verò post quam perfectior fuit in sanctitate. D

Præueni inquam, alios bene operando: & iens *in verba tua*. i. in præcepta tua, bene operando *superfuerunt*. i. magis & magis de die in diem sperauī remuneratione m, addendo spem spei. Non solum autem alios præueni bene operando in immaturitate, sed etiam *oculi mei* interiores. i. affectiones meæ ad te respicientes & directæ in *diluculo*. i. in summo mane,

vt me-

vt meditarer eloquia tua. i. præcepta tua, *prauenerũt* affectiones aliorum. Quod est dicere. Preueni alios in meditatione præceptorum tuorum, incipiendo à summo mane, cùm cæteri dormire soleant & quiescere. Vel sic. Oculi mei. i. affectiones meæ existentes in diluculo. i. in nimia claritate virtutum, præuenerunt alios, ad te directæ vt meditarer eloquia tua. Quod est dicere. In diluculo virtutũ positus, intensior alijs fui in meditatione eloquiorum tuorum. Quoniam ergo præueni & clamaui, *vocem meam audi secundum misericordiam tuam Domine.* i. audi me vt des quod oro. s. vt me viuifices in mandatis tuis: & hoc fac secundum respectum misericordiæ tuæ: & non secundum solam misericordiam, sed etiam *viuifica me* in eisdem mandatis vt ea iugiter custodiam, & hoc *secundum* iustum *iudicium tuum.* i. secundum quod iustitia tua exigit, vt me pro meritis meis iustifices. Necesse est autem vt vocem meam audias, & vt me viuifices, quia *persequentes me appropinquauerunt* magis & magis *iniquitati.* s. cum prius satis iniqui fuerint, peccando magis accesserunt ad iniquitatem. i. magis facti sunt iniqui, nitentes me conformare. A similitudine illius qui recedens à luce, in criptam tenebrosam tendit: quantò vero magis ad tenebras accedit, tantò magis obscuratur. Appropinquauerunt inquam iniquitati, *à lege autem tua longè facti sunt.* Quod est dicere. Quantò magis iniquitati appropinquauerunt, tantò amplius per iniquitatis accessum, à lege mandatorum tuorum longè facti sunt. Ne igitur & me faciant iniquitati appropinquare, & à lege tua elongari: necesse est vt vocem meam audias, & me in virtutibus & custodia mandatorum tuorum viuifices. Ea verò confidentia oro vt me viuifices, quia *propè es tu Domine*, id est, paratus es subuenire omnibus clamantibus ad te: & ideo etiam quia *omnes viæ tuæ.* i. omnia iudicia tua, per quæ incedis sunt *veritas.* i. vera sunt & iusta. Quod est ac si dicat. Cùm videam te ex misericordia naturali paratum esse ad subueniendum omnibus ad te clamantibus, & cùm sciã te nihil iudicare, nisi quod iustum est; confido quod iusto iudicio tuo mihi ad te clamanti & bona vita mea auxilium tuum promerenti, auxiliaberis. Notandum quod hic dicit omnes vias Domini esse veritatem: cùm idem alibi dicat, omnes viæ Domini sunt misericordia & veritas. Hæ verò sententiæ nihil aduersantur; cùm omne quod per misericordiam operatur, sit etiam veritas, id est, iustitia. Iustum enim est vt cum misericors sit in natura, misericordiam suam miserendo exerceat. Vel sic versus iste legitur. Dico quod appropinquauerunt persequentes me iniquitati. Vnde tamen inexcusabiles sunt, & tu Deus inaccusabilis: quia propè es tu Domine, id est, paratus es ex misericordia naturali eos viuificare in virtutibus, si vellent ad te conuerti. Et tu cùm sis eis propè, & ipsi nolint tibi per pœnitentiam appropinquare, omnes viæ tuæ, id est, omnia iudicia tua quæ in eis exerces sunt veritas, id est, iustitia: iustum quippe est quod hic excœcentur, & in futuro sine fine puniantur. Ideò etiam oro vt me viuifices in virtutibus & in mandatis tuis: quoniam *initio*, id est, per initium *cognoui de testimonijs tuis*, id est, de præceptis tuis: *quia fundasti ea*, id est, firmiter statuisti ea in fidelibus tuis *in æternum*, id est, vt eos in æternum ducant. Quod est dicere, cùm considero ad initium. i. ad Adam cui dedisti præcepta tua, sed non fuerunt in eo fundata, vt in eis perseueraret, ideoque amisit æternitatem; cognoui e contrario ex consideratione huius initij, quia in quibuscunque præcepta tua fundasti, vt in eis perseuerent, ipsi per eorum obseruantiam in æternum ducentur. Ideoq; oro vt me viuifices fundando ea in me, & sic ducar in æternum.

RÉs caput, *siue* primatus *interpretatur. Per caput autem siue primatum, humilitas denotatur, quæ dicitur caput siue primatus virtutum, cæterarum, eò quod initium est & prima, quæ ex omnibus virtutibus habetur: & quoniam ipsa à fidelibus habita custos est omnium virtutum, cùm sine ipsa omnes virtutes debiles sint & inutiles, sicut à capite quod principale est in toto corpore, omnia cætera membra reguntur: quo ablato, totum corpus inutile est & quasi truncus exanime. Vnde etiam dicitur regina virtutum, sicut superbia regina vitiorum. Nihil autem impedit, quod beatus Gregorius asserit charitatem esse radicem omnium virtutum. Dicitur enim humilitas virtutum caput & primatus, eò quod prima habita custos est cæterarum virtutum.* Humilitas est caput seu primatus cæterarum omnium virtutum.

Charitas autem dicitur radix, eò quod in ea omnes sitæ sint virtutes, & ea habita nulla deabeatur. Minus autem Deo odiosum est, solam humilitatem, quam omnes virtutes cum superbia habere. Vnde Augustinus, Charitas radix virtutum.

sola superbia in rectis factis cauenda est. *De hutus autem humilitatis obseruantia nos in Euangelio Dominus instruit, cùm dicit. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Et idem alibi. Estote prudentes sicut serpentes. Aesi patenter dicat, sicut serpens qui est animal astutum, semper caput munit, ne in eo percutiatur & pereat; sic & tu quicunque mortem æternam cupis euadere, humilitatem tuam conserua, quia caput est & custos virtutum cæterarum. De huiusmodi capite, id est, de humilitate in hac clausula agitur. Nam quoniam fidelium collectio superius merita sua prætenderat, dicens*; clamaui in toto corde, & præueni in maturitate &c. *Ne videretur hæc ex iactantia dixisse, humilitatem se habere in hac clausula demonstrat: cuius gratia Deum orat, vt eam ab inimicis eripiat, ne scilicet eis conformetur. Ne verò videretur hoc orare vt sic ab eis eripiatur, ne eum persequantur; concedit vt ipsæ persecutiones ei contingant, quarum occasione orat à tormentis in futuro redimi & viuificari. Ostendit quoque iustam peccatorum damnationem, quia iustificationes Dei non exquisierunt, & multas esse misericordias Domini, quibus orat vt iustificari, addendo quoque merita quibus hoc adipisci debeat. Hoc autem totum ea intentione facit, vt auditores ad humilitatis obseruantiam inuitet, cuius gratia postulent à Deo ab inimicis eripi & viuificari: sic tamen vt hoc idem per Dei misericordiam adipisci expectent, & ad hoc adipiscendum meritis virtutum & bonorum operum intendant.*

Mat. 11. 29.
Mat. 10. 16

VIde humilitatem, &cæt. Quod sic continuatur. Dixi superius, vocem meam audi, vt me ab inimicis eripias & viuifices. Vt autem quod orauit impetrem, quæso Domine *vide humilitatem meam*, id est, vide quam humilis sim, & quam deuotus tibi in omnibus. Non dico vide quod hoc non videas, qui omnia vides; sed vide sic: vt per eam mihi conferas quod orauit. Vide inquam: & propter eam *eripe me* ab inimicis ne mihi in anima præualeant. Ostendit autem humilitatem suam, cùm sic addit. Dixi vide humilitatem scilicet hanc humilitatem, quod *non sum oblitus legem tuam*, id est, institutionem humilitatis: quæ mihi est lex & mensura viuendi, quam mihi dedisti, dicens; quantò maior es humilia te in omnibus. Et alibi. Qui se humiliat exaltabitur. Quam etiam mihi exemplo tribuisti; cùm Dominus & magister pedes discipulorum lauisti: & cùm pro salute mea flagella, sputa, conuicia, crucem & mortem ad vltimum sustinuisti. Quoniam indeterminatè dixerat eripe, ne videretur sic orare ereptionem, vt nullam pateretur ab inimicis tribulationem, & sic iam ab humilitate dissentiret, addit. Iudica &cæt. Quod sic iungitur. Licet orauerim eripe, tamen non ita oro eripi, vt nihil tribulationis patiar in corpore: sed oro & concedo *iudica iudicium meum*, id est, iudica me pati tribulationes

Eccl. 3. 20. Luc. 14. 11. & 18. 14.

nes hic, quod iudicium sit meum, id est, mihi vtile & salutiferum, & per hoc iudicium tribulationum temporalium *redime me* in futuro à pœna ignis; qua post mortem saluandi purgabuntur, qui hic per temporales tribulationes purgati non erunt. Vnde Apostolus. *Si cuius opus arserit detrimentum patietur, ipse verò saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Et Propheta, romphea ignis, posita est ad vestibulum paradisi. In Genesi quoque legitur: quia post expulsionem Adæ de paradiso posuit Dominus Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendum introitum paradisi. Congruè verò purgatorius ignis ille per quem saluandi transituri sunt, gladius dicitur & versatilis. Gladius, quia in purgandis omnes peccaminum sordes amputabit: ad similitudinem gladij amputantis. Versatilis, quia cum celeritate per eum fideles perfecti transibunt, vt ab eo non lædantur: à similitudine gladij versatilis, ad quem si aliquis offendat, & acumen eius ex eo vertatur, non læditur. Dicitur etiam versatilis, quantum ad ipsos qui ibi purgabuntur. Licet enim purgandi ibi patiantur, tamen in æternum non patientur, sed citò euadent. A similitudine gladij versatilis, ad quem si aliquis offendatur, & aliquantulum lædatur, tamen si vertatur minus læditur quam si non verteretur. Redime me inquam: & non solum hoc, sed etiam *viuifica me* æterna vita: & hoc fac *propter eloquium tuum*, id est, propter præceptum tuum, à me custoditum, vel propter eloquium tuum, id est, propter promissum tuum. Promisisti enim, dicens; Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Dico viuifica me, quod verè facies. Hæc autem *salus* viuificationis *longè* erit *à peccatoribus* criminaliter peccantibus: & merito. *Quia iustificationes tuas* hîc *non exquisierunt*, id est, intima affectione non quæsierunt tribulationes temporales pati, quæ sunt iustificationes per quas fideles tuos hic purgas & iustificas. Quod est dicere. Ideò in futuro non saluabuntur: quoniam hic per tribulationes iustificari refutauerunt. Hoc autem ideo dicit, vt peccatores à peccatis reuocet, & ad humilitatem inuitet. Ne verò propter eorum damnationem iustam Deus immisericors videretur, remouet hoc, sic. Quamuis longè sit à peccatoribus salus; *misericordiæ tuæ Domine multæ*, id est, beneficia misericordiæ tuæ multa sunt, quæ in omnibus creaturis tuis multiformiter operaris. Plus verò datur intelligi, cùm indeterminatè dicit misericordiæ tuæ multæ, quam si eius misericordiam per partes denotaret. Idem valet ac si diceret: tu Domine multum & ineffabiliter misericors es. Longè in quam erit à peccatoribus salus, à me verò non sit longè salus; sed *viuifica me* vita æterna *secundùm iudicium tuum*, id est, secundum quod iustum iudicium tuum expetit. Quod est dicere. Cùm tu iustus iudex sis, viuifica me, cùm iustum sit me viuificari. Et ecce quod iustum sit, vt me viuifices. *Multi* enim sunt *qui persequuntur me* fugando de ciuitate in ciuitatem propter te, *& tribulant me* tribulationibus in corpore, vt me cogant à mandatis tuis declinare: & tamen *non declinaui*, id est, non discessi *à testimonijs tuis*, id est, à mandatis tuis. Et ideo quoque me debes viuificare. quoniam adeò perfectus sum, quod *vidi præuaricantes*, id est, negligenter prætereuntes mandata tua, & nimio dolore pro ipsis *tabescebam* in anima, quia *non custodierunt eloquia tua*, id est, mandata tua. Quod est dicere. Ideò me debes viuificare, quia tabesco de errore inimicorum meorum, mandata tua præuaricantium. Ipsi inquam mandata tua non custodierunt: ego autem & custodiui & dilexi. Et hoc *vide* tu *Domine*, id est, mihi testis esto,

Purgatorij probatur.

1. Cor. 3. 15.

Genes. 3. 24.

Gladius versatilis cur purgatorium.

Matt. 5. 10.

quoniam mandata tua dilexi. Vide, inquam, non quod hoc non videas, sed vide vt propter hoc me viuifices. Et non solum propter hæc mea merita oro vt me viuifices, sed etiam *viuifica me in misericordia tua*, id est, in consideratione misericordiæ tuæ. Dilexi inquam mandata tua. Et ideò dilexi: quia *veritas*, id est, iustitia & honestas est *principium verborum tuorum*, id est, principalis causa mandatorum tuorum. Quod est dicere. Ideò ea dilexi, quia video quod principalis causa mandatorum ipsorum, quare ea fidelibus dedisti, est hoc quod honesta sunt & iusta, & honestum & iustum fuit vt ea fidelibus tuis iniungeres. Ac si dicat. Sunt causæ multæ, quibus ea iniunxisti, hoc scilicet quod in se honesta sunt & iusta, & executione digna, vna causa est. Quid enim honestius est & iustius, quam Deum ex toto corde diligere, castum, humilem, & modestum esse, & cunctas virtutes habere? Alia verò causa est pro qua ea dedisti, vt per eorum obseruationem beatitudo paretur æterna. Hoc verò quod honesta & iusta sunt in se ideo principalis causa dicitur: quia imprimis consideratur an iustum & honestum in se sit, quod Deus præcepit. Postquam verò iustum esse patet, & honestum; quæ indè vtilitas sequetur, tunc demum inquiritur. Hæc autem principalis eorum causa, scilicet veritas. i. honestas & iustitia eorum, fecit vt diligerem mandata eorum. Et ideo adhuc dilexi mandata tua: quia *iudicia iustitiæ tuæ*, id est, iusta mandata tua, quæ tu compleri iudicas, sunt ducentia *in æternum* completores suos. Vt igitur & me ducant in æternum, dilexi ea sic vt complerem.

SEN, super vulnus *interpretatur. Quod verò super vulnus sanandum ponitur, est vel malagma aliquod, vel emplastrum, vel quælibet alia medicina. Per* Sen *ergo super vulnus interpretatam, quæ huic inscribitur clausulæ, innuitur, quod fideles hic agentes ostendunt persecutiones, quas pro Deo patiuntur, esse super vulnus, id est, esse medicinam qua sanantur vulnera peccatorum, quæ iam in eis adeo sanata sunt, vt iniquitatem odio habeant, & eam abominentur; & lætentur super eloquia Domini & legem eius diligant; & septies in die, laudem ei dicant, & salutare eius expectent. Hoc autem ea intentione dicunt, vt sic auditores ad patiendas persecutiones inuitent.*

Principes persecuti sunt me, &cæt. Quod ita superioribus copulatur. Dixi superius, quod multi sunt qui persequuntur me; & ita est. Principes terreni persecuti sunt me gratis, scilicet me non promerente, nullo meo reatu illam persecutionem exigente: reges scilicet & duces & cæteri principes, volentes me formidine pœnarum cogere ad defectum. Et vt eorum persecutiones non formidarem, & sic deficerem; *formidauit cor meum* æternas pœnas: & hæc formido contigit *à verbis tuis.* Dixisti namque, deficientes in æternum esse damnandos: iuxta illud Euangelij. Qui amat animam suam, perdet eam. *Ioann. 12. 25.* Hæc igitur formido perpetuæ damnationis, formidinem expulit temporalis persecutionis. Ex his autem persecutionibus quas sustinui à principibus in tantum perfectus sum, quod in pressura istarum non contristabor amodo: sed *ego* ipse patiens *lætabor* firmatus & fundatus *super eloquia tua*; id est, super promissa tua, *sicut qui inuenit spolia multa.* Quod est dicere. Sicut ille qui multas exuuias preciosas inuenit, lætatur de ipsis spoliis; ita ego fundatus super promissa beatitudinis æternæ, lætabor de spe ipsius beatitudinis. Promissa quippe tua, fundamentum sunt mihi lætitiæ; vel sic. Ex persecutionibus continget, quod ego hic

hîc fundatus super eloquia tua, id est, super præcepta tua, quæ custodio iugiter, lætabor in futuro de æterna beatitudine tandem inuenienda; sicut ille lætatur, qui inuenit spolia multa. Congruè quidem, beatitudo æterna spolijs comparatur. Spolia enim propriè dicuntur exuuiæ, quæ vi auferuntur. Ita verò beatitudo æterna quasi vi quadam acquiritur; ieiunando scilicet, vigilando, & aduersa plurima patiendo. Vnde in Euangelio. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hoc etiam ex persecutionibus contigit, quod *iniquitatem odio habui*, & intantum odio habui quod eam *abominatus sum*, id est, illam execratus sum: *legem autem tuam dilexi*, id est, contigit ex ipsis persecutionibus, vt legem præceptorum tuorum diligerem. Hoc etiam contigit ex persecutionibus meis, quod ego *in die* virtutum positus, id est, in claritate virtutum *dixi tibi laudem*, & ore & corde & opere *septies*, id est, per totam vitam meam, quæ per septenarium numerum intelligitur, eò quod per dies septem voluatur. Vel dixi tibi laudem septies, id est, in septem donis Spiritus sancti quæ mihi dedisti. Ex hoc autem quod hîc dicitur septies in die laudem dixi tibi, vsus iste in Ecclesia inoleuit, vt septies in die laus Deo à clericis referatur: In matutinis scilicet, & in prima, & in tertia, & in sexta, & in nona, & in vesperis, & in completorio. Si verò matutinæ nocte dicantur, nihil impedit: quia dies & nox ab arithmeticis, aliquando totum simul dies vocatur. Dixi inquam tibi laudem contuens *super iudicia iustitiæ tuæ*, id est, considerans iusta iudicia tua, scilicet persecutiones, quæ tu iudicas fideles tuos pati vt per eas iustificentur. Quod est dicere. De persecutionibus meis laudaui te, considerans quod hæ sint causa iustificationis mihi. Vel sic, laudem dixi tibi ore & corde fundatus super iudicia iustitiæ tuæ, id est, super iusta præcepta tua, quæ iudicas esse complenda, quæ etiam compleui. Quia dixerat dilexi legem tuam, posset quæri. Quæ vtilitas erit his qui diligunt legem tuam? Ad quod sic respondet. *Pax multa* interius erit *diligentibus legem tuam.* Ac si dicatur: Licet exterius aduersitatum sollicitudinem sustineant, tamen interius est eis multa pax à vitijs, ne ab illicitis suggestionibus nimis vrgeantur. De qua pace Dominus in Euangelio dicit: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Ne verò de pace mundana dixisse videretur, addidit: Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Pax inquam est diligentibus legem tuam. Et si aliquatenus à vitijs aliquibus pertemptentur, tamen *non est illis scandalum*, id est, conturbatio. Quod est dicere. Non possunt eos perturbare, sic vtà lege Dei retrahantur. Vel non est illis scandalum in fide: vel non est illis scandalum in prosperitate malorum, & in aduersitate bonorum. Hoc etiam contigit ex hoc quod principes persecuti sunt me; quod merito patientiæ ipsarum persecutionum *expectabam* iamdudum *salutare tuum*, id est, salutationem tuam in futuro. *Et* vt expectatam consequerer, dilexi *mandata tua*, noua. Hoc autem idem videtur esse quod superius dixit, legem tuam dilexi, sed ad aliud hîc reperitum est. Non solum autem dilexi mandata tua noua, sed etiam *custodiuit anima mea* intima dilectione *testimonia tua* vetera. Quod est dicere. Dilexi noua & veteta præcepta tua. *Et* non vtcunque dilexit ea anima mea, sed *dilexit ea vehementer*, id est, valdè. Et non tantum dilexi: sed etiam *seruaui*, id est, opere compleui *mandata tua* noua, *& testimonia* tua vetera: & hoc quod ea dilexi & seruaui, non ex me habui, sed inde, *quia omnes viæ meæ*, id est, omnes cogitationes & operationes meæ quibus incedo, sunt *in conspectu tuo*, id est, in conspectu misericordiæ tuæ: Quod est

Beatitudo æterna cur spolijs comparetur.

Matt. 11. 12.

Septenarius numerus totam hominis vitam cur significet.

Vsus septem horarũ Canonicarum.

Ioan. 14. 27.

Ibid.

dicere. Consideratione misericordiæ tuæ, omnes vias meas disposui, vel sic. Dico dilexi & seruaui, & de hoc non mentior, cùm certus sim, quod omnes viæ meæ, id est, cogitationes & operationes sint in conspectu tuo. Ac si dicat. Cùm constans mihi sit, te vias meas omnes conspicere, stultissimum esset, si mendaciter dicerem, me omnia præcepta tua dilexisse & obseruasse. Vel sic. Dilexi inquam, & seruaui mandata & testimonia tua, quod inde comprobatur: quia omnes viæ meæ, id est, cogitationes & operationes meæ sunt in conspectu tuo. i. in beneplacentia tua. Quod est dicere. Cùm nihil agam vel cogitem, nisi quod tibi beneplacitum est, proculdubio constat me mandata & testimonia tua dilexisse, & obseruasse, adhuc diligere & obseruare.

THAV *interpretatur* errauit, *sive* consummauit. *Competenter ergo* Thau *versibus octonis huius inscribitur clausulæ, in cuius fine fidelium massa ostendit, quod per Adam à patria errauit: occasione cuius erroris orat, vt appropinquet & intret meritis & orationibus suis ad patriam, à qua per Adam aberrauit. vt autem appropinquet & intret orat dari sibi intellectum in iustificationibus Domini, vt eructent labia eius hymnum, & orat ab hac vita eripi. Ne verò videretur adhuc esse in errore peccati originalis, ostendit quod iam Deus eam in sanctitate sic consummauit, vt mandata Dei elegerit, & salutare eius concupierit, & in lege eius meditetur. Cùm igitur in sanctitate iam consummata sit, & adhuc tamen sit in ea, non error quidem sed pœna erroris, mortalitas scilicet, & passibilitas, & peregrinatio à patria: orat vt eam misericordia Domini per manum suam perducat ad saluationem, scilicet vt ad patriam reducta, viuat in æternum, quam vitam sibi ex confidentia promittit. Hoc autem totum ea intentione dicit, vt exemplo suo inuitet eos, qui in erroris huius pœna adhuc sunt, ad patriam æternam suspirare, & de eius reditu orare.*

APpropinquet deprecatio mea, &c. Quod ita superiori clausulæ coniungitur. Dixi Domine, quod seruaui mãdata tua & testimonia tua: Ob quæ merita oro appropinquet deprecatio mea *in conspectu tuo*, id est, deprecatio mea in conspectu tuo habita, id est, in beneplacentia tua me faciat appropinquare patriæ cœlesti in hac vita per contemplationem, & bonam operationem: his enim modis fit in hac vita ad eam appropinquatio. Appropinquare, inquam, me faciat deprecatio mea, dicens illa deprecatio. O Domine *da mihi intellectum*, qui sit *iuxta eloquium tuum*, id est, iuxta præceptum tuum. Quod est dicere. Da mihi intellectum præceptorum tuorum, vt sic ad patriam appropinquem. Non solum autem me hic faciat appropinquare deprecatio mea, sed insuper *intret postulatio mea in conspectu tuo*. Quod est dicere. Postulatio mea habita in conspectu tuo, id est, in beneplacentia tua, intret, id est, me intrare faciat in futuro ipsam patriam cœlestem. Magis autem est intrare, quam appropinquare. Hîc quippe est per bonas cogitationes & opera bona appropinquare, in futuro verò ipsa rei experientia intrare. Intret inquam postulatio mea quæ talis est. *Eripe me* Domine ab huius vitæ miseria per carnis resolutionem: & hoc fac *secundum eloquium tuum*, id est, secundum promissum tuum. Promisisti enim per Prophetam dicens. Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de terris, & inducam in terram vestram. Dixi da mihi intellectum præceptorum tuorum: vt ea me doceas. Et *cùm docueris me iustificationes tuas*. i. iusta præcepta

Ezech. 36. 24

tua,

tua, *labia mea* exteriora *eructabunt hymnum*, id est, ex intima affectione cordis proferent tibi laudem: à similitudine illius, qui ex nimia saturitate exterius eructat. Quod est dicere. Tanta erit affectio interior, quod labia non poterunt abstinere exterius ab hymno. Et non solummodò laudabo te, mecum agendo de te: sed etiam *pronunciabit* aliis *lingua mea*, *eloquium tuum*, id est, præceptum tuum. Et honestum quidem est ea pronunciare: *quia omnia mandata tua* sunt *æquitas*, per emphasim, id est, æquissima sunt. Et quis nollet æquitatem pronunciare? Quoniam autem in hac pronunciatione multa patiar ab infidelibus aduersa, ne tunc deficiam, *manus tua*, id est, exercitus tuus angelicus, qui destinatus est ad auxiliandum fidelibus, *fiat* mihi in auxilium: *vt saluet me*, id est, sit mihi causa saluationis in futuro, qui si deficerem non saluarer. Leguntur quidem angeli martyribus multis, in passionis agone positis, ad auxilium venisse. Vel sic, manus tua, id est, potentia misericordiæ tuæ fiat mihi hîc in auxilium ne deficiam, vt in futuro saluet me saluatione æterna. Et dignum est, *quia mandata tua elegi* pronunciare aliis: sed & quia *concupiui saluatare tuum Domine*, id est, valdè desideraui saluationem tuã futuram, & vt salutare tuum in futuro assequar: hic *lex tua meditatio mea est*, id est, hic meditor legem præceptorum tuorum. Concupiui, inquam, salutare tuum, id est, vitam æternam: & scio quod eam tandem adipiscar. *Viuet* videlicet *anima mea* æterna vita: & viuendo *laudabit te* sine fine, intensa dilectione, & ad hoc vt viuam *adiuuabunt me iudicia tua* iusta: scilicet, cùm nihil vnquam iudicaueris, nisi quod iustum est: nec de me benè promerito iniustè iudicabis, sed me iusto iudicio viuificabis. Cùm dicit viuet anima, apertè designat quod totus & in anima viuet, & in corpore. Quia dixerat, fiat manus tua vt saluet me, & viuet anima mea: posset quæri, vnde tibi necesse

A est saluari, & vitam adipisci? Ad hoc ergo respondet sic. Ideò orauì tantoperè, vt me salues reducendo ad patriam vitæ: quoniam à patria illa *erraui*, id est, per errorem Adæ longè discessi, & errando perij, factus mortalis & passibilis, & incidendo inter hostes videlicet inter dæmones & vitia, quæ me mortificare nituntur. Erraui, inquam, & perij: *sicut ouis* aliqua *quæ* ab ouili aberrauit, & incidendo inter lupos *periit*. Vt ergo reduci possim, cùm errauerim: *quære* me *seruum tuum* Domine reducendo ad patriam post mortem, qui iam me quæsiuisti reducendo de infidelitate ad fidem. A similitudine boni pastoris dictum est, qui ouem perditam quærit, & ad ouile reducit: Dignum est autem vt me quæras, *quia* licet primum per Adam à te errauerim, tamen postquam mihi vocato ad fidem mandata tua iniunxisti, *mandata tua non sum oblitus*, vt Adam, sed ea vt potui dilexi & opere compleui.

B

C

IN PSAL. CXIX.

Psalmi CXIX. *Titulus* Canticum graduum. *Quod sic exponitur. Psalmus iste vocatur canticum graduum .i. iocundus tractatus graduum: scilicet, continens in se vnum ex gradibus, per quos vnusquisque fidelis ascendere debet ad canticum, id est, ad cælestem iocunditatem remunerationem. Et non ex tristitia debet ascendere, sed cum cantico, id est, cum iocunda hilaritate. Dicitur autem psalmus iste canticum graduum, & cæteri quatuor decim qui sequuntur ideò, quia in eis quindecim gradus ostenduntur, per quos fideles quique cum iocunditate spei & fidei caterarumque virtutum ascendere debent ad sanctã sanctorum cælestis Hierusalem, cùm iam hic sint per fidem in Ecclesia positi. Quod nimirum in templo Salomonis est præsignatum, in quo quindecim gradus fuerunt, per quos ab exteriori templo semel in anno solus pontifex in sanctã sanctorum ascendebat. Dicitur etiam canticum gra-*

D

Graduum cantica cur sic denominentur.

duum, eò quod gradus isti non solum ad canticum futuræ remunerationis spectent, sed etiam ad præsentem remunerationem. Hìc enim etiam suos ascendentes Deus remunerat, cùm eos orantes exaudit, & in virtutibus & in bonis operibus augmentat: Benè verò pluraliter graduum *ponit, vt plures innuat esse gradus. Hæc autem vox quæ est gradus, significat & gradus illos per quos fit ascensus, & illos per quos fit descensus: quamuis hic non sint accipiendi alij gradus, nisi per quos fit ad cœlestem Hierusalem ascensus. Vbi verò nos habemus* graduum, *græci habent* Anabathmos: *quæ vox tantummodo significat gradus ascensorios. Congruè nimirum gradus isti quindenario numero clauduntur. Cùm enim numerus iste constet ex septenario & octonario, per quindenarium qui gradibus his competit, datur intelligi, quod per totam hanc vitã quæ per septem dies voluitur assiduè, his gradibus ad octauæ diei iocundam remunerationem nobis annitendum est. Siue per septenarium totum testamentum vetus accipitur, vt totum aperte designetur, eò quod in veteri testamento de obseruatione diei septimæ agatur. Siue per septenarium idcircò testamentum vetus intelligitur, quoniam fuerit idem testamentum à priori populo non causa cœlestium, sed causa mundanæ prosperitatis adipiscendæ completum: quæ sanè rerum mundanarum prosperitas, per septenarium denotatur, eò quod mundana vita hæc per dies septem voluitur. Per octonarium autem testamentum nouum exprimitur: eò quod idem testamentum per resurrectionem Domini, quæ die octaua contigit, constitutum sit. Dicitur autem Dominus octaua die surrexisse: quia cùm prius in hac vita fuerit, quæ per dies septem voluitur, ad hanc iterum vitam habendam non surrexit: sed ad æternam, quæ in octaua iudicij die fidelibus dabitur. Sic etiam per octonarium idcircò testamentum nouum designatur, quoniam ipsum à fidelibus non contuitu temporalium, sed cõtuitu remunerationis octauæ diei obseruatur. Cùm igitur per horum duûm testamentorum completionem gradus*

Quindenarius.

Per numerum septenarium testamentum vetus potest intelligi.

Per octonarium nouũ.

A *isti qui in his psalmis ostenduntur, ascẽdantur, competẽter numero quindenario includuntur. Nam sine vtriusque testamenti completione, impossibile est his gradibus ad cœlestia sanctæ sanctorum ascendere. Sciendum, quod in his omnibus quindecim psalmis graduum fideles perfecti accipiuntur loqui: qui cùm iam hos gradus ascenderint, de eisdem gradibus agunt; vt fideles qui nondum eos ascenderunt, ad ascendendum taliter inuitent. Horum autem graduum primus de quo in præsenti psalmo agitur, talis est. Perfectorum collectio ostendit, se ad Dominum clamasse, cùm*

B *ab hæreticis & à blasphemis tribularetur: & orasse, vt darentur sibi sagittæ ad eos conuincendos, & desolatory carbones, ad eorum impugnationem euadendam. Quia autem dicit clamorem suum exauditum esse, non pertinet ad hunc primum gradum, sed ad secundum: sed ideò sic properat se esse exauditum, asserens, vt per hoc magis accendat auditores, ad clamandum ad Dominum, vt & ipsi clamantes similiter exaudiri mereantur.*

C *D Dominum cùm tribularer &c.* Ac si dicat, vos fideles quiq; cùm tribulabimini à labijs iniquis blasphemorum, & à lingua dolosa hæreticorum, vos sibi conformare nitentium: clamate ad Dominum exẽplo mei, vt inde vos eripiat. Ego namque cũ tribularer clamaui ad Dominũ: *& exaudiuit me* clamantem. Ostẽdit autem pro qua tribulatione clamauit: cùm sic addit. Clamaui, inquam,

D sic dicens: *Domine libera animam meã* &c. Ac si dicat. Cùm potens sis ad liberandum, Dominus enim es, oro non liberari corpus à passionibus tribulationum: sed libera animam meam *à labijs iniquis* blasphemorum, *& à lingua dolosa* hæreticorum, ne ab ipsis in malam partem traijciatur. Ostendit quoque quomodo deliberauerat se liberari, vt innuat magnum fuisse periculum tribulationis, & per hoc instruat magis in hu-

iusmodi

iusmodi periculo positos orare. In magno quippe periculo non in paruo, deliberatio fieri solet. Hoc ergo sic dicit. Dico quod clamaui dicens Domine libera &c. Cæterùm anteaquam clamauerim, ita mecum deliberaui mihimet, quasi personæ alij loquens. *Quid* armorum *detur tibi ad linguam dolosam* hæreticorum deuincendam? *Aut* si nihil armorum detur ad eos expugnandos, saltem *quid* munimenti *apponatur* .i. adiungatur tibi à Deo ad linguam dolosam euitandam', ne te valeat expugnare? Dictum est à similitudine clypei vel loricæ, quæ sibi miles apponit vt per hæc à iaculis hostium muniatur. Hoc autem tale est, ac si sic diceretur. Quæ arma possent à Domino mihi dari ad linguam dolosam expugnandâ? Aut si armis caruero, quæ poterunt mihi dari munitiones, ne à lingua dolosa conformer? Notandū, quia cum de lingua dolosa deliberationem faciat, & de labijs dolosis minimè; datur intelligi, magis esse periculosum agere contra dolositatem hæreticorum, qui rationem habere videntur, quam contra iniqua verba Deum apertè blasphemantium, qui nec in vmbra rationis sunt. Ostendit aūt quid poterit dari aut apponi, sic. Dico quid detur, aut quid apponatur, hæc, scilicet, dabuntur. *Sagittæ potentis* antonomasticè, Christi, scilicet, *acutæ* .i. sentētiæ verborum Domini Iesu omni penetrabiliores acumine, quæ sunt efficaces ad conuincendos hæreticos: sicut acutæ sagittæ cùm iaculantur à manu potentis .i. viri fortis, validæ sunt ad inimicum interficiendum. Sagittę, inquam, potentis Domini dabuntur: & hoc *cum carbonibus desolatorijs* apponendis, quod est dicere. Sic sagittę dabuntur. quod etiam desolatorij carbones apponentur, quibus contra linguam dolosam sim munitus. Carbones desolatorios Prophetas dicit, & Apostolos, qui omnes hæresēs suis tēporibus desolati sunt, sicut carbones ignis desolantur quælibet ædificia, vbi fuerint accensi, ideoq; dicuntur desolatorij. Horum itaque Prophetarum & Apostolorum auctoritatibus contra hęreticos fideles illi muniuntur, qui tantæ peritiæ non sunt, vt cōtra eos rationibus agere sufficiant. Ostendit etiam nimiam anxietatem suæ tribulationis, sic. Dico quod clamaui ad Dominum cùm tribularer, & necesse quidem fuit clamare. Nā *heu mihi* .i. væ mihi, scilicet, nimia miseria fuit mihi: ideò *quia incolatus meus prolongatus est* .i. peregrinatio mea nimis diuturna facta est: peregrinatio .f. huius vitæ, in qua dū existo, à patria cęlesti exulo. Notandum quod non ideò quæritur de prolongatione incolatus, vt iā velit corpore dissolui, cùm nondūm ad perfectionem peruenerit, sed ideò quoniam anxiatur de cohabitatione prauorū, & in sequentibus manifestum est sic. Et ideò dico heu mihi esse in prolōgatione incolatus, quia in hoc incolatu *habitaui* corporaliter *cū habitantibus* Cedar. i. tenebras .f. cū blasphemis & hæreticis qui manent in tenebris ignorantiæ. Determinat autem se queri nō de incolatu corporis, sed animæ, cùm addit sic, & habitando cum habitātibus Cedar corporaliter antequā ad Dominum clamarē, *anima mea fuit incola* .i. peregrina & hoc *multum* .i. valdè remota à cœlesti patria contemplanda, dum ab habitantibus Cedar sępè fuerit inquietata. Et non solùm ipsi cùm quibus habitaui fuerunt habitantes Cedar, sed etiam odientes pacem fidei Ecclesiæ nitentes eam multis hęresibus perturbare, & *cum his qui oderunt pacem* (hæreticis scilicet) eram habitans: & ideò heu mihi fuit. Dico quod cū his qui oderunt pacem *eram* habitans, ego dico existens *pacificus* .i. pacatus, diligens videlicet eorum salutem, & cupiens eos ad pacem Ecclesiæ reduci. Per hoc auditores instruit, cū inimicis pacis, pacificos esse debere. Vnde Prosper. *Christianæ perfectionis est pacificum esse, etiam cum inimicis pacis, spe correctionis, non consensu malignitatis.* Dico quod pacificus existebam, *& cùm loquebar illis* pacatè, illi impugna-

Magis est periculosum agere cōtra hæreticos, quàm cōtra blasphemos.

Carbones desolatorij cur Prophetæ nominentur.

impugnabant.i.oppugnabant *me* verbis maledicis,& hoc *gratis*,id est,sine causa, & sine ratione vel gratis.i.frustra impotentes me deuincere. A

IN PSAL. CXX.

Titulus CXX. Canticum graduum,*hoc vt superius exponitur. Primo gradu ostendit, scilicet, hoc quod ad Dominum in tribulatione clamauit, orans sibi dari sagittas & desolatorios carbones,secundum gradum in sequenti psalmo ostendit, scilicet, se impetrasse quod orauit, habere videlicet notitiam scripturarum, & auctoritatem Apostolorum & Prophetarum.Vnde sibi per Dominum dicit esse venturum auxiliū. Per hoc igitur inuitat auditores ad clamandum, vt & ipsi clamantes impetrare mereantur. Orat etiam deinceps custodiri ne vlterius commoueatur, aut dormitet in fide, & ad certitudinem auditorum enunciat esse quod orat.* B

Ieuaui oculos &cęt. Ac si dicat. Prius ad Dominū clamaui, cū tribularer,orans mihi dari sagittas & carbones. Et his mihi ab illuminatione gratię diuinæ concessis,cū prius oculos rationis depressos haberē ignorantia, *Leuaui* illos *oculos meos* interiores *in mōtes*.i. erexi eos attendēdo in scripturas Prophetarum & Apostolorum,qui propter dignitatis suæ eminentiam montes dicuntur. *Vnde veniet auxilium mihi*. Ac si dicat.Verè in scripturas oculi sunt leuādi. Inde mihi auxilium continget, vt ipsarum rationibus,fidei conuincam aduersarios,& munitus contra eos existam. Ne verò videretur auxiliū hoc solummodo à montibus esse, remouet hoc sic. Et hoc *auxiliū meū* quod à mōtibus veniet : à Domino tamen est.f.sic auxiliabor à montibus vt auxiliū hoc *à Domino* principaliter cōtingat. A Domino,inquā,qui potens est ad adiuuādum, *qui fecit cœlum & terram*.i.& ipsos mōtes fecit qui fuerūt cęli.i.cōpluentes subditos, & terram fecit.i. subditos cōplutos. Hoc autem quod sequitur .s. *Non det* &c. vel potest oratio esse de seipso vt ad secūdam personam, ne commoueatur;vel de vnoquoq; auditore sic.Dico quod iam oculos in montes leuaui : & ne vlterius ab illis montibus deuies , & magis & magis oculos in montes leues: *non det pedem tuum* interiorem *in commotionem*.i. fidē quæ est pes per quem mens ad superiora tendit,non permittat commoueri à stabilitate scripturarum,vt concidat in errorem. *Neq.* etiam quod minus est *dormitet*.i. te dormitare permittat .s. in fide vacillare, & aliquo modo dubitare , ille *qui custodit te* , per inhabitātem gratiam Deus .s. a similitudine dormitantis,qui nec ex toto dormit,nec ex toto vigilat. Eodē aūt modo & sequentia de seipso possunt legi , quasi ad tertiam personam. De auditore quidem vnoquoque sic adaptatur , vt sententia non mutetur. Dixi , ô auditor, quod leuaui oculos in montes. Vt verò & tu similiter leues: non det in commotionem pedē tuum, neq; dormitet qui custodit te: hoc vt in alia sentētia exponitur. Ne verò videatur ex diffidentia orasse, enuntiat quod orauit sic.Oro nō det in commotionem pedem tuum &c. Et ecce in presenti erit quod oro.Nō dormitabit neq; dormiet.i. non permittet te dormitare in fide.i.vacillare neq; dormire.i. ex toto cōmoueri in fide:ille *qui* per auxilium gratię *custodit* vnumquemq; qui est *Israel*, ne deficiat,Deus scilicet. Plus nimirum est dormire , quam dormltare. Dico non dormitabit neque dormiet , sed ipse *Dominus* existens , ideoq; potens ad custodiēdum, *custodit te* cum perseuerantia. *Dominus*, inquam,qui est *protectio tua* , qui te protegit auxilio gratiæ ne cedas impugnationi inimicorum:Dominus,inquam,existēs per regnum gratiæ suæ, *super manum dexteræ tuæ*.i. super potentiam : quæ causa erit dexteræ tuæ : super potentiam fidei, scilicet,quæ causa erit per quam ad dexteram Dei colloceris: quæ tua dicitur , eò quod illam tibi dari cupis , & ad illam collocaberis, & est dicere. Ipse existit super potentem C D

tem fidem tuam .i. dominatur fidei tuæ: bene regens eam, & augmentãs, quæ per eum potens est & valida, per quam ad dexteram Dei patris collocaberis. Sine fide quippe impossibile est placere Deo. Vel existens super manum, & non super sinistram manum, sed super manum dexteram tuam .i. super bonam operationem, quæ per manum dexteram accipitur: cùm per dexteram sæpè bona soleant denotari, quod est dicere. Dominus non solum est protectio tua, ne inimicorum impugnationi cedas, sed ipse etiam dominatur, & benè regit bonam operationem tuam, vt eam magis augmentet de die in diem. Dominus, inquam, custodit te, ideoque *sol* iustitiæ Christus *non uret te per diem* .i. non offuscabit rationis tuæ nitidum acumen per diem .i. per nimiam claritatem diuinitatis suæ, quæ dies rectissimè dicitur, ad respectum humanitatis, quę etiam nox dicitur, eò quod longè minus splendida sit ad diuinitatis comparationem. *Neque luna*. i. Christus vret te .i. permittet vrite, scilicet, non permittet rationis tuæ acumen in excæcatione offuscari *per noctem* .i. per humanitatem suam, quod est dicere. Sic te Dominus & custodit & custodiet, ne permittat offuscari rationem tuam aliquo errore, in consideratione diuinitatis: vt dicas eum alterum Deum esse a patre, & minorem eo, vt Arriani voluerunt, neque in respectu humanitatis: vt dicas eũ non verũ hominem fuisse, sed phantasticum corpus assumpsisse, vt Manichæi asseruerunt. Quod dicit non vret te per diem & noctem: dictum est à similitudine illorum qui vel in die itinerantes à sole, vel in nocte à luna offuscãtur, & cutis suæ nitorem amittunt: ideoq; vri dicuntur. Vstorum enim est obfuscari. Luna quippè etsi non calefaciat vt sol, talis tamen naturæ est, quod vrit .i. cutem offuscat & nigrescere facit. Sol autem & luna Christus dicitur, sol quidem secundum claritatem diuinitatis. Luna secundum carnem, quæ ad modum lunæ decrescere potuit, per aduersitatem & mortem, & crescere per sospitatis prosperitatem. Nõ solum aũt *custodit te Dominus*, ne vraris per diem & noctem, sed & *Dominus*, vt vniuersaliter dicam, custodit te *ab omni malo* hęresum, ne erres de resurrectione mortuorum, de baptismate paruulorum, & de cęteris hæresibus. Quoniam autem indeterminatè dixerat ab omni malo, ne intelligeretur quod de omni malo corporis custodiret eum, dat intelligere de quo malo dicat, cùm optatiuè addit sic. Dico quod custodit te ab omni malo, & hoc iugiter faciat, *custodiat* .s. *Dominus*, non dico corpus à tribulatione: sed *animam tuam* ab omni errore. Et sic quidem eam custodiat .s. *Dominus* per illuminationem gratiæ *custodiat introitum tuum*. i. fidem tuã, in quam iã introisti, vel quæ tibi est introitus ad omne bonum. Initium enim omnium virtutum est, & custodiat *exitum tuum* .i. finem tuum: ne quando de hac vita exibis, aliquo modo à fide dissentias. In exitu quippe, multæ occultæ suggestiones & illicitę à diabolo inferũtur. Custodiat, inquam, introitũ. i. fidem ex hoc nũc .i. *ex* præsenti tempore incipiens, & *vsq; in seculum* futurum perseuerans.

Hebr. 6.

Arrianorũ error.

Item Manichæorum.

Luna vrit autem denigrans.

Sol & luna.

Exitus vitæ periculo.

IN PSAL. CXXI.

Psalmi CXXI. *Titulus.* Canticum graduum, *hoc etiam vt superius exponitur. Postquam in fide confirmata est collectio perfectorum, per montes in quos oculos leuauit: quæ collectio quidem secundus gradus est, ostendit etiam in sequenti psalmo se tertium gradum ascendisse, scilicet, spem per quam iam in cælestibus conuersatur, de qua spe se lætitiam asserit habuisse, vt magis auditores ad eandem spem inuitet. Ostendit quoque per spei suæ certitudinem plures suæ confessionis homines ad eandem pacem cælestem iam ascendisse, ad quam spe tendunt, quos orat vt rogent de pace illa: vt illis detur fidelibus qui adhuc in terra degunt.*

Lætatus

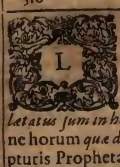

Lætatus sum &cæt. Ac si dicat. Per hoc quod oculos in mõtes leuaui, ad hoc iam deueni, quod *Lætatus sum in his* .i. in cõsideratione horum *quæ dicta sunt mihi*, à scripturis Prophetarum & Apostolorũ, scilicet, dictum est quod nos fideles post mortem carnis *ibimus in domũ Domini* .i. in cœlestem Hierusalem. Lætatus sum, inquam, quia ibimus. Non solum autem nũc spem habeo nos illuc ituros esse, sed etiã ex quo de hoc lætatus sum, *pedes nostri stantes erant* .i. affectiones spei nostræ iam erant firmiter habitantes ô *Hierusalem in atrijs tuis* .i. in amplitudine tua, quod est dicere. Ex quo lætati sumus, spe iam in te habitauimus, quæ pro tui amplitũdine atria habere diceris. Cùm dicit singulariter. Lætatus sum, vnam massam esse ostẽdit: cùm dicit pedes nostri, plures esse personas ostendit eos, qui hic loquuntur. Determinat autem de qua Hierusalem dicat, cùm addit: *Hierusalem* dico *quæ* quot: die *ædificatur* adeò ex fidelibus de hoc mundo migrantibus, existens non re vera ciuitas, sed *vt ciui as*. .s. dicta ciuitas per similitudinẽ, eò quod ex viuis lapidibus fiat, vt ciuitas ex lapidibus inanimatis. Ne verò intelligeretur hoc dictum esse de aliqua ciuitate, quæ nunc ædificaretur & Hierusalem vocaretur, ad differentiam addit: illa Hierusalem dico *cuius participatio* est *eius*, quod est *in ipsum* tendens. i. in incommutabilitatem .s. quæ illo bono participat, quod incommutabile est & æternũ. Per hoc datur intelligi Hierusalem cœlestis, cuius ciues incommutabilis beatitudinis sunt participes. Ostendunt autem perfecti qui in hoc psalmo agunt, oẽs fideles prædecessores suos iam in domum Domini iuisse: vnde certi sunt quod & ipsi ibunt, sic. Ibimus, inquam, in domum Domini, & inde certi sumus. *Illuc enim* iam *ascenderunt* secundum animam non secundum corpus, *tribus*. Cùm dicit tribus dat intelligere homines: quia tribus hominum dicimus non Angelorum, ac si dicat: Inde certi sumus nos ascensuros esse, quia iam illuc generationes hominum ascenderunt. Determinat autem quæ tribus, cùm addit. *Tribus*, inquam, *Domini* .i. illi homines ascendent, qui regenerati fuerint in Domino ex aqua baptismatis & Spiritu S. iuxta illud. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Tribus, inquam, Domini ascenderunt. Et hoc vt *testimonium Israel* asserit .i. vt Iacob patriarcha testificatus est in visione sua, qui vidit scalam, & eam angelos ascendentes & descendentes. Quod quidẽ signum erat & rei præteritæ, & rei futuræ. Nam per descendentes, angeli maligni signabantur, qui per superbiam descenderunt; per ascendẽtes, sancti qui futuri sunt spiritales vt angeli, & ad reparandum casum illorum qui descenderunt sunt illuc ascensuri, & iam quidam ascenderunt. Vel sic. Illuc ascenderunt tribus Domini existentes testimonium Israel .i. testificãtes suo ascensu illud idem quod testificatus est Israel visione, quod est dicere. Illud testificati sunt verum esse in sui ascensione, quod Israel testificatus est in visione. Ascẽderunt, inquam, tribus: & hoc *ad confitendum* laudem *nomini Domini*. i. ad laudandum Dominum ex consideratione magni nominis eius, quod est Dominus, quod est dicere. Ad hoc ascenderunt, vt perennis laude dilectionis Deũ laudent. Inde quoq; certi sumus, quod in domum Domini ibimus: quia *illic* iam *sederunt sedes* .i. in domo illa iã diu est quod quieuerunt iudices, qui accipiuntur per sedes, eò quod iudicum est sedes habere: vel quia sedes Dei sunt, & determinat quando iudices erunt, cùm addit. *In iudicio sedes*. i. illæ sedes quæ cùm nondum sint sedes, in iudicio futuro sedes futuræ sunt, quod est dicere. Apostoli illuc iam ascenderũt, & ibi iamdiu quieuerunt, qui futuri sunt iudices in die iudicij *super domum Dauid* .i. super Ecclesiam, quæ spiritalis domus est Christi veri Dauid.

Tribus. hominum non Angelorũ.

Mar. vlt. 16

Gen. 28. 12.

Iudices sedes nominantur.

Mat.19. 28. uid. Iuxta illud dominicum. Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Domus Dauid .i. Christi dicuntur & boni fideles & mali, eò quod omnes eisdē spiritualibus sacramentis initiati sint. Quia dictum erat tribus, & sedes in domum Domini ascendisse, orat illos qui iā ascenderunt, vt rogent pro eis qui adhuc ascensuri sunt, sic. Dico quod sedes & tribus ascenderunt. Et vos qui iam ascendistis, *rogate* nobis *ea quæ sunt ad pacē Hierusalem* cœlestis adipiscendam .s. rogate Deum vt det nobis qui sumus adhuc ascensuri ea, per quæ veniamus ad æternā pacem cœlestis Hierusalem. Postquā eos qui iam ascenderūt inuitauit ad rogandum de pace illa, ipsamet perfectorum collectio de pace illa orat, vt auditores orare instruat sic: diclmus. Rogate quæ ad pacem sunt & nosmet orámus vt *abundantia* sit tādem in futuro *diligentibus te*, ô Hierusalem cœlestis .s. vt omnes hic adhuc degentes, qui abundantiam, quę in te est, cupiunt adipisci, vtpotè diligentes te, abundantiam illam consequantur. Exponit autem de qua abūdantia oret, cùm addit. Dico abundantia sit diligētibus te. *Sfiat* illis *pax in virtute tua*.i. per virtutem tuam.s. detur illis pax æterna per Christum qui est virtus tua, faciēs te fortem & inexpugnabilem, sic vt nullus hostiū assultus tibi fieri queat. Vel sic. Fiat illis pax existendo in virtute tua.i. sic detur eis pax quæ in te est, vt etiā perseuerēt in dilectione diuina, quæ dicitur per antonomasiam virtus tua, eò quod dignior sit omni virtute & durabilior. Cùm enim oēs hîc virtutes habeantur, in futuro sola caritas habebitur. Vnde legitur. Maior autē est caritas, & non parua pax fiat eis, sed *abundantia* pacis detur eis, quæ abundántia est iám *in turribus tuis* .s. tanta abundātia detur eis in futuro, quanta est in Apostolis iam, qui dicuntur turres tuæ, vel propter sublimitatem meritorū suorum, vel quia munimentum fidelium sunt doctrina & patrocinio orationū suarum.

1.Cor.13.13.

Apostoli cur turres nuncupati.

A Ostensa lætitia & ipe sua & oratione de pace facta, qua intentione hæc egerit ostendit sic. Dixi, Stantes erāt pedes nostri in atrijs tuis Hierusalē, & oraui de pace tua dicens: Fiat pax &c. Et ego *de te* agens ô Hierusalem *loquebar pacem*.i. annūciabam pacem tuam .s. quotiēscunq; de te egi, annunciaui alijs quanta sit pax tua. Loquebar, inquam, pacem, & hoc *propter fratres meos & proximos meos* .i. pro vtilitate fratrum & proximorū meorum, vt ad hanc pacem tendāt.

B fratres vocat omnes fideles, eò quod oēs Dei filij adoptiui sint. Proximos autem dicit perfectos, qui eis in conformitate sunt proximi, quod ex alia translatione colligitur in qua habetur amicos meos. Quoniam autem possunt esse proximi in malo, ad determinandum quos proximos hîc accipiat, addit sic .s. loquebar pacem *propter domum Domini Dei nostri* ædificandam.i. ad hoc vt magis & magis tendant fideles exemplo meæ locutionis ad pacem illam Hierusalem cœlestis, & sic ipsa ædificetur magis magisque, quæ Dei domus est: & sic

C ô domus Dei Hierusalem *quæsiui bona tibi* .i. adquisiui tibi bonos ciues, de quibus ædificata gloriosior fias, & magis honorata.

IN PSAL. CXXII.

D

Psalmi CXXII. *Titulus.* Cantícum graduum. *Tertio gradu pertractato, scilicet, certitudine spei suæ ad instructionem audientium ostensa, ad eorundem instructionem quartum gradum se ostendit ascendisse, ad hoc, scilicet, vt iam rationis suæ oculos leuet ad attendendum voluntates Domini, vt eas compleat, quod tamdiu facit, donec ei misereatur reducendo in immortalitatem & impassibilitatem, de qua etiam miseratione orat, vnde sic dicit.*

AD te leuaui oculos &c. ac sic dicat. O auditores, postquam lætati fueritis de hoc quod ibimus in domū Domini, Leuate interiores oculos rationis vestræ ad eum qui habi-

tat in cœlis. Et hoc facite exemplo meo. Postquam enim lætatus sum, *leuaui oculos meos* interiores : oculos videlicet rationis: *ad te qui habitas in cœlis* .i. qui dominaris in ciuibus cœlestis Hierusalem : quod est dicere. Oculos rationis leuaui attendendo voluntates tuas, vt eas complerem, qui depressi erãt, dum ad voluntates meas complendas attendebã, & dignum erat, vt ad te oculos leuarẽ, cũ tu sis ille qui in ciuibus cœlestis Hierusalem dominaris: ad quorum consortiũ nõ venirẽ, nisi oculos ad te leuarẽ. Ostendit aũt q̃ attẽtè oculos ad Deũ leuauerit duplici similitudine, vt auditorés magis ad hoc idẽ attrahat sic. Leuaui, inquã, ad te oculos. Et ecce ô auditores in promptu est quam attentè ad Deum oculos leuauerim, & adhuc leuo : quia *sicut oculi seruorum* sunt positi *in manibus dominorum suorũ* attendentes in ipsas manus, vt quacunq; hora Dominus eis nutum fecerit, ipsi statim obediãt, & vt maius quid dicam : *Sicut oculi ancillæ* quæ magis est subdita, & ad obediendum parata, sunt positi *in manibus Dominæ suæ*, attendentes, vt ad solum nutum sequatur obedientia, *ita oculi nostri* interiores attenti sunt *ad Dominum Deum nostrum*, vt ei in omnibus eius voluntatibus obediamus, duraturi in hac seruitute *donec misereatur nostri*, in futuro reducens in immortalitatem, & impassibilitatem, & de hac seruitute eripiẽs. Orat autem pro hac miseratione sic. Dico donec misereatur nostri : & quia cõfido te miserturum, oro *miserere nostri :* in futuro tandem de seruitute hac eripiens, & in perfectum statum nos reducens. *Miserere nostri:* bis ex nimio desiderio ponit. Dico miserere nostri, & necesse est hoc orare: *quia* hîc *repleti sumus despectione*, per emphasim .i. adeò despectibiles sumus, vt omnì repleti despectione videamur. Et non solum ideò necesse est hoc orare, quia in corpore sumus despecti : sed etiam quod maius est, *quia multum repleta est anima nostra despectione :* visa *opprobrium* .i. digna opprobrio, *abundantiouis* in terrenis diuitijs. i. diuitibus huius sęculi: *& visa superbis* .i. eisdem abundãtibus, qui de diuitijs suis superbiunt, *despectio*. i. digna despectione, quod est dicere. Anima nostra despicitur, & opprobrio digna esse iudicatur à superbis diuitibus huius sæculi ; dum stulta & insana dicitur, eò quod mundana spernat.

IN PSAL. CXXIII.

PSalmi CXXIII. *Titulus*. Canticum graduum. *Quarto gradu de attentione voluntatum Dei ostenso, de quinto gradu agunt perfecti .s. vt cum propter attentionem suam temptentur de ea attentione reuocari .i. à detractoribus vel à blandis deceptoribus, & non possint: hanc constantiã non sibi, sed Domino ascribãt, & hoc idem facere oẽs illos qui Israel esse desiderant instruunt.*

NISI quia Dominus erat in nobis dicat nunc Israel. &c. Ac si dicat. Cùm ad Deum oculos attẽtos habuerim, & inde vellẽt me reuocare detractores, & blandi deceptores, & non possent : dixi hoc non ex me, sed ex Domino esse, quod sic attentus erã. Qua de re exemplo mei quicunq; iam oculos ad Deum leuans est Israel, & temptatus fuit reuocari frustra: non hoc sibi ascribat, quod sic constans fuit, sed Israel nunc .i. indilatè dicat & ore, & mentis reputatione: nisi ideò remansisset, quia Dominus erat in nobis secundum auxiliantem gratiã, *nisi quia Dominus erat in nobis*, inquã, *cum exurgerẽt homines in nos forte viuos deglutissent nos*. Notãdum ℣ hoc ℣ bis ponit. Nisi quia Dñs erat in nobis, vel ex nimia exultatione & affectione facit, vel ad hoc vt singula singulis respondeant, sic. Nisi quia Dominus erat in nobis, cũ homines maligni exurgerẽt in nos blãdis verbis & deceptorijs, tẽptãdo nos abʼtattẽtione nostra reuocare, deglutissẽt nos .i. incorporassẽt nos sibi viuos. i. sciẽtes & prudẽtes in peccãdo. Et hoc fecissent fortè .i. subitò, & ex improuiso:

uiso : vt non esset nobis potētia euadendi. Licet scientes deglutiremur, vel *fortè* .i. sicut facti fuissemus absq; ratione. Et nisi quia Dominus erat in nobis *cùm irasceretur furor eorum in nos*.i. cùm detractores & maledici furentes irascerentur contra nos, & detractionibus & maledicis verbis: *aqua absorbuisset nos* .i. ipsi existentes similes aquæ diffluendo hac & illac per illicita, vel in hoc quòd me nitebantur submergere, vt aqua, absorbuissent nos.i.incorporassent sibi : & hoc forsitan. Istud forsitan tale est, quale superius fortè. Absorbuissent, inquam, nos: nisi quia Dominus erat in nobis. Cæterùm quia in nobis fuit *pertransiuit* .i. euasit *anima nostra torrentem* .i. amara & detractoria eorū verba ad similitudinem torrentis, cū impetu fluētia, ne nos reuocare possent. Dico pertransiuit, & hoc *forsitan* dico .i. timidè pro magnitudine periculi in quo fui, & dubitans an in quolibet offenderim. Per hoc instruit auditores semper timidos esse de casu, vt qui stat videat ne cadat. Beatus enim homo, qui semper est pauidus. Pertransiuit, inquam, anima nostra torrentem: & vtinam *anima nostra pertransisset*, sic vt in nullo offendisset *aquam intolerabilem:* quātum ad fragilitatem nostram, non quantum ad auxilium gratię diuinę. Aquam & torrētem pro eodem habet. Pertransiuit, inquam anima, vnde *benedictus* .i. magnificatus & laudatus sit *Dominus*, *qui non dedit nos dētibus eorum*.i. corrosionibus detractionum & maledictorum eorum *in captionem*.i.in incorporationem, scilicet, non permisit vt nos incorporare sibi possent, per detractiones & maledicta sua. Non solùm autem liberati sumus à dentibus: sed etiā *anima nostra* existens cauta, *sicut passer*, qui cautus est ad laqueos euitandos, *erepta est de laqueo venantium*.i. de deceptorijs blāditijs mundanorum: per quas me sibi capere nitebātur & cōformare, sicut venātes decipiunt laqueo feras aut volucres. Et nō sic est anima erepta & vnquam illaqueata fuerit, sed ita quod *laqueus* ille *contritus est*.i. inefficax ad nos capiendos & illaqueandos, à similitudine contriti laquei, qui impotens est ad illaqueādum. *Et* quia contritus est, *nos liberati sumus* inde, ne posset nos decipere. Et hoc non fuit ex nobis, sed hoc *adiutorium nostrum* contigit *in nomine Domini* .i. per honorem Domini, scilicet, per misericordiā Domini. contuitu enim misericordiæ suæ ipse à fidelibus honoratur: ideoque honor eius dicitur. Nomen verò pro honore positū fæpius inuenitur, quod est dicere. Quia liberati sumus, per adiutorium misericordiæ Domini contigit, vel sic. Adiutoriū nostrū contigit in nomine Domini .i. in occasione honoris Domini. f. ideò adiuti sumus, quia Dominū omni modo honorare fategimus. Domini dico *qui fecit cœlū & terram*.i. prælatos & subditos. Et quoniam adeò potens est quod cęlum & terram fecit, ad adiuuādum nos potens esse cōprobatur.

1.Cor.10.12.

Prou.28.14

IN PSAL. CXXIIII.

PSalmi CXXIIII. *Titulus.* Canticum graduū. *Gradu quinto pertractato, hoc .s. vt omnem constantiam suam non sibi sed Domino ascriberent, de sexto agitur .s. postquam ad hoc constantiæ deuenitur; vt reuocari nequeāt ab attentione: & hoc non sibi sed Domino ascribunt, debent etiam ad hoc ascendere, vt in solo Domino confidant, omni sæculari confidentia postposita: ad quam confidentiam perfecti qui hic agunt auditores inuitant, ostendendo quid vtilitatis ex hac confidentia contingat.*

QVI confidunt in Domino &c. ac si dicat. Non solum oculos meos ad Deum leuaui, & nō solum dixi: Nisi quia Dominus erat in nobis, sed etiam altius ascēdi: vt in solo Domino confidā, omni sæculari confidentia spreta. Ideoq; vos quicunq; Israel estis, & iam hos quinq; gradus ascēdistis, adhuc altius ascēdite, vt in solo Domino confidatis: & hoc bono vestro facietis. Populus enim *qui cōfidit in Do-*

mino, & non in sæcularibus, *non commouebitur in æternũ* à proposito suo bono, neq; per prosperitatem, neque per tribulationum aduersitatem, *sicut mons Sion*. i. Christus, super quem mentẽ Sion oẽs existentes fundãtur & ei innituntur : non potuit aliquo modo à stabilitate sua commoueri, quod est dicere. Constans erit & immobilis sicut Christus immobilis extitit, non vt tantam habeat constantiam quãtam Christus habuit, sed inquantum possibile est erit ei in constantia conformis. Determinat autẽ qui sit populus in Domino confidẽs, ne quis se temerè iudicet hãc confidentiã habere, cùm ea careat, sic. Populus, inquam, qui confidit nõ commouebitur, & hunc esse confidẽtem affirmo : *qui tam* spe & bonæ vitæ cõuersatione *habitat in Hierusalem* cœlesti. Vnde dicit Apost. Nostra cõuersatio in cœlis est. Et ideò populus cõfidens non commouebitur, quia *mõtes* sunt *in circuitu eius*. i. Apostoli & cæteri sancti, qui iam de hac vita discesserunt, dicti montes propter sanctitatis suę sublimitatem, sunt in circuitu eius. i. in munitione eius, protegendo eum meritis & orationibus suis à læsionibus hostium visibiliũ, & inuisibilium : à similitudine patrocinãtium militum : qui in circuitu cuiuslibet existentes, cum ab hostibus instantibus protegunt. *Et* etiam *Dominus* est *in circuitu populi sui*, protegendo eum auxilio gratiæ suæ, *ex hoc nunc* incipiendo, & *vsq; in seculũ* perdurando, & verè non cõmouebitur: *quia* etsi ad horã permittat Dominus peccatores iustis dominari, & eos flagellare: tamen *nõ relinquet* diu *Dominus virgam*. i. flagellationẽ vel dominationem *peccatorum super sortem*. i. super electionem *iustorum*'. i. super iustos electos ad saluationem : ideò *vt* ipsi *iusti non extendant manus suas*. i. non promoueant affectiones suas *ad iniquitatẽ*, ac si dicat : Si vltra modum patiendi permitteret Deus peccatores iustis dominari, & eos tribulationibus affligere; vtiq; commouerentur, & ad iniquitatem promouerentur. Vt ergo non solũmodo non malè operentur : sed nec etiã eorum affectiones ad iniquitatem extendãtur, contemperat Deus tribulationes ad modũ patientiæ ipsorũ, vt nõ permittat ipsos peccatores eis vltra modũ dominari, & tribulationibus eos affligere. Vnde Apost. Non patietur vos tentari, supra id quod potestis. Orat aũt de hoc quod enũciauit, sic. Dixi, ô Domine, quod nõ relinques virgã peccatorũ super electos iustos, & ita sit *ô Domine, benefac bonis & rectis corde:* auferendo ab eis virgã peccatorũ. Bonos vocat benè operãtes, rectos corde verò, eos qui cùm benè operari nequeant, saltẽ benè operãdi voluntatẽ habent. Sortem pro electione ponit, eò ꝙ forte fiat electio: virgam verò pro flagellatione, quia in ea flagelletur, siue per virgam sceptrum accipimus : per sceptrum autẽ regnũ, eò quod regni sit signum. Quod ex Hebraica trãslatione colligitur, vbi habetur sceptrum. Ostẽdit aũt dãnationem illorum qui à bono proposito commouebuntur, vt per hoc ab huiusmodi re deterreat auditores, sic. Dico quod non relinquet Dominus virgã peccatorũ diu super electos iustos : sed ab eis citò auferet ipsam virgã. *Declinantes aũt*. i. defectẽtes se à iustitia sua *in obligationẽ*. i. iniquitatẽ quæ est eis obligatio & cathena ad mortẽ, *adducet Dominus* in futuro in dãnationem iusto iudicio suo, *cũ operantibus iniquitatem*. i. cum illis qui eos faciunt declinare. Ideoq; per antonomasiã dicuntur operãtes iniquitatẽ, ꝙ est dicere. In eãdem dãnationem adducentur, in quã & iniqui, quibus conformãtur. Vnde Propheta. Si auerterit se iustus à iustitia sua, nũquid viuet? Dominus, inquã, adducet declinãtes ad dãnationem: Dominus dico qui erit Israel pax æterna : *pax dico* existẽs *super* ipsum *Israel*, cui. s. Israel gratuita dilectione subijcietur, & sine fine confitebitur.

Phil. 3. 20.

Sancti præcibus suis intercedunt pro nobis.

1. Cor. 10. 13.

Sors pro electione, virga pro flagello vel sceptro.

Ezec. 18. 13.

IN PSAL. CXXV.

PSalmus CXXV. *Titulus*. Canticũ graduum. *Ostensa confidentia, quæ sextus gradus est, agit quoq; de septimo gradu*

gradu perfectæ .s. quod ad hoc tam deue-
neruntᵗ, vt de captiuitate conuersi sint
in libertatem, per quam consolati sunt,
& lætitia repleti & magnificati. De qua
etiam orant, vt magis & magis eam as-
sequantur, cum in ea semper crescere pos-
sint. Per hoc autem exemplum auditori-
bus dant, vt ad hanc libertatem magis
magis q; tendant. Captiuitatem verò di-
cimus, quando fideles Deo timore pœnæ
& ex auctoritate iubentis Domini ser-
uiunt: qui quidem non seruirēt, nisi pœ-
nam ab eis peccantibus remouendā certi
essent, & auctoritas iubentis non esset.
A similitudine seruorum & captiuorū,
qui potius seruiunt timore & auctori-
tate iubentis Domini, quam amore. Mu-
tuo modo verò captiuitas ex dilatione in
libertatem conuertitur, cùm fideles tā ta
sunt erga Deum caritate succēsi, vt non
tam ex timore, sed ex sola seruiant dile-
ctione, & sine aliqua difficultate: qui
nihilominus seruirēt, si nullam pœnam
de peccatis imminere cognoscerent: à si-
militudine liberorum, qui seruiūt spon-
tanei, non aliqua necessitate coacti.

IN conuertēdo Dominus &c. Hūc nimirum versum cū quodam ordine incipiat, hoc ordine omisso alio ordine finit. Cùm enim principium sic ponat. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion*, & post deberet adde re factus est magnificatus, vel factus est gloriosus, vel aliquid tale, q; priori positioni conueniret, hoc positio nis ordine dimisso, ponit aliam positionem, quæ priori cohærere non videtur. Ponit enim *facti sumus sicut cōsolati*. Idcirco verò istud facere videtur, vt innuat quia hoc quod inceperat & dimittit ex hoc quod in sequē tibus ponitur, euidens est & manifestū. Quod etiā ob hoc dimittit, quoniam non attinet ad suę propositum intētionis. Est aūt constructus huius versus æquè valens, ac si talis cōstructio poneretur. O vos qui iam ad cōsidentiæ gradū ascēdistis, exēplo nostro ad hoc pertingere nitimini, vt captiuitas vestra in libertatē cōuertatur, & sic fiatis cōsolati & læti sicut & nos. Nam in conuertendo Dominus captiuitatem nostram .i. cū Dominus misericorditer conuertit captiuitatem nostrā in libertatem, per ipsam libertatē facti sumus sicut cōsolati. Cōsolationem dicit ipsum tristitiæ remotionem, quā desolatur cū timore pœnæ seruiret, sæpè nempè tūc pro seruitij grauitate tristitia vr gebantur. Idcirco ponit non cōsolati, sed sicut consolati; quia hæc cōsolatio dicenda est, sicut consolatio .i. vmbra consolationis, ad cōparationē cōsolationis futuræ, quæ dignior erit. Cùm dicit in conuertēdo, illud insinuare videtur, quod nō lōgè post conuersionē, sed mox in ipsa cōuersione facta est cōsolatio. *Tunc* aūt in hac .s. conuersione, *repletū est gaudio os nostrū* interius, mens .s. qua cū Deo ore ad os loquimur. Et nō solùm interius, sed *& lingua nostra* exterior: per emphasim dico, repleta est *exultatione* .i. verbis exultantibus, quibus Deū assiduè laudamus de nostra cōuersione. Cùm aūt captiuitas nostra conuersa sit, & nos facti sumus cōsolati, & gaudio & exultatione repleti: *tunc dicent inter gentes* .i. ideò cōtinget, quia quidam inter gētes existentes .i. quidā ex incredulis gētiliter viuentibus, magnificationem nostrā cōsiderātes, adinuicem dicent. Verè *Dominus magnificauit cum eis facere* suum .i. cum prius in eis operatus esset obedientiam, illam .s. obedientiam, quę est facere suum .i. opus suū, quā cum eis operatus est .s. quam ipsi per liberum arbitrium operati sunt: & Deus cum eis per adiuuātem gratiam operatur: magnificauit .i. magnificam & mirabilem fecit. Ita videlicet vt cum ex timore obedissent prius, nunc ex solo seruiant & obediant amore. Illud tunc quod in initio huius versus est, positum causatiuum est: idem valens ac si ideò poneretur. Positis verbis ipsarum gentium, quæ de ipsorum faciēt magnificatione: ipsarum verba ex nimia lętitia, ad Dei laudem concedunt sic. Quidam, inquam, inter gentes dicēt: magnificauit Dominus facere suum cū eis, & verum dicent. *Magnificauit*

Sicut consolati.

Per ciuitatem intelligitur perfectus fidelis

Nisi Dominus custodierit, &c. Versus iste primus ad probationem sequentis præmissus est. Vnde palã est, consequẽs versus primo loco sic exponendus est. Dicũt perfecti, qui hic agũt auditoribus: O vos fideles quorum iam captiuitas in libertatem cõuersa est, semper de casu solliciti estote: illud reputantes, quod per vestri custodiam impotentes estis ad stãdum. *Nisi.* n. *Dominus* per gratiã *custodierit ciuitatem.* i. vnumquenq; perfectũ fidelem, qui Dei ciuitas dicitur, eò q; abũdat multiplici copia virtutum, sicut ciuitas frequentia ciuiũ: *frustra.* i. inutiliter, *vigilat.* i. vigili ratione nititur, *qui custodit eam.* i. quicunq; putat eam à casu custodire, siue sit aliquis prælatus, ad quem pertinet inuigilare custodiæ subditorũ, siue sit ipsa eadem ciuitas. Inde verò certum est, quia nisi Domino custodiente, non potest ciuitas custodiri: quoniã imprimis *nisi Dominꝰ ædificauerit domũ.* i. nisi Dominus per fidẽ & peccatorum remissionẽ, & virtutes ædificauerit vnũmquẽq; fidelem domum, in qua ipse spiritaliter inhabitaret, *in vanum laborauerunt* prædicatores prædicando, *qui* adhuc iugiter *ædificant eam*, iam in magna parte ædificatam. Et etiam ipsimet qui domus sunt, nunc in vanum laborauerunt bono operi vacando, qũ se adhuc iugiter per libertm arbitrium & opus bonum Deo domum ædificant. Quod est dicere. Non potuit domus ædificari, nisi Domino ædificante.

Quoniã igitur ô auditores licet ciuitas sitis, adeo tamẽ debiles estis, vt nõ positis stare nisi Domino custodiente, (semper.n. hîc proni estis ad casũ:)

vanum est vobis ante lucem. i. ante aliã vitã quæ dicitur lux per antonomasiam, eò quod in ea perfecta erit illuminatio, *surgere* in confidentiam nõ cadendi. De sollicitudine cadendi in qua debetis hic semper humiliari: sed *postquam sederitis.* i. postquam in hac vita finietur sessio vestra. i. humiliatio vestra. Humiliati enim estis hic mortalitate & passibilitate, quæ adhuc sunt pœna peccati, post finem inquam sessionis postquam ad exaltationem immortalitatis & impassibilitatis venietis, tunc tandem *surgite* de sollicitudine ad confidentiam. Tunc enim dono gratiæ diuinæ sic confirmabimini, vt vlterius cadere non possitis. Sessio pro humiliatione ponitur, eò quod sedentes humiles & imi sunt corpore, quãtum ad corporis habitudinem. Vos inquã postquam sederitis, surgite *qui* hic *manducatis panem dõloris.* i. qui hic reficimini dolore iugiter vt pane, scilicet quibus iocunda refectio est dolere hic de peccatis iugiter. sicut panis iocunda refectio est & assidua. Vnde Dominus. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Determinat autem quãdo surgẽt sic. Surgite inquam postquam sederitis. Tũc autem illud erit quod surgeris, *cum Dominus dederit* omnibus *dilectis suis somnum.* i. requiẽ æternam, quæ per somnũ accipitur, eò q; homines in tẽpore somni quiescũt. Ne verò requies illa nimis videretur esse differenda, ad cõsolationem expectantium addit sic. Dabit inquam dilectis suis somnum. i requiẽ. Quæ requies non diu differetur, sed *ecce* post breue tempus dabitur *hæreditas Domini.* i. indilatè dabit Dominꝰ perseuerantibus requiem illam hæreditario iure possidendam. Vnde in Apocalypsi. Adhuc sustinete modicũ tempus, donec impleatur numerus * fratrum vestrorum. Illud nempe rectè breue, & modicũ iudicatur, quod quandoq; fine claudẽdum est. Determinat verò de quo Domino dicat, sic. Ecce inquam hæreditas Domini. s. ecce *merces filij* antonomasticè. i. ecce hæreditas illa quæ erit merces, quam Dominus filius daturus est legitimè certãtibus: vel quæ hæreditas est merces filij, scilicet quã ipse filius hęreditario iure iam possidet. Determinat quoque de quo filio dicat, sic. Filij dico, *fructus ventris* virginalis existentis, scilicet qui filius de beatissimæ Marię virginali ventre progrediens, ipsius virginis & totius generis humani fructus. i. vtilitas extitit.

5. scilicet pro beatitudine.

Psal. 6. 11.

*conseruorum.

Luc.11.27. Quod fane mulier illa cognouit, quę extollens vocem de turba: Beatus, inquit, venter qui te portauit. Fructum

Erudim. quippe illud quod vtile est vocare consueuimus. Quoniam aũt fideles iam in libertatẽ conuersos humiliauerat, dicendo. Nisi Dominus custodierit, & vanum est vobis &c. ne viles ideo viderentur, eos etiam commendare intẽdit sic. Quamuis dixerim vanum esse surgere ante lucem, fideles illos quorum captiuitas conuersa est iã in libertatem, tamen non idcirco viles esse iudicentur. *Nam sicut sagittæ in manu potẽtis.* i. in manu robusti sagittarij efficaces sunt ad interficiẽdum; *ita filij excussorũ.* i. fideles isti existẽtes filij Apostolorũ validi sunt ad perimendum malos prædicatione sua, in

Excussores cur Apostoli dicantur. hoc ꝙ mali sunt. Excussores quippe Apostoli congruè dicuntur, eò quod prædicatione sua fideles ex ore diaboli lupi rapacissimi, & à massa perditorum excusserunt, à similitudine militum strenuorum, qui per violẽtiam, prædã ab hostibus excutiunt, & à similitudine messorum, qui vulgo dicuntur excussores, eò ꝙ grana à paleis verberibus excutiãt. Nõ solũ aũt fideles iã liberi facti, validi esse comprobãtur, quia filij excussorum sunt, sed per hoc quoq; quoniam cùm ipsi sint filij excussorum: *Beatus vir* ille & hic & in futuro, *qui implebit* opere *desiderium suũ ex ipsis*, per exemplum & doctrinã acceptum, desiderium. s. bene operandi. Cùm. n. virum hunc per eos cõstet esse beatum, procul dubio præcipuè palam est illos esse beatos. In hoc aũt apparebit vir ille beatus, quia *non confundetur.* i. nõ erubescet superatus, *cùm* disputando *loquetur inimicis suis* infidelibus & hæreticis *in porta.* i. in manifesto. Quod sanè per hanc positionem intelligitur, quę est in porta, eò quod in portis ciuitatum manifesta iudicia ciues facere cõsueuerunt: vel sic. Cùm loquetur inimicis suis disputando in porta. i. sic vt non sint inimici extra portam, sed vt sint in porta. i. in fide quæ porta est & ingressus ad cæteras virtutes.

IN PSALM. CXXVII.

TItulus *CXXVII.* Canticum graduum. *Ostenso hoc, quod nisi Dominus custodierit ciuitatem frustra vigilat qui custodit eam. Vnde sollicitudo cadendi oriri debet, quæ octauus gradus est, de nono gradu in sequẽti psalmo perfecti agunt, qui talis est, timere s. Dominum casto timore. i. eum diligere sic, vt timendo in vijs eius ambulet.* Qui nimirum timor ea consideratione habẽdus est, *quod nullus stare potest, nisi Domino custodiente. Ad quem timoris gradum, perfecti qui in hoc psalmo agũt auditores inuitant, ostẽdendo & hic & in futuro beatos esse illos qui timẽt Dominum. Notandum autem, quod & si in aliquo aliorum graduum superiorum eadem timor accipi potuit, in hoc tamẽ differt, quòd tam hic timor ille accipitur, qui ea habetur consideratione, quod nullus potest stare nisi Domino custodiente.*

Eati omnes & hic & in futuro, *qui timent Dominum.* Ac si dicat. Quãdoquidem vt in priori psalmo dictũ est nullus potest stare, nisi Domino custodiẽte, vos qui iam ad hoc ascendistis, vt cognoscatis nullam posse stare aliter, hac consideratione timete Dominum casto timore. i. diligite eum. Beati enim omnes & hic & in futuro qui timent Dominum, & illi inquam *qui* sic cum timent, ꝙ existentes *in vijs eius.* i. in præceptis eius quæ sunt viæ ad vitam *ambulant.* i. promouentur in ipsas vias, complendo eas perseuerãter. Facit autem apostrophã ad quemlibet ipsorum auditorum, vt magis eum incitet ad hunc timorem, ostendendo quæ vtilitas in futuro & hic ex isto timore contingat. Dico, quod beati omnes qui timent Dominũ. Et ecce quam beatitudinem in futuro & hic habebis tu quicunque, si cũ timueris. Vere hic beatus es iam spe, & in futuro *bene tibi erit*, id est, beatus eris ipsa rei experientia. *Beatus es*, inquam, hic iam spe, & bene tibi erit

in fu-

in futuro: quia *mãducabis labores manuum tuarum*, id est, reficieris spiritaliter laboribus manuum tuarum, id est, æterna beatitudine, quam acquires laboribus bonorum operum tuorum: à similitudine strenui laboratoris, qui manibus in ætate laborando, acquirit vnde in hyeme pascatur. Beatus es etiam in præsenti: quoniam vxor tua. i. sensualitas tua, quæ subdita erit rationi: vt *vxor* viro, idcoq; vxor dicitur, erit abundans bonis operibus, *sicut* est *vitis abundans* racemis. Vxor inquam tua erit abundans, & hoc *in lateribus domus tuæ*. i. in officio laterum domus tuæ, in officio membrorum scilicet, quæ, dicũtur latera corporis, quod est domus animæ, eò quod exteriores partes corporis sunt, & ipsum corpꝰ ambiẽtes, sicut latera domus exteriora sunt domus, partes & ipsam domum ambientes. Membrorũ nempè officio sensualitas opera bona fructificat, à similitudine vitis, quæ in aprico laterum domus existens, magis fructifera est. Notandum autẽ, quod dum rationalitati sensualitas subijcitur, vtraq́ue in quiete est, pręualente verò sensualitate, vtraq; de quiete sua expellitur: quod prœmonstratum est in Adam & Eua vxore eius: Dum Adam Euæ prævaluit vterque in paradiso mansit, cæterùm postea Adæ Eua prævalente, de paradiso expulsus est vterque. Vxor inquam erit abundans filijs, id est, operibus bonis, & *filij tui* qui de vxore illa generabũtur, bona opera scilicet erunt, sicut *nouella oliuarum*. i. similes nouellæ oliuæ. Sicut enim nouella oliuarũ quæ parua est, paulatim in adultam oliuã excrescit; ita & bona opera in pace concordiæ Ecclesiasticæ facta, paulatim per hanc pacem excrescent, donec ad illam pacem perfectam æternæ patriæ pertingere fideles faciant. Per oliuam nimirũ cõgruè pax accipitur, eò ꝙ oliua signum pacis sit. Filij inquam tui existentes *in circuitu mensæ tuæ*. i. in circuitu Christi, qui mensa tua est. i. refectio tua spiritalis. Quod est dicere. Illos filios tuos A dicò cõparabiles esse nouellæ oliuæ, qui in circuitu Christi sũt. i. ad Christum intendẽtes, & ad eius honorem procreati. Et est dictum à similitudine filiorum, in circuitu paternæ mẽsæ existentium, vt inde alantur. Dixi quod ille qui timet Dominũ labores manuum suarum in futuro manducabit, & hic vxor eius erit abundans sicut vitis, & filij eius sicut nouella oliuarum. *Ecce* igitur *sic* sicut in præsenti ostensum est, *benedicetur*, id est, beatificabitur *homo* ille, *qui timet Dominum* casto timore. Quare ô tu quicunque auditor, time Dominum. B Quod si feceris, *benedicat tibi Dominus*. i. exaltet te beatitudine. Et hoc contingat *ex Sion*. i. ex hoc quod tu es Sion, speculans futura non attendens præsentia. Et hoc quidem modo benedicat tẽ, quod hic *videas* visu mentis *omnibus diebus vitæ tuæ bona Hierusalem* cœlestis. i. bona similia bonis Hierusalem: vt videlicet à vitijs quiescas, Dei dilectione exardescas, ad similitudinem ciuium Hierusalem etsi non adeò perfectè. Vnde Prosper: Est & in hac vita, multis requies data sanctis. Videas hic inquã bona Hierusalem. *Et* in futuro videas ipsa rei experientia *filios filiorum tuorum*. i. filios generãdos à filijs tuis; scilicet remunerationem bonorum æternorum, quæ dicuntur filij filiorum, id est, operum bonorũ, eò quod ab ipsis procedent, vt filij à patribus. Exponit autẽ, quid dicat filios filiorum: sic. Videbis inquam filios filiorum, scilicet *pacem* æternam dandam *super Israel*, id est, dandam à superiori dispositione Dei, illis qui hic sunt Israel; quam pluraliter voco filios, cùm sit vna propter plures eam participaturos. C D

IN PSAL. CXXVIII.

Titulus CXXVIII. Canticum graduum. *Postquam ad timorem qui nonus gradus est auditores perfecti inuitauerũt, quia timor ipse ociosus esse nõ potest: sed timorem hunc bona operatio comitatur: quæ quidem beata merces est*

huius

huius timoris, quæ à Domino vt in præcedenti psalmo ostensum est, timentibus multiplicatur, & pro hac sanè bona operatione & timore, sæpius ab infidelibus aut à falsis fidelibus tribulationes corporis suboriuntur. adhortantur perfecti in hoc psalmo agentes auditores ad constantiam insuperabilem, ne deficiant in his tribulationibus: quæ constantia quidem decimus gradus est, sed vsque adeo in timore casto & opere bono constantes sint, vt exemplo ipsorum perfectorum veraciter dicere possint.

S *Sæpè expugnauerunt me,* &c. Ac si dicant adhortati sumus fideles quosque ad timorem, & ad ambulādum bene operādo in vijs Domini. Cæterùm quoniam huius rei occasione tribulationum impugnationes à peccatoribus orientur, adhortamur quoque fidelem quemque, qui postquam ad hoc timoris & bonæ operationis ascēderit, Israel fit; ne in istis impugnationibus deficiat: sed adeò constans sit quod nunc. i. statim indilatè veraciter ad Dei laudem & gratiarū actionem dicat postquam superari nō poterit. *Sæpè expugnauerunt.* i. impugnauerunt *me.* Non ponit autem qui sint impugnatores. Constat. n. bonos non à bonis, sed à malis solummodo impugnari. Impugnauerunt inquā me. Et hoc contigit *à iuuētute mea.* i. ideò me impugnauerunt, quia veterem hominem cum actibus suis exuerā, & nouum hominem qui secundum Deum creatus est cū actibus eius induendo, per ipsius noui hominis timorem & bonam operationē iuuenis factus fueram. Vel à iuuentute. i. à tempore iuuētutis. Sà tempore fortitudinis meæ adeptæ per timorem, & cæteros gradus superiores, quę per iuuentutem accipitur, eò quod in iuuenibus inest fortitudo præcipua. Facit aūt apostropham ex gratulatione nimia, & vt addat sic. *Sæpè* inquam *expugnauerunt me à iuuentute mea:* & ideò sæpè, *etenim non potuerunt mihi* in primis prævalere. Hoc autem totū est, ac si diceret. Sæpè impugnauerūt me à iuuentute mea, & nullo modo potuerūt mihi prævalere. Exponit autē qui impugnauerunt & quomodo impugnauerunt, & quid per impugnationem effecerunt: sic. Impugnauerunt inquā, & hoc modo quidem videlicet, *supra dorsum meum fabricauerunt peccatores* antonomasticè. Per dorsum datur intelligi, quoniam & super cætera mēbra fabricauerunt. Cū ponit supra dorsum fabricauerunt, denotat vehementiam flagellationum: quod ita. Siugiter & vehementer eius flagellationi vacauerunt, sicut fabricatores qui vehemēter & assiduè incudem malleis in fabricatione cōtundūt. Denotat quoq; per dorsum quod pars est corporis, quod eum solum in corpore impugnauerunt: & quia aliquid in ipsa impugnatione effecerunt à similitudine fabricantium, qui aliquid fabricādo efficiunt. Ostendit ergo quid per impugnationem effecerūt, addendo sic. Fabricauerūt inquam supra dorsum meum, & fabricando *prolōgauerunt iniquitatem suam.* S. cum eorum iniquitas magna esset, quādo solam habebant impugnandi voluntatem, iā flagellando supra dorsum meū fabricauerunt, tunc iniquitatē suam prolongauerunt. i. maiorē fecerunt. Peius. n. est malè facere, quam tātum malè velle. Est autē positum à similitudine ferri, vel cuiuslibet æris, q. fabricando prolongatur & extēditur. Cùm dicit iniquitatē persecutorum prolongatam, ex opposito, docet suiipsius patientis iustitiam per eādem fabricationem prolongatam. Quoniam ergo fabricauerunt & prolongauerūt, *Dominus* qui cū sit Dñs omnipotens est *& iustus*, & ideò iustitiā facere debet: in futuro *concidet cervices peccatorum.* i. concidet & in ęternū destruet ipsos peccatores: propter ceruices. i. propter ceruicositates eorū. S. propter superbias quæ per cervices intelligūtur, eò quod in cervicum eleuatione denotātur. Ne verò peccatores cōcidantur, *confundātur* bona erubescentia de superba

Dorsum.

actione

actione sua: *& sic conuertãtur retrorsum* post nos, vt imitatores nostri fiãt *oẽs* illi peccatores *qui oderunt Sion.* i. qui non ex merito, sed ex odio persecuti sunt nos, existentes Sion. Quia si conuerti noluerint, concedo de eis quod iustum est. f. *fiant* iusto indicio Dei aridi ab omni virtute antequam de hac vita euellantur. Et nõ quoquo modo, sed *sicut fœnum tectorum, quod priusquam* ab aliquo *euellatur*, ex toto *aruit* per se: vtpotè nullũ habens terræ fundamẽtum. Sic & ipsi vero fundamento Christo carentes, etiam in hac vita degentes interius exarescãt. Per hoc autem eos ab iniquitate eorum deterret. Cùm dicit priusquam euellatur, innuit peccatores de hac vita non volentes migrare, sicut iustos: sed euellendos esse. i. vi quadam extrahendos esse & inuitos. Fiant inquam sicut fœnum tectorum. *De quo* fœno, quia inutile est, *non implebit manum suam qui metet.* i. messor messium spicas & alia fœna vtilia colligens, non colliget ex hoc fœno aliquãtulum vt inde manum impleat. *Et* non implebit ex eo *sinum suum* ille *qui manipulos* alterius vtilis fœni vel messium *colliget.* i. non colliget inde multum, vt sinum suum ex eo possit implere, sicut ex bono fœno vel ex messe aliquando tantum colliget, vt inde manũ impleat, aliquãdo tantum vt impleat sinum. Quod est dicere. Adeò est inutile fœnum illud tectorum, quod nullus ex eo curabit parũ colligere, vt inde impleat manum, vel multũ colligere vt impleat inde sinum. Similiter etiam de peccatoribus continget. Cùm. n. angeli qui ad metendũ fideles dispositi sunt, quosdam sic colligunt de hac vita, vt parum quid, minus perfectos. f. à similitudine metẽtis aliquid parum de fœno, vel de messe, vt inde manũ impleat: quosdam verò sic colligũt, vt magnum quid perfectos scilicet à similitudine multum de fœno, vel de messe metentis, vt inde sinum impleat: peccatores neque colligent, vt paruum neq; vt magnũ. *Et* ideo non colligentur, quia illi *qui præteribant,* prædicatores. f. qui erant hanc vitam prætereuntes & contemnentes tendendo ad patriam, non eius voluptatibus adhærentes, *non dixerunt* illis peccatoribus, *benedictio Domini.* i. exaltatio in fide & virtutibus à Deo data, sit super vos. Notandum quod & voce & affectione de omnibus tam bonis quam impijs dixerunt, vt super oẽs benedictio Dei esset. Aliter enim perfecti nõ essent, cùm Dominus dicat: Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Cæterùm cũ dicit, nõ dixerunt benedictio Domini super vos, compendiosa positio est, ac si diceret. Non dixerunt. i. dicto prædicationis suæ non effecerunt, vt veraciter dicere possẽt benedictio Domini in fide & virtutibus facta est super vos ô peccatores. Quod est dicere. Per dicta prædicationis suæ non potuerunt eos ad hoc bonitatis adducere, vt digni essent diuina benedictione. Exponit autẽ quomodo eis non benedixerunt, sic. Dico nõ dixerunt: Benedictio Domini super vos, f. non dixerunt: *Benediximus vobis* positis *in nomine Domini.* i. dicto prædicationis suæ in eis indutatis nõ effecerũt hoc, vt veraciter dicere possent, nos benediximus vobis. i. exaltauimus vos. f. fuimus causa quare exaltaremini vos, ponendo vos per prædicationem nostram in nomine Domini. i. in honore Domini. f. hoc in vobis efficientes prædicãdo, vt honori Domini vacaretis. Quod est dicere. Non potuerunt eos ad hoc prædicatione sua prædicatores adducere, vt Deum bene viuendo honorarent, & sic ab eo benedicerentur.

Fœnum tectorum.

Matt. 5. 44.

IN PSALM. CXXIX.

Titul. CXXIX. Canticum gradum. *Ostenso decimo gradu, consolatia. f. quæ habenda est in tribulatione, de vndecimo perfecti in sequẽti psalmo agunt*[:] *scilicet de clamore intenso, qui habendus est ad Deum ab his, qui in profundis tribulationum sunt, nẽ Dominus patiatur eos deficere, obseruãdo iniquitates eorum. Qui quidẽ deficerent, si*

Deus

Deus vellet iniquitates eorum obseruare ad vlciscendum. Nullus enim adeo sanctus, in quo nihil iniquitatis inueniri possit. Vt igitur perfecti in hoc psalmo agentes, hu qui pro Domini timore & obedientia in tribulatione sunt positi, exemplum tribuant clamandi sic ad Dominum ne deficiant, ostendunt se sic ad Dominū clamasse: reputando quod si Dominus vellet iniquitates obseruare, nullus posset constantiam habere. Ostēdunt quoq, se in Domino sperasse non ex meritis eorum: sed ex eo, quod ipse propitius est: vt alios instruant exemplo suo, omnem spem suam non in meritis suis, sed in misericordia Domini ponere.

E profundis, &c. Ac si dicat. Qui iam ad constantiam in tribulationibus deuenerunt, ne à constantia sua occasione ipsarum tribulationum deficiant, de profunditate ipsarum tribulationum ad Dominū clament, & exemplo meo hoc faciant. Ego namque in profundis tribulationum positus, à similitudine illius qui in profundis fluctuum positus, clamat ad eos qui supra littus sunt, vt ei succurrant: de ipsis profundis tribulationum *clamaui*. i. clamore intenso egi. Dicens etiam ore, *ô Domine exaudi vocem meam*. Exaudi inquam & non remisse: sed sicut ego cum intenso clamore oraui, ita quoque *fiant aures tuæ intendentes*. i. potentia misericordiæ tuæ per quam orantes te misericorditer audis, fiat intendens *in vocē deprecationis meæ*. i. fiat intensè audiens vocem meā qua te deprecor sic. s. fiat intendens? vt q̄ intensè oro intensè compleas, vt me videlicet illæsum in profundis tribulationum custodias, vel in vocem deprecationis meæ. i. in vocem procedentē ex deprecatione intensi clamoris interioris. Notandum, quia quod ponit apostrophaticè ad Deū. De profundis clamaui ad te Domine, hoc facit ad gratiarum actiones, ex eò quod ipsum clamantem fecit. Et per hoc instruit auditores, vt cùm fient clamāres, ex hoc ipso quod clamantes erunt, Deo referant grates. *Fiant*, inquam, *aures tuæ intendentes*. Ne verò fiant non intendentes, non obserues iniquitates meas. i. non habeas eas in memoria sic vt punire disponas, & sic me deficere à constantia mea permittas. *Si* enim *iniquitates* & meas & cæterorum *obseruaueris*, vt eas vlciscaris *Domine, quis sustinebit* te Domine. i. quis sustinendo pro te tribulationes, te remuneratorem expectabit? Nullus. Ac si dicat. Noli meas iniquitates obseruare, vt pro eis me deficere permittas. Nam si meas obseruaueris, constat à simili, quod & cæterorum obseruabis, & sic nullus vlterius erit pro te indeficienter patiens, & inde te remuneratorem expectans. Quamuis autem dicam, *quis sustinebit*: tamen ego *sustinui te Domine*. i. sustinendo pro te tribulationes: inde te remuneratorē expectaui, & non ex meritis meis: sed inde: *quia propitiatio est apud te*. i. in tui natura. s. quia ex natura tibi contingit, vt nobis propitieris, & etiam expectaui te remuneratorem *propter legem tuam*. i. propter conditionalem constitutionem tuam, à me completam. Constituisti nempe, dimittite debitoribꝰ & dimittetur vobis, quod prout potui compleui. Vel vniuersaliter propter legem tuam. i. propter omnia legis tuæ præcepta inquātum potui à me completa. Vt autem auditores instruat Dominum sustinere, facit ad eos apostropham, dicens se Dominum sustinuisse sic. Dixi ô auditores quod sustinui Dominum, & verum dico. *Sustinuit*. n. *anima mea* eum *in verbo eius*. i. in consideratione verbi eius. s. quia promisit se remuneraturum sustinētes se: ideo anima mea sustinendo pro eo tribulationes, ipsum remuneratorem expectauit. Et non solum in consideratione promissionis eius sperauit anima mea eum remuneratorem: sed etiam *sperauit anima mea in Domino*, .i. in consideratione Domini. s. quia consideraui eum Dominum omniū esse, spem habui quod me posset remunerare. Sperauit, inquam, anima

mea in Domino: incipiens sperare *à matutina custodia*. i. ab illo tempore ex quo ego veniens ad manè. i. ad claritatem fidei custodire me à vitijs incepi, & speraturus in Domino sum perseueranter *vsque ad noctem*. i. vsque ad finem huius vitæ. Et quia ego speraui & semper speraturus sum: exemplo mei *speret in Domino* quicunque est *Israel*. Et non speret ex meritis suis, sed ex gratuita misericordia Domini. *Quia misericordia est apud Dominum*. i. in natura Domini. s. naturale est ei, vt spērātium in se misereatur. *Et* ideò etiā speret, quia *apud eum* fuit *copiosa redemptio*. i. quia morte sua redimet ōmnes in se speraturos tam gentiles quam Iudæos. Vel copiosa redemptio, quātum ad vitia. Redemit. n. nos non solum à peccatis originalibus, sed ab actualibus. Et ideò ad huc sperate, *quoniam ipse redimet Israel*. i. in fine vitæ saluabit vnūquemque existentem Israel, *ex omnibus iniquitatibus eius*. s. cum post remissionem peccatorum in baptismo vnusquisque existens Israel, multas admittat iniquitates. In multis enim *Iacob 3. 2.* vt Apostolus Iacobus testatur, offendimus omnes, ipse redēptione mortis suæ saluabit ipsum: Israel pœnitentem ab illis iniquitatibus in exitu vitæ suæ, ne pro illis pereat.

IN PSALM. CXXX.

Titul. CXXX. Canticum graduū: *Vndecimo gradu pertractato, scilicet clamore in tribulatione corporis, ne fiat ibi defectus duodecimum gradū in sequenti psalmo perfecti in ipso agentes ad institutionem auditorum ostendunt, apostrophatice ad Deum gratiarū actionem agendo, ostendendo. s. se semper in humilitate persistere: quæ duodecimus gradus est, vt ea mirabilia superiorum graduum ad quæ iam ascenderunt, non sibi sed Domino ascribant.*

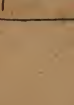

Omine nō est exaltatum, &c. Ac si dicat. Cùm quicunq; ad hos superiores gradꝰ ascenderint, non est eis inde superbiendum, sed est tunc eis in his humilitas habenda, vt hæc non ex se, sed ex Domino esse iudicent. Quodquidem est gradum duodecimum ascendere. Hanc autē humilitatem ad exemplum mei habeāt. Cùm. n. iam hos superiores gradus ascenderim. ô *Domine, nō est* inde *exaltatum cor meū* in superbiam, *neq; oculi mei* exteriores *elati sunt* superbè. i. non apparuit inde superbia aliqua in elatione oculorum meorum. Aliquando quippe superbia in corde latet, vt non appareat exterius, aliquādo quidem in oculorum elatione denotatur. Quoniam indeterminatè posuerat, nō est exaltatum cor meum, in quo non sit exaltatum, determinat, sic. Non est inquam exaltatum cor meum, & nō solum remouco illud fuisse exaltatū in paruis rebus, sed etiam *neq. ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me* existentibus. s. ego positus in magnis & mirabilibus gradibus superioribus qui nō sunt ex me, sed super me. i. ex dono Dei qui est superior me non ambulaui. i. non promoui me superbè in illa magna & mirabilia, vt ex me ea esse putarē. Quod est dicere. Non superbiui contuitu illorum magnorum & mirabilium.

Non solum autem non ambulaui in magnis & in mirabilibus: *sed & humiliter* sensi ea ex te esse. Et si ego nō humiliter *sentiebam: sed* ex contrario *exaltaui animam meam*. i. superbiui in anima mea, ista reputando ex me esse; *sicut* puer qui adhuc incumbens *super matrem suam* ab ea lactatur, si fuerit *ablactatus*. i. à lacte separatus. perit, per se nempè nondum viuere potest, *ita* dignè *retributio* percundi veniat *in animam meam*. i. ita pereat anima mea. Idcirco verò sic sub hac conditione se deuouet perditioni: vt auditores à superbia retrahat: docēs in se eos perituros esse nisi humiliter senserint. Dixi quod non est exaltatum cor meum, contuitu superiorū magnorum, sed humiliter sensi. Ergo exemplo mei quicunq; est Israel non superbè in se confidat: sed *speret* humiliter quicunq; est *Israel* omnia

magna esse *in Domino*. i. in dono Domini, non in meritis suis. Speret inquã incipiens *ex hoc nunc*. i. ex instanti præsenti tempore, & perseuerans in spe *vsq; in seculum* futurum: vel sic. Nõ est inquam exaltatum cor meũ, vel non ambulaui. i. non promoui me superbè in magnis, neque in mirabilibus. i. in consideratione magnorum & mirabilium, extendendo me super me; vt me scilicet maiorem facerem, quam essem. Vndè Dominus. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus. Quocirca quicunque Israel existens, exẽplo mei nõ superbiat, sed humiliter sentiat, & sic speret Israel remunerationem in Domino. i. in consideratione Domini, considerãdo. s. eum esse Dominum, & potentem ad remunerãdum. Alioquin aũt remuneratio speranda non esset. Speret inquam Israel in Domino, incipiens ex hoc nunc, & perseuerãs vsque in seculum futurum. Hoc vt superius exponitur.

Luc.17.10.

IN PSAL. CXXXI.

Titul.CXXXI. Canticum graduũ. *Postquam de humilitate habenda in magnis & mirabilibus actum est, quæ duodecimus gradus est, agunt etiã perfecti de gradu tertiodecimo in psalmo sequenti, qui gradus nihil aliud est, quam hoc quod iam ad hoc dignitatis ascenderunt, vt iam disponant viuere ad cõformitatem Apostolorum, in vnum habitãdo, & omnia communia habendo. Et quoniam hoc suis meritis assequi nequeant, orant quatenus hoc meritis Christi sui capitis assequantur, qui mansuetus fuit, & in omnibus vt firmiter promisit obediens patri. Hoc autem ea fiducia se dicunt orare, quia Dominus pater iurauit Dauid Christo, quia de fructu ventris eius ponet super sedem suam, & quia elegit Dominus Sion, dicens*, hæc requies mea, &c. *Totum aũt hoc voco hic gradũ, & quod ad conformitatem Apostolorum viuere disponunt, & quod hoc orant adipisci meritò mãsuetudinis Dauid Christi. De hac ergo dispositione & oratione ea intentione agunt, vt auditores sui exemplo inuitent ad hunc gradum dispositionis & orationis ascendendum.*

A

B

C

D

MEmento Domine Dauid, &c. Ac si dicat. O auditores postquam iã superiores gradus ascenderitis, ad hunc etiam ascẽdere laborate: vt ad conformitatem Apostolorum viuere disponatis, & de hoc adipiscendo merito mansuetudinis Christi veri Dauid oretis. Inde verò, me vobis exemplum habetore. Ego nanque postquam ad conformitatem Apostolorum viuere dispoui, de hac adipiscenda sic Dominum patrem oraui. Vt mihi quod dispoui cõcedas, quoniam ad hoc adipiscendum merita mea non sufficiunt: *Memento Domine* Pater *Dauid* Christi capitis mei, manu fortis qui viriliter egit in obedientia sua: vt eius virilitatis & fortitudinis meritũ in me remuneres, concedendo mihi per eum quod dispoui & vnde oro. *Et* mẽmento *omnis mansuetudinis eius*. s. quod in omnibus fuit mansuetus & patiens, nulli malum pro malo retribuens, nunquam iugũ præceptorum Domini detrectans, eiusq; mansuetudinis meritũ in me remunera, cõcedẽdo q dispoui & vnde oro; vel sic potest vers⁹ iste legi, vt nõ accipiamus Dauid, quantum ad nominis interpretationem, sic. Memẽto Domine Dauid Christi: vt pro eius amore, cuius membrũ sum, adipiscar quod dispoũi. Et memento omnis mãsuetudinis eius. i. in memoria habe omnẽ obediẽtiam eius, cũ mansuetudine completã: vt eius mansuetudinis merito adipisci me permittas, quod dispoui & vnde oro. De hac mãsuetudine dicit Esaias. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & non aperuit os suum. Memento inquam mansuetudinis. i. mansuetæ obedientiæ eius completæ *sicut iurauit Domino* patri, sicut *votũ vouit Deo Iacob*. i. Domino patri qui Deus est Iacob. i. viriliũ luctatorũ, cui ipsum obedire decebat, cũ ipse præ cæteris esset Iacob.

Esaiæ.53.

Non

Non dicit iurauit & votum vouit, q ipſe iuramentum & votū fecerit, ſed per hæc duo innuit, quoniam hanc manſuetam obedientiam eſſe complendam firmiter apud ſe diſpoſuit. His.n. duobus modis voto.ſ. aut iuramēto, ſolēt firmiter res futuræ diſponi. Cùm Dominum patrē Deū Iacob dicit, per hoc auditores inuitat, vt Iacob ſtudeāt effici. Iurauit inquam & votū vouit.i. firmiter ſecū diſpoſuit. ita dicens. *Si introiero in tabernaculū*, .i. in habitaculum *domus* meæ, *& ſi* ingreſſus tabernaculum *aſcendero in lectum ſtratu mei*.i. in lectum cōſtratum culcitris, vel alijs pānis. Lectum quippe dicimus ipſum inſtrumentū. Stratū verò, pannos & culcitras quæ ſupra ponūtur. Et poſtquam lectum ſtrati aſcendero, *Si dedero ſomnum oculis meis*, & etiam quod minus eſt, ſi dedero *dormitationē*. i. breuiſſimum ſomnum *palpebris meis*, vt aliquantulum permittam claudi ſomno palpebras oculorum meorum, *&* ſi etiā quod multò minus eſt dedero *requiem* ſomni *tēporibus meis*. Prius.n. tempora ſomno aggrauantur, quam palpebræ dormitando claudantur. Si hæc inquam ſuperiora dona quietis admiſero, donec compleam quod mihi iniunctum eſt. Scilicet *donec* per mortem meam & prædicatores meos *inueniam locum Domino* patri.i. donec inueniam tales qui ſint locus. .i. ſpiritalis habitatio Domini patris, quos inhabitet per adiutricem grātiam, & talem locum inueniam qui ſit *tabernaculū Deo Iacob*. i. qui ſit bona vita militans Deo patri, cui militandum eſt, cùm ipſe ſit Deus Iacob, .i. fortium luctatorum, tū indignus ſum ego remuneratione. Hęc autem omnia ad ſolam ſimilitudinē dicuntur. Eſt autem æquipollens, ac ſi ſic breuiter eſſet poſitum. Sicut bonus miles donec peracto propoſito militiæ ſuę non intrat tabernaculum domus ſuæ ad hoc, vt lectum ſuum aſcendens, ſatisfaciat ſibi diu per ſomnum quieſcendo: aut ſaltem parum quieſcat dormitando, vel pauxillum requiem temporibus dando; ita nec ego multum parumve quieſcā. i. ceſſabo, donec propoſitum iniunctæ obedientiæ meæ compleuero. ſ. vt per mortem meam & per doctrinā prædicatorum meorum, tales & ex Iudæis & ex gentibus Domino acquiram, quos ſpiritaliter inhabitet, & qui ſint ei bona vita ſua militantes. Verbis his Chriſti ad auctoritatis pōdus interpoſitis, perfecti rurſus in perſona ſua ipſorum agentes eum compleſſe iam quod diſpoſuit, confirmant ſic. Dico quod *iurauit & votum vouit Domino* dicens quod inueniret locum.i. ſedem Domino, Ecclesiam.ſ. Et ecce manifeſtum eſt ipſum iam ſedem Domino acquiſiſſe. Nam *audiuimus eam* ſedem. i. Eccleſiam iam eſſe *in Effrata*. i. in Iudaico populo, qui per effrata conuenienter accipitur. Effrata namque locus eſt in Iudæa, qui & Bethleem dicitur. Interpretatur quoq; Effata ſpeculum. Iudaicus ergo populus congruè per Effrata deſignatur, eò quod ſpeculans fuerit. ſ. omnia carnalia faciens per ſpeculum & in ænigmate, cùm omnia fecerit cum obſcura ſignificatione. Cùm dicit audiuimus eam in Effrata, iſtud eam relatum eſt ad locum, quod ſuperius poſitū eſt, vbi dixerat, locum Domino tabernaculū Deo Iacob. Quod certè non eſt incōueniens, & ſi locum ſit maſculinum eam verò fœmininum. Non.n. relatiuum eſt ſecundum genus, ſed ſecūdum ipſi⁹ vocis ſignificationē. Idē.n. eſt cū ponit locū, ac ſi poneret ſedē, iuxta quam æquipollentiam relatiua vox eſt eam ad locū. Dico quod audiuimus eam in Effrata. Et nō ſolum audiuimus eam in Effrata, ſed *& inuenimus eam* ſedem Domini Eccleſiā eſſe *in campis ſylue*. i. in campis factis ex ſylua ſcilicet in populis gentium, qui cum prius inculti eſſent, vt ſylua, ex incultis facti ſunt culti, ad modū camporum. Hoc autem totum eſt ac ſi taliter eſſet poſitum. Iam audiuimus Eccleſiam eſſe, & in gentibus & in Iudæis. Quoniam verò ſuperius orauerat dicens: Memento Domine Dauid, & non oſtenderat diſpoſitio-

Lectus. *Stratus.* *Effrata eſt iudaicus populus.*

nem suam, pro qua orauerat, eam ostendit cùm addit. Introibimus &c. Quod sic adaptatur. Dico. Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius: vt ipsius scilicet mansuetudinis merito nobis hoc adipisci cõcedas, quod disposuimus. Nos etenim hoc disposuimus, quod introibimus per obedientiam in tabernaculum, id est, in militiam eius Dauid. Exponunt autem quomodo introibunt: sic. Hoc modo scilicet *introibimus*. i. venerabimur eum corde ore & opere permanentes *in loco* illo. i. in statu illo viuendi *in quo steterunt*. i. in quo perseueranter vixerunt *pedes eius*, id est, Apostoli & cæteri discipuli eius, qui pedes eius dicuntur, cò quod eum in notitiam hominum portauerunt. Quod est dicere. Sicut pedes eius militauerunt ei in vnitatem fidei & concordiæ, tendendo & cohabitando, & omnia communia habendo, vtpotè quibus erat cor vnum & anima vna, sic & nos ei militare disposuimus, in vnum cohabitando & omnia communia habẽdo. Vt autem introire possimus in tabernaculum illius, & adorare in loco vbi steterunt pedes eius, *surge Domine* pater, id est, sublimis & potens appare eundo *in requiem tuam*: scilicet per hoc manifesta potentiam tuam, vt venias non localiter, sed secundum inoperantem gratiam in nos quos aduentu tuo facies requiem tuam. i. adeò sanctos facies, vt in nobis quiescas, id est, delecteris, sicut aliquis in quiete delectatur. *Tu* inquam surge, *&* per tuum surgere surgat etiam *arca sanctificationu* tuæ. i. sublimetur arca tua, quã sanctificasti per mortem & resurrectionem tuã, & peccatorum remissionem, & nos videlicet sublimemur, qui sum⁹ Ecclesia tua dicti arca tua, cò quod præfigurata fuit Ecclesia per arcam Domini. Sicut enim in arca figuraliter manna continebatur, quod spiritalis cibus erat; ita in Ecclesia cibus spiritalis Dominici corporis, quod per manna præsignatum est, habetur, & etiam panis intellectus per idẽ manna significatus. Ibi etiam lex continebatur, & similiter hic lex vtraque noua, s. & vetus habetur. Ibi quoque virga Aaron fuit, hic quoq; regnum est Christi. i. à Christo fidelibus datum, vt vnusquisque sui ipsius rector sit. Per virgam quippe è contiguo sceptrum, per sceptrum autem regnum accipimus, cò quod regni sit signum. Surgat inquam. i. sublimetur Ecclesia, arca sanctificationis nos. s. & hoc quidem modo sublimetur. *Sacerdotes* videlicet *tui induantur iustitiam*. i. nos qui sumus sacrificantes nosmetipsos tibi, bene viuendo, ideoque sacerdotes tui dicimur, induamur iustitiam per emphasim. i. repleamur valdè & adornemur iustitia virtutum & bonorum operum à similitudine corporis, quod indumento circundatur & ornatur, quæ nimirum iustitiæ indutio, præfigurata est in Leuiticis sacerdotibus, qui in tempore sacrificij induebantur ephot lineo, & tunica talari, & alijs insignibus. Sicut enim illis insignibus exterius apparentibus ipsi adornabãtur, ita quoque & nos sacerdotes noui testamenti iustitia per bona opera apparente exterius adornabimur.

Nõ solum autem sacerdotes tui nos. s. induantur iustitiam, sed ijdem sacerdotes sancti tui existẽtes. i. à te per mortẽ *&* veniã peccatorũ *sanctificati exultent* de dono innocentię. s. da eis innocentiam vt per hoc exultẽt. Hoc aũt vt iustitia induamur, & de innocentia exultemus, non oramus propter fiduciam meritorum nostrorũ, sed *propter Dauid seruum tuũ*. i. propter merita Christi veri Dauid, qui secundũ humanitatẽ seruus tuus fuit in omnibus tibi deuotus & obediẽs, cuius membra sumus per fidem. Oramus vt des nobis iustitiam & innocentiam: & sic conformes erimus Christo in facie. i. in pulchritudine virtutũ, quæ per faciem accipitur, cò quod in facie exteriori pulchritudo exterior denotatur. Postquam autẽ faciem Christi adepti erimus: *non auertas*. i. à nobis p peccata auerti non permittas *faciem*. i. pulchritudinẽ illã

Comparatio arcæ Domini cum Ecclesia.

Christi tui. Facit autē ad auditores apostropham, vt ostendat orare se nō ex diffidentia: & sic eos ad hoc idem orandum impellat. Oramus ô auditores iustitiam & innocentiā induamur, & vt à nobis facies Christi non auertatur. Hoc itaque confidenter oramus. *Dominus* enim pater *iurauit* Domino *Dauid* Christo filio suo *veritatem*.i. per seipsum qui veritas est, iurauit.i. firmissimè promisit ad modum iurantis, *&* sic iurauit quod *non frustrabitur eū*.i. non decipiet eū, non cōplendo q̄ iurauit. Dico iurauit dicens: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*.i. quosdam de filijs tuis spiritualibus, faciam in æterna beatitudine tibi in futuro conregnare: à similitudine regis qui filium suum quem secum vult facere conregnare, super sedem suam regiam ponit. Fructum ventris filios spirituales dicit, non q̄ ex ventre generati sint ab eo, sed à similitudine filiorū qui fructus ventris sunt. Cùm autem ponit non fructum sed ex fructu, inuuit nō omnes sed partem super sedem esse ponendam. Non.n. omnis qui dicit, Domine Domine, intrabit in regnū cœlorum. Oēs quidē ad fidē veniētes sunt filij, sed non omnes saluādi. Vel quosdam ex fructu vētris tui ponam super sedem tuam hic.i. tecū conregnare faciam vt seipsos bene viuendo regant ad cōformitatem tui, qui hic degens te bene rexisti. Quosdam inquam de fructu ventris tui.i. de filijs tuis ponam super sedem tuā. Quod tamen tali sub conditione promitto .s. *si filij tui* & filij illorum.i. imitatores eorū *custodierint* per completionem *testamētum meum*.i. promissum meum q̄ mihi sub testimonio patrinorū promiserunt, *&*. i. s. si custodierint *testimonia mea*.i. præcepta mea, & nō dico præcepta veteris testamēti, sed *hæc quæ docebo eos*, per Dauid filium meū. s. testimonia nouæ legis: *sedebunt super sedem tuam*. i. tibi conregnabunt hic bene viuendo, & se regendo ad tui conformitatem *vsque in seculum* futurum.i. vsque ad finem huius vitæ. Vel sedebūt super sedem tuam in futuro.i. tibi conregnabunt in beatitudine: vsq; in seculum.i. in æternum. Testamentum & testimonia idem hic sunt: sed cùm dicit, testamentum, innuit complenda esse præcepta Domini quia promiserūt, cùm verò dicit testimonia hæc quæ docebo eos, innuit complenda esse, eò quod ipse docet. Verbis paternæ promissionis interpositis ad ostēsionem certitudinis, agunt' perfecti in persona sua ostendendo hoc, quod filij Dauid super sedem Dauid sedebunt, non ex eorum meritis esse, sed ex gratuita Dei electione. Hoc itaq; sic dicit. Dominus pater dicit quod filij Dauid sedebūt super sedem eius, & hoc nō accidet eorum meritis, sed gratuita Domini patris electione.

Quoniam Dominus pater *elegit Sion*.i. totā Ecclesiam, quam fecit esse Sion: *elegit*, inquam, *eam sibi in habitationē*, .i. ad hoc vt eam inhabitet, secūdum inoperantem gratiam. Vnde legitur. Quos * elegit, hos & vocauit: elegit sibi inquam Sion dicens: *hæc*. s. Siō est *requies mea*.i. delectatio mea, *vsq; in seculum seculi*.i. vsq; in seculum futurum. *Hic habitabo*.i. in hac. s. Sion habitabo secundum inoperantem gratiam, & hoc non ex meritis eius Siō, sed idcò solummodo, *quoniam elegi eam* gratis ad saluationem. Cùm aūt Siō elegerim, *viduā eius*.i. illos ex ipsa Sion qui ideò dicuntur vidua, quia desolati sunt à terrenis, quibus iam abrenunciauerunt, ceu vidua est à marito iam mortuo desolata: *benedicam*.i. sublimabo hic: & hoc *benedictēs*.i. in benedictione illa perseuerans: *& pauperes eius*.i. illos eosdem quos dixi viduam, qui etiam spiritu pauperes.i. humiles sunt: ideoque digni benedictione & saturatione: *saturabo* in anima *panibus*, id est, multiplicibus charissimatibus spiritualis intellectus, quæ erunt eis pānes, id est, dulcissimæ refectiones, sicut panes dulcissimæ refectiones sunt. Exponit autem quomodo benedicet: sic. Hoc quidem modo benedicā. i. sublimabo illos ex Sion qui vidua sunt. s. eosdem *sacerdotes eius* existentes, cùm se

Fructus ventris filij spirituales.

Sion pro tota Ecclesia.

*Rom. 8. 29. *prædestinauit.*

bene viuēdo hostiā laudis sacrificēt: *induā salutari*. i. circummuniā & ornabo conformitate saluatoris Christi : vt sint ei in sublimitate iustitiæ conformes, inquantū possibile est: *& ipsi* sacerdotes *sanctæ eius* existētes. i. sanctificati per mortē Christi & peccatorū indulgentiā, *exultabunt* de *exultatione*. i. de innocētia, quæ exultatio dicitur, eo q̄ exultatiōis causa sit. Siue quod addit exultatiōe, ad inculcationē addit. Quāsi dicat, nimis exultabunt. Hic inquam sacerdotes eius induam salutari. In futuro verò *illuc producam cornu Dauid*. i. in illos eosdem extēdam sublimitatem gloriæ, quæ iam est in Dauid filio meo, vt eādem habeant sublimitatē, quāuis minus & hic interim per illustrationē gratiæ *parauī* eos *lucernam*. i. vas lucis: lucernā inquam & hoc *Christo meo*. In quibus. s. ipse per doctrinā suā mundo luceret. Bene verò ponit nō lucem, sed lucernam : cùm ipsi non sint lux, sed vasa ipsius lucis & ministri. Vas quippè lucernam dicimus. Vnde de Ioanne Baptista legitur. Nō erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. In eos inquā producam cornu Dauid. *Inimicos autem eius* viduæ, persecutores. s. *induā* per emphasim *confusione*. i. circūdabo & in corpore & in anima confusione perditionis æternæ: *sanctificatio* autē *mea*. i. vidua à me sanctificata, *super ipsum* Dauid Christum in fide & cōformitate fundata, & ei innitēs *efflorebit*. i. ex flore bonæ operationis trāsiet in fructum æternæ remunerationis: à similitudine floris, qui in fructū tranſit. Vel sic. Non solum illuc producam cornu Dauid, inimicos aūt. i. sed etiam inimicos eius viduæ persecutores. s. in parte quidem induam. i. replebo hic confusione. i. erubescentia de peccatis, & sic conuertentur. Sanctificatio autem mea. i. sanctificata vidua mea super ipsum Dauid fide & conformitate fundata, efflorebit, id est, ex toto cum perseuerantia in bonis operibus florebit, & per hoc pertinget in futuro ad cornu Dauid.

Ioan.1.7.

IN PSALM. CXXXII.

Titul.CXXXII. Canticum gradu-um. *Tertiodecimo gradu in psalmo superiori ostenso, qui. s. fuit huc quod disposuerunt ad conformitatem Apostolorum, cohabitando in vnum Deo militare, & de hoc adipiscendo orauerunt: agunt perfectè in sequenti psalmo de gradu quartodecimo, qui nihil aliud est quā hoc quod superius orauerunt. s. ipsum habitare fratres in vnum, quod bonum esse perhibent & iocundum, vt sic auditores attrahant ad hunc gradum ascendendum.*

Ecce quam bonū, &c. Ac si dicant. Qui superiores gradus iā ascendistis, ad hūc etiam ascendite, vt etiam fratres in vnū habitetis, & sic Deo militetis. Inde verò nos exemplum habeatis. *Ecce* enim iam in euidenti est, quod habitamus simul omnia communia habētes, & sic cohabitamus vt simus fratres, & non nequam fratres, sed fratres spirituales in vnum fidei & concordiæ tendētes. Aliter enim cohabitare nō prodesset: & cùm iam cohabitemus, *ecce* in præsenti & euidenti nobis est: quoniā *quam bonū est*. i. plusquā valdè vtile est *& quam iocundum*. i. plusquā valde delectabile est *habitare* simul nos *fratres, in vnū* fidei & concordiæ tendentes. Hoc autē habitare si simpliciter bonū esset appetēdum esset. Quanto magis ergo cùm bonū sit & iocundum. Ostendunt aūt vnde probari possit : habitare istud esse bonū & iocundum, sic. Bonum est & iocundum habitare fratres in vnum.

Sicut vnguentum. i. vtpotè spirituale donum. s. inde probatur esse bonum & iocundum, quia spirituale donum est dictū ideò vnguentū, quia per ipsum habitare spiritualiter inūgimur, vt simus reges nostri & sacerdotes, nosipsos Deo bona vita sacrificātes: à similitudine regum & sacerdotū, qui inunguntur in tempore ordinationis suę. Sicut vnguentum dico existens *in capite*. i. in potestate capitis

Christi

Barba Aaron.

Aaron montanus interpretatur.

Ioan.8.23.

Ecclesia est vestimentum Dei.

Hermon idem quod lumen exaltatum.

Ioan.1.9.

Significat etiam anathema.

Christi .f. *quod* vnguẽtum non habetur nisi dono capitis, quod vnguentum *descendit* à dono ipsius capitis *in barbam* .i. in bonos oẽs fortes contra vitia & viriles in moribus, qui congruè per barbã accipiuntur, cò quod tũc homo fortis fit & ad virilem ætatem peruenit, cũ barbares efficitur. Exponit autẽ ipsam barbã per partes sic. Descendit, inquam, *in barbam* .f. in barbam *Aaron*.i.in viriles & fortes Christi .i. in Apostolos & discipulos cæteros Christi primitiuos, qui antonomasticè barba Christi dicũtur. Cùm etiam oẽs boni barba eius dici possint, eò quod ipsi primitiui viriliores & fortiores extiterint, qui leguntur post ascensionem Domini in Hierusalem per dies plurimos cohabitasse, & cor vnum & animam habuisse. Aaron summus sacerdos, & omnium sacerdotum in veteri testamẽto princeps, montanus interpretatur: Quocirca iustè per Aarõ Christus accipitur, qui princeps omnium sacerdotũ existens & supremus, mõtanus quoque fuit.i.in sublimi virtutum monte sublimatus. Siue etiam montanus de mõte.i. de supernis in mundum., ad salutem hominum à Deo patre missus. Vnde idem dicit. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Et non solum in barbam Aaron descendit, sed etiam descendit à barba Aaron *in oram vestimenti eius*.i.in martyres, qui cùm fuerint præcipui post Apostolos, dicẽdi sunt ora in vestimẽto Dei .i. superiores in Ecclesia, sicut ora superior pars est vestimenti. Ecclesia verò vestimentũ Dei dicitur, eò quod ornatus eius est sicut vestimentum corporis. Notandum quod barba Aaron, & ora vestimenti, partes sunt barbæ quam posuit vniuersaliter, cùm dixit quod descendit in barbam. Hoc autem cohabitare quod ostenderat esse donũ spiritale, ostendunt quoq; gratuitum esse: sic. Diximus quod per hoc comprobatur quod cohabitare est bonũ & iocundum, quoniam est sicut vnguentum: & per hoc quoque quia est *sicut ros* .i. vtpotè donum gratuitum quod per rorẽ intelligitur, eò quod ros sine labore vel precio vel studio hominum gratis cõtingit. Sicut ros, inquam, *Hermon*. i. exaltati luminis, scilicet, vtpote donum datum gratis à Christo, qui dicitur Hermon .i. lumẽ exaltatum. Nam cum oẽs fideles lumen dici possint, eò quod alios doctrina illuminẽt & exemplo, ipse lumen est super omnia illa lumina exaltatum & sublimatum. Vnde Ioannes. Erat, inquit, lux vera, quæ illuminat omnẽ hominẽ &c. Dico sicut ros Hermon, *qui* ros *descẽdit* à barba Aaron, & ab ora vestimenti *in montem Sion*.i.in illos oẽs qui in Sion.i. in Ecclesia possunt dici montes pro sublimitate vitæ suæ, vt confessores, & si alij aliqui sunt in Ecclesia perfecti. Nõ enim omnibus Ecclesiæ filijs gradus iste cohabitandi competit. Congruit autẽ regularibus, & canonicis, & cœnobitis. Interpretatur autẽ Hermon non solũ exaltatum lumen, sed etiã anathema: Iuxta quã interpretationẽ hoc sic legitur. Dico sicut ros .i. gratuitũ donum, ros, inquã, datus Hermon.i. Ecclesię de Iudaico populo primitiuæ, qui sanè populus anathema per emphasim dicitur, vel qa Christum anathematizauerit, dicẽs eum seductorem, & dæmone plenũ: vel quia ipsum anathematizauit .i. malis actibus suis à Deo diuisit. Anathema quippe diuisum dicitur. Per hoc ergo quod donũ istud fuit Hermon datum gratuitum fuisse comprobatur. Et qui ros ab Hermon descendit in montem Sion.i. in illos ex gentibus, quicunque sunt montes in Siõ.i. sublimes sanctitate in Ecclesia. Comprobãt autẽ adhuc quia habitare in vnum bonum est & iocundum sic. Verè habitare in vnũ bonũ est & iocundum. *Quoniam illic*.i.in illa habitatione *mandauit Dominus benedictionẽ:* fratribus persistentibus in illa habitatione legauit Dominus sublimitatem .f. dedit eis propter hãc cohabitationem, sublimitatem in virtutibus & bonis operibus, & mandauit .i. legabit eis *vitam* in futuro duraturã *vsq; in seculum* .i. in æternum.

IN PSAL. CXXXIII.

Psalmi CXXXIII. *Titulus.* Canticum graduum. *Postquã de gradu quartodecimo perfecti ad auditorum institutionem egerũt, de vltimo, quintodecimo .s. agunt, qui nihil aliud est, quam postquam hos gradus ascẽderint, hos omnes non sibi, sed Domino ascribere, & omnia bona opera respectu cœlestis patriæ facere, & sic Deum benedicere. Ad hunc autem gradum perfecti hic agentes, auditores ascẽdere inuitãt, sic.*

A

B

C

D

Ecce nunc &c. Ac si dicant. Vos omnes serui Domini, qui iam habitare in vnum, bonum & iocundum esse dicitis; *ecce nunc*. i. in præsenti nũc *benedicite Dominum*. Sindilatè in præsenti tẽpore exaltate Dominũ bona vita vestra, in supradictis gradibus perseuerando, vel superiores gradus quos iam ascendistis, ipsi ascribẽdo, & omnia opera vestra bona respectu patriæ cœlestis agendo. Notandum, quod cùm ponit ecce nunc, istud ecce positum esse ad determinandum nunc, quia nunc non solũmodò præsentis temporis est signum, sed etiã proximi præteriti & proximi futuri. Vnde vsualiter dicimus: nũc veni, & nunc veniã. Quia dixerat. *Omnes serui Domini* benedicite Dominum, cùm quidam nequã serui sint, de quibus seruis dicant, determinant addendo sic. Vos, inquam, serui *qui in domo Domini*. i. in Ecclesia *statis*. i. perseueratis per fidẽ: sic tamẽ vt stetis *in atrys domus Dei nostri*. i. in amplitudine dilectionis, quam perfecti domus Dei .i. Ecclesiæ habent erga Deum & proximum: & in amplitudine cæterarũ virtutum, quæ per atria denotantur, eò quod ampla sint. Benedicite, inquam, Dominum oẽs serui Domini, & vos existentes *in noctibus*. i. in his diebus transitorijs, qui ad alterius vitæ respectũ noctes dicuntur, propter frequentiam persecutionum, *extollite manus vestras in sanctã* cœlestia .s. non deprimite opera vestra agendo ea respectu temporaliũ, sed extollite .i. sublimate tendẽdo per ea in sancta .i. facite ea respectu sanctorum cœlestium bonorum, vt ea adipiscamini: *& benedicite*. i. exaltate *Dominũ* ascribẽdo ipsi hoc ipsum quod manus in sancta extollitis, vel quod in superioribus bonis persistitis. Quoniam aũt ô quicunq; auditor ad benedicẽdum & manus extollendum non sufficis per te, nisi Domino benedicente, *Benedicat te*. i. sublimet te in virtutibus *Dominus* Christus *ex Sion* procedens .i. ex populo Iudaico, secũdum quod homo, qui secundum quod Deus *fecit cælum & terram*. i. maiores & minores, ideoq; benedicere potest, quia Deus & homo. Vel benedicat te Dominus .i. magis & magis in virtutibus exaltet: & hoc contingat ex Sion .i. inde quia iam es Sion, speculans futura non attendens præsentia.

¶ Finiunt Cantica graduum.

IN PSAL. CXXXIV.

Psalmi CXXXIV. Titulus. Alleluia. *Vox prophetæ adhortãtis omnes in humano genere fideles ad laudem Domini, quia bonus, & quia elegit Iacob & Israel: & quia omnia quæcunque voluit fecit, quæ etiam multipliciter ostendit, vt auditores magis attrahat ad laudem Domini.*

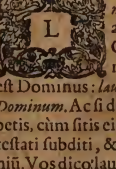

Laudate nomen Domini .i. laudate voce & affectione Dominũ Christum contuitu nominis eius quod est Dominus: *laudate*, inquam, *serui Dominum*. Ac si dicat. Laudare eũ debetis, cùm sitis eius serui .i. illius potestati subditi, & ipse Dominus omniũ. Vos dico, laudate, *qui* in fide manentes *statis in domo Domini, & in atrys domus Dei nostri*. Hic versus ita vt in psalmo superiori exponitur. *Laudate*, inquam, *Dominum* voce & affectione, *quoniam bonus* est in natura: & *psallite nomini eius*. i. benè operamini ad honorẽ eius, contuitu nominis eius quod est Dominus, *quoniam* nomen eius *suaue* est. i. suauem & mitem rem significat, nõ significat

rem

rem aſperam & odibilem ſicut in ſæ-
cularibus Dominis. Laudate, inquã,
Dominum, & pſallite nomini eius,
& hoc eo contuitu etiam, *quontã* Do-
minus gratuita miſericordia *elegit ſi-
bi Iacob in poſſeſſionẽ*.i. illos qui adhuc
in actiua vita degentes contra vitia
ſunt viriliter luctantes: *& Iſrael*.i. il-
los qui iam in cõtemplatiua vita po-
ſiti ſunt Deum videntes, elegit *ſibi in
poſſeſſionem*, vt videlicet eos per inha-
bitantem gratiam poſſideat: dirigen-
do de bono in melius. Dico laudate
& pſallite: & ideò vos ſic adhortor,
quia ego qui propheta ſum, cuius au-
ctoritati credẽdum eſt, *cognoui* à ma-
giſtra veritate mihi interius præſidẽ-
te, *quod Dominus magnus eſt* in poten-
tia, *&* ſic magnus quod ipſe *Deus no-
ſter* exiſtens, qui tanto ante tempore
exiſtimus, non recẽs Deus. ſ. magnus
eſt *præ omnibus dijs*.i. ſuper oẽs ſan-
ctos ab eo deificatos, qui tamẽ valdè
magni ſunt vt Moyſes & Abraham,
& cæteri qui dij facti ſunt per gratiã.
Ipſe quippe Deus eſt per naturam,
ideoq; maior. Cũ dicit Deus noſter,
ponit hoc ad ludæos incredulos de-
uincendum, qui eum Deum eſſe de-
negauerunt. Inde verò magnus oſtẽ-
ditur, quia *omnia quæcunque voluit
Dominus*.i. ſola volũtate *fecit*: & om-
nia quæcunq; voluit vt nihil excipe-
retur. Voluntas enim eius, facere eſt.
Fecit, inquã, omnia quęcunq; voluit:
in cælo.ſ. *& in terra*.i. & in maioribus
fidelibus & in minoribus: illud vide-
licet ipſe in eis per gratiã fecit, quod
iſti cęlũ, illi verò terra eius ſunt: & fe-
cit quæcunq; voluit *in mari*.i. in mi-
noribus impijs eum amaricantibus,
& in omnibus abyſſis.i. in omnib⁹ ma-
ioribus amaricãtibus, qui ſunt abyſſi
.i. in nequitia profundi. Hoc enim in
eis effecit, vt perſecutio eorum cede-
ret ad vtilitatẽ ſuorum, quos pro eo
perſequũtur. Nam impius pio viuit.
Exponit autem quę ſint illa quę fecit
in cęlo & in terra, cùm dicit educens
& cætera vſq; ad Domine nomẽ tuũ.
Dico q⁹ Dominus fecit omnia quæ-
cunq; voluit. Dominus, inquam, *edu-
cens ab extremis terræ nubes*.i. ex illis

A qui erant extremi terræ .i. viles inter
terrenos & extremi in diuitijs & in
ſenſu & in genere, ſicut Petrus & An-
dreas piſcatores pauperrimi, & cæte-
ri ignobiles diſcipuli fuerunt: fecit
nubes .i. fecit eos ſublimes in ſanc-
titate ad modum nubium, & dedit eis
officium alios compluendi doctrina
ſua: à ſimilitudine nubium, terrã cõ-
pluentium: & benè ponit, educẽs: Cũ
enim prius eſſent extremi ab extre-
mitate illos eduxit, cũ eos ita in ſan-
B ctitate ſublimauit, vt inter homines
habeãtur præcipui. In illis autem nu-
bibus *fecit fulgura*.i. illuminationem
cognitionis ſuæ: quæ per fulgura de-
notatur, eò quod luculenta ſunt. Ful-
gura pluraliter ponit, propter plures
perſonas illuminatas. Fulgura, in-
quam, tendentia *in pluuiam* doctrinę
.ſ. quæ ad hoc in eis fecit, vt per ipſas
illuminationes alios doctrina ſua
compluãt, quod minimè facere poſ-
ſent, niſi illuminati prius eſſent. Di-
co Dominus fecit omnia quæcunq;
voluit: educẽs nubes ab extremis ter-
ræ. *Qui* Dominus *producit de theſau-*
C *ris ſuis* .i. de occultis arcanis diſpoſi-
tionis ſuæ, quæ theſauri dicuntur, eò
quod abſcõdita ſunt vt theſauri: *ven-
tos*.i. illos ſpirales viros, quos ſupe-
rius nubes dixit: quĩ venti dicuntur,
eò quod ad modum ventorum agi-
les ſunt ad Deum contemplandum.
Quod eſt dicere. Hoc quod venti ef-
ficiuntur, cõtingit ab occulta diſpo-
ſitione Dei, qui tantò laudabilior,
quãtò incompræhenſibilior. Vel ſic.
Qui producit de theſauris ſuis, .i. de
ſedibus cœleſtibus ventos .i. angelos
ad hoc vt eorum officio nubes edu-
D ctæ, ab extremis terræ ad prædican-
dum & cætera bona agendum pro-
mouẽantur. A ſimilitudine ventorũ,
nubes flatu ſuo promouẽtium. Ven-
ti verò angeli dicuntur, & quia inui-
ſibiles ſunt ad ſimilitudinem vento
rum, & quia agiles ad officium ſibi
iniunctum exequẽdum, & ad Deum
contemplandum. Et *qui* Dñs *percuſſit*
.i. morte ſua deſtruxit *primogenita*
Aegypti in baptiſmo. i. originalia pec-
cata generis humani: q̃ primogenita

Fulgur eſt illumina-tio cognitio-nis diuinæ.

Angeli cur uenti com-parentur.

Originalia peccata cur primogeni-ta dicãtur.

dicun-

dicuntur, eò quod à primordio natiuitatis quasi hæreditariè ipsi generi humano principabãtur, quod Aegyptus dicitur, eò quod in afflictione & in tenebris ignorantiæ detinebatur. *Aegyptus tenebræ vel afflictio.* Aegyptus quippe tenebræ vel afflictio interpretãtur. Percussit, inquã, primogenita Aegypti: incipiẽs *ab homine* & perducens *vsque ad pecus* .i. & in hominibus percussit, & in pecudibus illa primogenita. s. & in sapientibus rationabiliter, vt homines se habentibus, & in idiotis qui bruti erant vt pecudes. Quod prefignatum est in percussione primogenitorum Aegypti sub Moyse. Non solum autẽ percussit Dominus primogenita, sed etiam *emisit* .i. extra misit manifestè .s. misit *signa*, & non qualiacunq; signa, sed *prodigia* .i. maxima signa *in medio tui Aegypte* .i. in cõmuni generis humani. Exponit aũt quæ signa addẽdo sic. Emisit, inquã signa, *in* destruendo *Pharaonem & omnes seruos eius.* Hæc .s. fuerunt signa quod destruxit Pharaonem & omnes seruos eius in baptismo .i. destruxit non essentialiter sed potẽtialiter diabolum, & omnes malignos spiritus. Quod præmõstratum est in Pharaone, qui in mari rubro cũ exercitu fuit submersus. Destruxit aũt Deus potentialiter diabolum cum omnibus ministris eius, cũ non solũ originalia, sed etiã actualia peccata in baptismate remittẽs, potẽtiam quam per ipsa peccata in hominibus habebant, ad nihilum redegit. Diabõlus nimirum rectè Pharao dicitur, eò quod sibi subditum genus humanũ acriter vrgebat, sicut Pharao filios Israel antequã à Domino liberarentur, violẽta tyrannide premebat. Quoniam etiam Pharão dissipatio interpretatur, cõgruè per emphasim diabolus Pharao dicitur: qui omnium virtutum inquantũ potest, dissipator est, atque bonorum. Benè quoq; dicit emisit signa .i. manifesta fecit signa in mẽdio tui Aegyptę, qa signa illa, quod Pharaonẽ & seruos eius destruxerunt, palam fuerunt exterius per bonã fidelium operationem, quę quidem nulla essent, si Pharao destructus non esset. Emisit, inquam, Dominus signa Pharaonẽ in baptismate destruendo, qui etiã post baptisma in suis *percussit gẽtes multas* .i. destruxit multa peccata, quæ propter magnam multitudinem gentes multę dicuntur: hominũ enim multitudines gentes dicimus: *& occidit* .i. destruxit in suis *reges fortes* .i. ipsa peccata, quæ superius gentes multas dixit: quæ etiam reges dicuntur, eò q; ante Christi aduentum more regum hominibus dominabantur: & fortes reges dicuntur, eò quod ex eorũ dominatu se non poterãt homines expedire per se. Quæ pro certo peccata in suis post baptisma Dominus destruxit, in quibusdam quidem sic, vt nunquã post baptismum eis præualere possent. In quibusdam verò sic, vt postquam eis præualuerint, rursus per gratiam pœnitendo delerentur. Quam vtiq; peccatorum destructionem Dominus præfigurari voluit cũ ingredientibus in terram promissionis filijs Israel, multas gentes & reges fortes, qui terram illam possidebant, à facie eorum destruxit, & terram ipsam eis ablatam, filijs Israel in hæreditatem dedit. Exponit aũt quæ fuerunt illa peccata quæ destruxit, quos reges fortes superius nuncupauit sic. Reges, inquam, fortes percussit: scilicet, *Seon regem Amorræorum.* Seon autem temptatio calens vel temptatio oculorum interpretatur. Vnde per Seon temptatio vehemens intelligitur, quæ calẽs dicitur, eò quod valdè ferueat, dum ad consentiẽdum fideles nimis incitat cũ eis sæpius instat. Quæ etiam temptatio oculorum dicitur, vt à parte præcipua totum designetur: & sic per oculos cum iste sensus in sensibus corporis præcipuus sit, tẽptatio omnium sensuum corporis accipiatur. Quæ nimirum temptatio rex est Amorræorũ i. princeps est amaricantium .s. illis dominatur quos ad cõsensum pertrahẽs, Amorræos facit. i. Deũ amaricãtes. Amorræi quippe amaricantes interpretãtur. Huiusmodi verò temptationem Dominus in suis destruxit, nõ vt non instaret,

Pharao cur diabolus dictus.

Seon.

Amorræi & amaricãtes.

instaret, sed ne suis per consensum praualeret, sicque rex eorum esset, & eos Amorræos faceret. In quibusdã verò & si eis post baptisma præualuit, eam tamen per pœnitentiam sic destruxit, vt non habeat vlterius locum eis præualendi: & non solũ percussit Seon sed *& Og regem Basan.* Og autem interpretatur conclusio: Basan verò confusio. Per Og ergo operatio praua denotatur, quæ ideò cõclusio dicitur, quia malè operantem sic concludit & alligat, vt difficulter inde expediri valeat. A similitudine in carcere conclusorum, qui inde facilè egredi per se non possunt. Hæc equidem operario rex est Basan .i. potens ducere malè operantes ad Basan .i. ad confusionem æternę perditionis: vel ad hanc confusionem, vt malo merito ipsius confusionis de malo in peius præcipites eant. Hanc autem malam operationem vel in suis Deus destruit, vt eis nullo modo præualeat, vel si quoquo modo in ipsam inciderint, per pœnitentiam eam euacuat. *Et* percussit *omnia regna Chanaam* .i. omnes reges Chanaam. Per Chanaam qui interpretatur commotio vel paratus humiliati, praua consuetudo exprimitur, quæ illos quibus rex est, eis dominando commouet .i. à Deo separat, & eos à Deo separando humiliati parat .i. deiectioni æternæ perditionis. Quam nimirum cõsuetudinem in quibusdam suorum Deus percutit, auferendò per pœnitentiam postquam eis inest: in alijs verò sic vt nullatenus in eis regnet. Litera sic adaptatur. Percussit non solum Seon & Og, sed & omnia regna Chanaam, .i. omnes reges illos qui sunt Chanaam, id est, commouentes à Deo homines, & eos humilitati deiectionis æternæ parantes, scilicet, percussit prauas consuetudines, ne essent fidelium suorum reges. Seon, inquam, percussit & Og, & reges Chanaam, *& his percussis terram* prius existentem *hæreditatem eorum*, id est, terrenam sensualitatem fidelium, quæ prius erat hæreditas horum regum, scilicet, quam isti reges possidebant, vt aliquis hæreditatem possidet: dedit *hæreditatem Israel populo suo*, scilicet, fecit, vt his regibus expulsis, populus fidelium suorum iam Israel existens, ipsam sensualitatem suam vt hęreditatem possideat & excolat, & ipsam per rationem benè regendo terram Dei fructificantem in bono opere faciat. Potest autem aliter legi versus ille qui est: emisit signa, vt sequentes non mutentur in sententia: sic. Percussit, inquam, primogenita Aegypti: & per hoc illa percussit, quoniam emisit signa in medio tui Aegypte, id est, manifestè misit in communitatem tui ô humanum genus signa, & non qualiacunque signa, sed prodigia, miracula scilicet, Apostolorum, quę prodigiosa fuerunt & magna: Signa dico tendentia in Pharaonem, & in omnes seruos eius .i. in destructionem potẽtiæ diaboli, & omnium spirituum malignorum eius ministrorum. Ac si dicat. Ad hoc emisit signa; vt per ea signa genus humanum ad fidem vocaret, & per fidem & baptisma in eis peccatum originale deleret: & sic occasione horum signorum, diabolo & seruis eius potestatem, quam in genere humano habebant auferret. Qui etiam occasione eorundem signorum percussit per fidem in baptismate gentes multas, & occidit reges fortes. s. Seon regem Amorræorum & Og regem Basan, & omnia regna Chanaam: & his percussis, terrã existentem eorum hæreditatem, dedit hæreditatẽ Israel populo suo. Hi tres versus vt superius expositi sunt: ita hic quoque exponuntur. Per gentes multas & reges, actualia peccata intelliguntur, in baptismo percussa, cõsensus videlicet & operatio & consuetudo. Quoniã ergo gẽtes & reges percussisti, & cuncta superius ostensa fecisti, ô *Domine nomen tuum in æternum* durabit .s. contuitu horum supradictorum ab hominibus glorificaberis, & illa gloria tua in æternum durabit: & inde cõtinget ꝙ in æternũ erit: quoniã ô *Domine memoriale tuũ*

durabit

Og. conclusio.

Basan.

Chanaam

A

B

C

D

durabit *in generatione* hac præsenti, & vsque in *generationem* vltimam .s. percussio gentium & regum fiet à te in omnibus generationibus huius vitæ, in diuersis fidelibus futuris iam natis, & adhuc nascituris, & inde semper ab ipsis fidelibus glorificaberis. Dicitur autem percussio peccatorum memoriale Dei, eò quod cum à Deo fiat, & significatum sit illius occisionis regum & gentium, quæ contigit ad historiam ingredientibus filijs Israel in terram promissionis, illam historiam sæpius ad memoriam reducit. Non solum autem ô auditores erit gloria Domini in æternum propter supradicta beneficia, sed ideò quoque, *quia Dominus iudicabit*. i. iusto iudicio suo dignitate & gloria sublimabit *populum suum*, populum .s. fidelium, postquam ab hac vita discesserint, vnde ab hominibus in hac vita degentibus glorificabitur: & adeò populum seruorum suorum iusto iudicio sublimabit, quod *in* illis *seruis suis deprecabitur*. i. deprecabilis erit poscētibus in meritis seruorum suorum, vt eis eorum intercedentibus meritis concedat, quod postulabunt. Vnde quidem habet vsus viuorum fidelium, vt sanctos qui iam ab hac vita discesserunt, pro se Dominū orare rogent. Facta exhortatione sua ad laudandum Dominum, vt auditores ab idolatria penitus reuocando, eos magis ad Dei laudem attrahat, immoratur in idolorum depressione, sic. Dixi ô auditores quod Dominus adeò potens est quod omnia quæcunque voluit fecit, vt etiam per partes ostensum est: sed *dij gentium*, qui nec etiā dij, sed *simulacra* dicendi sunt, neque aliquid volunt neq; aliquid possunt. Inde verò esse impotētia conuincuntur, quoniam ipsa simulacra gentium *argētum & aurum* existentia secundum materiam, & *opera manuum hominum* secundum formam: *Os* imaginarium *habent & non loquentur. Oculos* imaginarios habent *& non videbunt. Aures* imaginarias *habent & non audient*: & benè dico quod non loquentur, *neq; enim est in ore ipsorum spiritus*. i. flatus, sine quo locutio non formatur. Cùm igitur simulacra sic impotentia sint, & tamen à stultis gentilibus quasi dij colantur: *similes illis fiant* interius illi *qui faciunt ea*, sic vt colant: *& omnes qui* & si non faciunt, tamen *confidunt in eis*, nisi tandem resipuerint. .s. sic fiant. surdi & cæci ratione interius, sicut illa exterius. Hoc non imprecādo, sed concedendo dicit, vt sic auditores ab idolorū cultura deterreat. Illi, inquam, similes illis fiant qui faciunt ea, & qui confidunt in eis. Vos verò *domus Israel*. i. familia fidelium subditorum in Iudaico populo, *benedicite*. i. exaltate Dominum Christū opere & corde: & vos *domus Aaron*. i. familia prælatorum maiorum fidelium ex Iudæis, *benedicite Dominū*: & vos in gentibus qui timetis Dominum, casto timore tam prelati quam subditi, benedicite Dominum, dicentes etiam exterius ore. *Benedictus*. i. in æternum exaltatus sit *Dominus* Christus *ex Sion*. i. ex Iudæis nascens secundum quod homo, *qui* etiam secundum quod Deus *habitat in Hierusalem*. i. dominatur in ciuibus cęlestis Hierusalem. Quod est dicere. Benedicēdus est, quod Deus est & homo. Per Aaron maiores prelati accipiuntur, per Leui minores, cùm tamen Aaron tribus, ex tribu Leui fuerit. Sed cùm dignior pars tribus Leui, tribus Aaron fuerit, per tribum Aaron congruè maiores prælati intelliguntur: ideoque vox ista quæ est Leui ad significandum minores prælatos restringitur.

Orant Sancti pro nobis post mortem.

IN PSAL. CXXXV.

Titulus CXXXV. Alleluia, *vox Prophetæ adhortantis omnes ad confitendum Domino, tum quia bonus in natura, tum quia in æternum est misericordia eius, tum etiam quia Deus deorum & Dominus dominorum, & quia facit mirabilia magna, quæ per totum ferè psalmum ad eius laudem ostendit.*

Confite-

Confitemini Domino patri, vel Domino filio laudem corde voce & opere ô vos omnes fideles, & hoc eo contuitu, *quoniam bonus* in natura. Qui verò eum in natura bonũ esse contueri non sufficitis, confitemini eo contuitu, *quoniam* vsque *in æternum* durabit *misericordia eius*.i. beneficium misericordiæ eius quod humano generi iugiter impendit, vel sic. Quoniam misericordia eius est ducens nos in ęternum.i. in ęternam vitam per indulgentiam criminum, & augmẽtum virtutum: *Confitemini*, inquam, illi existenti *Deo deorum*.i. deificatorum ab illo sanctorum. Ac si dicat: Confitendum est illi, cũ ipse Deus sit omnes sanctos deificans. *Cõfitemini Dõmino* omnium *dominorũ*. Ac si dicat: Confitẽdum est illi, cùm omniũ dominorũ Dominus existat: confitemini cui confitendum est, vtpotè *qui fecit mirabilia magna*, existẽs *solus* Deus per naturam, & Dominus per omnipotẽtiam. Solus autem addit, ad remotionem, quia posuerat deorum & dominorum, vt solum eũ ostendat Deum in natura, & Dominum in omnipotentia. Notandum ℣ in fine vtiusque versus huius psalmi repetendũ est: *quoniã in æternũ misericordia eius*, ℣ ad laudem Dei propheta ponit: & est in vnoquoque istud exponẽdum, vt in primo versu iam expositum est. Siue nõ ita amplè oportet vt accipiatur misericordia in vnoquoq; versu, vt in primo accipitur, sed strictius: vt illa sola in vnoquoq; versu accipiatur, quæ in vnoquoq; denotatur. Verbi gratia: Confitemini, inquam, illi qui solus existens Dominus & Deus fecit mirabilia magna, quoniam hoc misericordia .i. beneficium misericordiæ eius .f. quod facit mirabilia magna durabit in æternum: vel est ducens nos in æternum. Exponit aũt quę mirabilia fecit sic. Fecit, inquam mirabilia, hęc .f. *Qui* nempe *fecit cœlos* .i. prælatos sublimes in sanctitate ad modũ cœlorum: & hos cęlos fecit *in intellectu* suo .i. in sapientia sua. Si dicamus de Domino patre, dicemus quod cœlos fecit in sapiẽtia .i. in filio. Vnde psalmographus alibi. Verbo Domini cęli firmati sunt. Si verò dicamus de Domino filio, dicemus quod cœlos fecerit in seipso .i. per seipsum, qui est sapientia patris, nõ per vires alienas: & *qui firmauerit* in fide terram.i. subditos, *terram* eius fructiferã existentes: terram dico fundatam *super aquas* baptismatis, quæ fundamentũ & initium sunt virtutum. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non poterit introire in regnum Dei. Vel firmauit terrã in constãtia virtutum, non summergẽdam ab aquis .i. à persecutoribus circumquaq; eã, ad modum aquarum per incorporationem demergere nitentibus, sed extantem super aquas .i. superiorem aquis & insuperabilem ab eis, ne aliquatenus ipsis cedat. Dictum est hoc à similitudine huius terræ immobilis, quæ asseritur super aquas fundata esse: quæ à circumquaq; instantibus marinis aquis submergi non potest. Confitemini, inquam, Dõmino *qui* illos quos superius dixi cœlos & terram .i. prælatos & subditos *fecit* per gratiam suam esse *luminaria magna* .i. magnos in illuminatione cognitionis eius, vt etiam alijs essent luminaria, illuminãdo eos eadem cognitione per doctrinam. Quod præfiguratum est in luminaribus, quæ Deus in cęlo posuit vt terrã illuminarent. Luminaria, inquam, magna fecit, & ecce quæ luminaria: *Solem* .f. fecit .i. illos qui dicendi sunt sol. Exponit ergo propter quid fecit solem, cùm addit, solem, inquam, redactum *in potestatẽ diei* .i. in potestatem clarissimæ cognitionis, quę dies dicitur propter suæ dignitatis excellẽtiam. Quod est ac si dicat. Quosdam sic fecit esse luminaria, vt propter magnitudinem illuminationis suæ, quæ dies dicitur, ipsi sol dicantur. Quod est dicere. Quosdam fecit magis alijs cognitione sua illuminatos. Fecit etiam *lunã & stellas* redactas *in potestatem noctis* .i. quosdam illuminauit mediocri potentia cognitionis, vt possint luna

Psalm. 46.6.

Ioan. 3.5.

dici, ad comparationem magis illuminatorum, qui sol dicûtur, & quosdam minori potentia cognitionis, vt possint stellæ dici ad comparationẽ mediocriter illuminatorum qui luna dicûtur. Sol quippe longè clarior est luna, & luna stellis: ideoq; cõgruè per solem magis illuminati, per lunã verò mediocres, per stellas autem minores illuminati intelligũtur. Illorum verò illuminatio, qui luna dicuntur, & stellæ, & si dies dici possit, secundum se tamen ad eorum illuminationis comparationem, qui sol sunt, quę antonomasticè dies est, nox appellatur. luxta quod alibi Psalmista testatur. Dies dici cructat verbũ, & nox nocti indicat scientiam. Ista quidem luminaria & si inter se collata quædam maiora sint, quędã mediocria, quædã verò minora, omnia tamẽ sunt secundũ se magna & gloriosa: ideoq; non immerito positum est, qui fecit luminaria magna. Exponit ergo per quid fecit cęlos & terrã & luminaria cũ addit. Qui percussit Aegyptum &c. Quod sic adaptatur. Confitemini, inquam, Domino qui per hoc fecit cęlum quod terrã & luminaria, *quod percussit Aegyptum cum primogenitis eorum*. i. destruxit Aegyptios & primogenita eorum. Homines qui erãt Aegyptij. i. tenebrosi ignorantia, & afflicti sub pondere peccatorũ actualiũ. Per fidem destruxit secundũ quod erant Aegyptij, & eos destructos sic illuminauit, & à peccatorum afflictione liberauit: & eorũ primogenita destruxit. i. peccata originalia. Ne verò videretur oẽs Aegyptios destruxisse, addit: Confitemini, inquam, illi *qui eduxit Israel de medio* .i. de communi *eorũ* Aegyptiorum. Ac si dicat. Ita dico eum Aegyptum percussisse, quod quosdam ex Aegyptijs pœnitentia percussit, & per hoc eos Israel fecit, & sic ipsos à cõsortio aliorũ Aegyptiorum in Aegypto remanẽtium eduxit. Et hoc fecit *in potenti manu* .i. in potenti operatione gratiæ suæ, *& in brachio excelso* .i. in fortitudine excelsa .i. in fortitudine illius potẽtis operationis gratiæ suæ, quæ excelsa est .i. præ cæteris fortitudinibus celsa & glorioſa: quę per brachiũ denotatur, eo quod in brachio fortitudo sit. Brachium & manus hic idem significant: sed manus notat operationem, brachiũ verò fortitudinem. Ostendit autem per quid Israel eduxit de Aegypto, per baptisma videlicet, cùm addit: Confitemini Domino *qui* vt educeret Israel de Aegypto, *diuisit in diuisiones*. i. diuisit in diuersitates *mare rubrum*. i. baptismum per rubrum mare præfiguratum: vt alijs esset in ruinam, alijs in saluationem, vt in psalmum LXXVII. expositum est in loco vbi habetur, interrupit mare &c. Notandum cùm ponit, diuisit, nõ superfluè additum esse in diuisiones, vt innuat multiplicitatẽ diuersitatum in ipso baptismate. Licet enim vnum sit, diuersis modis tamen pluribus bonę vitæ, boni per ipsum saluantur: & diuersis modis pluribus malæ vitæ mali per ipsum dãnantur. Diuisit, inquam, mare rubrum: & *per medium eius* maris *eduxit Israel*. i. populum saluandorum de Aegypto infidelitatis. Cùm dicit, per mediũ eius, nihil plus notamus quam si poneret per illud mare rubrum, sed hæc verba ponit ad historiæ similitudinem. Per mediũ quippe maris rubri diuisi leguntur filij Israel fuisse de Aegyptijs liberati. Eduxit, inquam, Israel per baptismum. *Et Pharaonem*. i. diabolum, *& virtutem eius* .i. exercitum spirituum malignorum, qui prius Israel dominabatur, dum erat in Aegypto, *excussit* ab Israel .i. excussit iugum potentiæ eius à ceruice fidelium, *in mari rubro* summergens. i. in baptismate, dum perdens ipsum Pharaonem & omnem eius exercitum. *Qui* etiam postquã *populũ suum per* mare rubrũ eduxit, & Pharaonem ibi demersit: eundem populum suum transduxit, & adhuc trãsducit ad patriã cęlestẽ per *desertũ* huius vitæ per virtutes & bonas operationes. Quod in filijs Israel prænõstratum est, qui in terrã promissionis per desertũ sunt trãsducti. Quia etiã ne populus eius in hac traductione

Sol.

Psalm. 18. 2.

Baptismus quibusdam est occasio saluationis, quibusdã verò perditionis.

à magnis & fortibus regibus occurrentibus impediretur: *percussit reges magnos* .i. magna peccata criminalia percussit, ne suorum reges essent. *Et* non sic percussit vt non perirent, sed & *occidit* .i. ex toto destruxit illos *reges* magnos *fortes* prius existentes: sic vt inde modo quolibet sese expedire non possent. Occidit, inquam, reges magnos & fortes, scilicet, *Seon regem Amorræorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaam. Et* his occisis, *terram* prius existentem *hæreditatem eorum dedit hæreditatem Israel* .i. populo fidelium seruo suo, existenti in omnibus sibi obedienti. Isti septem versus ita in hoc psalmo exponuntur, vt iam in præcedenti psalmo expositi sunt. Dico quod Dominus percussit reges magnos & fortes: & nos de Aegypto eduxit, & cætera beneficia contulit: quod equidem non ex meritis nostris, sed ex sola sua misericordia fecit. *Quia* cùm ipse nos diu oblitioni dedisse visus esset, *memor fuit nostri in humilitate nostra* .i. in consideratione humilitatis nostræ, scilicet, misericorditer respiciens deiectionem mortalitatis & passibilitatis nostræ, in quam per Adam deueneramus. *Et* nostri memor existens, morte sua *redemit nos ab inimicis nostris*, à vitijs, scilicet, & à spiritibus malignis. Notandum, quoniam & si superius dixerit, quod nos ab inimicis eripuit: hic tamen precium mortis suæ denotat, ad exaggerationem ipsius beneficij, vt nos in laude Dei promptiores reddat, cùm dicit, redemit. Dico quod nos redemit *qui* etiam post redemptionem *dat* iugiter *escam* spiritalem corporis sui *omni carni* .i. omnismodi homini tam Iudæo quam Gentilis, tam nobili quam ignobili, vnde anima incessanter reficitur. Non enim est personarum acceptio apud Deum. Cùm dicit omni carni, idem est ac si poneret omni homini: totum à parte designans. *Confitemini*, inquam, *Deo cæli*: ac si dicat Cùm tot mirabilia humano generi fecerit, confitemini illi. Et cum etiam Deus sit non tantum hominis, sed cœli .i. spirituum cœlestium: hac occasione confitemini illi. *Confitemini* quoque *Domino dominorum* .i. confitemini etiam ideo, quia Dominus est omnium dominorum: & ideò *quoniam in æternum misericordia eius.* Hoc ideo repetit, vt sicut in laude incœpit: ita finiat in laude.

Rom. 2 11.

IN PSAL. CXXXVI.

Titulus CXXXVI. Psalmus Dauid propter Hieremiam. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid .i. fidelium, qui hic agunt, compositus propter Hieremiam .i. iuxta Hieremiæ prophetam, scilicet, non discordans à prophetia Hieremiæ: sed continens in se mystice licet breuiter, quod ad historiã prolixè prophetizatum est à Hieremia. Qui tamen Hieremias in fine libri sui mystice prophetizauit, quod ad historiã prædixerat de captiuitate Hierusalem in Babyloniam facta per Nabuchodonosor, quæ signum erat captiuitatis fidelium, cælestis Hierusalem ciuium, qui verè captiui dicendi sunt, dum à cælesti Hierusalem exulant, inter Babylonis ciues corpore conuersantes. .s. inter impios huius mundi filios, qui iure Babylon dicitur .i. confusio, eò quod amantes se in cõfusionem præcipitaturus est æternam. iuxta illud dominicum. Filij autem regni huius deijcientur in tenebras exteriores. De hac ergo captiuitate ab Hierusalem cælesti .i. perfecti fideles, in ea positi agunt, dicentes se super flumina Babylonis sedisse, & illic pro recordatione Sion fleuisse, & organa à salicibus suspendisse, & canticum Domini in aliena terra nõ cantauisse. Promittunt quoq; se Hierusalem cælestis assiduè recordaturos esse, & orant vt Dominus memor sit tribulationum, quæ eis à filijs Edom inferuntur, vt eas quandoq; remuneret, & etiam condolent de miseria filiæ Babylonis. Hoc autem totum in hoc psalmo dicunt, vt cæteros fideles in hac eadem captiuitate positos instruant, vt & ipsi similiter in hac captiuitate se habeant. Sunt autem huius psalmi verba iuxta historiam posita.*

Matt. 8. 12.

per flumina Babylonis existentes, non summersi quidē abipsis fluminibus .s. existētes supra fraudulenta negocia huius mundi, non subditi quidem ipsis negocijs, sed super ea existētes, & ea spernentes, vel super flumina Babylonis existentes .i. supra res sæculares, quas contemnimus, & quibus subijci renuimus, quæ quidem res & negocia sęcularia adamantes se summergunt. & ad dānationem pertrahunt, more fluminū, quæ cadentes in se summergunt, & in mare deferunt: *illic sedimus*.i. illic conuertendo corporē.s. iuxta illa flumina Babylonis, licet non ab his summergeremur: sedimus tamen.i. deiecti fumus & anxiati.s. magnam deiectionem esse reputauimus iuxta illa flumina corporaliter habitare, vnde quippe nobis plures angustiæ contigēre: & sedendo *fleuimus*.i. à fletu corporis abstinere nequiuimus. Quoniam autem possent flere infructuose, sicut illi qui flent, vel de rerum amissione, vel alia huiusmodi occasione, determinant vnde fleuerunt, addēdo sic. Fleuimus, inquam, *dum recordaremur tui* ô *Sion* cœlestis .s. fleuimus pro recordatione Hierusalem cœlestis, cuius ciues sumus: à qua hic in Babylonia positi peregrinamur. Vel fleuimus compatiendo, ea occasione, quia multos huius Babyloniæ ciues vidimus ab his fsiminibus summergi. Fleuimus, inquam, dum hoc esset quod semper recordaremur tui ô cęlestis Sion: & recordando tui non possemus summergi, ac si dicat: Licet non summergeremur, ex sola tamen cōpassione summersionem aliorum fleuimus. Vel fleuimus de summersione aliorum, dum recordaremur tui Sion .i. dum de te iugiter cogitaremus, ad quam metuebamus eos summersos nunquam esse peruenturos. Sedimus, inquā, & fleuimus, & corporaliter conuertendo *in salicibus* .i. inter impios qui steriles sunt ab operibus bonis, eò quod Salices dicūtur: cū salices

Salices sunt impij sterilis.

A sterilis arbores sint. In salicibus dico *in medio eius* Babyloniæ existentibus .s. quæ iam erāt in profundo Babylonis: vnde nullatenus poterāt erui, *suspendimus organa nostra* ab illis salicibus .i. elongauimus & separauimus prædicationes nostras ab illis impijs sterilibus. Quæ prædicationes organa dicuntur, quantum ad fideles auditores, quos delectant ad modū organorū: ac si dicat: Ideò prædicationem ab eis elongauimus, quoniā eos esse steriles & obstinatos in malitia cognouimus. Vnde Dominus dicit.

B Nolite sanctū dare canibus, nec margaritas ponere ante porcos. Et Apostolus ad Titum hæreticum hominē post secundam & tertiam correptionem deuita &c. Posset obijci. Quare dicitis vos organa prædicationū suspendisse? Fuit ne quisquam qui prædicationem vestram expeteret? Huic igitur antipophorę talis datur responsio. Ideò nos suspendere organa decuit, *quia illi qui captiuos duxerūt nos* .i. maligni spiritus, qui per Adā in captiuitatem hāc mortalitatis & passibilitatis adduxerunt nos, illic existētes i. in salicibus illis præsidentes, per ipsas salices loquendo *interrogauerūt nos verba cantionum*.i. verba prædicationū, quæ fidelibus sunt delectabiles vt cantiones. Interrogauerūt quidem non vt eis obtemperarēt, sed vt ea spernerent & conculcarēt. Determinat aūt quæ verba cantionum interrogauerūt, cùm addit sic. Dico interrogauerunt nos: qui captiuos duxerunt nos: *Et* ipsi iidem spiritus maligni *qui* per inobedientiam Adæ *adduxerunt nos*.i. ab æterna beatitudine in hanc captiuitatem duxerunt nos, per illas salices interrogauerunt nos dicentes: *Cantate* vnum *hymnum de cantibus Sion*.i. cum iocunditate *nobis* proferte vnam iocundam prædicationem ex illis iocundis prædicationibus, quæ attinēt ad Sion cœlestem. Interrogauerunt, inquam, nos verba cātionum. Nos autem ab eis organa suspendentes diximus. *Quomodo cātabimus* vobis *cāticum Domini in terra aliena* .i. in consideratione alienæ

C

D

Matth. 7. 6.

Tit 3. 10.

terræ?

terræ? Ac si dicant: Cùm vos cõsideremus terram sterilem esse & alienã à Deo, & non congruam semini doctrinæ Domini, vobis canticum doctrinę Domini non cantabimus. Vel sic. Nos cõuersantes corpore in terra aliena .i. inter vos terrenos, & à Deo penitus alienos, quomodo cantabimus vobis canticũ Domini? Vel sic: Quomodo cantabimus cãticum Domini vobis existentibus in terra aliena .i. in terrenitate vestra, quæ à Deo est aliena, & semini doctrinę nõ congrua? Inutile quidem esset vobis canticum doctrinæ Domini cãtare, ideoq; non cantabimus. Quoniã aũt dixerant, se canticum cęlestis Hierusalem infidelibus non cantaturos, ne viderẽtur Hierusalem obliuioni daturi, remouent hoc sic. Quamuis nõ simus cantaturi canticũ Domini infidelibus: tamen nunquã oblitus ero Hierusalem: quod de ea non cantem inter fideles, qui huic cãtico sunt habiles. Quod *si oblitus fuero tui* ô *Hierusalem*: ℣ omnis deuotio mea ad te non intendat, quod de te non cãtem illis qui ad hoc erunt idonei, *dextera mea* .i. bona operatio mea *detur obliuioni*, adeò vt nunquã remunerẽtur. Vel dextera mea .i. collocatio mea ad dexteram Dei patris, quã expecto, detur obliuioni, sic vt nũquam eam adipiscar. Vel dextera mea .i. operatio mea bona detur obliuioni .i. obliuiscar benè operari. Et nõ solũ hoc infortunium mihi contingat, sed etiã *adhæreat lingua mea faucibus meis*. i. mutus fiam quantum ad bonam locutionẽ: à similitudine illius qui cũ sua lingua faucibus suis adhęreat, nõ potest loqui. Adhæreat, inquam, lingua mea faucibus meis, *si non meminero tui*. Idem est, si oblitus fuero tui, & si non meminero tui, sed propter diuersum repetitum est. Non solum aũt meminero tui vtcunq;, sed etiam ô Hierusalem proponam .i. ante ponam te *in principio*. i. præcipuitate *lætitiæ meæ*. .f. si hoc mihi contigerit, vt de multis rebus alijs læter, tu tamen de qua adipiscẽda iam spem habeo, principium eris. i. præcipua causa lætitiæ meæ. Vnde Dominus in Euangelio: Primùm quærite regnum Dei. *Matt 6.33.* Non dicit primùm quãtum ad ordinem, sed idem est ac si diceret: Præcipuè quærite ore, corde, & opere regnũ Dei. .f. Hierusalem cœlestẽ. Quiã si non proposuero te Hierusalem in principio lætitiæ meæ: obliuioni detur dextera mea: & adhæreat lingua mea faucibus meis. Hoc subauditur per aposiopesim. Has aũt cõditiones ideò ponũt, vt ostendant bonum votum suum de Hierusalem: & innuãt maximum detrimentum eis affuturum, qui votum bonum de Hierusalem non habebunt. Orant etiam de remuneratione tribulationum, quas pro Deo patiũtur, sic: Dico quod nõ oblitus ero Hierusalem: & quod proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Cuius rei gratia multę tribulationes nobis inferuntur à filijs Edom. i. à filijs terrenis & sanguineis .f. à filijs Babylonis. i. ab impijs hominibus, qui præfigurati sunt per filios Esau qui & Edõ dicitur, qui in reditu filiorum Israel de captiuitate Babyloniæ, in Hierusalem impediuerunt eos inquãtum potuerunt, ne ciuitatem & tẽplum reædificarent. Eodem quippe modo filij huius mundi, fideles tribulationibus impedire nituntur, ne seipsos Deo tẽplum benè viuendo ædificent. Edom aũt terrenus vel sanguineus interpretatur. Dico quod pro recordatione Hierusalem infertũtur nobis tribulationes, à filijs Edõ. Et tu *Domine*, & si modo videaris nos hic obliuioni dare, *memor esto in die Hierusalem*. i. in die iudicij: in qua plenariè constitues Hierusalem cœlestem *filiorũ Edom*. i. memor esto tribulationum, quæ nobis pro recordatione Hierusalem inferuntur à filijs Edom. i. à persecutoribus filijs huius mũdi, terrenis vel sanguineis: vt eos remuneres quandoq; .f. in die Hierusalem. Vel potest esse cõcessio damnationis filiorum Edom, vt eos à nequitia sua deterreat sic: Memor esto Domine in die Hierusalem. i. in die iudicij filiorum Edom pro recordatione Hierusalem nos pro recordatione Hierusalem

Edom.

lem vt eos iuste punias. *Qui* nimirū filij Edom cōtradicunt inter se vnus alij. *Exinanite, exinanite* illa quæ sunt *in ea*. i. in ciuibus eius Hierusalem, *vsque ad fundamentum*: ac si dicat: Quia vident nos ad Hierusalem tendere, inuidia tacti persequūtur nos tribulationibus, dicentes: Persequamur eos tribulationibus assiduis, & sic exinaniamus. Exinaniamus, inquā, .i. euacuemus virtutes & opera bona eorum; quibus ad cœlestem Hierusalem tendunt, & in tantum exinaniamus, quod vsque ad exinaniendum fundamentum peruenianmus. s. vsq; adeò eos persequamur, vt etiam fidē eis extorqueamus, quæ fundamentū est omnium virtutum & operū bonorum ipsorum. Condolent etiam de miseria filiorum Edom, quos filiā Babylonis vocant, vt ostendant eos per nomen sexus fœminini effœminatos esse in virtutibus, sic: Vos filij Edom, qui etiam *filia* estis *Babylonis* .i. huius mundi, dicitis exinanite & reputatis nos miseros: vos verò esse beatos. Econtrario verò tu filia Babylonis *misera* es. Et si in sæcularibus floreas, sed *beatus* & hic & in futuro *quicunque* fidelium *retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis*. Exponit ergo, quam retributionem retribuet, cùm addit. *Beatus*, scilicet, & hic & in futuro *qui tenebit* paruulos tuos ne crescant, scilicet, illa membra tua, quæ nōdum in adultam nequitiam deuenerunt: sed adhuc parua sunt in malitia, retentabit à malitia sua per prædicationem: ne in ea crescant: & sic eos tenebit, quod *allidet* illos *paruulos tuos ad petram* fortitudinis, Christum, scilicet, de struet eos secūdum quod mali sunt: iungēdo eos per fidem petræ fortitudinis Christo, à similitudine paruulorum, qui allisi ad lapidem interimuntur: ac si dicat: Beatus & hic & in futuro, quicunq; fidelium paruulos tuos per fidem incorporabit, iungēdo ipsos Christo capiti, sicut tu quòsdam ex paruulis nostris, ex idiotis. s. deficientibus à fide propter blanditias, vel propter tribulationes incorporasti tibi. Constat enim impios, quosdam ex fidelibus idiotis incorporasse sibi. Et ecce retributio quam filiæ Babylonis filij Hierusalem beati retribuunt: vt sic paruulos eius per fidem incorporent, sicut ipsa paruulos ipsorum incorporare nititur. Vel paruulos filiæ Babylonis, quosq; impios vocat, qui hic secundum partem à fidelibus incorporantur, qui paruuli dicūtur, cò quod licet nimis nequam sint, tamen more paruulorum in malitia sua crescunt, sicut assiduè iniusti in malitia sua augmentantur. In futuro verò & iusti perfectè adulti erunt in charitate, vt nihil voluntatis habeant nisi bonæ: impij verò sic in impietate adulti, vt ex inuidia gloriæ bonorum & tormentorum suorum nihil voluntatis habeant nisi malæ: nullam tamen potestatem malæ operationis habituri.

IN PSAL. CXXXVII.

Titulus CXXXVII. Psalmus ipsi Dauid *.i. Christo directus. Non quod hic Christus loquatur: sed quia fidelium perfectorum massa in hoc psalmo agens, verba sua dirigit ad Christum ad gratiarum actionem, ostendens bonam affectionem suam quā habet confitendi ipsi Domino Christo & psallendi. Quod ad instructionem auditorū facit, vt eos instruat hāc eandē affectionē haberc. Orat quoq; de multiplicatione virtutū, vt eosdem instruat orare, & optat reges terræ vt Domino cōfiteantur, & in vijs eius cātent: & subdit causas, quare ipsi cōfiteri debeāt, & in vijs eius cātare.*

CONFITEBOR *tibi Domine* Christe *in toto corde meo* .i. laudabo te in tota affectione cordis mei, licet à ludæis vituperatus fueris. Et meritò confitebor: *quoniam audisti* sic vt impetrarem, *omnia verba oris mei*: ac si dicat. Non solum te verbis cordis oraui cogitationibus, scilicet, sed & verbis oris exterioris. Et illa verba omnia audisti, illa videlicet omnia quæ digna erant impetratione. Vnde idem in Euang. Quodcunq; petieritis patrē in nomine meo, det vobis. Confitebor, inquam, in toto corde.

Io. xvi. 23.

Et

Et non solum hoc; sed & *psallam tibi*, i. bene operabor ad honorem tuum: *in conspectu*. i. in consideratione *angelorum*. s. non ad humanum fauorem benè operabor, sed ex sola dilectione tui, sicut angeli ex sola dilectione ministeria eis iniuncta operantur. Vel psallam tibi in cõspectu angelorum ponendus. i. in eadem speciali contemplatione diuinitatis tuæ, in qua ipsi positi sunt. s. ea intentione psallam vt ad eundem conspectũ attingere merear, quo angeli perfruũtur. Et *ad templum sanctũ tuum* veniẽs .i. veniens ad hoc bene viuẽdo, vt merear esse sanctum templum tuum in quo spiritaliter inhabites, *adorabo* te in illo templo. i. venerabor te quodã singulari cultu præcipuæ veneration is, te Deum & Dominũ, & me creaturam & seruum reputãdo, & sanctũ templum tuũ bona vita mea me faciẽdo. Hoc aũt adorare Deum in huiusmodi tẽplo, præfiguratũ est in lege veteri, in qua constitutum erat vt post ædificationẽ templi nemo Deũ adoraret, nisi in tẽplo. Adorare quidem propriè dicimus Deũ præcipuè digno & singulari cultu colere: dum eum solum Deum & Dominum cognoscimus, & nos seruos eus & creaturam esse reputamus. Vnde in Apocalypsi legitur angelus ab adoratiõe sui Ioannem sic prohibuisse. Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrũ tuorum. Deum adora. Adorabo inquam *& cõfitebor nomini tuo super misericordia tua & veritate tua*. i. laudabo te ex consideratione nominis tui: quod est Dominus: Et hæc confessio continget de misericordia tua & veritate tua. s. confitebor tibi ꝓpter misericordiam tuã & veritatẽ promiss. ionis tuæ completam. i. ea occasione tibi confitebor, quia nos saluasti p misericordiam & vt promissionem tuam verificares. Promiseras. n. te genus humanum saluaturum. Et ideò quoq; confitebor, *quoniam magnificasti nomen sanctum tuũ super omne* nomen. i. ostendisti ipsa rei cuidẽtia nomẽ sanctum tuum q̃ est Deus & Dominus maius esse & glorioſius omni nomine. Vnde Apostol. Et dedit illi nomẽ q̃ est super omne nomẽ. Quãuis. n. nomina hæc angeli, archãgeli, virtutes, & cætera huiusmodi gloriosa sint & magna designẽt, nomẽ tamẽ Domini Iesu, Deus. s. & omnium Dominus & omnipotẽs glorios⁹ est, & longè maius designans. Ostẽsa bona affectione sua, quam habet confitendi & psallendi, sequitur oratio talis est: Cõfitebor inquã & psallã, & adorabo. Ideoq; *in quacunq; die inuocauero te*. i. interius bona affectione, non solum exterius voce orauero te, poscens multiplicari à te in anima mea virtutẽ: exaudi me vt multiplices in anima mea virtutẽ. Quod pro certo facies: re vera *multiplicabis*. i. augmentabis de die in diẽ omnẽ *virtutẽ in anima mea*. Hoc aũt nimia certitudine sibi ꝓmittit: vt sic magis auditores ad hoc orãdum impellat spe cõsequendi. Facta oratione pro se orat etiam pro fidelib⁹ alijs, vt & ipsi reges suimet existentes: confiteantur Domino, exẽplo suo vt cantẽt in vijs eius: quod eis vtilissimũ est. Hoc autẽ ea intentione facit, vt auditores instruat, pro aliorũ vtilitate orare. Dico confitebor & psallã: & exẽplo mei *confiteantur tibi Domine* laudẽ omnimodã *oẽs reges terræ*. i. oẽs fideles, facti reges terræ suæ. i. sensualitatis suæ vt bene regant cã, & faciãt terrã fructificãtem Deo bona opera: & ea occasione cõfiteantur: *quia* iam, *audierunt omnia verba oris tui* per prædicatores tuos. s. illa omnia doctrinæ tuæ verba, ad instructionem fidei & morum pertinentia, sine quorũ notitia nemo saluatur, quæ tu ipse ore tuo discipulis locutus es. Multa quippè mystica & arcana locutus est Dominus, quæ nõ omnia audierũt omnes reges terræ. Ideoque cùm dicat omnia verba oris tui, determinandũ est de illis verbis dictum esse, quæ ad fidem & mores attinentia ignorare non licet. Vnde legitur in Apostolo: Ignorans ignorabitur. Confiteantur inquam: *&* sic quidem quod *in vijs Domini* existẽtes. i. in cõpletione præceptorũ ei⁹ quæ sunt viæ ad vitam

Philip. 2. 9.

Adorare.

Apoc. 19. 10.

1. Cor. 14. 38

cantent.i.delectentur in ipsis vijs:à similitudine cantantium qui in cantu suo delectãtur. Possent nempè in vijs Domini esse sic quasi inuitè cõplẽtes & nõ cantarent quod nimirum non esset adeò vtile. Confiteantur inquã & cantẽt. Et hoc ea occasione: *quoniã magna est gloria Domini*, quam in futuro dabit cõfitentibus sibi, & in vijs eius cantantibus. Confiteãtur etiam & cantent eo contuitu, *quoniã Dominus est excelsus*.i.omnipotens, ideoq; ipsi confitendum est. *Et* quia *humilia respicit* respectu misericordiæ suæ. i. miseretur hic omnium humiliũ sibi confitentium: *&* cum humilia respiciat, *alta* etiã. i. superba cognoscit vt puniat: *à longè* existens nõ secundum locum, sed secundum misericordiã, s.prouidet vltionem superborum, sic vt longè faciat ab eis misericordiam suam, propter eorũ mala merita. Exponit autẽ qualiter humilia respicit sic: Verè respicis respectu misericordiæ, & me humilem & cæteros mei modi. Nam ego existens *in medio*.i.in plenitudine *tribulationis si ambulauero*.i. si perseuerauero in cõstãtia mea ne pro tribulatione deficiã, sicut verè ambulo, per hoc contingit mihi huiusmodi ambulatio: quia *viuificabis me* interius in anima per gratiam, cũ exterius in corpore pro tribulatione mortificatus ero: ac si dicat: In hoc comprobatur, quia me humilem respicis, quoniã per gratiam tuã interi⁹ me viuificantem, me facies in medio tribulationis constantem. Et sic quidem me viuificabis quod *extendisti manum tuam*.i. extensum mihi facies auxilium gratię tuæ *super iram inimicorũ meorum*. i. supra iracundã impugnationẽ inimicorũ meorum. Quod est dicere: Cùm magna sit eorum impugnatio, maius tamẽ est in me auxilium gratiæ tuæ. Extendes inquã hic mihi manum tuam: *&* tandem post mortẽ corporis *fecit*.i.faciet *me saluũ dextera tua*.i.misericordia tua, à tormentis omnibus eripiẽdo, & ad dexteram patris me collocando. ¶ Post suæ salutis ostensionem, ostendit iustam inimicorum retributionẽ; apostropham faciẽs ad auditores, vt eos ab inimicorum conformitate retrahat sic. O auditores: dico quod me saluum faciet Dominus. E contrariò verò *Dominus retribuet* in futuro iustam inimicis meis damnationẽ *pro me*.i. ideò quia mihi tribulationẽ iniustè inferunt. Vel pro me.i. loco mei .s. quia eis hic nolo mala pro malis retribuere. Vnde Apostol. Mihi vindictam, ego retribuã, dicit Dominus. Orat etiam assequi quod annumeratuit; sic. Dicò quod Domine viuificabis me interius per gratiam in virtutibus: & saluum me facies. Et sic oro vt fiat ô *Domine*: quia *misericordia tua* quam naturaliter habes: duratura est *in seculum*.i. in æternum: *ne despicias opera manuum tuarum*. i. ne videaris despicere digna opera tua, quę in me operari incœpisti: viuificationem.s. animę in virtutibus: quæ quidem opera videreris despicere, si viuificationem illam in me non perficeres: ac si dicat: Perfice in me viuificationis opera, quæ iam incœpisti. *Rom. 12. 19*

IN PSAL. CXXXVIII.

Titul. CXXXVIII. Psalmus Dauid Christi respicientis in finem. i. *in perfectam sui consummationem: de qua hic agit. In hoc.n.psalmo Dominic⁹ homo ad gratiarum actionem Deo patri loquens, ostendit perfectam innocentiæ, & iustitiæ, & scientiæ, & totius bonitatis suæ consummationẽ, vt auditores inexcusabiles reddat; ostendens se adeò dignum esse, cùm perfectè cõsummatus sit: ad cuius exemplum & ipsi inquantum possibile est consummentur, & sic eos ad sui conformitatem attrahat.*

DOmine Pater *probasti me*, .i. fecisti me approbare & experiri præcepta tua, vt mihi non viderentur aspera & iniocunda, sed probabilia & laudabilia & delectabilia. Hæc oratio compendiosa est, æquipollens ac si poneret. Domine Pater posuisti me in approbationem & experiẽtiam præceptorum tuorũ, vt ea complerẽ. *Et*

me

Nescint quæ Deus.

me in hanc experientiam adductum *cognouisti*.i.dilexisti. Ea quippe quæ diligit, dicitur Deus cognoscere: & ea quæ odio habet dicitur nescire.

Luc.13.27. Matt.25.12

Iuxta q̃ in Euangelio de impijs & fatuis legitur: Amen dico vobis, nescio vos. Quoniam aũt scìa Deo probatũ & cognitum asseuerauerat, posset ab infidelibus obijci: Cũ sic probatus sis & cognitus: mirum est cur te Deꝰ pater permittet humiliari, qui pro certo hoc de te non pateretur, nisi mala tua merita ꝓmererẽtur. Ad hoc ergo remouendũ, sic addit. Licet me ꝓbaueris & cognoueris: *tu* tamen qui nil mali vis *cognouisti*.i.voluisti, & ab æterno disposuisti *sessionem meam*. i. humiliationem meã in mortẽ: *&* sic per cessionẽ cognouisti *resurrectionẽ meam*: ac si diceret: Hoc non erit ex malis meritis meis, quod in mortem humiliabor, sed ex sola voluntate & dispositione tua. Nec solum aũt me probasti & cognouisti: sed vt maius quid dicam: *intellexisti cogitationes meas*.i. adeo sanctas & idoneas fecisti cogitationes meas, vt intellectu tuo essent dignæ. Illa nempe Deus tãtum intelligere dicitur, quæ idonea sunt: ac si dicat: Dilexisti cogitationes meas, vt pote dignas & idoneas. Intellexisti inquam, & hoc non à modernotempore, sed *de longè*.i. intellexisti omnia quæ cogitaui à principio humanitatis meæ. Et intellexisti *semitã meã*.i. dilexisti completionem omnium arduorũ & præcipuorum præceptorumque in me est, q̃ semita dicitur, eò ꝙ ad modũ semitæ arcta sit.i. paucis communis. Et per semitã & cogitationes inuestigasti. i. me inuestigare & exquirere fecisti: *funiculum* meũ .i. dimensionẽ *hæreditatis meæ*, quæ per funiculũ accipitur, eò ꝙ funiculo hęreditas mensuretur. Quod est dicere. Per completionẽ arduorũ præceptorũ tuorũ, fecisti me exquirere à te hęreditatẽ. f. gen⁹ humanũ: ꝙ dimetiar: partẽ assumens in saluationem, partẽ verò dimittens. Vnde in psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuã. Vbi hic habetur funiculum, in hebraica trãslatione habetur

Intelligat quæ Deus.

Psal.2.8.

A accubationẽ. Quæ vox equipollenter hic idem designat cũ funiculo. f. partem saluãdorum: quæ Dei accubatio dicitur. i. Dei requies: eò ꝙ in ea delectatus est Deus, sicut quilibet in accubatione. Non solũ aũt intellexisti cogitationes &c. sed vt vniuersaliter dicam: *Et*.i. etiam *omnes vias meas præuidisti*. i. operationes meas oẽs quibus incedo ab æterno disposuisti. i. voluisti. Quod vtiq; nõ esset, nisi idoneæ essent. Vel oẽs vias meas præuidisti. i. me præuidere fecisti, vt nil remerè facerem & improuisè, sed omnia cũ ratione & prouidentia. Ea qppe sapiẽter aguntur, quæ rationabiliter præuidentur. Quoniã aũt se ad institutionẽ suorũ commẽdauerat, ne videretur hoc ex arrogantia fecisse. Arrogantiã aũt dicimus, quando sibi quilibet hõc ꝙ non habet, iactanter ascribit: remouet hoc sic. Dico probasti me &c. Hoc aũt quod sic me cõmẽdaui nulli videatur arrogãter esse dictũ, *quia fermo* iste quo me cõmendaui *nõ est* tãtũ *in lingua mea*, sed etiã in re est. Quod est dicere. Non sic ea loquor, vt puræ voces sint: Ita namq; est in re vt dico. Et hoc tibi est, ecce. i. præsens & cognitum, quia nõ est sermo tantũ in lingua. *Tu*.n. *Domine cognouisti oĩa nouissima & antiqua*.i. prẽterita & futura, & cũ omnia cognoueris: & hoc quoq; cognoscis: Dico quod quoniã intellexisti cogitatiões meas, & præuidisti omnes vias meas, & probasti me. Et sic, *tu* qui potens es me formare, *formasti me*. i. me formosum interius fecisti in moribus. Licet per tribulationes videar informis exterius. Vnde Psalmista alibi: Speciosus forma præ filijs hominũ. Tu inquam formasti me. *Et super* formatum *posuisti manum tuam*.i. auxilium gratiæ tuæ, scilicet ne aliquatenus à formositate illa deficiam: posuisti super me adiutoriũ gratiæ tuæ, quod me faciat perseuerare. A similitudine adiuuantis, qui manũ super aliquẽ ponit vt eum teneat ne cadat. Notandum quod hoc totum dictum est respectu solius humanitatis. Dico ꝙ me formasti &c. Et nõ solum for-

Psal.43.4.

motum me in moribus fecisti, sed etiam scietē, vt te singulariter & secretius cæteris scirem. Et hęc *scientia tua* .i. mihi à te data: non est per me contemptibilis facta, sicut fuit ꝑ Adam, qui cū tui sciētiam habuerit, & ab ea malè agendo dissenserit, eam contēptibilem videri fecit. Illud. n. ꝙ contemptibile est, vt vile aliquid dimitti solet. Nō est inquā per me cōtemptibilis facta: sed scientia tua *ex me* bene operante, & sic in ea persistēte *mirabilis facta est* alijs & admiratione digna & desiderabilis. Cùm. n. sapienter me prædicare viderēt, & bene operari; sciētiam à te mihi datā miro modo pretiosam esse iudicauerūt. Vnde in Euangelio. Stupebant aūt oēs qui eum audiebant, super prudētia & responsis eius. Et non solum mirabilis facta est, sed *& confortata est* in parte saluādorum, quæ per Adam in omni humano genere debilitata fuit: ac si dicat: Scientia qua te genus humanū sciret, nisi Adam peccaret, eo peccāte sic debilitata fuit in omnib⁹, vt vix aliquam tuæ notitię scintillulam haberēt, & te quasi per somniū viderēt. Vnde etiā Paulus dicit: Videmus nūc per speculum in ænigmate. Per mēæ verò mortis obedientiam sciētia ista in fidelibus cōfortabitur. i. corroborabitur, vt te etiam solito pleni⁹ sciant. Licet in hac vita non sint hanc scientiam perfectè habituri, ꝙ in futuro habebunt. Quoniā aūt de scientia egerat, q̄ præcipuè solet esse causa superbiæ, vt ait Apostol⁹, scientia inflat: hāc scientiā habituris humilitatis exemplū in se præscribit sic: Mirabilis inquā facta est sciētia tua, & cōfortata est ex me. i. ꝑ me. *Et* licet hāc plenariè scientiam habeam, tamē *nō potero ad eam*. i. non me potentem iudicauero ad eā possidendā per me, sine tuo auxilio. s. ꝙ sciēs sum nunquā mihi, sed tibi semper ascribam. Per hoc autē planè auditores iustruit, vt nullus de sciētia sua in se, sed in Dominō glorietur. Vnde Apostol. Quid .n. habes quod non accepisti? Si autē accepisti, qd gloriaris quasi nō acceperis? Mirabilis inquā facta est scientia tua. Et cùm me tanta sciētia spiritu illuminaueris, *quo ibo à spiritu tuo?* Quod est dicere. Si à spiritu tuo me hac scientia illuminātę, secundū humanitatem malè viuendo recessero, quo ibo. i. ad quem alium me cōferā secundum deuotionem, qui me illuminet? Ad nullum ire potero. Et cū vltionem tuam ex merito sensurus sim, si à spiritu tuo recessero, *quo à facie tua fugiā*. i. ad quem locum fugere potero à præsentia tua, vt vltionem istam euadam? Nusquam. *Sī*. n. fugere volens *ascendero* localiter *in cælum: tu illic es*: non localiter, sed potentialiter. Et *si descēdero ad infernum*, vt tui præsentiā euadam, ꝙ tamen nunquā erit, frustra erit, quoniā *illic ades*. i. es ibi præsens potentialiter qui me punies. Ideoq; non est à te recedēdum, cùm nusquam possit ficri cōfugium. Non solum aūt ades in cœlo & in inferno: sed etiam in hoc mūdo: quod medium est inter cœlum & infernū. Quod inde ostenditur. *Sī*. n. in hoc medio existens *sumpsero pennas meas*, .i. virtutes quæ pennæ sunt bene sumentibus, per quas ad paradisum volatur: & etiam si eas sumpsero *in diluculo* positas. i. in illuminatione bonę voluntatis: *& si habitauero* prę volatione spei & bonæ vitæ cōuersatione *in extremis*. i. in portu huius *maris* .i. in alia vita q̄ extrema est post hanc vitam, propter sui mutationem mare dictam. Quæ etiam portus quietis est fidelibus de huius vitę tempestate euadētibus: *ades*. i. præsens esse in hoc medio appares: per me pēnas sumētem, & in extremis maris habitantē. Notandū, quia non ideo dicit si sumpsero &c. quin eas pennas à primo dio habuerit: sed ad ostensionē, concessionem facit de re quæ nō erit, ac si dicat: Concedatur vt pennas sumā in diluculo, & ideò sumam vt in extremis habitē, & per hoc palam erit, quia in hoc medio ades. Posset quęri. Quomodo constabit q̄ adest in medio: si sumpseris pennas? Ad q̄ designandum addit sic. Verè constabit te adesse in hoc medio, si sumpsero pēnas. *Etenim manus tua*. i. operatio potentiæ

A
B
C
D

Luc. 2. 47
1. Cor. 13. 12.
1. Cor. 8. 1.
1. Corin. 1.
1. Cor. 4. 7.

tentiæ tuæ *deducet me illuc*, vt pennas A
sumam: & in extremis maris habitē.
Sed & si hoc sit quod pennas sumpsero, & in extremis maris habitauero: *&* ibi *tenebit me*.i. perseuerare faciet *dextera tua*.i. misericordia tua.f. postquam ista adeptus ero, nec in his perseuerare potero, nisi misericordia tua tenente me. Notādum, quod cū in sua persona Dominicus homo ponat, *quo ibo à spiritu tuo*, &c. vsque. Et dixi forsitan &c. Non ideò sic agit in persona sua, vt vnquam hoc sit in eo futurum, vt à spiritu Dei eat, & à facie eius fugiat. Quo etenim modo B
recederet à Dei spiritu, qui Dei verbo personaliter est vnitus? Sed hoc idcirco in persona sui trāsfiguratur, vt in se membra sua instruat, ne aliquid ipsorum à Dei spiritu recedere præsumat, ostendēdo in se quod nemo recedēs à facie eius fugere poteſt. Est igitur æquè valens, ac si sic poneret. Cùm me sic mirabilem in scientia feceris, & eandem scientiā in humano genere cōfortaueris, patet ex hoc quod nulli est à spiritu tuo recedendum. Quo ibunt.n. mei à facie tua recedentes? & quo à facie tua fugient? C
Nusquam. Si.n. ascenderint in cœlū, tu illic es, si descenderint in infernū, ades: Si sumpserint in hoc medio pēnas suas diluculo, & habitauerint in extremis maris, ades. Etenim illuc man' tua deducet eos: & tenebit eos dextera tua. Perfectione iustitiæ & morum & scientiæ suæ ostensa, ostēdit etiam se tamen à ludæis in mortē conculcandum esse, licet adeò perfectus sit, vt post consequēter fructum passionis suæ ostendat: & sic eos quibus passio sua salutifera est, sibi obnoxios reddat: & ad iustitiæ & sanctitatis suæ conformitatem: & ad patiendum pro seipso attrahat; incredulos verò ludæos resipiscere negligentes, de morte sua inexcusabiles ostendat, cùm eum vsquequaq; perfectum in mortem conculcauerint. Hoc ergo sic dicit. Dico quod formasti me. *Et* cū me sic formaueris *dixi*, .i. concepi apud me, *tenebræ conculcabunt me* in mortē ex inuidia formositatis & scientiæ meæ. Tenebras Iudæos per emphasim dicit, cò quod ignorātiæ tenebris nimis fuerint inuoluti, cùm creatorem & saluatorē suum in mortē ex inuidia dederint. Tenebræ inquam conculcabunt me. Et hoc *forsitan* facient. i. improuisè & irrationabiliter & temerario motu. Vel forsitan. i. re vera, sicut etiam in Euangelio forsitan non dubitatiuè, sed affirmatiuè ponitur, cùm dicit. Si credueretis Moysi, forsitan crederetis & mihi. Conculcabunt inquā me tenebræ. *Et* ex mei conculcatione continget, quod *nox* per emphasim erit *illuminatio mea*. i. pars saluanda ex Iudaico populo, q per emphasim nox dicitur, cò quod ignorantiæ nocte sit inuolutus, illuminabitur fide & Dei cognitione per me. Nox dico ponenda *in delicijs meis*.i. inter delicias meas.f. in consortio & conformitate discipulorum meorum, qui sunt deliciæ meæ, in quorū sanctitate delector, sicut in summis delicijs. Inde verò certum est mihi, q illi qui nox & tenebræ dicūtur, per cōculcationem illuminabuntur, *quia* ipsi ijdē existētes modò *tenebræ nō obscurabuntur à te*. i. non exeçcabuntur iusto iudicio tuo: sicut modo iustè obscurantur p malis meritis suis. Cū dicit, non obscurabuntur, datur intelligi per lyptoten, quoniā à Deo patre illuminabūtur, & per hoc palam est φ & à filio illuminabūtur. Nā quæcunque pater eadē & filius operatur, & eōuersò: vnū.n. sunt. *Nō* obscurabūtur inquā à te. Et idē populus nox existens sic à te fide & cognitione tui *illuminabitur, vt dies* dici possit, præ nimia claritate fidei & cognitiōis suæ. Vel sic. Nox illuminabitur sicut dies, .i. ad comparationem Apostolorum, qui per emphasim dies dicūtur. Nox inquam illuminabitur. Et sic illuminabitur, quod *sicut* erunt *tenebræ eius*, ita erit *& lumen eius*.i. quanta erit cognitio tenebrarum ignorantiæ eius, tanta erit illuminatio fidei & cognitionis eius. f. si magna fuerit ignorātiæ & peccatorum eius cōfessio, magna erit illuminatio. Per hoc autem

sam.5.46. Forsitā intelligendum ad affirmatiuè sacris in locis ponitur.

inui-

inuitat auditores ad vehementem peccatorum suorum confessionem, vt vehementiorem veniam promereantur. Posset quæri. Quare potius per te illuminabitur nox, cū per nullum præcedentium sanctorum illuminari potuerit? Ad quod ostendendum respondet sic. Ideò nox erit illuminatio mea. i. ideo dignus sum, vt per me illuminentur illi qui nox sunt, *quia tu possedisti renes meos*. i. delectationes meas, quæ per renes denotātur, eò quod ex renibus delectatio procedere soleat. Congrue nēpe positum est tu, ad differentiam: ac si dicat. Delectationes cæterorū in parte diabolus possidet, cùm aliquando illicita in eis cogitatio suboriatur: Delectationes verò meas tu solus & possides, & ab initio mei possedisti, vt nulla in me delectatio habeatur, nisi tibi placita, & à te disposita. Ideoque solus ex omnibus dignus sum, per quem infideles illuminentur. Et tu etiam *suscepisti me de vtero matris meæ*. i. tu fuisti susceptor & patronus meus à tempore illo, ex quo in vtero matris meæ fui. s. ita susceptor meus extitisti, vt me solum immunē à peccato faceres originali. Et ideò quoq; dignus sum, vt per me nox illuminetur, quia ego *confitebor tibi* perseueranter i. nullo tempore desistā à confessione laudis tuæ. Quod est dicere. Quicquid boni in me est, laudi tuæ ascribam. Et ideo adhuc: *quia magnificatus es* per me. i. quia per prædicationem & bonam vitam meam magnificatus & glorificatus es apud discipulos meos. Vnde idem in Euangelio dicit: Pater manifestaui nomē tuum hominibus, quos dedisti mihi. Magnificatus es inquam per mē. Et hoc *terribiliter*. i. ita quod alijs terrorem intulerim iustæ dānationis, nisi & ipsi te exēplo mei magnificare studuerint. Et ideo quoq; dignus sum: quia per me *mirabilia* ostensa sunt *opera tua*. i. me rationabiliter habēdo ostendi mirabilia & dignissima esse ea, quæ in me operatus es, rationalitatem. s. & virtutes, quarum dignitatem per effectum operum bonorum ostendi. Ac si dicat. Adam in quo rationabilitatem & virtutes operatus es, ea mirabilia & digna non ostendit, dum ab eis defecit. Ego verò mirabilia ostendi, dum in eis perfistens, ea exterius per opera bona manifestaui. Mirabilia inquam per me facta sunt opera tua: *et ea anima mea cognoscet nimis*. i. reputabit valde digna & mirabilia. Ac si dicat. Sicut iam ea mirabilia reputaui, ita quoque incessanter mirabilia esse reputabo, & ea mirabilia esse alijs manifestabo.

Quæ pro certo Adam mirabilia non reputauit, dū in eis perseuerare neglexit. Cùm dicit anima mea cognoscet, idem est ac si dicat, ego cognoscam. Partem. n. pro toto ponit. Quoniam autem dixerat patrē per se esse magnificatum, quomodo per eum magnificatus sit ostendere intendit, sic. Dico quod per me magnificatus es, & per hoc te magnificaui, quia *nil est à me occultatum os meum à te* datū. *quod* os. s. tu *fecisti in occulto*. i. in interiori meo, in anima. s. quæ occulta est. Ponitur autem hic os pro osse, nō pro ore. Dicit verò rationalitatē esse os animæ, eò quod robustior pars animæ sit, sicut os in corpore robustū est. Hoc autem quod dicit, non est occultatum, idem est ac si dicat. Os meum à te datum, quod videlicet fecisti in occulto, non est à me occultatum. s. vis rationis meæ nō est à me occultata, sed exterius manifestata, dum te bene viuendo & alijs prædicando gloriosum & magnum ostendi. Quæ vtiq; rationis vis ab Adam occultata fuit, dum ab obedientia Dei desistens, cum glorificare & magnificum ostendere nō studuit. Dictum est à similitudine inertis militis, qui gladium suum, cū viriliter pugnare deberet, abscondit. Cùm dicit os nō esse occultatum, per lyptoten datum intelligi, quod illud os bene operando manifestauit, & sic Deum magnificauit. Dicitur quoque liberum arbitrium os animæ. Cuius pro certo tunc vis occultatur, cum non rectè vsurpatur, & ad mali operis exercitium flectitur. Nam cum à Domino

ideo

Ioann. 17. b.

ideò datũ sit vt in bono exerceatur, & sic sit meritum: ille reuera illud nõ ad hoc esse datum ipsa rei experientia negat, qui potius ad vsum operationis praue declinat. Quia verò dixerat os suum non esse occultatum, posset dici. Non est mirum si os non occultasti, quia forsitan in hac passibilitate in qua sumus nos, non fuisti. Contra quod respondendo se fuisse passibilem ostendit, vt per hoc magis commendet perseuerantiam suæ bonæ operationis. Magnum.n. fuit eum in proposito bonitatis suæ perseuerasse, cùm ex debilitate passibilitatis habuerit posse defi B cere. Hoc autem sic dicit. Dico non est occultatum os meum: *& substantia mea*.i. natura mea, quam superius os vocaui non est occultata, scilicet vis rationalitatis & liberi arbitrij mei non est occultata, licet sit existens *in inferioribus* partibus *terræ*. i. in huius mundi partibus, quæ dicuntur inferiora terræ.i. indigniores partes terræ, ad respectum paradisi terrestris, in quo Adam positus primũ fuit: qui dignior & superior dicitur, eò quod ibi nulla sit aeris inclementia, immoderatio nulla, neq; caloris C neque frigoris, sed omnia serena & temperata. Cęterùm in huius mundi conualle est maxima aëris perturbatio, vnde multiplex passio contingit. Ideoque mundus iste paradiso inferior, non secundum situm loci, sed secundum indignitatem rei. Hoc aũt quod dicit substantia mea in inferioribus terræ, sic adaptatur. Substãtia mea.i. vis naturæ meæ non est occultata, sed per perseuerantiam bonæ operationis manifestata: licet sit posita in inferioribus terræ. i. in huius mundi calamitosa conualle, vbi posset esse locus occultandi, propter instantiã multimodæ anxietatis. Quod pro certo Adam fecit. f. vim naturæ suæ abscondit: non persistẽdo in obedientia: licet nondum in inferioribus terræ positus esset, sed in paradiso vbi nulla passionis anxietas, nulla deficiendi necessitas. Non est occultata substantia mea idem est, quod A non est occultatum os meum, sed repetitum est vt addat in inferioribus terræ. Cùm igitur perfectus sim, eò, prenes meos possedisti & susceptisti me de vtero matris meæ, & nõ est occultatum os meum: procul dubio pater quod *oculi tui viderunt imperfectum meum*. i. oculi dispositionis tuæ præuiderunt, & voluerunt imperfectionem meã.i. mortem meã, quæ summa debilitas est & imperfectio. f. cũ adeò cõsummatus sim in omni perfectione sanctitatis, ideoq; vt per me fideles saluentur dignus sim, placuit dispositioni tuæ, vt secundum mortalitatem imperfectus essem & debilis. & pro salute mcorum futurorum moriar. *Et* per hanc imperfectionem mortis meæ *in* me *libro tuo* dies *scribentur*. i. in exemplo mei qui sum liber tuus, quem proposuisti exemplar iustitiæ in omnibus: scribentur *dies*, i. perfecti effecti efficientur illi qui futuri sunt dies. i. clari & illuminati in scientia: discipuli mei. f. Quod aũt se librum dicit, & dies scribendos esse ad exemplum sui asserit: à similitudine dictũ est optimi libri, ad cuius exemplum cæteri libri scribũtur. Exponit aũt quomodo ad eius exemplũ scribentur, addẽdo sic. Dico quod in me libro dies scribentur. f. *formabuntur* ad exemplũ mei.i. interius in virtutibus fient formosi: *& nemo* formabitur *in eis* remanens. Ac si dicat. Cũ plures ad eorum exemplum formosi sint efficiendi, nullus tamen in eis spem ponet formositatis: vt dono ipsorũ putet se formosum fieri. Vn de Paulus. Nunquid Paulus crucifix 1.Cor.1.13. est pro vobis? aut in nomine Pauli D baptizati estis? Nemo inquam in eis spem habebit formositatis. *Mihi autem*. i. sed ad honorem meum *nimis honorificati sunt amici tui Deus*. i. honorificabuntur in virtutum honestitate fideles, qui benè viuendo amici tui futuri sunt. Ac si dicat. Mihi soli ascribendum est, quod quicunq; fideles erunt in virtutibus formosi, per me enim formosi fient. Et etiam quod maius est, mihi.i. ad honorem meum *nimis confortatus est principa-*

tus eorum i. confortabitur in virtutū formositate. Ac si dicat. Mihi ascribēdum est, q discipuli mei, qui principes & digniores sunt inter ipsos amicos, confortati & robusti erunt in hac formositate. Ego enim *dinumerabo eos* amicos. i. eos de massa perdēdorum exemptos, certo numero ad formositatē salutis eligam. Ac si dicat. Ita mihi certus erit numerus eorum, vt neq; crescere neq; decrescere possit. Per hoc autem eos reddit benuolos, cū ad salutē eos dicat esse dinumeratos. Quia verò dixerat dinumerabo, ne viderentur apud homines numerabiles, addit. *Et* licet dicam quod eos dinumerabo, tamen *multiplicabūtur* adeò vt sint *super harenam*: non vt sint plures numero quam harenæ, sed super harenam erunt. i. magis innumerabiles quā harena. s. vt citius possit numerus harenæ sciri quam eorum numerus. Hoc autē quod sic amici tui honorificabuntur, nō solum accidet per imperfectum meum i. per mortem meam: sed per hoc quoq; quod *exurrexi*. i. quod ex morte surgā & immortalis fiam & impassibilis: Et licet nondum exurrexerim, tamē ego *adhuc* existēs mortalis & passibilis *sum tecum* coæternus & consubstātialis, secundum quod Deus: ideoq; potens sum amicos tuos honorificare. Inde verò patet quod tecum in essentia idē sum, quoniam *si occideris Deus* Pater *peccatores*. i. constat quod tu occidisti iā, excæcādo in anima iusto iudicio tuo peccatores, respicere nolentes, dicens illis occulto & inaudibili dicto dispositionis tuæ: O *viri* effusores *sanguinum*. i. ô viri proximorum interfectores, aliquādo in corpore puniendo, aliquādo verò in anima eos blanditijs decipiendo, *declinate à me*, i. discedite & elongamini à mei cognitione & volūtaria subiectione. Et ideò nempe declinate: *quia dicitis in cogitatione* vestra nequissima: Fideles *accipiant in vanitate ciuitates suas*. i. collectiones hominum, quas sibi cōformant. s. cum ipsi multos sibi colligant, quibus nescio quæ inuisibilia bona promittunt, vnde ipsi quoque remunerationem expectant: Hoc taciāt in vanitate i. inutiliter, vt nec ipsi inde quicquā vtilitatis habeant vnquam, nec illi quos sibi confortando accipiunt. *Nonne* illos peccatores *qui* malè viuendo *oderunt te*, *oderam*. i. odiui occidendo eos recum in anima excæcando? Odiui vtique ideoq; cōstat quod tecum idem sum in natura. Hoc autē idem est ac si sic poneret. Inde patet me tecū esse, quia peccatores quos occidisti, eos odio habens ideò, quia dixerūt in cogitatione sua accipiāt fideles in vanitate ciuitates suas, eos similiter occidi odio habens. *Et* licet eos oderam, tamē ex compassione misericordiæ *tabescebā*. i. anxiabar pro eis in anima. à similitudine illius qui ex nimia anxietate tabescit. Tabescebā inquā extendens me cōsideratione *super* illos *inimicos meos* existentes q iustè puniendi sunt. s. anxiabar ex compassione dānationis eorum quam prouidebam in hoc autē nobis exemplum in se præscribit, quatenus de inimicorū damnatione compatiendo anxiari debemus, & si eos in hoc quod mali sunt, odimus. Vnde Prosper. Rectè in malis odium malitiā & diligimus creaturā. Quia verò dixerat se odio habere peccatores, cum quoddam odium malū sit: de quo odio dicat, determinat cū dicit: *Oderam*, inquam, illos, & hoc non iniquo odio, sed *perfecto odio* oderam illos. i. tali odio quod bonum est & ad perfectos viros pertinet. Oderam. s. eos in hoc quod mali, nō in hoc q Dei creatura erant. Dico quod tabescebam super inimicos meos: & licet ex compassione dānationis eorū tabescerē, tāmē inimici facti sunt mihi malè viuendo, quod minimè facere deberent, ideoque eos iustè odio habui. Postquā consummatā perfectionem suam ad auditorum institutionem ostendit, orat de perseuerantia eiusdem perfectionis, vt eosdem auditores de hac eadem perfectione orare instruat. Dixi ô Domine Pater quod probasti me, & cognouisti me, & cognouisti semitam meā. Hoc aūt

Filius Patri coæternus ac consubstantialis.

Prosper.

oro

oro vt perseueranter faciás. i. perseuerãter *proba me Deus* Pater. i. duc me perseueranter in approbationem & experientiam præceptorum tuorum: & hoc dico secundum cogitationes. Quod est dicere. Fac me probe & diligenter de præceptis tuis cogitare. *Et* sic *scito cor meum*, scilicet adeò cordis mei cogitationes probas facias, vt cor meum sic dignum sit vt illud scias. i. diligas. Illa enim Deus scire dicitur, quæ diligit. Non solum autem me proba quantum ad cogitationes, sed etiam oro *interroga me* quantum ad opera. i. fac me experiri & approbare mandata tua quantum ad opera. s. fac vt bene operer complendo præcepta tua. Interrogare ponitur pro experiri vel pro inuestigare, eò quod interrogando solet fieri experientia & inuestigatio. Interroga inquam me secundum opera, & sic *cognosce semitas meas*. i. adeò me præcepta tua experiri facias, vt semitas meas cognoscas. i. vt rationes meas diligas: quæ semitæ dicuntur, eò quod arduæ sunt & singulares. Proba inquam & interroga, & *vide* misericorditer. s. hoc non oro solis meritis meis, sed hæc oro facias respectu misericordiæ tuę. Illa quippè Deus videre & respicere dicitur quorum miseretur. Vide inquam: *Si* tamen *in me est* aliqua *via iniquitatis*. i. operatio iniquitatis, quæ in alijs est via ad damnationem: tunc nunquam me videas. Ac si dicat. Vide me, cùm non sit in me via iniquitatis. *Et deduc me in via æterna* facta. i. me perseuerare fac in via mãdatorum tuorum, sic vt mihi sit æterna i. assidua ad æternitatem ducens: scilicet sic fac me in ea perseuerare, vt nunquam ab ea desistam, & per eã ad æternitatem attingam. Multi. n. ad tempus perseuerantes quandoq; deficiunt, & sic ad æternitatem non attingunt.

Illa Deus scire dicitur, quæ diligit.

Interrogare pro experiri, vel inuestigare.

IN PSAL. CXXXIX.

Titul. CXXXIX. Psalmus Dauid. i. *vniuscuiusque fidelis respicientis*

A *in puerum. i. in Christum, qui est finis & perfectè consummatus in omni iustitia & sanctitate, vt in psalmo superiori ostensum est. Cuius perfectionis vt valeant esse participes, orãt vt Deus per gratiam eripiat à malis hominibus. i. à malè operantibus: & iniquis. i. ab hæreticis, qui eos sibi conformare nituntur. Hanc autem orationem ea intentione faciunt, vt alijs hoc idem orandi dẽt exemplum. Ostendunt quoq; ipsorum hæreticorum infestationem & occultam & manifestam, vt auditores ab ea cauere doceant.*

B ERipe me Domine per auxilium gratiæ tuę, *ab homine malo*, id est, à massa hominum mala operãtium, ne me sibi conformare possit. Et *eripe me à viro iniquo*, id est, à massa virorum hæreticorum: antonomasticè iniquorum, ne me sibi valeant conformare. Bene verò singulariter primo ponitur, ab homine malo, & à viro iniquo: postea pluraliter ponitur qui cogitauerunt; quia & vnum quid in massa sunt & multæ personæ. Cùm autem se & de mala operantibus, & à viris iniquis eripi orauerit fidelis in hoc psalmo agens: præcipuè immoratur in oratione ereptionis ab hæreticis, cùm periculum maximum in eis sit. Horum autem hæreticorum impugnationem ostendit, sic. Eripe me inquam à massa virorum iniquorum: *qui* viri iniqui *cogitauerunt iniquitates*, id est, iniquas & hæreticas cogitationes, adinuentas in corde, non in scripturis. Ac si dicat. Ideò necesse est orare me, vt à viris iniquis eripiar, quia ipsi cogitauerunt, & adhuc cogitant iniquitates, quas in corde adinuenerunt, & à scripturis non habuerunt. Et non solum cogitauerunt, sed & *tota die*, id est, iugiter *constituebant*, id est, aduersus Catholicos *prælia* moliebantur, per garrulitatem multiplicum argumentationum suarum. Et non qualicunque modo constituebant prœlia, sed ita quod *acuerũt linguam suam*, id est, acuta & subtilia fecerunt verba sua,

Hæreticorũ impugnatio.

C

D

Comparantur serpentibus.

vt magis læderent, & eo amplius periculosa essent. Acuerunt inquã existentes *sicut serpentes*.i. comparabiles serpentibus. Sicut enim serpẽtes tortuosè incedentes latenter serpunt, & sic in occulto percutiunt; ita ipsi tortuosè incedentes, per diuersos errores hæresum, in occulto & ex improuiso incautos percutiunt. Et *sub labys eorum* est *venenum aspidum*, id est, in verbis eorum latet error insanabilis, sicut venenum aspidum insanabile est. Postquam enim eo errore quilibet imbutus erit, vix illo poterit expediri: sicut aliquis veneno aspidũ imbutus, eò aut vix aut nunquam expeditur. Congruè vero ponit sub labijs: Cùm.n. eorum verba blanda videantur & bona, latet in eis error inextricabilis. Postquam ostendit necessarium esse se orare, vt à viris iniquis eripiatur, cum aduersus Catholicos constituant prælia audituS etiam quorum valde periculosus est: eandem orationem ad aliud repetit, vt videlicet ostendat necessariũ esse orare, cum aduersus eum constituant prælia, quæ etiam ostendit.

Hoc autem sic dicit. Non solum oro eripi ab homine malo, & à viro iniquo, ideò quia constituunt prælia aduersus quoscunque Catholicos, quæ periculosa sunt etiam solum audientibus: sed & oro *custodi me Domine de manu peccatoris*, id est, de potestate cuiuscunque mala operantis, ne me possit incorporare sibi: *& eripe me à viris iniquis*, id est, hæreticis ne incorporer ab eis, qui *cogitauerunt supplantare gressus meos*, id est, ideò à viris iniquis oro eripi, quia cogitauerunt & adhuc cogitant supplantare gressus meos, id est, cogitauerunt qualiter affectiones fidei meę pessundare possent. Ac si dicat. Si tantum aduersus alios & non aduersus me cogitarent, timendum esset mihi, ne cæterorum exemplo contra quos cogitant incorporarer, si ipsi incorporarentur. Quantò magis ergo timendum est cum aduersus me cogitauerint? Non solum autem hoc cogitauerunt, sed & ipsi superbi existentes, id est, ex superbia errantes, *absconderunt mihi laqueum*, id est, nisi sunt absconsè parare mihi laqueum, id est, errorem quo me illaquearent & sibi conformarent. Benè vero dicit absconderunt. Tunc enim in abscondito parant erroris laqueum, cum quædam blanda verba, quæ sancta videntur admiscendo, inductionibus suis fideles in errorem attrahere nituntur: à similitudine venatoris, qui feræ vel volucri decipiendæ, laqueum in abscondito tendit. Non solùm autem absconderunt laqueum, sed & manifestè *extenderunt funes in laqueum*, id est, extensas & ordinatas fecerunt argumenrationes suas, vt essent mihi in laqueum, id est, in captionem & interemptionem: quæ dicuntur funes, eò quod graues sint ad dirumpendum sicut laquei de funibus facti: à similitudine venatoris, qui ad feras illaqueandas, laqueos factos de funibus extendit. Non solum autem funes extenderunt, sed & ipsi existentes non in itinere sed *iuxta iter*, .i. visi tenere authoritatem sanctorum, quæ fidelibus est rectum iter fidei, quam ipsi siniſtrè exponunt, & sic non sunt in ipso itinere, sed iuxta iter; tali modo *posuerunt mihi scandalum*. i. offendiculum erroris periculosissimum. Tunc enim citius aliquis decipitur, cum ipsi authoritas siniſtrè interpretata prętenditur. Quoniam autẽ extenderunt funes, & iuxta iter scandalum posuerunt, *dixi Domino* & interius bona affectione, & exterius ore: *Deus meus es tu*, id est, creator meus: te scilicet, reputo creatorem & me reputo creaturam. Et cùm te Deum meum esse reputẽ; *exaudi Domine vocem deprecationis meæ*, s.cum sis Dominus omnipotens, audi vocem meam, qua te deprecor vt efficias ꝙ oro. Quæ nimirum vox deprecationis hęc est. O *Domine*, reuera *Domine*, qui iam hoc mihi beneficium cõcedis, quod tu existis *virtus* & causa *salutis meæ*, id est, qui es constantia mea in omni bono, per quam ad salutem æternam attingam: tu

obum-

obumbrasti super caput meum positum *in die belli*, id est, dedisti obumbrationem. i. refrigeriū misericordiæ tuæ: super mentem meā, positam in feruore belli, qui per diē intelligitur eo quod in die feruor Solis sit. Quod est dicere, qui iam hoc mihi beneficium contulisti, vt cùm in feruore belli hæreticorum positus essem, mentem meam refrigerares spiritali & inuisibili refrigeratione gratiæ tuæ, ne deficeret sub æstu nimio illius belli: à similitudine pugnantium, qui obumbrantur ne propter æstum deficiant. Tu inquam *Domine non tradas me peccatori*. i. ne permittas me tradi hæretico antonomasticè peccatori, vt illi conformer. Necesse est autem vt hoc orem. Ipsi. n. *peccatores cogitauerunt contra me*. s. cogitauerūt talia quæ mihi contraria sint, quali videlicet modo me decipiāt. Me dico separatum *à desiderio meo*. Desidero enim in integritate fidei persistere. A quo nempè desiderio remouerer, si peccatori conformarer. Et quia contra me cogitauerunt, oro *ne derelinquas me* inadiutum, cùm ego inquantum possum per liberū arbitrium peccatorib⁹ resistā. Ne derelinquas me, idem est q⁹ superius positum est, ne tradas me peccatori, nisi quia liberū arbitrium notat: & est eximia affectione repetitū. Ille quippe qui p se aliquid operatur, opportunè orat vt adiuuetur. Dico, ne derelinquas me, *ne peccatores exaltētur*, i. superbè glorientur si derelictus fuerim. Ne exaltentur inquā, & hoc *forte*. i. infortunatè ad eorum videlicet infortunium. Istud aūt quod dicit ne forte exaltentur, oratio est pro peccatoribus, vt pro inimicis aūditores orare instruat. Ac si dicat. Ideò oro non derelinqui, quia si derelictus deficerem, peccatores inde ad eorū infortunium & damnationē exaltarētur. Vel ne exaltētur forte. i. temerè. Ac si dicat. Ideò oro vt non exaltentur, quia temeraria esset huiusmodi exaltatio, ideoq; nociua eis. Ne derelinquas inquam me. Et necesse est vt hoc orē. Nam *circuitus eorū* operit & A operiet iugiter *caput* eorū: ideoq; periculosum est cū eis agere. Caput eorum summam hæresis dicit, eò quod ad eam omnes eorum sententiæ spectant, sicut caput omniū membrorū principale est. Circuitum dicit, multiplices anfractus argumētationum & sententiarum ipsorū, quibus summam hæresis suæ occultant & muniunt, ne à Catholicis periatur: à similitudine serpentis, qui circuitu caudæ caput operit: in quo præcipuè vitalitas eius est, ne in eo percutiatur. Exponit autem hoc quod positum est circuitus eorum operiet caput eorum, sic. Circuitus, inquam eorum, operiet caput eorū. i. multiplex anfractus sententiarū & argumentationū eorū occultabit & præmuniet summā hæresis eorū ne possit extingui. Quod est dicere: *Labor labiorum ipsorū operiet eos*. i. verborum suorum multiplicitas, in quibus inueniendis ipsi valde laborabūt, muniet eos. Quia pro hæreticis orauerat, dicens ne fortè exaltentur, ostendit quod non exaltabuntur, sed quidam eorū conuertentur, & sic saluabūtur: quidam verò in garrulitate persistentes, damnabuntur. Hoc autem ea intentione dicit, vt omnes auditores ab hæresi retrahat. Oro ne fortè exaltentur: & verè non exaltabūtur: nam *cadent carbones super eos*. i. spiritales viri qui sunt carbones desolatorij, igne caritatis & Dei cognitionis accensi, cadent super eos. i. cùm magno pondere sententiarum suarum auctenticarum opprimēt eos & deuincent: à similitudine pōderosæ rei, de super cadentis, quæ aliquē opprimit. Non solū autē carbones cadēt super eos vt deuincant: sed etiam Domine p eosdē carbones *deijcies eos* à superbia eorum. i. eos humiles facies, mittens postea *in ignem*. i. in illuminationem Spiritus S. Et in ignem missi vlterius *non subsistent*. i. non permanebunt *in miserijs* hæresum. Hoc autem de parte dictum est. Super quosdam inquam corū cadent carbones, & deijcientur in ignem, & in miserijs non subsistent. *Vir autē* quicunq; *lin-*

gnosus. i. quicunque ex eis resipiscere nolēs, in linguositate hęresis suæ perseuerabit, *in terra* hac *non dirigetur* à Domino, vbi locus est dirigēdi. i. quādiu in hac terra viuet, non diriget eū Dominꝰ, vt fidei rectum iter incedat. *In interitu* verò cum anima separabitur à corpore, ipsum *virum iniustū*. i. virum linguosum ideo quia iniustus est *capiēt mala* æternæ damnationis. ne vltrius euadat. Quia verò vir linguosus sic damnabitur, cognoui ego per contrarium. Per hoc. s. hoc *cognoui*, *quia* cognoui quod *Dominus faciet* in futuro iustum *iudicium inopis*. i. iustè remunerabit quemq; fidelem suum, qui pro eo hic inopiā patitur. Ac si dicat. Cùm suos sit æterna beatitudine remuneraturus, certum est inde mihi, quod & viros linguosos est iustè damnaturus. Et non solum faciet iudicium inopis, sed & faciet *vindictam pauperū* de viris linguosis. s. inde mihi certū est quod viros linguosos damnabit, quia certus sum quod pauperes suos de illis viris linguosis vindicabit: quæ pro certo vindicta non erit alia, quam damnatio æterna. i. Cùm dicit quod faciet de viris linguosis vindictam pauperum, datur intelligi, quoniam ipsos pauperes persequuntur. Ad hoc autem quod extra librum intelligitur, sic sequentia iungūtur. Dico quod faciet de linguosis vindictam pauperum, propterea quod eos persequuntur. *Verūtamen* licet eos persequātur metu eorum, *iusti* à tui confessione ô Deus non deficient: sed iusti iugiter *confitebuntur nomini tuo*. i. laudabunt te ex consideratione nominis tui q̄ est Dominus. Vel sic. Dico quod virum iniustum mala capient in interitu. Inde verò hoc cognoui, quia Dominus faciet iudicium inopis. s. faciet hic iudicium de quocunq; bono, pro eo inopiam patiente. Iuxta quod legitur. Incipiat iudicium à domo Dei. Exponit ergo quod iudicium faciet de inope, cùm sic addit. Et. i. faciet vindictam pauperum. i. iusto iudicio suo faciet vindictam de pauperibus suis peccantibus, cum eos hic per tranſitoria flagella corrigit: vt per hoc cōprobet quod cum nec suis parcat, multò minus in futuro parcet iniustis. Faciet inquam vindictam pauperum. Verumtamen quāquam hic pauperes suos iustos per flagella corrigat, iusti non ideo desistent à laude tui, sed iusti confitebuntur nomini tuo. Hoc vt superius exponitur. Hic inquam confitebuntur nomini tuo. *Et* in futuro ipsi *recti habitabunt* in æterna gloria, existentes ô Christe *cum vultu tuo*. i. cum pœnitentia tua vidēdo te facie ad faciem. Vel sic. si de patre dicatur. Et in futuro ô Deus Pater ipsi recti habitabūt, id est, manebunt in æterna gloria cum vultu tuo, id est. cum Christo filio tuo, qui vultus tuus dicitur: vt in quarto psalmo ostensum est vbi dicit: *Signatum est super nos lumen vultus tui*.

A B C D

1. Pet. 4. 17.

IN PSAL. CXL.

TItulus CXL. Psalmus Dauid. i. *fidelium ad institutionem auditorum, ostendentium se ad Dominum clamasse, & eum orasse, vt eos dignè faceret orare & bene operari, & eosdem custodiret ne in ore vel in corde criminaliter peccarent, & ne cum hominibus operantibus iniquitatem cōmunicarent. Ostendunt quoq; quod si peccauerint, à iustis corripientur: vt auditores instruat, ne si quando peccauerint, à iustis corripiantur. Præcinit quoque quorundam peccatorum conuersionem, vt auditoribus exemplū conuertendi peccatores tribuant. Ostendunt insuper se à quibusdam peccatoribus non conuertendis esse passuros tribulationes, & pro ipsis tribulationibus orant, vt auditoribus exemplum tribuant, & patiendi & in tribulationibus orandi. Agunt quoq; de quorundam Christianorum in tribulationibus defectu, quos. s. propter iniquitatu suæ meritum Deus deficere patitur: vt per hoc deterreant ab iniquitate auditores, ne deficiant & sic in æternum pereant.*

Omine Deus *ad te* misericordem & omnipotẽtem respiciens *clamaui* .i. clamorem intensæ affectionis emitti : vt tibi prorsus voluntate bona deuotus essem. Quoniam ergo clamaui *exaudi me*, vt quod clamaui impetrem. Nõ solum autem clamaui : sed & perseueranter clamabo. Et *cum clamauero ad te intende voci meæ* i. fac te intensum interiori voci clamoris mei: vt videlicet quod intensè oro , tu intensè conferas. Clamaui, inquam , & clamabo : & ecce quid clamaui & clamabo. *Dirigatur*, scilicet , à te *oratio mea* .i. fac orationem meam directam & iustam. Quia verò quorundam hypocritarum oratio hominibus directa videtur, cùm potius sit iniusta: ad determinandum additur , *in conspectu tuo*. Ac si dicat: Nec oro vt tamen in conspectu hominum dirigatur , sed in conspectu tuo.i. sic dirigatur vt sit in beneplacito tuo , scilicet, vt ea peram quæ tibi placent,& quę petenda sunt. Quoniã autem quidam orant ea quæ oranda sunt, & Deò placent: & hoc tamen non bona intentione vt illi qui sapientiam orant adipisci , non vt sapienter viuendo cœlestia bona expectant, sed vt ex ea consecuta sese alijs præferant , additur sicut incensum. Ac si dicat. Ita oro, dirigatur oratio mea in conspectu tuo , vt sit *sicut incensum*: sic, scilicet, ad cœlestia bona intentione intendens , sicut fumus in censi ad superiora rendit. Hoc autem totum est,ac si dicat Fac me orare ea quæ oranda sunt , & hoc intentione cœlestium bonorum. Et *eleuatio manuum mearum*.i. operum meorum sit *sacrificium vespertinum*.i. cõpletio nouæ legis,quæ est dulcissimũ sacrificium Deo. Vnde Prosper:

Hostia maxima.

— Offerri nequit hostia maior,
Quàm cùm homo cæterorum profert lubamina morum,
Et de virtutum munere sacra litat.

Lex noua est sacrificium vespertinum dicitur.

Dicitur autem noua lex vespertinũ sacrificium , vel quia nouissima est post veterem,sic vt eam nulla alia sequatur:sicut vespertum cùm sit extremũ nulla pars diei sequitur , vel quia in morte Christi dedicata est , quæ vespertinum sacrificium dicitur, eò quod circa vesperum ad horam nonam .s. sese moriendo Deo sacrificium laudis obtulit. Quæ nimirum mortis oblatio in lege veteri per agnum figurabatur, per cuius vesperti-num sacrificium populus Israeliticus est ab Aegyptiaca seruitute liberatus. Eleuatio, inquam , manuum mearum sit sacrificium vespertinũ .s. sic permittas me bona opera mea bona intentione eleuare & magnificare,vt nõ solum veterem,sed & nouam legẽ cõpleam. Vnde Dominus in Euangel. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Non solũ aũt clamore intenso oraui,vt oratio mea dirigatur, & eleuatio manuum mearum sit sacrificium vespertinum: sed etiam de custodia oris sic oraui. *Pone Domine custodiam ori meo* .i. custodi potentia voluntatis tuæ os meum. Ne verò videretur orare vt sic custoditet , ne aliquid loqueretur , ad determinandum sic addit. *Et*.i.scilicet, *labijs meis pone ostium*.i. talem custodiam quæ comparabilis sit ostio .s.sicut ostium ad hoc in domo ponitur , vt his qui in domum intrare digni sunt aperiatur. His verò qui intrare non debent claudatur, ita quoque ori meo custodia misericordiæ tuæ præsideat, vt quæ loquenda sunt dicam , quæ verò vana sunt & nociua , taceam. De omni enim verbo otioso quod cunque locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicij. Pone, inquam , ostium labijs meis. *Ostium* dico *circumstãtiæ*.i. talem custodiam ori meo pone , vt non simpliciter os ab illicita locutione custodiat , sed quæ etiam omnibus corporis sensibus circunstet , & eos ab illicitis motibus muniat: visum .s. ne illicitè videat, aurem ne illicitè audiat , & cæteros sensus similiter. Nõ solum autem oro poni custodiam ori,sed oro quod maius est , scilicet , *ne declines*, id est, ne permittas declinari, & à di-

Matt 5 20

Mat.12 36.

gnitate sanctitatis suæ humiliari *cor meum in verba malitiæ* .i. ad cogitandum verba malitiæ .i. verba illa quæ malitiosi homines loquuntur, excusando se de peccatis, vel per infirmitatem naturæ, vel per necessitatem facti. Ac si dicat. Non solum oro ne verba malitiæ loquar, sed etiã quod minimum est oro, ne in corde verba malitiæ concipiam, vt me de peccatis excusem. Non solum autem hoc oro, sed hoc quoque, non permittas declinari cor meum *ad excusandas excusationes* mei existentis *in peccatis*, scilicet, vt si aliquo modo contigerit vt me stultè de peccatis excusem, ad hoc saltem excæcationis ne me permittas deijci, vt ipsas excusationes excusem .i. ipsas esse iustè factas in corde concipiam. Peior enim est excusatio excusationis, quã excusatio de peccatis. Ostendit autem quæ sibi vtilitas contingeret, si oratio sua superius posita admittatur : vt per hoc magis quod orat assequi mereatur. Oro, pone custodiam ori meo, & non declines cor meum. Quod si impetrauero beatus ero : quia *cum hominibus operantibus iniquitatem* criminalem *non communicabo*, id est, non ero particeps & cooperator iniquitatis eorum. Et determinandum est propter sequentia : quia dictum est hoc de minus operantibus : Non communicabo, inquam, cum minus operantibus iniquitatem : *&* etiam *non communicabo cum electis eorum* .i. cum prælatis & cum maioribus eorum, operantium iniquitatem. Ne verò videretur se penitus ex arrogantia iustificare, ad exemplum humilitatis se indigere correptione ostendit sic. Non communicabo, inquam, cùm operãtibus iniquitatem: ita .s. vt criminaliter peccem. Sed tamen cùm venialiter peccauero, *corripiet me* Ecclesiastica disciplina, *iustus* quilibet Ecclesiæ prælatus; & hoc non in ira sed *in misericordia. Et increpabit me* seueris verbis, & illud tamen fiet in misericordia. Corripiar, inquam, à iusto, *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* .i. mentem meam: & sic oro vt eueniat oleũ .s. peccatoris .i. adulatio cuiuslibet peccatoris: dicta oleum, cò quod ad modum olei suauis sit & blãda, non impinguet caput meum .i. non deliniat mentem meam, & delectet vt ad consensum illicitum pertrahat: ad modum olei, quod quos impinguat delinit. Non impinguet, inquã, vt me sibi conformet. Et verè non impinguabit, sed ego potius peccatorum partem mihi conformabo. *Quoniam adhuc* aliquantulum spatij restat, & post *oratio mea* superius posita erit *in beneplacitis eorum*.i. continebitur inter beneplacita eorum .s. placebit eis hoc idem orare quod superius orauì : & per hoc oratio mea erit in beneplacitis eorum quod *absorpti sunt iuncti petræ* .i. à nobis absorbebuntur .i. incorporabũtur iungendi petræ firmitatis Christo per bonam vitam. Absorbebuntur, inquam, non minores tãtum: sed quod mirabilius erit, etiam *iudices eorum*: prælati .s. quorum iudicio & exemplo minores peccant. Absorbebuntur, inquam, & hoc per verba prædicationis meæ. *Audient* enim auribus cordis *verba mea*, & merito, *quoniam* ipsa *potuerunt*.i. potentia erunt & valentia ad eos instruendos. Quidam, inquam, audient verba mea, & absorbebuntur iungendi petræ. Quidam verò non audituri erunt dicendi per emphasim infernus, cò quod se malè viuendo, & cæteros malo exemplo ad infernum attrahent : & *secus* hunc *infernum*, id est, iuxta iudicium huius inferni, *dissipata sunt ossa nostra*, id est, dissipabuntur, scilicet, destruentur fortiores ex nostris secundum corpus per varia tormenta : ossa dico dissipata *sicut crassitudo terræ erupta est super terram*, id est, sicut fimus licet sordidum aliquid & vile, tamen super terram diruptus, id est, dispersus, terram crassãm reddit & fertilem : sic & nos ceu viles & sordidi per varia supplicia discerpendi, Ecclesiæ filios exemplo constantiæ nostræ pingues in virtutibus reddemus, & sic fertiles in bonis

Adulatio quare oleum vocetur.

operibus,

operibus faciemus. Dissipabimur, inquam, secundum corpus, ideoq; oro Domine *ne auferas animam meam*, id est, ne permittas ab his dissipatoribus auferri animam meam, vt metu corporeæ dissipationis eis cedat. Ne auferas, inquam, neq; debes auferre: *quia* ô *Domine* reuera Domine *oculi mei* interiores, id est, affectiones meę *ad te* respiciunt: & *speraui* ea quę sunt *in te*, scilicet, æterna bona non sæcularia. *Non auferas*, inquam, *animam meam*, sed *custodi me à laqueo* blanditiarum, *quem statuerunt* .i. statuent peccatores *mihi*, id est, ad incommodum meum, vt me per eum illaqueãtes à proposito sanctitatis meæ reuocent. Custodi, inquam me, ne illaqueer illo laqueo. Et non solum à laqueo blanditiarum oro custodiri, sed & custodi me ne superer *à scandalis operantium iniquitatem*, id est, à tribulationibus manifestis, quæ mihi operationes iniquitatis inferent, quas scandala voco, eò quod illatæ plurimos scandalizant. Custodi me, inquam: & verè custodies me ne cadam. Multi verò Christiani *peccatores in retiaculo eius* iniquitatis positi *cadent*, id est, deficient à proposito confessionis suæ: vel per laqueum vel per scandala. Ac si dicat: Me custodies ne aliquo modo cadam, multos verò Christianos peccatores merito iniquitatis suæ, qua irretiti sunt, deficere permittes. Peccatores, inquam, in retiaculo eius iniquitatis positi sunt, ideoque cadent. *Ego* autem qui custodiri à te oro *singulariter sum*, id est, singulariter me habeo, scilicet, singularem spem & appetitum habeo cœlestium bonorum, non multiplicem appetitum terrenorum & singulariter ero *donec* de hac vita, corporali morte *transeam*. Et quia singulariter sum & ero, non permittas me cadere. Vnde Psalmographus alibi. Vnam petij à Domino hanc requiram &c.

Psal. 26. 4.

IN PSAL. CXLI.

Titulus CXLI. Intellectus Dauid, cum esset in spelunca. *Intellectus sanè psalmus iste dicitur, eò quod in eo intellectus Christi vere Dauid, quem in passione sua habuit, continetur. Titulus sic exponitur. Intellectus iste. i. psalmus iste est Dauid Christi habitus illi Dauid, cùm esset in spelunca. i. in assumpta humanitate mortali: quæ ad respectum Dei stabis humilis fuit, ad modum spelunce, & in qua latuit vt in spelunca. Vel sic. In hoc psalmo denotatur intellectus Dauid Christi, habitus cum esset in spelunca: vt hoc vt supra exponitur. Vel habitus cùm esset in spelunca sepulchri nondum re. sed iam consideratione, scilicet, cum iam consideraret se moriturum in sepulcro esse ponendum. Hac verba protulit vel hunc intellectum, qui in hoc psalmo concipitur, habuit. Vel cum esset adhuc in spelunca ante passionem. i. in hoc mundo corporaliter conuersans: qui nimirum propter sui humilitatem spelunca dicitur, ad respectum patriæ cœlestis, quæ mons sublimis appellatur. In quo mundo quasi in spelunca Christus latuit, dum incarnatus mortalis & passibilis apparuit. Titulus autem iste, iuxta historiam positus est, qua talis est. Cùm à Saule Dauid persequeretur, speluncam ingressus est, & ibi latuit. Accidit autem vt persecutor eius Saul cum ad locum eiusdem spelunce peruenisset, & Dauid ibi latere ignoraret, causa ventrem purgandi eam ingrederetur, quo purgante, Dauid latenter ad eum accessit: & clam oram chlamydis. i. vestimenti eius abscidit, vt hoc signo comprobaret quod eum occidendi facultatem habuisset. Allegoria autem huius historiæ, non vsquequaque persequẽda, talis est. Per Dauid quidem pro persecutione Saulis in spelunca latitãtem, Christus multo tempore vitæ suæ à Iudæis membris diaboli persecutus in hoc mundo humanitùs latens, exprimitur. Per Saulem verò in spelũcam causa ponendi fœtida sui ventris ingressum diabolus figuratur: qui per peccatũ primi parẽtis hunc mundum ingressus est, vt cogitationes & operationes fœtidas & illicitas hic poneret. Cuius vestimẽti oram Dauid Christus gladio abscidit, cũ humani generis quod sibi vt vestimentum coniunctum erat partem saluãdam*

1. Reg. 24. 4.

ab ipsius subiectione spiritalis doctrinæ gladio seq̃uestrauit. Est igitur in hoc psalmo vox capitis qualiter in considératione passionis suæ ad Dominum clamauerit, & cum deprecatus fuerit ostẽdentis, vt in se membris suis exemplum præscribat in tribulationibus orandi. Passionem quoque suam indicat, vt illos pro quorum salute passus est, obnoxios sibi reddat, & patiendi pro ipso eis exemplum attribuat.

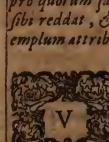

Oce mea. i. mihi congrua voce videlicet intensæ deuotionis sancta & pura ô auditores *ad Dominum* patrem *clamaui.* Quod est dicere: Intensam erga eum deuotionem & affectionem habui, quæ clamor intensus fuit. Non solum autem clamaui, affectuosè me erga eum habendo, sed etiam *voce mea* interiori *deprecatus sum.* i. deprecationem feci respiciẽs *ad Dominum* misericordem & omnipotentem. Non tantummodo clamaui ad Dominum, & deprecatus sum eum, sed & nunc *effundo* .i. ex toto fundo orationem meam *in cõspectu eius.* f. manifesto *orationem meam* in conspectu .i. in cognitione eius: à similitudine rei inclusæ, quæ cũ effunditur .i. extra funditur, manifestatur. Quod est dicere. Orationẽ meam ipsi manifestam & cognitam facio. i. tale quid oro, quod cùm idoneum sit, est eius cognitione dignũ. Illa enim quę sunt idonea Deo, antonomasticè dicuntur cognita & manifesta. Effundo, inquã, orationem, *& ante ipsum* existens .i. in familiaritate & beneuolentia eius pronuncio .i. narro interius *tribulationem meã:* quam pro eius obedientia complenda iugiter patior, & adhuc sum passurus. Pronuncio quidem non ad iactantiam, sed ad remunerationem pro ea obtinendam: à similitudine strenui militis, qui cum Domino carus sit, non per nuncios ei loquitur, sed ante ipsum existens laborem quẽ pro ipso passus est, fideliter narrat, vt eiusdem laboris à Domino mercedem accipiat. Tribulationem, inquam, meam pronuncio *in deficiendo spiritum meum.* i. in destruendo voluntatem animæ meæ, spiritum dico, prodeuntem *ex me* .i. ex fragilitate humanitatis meæ. Ac si dicat. Sic tribulationem meam pronuncio, vt cũ ex fragilitate carnis habeam nolle pati, hanc meam voluntatem obijciam, & tuæ voluntati obedire paratus sum, scilicet, vt patiar. Iuxta quod idem in Euangelio. Pater si fieri potest, transeat à me calix iste; veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Vbi nos hic habemus *in deficiendo:* Hebraica translatio habet, cùm anxiaretur cor meum. vnde constat quod in hac translatione deficiendo legi potest pro anxiando: non ideò quidem positum, vt anxietas aliqua passionis generasset in eo defectum, sed vt vehementiam suæ passionis ostendat, quæ defectum posset in alio generare. Secundum igitur hanc sententiam ita legitur. Pronuncio, inquam, tribulationem meam habitam & habendam in deficiendo *spiritum meum.* i. in anxiando animam meam, scilicet, quæ tribulatio iam causa est, cùm habeatur nunc, & causa erit cùm habebitur quare anima mea anxietur. Ne verò videretur anxietas hæc ipsi præter velle euntingere addit, *ex me.* Quod est dicere, anxiabor inquam, & hoc quod anima mea anxiabitur, continget ex me .i. ex dispositione & voluntate mea Postquam ostendit se clamasse & deprecatum fuisse, ostendit etiam se benè operatum fuisse, & opera sua Deo placuisse, vt exemplo sui auditores ad benè operandum incitet sic. Clamaui, inquam, & deprecatus sum, & etiam bona opera egi: *& tu* qui iustus iudex es, *cognouisti semitas meas*, id est, tibi placuerunt bona opera mea ardua & singularia. Tametsi verò adeò dignus sum, vt semitas meas cognoscas: tamen mihi posito *in hac via* bonorum operum in *qua ambulabam*, id est, iugiter promouebar, *absconderunt laqueum* .i. abscõsè pro reputatione sua parauerunt

Mat. 26. 39. Luc. 22. 42.

rauerunt mortem, qua me illaqueẽt & detineant. Hoc quod præterite positum est, pro futuro legendum est. Ac si dicat. In via hac qua ambulo, abscondent laqueum mortis mihi. Ego verò cum in mortem me dare parabunt: *considerabam ad dexteram*, id est, respiciã ad potiores meos, ad discipulos, scilicet, qui per dexteram exprimuntur, quod dignius membrum est, eò quod in ecclesia digniora membra sint. Vnde in Euangelio. Conuersus Dominus respexit Petrũ. Considerabam, inquam, *& videbam* .i. experiar an sit aliquis meorum me cognoscens, *& non erat* aliquis eorum *qui cognosceret me* .i. non erit aliquis meorum qui constanter me confitẽdo comprobet, se cognoscere me verum & Deum & hominem esse. Cùm enim me denegabunt, se me non cognoscere videri facient. Quod dicit. Considerabam & videbam: ad humanum modum loquitur. Ac si breuiter ponat: Experiar rei euidentia, quod nullus me cognoscet. Et licet nullo me cognoscente, posset fugiendi locus esse, tamen *perijt*.i. peribit *fuga à me*.i. nullo modo mortem fugiam. Et cùm fuga à me peribit, *nõ est*.i. non erit aliquis meorum *qui requirat animam meam*.i. qui requirat causam vitæ meæ, quare ab eis auferatur, scilicet, non aliquis erit meorum, qui ausus sit, pro me dare sententiam, me indignum esse morte: A similitudine patroni, aliquem insontem liberare nitentis, qui requirit causam damnationis eius, vt eam conuincat iniustam esse. Vel requirat animam meam.i. innocentiam animæ meæ: & sic pro me det sentẽtiam. Ac si dicat, ponatur vt me Deum esse non cognoscant, iustum tamen erit etsi purus homo videar, vt cùm innocens sim, animam meã requirãt, dando sententiam pro me. Cæterùm neq; me cognoscent, neq; animam meam requirẽt. Ideò quod nullum habeo auxiliatorẽ *ad te Domine* mi respiciens *clamaui*.i. intenso clamore agam: *Dixi*.i. dicam & interiori voce & exteriori. O Dominus *tu es spes mea*, & non alius, per te, scilicet, spero liberari & remunerari: & *portio mea* .i. pars mea est *in terra viuentium*.i. electio mea est in illis, qui futuri sunt in terra viuentium. Spartem illam hominum per mortẽ meã eligam, qui in terra viuentium sunt futuri. Ac si dicat, hoc spero de te, q illos dabis mihi in partem & hæreditatem, qui in terra viuentium sunt futuri. Quoniam igitur es spes mea, & quia portio mea in terra viuentiũ, *intende ad deprecationem meam*.i. diligenter attẽde deprecationem meã: vel intensum te fac deprecationi meæ, vt videlicet intensè conferas quod intensè deprecor. Et necesse est vt hoc orem: *quia humiliatus sum nimis* .i. vehementer humiliatus & deiectus ero in tribulationibus. Intende, inquam, ad deprecationem meam: quæ deprecatio talis est: *libera me à* Iudæis *persequentibus me*, ne eis conformer. Necesse est autem vt orem à persequentibus liberari: *quia confortati sunt super me* opprimendum.i. se fortes reputabunt ad opprimendum me & deuincendum: & non solum oro libera ne cedam, sed etiam postquã me mortuo à Iudæis custodiar in sepulchro, vt in morte perpetua detinear, *educ animam meam*.i. me *de custodia* Iudæorum resuscitando. Notandum quod ponit educ animam, quia si diceret educ me, posset intelligi vt corpus eius inresuscitatum vel vi vel aliquo modo de eorum custodia, educeretur. sed cùm dicit, educ animam, datur intelligi quod se sic orat educi, vt eius anima suscitetur, quam in morte se detinere arbitrantur. Educ, inquam, animam meam. Et hoc *ad confitendum nomini tui* .i. ad laudandum te ex considerationc nominis tui, quod est Dominus. sideò educ vt iusti discipuli mei, considerationc eductionis mei tibi confiteantur. Et verè per eductionem mei tibi iusti confitebuntur. *Me* etenim *expectant iusti* expectaturi, *donec retribuas mihi* eductionem, pro completione obediẽtię meæ, & ea occasione

Luc. 22. 61.

A

B

C

D

con-

confiteantur tibi .s. expectant iusti & perseueranter expectabunt, vt pro obedientia mea completa, hanc des mihi retributionem vt me de morte educas: & tamdiu expectabũt donec hanc mihi retributionem facias: & sic tandem ea occasione tibi iugiter confitebuntur, ideoque dignum est vt me de custodia educas.

IN PSAL. CXLII.

Titulus CXLII. Psalmus Dauid, quando eum persequebatur filius suus. *Quod sic exponitur. Psalmus iste est Dauid. i. fidelis pœnitẽtis, & iam sic viriliter agentis: Licet prius non viriliter egerit, dum in peccato fuit, Dauid, inquam, pœnitentis psalmus, compositus quando .i. quia persequebatur eũ filius suus .i. prava suggestio, oriens ex consuetudine peccati, iam dimissi: quæ filius eius dicitur, eò quod ex fragilitate naturæ eius vitiatæ procedit, sicut filius quilibet ex patre secundum originem carnis procedit. Ac si dicat. Hæc sunt verba cuiuslibet iam pœnitentis, & à peccato cessantis, quæ ea occasione profert, quia licet tam peccatum dimiserit, tamen ex ipsa peccati dimissi consuetudine, suggestio prava suboritur, quæ eum persequitur, & eum ad ipsum peccatum rursum impellere nititur. Considerans autem pœnitens in huiusmodi persecutionis anxietate positus, in qua post baptismum antea quam peccaret virtutum sublimitate fuerit, & ad quantam per peccatum deiectionem descenderit; contuens quoque quantam & quã grauissimam primi parentes pro peccato suo incurrerint damnationem, & cum similiter peccet, metuens grauem subire vltionem; orat & de peccati remissione, & de virtutum adeptione, ostendens sui deiectionem & suggestionu suæ persecutionem: & quia inde patiatur spiritus anxietatem, orat etiam de bonorum operum perseueratione, & de inimicorum ereptione, & de audienda misericordia in mane, prætendens plures causas quibus exaudiatur. Hoc autem totum ea intentione dicit, vt quod desiderat, orando adipisci possit. Promittit quoque tandem ex nimia confidentia, se adepturum quod orat; vt alios pœnitentes spe adeptionis ad orandum attrahat.*

Domine exaudi orationem meam. Ac si dicat, cum ego iã pœnitens, te Deum meum esse reputem, & non me liberum meum faciam, sed me tibi subijciam, tu Domine exaudi orationem meã, vt quod à te postulo impetrem. Et *percipe auribus* porentiæ tuæ *obsecrationem meam* .i. audi efficaciter obsecrationem meã: à similitudine audientium, qui verbis quæ libenter audiunt, aures diligenter aduertunt, vt ea percipiant, & percepta compleant. Aures Domini dicit, facultatem potentiæ efficiendi hoc quod à Domino poscitur. Oratione. Orationem illam dicit deprecationem, quæ fit sine adiuratione aliqua: obsecrationem verò quæ fit quasi cũ adiuratione, quæ videlicet ex vehemẽtiori desiderio fieri solet. Non tamẽ dicendum est vt ad Deum fieri possit adiuratio, sed cum eum per merita Domini Iesũ oramus, more adiurãtium cum eo agimus, hoc autẽ quod hîc indeterminatè ponit, exaudi orationem & obsecrationem, in sequẽtibus determinat vbi ponit: *Non auertas* &c. vsq; ad. *spiritus tuus* Quia verò dixerat obsecrationem, denotat se obsecrare .i. quasi cum adiuratione orare, cùm subdit in veritate. Quod est dicere. Auribus potẽtię tuę percipe obsecrationem meã. Et hoc quæso fac non in cõsideratione meritorum meorum, vtpotè quæ nulla sunt: sed *in veritate tua* .i. in consideratione meritorum veritatis tuę, filij tui videlicet, per quem omnia promissa tua vera esse comprobasti, ea complendo. Dico exaudi orationem meam. Et cũ nulla sint merita mea, in quorum consideratione me orantem exaudias: *exaudi me in tua iustitia* .i. in consideratione iustitiæ tuæ, filij tui videlicet, per cuius mortem peccatores iustificas, ideoque iustitia tua per emphasim dicitur. Iuxta illud Apostoli. Qui factus est nobis iusti- 1. Cor. 1.

tia. & redemptio & sanctificatio. Veritas & iustitia hic idem designant, Christum videlicet, sed quia hęc vox quæ est veritas communior est: notat enim in ea & peccatorum iustificationem, & iustã bonorum & malorum remunerationem, & vniuersarum promissionum patris cõpletionem. ponit vocem aliam quæ specialius notat hoc, quod ad eius orationem pertinet, cùm eum iustitiam vocat. I'er hanc enim vocem quæ est iustitia, denotatur, vt superius diximus, quod ipse peccatores iustificat. Quam iustificationem pœnitens hic orans adipisci rursus intendit, cùm eam iam peccando amiserit: eũ verò eum iustitiam nuncupat, magis Dominum patrem flectit ad conferendum per eũ quod orat. Aequipollẽs aũt hoc est: ac si dicat. Per illius merita oro me exaudiri, per quẽ promissionem iustificationis tuæ veracem effecisti, qui cum omnium verè pœnitentium iustificatio existat, & mihi piè iustificationem conferat: Oro exaudi me. Et etiam oro *non intres in iudicium cum* me *seruo tuo*. f. cum me seruum tuum iam faciam pœnitẽdo, & de peccato commisso tibi satisfacere cupiendo, non intres mecum in iudicium. i. noli mihi imputare peccata mea, vt ea iusto iudicio punias: à similitudine iudicum, qui cum reo quolibet iudicium ineunt, vt eum iustè damnent. Non intres, inquam, in iudicium cum me seruo tuo. Necesse est autem vt hoc orem, *quia nõ iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. i. nullus viuens inuenietur perfectè iustus in cõsideratione tua; etsi iustus perfectè videatur in conspectu suo, & in conspectu hominum, vnde Apostolus. Nihil mihi cõscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Ac si dicat. Vt de me taceã, qui mortuus sum in peccatis, si omnes illos accipias, qui verè viuẽtes sunt in virtutibus, & velis omnia eorũ mala facta iuste disquirere, nullus in consideratione perscrutationis tuæ ita iustus inuenietur, in quo multa peccatorum macula non reperiatur: idcoque potius me mortuum in peccatis nimis necesse est timere, ne mecum in iudicium intres. Nam si intrares, me iusto iudicio sine fine punires. Non intres inquam. Quod nẽpè ea occasione oro, *quia inimicus* diabolus. f. vel suggestio praua, *persecutus est animam meam*; instimulãdo eam ad peccata. Et non inefficaciter est persecutus, sed sic quòd à dignitate sanctitatis suæ *humiliauit*. i. deiecit *vitam meam*. i. animam meam quæ prius per emphasim vita dicenda erat. Humiliauit, inquam, animam consensu prauo & operatione: animam dico existentem *in terra*. i. in appetitu terrenorum, scilicet, cum prius sola cœlestia per virtutes appeteret, à sublimitate illius appetitus eam virtutes ei demendo deiecit, & ad sola terrena appetenda adduxit, quod certè non mediocriter periculosum est. A similitudine captæ auis, cui pennæ demuntur, vt in terra detenta, facultatem volandi ad sublimia non habeat vlterius. Nec solum aũt animam meam consensu & mala operatione humiliauit: sed etiam *me* humiliatum *collocauit*. i. firmiter stabiliuit per consuetudinem prauam *in obscuris*. i. in obscuritatibus peccatorum, cùm antea essem in nimia claritate virtutum. Quod est dicere. Fecit me consuetè agere peccata, ex quibus peccatis ad nimiam obscurationem ignorantię deueni: collocauit, inquam, me in obscuris, me dico factum *sicut mortuos seculi*. i. adeò mortuum in anima sicut illi in seculo, qui iam mortui sunt in anima, scilicet; ita in peccatis collocauit, vt mortuus essem sicut cæteri appetitores huius sæculi, qui iam in anima mortem excæcationis & amissionis virtutum incurrerunt, in futuro verò in tenebras exteriores eijcientur. Et quoniam humiliatus sum & in tenebris collocatus: tali occasione *inxiatus est spiritus meus*. i. conturbata est ratio spiritus mei, & coangustata *super me*. i. de me humiliato, & in obscuris collocato. Quod est dicere. Ratione mea considerans me sic

humiliatum & in obscuris collocatum, nimiam inde in anima habui anxietatē. Vel sic: vt tamen sententia eadem sit. Anxiatus est spiritus meus .i. ratio animæ meæ considerans super me humiliatum & in obscuris collocatum: à similitudine cuiusliber amici qui incumbens super amicum mortuum, pro eius morte nimis anxiatur. Quia verò posset spiritus anxiari non ex voluntate liberi arbitrij, quod infructuosum esset, sicut aliquis interdum ex amissione temporalium ex necessitate anxiatur, addit: *Cor meum turbatum est* .i. ratio cordis mei ex anxietate turbata est, non ex necessitate, sed *in me* .i. in voluntate liberi arbitrij mei, scilicet, sponte mea inde anxior, idcoq; magis veniam promereor. Anxiatus est spiritus meus, & turbatum est cor meum, idem est repetitum: vt apponeret in me, ad determinationem. Anxiatus est, inquam, spiritus meus: ideò quod collocatus sum in obscuris, & nō solū occasione huius collocationis anxiatus est spiritus meus, sed ideò quoque quia cùm sic humiliatus essem, & in obscuris collocatus, *memor fui dierum antiquorum* .i. virtutum antiquarum, quas .s. antea quam peccarem habueram, & peccando amiseram, quæ propter claritatis suæ magnitudinem dies dicendæ sunt. Vel ideò anxiatus sum, quia memor fui dierum antiquorum .i. memoriam habui illius rei quæ contigit in antiquis diebus .s. quam grauiter primi parentes propter peccatum suum damnati fuerunt. Et cùm simile quid agerem, metui grauiter damnari. Non solum autem memor fui dierum antiquorum, sed etiā occasione huius memoriæ *meditatus sum in omnibus operibus tuis* .i. meditationē habui in omnibus operibus tuis complendis .s. meditatus sum, quomodo omnia opera tua complerem. Et non solum meditatus sum, sed *&* iugiter *meditabor in* complendis *factis manuum tuarum* .i. operationum tuarum: videlicet meditabor quasi modo opera faciam, quæ facta quidem nequeunt fieri, nisi per operationes gratiæ tuæ. Ideoque quæso, non intres mecum in iudicium. Non solum verò meditatus sum & meditabor, sed etiam *expandi manus meas* .i. dilataui & extēdi affectiones meas, *ad te* amplexandum & diligendum, non ad terrena obtinenda. Quod est dicere. Intensè me præparaui ad te diligendum: à similitudine illius qui ad amplexandum illum quem valdè diligit, manus expandit. Expandi, inquā, manus meas ad te. Et adhuc *anima mea tibi* inhiat, & te adipisci desiderat: ita vehementer *sicut terra sine aqua* aquæ inhiat, qua satiari valdè desiderat. Quod est dicere. Te nimis diligo, tibi soli adhærere cupio. Quoniam ergo in operibus tuis meditatus sum, & ad te manus meas expandi, *exaudi me Domine*, vt conferas quod oro, & hoc *velociter* .i. indilatè. Et dignum est vt me exaudias. Nam iam *defecit* in me *spiritus meus* .i. voluntas spiritus mei: illa videlicet, quę ex carnis fragilitate mihi contingebat. Quod est dicere. Voluntatem fragilitatis meæ postposui, & ad nihilum eam redegi, & tuæ voluntati adimplendæ adhæsi. Notandū, quod dicit velociter exaudi me, idem est quod superius posuit: Domine exaudi orationem meam: sed ideò repetitum est post multam interpositionem, vt tandem exponat per partes orationem suam sic. Exaudi me, inquam, velociter: me dico sic orantē: *Non auertas faciem tuam* .i. pulchritudinem tuam *à me*: virtutes .s. quæ sunt animæ pulchritudo. Facies pro pulchritudine ponitur, eò quod in facie pulchritudo notetur. Ac si dicat. Propter merita peccatorum à me faciem auertisti .i. pulchritudinem virtutum quæ per te datur. Cæterùm quia iam ago pœnitentiam, oro ne vlterius à me faciem auertas. Hic datur intelligi per lyptoten redde mihi faciem tuam, quam à me propter peccatorum meorum multitudinem auertisti. Non auertas, inquam, à me faciem. *Et* si auerteris *similis ero descendentibus in lacum* .i.

in

in profunditatem inferni, vt simul cum eis descendam. Ac si dicat. Si à me faciem tuam in æternum auerteris, in profundum inferni cum peccatoribus localiter descendam, vbi nulla est redemptio: ideoq; oro non auertas faciem tuam à me. Oro vt hic non auertas faciem, oro quoque vt *in mane dies* iudicij .i. in matutina resurrectione, quæ erit in diluculo octauæ diei, *facias auditam misericordiam tuam*: illud videlicet verbum suauissimum quod saluandis misericorditer dices, quod misericordia dicitur: quod tale erit. Venite benedicti &c. Quia verò multi damnandi ad nullam vtilitatem suam hoc audient, addit. Fac, inquam, auditam. Et hoc *mihi* .i. ad vtilitatem meam, ita .f. vt vnus sim ex illis quibus hoc verbum misericordiæ dicetur. Ideoque fac auditam: *quia in te*, nõ in me, *speraui* .i. in te omnẽ spem saluationis meæ posui, non in meritis. Oro non auertas faciem tuam à me. i. virtutũ oro pulchritudinem mihi conferi. Et non solum virtutum oro pulchritudinem mihi dari, sed etiam oro, *notam fac mihi viam* bonorum operum. Et ne putaretur hoc orare, vt ei solummodo secundum scientiam viam hanc sibi notam faceret: determinat quomodo oret sibi fieri notam sic. Notam, inquam, fac mihi bonorum operum viam, *in qua* videlicet *ambulem*. i. promouear de bono in melius. f. fac mihi notam viã hanc secundum experientiam promotionis. i. fac me frequentare hanc viam. A similitudine viatoris dictum est, cui benè nota est via quam frequentat. Ideò verò fac mihi notam viam in qua ambulem: *quia animam meam* peccando prius depressi, nunc tandem *leuaui* .i. sublimaui pœnitendo, benè cogitando, virtutes & bona opera adamando. Leuaui, inquam, animam meam, *ad te* diligendum & adipiscendum .f. ea intentione animam meam leuaui, vt te valeam adipisci. Oro notam fac viam in qua ambulem: oro quoq; *eripe me de inimicis meis*, de suggestionibus. f. & malignis spiritibus, & etiam de inimicis exterioribus me à bono proposito meo reuocare nitentibus, ne mihi prævaleant. Vel eripe me de inimicis meis .f. de peccatis iam commissis eripe indulgendo. Et eripere debes ô *Domine*: nam *ad te confugi* pœnitendo & orando. Quia verò non sufficeret ab inimicis eripi, nisi etiam sit benè operari: *doce me* illustratione gratiæ tuæ, *facere voluntatem tuam*. i. cõplere præcepta tua. Et ideò te oro vt doceas, *quia Deus meus es tu*, scilicet, cùm tu sis creator meus, sine quo esse nõ potui, scio quia sine te nequeo benè operari, ideoq; te oro doce me &c. Notandum quod idem est doce me facere voluntatem, & quod superius positum est, notam fac mihi viam in qua ambulem: sed ad aliud repetitum est, ad hoc videlicet, vt innuat non sufficere ab inimicis eripi, nisi sequatur benè operari: & quia nullus potest benè agere, nisi Domino docẽte. Oratione facta ex nimia certitudine bonæ conscientiæ, promittit sibi quod orauit. Et hoc valet ad consolationem aliorum pœnitentium, vt spe adeptionis freti non de misericordia desperẽt, sed vt misericordiam assequantur, exemplo eius orent. Hoc ergo sic dicit. Orauine auertas faciem tuam à me .i. virtutum pulchritudinem: & notam fac viam in qua ambulem, & vt me ab inimicis eripias, & verè adipiscar quod orau. Nam *spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, scilicet, cùm ego me fecerim terram praua & sterilem, nullum fructum operum bonorum reddẽtem, sed spinas operum malorum proferentem: Spiritus sanctus tuus, qui cùm bonus sit in natura, me quoque bonum facere potest de hoc, quod sum praua terra, ducet me ad hoc vt sim bona & recta terra, & fertilis in virtutibus & bonis operibus. Et per sanctum Spiritum tuum ponendo me *in æquitate* virtutum & operum bonorum: æquitate dico tua .i. à te danda: *viuificabis me* in anima per hanc æquitatem, qui mortuus sum per peccatum. Viuifi-

Matth. 25.

cabis, inquam me: & hoc facies *propter nomen tuum* .i. propter gloriam tuã augmentandam: vel propter nomen tuum.i.propter misericordiam tuam, nõ propter merita mea. Et viuificãdo *educes de tribulatione* anxietatis *animam meam*.ſ. cum ego nimis anxier de hoc quod mortuus ſim in anima per peccatum, & quod virtutum pulchritudinem amiſi, tu cripies animam meam ab hac anxietate viuificando me in virtutibus. *Et* per hoc *diſperdes in miſericordia tua* .i. in reſpectu miſericordiæ tuæ non in conſideratione meritorum meorum *inimicos meos*.i. deſtrues per miſericordiam indulgẽtiæ peccata cõmiſſa quæ mihi inimicãtur, animam meã deformãdo. Et non ſolum peccata commiſſa per indulgentiam diſperdes, ſed *& perdes omnes* inimicos *qui tribulant animam meam* .ſ. prauas ſuggeſtiones & malignos homines, qui anxiant animam meam, volẽdo eam ad peccata conſueta impellere, perdes.i. inefficaces reddes. Et cũ hoc totũ per miſericordiã feceris, facies hoc quoq; *quia ego* & ſi prius peccando tibi repugnauerim, tamen *ſeruus tuus ſum*.i. me tibi ſeruum feci pœnitendo, & ſatisfacere cupiendo.

IN PSAL. CXLIII.

Titulus CXLIII. Pſalmus Dauid .i. *maſſa fidelium* aduerſus Goliã *pugnantiũ, videlicet bene viuendo pugnantis contra diabolum & membra eius, & contra vitia, quæ inſtigant eum ad malam operationem, & ſic eum ſuperare intendunt. Hæc igitur pugna præfigurata eſt per pugnam Dauid qui pugnauit contra Goliam, & eum cum lapide deiecit. Sicut enim per Dauid Goliæ eius perſecutor lapidis, percuſtione deiectus eſt; ita quoque diabolus victor Goliæ retinẽs & membra eius, maligni videlicet homines & vitia ab eo illata per vnumquemque fidelem, qui eſt Dauid manu fortiter viriliter agens cum auxilio Chriſti, qui eſt petra fortitudinis, ſuperatur. In hoc ergo pſalmo maſſa perfectorum ad inſtructionem minorum Deum benedicit, ideoq; miſericorditer eam ab inimicis liberauit. Docendo viriliter eam cõtra ipſos præliari, & quia iugiter eam protegit, & ea conſideratione, quia hominibus fidelibus tam innotuit. Orat quoque vt eis innoteſcat, quibus nondum innotuit. Orat inſuper ab hæreticis liberari & eripi, ne eum ſibi conformare poſſint, aut verbis aut ſimulatione operum ſuorũ, aut tribulationibus: & per hoc minores orare inſtruit. Oſtendit quoque quam periculoſa ſit eorum impugnatio, tum quia multiplex eſt eorum error, tum quia compoſite & dialectice loquuntur, tum quia a pluribus laudantur: vt per hoc minores inſtruat ab eorum deceptionibus cauere.*

BENEDICTUS eſt à me *Dominus Deus meus* &cæt. Ac ſi dicat. O vos auditores exemplo mei benedicite Dominum. Ego enim benedico .i. exalto & ore & affectione & opere Dominũ patrem: quia & Dominus eſt omnipotens & Deus meus.i. creator meus. Benedictus eſt, inquã, Dominus.i. exaltatus à me, *quia Dominus* Deus *docet* .i. doctas fecit *manus meas ad prælium*, cõtra diabolum & membra eius vitia faciẽdum. *Et* qui docet *digitos meos ad bellum* idem faciendũ, per prælium & bellum, idem hic deſignatur, pugna .ſ. contra diabolum & eius mẽbra & vitia. Per manus verò & digitos diuerſa denotantur. Nã quia tota manu cominus gladijs pugnatur, digitis verò eminus ſagittis & cæteris miſſilibus agitur, quæ pugna quidẽ minus eſt periculoſa, quã quæ fit cominus: ideo hic per prælium manuum denotatur prælium cõtra maiores tentationes grauiſſimè & quaſi cominus inſtantes. Per bellum verò digitorum accipitur bellum minoru ſuggeſtionũ, minus grauiter & quaſi eminus infeſtãtium. Hoc aũt quod duplici ſimilitudine ponitur, æque valens eſt, ac ſi tali modo poſitũ eſſet. Ea occaſione Dominũ exalto, quia cũ ſit Dominus & Deus meus, illuſtrando me intelligẽtia ſpirituali, & virtutibus me doctũ & inſtructũ fecit contra maiores & minores ſuggeſtiones viriliter prẽliari: Dominus Deus, inquam, exiſtens *miſericordia*

mea

ea per emphasim .i. non exmeritis meis, sed ex sola misericordia .sua me ad præliandū doctū fecit, & existēs *refugium meum* .i. securitas mea, cuius auxilio fretus securus in hoc prælio persisto. Refugiū pro securitate ponitur: eò quod ad securū locū à timentibus refugium fiat sæpius. Existens, in quā, refugium: & etiā existēs *susceptor meus*. i. medicus & reparator meus: qui rationē & liberū arbitriū, meum, quæ per originale peccatum debilitata fuerant, per mortem vnigeniti sui reparauit & corroborauit. *Et* existens quoq; *liberator meus*: quia per indulgentiam gratię suę à peccatorum quę comminserā me seruitute liberauit, & existēs *protector* .i. defensor *meus*: ne cedam impugnationibus inimicorum interiorum .i. prauarum suggestionum, & exteriorū, hæreticorum videlicet & virorū iniquorum. *Et in ipso sperauī* .i. ea bona quę in ipso sunt, sperauī per eum me adepturū; immortalitatem .s. & impassibilitatem. Quod est dicere. Et ipse est existens spes mea, per quem videlicet spem habeo attingēdi ad bona æterna. Et hac quoque consideratione benedictus est à me. In ipso, inquam, sperauī, *qui* auxilio gratiæ suæ *subdit sub me* .i. mihi *populum* inimicorum meum factūm per cōformitatem .s. qui maximam malignorum hominum mihi prius aduersantium multitudinem mihi subdidit, sic vt conformis mihi efficeretur. Vel sic; subdit populum meū sub me .i. multitudinem suggestionum ex mēi fragilitate orientium, quę cū multę sint populus dicuntur, subdidit mihi: vt non solum sic me ab eis protegat, ne mihi prævaleant, sed vt facilitatem habeam quotiens oriuntur, eas facile conculcandi, & pœnitus à me repellendi. Postquam ostendit se benedicere Domino cōtuitu beneficiorū sibi collatorum; vt magis auditores ad benedicendum exuscitet, ostendit quod benedicit ei consideratione eorum beneficiorum, quæ communiter omni homini saluādo contulit. Hoc autē sic dicit. Dixi *Domine* quod benedictus es à me: ideò quia me doctum faciēdo ad prælių misericordia mea es & refugiū &c. Et etiā ea cōsideratione benedictus es à me, quia cū homo per Adam vile quid factum esset & abiectum, ô Domine *quid est homo* .i. quā magnū quid & q̄ pretiosum factus est homo, quisque saluādus: per hoc *quia innotuisti ei* .i. te illi manifestasti per fidē & intellectū, cū prius à tui cognitione elōgatus esset per originale peccatum. *Aut* ideò quā magnū quid est *filius hominis*. i. filius Adæ, *quia reputas eum* .s. vnusquisq; fidelis saluādus cùm prius esset filius primi hominis Adæ, non solum secundū carnis originem, sed etiam secundū originalis culpæ dānationem. magnū quid factus est per hoc, quia reputas eū .i. quia magnificas eū magni pretij habes eū, & existimationem habes de eo originalis culpæ labē ab eo auferendo, & in eo virtutū pulchritudinē restituēdo, vel reputas eū esse dignum collocari inter angelos, vt ex eo ordo angelorū qui corruit, suppleatur. Hic autē versus æquialens est; ac si breuiter diceret. Ideò benedictus es à me: quia considero quod cū homo filius esset perditionis, & quid vile & abiectum, tu eum magnum quid esse feciſti, tui cognitione eum illuminādo, & virtutes in eo reformando, & sic eū magni precij esse reputando. Posset quęri. Dicis quod homo quid magnum factus est, per hoc quod innotuisti ei & reputas eum. Nonne per se magnū quid erat? Ad quod sic addit. *Homo vanitati* &c. Ac si dicat. Per hoc magnum quid homo factus est, quia innotuisti, ei & quia reputas eum. Qui *homo* cùm factus esset, ad similitudinem veritatis, ad similitudinem Dei .s. peccādo in Adam, *similis factus est vanitati*. i. fecit se similem vanitati. i. nihilo. Quasi diceret. Nō dico quod nihil factus sit, sed se similē fecit nihilo, vt iā ferè ad nihilum videretur esse redactus, cū à verò esse ad cuius similitudinem factus erat, ad nō esse tenderet, & per originale peccatū & per actualia. Et in hoc adhuc ostēdit

similem se fecisse vanitati, quod *dies eius* citò *prætereunt sicut vmbra*. Ac si dicat. Adhuc pœnam in se retinet de hoc, quod à vero esse recedendo, ad non esse tetendit. Inde enim hoc habet, quod dies eius transitorij sunt vt vmbra. De iuuentute enim in senectutē tranſit, & sic ad vltimum moritur. Vnde adhuc vanitati videtur similis. Qua enim ratione illud quod transitorium est vanum esse denegetur? Vnde Salomon, vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ostēso hoc quod Deum benedicit ea occasione quia fidelibus iam innotuit, orat vt saluādis illis innotescat, quibus nondū innotuit. Dixi Domine quia magnum quid effecti sunt homines fideles: per hoc quod innotuisti eis. Vt verò cæteri homines saluandi magnum quid fiant te eis notificando & vt eis innotescas: ô *Domine inclina cælos tuos*. i. humilia prædicatores tuos qui sublimes sunt in sciētia. Humilia, inquam, vel sic vt persecutiones pro doctrina pati non suffugiāt: vel humilia vt cum supremi sint in sapientia ad capacitatem audiētium doctrinam suam contemperent, vt dent eis lac potum non escam, & sic eis te innotescere faciāt. Vnde Apostolus. Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Et alibi. Nihil iudicaui me scire inter vos, nisi Christum Iesum, & hūc crucifixum: Inclina, inquam, cœlos: *Et* per cœlos *descende* in notitiam auditorum. Et benè dicit descende. Cùm enim ipsi adhuc in intellectu debiles, ad diuinę contemplationis sublimitatem non valeant ascendere, tunc ad eos de scendit diuina clementia, cum aliquantulum eos cognitionis suæ radijs illustrat. Descende, inquam, ad eos per cognitionem, & descendendo *tange* non solum minores, sed etiam *montes*. i. maiores & prælatos: tāge interius timore peccatorum suorum: & tacti *fumigabunt*. i. fumum emittent ex se. i. lacrhymosam compunctionem, quæ ad modum fumi, corporis oculos turbat. Vt autem per cœlos inclinatos ipsi montes tui notitiam plenarius capiant, & tangantur & fumigent: per eosdem cœlos *fulgura*. i. splendescere fac *coruscationes*. i. miracula quæ coruscationes dicuntur, eò quod homines videntes stupidos reddunt ad modum coruscationum fulgurum, fulgura, inquam, coruscationes & fulgura: & sic *dissipabis*, id est, diuides *eos* saluandos à conformitate perdendorum. Et quia miracula non sufficerent, *emitte* quoque per cœlos *sagittas tuas*, id est, manifestè mitte doctrinas tuas, primordiales, scilicet, doctrinas, quæ postquam notitiæ Dei aliquatulum habent, idiotis à prædicatoribus suggeruntur, quæ ad modum sagittarum penetrant vsque ad cor, & interficiunt eos in hoc quod mali sunt: vel sic, postquam aliquantulum per cœlos ad eorum notitiam descenderis, & iam aliquid primordialis doctrinæ susceperint, vt non ex toto rudes sint, tunc per eosdem cœlos emitte in eos sagittas tuas, id est, præcepta & instituta tua ad modum sagittarum corda penetrantia. Illa videlicet magna viuendi instituta quæ post imbutionem primordialis doctrinæ à doctoribus administrantur. Emitte, inquam, sagittas *&* sic *conturbabis eos*, scilicet, postquam eos instruxeris, quam digna sint & quam sancta præcepta tua, conturbabuntur, id est, dolebunt de hoc, quod præceptis operam non dederunt. Facta oratione pro alijs, orat etiam pro se vt ab hæreticis liberetur, sic dicens: Oraui pro alijs dicendo Domine inclina &cæt. Oro quoque pro me cum ab hæreticis impugner: *emitte manum tuam de alto*, id est, manifestè mitte mihi auxilium tuum de altitudine potentiæ tuæ. Manus pro auxilio ponitur, eò quod labi volenti manu auxiliamur. Emitte, inquam, mihi auxilium potentiæ tuæ. Et sic *eripe me de aquis multis*. Et nō mediocriter eripias, sed *libera me* de aquis multis, id est, sic me eripias de varijs & multiplicibus doctrinis hæreticorum, vt

Ecclesi. 1. 1.

1. Cor. 1. 17. 1. Cor. 2. 2.

Miracula dicit coruscationes nominari.

Id manus pro auxilio.

ex toto ex eis me liberes, vt eis liberè A
contradicam, ne in aliquo decipiar.
Aquas multas hæreticorum doctri-
nas dicit, eò quod ad modum aquæ
turbidæ sordidæ sunt, & multiplices
sunt, & variæ, non in simplicitate fi-
dei concordes. Non solum autem
me de aquis multis, sed *& de manu*
filiorum erue *alienorum*, id est, de ope-
ratione filiorum alienorum. s. ne de-
cipiar per simulatam operationē hę-
reticorum, qui cum fuissent filij se-
cundum participationem Ecclesiā-
sticorum sacramētorum, alieni facti
sunt per errorē suum. Hoc aūt totum B
est, ac si breuiter poneret sic. Libera
me sic ab hæreticis, vt non decipiar,
neq; per doctrinam, neq; per simula-
tionem operum eorum, quæ viden-
tur esse bona, & peruersa sunt. Quia
liberari se orauerat, & de doctrinis,
& de operatione hæreticorū; singu-
lis singulas causas reddit sic. Libera
me inquam de aquis multis hæreti-
corum, *quorum os locutum est vanita-*
tem. Ac si dicat necesse est vt orem
liberari à doctrinis hęreticorum, qui
nihil loquuntur nisi vana & errore
plena. Et ideò oro liberari de ope- C
ratione hæreticorum existentium fi-
liorum alienorum: quia *dextera eo-*
rum. i. operatio eorū quæ videtur es-
se dextera. i. bona, est *dextera iniqui-*
tatis. i. operatio iniqua. Vnde necesse
est vt de vtroque orem liberari, ne in
aliquo decipiar. Si verò me liberaue-
ris de aquis multis, quę spectāt ad ve-
tustatem Adæ: ô *Deus, cantabo tibi no-*
uum canticū. i. laudabo te nouo canti-
co. Fide videlicet integra quę per no-
uum hominem data est. Si autem de D
manu filiorum alienorū me libera-
ueris, *psallam tibi*. i. benè operabor ad
laudem tui. Et hoc non faciā inuitus:
Sed *in psalterio decachordo*. i. in anima
decem præceptis legis instructa. s. in
voluntate animę decē legis pręcepta
cōplente, quæ psalteriū dicitur, eò q;
vt iam sæpè dictum est ad similitudi-
nem psalterij à superiori laude reso-
nat. Chordæ verò dicuntur legis prę-
cepta, eò quod dulcem Deo melodiā
per sui completionem reddant: à si-

militudine chordarum, dulcem ex
se cantum reddentium. Vel sic. Libe-
ra inquam me de aquis multis & de
manu filiorū alienorū. Quod si feceris ô Deus, cāticum nouū cātabo tibi
.i. laudabo te nouo cātico. s. comple-
tione illorum sublimium præcepto-
rū, quæ cum in veteri testamento nō
essent data, in nouo testamento data
sunt: sicut inimicum diligere, secula-
ria postponere, & cętera huiusmodi.
Vnde Dominus in Euangelio dicit. *Matt. 5. 20.*
Nisi abundauerit iustitia vestra plus-
quam scribarum & Pharisæorum,
non intrabitis in regnum cœlorum,
cantabo inquam tibi nouum cantic-
cum. Et etiā psallam tibi in psalterio
decachordo, id est, laudabo te bona
operatione in voluntate animæ, de-
cem præceptis legis veteris adorna-
tæ. Quod est dicere. Laudabo te com-
pletione noui & veteris testamenti.
Repetit autē ex nimio desiderio im-
petrandi orationem quam de erep-
tione hæreticorum fecerat: vt etiam
ostendat, quam periculosa sit eorum
impugnatio, sic. Cantabo inquam
tibi & psallam. Et vt hoc sit *eripe me*
de gladio, & quia dicitur gladius san-
cti Spiritus qui bonus est & vtilis:
determinat de quo gladio dicat, cùm
addit *maligno*. Ac si dicat, libera me
de hæreticorum doctrina: quæ gla
dius malignus est, virtutes interfici-
ens in anima sibi consentiente. Hoc
autem idem est, quod superius di-
xit, libera me de aquis multis: Erip
pe me inquam de gladio maligno:
& etiam *erue me de manu filiorum a-*
lienorum, quorum os locutum est vani-
tatem, & dextera eorū dextera iniqui-
tatis, hoc vt superius exponitur. Erip
pe inquam me, & erue. Qui ad hoc
faciendum potens es: vtpote *qui das*
salutem regibus, id est, fidelibus omni-
bus, quos sui reges effecisti, das salu-
tem, virtutes scilicet, quæ sunt salus
animæ. Et *qui* morte filij tui *redemi-*
sti à peccatis originalibus & actuali-
bus *Dauid*, id est, vnumquemq; fide-
lem manu fortem viriliter agentem.
Dauid dico factum *seruum tuum*, ti-
bi voluntariè obedientem. Erue,

inquam

Hæreticorū doctrinæ sunt aquæ turbidæ.

Diuachor dum est anima, decalogi obseruatione instructa.

inquam me de manu & opere filiorū alienorum. Quod valdè quidem mihi necessariū est: vtpote *quorum filij*, .i. quorum cogitationes existentes non in antiqua auctoritate scripturarum, sed *in iuuentute*. i. in erronea nouitate: iuuentute dico *sua*, id est, ab eis inuenta, sunt *sicut nouellæ plantationes*. i. comparabiles arboribus, vel herbis iuuenibus nouiter plantatis: ita. s. semper de die in diem in peius augmentantur: quemadmodum nouellæ plantationes, quę semper dum nouellæ sunt, crescunt. Vel sic. Quorum filij. i. cogitationes sunt sicut nouellæ plantationes, comparabiles. s. sunt nouellis plantationibus: & hoc in iuuentute sua, scilicet in hoc sunt similes nouellis plantationibus, quod semper iuuenes sunt, semper nouæ, ne aliquatenus antiquis auctoritatibus innitantur. Dico quod filij eorum sunt sicut nouellæ plantationes. *Filiæ* verò *eorum*. i. locutiones eorum *cōpositæ* sunt. i. ornatę sic, *vt* dialecticè & rethoricè & vrbanè loquantur vt magis decipiant. Ideoque cum valdè periculosum sit cum eis agere, oro erue me ab ipsis. Compositæ inquam sunt. i. ornatæ, & non mediocriter ornatæ, sed *circumornatæ*. i. vsquequaque & per omnia ornatæ: *vt*, id est, vtpotè *similitudo templi* existentes. i. fidei quæ templū dicitur, eò quod in ea omnia bonorum operum & virtutū sacrificia Deo offeruntur: sicut in tēplo sacrificia Deo offerebantur. Hac etiam eādem similitudine fides Ecclesia dicitur: iuxta illud Prosperi: *Non est locus veri sacrificij extra Catholicam Ecclesiam* Hoc aūt quod dicit, vt similitudo templi: idem valet ac si dicat: Locutiones eorum circumornatę sunt, vtpote similes verbis fidei. Ita namq; loquuntur, vt quædam verba dicant, quæ ad fidem pertinere videntur, vt citius fallant, quibus errorem suum latenter admiscent. Congruè nempè cogitationes filii, & locutiones filiæ dicuntur. Quia cùm vtraque ab ipsis procedant, sicut filij & filię ex patribus, cogitationes tamen dignio-

A ores locutionibus existunt cum locutiones cogitationum signum sint. Ideoque per dignioris sexus vocabulum, per filios, scilicet cogitationes Locutiones verò per indignioris sexus nomen, videlicet per filias exprimuntur. Dicuntur quoque locutiones filiæ, eò quod ornantur, & ornatu suo auditores alliciunt: sicut filiæ Madianitarum tempore Moysi cùm adornatæ à parētibus, filijs Israel exponerentur, eos ornatus sui specie deceperunt, & ad fluprū impellendo eos Deum offendere fecerūt: qua etiam occasione à Madianitis superati fuerunt. Ideò etiam oro Domine, eripe me de maligno gladio verbositatis filiorum alienorum: quia *promptuaria eorum*. i. ingenia corū in quibus cōtinentur prauæ cogitationes, sicut in promptuarijs vinū & annona, sunt *plena*. i. referta ipsis prauis cogitationibus: *eructantia*. i. plenatiè ipsas cogitationes verbis manifestantia, *ex hoc in illud* transeundo, id est, ex hac argumentatione in hanc aliam argumentationem: à similitudine promptuarij, valde pleni, in quo vinum vel annona ex vno vase in aliud transportatur. Quod est ac si dicat. Cùm eorum ingenia prauis cogitationibus referta sint, illas multis argumentationibus emittunt. Per quas videlicet argumētationum vires, multos sibi consentire cogunt: ideoque contra ipsos agere nimis est periculosum. Et ideò etiam periculum est cum ipsis loqui, & oro me ab ipsis eripi, quoniam *oues eorum* sunt *fœtosæ*, illi videlicet q̄ sunt principes inter eos dicti oues, eò quod minores in errore generant, ad modum ouium, agnos generantium: fœtosi sunt, id est, multos habentes fœtus, multos videlicet filios procreantes, quorum filiorum exemplo plures alliciuntur: fœtosi inquam sunt, & non in doctrina fidei sunt filios generantes, sed sunt abundantes filijs *in egressibus suis*, non in ingressibus fidei. Quod est dicere: Cùm à fide Catholica egrediantur, in huiusmodi egressibus multos sibi conformitatis

Locutiones filiæ sunt.

Num. 25. 2

Sensus rei Lauri habet cum hac re cui.

Locus sacrificij.

Prosperi.

Hæretici vera falsis miscent.

filios

filios acquirunt, quos secum similiter egredi faciunt. Et ideo quoque deceptibiles sunt & periculosi, & oro ab eis eripi, quia *boues eorum crassa* sunt: doctores videlicet eorum superius dicti oues, qui etiam dicuntur boues, eò quod minores blanditijs verborum suorũ lactando sibi alliciunt; & illectos doctrinis peruersis, peruersius excolunt: ad modum vaccarũ, vitulos lactantiũ & arua excolentium crassi sunt, i. terrenis diuitijs impinguati, & locupletati, quarũ largitionibus sibi plures adiungũt, quos verborum suorum inductionib⁹, vel argumentationibus superare non possunt. Et idcircò insuper metuendi sunt, & me necessarium est ab eis eripi: quia cum macerią extruãt, i. congeriem argumentationũ quæ macería dicitur eò quod ex pluribus argumentationibus fiat sicut maceria ex multis lapidibus: facilis *non est ruina macerię* ipsorum, s. cõgeries argumẽtationum ipsorum non facilè potest dirui & annihilari. Maxima namque vis est in argumẽtationibus eorum. Oues & boues fœmininè hæreticos dicit, eò quod ad modum sexus fœminini in virtutibus sint effœminati. Non est, inquam, ruina maceriæ eorum: *neq; transitus* est ipsius maceriæ. s. cum quosdam idiotas perditos includunt in ipsa concatenatione argumentationum suarum, non inde possunt transire, neq; euadere: à similitudine captiui q in carcere positus, macerijs circumquaq; inclusus inde euadere non potest. Non est inquam transitus maceriæ: *neq; clamor*, i. neq; subtilitas & intentio intellectus est *in plateis eorum*, i. in amplitudine erroris eorum. s. cum ipsi consistant, non in veritate, quæ certũ quid est & actum: sed in errore qui amplum quid est & infinitũ, qui nimirũ propter sui amplitudinem platea dicitur, & in inueniendo errorẽ se subtiles reputent & intensos: nulla tamẽ in eis subtilitas est, aut aliqua intensio. Nulla namq; ibi esse dicenda est intellectus intẽsio siue subtilitas, vbi nihil est nisi error & imprudentia.

De hac pulc. i Terial. in lib. de ascript.

A Clamor verò subtilitas & intẽsio dicitur: ideo, quia sicut alta voce extetiori corpus, ita quoq; suo modo intẽsione & intellectus subtilitate animus clamat. Vnde sæpius in Euangelio Dominus Iesus legitur clamasse: non quod voce exteriori, sed q̃ subtilitate intellectus & intentione clamauerit: vel nõ est clamor in plateis eorum, i. nõ est manifesta locutio in amplitudine erroris eorum. s. nõ audent manifestè in cõcilijs, vbi sit cõuentus Catholicorum, de magnis erroribus suis disputare: sed occultè in thalamis vbi fallendi locus est, inde cum idiotis agunt. Clamor pro manifesta locutione ponitur, eò quod clamantium vox manifestior sit, quã vox suauiter loquentiũ. Et ideò quoque oro me ab ipsorum conformitate eripi: quia stulti & idiotæ homines *beatum dixerunt populum* hæreticorũ, *cui hæc* supra dicta *sunt*. s. cum filij eorum sunt sicut nouellę plantationes, & filiæ eorum sunt cõpositæ, & prõptuaria eorum plena, & oues eorum fœtosę, & boues eorũ crassæ, & nulla ruina neq; transitus eorum macerię, conclamant eos verò beatos esse, & hac laude eis plurimi adijciũtur decepti. Vnde me necessarium est orare, ne & ego simili modo decipiar. Stulti inquam dicũt hunc populum beatum esse. Quod pro certo falsum est. Sed *ille populus* proculdubio est *beatus, cuius est Dominus Deus eius*. s. cui nullus error dominatur: sed cuius Deus eius est Dominus. i. qui Deum suum reputat Dominum suum.

Clamor Christi.

B

C

D

IN PSAL. CXLIV.

Titul. CXLIV. Laudatio ipsius Dauid. *Quod sic exponitur. Laudatio hæc, psalmus videlicet iste ascribitur ipsi Dauid Christo. Non quod hic Christus loquatur, sed quia perfectiorũ fidelium collectio: vt minores ad Deum laudandum instruat, se Deum laudaturum & actiua & cõtemplatiua vita promittit. Multu quoq; modis eum cõmendat, referẽdo eius magnitudinem & iustitiam, & suauitatem & alia multa de eo gloriosa.*

EXaltabo te Deus meus rex. Ac si dicat: Licet Domine Iesu te ludæi increduli spernant, & solum hominem esse reputēt, cum tu tamen Deus meus sis & rex meus. i. creator & rector meus, qui quicquid in me boni est disponis & regis: iugiter in hac vita exaltabo te, id est, sublimabo & glorificabo te, actiua vita mea. Et etiam *benedicam nomini tuo*. i. laudabo te contuitu nominis tui, q̄ est Dominus. Benedicā, inquam, te benedictione duratura *in seculū, & in seculum seculi*, scilicet laudabo te laude contemplatiuę vitæ, & in hoc seculo, & in futuro duraturæ. luxta illud Euangelij. Maria optimā partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Actiua verò vita tantum in hoc seculo durabit. Benedicam inquam nomini tuo. Et hoc non in prosperis tantum, vel in aduersis tantum: sed *benedicam tibi*, id est, laudabo te *per singulos dies*. & prosperitatis & aduersitatis: vel benedicam tibi per singulos dies. i. per singulas ascēsiones virtutum. ſ. laudabo te ascendendo de virtute in virtutem, quæ dies dicuntur, eò quod ad diei similitudinē spiritualiter animā illuminēt. Dico benedicam tibi, *& laudabo nomen tuum*, .i. laudabo te cōsideratione nominis tui *in seculum & in seculum seculi*. Hoc cùm idem sit quod superius dictum est, benedicā nomini &c. ideo repetitum est, vt subdat causas, cur eū taliter laudabit. Laudabo, inquam, ô auditores Dominum in seculū & in seculum seculi. Et hoc ea consideratione, quia *magnus* est *Dominus* in natura. i. potens *& laudabilis*. i. dignus laude. Et hoc *nimis*. i. supra humanū intellectum. Magnus inquam est, & adeo, quod magnitudinis eius non est finis. i. terminus: scilicet non potest terminari, non potest mensurari, neq; loco neque intellectu quam magnus sit: incircumscriptus est. n. vel magnitudinis eius non est finis. i. æterna est. Dico quod ego laudabo Dominū ea cōsideratione, quia magnus est in natura. *Generatio verò &* A *generatio* quæ non est sufficiēs ad hoc considerandum, saltem *laudabit opera tua* ô Domine, *&* laudando opera *pronunciabunt* inter se cum laude *potentiam tuam*. Quod est dicere. Illi qui sunt idiotæ & simplices in generatione, & generatione. i. in diuersis generationibus fidelium qui non erunt sufficiētes videre te magnum esse in natura, considerabunt tamen mirifica opera tua visibilia; solem videlicet & lunam, & cætera huiusmodi, & laudabunt ea, eò quod egregia sunt, & laudando ea, ex ipsis conscensum ad te creatorem facient, & eorum consideratione te potentem pronunciando adinuicem tali te occasione laudabunt. Cùm dicit bis, generatio, datur intelligi de omnibus fidelium generationibus. Et notatur, quod laus hæc ex sola generatione operum quę non est vsquequaq; perfecta: in hac solummodò vita habebitur, vbi diuersæ generationes sunt. In alia namque vita simplex erit sanctorū generatio, & in omnibus Dei perfecta cognitio & laudatio. Iuxta illud Prophetę. Nemo dicit proximo suo, cognosce Deum, quia oēs scient me à minore vsq; ad maximum. Nō solum aūt pronunciabunt potētiam tuā contuitu operū tuorum, sed etiā *loquentur magnificētiam gloriæ sanctitatis tuæ*. i. magnificentiam gloriosæ sanctitatis tuæ scilicet laudabunt, te loquēdo adinuicem magnificam & gloriosam sanctitatem morū & virtutum, quam in hac vita sanctis tuis das. *Et mirabilia tua narrabunt*, scilicet laudabunt te, narrando adinuicem mirabilia, id est, miracula quæ per sanctos tuos operaris. Hoc autē totum est, ac si dicat. Laudabūt te cōtuitu morum, & virtutum, & miraculorum sanctorum tuorum. *Et* etiā ad tui laudem *dicent* inter se *virtutē terribiliū tuorū*. i. virtuosam potentiā terribiliū vltionum tuarum, qua hic impios multipliciter punis. Quod est ac si dicat. Laudabunt te occasione potentiæ tuæ, qua hic etiam impios punis. *Et* ad laudem tui, *magnitudinē tuam* inter se *narrabunt*, scilicet laudabunt

Contēplatiuā vitā præstantior actiua. Luc. 10 42

B

C

Hier. 31. 34.

D

dabunt te narrando magnitudinem A tuam.i.magnam promotionē fidelium tuorum in moribus & virtutib⁹. Quod est dicere Laudabūt te de hoc, quod tuos in virtutib⁹ promoues & moribus. Et non solum hoc, sed etiā ad tui laudem *eructabunt*.i. plenariè referent adinuicem *memoriam abundantiæ suauitatis tuæ*.i. memoriam abundantis suauitatis tuę.i.misericordiæ tuæ.f.laudabunt te,plenariè referēdo memoriā abundātis misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Ea occasiōe laudabūt te,q̄a recēsebunt te magnificare sanctos tuos in sanctitate morum & virtutum, nō ex meritis suis, B sed ex memoria abūdātis misericordiæ tuæ.f. quia memor es per misericordiā sanctificare tuos, quos vis⁹ es per Adā oblinioni dedisse. *Et* etiā *exultabūt iustitiā tuā*. i. ad tui laudē exultanter narrabūt iustitiam tuam.f. hoc apud se dicēt: quia ꝙ hic impios punis, iusto iudicio facis, & hac occasione te laudabunt. Non ideò dicit exultabunt, ꝙ ipsi exultent de pœna impiorum, sed quia recēsendo pœnā eorum, inde quod tales nō fuerūt, ex- *Psal.57.11.* ultabunt. Vnde psalmista alibi. Lætabitur iustus, cū viderit vindictas &c. Dico ô auditores, ꝙ eructabunt memoriam abūdantis suauitatis Domini. Et merito. Nā *Dominus* est *miserator*, secundū beneficia misericordiæ impensa, *& misericors* in natura, & si nulli benefaceret, *patiens* in expectādo peccatores, quos non statim iustè punit. Misericors est inquā: *&* nō parum, sed *multū misericors*, plus quam aliquis sufficiat ad exponendū. Ostēdit aūt quod multum *suauis est*.i. mi- D serator, addēdo sic. Miserator inquā & Dominus. Et nō paucis: sed suauis .i. miserator est *Dominus vniuersis*. i. omnismodi hominibus, tam ludæis quam gentilibus, f. beneficia misericordiæ suę plurima omnismodi hominibus impendit. *Et miserationes*.i. beneficia misericordiæ *eius* sunt *super omnia opera eius*. i. præsunt omnis modi operibus eius. Ac si dicat. Cùm in suis operatur fidem, charitatem, & cæteras virtutes, hoc ex miseratione facit. Cùm verò præest eisdem operibus eorum, vt magis magisque promoueātur, in ipsis etiam promotionibus miserationes eius denotantur. Quoniam dixerat, quod opera Domini causa & materia essent, quare ipse à fidelibus laudaretur, orat & optat, vt hoc fit sicuti superius enunciauit. Dixi Domine quod generatio & generatio laudabit opera tua &c. Scilicet quia opera tua considerata egregia, causa erunt, quare à fidelibus in omni generatione lauderis. Et ita fit. *Confiteantur tibi Domine*, id est, laudent te *omnia opera tua*.i. omnia opera tua considerata materia sint, quare à fidelibus lauderis. *Et* quicquid sit de cæteris operibus, sal tem *sancti tui*, quos in moribus & virtutibus perfectos facis, *benedicant tibi*, id est, laudent te. Quod est dicere. Sanctitas tuorum sanctorum materia sit laudis tuę. Hoc verò quod sequitur, non est oratio vel optatio, cū dicit, *gloriam regni*, &c. sed enarratio est ad Dei laudem spectans, quæ sic superioribus iungitur. Dixi quod fideles in generatione & generatio- C ne, magnificentiam glorioſæ sanctitatis, quam tu Deus hic das sanctis, loquentur, & hac considerationē te laudabunt. Et non solum hoc, sed etiam ad tui laudem adinuicem *gloriam regni tui dicent*. i. laudabunt te dicendo & recensendo gloriam, quā in futuro sanctis tuis in regno tuo dabis. Et dixi quod virtutem terribilium tuorum dicent, scilicet ad tui laudem dicēt inter se virtuosam potentiam vltionum tuarum terribilium qua hic impios punis. *Et* non solum hoc: sed & *loquentur potentiam tuam*, qua impios in futuro punies, & hoc contuitu laudabunt te. Loquentur, inquam, inter se potentiam tuam, ita tamen *vt* alijs *filijs hominum*.i. hominibus ipsam ignorātibus *notā faciant* hanc *potentiam tuam*, & sic eos ab hac potentia, ne eos puniat cauere per bonam vitam faciāt. Et dixi, quoniā inter se dicunt gloriā regni tui, *&* sic tamen vt alijs ignorātibus notam faciant *gloriam magni-*

ficen-

ficentiæ. i. magnificam gloriam *regni tui*: & notificando eos ad appetitionem regni huius attrahant. Regni tui dico, quod *regnum tuum* est *regnū omnium seculorum*. i. durabile per omnia secula. sæternum est. Ideoque nimio desiderio est appetendum. Dixi quoq; quod notam faciet potētiam tuam, vt inde homines caueant. *Et* hæc *dominatio*. i. potentia *tua* durabilis est *in omni generatione* huius vitæ, *&* vsq; *in generationem*, post hanc vitam futuram. Ideoque valdè timenda est & cauenda. Cùm dicit in omni generatione, dat intelligere plures generationes, & per hoc innuit totā hanc vitam in qua multiplex est generatio. Cùm dicit in generatione, aliam vitam notat, in qua non erit generationum multiplicitas, sed vna simplex generatio. Non solum autem post hanc vitam potentia Domini puniet iniquos in inferno, sed quandiu etiam tota hæc vita durat, multos eorū punit, ibi iam iustè positos. Dico quod regnū & dominatio Domini æterna sunt. Quod regnum bonis promisit, & quam dominationem comminat⁹ est malis. Et *fidelis* est *Dominus*. i. verax est *in omnibus verbis suis*, tam in promissione regni quam in comminatione iustæ * damnationis. non sicut quidā de misericordia Domini nimis temerè præsumentes solummodò dicunt, eum esse veracem in promissione regni, & non in comminatione mortis. Quod nefas est etiam ad cogitandum. Nisi. n. malos iustè in æternum damnaret, in omnibus verbis eius fidelis non esset. Per hoc autem quod cùm in omnibus esse veracem asserit, consolatur & certificat bonos de regni promissione, & terret malos de damnationis comminatione. Fidelis, inquam, est, *&* etiam *sanctus* est. i. iustus *in omnibus operibus suis*. *&* iustè operatur saluationem bonorum, & iustè operatur damnationem malorum. Hoc aūt benè spectat ad laudem Dei, ne cùm videatur in iustorum saluatione mitis, in malorum damnatione videretur immitis. In hoc autem Dominus comprobatur esse fidelis. i. verax in omnibus verbis suis, quia cùm regnum suum promiserit hominibus corruentibus inde per originalia peccata & actualia, & per se nō possint ad illud ascēdere. *Alleuat Dominus* per adeptionem gratiæ *omnes qui* inde *corruunt*, .i. omnis modi homines q̄ inde corruunt per peccatum originale & per actualia. Alleuat quidem post corporis mortem, dando eis in ipso regno perfectam beatitudinem: à similitudine boni pastoris, qui ouem quę de pascuis vel de ouili montis cuiuslibet corruit, & non potest per se ascendere, in humeros suos leuat, & ad pascua, vel ad ouile reportat. Et bene ponit omnes, non quod omnes alleuet qui inde corruūt: sed quia ex omni genere corruentium multos alleuat, videlicet & de minus grauiter, & de magis grauiter peccantibus. Alleuat inquam post mortem. Et quia nō possent alleuari ad hoc regnum post mortem, nisi prius in hac vita erigerentur per peccatorum remissionē, prius *erigit omnes*. i. omnis modi *elisos* tam grauius quam minus grauiter elisos. Scilicet cum ex toto sint elisi. i. cùm in eis confractæ sint virtutes, & liberum arbitrium, propter nimium pondus peccatorum, & per se non possint de confractione hac erigi, erigit eos peccata remittendo, & innocentiam in eis restituendo. A similitude illius, qui cū de aliquo loco sublimi cecīderit, & grauiter elisus per se erigi nequit, à quolibet erigitur. Facit autem apostrophā ad Deum ex affectione nimia ad gratiarū actionē sic: Dico Domine, quod omnis modi elisos erigis. Et *oculi* interiores *omnium* erectorum. i. mētes omnium erectorum, *ô Domine in te* misericordem & potentem respiciētes & intendentes, *sperant* à te sibi dari escam & saluationē, & custodiam: & sic demum alleuationem: *& tu dæs escam*. i. spiritalem escam doctrinæ & intellectus, escam dico *illorum*, .i. illis congruam, vt paruis quidē lac, aliis verò solidum cibum tribuas.

A

B

C

D

Generatio multiplex.

Dominatio quā patiēntur mali, si eorum dapatio.

** dominationis.*

Das

Das inquam eis escam illorū, & hoc *in tempore opportuno*.i. in hac vita, vbi est tempus opportunum. In alia quippè vita non erit tēpus doctrinæ. Dico quod das eis escā, & hoc nō parce; sed *aperis tu manū tuā*. i. apertā facis & amplam operationem largitatis tuæ. A similitudine largi dispēsatoris. qui cum aliquid dat, non contrahit manū; sed vt largè det, manū aperit. Aperis, inquam, manum, & sic *imples benedictione*.i. escа benedicta *omne animal*.i. oēs illos qui sunt animalia. f. manſueti ad iugum Dominī deferendum, ſicut boues, quos vulgo animalia dicimus: vel qui ſunt animalia. f. nōdum ſpiritales, ſed adhuc animales. i. carnales. Quod eſt dicere. Das eis plenariè escā illorum. Non ſolùm autē ô auditores dat ſuis escam: ſed etiā *Dominus* exiſtēs *iuſtus in omnibus vijs ſuis*.i. in præceptis ſuis per quæ venitur ad ipſum. f. qui nihil præcipit, niſi quod iuſtum eſt, & exiſtens *ſanctus*.i. miſericors *in omnibus*, i. in omnis modi *operibus ſuis*. Scilicet qui cùm ſit iuſtus in præceptione mādatorum, miſericors eſt quoq; operando & cōplendo auxilio gratiæ ſuæ eadem præcepta in ſuis: *propè eſt omnibus inuocātibus eum*.i. paratus eſt facere voluntatem inuocantium eū. Propè eſt inquā, vtpotè Dominus, & cū Dominus ſit propè eſſe debet ſeruis ſuis ſe inuocantibus. Determinat autē quibus propè ſit, cū addit. Propè eſt. f. *omnibus inuocantibus*.i. orātibus *eum in veritate*, non in vanitate quidē. Ille verò inuocare dicitur in veritate, qui petit ea quæ petēda ſunt, bona videlicet, & ſic petit vt petēda ſūt, f. intenſa affectione. Quia Dominum iuſtum dicit & ſanctum, hoc ad laudem eius benè attinere videtur. Propè eſt inquā Dominus, & non ſolum paratus eſt facere *voluntatē timentiū ſe*. ſic: vt non faciat, ſed etiam *faciet*.i. complebit voluntatē timentiū ſe timore caſto. i. diligentium ſe: *et deprecationem eorū exaudiet*, vt eam perficiat. Sciendum, ꝙ ſancti volunt, hoc idem deprecātur. Sed cùm dicit ſanctos benè velle & deprecari ꝙ volūt, inſtruit nos eorum exemplo, vt cùm aliquid bene volumus, de hoc eodē, vt fiat, Deum oremus. Exponit autē quid ipſi velint & deprecentur, ſic. Deprecationem inquā eorum exaudiet. *Et*.i. f. *ſaluos faciet eos* hic faciēdo bene operari quod ſalubertimū eſt. Et cum hāc ſaluationem adepti ſint, *cuſtodit Dominus* ſecundum perſeuerantiam eos ne hanc ſalutem amittant. Cuſtodit inquam vtpotè *diligētes ſe*, & quia diligentes digni ſunt, vt cuſtodiāt. Saluos faciet inquam ſuos hîc, vt tandem in regnū eius alleuentur. Ex oppoſito *oēs peccatores* non reſipiſcentes *diſperdet*, & hic exercēdo, & in futuro ſinē fine damnādo. Oſtēſis multis cauſis, quibus Deus laudabilis exiſtat. ſicut in principio pſalmi ſe eum laudaturū promiſit; Ita quoq; ſe eum laudaturum in fine ad maiorem aſſertionem promittit. Oſtēdi ô auditores, quòd Dominus ſuauis eſt & magnus & iuſtus, & ꝙ voluntatem timentium ſe facit, & eos cuſtodit. Cùm ergo talis & talis ſit: *Laudationē Dominī loquitur os meū*. f. laudabo eū ore. Per hoc autem innuit, quod etiā laudabit eum & affectione & opere. Dico quòd laudabo eum ore. *Et* exēplo mei *omnis* quicūq; eſt, adhuc *caro* per emphaſim: quicunq;. f. eſt carnalis adhuc & nondū ſpiritalis, ipſe ſpiritalis effectus *benedicat nomini ſanctо eius*. i. laudet eū ex cōſideratione ſancti nominis eius, quia videlicet iuſtus dicitur & ſuauis, & Deus, & Domin⁹, & multis alijs ſanctis vocabulis nuncupatur. Benedicat inquam nomini ſancto eius benedictione tendentē *in ſeculum & in ſeculū ſeculi*. f. laudet eū, & per totam hanc vitam & in futura. Hic quidem benedicant eū affectione. ore, & opere, in futuro verò ſola affectione.

Quis in veritate Deū inuocare dicatur.

IN PSAL. CXLV.

Titulus CXLV. Alleluia. *Vox Prophetæ fideles oēs reuocantis, ne contutu temporalium confidant in principibus, in quibus non eſt eorum ſalus, & ne confidendo eos adulatoriè laudent, & etiam eos fideles attrahentis ad Dei laudem ex multis occaſionibus, quas*

supponit : vt autem authoritas abilior sit eius exhortatio, in principio psalmi introducit rationalitatem suam, ad Deum laudandum sensualitatem inuitantē, & postmodum sensualitatem se laudaturā promittentem. Quæ vtraq; locutio non est in voce, sed in cogitatione.

Anda anima mea Dominum. Ac si dicat. Multi principes seculares laudant, adulatoriè in eis confidēdo, & eis mala vita consentiendo. Cæterū, tu sensualitas animæ meæ, Dominū lauda solummodo, bonā vitam instituendo. Sensualitatis exhortatione scripta, sensualitas respondēs inducitur, & se Dominum laudaturam iugiter sic promittens. Dicis ô rationabilitas, vt Deum laudem, quod verè faciam. s. *laudabo Dominum in vita mea* bona. Scilicet bonam vitam instituam, & sic eum laudabo. Et hoc non horariè, sed *psallam Deo meo quādiu fuero*. i. quandiu in hac vita ero, bona operatione mea Deum laudabo. Dicitur autem sensualitas benè operari, eò quod ea vegetāte corpus bene operatur. Postquā se Prophera Deum laudaturū ostēdit, apostrophā ad auditores fariēdo, eos ab hominū confidentia remouere, & ad Dei laudem ita conatur attrahere. Laudabo inquā Dominum. Vnde vos auditores Deum exemplo meo laudātes, in ipso Deo confidite, & *nolite confidere* in secularibus *principibus*: vt ipsi vōbis aliquid ex se possint facere. Nihil .n. fit visibiliter aut sensibiliter, quod aut nō iubeatur, aut p̄mittatur de illa inuisibili & intelligibili aula summi imperatoris. *In* principibus dico *filijs hominū*. s. qui homines sunt non digniores vobis in natura, ideoq; satis indignum est vos in eis confidētiā ponere. Maledictus n. homo qui cōfidit in homine, & à Domino recedit cor eius. In filijs hominū dico, *in quibus non est* pendēs *salus* vestra, qui videlicet non possunt saluare vos plusquam vos eos, & idcirco nō est in eis confidēdum. In hoc aūt quod in nullo principe salus vestra pēdet, nec in aliquo confidendū est, quia quādoq; *exibit spiritus eius*. i. separabitur à corpore, & tunc corpus *reuertetur in terram*, vt terra fiat: terram dico *suā* materiam existentem. De limo quippe terræ legitur homo factus fuisse. *In illa* ergo *die* in qua spiritus principū exibunt, *peribūt*. i. annihilabuntur *oēs cogitationes eorum*. s. in irritum ducētur, q̄ quosdā cogitauerūt deprimere, quosdā aūt in diuitijs sublimare. Vnde palā est, miseros eos esse qui in eis spem ponunt adiutorij. Ex opposito verò, *beatus* ille *cuius Deus* est *adiutor eius*. s. qui Deum suum optat, & expetit adiutorē suū ad omne bonū, non aliquem principem terrenum. Deus dico *Iacob*. s. qui Deus est & adiutor omniū viriliter cōtra vitia luctantium. Per hoc autem auditores impellit, vt Iacob esse nitantur. Dico, cuius Deus est adiutor eius, & *spes* remuneratiōis *eius est in Domino Deo ipsius*, non in principibus. In Domino, inquam, qui adeo potens est *quod fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt*: tā spiritus cœlestes, q̄ homines & pisces & cæteras creaturas. Idcoq; cum tātus sit, in eo sperandum est. Nec vanè ponitur spes in eo, *qui* nempè non ad horam in promissione verus est, sed *custodit veritatē in seculum*. i. in æternum, nunquā. s. veritatē omittit, sed eā semper diligit. A similitudine viri q̄ hoc q̄ diligit bene custodit. Cùm igitur in æternum verus sit & sperantibus in se salutē promiserit, in eo proculdubio sperandū est. Et si pro eo persecutiones iniuriarum occurrerint, non est fugiendū. Ipse nāmq; *facit* iustum *iudicium iniuriam patientibus* pro eo. Sic videlicet eis iudicium facit, vt eos remunerādo dignè, eorū persecutores puniat iustè. Quia dixerat in Deo & nō in principibus esse cōfidendum, posset obijci. Verè in Deo de bonis cœlestibus est sperandum, sed tamen de bonis secularibus in principibus est confidendū. Ad hoc ergo remouendum, sic additur. Dico q̄ facit iniuriam patiētibus iudicium. Et nō solū hoc beneficium facit, sed etiam *dat*

A B C D

Hier. 17. 5.

escam

escam corporalem *esurientibus*. Licet .n.aliquãdo esca detur à principibus, non tamen absq; Dei iussu aut permissione datur. Per escã innuit, quoniam etiã secularia bona omnia tribuit. Non solum aũt hoc beneficium confert Dominus, vt det escam esurientibus, sed & hæc alia cõfert quæ subscribuntur, quorum consideratione confidendum est in eo. Scilicet *Dominus soluit compeditos*. i. illos qui compediti sunt, & alligati praua consuetudine peccati, volẽte eos ad peccata trahere, nec facilitatem habent benè operandi, à vinculo prauæ illius consuetudinis soluit, ne eis grauiter adeo instet, & facilitatem benè operandi eis concedit: à similitudine viri compediti, qui cùm sui libertatem non habeat, si soluatur ab aliquo à compedibus, in sui libertatem restituitur. Non solùm autem compeditos soluit; sed etiam *Dominus illuminat* lumine spiritalis intelligentiæ *cæcos*, illos. s. qui cæci sunt & expertes intellectus. Et non hæc beneficia tantum agit; sed insuper quod maius est, *Dominus erigit elisos*. s. illos qui ex toto sunt elisi per peccata, in quibus ex toto virtutes, & liberum arbitrium confracta sunt & debilitata, erigit ab hac elisione peccata per confessionem indulgendo, & in eis virtutes & liberum arbitrium redintegrando. Postquam verò sunt erecti, *Dominus* illos factos *iustos dirigit*, .i. promouet de virtute in virtutem: vel si sit ibi diligit, eadem sententia est. Et non tantum eos dirigit promouẽdo, sed etiam *Dominus custodit* per gratiam suã *aduenas*, ne ab hac promotione deficiant. Quod est dicere. Perseuerare facit in hac promotione illos, qui non reputãt se ciues huius patriæ, sed aduenas, id est, supernæ patriæ ciues. Si verò de aliquibus contigerit, vt ab hac promotione deficiant, & fiant pupillus & vidua. Pupillus quidem Deo Patre carẽtes, & vidua à Deo recedentes, cui adhæserunt seculo cõtempto: ipsos tamẽ factos peccando *pupillum & viduã*, & per hoc à gratia eius repulsos, susciA piet, in participationẽ gratiæ, si per pœnitentiam voluerint redire. A similitudine pij sponsi, qui sponsam quã propter fornicationem à se repulit, ex misericordia suscipit, si à fornicatione desistere voluerit. Suscipiet inquã eos licet peccatores. *Et* susciB piendo *differdet* per indulgentiam *viam peccatorũ*. s. multitudinem peccatorum, per quam ipsi prius peccatores existentes tendebant ad mortem. Susciꝑiet inquam. Et in ipsis susceptis *regnabit Dominꝰ in ſęcula*. i. per omnia ſecula ista præsentia. s. ipsi erunt regnum & possessio Domini, quamdiu hæc secula durabunt. Dominus inquam regnabit. Dominus dico existens *Deus tuus Sion*. s. quem tu Deum tuum reputas ô Sion, collectio fidelium speculans futura, nõ attendens præsentia. Et non solum regnabit quandiu hæc secula durabunt, sed *& in generatione* hac præsenti, *&* durando vsque *in generationem* futuram. Quod est dicere. Et hic & in futuro regnabit in eis, hic quidem benè promouendo, in futuro verò sine fine beatificando.

C

IN PSAL. CXLVI.

Titulus CXLVI. Alleluia. *Vox Prophetæ, fideles oẽs ad Dei laudẽ inuitantis, ex cõsideratione, quia Hierusalem cælestem in futuro ædificabit, & hic dispersiones Israelis congregabit: & ex consideratione cæterorum beneficiorum quæ in hoc psalmo ostendit.*

D

Audate Dominum patrẽ, ô fideles in tẽpore gratiæ futuri, psalmo: *quoniam bonus est psalmus*. i. vtilis est vobis psalmꝰ. Et quia vtile vobis est & salutiferum, vt Deum psalmo laudetis, hæc *laudatio* psalmus videlicet existens *iocũda*, .i. Deo delectabilis, *& decora*. i. honesta sit Deo nostro à vobis data. Ac si dicat. Quandoquidẽ vtile vobis est, & ipsi iocũdum & decorum, vt eũ psalmo laudetis, persoluite ei hãc talem laudationem. Quoniam autem cùm

psalm⁹ in psalterio fiat, est ibi & vox & manuum operatio, per psalmum accipitur & laus Dei in bona operatione, & laus in voce exteriori scilicet in ore, & laus in voce interiori videlicet in affectione. Laudate inquam Dominum patrem. Et hoc ea consideratione, quia *Dominus* in futuro erit *ædificans Hierusalem* cœlestem, supplendo ex numero hominum, quicquid per superbiam decidit angelorum. Et vt ex hominibus cœlestis Hierusalem ædificetur: *congregabit* hic in vnitatem fidei *dispersiones Israelis*, scilicet dispersiones hominum qui futuri sunt Israel. Quod est dicere. Saluandos, ex quibus Hierusalem ædificabitur, prius in diuersos errores idolatriæ dispersos, in vnitatem fidei congregabit, & sic eos hic faciet Israel. Congregabit inquam. *Qui* etiam postquam congregati erunt, *sanat*, id est, sanabit eos factos *contritos corde*. Quod est dicere. Cùm post fidei perceptionem adhuc infirmi erunt ex consuetudine peccatorum, & debiles ad bene operandum, sanabit medicamento gratiæ suæ in eis hanc infirmitatem, sic vt eis tribuat bene operandi facilitatem. A similitudine infirmi, qui cùm post euasionem morbi, debilitatem adhuc ex ipso morbo retineat, paulatim ex illa debilitate sanatur, dum in pristinam corporis virtutem medicorum auxilio restituitur. Et ideò sanabit, quia erunt in corde compũctione contriti. Cor enim cõtritum & humiliatum non despiciet Deus. *Et* prius quam eos ex hac debilitate sanet, *alligat*. i. alligabit *contritiones eorum*, scilicet consolidabit per baptismum, & per cætera sacramenta Ecclesiastica virtutes animæ & liberum arbitrium, quæ peccando cõfregerunt & destruxerũt. Quod est dicere. Reintegrabit virtutes & liberum arbitrium eorum, quæ ipsi peccando disperdiderũt. A similitudine medici, qui cuiuslibet ossa contrita siue vulnera alligando sanat. Laudate inquam Dominũ. *Qui* postquã contritos corde sanabit, faciendo per illuminationẽ gratiæ ex ipsis *multitudinẽ stellarũ*. i. multas stellas *numerat*. i. numerabit multitudinẽ illarum stellarum. f. custodiet illos ne deficiant, qui multæ stellæ erunt, lucentes videlicet in medio nationis prauæ & doctrina & bona vita, à similitudine stellarũ, nocte in firmamento lucentium. Numerare pro custodire ponitur, eò quod ad hoc res numerari solet, vt numerata custodiatur. Numerat inquã multas stellas. *Et omnibus eis nomina vocat*. i. vocabula imponet. Quod est dicere. Dabit eis diuersa charismata, quorum occasione diuersa nomina eis imponentur; vt alij martyres, & alij confessores, seu etiam monachi siue eremitæ vocentur, aut alijs plurimis honestis nominibus nuncupentur. Quoniã aũt naturæ diuinæ identitatẽ ostẽderat, vbi dixit: Laudate Dominũ: pluralitatem etiã personarum ostẽdit, sic. Laudate inquam Dominũ, & hoc ea occasione, quia *magnus* est in natura *Deus noster*, pater. f. potẽs est, quem nos Prophetæ viri authorizabiles Deum esse reputamus. *Et magna virtus eius*. i. filius qui virtus patris dicitur, cò quod pater omnia per eũ disponit & moderatur. Per has duas personas quas affirmat esse magnas, Spiritũ sanctũ esse magnum innuitur. Ne verò propter vocabula diuersa, in natura videretur esse diuersitas, remouet hoc cùm addit. *Et* licet à patre sit alia persona filius, tamen *sapiẽtiæ*. i. filio eius patris *non est numerus*. i. diuersitas & multiplicitas & varietas in natura. Non enim numeratur alia patris, alia filij essentia. sed perfectè est eis eadem & inuariabilis natura. Numerũ pro diuersitate & multiplicitate ponit, eò quod res diuersas & multiplices numerare consueuimus. Quia verò & vnitatem in natura, & in personis esse multiplicitatẽ ostẽderat, cũ huius secreti intellectus omnibus fidelibus nõ pateat, omnibusq; tamen inde fides est habẽda; sunt. n. hæretici multi, qui cũ huius tantæ rei notitia careãt, non cũ mansuetudine hoc inquirunt; sed immãsueti existẽtes, fidẽ habe-

Psal 50.19.

Numerare pro custodire.

Magnus pater & Filius & Spiritus sanctus.

Numerus non est in trinitatis essentia, quia vnum sunt.

habere cõtemnunt. Commẽdat fidei manſuetudinem, oſtendẽs quod mãſueti à Domino ſuſcipiuntur, & ecõtrariò peccatores immãſueti humiliantur: vt ſic nos ab immãſuetudine retrahendo ad mãſuetudinem inuitet. Dico ꝙ magnus eſt Dominus: Pater & Filius & Spiritus S. *Dominus* inquã *ſuſcipiens manſuetos*, qui ſi ſtatim non intellexerint, fidem non repellunt: ſed ad hoc intelligendum qualiter vnus & trinus ſit, manſuetè inueſtigando nituntur. Suſcipiens quidem manſuetos. i. medẽs eis: vt ignorantiæ debilitatem auferat, & facultatem intelligentiæ conferat. *Peccatores aũt* antonomaſticè. ſ. immanſuetos per ſubtractionem gratiæ ſuæ *humilians*. i. deijciens ab intelligentia *vſq; ad terram*. i. vſq; ad terrenum intellectum. Quod eſt dicere. Ideò quia immanſueti ſunt, ſubtrahendo lumen gratiæ ſuæ humiliat eos Dominus, vt non ſolum non intelligãt, ſed vt etiam quod grauiſſimum eſt, de Deo terrenè ſentiãt, vtq; de quolibet homine de ipſo agant. Quoniam ergo manſuetos ſuſcipit, & peccatores. ſe ſuperbè & immãſuetè habẽtes, humiliat, vos fideles quicunque, vt ſi nondum ſuſcepti eſtis ſuſcipiaminis; ſi verò iam ſuſcepti, magis & magis ſuſcipiamini manſueti exiſtẽtes: *præcinite Domino in confeſſione* peccatorũ veſtrorum. Quod eſt dicere. In primis peccata veſtra humiliter confitemini, quæ confeſſio dulcis cantus & primus erit Deo. Et poſt confeſſionem *pſallite Deo noſtro*. i. benè operamini ad honorem Domini. Pſallite inquã exiſtendo *in cithara*. i. in mortificatione carnis. Et verè præcinendum & pſallendum eſt Deo noſtro. *Qui* nempè cum hoc eſt quod *operit cælum* in *nubibus*. i. cum occultet myſtica arcana ſua in prædicatoribꝰ, qui propter ſui ſublimitatem cœlum dicuntur, idem tamen cœlum *parat*. i. facit *pluuiam*. i. apertam & itrigãtem doctrinam *terræ* ſnæ Eccleſiæ. Quod eſt ac ſi dicat. Cũ ipſe in Apoſtolis & Prophetis occultet myſticum intellectum ſecretorum ſuorum, ideo ne vileſcat, eundem tamen intellectum fidelibus, qui terra eius ſunt, aliquãdo per illuminationem gratiæ ſuæ reuelat; vt ſit eis in loco pluuiæ, ſcilicet vt eos imbuat & fertiles faciat, ad ſimilitudinem pluuiæ, terram rigantis & fertilem facientis. Dicuntur etiam huiuſmodi arcana cœlum, eò quod ſicut cœleſtia celãtur. Exponit autem quomodo cœlum hoc facit pluuiam, ſic. Parat inquam Deus cœlum terræ pluuiam. *Qui* videlicet illud cœlum exiſtens *in montibus*, id eſt, in Apoſtolis & Prophetis, quos ſuperius nubes vocauit, *producit*. i. aperit & manifeſtat fidelibus ſuis: cœlum dico exiſtens *fœnũ, & herbã*, herbam pro frumento ponit, eò ꝙ dũ eſt viride, herba dicitur. Frumẽtum aũt dicitur myſticus intellectus, qui ſolis ſpiritalibus & bene rationalibus cõgruit, ſicut frumentum rationabiliũ animalium. ſ. hominũ eſt cibus. Fœnum aũt quod ſolis irrationabilibus idonenm eſt, intellectũ ad literã deſignat: quo ſolo idiotæ & rudes fideles vtuntur, qui quaſi irrationabiles videntur, quos etiã iumenta vocat ad comparationẽ myſticè intelligẽtiũ. Exponit aũt quibus producit fœnũ, & quibus herbam, ſic. Producit inquã fœnum & herbam. Herbam dico datam *ſeruituti hominũ*. i. perfectioribꝰ fidelibus, qui dicũtur ſeruitus hominum. eò ꝙ minus perfectis hominibꝰ ſeruiant in doctrina: vt Hieronymꝰ, Auguſtinus, Ambroſius, Gregoriꝰ, & cæteri tales. Producit inquam herbã ſeruituti hominũ. i. perfectis. *Qui* etiam *dat iumentis*. i. minus perfectis & idiotis *eſcam ipſorum*. i. eſcam eis congruam, videlicet fœnum. Ne verò videretur hoc fœnum & herbam dare ſolis fidelibus ex Iudæis; oſtẽdit quo niam etiã hoc dabit fidelibus ex gentibus, ſic. Dabit inquam eſcam fœni & herbæ. Et non ſolum fidelibus ex Iudaico populo, ſed *& pullis coruorũ*. i. filijs gentilium idolatratum, qui ſimiles ſunt coruis in nigredine peccatorum, pullis inquam nõ omnibꝰ, ſed *inuocantibus eum*. i. orãtibus eum in puritate fidei. Scilicet fidelibus ex

Manſueti.

Cœlum.

Fœnum.

Cœlum cum prædicatoribus vocatur.

Pulli coruorum.

gentibus, qui congruè pullis coruorum comparantur. Sicut.n.coruorũ pulli, dum adhuc patribus nigredine dissimiles sunt ab ipsis non pascũtur, sed de rore viuere à phisiologis asseruntur; ita quoq; ex gentibus fideles qui iam per baptismum ipsorum patribus in nigredine peccatorum dissimiles sunt, nõ ipsorum patrum erroribus replentur, sed rore doctrinæ spiritalis reficiuntur. Dixi quod iam mansuetos præcinentes & psallentes suscipiet, & dabit eis fœnum & herbam, *In fortitudine* verò *equi*.i.in forti equo.f.in homine superbo, qui per equum fortem accipitur, eò quod sit animal superbissimũ, *non habebit voluntatem beneplacentiæ*. Quod est dicere. Non diliget superbos, neq; suscipiet. *Nec beneplacitum erit ei in tibijs viri*.i. non diliget voluptates seculares hominis alicuius, quæ per tibias accipiuntur, quæ sunt musica instrumenta, ad voluptuosos attinẽtia: vel tibias viri dicit subteriora hominis quæ etiam crura dicuntur, per quæ luxuriosi homines accipiuntur, eò quod in renibus, qui tibijs contigui sunt, luxuria præcipuè dominatur. Cùm ergo dicit in tibijs viri beneplacitum non erit ei, idem valet, ac si dicatur, in luxuriosis hominibus beneplacentia nõ erit ei.f.nõ diliget luxuriosos, neq; suscipiet, sed eos iustè disperdet. Quod nimirum per visionẽ præfiguratum est Ezechielis Prophetæ, cui Dominus à cingulo superi⁹, in electri specie, à cingulo verò inferius in specie ignis legitur apparuisse. Cùm.n.sic apparuit, formã omnium christianorum & saluandorũ & perdẽdorũ in se suscepit. Nã per partem superiorẽ, quæ electri clarã speciem obtinuit, saluandi ad supernam patriã intendentes accipiuntur, qui in virtutibus & operibus bonis habẽtur clari & conspicui. Per inferiorẽ verò partem, quæ ignea apparuit, superbi signabantur, & mundanis voluptatibus dediti, q pro delictis suis igni tartareo sunt tradendi. Non erit inquã beneplacitũ ei in superbis, nec in luxuriosis: *sed beneplacitũ est Domino* respicienti respectu misericordiæ *super timentes eum* casto timore. Quod est dicere. Bene placet Domino in timẽtibus se, quos respicit respectu misericordiæ, vt faciat eos timẽtes se. Beneplacitũ est ei *in eis qui sperãt* nõ superbè in seipsis, sed *super misericordia*, .i. de misericordia *eius*. Nõ.n.sufficit timere, nisi etiam sit sperare. Et ecõuerso. Quod est dicere. Dominus diligit timentes se, & sperãtes salutem in eo, non præsumentibus de meritis suis arroganter.

Tibia.

Ezech.8.7.

IN PSALM. CXLVII.

Psalm.CXLVII. Titulus. Alleluia. *Vox Prophetæ qui cum in superiori psalmo fideles ad laudãdum Deum inuitauerit ex consideratione ædificationis Hierusalem cælestis & congregationis idolatrarum Israel factorũ: in hoc quoq; psalmo fideles ad Dei laudẽ adhortatur, ex ea occasione, quia seras portarũ Ecclesiæ confortauit, ne valeant ab hæreticis confringi. Et etiam ex consideratione cõuersionis quorũdam hæreticorum, quam etiam in hoc psalmo ostendit.*

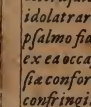

Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuũ Sion. Ac si dicat: Tu Ecclesia lauda Dominum patrẽ eo contuitu, quia Dominus est. Lauda inquam sic: vt sis Hierusalem. i. pacificata, pacem videlicet habens ad Deum & ad proximum, quæ pax est ei summa laus. Et lauda eum eo contuitu, quia est Deus tuus creator tuus. Lauda inquam sic vt sis Sion, speculans scilicet cœlestia, quæ speculatio est ei laus, in qua ipse valde delectatur. Dico lauda Dominum Deum tuum. Et ideo cum lauda, *quoniam confortauit seras portarum tuarum*, scilicet confortatos & insuperabiles faciet contra hæreticos, prælatos tuos, qui erunt seræ portarum tuarũ.i. munitores scripturarum Prophetarum, ne ab hæreticis valeant dissipari: qui earũ auctoritatem ad nihilũ redigere intendẽt: vt Manichæi & alij plures, affirmantes ipsas esse funditus euacuandas.

Hierusalẽ.

Sion.

Seræ portarum Ecclesiæ sunt Prælati.

Dictum

Dictum est à similitudine ferarũ, quę ad hoc portis infiguntur, vt eas muniant, ne quilibet raptor domum introeat ad deuastandum. Ecclesię portæ Prophetæ dicuntur, eò q; per doctrinas suas fidei introit' fuerũt, quẽ admodum portæ domus alicuius introitus sunt. Per hoc aũt q; feras confortabit, ne cedãt impugnationibus hæreticorũ, *benedixit*. i. benedicet *filijs tuis in te* permanentibus, nõ ex fidei tuæ communitate p deceptionẽ hæreticorũ egredientibus. Benedicet quidẽ filijs tuis, & augẽdo eos secundum numerum, & sublimãdo in virtutibus: qui profectò ab hęreticis diſ siparentur, nisi feræ confortarentur. Dico lauda Dominũ, qui non solum confortabit feras portarum tuarum videlicet Augustinũ, Hieronymum, Hilarium & cæteros, & nõ solum benedicet filijs tuis, sed etiam *qui posuit fines tuos pacem* per emphasim, id est, qui ponet affines tuos. s. hæreticos pacificos, quod est dicere. Qui faciet hæreticos impugnatores tui tecum pacem habere & concordiam; conuertendo eos, ne amplius instent tibi falsis argumentationibus. Affines Ecclesiæ hæreticos dicit, eò quod ipsi in hoc videantur eius esse vicini, quoniam eisdem sacramentis Ecclesiasticis vtũtur, & easdẽ auctoritates, quas malè exponẽdo peruertunt recipere videntur. Ponet inquam fines tuos pacem, *&* etiam *satiat*. i. satiabit te *adipe frumenti*: non furfure tãtum, videlicet mystico intellectu legis, nõ co tãtum qui ad literam est. Adipem dicit frumenti medullam, quę etiam vulgo farina dicitur. Per adipẽ ergo frumenti qui interius est, & preciosum qd & gustu dulcior quam furfur mysticus legis intellectus accipitur, qui interior est, & subtilis & preciosus & longè dulcior, quam literalis intellect', quo fideles Ecclesiæ Christo reuelante satiantur. Per furfur autem quod exterius est & grossum aliquid, & non adeo preciosum, intellectus ad literam intelligitur, qui quasi exterior, & ad comparationem mystici intellectus grossum aliquid est, & nõ vsquequaq; preciosum, quo solo synagogæ filij veteres imbuuntur. Vnde Dominus ad discipulos tetatus est. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Exponit autem quomodo ponet Ecclesiæ fines pacem, sic. Lauda inquam Dominum, *qui emittit*. i. qui emittet *eloquium suum terræ*. i. doctrinam suam terrenis. s. hæreticis, ac si dicat: Hoc modo affines Ecclesiæ hæreticos cũ Ecclesia pacificabit, quia per fideles Ecclesiæ satiatos adipe, emittet doctrinam fidei hæreticis terrenis sentijs adhærentibus. Non autem erit inefficax sermo doctrinæ eius, sed *velociter currit*. i. curret *sermo* doctrinæ *eius*. i. citissimè penetrabit in corda terrenorum, vel velociter curret sermo eius. i. citò promouebitur, & cũ summo impetu eloquentiæ fluet, vt nõ possit à falsis hæreticorum obiectionibus impediri. Iuxta illud de Stephano. Non poterant resistere sapientiæ, & spiritui qui loquebatur. Curret inquam velociter sermo ei⁹. *Qui* per efficaciam huius sermonis *dat*. i. dabit *niuem sicut lanam*, scilicet ipsos hæreticos qui erũt nix. i. ad modum niuis nimis congelati, & à charitate frigidi, faciet adeò in charitate feruidos, vt etiam det eos lanam alijs frigidis. s. vt eos qui caritate erunt frigidi foueãt, & in caritate feruere faciant, ad similitudinem lanæ, ex qua vestimentum fit, vt corpus foueat & calidum reddat. Dabit, inquam, niuem sicut lanam, *& nebulam sicut cinerem spargit*, id est, sparget. i. illos hæreticos qui prius erunt nebulosi & in intelligentia obscurati, illuminabit verò fidei intellectu, & eos illuminatos sparget sicut cinerem, id est, distribuet eos ad prædicãdum alijs nebulosis, vt videlicet sint in loco cineris, facientes videlicet eos in intelligẽtia & bonis operibus fertiles. Quos ipsimet prius per deceptiones suas ab Ecclesia sublatos reddiderat steriles. Dicit autem hoc à similitudine cineris, qui à rusticis

Porta Eccl. sia sunt Prophetæ.

Luc. 8. 10.

Act. 6. 10.

Hæretici.

Adeps frumenti.

Furfur.

in loco fimi super terrā spargitur, vt eam impinguando fertilem faciat. Non solum autem dabit niuem sicut lanā, & sparget nebulam sicut cinerem, sed etiā *mittit*. i. mittet alijs *sicut buccellas*. i. cōparabiles buccellis *crystallum suam* factam, quod est dicere. Non solum hæreticos illos, qui nix erunt. i. citò possibiles ad resoluendum de infidelitatis duritia, sicut nix citò potest resolui, sed & illos qui adeo indurati erunt in infidelitate, vt vix possint resolui. Vnde etiam crystallus dicuntur, præ nimietate videlicet duritiæ suæ. *Crystallus.* Crystallus quippe, vt physici perhibēt, ex glacie per diuturnum tempus indurata efficitur, cuius crystalli tanta est duritia, vt vix frangi valeat aut secari. Crystallum autem hanc hæreticos. s. ex tanta obstinatione duritiæ resoluit Deus, cùm eos per fideliū prædicationē conuersos, ad Ecclesię communitatē reducit, & eorum corda prius dura, ad fidei perceptibilitatē mollia facit. Hanc crystallum liquefactam tam perfectā in scientia & sanctitate morum reddit, vt eā etiam alijs qui prius ab ea decepti sunt, & à fide separati, buccellarum vicem retinere faciat: scilicet vt eos reficiāt dulcedine prædicationis suæ, ad modum buccellarum, quibus aliquis esuriēs reficitur. Benè verò dicit eos non panes integros, sed buccellas; vt per hoc innuat, ꝙ nullus adeo perfectꝰ est, qui omnē scientiā vel doctrinā obtineat, sed vnusquisq; partem aliquā obtinet, ceu buccella panis pars est. Cōgruè quoque ponit non simplicē crystallū, sed crystallū suā: vt per hanc vocē determinet, ꝙ nō omnē crystallū esse buccellas faciet, sed illā tātū quæ sua erit. s. quę iā est ad saluationē prędestinata. Dabit inquā niuē vt lanā, & mittet crystallū vt buccellas. Et tunc *quis* existēs *ante faciē frigoris eius sustinebit* ipsam faciē? Nullus, ac si dicat. Cū ipse eos qui frigus dici per emphasim poterūt, eò ꝙ à caritate frigidi penitꝰ erūt, quod postea frigus in calorē caritatis mutatum, ipsi Dei possessio fiet, ad disperdēdum & impugnandū A cæteros frigidos mittet: quis hæreticorum ante faciem. i. ante præsentem eorum instantiam existens, poterit tantam instantiā verborū & facūdiæ illorū sustinere & resistere, vt superetur sic vt nō habeat ꝙ contradicat? Nullꝰ. Hoc aūt quod sub interrogatione cum maiore laudis pōdere ponit, æquiualens est, ac si taliter poneretur. Cū ipse illos qui prius frigidi adeo erūt, vt nix & crystallus dici possint; feruētes effectos, ad hęreticos impugnādū mittet, tāta erit eorū sapientia, tanta facundia; vt eis nulla possit hęreticorū eloquētia resistere. Quia verò de hęreticorū cōuersione egerat, vult ostendere hanc conuersionē totius cooperatione trinitatis esse futurā ꝙ sic dicit. Dabit inquam Deus Pater niuem sicut lanā, & crystallum sicut buccellas. Vt hæc autē fiant, *emittit*. i. emittet *verbum suū*. i. ex se mittet filiū suum ad hoc faciēdum. Mittet quidem non localiter, non visibiliter, sed spiritaliter & ineffabiliter. Vel emittet verbum suū, i. in aperto mittet filium suum, quātum ad notitiā, quod est dicere. Dabit eis notitiam filij sui. s. fidem, vt eū verum & Deum & hominem, & sibi cōæternū, & consubstantialē credāt. *Et* per emissionē verbi *liquefaciet ea*, niuem. s. & crystallum, quod est dicere. Cùm antea valdè fuerint indurati, & adeo vt nix & crystallus dicantur, ipse filio cooperante ex duritia resoluet, & eos liquidos faciet & molles, & ad credendum faciles. Nō solum autem hæc per filiū operabitur, sed & per Spiritum sanctum. Nā sanctus *Spiritus eius flabit*. i. ad niuē & crystallū interius aspirabit, *& sic fluent aquæ* facti. Fluent quidem. i. pronī & fluxi ad fidem & caritatem fiēt. Aquæ verò erūt alijs. i. alios induratos, ad modum aquarū irrigabūt doctrinā suā, & à duritia sua resoluent & fertiles facient. A similitudine austri dictum est, quo flāte niues & glacies resoluuntur, & aquæ factæ fluūt. Exponit autem quomodo nix & crystallus resolutæ & liquefactæ, alijs efficiantur aquę, sic. Dico quod Domi-

nus

nus liquefaciet niuem & cryſtallum: & faciet aquas fluentes : *qui* nempè Dominus per has aquas *annunciat* .i. annunciabit alijs induratis efficiendis per hoc *Iacob* .i. viriliter luctantibus *verbum ſuum* .i. notitiam filij ſui, vel verbum ſuum .i. prædicationem fidei. Et poſt annunciationem verbi fidei annunciabit eiſdem efficiendis *Iſrael* .i. Deum in contemplatione videntibus *iuſtitias & iudicia ſua* .i. iuſta iudicia ſua, præcepta videlicet ſua quæ dicuntur per emphaſim iuſtitiç, eò quod iuſta ſunt, & complentes ſe iuſtificãt, & iudicia dicũtur, eò quod ipſe ea facienda eſſe iudicat. Quoniã ergo iuſtitiæ ſunt & iudicia, enunciatione ſunt digna. Dicit autem quod hæc ſupradicta beneficia non faciet hæreticis omnibus, ſed quibuſdam, vt per hoc eos quibus hęc fient beneuolos magis , & haud ingratos reddat. Dico quod hæreticos niuem & cryſtallum exiſtentes reſoluet, & etiam eos eſſe alijs aquas faciet. *Non autem fecit* .i. faciet *taliter omni nationi* .i. omni multitudini hæreticorum .ſ. non ſic reſoluet, & aquas eſſe faciet omnes hæreticos, *& non manifeſtabit eis* iuſta *iudicia ſua* .ſ. non faciet omnibus manifeſtum, qualiter quoſdã per miſericordiã reſoluere & illuminare iudicet : Quoſdã verò iuſto iudicio ſuo ſubtrahendo gratiã induret & excæcet, vel nõ manifeſtabit omnibus iudicia ſua .i. præcepta ſua .ſ. nõ faciet omnibus manifeſtũ, qualiter eius præcepta ſint cõplenda.

A

B

C

D

IN PSAL. CXLVIII.

Pſalmi CXLVIII. Titulus. Alleluia. *vox prophetæ fideles oẽs ad laudandũ Deum adhortantis, ex conſideratione omnium creaturarum eius, & cõtuitu exaltationis populi ſui in futuro.*

Laudate, oẽs fideles, *Dominum*, Chriſtũ omnimoda laude, *de cœlis* .i. de cõſideratione cęlorũ quos creadicimus, & aërẽ. & æthera, & ipsũ firmamentũ, & etiã ſeptẽ circulos ſeptẽ planetarũ. Quoniã aũt cũ ſimpliciter dixerat. Laudate Dominũ de cœlis: per cęlos vt diximus, acceperat & ipſos cœlos, & creaturas illas, q̃ in eis ſunt, ad exaggerationẽ diuinæ laudis ipſas creaturas deſignare per partes intẽdit ſic. Laudate, inquã, Dominũ de cęlis. Videlicet *laudate cũ in excelſis* .i. in conſideratione illarũ creaturarum, quæ in cęlo ſunt excelſæ. i. dignioris naturæ. Exponit autem illas creaturas excelſas per partes, cũ addit. *Laudate eum omnes angeli eius* .i. ô vos omnes angeli, qui tantæ dignitatis exiſtentes eſtis ab eo creati, eſtote fidelibus materia laudandi eũ, quod eſt ac ſi dicat. Laudate eum ô fideles, ex conſideratione angelorum, quos adeò dignos creauit. Nec ſolummodo vos angeli materia ſitis fidelibus eum laudandi, ſed etiam *laudate eum omnes virtutes eius* .i. ô vos omnes cœleſtium ſpirituum ordines, ab eò digniſſimi in natura creati, eſtote fidelibus materia eum laudandi. Per virtutes quæ ſunt vnus ordo cęleſtiũ ſpirituum, omnes ordines præter angelos deſignat, q̃ ex Hebraica tranſlatione perpenditur, in qua habetur, Laudate eum omnes exercitus eius. Notandum quod congruè ponit angeli eius & virtutes eius , cùm poſt tamen non dicat , ſol eius ſiue luna eius. Non quod & hæ creaturæ eius nõ ſint, ſed cùm cœleſtes ſpiritus qui digniores ſunt eius eſſe creaturas affirmat, de cæteris proculdubio conſtat. Excelſis etiam & dignioribus cęlorũ creaturis per partes denotatis, agit de indignioribus cœleſtib' creaturis, quæ tamen quantum ad ſui naturam ſatis egregiè ſunt, cùm ſubdit. Non ſolum laudent illum angeli & virtutes, ſed etiam *Laudate eum ſol & luna : laudate eum omnes ſtellæ* , quod eſt dicere. Vos ſol & luna , & ſtellæ mirificè ab eo compoſitæ , eſtote fi- *Virtutes.*

procedens laudet .i. materia sit laudandi Dominum. Alia quippe consideratio est laudare Dominū de hoc quod hæc existunt, alia verò de hoc quod lumē emittunt, Cęlorum creaturis per partes ostensis, de ipsis cœlis etiam agit, cùm subiungit. Non solùm laudent eum sol, & luna, & stellæ, & lumen, sed etiam *laudate eum* .i. materia estote laudandi eum vos superiores *cœli*, *cœlorum* inferiorum complexiui. Superiores qui cęlos inferiores ambiunt dicit firmamētum & æthera. Inferiores verò circulos planetarum & aërem. Et non solum modò cęli Dominum laudent, sed *& quæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini*. i. causæ sint quare à fidelibus laudetur nomē Domini. i quare Dominus laudetur, ex cōsideratione magni nominis ei⁹, quod est Dominus & creator, qui in hoc valdè potens & mirabilis apparet, quod nō solum sub firmamēto, sed etiam super firmamentū aquas creauit. Iuxta quod in Genesi legitur. Diuisit Deus aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Quare autem ibi creatę sunt, & si nos lateat, non tamen absque ratione & vtilitate maxima factum esse putandum est. Potest quæri, quare Deum laudabimus ex consideratione solis & lunæ, & stellarum, & cœlorum, & aquarum, ad quod respondet sic. Idcirco fideles eum laudare contuitu omnium horum, *quia ipse dixit*. i statuit, voluit, disposuit: *& ex nihilo facta sunt* quatuor elementa, quæ fuerunt materia istorum omnium. *Ipse* posteà *mandauit* in eadē dispositione sua, *& creata sunt* hæc omnia. i. ex his quatuor elementis formata. Postquā verò creata sunt, per eandem dispositionem suam *statuit ea vsque in sæculum sæculi* duratura .i. ita ea stabiliuit, vt in æternum durabilia sint. *Et præceptum* .i. statutum suum *posuit* in *eis* quali modo vnumquodq; se haberet, *&* illud statutum *nō præteribit* .i. non exinanietur, sed semper erit firmum & stabile. Postquam fideles inuitauit ad Dei laudem ex cōside-

Gen. 1.

ratione cœlorum, & quæ in eis sunt, ad eādem laudē eos inuitat ex consideratione terræ & creaturarum, quæ in ea sunt addendo sic. Dixi, Laudate Dominum de cœlis. Non solum autem eum laudetis de consideratione cœlorum, sed etiā *laudate Dominum de terra*. i. de consideratione terræ ab eo creatæ: sicut superius per cęlos accepit & ipsos cęlos, & quæ in eis sunt: ita hic quoq; per terrā notat, & ipsā terram, & creaturas quæ continētur in ea: quas ad cumulum diuinæ laudis per partes designat cùm sic addit: videlicet laudēt eum *dracones omnes abyssi, & ignis: & grando, & nix, & glacies, & spiritus* excitator *procellarum*: ventus .s. qui commouet procellas in mari, quod est dicere. Hæc omnia quæ potērer operatus est & mirificè, materia sint, quare à fidelibus laudetur. Cùm autem de terrenis creaturis ad Dei laudem agat, has non incongruè prępositisse videtur. Omnia enim ista & si hominibus sint nociua, hoc ipsum tamen, quod aliquando nocent, iusto iudicio Dei contingit, qui per harum creaturarum officium, vltionem de offendentibus se accepit. Et quia minus de his constabat, an ad Dei laudem pertineant, de his prius agit: & eccè quomodo noceant. Dracones enim cùm igneę naturæ sint, & inter cætera animantia terræ præcipui, vt etiam elephantes strictione caudæ posse rumpere perhibeātur, iusto iudicio Dei aliquādo ad correctionem peccātium aërem cōmouent, & flatu suo corrumpunt, sic vt inde clades mortifera oriatur: homines interdum deuorant, & eorum pecora, vel flatu suo incendunt. In abyssis verò sæpè homines submerguntur & pereunt, vt in nimijs profunditatibus fluminum. Qualiter autem ignis & grando, & nix, & glacies, & spiritus procellarum homines lædant, cùm valdè sit expertū, non est exemplis ostendere necessarium. Et cùm hæc omnia iusto iudicio Dei noceant, tamen omnia ad laudem iustitiæ eius spectant. Quia autem hęc ad iustitiam Dei attinent,

Dracones.

cuiden-

cuidenter innuitur, cùm addit: quæ omnia dracones. ſ & abyſſi &cæt. *faciunt verbum eius* .i. præceptum eius, nocēdo his quibus iuſto iudicio Dei nocere coguntur. Non ſolum aūt hæ nociuæ creaturæ ſint materia diuinę laudis, ſed & vtiles terrenæ creaturæ Deum laudēt i. materia ſint fidelibus Deum laudādi. *Montes* videlicet laudent Deum, & *oēs colles* qui neceſſarij ſunt hominibus: quia in eis meſſes & vineæ ſunt vnde homines aluntur & potantur: in ipſis quoq; eorū armenta paſcuntur. Et *ligna fructifera* laudent Deum quæ in montibus naſcūtur: quorum fructibus homines reficiūtur. Nō ſolū aūt ligna fructifera, ſed *& oēs cedri* laudēt Deum. Per cedros aūt quæ arbores ſunt ſteriles, cęteras arbores ſteriles accipit, quæ licet infructiferæ, ad ædificandum tamen domos, & ad alios vſus hominum ſunt idoneæ. Laudent quoque Deum *beſtiæ* ſy lueſtres: quarum aliæ iuſto iudicio Dei noxiæ ſunt: vt leones & lupi. aliæ verò Dei miſericordia vtiles vt lepores & cerui: laudent etiam *vniuerſa pecora* .ſ. domita animalia, vt boues & iumenta, quæ ad vſus hominum ſunt vtilia. *Serpentes* quoq; laudent, quę iuſto iudicio Dei nocent, *& volucres pennatæ*, quæ proſunt. Pennatæ nō eſt poſitum ad differentiam, ſed ad maiorem potentiæ Dei laudem. Aliud enim eſt Dei potentiā laudare, eò contuitu quod volucres exiſtunt, aliud autē quod cum pennatæ ſint, ad volandum potentes ſunt. Sint etiam materia laudandi Deum, *reges terræ & oēs populi* ſubditi, & etiam cæteri *principes* minores regibus, vt duces & comites, & non ſolum principes, ſed *& omnes iudices terræ*, tam illi qui ſunt principes, quā qui principes non ſunt. Plures enim ſunt minores iudices, qui & ſi quodā modo principes ſint, tamē vſualiter principes non dicuntur: hoc autem ſubditi ſint. Quorum quidem regum & principū, alij iuſta Dei promiſſione ſibi ſubditos tyrannide ſua multipliciter affligunt, alij verò benè miſericordia Dei regūt. Sint quoq; materia Deum laudandi *iuuenes & virgines*. ſ. virilis ſexus & fœmininus. Per iuuenes ſexum virilem, per virgines autem ſexum muliebrem deſignat. *Senes* inſuper *cum iunioribus laudent nomen Domini*. i. ſenes & iuniores ſint materia quare laudetur Dominus, ex cōſideratione nominis ſui, quod eſt creator & omnipotens, ꝙ eſt dicere. Fideles laudēt Dominū ex cōſideratione, quod diuerſas hominū ætates impoſuit, tā in maſculino ſexu q̄ in fœminino, ſ. iuuentutē & ſenectutē & cęteras ætates. Cùm dicit ſenes cū iunioribus: dat intelligere ſimiliter de alijs ætatibus, quarū omniū conſideratione Deꝰ laudādus eſt. Et hoc etiā ſit materia laudādi Dominū, quia ſecundū humanitatē *exaltatū eſt nomen eius ſolius* .ſ. ipſe ſolꝰ ex omnibꝰ creaturis habet nomen, ꝙ eſt exaltatū ſuper omne nomen. Nulla .n. creatura, neq; homo, nec quis cęleſtis ſpiritus, Dominus omniū & omnipotēs dicitur, ſed ipſe cū ſit creatura ſecūdum humanitatē, Dñs dicitur & omnipotens: in cuius nomine genu omne flectitur, cœleſtiū terreſtriū & infernorū. Exponit aūt in quantū ſit nomen eius exaltatū ſic. *Exaltatū eſt*, inquā, *nomen eius ſolius:* & adeò eſt exaltatū, quod *confeſſio* .i. laus *eius* eſt *ſuper cœlum & terrā*. i. in rationabilibus creaturis, quæ ſunt ſuper cœlum & terrā, in cęleſtibus videlicet ſpiritibus & in hominibus: quod eſt dicere. Cùm omnipotens ſit & omniū Dominus, ab hominibus & ab angelis laudatur. Poſtquam oſtēdit ex conſideratione omniū creaturarum, Deum eſſe laudandum, oſtēdit etiam eum eſſe laudabilem ea occaſione, quoniā in futuro ſuos exaltabit: hoc ergo ſic di-

Cedri.

exaltabit cornu populi sui .i. exaltabit A in æterna beatitudine populum suũ propter cornu eius .i. propter sublimitatem quam habet hic in moribus & in virtutibus , quæ per cornu accipitur , eò quod in animali sublimior hæc pars habeatur, quod est dicere. Meritò sublimitatis & virtutum & morum quam hic habet populus fidelium, sublimabit eum æterna gloria in futuro, ideoque dignum est vt hac consideratione à fidelibus laudetur. Exaltabit, inquam , cornu populi sui in futuro : futurus tunc B *hymnus* .i. causa hymni *omnibus sanctis eius* , scilicet , quem laudabunt tunc omnes sancti eius, laude æterna dilectionis. Exponit autem qui sint illi sancti per partes sic. Sanctis eius dico, scilicet, *filys Israel*.i. fidelibus ex Iudaico populo & etiam *populo appropinquanti sibi* .i. appropinquanti illis filijs Israel , scilicet , populo fidelium ex gentibus , qui per lapidem angularem Christum appropinquabit .i. coniungetur fidelibus ex iudæis , vt ex his duobus parietibus ciuitas vna Hierusalem videlicet æterna constituatur. Vel sic, vt determinatio sit. Hymnus, inquam, erit omnibus sanctis eius. Sanctis dico existentibus filijs Israel .i. filijs spiritalibus Deum in contemplatione videntibus, ac si dicat. Secundum eum statum ipsum laudabunt , in quo cum spiritales filij sint eum in contemplatione videbunt. Ne verò sic intelligerentur tunc Israel futuri , vt nunc sunt , scilicet , à longinquo videntes, & quasi per speculum , addit Filijs Israel dico, scilicet , populo appropinquanti sibi in cognitione C quod est dicere. Qui populus filiorum tunc sic erit Israel , vt ei secundum cognitionem appropinquet: vt scilicet , non iam quasi per speculum , sed vt facie ad faciem Deum videant & cognoscant Iuxta illud 1.Cor.13.12. Apostoli. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. D

IN PSAL. CXLIX.

TItulus CXLIX. Alleluia. *vox prophetæ omnes fideles ad cantandum Domino nouum cãticum inuitantis, & quid sit cantare nouum canticum exponentis , quæ etiam vtilitas sic cantantibus accedet ostendentis.*

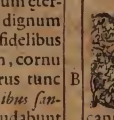

Cantate Domino Christo *canticum nouum*, ô fideles .i. laudate nouo cãtico Dominum. Vetus quidem canticum est actibus veteris hominis adhærere. Nouum autem canticum est noui hominis Christi , inquantum possibile est , conformitatem in nouitate vitæ habere. Iuxta illud Apostoli. Renouamini spiritu Ephes.4.23 mentis vestræ,& induite nouum hominem , qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Dico Laudate Dominum nouo cantico : & sic eum in nouitate vitæ laudetis, vt in communitate fidei Ecclesiæ sanctorum persistatis. *Laus* enim *eius* tantum est *in Eccl-sia sanctorum*, ac si dicat. Cùm vitæ nouitatem in virtutibus , & bonis operibus habeatis oportet ideò vos in fide Ecclesiæ sanctorum perdurare , quia non dignè laudatur Deus , nisi ab his qui in Ecclesia sanctorum sunt. Non est Eccles.9. enim speciosa laus in ore peccatoris. Ecclesiam sanctorum dicit ad differentiam Ecclesiæ malignorum, quæ Ecclesia abusiuè dicitur. Cantate inquam, fideles nouum canticum Domino Et quicunque cantantium ad hoc dignitatis ascendet , vt iam hic fiat *Israel*.i. videns Deum in contemplatione , non ex hoc *lætetur* in se ascribendo sibi , sed lætetur Israel quicunque *in eo qui* per gratiam *fecit eum* esse Israel , scilicet , in Domino lætetur , ascribendo ei hoc quod Israel est. *Et* etiam sanctæ animæ iam existentes *filiæ Sion* .i. spiritales filiæ Dei per adoptionem gratiæ : filiæ dico Sion.i. æterna speculantes, non in se superbè de hoc exultent . sed *exul-*

tent

tent in rege suo. S.in Domino exultent cum gratiarum actionibus de hoc, quod sic eos regit promouendo de bono in melius, vt Sion sint. Aliud quippe est laudare Deũ,de hoc quod suos Israel esse facit, aliud de hoc q; eosdem in hac contẽplatione regendo perseuerare facit. Sanctas animas pro nimia virtutum pulchritudine filias dicit, eò quod maior species & pulchritudo insit filiabus quam filijs. Exponit autem per partes quid dicat nouum canticum esse, sic. Cantent, inquam, fideles Domino nouũ canticum: videlicet *laudent nomen eius*.i. laudent eũ ex consideratione nominis eius. Laudent, inquam, & hoc *in choro* persistentes .i. in concordia dilectionis habendæ ad Deũ, & ad proximum : quæ per chorum accipitur, eò quod chorum propriè dicamus, collectionem aliquorum concorditer canentium. Et laudent eũ *in tympano*.i. in carnis mortificatione, per ieiunia & vigilias,& in remouendo à se concupiscentias carnales, quod vtrumque per tympanum denotatur, eò quod inuoluatur mortuorũ animalium corio,& à carne separato,& ab omni humore superfluo exiccato: & *psallant* ei .i. benè operentur ad honorem eius, operam dãdo *in psalterio* .i. in viuificatione spiritus per virtutes, qui est dignior & superior pars in homine. Ideò per psalterium competenter intelligitur, quod à superiori sonat. Idcircò verò laudent Dominum in choro, in tympano & psalterio: *quia beneplacitum est Domino* has laudes esse *in populo suo*, quę sola causa sufficiẽs esse deberet ad hoc agendum, si nulla alia adesset. *Et* etiam hac alia causa eum sic laudate, quia *mansuetos exaltabit*.i. mansuetè eum laudantes, & hic & in futuro valdè sublimabit. Et exponit hoc per partes sic. In futuro quidem eos exaltabit,ducens *in salutem* eternæ glo-

A dit quod inæqualiter participabunt, alij plus,& alij minus. Et per hoc magis auditores ad benè viuendum adhortatur, vt hanc gloriam participare possint intensius. Et hoc sic dicit. Exultabunt, inquam, sancti in gloria. Et sic tamen quod *lętabuntur in cubilibus suis* .i. sibi congruis .s. in diuersis participationibus illius gloriosę quietis,quę per cubilia designatur, eò quod cubilia ad quietis vsus idonea sunt. Ac si dicat. Ita de ea gloria lętabuntur, vt vnusquisque prout sibi congruum erit, & meritus fuerit, diuerso modo participet, vnus plus, & alius minus. Iuxta illud Dominicum : In domo patris mei mansiones multæ sunt. De hoc etiam Apostolus testatur. Sicut stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Dico quod in futuro exaltabit mansuetos in salutem. Hic autem sic eosdem exaltabit, quia *exultationes Dei* erunt *in gutture eorum* .i. exultanter erunt sermones prædicationis Dei in gutture eorum, quod est dicere. Exultanter prædicabunt alijs doctrinam Dei voce exteriori, quæ formatur in gutture,quod equidem prædicare, magna est exultatio & magna dignitas, testante Domino in Euangelio sic. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Quia verò possent exultãter de Deo prędicare,sic tamen vt non esset pronum & facilè, ipsum verbum prædicationis pro voluntate sua,& pro capacitate audientium contemperare, nec esset efficax eorum prædicatio, determinat quomodo prædicabunt, cùm sic addit. *Et* sic erunt exultationes Dei in gutture eorum, quod *in manibus eorum* .i. in potestatibus eorum erunt *gladij ancipites*.i. doctrinæ verba interficientia homines,secundum quod mali sunt, ideoque gladij dicta. Dicuntur autem [illegible]ipites, eò

Cubilia.

Ioan.14.2. 1.Cor.15.41.

Mat.10.32.

Gloria æterna.

Gladij

tendo credentibus & corporalem
sospitatem, & æternam felicitatem,
quod est ac si dicat. Sic exultanter
doctrinæ verbum annunciabunt, vt
facultatem habeant eam, prout op-
portunum fuerit, disponendi. A si-
militudine strenuorum militum,
qui gladios in manibus habendo, fa-
cultatem habent eos prout eis pla-
citum est circumquaque vertendi. O-
stendit autem ad quem effectum v-
tilitatis erunt gladij ancipites in ma
nibus eorum, cùm sic addit. Gladij,
inquam, erunt in manibus eorum &
hoc magna vtilitate, scilicet, *ad fa-*
ciendam vindictam in nationibus.i. ad
hoc erunt in manibus eorum gladij,
vt vindictam Dei exerceant in mul-
titudinibus hęreticorum. quę natio-
nes dicuntur, eò quod in diuersis hæ-
resibus natæ sunt. Vindictam quidē
in eis Deo prædicatores faciunt, vel
cum eorum quosdam conuersos ec-
clesię reconciliant, vel cum alios no-
lentes conuerti, anathemate Eccle-
siastico more damnant. Quoniam
autem simpliciter dixerat ad facien-
dam vindictam, ne videretur quod
aliquam vindictam sęcularem essent
inde accepturi, dat intelligere quam
vindictam facient, cùm sic adiungit.
Et ad faciendas *increpationes in popu-*
lis.i. in multitudinibus hæreticorum, ac si dicat. Ad hoc habebunt
gladios ancipites prædicationis in
manibus, vt per hanc prædicatio
nem, hæreticorum multitudines re
darguendo increpent, & sic in eis
vindictam faciant, quosdam vt dixi
fidei reconciliando, quosdam verò
anathematizando. Non solum au-
tem in manibus gladios habebunt,
ad deuincendos minores hæreticos;
sed etiam *ad alligandos in compedibus*
disputationum *reges eorum*.i. princi-
pales hæreticos, qui reges sunt & du-
ces perfidiæ eorum, quod est dicere.
Ad hoc eis dabuntur gladij scientiæ,
vt eos qui principes sunt errorum,
disputationibus suis superēt, & quasi
compedibus alligent, ne facultatem
habeant resistendi. Et non tantùm
ad alligandos minores principes ha-

Obstinati hæretici excommunicandi.

A bent gladios in manibus, sed & alli-
gandos *in manicis ferreis*.i. in multi-
plicibus fortissimis vinculis argu-
mentationum, vnde non possint
euadere: sicut de manicis ferreis non
potest vinctus quilibet euadere: *nobi-*
les eorum hæreticorum.i. illos hære-
ticos qui nobiles & digniores inter
cæteros reputantur, vt etiam facere
miracula videantur; prætendendo
quandam speciem vanæ religionis,
quod est dicere. Ad hoc eis ancipites
gladij dabuntur, vt illos hæreticorū,
qui nobiles esse videntur, multis &
fortissimis argumentationum nexi-
bus astringat, ne resistendi facultā-
tem habeant. Et ad hoc etiam gladij
ancipites erunt in manibus eorum,
vt postquam reges & nobiles alliga-
uerint & superauerint, *faciant in eis*
regibus & principibus *iudicium con-*
scriptum.i. iudicium illud Ecclesiasti-
cæ disciplinæ, quod est conscriptum
.i. in multis auctoritatibus scriptum:
pœnitentibus quidem pœnitentiæ
pondus, prout iustum est, imponant;
non pœnitentes autem, iusto ana-
themate damnent. *Hæc autem gloria*
est omnibus sanctis eius, scilicet, hanc
C gloriam reputant sancti eius, scilicet
fideles quicunq; pro summa gloria,
vt laudent eum in choro, in tympa-
no, & psalterio: & exaltent in salu-
tem, & alligent reges & nobiles in
manicis & compedibus, & faciant in
eis iudicium conscriptum. Hoc au-
tem ideò dicit, vt magis inuitet audi-
tores ad hæc omnia, quæ in psalmo
admonuit. Hoc autem quod dixit ex-
altabit mansuetos &c. sic aliter legi-
tur. Exaltabit, inquam, vt superius
D expositum est mansuetos, ducendo
eos in salutem æternæ gloriæ, in qua
gloria exultabunt sancti .i. ipsi man-
sueti & lætabuntur in cubilibus suis,
hoc vt superius exponitur. Vt autem
in gloria exultent, hîc interim exul-
tationes Dei sint in gutture eorum.
Absque enim in futuro in salutem
non exaltarentur, hoc etiam &
cætera quæ sequuntur, vt
superius expo-
nuntur.

IN

IN PSAL. CL.

Psalmi CL. *Titulus.* Alleluia. *Vox prophetæ adhortantis omnes fideles ad Dei laudem contuitu beatitudinis sanctorum in futuro habendæ, quam etiam per partes ponit, vt magis auditores ad huiusmodi laudem incitet.*

LAVDATE *Dominum* Christum, & ore, & corde, & opere, ô fideles: *in sanctis eius* .i. in consideratione sanctorum eius. Determinat autem secundum quem statum sanctorum adhortetur fideles ad Dei laudem, cùm addit sic. *Laudate*, scilicet, *eum in firmamento* .i. in consideratione firmamenti *virtutis eius*, ac si dicat: Laudate Dominum ea occasione, quia sanctos suos in futuro sic in virtute firmabit, vt in eis nullus sit vlterius defectionis locus. Qui & si hic sint fortes, & vt ita dicam spiritaliter virtuosi, ex carnis tamen debilitate locus in eis est deficiendi. Ostendit autem ad maiorem Dei laudem plures esse virtutes, in quibus confirmabuntur, ne putaretur vna sola esse, quia singulariter dixerat in firmamento virtutis eius. Laudate, inquã, eum in firmamento virtutis, quę virtus quidem non erit simplex sed plures. Ideoque *laudate eum in virtutibus eius* .i. in cõsideratione virtutum, in quibus sanctos in futuro confirmabit. Licet enim virtutum effectus tunc non exercebunt, ipsas tamen affectiones, quas virtutes dicimus, habebunt. Nam & si non restet benè operandi, seu pro Christo patiendi locus, nihilominus tamen naturaliter patientia, siue caritas habebitur. Et de cæteris virtutibus similiter erit, præter spem & fidem quę euacuabuntur. Non solum autem laudetis eos multum magnificabit, ita eum multum laudate. Exponit autem hãc magnitudinem per partes, cùm subiungit sic. *Laudate eum in sono tubæ* .i. in consideratione soni tubæ, scilicet, in consideratione victoriæ, quam suis in futuro dabit, cum eis vlterius neque mors, neq; diabolus, neq; illicita suggestio præualere poterit: quæ per sonum tubæ accipitur, eò quod finito prælio, & fugatis hostibus, victores soleant tuba canere. *Laudate etiam eum in psalterio & cithara* .i. in consideratione glorificationis animæ, quæ psalterium dicitur, & corporis quod cithara appellatur. Anima quidem eò quod superior pars hominis est, per psalterium designatur, quod à superiori sonat. Per citharam verò eò quod ab inferiori sonat, corpus quod in homine inferius est, exprimitur. Exponit quoque per partes corporis glorificationem, cùm sic addit. *Laudate eum in tympano* .i. in consideratione tympani, scilicet, in consideratione remotionis carnalium voluptatum, quæ per tympanum denotatur, eò quod super indutum sit corio à carne separato, & ab omni humore superfluo exiccato, ac si dicat. Ea consideratione eum laudate, quia corpus adeò purificabit, vt ab eo omnis voluptas carnalis ad peccatum cedens remoueatur. Non solum autem in tympano, sed *& in choro* laudate eũ .i. in consideratione chori, scilicet, in consideratione concordiæ habendæ cum angelis, quæ per chorum exprimitur: eò quod chorum propriè dicimus conuentum hominum concorditer canentium, ac si dicat: Corpus quod tam fragile quid est, & tam debile & grauissimæ naturæ adeò glorificabit, immortale faciens & agilis naturæ: vt accedat aliquatenus ad conformitatem angelicæ naturæ. Determinat autem per quid ad hoc

prius pinguia sint & grossa, & tunc ad nullum sonum vtilia, separata à pinguedine exsiccantur, & ad gracilitatem perueniunt; & sic inde chordæ fiunt, quæ dulcem sonum reddunt; ita quoq; sancti quum hic per nimiam afflictionem ieiuniorum & vigiliarum graciles in carne fiunt, & macri: per hoc in futuro ad hoc dignitatis attingent, vt ad modum chordarum dulcissimum melos puræ conscientiæ & corporeæ glorificationis reddant. Non solummodo in chordis, sed *&* in *organo* laudate eum .i. in consideratione diuersorum meritorum sanctorum, quæ per organum rectè intelliguntur. Sicut enim in organo, quod musicum instrumentum est, plures sunt fistulæ diuersæ, aliæ maiores & aliæ minores, quæ tamen concordem symphoniam emittunt; ita quoque sanctorum merita, licet diuersa, alia enim maiora & alia erunt minora, ad modum tamen symphoniæ concordis & dulcissimæ Deo delectabilia erũt. Non solum autem in organo, sed insuper *laudate eum in cymbalis* .i. in cõsideratione cymbalorum, scilicet, in consideratione sanctorum, qui similes fient cymbalis in corporibus. i. sic nitidi in carne ad similitudinẽ cymbalorum, quæ cùm sint ex electo aurichalco, nitidi coloris sunt. In cymbalis dico *benè sonantibus*, scilicet, qui sancti dulcẽ cantum rectè conscientiæ Deo proferent, & bonæ deuotionis, ad comparationem cymbalorum benè sonantium. Ostendit autem quod non mediocriter Deo cãtabunt, cùm addit. Laudate, inquam, eum *in cymbalis iubilationis* .i. in consideratione sanctorum, qui Deo iubilo intensę affectionis sine fine cantabunt. Vt autem vniuersaliter dicam, ô fideles: *omnis spiritus laudet Dominum* .i. omne spiritale sit vobis materia laudandi Dominum, ac si dicat. Corpora & animæ fidelium, quæ ipse gloriosa faciet & spiritalia, sint vobis ô fideles materia Deum laudandi. Corpora quidem sanctorum spiritus dicit, non quod in die iudicij non sint futura corpora verè, sicut nunc sunt: sed quia quodammodo spiritibus in immortalitate & agilitate fiẽt conformia. Vnde Apostolus. Seminatur corpus animale: surget corpus spirituale. Et paulò post. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale est, deinde quod spiritale. Vel sic. Quia inuitauerat fideles ad laudem Domini, occasione corporeæ glorificationis, adhortatur etiam eos ad eandem laudem, occasione glorificationis spiritus, cùm addit. Non solum ô fideles laudetis Deum in chordis & organo & cymbalis, sed etiam omnis spiritus sanctorum laudet Dominum .i. omnes animæ sanctorum, quæ vsquequaq; glorificabuntur in futuro, vobis ô fideles materia sint landandi Dominum. Cui sit honor & gloria in sæculorum sæcula.

AMEN.

Organum.

Cymbala.

A B C D

Corpora sanctorum spiritus.

1.Cor 15.44 ibid.46.

Finis Tomi primi operum B. BRVNONIS, *Psalmorum Dauidicorum explicationem continentis.*

DIVI

VAS A5.2.17(0